919

7.

ФУНДАМЕНТАЛЬНАЯ
БИБЛИОТЕКА
ОН АН СССР

ЗАКАЗ СЕРКОВА. Н.Е.

ОПЕРАТОР 1825

ДАТА СЕНТЯБРЬ

Ղ 394/136

ՄԱՇՏՈՑ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

Ե.

Арм 2/1877

ԳԻՐՔ ԹԼԹՈՑ

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆԱԽՆԱՑԱՑ

ԹԻՓԼԻՍ

Տպարան Տ. Պօտիխեանց եւ Մ. Շարամբէ

1901

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 12 Августа. 1899 г.

Книга посланки - Тифлис - 1901

ՆԱԽԱԲԱՆ

ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

Բարեյիշատակ Աղա Յովսէփ Իզմիրեանց՝ Ղզլարցի վաճառական, որ 1874 Ապրիլ 13-ին կտակագրով Սահակ—Մեսրոպեան գրական մրցանակը հաստատեց և իւր կենդանութեան իսկ սկսաւ զայն գործադրել, երբ մրցանակի արժանաւոր երկասիրութիւն չներկայացաւ՝ մրցանակներու գումարով նախնեաց մատենագրութիւն հրատարակելու խորհուրդը լղացաւ և իրագործեց, և մրցանակի սահմանուած դրամագլխին արդիւնքներով երկու հրատարակութիւններ կատարել տուաւ։

Յովսէփ—Իզմիրեանց Գրական Յանձնաժողովը, որ պաշտօն ունի Կ. Պօլսոյ Ազգային Պատրիարքարանի հսկողութեան ներքև նոյն բարեյիշատակ Անձին կտակը գործադրելու, պարտ անձին համարեցաւ հետևիլ միևնոյն ուղղութեան։

Բարեյիշատակ կտակարարին մահուանէ յետոյ՝ Յանձնաժողովոյն գործի ձեռնարկելէն առաջ անցած տարիներուն տոկոսները և պատահաբար խնայուած մասերը դրամագլուխի վերածուելով և շահի դրուելով՝ առձեռն գումար մը գոյացած է արդէն, որուն արդիւնքովը որոշուած է մերթ ընդ մերթ հրատարակութիւններ ընել «ՍԱՀԱԿ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ» անուան ներքև, նախադասելով միշտ նախնեաց անտիպ երկասիրութիւնները, որք զանազան պատճառներով և մանաւանդ տպագրութեան ծախուց անշահաբերութեան պատճառաւ տակաւին մատենադարաններու անկիւնները մնացած են, և երբեմն ալ օրինակաց նուազութենէն կորսուելու վտանգի ևս ենթակայ են։

Սահակ—Մեսրոպեան Մատենադարանի առաջին հատորներ պէտք է համարուին այն երկու հրատարակութիւնները, զորս կտակարարն Յովսէփ Իզմիրեանց իւր կենդանութեան կատարել տուած է, և են։

Ա. ՄՈՎՍԻՍԻ ԽՈՐԵՆԱՑԻՈՅ, Պատմութիւն Հայոց, հրատարակուած Թիֆլիզ, տպարան՝ Յովհաննէս Մարտիրոսեանցի 1881։

Բ. ԱԳԱՆԹԱԳԵՂԵԱՅ, Պատմութիւն, հրատարակուած Թիֆլիս, տպարան՝ Յովհաննէս Մարտիրոսեանցի 1882։

Այս երկու հրատարակութիւններուն վրայ երկու ևս աւելցուց Վսեմ. Պ. Կարապետ Եզեանց, որ կտակակատար նշանակուած էր Աղա Յովսէփ Իզմիրեանցի կողմանէ, և սորա մահուանէ ետքը (1883 նոյեմբեր 15) մատակարարեց նոյն կտակին գործերը՝ մինչև Յանձնաժողովոյ կազմութիւնը։

Վերջին երկու հատորները եղան.

Գ. ՍՏԵՓԱՆՆՈՍԻ ՏԱՐՕՆԵՑԻՈՅ ԱՍՈՂԿԱՅ, Պատմութիւն Տիեզերական, հրատարակուած է Ս. Պետերբուրգ, տպարան Ի. Ն. Սկորոխոդովի 1887։

Դ. ՂԵԻՈՆԴԵԱՅ մեծի վարդապետի Հայոց, Պատմութիւն, հրատարակուած Ս. Պետերբուրգ, տպ Ի. Ն. Սկորոխոդովի 1887։

Այդ հրատարակութեանց իբր շարունակութիւն կամ իբր Սահակ-Մեսրոպեան Մատենադարանի հինգերորդ հատոր կը նկատեմք ներկայ հրատարակութիւնը։

ԳԻՐՔ ԹՂԹՈՑ

Ուխտանէս պատմիչ՝ Վրաց խնդրոյն վրայ խօսած ատեն, կը յիշէ ԳԻՐՔ ԹՂԹՈՑ անուամբ աղբիւր մը, ուստի քաղած է եղելութեանց պարագաները և մանաւանդ գլխաւոր անձանց՝ Վրթանէսի, Մովսէսի, Աբրահամու և Կիւրիոնի մէջ փոխանակուած թղթակցութիւնները։ Ահա իւր խօսքերն համաձայն Ս. Էջմիածնի 1871 տարւոյ տպագրութեան, « ի ժամանակն Աբրահամու Հայոց կաթողիկոսի եղև բաժանումն Վրաց՝ քաջայայտ գոլով՝ որպէս ուսուցանեն մեզ ԳԻՐՔ ԹՂԹՈՑՆ։ Բայց այսոքիկ գրեալքս ի մէնջ մինչև ցայս վայր ի ժամանակս Մովսիսի Հայոց կաթողիկոսի եղև, որպէս պատմեցաք ձեզ ստուգիւ, այլ և այնմ վկայեն ԳԻՐՔ ԹՂԹՈՑՆ». (Հատոր Բ. երես 23)։ Եւ ուրիշ տեղ Մովսէսի և Կիւրիոնի թուղթերուն համար կ'ըսէ թէ «ոչ գտաք ի գրել ի ԳԻՐՍ ԹՂԹՈՑՆ» (եր. 14)։ Նմանապէս Կիւրիոնի թուղթերուն պակասներուն համար կըսէ թէ « ոչ գտաք գրեալ ի ԳԻՐՍ ԹՂԹՈՑՆ » (եր.

45), և կը յաւելու պատճառը. « Ոչ արժանի և պատչաճ համարեալ զանարժան և զանընդունակ նոցա պատասխանիսն գրել ի ԳԻՐՍ ԹՂԹՈՑՆ » (եր. 46.)։

Այսպիսի հաւաքածոյ մը՝ որ հեղինակութիւն մ'է յաչս պատմչին, շատ աւելի կարևորութիւն ունի քան պարզ մասնաւորի մը գործը։ Այս տեսութեամբ՝ բանաւոր կը համարինք կարծել թէ այդ թուղթերու հաւաքածոյն պաշտօնական խմբագրութիւն մ'էր, նման կանոններու հաւաքածոյին, ուր կ'ամփոփուէին հեղինակութիւն ունեցող և գործելու ուղեցոյց եղող գրութիւններ։ Ըստ այսմ ԹՂԹՈՑ ԳԻՐՔԸ՝ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐՔԻ տեսակէն հաւաքածոյ մըն էր և հոգևոր իշխանութեան ձեռօք կը կազմուէր հայրապետանոցի մէջ և հետզհետէ կաճէր, յաւելմամբ նոր ու կարևոր գրուածոց։

Կանոնագիրքը առաջին անգամ Ս. Յովհան Օձնեցի Իմաստասէր հայրապետին ձեռքով կազմուեցաւ, և հայրապետանոցի օրինագիրքը եղաւ, բայց հետզհետէ Կանոնագիրքը ընդարձակեցաւ նոր գտնուած և կամ նոր կազմուած կանոններով, որք երբեմն Հայրապետներու կամքով և երբեմն ալ թերևս լոկ գրիչներու և ընդօրինակիչներու ձեռքով հաւաքածոյին մասը կազմեցին։

Ցենք գիտեր ստուգիւ թէ ո՞վ առաջին անգամ Թղթոց Գիրք մ'ալ կազմելու նախաձեռնութիւնը ունեցաւ, սակայն և այնպէս բոլորովին անհաւատալի պիտի չլինէր, եթէ նորա ծագումն ալ Կանոնագիրքին ծագման միացնէինք։ Առ այս կը նպաստէ նկատել Գիրք Թղթոցին սկիզբները գտնուած գրութեանց ժամանակն ու արժէքը, որք խոհական ընտրութեան մը կնիքը կը կրեն. մինչ յետ ժամանակաց միևնոյն խստութիւնը չէ պահուած, ինչպէս կերևի ինչ ինչ կանոններու անընտրողաբար ընդունելութենէն։

Թղթոց Գիրքին պարունակութիւնն ալ դիտելով, կրնանք յաւելուլ թէ առաւելապէս Նեստորական և Քաղկեդոնական մեծ խնդիրը եղաւ պատճառ՝ որ անոր վերաբերեալ գրութիւններ ի մի հաւաքուին և ծառայեն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյն և Հայրապետական Աթոռոյն իբր ձեռնարկ մը, այդ խնդրոյն վրայ որոշ ուղղութիւն մ'ունենալու համար ընդդիմախօսից հանդէպ։

Այս է Թղթոց Գիրքին նկատմամբ մեր գաղափարը, զոր

պարզապէս դիտողութիւններով և մերձեցումներով կազմած ենք, քանի որ լատնի բան մը գրուած չենք գտներ, և զայն պարզապէս բանասիրաց կարծիքին կ'ենթարկենք։

Թղթոց Գէորգին գոլութեանը մասին Ուխտանէսէ դուրս ուրիշ լիշատակութիւն առ այժմ չենք գտներ նախնեաց մօտ, և անոր օրինակին անդամ չենք հանդիպիր այն մատենադարանաց մէջ, ուր հայ գրչագրներու մեծագոյն հատւածները կազմուած են։ Միայն Անտոնեան Միաբանութեան մատենադարանին մէջ տեսնուած էր ձեռագիր մը այս անուամբ, իր տեսակին մէջ միակ, և որ արդէն բանասէրներէ սանոյց հետաքրքրութեան առարկայ դարձած էր։ Նոյն իսկ Վենետկոյ և Վիէննայի Մխիթարեան հայրերէն ազգային և բանասիրական նիւթերով զբաղողներ առիթ ունեցած էին տեսնել զայն, մասեր ընդօրինակել և տանիլ, և լեռլ իրենց աշխատասիրութեանց մէջ անկէ օգտուիլ, երբեմն լիշատակելով աղբիւրը և երբեմն ոչ։

Յովսէփ Իզմիրեանց Վրական Ցանձնաժողովը տեսնելով որ միակ օրինակ մը միշտ կորստեան վտանգի ենթակայ է, և միւս կողմանէ Թղթոց Գէորգին պարունակութիւնը նոր և կարեւոր լոյսեր կը սփռէ ազգային մատենագրութեան և պատմութեան և եկեղեցական տեսութեանց վրայ, փափաքեցաւ զայն ամբողջովին իլոյս ընծայել և իւր առաջարկութիւնը ներկայեց Անտոնեան Միաբանութեան Աբբահայր Գերապատուն Հ. Ղեւոնդ Ալիշան Ս. Ղազարայ Մխիթարեանին, և գրչագիր հատորը ամբողջութեամբ և նոյնութեամբ ընդօրինակել տալով և տպագրութիւնը աւարտելով անոնք կ'ընծայէ զայն լուսանիասիրութիւն և ի քննադատութիւն հայազգի և հայագէտ բանասիրաց։

Հարկաւ աւելի լաւ կը լինէր, որ Թղթոց Գէորգին հրատարակութիւնը պարունակէր միանգամայն քննական և քննադատական տեսութիւններ, լուսաբանութիւններ և բաղդատութիւններ, սակայն այսպիսի աշխատութիւն մը Ցանձնաժողովոյ գործառնութեանց չրջանակէն դուրս ըլլալով հանդերձ՝ մեր կողմանէ թերևս տարապայման պիտի յապաղէր հրատարակութիւնը, եթէ օրինաւոր աշխատասիրութեան մը լրման սպասէր։

Հետևաբար Ցանձնաժողովը, որ միայն և միայն հրատարակութիւնը իրեն նպատակ ընդունած է, հոգ տարաւ որ պարզապէս ձեռագրին օրինակները չատցուին ամենայն ճշդութեամբ և հաւատարմութեամբ։ Ըստ այսմ տպագրութեանս մէջ մուծուած փոփոխութիւնները կը վերաբերին այնպիսի կէտերու, որք բնաւ օրինակը չեն այլայլեր։ Այդպէս են՝ յաւուկ անուանց գլխագիրները՝ որք հին գրչագրաց մէջ չեն գործածուիր, կէտադրութիւնները՝ որ գրչագրին մէջ բոլորովին անկանոն էին, հատուածոց բաժանումները՝ որոց մտադրութիւն չէր գարձուցած ընդօրինակողը՝ գրեթէ միահետ դրութիւն մ'ընծայելով, տեղ տեղ ալ տառից և գրութեանց տարբերութիւններ՝ երբ աստնք հատատատուն սովորութեան մը նշանները չէին կրեր և լոկ գրողի անմոտադրութեան պէտք էր վերագրուէին պատահական ըլլալնուն համար. երբեմն ալ պակաս գիրերը կամ մաշած բառերը նոտր գիրով լրացուցինք։ Առնգամէ դուրս որչափ հնար էր, ամենայն ինչ բառ առ բառ և տող առ տող տպագրուած է, պահելով մինչև իսկ ---, ե- երկբարբառները, աւոգանութեան ինչ ինչ նշանները, ընդօրինակողին վլիշատակարանները, և այլ հնութեան հետքերը, ուզելով ասով ամէն դիրութիւն ընծայել քանասիրաց և քննադատից, որոց կը թողունք ամէն ուսումնասիրութիւն և ամէն հետազօտութիւն՝ վաւեր գրութիւնները անվաւեր գրութիւններէն զատելու, հեղինակները որոշելու և ճշդելու, ընթերցուածները ուղղելու, պատմական խնդիրները ուսումնասիրելու, հին և նոր աղբիւրներ և քննագիրներ բաղդատելու, և վերջապէս համեմատելու այն մասերը որք Թղթոց Գէորգին դուրս ուրիշ հեղինակութեանց մէջ կը գտնուին կամ ուրիշ հրատարակութեանց մէջ ի լոյս ընծայուած են, օրինակ իմն Վրաց խնդրոյն թղթակցութիւնը Ուխտանէսի մէջ *), և Սահակայ թուղթերը Սուիերքներու մէջ, և այլն, մինչ խօսքով Ցանձնաժողովը պարզապէս նախնական նիւթ մը կը դնէ վրական ճարտարներուն ձեռքը իր բնական վիճակին մէջ,

*) Այդ հեղինակի էջմիածնական տպագրութեան հատաձայն էր —զղջէ նշանական ենք ի կարգի վերջակաց՝ քանի մը նամակներու կարեւոր տարբերութիւններ—նոյնպէս ուղղագրած ենք ինչ ինչ բառեր՝ որոնք յայտնի սխալներ կրնային նկատուիլ՝ ըստ պահանջման իմաստից։

որպէս զի զտանն և լղկեն և ամէն հնարաւոր օգուտ քաղեն անկէ։

Ձեռագրին ընդօրինակութեան և առաջին բաղդատութեան հակողը եղաւ գլխաւորապէս Տ. Յովհաննէս Աւագ քահանայ Մկրեան. տպագրութեան հոգը կատարեց Տ. Գիւտ Աւագ քահանայ Ադանեանց. իսկ՝ Տ. Բարգէն Ծ. վարդապետ Կիւլէսէրեան՝ վերջին բաղդատութիւնը ըրաւ և կազմեց յատուկ անուանց և վրիպակներու ցանկերը։

ԳՐՉԱԳԻՐ ԱՆՏՈՆԵԱՆՑ

Անտոնեան Միաբանութեան Կոստանդնուպոլսոյ մէջ ունեցած Օրթաքէօյի վանքին մատենադարանին կը պատկանի և գրչագրաց ցուցակին մէջ ԺԲ թուանամարով արձանագրուած է սոյն Թղթոց Դէպքը, ինչպէս և կոչուած է այն կողքին ներսի կողմը գրուած ծանօթութեան մէջ. Դէպք Թղթոց և Վարս Սբոց Հարտարեցւոյ . . . է Հաւմ. թէպէտև ցուցակին մէջ լիշուած է Նոմախոյ Նոմոնոյ անունով։ Գրչագրին առաջին տաղդը եղած է Գրիգոր արքեպիսկոպոս Բագինեան որ Հռոմի մէջ կապրէր իբր ձեռնադրող հայ եպիսկոպոս, և իր փրքերը նուիրած է նոյն Անտոնեան Միաբանութեան Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի անուամբ Հռոմայ մէջ ունեցած վանքին շուրջ 1840 թուականներուն։ Իսկ 1871-ին լիշեալ վանքին փակուելուն առթիւ ուրիշ գոյից հետ այդ ձեռագիրն ալ փոխադրուած է ի Կոստանդնուպոլիս և գետեղուած Անտոնեանց վանքին մատենադարանը, Օրթաքէօյ։

Գրչագիր հատորիս մեծութիւնն ու քանդակութիւնն են 24×18×8 հարիւրորդաչափ (սանտիմէթր), կողքը փայտեայ և կաշեպատ, այլ թէ կաշին և թէ կազմը հինցած և խախտած վիճակի մէջ։

Թուղթը բամպակեայ է, հետևաբար գորշագեայ, և կը պարունակէ այժմ 355 թերթ կամ 710 երես։

Թուղթերը թուանշանակուած են վերջէն հայ տառերով լուսանցքին մէջ, իսկ երեսները սովորական թուանշաններով երեսներուն ներքեւը. թուղթերուն թուանշանները կը հասնին մինչև ՅԿԱ—361, և երեսներուն թուանշանները՝ մինչև 722, բայց միջանկեալ անճշտութիւններ և տարբերութիւններ կան։

ինչպէս թերթերուն պակասը նկատի առնուելէն կամ չառնուելէն լուսաջ եկած։

Թուղթերուն թուանշանները չունի Ժ. և ԺԱ. և ԺԲ. թիւերը, թէպէտև գրուածքին ընթացքը, Ակակ թղթոյն ևս յայն աչս վերն և քայց յայնոյնէ Քրիստոս (եր. 14) բառերուն միջև քնաւ թերի մաս մը չգուշակեր։ Այս տեղ երեսներուն թուանշանները ուղիղ կ'ընթանայ և 18էն կ'անցնի 19։

Երեսներուն թուանշանները տասը թիւի սխալ մ' ունի, Ղ. թուանշանեալ թերթին վրայ և առաջին երեսը 181 նշանակուած ատեն հետը 192 գրուած է և այնպէս չարունակուած անմատրութեամբ։

Թուղթերուն թուանշանարէն կը պակսին ՃԼԹ և ՃԽ թերթերը, և իրօք ալ այստեղ երկու թերթ պակաս են և կը պակսին Աբրահամ կաթուղիկոսի թղթոյն վերջը և Կոմիտաս կաթուղիկոսի թղթոյն սկիզբը (եր. 211)։ Իսկ երեսներու թուանշանները պակասին միայն չորս և 280էն կանցնի 281։

Թուղթերուն թուանշանարէն կը պակսի ՃԿՒ թերթը, և իրօք թուղթ մըն ալ այստեղէն պակաս է, և կը պակսի Կեղեմտինոսի Հայրապետին թղթոյն վերջը և Պետրոս Հայրապետին թղթոյն սկիզբը (եր. 242). իսկ երեսներու թուանշանները առանց պակասին մատրութիւն դարձնելու 322-էն կ'անցնի 323։

Երեսներու թուանշաններուն մէջ դարձեալ երկու թիւ կը պակսին անմատրութեամբ, որովհետև գրուած կը գտնենք հետևեալ 403, 405, 406, 408, իսկ 404 և 407 թիւերը բոլորովին մոռցուած են միևնոյն թերթի վեր և յառաջին մէջ։

Թուղթերուն թուանշանարէն ՅԹ թերթին թուատառը երեսին ներքև գրուած է, որովհետև թուղթին կէսը վերէն վար պատռած է, և թէպէտ թուղթի կտորով մը նորոգուած, բայց միշտ ընթերցուածը անկատար մնացած է (եր. 453)։ Երեսներուն թուանշանարը կարգաւ կը չարունակէ։

Երեսներուն թուանշանարներուն մէջ երկու թիւ կըրկնուած անմատրութեամբ և գրուած է 622, 623, 622, 623, 624 և ըստ այմ չարունակած, այլ թերթերուն թուանշանարը չունի կրկնութիւն։

Թուղթերուն թուանշանարին մէջ ՅԻՀ թերթէն ետքը թուղթ մը պակաս է և տեղը ճերմակ թուղթ գրուած և անոր

վրայ 655 և 656 երեսներու թուահամարը չարունակուած, մինչ թուղթերու թուահամարը պակասին մտադրութիւն չընծայեր և ՅԻԸ թերթէն ետքը կը գրէ ՅԻԹ։ Այս տեղ կը պակսի Հայրապետի և Պատրիարքի վիճաբանական զրուցատրութեան սկիզբը (եր. 483)։

Վերջապէս հատորին վերջէն ալ կը պակսի ընդօրինակողին յիշատակարանին վերջը, և գոնէ թերթ մը ինկած պէտք է ըսենք, թէպէտ գրքին ամբողջութիւնը լրացած կը լինի յիշատակարանի սկզբնաւորութեամբ։

Գիրքը նախադուռ ալ չունի, սակայն տետրները 12 թուղթէ կազմուած լինելէն և առաջին տետրը այժմ 9 թուղթ ունենալէն կրնանք հետևցնել թէ 3 թուղթ ինկած են ըսկիզբէն, որք նախադուռը, գուցէ և նախաբան մը կամ բովանդակութեան ցուցակը պարունակէին։ Այսու հանդերձ գիրքին բովանդակութիւնը ամբողջ է, որովհետև ճիշտ ու ճիշտ առաջին գրուածին մակագրութենէն կ'սկսի ձեռուընիս գտնուած հատորը։

Գրուած էջերուն ընդարձակութիւնն է 20×12 հարիւրորդաչափ, իւրաքանչիւր երես 30 տող, սովորական և յստակ և կանոնաւոր բոլորգիր, սև մելան, լաւ պահուած։

Իսկ մակագրութիւններ հաւասար բոլորգրով, բայց կարմիր մելանով գրուած են, զարդագիրեր և զարդեր բոլորովին կը պակսին։ Գրութիւնը ընդհանրապէս խնամոց ձեռքէ ելած է, թէպէտ ընդօրինակութեան վրիպակներէ զերծ չէ, որոց մէջ կան ես քերականական սխալներ կամ լեզուական աղաւաղումներ։ Լուսանցներուն մէջ երբեմն ուղղուած են գլխաւոր վրիպակները, երբեմն ալ մոռցուած բառերը աւելցուած են, զորս մենք տպագրութեան մէջ ուղղեցինք կամ ներս առնելով աւելցուցինք։

Պարունակեալ գրութեանց մակագրութիւնները համառօտ կերպով իւրաքանչիւր թերթին ներքև կրկնուած են մինչև ՅԻԸ թերթը կամ 655 երեսը և անկէ ետքը զանց եղած է։ Մեր տպագրութեան մէջ ատոր նմանութիւնը ըրինք իւրաքանչիւր էջին ճակատը մակագիրը կրկնելով համառօտ կերպով։

Գրութեան տեղւոյն և թուականին վրայ երկար գրելու պէտք չունինք, որովհետև բոլոր յիշատակարանները նոյնութեամբ տպագրուած են և բանասէրք պէտք եղածը կրնան ուսումնասիրել։ Բայց կարևորը դիտել տալու համար կըսենք թէ ընդօրինակողն է Թումաս քահանայ Հռոմկլայեցի, որ նոյն բերդին առումէն տարի ու կէս առաջ մեկնած է անտի, բայց թէ ուր հաստատուած և գրած է, չէ բացատրուած, այլ հաւանաբար Սիս եղած ըլլալ կ'ենթադրուի։

Գրութեան թուականն է' Հռոմկլայի առումէն վեց տարի ետքը (եր. 537.) և որովհետև առումը տեղի ունեցաւ 1292 Ծռազատկի տարին, գրութեան թուականը կը լինի 1298։

Գրեալ յամի Տեառն 435 ծանօթութիւնը, զոր մենք ալ տպագրութեան մէջ պահեցինք (եր. 8), գիրքին գրութեան հետ կապ չունի, այլ ետքէն նոտր գրով գրուած ծանօթութիւն մ'է. Պրոկդի թուղթին թուականը ցուցնելու մտքով՝ օտար ձեռքէ աւելցուած։

Թումաս քահանայ իր հաւաքածոյին առաջին մասին համար առջեր ունեցած է նոյն իսկ Գրիգոր Բ. Վկայասէր կաթողիկոսին ձեռագիրը ՇԻԷ—1078 թուին գրուած (եր. 219), որով նախատիպ բնագրին յարգին հետ կը շատնայ և կը բարձրանայ մեր օրինակին ալ յարգն ու պատիւը։ Այդ առաջին մասը կը հասնի մինչև Կոմիտաս կաթողիկոսի թուղթը։ Յայտնի չէ մեզ թէ գիրքին մնացորդը ուր տեղէն ընդօրինակեր է, գուցէ յիշատակարանին պակաս մասերուն մէջ բացատրած էր։

Փոքրիկ յիշատակարան մըն ալ կայ Անաստաս կայսեր յայտագրին ներքև թէ «Մինչդեռ գրեցաւ և այլն». (եր. 278) սակայն այդ ծանօթութիւնն ալ ընդօրինակութեան համար չէ, այլ պարզապէս Անաստաս կայսեր թղթին թուականը կուզէ յայտնել։

Այս բոլոր խնդիրները, ինչպէս ըսինք, կը թողունք բանասէրներու զննութեանց և քննադատութեանց, մեզի պահելով միայն Նախնեաց կարևոր մատենագրական մէկ աւանդը կորստեան վտանգէ ազատած լինելու և քննադատներու ուսումնասիրութեանց առատ նիւթ մատակարարած լինելու գոհունակութիւնը։

ՅՈՎՍԷՓ ԻԶՄԻՐԵԱՆՑ ԳՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

ՑԱՆԿ ԹՂԹՈՑ

Ա. Թուղթ Պրոկղեայ եպիսկոպոսի առ սուրբն Սահա հայրապետ հայոց եւ առ սուրբն Մաժդոց, էրէ՝ 1.

Բ. Պատասխանի թղթոյն Պրոկղի երանելոյ ի Սահակայ եւ ի Մաշդոցէ սուրբ վարդապետացն հայոց. էրէ՝ 9.

Գ. Թուղթ յԱկակայ եպիսկոպոսէ Մելիտինացւոյ առ սուրբ Սահակ հայոց հայրապետ. էրէ՝ 14.

Դ. Պատասխանի Տեառն Սահակայ թղթոյն Ակակայ. էր. 16.

Ե. Թուղթ յԱկակայ եպիսկոպոսէ ի հայս. էրէ՝ 17.

Զ. Երանելի մեծի Քերդողահաւրն Մովսէսի Խորենացի, եպիսկոպոսի. էրէ՝ 22.

Է. Երանելոյն Յովհաննու հայոց եպիսկոպոսապետի, ապացոյց յերկուց բնութեանց ասել զփրկիչն եւ կամ մի բնութիւն. էրէ՝ 29.

Ը. Թուղթ հայոց ի պարսս, առ ուղղափառս. էրէ՝ 41.

Թ. Թուղթ հայոց ի պարսս առ ուղղափառս. էրէ՝ 48.

Ժ. Թուղթ Ասորեաց ուղղափառաց ի հայս. էրէ՝ 52.

ԺԱ. Պատասխանի թղթոյն Ասորեաց, ի Ներսեսէ հայոց կաթուղիկոսէ. եւ ի Մերշապհոյ Մամիկոնէից եպիսկոպոսէ. էրէ՝ 55.

ԺԲ. յԱբդիսոյէ եպիսկոպոսէ Ասորեաց առ Տէր Ներսէս հայոց կաթուղիկոս թուղթ ողջունի. էրէ՝ 59.

ԺԳ. Աբդիսոյի եպիսկոպոսի Ասորեաց ուղղափառաց, առ Տէր Ներսէս կաթողիկոս հայոց, եւ առ Աթոռակիցս նորին. յաղագս անիծեալ նեստորականաց հերձուածողաց. էրէ՝ 62.

ԺԴ. Նորին Աբդիսոյ եպիսկոպոսի, յաղագս անիծեալ նեստորականաց եւ ամենայն հերձուածողաց. էրէ՝ 66.

ԺԵ. Նորին Աբդիսոյի եպիսկոպոսի յաղագս նզովելոյ զամենայն հերձուածողս, որք էին հակառակ ուղղափառաց. էրէ՝ 68.

ԺԶ. Տեառն Ներսէսի հայոց կաթուղիկոսի թուղթ մեղադրութեան առ եպիսկոպոսունսն. էրէ՝ 70.

ԺԷ. Ուխտ միաբանութեան հայոց Աշխարհիս ի ձեռն Ներսէսի հայոց կաթուղիկոսի. եւ Մերշապհոյ Մամիկոնէից եպիսկոպոսի, եւ Պետրոսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի, եւ այլոց աթոռակցաց եւ Տանուտէրանց եւ Ազատաց եւ համաւրէն ժողովրդականաց. էրէ՝ 72.

ԺԸ. Թուղթ զոր Տէր Յովաննէս հայոց կաթուղիկոս եւ այլ եպիսկոպոսք առ սիւնեաց եպիսկոպոսն եւ առ Տէրն արարին. էրէ՝ 78.

ԺԹ. Թուղթ զոր Տէր Յովհաննէս հայոց կաթուղիկոս եւ այլ եպիսկոպոսունք, առ Աղուանից եպիսկոպոսունս արարին. էրէ՝ 81.

Ի. Յովհաննու հայոց կաթուղիկոսի ի Յայտնութիւնն Քրիստոսի. էրէ՝ 85.

ԻԱ. Փառաւորելոյ տերանց Վրթանիսի տերանց նուիրակի եւ վարդապետի Քչկան որդոյ, ի Սորմենայ Ստրատելատէ եւ հայոց զաւրավարէ. էրէ՝ 90.

ԻԲ. Պատասխանի թղթոյն Սորմենայ, որ առ Վրթանէս վարդապետ գրեաց. էրէ՝ 93.

ԻԳ. Հաւատարմագունի եւ իմաստնագունի եւ աստուածասիրագունի եղբաւր՝ ողորմելիս Պետրոս տերամբ խնդալ. էրէ՝ 99.

ԻԴ. Սրբասէր եպիսկոպոսաց Մանասէի, Յովանէսի եւ Տեառն Գիգայ Դաշտկարանի եւ Տեառն Սարգսի եւ Տեառն վարդապետի ի Սահակայ կորուսեալ ծառայէ խոնարհ երկրպագութիւն. էրէ՝ 108.

ԻԵ. Այս առաջին թուղթ գրեցաւ ի Մովսէսէ եպիսկոպոսէ առ Վրթանէս Քերդող սրբոյն Գրիգորի Տեղապահ. էրէ՝ 110.

ԻԶ. Պատասխանի թղթոյն Մովսէսի ի Վրթանիսէ. էրէ՝ 112.

ԻԷ. Թուղթ շրջագայական Մովսէսի եպիսկոպոսի. էր. 113.

ԻԸ. Պատճառք Դ. ժողովոյն երկաբնակացն, Մովսէսի վրաց ուղղափառ եպիսկոպոսի. էրէ՝ 119.

ԻԹ. Պատասխանի թղթոյն Մովսէսի եպիսկոպոսի. էր. 128.

Լ. Թուղթ շրջագայական Տեառն Վրթանիսի Քերդողի. էրէ՝ 130.

ԼԱ. Պատասխանի թղթոյն Տեառն Վրթանիսի. էրէ՝ 132.

ԼԲ. Թուղթ երկրորդ ի Մովսիսէ եպիսկոպոսէ առ Վրթանէս Քերդող. էջ՝ 133.

ԼԳ. Պատասխանի թղթոյն Մովսէսի. էջ՝ 135.

ԼԴ. Տեառն Պետրոսի ի Վրթանիսէ. էջ՝ 136.

ԼԵ. Տեառն Կիրովնի ի Վրթանիսէ. էջ՝ 138.

ԼԶ. Թուղթ երրորդ Մովսէսի եպիսկոպոսի առ Վրթանէս Քերդող. էջ՝ 140.

ԼԷ. Պատասխան թղթոյն Մովսէսի եպիսկոպոսի ի Վրթանիսէ. էջ՝ 141.

ԼԸ Կանոնք որ եղան ի Դունի, մինչդեռ մտածութիւն էր ժողովելոյ եպիսկոպոսացն կարգել կաթուղիկոս հայոց յետ մահուանն Մովսէսի կաթուղիկոսի, եւ խափանեցան այնմ անդամ. էջ՝ 146.

ԼԹ. Ձեռնարկ՝ զոր խնդրեաց Սմբատ Վրկան Մարզպան, յայն եպիսկոպոսունս, որք զարձեալ ժողովեցան նորին հրամանաւ ի Դուին, կարգել կաթուղիկոս հայոց, յետ մահուանն Մովսէսի. եւ զայս ձեռնարկ եւս նոցա՝ էջ՝ 149.

Խ. Ձեռնարկ՝ զոր եառն Աբրահամու հայոց կաթուղիկոսի ի միաբանութենանն աշխարհիս հայոց, այնքիկ որ էին ընդ իշխանութեամբ հռոմոց ի թագաւորութենանն Մաւրկան. էջ՝ 151.

ԽԱ. Ներքսիսի Տեառն Աբրահամու հայոց կաթուղիկոսի ի Դրիսպոլէ նուաստ Քերդողէ. էջ՝ 153.

ԽԲ. Առ սրբասէր Տէր Աբրահամ, ի Մովսիսէ. էջ՝ 161.

ԽԳ. Պատասխանի. էջ՝ 163.

ԽԴ. Թուղթ առաջին Տեառն Աբրահամու հայոց կաթուղիկոսի, առ Կիւրիոն վրաց կաթուղիկոս. էջ՝ 164.

ԽԵ. Պատասխանի. էջ՝ 166.

ԽԶ. Թուղթ Տեառն Սմբատայ Վրկան Մարզպանի, առ Կիւրիոն՝ վրաց կաթուղիկոս. էջ՝ 168.

ԽԷ. Պատասխանի. էջ՝ 170.

ԽԸ. Առ Տէր Սմբատ ի Մովսիսէ. էջ՝ 172.

ԽԹ. Պատասխանի. էջ՝ 174.

Ծ. Թուղթ երկրորդ Տեառն Աբրահամու՝ հայոց կաթուղիկոսի, առ Կիւրիոն վրաց կաթուղիկոս. էջ՝ 174.

ԾԱ. Պատասխանի. էջ՝ 178.

ԾԲ. Թուղթ երրորդ Տեառն Աբրահամու հայոց կաթուղիկոսի, առ Կիւրիոն վրաց կաթուղիկոս. էջ՝ 180.

ԾԳ. Պատասխանի։—186. Չորրորդ՝ Քաղկեդոնի ժողովն. էջ՝ 185.

ԾԴ. Թուղթ չրջապատական Տեառն Աբրահամու հայոց կաթուղիկոսի. էջ՝ 189.

ԾԵ. Պատասխանի ի հայոց թղթոյն Ազուանից, վրթանիսի Քերդողի. էջ՝ 196.

ԾԶ. Տեառն Կոմիտասու հայոց կաթուղիկոսի վասն հաւատոյ. էջ՝ 212.

ԾԷ. Ցամհաննու իմաստասիրի հայոց կաթուղիկոսի սակս ժողովոյ որ եղեն ի հայք. էջ՝ 220.

ԾԸ. Նորին Տեառն Ցամհաննու հայոց կաթուղիկոսի ընդդէմ այնոցիկ որ ապստամբեն զսուրբ խորհուրդն ի Ձեռն խմորոյ եւ չորոյ. էջ՝ 234.

ՅԹ. Ցամհաննու Մանդակունւոյ հայոց կաթուղիկոսի. էջ՝ 239.

Կ. Երանելոյն Կղեմտիանոսի եպիսկոպոսի Հռոմայ, թուղթ առաջին առ Նեստոր. էջ՝ 241.

ԿԱ. Առաջին թուղթ Պետրոսի առ Ակակ. էջ՝ 243.

ԿԲ. Երկրորդ թուղթ Պետրոսի առ Ակակ. էջ՝ 244.

ԿԳ. Թուղթ Ա. Ակակայ առ Պետրոս պատրիարգ. էջ՝ 245.

ԿԴ. Երրորդ թուղթ Պետրոսի առ Ակակ հայրապետ. էջ՝ 247.

ԿԵ. Թուղթ երկրորդ Ակակայ առ Պետրոս. էջ՝ 249.

ԿԶ. Թուղթ չորրորդ Պետրոսի հայրապետի առ Ակակ. էջ՝ 250.

ԿԷ. Թուղթ երրորդ Ակակայ առ Պետրոս. էջ՝ 251.

ԿԸ. Թուղթ հինգերորդ Պետրոսի առ Ակակ. էջ՝ 253

ԿԹ. Թուղթ չորրորդ Ակակայ առ Պետրոս. էջ՝ 256.

Հ. Թուղթ վեցերորդ Պետրոսի առ Ակակ. էջ՝ 258.

ՀԱ. Ձեռնարկ զոր արար ի թղթին Ակակիոս հայրապետ, որ է ի Կոստանդնուպաւլիս. էջ՝ 264.

ՀԲ. Թուղթ հինգերորդ Ակակայ առ Պետրոս. էջ՝ 265.

ՀԳ. Թուղթ հօթներորդ Պետրոսի առ Ակակ. էջ՝ 267.

ՀԴ. Թուղթ վեցերորդ Ակակայ առ Պետրոս. էջ՝ 268.

ՀԵ Միաբանութեան գիր՝ որ առաւ բերել ի Ձեռն երա-

նելոյն Պերգմիոս Ագստեղիոսի ի բարերար արքայէ Զենոնէ, եւ յԱկակայ գլուխ եպիսկոպոսաց՝ որ են ի Կոստանդնուպաւլիս, առ երանելին Պետրոս՝ գլուխ եպիսկոպոսաց եւ հայրապետ հաւատարիմ՝ քաղաքին Աղեքսանդրացւոց. Երէ. 269.

ՀԶ. Թուղթ ութերորդ Պետրոսի առ Ակակ. Երէ. 272

ՀԷ. Վեցերորդ? Ակակայ առ Պետրոս. Երէ. 274.

ՀԸ. Թուղթ իններորդ Պետրոսի առ Ակակ. Երէ. 276.

ՀԹ. Թուղթ զոր արար Անաստաս թագաւորն ընդդէմ ամենայն հերձուածողաց. Երէ. 277.

Զ. Պատճէն թղթոյն հայրապետին Կոստանդնուպաւլսի Փոտայ առ Աշոտ իշխանաց իշխանն. Երէ. 279.

ՁԱ. Պատասխանի թղթոյն Փոտայ. գրեալ Սահակայ հայոց վարդապետի հրամանաւ Աշոտայ իշխանաց իշխանի. Երէ. 283.

ՁԲ. Թուղթ Գագկայ Վասպուրականի հայոց թագաւորի, առ Կայսրն Յունաց Ռոմանոս, վասն հաւատոյ. Երէ. 295.

ՁԳ. Տեառն Խաչկայ հայոց կաթուղիկոսի, բան խոստովանութեան, պատասխանի Յունաց գրոյն՝ զոր արձակեալ էր առ նա Մետրապոլիտն Մելետինոյ.

Ի լուսանցին՝ թուղթ Սամուիէլի Կամրջաձորեցոյ հայոց փիլիսոփայի, պատասխանի թղթոյն Թէոդորոսի Մետրապաւլտի Մելիտենոյ, գրեալ հրամանաւ Խաչկայ հայոց կաթուղիկոսի. Երէ. 302.

ՁԴ. Ստեփաննոսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի, մեծի իմաստասիրի, պատասխանի թղթոյն Անտիոքու եպիսկոպոսի, զոր վասն հաւատոյ գրեալն էր. Երէ. 323.

ՁԵ. Տեառն Գէորգեայ հայոց վերադիտողի եւ հոգեշնորհ փիլիսոփայի, պատասխանի թղթոյն Յովհաննու Ասորւոյ պատրիարգի. Երէ. 335.

ՁԶ. Թուղթ հոռոմոց ի հայս, ձայնակից և համախոհ ժողովոյն Քաղկեդոնի եւ Տոմարի հայհոյութեանն Լեւոնի, զոր եբեր աստուածապատիւ Տէր Ստեփաննոս Սիւնեաց եպիսկոպոս, յառաջ քան զեպիսկոպոսութիւնն իւր, որ վասն թարգմանութեան հասեալ ի թագաւորական քաղաքն ի Կոստանդնուպաւլիս. իսկ նոցին յաղագս միաբանութեան հաւատոյ ընդ ձեռն նորա գրեալ, եւ առաքեալ հայրապետին կապարեայ կնքով, զոր ոչ ընկալեալ զնոցայն հայհոյութիւն մերոյ աշ-

խարհիս, այլ արձանացեալ ի հաւատս սուրբ Առաքելոցն, եւ ի խոստովանութիւն երիցս երանելոյ Սրբոյն Գրիգորի, ամենեւին անշարժ մնացեալք ոչ ետուն տեղի գրգուելով ի չաւղաց ուղղափառութեան. Երէ. 358.

ՁԷ. Պատասխանի թղթոյն՝ զոր գրեաց Տէր Ստեփաննոս Սիւնեաց եպիսկոպոս, առ Տէր Գերմանոս Կոստանդնուպաւլսի հայրապետն, որք երկու բնութիւնս և երկուս ներգործութիւնս և երկուս կամս խոստովանին տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, եւ որք ի կենդանարար խորհուրդն ջուր խառնեն, հետևեալք ժողովոյն Քաղկեդոնի. Երէ. 373.

ՁԸ. Սրբոյն Կիւրղի եպիսկոպոսի առ Նեստոր, զի տայր նմա տեղի ապաշխարութեան յառաջ քան զմերժել նորա. զի չեւ ես էր լեալ սուրբ Սիւնհոդոս որ կամաւքն Աստուծոյ ժողովեցան յԵփեսոս. Թուղթ Կիւրղի առ Նեստոր. Երէ. 396.

ՁԹ. Երանելւոյն Մակարայ սրբոյ քաղաքին Երուսաղէմի հայրապետի, կանոնական թուղթ ի հայս վասն կանոնագրութեան կաթուղիկէ եկեղեցւոյ կարգաց, զոր չէ արժան ընդ սահման եւ ընդ կարգ անցանել. Գլուխք ինն. Երէ. 407.

Ղ. Բացայայտութիւն համաձայն աստուածաբանութեան հոգելից հարցն սրբոց ըստ առաքելասահման աւանդիցն եկեղեցւոյ Քրիստոսի, հանդերձ հաւատաբանութեամբ ճշմարիտ ուղղափառ դաւանութեան Հայաստանեայց, ասացեալ սրբոյ վարդապետին Սահակայ հայոց կաթուղիկոսի եւ մեծի թարգմանչի ընդդէմ երկաբնակաց նեստորականացն. Երէ. 413.

ՂԱ. Զրոյցք Կոմիտասայ հայոց հայրապետի եւ Պատրիարգի Կոստանդնուպաւլսոյ. Երէ. 484.

ՂԲ. Թուղթ ամենաշնորհ վարդապետին Գրիգորի Նարեկացւոյ, զոր գրեաց ի հոյակապ եւ յականաւոր ուխտն Կճաւայ, վասն կարծեացն անիծելոյ Թոնրակեանց Յանեսի եւ Յամրեսի, որ եկն զգեստու ոչխարաց, եւ ի ներքոյ գայլ յափշտակող, որ եւ ի պտղոյ ծանուցաւ ամենից, զոր լուեալ սուրբ վարդապետին գրեաց սակս ազատութեան ի չար կարծեացն. Երէ. 488.

ՂԳ. Թուղթ Կոստանդեայ կաթուղիկոսի հայոց, զոր գրեաց առ Հեթում թագաւորն ի յաստուածապահ գղեկէս, ի հայրապետական աթոռոյս Հռոմկլաէս ի մայրաքաղաքն Սիս. պատասխանի թղթին որ ի Պապն Հռոմայ բերաւ առ թագա-

սրն Հայոց Հեթմում ի ձեռն Լիկաթին որ կոչէր իմանչ, ի թուին Հայոց ի ՈՂԵ. ի ձեռն արդիւնական վարդապետին վարդանայ յարմար իրիս. Եր՝ 503.

ՂԹ. Բանք խրատականք վասն հաւատոյ զոր յայտնեալ է Տոքին սուրբ՝ աստուածառէր արանց ուզտակարք ի ժամանակս ժամանակս. Եր՝ 510.

Ղկ. Վարդանայ վարդապետի առացեալ. Եր՝ 526.

ՂՁ. Տեսիլ առն Աստուծոյ սուրբ և ճգնազգեաց կրաւնաւորին Յովհաննու Գառնեցւոյն. Եր՝ 530.

Ղէ. Վանական վարդապետի առացեալ Բան հաւատալի ազգիս մերում. Եր՝ 533.

ՂԸ. Ակն բան է առացեալ Վանական վարդապետին. Եր՝ 536.

Ցիշատակարան. Եր՝ 537.

Յանկ անուանց. Եր՝ 539.

Յանկ վրիպակաց տպագրութեան. Եր՝ 574.

ԹՈՒՂԹ ՊՐՈԿԼԵՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԱՌ ՍՈՒՐՔՆ ՍԱՀԱԿ ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՀԱՅՈՑ ԵՒ ԱՌ ՍՈՒՐՔՆ ՄԱՇԹՈՑ։

Ա֊գնեա՛ Հոգի սո֊ւրբ փա֊ռս Նորոգո֊չիս։

Երանի որ Հանապազորդ լինիցին ի բաղցրահայեաց տեսիլ աստուածազեղ երեսացդ. և զի ասեմ Հանապազ. այլ զոնեա յաւուրս, կամ յամիսս, կամ ի տարեկանս. Ասացէ և իմ անձն սառնացեալ, ծ առնէր զիս արժանի Հասանել անկանել յոտս աւետարանիչս և ասել. Մեղայ յերկինս և առաջի քո, և չեմ արժանի եմէ անուանեցայց քո որդի, այլ Համարեաց քոյով բարմադութ ողորմութեամբդ իբրև զմի ի վարձկանացդ. Եւ ոտաի ինձ այդ լինիցի, բայց եմէ յաղաւթից սրբոյդ. զոր մեծ պատերազմաւ միշտ ի վերայ արժանեաց և անարժանաց, ամենասուրբն Աստուծոյ Հատուցանես։

Եւ վասն Հաստատութեան եկեղեցեացդ, զոր կարծեաց յանկարծայարոյց Հոգւոյ մոլորութեան շարժել՝ աղաւթից քոց տեառն սրբութեան զգաստացդ. և ի միաբանութիւն եկին ամենայն եպիսկոպոսք Հռոմոյ, ունել Հաստատուն զառաջին երեք Հարիւրոցն Հաւատս, և նզովեցին զի մի *) որ իշխեսցէ դնել նորածին ինչ և աւտարոտի Հաւատս. այլ ի նորին վերայ շինել և զնոյն ուսուցանել։ Խոստովանել զՔրիստոս Աստուած ճշմարիտ, Որդի Աստուծոյ, և միածին, ծնեալ ի Հարէ յառաջ բան զամենայն արարածս, և Տէր արարիչ ամենայնի, և զնոյն Բանն Աստուած ի վախճան ժամանակաց զղեցեալ մարմին, եղեալ զան մեր մարդ առանց շրջելոյ և անկանելոյ և խախտելոյ յիւրոյ աստուածային ինքնութենէն, և ծնեալ ի սուրբ կուսէն Աստուած՝ ըստ մարմնաւոր ծննդեանն մարդ կատարեալ։

*) Յօրինակին ոք.

և կոչի և է կոյսն Տիրածին և Աստուածածին. և կատարեալն Աստուած ասի մարդ կատարեալ, վասն զի կատարեալ անդամովք, և շնչապատեաց զիւր սուրբ մարմինն. և ոչ իբրև մարդ։ Եւ յայտ արասցեն հակառակողքն, և հանապազ իւրեանց բարբանջանացն զոստայնս հանցեն, ապա թէ այս նոյն է հաստարակ բուսոյն ծննդեանն սկիզբն։ Իսկ Աստուած Բանն ճշմարտիւ եղև մարդ. վասն էր է, զի խոստովանին զբնութիւնն, և բամբասեն զանցս անցից ծնընդեանն։ Արդ մի ի յերկուց անտի ընդրեսցեն. կամ ամաչեսցեն յանցս անցից անտի ծննդեանն. ուրասցին ի բարուց բնութենէ անտի, և զախտն հիւանդացեալ Մանիքեցւոցն ընդ ամբարիշտսն համարեսցին. կամ թէ յարեն յանձինս իւրեանց զաւգուտն մարդանալոյն. և խոստովանին զբնութենէ անտի, մի ամաւթ համարեսցին զանցս անցից բուսոյ ծննդեանն։

Արդ ես զարմացեալ եմ ընդ պակասամտութիւնն որ նոր նոր ճանապարհս խոտորս ձևեն. զի իմ զմինն գիտացեալ և ուսեալ բարեպաշտութեամբ Որդին, և մի խոստովանութիւն ունիմ զմարմնացելոյն Աստուծոյ Բանին զաւրութիւն։ Իսկ արդ զի մի է որ անցից անցից համբերութեամբ յանձն առ, զմեծասքանչ զաւրութիւնսն կատարեաց. արդ ընդէր զաստուածեղէնս լռեալ՝ զվատթարագոյնսն յերկարեալ բարբաջեն. զի նա ինքն իբրև կամեցաւ թէ հաւատարիմ արարիչ Աստուած եմ և Բան, հաստատեցաւ՝ կաց որ էրն, իսկ եղև մարմին և մանուկ և մարդ, ոչ միով իւիք քա....թեամբ զխորհուրդն թշնամանեաց. նոյն ինքն և զմեծասքանչ զաւրութիւնսն առնէր, և նոյն ինքն ընդ չարչարանաւքն մտանէր։ Նշանաւքն և արուեստիւքն կալ և մնալ յայնմ որ էրն իսկ՝ երևեցուցանէ. իսկ չարչարանաւքն որ եղևն զինչ ստեղծն՝ հաստատէ։ Արդ՝ մի և զնոյն մշտնջենաւոր իսկզբանէ և ի կատարածի մարմնացեալ խոստովանեսցուք Որդի և մի՛ ինչ այլ ամենևին յաստուածութեանն բնութիւնդ աւտարոտի և խոտան խառնեսցուք. զի ոչինչ այլ աւելորդ գոյ յայն աթոռ։

Իսկ արդ ապաքէն ի միւս ևս այլ ի բազում հոչակաւոր խորհուրդս նիւթեալ տողեն տկարագոյն քան զսարդի ոստայնս։ Եթէ Երրորդութիւնն, ասէ, միազաւր է, Երրորդութիւնն առանց անցից անցից չարչարանաց է. ապա թէ Երրորդութիւնն առանց անցից չարչարանաց է, ապա թէ Աստուած Բանն առանց չարչարանաց

է, գտանի որ ի խաչն ել այլ ոմն քան զԱստուած Բանն որ առանց չարչարանացն է։ Արդարեւ ճշմարիտ սարդի ոստայն հենուն որ զայդպիսիս խաւսին, և ի վերայ ջուրց զիր հանեն, որ զընդունայն խորհուրդս զայս վարեն. ասեն բայ՝ իմաստունք են՝. և մորասեցան և խաւարեցան անմտութեամբ սիրտք իւրեանց. զի աչք բժաբերք զարեգական ճառագայթս սուրբս ընդունել չկարեն, և միտք հիւանդացեալք ի հաւատոց բարձրութիւն անդր հայել չկարեն։ Արդ զինչ ասեմք մեք, եթէ լուր բանին աստուածութեանն. Երրորդութիւնն միազաւր է և առանց չարչարանաց, արդ ոչ եթէ զի ասեմք զՈրդին մտեալ ընդ չարչարանաւք, բստ բանի աստուածութեանն ասեմք եթէ չարչարանք հասին նմա, զի առանց զամենայն չարչարանս ընդունելոյ է բնութիւն աստուածութեանն. այլ խոստովանիմք զԱստուած Բանն՝ որ մի յԵրրորդութենէ անտի է՝ մարմնացեալ. և տամք մեք պատճառս իմաստութեան գտանել այնոցիկ որք հաւատովքն հարցանեն վասն որոյ մարմնացաւ։ Քանզի կամեցաւ Աստուած Բանն խափանել զչարչարանս ամենայն ցանկութեանց, որոյ վախճան էր մահ. և թողուլ դարձեալ զչարչարանսն ի տեղոջ՝ անմահ բնութիւնն ոչ առնոյր յանձն. զի եթէ ամենայն չարչարանք հակառակութիւն է և կռիւ է կցկցեալ արարածոց, իսկ որ անհիւթանիւթն է ոչ մի կցկցութիւն ի նա ժամանելոց է չարչարանաց, քանզի ոչինչ կցկցութիւն ի նմա չգոյր։ Արդ կամեցաւ նա որ բռնադատէին զբանաւոր մարմինն չարչարանքն՝ խափանել, որպէս և յառաջն ասացաք, որոց զլուխն ինքնին է մահ։ Մարմնացաւ նա ի կուսէ անտի, որպէս գիտէ Աստուած Բանն. և կերպարանեցաւ իբրև զմարդ, զի այս ինքն կամք էին նորա, և ինքն զինքն յինքն ամփոփեաց. ի կերպարանս ծառայութեան եղև. ոչ մի ինչ պակասութիւն աստուածութեանն արար, և այնպէս փրկեաց զամենայն ազգս մարդկան, և մարմնով իւրով խափանեաց զամենայն չարչարանս, ողջ և անարատ զաստուածութիւնն պահեաց։ Վասն այսորիկ և Գաբրիէլ ի տալ զաւետիս ծնընդեանն զինքնիշխան զաւրութիւնն զոչէ առ Մարիամ. Նա ինքն, ասէ, փրկեսցէ զժողովուրդ իւր յամենայն անաւրէնութեանց նորա։ Իսկ արդ ժողովուրդ ոչ լինի մարդոյ այլ Աստուծոյ, և ոչ զաշխարհ որ կարէ փրկել ի մեղաց որ ինքն ապականութեամբ յերկիր անկեալ և ոչ իցէ սկիզբն ծննդեան իւրոյ առանց արատոյ. ապա՝ յայտ է եթէ նոյն Աստուած է և մարդ, ոչ եթէ բաժա-

նեալ ինչ յերկուս, այլ կայ մնայ մի և նոյն։ Ծնանելն ի կնոջէ յայտ առնէր՝ եթէ մարդ էր, իսկ առանց ամուսնութեան կոյս պահել զմայր՝ յայտնի վկայեալ թէ Աստուած է. զի ապրեցոյց զաշխարհ Յիսուս, որ Քրիստոսն է, որ եկն յերկիր և ընդ մարդկան շրջեցաւ։ Ապա թէ Քրիստոս դոյզն մարդ ոք է, և ոչ ինքն Աստուած Բանն. զիա՞րդ ստեղծ նա իսկզբանէ զամենայն, մինչդեռ չէրն. զի եթէ կրտսեր ամենայն արարածոց է մարդն, յայտ է եթէ որ յառաջն էին քան զնա, նոցա զկենդանութիւն չէ շնորհեալ Քրիստոսի. իբրև կրտսերոյ արարածոց, իբրև դոյզնաքեայ ինչ մարդոյ։ Իսկ զիա՞րդ Պաւղոս գոչէ. Մի է Տէր Յիսուս Քրիստոս, որով ամենայն ինչ եղև. զի եթէ ի Քրիստոս է ամենայն ինչ, յայտ է եթէ Քրիստոս Աստուած է Բանն, որպէս գոչէ աւետարանիչն. Իսկզբանէ էր Բանն և Բանն էր առ Աստուած, և Աստուած էր Բանն, նա՛ էր իսկզբանէ առ Աստուած, ամենայն ինչ նովաւ եղև. եւ Պաւղոս զնոյն բարոզէ և ասէ. Մի է Տէր Յիսուս Քրիստոս որով ամենայն, յայտ է եթէ Քրիստոս Աստուած է Բանն։ Ապա եթէ բերեն ի մէջ որ ի սուրբ գիրս բարբառք են, յորում անուանեալ մարդ, զի Պետրոս ասաց զՅիսուսն որ ի Նազարեթէն՝ այր, և Պաւղոս ազաղակէ, յառն անդր յորում հաստատեաց զհաւատսն. և նոյն իսկ Տէրն ասաց, Զի՞ խնդրէք զիս սպանանել զայր մի. գիտասցեն նորա եթէ կամ վասն վատթարութեան հեղգութեան տգիտութեան պակասեցան ի գրոցն խորհրդոց, և կամ վասն խորամանգութեան խարդախութեան խոտորեն զգեղեցիկ գրեալն. զի ասէ մարդ իսկ է ճշմարտիւ Քրիստոսն. այլ ամենայն նովաւ եղև. ոչ եթէ յառաջ ինչ էր մարդ, բայց միայն Աստուած էր. զի զոր աւրինակ Աստուած ոչ ստեղծանելով է, և նոյն մարդ երևելով. և զոր աւրինակ Հաւրն ըստ աստուածութեանն միազաւր է, սոյն աւրինակ և կուսին ըստ մարմնոյ հոմատոհմակ է. յամենայնի ճշմարտութեան խորհրդոյն ճառագայթեալ. և յամենայն խաբէութեանց դատարկացեալ, ապա թէ՝ ոչ ծնաւ զԱստուած Կոյսն, և ոչ բազում զարմանալեաց արժանի է, որ առանց ամուսնութեան ծնաւ. զի բազում և այլ կանայք պտղաբեր եղեն արդարոց յաշխարհ։ Ապա թէ մարգարէիցն լեզուք զանճառ խորհուրդն յառաջագոյն փող հարեալ գոչեն. Ահաւասիկ կոյս յղասցի և ծնցի որդի և կոչեսցեն զանուն նորա Եմմանուէլ, զոր թարգմանեաց Գաբրիէլ՝ ասէ Ընդ մեզ աստուած,

արդ ընդէ՞ր վասն ծննդեանն խոնարհման, զփառս ծնելոյն շուրջ յապաւեն։

Դարձեալ ընդդէմ դնեն զայս. ամենայն ծնունդ համատոհմակ է ծնելոյն, զի եթէ մարդ է որ ծնաւն, ապա յայտ է եթէ մարդ է զոր ծնաւն։ Զայս բարւոք ասացէք այսպիսիք. նա յայնժամ համատոհմակ ծնանի, որ երկնայն *), երբ ըստ բուսոյ բարուց ծննդեամբ ծնունդն երևեսցի, իսկ բուսոյ բարուց ծննդեան սկիզբն խառնակութիւն ամուսնութեանն է. քանզի խառնակութիւն յառաջագոյն լինի քան զապականութիւնն, իսկ ուր թշնամանացս այսոցիկ բնաւ և ոչ զմտաւ ածելով, անդ ամենևին ժամանակ երևի, այլ յանկարծակի համառաւտ որ ի վերինսն է, քան զասել մեծասքանչ զարմանալիքն, իսկ որ ի վեր է քան զբոյս բարուցն՝ անդ ծնունդն ինքն աստուած։

Արդ խոստովանիմք այսուհետև եթէ նա ինքն է որ զաշխարհ արար, և զաւրէնսն եղ, և ի մարգարէսն շնչեաց, և ի կատարածի մարմնացաւ, և զառաքեալսն ի փրկութիւն հեթանոսաց և ժողովրդոց որսացաւ, փախիցուք ի պղտորչաց անտի, և ի խոհերական խաբէութեան հեղեղաջուրց անտի, զի ընդ աստուածամարտ հերեսիութիւն խոստմանցն ասեմ, զԱրայ, Մաթեայ, Մարաթովնայ **) մոլեգնութիւնսն ասեմ, որ ի մէջ մատուցեալ ի մէջ անբաժին երրորդութեանն, բաժինս արկանեն, զԵւնոմեայ ժպրհութիւնսն ասեմ, որ չափէ լուրջ գիտութեամբ զանհաս բնութիւնն, զՄակեդոնի կատաղութիւնն, որ քակէ յաստուածութենէ անտի զանքակ բղխումն Հոգոյ. և զնորակերտ զնորաձայնս զայս ասեն զնոր ընդունայն հայհոյութիւնսն, որք բազմապատիկ հայհոյութիւն հրէութեան խորհրդովք, բազմապատիկ անցանեն զանցանեն ըստ նոցա հայհոյութեամբն, զի նոքա զՈրդին անարգելով զլանան զարմատ շառաւեղին, սոքա քան զճշմարիտն, որ էր՝ միւս ևս այլ ի ներքս, մատուցանեն, թշնամանեալ նշկահեն իբրև զբազմածին զանարատ բնութիւնն։ Արդ մեք եկայք ասասցուք Պաւղոսիւ հանդերձ. Քրիստոս է խաղաղութիւն մեր, որ արար զերկուսին մի, և զհրեայս և զհեթանոսս ի մի նոր մարդ ստեղծ միաբանեաց հաւանեցոյց զաւրութեամբն, այն որ մեկնեալ էին ի միմեանց գործովք գնացիւքն իւրեանց.

---

*) Երևի. երկնէն։

**) Այսպէս ի ձեռագրին։

արդ սոսկացին ի գատապարտութենէ անտի, որ զնորաձայն ամպարշտութիւնն ի ներքս արկանեն, զի եթէ որ այլոց պատմանցն ի միաբանութիւն հաւանութեան եղև արարիչ և որ հաւանեցոյց և միաբանեաց, ինքն յերկուս բաժանեալ գտանիցի ըստ նոցա բանիցն ասացեալ։ Բայց արդ պատճառ զերկպայութիւն բանիցս թողեալ ի համառաւտ անգր եկեսցուք ուղղութեան հրամանին։

Եթէ որ կամեցի զիտել ճշմարտութեամբ թէ սա ինքն է մի և միայն Որդին, որ յառաջ քան զԱբրահամն էր, և ի կատարած հաս մարմնոյն հասակաւ, զի կայ միշտ յաստուածութեան անդ կատարեալ, հարցչիր ցՊաւղոս և նա որոտայնգ զաստուածպաշտութիւնն ցուցեալ. զի աստուած էր յաւիտենից և եկն ի հրէից մարմնով, զի վասն Հերրայեցւոցն ասաց զկերևուրայ և զաստուածամարտայ ազգն զորս յարգէրն վասն արմատոյն, զԱբրահամն և զզաւակն որ է Տէր Յիսուս Քրիստոս. զի այսպէս ասէ, Որոյ, ասէ, որդեգրութիւնն էր. ինքն Աստուած կոչէ ի բերանոյ մարգարէիցն. Որդի իմ անդրանիկ Իսրայէլ, և փառքն, զի անչափ փառս շահէ վանդիտելոյն, մի զմիով արկեալ էր զսքանչելիսն. զկատարածս ասէ, որ առ Աբրահամն էին. յերազմութեան զաւրհնութիւնն յերաշխեալ, զաւրհնաբանութիւնն ասէ որ իլերինն մատամբն Աստուծոյ զբրեալ էր, և զաւետիսն ասէ, զերկրին Պաղեստինեայ, և ի զաւակէ անտի ասէ Աբրահամու աւրհնեալ զամենայն հեթանոսս. ուստի հարքն՝ զոր ի մելրութեան դիշերին ծագեցին իրեն լուսաւորք հաւատովքն, ուստի և Քրիստոսն է ըստ մարմնոյ զի յայտնեսցէ զծնունդն։ Եւ ոչ եթէ կացցէ պատուհաս Պաւղոս զբանն, զի ոչ եթէ յարմհնաւէ ծնունդն Մարեմայ է յայտնահնաւէ սկիզբն անսկզբնականին զգութեան, այլ աստուած թափեաց վազվազակի և ասէ ըստ մարմնոյն յայտնութեան, այլ ոչ եթէ ըստ աստուածութեանն ծնունդն. արդ ով է այս. ինքն Քրիստոս որ ի կուսէ անտի ծնաւ, որում այրք եղեն բաւական զոր ինքն միայն գիտէ. որ ի մնաւ անգ բաղմեցաւ, որ ի ժամանակի ըստ մարմնոյ աճեաց, որ մինչ ի սաորինս երկրի էջ, որ զամենայն անցս մարմնոյ համրեր. զի հաւատարիմ արասցէ ճշմարտութեամբ եթէ ինքն եղև մարդ, ոչ եթէ այլ ումն է բան զայն որ էջն, այլ նա ինքն է որ էջն և որ եկն. զի ոչ եթէ ել նախ, այլ էջ, իբր ոչ եթէ ուրուք ձեռամբ ինչ

յառաջ ածելով է աստուած. քան լեցի. այլ վասն զիմութեան իւրոյ ինքն և եղև մարդ, զի պատիկ իսկ էար մեր կարաւտ Արդ մի յինէն ուսանիր զայդ կամ յայլմէ ումեքէ, այլ ի Պաւղոսէ. որ ի Հաւրէ յայտնութեամբ ուսաւ զՈրդի և ասէ. Այլ յորժամ հաճոյ թուեցաւ Աստուծոյ որ ընտրեաց զիս ի միջոյ մաւր իմոյ, և կոչեաց զիս ի ձեռն շնորհայ իւրոյ յայտնել զՈրդին իւր յիս. Նա ուսուցանէ քեզ ճշմարտիւ Ո՛վ ՃՅտուս Քրիստոս. զի ինքն աղաղակէ և ասէ. Ուստի Քրիստոսն է ըստ մարմնոյ որ է ի վերայ ամենայնի Աստուած աւրհնեալ յաւիտեանս. Զինչպիսի սպրդութիւնս հայհոյութեան մարդկան ոչ բաւէն Պաւղոսի բանքն բամբասասէր մարդկան։ Ասայ զնա բայ Քրիստոս, զի յայտ արասցէ եթէ ճշմարտիւ եղև մարդ։ Ասայ զնա ի հրէից ըստ մարմնոյ, զի յայտ արասցէ, զի ոչ եթէ յորմէհնաւէ մարմնացաւ, յայնմհնաւէ միայն է։ Ասայ զինանէ թէ էր, զի անակնկիպն երևեցուցեալ որոտայնգ Պաւղոս Ասայ զնա ի վերայ ամենայնի, զի արարածոյ ամենայնի Տէր զնա քարոզեացուս։ Ասայ զնա Աստուած, զի մի որք վասն չարչարանացն և կերպարանացն լշմարեալ զանաստակման նոքա՝ ուրացցուք զընութիւնն։ Ասայ զնա աւրհնեալ, զի իբրև ամենակալի երկրպագցուք նմա, և ոչ իբրև գծառայակից մեր բամբասեցուք։ Ասայ զնա յաւիտեանս, զի յայտ արասցէ, թէ որ բանիւ արար, միշտ մշանչենաւոր ի մէջ նոցա իբրև Աստուած փառաւորի։ Արդ ունիմք զՔրիստոս որ էրն, և աստուած է, և աւրհնեալ է, նմա երկրպագցուք, և ստացուք գպայլտպական յայտնագէս, Եթէ որ գՅոզի Քրիստոսի ոչ ունի, սա չէ նորա, զի մեր գմիտս Քրիստոսի ունիմք. բանզի և ակն ունիմք գալստեան երևելոյ փառաց մեծին Աստուծոյ, և փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ հաստացանէ բարեպաշտիցն գյաղթութեան փառաց պարգեւս, և ժխտողացն անհնազանդիցն ժպրհութեան պատիժս։

Եւ զի այս ամենայն զի զրեցար առ ձեր սէր պղծ, զի լու եղև մեզ եթէ որք ոմանք ժանդպահասք ցնորահաւս, անկան ի յաշխարհ այդր, և կամին ժանդաժող լինն զրովք, հակառակութեամբ, ստարան խոտաբորհուրդ գիտութեամբ, խոտորել զպարզամտութիւն, զանպաճոյճ, զանմերնաց, զուղղափառ գեղն հաւատոյն, բայց ես գերանելոյն Պաւղոսի գառաքելոյն զարձեալ ասեմ ձեզ. Զդոյշ լինիջիք զուցէ իցէ որ, որ գձեզ կապուտ կողոպուտ թողուցու ճարտարմտութեան բանիւք, և ընդունայն խա-

բէս թեամբ վարդապետութեան, ընդունայն խորհուրդն մարդկան, և ոչ ըստ վարդապետութեանն Քրիստոսի. զի հիմն սրբութեան հաւատոյ, այլ ինչ որ ոչ կարէ գնել բան զայն որ եդեալն է, այսինքն է Յիսուս Քրիստոս։ Արդ կացէք հաստատուն ի մի հոգի, և ի մի անձն, նահատակակիցք եղեալ հաւատովք աւետարանիս, և մի՛ խրտուցեալք ընդդատաստիցիք. մի յիմիք ի չարեաց թշնամոյն, և մի՛ ի նզով և ի կորուստ մատնիջիք ընդ նեստրեայ, և ընդ Թէոդորեայ որ վարդապետն լեալ էր նորա, և որ զչար բոյսն երևեցոյց և չարաբան՝ նորաձայն, որ անցուցին զանցուցն ըստ ուրացութիւն հրէութեան, և ըստ հերեսութիւն առաջին Արիանոսայն, Թեանայն, և Մարեմոնեայ *) և պլոյին որ խոտորեցան ի փառացն սրբութենէ և յուղիղն հաւատոյ, նզովեցան նորա յամենայն ժողովրդոյ և պրեցան որ վասն խորհրդոյ զերր էին նոցա, յանդիման ամենայն ժողովրդոյ, յորմէ և դուք պահեսջիք զանձինս, և զնոյն զործ զործեսջիք զը սուրբ ժողովք եպիսկոպոսացն զործեցին, և մի որ զառաժամանակաց ամութեն, ամութեամբ անձին համարեալ զյաւիտենից ամութեն ժառանգեսցէ, և ընդ նոսա զատապարտեալ ի զժոխս կործանեսցի։ Այլ պահեսջիք զուք զվարդապետութիւն, զոր ընկալեալ ի Տարսն սրբոյ որ ի Նիկիա սիւնհոդոսն էր ժողովեալն, և զուղիղ սուրբ փառս հաւատոյն հաստատեցին։ Եւ զոր վարդապետութիւն սուրբքն երանելիք, Բասիլիոս, և Գրիգորիոս, և որ միանգամ նմանեն նոցա, որ սրբութեամբ և հաւանութեամբ, սուրբ հաւատս ի կեանս իւրեանց հաստատեցին, որոց անուանքն գրեալ են ի գպրութեան կենացն։ Ողջ լերուք ի տէր և շնորհեալ լիջիք մեզ աստուածասէր եղբարք։

գրեալ յամի Ցեան

435

*) Այսպես ի ձեռագրին։

ՊԱՏՄԱԽՕՍԻ ԹՂԹՈՑՆ ՊՐՈԿԼԻ ԵՐԱՆԵԼՈՑ, Ի ՍԱՀԱԿԱՑ ԵՒ Ի ՄԱՆԶՈՒՈՑԻ, ՍՈՒՐԲ ՎԱՐԴԱՊԵՏՑՆ ՀԱՑՈՑ.

Առ ճշմարիտ և աստուածասէր պատուական տէր մեր և հայր՝ սուրբ եպիսկոպոս Պրոկղոս. ի Սահակայ և ի Մաշտոցէ ողջոյն։

Ճառագայթք ժլատչենաւոր յաւիտենական լուսոյդ որ առ մեր տկարութիւնս երևեցան ի ձեր լուսաւոր սրբութենէդ, յոյժ ի ծագել իւրեանց զաւրացուցին զմեր տկարութիւնս, և զմեր տկար խորհուրդս բազմապատիկ զաւրացուցին, և մեծապէս զկոզմըն տկարացեալ անդրէն արծարծեալ նորոգեցին, զի անդէն վաղվաղակի թուեցաւ մեզ որպէս նոր ինչ անյղ ի վերայ հասանել բազում անձկալի զմեզն զոր աւրինակ անյղ անցանիցն ընդ բազցրարեր բոյսս արտոյն բազցրութեան յաւղոյն ի վերայ իջանելով և զտակ տատապղն հասկալից բուսոյն ի ջերմաեռան յանբարեխառն աւդոյն՝ իւրով բազցրութեամբն յաոդջութեան բժշկութիւն զարձուցանելով։ Արդ ցայս վայր զկնի՝ բիւն ցանկալի և ուխտիւ խնդրելի էր մեզ լսել և ասել զգաւրութիւն Հզնոյդ ի միջի՝ որ զերանելի պատգամս ի ձէնջ առ մեզ հասուցանէին՝ և մեր ականջք հանապազորդեին արժանի լինել յամենայնի՝ ընդունել և վայելել յաւրինութիւնս հոգևոր ձերոյ մեծասքանչ սրբութենդ։ Զի բազցրացեալ էր մեզ կալ մնալ մեզ աստէն ի սմին բնտանացեալ տգիտութեան՝ որպէս ի բերդ ինչ ամուր և յաշտարակ հզաւր փախստեայ անկեալք յանգիտութիւնս։ Արդ պահպանութիւն զմեզ առեալ զաւնականութիւն աղաւթից ձերոց սրբութեանդ, հաստատեալք և զաւրացեալք պահել զհաստատութիւն հաւատոյ, զոր ի սկզբանէ ի ձեր ճշմարիտ վարդապետութենէդ ընկալեալ ունեաք, մի պղտորութիւն ընդունել ի վերայ մկրտութեան տգիտութեան պարզամտութեան մերոյ, և բնաւ ամենևին՝ չընդունել

զզուր կորստական մոլորութիւնս, մանաւանդ զվնասակար նորաբան նորաձայն զհերեսիութիւնս, զոր այլանդակաշատ ամբարշտութիւն՝ տակաւին զբոյսս դառնութեան սերմանցն ցանէ ի վերայ սրբութեան սերմանեաց որոմնախառն ուսումն, որք ի հանճարավնաս սատանայախառն սովորեալ են։ Արդ որովհետև մոլարն առաջին և զլխաւորն ի չարիս զիւր ժանգ աղտեղութեանն կարկառեալ սերմանել ժպրհեցաւ. զայս մեր մեղաց գործ համարեցաք։ և ընդ մեծամեծ բազում և անչափ ձերում թղթոյդ տրտմակից եղեալ՝ ըստ մերում տկարութեանս ողբացաք, և յամենայն տեղիս որ շուրջ զմեր բնակեալ էին յղեցաք, մեծ և պատուհասալից պատուիրանաւ մի՛ լսել բնաւ ամենևին զայդպիսի բարբարոսս, մի ընդունել ամենևին զվնասաբեր կորըստական մոլորական հերեսիութեանն վարդապետութիւնն։

Այլ մեք հաւատամք ի մի Աստուած Հայր ամենակալ արարիչ երկնից և երկրի, երևելի և աներևելի արարածոց։ Եւ ի մի տէր Յիսուս Քրիստոս ի միածին Որդին Աստուծոյ, այսինքն է եութիւն յեութենէ, եութիւն ծնեալ՝ որով ամենայն եղև, Աստուած յԱստուծոյ, լոյս ի լուսոյ, ծնեալ և ոչ արարեալ, իսկակից Հաւր, որ վասն մեր մարդկութեան էջ և մարմնացաւ, յանձն առ չարչարանս, յարեաւ յերիր աւուր, և ել յերկինս, և գաչ դատել զկենդանիս և զմեռեալս։ Եւ ի սուրբ Հոգին հաւատամք։ Իսկ որք ասենն էր երբեմն զի չէր, և մինչչև ծնեալ էր չէր, և ասեն ի չեութենէ եղև, և յայլմէ իմեմնէ և զաւրութենէ, և կամ եղծանելով և փոփոխելով, զայնպիսիսն նզովեմք։ զի միշտ Հայր, միշտ Որդի, միշտ սուրբ Հոգին, Հոգի Աստուծոյ Հոգի սուրբ, կատարեալ, բարեխաւս, անստեղծ, անեղծ, որ խաւսեցաւ աւրինաւք և մարգարէիւք և առաքելովք, որ էջն ի յորդանան։

Եւ վասն մարմնազգեցութեան Որդոյ այսպէս հաւատամք. զի առ յանձն լինել մարդ կատարեալ յաստուածածին Մարիամայ սրբով Հոգւով, առեալ շունջ և մարմին ճշմարտիւ և ոչ կեղծեաւք, այսպէս և կատարեաց փրկել զմեր մարդկութիւնս, և ճշմարտիւ չարչարեցաւ։ ոչ եթէ ինքն պարտէր չարչարանաց, զի ազատ է աստուածութիւնն ի չարչարանաց. այլ վասն մեր եառ յանձն զչարչարանս, խաչեցաւ և թաղեցաւ և յերիր աւուր յարեաւ. և յերկինս համբարձաւ, և ընդ աջմէ Հաւր նըստաւ, և զալոց է դատել զկենդանիս և զմեռեալս։ Այլ առ կատարման հաւատոց՝ հաւատամք ի մի մկրտութիւն ապաշխարութեան, և մի կաթուղիկէ եկեղեցի. և ի յարութիւն մեռելոց, և յարքայութիւնն երկնից և ի դատաստանսն յաւիտենականս։ Եւ աստուած խոստովանիմք զՀայր և զՈրդի և զսուրբ Հոգին, մի Աստուածութիւն սրբոյ Երրորդութեանն, զի Հոգի է Աստուած, և կամաւք երևեալ, խաւսեալ աւրինաւք և մարգարէիւք և առաքելովք։

Հաւատամք ճշմարտիւ անգիտութեամբ և անհասութեամբ. զի ամենայն մարդ ըստ պատկերի Աստուծոյ, այլ թէ որպէս կամ զիարդ, Աստուծոյ միայն է գիտել, բայց զարմացեալ եմ ընդ այնս որք աւելի քան զինքեանց չափն ջանան և նկրտին ըմբռնել զանհասն զառանց ըմբռնելոյն։ Բայց կարծեմք զայնպիսիսն, իբրև ի մեր տգիտութեան կարծեաց. թէ այնպիսիքն ոչ գիտեն ամենևին զգիրս, և ոչ զգաւրութիւն հոգոյն. որ ի գիրս է, բայց եթէ հրեարէն, միայն զմուրն նկատիցեն։ Եւ որպէս զողացեալ համարիմք զնոցա միտս ի թշնամոյն, զի արբեցեալ են զչար հիւանդութեան արբեցութիւն, որոց ի բազում և ի թանձր արբեցութենէն զգայութիւն ճաշակելեացն թարշամեցուցեալ է, և ոչ ճաշակելեացն անգամ կարեն առնուլ զհամ գինոյն, ի բազում կիզմանն զայրութենէ զզգայութիւնսն կորուսեալ է. և կամ զայս իմանամք ի կարծել մերում, թէ ի զուր տատապարտուց է գիտութիւն բազում ուսմանն, զի ի սատանայութեան մոլորութիւնն կործանեալ են. հասանել անհաս չափոցն ժպրհին. զի ոչինչ է այլ տգիտութիւն, այլ խաւար խորհրդեան և ամենայն կեղծաւորութեան խորամանգութիւն, և գործ սատանայութեան։ Երկուս որդիս և երկուս տաճարս մեքենայեն գտանել ընդ միտս իւրեանց, խորհել աներկիւղութեամբ և անամաւթութեամբ, զամաւթ իւրեանց լրբութեամբ յայտնապէս պատմեն. զի և Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս կամաւք Հաւր զթացաւ ի վերայ մոլորութեան մարդկան. Բանն որ ի սրտէ Հաւր բղխեալ. կամեցեալ հաճոյ առնել, հովանի լինելով Սրբոյ Հոգւոյն, մարմին լինել յարգանդի Կուսին սրբութեան, և ընդունել զմարմին հնացեալ որ ըստ խաբէութեան սատանայի յապականութիւն դարձեալ էր, նորոգել մարմնով շնչով և հոգով, զի առանց ապականութեան ստեղծուածն առաջին ի միւս անգամ ծննդեանն յարութեան մեռելոց երևեսցի, զի ճշմարիտ մարմին զգեցաւ վասն մեր. և սերմանեաց ի մեզ հաւատով զաս-

տուածութիւնն, և արար նշանս և արուեստս զի նորա Աստուածութեամբն հաւատարմասցուք։ Ինքն յանձն եառ բազց և ծարաւ, աշխատութիւն և քուն, իբր ոչ եթէ աստուածութիւնն ի մարմնոյն չարչարանաց ի պարտութիւն մատնեալ էր, այլ զի խցցէ զանամաւթ բերանս և անաւրէնութեամբ սրեալ զլեզուս, որ արդէն իսկ յաւժարեալ են հայհոյութիւնս խաւսել։ որք ասենն՝ ոչ ճշմարտութեամբ այլ կեղծեաւք ի ցնորս առ աչաւք երևելով զալուստն եղև, համբեր յանձն առեալ ապտակս և անարգանս, խաչ և մահ, իբրև ոչ եթէ ինքն պարտական և արժանի էր այսմ. և ոչ մահուն արժանի էր զոր մեռաւ, զի անմահ է Աստուածութիւնն, այլ զի զմեր անարգանս որ ի մեզաց մերոց եղև, սրբով Աւետարանաւ և պատուական արեամբն ջնջել ի մէնջ և լուանալ արժանի արասցէ։ Եւ որ ի փայտէն գայթագղութիւն եղև ի դրախտին՝ ի մէջ միջնաժողով ժողովրդոց զխաչն կանգնեաց՝ փայտ առ փայտ, և ծառ առ ծառ, և զպտուղն կենաց, փոխանակ ապականաբեր պտղոյն զկենդանաբեր փայտէն կախեաց, կամաւք կամակարութեամբ, և ոչ ակամայ կամաւք զանձն մատնեաց. ինքըն զինքն եղ, և անդրէն ինքն զինքն յանձն իւր ընկալաւ, զսուրբ մարմինն և զպատուական արիւնն պաշար կենաց մեզ (որք ճշմարտութեամբ հաւատացաք) յաշտիճանաւոր ճանապարհն որ յերկինսն է, սիրելեաց իւրոց պատրաստեաց։ Այլ վասն տարապարտ և անաւգուտ, մանաւանդ վասն նզովեալ մոլորութեան նոցա, զի՝ պարտ է զբազում բանիւք անկանել, և զսուրբ ազատութեանն լսելիս, զանարատ մտաց հաստատութիւն մեզ իշխել ազտեղել. զի որ միանգամ մոլորական եղեն ի ճշմարտութեան ճանապարհէն, և յուղեղ հաւատոյն վրիպեալք ընկեցան։ Այլ զի՞նչ խորհիցին, կամ զի՞նչ խաւսիցին թէ ո՞չ որ ի հուր գեհենին պատրաստեալ հատուցումն նոցա է. զի մեք աստ, որ զայնպիսի իշխեն յանձն առնուլ. և կամ ուրեք ուրեք ի տեղիս այնպիսի գտանիցի խորհել կամ խաւսել, ոչ միայն չընդունիմք կամ հալածեմք, այլ բազում և մեծամեծ պատիժ պատուհասի առնել ոչ դանդաղիմք։ Որչափ ևս առաւել պարտ և պատշաճ է ձեզ որ ի մեծամեծ իշխանութիւնդ զայելէք, նախանձել զնախանձ Աստուծոյ և ի գլուխ վարել զայնպիսին նախանձու վրիժուց հատուցմունս, և ոգով և մարմնով ջանալ զի բարձցին ի միջոյ եկեղեցոյ Քրիստոսի անուանարկ անաւրէն ամբարշտութեանն գայթագղութիւնք։ Մանաւանդ զի թագաւորս ունիք, որ զհոգ Աստուծոյ յանձին

բարձեալ բերեն, և հաւասարութեան Երրորդութեանն սրտի մտաւք ընդանեցեալ են, կարող են զփուշն ի միջոյ սրբել, զի բոյսն սուրբ սերմանեաց հաւատոյն, բարձրացեալ ծաղկալից պարարտացեալ. լի արմտեացն բազցրութեամբ՝ զանկեալ զհատն սերմանողացն մատուցէ ատրացեալ, բազմապատիկ զբերրի զպտուղն մատուցանել մարթասցէ և ուրախ արասցէ զտէրն արդիւնարարաց և զմշակն արդարապէս հատուցման պարգևաց արժանի արասցէ։ Զի եթէ որ երկրաւոր թագաւորաց սպասաւորք իցեն դուզնաքեայ ինչ բանք, մանաւանդ որ վասն ծիրանեաց լինին, ոչ յանձն առնուն դատարկացուցանել, թէ ոչ մեծապէս պատժիւ և պատուհասիւ մեծապէս վրէժ խնդրեսցեն, որչափ ևս առաւել պարտ և պատշաճ է որ զանեղծ և զանարատ հաւատն յապականութիւն դարձուցանել ջանան, և որ անհասն է՝ հասանելի ժպրհին. և յաւիտենական լուսոյն գեր ի վերոյ լինել յաւժարեն, և սրբոյ զանճառ զանքննին Երրորդութեանն՝ քննութիւնն ջանան ընդ խնդիր արկանել. առաւել ևս նոցա ընդունել պատիժս պատուհասի ըստ իւրեանց խորհրդոց, զի սրբութի ն Երրորդութեանն անմատոյց հրեշտակաց և աներևելի բերովբէից և սրովբէից, լոկով միայն փառաւորութեամբ և աւրհնութեամբ պաշտի։

Արդ տէր մեր և ճշմարիտ աստուածասէր հայր մեր, և ամենայն եկեղեցոյ Աստուծոյ ընդունելի, և ի սուրբ աղաւթս բո յիշել զմեզ հանապազ անդարշ լինիջիր. և զմեր տկարութիւնս զաւրացուցանել մի դանդաղիցիս, և եթէ ինչ ըստ չափ թղթոյդ առ տգիտութեան վրիպեալ իցէ, ուղղել անդա՞րշ լինիջիր. Եւ որ Թէոդորեայ Մամուեստացւոյ աշակերտեալք իցեն՝ առ ժամանակս ի շնորհացն աստուծոյ այնպիսի ինչ ասա չև է յայտնեալ, ապա թէ իցէ ծածկեալ ի ժանգոյ ազտեղութեան, ի հարկէ ջան լիցի մեզ խլել զխոչն, և զգայթագղութիւնն զայն ի միջոյ ի բաց կորուսանել, զի միաբանութիւն որպէս ի ձերում միջի փառաւորի, և զմեզ ի նմին հաւասարութեան փառաւորութիւն առ Աստուած հասուցանել արժանի արասցէ։

Ամենայն ուխտի որ ընդ ձերով սրբութեամբդ են, մեք և եղբարք որ ընդ մեզ են ողջունի թղթովդ աղաչեմք, զի աղաւթիցէք ի վերայ եղբայրութեանս հասարակաց։

ԹՈՒՂԹ ՅԱԿԱԿԱՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ ՄԵԼԻՏԻՆԱՑԻՈՅ, ԱՌ ՍՈՒՐԲ ՍԱՀԱԿ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏ.

Որ ամենայնիւ աստուածասէրդ ես և լի սրբութեամբ տէր իմ և գործակից, ըստ նմանութեան միոյ մարմնոյ յաւգապատեալ, այսպէս բազում ազգս ի միաբանութիւն հաստատեաց ըստ Պաւղոսեան բանին թէ Որ ոչ գոյ հրեայ, և ոչ յոյն այլովքն՝ բայց յամենայնի Քրիստոս, ցուցանէ այս զմիաբանութիւն հաւատոյն, զոր շարժեաց չար ազանդն Նեստորի, որ էր նա ի քաղաքի Կոստանդինեայ եպիսկոպոս. և ապա հերետիկոս գտեալ կործանէր յաշտիճանէն, որով ծանեաք զգայլն յափշտակող յարձակեալ ի վերայ սուրբ եկեղեցեաց, և ուրեք ուրեք զպարզամիտս յիւր դարձուցեալ ի չարակամութիւնն: Զահի հարեալ թէ գուցէ և ի ձեր եկեղեցիսդ արատ գտեալ ճարակեսցի, լաւ համարեցաք ազդել առ ձեզ զհասարակաց աւգուտն խորհելով, զի ոչ ուստեք են դէմքն այլ ի հրեարէն ախտն զանգեալ գտանին. զի սխալեն ի խոնարհելոյն Տեառն ընդ բնաւ կիրս մարդկաւրէն անցանելոյն բաց ի մեղաց: Ժպրհին զլանալ զերկրպագութիւնն Տեառն, ընդ ամենայն գիրս հակառակ եդեալ. ոչ ընդ այն հայեցեալ որ ի ծնէ կոյրն բժշկեցաւ ի Տեառնէ, և հարց ցնա և ասէ. Դու հաւատաս յՈրդի Աստուծոյ. ետ պատասխանի և ասէ. Տէր ո՞վ է զի հաւատացից ի նա, և ասէ Տէր. Եւ տեսեր զնա և որ խաւսիդ ընդ քեզ՝ նա՛ է. խոնարհեալ երկիր պագանէր ասելով, Հաւատա՛մ Տէր: Իսկ փրկիչն ասէ. Ի դատաստանս եկի յաշխարհս, զի որք ոչն տեսանեն՝ տեսցեն. և որք տեսանենն՝ կուրասցին: Ոչ աւելի առնեն զնա քան զառաքեալսն և զայլ սուրբսն. Պա՛ւղոս լցեալ աստուածային զաւրութեամբն բարբառէր. Թէ զփորձ ինչ առնուլ կամիք զՔրիստոսի որ ինեւս ընդ ձեզ խաւսի, և բոլոր սուրբքն զոր ինչ արարին սքանչելիս, ոչ իւրեանց զաւրութեամբ, այլ աստուածութենան

շնորհիւ: Յաղագս նորին և Տէրն ասէր ցմատուցեալսն, Հաւատայք եթէ կարող եմ զայդ առնել, յայտ արար զանձնէ եթէ ոչ է մարդ դուզնաքեաչ, այլ Ա՛ստուած ճշմարիտ:

Բերեն ի մէջ ասելով զբանն, թէ Մարմին ինչ ոչ աւգնէ: Իսկ զիա՞րդ Տէր ասաց, Եթէ ոչ կերիջիք ի մարմնոյ իմմէ և արբջիք յարենէ իմմէ, ոչ ունիք կեանս յանձինս ձեր: Արդ այս բան՝ է՞ յանդիմանիչ և կշտամբիչ նոցա անաւրէնութեան, որչափ պատշաճ է ըստ չափոյ թղթոյդ առաջի արկեալ: Բայց և զայն ևս պարտ է ասել որով նախատեն զմեզ, և գիտուն առնել սիրոյդ ձերում, զի բամբասեն զմեզ իբրև թէ Աստուած զայն պաշտեմք որ ընդ չարչարանաւք է: Իսկ մեք ոչ միայն չընդունիմք զիմաստս նոցա, այլ և նզովեմք որ զայս իշխեն ասել թէ ի բնէ իսկ էր Աստուած ընդ չարչարանաւք. մահկանացու զանմահն, և եղծանելի զանեղծն և զանարատն համարին. ոչ հային ի գիրս սուրբս, և ոչ ի վարդապետութիւնն, ՅԺԸ եպիսկոպոսացն որ ի Նիկիացւոց քաղաքին: Այլ մեք հաւատամք և հաստատիմք, և ի վկայութիւն հասանեն մեզ վարդապետք սուրբք և գիրք աստուածաշունչք, Բանն ասէ մարմին եղև, ոչ եթէ եղծաւ ինչ յիւրմէ բնութենէն, կամ փոփոխեցաւ, այլ ըստ անհաս զարմանալեաց մարդկային մտաց և խորհրդոց եկաց ի նմին որպէս էրն իսկ և եղև զինչ կամեցաւ: Որպէս եմուտ ընդ չարչարանաւք, ոչ լոկով մարդկութեամբն, այլ և Աստուածութեամբն, ըստ բարբառոյն Թումայի, որ իբրև շաւշափեաց զվէրսրն, ասաց մեծաձայն, Տէր իմ և Աստուած իմ. ոչ ասաց եթէ՝ այրդ Աստուծոյն իմոյ ըստ ամբարշտացն մտաց:

Արդ իբրև առնուցուք զթուղթդ, ի վերայ իմոյ տկարութեանս աղա՛ւթս անպակաս մատուսջիք Աստուծոյ: Բայց մեզ երկիւղ է, թէ գուցէ ի Թէոդորեա Մամուեստեայ ոխմանէն աշակերտեալ որ գացի և ի չար ժանգէն Նեստորի, ի միամի՞տ անձինս ազդիցէ: Զի զնորա մնացեալ գրեանն իբրև խնդիրս այս յայտնեցաւ, և մանաւանդ որ վասն մարմնախառինն գրեալ էր, վճիռ հրամանի ետուն սուրբ աշխարհաժողով եպիսկոպոսացն, որ յԵփեսացւոց քաղաքին եղև. ի մի վայր ժողովել զբնաւ գրեանն և այրել: Արդ փոյթ լիցի ձեզ առանց պղտորութեան զհաւատսն պահել, զի կատարեալ զարդարութիւնն անապական ընկալջիք:

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ՏԵՍՌՆ ՍԱՀԱԿԱՅ, ԹՂԹՈՅՆ ԱԿԱԿԱՅ

Առ ճշմարիտ և աստուածասէր տէր մեր և հայր սուրբ եպիսկոպոս Ակակ, ի Սահակայ ի տէր ողջոյն։

Ճառագայթք մշտնջենաւոր յաւիտենական լուսոյդ որ առ մեր տկարութիւնս երևեցան ի ձեր լուսաբեր սրբութենէդ, յոյժ ի ծագելն իւրեանց զաւրացուցին զմեր տկարութիւնս, և զնուազ խորհուրդս մեր աճեցուցին, զոր աւրինակ տապ ինչ ջերմագին յանխառն աւդոց հասեալ ի բոյսս արտոց, և զկնի նորա ցաւղ բաղցրութեան, հասեալ՝ փութով յառողջութիւն դարձուցանէ, այնպէս զեղեցիկ իմն ցանկալի և ուխտիւք խնդրելի էր մեզ լսել զերանելի պատգամս ի ձէնջ առ մեզ հասեալ։ Մեր աղաւթք հանապազորդ էին արժանի լինել յամենայնի ընդունել և վայելել յաւրհնութիւնդ հոգևորս ձերոյ մեծասքանչ սրբութեանդ զի բաղցրացեալ էր մեզ կալ մնալ աստէն ի սմին ընդանացեալ տգիտութեան. իբրև ի բերդ ինչ ամուր փախստեայ անկեալ յանգիտութեանս։ Արդ պահպանութիւն զմեք առեալ զաւղնականութիւն աղաւթից ձերոց, պահել զհաւատսն ճշմարտութեան որ ի ձեր ի սուրբ վարդապետութենէդ ունէաք և անպղտոր լեալ տգիտութիւն և պարզամտութիւնս մեր, մանաւանդ ի նորաբան հրեութեանն զոր այլանդակքն տակաւին զբոյսս զառնութեան և աղտեղութեան սերմանեացն ցուցին և ցանեցին ի վերայ սուրբ սերման զորոմնախառն ուսմանն, որ ի հանճարավնաս սատանայէ խառնման ուսեալ սովորեալ են։ Արդ որովհետև մոլարն առաջին զլխաւորաւքն չափ զիւր ժանգ աղետութիւնն սերմանել ժպրհեցաւ, զայդ մերոց մեղացն զործ համարեցաք, և յոյժ ձերում թզթոյդ տրտմակից եղեալ ողբացաք, և ընդ բնաւ տեղիս մերոյ նահանգիս մեծաւ պատուհասալից պատուիրանաւ արձակեցաք՝ մի՛ լինել ամենևին այնպիսի բարբարոսացն, մի՛ ընդունել զչար հերեսիութեանն բարբաջանս։ Բայց ես զարմացեալ եմ ընդ այնոսիկ որ աւելի քան զաւրինացն չափն ջանան և նկրտին ըմբռնել զանըմբռնելին. այլ կարծեմք զայնպիսեացն չգիտել ամենևին զգիրս և զզաւրութիւն նորին, բայց եթէ հրէարէն միայն զմուրն նկատիցեն։ Եւ իբրև զողացեալ իմն համարիմք զմիտս նոցա ի թշնամոյն և ախտացեալ ի չար հիւանդութիւն, արբեալ ի թանձր արբեցութենէ, և զզայութիւնս ճաշակացն թարշամեցուցեալ չկարէ առնուլ զհամ գինոյն, ի սաստիկ կիզմանէ ընկզմին միտքն ի թմբիրն խելագարութենէ. թէ զոր տարապարտ գիտութիւն բազում ուսմանն ի սատանայութիւն զառածէ, որ հասանել անհաս չափոցն ժպրհին։ Քանզի ո՛չ զոյ այլ գիտութիւն խաւարահեղց. քան երկուս որդիս կամ երկուս տեարս անուանել ի Քրիստոս. աներկիւղաբար անամաւթաբար զլրբութիւնն իւրեանց յայտնապէս պատմեն։ Այլ զի խցցին անամաւթ բերանքն, և անաւրէնութեամբ սրեալ լեզուքն. ճշմարիտ մարմնացաւ բանն առ ի նորոգել միւսանգամ մարմնով՝ շնչով և ոգւով, զմարդն հնացեալ զապականեալն ի մեղաց, և զի ի փայտէ զայթակղութիւն եղև և մահ. փայտ կենաց առ փայտն կանգնեաց, և ծառ առ ծառն բարձրացոյց պտուղ կենդանարար փոխանակ այնր մահածին պտղոյն պարզեւէր, ինքն զինքն եդ, և ինքն զինքն անդրէն յանձն իւր ընկալաւ, զսուրբ մարմինն և զպատուական արիւնն պաշար կենաց մեզ հաւատացելոցս յաշտիճանաւոր ճանապարհն պատրաստեաց։

Եւ արդ որ միանգամ յայն ի ճանապարհէ և յուղիղ հաւատոյն վրիպեցան, հուր գեհենին պատրաստեալ պահի նոցա. և մեք աստ եթէ յանկարծ յայնպիսեացն գտցուք, ոչ միայն չընդունիմք կամ հալածականս առնեմք, այլ և ընդ մեծ պատժովք արկանել ո՛չ դանդաղիմք։ Որչափ ևս պարտն է ձեզ որ ի մեծամեծ իշխանութեանդ վայելէք նախանձել զնախանձն Աստուծոյ. և մարմնով և հոգով ջանալ բառնալ ի միջոյ չխոչդ եկեղեցոյ Քրիստոսի, մանաւանդ զի թագաւորս ունիք, որ զհոգ Աստուծոյ յանձինս իւրեանց բարձեալ բերիցեն. կարող են ըզխոչդ ի միջոյ խլել, և զբոյս սուրբ սերմանց հաւատոցն պարարտացեալ արմտեացն բաղցրութեամբ զանկեալ հասկն սերմանաւղաց, նմա՛ մատուսցէ ատոքացեալ, բազմապատիկ զբերրի պտուղսն հատուսցէ, և ուրախ արասցէ զտէրն արդիւնարարաց, և զմշակն առատապէս պարզևաց արժանի արասցէ։ Զի թէ որ

երկրաւոր թագաւորաց սպասաւորք իցեն, և դուզնաքեայ ինչ բանք մանաւանդ որ վասն ծիրանեաց լինին, ոչ յանձն առնուն դատարկ անցուցանել՝ եթէ ոչ մեծապէս պատուհասիւ զվրէժն խնդրիցեն. որչափ ևս պարտ է որ զանեղծ և զանարատ հաւատսն յապականութիւն դարձուցանեն և յանհասն հասանել ժըպրհին և մշտնջենաւոր լուսոյն գեր ի վերոյ լինել յաւժարեն, զանքննին Երրորդութեանն քննութիւն ջանան ընդ խնդիր արկանեն։ Պարտ և պատշաճ է առաւել ևս նոցա ընդունել պատիժս պատուհասի։ Քանզի սրբութիւն Երրորդութեանն անմատոյց հրեշտակաց և աներևոյթ քրովբէից և սրովբէից, լոկով միայն փառաւորութեամբ և աւրհնութեամբ միայն պաշտի։ Արդ տէր մեր և հայր, յընդունելի և ի սուրբ աղաւթս քո յիշել անդարշ լինիջիր. և եթէ ինչ ըստ չափոյ թզթոյդ առ տգիտութեանս վրիպեալ իցէ ուղղել կամեսջիր, և զտկարութիւնս զաւրացուցանել մի՛ դանդաղեսցիս։ Այլ յազանդոյն որ գրեցեր զարշել, առ ժամանակս ի շնորհս աստուծոյ այսպիսի ինչ չև է հասեալ. ապա եթէ իցէ ինչ ծածկեալ ի ժանգոյ անտի, ի հարկէ ջան լիցի խլել զխոչն ի միջոյ զի միաբանութեամբ փառաւորեսցուք զՔրիստոս։

ԹՈՒՂԹ ՅԱԿԱԿԱՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ, Ի ՀԱՅՍ.

Պատուական և առաքինի նախարարք Հայոց, սիրելիք և ծառայք Քրիստոսի, մեծամեծք և փոքունք, յԱկակայ եպիսկոպոսէ Մելիտինէ. ի կրտսեր ծառայէ խոնարհութեամբ և սիրով ողջոյն.

Վասն դիմադարձացն ճշմարտութեան որ զկնի գնացին ամբարշտութեանն Նեստորի, և Թէոդորի, և ոչ հեղգացան գովիչք լինել ամպարշտութեան նոցա և մինչ ի սահմանս ձեր փութացան առաքել զթունաւոր և զապականիչ վարդապետութիւնն, անմարթ և անկարգ համարեցաք լռել, որք ունին զճշմարիտ վարդապետութեան քարոզութիւն, և եթէ յայսպիսի ժամանակի ոչ ճգնեսցուք ցուցանել ձեզ, որոց ընկալեալ զճշմարիտ հաւատոյն քարոզութիւն, աւգնել անձանց անմեղաց և յստակամիտ մարդկան, զի մի վնասեսցին ի խարդախամտացն և ի նենգաւոր մշակացն։ Արժանի և իրաւ համարեցաք գրել առ ձեր աստուածսիրութիւնդ, զի տացէ ձեզ շնորհիւն Աստուծոյ. եթէ սուրբ և ճշմարիտ վարդապետքն ձեր հաստատուն և անշարժ կան ի վերայ հիման ճշմարիտ հաւատոյ, և ոչ տան տեղի յափշտակող գայլոյն, ունել ժամանակ գողանալ զոք ի հաւտէ Քրիստոսի. զի արդ լցեալ է ժամանակն զոր յառաջագոյն ասաց երանելին Պաւղոս, եթէ գիտեմք զի եկեսցեն առ ձեզ գայլք յափշտակողք որք ոչ խնայիցեն ի հաւտ Տեառն, զի և ի ձէնջ յարիցեն որ խաւսիցին անարժանս, ձգել զոմանս յաշակերտելոցն զկնի իւրեանց։ Արդ կատարեցաւ և այն մարգարէութիւնն որ ասէր, դարձեալ ասէ թէ՝ Գալոց է նախ ապստամբութիւնն, և ապա յայտնեսցի որդին կորստեան, մարդն անաւրէնութեան հակառակորդն հպարտացեալ ի վերայ ամենայնի, որ ասի աստուած կամ պաշտաւն, ի գալ մտանել նմա ի տաճարն Աստուծոյ. և նստել որպէս աստուած և ցուցանել զանձն

իւր թէ աստուած իցէ։ Ահա ժամանակ ապստամբութեան, ահա ժամանակ գայլոց, ահա ժամանակ որ խաւսիցին խոտորնակս, արդ աղաչեմ զսէր ձեր, մի՛ խաբեսցեն զձեզ բանք սնոտիք, մի՛ նայիք ընդ պատուականս պատուականութեան մարդկան, և մի՛ ընդ բազմութիւն որ միաբանիցին լինել ընդդէմ իւրեանց կենարարին Քրիստոսի և ճշմարիտ հաւատոյ, զի պարտ է կատարել ասացելոյ բանին Տեառն որ ասէ, թէ Եկեսցէ որդի մարդոյ, գտանիցէ՝ արդեաւք հաւատս յերկրի։ Զի բազմութիւն որ ի չարիս և յամպարշտութիւնս միաբանին, չէ պարտ պատւոյ արժանի համարել քան զճշմարտութիւն. այլ գիտել պարտիմք զի ժամանակս փորձութեան է, և ապստամբութեան, ձգել ըզբազումս յամպարշտութիւն։ Այլ երկիւղածաց Աստուծոյ պարտ է պահել զկրաւնս հարցն և զուսումն ՅԺԸ իցն եպիսկոպոսաց սրբոց, զհաստատութիւնն որք մեծաւ ճշմարտութեամբ և խորհրդիւ և հրամանաւ սրբոյ Հոգոյն առաքելութեան և աւետարանութեան վարդապետութեամբ ուսուցին մեզ հաւատ, զոր ասեմք հանապազ ի սուրբ եկեղեցիս։ Ըստ այնմ հաւատոյ, սուրբ եկեղեցիք զկոչեցեալսն մկրտեն մինչ ի ժամանակս անաւրէն Նեստորի և չյիշելի անուանն Թէոդորի վարդապետութեանն, զոր ամպարիշտն Նեստորիոս յայտնեաց և բազումք զնացին զկնի նոցա ամպարշտութեան։ Սակայն զուսումն ճշմարտութեան յերկուս ցուցանել ոչ կարացին ի սիւնհոդոսին և ի ժողովսն որ եղեն յԵփեսոս. Մ. և թէ սակաւ աւելի կամ պակաս որք ժողովեցան սուրբ եպիսկոպոսքն յամենայն տիեզերաց, և եկին միաբանութեամբ, բաց յԱնտիոքացւոյն, զնոյն ուսումն հաստատեցին որք զայցեն ի հաւատս և ի մկրտութիւն։ Եթէ ոք արտաքրս քան զայն ուսուցանիցէ, և երկուս որդիս քարոզիցէ, մի որ ի Մարիամայ, և միւս որ յԱստուծոյն Բան, կամ շրջելի և այլայլելի ոք ասիցէ զԱստուած ի մարմնանալն նզովեսցի, որ ոք և իցէ, զի ոչ մեք նզովեմք զայնպիսիսն. այլ սուրբն Պաւղոս ասէ. Եթէ ես կամ հրեշտակ յերկնից աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր ընկալայքն, նզովեալ լիցի։ Եւ մեք Երրորդութիւն ընկալաք, և զխաչեալն ի սուրբ Երրորդութենէն գիտեմք, և մահուամբ նորա մկրտիմք, որպէս և ասաց. Մկրտեցէք զնոսա յանուն Հաւր և Որդոյ և Հոգոյն սրբոյ. ոչ ասաց որդոց, այլ որդոյ, և երանելին Պաւղոս թարգմանեաց թէ զինչ է անուամբ Որդոյ մկրտել. որ միանգամ ասէ մկրտեցաք Քրիս-

տոսիւ Յիսուսիւ, մահուամբ նորա մկրտեցաք. թէ ի թշնամութեան մերում հաշտեցաք ընդ Աստուծոյ, մահուամբ Որդոյն նորա։

Աղաղեմք մի ոք զձեզ խաբեսցէ, մի՛ պատուականութիւն երեսաց, մի՛ բազմութիւն, մի՛ թողացուսցուք զճշմարիտ հարցն կրաւնս և զհաւատ որով հաւատացայքն, որով ապրեցայքն, զայս հարկեցա, գրել առ սէր ձեր. զի ի գալ առ մեզ սիրելեաց մերոց երիցանց, Հոնայ, Քոթայ, Անձնայ, պատմել մեզ զբարի գործսն զոր գործեցէք, զի զգրեալսն Դիոդորի կապեցէք կնքեցէք։ Արդ մի՛ ոք հաւանեցուսցէ զձեզ տալ անդրէն զայնոսիկ որք փութով և ախորժելով ստանան զայն ի կործանումն ստացաւղաց նոցա և լսաւղաց. զի եթէ Նեստորիոս, վերացաւ յամենայն եկեղեցեաց՝ զիարդ Դիոդորն, գիրքն և խումն ընդունելի իցէ որք զնոյն միտս և վնասակարութիւն ունին։ Զայնպիսին գիտասջիք, զի են նոքա սուտ մարգարէք, մշակք նենգաւորք կերպարանեալ կերպարանաւք պաշտաւնէից Քրիստոսի. յայնպիսեացն զգուշասջիք, և նզովեալս համարեսջիք. և մի՛ ընդունիցիք զսուտ համբաւս նոցա զոր բերեն առ ձեզ ի կողմանցն արևելեայց։ Այլ ես թէպէտ և խոնարհ և զձուձ եմ քան զամենայն մարդիկ, սակայն վասն փրկութեան ձերոյ հոգալ ոչ դադարիմ։ և ես երկնչիմ զուցէ զոք շարժիցէ ի ձէնջ պատրանք մոլորութեանն. եդի զայս վկայութիւն առաջի Աստուծոյ և Յիսուսի Քրիստոսի և սրբոյ Հոգոյն և ընդրելոց հրեշտակաց։ Արդ ձեր է գիտել, զի ոչ ունի պատճառս յաւուրն յայնմ, որ երթայցեն զկնի մոլորութեանն։ Այլ դուք զգուշացարուք անձանց և ընկերաց ապրել ի մոլորութենէ և ի պատրանաց վրիպելոցն լինել պատճառք կենաց և առաջնորդք ժառանգութեան գոգոյն Աբրահամու և բնակիչք արքայութեանն երկնից. Ողջ լերուք Տէրամբ ամենայն սիրելիք նորա, սուրբ ծառայք Քրիստոսի։

ԵՐԱՆԵԼԻ ՄԵԾԻ ՔԵՐԴՈՂԱՀԱՒՐՆ ՄՈՎՍԷՍԻ ԽՈՐԵՆԱՑԻ, ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ.

Յաղագս ի յոլովիցն կատարեալ կենդանի՝ ընդէր մի բնութիւն, այլ միոյ կենդանոյն՝ հարկ է և բնութիւն մի լինել։ Ահա և արարչական բանին տնաւրէնութեանն, մի՛ բնութիւն ասի ըստ աստուածային գրոց։ և եղծ զբաժանողացն, զանքննելի աստուածութեանն գործ, նախախնամաւղ արարչութեանն, ո՛ կարասցէ հասու լինել, պատմե՛լ, սահմանադիր լինել բանիւ, զի անգիտելի՛ նշանակեցաւ որպէս զոսկերս յորովայնի յղեացն։ Եւ լինելութեանն իսկ ծանուցումն, մեծի մարգարէին՝ սանձահարելով դադարեցուցանէ առաւել քան զչափ խորհաւղսն։ զի անխոնջիմն, և հրաշալի հրամանաւ զբոլոր զոյացելոյն պատմէ յարմարութիւնս։ և զկազմութիւն տիրական մարդոյն, և զորպիսութիւն ընդհանուր կենդանեացն լռելով, բանականաւն միայն պատմեցելոյ իմանալի ձեռաւք։ Զի հոգոյն ասէ կառուցեալ մարմին և փչել շունչ և հոգի, և զուստն և զինչ ոչ հալանէ *)։ զի փոքրն, անճառութեամբ ուսուցանելով պատմել, կարճեսցէ ի վեհագոյն պատճառէն, զտարապատկան՝ խնդիրս յուզել, բառական համարելով զաստուածաշունչ գրոց զյայտարարութեան կէտն։ Արդ զի զամենայն զստեղծեցելոցն ճշգիւ և համառաւտաբար կատարէ զվերծանութիւնն, ազգարարական շնորհիւ սուրբ Հոգոյն երևելի է. բայց արդեամբք զշինութեանն յարմարութիւն, չհամարի իրաւացի ուսուցանել։ Ընդէր արդեաւք, զի կարծողական. . . . . **) վարկանի զառաջադրութիւնն։ Քանզի վարժեալ էր բովանդակ եգիպտական քննութեանցն խրատուք, և գիտէր զգուպարս ստեղծմանցն որ ի նմա և եղծից, վասն այնր ոչ ճոխաբանէ յինքենէ ինչ, կամ ի շահեալն պիտակաբարն հրահանգաց։ Մանաւանդ թէ չթողացուցանէ իսկ պարգևաւղ վերակացութեանն զգետնաքարշիցն ի կիր առնուլ վսամախոհութիւն։ Այլ անսայթաք և ճշմարիտ սահմանաւ աստուածային հաճոյիցն, սքանչելի նորակերտութեան ցուցանէ հաստատութիւն, և աններհական զնոյն մարգարէից և առաքելոցն, վկայեալ մատենիցն մեծարին ի տիեզերական եկեղեցիս, ըստ արժանի վայելչականն ընդունելութեանն։ Բայց ունի և ինչ յունական հետազաւտութիւնն, և առ սուրբ կտակարանսն փոքր մի յանկութիւն։ Քանզի ընկալան որպէս յաւետախաղաց աղբերէ, յերջանիկն Մովսէսէ աւգուտ ի տիրական պարապմանցն իւրեանց։ և է զոր քակտելով իմաստասիրութեանն, հաւանականս խաւսեցան։ Զի զմարդ ի չորից նիւթոց բնաւորեցին, իհողոյ, և ի ջրոյ, և յաւդոյ, և ի հրոյ. յաղագս ջերմութիւն և ցրտութիւն և խոնաւութիւն և ցամաքութիւն ի նմա համեմատելով. և զանձն եռամասն, և զոյ հնար դատողութեամբն յաւելուլ և պակասեցուցանել ըստ մասանցն, որ ի շնչականսն և ի զգայուն կենդանոջն և ի բանականումն և յանհատին հարցափորձի բնութեան անուամբն յեղանակելով։ Զի այսքանեացս կատարելութիւն մարդոյն, ընդէր ասի մի բնութիւն. զի առ հասարակ սեռին անստգտանելի է սահմանդ։ Իսկ ի վերայ անհատին առաւել պարսաւելի, և և՜ս յոլովիւքն մաքառիցիմք։ Քանզի մարմին իսկ չէ հոգի, և ոչ անձն մարմին։ և կիրք այլ և այլ երկաքանչիւրոցն, և անզանգ և անշփոթ է կցորդութիւնն, և յայտնի այն ի բաժանմանն։ Այլ զի անձեղքելի և անանջատապատ՝ պատկանեալ յարդարեցան տեսակն, թերևս անբաղայաբար կոչեցաւ։ Մի զի՝ յիմանալի ի բա՜ցարձակութենէն, զարմազան ունի անբաժանութիւն, և ի զատուցմանն, ոչ ևս կարէ անուանիլ նոյն։ Այսպիսի ուրեմն գաղափարաւ և արարչական բանին իմանի տնաւրէնութիւնն։ Թէպէտ և ո՛չ զաւրին հասու լինելով միտք մեր զի համանգամայնիւքն գերազանցեալ և անյա՜նգ է առեցումն ի մէնջ անչափ իսկութիւնն. չզո՜յ հուն յերկուանալ ումեք, այլ զի ա՜նդր ե՜ւս քան զհրաշս է խոնարհելն, զծառային ընդունելով պատկեր՝ ոչ յեղլով կամ սպառելով ի բաց բարձութեամբ միայն զմիւսն, այլ անմեկնելի հաղորդութեամբն։ Վասն որոյ ի դէպ և յո՛յժ ճահողագոյն թուի խոստովանողաց մի բնութիւն ասելով. զի և յաջմէ նստեալ համեմատութեամբ մի՛ Տէր քարոզի։ ապեթէ հակառակս ինչ վարկանիցին ոմանք զպատասխանեալդ անկարելի համարելով, որպէս թէ երկուս բնութիւնս պատշաճիցէ ասել։ Գիտասցեն զի զնոյն զանհնա-

*) Թերևս հոլանէ. **) Ի բնագրին ելծեալ.

րութիւն և ի մարդումն գոյ՝ նկատելով ճանաչի ոչ միայն ի փիլիսոփայական ստորոգութիւնսն, այլ և սուրբ գիրք աստուածաշունչք։ Թէպէտ և բնութեանց վարդապետութեամբ ոչ վարին որպէս նոյն ինք տեղեկացուցանեն պատմութիւնքն, սակայն պատուականն յաւէտ յարգանաւք և արհամարքն բազում միջոց ունին տարբերութեամբ։ Զի մարմին յանարգ կաւոյ ստեղծանիլ զեկուցին՝ և շունչ և հոգի անեղին փչումն։ Ծանուցանէ և նուիրական առաքեալ ստուգիւ գիտելով զիւրաքանչիւրոցն զանազանութիւն, և աղաւթէ՝ Անբիծ պահել զհոգի և զմարմին և զշունչ մինչև ի գալուստն տեառն։ Լուսաւորագոյնս և փրկչին վարդապետութիւն յայտնէ՝ զհոգին առաւելն ասելով քան զմարմին, և այլք բազմապատիկք յաղագս նորին։ Արդ զո՞ ի նոցանէ կանգնիցէ ընկեր։ զերկուս կամաւղսն ցուցանել բնութիւնս Ապոդինարի լինելով ջատագով և նորին հետևեցելոց որ են աղճատանք, և շամբուշ յիմարութեան ձեռնարկութիւն։ Զի թէ չէր ըստ պատկերի գումարութեանն մի, բոլորեցունց ծանաւթանայ այլ և այլ գոլ։ Բայց թերևս ասիցեն եթէ մարմնոյ կազմութիւն արարածական է՝ և թէպէտ յոքունց գոյ հնար, մի՛ լսել։ Իսկ անբաղդատելի արարաւղին ո՞չ ևս նոյնպէս։ Թէ այդպէս իցէ ուրանալ պարտին և զմարդանալոյն վկայութիւնս։ Բանն մարմին եղև ասէ, և զծառայի առնուլ՝ նմանութիւն, զի զայն ուսուցանէ առնուլ՝ զոր ոչն ունէր, յոր չբռնադատեցա՞ւն յումեքէ, և ո՛չ ամաւթ վարկաւ. յոր չէաք յանկ եղբայրութեան, եղբարս անուանեաց։ Ապա թէ անչափ անկարելի համարեսցին զմիաւորութիւնն, պարսաւելով զքաղցրութեամբն խոնարհաւղ յանշփոթութիւն և զանգումն փաստաբանելով մի՛ ևս վարեսցին ձայնիւ միաւորութեանն՝ մանաւանդ դիմացն։ Որ ի կերպարանս Աստուծոյ էր ասէ, զկերպարանս ծառայի էառ։ Տեսանե՞ս, զի կերպ և կերպ ասէ։ զո՞ր արդեաւք կերպարան զանգեալ եղծանիցեն ըստ նոցա դաւանութեանն։ զի թէ զբովանդակին հպաւորութիւն, խառնակումն պատճառին՝ զնոյն և դիմացն պարտին իմանալ. ծաղո՞ւ արժանի են բանքն։ զպատուականն, ոչ զանգիտես, ըստ նոցա շմկեալ *) և խառնափնդորեալ վարկի՝ յանձն առնուլ, և զայլսն ևս սարսափեալ քստմնին. Զի ըստ առասպելական բարբաջմանցն, զգլուխն մի գոլ ստեղծցեն և

*) Այսպէս յօր.

զտտունս երկաքանչիւր։ Աւա՜ղ թշնամանացն որ լի՛ է դառնագոյն ամպարշտութեամբ. մինչդեռ զմեզ բամբասէին, տխմարս և հայհոյիչս գոլով յաղագս զմարդկաինն նաւթճել անպատանելի, ինքեանք ոչ զտնտեսութեանն լոկ պատառեալ անջատեցին զսքանչելի փրկութեանն անքակութիւն. այլ զնորին իսկ էակից Հաւր Բանի բնութիւն։ Քանզի զԱստուածային զդէմն, այլայլելի՛ բացայայտեցին, միաւորութեամբն զանգեալ և շփոթեալ որպէս իւրեանց լեզուքն վկայեն։ և զայլն ամբողջ պահել, զի առանց կերպարանի հնարեցին ցուցանել զանձնաւորութիւնն Որդւոյ։ Նոյնպէս և զմարդոյն՝ ի խելայեղ բարբաջանս ընկղմին, և զյաւիտենական կորուստն ժառանգեն. զայսպիսի սոսկալի պղտորութիւնս զգայռելով։ Ոչ գիտեմք ուստի՛ եկին յայս, զի հաւատ որ ընդ տիեզերս տարածեալ բարեբանի. յետ զմարմին և զհոգի և զմիտս ստանալոյ Բանին, մի Տէր զՅիսուս Քրիստոս քարոզեն. ի կենդանարար բերանոյն բղխեալ պատգամս ոչ գոյզն ինչ մարդոյ, այլ որ ի ծոցոյ անսկզբնականի Հաւրն է, նմա՛ վկայեն պատմել։ և զսխրագործականսն և զաղքատութիւնն նմին մարմնովն ծագեցելում, անքակելի բարբառին։ Եւ ճշմարտիւ գոյ զնոյնս յարաբարդեցելումն տեսանել. զի եթէ մոլեգնեալ ըստ ոմանց, քարկոծել ոք փութասցի, Մարդ՛ է. և թէ նշանս խնդրել բարեպաշտաբար յորդորիցի. Աստուած իսկապէս։ Քանզի մի՛ և ո՛չ երկուս անձնաւորութիւնս տեսին ի Տեառնէ ապաքինեալքն, և զերանութիւնս ընկալեալք։

Զինչ և աստանաւր կամիցիս, ո՞վ անջրպետողդ. ուրեմն աստուածային դէմն, ի մարդկաին անհաւասար բնութեանն միաւորեալ անարգութիւն կրեաց, միշտ մնալով յանպատուին. և թարց պատկերի մնացեալն, զգերազանցութեանն ընկալաւ ճոխութիւն։ Քստմնի՜մ յաւեժ սարսափմամբ յամպարշտութեանս յամելով թշնամանս. Քանզի պարտ է կամ ըստ արժանի միաւորութեան՝ ի բաց թողուլ զանոպայ բաժանմունս, կամ ամենևին իսկ ուրանալ։ Ընդէ՞ր իսկ կրճատել սիրէք կիսով հաղորդութեամբդ որպէս թէ երկու կատարեալք, ոչ կարէ մի կատարեալ լինել։ զայդ հարկաւորութիւն իմաստուն և առաւել բարգաւաճեալն հովիւ ուսոյց Բասիլիոս՝ յամաւթ առնելով զժպիրհ ախոյեանն։ և կատարեալ անշփոթ տնաւրէնութեանն Աստուծոյն և մարդոյ մի բնութիւն ասել զնոյն զմի

զտնաւրինական եղելութիւնն։ Եւ Յոհան կոստանդնոյպաւլսեայց ունի ի փիլիպեցւոց թղթին ընդդէմ հերձուածողացն դաւանեաց. Մի՛ շփոթեսցուք ասէ, և մի անջրպետ ի մէջ արկցուք. վասն զի միութիւն խոստովանիմք, և ո՛չ քայքայութիւն ինչ և լուծումն, այսր բնութեան յայն, կամ այնր յայս, այլ միացեալ ասեմ և մի լեալ։ Նոյնպէս և մեծն Յուլիոս ի թղթին որ առ երջանիկն Դիոնիսիոս Աղեքսանդրացի։ Եւ Կիւրեղղոս յԱղեքսանդրացւոց քաղաքին պայծառացեալ յերկրորդում ճառին, որ առ Սուկենոս Դիոսկուրացի. և յորս առ Նեստորն։ և որ առ մեկնութեան հաւատոյ երեք հարիւրոցն՝ և Երեքթեայ երանելոյ Անտիոք Պիսիդեայ եպիսկոպոսի, և յաստուածայայտնութիւնսն ի Կոստանտինոյպաւլիս. և Գրիգորիոս Նեոյկեսարացի յորում ըստ մասին հաւատոյն. եւ Եփրեմ ի ճառին որ ի սուրբ երրորդութիւնն. եւ Գրիգորիոս Նազազացի աստուածաբանութեամբն մեծարոյ, յոլովագոյնս ասելով ժամանակի զարմանս և այլ անթիւ հովիւք ուղղափառութեանն համաբարբառք սոցին մի Տէր, և մի զնորին բնութիւն գիտելով անբաժ միաւորութեամբն աւետարանեալ յաշխարհի, հաւասարելով առաքելոց և մարգարէից պատգամաց, որք վայելչական լծակցութեամբ աւարտեն զխորհուրդ միաւորութեանն։

Զի աստուածափառ նախամարգարէն, զի՛ փայտէն կախեալ կեանս կոչէ։ Եւ որդին որոտման Յովհաննէս, ճշմարիտ Աստուած և կեանս յաւիտենականս. Սերովբէից տեսաւղն Եսայիաս, զի՛ կուսէն ծնիցեալն ընդ մեզ Աստուած լինել ճոխաբանէ։ Եւ Տարսոնացի փողն բարեձևագոյնս գոչելով հնչեցուցանէ զբարբառն՝ Մի՛ կարծէք ասէ ի ժամանակեան կուսէն առնուլ զսկիզբն. զի Աստուած առաքեաց զՈրդին իւր, որ եղև ի կնոջէ, և եմուտ ընդ աւրինաւք զաւրինաւորսն ապրեցուցանելով։ Եւ դարձեալ նոյն տեսանաւղ, հանդերձ միւսովն, թէ Ոչ պատգամաւոր որ և ոչ հրեշտակ որ, այլ ինքնին Տէր փրկեաց զմեզ. զոր ինքնին իսկ կենարարն ուսոյց, ի խաւարէն բուժեցելում կուրին ասելով, Դու հաւատա՞ս յՈրդի Աստուծոյ։ և նորա զարմացեալ, զՈվն առաջի դնէր, և նա ասէ Եւ տեսեր զնա, և որ խաւսիդ ընդ քեզ նա՛ է։ Եւ յԵրեմիայ ասէ, բայ՝ Սա՛ է Աստուած մեր ընդ որում ոչ համարեսցի այլ, որ ետ զիմաստութիւնն Յակովբայ. յետ այսորիկ ի յերկրի երևեցաւ և ընդ մարդկան շրջեցաւ։ Երևեալն յաշխարհի աղաղակէր,

զնոյն հաստատելով, թէ Որ առաքեացն զիս Հայր ընդ իս է, և որ տեսանէ զիս, զՀայրն իմ տեսանէ, զի ես և Հայր իմ, մի՛ եմք։ Եւ թէպէտ և զբազմապատիկսն քննեսցուք կամ քննեսցէ որ յաղագս այսորիկ յայտարարութիւնս ի սուրբ գիրս՝ ոչ ուրեք գտանի երկուց բնութեանց բաժանելոց, հանկանակաւ բաշխել տալ, այլ եղում մարմնով յայտնեցելում, նոյն հովիւ և ոչխար, քահանայ և պատարագ. ճանապարհ և դուռն. լոյս և ճշմարտութիւն։ Իսկ եթէ ըստ արտաքին փիլիսոփայիցն պանձացեալ, մարտնչել պէս պէս բնութեամբ թէպէտ աւտար է նոցա այն բազում իւիք յաստուածապարգև պատուիրանէն՝ բե՞ր աղէ՝ անցուսցուք ի հանդիսի, քողա՛յայտելով զխղխայթեալդ։ Քանզի նշանակեցաւ ի մէնջ փոքր մի և յառաջագոյն, զի մարմին չէ հոգի, և ոչ շունչս որ ի մեզ՝ մարմին. թողցուք զայլսն ևս։ արդ մի բնութիւն բանին աստուածութիւնն է, իսկ միւս ևս ընկեր շարայարմարութեանն կամ զուգաճանապարհորդութեանն, ըստ անուղղայ բարբաջմանցն. զո՞ կանկնիցեն ի մարդկային բնութենէն՝ զհոգին առանց մտաց, թէ զանզգայ մարմինն, զի ոչ ևս զոյ հնար յաղագս այդորիկ ճառոմել, մի բնութիւն ասելով զմարմին և զանձն։ Այ՞դ ուրեմն է բարձրայաւն նազանացն խորհուրդ. որ նման է գերեզմանաց բռելոց. զարտաքոյսն գեղեցիկ կեղծաւորելով, և ծածկեցելոյն փեռեկումն՝ ժահահոտութիւնս բղխէ։

Աստանաւր անբաւ տարակուսանաւք ունին պապանձել պարտութիւն յանձն առնելով, զի թէ երկուս ասել մաքառին, զմարդկային բնութիւնն աւցտեն, զբկելով զհոգին կամ զմարմինն ի փրկութենէ առաւղին։ Նոյնպէս և զաստուածայինն հատանեն յերկուս, զդէմն ընդ մարդկային դիմիս միաբանելով. և թէ հաւանեսցին միաւորութիւն խոստովանելով, որպէս էն իսկ, ո՛չ ևս այլ համարձակեսցին անդուռն բերանովք երկուց ձայնիւ զաւղանջել։ Այլ մեք, ո՛վ սիրելիք, յամենայնի կարող և բաւական զանսկզբնական էութիւնն Հաւրն երկնաւորի փառաբանեսցուք, որ իմանալի ձեռաւքն զմարդոյն յարմարեաց կազմութիւն։ այսինքն Որդւովն և սուրբ Հոգւովն, ո՛չ որիշ զարտաքին կամ զներքին մարդն ասել, այլ մի։ Եւ զարարչական բանին զտնաւրէնութիւնն ի Մարդ և յԱստուած, մի յաւակնեալ բաժանեսցուք ամպարշտաբար, զի խորհուրդ է անքննելի։ գուցէ ի փայլակնացայդ մեծի աւուր զալստեանն, և զմեզ հրամայես-

ցէ կարել ընդ մէջ յառաջ հետևող հրոյն ընդ կեղծաւորսն տալով բաժին. պյլ ամրիծ հաւատով հանդիպել նմա, զի մի տէրութեամբ և կերպարանաւք ծագելոց է արեգակն ի բարձանց փառաւք Հաւր և ոչ երկուք։ Եւ յայնժամ հայեսցին ի նա բաժանաւորն որպէս որ խոցեցինն, սաստիկ ամաւթ կրելով յաւիտեանս և յաւիտեանս յաւիտենից։

Զայս բնչ փոքր ի շատէ պատճառ յանդիմանութեան, յաղագս բաժանեալ ուսման պյլանդակացն, զի ծանիցես, ո՛վ աստուածասէր, յոմանց փախչել և բաղձալ անտասանելի և անշուշտ հաւատոյ գաւանութեան ի մարգարէիցն անկեալ, և յառաքելոցն զարգացեալ պայծառացուցանելով ընդ տիեզերս, զի ընդ նոսին և պարգևացն հասանիցեմք։ շնորհաւք և մարդասիրութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում Հաւր և Հոգւոյն փառք յաւիտենից յաւիտեանս։

Զթուամս նուաստս յանձնացեալ չեշտօքէ ի պէր։

ԵՐԱՆԵԼՈՑՆ ՅՈՎՀԱՆՈՒ ՀԱՑՈՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՊԵՏԻ, ԱՊԱՑՈՑՑ ՅԵՐԿՈՒՑ ԲՆՈՒԹԵԱՆՑ ԱՍԵԼ ՋՓՐԿԻՉՆ ԵՒ ԿԱՄ ՄԻ ԲՆՈՒԹԻՒՆ։

Ե, բանզի առաքելականն և մարգարէիցն կտակքն ոչ ուրեք յիշատակեն զերկուց բնութեանցդ պյլութիւն. ապա պարտ է անգրդուելի խոստովանութեամբ գաւանել ի սուրբ Երրորդութեանն զՔանն Աստուած զմարմնացեալ։ Որք ալեկոծութեան յաղթողք լինիցին և բազմապատիկ առաքինութեամբ պայծառացեալք բոլորովիմբ նուիրելով զինքեանս մարդութեանն՝ ընկալեալ զՀոգի որդեգրութեանն շնորհի, բաւական լիցին ասել զինքեանս բրիստոնեայս. բանզի գրեալ է, եթէ ոչ որ համարձակիցի ասել Տէր զՅիսուս եթէ ոչ Հոգւովն սրբով։ Իսկ եթէ Հոգւով սրբով է գիտութիւն վայելչագոյս խոստովանողացն զՔրիստոս. մի որ յաւակնեալ մելեզնութեամբ. զնորայն յաւիրշտակել զպատիս, որ և զդիւացն զանց առնէ գամկարշաւութեամբ։ Հոգին զամենայն բննէ, ասէ, և զխորս Աստուծոյ. ապա ուրեմն թէ որ լինելով ժպրհիցի խնդիրս յուզել խորոյն Աստուծոյ, վազվազակի հեղձամղձելով մնասցի սատակմամն։ Զարբուենի ճառնապարհ զնասցուր, ոչ խոտորելով յաջ կամ յահեակ. բանզի հմուտ նաւաստին ոչ երբեք բազձայ սաւրիւրելով անկանիլ ի յորձանուտն, այլ անսպրձաբ մաղթանաւք ցանկայ հանդիպել յապահովական նաւահանգիստն։ Իսկ մեզ զինչ գուցէ այլ փոքրելի կամ խաղաղաւետ նաւահանգիստ՝ եթէ ոչ անսասանելի ճշմարիտ հաւատոյ ամրութիւն. յառաքելոյն և ի մարգարէիցն աւանդեալ. հաւատալն ի Հայրն ամենակալ. և յանեկբնական Բան նորա և ի Հոգին սուրբ։ Աստանաւր յաւէտ զգուշանալով յոլովպղեղանակ զազփազփուն մտայ մերոց, զսուրբ Հոգին ձայնեսցուք ի թիկունս աւգնականի զի մի կործանեսցուք

զանկանգնելին։ Քանզի ասեմք Ամենակալ զՀայրն և յաղթեմք. ոչ առնելով ի միտ այսպիսի ինչ. զի ամենակալն զբնաւս պարունակէ, ինքն անբովանդակելի մնալով։ Արդ զի զբոլոր գոյացեալսն ընու յերկնի և յերկրի արարչական Բանիւն և էակից Հոգւովն, հաւատամք. բայց թէ որպէս, ոչ առնումք ի միտ. այլ անհետազաւտելի արարչութեանն նուիրեմք զկարաւղութիւնն։

Խոստովանիմք զգալն *) ընթանուրս երկրպագելով երիցն իսկապէս անձնաւորութեանցն, և միում աստուածութեանն։ Ունիմք զաւանդութիւնս զայս, սիրելիք, յերջանիկ առաքելոցն և ի ճշմարիտ հարցն, որք ամենակալ քարոզեցին զՀայրն, և մի Տէր զՅիսուս Քրիստոս առ ի զերկուսին ազանդսն ի բաց կտրել, մանաւանդ թէ զբազմապատիկսն։ Քանզի ամենակալն բարբառելով՝ զբազմաստուածութիւնն և որք յոլով զյաւիտեանսն առասպելաբանելով տոգեն, առ հասարակ տապալեալ կործանեսցին և մի Տէր զՅիսուս Քրիստոս վարդապետելով՝ վիրաւորեսցին անբրժշկելի վիրաւք, որ զանբժշկելին մոլեգնեալք բաժանեն. այլ ոմն զՅիսուսն գոլով ախտակրելի, և այլ զՔրիստոսն, անախտ և անչարչարելի միշտ մնալով առանց հաղորդութեան երկաքանչիւրոցն, զոր իսկապէս տապաստելով, նշան կանգնեալ յաղթութեան հռչակեցելումն ընդ տիեզերս կաթուղիկէ եկեղեցւոյ։ Եւ նմա զվայելչականսն իմանալ։ և զխոնարհագոյնսն. զի ճշմարտութեամբ եղև մարմին խոնարհութեան մերոյ՝ Բանին Աստուծոյ մարմին. վասն որոյ անորոշաբար յերկնաւորաց և յերկրաւորաց. և ի վայր սանդարամետիցն ընդունի երկրպագութիւն։ Զի թէ անջրպետութիւն գոյր յանբաժ հաղորդութեանն ոչ զերծանէր Բանն որդի մարդոյ զոլ զինքն, կամ խոնարհական մերկ մարդն՝ Որդի Աստուծոյ զանձն ճոխաբանել, համեմատական ձայնիւ՝ Ես և Հայր բայ մի եմք. Եւ թէ՝ Որ ետես զիս՝ ետես զՀայր իմ. և դարձեալ թէ՝ Ծանիջիք և տեսջիք զի ես ի Հայր և Հայր յիս է։

Տեսանես, զի կերպարան զինքն բացայայտէ. ի լուսոյն ծագեալ մեզ ճառագայթ. և ոչ երբեք զերկուց ոմանց շարընթացութիւնս ճառէ կամ զուգաճանապարհութիւն տարբերութեամբ երկաքանչիւրոցն։ Որպէս Պետրոս և Յովհաննէս շարընթանալով ի ճանապարհակցութեան կէտն, և անյարմար է

*) Թերևս զգոլն

զերկեակսն՝ մի թարգմանել։ Իսկ փրկաւղին զմեզ Տեառն բազմաւորական անուանքն. ոչ յոլով երեսս կամ զանազան բնութիւնս, այլ մի Տէր զՅիսուս Քրիստոս վարդապետելով հանդերձ մարմնովն։

Բայց կամիմ փոքր ի շատէ անցանել բանիւ յաղագս ճառի բնութեանցն, զոր ոմանք չարաչար ի կիր առեալ վարեցան, զամպաստանութիւնսն ի վայելչապէս ճառաւղսն կամելով թափել։ Բայց նախ ճանաչել պարտ է. զի ոչ յիշատակեցաւ բնութեանցդ անուն՝ ի դէմս քրիստոսասէր ուղղափառաց. այլ չարաչարն պատառմամբ խոստովանողաց, զորս անվրէպ գոյ ասել. քան զբնաւս անաւրինագոյնս և տարագրեալս յուխտէ աւետեացն, որք ըստ գոյացութեանց իմն բնախաւսելով, զէակս քննել առին ի կիր, զերկրիս խորհելով ընդ նոյն շաղեալք, ի խլրդենի կաւրութեան հաղբս։ Իսկ լուսաշաւեղ պատգամ վարդապետական սահմանին ի նուիրականն առաքելոյ ընկալեալ խրատ, զիտեն լինել ընդ անաւրէնս՝ որպէս զանաւրէն, ըստ հնարաւորութեան ճարտարապետ բժշկաց, որ ի դժնդակ և ի խիստ այտմունս մարմնոյ կամ պէս պէս ախտիցն խզխայթելոց, զվիրացն միայն նկատելով զապաքինութիւն, զհատանողականն և զխարմանն և զյուժգնակի կսկծեցուցիչ դեղսն, նա և յանսրբոցն առ հասարակ առեալ ի կիր։ Իսկ կազդուրեցելումն և յաւէտ առողջականին ոչ ևս նոյնպէս, զի անկարգ է և շամբուշ յիմարութեան ձեռնարկութիւն։ Արդ ճշմարիտ վարդապետացն յաղագս այնպիսի իմն զազափարի տուեալ զանձինս ի ջան՝ որք բնութեանց պատճառաւ վարէին, զի զմոլեկանաց սոյն աստուածաբանութիւն ի մահ ծնկելոցն յանդիման կացուցանելով. թերևս շահեսցի զանգիւտն կորուսեալս։ Վասն այսորիկ իսկ զիւրաքանչիւրոցն փութացեալք տալ ապացոյց լկնելոցն, զբնութիւն տրտմական և ախտակիր հոգւոյս մերոյ խոցումն ընդունաւղ շաւշափելի մարմնոյս և զիշխանական մտացն։ Քանզի յոլովք ուրացեալք զփրկիչն մեր և զՏէր՝ ունել զճառեցեալս, որպէս Ապաւղինարի թուի և նորին հետևեցելոցն զորոց փորձ ձախողակի մաքառմանց ի նոցին հակառակութեանց դիւրաւ գոյ ուսանել, զի բոլորովին գտանին տարագրեալք ի հրաշալի փրկութենէն մեզ պարգևեցելում։ Ապա ուրեմն վասն զարտաքինսն պապանձեցուցանել նոցին մարտուցեալք տրամիմացութեամբ, ըստ առաքելական սահմանագրութեանն

լինել ընդ հրեայս, իբրև հրեայ, ոչ որպէս ոմանք ի հերետիկոսացն՝ հրէիցն հաւասարել խտրութեանց և հեթանոսաց կռամոլ զոհից, այլ ուղղակի ծանուցեալ զխրատն, ընդ հրեայս՝ նոցին գրովք պատերազմել, ընդ հեթանոսս՝ անհաւաստի կարծողական մատենիւքն։ Եւ մի չարաչար զբարիոք գրեցեալս յեղանակել կամ ընդ սուրբ Կտակացն համեմատելով, ճառել զճառս նոցա։ Քանզի բազում ինչ զտանեմք ասացեալ այլուստ երջանիկն Պաւղոսի, զԿրետացիսն հանապազասուտս, զԱրին որ նընջեսդ, և զՂուկանացւոցն առասպելաբանութիւն, և զայլն ես։ Սակայն ոչ ոք համարձակի ի ճշմարիտ քրիստոնէից, յաղագս զուգապատուութեան *) յիշատակել, այլ պիտակապէս. և մանաւանդ զանզգամսն, անզգամացն մատենիւք յանդիմանել. զի մեծարանաւք ասել զընդունելն ի պատասխանիս վարդապետութեանն, յանբաւ կործանմանէ ամպարշտութիւնն, ի միտսն հայելով ճառիցն նովին կանոնաւ զբնութեանցն պարտիմք ճանաչել ձեռնարկութիւնս, որպէս նոցին իսկ բացայայտեն առաջարկութիւնք։ Զի որք զհոգի և զմիտս մարդկային ժխտեին ունել զփրկիչն մեր, կամ մարմին յոլով բնութեամբք եղեալ մարտ կռուէին, ամբիծ հաւատոյն ախոյեանի, զանազանութիւնս որոշելով զիւրաքանչիւրոցն։ Քանզի այլ բնութիւն է մարմնոյ, և այլ հոգւոյ, նոյնպէս տիրական մտացն։ Սակայն առ հարկի հիւանդացելոցն ի հաւատս, քննեալ լինիւր այս ամենայն։

Այլ բնախաւսութեամբ ո՞ ոք ի մարդկանէ զաւրեսցէ յանդիման կացուցանել զորչափութիւն մտաց և ոգւոյ և զտարացոյց երկաքանչիւրոցն յեղանակի, կամ զկապակցութիւն ի մարմնին՝ զի մի, և ոչ բազում ասի մարդն։ Տեսանե՛ս, քննեալն անքննելի մնայ, ի բազում տարակուսանս արկանելով զքննաւղն։ Քանզի ոչ ոք զինքն տեսանեն միտքն, որպէս առաքելականն ստուգաբանէ յայտարարութիւն, թէ Ոչ ոք է որ ճանաչէ զմարդոյն բայց հոգին որ ի նմա եթէ. Ապ եթէ յանդգնեալ համարձակեսցի ոք ասել ճշգիւ գիտել, ուրեմն և զխորսն Աստուծոյ քննէ, քանզի յերկուցունց է հրաժարեցուցեալ, անկարելի գոլով զխնդրելն. այլ որպէս վերագոյնն ասացաք յաղագս ախտացելոցն ի հաւատս զանասելին խաւսել։ Զի թէ չէ հնար ի յովովից մի եղեալ զմարդն քննել, կամ զմերձակայ ընկերն, կամ

*) Յոր. զուգապատութեան.

զինքն իսկ զլխովին, զիա՞րդ արարչին ոք բաւիցէ լինել հասու, սահման դնելով անհետազաւտելի տնտեսութեանն խորհրդոյ. թէ այդպէս է խորհուրդն, ոչ ևս է խորհուրդ։ Տի նա ճոխ և վեհագոյն պարտի ասել զինքն սահմանագիր խնդրաւղն. քան զայն որ սահմանն ընկալաւ. զի մեծ է հասու եղեալն քննաւղ սահմանագիրն, քան զայն որ ընդ չափովն անկեալն սահմանն ընդունի։ Տեսանե՛ս զնաւաբեկութիւն անուղղայ հայցման, զայսպիսեաց ասէր՝ երանելին Պաւղոս, թէ նաւակոծեցան ի հաւատսն. քանզի ոչինչ պարտիմք աւելի ածել զմտաւ, բայց միայն խոստովանել զնա յամենայնի կարող, և արարիչ, և Տէր։ Եւ զարարչութեանն իսկ աւրինակ, որպէս զմեզ յանեութենէ ի գոյութիւն ստեղծանէ, ինքն միայն գիտէ։ Քանզի չեն բաւական միտք մեր նկատել զբովանդակն։ Վասն որոյ և անվրէպ գոյ ճանաչել զհարցն. զի և առ հարկի հիւանդացելոցն ի հաւատս՝ քննեա՛լ լինիւր այս ամենայն. զոր վայելչապէս գոյ ի նոցին տեղեկանալ անստգիւտ վերասացութեանցն։ Քանզի ՅԺԸ. քն ի Նիկիա գումարեալքն յարիանոսացն ի քակումն, ոչ կալան փոյթ երկուց կամ յոլ՞ով ևս բընութեանց առնել ընդրութիւն զանազանութեամբ, այլ ըստ վիրաց վիրաւորելոյն բարբառեալ վազվազակի՝ կտրելով զարմատ ժահահոտ փտութեանն. մի բնութիւն ասացին նպատակ ուղղափառութեան կանգնելով յաղթութեանն յերեսս լրբենի լկնողաց, որք ուրացան զՈրդի յեութենէ Հաւր՝ յաղքատութիւն և յապականութիւն իջուցանեն տաժանեալք. նոյն բնութիւն Բանի *) Հաւր որով ամենայն եղև. և այս առաւել իմն դիպողագոյն, զի բնութիւն Բանին աստուածութիւնն է, բոլորեցունց գաւանելի է։ քանզի չէ որ ի սուրբ Երրորդութեանն յայլմէ եութենէ կամ ի գոյութենէ, մի նետիւ երեքսայրեան սլաքաւորաւ, սպանեն զթշնամին արդարութեան՝ աւետարանելով զյաղթութիւն, հանդերձ հրաշալի տնտեսութեանն ձրիւք. Իջեալ, ասէ, մարմնացաւ և մարդացաւ և ծնաւ կատարելապէս ի Մարիամայ ի սուրբ կուսէն։ Դարձեալ աստանաւր զիջանելն. ոմանք կերպարանաւք, և ոչ ճրշմարտութեամբ վարկանին. զի տեղեացն ի տեղիս փաստբանելով, փոփոխումն հաճութեամբ իմն և կամաւք, զխոնարհմանն տան աւրինակ. և ոչ գիտեն թէ որով զայլսն բամբասեն՝ ին-

*) Յոր. քան:

քեանք վարմին նովին, յայտ առնելով թէ միով վայրաւ բովանդակին։ Եւ վասն այնորիկ իսկ զայլսն դատապարտեն, հայհոյիչս զոլ յամենայնի, և զայն ոչ իմանան թէ տարրական նիւթեղինաց այնպիսի իրք ուրեմն լինել, և ի հեռաձիգսն կամաւք մի և հաճութիւն ունել անարդիւնաւոր՝ զոր ոչ զաւրէ բոլորն աւարտել։ Իսկ անբովանդակելի եութեանն՝ ո՞ կարէ առնել որոշումն վայրաւք զանազանելով. յայտ է թէ ամբարիշտն։ Ոչ ապաքէն զերկինս և զերկիր ես լնում, ասէ Տէր, և երկինք աթոռ իմ են և երկիրս պատուանդան ոտից իմոց։ Եւ հեզն Դաւիթ բոզոք բարձեալ յուժգնագոյն, զոչէ. Մի մոլորիք, ասէ. զի Աստուած մե՞ծ յերկինս և յերկրի է, ի ծովս և յա՞մենայն խորս. և այս է ամենակալ. ապա թէ անկարելի զոլ թուի բնութեամբ մարմնանալն, և յընթանուրսն լինել, զիտասցէ զի և հաճութիւն՝ ի հաճելումն աւարտի. ոչ ևս ուրեք բաւելով, բայց ճշմարիտ քրիստոնէին ոչ է պարտ ընդ այնպիսի տզմուտ խոհերս դեգերելով թաթաւել, քանզի մահ զործէ։ Եւ որք ժպրհեցան քննել զխորս Աստուծոյ, իսկապէս շահեցան զսատակումն, այլ հաւատալ մարմնացելում բանին Աստուծոյ և ապա զարմացմամբ փառաւորել, որ զծառային կերպարանս առնելով երևեցաւ և է ի վեր քան զհրաշս խոնարհութիւնն։

Այլ Բանն յաշխարհի էր, որպէս աւետարանագիրն իսկ ասէ, և աշխարհ նովաւ եղև, և որպէս էրն, է՞ միշտ ծածկատեսն։ Միայն յայտնի եական աւետաւոր պատգամացն, և մարգարէիցն զուշակութեան երթիցուք զհետ. և մի՛ բնութեամբք զուպար եդեալ զանճառելիսն բա՞ց ասելով չարաչար աւցտիցեմք։ Իսկ արդ եթէ չէին մոլեգնեալ դասք հերձուածողացն, որք յառաքելոցն ընկալան զքարոզութիւն՝ արդեաւք չէ՞ին քրիստոնեայք. քանզի բնութեանդ անուն և յականջալուրս ուրուք չէ՞ր հասեալ, այլ նորին հակառակն։ Կեանքն յայտնեցան, ասէ, և տեսաք և վկայեմք. քանզի որ էրն առ Հաւր, և երևեցաւ մեզ։ Ո՞վ սքանչելի առաջի եդեալ նպատակիս որ առաւել իմն ուշմնագոյնս տայ ընթանալ ի կէտ կոչմանն Աստուծոյ. զի որք զմարմնոյն միայն տեսանէին կերպարան՝ որպէս էր իսկ ճշմարտիւ եղեալն մարդն, որդի Յովսէփու կոչէին. այլ և սամարացի և հայհոյիչ։ Իսկ զիմանալին ունաւղք հոգևորական աչս՝ Լոյս փառաց և նկարագիր էութեան անսկզբնականի Հա՞ւրն խոստովանէին։ Քանզի լուան ի կենսատու փրկչէն, և հաւատացին թէ

Ես ի Հայր և Հայր յիս է։ Ապա զինչ ասիցէ աստանաւր բնութեանցն խնդրաւղ որ քրիստոնեայ զինքն անուանէ. զո՞ր բնութիւն տեսին աշակերտքն. զաստուածութեանն եթէ զմարմնոյն։ յայտ է զի զմարմինն տեսին։ Այլ թէպէտ բիւր անգամ կամիցին ուսանել, զիրն բոզ՞ոք բարձեալ ազազակէ՝ թէ Շաւշափեցէք զիս և տեսէք զի ոգի, մարմին և ոսկերս ոչ ունի, որպէս և զիս տեսանէք զի ունիմ. զոր եառն ի զաւակէ Դաւթի։ Քանզի հայեին ի նա որպէս ի մի ոք ի մարդկանէ, այլ Բանն միացեալ էր ի մարմնին, բառնայ ի բաց զխտրութիւնն անջրպետութեան։ Քանզի ոչ ասաց թէ՝ Որ ետես զաստուածութեանն բնութիւն կամ զմարմնոյն, այլ անորոշաբար ասէ թէ՝ Զիս։ Եւ դարձեալ՝ թէ Ոչ ոք ել յերկինս եթէ ոչ որ էջն յերկնից որդին մարդոյ որ էն յերկինս. ո՞ւր էր որդին մարդոյ յերկինս զորմէ իջանելն ասէ. աղէ ցուցցե՛ն։ Զի թէ երկնաւոր էր մարմինն, ոչ յորջորջիւր Որդի մարդոյ, և թէ յերկրէ և ի զաւակէ Աբրահամու որպէս խոստովանիմ իսկ պանձալով, զիա՞րդ էր յերկինս, եթէ ոչ ուղղակի իմասցուք յաղագս անբաժ միաւորութեանն։ Արդ եթէ ստուգիւ հաւատամք ասացելում փրկչին և Տեառն՝ ի բաց թողցուք զխտրութեանն բաժանմունս, զի մի նմանեալք լիցուք փարիսեցւոցն, թէ Դու մարդ ես, և զանձն քո Աստուած առնես։ Զի եթէ որոշութիւն զոյր տարբերութեան, ընդէ՞ր դատապարտին հրեայք, զի նոքա ի մարդն արկին ձեռս նախանձ ունելով յաղագս անտեսանելի և անբմբռնելի աստուածային բնութեանն։ Եւ զի լուեալ էր յահեղ ցուցականութենէն՝ թէ Ո՞չ ոք տեսանէ զերեսս իմ և ապրի. և Տեսիլ նորա անարգ նուաղեալ քան զամենայն որդոց մարդկան, և այլ ևս. զի զհրապուրաւղսն պաշտել զաստուածս աւտարս, յանխնայս հրամայեն սպանանել աւրէնքն, որչափ ևս առաւել՝ որ զինքն լոյս կոչէ աշխարհի համեմատ Հաւրն, թէ Ես և հայր իմ մի եմք։ Թէ այդպէս իցէ. քան զամենայն նախնեացն բարեպաշտագոյն էր հրեիցն զԲարձն ի մէնջ ասել և հան ի խաչ։ Որպէս զայր մի ի հարուածսն դիտէր համբերել ցաւոց, այլ զիրք ընդդէմ սմին ասեն. զի իբր և զայր մի որ կայր ի հարուածսն. նոյն ինքն տեսանողն ասէ. Նորա վիրաւքն բժշկեցաք ամենեքին, յայտ առնելով զվիրացն Տեառն գերազանցութիւն։ Զազգատոհմն նորա բայ, ո՞ պատմեսցէ, զի բառնան յերկրէ կեանք նորա։ Եւ եկեղեցւոյ փողն Պաւղոս, փառաց Տէր կոչեաց զխաչելեալն. զոր մարգարէն

կանխաւ դուշակեաց, թէ Ինքնին եկեսցէ և փրկեսցէ զմեզ եթէ ոչ պատգամաւորք և ոչ հրեշտակք, այլ ինքնին Տէր փրկեսցէ զմեզ։ Զ-Քրիստոսի գալուստն գրեթէ ակնյանդիման տեսանելով, մատամբ ցուցանէին, Ահաւասիկ ասէ Աստուած մեր։ Ո՛վ բանի գաւրութիւնն, որ առհասարակ տապալէ զդաս բաժանող երկաբնակ ազանդին։ Ո՛չ ասաց, թէ ահաւասիկ աստուածային բնութիւնն՝ կամ մարմնոյն՝ կամ հաճութեանն ասպնջական՝ կամ մարգարէն, այլ անորոշաբար գոչէ. Ահաւասիկ Աստուած մեր, և բարիոք ասէ՝ մեր. զի որք մարգարէին լինին ձայնակիցք խոստովանութեան, նոյա է Աստուած և Հայր հանդերձեալ աշխարհին, իսկ պատառազգայն գանաւրէնութեանն պատմուճան, հատուցանողն զգատաստանս, և հատուսցէ։ Վասն որոյ վկայութիւն գնէ. վաստակաւքն առաւելեալ նահատակն պահել զպատուիրանն ամրիծ անարատ մինչև ի յայտնութիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի՝ զոր յիւր ժամանակս ցուցցէ, երջանիկն և միայն հզաւրելի թագաւոր թագաւորաց և Տէր տէրանց՝ որ միայն ունելով ասէ, գանմահութիւն բնակեալ լոյս անմատոյց։ Պարձեալ և աստանաւր պապանձեցուցանէ գանջրպետութեանն գանազանատս. բանզի Կորնթացւոցն գրէ զոր ինքն ընկալաւ, թէ Քրիստոս մեռաւ վասն մեղաց մերոց, և ասա թէ Միայն ունի գանմահութիւն։ Երկուս արդեաւք բրիստոս բարոյիցէ։ զայն ինքն իսկ գաւանեալ կնքէ, թէ մի Տէր Յիսուս Քրիստոս։ Կամ բնութեամբք ինչ վարդապետեցէ, և ոչ երբէք, բանզի յայժ հետադոյնս կամին փախչել յայսոսիկ բարբառոյ յառաքելոյն և մարգարէիցն դասք, զմի Տէր գիտեն զմեռեալն և անմահ մնացեալն, որպէս ի միում մարմնի անգամս բազումս ունիմք գանազանեալս գործով։ Զի ոչք աչք լսեն, և ոչ ականջք տեսանեն. և ոչ ձեռք պլեղոյն պատկանեն զպատգամաւորութիւն, և միանգամայն իսկ անգամքն զնոյն ունին աւրինակ, այլ ոչ որ հակառակեալ ցկարի իսկ անարգագոյնն ասիցէ եթէ Զես ինձ պիտոյ. որպէս առաքելականն ստուգ ցուցականաւրար։ Վասն զի բազում անգամով աւարտեալ մարմին՝ կոչի մարգ. բանզի բազումքն մի մարմին են և մարգ։ Այսպէս զիբրկչին մերոյ և տեառն իմաստուք՝ որպէս հաւատոյն ուսուցանէ կարգ։ Բանն Աստուած մարմնացաւ և մարդացաւ ասէ, զի միաւորեսցէ աստուածամարդելչաւրար զմարմինն խոնարհութեան մերոյ բովանդակ զհոգի և զմարմին, զի ճշմարիտ

եղև մարմին Բանին Աստուծոյ։ Վասն այնորիկ ասի անտեսանելոյն տեսանիլ և անշօշափելոյն շօշափիլ խաչիլ Թաղիլ, և յառնել յաւուր երրորդի. բանզի ինքն էր չարչարելին և անչարչարելի, անմահ, և որ զմահն ընկալաւ։ Ապա թէ ոչ, զիարդ լինիւր տուեալ Հաւր զՄիածինն. կամ փառաց Տէր գոլ խաչեցելումն։ Այս է ի բազում անգամոյն մի՛ մարմին. թէպէտ և զնոյն գործ չունին։ Զի ոչ հոգին ըստ ինքեան խոցումն ընդունի, և ոչ մարմինն տրտմութիւն, և Բանն դերիվերոյ և անընդունակ երկաբանչիւրոցն։ Եւ է ամենայնիւ տարեալն և անտանելին, և վասն այնորիկ ասի մարդ և Աստուած, ընդունելով սահման աստուած մարդացեալ։ Ապաքէն թէ զմի ինչ ի բաց բառնայցեմք յանգամոյն անջրպետելով. կրճատութիւն է թշնամանելի։ Մի թշնամանեսցուք որպէս հրեայք, տարաբէն անջատամիտ պատուածամայելչաւրար միութիւնն Քրիստոսի։ Ամէն ամ չէ՛ ևս է բան բո և գԱբրահամ տեսեր, և փոխանակ զընդդիմազոյնն լուան. Յառաջ քան զլինելն Աբրահամու եմ ես։ Արդ ուր տայցեմք իրաւունս բաժանորդ լինելով մարմին. ասես զանջինն՝ որ զակերտնակոնն երկրորդել պատասխանիս, թէ հրեշտակ բանզի մարդ տեսին՝ գծնունդն անգամ պիտելով. վասն այնորիկ իսկ փութայցեալ, մատանել ի սպանդ խաչի, զի աստուած կինքն բարոյէր։ Իսկ եթէ բանն էր մարմին եղեալ բնութեամբ և բան ինչ էր մարմինն, նորա զմարդն ուրացան մահու մատնելով։ Բարեպաշտադոյն պարտ է համարել զգործն. զի ունէին հրամանս Տեառն Աստուծոյ միայն երկիրպագանել և պաշտաւն մատուցանել. գՄի առնիցեն բեզ նմանութիւն յերկինի և յերկրի, և ի ջուրս։ Ի յերկինս ասելով՝ ի լուսաւորայ հրաժարեցուցանէ, և յայլ ևս զաւրութեանց պաշտամանէ. իսկ յերկրի՝ ի մարդոյ և առհասարակ ի սմա բնակելոցս, շնչական և անշունչ արարածոց տարերցն հանդերձ, համապղտ նմին և ջրոյ. թէ որ ինչ միանգամ ի դոսա է նմանութիւն համարելով արարչին և երկրպագել անաւրէնութիւն է. Այլ ասեն իւր համարէր զերկրպագութիւն Բանն. նոյնպէս և զթշնամանս կամաւք և ոչ բնութեամբ գոլով ի մարմնի, Որ ի վերայ այլոց սրբոցն կան մեծարանք։ Ո՛չ գձեզ անարգեցին, ասէ Աստուած գՍամուէլ, այլ զիս մերժեցին. և զմովսէս, ասէ, Աստուած Փարաւոնի, և զնոսա առ որս բանն Աստուծոյ եղև, Ես ասէի թէ աստուածք իցէք, և Տէրն ցաշակերտսն. թէ Որ զձեզ

ընդունի զիս ընդունի։ Այս է համարելն, որք յորջորջանս միայն ընկալան, և ոչ ևս գտանեմք ուրեք աստուած քարոզեալ զնոսա։ Զի Մովսէս գլուխ գոլով մարգարէիցն, և բոլոր մարգարէքն որ ի Մովսէսէ և այսր խաւսեցան, ոչ աստուած, այլ հաւատարիմ ծառայ զնա կոչեցին։ Զի որ պիտակաբարն ընկալաւ անուն յորջորջանաց վրէժ առնուլ ի Փարաւոնէ, փոխարկի դարձեալ հաւատարիմ մարգարէ. Նա զի ընկալաւ իսկ պատիժ պատուհասից յաղագս բամբասական ջուրցն, ոչ մտանել յերկիր պարգևացն։

Իսկ ծնիցեալն ի կուսէն, Եմմանուիէլն Աստուած և հզաւր, իշխան, և ոչ գոլ ումեք կարողութիւն զնորայն պատմել զազգատոհմ, և լոյս Երուսաղէմի, և ծագումն փառաց Տեառն, և ի քեզ Տէր յայտնեսցի, և ի զալ անդր արանց Սաբէացւոց, ի քեզ աստուած է, և սա է Աստուած մեր՝ ընդ որում ոչ համարեսցի այլ տուաւղ զիմաստութիւն Յակովբայ, այսինքն բարեպաշտելի աւրէնս։ Եւ զնոյն ասէ յերկրի երևելով ընդ մարդկան շրջել։ և ահաւասիկ Աստուած մեր երևեալ արեգակն ի բարձանց. ունելով բժշկութիւն ի թևս. լուսաւորել զխաւար մեր. և ոգի երեսաց մերոց Տէր Քրիստոս. որ վերծանէ զփչումն առաջին մարդոյն։ Նաև ի մառնամուտ և ի վիմափոր գրին զնոյն ազդէին զՅարիցէն Աստուած։ և Զարթիր ընդէրն ննջես Տէր և Զարթիր սազմոսարան և քնար. և Զարթեաւ որպէս ի քնոյ Տէր։ Քանզի Տէր զմարդացեալն և ամենակալ զիտէին մարգարէքն։ Ահաւասիկ ես եկից և բնակեցայց ի միջի քո, ասէ Տէր ամենակալ և Ծանիջիք թէ Տէր ամենակալ առաքեաց զիս։ Ամենակալ զԱմենակալ առաքէ, այսինքն, Հայր զՈրդի։ Տեսանե՛ս, զի ոչ է ասացեալ թէ ամենակալն առաքեաց զամենակալն համարեալ, և ո՛չ զՏէրն համարեալ, և ո՛չ զԱստուածն։ Թէ պա՛րզ բազմապատիկն որ քննեսցէ զՃառս որ յաղագս փրկչին մերոյ. մարգարէականն պարունակէ ասացեալ, նոյնպէս և առաքեալքն, որոց խաւսեցաւ թէ Որ զձեզ ընդունի, զիս ընդունի, ոչ ուրեք տեսանեմք համեմատել զինքեանս անհամեմատական էութեանն։ Ո՛չ եթէ զանձինս ինչ քարոզեմք, ասեն. այլ զՅիսուս Քրիստոս Տէր, և զմեզ ծառայս ձեզ վասն Քրիստոսի. և թէ Նա՛ է ճշմարիտ Աստուած և կեանք յաւիտենականք, և Ակն ունիմք յայտնութեան մեծին Աստուծոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի. և Յորոց Քրիստոս ըստ մարմնոյ որ է ի վերայ ամենեցուն Աստուած. հանդերձ մարմնովն զիտելով զնա Աստուած. և լոյս փառաց և նկարագիր եութեան նորա, և չհամարել ումեք յափշտակութիւն զգոլն հաւասար Աստուծոյ։ Զի թէ համարելով է կամ յափշտակութիւն է, բռնազբաւսութեամբ կամ պարգևական տուր, և զերկաքանչիւր յաստուածայինեութեանն իմանալ մեծագոյն ամպարշտութիւն է։ Այլ գիրք զսորին հակառակն ասեն, եակից Հաւր ցուցանելով թէ Բանն էր առ Աստուած, և իսկոյն զարարչականն յարէ ի նոյն, թէ Աստուած էր Բանն և Զնա Հայր կնքեաց Աստուած, այսինքն սքանչելի վկայութեամբն, որ ահեղ որոտմամբն բարբառեցաւ, զի վկայել՝ կնքել փոխարկի։ Եւ Թովմաս զի՛ հրեից խոցեալն Տէր և Աստուած խոստովանեաց, զիշխանականն և զարարչութեանն անուն. և գտանե՛մ ուրեք զհամարեալդ դասակից։ Զի համարեալդ՝ զերկուց կերպարանաց ցուցանէ ընդրութիւն. որպէս այն թէ Որ զիս ընդունի, զառաքիչն իմ ընդունի, և ահա առաքիչ հանապազ զՀայր ծանուցանէ, թէ Որ առաքեացն զիս Հայր ընդ իս է. և չասաց երբեք թէ Որդի առաքեաց։

Արդ մեք զի՞նչ ասասցուք կամ զո՞ր ընտրիցեմք. մարգարէիցն և առաքելոցն հաւանիցիմք պատգամաց, որք Աստուած և Տէր փառաց և ամենակալն դաւանել ուսուցանեն մեզ զխաչեալն, թէ կռուասէ՞ր պոռոտաբան Աստուծոյ քայքայութեանց և խնդրոց, և սոսկալի բաժանմանց։ Այլ մի՛ լիցի. քանզի բանն մարմնոյն է բան, և մարմինն՝ բանին մարմին. ոչ կարծեաւք կամ համարելով՝ պատւոյ միայն ճոխութեամբ, այլ ճշմարիտ միաւորութեամբ։ Քանզի հանապազ բարոզի ընթանուր ի կաթուղիկէ եկեղեցիս, թէ Գալոց է նովին մարմնով. զոր երանելի առաքեալքն տեսին երթեալ յերկինս։ և զոր տեսինն՝ աւետարանագիրն վկայէ. թէ Իսկզբանէ ականատեսք և սպասաւորք եղեն Բանին։ ընդ Որս և մեզ եղիցի զերանատրական պատգամսն լսել, թէ Երանի՛ որոց ո՛չ իցէ տեսեալ զիս և հաւատասցեն։ Եւ այս է հաւատն, եթէ զոր տեսին առաքեալքն և շաւշափեցին զԲանն կենաց, նա՛ է ճշմարիտ Աստուած և կեանք յաւիտենականք, զոր ցանկային տեսանել գոնեա ընդ աղաւտ հրեշտակքն։ Եւ որք ոչ հաւանին այսմ. զխնդիրսն յուզաւղքն, և ոչ զտնտեսութիւնն Աստուծոյ հաւատովք։ Փախիցո՞ւք ի ստանուն գիտութենէ նորաձայն բանից նոցա զարշելի՝ և պե՛ղծ համարելով. և մի եղիցուք հաղորդք չար գործոց նոցա, զի յերևել փրկչին մերոյ

հայրական փառաբեր, արժանաւորս արասցէ զձեռնադրեամբ իւրով որպէս և էն, ըստ աւետարանչին, ընդունելով ի բաւական աչխոյն զանվախճան պարգևացն զկնմանս, և միշտ փառաւորել զանսկիզբն Հայր՝ նակից Որդւովն, և սուրբ Հոգւովն յաւիտենից յաւիտեանս. ամէն։

Ձնո՜ւսպ և զանպիսան գրոցս ընդ՜մոս և զձնաւո՜ւն իմ չնչեցեր ի բերնոս ասպաւ՜ած։

ԹՈՒՂԹ ՀԱՅՈՑ Ի ՊԱՐՍՍ, ԱՌ ՈՒՂՂԱՓԱՌՍ

Սրբասէր և ճշմարտասէր, և սուրբ հաւատոց, և առաւել քրիստոսիւ ծառայեցելոց. տէրանց մերոց և եղբարց սրբոց հաւատակցաց՝ Տէր Դանիէլ Քարմա եպիսկոպոս և Մաղթպ և Շաւտպ բովբիսկոպոսունք, և Ուրպ և Մարի երիցունք, Միրհորմիզդ, և Ուրղհպ սարկաւագունք, և ազատ մարդիկ, Արտաշիր և Բրատակ, և պղ քրիստոնեպք սուրբ հաւատացեալք Քրմդան շահաստանի, ի Գարմեկան շահաստանի՝ Կարմենանան նահանգ՝ Ցոհան երիցպետ, և ազատ մարդիկ և Վարազգանդակ ի Մադոկան, տաճկաց պահապետ, և Հարթպ ի Մուշեղկան, և պղ քրիստոնեպք սուրբ հաւատացեալք, որք ի Պերոզշապուհ ի տաճկաց բաղաքի՝ Ցոհաննան անապատաւոր, և պղ սուրբ հաւատացեալք քրիստոնեպք Հնդկաստանի և ի Խուժաստանի, և ի Հերմ և ի Նինաբարատակ՝ Արիկնի անապատաւոր, և Սահակ՝ Բզադ շահաստանի, բովբիսկոպոս. Յակոբ Բեղ՝ևկաճարա, և որ պղ սուրբ հաւատացեալ քրիստոնեպք Հնդկաստան ի Մծբին նահանգ, և Բասազէ Իմաթեան անապատաւոր, և ազատ մարդիկ, Գնիբա, և պղ հաւատացեալ քրիստոնեպք, Նոշիրականին ի Նինուէ նահանգ. և առ ամենայն եպիսկոպոսունս, և առ բովբեպիսկոպոսունս, և առ երիցունս, և առ սարկաւագունս, առ անապատաւորս, և առ աշխարհականս, առ ազատս. և առ գեղջաւազս, առ մեծամեծս և առ փոքունս, և առ ամենայն հաւատացեալս Պարսից աշխարհի, որ ընդ Կաւատայ արքային արքայի ընդ իշխանութեամբ էք։

Ի Մեծաց Հայոց ի Բարգենպ ի Հայոց Եպիսկոպոսապետէ, և ի Նորին աթոռակցաց, ի Մերշապհոյ Մամիկոնից եպիսկոպոսէ, ի Ներսեսէ Մարզպետական եպիսկոպոսէ, ի Տեառնտրոյ Հարբայ եպիսկոպոսէ, ի Սամուելէ Բզնունեաց եպիսկոպոսէ։ ի Փոխկասպ և ի Սամուելէ Բզնունեաց եպիսկոպոսէ, ի Փոխկասպ և ի Սամուելէ Բասենոյ եպիսկոպոսաց։ ի Թամղոյ Արշարունեաց եպիսկոպոսէ, ի յԱղանպ Խորխորունեաց եպիսկոպոսէ, ի յԱտատեպ Տպոյ եպիսկոպոսէ, ի Տաճատպ

Արշամունեաց եպիսկոպոսէ, ի Դանիելէ Ռուշտունեաց եպիսկոպոսէ, ի Յափկանէ Մոկաց եպիսկոպոսէ, ի Խաբբայ Արծրունեաց եպիսկոպոսէ, ի Շահեէ Ամատունեաց եպիսկոպոսէ, ի Սահակայ Պալունեաց եպիսկոպոսէ, ի Պաւղոսէ Գնունեաց եպիսկոպոսէ, ի Մովսեսէ զարիհուանի եպիսկոպոսէ, ի Դաւթայ Տմորեաց եպիսկոպոսէ, ի Դանիելէ Անձևացեաց եպիսկոպոսէ, ի Թէմրայ Մեհնունեաց եպիսկոպոսէ. զնոյն համարձակապէս բերելով զողջոյն, յաստուածապաշտ և յուղղափառ ճգնաւորաց եկեղեցւոյ, երիցանց և վանականաց և միայնացեալ մոնազանց, և ի բարեպաշտ պետաց և իշխանաց Հայաստան աշխարհիս, որ բերեն զուղղափառ հաւատ յինքեան, Վարդ Մամիկոնեան, Սահակ Կամսարական արշարունեաց տէր, Սպանդիատ Հայոց ասպետ, Արտաշիր Հայոց մախազ, Ջիկ վանադայ տէր, Մանգեն Ամատունեաց տէր, Տիրոտ Պալունեաց տէր, Վարազներսեհ Դաշտակարանի, տէր, Վստամ Ապահունեաց տէր, Գնել Գնունեաց տէր։ Բաշխեն Վահևունեաց տէր, Արտաշիր Սիւնեաց տէր, Ատրներսեհ Ռշտունեաց տէր, Արտաշիր Առաւեղինից տէր, և յայլ յամենայն յուղղափառ իշխանաց ի մեծաց և ի փոքունց, և որք ընդ նոցին իշխանութեամբ են։ Ի սուրբ կաթուղիկէ և յառաքելական եկեղեցւոջ, որք զճշմարիտ հաւատս ունիմք, ի Հայր, և յՈրդի, և ի սուրբ Հոգին, յամենայն Հայաստան աշխարհէս, յեպիսկոպոսաց, յերիցանց, և ի վանականաց. յազատաց, և ի շինականաց, առ ձեր ուղղափառ սրբութիւնդ, սիրովն Քրիստոսի ուրախանալ։

Վասն զի ութեւտասներորդ ամի Կաւատայ արքայից արքայի, մինչդեռ ես Բարգէն Հայոց եպիսկոպոսապետ, ամենայն եպիսկոպոսաւք և վանականաւք և նախարարաւք ժողովեալ էաք յԱյրարատ գաւառ, յոստանն Հայաստան աշխարհիս ի Դուին քաղաք, եկեալ հասին առ մեզ արք ոմանք, որք ասացին զինքեանս լինել ի կողմանցդ յայդցանէ, ի Տեսրոնէ և ի Գարմիկանէ, և ի Վեհարտաշիր նահանգէ, ծանուցանելով մեզ ստուգագոյն զանուանս և զտեղիս բնակութեան իւրեանց, Սամուիէլ Մահարձոյ վանաց երէց ի Կարմիկան նահանգէ, Շմաւոն Բերդոշմայ երէց, և Ախայ երէց, ի Պերոզ շապուհ ի Տաճկաց քաղաքէ. ի Վեհարտաշիր նահանգէ, և Մարայ դպիր, և այլ ընկերք նոցին։ Եւ կացեալ յատենի յանդիման ամենեցուն, ունէին գիր ի ձեռս՝ որով խոստովանէին ի վերայ ուղիղ հաւա-

տոյ. ընդ բազում աշխատութեամբ զանձինս արկեալ, առ ի գտանել զճշմարիտ և զուղղափառ հաւատ սրբոյ Երրորդութեանն։ Եւ վասն նորին համարձակութիւն առեալ թագաւորական հրովարտակ, զԿաւատայ արքայից արքայի, յորում առեալ իշխանութիւն զի ըստ կամաց և խնդրոյ ստուգութեան քրիստոնէութեան, հաւատ յանձինս հաստատեսցի ըստ կանոնի և գիտութեան աշխարհին Հոռոմոց, Վրաց և Աղուանից, և մի՛ վայրապար բանիւք և աւելորդ իմացուածովք խրամատեսցի և սահման առ ի Քրիստոս հաւատացելոց։ Եւ զպատճառս զալոյն առ մեզ ուսուցին այսպէս, եթէ ծառայ՝ եմք մեք Կաւատայ արքայից արքայի. և վասն ամենայն բարւոյ թագաւորին և որք ընդ թագաւորութեամբ նորա՝ հանապազ փոյթ ունիմք յանձինս ըստ կարի մերում խնդրել յԱստուծոյ զառողջութիւն և զխաղաղութիւն և զերկայնակեցութիւն, և որ միանգամ այսպիսի բարիք են՝ զի շնորհեսցի յԱստուծոյ։ Եւ հաւատ ունիմք զայս ի նախնեաց հարց մերոց զճշմարիտ երեք հարիւր տասն և ութիցն ի Նիկիայ ժողովելոցն, ի ժամանակս թագաւորութեան երանելոյն Կոստանդիանոսի, զոր ամենայն տիեզերք ընկալան, և ի նոյն հաստատեցաւ սուրբ և ընթանրական կաթուղիկէ եկեղեցի, զոր և ի սկզբանն իսկ տերունեան բարբառն վարդապետեաց աշակերտելոցն ասելով. Գնացէք այսուհետև աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս, մկրտեցէք զնոսա յանուն Հաւր և Որդւոյ և սրբոյ Հոգւոյ. որ բարձր և հռչակաւոր կնիք եդաւ ի վերայ ամենայնի։ Զայս հաւատս ստուգեալ ունէր աշխարհս մեր միաբանութեամբ, և ոչինչ ամենևին արատաւորութիւն յայտնի երևեցաւ, մինչև ի քսաններորդ եւթներորդ ամին թագաւորութեանն Պերոզի։ Իսկ ի ժամանակին յայնմիկ երևեցաւ խմոր չարութեանն, որ էր ծածկեալ յանձինս անսուրբս. որք և սկսան այնուհետև պղտորել զյստակ հաւատ ճշմարիտ Երրորդութեանն պատրել զանձինս անհաստատս մարմնասէր ցանգութեամբք, և տարածեցաւ երկբայութիւնն, և հիւանդացան բազումք զախտ անհնարին, մինչև ի տեղիս տեղիս ժողով արարեալ զլխաւորաց հայհոյութեան հերձուածոյն, երբեմն ի Գունտշապուհ, երբեմն յԱսորեստանի, Ակակ և Բարծումա, և Մանխ, և Յոհանան. և Պաւղէ, և Մէքա, և այլք նոցին հազորդք, զՆեստորի և զԴիոդորի. և զԹէոդորոտի միաձայնելով զմի ասացուածս և զամպարշտութիւնս անձանց. և այսու ձեռնարկութեամբ յամենայն ժամ

առաջի իշխանաց և դատաւորաց բազում աշխատութիւն և վ-
տանգս հասուցանեն յանձինս մեր, և այլոց ամենեցուն ուղղահա-
ւատից որ յաշխարհին մերում են. Եւ ոչ կարացեալ մեր տանել
պնպիսի չար անհնար և դառն հպհոյութեան, փութայաք առ
թագաւորս գոլցանել, հասար և առ ձեզ վասն նորին վտանգի և
նեղութեան, գտանել աւգնականութիւն վկայութեամբ աստուա-
ծային գրոց, որպէս զի հաստատուն կացցեն անշարժ սրբոց
հարցն աւանդութիւնք և պատուէրք, և մի հանապազորդ նե-
ղութիւնք հոգեկան և մարմնական տարակուսանաւք վասն պղ-
պիսի իրաց տատապեցուսցէ զմեզ։

Ցեղկացեալք զայս ամենայն առ ի գոյանէ, ։ ինչ որ
բանիւ, և ։ ինչ որ գրով գոր և ինքնատես եղաք. երանելիս
պատուհաս համարիմք զանձինս ձեր, եւ աստուածասէրք, որք
զբարի նախանձ նախանձեցայք և պերանելի և պայծառի կեանս
անձանց ընտրեցէք ուղղափառ հաւատով և կատարեալ վարուք
առաքինութեան, որք զփափաքելի զբարբառ փրկչին զանպշ-
սիրողութեամբն պաստուած երևեցուցէք տեսաւղայ։ Եթէ ա-
նարգելով զընչիցն փափագ, եթէ արհամարելով զփառս մարդ-
կեղէնս. եթէ ապբատանալ՝ վասն Քրիստոսի, եթէ սրբութեամբ
սրտի՝ տեսաւղ լինել Աստուծոյ և ևս որ առ նոսին կատարե-
լագոյնք ի Քրիստոսէ, և քրիստոսասիրաց աւետարանել Արդ հար-
կաւոր է և մեզ զգրեալսն սրբոյ հաւատոյն գոր երանելի հարցն
ի Նիկիա ժողովեցելոցն, ՅՓԼ եպիսկոպոսացն ընկալեալ պար-
կեշտութեամբ, և առանց պղծակղութեան զսոյն աւետարանել։
ընդ որս պատահեաց ըստ աստուածային շնորհաց ի սուրբ ժո-
ղովին, երանելի Հայրապետն մեր Ռոիտակէս, և ընկալեալ ի
սուրբ հարցն բոլորովիմբ գՀաւատն ճշմարտութեան, երեր
յաշխարհս ճշմարտութեամբ։ Զոր առեալ ի նմանէն հայոց, և
նովին հաւատովք լուսաւորեցաք, և ի նմանէն յաջորդեցաւ մին-
չև ցայժմ, ձեռնադրութիւն բահանայապետութեան աշխարհիս
Հայոց, և կամք հաստատուն ի նմին։ Եւ այսպէս, հաւատամք
ի մի Աստուած. Հայր ամենակալ, ամենեցուն երևելեաց և ա-
ներևութից արարիչ, և մի Տէր Յիսուս Քրիստոս. Յարդին Ա-
ստուծոյ, ծնեալ ի Հաւրէ, Միածին այսինքն է ի գոյութենէ
Հաւր։ Աստուած յԱստուծոյ, լոյս ի լուսոյ, Աստուած ճշմարիտ
յԱստուծոյ ճշմարտէ, ծնեալ և ոչ արարեալ. նոյն եութիւն
Հաւր, որով ամենայն ինչ եղև յերկինս և յերկրի։ Որ վասն մեր

մարդկան, և վասն մերոյ փրկութեան, էջ և մարմնացաւ ի սրբ-
ոյ կուսէն Մարիամայ. չարչարեցաւ վասն մեղաց մերոց. մե-
ռաւ և յերրորդ աւուր յարեաւ. ել յերկինս, նստաւ ընդ աջմէ
Հաւր, գայ դատել կենդանիս և վհուկաս։ Եւ վասն պնոսկի
պոյ ասեն, էր երբեմն ոչ էր, և մինչև ծնեալ էր էր, և ոչ
յոչնչէ եղև. կամ իբրև յայլմէ եութենէ կամ ի գոյութենէ հա-
մարին թէ իցէ, կամ փոփոխելի, կամ անցանելի զՈրդին Ա-
ստուծոյ, զնոսա նզովէ կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցի։

Նոյնպէս հաւատացաք, որպէս մկրտեցաք, և սուրբ հարքն
կանոնեցին և պլ սահման արտաքոյ պսորիկ կանոն ոչ է, և
ոչ ընկալաք. և ոչ ընդունիմք։ Քանզի և վարդապետն երկ-
նային Սաւղոս զայժ զգուշացուցանէ զմեզ յերկրաւոր իմաստից
մարդկան և ի մոլար խարեութենէ։ Բաւում են վկայութիւնք
սուրբ գրոց, յորմէ զգոյշ լինել և սրբոց հարց ուղղափառաց լուսա-
փայլ վարդապետութիւնք, որով լուսաւորեալք լուսաւորին, և
զգենուն մխիթարութիւն վհատելոցն հոգւով, ի սէր, և ի յոյս,
և ի հաւատ սրբոյ Երրորդութեանն, հիմնաւորեալ որ կեն-
դանութիւն է, և պաշտպանութիւն հոգւոց և մարմնոց։ Զայս
հաւատ Հոռոմք և մեր Հայք և Վիրք և Աղուանք ունիմք։
Բայց որպէս ասացին առ մեզ առաքեալն առ ի ձէնջ եղբարք
Սամոսէլ վանական, Շմաւոն երէց, և պլ նոսին ընկերք, եթէ
Բարէ՝ Նորնոտան կաթուղիկոս, և պլ որ եպիսկոպոսք են
նետորիանոսք՝ զայս խաւսին. երկուս Որդիս ասեն լեալ Ա-
ստուծոյ. զմին Աստուածն բանն հաւատար Հաւր՝ որ էջն յերկ-
նից. և պլն Յիսուս՝ մարդ մահկանացու նման մեր, որ ծնաւն
ի Մարիամայ, և վասն կ՚ի արդարացաւ աւելի բան զամենայն
մարդ՝ պատուեցաւ և շնորհաւք կոչեցաւ Որդի Աստուծոյ, ա-
նուամբ միայն և ոչ Որդի Աստուծոյ. և ոչ հաւատար Հաւր.
պլ մարդ էր արարեալ մահկանացու որպէս զմեզ։ Եւ վասն
զի աւգնեաց նմա Հոգին սուրբ, կարացյաղթող լինել սատա-
նայի և ցանկութեանցն։ և վասն արդարութեան նորա և
վասն բարի գործոյ արժանի եղև շնորհի, լինել տաճար Ա-
ստուծոյ Բանին։ Եւ ասեն. թէ արժանի է բաժանել և ասել
յայտնապէս՝ Աստուած կատարեալ և մարդ կատարեալ։ այս-
ինքն է, Աստուած կատարեալ եաւ մարդ կատարեալ զՅիսուս
Քրիստոս. և վասն զի սիրեաց զնա. արժանի արար զնա պա-
տուել ընդ իւր յերկրպագութիւն, և պատուեցաւ մարդն որ

եաո շնորհս յինքն և նշանս և սքանչելիսն զոր առնէր բանին Աստուծոյ՝ որ էջն յերկնից և բնակեաց ի նմա այսինքն է ի Յիսուս, և զաւրացան ի նմա սքանչելիքն զոր առնէր, և զամենայն յաւս և զխոնարհութիւն ունէր յինքեան, և զտաւ ժամկանացու որպէս զմեզ, լեալ՝ ի մարդկան ազգէս Հաւասար իւր, բանիւն Աստուծոյ, որզի Աստուծոյ։ Եւ ասեն ոչ վասն Յիսուսի եկն ձայնն յերկնից ի Յորդանան՝ Դա է որդի իմ սիրելի ընդ որ հաճեցայ, այլ ի Բանն Աստուծոյ էջ որ է հաւասար Հաւր, որ էջ յերկնից և բնակեաց՝ ի նմա։ Եւ ասեն, զրաւն փակելովք յորժամ եմուտ առ աշակերտսն, ոչ էր փակեալ զդուրսն, այլ աշակերտացն յերկիւղէ հրեից ի բաց թողեալ էր զդուրսն։ Եւ ասեն հերձուածողքն. թէ Յիսուս Քրիստոս մարդ էր ժամկանացու, արարեալ Հաւասար մեր և ոչ յերկնից իջեալ. և ոչ յերկինս ելեալ։ այլ որպէս Եղիա և Ենովք վերացան յաւգս և չէ՛ ևս տեսեալ զԱստուած. և ոչ տեսանեն զնա մինչև լինի յարութիւն։ Զայս ասեն նեստորիանոսքն ընդդէմ մեր, ուժաւորութեամբ զրոց Թէոդորի և Թէոդորի և Նեստորի և Թէոդորիտի և Հարայի, կանոն է, զոր ևդեն, Ակակ և Բարծումէ և Մանի և Պաւղի, և այլ ընկերք նոցուն։ Եւ այդպէս ասեն, թէ Հոռոմք, և Հայք, և Վիրք, և Աղուանք՝ զնոյն կանոն և զՀաւատ ունին զոր մեքս ունիմք։ Զայս լուաք ի սոցանէն թէ ասեն նեստորիանոսքն։

Եւ զի կամեցայր ի մէնջ վասն նորին իրաց ուսանել, ծանուցանեմք ձեզ եթէ Հոռոմք և մեք Հայք, և Վիրք, և Աղուանք, զՀայհոյութիւնս զայս ոչ ընկալաք, և ոչ ընդունիմք, և ոչ հաղորդիմք, և ոչ Հաւատամք, այլ և նզովեմք. որ այսպէսն ասեն և ուսուցանեն։ որպէս Պաւղոս առաքեալ ասաց. Եթէ որ աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր առնէրն, նզովեալ լիցի, և դարձեալ զնոյն երկրորդելով ասէ, Այլ թէ մեք կամ հրեշտակ յերկնից աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր աւետարանեցարն ձեզ, նզովեալ լիցի։ Եւ զնոյն հաստատեցին առաւաձային ընորհաւքն լցեալ երանելի Հարքն ՅԺԸ եպիսկոպոսունքն ժողովեալ ի Նիկիայ. Միաբանեցին նմին կանոնի և ՃՀ և Ծ եպիսկոպոսունք ուղղափառք ժողովեալ վասն նորին խնդրոյ ի Կոստանդիանուպաւլիս որոց մեք միաբանեալ նզովեմք զհակառակորդսն այն ճշմարիտ Հաւատոյ և և կատարեալ առաւաձաշնորհ կանոնի։

Եւ զայս խնդիր ճշմարիտ Հաւատոյ զրեցաք և կնքեցաք ես Բարգէն Հայոց Կաթուղիկոս ամենայն եպիսկոպոսաւք, իշխանաւք և նախարարաւք Հայաստան աշխարհիս։ Եւ Սերգիս որում Բարգէն անուն է, Արդիշոյեան խուժիկ, ի Ծոշարի շահաստանէ, ի նմին յանջմնի՝ *) առաջի մեր ամենայն Հայոց առաք. թէ այդ այդպէս է։ ըստ յաղագս այդ իրաց և ի խուժաստանի հերձուածք են, և յայսմ Հաւատոյ, ինձ Հաւատոյ նամակ պիտի, և Հաւատոյ նամակ հաստատ և ճշմարիտն և պանշարժ արարէք։ Եւ ես Բարգէն Հայոց կաթուղիկոս և ամենայն եպիսկոպոսունք, և Վարդ Մամիկոնեան և այլոք միանգամ իշխանք, և նախարարք էաք, զրեցաք Հայերէն և պարսկերէն, և կնքեցաք մերով մատանեաւ. և Սամուիէլի, և Ծմուռնի, և Աջհայի, և Մերայի, և այլ ընկերակցաց առեալ ի մէնջ էր, զոր ի ձեռն Սերգեսեայ եպուն, և զայս Հաւատոյ նամակ ընդ իւրեանս առին յաշխարհ իւրեանց։

Ջնա—սա և պանարշան յամենայնի պիտա—նա և պճնա—ցա իմ յիշեցէք ի Քրիստոս, ով տուք ա—ղաչա—ս։

*) Բառս յ'անջմնի արդեօք Հնդիւմէն բառն է պարսկական, որ նշանակէ ժողով։

ԹՈՒՂԹ ՀԱՅՈՑ, Ի ՊԱՐՍՍ ԱՌ ՈՒՂՂԱՓԱՌՍ

Եղբարց մերոց սիրելեաց ուղղափառաց և հաւատարմաց, մտերիմ ծառայից Աստուծոյ, եպիսկոպոսաց և վիճակաւորաց, վանականաց և ժողովրդականաց. Բաբգէն Հայոց Եպիսկոպոսապետ, Մերշապուհ եպիսկոպոս Տարաւն գաւառի ի Հայս, և այլոց եպիսկոպոսաց Հայոց որք ըստ գաւառաց և ըստ տանց: և յամենայն ուխտէ սրբոյ եկեղեցւոյ մերոյ, և յիշխանաց ի Վարդայ Մամիկոնից տեառնէ և ի Հայոց Մարզպանէ Եւ ի Սահակայ Կամսարականէ և յԱրտաշրէ Մաղխազէ և յամենայն ազատաց մեծամեծաց և փոքունց. սիրովն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ ուրախանալ:

Քանզի եկեալ երկրորդ անգամ ի ձէնջ առ մեզ Սիմոն երէց աշխատասէր և անձանձրոյթ յամենայն ժամ ի խնդիր հաւատոյ, որ պատմեաց տակաւին զմարտ պատերազմի նորոգելով միւսանգամ Նեստորի, ոչ ընդունելով զգրեալսն ձեզ յամենայն ուղղափառաց յաղագս ճշմարիտ հաւատոյ, ընդ նմին և զառի մէնջն՝ զի ապրեսցին. այլ զի թերևս կարասցէ շարժել զհաստատութիւն սրբոյ եկեղեցւոյ նսեմացուցանելով զհաւատս ուղղափառութեան յաշխարհի ձերում. և թէ որպէս աճեցեալ տակաւին ևս առ նոսին մոլորութիւն վտանգեցուցանէ զճշմարիտ հաւատ եղբայրութեան ձեր, որպէս սովորեաց նախանձ խանտանեաց իսկզբանէ, որով տարագիր եղև ազգ մարդկան յաստուածայնիցն բարեացն, և ոչ դադարեաց մինչև ցայսաւր ժամանակի, ալեկոծեալ սուրբ եկեղեցի, ի ժողովոյն Քաղկեդոնի զաւրացեալ: Սկիզբն առնելով ի Նեստորէ չարիմաց խորհեցաւղէ, յաղագս սրբոյ Երրորդութեանն. բաժանելով զմարմնանալն Տեառն ի սրբոյ կուսէն Մարիամայ, որ իսկապէս մարդ միանգամայն և Աստուած խոստովանիմք և երկրպագեմք հանդերձ Աստուածութեամբն զմարմնաւորութիւնն, և հանդերձ մարմ-

նաւորութեամբն զԱստուածութիւնն. նովին աւանդութեամբ խոստովանիմք և մեք զոր ընկալաք ի սուրբ ժողովոյն որ ի Նիկիեա. Յ և ԺԸ եպիսկոպոսաց, և նոցին խորհրդոց հաղորդիմք ի կանոնացն շարագրեցելոց, քանզի է ճշմարիտ արդարև աստուածային զործակցութեամբ: Եւ փախչիմք ուրացեալ զի Քաղկեդոնին ստութիւն Նեստորի և այլոցն նմանից, զոր գիտեմք կեղծաւորութեամբ փախուցեալ ի հեթանոսութենէ, և ի հրէական մոլորութենէ, և զնոյն խոստովանին զհեթանոսութիւն, միանգամայն և զհրեութիւն, պատրել ի մոլորութիւն զմիտս անմեղաց՝ որ է տգիտաց, վրիպեցուցանելով ի ճանապարհէ զկոյրս, որով սահմանեցաւ ի սրբոյ Հոգւոյն մարգարէիւն հատուցումն նոցին, զոր սուրբ հարքն միաբանութեամբ իւրեանց ի Նիկիեա յանդիմանեալ խզեցին զընթացս չար խորհրդոց նոցա. ի սրբոց գրոց նզովելով զՆեստորիոս, և Արիոս, և զԴիոդորոս, և զԹէոդորիտոս, և զԵւտիքոս, և զՊաւղոս Սամուստացի, և զնմանս նոցին, որ խառնակութիւն զանգուածոյ զմարդանալն քրիստոսի, ասել իշխեցին, իբր զլոկ մարդ, ոչ կատարեալ աստուած ի մարմնի կատարելում: Զոր և մեծն Ամպեղիս եպիսկոպոս Քերսոն քաղաքի, ճշմարիտ հաւատոյ սիրաւղ և սպասաւոր, գրեաց ճշտիւ, ճշմարտապէս, յորում փութացեալ ոչ վերջացաւ: Նմին գրոյ նախանձաւոր լեալ երէցն բարեպաշտ Անատոլիս Կոստանդիանուպաւլսի վկայեալ սրբոյ եպիսկոպոսի Ամպեղի գրոյ, յաւելուած սրբոյ Երրորդութեանն ոչ գիտացեալ՝ զի սրբոյ կուսէն զծնունդն Որդւոյ, այլ զնոյն ինքն Աստուած և Բան մարդացեալ անախտաբար՝ մնաց նոյն, որ յառաջ քան զյաւիտեանս երկրպագի ընդ Հաւր և ընդ սուրբ Հոգւոյն: Ճշմարտապէս գրեաց սուրբ քահանայապետն Քերսոնացւոց Ամպեղիս, հանդերձ երկոտասան գլխովք Կիւրղի եպիսկոպոսի երանելւոյ, ի նոյն յարելով և զթուզթն Զենոնի բարեբանելոյ թագաւորին Հոռոմոց, ստուգութեամբ վկայեաց երէցն աստուածասէր Անատոլիս: Քանզի սրբոց հարանցն է աւանդութիւնս այս, մշակացն առաքինութեան, որոց ստուգիւ զհետ գնացեալ արդարութեան հալածեցին զստութիւն: Հաւանեալ եմք ամենայն իրաւք գրելոցն առ ի նոցանէ և նովին վարիմք հաւատովք, ի սրբոց ՅԺԸ. իցն ժառանգեալ և ի ՃՕ. իցն հաստատեալ: Իսկ որք ոչն խոստովանին այսպէս՝ ուրանալով զՈրդի. նոքա մոլորեալք ի տուընջենէ, մոռանան զՀայր, զորս

յիրաւի ձայնէ առաքեալն. Ծառս պղտակորոյս խլեալ արմատաբի, աստեղս մոլարս, որոց վիհ խաւարին յաւիտենից պատրաստեալ մնայ, յաղագս որոց Քրիստոս Տէրն փառաց զուր մեռաւ. Քանզի զգեղեցիկ բանին Աստուծոյ ճաշակեցին բաղցրութիւն, և հնազանդեցան կարծեաց աւտարատեաց. Ցաղագս որոց յամառեալ, ոչ զիտեն զինչ խաւսին, և յորում պնդեալն են. վասն զի աստուած աշխարհիս պատրիկ, ըստ ասացելումն, կուրացոյց զմիտս նոցա, զի մի ծագեսցէ ի նոսա լուսաւորութիւն աւետարանի փրկչին արարածոց. զոր յամենայն ժամ ընթերցեալ, և երբէք ոչ ծանեան. Քանզի ոչ խոստովանելով զՈրդի ուրանան և զՀայր, զոր ասաց ուրանալ և ինքն Քրիստոս առաջի Հաւր, և պատուիրեաց և մեզ հրաժարել ամենևին ի նոցանէ, և առել մինչև բանիւ անգամ գողջոյն նոցա: Արդ զի և յայտնագոյն եղիցի խոստովանութեանս մերոյ բան, որպէս Հաւատամք մեք Հայր ի Հայր և Որդի և ի սուրբ Հոգին, յորոյ վերայ շինեալ և հաստատեալ է սուրբ եկեղեցի. Խոստովանիմք զՀայր, և զՈրդի զծնեալն ի Հաւրէ յառաջ բան զյաւիտեանս, անեղիսըն, մարմնացեալ ի սրբոյ կուսէն Մարիամայ, ի փրկութիւն արարածոց. անբննելի անարատ ծննդեան աւրինակաւ, կոյս մնալով մաւրն, և ի սուրբ Հոգին յանեղն և ի կատարեալն աստուածգ զՀայր, աստուած զՈրդին, աստուած զսուրբ Հոգի, յորում մկրտեցաքն, և մկրտիմք, ոչ հրեաբար պակասեցուցանեմք, և ոչ հերձուածողաբէն վրիպեալ յաւելուածով և ոչ նուազ և առաւել բան զմիմեանս Այլ երկրպագեմք, զերիան ի միութեան փառաւորելով, և զմին յերրորդութեան: Այսպէս Հաւատամք որպէս աւանդեցին մեզ սուրբ Հարքն ՅԺԱ եպիսկոպոսքն ի Նիկիա, նահատակք ճշմարտութեան, և որք յԵփեսոս և նզովեմք զՆեստորիոս, և զԱրիոս, զԹէոդորոս, զԹեոդորոս, զԹէոդորիոս, զեւտիքոս, զՊաւղոս Սամոսատացի, զԷրա, զԱկակ, զԲարծումէ, զԲարէ, որք ի Պարսից աշխարհի զնոցուն կգանեն և զՀաւատ, զարմատն դառնութեան, ի վեր երևեալս, յորոց բազում նեղեալ արտաքս Հալածեցան, ի ճշմարտութենէն սերման որամարհ, առ ի նոցանէ մշակեալք: Զոր և աստուածանշան արանցն առաքինեաց, և երից երանելեացն նմանիցն նոցուն, Իգնատիոս որ յառաքելոցն տունկ բարեպատուղ Աթանասիոս ճառագայթն լուսոյ աշխարհի, Բարսիղիոս Կապադովկացւոց եկեղեցւոյն կոչեցեալ Գրիգորիոս մեծն և երկուն ևսնո-

րին Համանունք, և Յուլիոս զարևմտեայն Ճանապարհին կենաց առաջնորդ. և Ամպրոսիոս, Յովաննէս, և Աստիկոս, և Թէոփիլիս և Կիւրղոս, և Պռկղոս, և չքնաղ Հայր մեր Առիստակէս, զաւակն արդարութեան սրբոյն Գրիգորի, և գՀայոց ևղեալ սկիզբն և պատճառս աստուածային սիրոյն, և Հաշտութեան. Սոքա ամենեքեան ժողովեալ սրբոց, ասպնջական եբրորդութեանն, Հաստատեցին վկայութեամբ հին և նոր կտակարանաց ընթանալ ի կանոնիկէ եկեղեցւոջ, պատրիկ վարիմք Հաւատովք զոր և գրեցաք իսկ ձեզ յառաջագոյն, Վրաց և Աղուանից միաբանութեամբ իւրաքանչիւր աշխարհի գրով. Եւ այժմ զնոյն երկրորդեցաք, ի ձեռն Հատարակաց եղբաւր ըստ Հաւատոյ Սիմէոնի նախանձաւոր երիցու, զի մի որ Համարձակեսցի յայսմ Հակառակել և ընդդիմանալ պատճառաւ ոք ի մէնջ:

Այլ զի և պատւաւոր խղճմտի յանդուգն և ախտաւոր խորհուրդ հերձուածոց նոցա, և աղաւթեսցուք Հատարակաց, զի նոյն ինքն երրորդութիւնն խափանեսցէ զիշնամիս իւր, գՀակառակորդս ճշմարիտ Հաւատոյ: Եւ զաւրացուսցէ զպաշտպանեսցս և զերկրպագուս անուան իւրոյ: Եւ զոյս ևս ծանիցէ եղբայրութիւն ձեր, թէ որք ասեցին զՀայր՝ ուրացան զՈրդի՝ ոչ Հնազանդեցան, սուրբ Հոգւոյն, նոքա, ոչինչ են զարմանք, թէ և զրեալսն ի բարւոյ խորհրդոյն ուղղափառաց և ի մէնջ ոչ ընկալան, զի եկեղեցի Հայոց ամենևին ամաւթալից եղեալ յորժամ եկեսցէ Տէր, առնել զբէժխնդրութիւն ի վերայ պատրիկ և յայտնել զդաշտնիս խաւարի և գծածուկս սրտից նոցուն ի գատաստանի և զդչումն տարաժամ: Եւ վասն թղթոյն սրբոյ Ամպեղի եպիսկոպոսի, և Անատոլեայ երէցու, Հրամայեցաք ասատրել: Եւ եթէ ի Հերձուածողաց որ գայ և դառնայ ի մեր սուրբ Հաւատս, ընդունել արժան է զնոսա, վասն զի գուն ողջմտութեան աստուծոյ Հանապազ բաց է խոստովանողաց և ապաշխարողաց:

ԹՈՒՂԹ ԱՍՈՐԵԱՑ ՈՒՂՂԱՓԱՌԱՑ Ի ՀԱՅՍ

Լաւա՛ց ճշմարտի՛ց և աստուածասիրա՛ց։ Հովուաց արդարոց, և հարանց հոգևորա՛ց, որ էք լոյս աշխարհի և սիւնք հաւատոյ՛. քարոզիչք արդարութեան, և աշակերտք առաքելո՛ց, ընկերք սրբոց, և բարեկամք արդարոց. սիրելիք Քրիստոսի, և պահապանք խաչին նորա։ Տէր Ներսէս Կաթուղիկոս Հայ ց Մեծաց, և Մերշապուհ եպիսկոպոս Տարաւնոյ և Մամեկոնենից, և այլ աթոռակցաց, և իշխանաց աշխարհիդ. Սամուիէլ քովբեպիսկոպոս։ և Դանիէլ վանից երէց և Սիւնական Սարեբայի, Գաբրիէլ վանից երէց Ովփեսի և Եղիա սիւնական և վանից երէց Սուսինայի, և Շապուհ վանից երէց Գնիսթայի, և Յազդեն վանից երէց Գումայի, և Դանիէլ վանից երէց Բդնայի, և Բդեշխ վանից երէց Սաղիմայի, և Մեղքի վանից երէց Յովդամնայի, և Դաւիթ վանից երէց Սոքփոնեի, և այլ երիցունք և սարկաւագունք գաւառիս եկեղեցեաց, և վանից սպասաւորք, և ամենայն ժողովրդականք ուղղահաւատք ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր՝ Ողջոյն։

Գիտեմք մեք, ո՛վ ճշմարիտք, զի հարք արդարք և հաւատացեալք էք, և բժիշկք իմաստունք հիւանդաց, և վասն այսորիկ որպէս որդիք որ խնդրեն ի հարանց, նոյնպէս և մեք խընդրեմք զկարաւտութիւն մեր ի ձեր հայրութենէ։ Եւ որպէս հիւանդք որ ցուցանեն զցաւս իւրեանց բժշկաց, նոյնպէս և մեք ցուցանեմք զմեր ցաւս առաջի սրբութեան ձերոյ։ Ծանուցանեմք ձեզ, զի եմք մեք յաշխարհի հերձուածողաց. և բնակեալ եմք ի մէջ սոցա որպէս գառինք ի մէջ գայլոց, և համարեալ եմք սոցա թշնամիք. զի քարոզեմք զճշմարիտ հաւատս և կրեմք ի սոցանէ զբազում չարչարանս, կապանս, զհարուածս, և զհալածականութիւնս և զաւարառութիւնս կենաց. և վասն այսորիկ աղաչեմք զճշմարտութիւն ձեր. եթէ աւգնեցէք տկա-

րութեանս մերում, և տուք ձեռն եկեղեցւոյ Քրիստոսի ի ժամանակի նեղութեան. կացուցանել մեզ հովիւ որ ժողովէ զմեզ. և հայր և ուսուցիչ մեզ. զի մի յափշտակեսցուք ի գայլոց յափշտակողաց, և մի՛ երթիցուք զկնի թշնամեաց արդարութեան։ Հայր էք դուք մեր արդարութեան, և մեք որդիք եմք ձեր հաւատովք, զի հաւատ մեր և ձեր մի է. զոր քարոզեցին մարգարէք և առաքեալք, և ուսուցին հարք ճշմարիտք Յ և ԺԸ. եպիսկոպոսքն որ ժողովեցան ի Նիկիա քաղաք և ՃԾ քն այն որ ժողովեցան ի Կոստանտնուպաւլիս. և Մ. քն որք ժողովեցան յԵփեսոս։ Զայս հաւատս ունիմք, և զայս երիս ժողովս. և Հաւատամք եթէ սուրբ Մարիամ կոյս, աստուածածին է. զի ի նմանէ մարմնացաւ Աստուած Բանն ստուգապէս ի մարմնոյ և յոսկերաց, և մարդացաւ կատարելապէս, մինչ եառ ի կուսէն մարմին ճշմարիտ և անձն և միտս. չարչարեցաւ, խաչեցաւ և մեռաւ վասն մեր որպէս և կամեցաւ, ստուգապէս և ոչ կարծեաւք, և ապականութիւն ընաւ ոչ գտաւ ի նմա, զի մարմինն՝ որ ի մեզէ առաւ, անապականութիւն էր և փառաւոր ի նմանէ միութենէ, և նովին մարմնով յարեաւ, և նստաւ ընդ աջմէ Հաւր։ Դւ այսպէս փառաբանեմք, սուրբ Աստուած. սուրբ և հզաւր, սուրբ և անմահ, *) որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա մեզ։ Եւ նզովեմք զՆեստորիոս պեղծ. և զԹէոդորոս, և զԴեոդորոս. և զգիրս իւրեանց, և զխորհրդակիցս նոցա, և զԲարծումա, Հնծիհնա **) և զպեղծ կանոնս նոցա, և զԹէոդորիտոս, և զժողովն Քաղկեդոնի, և զտումարն Լևոնի. և զԱպաւղինարիս, և զԵւտիքոս, և զՍևերոս, և զգիրս իւրեանց ապականութեան. և զՊաւղոս սամուստացի, և զՄանի, և զՄարկիոնն, և զԱրիոս, և զամենայն խորհրդակիցս նոցա։ Եւ որ ընդունի մի յայդ դիմաց և յուսմանէ, ընդ նմա ոչ հաղորդիմք, զի գիտեմք եթէ դուք զայս հաւատս ունիք. և զայն հերձուածողսն նզովէք, և ընդ խորհրդակիցս նոցա ոչ հաղորդիք, վասն այսորիկ ի ձեզ ապաւինեցաք յետ Աստուծոյ, և ընդրեցաք արս ի մէնջ և առաքեցաք առ ձեզ, և թուղթս աղաչանաց, որ ծանուցանեն զսիրտս մեր և զխորհուրդս, և արս զոր առաքեցաք առ ձեզ, անուանքն են այսորիկ. Ահարոն վանից երէց Մարհալայի, Դաւիթ վանից երէց Խափայի, Յակոբ

*) Յոր. Սուրբ անմահ **) այսպէս յոր. Թերևս Մծքնայ

բահանայ ի վանայ Սարեբայի, Նոյ վանից երէց Կենայի, Բրիխիսոյ բահանայ միայնակեաց, Սէթ պաշտաւնեայ Տաւոբա, Դաւիթ վանից երէց Փարթենայի, և Եղիա. և Յովսէփ ի նմին վանայ Սարեփայի, և Դաւիթ սարկաւագ ի վանից Բդնայի, և Սերգիս երէց գեղջ Մարտի. Զայդ եղբարս և միապաշտաւնս որ տան ձեզ զիմաստից աղաչանաց, և մատուցանեն առաջի ձեր կամաւք մեր և կամաւք սրբոյ Հոգւոյն գՀեղ պարգ Աբգիսոյ երէց, ի վանայ Սարեբայի, մեք խնդրեմք ի ձեզէ, ողորմութեամբն Աստուծոյ, զի իշխանութեամբ *) զոր ընկալայք ի Քրիստոսէ տայէք ձեռնադրութիւն գմա որ ընտրեցաւ, և առաքեցէք առ մեզ գդասարգարեալ լուսով Աստուծոյ. ի ձեռն ճշմարտութեան ձերոյ, և գարձոյն առ մեզ վառեալ ի ձեռն գրոյ ձերոյ և պինդ հրամանաւ ընդ եղբարս իւր, որ առաքեցան ընդ գմա, և ծանուցէք ստուգապէս, թէ հաւատաւ է հաւատս մեր ընդ հաւատոյդ ձերում, և յուցանել պնոցիկ օրք կամին ճանաչել գհաստատութիւն մեր ընդ ձեզ Եւ եղեցի ձեռնադրութիւն ձեր զոր տայք, որպէս կանոնք եկեղեցական, և յերկրացս ինչ մի լինիցիք վասն գորա, զի վառեալ է ճշմարիտ հաւատով և սիրովն Աստուծոյ ի կարգ հնգ և խոնարհ, և ունի զրան վարդապետական, և կարող է աւգնել ուժովն Քրիստոսի խաչինս, որ փրկեալ է արեամբն Աստուծոյ, զի նմա փառք յաւիտեանս ամէն. Հարցանեմք զողջոյն սրբոյ եկեղեցւոյդ ամենայն հաւատացելոյք ի Քրիստոս Յիսուս, շնորհք Տեառն ընդ մեզ ազաւթիւք ձերովք, և ընդ ձեզ Հոգւովն սրբով յաւիտեանս. ամէն։

Զ[illegible]ահաս յիշեա ի աղէ։

*) Յոր. *իշխանութիւն*.

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՑՆ ԱՍՈՐԵԱՑ, Ի ՆԵՐՍԵՍԷ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԷ, ԵՒ Ի ՄԵՐՁԱՓՈՑ ՄԱՄՐԻԿՈՆԵԻՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ։

Ի բազում ժամանակաց լուեալ զեղբայրութիւնդ ձերոյ ուղղափառութիւն համբաւով, իսկ այժմ ընկալաք գրով առ ի ձէնջ անեղրկբայանալ ի սրբոյ հաւատոյ հաստատութիւնն, որպէս ունին ճշդարար ընդ ամենայն տիեզերս եկեղեցիք Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, զատ բարոյութեան սրբոյ առաքելոյն, և վկայութեան սրբոյ մարգարէիցն, որ առաք ի ձեռաց եղբարցդ եկեղցդ առ մեզ. Աբգիսոյ երբեմն բահանայի, իսկ այժմ շնորհիւն Քրիստոսի եպիսկոպոսի, և պլեզ ընդ նմա ուղևորելոց գործակցաց. Ահարոն վանից երէց Մարհալայի. և Նոյ վանից երէց Կենայի և Բրիխիսոյ բահանայ միայնակեաց. և Սէթ պաշտաւնեա Դաւոբա. և Դաւիթ վանից երէց Փարթենայի, և Եղիայ և Յովսէփ ի նմին վանից Սարեբայի, և Դաւիթ սարկաւագ ի վանից Բդնայի, և Սարգիս բահանայ ի գեղջէ Մարտի. և Դաւիթ վանից երէց Խափայի, և պլ հաւատարիմ վանայ երիցունք, և բահանայք. և սարկաւարդք *), զիր որ ուղեր այսպէս գկնի բանիցն ողջունականաց. Թէ հաւատ մեր այս է, որ միաբանեալ է ընդ ձեր լուսաւոր հաւատոյ ուղղափառութեանդ, զոր բարոյեցին մարգարէք և առաքեալք, և ուսուցին հարք ճշմարիտք. Ց և. ԺԲ. եպիսկոպոսքն որ ժողովեցան ի Նիկիա քաղաք, և ՃՀ. ք ի կոստանդնուպաւլիս, և Մ. ք որ ժողովեցան Եփեսոս. Զայս հաւատ բնդունիմք և գայս երիս ժողովս, և հաւատամք եղիէ սուրբ Մարիամ կոյս աստուածածին է, զի ի նմանէ մարմնացաւ Բանն Աստուած ստուգապէս ի մարմնոյ և յոսկերաց, և մարդացաւ կատարեալ

*) պապէս յոր.

պէս, մինչ եառ ի կուսէն մարմին ճշմարիտ և անձն և միտս, չարչարեցաւ, խաչեցաւ, մեռաւ վասն մեր որպէս և կամեցաւ, ստուգապէս և ոչ կարծեաւք, և ապականութիւն բնաւ ոչ գըտաւ ի նմա, զի մարմինն որ ի մեզէ առաւ անապականութիւն էր, և փառաւոր ի նմանէ միութենէ, և նովին մարմնով յարեաւ, և նստաւ ընդ աջմէ Աստուծոյ Հաւր. և այսպէս փառաբանեմք, Սուրբ Աստուած, սուրբ և հզաւր, սուրբ և անմահ որ խաչեցար վասն մեր ողորմեա մեզ։ Եւ նզովեմք զՆեստոր պեղծ, և զԹէոդորոս, և զԴեոդորոս, և զգիրս իւրեանց և զհաղորդս նոցին, և զԲարծումայ, Ընծիհնայ, և զպեղծ կանոնս նոցա. և զԹէոդորիտոս, և զժողովն Քաղկեդոնի, և զտումարն Լեւոնի, և զԱպաւղինարիս, և զԵւտիքոս, և զՍեւերիոս, և զգիրս իւր ապականութեան, և զՊաւղոս սամուստացի, և զՄանի և զՄարկիոն. և զԱրիոս, և զամենայն խորհրդակիցս նոցա։ Զայդ ամենայն հաւատ ստուգիւ լուեալ զհաստատունս, և տեսեալ զփախուստ ձեր ի դաւաճանող որոմանն սերմանեաց՝ թշնամեաց խաչին Քրիստոսի, որք ուրանան ամենեւին զմարմնանալն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ ի սրբոյ կուսէն Մարիամայ, ապախտ առնելով անձանց իւրեանց զամենայն կիրս մարմնոյ բայց ի մեզաց, զոր մեք ըստ գրեցելոց եղբայրութեան ձերոյ, խոստովանիմք և հաւատամք իսկապէս զմարդանալն կատարելապէս ամենայնիւ, զկաթնաբոյծ լինելն, զսնանիլն, զչարչարանսն ի վերայ խաչին, զմահն, զթաղումն զերեքաւրեայ յարութիւնն՝ որպէս կամեցաւ աստուածաբար, նովին մարմնով փառաւք զհամբարձումն, զնստելն ընդ աջմէ Հաւր. յաղագս ամենայն տիեզերաց. զգալուստն նովին մարմնով և փառաւք, դատել զկենդանիս և զմեռեալս յաւիտենական թագաւորութեամբ, և նովին հաւատով և յուսով երկրպագեմք և փառաւորեմք զԱստուածութիւնն հանդերձ մարմնաւորութեամբն, և զմնարմնաւորութիւնն հանդերձ Աստուածութեամբն. և երիցս սրբբասացութեամբ զխաչիլն խոստովանիմք։

Եւ նզովեմք և մեք հանապազ զուրացողսն. և զՆեստորիոս չարագտաւղն հնարաւորութեան հերձուածողութեան, և զնմանս նորին, և զԹէոդորոս. և զԴեոդորոս. և զԵւտիքոս. և զԱրիոս, և զամենայն գիրս ապականութեան, և զԱպաղինարիս, և զտումարն Լեւոնի, զՊաւղոս Սամուստացի, և զՄանի, և զՄար-

կիոնն, և զԲարծումա, և զՍեւերիոս, և զԻբռ,*) և զԱկակ. և զպիղծ ժողովն նոցա և զստանուն կանոնս նոցա, և զԹէոդորիտոս. և զանաւրեն ժողովն Քաղկեդոնի, և զթշնամանաւղ և զանյիշելի բռնադատեալ կանոնսն ի նոցանէ՝ զորս նզովեաց և ժողով սրբոցն ՅԺԸ-իցն ի Նիկիա. և Ճ և Ծ-իցն ի Կոստանդինուպաւլիս և Մոցն յԵփեսոս, զոր հնազանդեալ ունին եկեղեցիք Քրիստոսի կարգաւորեալ։ Այդ և զամենայն իսկ պիղծ և արհամարհելի հերձուածս հեռացեալս ի ճշմարտութենէն, ուրացաք և ուրանամք և միշտ ուրասցուք. մի՛ լինիլ հաղորդ անպտղութեան գործոց նոցա. և մի՛ լսել հրապուրող և չարաթոյն բանից նոցա մահաբերաց, որ հանապազ վառեն անձանց զհուր գեհենին, անուցանեն զորդն անվախճան, թանձրացուցանեն զխաւարն շաւշափելի։ Զնոսա որոշեաց առաքեալն մանգունս անիծից, և զնոցին կորստական վարդապետութիւնն անուանեաց ամբս անջրդի՛ս, վարեալս ի մրրկէ ի կորուստ. ծառս գաւսս պտղակորոյսս, նիւթս կիզմա՛ն յաւիտենականի։ Եւ հրամայեցաւ մեզ ճշմարիտ հաւատացելոցս ի սրբոյ աւետարանչէն Յովհաննէ, ամենեւին չընդունել ի տունս, և ոչ ողջունել բանիւ, զի մի՛ որ ի մենջ լիցի հաղորդ չար գործոց նոցա։

Ճշմարիտ գտաք զձեզ հաւատով, և հաւատարիմ ծառայս Աստուծոյ. գրեցաք ձեզ հաստատուն ունել զնոյն ամենայն բաջութեամբ, ոչ երկնչել ի սպառնալեաց նոցա, համբերութեամբ տանել, եթէ դիպեսցի, զկապանս, զբանդս, որով լցան խնդութեամբ սուրբ առաքեալքն, ցուցեալ մեզ աւրինակ բարի բաջալերութեան կամաւք, և յաւժարութեամբ ընդունել զյափշտակութիւն ընչից ապականելեաց ժամանակեան կենցաղոյս. արհամարհել զամենայն նեղութիւնս եկեալս ի վերայ վասն անուանն Քրիստոսի։ Եւ մեք զոհանալով յուսամք ի ձեր հաստատութիւն հոգւոյ, և հաղորդիմք կամաւք և խորհրդովք, կարեկցեալ ամենայն կարեաց ձերոց, և խնդրեմք ի տուողէն բարեաց, զի ինքնայորդոր յաւժարութիւն ձեր, յաւելուածով պահել աւր ըստ աւրէ աւգնականութեամբ և շնորհիւ փրկչին Քրիստ սր Աստուծոյ մերոյ։ Հնազանդեցաք և հաւանեցաք հրամանի ձերում, և վկայութեամբ ձերով ձեռնադրեցաք զայրդ ընտրեալ ի ձեզէ զԱբդիսոյ, ի մեծապատիւ աշտիճան Քահա-

*) Յոր. գզիքա։

նայապետութեան, ամենայն եպիսկոպոսաւք աշխարհիս հանդերձ քահանայիւք և վանականաւք և ուխտիւս սրբոյ եկեղեցւոյ. կամաւք ազատաց, աշխարհականաց, և համաւրէն ժողովրդականաց. և առաքեցաք առ ձեզ: Աղաւթեմք և մեք ի մեր եկեղեցւոջ, լերուք մեզ աղաւթակիցք և դուք միանձնութեամբ հաւատոյ՝ հայցել յԱստուծոյ, զի աստուածատուր շնորհիւ դորա, եղիցի խաղաղութիւն աշխարհի, հաստատութիւն սրբոյ եկեղեցւոյ, զաւրութիւն ուղղափառութեան: Եւ ձեր հնազանդութիւն եղիցի առ դա ստոյգ, որպէս առ հրեշտակապետ Աստուծոյ, ողջամիտ պահել զվկայութիւն ձեր ի վերայ դորա, զի բաւական եղիցի կարգաց սրբոյ եկեղեցւոյ, վարուց ուղղութեան, պաշտաման և աղաւթից պայծառութեան, և փութոյ եղբայրութեան, զի ամենայնաւք զարդարուն եղեալ ձեր թելադրութեամբ եղիցի ձեզ պարծանք՝ և մեզ ուրախութիւն երկնաւոր. որով փառաւորեսցի հասարակաց սուրբ Երրորդութիւնն Հաւր և Որդւոյ և սուրբ Հոգւոյն, ամէն:

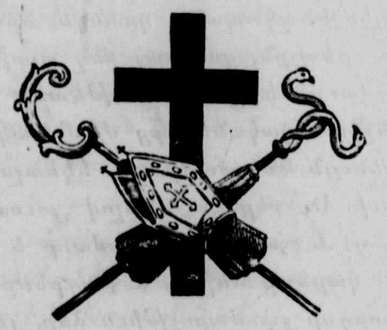

ՅԱԲԴԻՍՈՅԷ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ ԱՍՈՐԵԱՑ ԱՌ ՏԷՐ ՆԵՐՍԷՍ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ ԹՈՒՂԹ ՈՂՋՈՒՆԻ

Հայր հոգևոր, կարգիչ իմաստուն, հովիւ արթուն, անձրն լուսաւոր, նահատակ արդարութեան, զանձաւոր այր արդար հաւատոց, ընկեր առաքելոց, հաւասար վարդապետաց. որոյ է պարծանք խաչն՝, և նովի՝ն պարտես զպատերազմունս, հալածես զգունդս թշնամոյն, լոյս պայծառ, զոր գրեաց Աստուած յեկեղեցւոջ լուսաւորել հոգևորութեամբ զամենայն աշխարհս, Տէր Ներսէս, ողորմութեամբն Աստուծոյ կաթուղիկոս Հայոց Մեծաց, և այլ աթոռակցաց, եպիսկոպոսակցաց, երիցանց, և սարկաւազաց, և այլ իշխանաց աշխարհիդ, և ամենայն ուխտի սրբոյ եկեղեցւոյ. յԱբդիսոյէ շնորհիւն աստուծոյ եպիսկոպոսէ ասորեաց, և սրտի սրբութեան ձերոյ, ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր ողջոյն:

Նախ քան զամենայն ազաչեմ զձեզ աղաւթել ի վերայ մեր փրկիլ մեզ յայնցանէ որ ապստամպեն ի ճշմարիտ հաւատոյ: Եւ մինչ ի ձէնջ գնացաք ողորմութեամբն Աստուծոյ յամենայն աւթևանս ուր հասաք, սիրով ընկալան զմեզ. և մինչ ի մեր դաւառս հասաք աղաւթիւք ձերովք, և ցուցաք զառ ի ձէնջ գրեալ թուղթս ուղղափառաց աշխարհիս, խնդացին եկեղեցիք, ուրախացան անապատք, փախստական եղև մոլորութիւնն, և տիրեաց խնդութիւնն, պայծառացաւ գիր ողջունի ձերոյ որպէս զարեզակն, կորեաւ մոլորութիւնն որպէս ստուեր, և եառ հաստատութիւնն զյաղթութիւն. քայքայեցաւ խաբէութիւն, և զաւրացաւ ճշմարտութիւն յաղթողական ուժովն, կործանեաց զատելիս, ցրուեաց զթշնամիս, և կատարեցաւ ի վերայ կորուսելոցն ասացեալն ի մարգարեէն, Մերժեցան մեղաւորք ի Սիոնէ, և դողումն կալաւ զհեթանոսս: Ընթացաւ, լուր համբաւի գրե-

լոյ ձերոյ յամենայն Ասորեստանի, ոչ միայն ի հաւատացեալս, այլ և ի հերձուածողս, պի մինչ լուան ինձ եպիսկոպոս ձեռնադրեցէք ուղղափառաց, և նզովեցէք զմոլար վարդապետն խաբէութեան զՆեստոր պեղծ, և զԹէոդորոս, և զԹեոդորիտաս, և զժողովն Քաղկեդոնի, և զառաջնորդն Լեւոնի, և զՍեւերիոս. և զդիրս իբ ապականութենան, և զամենայն հերետիկոս. և մինչ գայդ ամենայն լուան զնզծքն՝ անկաւ ի վերայ նոցա դողումն և երկիւղ, պի հարան ի նզովից ձերոց որպէս ի նետից խոցեալք։ Ժողովեցան առ միմեանս, որպէս զի տացեն ընդ մեզ պատերազմ, խորհեցան ընդ միմեանս վասն իմ. ենէ գդա, Հայոց կաթողիկոսի, և եպիսկոպոսացն ձեռնադրեալ է միաբանութենամբ ամենայնեցուն, և գալ իշխանաց աշխարհին, և պատուիրեալ ընդ մեզ չհաղորդել, և արբոյից արբոյի հրաման է, ենէ իւրաքանչիւր որ գիւր հաւատ կալցի, զուկ յորժամ մեք ընդ դմա կռուիմք և խռովեցուցանեմք, դա Հայոց դիտել տայ, և Հայր արբոյից արբոյն յուցանեն, և մեզ չարաչար աշխատութիւն հասուցանեն, և յայդ երկիւղէ լռեցին, և ոչ աշխատեցին ինչ գմեզ։ Բայց և այլ հերձուածողք որ ուրանին զՍևերոսի չար ուսուցն, և ասեն ենէ Մարմին տեառն ապականացու էր ի խաչին, և ապականութենան հնազանդեցաւ, և յանգգնեալ նոյնպէս ասեն, ենէ Յորժամ չարչարեցաւ տեառն *) ապականութիւն ընկալաւ, և գայն ոչ լսեն զոր Պետրոն ասէ ենէ Մարմին նորա ոչ եհաս գապականութիւն։ Եւ արդ ասեն նոքին իսկ Սևերիանոսն, ենէ մեք ի Հայս երթամք, և գկաթուղիկոսն և գեպիսկոպոսսն ուսուցանեմք, և ի նոցանէ թուղթս բերեմք ենէ հաւատ այդ արդար է զոր դոքայդ ունին, և մեք այնպէս հաւատամք. և առ ձեզ որպէս չանգիտաս կամին գալ Հայդ գուբ, Հարք Տոգմարք, վառեալ հաւատով Աստուծոյ որ բնակեալ է ի ձեզ։ Որպէս իմաստութիւնդ ձեր առաւածային է, խառնել ընդ նոսա բանիւ գիտութեան, գի նոցա տեսանել եմէ ոչ ընդունին գմեզ, ամաչեսցեն ի խաբեպայ իմաստից իւրեանց և մեք զաւրասցուք ի վերայ նոցա ուժով հաստատութեան Հրամանատ ձերոյ Ա՛ գիտէ ենէ մինչ ի ձէնջ նեղին և ի մենջ, ապաշաւեալ յապաշխարութիւն եկեսցեն և խնդրեսցեն զհաստատութիւն, և մեք ենէ կամեսցի Աստուած ընդ մատ առ ձեզ հասանեմք յերկրպագել ձեզ տեառնջ և Հարանց, և ի ձէնջ աւրհնիլ։ Բրեցաք զայդ սիրոյ ձերում. ողջոյն տան ձեզ սուրբ եկեղեցիքս. և վանաց երիցունք, և ամենայն հաւատացեալք աշխարհիս, աղաւթել ի վերայ մեր ընտրեալը Աստուծոյ։

*) Այսպէս յօրինակին։

Զրո՞ւմ նուագող յամենայնի և զծնող ի չէնջէ ի Քրիստոս Աստուած։

ԱԲԴԻՍՈՅԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԱՍՈՐԵԱՑ ՈՒՂՂԱՓԱՌԱՑ, ԱՌ ՏԷՐ ՆԵՐՍԷՍ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ, ԵՒ ԱՌ ԱԹՈՌԱԿԻՑՍ ՆՈՐԻՆ. ՅԱՂԱԳՍ ԱՆԻԾԵԱԼ ՆԵՍՏՈՐԱԿԱՆԱՑ ՀԵՐՁՈՒԱԾՈՂԱՑ

Ուղղափառաց, և ճշմարիտ հաւատացելոց, ընկերաց առաքելոց, որդոց արդարոց, և բարի նահատակաց, և հովուաց ընդրելոց. Տեառն Ներսէսի Կաթուղիկոսի Հայոց Մեծաց և Մերշապհոյ Տարաւնոյ և Մամիկոնենից եպիսկոպոսի, և այլ եպիսկոպոսաց աշխարհիդ, վանից երիցանց, քահանայից և ամենայն ուխտից սրբոյ եկեղեցւոյ հանդերձ իշխանաւք և ամենայն ժողովրդականաւք. Աբդիսոյ ողորմութեամբն Աստուծոյ եպիսկոպոս Ասորեաց ուղղափառաց, որդի և սնունդ սրբութեան ձերոյ. Յիսուսիւ Աստուծով, լուսով կենդանութեամբ և անապական փրկութեամբ, ողջոյն։

Պարտ է մեզ յիշել այժմ զսրբոյ Պաւղոսի առաքելոյ զբանն որ ասէ. թէ Ով է մեր յոյս կամ խնդութիւն, կամ պսակ պարծանաց եթէ ոչ դուք առաջի Աստուծոյ։ Եւ զի՞նչ փառաբանութիւն կարեմք մատուցանել աստուծոյ վասն փութոյ որ ի ձեզ յաղագս ճշմարտութեանն. դուք ձեզէն գիտէք, զի գրեցեալք որ ի մէնջ առ ձեզ, և որ ի ձէնջ առ մեզ, ոչ միայն վասն հաստատութեան ճշմարիտ հաւատոյ, այլ և վասն նզովելոյ զմոլորեցուցիչ հերձուածողսն զամենեսեան, մանաւանդ զպեղծն Նեստոր, և զժողովն Քաղկեդոնի, և զՍևերիոս զուսուցիչն ապականութեան, որք յիրաւի իսկ նզովին, զի նոքա են պղտորիչք եկեղեցւոյ աստուծոյ. յայժմու ժամանակիս յամենայն տեղիս։ Եւ վայել էր իսկ ձեզ, ո՞վ աստուածասէրք, զի ատեցէք և հալածեցէք, և նզովեցէք զըմբռնեալսն ի չար մտածութեանն Նեստորի նզովելոյ, զի մի ապականեսցեն պեղծ ուսմամբ իւրեանց զհաւատդ շնորհեալ ձեզ ի Քրիստոսէ Աստուծոյ, որք անուանեցան

իսկ ի սրբոց առաքելոց եղբարք սուտք, և մշակք անաւրէնութեան, թշնամիք խաչին, և վախճանն նոցա կորուստ. ասաց զնոսա և սուրբ մարգարէն՝ արծաթ պեղծ զի անարգեաց զնոսա տէր։ Եւ երանելի ևս էք, ով ճշմարիտք, եթէ զգուշանայցէք հաւտի Աստուծոյ զորս փրկեաց պատուական արեամբն իւրով. զի յաւուր գալստեան նորին ընդունիցիք ի նմանէ զարդարութեան պսակն. զի դուք էք լոյս աշխարհի և աղ երկրի, և որպէս ոչ կարեն հողմք և մրրիկք խաւարեցուցանել զարեգակն, և ոչ մոլորութիւն հերձուածողաց կարող է խափանել զճշմարտութիւն։ Տեսէք, Հարք հոգևորք, մի՛ գուցէ հաւատս մեր որ է մարգարիտ, որում ոչ զոն գինք, ապականիցի ի մոլորեցուցչաց, և խռովեցուցանիցէք զսուրբ Հոգին, որով մկրտեցաքն յաւուրն փրկութեան, զի գրեալ է, թէ Յաւուրս յետինս, քակեսցին ոմանք ի հաւատոց, և հայեսցին յայսս մոլորութեան, և ի վարդապետութիւնս դիւաց։ Բայց մեք ուղղափառքս՝ հսկեսցուք հաւատով, խորհրդով, բանիւ և գործով, սիրեսցուք զհաւատ, զդեղն կենդանութեան, ըստ գրեցելումն, թէ Արդարն ի հաւատոց կեցցէ, և եթէ ոք երկմտեսցէ, ոչ հաճեսցի ընդ նա անձն իմ։ Բայց մեք ոչ առաք զհոգին երկմտութեան, այլ առաք զՀոգին հաւատոյ, սիրոյ, և ճշմարտութեան, և ուսաք թէ ոք հաւատայ յՈրդին Աստուծոյ, ունի կենդանութիւն յաւիտենական. և որ ոչ հաւատայ յՈրդին Աստուծոյ, ոչ գոյ նորա կենդանութիւն յաւիտենից։ Զի Տէրն ասէ, Ես և Հայրն իմ մի եմք, և Որ ետես զիս, ետես զՀայր իմ. և դարձեալ թէ Ելի ի Հաւրէ և եկի յաշխարհ, և ելանեմ յաշխարհէ, և երթամ առ Հայր. և առաքեմ առ ձեզ զՀոգին ճշմարտութեան, նա ուսուսցէ ձեզ զամենայն։

Արդ որպէս աւանդեցաւ ի սրբոյ Հոգւոյն ճշմարիտ հաւատ սրբոց հարանցն և աւանդեցին մեզ, նոյնպէս և խոստովանիմք։ Հաւատամք ի Հայր և յՈրդի և ի սուրբ Հոգին, ի Հայր, որոյ հայրութիւնն անհասանելի է. և յՈրդի, որոյ ծնելութիւնն՝ անքննելի է, և ի սուրբ Հոգին, որ ի Հաւրէ ելանէ, և ընդ Հաւր և ընդ Որդւոյ երկրպագի և փառաւորի. և ի մի Երրորդութիւն երկրպագեալ, և զուգեալ յեութեան։ Ես հաւատամ թէ ի մի դէմ իցէ Երրորդութեանն, այսինքն Որդի ճշմարիտ ի հաւրէ ճշմարտէ, բարձրեալ որպէս զՀայր, փառաւորեալ որպէս զծնաւղ, զաւրութիւն և իմաստութիւն Հաւր, բազուկ և

կարողութիւն, ճառագայթ և ծնունդ նուիրեան, և զուգակ զաւրութեամբ, և կարողութեամբ և գործակցութեամբ, ընդ Հաւր և ընդ սրբոյ Հոգւոյն։ Որդի մշտնջենաւորութեամբ ի բնութենէ Հաւր, իշխալ յերկինէ աւետաւորութեամբ Վարրիէլի հրեշտակապետի բնակեցաւ յարգանդին Մարիամայ սրբոյ կուսին աստուածածնի, ման փրկութեան ամենայն մարդկան. և ոչ հեռացեալ ի Հաւրէ, և որպէս Աստուած որումամենայն ինչ գիւրին է, առաք իւր ճանապարհ զալստեան և յայտնութեան աստուգապէս, որով մատոյց կենդանի զինքն առ մեզ սիրովն անպատմելի, և առ ի կուսէն մարմին անապական և շունչ անփոփոխելի, զի անամուսնութեամբ մարմնացաւ, և զմարմին մեր արար մարմին իւր, և զշունչ մեր՝ շունչ դիմի իւրոյ։ Բնակեցաւ յարգանդին հինանանեայ, որ նկարէ զսաղմն յարգանդի, ծնաւ որպէս զմարդ, և ոչ եղոյծ գկուսութիւն ծնաւղին։ Այն՝ որոյ ոչ գոյ սկիզբն ծնելութեանն ի Հաւրէ, պատեցաւ ի խանձարուրս, որ շրջապատեալն է ճառագայթիւբ, և անաւ Հաստակաւ, որպէս տղայ, որոյ ոչ չափի բարձրութիւն մեծութեանն. մկրտեցաւ ի Յորդանան գետ ի Յովաննէ, որ և զանգունդս չափեաց ափով իւրով, վկայեաց Հայր ի յերկինից թէ Դա է Որդի իմ սիրելի, ի զա հաճեցայ. և յայտնեցաւ մեզ Երրորդութիւնն ի մկրտութեանն Միածնին. Հայր ձայնիւ, Որդի յայտնութեամբ, և սուրբ Հոգի իջանելով. և մկրտութեամբ իւրով սրբով եղ հոտ *) և Հոգի ի ջուր, զի մեք սրբեցուք մկրտութեամբն և եղիցուք Հոգեբերք։ Եւ ել յանապատ փորձիլ ի բանսարկուէն որ զարհուրեցուցանէն զարարածս, ցուցակութեամբ ճշմարտութեանն, և պահեաց, և բաղեաւ յագեցուցիչն ամենայն մարմնոյ. ծարաւեցաւ, և ծարաւամարն իւրով անցոյց զծարաւ մեր. ննջեաց որ անբուն էր, վաստակեցաւ և նստաւ ի վերայ ջրհորին որ Հզաւրն է, և կամաւք պատրաստեաց զանձն Յերուսաղէմաւ սպանողսն զմարգարէսն։ Եւ եմուտ ի դատաստան, դատաւորն կենդանեաց և մեռելոց, և Հայհոյեցաւ յամպարշտաց արարիչն ամենայնի, Հարցաւ ի Պեղատոսէ՝ որ ներքուստ և բերուստ երկեղիւ աւրհնեն կեանքն Հոգւոյ, կռիւեցաւ եղեգամբ ի պղծոց՝ լցան արդարութեան, տանջեցաւ Հեծանաւք՝ Հուրն ծախողչ ընկալաւ Հուր ի պղծոց՝ որ փչեցան շունչ յերեսս Ադամայ, երարձ գխաչ իւր և ել ի

*) Աւետ. յորինակին։

Գողգոթայ, որ անի զաշխարհ ակնարկութեամբ Հրամանի իւրոյ. պրկեցաւ ի վերայ փայտին՝ որ ձգեաց զերկին, Հայեցաւ յերկիր՝ և զոլաց, ակնարկեաց երկնի և խաւարեցաւ, արեգակն փախոյց զճառագայթ իւր, զի մի տեսցէ զՅէրն իւր կախեալ զփայտէ. աղաղակեաց Հազաւրն կենդանեաց ի վերայ փայտին՝ և զողացին Հիմունք երկրի, աղաղակեցին և վիմք Հէ՛ն վ. բարօրեցին և բնութիւնք Հէ՛ն զոր որպի է. Հարեալ զձայն իւր ի վերայ Գողգոթայի, և խրամատեաց զդժոխս մեռելոց, սասանեցան տարերք ի լուծանել՝ եՀէ չէր կալեալ զաւրութեան խաչեցելոյն, և ճշմարիտ չարչարանաւքն՝ խափանեաց զչարչարանս մեր. և մահուամբն կենդանացուցչաւ՝ սպան զմահ մեր, էջ ի գողգոթայէ զաւրութեամբ ի դժոխս, և գարհուրեալ զոլացին ի նմանէ. անկաւ մահ յաՀմոյ իւրմէ, և կործանեցաւ ապականութիւն ի պատուոյ իւրմէ, և կամեցաւ անմահն լուծանել պիշխանութիւնն մահու չարչարանաւքն իւրով։ Յերրորդ աւուր յարեաւ ըստ գրոց. և բայան գրոնր գենչմանին ընդդէմ գրանց երկնից, և իջին զաւրք հրեշտակաց պատուել զՅեսուեորդին իւրեանց պկենդանի, որ էջ և եհան զպաւրութիւն մարդկան յաշխարհէն մահու, զի ոչ ի չարչարանացն արատաւորեցաւ. և ոչ ի մահուանէն ըմբռնեցաւ, զի զոր կամեցաւն արար, և զոր էրն ոչ կորոյս, և մինչ վայելչանայր իշխանութեամբ իւրով, արար փրկութիւն ամենեցուն. և մինչ եղև մարդ, և չարչարեցաւ և մեռաւ վասն մեր. ի բնութենէ մեծութեան իւրոյ ոչ փոփոխեցաւ, ել յերկինս նստաւ ընդ աջմէ Հաւր, և թագաւորութեան նորա ոչ գոյ վախճան։

Յաղագս այսր Հաւատացեալ եկեղեցի, աղաղակէ ասելով, Ինձ մի լինի պարծել, բայց միայն ի խաչն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ ամենայնի. որում փառք և պատիւ, և երկրպագութիւն յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Ձանաչիցեն ծոցոյս Աստուծոյ, զի՛ոհոս չեշէչէ ի Քրիստոս։

ՆՈՐԻՆ ԱԲԴԻՍՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ. ՅԱՂԱԳՍ ԱՆԻԾԵԱԼ ՆԵՍՏՈՐԱԿԱՆԱՑ ԵՒ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԵՐՁՈՒԱԾՈՂԱՑ

Քանզի այսպէս հաւատամ առաջնորդութեամբ Միածնին որ վասն մեր մարդացաւ, խոստովանիմ որպէս ուսուցին զիրք սուրբք, և վարդապետեցին ճշմարիտքն հարք. ՅԺԸ. քն որ ի Նիկիայ. և ՃԾ. քն որ ի Կոստանդինուպաւլիս, և Մ. քն որ յԵփեսոս, որ հաճեցան և հաստատեցին զհաւատ և զսահմանս անշարժելի զոր եդին. ՅԺԸ. հարքն, որ ժողովեցան ի սրբոյ Հոգւոյն և յիւրեանց ժամանակի հալածեցին զմոլորեցուցիչս որպէս գայլս ապականիչս ի հաւտէ Քրիստոսի, և զի նահատակեցան հաւատով, և նզովեցին զամենայն հերձուածողս։ Ահա զբրեալ են անուանք նոցա ի գիրս կենդանութեան, և մեք որդիք և ժառանգք հաւատոյ նոցա, քանզի նախանձաւորք նոցա եմք. և զաւրանամք հաւատովք, նզովեմք զհերձուածողս զառաջինս և զմիջինս և զվերջինս որպէս զն սա։

Նզովեմք զԱրիոս որ հայհոյեաց և ասաց, թէ Որդի ոչ է ի բնութենէ Հաւր։

Նզովեմք զՄակեդոնիս, որ ասաց թէ Հոգին սուրբ նուազ է քան զՀայր և զՈրդի։

Նզովեմք զՊաւղոս Սամուստացի, զի ասաց թէ Յիսուս մարդ էր և իմաստութեամբ զաւրանայր և ուսանէր, և իմաստութիւնն մեծ էր քան զՅիսուս։

Նզովեմք զՄանի, և զՄարկիոն, և զԲարդեծան և զԵւտիքոս. որ ասացին թէ որպէս նմանութեամբ և ստուերիւ և կարծեաւք երևեցաւ յաշխարհի Որդին Աստուծոյ, և ոչ ստուգապէս առ մարմին և հոգի և շունչ ի սուրբ կուսէն աստուածածնէ։

Նզովեմք և զԱպաւղինար որ ասաց թէ մարմին եառ ի կուսէն, և հոգի և շունչ և միտս ոչ առ։

Առաւել նզովեմք զպեղծն Նեստոր որ հայհոյեաց և ասաց եթէ Մարիամ ոչ ծնաւ զԱստուած, բայց զմարդ արարած, որպէս զմի ոք ի մարգարէիցն. և այսու մեծ էր քան զմարգարէսն, զի տաճար եղև բանին աստուծոյ։

Նզովեմք և զԹէոդորոս, և զԴիոդորոս, և զԹէոդորիտոս, և զԻբա, և զԱկակ, և զԲարծումայ հնծիհնայ և զպեղծ կանոնս նոցա, և որք միանգամ հնազանդեցան, և կամ հնազանդին չար ժողովոյն Նեստորի, որ ամպարշտութեամբ իւրով ասաց, եթէ ի ձեռն շնորհի արժանաւորեցաւ Քրիստոս լինել տաճար բանին Աստուծոյ. և նոյն այս մարդ Քրիստոս ի զաւակէ Դաւթի, չարչարեցաւ և մեռաւ վասն մեր և մահուամբ իւրով արար փրկութիւն ամենեցուն, և յաղագս այսր պատուեցաւ լինել Որդի Աստուծոյ, և հայհոյեն և ասեն, եթէ այլ որդի է որ ի Հաւրէ, և այլ այն որ ի Մարիամայ։ և մինչ խելագարեցան՝ արհամարհեցին զՀայր երկու որդւովք, միովն բնութեամբ. և միւսովն եկամտիւ, և այսու մուծին չորրորդութիւն ի խոստովանութիւն իւրեանց, և մոռացան զսուրբ երրորդութիւնն որ յերկնայնոց և յերկրայնոց Երրորդութիւն փառաբանի։

Եւ ըստ նոցա բանիցն անաւրէնութիւն հաստատի. եթէ նոր աստուած երկրպագիցի որոյ սկիզբն ի Մարիամայ և այսրը, եթէ այդպէս իցէ, ամենայն ազգք և տոհմք կորեան. եթէ մարդոյ խաչի երկրպագանեն և զմարմին և զարիւն մարդոյ ճաշակեն։

Նզովեմք զժողովն Քաղկեդոնի և զտումարն Լևոնի զի ասացին երկուս բնութիւնս և երկուս դէմս քրիստոսի յետ միաւորութեանն։

Նզովեմք և զսևերոս և զգիրս նոցա ապականիչս որ արար բաժանումն աստուածութեանն ի մարմնաւորութենէն, և ասաց եթէ ապականացու էր մարմինն աստուծոյ որպէս ամենայն մարդկան, ի կուսէն մինչև ցյարութիւնն, և անփառաւոր և անկատար. բայց ի յարութեանն փառաւորեցաւ և կատարեցաւ, և ոչ լուաւ զբանն Պետրոսի որ ասէ, եթէ Մարմին նորա ոչ ետես զապականութիւն։

ՆԱՐԻՆ ԸՆԹԻՍՈՑԻ, ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՅՈՎՍԵՓ ՆՋՈՎԵԼՈՑ ՋԱՄԲՆՑՈՑՆ ՀԵՐՁՈՒԱԾՈՂՈՒ, ՈՐՔ ԷԻՆ ՀԱԿԱՌԿ ՈԻՂՂՎԱԾՔՆ

Ո՛ր ոչ Հաւատայ եթէ բնութեամբ եռութեանն ճանաչի միութիւն Երրորդութիւն՝ միութիւն եռութենէ, և երրորդութիւն միայ. և անս կիրճն է միութիւն եռութեանն և երրորդութեանն միմայ, եղիցի նզովեալ։

Ո՛ր ոչ խոստովանեսցի զՅիսուս Քաւուած որ համբերեալ խաչի, պատճէն կամաւորութեամբ վասն մեր, մի ի միմոյ Երրորդութեանն և ի բնութենէ Քաւուծոյ Հաւր. այլ փոխանակ պղծորիկ ասէ, եթէ մարդ է բնութեամբ, և պղր է արարած, և Քաւուած է շնորհաւք, և որդի է ընդրութեամբ և ապականացու մարմնով, և չարչարելի և մահկանացու բնութեամբ մարդկայնով, եղիցի նզովեալ։

Ո՛ր ասէ եթէ յերկնից, և կամ յայլմէ բնութենէ եաո աստուած մարմին և արիւն, և ոչ առաւել խոստովանի եթէ ի Մարիամայ ի սրբոյ կուսէն որ ի մեր բնութենէս եաո Ցէրն մարմին և շունչ, և չարչարեցաւ և մեռաւ վասն մեր որպէս և կամեցաւ, եղիցի Նզովեալ։

Ո՛ր հակառակին ասել զմարմինն աստուծոյ ապականացու ի միաւորութենէն, և ասէ բաժանումն աստուծոյ և մարմնոյն և ոչ առաւել խոստովանի մի Քաւուած անապական, և մի բնութիւն անմահ և մի ղէմ երկրպագեալ, պի է Քաւուած և մարմին մի բնութիւն և մի ղէմ աներկրպագանալի, եղիցի նզովեալ։

Ո՛ր ասէ զկնի միաւորութենէն անբաժանելոյ, երկուս բնութիւնս ի Քրիստոս, և կամ երկուս դէմս, և երկուս կերպարանս, և պղտ մուծանէ չորրորդութիւն յերրորդութիւնն, եղիցի նզովեալ։

Ո՛ր ասէ զմահն Ցեառն կենդանացուցիչ և պէարչարանսն փրկարար՝ ապականացու՝ և ոչ առաւել խոստովանի, եթէ չարչարանաւքն անչարչարելի, և մահուամբն անմահ՝ որպէս Քաւուած, որում ամենայն ինչ դիւրին է, եղիցի նզովեալ։

Ո՛ր ասէ զմարմինն ճշմարիտ Քաւուծոյ և Ցեառն Յիսուսի Քրիստոսի, եթէ ի միաւորութենէն մինչև ց յարութիւնն ապականացու էր և անիսառաւոր և անկատար, բայց ի յարութենէն փառաւորեցաւ և կատարեցաւ, և ոչ առաւել խոստովանի, եթէ որպէս զկնի յարութեանն, նոյնպէս և յառաջ քան զյարութիւնն կենդանի և կենդանացուցիչ, փառաւոր և կատարեալ և անապական, եղիցի նզովեալ։

Զայս ամենայն զոր գրեցաք և նզովեցաք պահզ հերձուածողս, պի ուսաք ի մարգարէից, առաւել ի Պաւղոս երանելոյ. եթէ Քաւելիս բո Ցէր առնցի, և ի վերայ հիշնամեայ բոց մաշեցայ, առեալ զութիւն կատարեալ առնցի զնոսա, և եղեն ինձ ի հիշնամիս. և իմաստնացար յառաջելոյն որ ասէ եթէ Փաթիր ի պահզ և ի նորաձայն բանիւ և ի հակառակութենէ և ի մերկեցուցիչ զիտութենէ, և ճշմարիտ վարդապետն, որ պատուիրեցին մեզ, Գրիգորիոս և Բարսեղիոս, և Աթանասիոս և Կիւրեղոս և ամենայն ուղղափառ վարդապետ, որ նահատակեցան վարդապետութեամբ սրբոյ Եկեղեցւոյ, և ուսուցին յայտնապէս ամենեցուն. եթէ որ ոչ հաւատայ թէ աստուած ծնաւ ի Մարիամայ ի սրբոյ կուսէ, չարչարեցաւ խաչեցաւ և մեռաւ վասն մեր, յարեաւ յերրորդ աւուր, համբարձաւ յերկինս, և նստաւ ընդ աջմէ Հաւր, և գալոց է դատել զկենդանիս և զմեռեալս անվախճան թագաւորութեամբ. եղիցի նզովեալ։

Եւ յաղագս այդր փառաբանեմք. Սուրբ Քաւուած, Սուրբ և Հզաւր, Սուրբ և Անմահ, որ խաչեցար վասն մեր ողորմիա մեզ և առաւել բան զայս Հաւատս ոչ բնդունիմք, բանզի ասէ առաքեալ, Եթէ մեր կամ հրեշտակ յերկնից աւետարանեսցէ ձեզ աւելի բան զոր աւետարանեցարն ձեզ, նզովեալ եղիցի։

Զդո՛ւռս ե զձո՛ւղսն իմ յեղեղէ ե Քրիստոս։

ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԷՍԻ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ. ԹՈՒՂԹ ՄԵՂԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՈՒՆՍՆ

Սրբասիրաց և քրիստոսասիրաց աթոռակցաց մերոց. Գրիգորի Արծրունեաց եպիսկոպոսի, Սահակայ Ռշտունեաց եպիսկոպոսի, Սողովմոնի Մոկաց եպիսկոպոսի, Ստեփաննոսի Անձևացեաց եպիսկոպոսի. Հոռոմանոսի Ակիոյ եպիսկոպոսի. Քրիստափորի Պալունեաց եպիսկոպոսի. Միքայէլի Զարեհաւանից եպիսկոպոսի: Աստուածատրոյ Բժննունեաց եպիսկոպոսի. Թադէոսի Մեհնունեաց եպիսկոպոսի. ի Ներսիսէ Հայոց կաթուղիկոսէ, ի Մերշապհոյ Տարաւնոյ և Մամիկոնեաց եպիսկոպոսէ. ի Գրիգորէ Մարդպետական եպիսկոպոսէ, ի Պարգևեայ Հարքայ եպիսկոպոսէ. ի Տիրկանէ Բագրևանդայ եպիսկոպոսէ. ի Գրիգորոյ Բասենոյ եպիսկոպոսէ. ի Պետրոսէ Սիւնեաց եպիսկոպոսէ. ի Մաշդոցէ Խոռխոռունեաց եպիսկոպոսէ. ի Խոսրովայ Ամատունեաց եպիսկոպոսէ, հոգևոր սիրով ողջոյն:

Վասն անիծեալ խուժկաց նեստորականաց՝ որ եկեալ բնակեցան յաշխարհիս մերում պատճառաւ վաճառաշահութեան, և այժմ չարահնար պղծալից անիծաբեր արուեստիւ իւրեանց ցոգիս մեր ազդեցին, մինչև իւրեանց պղծութեան հաւատոյ առաջնորդ չեպիսկոպոս ածեալ, և մեզ լուսաւոր և ուղղափառ հաստատուն հաւատոյս խոչընդակն կացուցանել, յառաջագոյն վասն նորին իրաց, մեք և աշխարհիս մերոյ տանուտեարք, և ազատք միաբանութեամբ ի ձեռն գրոյ հրաման արարաք վասն ձեր, փութապէս ի Դուին ի սուրբ եկեղեցիս ժողովելոյ. և աստ միաբանութեամբ ըստ հաճոյիցն Աստուծոյ առնել խորհուրդ. և հնար լինել բառնալ զայսպիսի անհնարին աղէտս, և զհանապազորդ հեծութիւն հոգւոց մերոց: Եւ ձեր ոչ ունելով զնախանձ վասն Աստուծոյ, հեղգացեալ սպուժեցէք, և ի ձեր առ-

նելոյ՝ բազում գործ սրբոյ եկեղեցւոյ մնաց. քանզի գործ Աստուծոյ է, և հանդէս հոգևորական, ձեր զմարմնոց հեշտութիւն կարևոր համարելով. որոց յոյժ մեղադիր եմք:

Արդ վասն նորին զայս զիր միաբանութեամբ առ ձեզ հրամայեցաք առնել, և զձեզ տեարս, ստիպեմք փութով հասանել, ոչ վասն մարմնաւոր պիտոյից. այլ նախանձախնդիր լինելոյ գործոյ Աստուծոյ և հոգւոց փրկութեան ի սահմանեալ ժամադրութիւնս, ամենայն հաստատութեամբ առանց յապաղանաց ի սրբոյ Գրիգորի ժողովն. միաբանութեամբ ի սուրբ եկեղեցիս ժողովել: Ապա թէ որ առանց պատճառի հիւանդութեան, այլ սբաւսանաւք կենցաղոյս հեղգացեալ գտցի. և ի սահմանեալ ժամդ ոչ եկեսցէ, այնպիսին ի միաբանութենէ եպիսկոպոսութեան որոշեալ լիցի: Իսկ որ կամաւոր յաւժարութեամբ ի ժողով միաբանութեան ուղղափառ հաւատոյս ի սուրբ եկեղեցիս փութասցի, նա հատուցումն բարի ի սուրբ Երրորդութենէն ընկալցի, և ի մէնջ և յաթոռակցաց մերոց աւրհնեսցի: Եւ դուք տեարք, որպէս թուի կամաւորութեամբ, ի ձեռն գրոյ պատասխանի արարէք: Ողջ լերուք յուսովն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ:

ՈՒԽՏ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅՈՑ ԸՆԹԱՑԻՍ Ի ՀԵՒՆ ՆԵՐՍԷՍԻ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ, ԵՒ ՄԵՐԶԱՊԱՀՈՑ ՄԱՍԻԿՈՆԻՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ։ ԵՒ ՊԵՏՐՈՍԻ ՍԻՒՆԵՑՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ։ ԵՒ ՀԱՅԼՈՑ ԵՊՈՓԱԿՑՑ, ԵՒ ՏՆՆՈՒՏԵՐՆԵՑ։ ԵՒ ԸՂՋՏՑ։ ԵՒ ՀԱՄԱՐԻՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿՆԵՑ։

Ցաան պի եհաս մեզ վտանգ հոգևոր զիպուածի, որ եղև հանապազորդեան հիւանդութիւն. եկաք ի խորհուրդ միաբանական, պի բարձցուք գհատաչափն հնձութիւն յաւտս այսորիկ հոգւոց մերոց և պիտիճ ի խորհրդոյ փախչել ի մեղայ աւտարոտեաց, որում լինել երբէք չէր ակնկալութիւն։ Եւ վասն պի եղև, վասն այնորիկ հարկեցաք առնել գմիարանութիւնս գայս համաչխարհական, մեր ամենայն Հայր, ի բան և ընդրարդ ամի Խոսրովու արքային արքայի, ի տուրըն ի բառասներորդն, ի կիւրակէի իւղզոմներին, վասն չար ազանդին խուժակաց նեստորականաց, գորս նզովեաց տուրը Հոգին ի ձեռն սրբոց ուղղափառ եպիսկոպոսաց ՅԾԲ. իսն ժողովելոց ի Նիկիայ, և ՃՀ. իսն ի Կոստանդիանուպաւլիս և Ա. ոսն յԵփեսոս, որոց անիծեալ գնեստոր խլեցին ի բաց ընկեցին, արարեալ գնա Հայաստան յաւտար աշխարհ ի կողմանս Ասիրեացւոց, գորս երթեալ խմբեաց, չարագիւտ արուեստիւ իւրով գոգիս նոցա, արարեալ գնոսա փշարերս և խաւարաբնակս, յոր ըմբռնեցան և կողմանքն Խուժաստանի, յորոց ումանք հասեալ յաւտպագոյն յաշխարհ մեր, վաճառաշահութեամբ կեցին ընդ հարան մեր և ընդ մեզ, միաբանութեամբ ի մեր եկեղեցւոջ խոստովանելով գինքեանս միահաւատ ընդ մեզ։ Եւ ի տան և յեմնելոցդ ամի Խոսրովու արքային արքային, ի մարզպանութեանն Նիխորականայ, արարին իմն չինած յանուն Մանաձրկի Քաղկի որ հաւատացեալ ի

Քրիստոս և մկրտեալ անուանեցաւ Գրիգոր, և սպանաւ վասն նորին հաւատոյ, և ապա անուանեցին գնա տեղի ժողովոյ պըղծութեան իւրեանց։ Ածին և վարդապետս տգաղնորդ կոռատեան ընթանալ, որք եկեալ ձեռնարկեցին՝ զապականութիւն իւրեանց բերելով ի սուրբ և ի ճշմարիտ հաւատ մեր, և պատրեցին ի ժողովրդականացդ տգիտացդ զարս և զկանայս, հաղորդել հաւատոյ յայտնելութեան ազաւթից նոցա, տանել հայ ընծայի ի տեղի անաւրէնութեան նոցա. ընդունել ի ձեռաց նոցա հաղորդութիւն՝ իբրև յուխտէ նուիրեալ պատկենացդ, յանդգնեցան տալ գիւրեանց ջնջագիր կնիք անկնիք մանկանց ժողովրդեան մերոյ՝ առ ի մեռանել նոցա առանց մկրտութեան գմանն յաւիտենական, և զդոս և գպռոնիկս և գայլ գնաստակաս զոր մեր արտաքոյ եկեղեցւոյ և աւրհնութեան առնեաք և չհամարեաք արժանի սրբոյ հաղորդութեանն, երթային առ նոսա և նորա ընդունէին գիւրեանց ի պիղծ և յանաւրէն աւրհնութիւնն և հաղորդութիւն ժողովարանին՝ հակառակ մեզ։ Զայս ազէտ հոգևոր տեսանելով ի նոցանէն, հասաք՝ լինելէ և անագան, ի վերայ պատճառող ստութեան նոցա, գի կեղծաւորութեամբ առնելով զանուն բրիստոնէութեան և ուրանան զճշմարտութիւնն։ Եսկ մեր ոչ կարացեալ համբերել այսպիսի չար գործոց նոցա, հաւատքն ամենեցուն արարաք գդիւրս գայս ուխտի և հաւատոյ ամենեցուն կամաց յաւժարութեամբ, առաջի տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։ Քանզեալ աւերեցաք գտեղի ապաւինի անաւրէնութեան նոցա՝ և բարձաք ի մէնջ գիշերապիներն գայն խաւար։

Եւ Ներսէս Հայոց կաթուղիկոս։ Եւ Մերշապուհ Տարաւնոյ և Մամիկոնէից եպիսկոպոս։ Գրիգոր սեպհական գնդին եպիսկոպոս։ Պարգև Հարքայ եպիսկոպոս։ Տիրակ Բագրեւանդեայ եպիսկոպոս։ Գրիգոր Բասենոյ եպիսկոպոս, Ներսէս Մարգպետ եպիսկոպոս։ Վաղատ Արշամունեաց եպիսկոպոս։ Պետրոս Սիւնեաց եպիսկոպոս։ Գրիգոր Արծրունեաց եպիսկոպոս։ Մարկոս Բագրեւանդեայ եպիսկոպոս։ Մաշտոց Խոսխոռունեաց եպիսկոպոս։ Յոհան Ապահունեաց եպիսկոպոս։ Արդիսոյ Ասորեաց ուղղափառաց եպիսկոպոս։ Յովհան Վանանդայ եպիսկոպոս։ Հաւսուկ Արշարունեաց եպիսկոպոս։ Քրիստափոր Պաղունեաց եպիսկոպոս։ Յոյս Գողթան եպիսկոպոս։ Թագէոս Մեհենունեաց եպիսկոպոս՝ և ամենայն եպիսկոպոսունք Հայոց աշխարհիս։ Եւ

իշխանք. Համազասպ ի Գուզվառամեան ի տանէ Մամիկոնից։ Գարջոյր Հայոց մաղխազ։ Սամէղ յԱրդտաւազդան սպարապետ։ Գրիգոր ի Հմայական։ Սահակ ի Վարդանան։ Աստուածատուր Վանանդայ տէր։ Դատոյ ի Գարջուղեան։ Գրիգոր և Վարդան ի Վասակայ։ Զաւրակ ի Գղաւոնան։ Վարազ՝ Յոհան ի Յոհանան։ Վարդան ի Մուշեղեան։ Համազասպ. Սահակ ի Հմայակեան։ Գնեալ Գնունի։ Վարազ Գաբեղեան։ Գրիգոր Աբեղեան։ Մերշապուհ ի Շինական։ Համազասպ Չիւնականեան։ Աստուածատուր Հաւենունի։ Ար՛շոտ ի Վարազտիրոցեան։ Մուշեղ ի Հմայեկեան։ Վրիւ յԱրտաշրան։ Աստուածատուր Արշաւրեան։ Սամուեղ՝ ի Մամական։ Վարդ ի Հմայական։ Ներսէս ի Սամսոնեան։ Վարդան Վահևունի։ Հմայեակ Վարաժնունի։ Մանուեղ Սպանդունի։ Վարդ և Արտաւազդ ի Մամական։ Համազասպ ի Սահական։ Սահակ ի Մանուեղ՝եան։ Վարդան ի Մուշեղեան։ Եւ ոչ ոք արտաքոյ մնաց յաշխարհականաց ի յայս ի կամաւոր գործոյ, ի քահանայից, ի վանականաց, ի ժողովրդականաց, ի բարետոհմից, և յամենայն շինականաց։ Եւ բարձաք ի միջոյ զնոգա կրճիմն չար։ ի լոյս խաղաղական ոգւոյ և մարմնոյ։

Եւ սահմանեցաք ըստ հրամանի սուրբ առաքելոցն, և երանելի ուղղափառ վարդապետաց, ամենևիմբ մի՛ վիճել ընդ նոսա հակառակաբանութեամբ, այլ՝ հեռանալ ի նոցանեն՝ արդարև որպէս ի թշնամեաց Քրիստոսի Աստուծոյ։ և մեզ կալ ի նմին ուխտի հաստատուն որպէս արարաք և գործեցաք հանդերձ Աստուծով։ յաջազս սրբոյ հաւատոյ խոստովանութեան։ Ապա թէ իցէ ոք որ սայթաքիցէ ի մէնջ կամ ի զաւակէ և կամ ի զաւակաց զաւակէ մերմէ մինչև յաւիտեան, և կամիցի թիւրել և դառնալ յուխտէ հասարակաց. և խորհիցի առնել ինչ ընդդիմութիւն կամակոր մտաւք. բանիւ և կամ գործով, հաւանել երբեք՝ միւսանգամ շինութիւն քանդման աւերեցելոյն միաբանեալ նեստորիանոսաց։ և հեռանալ ի մէնջ այսու մասամբ՝ և ատեալ զանձն յետս կալով ի մեծ խորհրդոյ քրիստոնէութեան։ Նզովեսցի հոգւով. նզովեսցի մարմնով. և ամենայն կենցաղի իւրով ի սուրբ Երրորդութենէն. և որոշեալ լիցի հալածանաւք. և արտաքս ընկեցեալ լիցի յամենայն ուղղափառաց. ի ժամանակի դիպեցելոյ նովին անիծիւք, եթէ ի կաթուղիկոսաց ոք իցէ, եթէ յեպիսկոպոսաց, եթէ ի քահանայից՝ եթէ յիշխա-

նաց՝ եթէ յայլ՝ ժողովրդականաց։ Եւ արարաք զայս հաստատութիւն պատուիրանի. մեզ և որդւոց՝ և որդւոց որդւոց մերոց, մինչև ի կատարումն ժամանակաց։ և կնքեցաք առաջին սրտիւք մերովք յուսովն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ և ապա մատանեաւք մերովք։

ՈՐՈՉՈՒՄՆ ՆԵՍՏՈՐԱԿԱՆԱՑՆ Ի ՍՐԲՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Ողղափառաց և ճշմարիտ Հաւատացելոց ամենակեցոյց մերոց, Գրիգորի Մարգպետական եպիսկոպոսի. Գրիգորի Արձրունեաց եպիսկոպոսի, ի Ներսէսէ Հայոց կաթուղիկոսէ, ի Մեբշապհոյ Տարաւնեցւոյ և Մամիկոնենից եպիսկոպոսէ, ի Պետրոսէ Սիւնեաց եպիսկոպոսէ, Հոգևոր սիրով ողջոյն։

Գիտութիւն լիցի սրբութեանդ ձերում յաղագս Հոգևոր վտանգիս որ եհաս մեզ յանիծեալ Նեստորականաց, քան և հինգերորդ *) Խոսրովու արքայից արքայի, մեր և պայ եպիսկոպոսունք և իշխանք և ազատք Հայոց, ամենեքին համաւրէն ժողովեալ ի սուրբ եկեղեցիս, զանիծեալ Նեստորիանոս որոշեալ ի սրբոյ եկեղեցւոյ և յամենայն ուղղափառ կարգաց մերոյ խոկալ ի բաց ընկեցաք. և միաբանութեամբ ամենեքեան հրաման արարաք ճշմարիտ Հաւատացելոց ի Քրիստոս՝ ամենևիմբ մի հաղորդել ընդ նոսա. մի՛ յաղաւթս, մի ի կերակուրս, մի՛ յըմբելիս, մի ի բարեկամութիւն, մի ի խնամութիւն, մի ի գանկութիւն, և մի՛ վասն մաքմնաւոր իրաց տալ և առնուլ ինչ ի նոցանէ, բայց միայն վաճառել ինչ և կամ գնել՝ որպէս ի Հրեից և կամ յայլ ազգաց, որք ոչ ճանաչեն և ոչ խոստովանին լիապէս զսուրբ Երրորդութիւնն։ Իսկ որք հաղորդեցին ընդ նոսա և կամակից լեցին նոցա պղծալից Հաւատոյն և անաւրէն գործոցն, այնպիսիսքն նզովեսցին Հոգւով, նզովեսցին մարմնով և ամենայն կենդանեաւ խրեանց, և որոշեսցին ի սրբոյ եկեղեցւոյ, և ի ճշմարիտ Հաւատէ Քրիստոսի, և մատնեսցին սատանայի և հրեշտակաց նորա, և եղիցին խաւարաբնակք, և յաւիտենից հրոյն կերակուր։

Եւ վասն ծանուցանելոյ ձեզ պնոցիկ որոյ չեկէ լուեալ զայս պատուէր, վասն նորին զայս թուղթ առ ձեզ տեարս

*) Ա.յապէս յոր. Խոս ի բառնեւհինգերորդ ամի.

հրամայեցաք գրել։ Թուք, տեարք, վանից երիցանց և քահանայից և համաւրէն ժողովրդականաց՝ ճշմարիտ հաւատացելոց ի Քրիստոս. որք մերձաւորք և որք հեռագոյնք են ի միջոյ, հրաման տուք և պատուէր արարէք, զի ամենևին մի՛ հաղորդեսցին ընդ նոսա, այլ հեռասցին ի նոցանէ ամենայն կարգաւ, որպէս ի վերոյդ գրեալ է։ Իսկ որք վասն պատրանաց կենցաղոյս սիրեսցեն վնոսա առաւել քան զՏէրն և զՓրկիչն մեր Քրիստոս Աստուած և զսուրբ և զճշմարիտ Հաւատ մեր, իջցեն նզովքդ պղծ ամենայն զոր ի վերոյդ գրեալ է ի վերայ գլխոյ նոցա, և աստէն ի կենցաղումն երեսաւք շրջեսցին ըստ նմանութեանն Կայենի։ Իսկ որ կամաւոր յաւժարութեամբ զամենայն պատուիրանս ընկալցի և պահեսցէ, այնպիսին աւրհնեսցի Հոգւով աւրհնեսցի մարմնով. և ի կենցաղումն զաւրձայեսցէ բերկրեսցի. և յաւիտենից բարիսն վայելեսցէ։

Զթա—նա և ողջա—ցո զմ չեչ—ղ—ս ի Քրիստոս։

ԹՈՒՂԹ ՋՈՐ ՏԻՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ ԵԻ ԸՆԴ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՔ, ԱՌ ՍԻՆԵՑԻՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆ ԵԻ ԱՌ ՏԻՐՆ ԸՐԲՐԻՆ։

Քրիստոսիւ պայծառացելոյ սիրելի եղբարս և աթոռակից մերոյ տեառն Աբրահամայ Սիւնեաց եպիսկոպոսի. և մեծաւժակելի և փառաւորելոյ Միխր արտաշըի Սիւնեաց տեառն, ի Յովհաննիսէ Հայոց կաթուղիկոսէ, յԱբրահամայ Տարաւնոյ և Մամիկոնենից եպիսկոպոսէ, ի Ներսէս Բասենոյ և Մարգաղոյ եպիսկոպոսէ, ի Մաշտոցէ Խոռխոռունեաց եպիսկոպոսէ, ի Գեայ Վանանդեայ եպիսկոպոսէ, յԱբղիսոյ Ասորեաց ուղղափառաց եպիսկոպոսէ, ի Բաբայ Ամատունեաց եպիսկոպոսէ, աւրհնութեամբ և հոգևոր սիրով ողջոյն։

Զոր ինքնին գիտէք զանշնարին վտանգս, որ այժմ յաշխարհս մեր եհաս. զի յառաջագոյն երանելի հարքն մեր և կենդանի մեր ընկալաք զհատատ ճշմարտութեան. զայն զոր բարդողեցին մարգարէքն և առաքեալքն, և ուսուցին հարքն ճշմարիտք, սուրբն Գրիգորիոս սրբոյն Թադէոսի յաջորդն, և ԾԺԸ եպիսկոպոսքն որ ժողովեցան ի Նիկիայ բազաք, և ՃՀ. քն որ ժողովեցան ի Կոստանդնուպաւլիս, և Մ. քն որ ժողովեցան Էփեսոս. որ սրբոյ Հոգւոյն ազդմամբ ուսուցին մեզ զոր և ի սկզբանէ իսկ աէրունեան բարբառն վարդապետեալ աշակերտացն ասելով. Գնացէք աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս. մկրտեցէք զնոսա յանուն Հաւր և Որդւոյ և Հոգւոյ սրբոյ, և բարձր և հոչակաւոր կնիք եդաւ ի վերայ ամենայնի. Զայս հատատ ճշմարտութեան ստուգեալ ունէք միաբանութեամբ աշխարհս Հայոց, և ոչինչ ամենևին յումեք արատութիւն յայտնի երևէր, և բնակեալ էաք ի սուրբ կաթուղիկէ եկեղեցւոջ. ընդ հովանեաւ սուրբ խաչին Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ ի խոր խաղաղութեան։ Իսկ ի ժամանակիս յայսմիկ, նենգորի անիծելոյ, որ

կուրացոյց չարաչնար հերձուածովն իւրով զկոզմանս Խուժաստանի, երևեցաւ խոր չարութեան և յաշխարհիս մերում. որ էր ծածկեալ յանձինս անսուրբս, որք սկսան պղտորել զյստակ հատատ ճշմարիտ սուրբ հրամարդութեանն. պատրել զանձինս անհաստատաց մարմնասէր ցանկութեամբք, և տարածեցաւ երկբայութիւնն, և հիւանդացան բազումք զախտ անհնարին. Եւ ոչ կարացեալ մեր տանել զայսպիսի չարաչար և զառն հայհոյութեան, փութացաք մեք՝ և այլ աշխարհիս Հայոց եպիսկոպոսունք, ընդ որս էր և երանելին Պետրոս եպիսկոպոսն ձեր, և բահանայք և ուխտ սրբոյ եկեղեցւոյ, և վանայ երիցունք, ապատր և համաբէն ժողովրդականք ուղղափառք ժողովեալք ի սուրբ եկեղեցիս. և միաբանութեամբ զպեղծ նեստորիանոս. և զքաղկեդոնիտս, և զայլ հերձուածողս ի մեր սուրբ եկեղեցւոյս, նզովիւք հալածական արարաք, և սուրբ և փառաւորընկալ սեղանոյս և կենատու սուրբ աւետարանիս և փրկական սուրբ խաչիս առաչի՝ պայման արարաք ամենևիմբ հեռանալ ի հաղորդութենէ նոցա, և չլսել բանից նոցա մահաբերաց։

Եւ վասն զի ի հատատարիմ մարգկանէ լսեալ եմք պեղծ Նեստորականք բազումք և ի ձեր աշխարհիդ բնակեալ են, և դուք զդոսա ի սուրբ եկեղեցիս ընդունիք, և ընդ դոսա հաղորդիք. յիշելով զսրբոյն Գրիգորի զմեծ վաստակ և զչան որ ի մեր և ի ձեր աշխարհիդ վերայ հատարակաց, և զսուրբ ծնունդն զոր սրբով աւազանաւն վերստին ծնաք, և զլուսաւոր և զճշմարիտ հատատ զոր մեք և դուք ընկալաք և պահմ ունիմք, զհոգևոր սէր զոր ընդ ձեզ ունէաք, առաւել բան զամենայն զայդ հոգ յանձին կալաք հեռացուցանել և ի ձէնջ զչարի որոմանն սերմանս։ Վասն նորին յուխտէ մերմէ զհատատարիմ այր Մամիկոս քահանայ, առաքեցաք առ ձեզ և ազաչեցաք Քրիստոսիւ Աստուծով մերով, որպէս գայժմ լեալ էր ապ սուրբ, ժողովուրդ սեպհական տեառն Աստուծոյ, նոյնպէս և պահմ էր և մինչև յաւիտեան, զուք և զաւակք ձեր, զարթայարուք Ցերամբ, և կարողութեամբ զաւրութեան նորա, և առէք զսպասաւորութիւնն Աստուծոյ, և զսուրբ և զճշմարիտ հատատ զոր ի սուրբն Գրիգ ըէ և յայլ հոգևկիր երանելի հարանցն ընկալաք, հաստատուն և անշարժ պահեցէք զանձինս ձեր. և պեղծ նեստորիանոսդ և զայլ հերձուածողս որ յաշխարհիդ ձերում են, նոյնպէս ի սրբոյ եկեղեցւոյ և ի ձեր հաղորդութենէ նզովիւք

ի բաց մերժեցէք, և ամենայն ուղղափառաց պատուիրեցէք, մի՛ լինել հաղորդ անպտղութեան գործոց նոցա, և մի՛ լսել հրապուրող և չարաթոյն բանից նոցա մահաբերաց։ Քանզի զնոսա որոշեաց սուրբ առաքեալն մանկունս անիծից, և զնոցին կորստական վարդապետութիւնն անուանեաց ամպս անջրդիս՝ վարեալս ի մրրկէ ի կորուստ ծառս զաւոս պտղակորոյսս, նիւթս կիզման հրոյն յաւիտենից, որք յիրաւի իսկ նզովին, զի նոքա են պղտորիչք եկեղեցւոյ Քրիստոսի Աստուծոյ, յայժմու ժամանակիս, յամենայն տեղիս. որք և անուանեցան իսկ ի սրբոյ առաքելոյ. եղբարք սուտք, մշակք անաւրէնութեան, և նեռինք եկեալք յաշխարհ, և հրամայեցաւ մեզ ճշմարիտ հաւատացելոցս ի սրբոյ աւետարանչէն ի Յովհաննէ՝ ոչ ընդունել զնոսա ի տունս, և ոչ ողջունել բանիւ. այլ հեռանալ ամենեւին ի նոցանէ որպէս ի թշնամեաց խաչին Քրիստոսի։

Եւ մեք աղաւթեմք զի նոյն ինքն սուրբ Երրորդութիւնն խափանեսցէ և նկուն արասցէ զթշնամիս իւր զհակառակորդսն ճշմարիտ հաւատոյ. և զաւրացուսցէ զպաշտաւնեայս և զերկրպագուս անուան իւրոյ սրբոյ։ Եւ եթէ յումեք ի հերձուածողաց գտցի զղջումն և ամենայն կամաւք իւրովք դառնայցէ ի սուրբ հաւատս մեր, և ոչ խաբէութեամբ. նզովեալ գրով զպեղծ Նեստոր և զամենայն հերձուածողս և զժողովն Քաղկեդոնի, և ապա ընդունել զայնպիսին ապաշխարութեամբ, վասն զի դուռն ողորմութեանն Աստուծոյ խոստովանողաց և ապաշխարողաց հանապազ բաց է։

ԹՈՒՂԹ ԶՈՐ ՏԷՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ ԵՒ ԱՅԼ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՈՒՆՔ, ԱՌ ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՈՒՆՍ ԱՐԱՐԻՆ։

Լաւաց և ճշմարտից աստուածասիրաց, սիրելի եղբարց և աթոռակցաց մերոց, Աբասու Պարտաւայ եպիսկոպոսի, Մովսէսի Բ.... զատու եպիսկոպոսի, Գրիգորի Կապաղականու եպիսկոպոսի, Հոռոմակայ Ամարասու եպիսկոպոսի, Տիմաւթէի Բաղասականու եպիսկոպոսի, Ամբակումայ Շաքիոյ եպիսկոպոսի, Յոհանկայ Գարդմանայ եպիսկոպոսի, Ղևոնդի Մեծկուանց եպիսկոպոսի. ի Յովաննիսէ Հայոց կաթուղիկոսէ, յԱբրահամայ Տարաւնոյ և Մամիկոնենից եպիսկոպոսէ, ի Գրիգորէ Մարդպետական եպիսկոպոսէ, ի Ներսայ Բասենոյ և Մարդաղոյ եպիսկոպոսէ, ի Ստեփանոսէ Տայոց եպիսկոպոսէ. ի Մաշդոցէ Խոռխոռունեաց եպիսկոպոսէ, ի Գտայ Վանանդեայ եպիսկոպոսէ, յԱբդիսոյէ Ասորեաց ուղղափառաց եպիսկոպոսէ. ի Քրիստափորէ Ռշտունեաց եպիսկոպոսէ, ի Բաբայ Ամատունեաց եպիսկոպոսէ, ի Սեկունդոսէ Մոկաց եպիսկոպոսէ, և յայլ եպիսկոպոսաց աշխարհիս աւրհնութեամբ և հոգևոր սիրով ողջոյն։

Քանզի եհաս առ մեզ լուր դժնդակ համբաւոյ, եթէ են ոմանք զայլք յափշտակողք զգեստու ոչխարաց, որք եկին յաշխարհ ձեր ի վանաց պղծոյ Պետրոսի, որ անուամբ Աղբատասէր կոչի, և գործով Քրիստոսատեաց և ուրացող զսուրբ Երրորդութիւնն. զչար որոմն անիծելոյն Նեստորի և զժողովոյն Քաղկեդոնի անարգելաբար սերմանեն յոգիս անմեղաց, թիւրելով զնոսա յուղղափառ հաւատոյ. մատնել ի յաւիտենական կորուստն, զորմէ լսելով առհասարակ ոգւոյ և մարմնոյ եղեն անբժշկելի ցաւք, վասնորոյ ամենայն հարկաւորութեամբ փութացաք կարեկից լինել և գրել ձեզ. յիշեցուցանելով զբանս սրբոյ առաքելոյն, Զգուշանալ անձանց և ամենայն հաւտիդ. յո-

բում եգ գձեզ սուրբ Հոգին տեսուչս և վարդապետս, հաստատուն պահել զՀաւատս ուղղափառութեան, զոր ընկալան Հարքն մեր ի սրբոց դրոց, ի հին և ի նոր կտակարանաց ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի, որ յերից երանելեաց ժողովն ՅԺԲ.ից ի Նիկիա, ՃԾ.ից ի Կոստանդիանուպաւլիս, և Մ.ոյն յԵփեսոս, որոց ձայնակից և ժառանգաւոր նոցա Հաւատոյն եղար մեք ամենայն եկեղեցիք։

Խոստովանիմք մեք, զմի Աստուած Հայր ամենակալ, յարարածն ամենայն երևելեաց և աներևելեաց, և ի մի տէր Յիսուս Քրիստոս յԱրգին Աստուծոյ ծնեալ ի Հարէ. Աստուած յԱստուծոյ. լոյս ի լուսոյ. Աստուած ճշմարիտ, յԱստուծոյ ճշմարտէ, որով ամենայնքն. և ի սուրբ Հոգին՝ որ ի Հարէ ելանէ, և ընդ Հայր և ընդ Որդւոյ երկրպագի և փառաբանի, արարչակից և հաւասար Հաւր և Որդւոյ. Երրորդութիւն կատարեալ միով բնութեամբ. փառաւք և պատուով և իշխանութեամբ. նախահնամութեամբ ընդհանուր եղելոյ *), Իսկ ի վախճան ժամանակիս, Աստուած զոլ մշտնջենաւոր Բանն Աստուծոյ եկն մարդ կատարեալ անչեղապէս. մարմնացեալ ի սուրբ Կուսէն անճառաբար, ոչ հեռացեալ ի բնութենէն, և ոչ բաժանեալ ի մարմնաւորութիւն, այլ ևկաց մնաց նոյն որ էրն անփոփոխելի և անայլայլելի Աստուած մարմնացեալ ոչ մասամբ, այլ բոլորիւ, ոչ պակասութեամբ. այլ լիութեամբ. ոչ երկուութիւն, այլ միութիւն անբաժանելի. ոչ Հայր եառ մարմին, այլ Որդի. և ոչ սուրբ Հոգին թանձրացեալ մարմնով, այլ Միածինն ի Հարէ. բայց կամաւք Հաւր, զաւրութեամբ սուրբ Հոգւոյն. այլ զոյութեամբ միայն Բանն Աստուծոյ։ Այսպէս սուրբ ծննդոյն ճանաչի. նոյն ինքն անբռնադատելին խանձարրապատեալ, զի մեզ զղեցցուք զանապականութիւն. եգաւ ի մսուր, զի զանապականն ի բաց փոխեսցուք պարս. ի հրեշտակաց փառաբանեալ, զի մեք կոչեսցուք լինել փառաբանակիցք նոցա. ընձայեալ ի մոգուց, զի պատաբերեսցուք զՀաւատս. կամնարուծեալ, զի զանմեղութիւն ընկալցուք. պարգեալ ըստ մարմնոյ ամենակատարն, զի ժամանեսցուք ի չափ Հասակի լրմանն կատարման Քրիստոսի։ Եկն կամաւք ի չարչարանս, զի ի տանջանաց մեղացն փրկեսցէ. խաչեալ, զի ի կենդանու-

*) Ըստ էս յօրինակին.

թեան պտղոյն վայելեսցուք. մեռաւ, զի մահուամբ սպանցէ զմահ. եղաւ ի գերեզմանի, զի խորտակեսցէ զնիգս գժոխոցն. յերրորդ աւուր յարեաւ, զի գմեզ ի նորոգութիւն կենդանութեան փոխեսցէ. Համբարձաւ յերկինս և նստաւ ընդ աջմէ Հաւր, զի և մեք գասելոք լեցուք ընդ աջմէ նորա Գալոց է միւսանգամ դատել կենդանիս և գմեռեալս, և թագաւորութիւն նորա վախճան ոչ ունի։

Այսպէս Հաւատամք և երկրպագեմք և փառաբանելով ասեմք. Սուրբ Աստուած, սուրբ և հզաւր, սուրբ և անմահ, որ խաչեցար վասն մեր ողորմեա մեզ։ Իսկ զոչ խոստովանողսն այսպէս նզովեցին սուրբ Հարքն. նմանապէս և մեք նզովեմք զհինս զամենեսեան եղեալ հերձուածողս և զնորս, զԱրիոս և զՊաւղոս Սամոսատացի, զՄանի և զՄարկիոնն, զԵւնոմիոս և զեւտիքոս. զԱպալինարոս և զկիսկն Նեստոր, և զԹէոդորոս, և զԹէոդորիտոս, և զնեստի ժողովն Քաղկեդոնի. և զառումարն Լևոնի, որ լրբաբար յանդգնեցան ասել երկուս բնութիւնս և երկուս գէմս ի վերայ միոյ Քրիստոսի Աստուծոյ, և թէ սուրբ կոյսն ոչ ծնաւ Աստուած, այլ մարդ սոսկ ըստ մեզ և տաճար բանին Աստուծոյ։ Այլ են ոմանք որ ասեն, մինչ յերկրի էր Քրիստոս՝ ոչ էր յերկինս, և մինչ ի խաչին վերայ էր՝ ոչ էր յաթոռ փառացն և մինչ ի գերեզմանին էր՝ ոչ էր յաչմէ Հաւր. զկորհեցողսն այսպէս՝ նզովեմ՝մք, և զԲրա և զԱկակի, և զԱարծուամա ի Մծբնայ, որք հնագանդեցան Ժողովոյն Նեստորի, և եղեն պատճառ կորստեան բազմաց, և զԱևերիոս և զգիրս ապականութեան նորա, այլ և զամենեսեան իսկ զայնոսիկ որ այժմ Հաւանին և հնագանդին նոցա ամպարիշտ սպանող վարդապետութեանն՝ նզովեմ՝մք։

Եւ առաքեցար առ ձեզ ի յոխտէ մերմէ դպր Հաւատարիմ զԱթանէոս բահանայ, բերել զդրեալսն մեր առ ձեզ, ընդ նմին յիշեցուցանելով զբանս Յովհաննու աւետարանչի որ ասէ, եթէ որ եկեսցէ առ ձեզ և զվարդապետութիւնս դպաս ոչ ուներիցի, մի՛ ընդունիցիք զնա ի տունս, և մի՛ բանիւ ողջոյն ասել նմա. եթէ որ ասիցէ այնպիսումն ողջոյն, Հաղորդեսցի և չար գործոյ նորա. զի որ ոչ խոստովանի զՔրիստոս մարմնով եկեալ նա իսկ է նեռն և մոլորեցուցիչ. զայնպիսին ի տանց և ի սահմանաց ձերոց Հալածել և զմահարեր վարդապետութիւն նոցա ամենևին ոչ առնել արժանի լսելութեան։ Արդ

վասն զի հարքն ձեր հաւատակից էին հարանց մերոց, և դուք մեզ, հաճոյ թուեցաւ զալ ի ձէնջ այսր եպիսկոպոսաց երից կամ աւելեաց. լսելով ի մէնջ յանդիման զճշմարիտ վարդապետութիւնն, զի մի՝ որ կորիցէ ի հովուաց կամ ի հաւտից. այլ ի վերայ բարւոյ գիւտի ձերոյ եղիցի ուրախութիւն հրեշտակաց յերկինս, և մեզ յերկրի ծառայիցս և երկրպագուացս նորին Քրիստոսի Աստուծոյ։

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ Ի ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Զգարնանային ժամանակին աւուրսն նշանակելով, որ և աշխարհի լինելութեան սկիզբն՝ ըստ մեծի մարգարէին Մովսէսի, խաւսելով ընդ Եբրայեցական ազգին, Ամիսս այս եղիցի ձեզ սկիզբն ամսոց. և աստուածապաշտ ազգին ի դառն ծառայութենէ ազատութիւն ելանել ի խոստացեալ երկիրն պարզևաց մարդասիրին Աստուծոյ կանխաւ հասանել, հետևակելով ընդ ատակս Կարմիր ծովու զմեծամեծ սքանչելեացն յիշատակս ի միտ ունելով։ Խորհրդաբար և զճշմարիտ աշխարհարարութեանս այսորիկ սկիզբն, զգալստեանն Տեառն նորոգելով զհնացեալ զապականեալ զառ ի ներքոյս երկնից յազատութիւն ճշմարիտ, ի ծառայութենէ քրիստոնեայս Աստուածապաշտս ի հեթանոսութենէ առնելով, զյառաջ ասացեալ բանն դարձուցանելով ի սա. Տաւնս այս եղիցի ձեզ սկիզբն ամենայն տաւնից։ Ո՞վ քրիստոնեայք, առաջին է յամենայն տաւնս սրբոյ եկեղեցւոյ, յորում՝ նորոգումն համաւրէն աշխարհի լեալ. յոյժ վեհագոյն քան յոչընչէն լինելութիւն. առաջին զտաւ ի ծագել արեգականն արդարութեանն, ամենայն հոգևոր կարգք զիւրաքանչիւր կալան զտեղի, որ ի հրեշտականման պաշտաւնէից կատարին հանապազ. ոչ յերկիր անցաւոր պարզևացս, այլ յերկնից արքայութիւնն, և յաւիտենական պարզևսն. ոչ ծառայակցաւ Մովսէսիւ առաջնորդութեամբ, այլ ճշմարիտ աւրինադրաւ Տերամբ և Աստուծով Մովսէսիւ, և ամենայն արարածոց Քրիստոսիւ. որ թէպէտ և զկերպարանս ծառայի եառ կամաւք վասն մերոյ փրկութեան, զի զմեզ առ ինքն մերձեցուսցէ, և ազգակցաւ մերով մարմնովս՝ զոր խառնեաց և միացոյց ընդ իւրումն Աստուածութեանն, կեանս մշտնջենաւորս շնորհեաց մեզ. սակայն եկաց մնաց յիւրում Աստուածութեանն անփոփոխելի։

Եւ թէ զանուն որ կամի ուսանել զտաւնիս, յորում սքանչելիք մեծամեծք կատարեցան, լուիցէ զանսուտ բանն երկուս ի միասին զումարեալ ծնունդս, միոյ և նորին Միածնի Որդոյն Աստուծոյ. առաջին յԱստուածածին կուսէն սրբոյ. և երկրորդ յետ երեսումն ամի ի սմին աւուրս մկրտութեամբ ի Յորդանան ի կարապետէն իւրմէ ի Յովհաննէ ծանուցեալ աշխարհի. վրկայեալ Հաւր ի վերուստ բարբառով՝ Դա՛ է որդի իմ սիրելի ընդ որ հաճեցայ. և ականատես Հոգին սուրբ ի նմին աւուր իջեալ յերկնից նմանութեամբ աղաւնոյ. հանգչէր ի վերայ՝ յայտնելով զնա փրկիչ աշխարհի, որպէս ի Ծննդեանն, նոյնպէս և ի Մկրտութեանն։ Յաղագս որոյ և Յայտնութիւն ասի աւրս և Ծնունդ. միոյն պատճառք, վասն զի Բանն Աստուած մարմին եղեալ բնակեաց ի մեզ հաւատացեալս. և միւսոյն՝ վկայութեամբ Հաւր և Հոգւոյն սրբոյ ի մարդիկ ծանաւթութիւն. զորոյ գկնի ճշմարիտ վկայութեանցն համարձակեալ և Մկրտչին բարբառէր մեծաձայն ասելով. Ահա զառն Աստուծոյ որ բառնայ զմեղս աշխարհի։ Յայտնագոյնս ասացից. հիմն և արմատ ամենայն շինուածոյ սուրբ եկեղեցւոյ, և ամենայն աստուածապաշտից քրիստոնէից, զայս տաւն անդրանիկ ամենայն տաւնից հաւատացելոց ի փրկիչն Քրիստոս, պատուեսցուք զսա որպէս սկիզբն փրկութեան մերոյ ամենայն սրբութեամբ և հոգևոր աւրհնութեամբք և երկնային ուրախութեամբ լցեալ։ Բայց յաղագս կրկնապատիկ լինելոյ պատճառք տաւնիս այսորիկ երկուցուն սքանչելի ծրննդոցն, մերով մարմնով ի սուրբ Կուսէն, և մկրտութեամբ ի Յորդանան հոգևոր աւազանաւն, ի մի եկեալ միաբանութիւն յաւուրս յայսմիկ. բազմապատիկ արարին զուրախութիւն. միովն զի ի բնութենէ մարդկան առեալ զմարմինն՝ ընդ անճառելի Աստուածութեանն խառնեալ միաւորեցաւ, և միւսովն զի բարբառ Հաւր ի յերկնից ոչ որոշեաց զմարդկութիւնն, այլ զմիաւորեալն ի մարմնի աստուածութիւնն, մարդկութեամբն՝ իւր Որդի սիրելի անուանեաց. ասէ, Ընդ որ հաճեցայ։ Մեզ հրամայեաց լսել նմա և հնազանդ լինել, պատուեսցուք առաւելագոյն զայս ուրախութեամբ մեծաւ, յորում բնութիւնս մեր պատուեցաւ, յաղագս առեցելոյ ի մէնջ ընդ ճշմարիտ աստուածութեանն միաւորեալ, և դուստր ազգիս մերոյ Աստուածածին կոչեցաւ և եղև, որում ի սպասու կան բիւրաւոր բանակք հրեշտակաց Որդւոյ մարդոյ։ Եւ զտաւնիս այսորիկ զպատճառս ինքեանք բարբառէին և մարդկան ուսուցանէին ասել. Փառք ի բարձունս Աստուծոյ և յերկիր խաղաղութիւն և ընդ մարդկան հաճութիւն։ Քանզի ասէ, ակնկալութիւն արարածոց յայտնութեան Որդւոյն Աստուծոյ սպասէր, առ ի մերժել և ի բաց ընկենուլ յինքեան զծանրութիւն նզովիցն, որք յաղագս յանցանաց մարդոյն եղան։

Լուիցուք այսուհետև և յաւետարանչէն. եթէ զիարդ եղև ծնունդ բանին, ասէ. Բանն մարմին եղև և բնակեաց ի մեզ. և դարձեալ ինքն Հայր բերանով մարգարէին Դաւթայ, որպէս յերեսաց Միածնի Որդւոյն խաւսեցեալ Բանն ընդ Հաւր. Ձէր ասաց ցիս որդի իմ ես դու, և ես այսաւր ծնայ զքեզ. Վասն զի ծառայի կերպարան եառ կամաւք, ոչինչ դանդաղի տէր իւր կոչել զծնանիլն իւր բնութեամբ։ Որդի իմ ես դու, ի վերայ բերէ. զառաջին ծնունդն նախ քան զամենայն յաւիտեանս լեալ անուանէ, վասն զի երիս ծնունդս ամենայն մարդոյ հնար է լինել, ի զրոց սրբոց ուսանիմք։ Առաջին բստ բնութեանն ի միմեանց. երկրորդն որ յոյժ լաւագոյն ես է քան զառաջինն և աստուածային, վերստին ծնունդ ի ջրոյ և ի Հոգւոյ սրբոյ, առանց որոյ ոչ յորդեգրութիւն Աստուծոյ որ դասի. և ոչ զերկնից արքայութիւնն կարէ տեսանել. վասն զի և թողութեան մեղաց ոչ լինել արժանաւոր հասանել, ընդ որ թէպէտ և Նիկոդիմոս տարակուսեալ յերկուանայ թանձրագոյն մտաւք, անհնարին ծերոյն ասելով անդրէն միւսանգամ յարգանդ մտանել մաւր իւրոյ և վերստին ծնանիլ, և յանդիմանի ի փրկչէն Քրիստոսէ, իբրև զոգէտ վարդապետ Իսրայեղի։ Այլ մեք ուսեալք ի հասարակաց Վարդապետէն և յիմաստութենէն Աստուծոյ. հաւատամք եթէ է հնար մտանել հին մարդովն, ապականեցելովն մեղաւք ցանկութեան. ի հոգևոր արգանդ աւազանի ջրոյն սրբութեան և ելանել հաւատովք նոր մարդ ամենեին առանց մեղաց, զգեցեալ զզաւրութիւն Աստուծոյ զկատարեալ սրբութիւնն։ Եւ երրորդ ծնունդ զհամաւրէն մարդկան նորոգումն ի հոգոյ, ընդ որ զքանչանալով մարգարէն Եսայիաս, Ո՞վ լուաւ, ասէ, կամ ո՞վ ետես թէ երկիր զազգ մի բովանդակ ծնանիցի ի միում աւուր։ Թուի այ՛ղ աւրինակ ծննդեան լինել, որ բստ ուսման և բանի վարդապետութեան հաւատոց է. որպէս երանե-

*) Այսպէս յօրինակին

լին Պաւղոս գՈրնէթացին աւետարանաւն ծնեալ ի Քրիստոս Յիսուս, և գՈնեսիմոս ի կապանս ծնեալ ասէ։

Արդ մարդկան պսօրիկ են ծննդեան աւրինակ. իսկ Քրիստոսի հանդերձ երեքուքէք պսօրիւք որ ի Կուսէն սրբոյ. Դաւթի և Աբրահամու որդի ասի։ Եւ մկրտութեամբն ի Յորդանան ի կարապետէն իւրմէ ի Յովհաննէ, երկօրեան ծնունդքս ի նմին աւուր Հանդիպան.*) յետ երեսնամեայ ժամանակի. և յարութեանն որ ի մեռելոց, յերրորդ աւուր։ Պսօրիկ երից ծննդոց փրկչին մերոյ Քրիստոսի եղելոյ ի վերջին ժամանակ աշխարհիս. է՞ և չորրորդ ծնունդ նորա նախ քան զամենայն յաւիտեանս, անճառելի և անպատում ի Հաւրէ միայն, Աստուած յԱստուծոյ, լոյս ի լուսոյ։ Զի թէպէտ և ամենայն աւրինակք ծննդեան նորա, աստուածայի՛ն և անճառելիք, այլ այն առաւել ևս է սքանչելի և անպատում, և վերագոյն քան զմիտս մարդկան. զի յորմէ հետէ Հայր իմանի և Որդի ընդ նմին, ոչ պատուով և ոչ երկայնութեամբ առաւել ոք քան զոք, բայց միովն միայն որոշեալ ի միմեանց. զի մին ծնաւղ միայն է, և միւսն ծնեալ. իսկ միւսն ի նոսին հաւթենէ։ Նորա պսաւր ի Յորդանան ծանուցան աշխարհի. վասն որոյ առաւել զայս տուն պատուսպուք մեծաւ ուրախութեամբ Եւ Կիւրղոս Երուսադեմի եպիսկոպոս, վարժեալ հոգեւորական արհեստիւք և լի Հոգւով սրբով, որ ի Սիմեն կաթուղէ և յիւր ժամանակն զամենայն ազանգս յանդիմանեալ կշտամբեաց և զանիրաւ ժողովս նոցա, և պատնեաց և զընթերցուածս և զսաղմոսս ի սրբոց առաքելոցն զեգեալս հաստատեաց, և գյիշատակս մարգարէից և առաքելոց և մարտիրոսաց սուգեալ կարգեաց. և զլուսե տաւնից գՅայտնութիւնն եդ՝ զոր սուրբ առաքելոցն էր կարգեալ և չասաց զծնունդն յառաջ քան գՅայտնութիւն, այլ զմի և զնոյն Եւ զոր յայլ բաղաս ըստ Արտեմիանոսիր ընթերցուածոց գեկտեմբերի ամսոյ ի բան և հինգն ծնունդ առնեն, զայն Յակովբայ առաքելոյ և Դաւթայ մարգարէի յիշատակի աւր եդ Կիւրեղ. բանկի և սուրբ Հարքն որ ի Նիկիա ժողովեալ, և երանելին սուրբն Գրիգորիոս և սուրբն Աբրահամիէս ոչ կարեցին երկուս տաւնս գԾնունդն և գՅայտնութիւնն, այլ մի տաւն Եւ ըստ նոցունց Հոգեկիր վարդապետն և Թարգմանիչն, որք յԱղեքսանդր և յայլ յայտ-

*) Ե յոգես յօրինակին.

նի բաղաքս վարժեալ, ոչ աւելիս և նորս ինչ Թարգմանեցին, և ոչ ընկալան, և ոչ մեզ աւանդեցին. այլ Հաստատեալ եմք ի վերայ հիման սուրբ առաքելոցն և երանելի Հարցն, որ զմի և նայն տաւն կատարեցին, և կատարեմք ի պատիւ սուրբ Երրորդութեանն, զաւր սուրբ Յայտնութեանն՝ ոչ բաժանելով յերկուս զայսաւր ի Յորդանան գՆիցեալ Բանն։

Զի՞նա չիշեա՛ ի Տէր։

ՓԱՌԱԻՈՐԵԼՈՑ ՏԵՐՆՑ ՎՐԹԱՆԻՍԻ ՏԵՐՆՑ ՆԱԻԲՐԱԿԻ ԵԻ ՎԱՐՊԱՊԵՏԻ ՔՋԿԱՆ ՈՐԴՒՈՑ. Ի ՍՈՐՄԵՆԱՑ ՍՏՐԱՏԵԼԱՏԻ ԵԻ ՀՑՈՑ ՋԱՒՐԱՎԱՐԻ

Մ

Եք բազում անգամ յանդիման բանիւք, և ի հետ ստ գրով խաւսեցաք ընդ ձերում իմաստութեանդ, և ակն ունէաք գտանել զձեզ որպէս զմիաժառանգս ի սրբոյ աւազանին Հարա- պատ եղբարս և որպիս Հաստատակաց Հաւատոյ մերոյ Հարն սրբոյն Գրիգորի, և դուք շատ ինչ աւտարաբար վարեցայք առ մեզ, և Հաւատոյ առաջնոյն պիժոյ պատասխանիքս լի խարդախանաւք և պատճառանաւք խարէութեան. Զի եթէ չէր իշխան, որպէս գրեցէրն, տեղապահդ ձեր եկեղեցւոյդ առանց ամենակալաց իւ- րոց ասելընդ մեզ և կամ լսել, և կամ որ ասէրդ բերդող նստեալ ի Դունայ, աւերածին Հաւատոյդ նոր կարապետդ, և յառաջնո- ւթեաց նեռին, պաճուճեալ անփառութեամբ ի մէջ ախմար և մտամոլար մարդկան, և ցուցանէ զանձն իւր թէ ես իսկ եմ վարդապետութիւն, ապա պարտ է ինձ անսալ Համախոհ միա- բանութեան և կամ ժողովական գրոց առ միմեանս Հաւանու- թեան. և ոչ այնպէս յանկարծաբերն, և վարկպարագլի որպէս զոչինչ՝ զսրբոց Հարանցն Հաստատեալ սեղանս կործանել, և որ- պէս զպիղծ ինչ և զանաւրէնութեամբ թաթաւեալս վերատին մկրտել, և զանմեղ բահանայս բռնադատել, և տալ Հաստատել գրով. մի իշխեսցեն Հայրդիկ ընդ մեր բարեպաշտութիւնս՝ Խմացաք և գասացեալսդ ձեր գինուորական կարգի, առանձին ի դոցանէն. զի այդ ըստ դոցա կամաց լինիցի. առ ի լինելոյ պա- տիր պատճառանաց առ ի յապա, եթէ առաքեցէք զոր կամիք,

թող դան, զՀարցն Հաւատ կարգեալ տեսանեն. եթէ զՊէտրոսին ասէր, զՅիսուսէսին զԱղեքսանդրացւոյ որ ընդդէմ բա- րեպաշտութեան Հոգեկիր Հարցն յանդգնեցան ասել, ուստի և մերժեցան ի սրբոյ եկեղեցւոյ, և անջինջ վիճակեցան յիշատա- կի նզովից, զայդ և մեր բայ զիտեմք, և ունիմք ի կապարձն Հաւատոյ մերոյ ճշմարտի, որպէս զսուտ և զաւտաք և զան- զօրծ նետս. Այլ ինչ եթէ ունիր զոր ոչ զիտեմք, որ ոչ է Հա- պեալ առ մեզ, տուք բերել. Իսկ եթէ զսրբոյն Աթանասի՝ որ զՀոգեխառն ժողովն զարդարեաց, և զմեծին Բարսղի. և զՏրիգորի Գրիգորանցն, և զանխարդախ վարդապետութիւնն տեսան Յով- Հաննու և զնմանից նոցունց ասէք. այս ի սիրաս մեր առ մեզ է. և ոչ կարաւտիմք Խորատանիկ և Նարպատիճ կանոնագրու- թեան և վարդապետութեան. Ատ ունիմք և զմեծի Հարն Կիւրղի Աղեքսանդրի նպաստակապատասխանին զժողովական զհուզմա- նն, որ չտանգարշաւութիւնն Նեստորի վանեալ ձգեցաք. Եւ յա- ռաջմէ յամենեցունց ազատեալ սուգ և ի բարեխաւսութիւն և ի բոլորովին ի ճշմարիտն Աստուած Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, որ մարմնացաւ և մարդացաւ ի սուրբ և ՅԱստուածածնէն ի միշտ կուսէն Մարիամայ, և յանձն էառ զչարչարանս և Համ- բեր խաչի, և մեռաւ և թաղեցաւ և յարեաւ, և ել յերկինս և նստաւ ընդ աջմէ Հաւր, եթէ պահէ անսասանելի և անխոով զընդՀանրական զսուրբ եկեղեցի իւր.

Եւ զայս կամիմք զի զիտասցէր, եղբարք, զի որ ի ձեր տե- սութիւն կարի թեթև և ոչ Համարիք, մեր տառապելութիւնս զայս ոչ կարաց բառնալ այլ կինի շատ ողբոյ և արտասուաց, Հարկ եղեւ ծանուցանել մեր բարեպաշտ և խաղաղական տերանց։ Եւ մի որ փորձեսցի ըստ իւրում սովորութեան զնանել կեղ- ծաւորութեամբ և նենգութեամբ ընդ նեղ գուռն սիրոյ, և բա- նալ զայն գուռն ճշնամութեամբ։ Այլ պարտ է այնպիսեացն մեծաւիրդ լինել և Հայել ի զատաստանս և յիրաւունս և ի վրէժ- խնդրութիւնս անաչառ զատաստանին Աստուծոյ ատ և ի Հան- դերձելումն։ Եւ թէպէտ այսպէս եղև մեր բանս, և Հարկաւո- րութեամբ եկաք ի բաղում ինչ իրս, սակայն նա է քաջ և յաղ- թող նահատակ՝ որ վասն սիրոյն Քրիստոսի խոնարհի և զգըլ- խեալն ջանայ կանգնել Վասնորոյ աղաչեմք յայսմ ես նուագի, եթէ Համոյ է ձեզ, պատուիրեցէք ժողովել եպիսկոպոսաց և երեսփի բահանայից, յոր կարծէք ունել զիտութիւն բանի, և

զպատշաճ տեղի յայտ արարէք, և զժամադրութեան ժամանակ ստուգեցէք, և մեք զառաջնորդ մերոյ եկեղեցւոյ աղաչեմք. զբտանել և սոցա անդ միաբանութեամբ։ Եւ յուսամք ի Քրիստոս Աստուած մեր եթէ այդպիսի համբաւակոծ և սնոտի երկպառակութիւն յանդիմանութեամբ միմեանց լուծանի, և ըստ աւետարանին բանի լինիմք Մի հաւտ և մի հովիւ։

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՅՆ ՍՈՐՄԵՆԱՅ, ՈՐ ԱՌ ՎՐԹԱՆԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԳՐԵԱՑ

Գիտեմք զի բազմադէմ և պէսպէս աւրինակաւք խաւսեցայք ցուցանել զանձինս համախոհս և միաբանս ընդ մեզ հաւատով, զոր տնկեաց երանելի նահատակն Քրիստոսի և հայր մեր Գրիգորիոս ի մշտնջենաւոր պայծառութիւն Հայաստան աշխարհիս. համարեցաք եթէ այդպէս իցէ. վասնորոյ յոլով անգամ թախանձեալ զսրբասէր եպիսկոպոսս քննութիւն առնել, և ուսոյց մեզ, թէ ոչ է աւրէն առանց միաբանական ժողովոյ՝ զոր այպանեալ էր ձեր մտաց՝ ի պատասխանել անձանց թրշնամանս յաճախելով. թէ յորժամ չէր իշխան ընդէ՞ր զհաստատեալ սեղանսն յուղղափառացն կործանեաց. և վերստին մկրտութիւնս արար։ Վասն որոյ տեղեկացաք, եթէ ո՛չ այդպէս, այլ զկանոնակա՞նն և զիրաւացի՞ն կատարեաց։ Եւ դուք ըստ որումն անձամբ անձին յաղթել անարգանա՞ւք, քան զամենայն յաղթութիւնս առաջին և քաջ վարկայք զմեր քերդողս, նեռինն կարապետ առնելով ոտնհար եղայք. եթէ ի Գունա այրեցեալ և յաւերակ եկեղեցւոջդ նստի՝ և նորոգաձևութի՞ւն վարդապետէ։ Նեռի՞ն ասպնջական և առաջնորդ, և կարապե՞տ զնա պատրաստել. որ ազգի միոյ ապստամբութեան եղեալ պատճառ, և զարս ի կանանց վարատելոյ. և զկանայս յարանց, յորոց բազումք թափառական կենաւք ի տար աշխարհ վախճանեցան, թազման անգամ ո՛չ լինել արժանի և ժանաւանդ յիւր ընակ և յուղղափառ վարդապետաց կարգէ՝ սրանալով է փախուցեալ. որպէս զամպարիշտն՝ առանց ուրուք հալածելոյ, և տարագի՛ր եղեալ յամբիծ և հոչակաւոր՝ և կեցուցանող նոցին հաւատոց։ Բայց և զայն պարտ է ճանաչել՝ զի որ բերանովք աւրհնէք, այսինքն ժառանգաւորս հաւատոյ համբաւելոյ զձեզ սրբոյն Գրիգորի, զընծայ այրեցմանս այսորիկ և աւերածի.

դո՞ւք մատուցէք նմա՞. թողումք ասել զայլն ևս։ Եւ վանից երիցունք և դոցին քահանայք, որք ձեռն արկին, նզովելով զանաւրէն ժողովն Քաղկեդոնի. զի առանց բռնադատելոյ արարին՝ ամենեցուն է յայտնի։ Քանզի որք ոչ կամեցան ձեռնարկել, տակաւին ևս ի տեղւոջս գնան առանց իրիք խոշտանգանաց, և ոչ որպէս բազումք ի ձէնջ հալածական եղեալ յաւուրս ձմեռայնոյ՝ վէրս ընկալան, և ցարդ ևս մորմոքին։ Եւ քանզի վըստահ էաք ի սահման հաւատոյ հարցն և ճշմարիտ վարդապետացն մերոց, ո՛չ ակամայ՝ այլ կամաւք երանելի եպիսկոպոսին՝ և այլոց կոչէաք ի պարծանս անձանց մերոց տեսանել, և ի պտուղ խաղաղութեան։

Բայց այս առաւելագոյն ևս սքանչելի, և յոյ՞ժ զարմացման արժանի. զի մինչդեռ ուրանայիք երդմամբ հաստատելով, ոչ աւելի ինչ ունել կամ պակաս զդրութիւն հաւատոյ. քան զոր Հայաստան աշխարհիս է ընկալեալ, այս եկեղեցւոյս առաջնորդաց և հնազանդել կամ ընդունել զժողովոյն Քաղկեդոնի բռնադատեալ կանոնսն՝ ամենեքին չառնուիք յանձն, այժմ ի ձեր գրեալսն՝ զնորին հակառակն եհաս տեսանել։ Զի զոր մեր պատուական հարցն և հոգեկիր վարդապետացն ընդ ուղղափառ հովիւսն և ընդ մարտիրոսս է դասեալ. զԴէոսկուրոս. և զՏիմոթէոս Աղեքսանդրացի, անջինջ նզովից վիճակի առնէք արժանի, սուտ և մոլորեցուցիչս կարգալով. և զթիւրսն և զչարապաշտսն և հերձուածողս զՔաղկեդոնիտսն՝ բարեփառ ասէք, և փոխանակ միաւորութեան երևեցուցանէք։ Գիտեմք արդ. թէ և այլ ինչ զոր ունիմքն՝ կարևորագոյն են. և աւգտակարագոյնք ցուցանիցեմք. չիք ի ձեզ տեղի. ընդէ՛ր ևս և զառաջինն քաջ և անդրդուելի վարդապետացն զանուանսն ի կիր առեալ. փաստաբանութեամբ պարծիք զսրբոյն Աթանասի, և զԲարսղի, և զսքանչելի Գրիգորանցն. և զյորդորաբանն Յովհաննու և զմեծի հաւրն Քրիստոսասիրի Կիւրղի, և զերից ականակիտ և անթերի ժողովոցն, որք ի պատիւ ամենասուրբ Երրորդութեան գումարեցան։ Զի թէ ճառեցելոյդ մեծարոյ թուէր ձեզ՝ լիութիոն հաւատոյ, զմեզ ի Քաղկեդոնի նորաձևսն կցկցեալ կարկատէիք. և ոչ նմանեալ Աստուածընկալ հարցն որ յԵփեսոս՝ մի Որդի դաւանելով՝ զնայիք զհետ խոստովանութեան հաւատոյ բարեպաշտ հարցն։ Այլ զի ընդդէմ նոցին է, չգոյ յումեք հնար ծածկել. բայց զոր ճառելոցս եմ, ճարտա-

բաբանեալս ի ձէնջ ամենապատիկ ծաղո՞ւ է պատարուն, թէ չեմք կարաւտ Խորասանիկ և Ատրպատիճ կանոնաց և վարդապետութեան։ Սակայն յոյժ ստեցէք և ոչ մասնաւոր այսպիսի ինչ. զի Խորասանիկն յարուցեալ ընդ առաւաւտս լուանայ և համարի թէ զամենայն գործեալ աղտեղութիւնսն ի բաց մաքրեցի։ Եւ դուք մտանելով առ բոզս, ի բաղանիս լոգացեալ՝ նոցին հաւասար սուրբ կարծէք լինել։ Վասն որոյ անխտիր ի տէրունական մարմինն մերձենայք՝ զոր պատգամն Աստուածային ընդ դատապարտութեամբ փակեաց։ Եւ Ատրպատիճս՝ զի ոչ գիտեն եթէ խնդիր զհաւատ լուծանէ, մի՛շտ ծփին փոփոխելով ի բազմաստուածութիւնս, զոր և վասն ձեր ճշմարտութեամբ է ասել հանդերձ արտասուաւք, զի անդադար էք ալէկոծական պզտորութեամբ շփոթեալք, այլ և այլ սահմանադրութիւնս առնել հաւատոյ ոչ շատանայք։ Ապա ուրեմն սուտ էր և կարի անպատրաստաբար զԽորասանիկսն բամբասել և զԱտրպատիճս, զի ոչ կարէք ժխտել զայս՝ որպէս թէ չիցէ այդպէս։ Այլ զպարծանաց յոյս ունել ի Փրկիչն մեր և ի Տէր Յիսուս Քրիստոս, որ ի վերայ ամենեցուն է Աստուած՝ բազձալի պանծանաւք առնումք յանձն. մարմնացեալն, մարդացեալն յԱստուածածին և ի միշտ կուսէն Մարիամայ. խաչեալն և թաղեալն, և յարուցեալն յաւուր երրորդի. ամբարձեալ յերկինս, նստեալ ընդ աջմէ Հաւր Աստուածախառն մարմնով զամենայն կատարեաց արդարութիւնս։

Արդ զի արտաքոյ ամենակալ Երրորդութեանն. Աստուած զոք ասել հաւասար անհամեմատականին ամպարշտութիւն է. ըստ այնմ՝ թէ, չիք Աստուած՝ բայց ի միոյն. որ է ամենասուրբ Երրորդութիւնն։ Անձնաւորութիւնն որոշմամբ, և միաւորեալ Աստուածութիւնն։ Զիա՞րդ զՔրիստոս Աստուած խոստովանիք, և զխաչն արտաքոյ Երրորդութեանն. ոչ է ասէք պարտ յԵրրորդութեանն դնել զնորա խաչն. զի չհաճի Աստուածութիւնն. որ ի թշնամանս ինչ նմա բերի. և պատճառս՝ զՆիկիական հոգեյարդար ժողովն ունիք։ Եւ այս զի նանիր և սնոտի պատրանաւք և պաճուճեալ. լո՛ւր, զի ի Նիկիա հարքն դաւանելով ըզՀայր ամենակալ, ի նոյն վաղվաղակի յարեալ մի Տէր զՅիսուս Քրիստոս քարոզեցին, ծնեա՞լ յԱստուծոյ Հաւրէ յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս. և զնոյն մարմնացեալ ի Մարիամայ միշտ կուսէն և խաչեալ. ահաւասիկ յԵրրորդութենէն նորա խաչն։

Քանզի Բանն Աստուած, մի ի դիմաց Երրորդութենէն՝ մարմնով իւրով որ բնութեամբ մարդկային էր. և միաւորութեամբ անաւրէնութեանն Աստուածային, արար զփրկութիւն ի մէջ երկրի։ Ապա ուրեմն ոչ Երրորդութեան այլ Յերրորդութենէն խաչն. զոր դուք արտաքոյ հանեալ առանց զանգիտելոյ, ասէք թէ չէ Յերրորդութենէն խաչն. կարծեալ աւրինադրել ինչ և մեր մարդոյ տպաք զիրկական և կենդանատարար զբարբարանսն, որում ոչ գոյ հնար ապրեցուցանել զոր։ Այսպիսի վկայութեամբ չարաչար ի կիր առնելով զբարիսր ասացեալսն. թէ Աստանելոյ է որդի մարդոյ ի ձեռս մեղաւորաց. և թէ Պարտ է որդւոյ մարդոյ բազում չարչարանս կրել և զՅիսուս Նազովրեցի զայր ցուցեալ յԱստուծոյ. և որ ինչ ի կարգին է, և զայն Յիսուս զոր դուքն սպանէք. և զայն ևս նման սոցին, զոր Բանն Աստուած զծառայի առաջին առնելով կերպարանս՝ ոչ համարեցաւ ամաւթ կատարեալ սոսկ մարդոյ կրել ձեռնարկել, և մարդն է Յիսուս Քրիստոս ըստ Պաւղոսի։ Արդ եթէ սոսկ մարդ է Քրիստոս որ մեռաւն վասն մեր՝ ընդունայն են հաւատք և զատարկ աւետիքն փրկութեանն՝ և լի նզովիւք, բանզի գրեալ է, թէ Անիծեալ է որ դիցէ զյոյս իւր ի մարդ։ Եւ եթէ Աստուած խոստովանիք՝ յայտ է, եթէ եկամուտ և պիտակ Համարիք զԱստուածութիւնն և շնորհաւք ընկալեալ, վասն որոյ և զնաչն արտաքոյ Երրորդութենէն գնէք, և այսպէս յայտարար երիւս որդիս բարդէք՝ մի բնութեամբ զԱստուածն Բան, և միւսն շնորհիւ զի Մարիամայ մարդն, բանզի լցեալ է ամենայն աշխարհ հայհոյութեամբս պատրիկ ի ձեր գրեցելոցն։

Եթէ Որդի Աստուծոյ՝ ոչ միայն Աստուածութեան բնութեամբն ի վերայ կայ, այլ և ի մարմնոյն բնութեան այսպիսի երևութիւք. Թէ Ես եկէց նմա ի Հայր, և նա եղեալ ինձ յորդի. աշնաւորիկ, ասէն, որդիս անուն և ի մարմնոյս բնութեան վերայ կայ։ Եւ դարձեալ թէ։ Տէր ասաց ցիս, որդի ես դու, և ես այսաւր ծնայ զքեզ միայն, և այս ասէն որդի մարմնոյ բնութեան կոչի։ Եւ աւետաւորութիւնն նոր առ երջանիկ կոյսն ի հրեշտակէն՝ թէ Ահա յղասցես և ծնցիս որդի. և կոչեսցեն զանուն նորա Յիսուս. նա եղիցի մեծ և որդի բարձրելոյ կոչեսցի։ Տեսանեմ, ասէն, զի և ի մարմնոյն վերայ կայ որդիդ անուն՝ և ոչ միայն Աստուածութեանն բնութեան։ Այսպիսի և ևս զծնդակազոյն իրաւք լի են ընդհանուր գաւառք, ոչ պիտեմ

ուստի յորդեցեալ զվազնչոյն շէզուցեալ արձայծել զի վարդենտիանացն, և այլ ստանուն զիաճախաց. բանզի այն զբարբոյի էր զուարճ վատահութեանդ պղծութիւն. այլ զոմն չարչարեալն ազանդելով. և այլ զչչ չարչարեալն, որոյ զլութ և արմատ զառնութեան Սիմոն Ճանաչիւր կախարդ, երկուս որդիս անուանելով, մի ըստ բնութեան՝ և մի շնորհաւք. զոմն անմահ, և զոմն մահկանացու։ Արդ որ նորանշան հարուածովքն անկեալ հերձաւ՝ վայրապարին ճապաղեալ բրթիփշերն՝ *) ճարակ լինելով յատիանեական հոգւոյն, մեծարանաւք առեալ ի կիր համառատք բարեպաշտս ճանուցանել յամառեալք զատուածվայելչարար միաւորութիւն Բանին ի մարմնին իւրում։ Սահմանեցին խոստովանել՝ և մի լինել մշանչենաւոր սերակ սութեամբ. վասն որոյ մի Քրիստոս և Տէր բարոյի յերկնաւորայ և յերկրաւորայ. անչինչ նպատակ պարտաւոր էր։

Այնինչ նաւագ և հանդերձեալ պատասխանիքս ընդդէն զարմացումն այսպիսի ինչ. Թէ զանութիւն ձեր թեմեմ՝ համարեալ մեր նուաստութիւնս՝ ոչ պարապ բառնալ. այլ յաճախագոյն արտասուաւք փութայցուք տեղեկութիւն տալ հաւատոյ մերոյ։ Արդ տեսութիւն թուել ձանր՝ ըստ իրաւունս արդեաւք էր, բայց զանձին իւրոյ զղջս թողեալ, որ սատկագոյն բան գամենեցուն իցէ, կարի խոկ յետին անմտութիւն լինի՝ զայլոց ի կիր առնուլ զաշխարութիւն։ Պարտ է ձեզ զձերոյին աշխարհդ լալ անմխիթար սգով թախծանաւք. զի ճշդբեալ էք և ապիկայք անխիթ ազանդոց զանազանութեամբ. և միաբանել կամ ցառնուլ ոչ նկատէք. Եւկ յորժամ որ իւրում տան վերակացութիւն առնել չգիտիցէ կամ չվաւրիցէ, զի՞արդ ի վեհագունից հրապարակախաւս համարձակեալ հոտման տացէ ճոռոմաբանելով. ոչ ապաքէն յամենեցունց կրիցէ ծաղր և այպն կատականայց. և փոխանակ նեղ գրան, ի լիշնամանայց պլպշնն բանապյէ։ Զանձինս բննեցէք, և ոչ զատապարտիք. զի իւրաքանչիւր որ ընդ անձին իւրոյ տալոց է գատ առաջի Աստուծոյ։ Այլ թէպէտ այս՝ այսպէս է. սակայն պարտ և պատշաճ է մեզ յուսալ ի Քրիստոս Աստուած մեր, լինել ձեռնտու և բառնալ ի միջոյ գնորոգաձ դպրեվանգութիւն որ ի Քաղկեդոնի յարձանէն Լեւոնի [illegible]ութեամբ սերմանեցաւ

*) Ա յապես յօրինակին։

Քանզի նա միայն է քաջ և յաղթող հովիւ և սիրող պատուիրանապահաց իւրոց. խոնարհ և այցելու. որ երբեմն զԱրիանոսացն բակեաց կարճեալ ճոխութիւն. նոյնպէս հաւատամ, և զՔաղկեդոնիտաց տեսանել նորին զաւրավիզն աւգնականութեամբ. և ապա լինի հաճոյ ժողովել միշտ ի բարեպաշտութեան ամրացեալ բոլոր եպիսկոպոսաց մերոց և ճշմարիտ քահանայից ամենայն ուխտի սրբոյ եկեղեցւոյ, խորտակել և բառնալ ի միջոյ զտիեզերակործան արձանին գայթագղութիւնս. և զանբաժանելի և զանայլայլելի զքաջ Հովիւն Փրկիչ և Տէր մեր խոստովանելով ձայնին տալ լսել:

Զյոգնամէջ և զանարժան ծառայս Աստուծոյ զթումաս և զծընաւղսն իմ յիշեցէք ի Քրիստոս Աստուած:

ՀԱՒԱՏԱՐՄԱԳՈՒՆԻ ԵՒ ԻՄԱՍՏՆԱԳՈՒՆԻ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱՍԻՐԱԳՈՒՆԻ ԵՂԲԱՒՐ՝ ՈՂՈՐՄԵԼԻՍ ՊԵՏՐՈՍ ՏԵՐԱՄԲ ԽՆԴԱԼ:

Աւրհնեալ է Աստուած՝ որ ամենայն բարւոյ տուիչն է, և ամենայն կատարեալ պարգևաց լցուցիչն և պահաւղն ըստ զրեցելումն. որ ետ իմաստութիւն մարդոյ՝ խնդրել զինքն և հաւատոյ աչաւք հասանել, և հաստատութեամբ ի նմա կալ մնալ յուսով կենացն յաւիտենականաց, զոր խոստացաւ անսուտն Աստուած, ըստ որում ասէ աստուածայինն առաքեալ, Յառաջ քան զժամանակն յաւիտենից, բայց յայտնեաց այժմ և ձեռն յայտնութեան Միածնի Որդւոյն իւրոյ Յիսուսի Քրիստոսի Տեառն մերոյ: Աւրհնեալ է Աստուած որ ետ մեզ ուրախութիւն կատարեալ հոգևորական առ միմեանս՝ սիրովն և հաւատովք ուղղափառութեան, զոր սիրեցեր ի մանկութենէ՝ և սննդակից քեզ արարեր. և ամենեցուն մեզ առաւել նախապատիւ՝ Ո՞վ Աստուածասէրդ ըստ իմաստնական Սողովմոնի խրատտուութեան: Եւ վրկայէ բանիցս այսոցիկ յառաջեալ քո վարքն, և վկայեն այժմուքս իրք. քանզի ի բացուստ լինելդ քեզ ի նոյն նախանձ և յուղղափառ տարփաւղացն և միջի թողանիլ, յորոց ոչ նմանապէս զայս սիրողաց և նմին ունել զզուշութիւն և համարձակութիւն: Այսղան նմանի քո ցանկութեանն առ Աստուած բերէ ճշմարիտ նշանակ և զհաստատութեան առ աւետարանն՝ յորում պարտ է կալ մեզ պինդ եղեալս և անշարժս. ըստ որում ասէ Աստուածային գիրն. պատրաստ միշտ առ պատասխանատրութիւնս ամենայնի որ խնդրիցէ ի մէնջ բան յաղագս որ ի մեզ ուղղափառութեան հաւատոյն. այլ հանդերձ հեզութեամբ ցուցեալք: Զի ոչ յաղագս փոքունց մեզ է հանդէսս, և ոչ յաղագս դիւրաբար արհամարհիլ չարացելոց, այլ յաղագս տիրականա-

գունին՝ որոց ի մարդիկ բարեաց, և առանց որոյ անկարելի՞ է ապրել։ Քանզի Առանց հաւատոյ, ըստ գրեցելումն, անհնար է հաճոյ լինել Աստուծոյ։ Բայց գիտեմք զի և հոգևոր իմաստութեամբն՝ մեծատուն է քո կատարելութիւնդ, և ոչ ևս աշխատեսցի առ ի ցուցումն ուղիղ և ճշմարիտ բանին, ունելով մարտակից՝ նախ առաջին զԱստուածային շնորհն, և առ այսուիկ ևս զսրբոց հարանցն խոստովանութիւն, զոր իբրև զխարիսխ ունիցիմք, զգուշաւոր և հաստատուն առ ի հերձուածոցն առար կուածս, որք զաւրէն յանդուգն ալեաց ի վերայ եկելոց ընդդիմասցուք. տրտմեալք ի վերայ ըստ ժամու ժամու անտեղաբար շարժմանց ընդդէմ ուղէղ հաւատոց։ Եւ սակայն ոչ աւտար կարծեցեալք, յաղագս յառաջագոյն լսելոցն յաստուածային գրոց հանդերձեալ լինել հերձուածս, զի ընդիրքն երևելիք լինիցին պայծառացեալք լուսով բարեպաշտութեանն իբրև զլուսաւորս յաշխարհի, բան կենաց ունելով ըստ պատկերի առաջնոցն հաւատովք հաճոյացելոց, զոր թուէ մեզ աստուածայինն առաքեալ, սակաւս ըստ թուոյն ի մէջ բազմութեանն անչափի. և ազգաց յաւիտեանց։ Բայց մեծս և առաւելս վասն առաքինութեանն և առ ի յԱստուծոյ պատւոյն, և զգալի զստացուածս զայսոսիկ յաղթութեամբն, քանզի ասէ գիր. Զորս ոչ արժէ աշխարհ. վասն զի ճշմարտութեամբ ոչ ի բազմութենէ կերպարանաց բարեպաշտութիւն, այլ ի պաշտամանցն ճշմարտութենէ. և առ պաշտաւնն փութոյ և յարակայութեանց՝ ցուցանելով զառ ի Տէրն սէր։ Քանզի հաւատոյն փրկական և ինքն ծնաւղացն մերոց բազում անգամ լինի պարզև դեռ ևս մեզ տղայոց երևեցեալ։ Իսկ առ Տէրն ցանկութիւն՝ յետոյ ի վերայ եղեալ առանձինն իւրաքանչիւրում գործէ զկատարելութիւն, բաժանելով զփոյթն ի յուղացելոյն, և զճշմարիտ հաւատացեալն ի լոկ և ի միայն և յանպտուղ անուանն ունաւղէ. ապա ուրեմն թէև թողանին յԱստուծոյ՝ փորձութիւնք լինել, և հերձուածոցն զանազանմունք վասն այնորիկ թողանին՝ զի ընդիրքն՝ երևելիք լիցին, արժանիք եղեալք հանդերձելոցն նոցա տուելոց պսակացն՝ յերանելում և յանմահ կեանսն։ Այլ վասն զի մեզ և արթնոց պէտք են խորհրդոց բարեպաշտից և փութոց, քանզի անցանիմք ընդ մէջ որոգայթից ըստ առակողին, և ի վերայ մահարձանաց գնամք, անընդհատ մեզ պէտք են աղաւթից առ ի պահիլ ի հզաւրացն ձեռանէն, որպէս զի մի յեղեալ անկցուք ի վարս պեղծս

և կամ ի չարահաւատութեան մեղադրութիւն։ Եւ որչափ մեծագոյն այժմ հաւատոյ ընդդէմ աճեաց գայթակղութիւնն, այսչափ պնդագոյնս զարթուցանել զմեզ պարտ է առ ի պահպանութիւն և ի փոյթ Աստուածայնոցն աղանդոց, մի՛ գուցէ եթէ զազտնաբար զմեզ չարահաւատութեանն նետք վիրաւորեսցեն։ Արդ յառաջնումն յորժամ եկեղեցեաց խաղաղութիւն քաղաքավարիւր և զատեալք էին գայթակղութիւնքն, ոչինչ մեզ վնաս էր պարզամտութիւն բաւական եղելոյ խաղաղութեանն սրբոց եկեղեցեաց ի զգուշութիւն իւրաքանչիւրում տալ։ Իսկ այժմ վասն զի վնաս ի ներքս եղև եկեղեցւոյ և կալաւ ամենայն ուրեք, սկսեալ ի Նեստորի մոլորութենէն և հաստատեալ ի Քաղկեդոնի ժողովին, վասն այսորիկ ցայժմ ոչ պարզամտութեան մեզ պէտք են, այլ իմանող սրտի. քանզի գրեալ է, Զամենայն ինչ փորձեցէք, և զբարին ընկալարուք։ Քանզի այսպէս ճշմարտութեամբ բարին՝ եղիցի ի բարի, յորժամ անխառն իցէ ի չարէ։ Եւ զի զայս ոչ ընդունայն ասեմք այլ ծածկեաց ճշմարտապէս մոլորութիւն զեկեղեցիս Քաղկեդոնի ժողովն. և զվաղուցն դատապարտեալ Նեստորի աղանդն՝ ի նմա հաստատեաց. ոչ է դժուարին ցուցանել ի յեդելոց, որոց ի նմին իսկ ի ժողովին կացելոց բանիցն, և յորոց Նեստորի և յորոց միախորհ նմա աղանդոցն, սոցա զհամաձայնութիւն յանդիմանողաց մեր՝ և զնորին մոաց զիմացուած։ Իսկ զսրբոցն հարանց մերոց զընդդէմ սոցա կռիւ, և զի բաց շրջումն զԱթանասի ասեմ զմեծին, և զՑուլիոսին զՀռովմայեցւոց առաջնորդին, և զԲարսղի զիմաստնոյն և զսքանչելեացն Գրիգորացն և զՑովհաննու, և զԿիւրղի յաղագս հաւատոց ճգնեցելոցն և զայլոց զամենեցունց, որք մեզ զկնի առաքելոցն առաջնորդք փրկութեան եղեն։ Ոմանք առ Յ. և ԺԸ. ից սրբոց հարցն ժողովոյ պայծառացեալք. իսկ ոմանց զկնի յայլ ժողովս, այլ զի ըստ մասին առնուլ, յաղագս այսոցիկ երկայնագոյնից է բանից։

Եւ ունի քո աստուածսիրութիւնդ զամենապատուականին և զերանելի հաւրն մերոյ Տիմոթէի զգիրս՝ որ ընդդէմ Քաղկեդոնի ժողովին, յանդիմանելով զայս ամենայն յայտնապէս՝ յաղագս այսոցիկ զայլն ամենայն թողեալ միոյ որպէս զլխաւորի յիշեցից ժողովականի նորա՝ քան ամենեցուն։ Սուրբ հարքն մեր զտնաւրէնութեան և զմարմնանալոյն Աստուծոյ Բանին զանասելին պատմելով բան, մի ասացին հաւատալ պարտ է, և

խոստովանել զԱստուծոյ Բանին բնութիւն զմարմնացելոյն կատարելապէս, և ոչ երկուս բնութիւնս կամ երկուս ներգործութիւնս, ըստ որում և յայնժամ ոմանց թուէր հերձուածողաց. զի մի՛ երկաւորութիւն որդոց՝ ի ներքս ածիցեմք։ Որպէս ոչ եղև ի մարմնանալոյ Միածնին յաւելուած Որդւոյ. ո՛չ ընկալելոյ Աստուծոյ բանին, այլ ունայնացելոյ թափեցելոյ զինքն անյեղաբար յաղքատութեան չափս. կցորդութիւն առեալ մարմնոյ և արեան յԱստուածածին Մարիամայ. ըստ որում ասէ առաքեալ մերձաւորութեամբ մեզ և իմանալի անձին, զի ըստ ամենայնի զառ ի մեզ նմանութիւն ցուցցէ յինքեան ճշմարիտ առանց մեղաց մնացեալ, որպէս և էրն Աստուած Բանն, նորոգելով յինքեան զմեր բնութիւնն յաղագս առ մեզ ազգակցութեան հնարաբար ունաւղացս մեզ լինել վասն զաւրացելոց մեղացն, և զյարութեանն յոյս պարգևելով որոց զնմանէ առ մարմին ի վեր քան զապականութիւն և զմահ եղեալ վասն տնաւրէնութեան։ Իսկ Աստուածաբար զմեզ ապրեցուցանելով վասն բնական իւրոյ անչարչարական բնութեանն և իշխանութեանն։ Քանզի անփոփոխելի ոչինչ նուազ և անայլայլելի մնայ, ըստ որում ինքն է և եղեալ մարդ։ Քանզի այս է մեծ բարեպաշտութեան խորհուրդն, որպէս զի մեզ, մի և զնոյն խոստովանել՝ և յորս սքանչելագործէն՝ և յորս չարչարին, և զխոնարհութեանցն կրէ, ունելով ի մարմնանալոյն զպատճառս խոնարհութեան։ Իսկ որք ի Քաղկեդոնի ժողովին՝ երկուս բնութիւնս ներգործել ի Քրիստոսի կամին առաջնակի, և ըստ մասի միոյն զխոնարհականսն խաւսեցելոյ, իսկ միւսոյն զԱստուածայինսն գործաւղի. և զայս բան ամենայն գործեցելովքն ի նա զդիմացն երկաւորութեան գաղտնաբար ի ներքս ածեալ աղանդ՝ պարկեշտական ձայնի բնութեանցն. զի ստուարացեալ եղիցի վնասն։ Եւ բազում անգամ զի և յայտնապէս իսկ զայս խաւսին կերպարանաց ներգործութիւնս, և երկուց ոմանց հաղորդութիւնս ի ներքս ածեալք, և ոչ որպէս յաղագս միոյ ուրուք Տեառն խաւսեցեալք, այլ որպէս յաղագս երկուց շարամանեցելոց միմեանց պատւոյ և անփառութեան, և այլոց ամենեցունց, ըստ որում եթէ ոք թողացուսցէ ճշմարիտ լինել՝ որչափ ի նոսա եկն, ոչինչ եղիցի աւտար և կամ զարմացման արժանի տնաւրէնութիւնն Տեառն։ Այլ և ոչ թափման ճշմարտապէս. և ոչ խոնարհութեան համբերեալ երևեսցի Աստուծոյ

բանն, և ոչ Հաւր զՄիածին Որդին իւր՝ յաղագս մարդկան փրկութեան տուեալ, այլ և ոչ փառաց Տէր լինել խաչեցեալն։

Զի թէ զխոնարհականսն մարդկային բնութիւնն ըստ ինքեան ներգործէր, իսկ Բանին դարձեալ ըստ ինքեան զԱստուածայինսն գործաւղի, որպէս ոչ սրբոց հարցն մերոց՝ և ոչ կշռող բանի ճշմարիտ թուեցաւ լինել բնութեամբն՝ ընկալեալ Աստուծոյ Բանին զմարդեղութիւնն. և այսպէս իւր անձինն արարեալ զշնչական մարմինն որպէս իւրաքանչիւրում մարդոյ առանձին իւր մարմինն։ Զի այսպէս ամենայնի միոյ դիմաց անբաժանաբար վերագրեսցի. և միում էացելոյ Աստուծոյ Բանին մարմնացելոյ։ Իսկ որք յառաջ ասացելոյ ընդունայնաբանութեան զհետ երթեալք, բովանդակ կոչելում տումարին համաձայնութեամբ նմա արարին արտադրեցին սահման հաւատոյ, յորում և յայտնապէս ընդդէմ հարցն բերեալք՝ եղեն բարեպաշտութեան ի բաց քարոզեալք։

Զոր ասեն մի բնութիւն գոլ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի և ոչ երկուս, ոչ պատկառեալք ոչ ի մերձաւորագունից լուսաւորացելոց եպիսկոպոսաց պատւոյ որպէս ի Կիւրղէ Աղէքսանդրացւոյն ասեմ, և յԱկակայ՝ որ ի Հայոց աշխարհին քահանայապետ եղելոյ, և ոչ յորոց Կիւրեղ նոյն յորս առ Սեկունդոս. և Վաղերիանոս թուղթսն, և ոչ միայն յաշխատացելումն, յորում վերագրեալն է. թէ մի է Քրիստոս, զյաղագս այսոցիկն արտադրէ բան. եթէ պարտ է մեզ ասելով մի բնութիւն զԱստուծոյ բանին մարմնացելոյ խոստովանել՝ և ոչ երկուս բնութիւնս ի ճշմարիտ միութիւն երկաւորութեան բան ոչ մնացելոց։ Իսկ Ակակ միւսն՝ յորում առ Անդրէաս աշխատութիւնսն յորում առ երանելին Կիւրղի թղթի, զնոյն ունի բան. և զի և այլոց բազմաց եպիսկոպոսաց են յաղագս այսոցիկ պէտք, զիտէ քո իմաստութիւնդ յառաջասացելոց գրոցն երանելոյն Տիմոթէոսի։ Բայց ուստի որք քաղկեդոնացւոց ժողովն յայսոսիկ յառաջ եկին ի բանս՝ Թէոդորիտոս, և յԻբաս առաջնորդք նոցա, որք Նեստորի խորհրդակիցք էին համախորհուրդք, և զուգութեան նորա լուծման յեպիսկոպոսութենէն հասեալք, ևս առաւել եթէ նորին նզովից որք մնացեալք եղեն մինչև ի Քաղկեդոնի ժողովն առ ի բազմաց վնաս. զի և յայլ փոխադրեսցեն յընտանեկան մոլորութենէն, և որպէս բազմաց հաւատարմացուցին զմեզ բանք. եթէ կենդանի եւս էր Նեստոր յաբսորն

Ընդ այդ ևս ասեմ ձեզ, որ ես ինձ ոչ ինչ եմ համարում, այլ ամենևին ոչինչ եմ, ինչպես ասում է Պողոս առաքյալը, ոչինչ եմ ես ինձ համար

Այսպէս են ուղիղ Հաւատոյն մատնեցելոյ, որ բան զամենայն է զգուշութիւն, և մերոց անձանց և պլոյ իրաց պահպանուց, ճանապարհ եղիա թիշնամին առ ի մեզ, և ի հատարակայ իսկ նենգութեան, և վասն այսորիկ ամենայն ուրեք խոովութիւնս ծաւալեցոյց։ Այլ զայս ևս խորհիլ պարտ է, զի Տեառն ասացեալ է անորոշաբար՝ եթէ Որ ոչ է ընդիս՝ հակառակ իմ է. հարկ է ամենայնի ընդ այնոսիկ կարգել, ընդ որս և հաղորդութիւն ունին թէ դիտիցէ և թէ ոչ դիտիցէ։ Քանզի որպէս որք ուղղափառութեան հաւատոյն են զլուխ, և փրկիչ ունելով իւրեանց գՏէրն, միմեանց անդամք յայտնին շաղկապս հաւատովն և սիրոյ Հոգւոյ զաւրութեամբ՝ որչափ և իցեն, կամ թէ ձեր և վարկին. կամ ո՛ր չափում հասակի, այսպէս և ի վերայ առանց ուղիղ հաւատոյն՝ հարկ է ընտրել, և որպէս ի վերայ պլոյ հերձուածոյն դատիմք. և մանաւանդ պի բիւրացելոց ի նոսա անդիմից պհերձուածոյն չարութիւն. կամ պատճառ պմեզ բանն ճշմարտութեանս սաղդ լինել և արթուն, քան որում յառաչագոյն ասացաք յաղագս ուղղափառ հաւատոյ։ Վասն պի չարիքն ոչ միւնչ յարարատեան հասին՝ պլեայպս տարեալ լինին, որք նոցա հաղորդութեանն կցորդ եղեալք, յազգս միաւորութեան բանին զոր պարտ է առ միմեանս ունել՝ որք ի նոյն պատարագս վայելելիք։ Զայսոսիկ դիտացեալք, մանաւանդ թէ ուսեալք յԱստուածաշունչ գրոց ի հարցն վարդապետութենանց՝ ի ձեռն Աստուծոյ մարտակցութեանն պահեցուք պմեզ, ոչ եղեալք հաղորդ պատրանաց այսոցիկ, այլ ազաւթելով զսուրբ հաւատն՝ անրիծ պահել և անշահախնդիր մինչև ի գալուստն Տեառն, որում սպասեցուք. ոչինչ մեծ կարացեալք պմերձակայս. բանզի անցեալ ձև աշխարհիս այսորիկ, երբև զտաղտար լուծեալ, յորժամ ճշմարտութիւնն առ միշտ հաստատուն կացեալն մերձեսցի, յորժամ երանելի եղիցի ուղղափառութեան հաւատովն, որդին Աստուծոյ եկեալ երևեսցի գոչէ պնա, և ամբիծ վարուք, յորս և զբոյդ ազաւթիւք և հաւատովք, լինել Աստուածսիրութիւն՝ համերաւթեամբ առ նա սիրովն, և այսու առ Աստուած սէրն, ասէ Աստուածաբանն Յովհաննէս. պի ըստ պատուիրանաց նորա գնասցուք, բանզի բազում սուտ մարգարէք ելին յաշխարհ, ոմանք ուրացեալք, մարմին համագոյական առնուլ մեզ պՅեսուն՝ որպիսի լինել ասեն պՔերինթոսի տգիտի, Իսկ ոմանք բնութեան

երկաւորութիւն, երկուս բնութիւնս առանձինն գործով ներգործել ի Քրիստոս. ասացեալ երկաբանչիւրոցն առանձնակի և կատարեալապէս պընտանեկան գործառուցս, որ է բաժանումն առնասելի Աստուծոյ Բանին, որպիսիս լինել ասացաք զորս ի Քաղկեդոնին՝ և որք՝ յարևելս յարդ ևս եպիսկոպոսք պնգաբար ուղնական են նորոգաձևութեան այսպիսեացս աղանդից։ Քանզի ուսաք և որ ի Մծբին զաթոռն ունի եպիսկոպոսութեան՝ յայտնապէս պնեստորին գովել անաւաւթաբար զամպարշտութիւն զպայռելով. յորոց մեզ ի բաց կալ բովանդակ ամենայն իրաւք. և որչափ է զաւրութիւն, բանզի ասէ պերբ. Եկէք ի միջոց նոցա և մեկնեցարուք, և ի պիղծս մի մերձենայք, և ես ընկալայց զձեզ։ Բայց գու ո՛վ Աստուածասէրդ՝ յայտնեկ յառաջաւթեա՛, և որ որ բնչն հաւանին, բարի խորհելով պահեա՛, և զոր անխտրաբար ամենեցուն հաղորդել յանձին ունին՝ յորում և իսկն չերկբի, բանզի նմին ամբաստանութեան և սոքա արժանիք են, որոց և յանցուցեալք են, զի կատարեալ պհամբերութեան վարձն բո ի բաց առցես։ Քանզի ինքն ասաց ի ձեռն մարգարէին. Կայ մնա՛ ինձ յաւուրն յանդիմանութեան իմոյ, աղաչեա պՏէր, և զմեզ զամենայն ուղղափառս՝ պահել ի յաւացելումն յայսմիկ յերանելի հաւատիս, և Հոգալ պիտանացու վարուց՝ զի արժանի լիցուք Հաստարակաբար ընդ սուրբս հասանել ողորմութեանն Աստուծոյ՝ սուրբ գոռ ի նա պաշտաւնն պահեցեալք՝ ամէն։

Եւ զմեզ տառապեալս որ գրեցաք գպղ,յիշելոյ արժանի արարէք, ո՜ր և կարդասցէ. և եթէ որ ի մեզ կոչեսցէ պատրաստ եմք վասն նորին հաւատոյ պատասխանի առնել և եթէ խոհ յուժեր ճշմարիտ նախանձ հաւատոյն Քրիստոսի՝ յայտ արարէք՝ կարդալով զթուղթդ զպղ, և մի՛ լոկ պարծեսցի Քրիստոնեայ լինել՝ զի ոչ բանիւք արքայութիւնն Աստուծոյ, այլ գործով։

Ձաչեաաա-ասա, և պանպիսաա, պիո՜ա և պծա-պա՜ն իմ չեչեչ ի ա-ւրք պաւ-ևա չեր, ո՜վ պասփ ա-պղաքփաա-ս։

ՍՐԲԱՍԷՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑ ՄԱՆԱՍԷԻ, ՅՈՎՀԱՆԷՍԻ ԵՒ ՏԵԱՌՆ ԳԻԳԱՅ ԴԱՉՏԿԱՐԱՆԻ ԵՒ ՏԵԱՌՆ ՍԱՐԳՍԻ ԵՒ ՏԵԱՌՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ Ի ՍԱՀԱԿԱՅ ԿՈՐՈՒՍԵԱԼ ԾԱՌԱՅԷ ԽՈՆԱՐՀ ԵՐԿՐՊԱԳՈՒԹԻՒՆ։

Զսահման հաւատոյ՝ զոր ուղղափառ վարդապետաց Հայաստան աշխարհիս հաստատեալ էր անշարժելի պահել, և հեռանալ յամենայն հերձուածոց։ մանաւանդ յազանդոյն տարագիր եղելոյ ուրացողին Նեստորի, և յորմէ առաւելագոյն պարտ էր փախչել և պիղծ և աղտեղի համարել։ բարիատեաց չար բանսարկուն մտամոլար և պակշոտեալ պատրանաւք զիս գայթագղեցոյց, խնամութիւն առնելով ընդ աշակերտս անյիշելոյն Նեստորի։ Վասն որոյ արժանի էի տանջանաց և իսպառ կորըստեան ըստ անաւրէն գործոց իմոց, և դուք, տեարք, զողորմութիւնն Աստուծոյ արարէք ի վերայ իմ տալով ինձ տեղի ապաշխարութեան. և ես պայման արարի առաջի վարդապետաց իմոց և տերանց Աստուածային ուխտիւ, ամենեւին չհաղորդել ընդ պատուիրանազանցս և թերահաւատ ազգին և որ ծնաւղքն անուանեալ են կնոջ իմոյ, մի՛ յաղաւթս, և մի՛ կերակուրս, և մի՛ յայլ ինչ երթևեկութեան սէր և ընդանութիւն, այլ որպէս զմի որ յաւտարականաց համարել։ Եւ թէ թերի գտայց միով իւիք նզովեալ եղէց յամենասուրբ Երրորդութենէն. և ի ձէնջ տերանց պատուհաս կրեցից, և հաղար ստեր *) դրամ տուգան

*) Այսպէս յօրինակին.

տացից ի սուրբ եկեղեցի, և կնքեցից *) գայս պայման նամակ։ Ես Սահակ Համազասպայ որդի յԱրածի գեղջէ իմ մատամբ։

Եւ վաւերական մատանի՝ Մանասէ Բասենոյ եպիսկոպոս. և Յովհաննէս Ամատունեաց եպիսկոպոս, և Գիգ Դաշտկարին. և Սարգիս Զաւրականեան, և վարդապետ Քչկան ի վերայ եդին։

*) Այսպէս յօրինակին.

ԱՅՍ ԱՌԱՋԻՆ ԹՈՒՂԹ ԳՐԵՑԱՒ Ի ՄՈՎՍԷՍԷ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ ԱՌ ՎՐԹԱՆԷՍ ՔԵՐԴՈՂ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԵՂԱՊԱՀ

Փափաքելի վիճակի Քրիստոսեան հաւատոցն սիրելութեամբ ընդունաւղ, և ինձ երևեալ հայրաձև և մերձաւոր Տէր Վրթանէս. ի Մովսէսէ անարժանէ, քեզ և քոյոցդ, բազում խոնարհութեամբ երկրպագութիւն. ընդ որով և առաւել ողջունի հարցութիւն։

Ծանուցանեմ փոքր ի շատէ Տեառն մերում զդժնդակ նեղութիւնս որ եհաս մեզ։ Դէպ եղև ինձ ի տիս տղայութեան հասանել յեպիսկոպոսարանն Ցուրտաւայ՝ որոյ եկեղեցւոյ ըստ աւրինաց աշակերտ իսկ էի. որ սնայ և ուսայ դպրութիւն հայերէն և վրացերէն, ուր և պարզևեցաւ իսկ ինձ արժանի ի Տեառնէ հասանել յաթոռ վարդապետական նոյն տան դրանն բդեշխի։ Ոչ եթէ ըստ արժանեաց ինչ իմոց ասեմ. այլ որպէս կարծեմ ի յանդիմանութիւն ուրագաւղաց զՈրդին Աստուծոյ. քանզի յայսչափ անցելոց ժամանակաց ապա ևս հասի ի վերայ. թէ որպէս Վիրք զկանաչագեղ տերևն միայն ունէին. ո՞ստս առանց պտղոյ ունելով յինքեանս, ըստ աւրինակի սաղարթալից թզենւոյն՝ յորում ոչ եզիտ պտուղ Տէրն, այլ տերև միայն. ըստ որում և այսոքիկ ի հաճոյս մարդկան, զամենայն պաշտաւնն լի և կատարեալ կարծեցուցանէին ցուցանել։ Իսկ յորժամ ծանեաք զմեծարանսն հրէական սահմանի ժողովոյն Քաղկեդոնի, և զհայհոյութիւնս՝ որ յՈրդին Աստուծոյ. նա և ոչ տերևն կանաչ գոյր ի նոսա, վասն որոյ զբանն ի վեր առեալ՝ թշնամի՞ եղեաք կաթուղիկոս անուանն, և ամենայն իշխանացն և աշխարհին։ և վախճան՝ հալածեցայ. և թէպէտ վասն իմ մե-

ղացն. ի ժամուս յառաջնորդութենէ զրկեալ է աշխարհս Հայոց, հարկ համարեցայ զալ ծանուցանել սրբութեանդ ձերում զկորուստ աշխարհին, և զիմ տառապանս. և թէ ո՞րպէս վասն խստութեան ձմերայնւոյս և գնդայոյզ լինելոյ, արգելեալ եղէ ի սրբոյ Մկրտչի Յովհաննու ի վանս որ յԱրեգածու ոտին. և ընկալեալ ես ի ձեռն երանելւոյ տեառն Բաբիւլասայ վանից երէցու՝ զայդ ի մանկանէդ լսէք։ Բայց առ ժամս զրեցի և ես ի հայ լեզու ցիշխանութիւնն Ցուրտաւայ Եկեղեցւոյն։ Հրամայեցէք զրել և դուք զի նախանձաւոր են ուղղափառ հաւատոյ. թո՛ղ զի յաղանդոյն առաւել զզուշանան. Եւ ինձ ի ձեռն թզթոյ խրատ տո՛ւք բերել. և զողջոյն սրբութեան ձերոյ ծանուցէք։

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹԻՑ ՄՈՎՍԷՍԻ. Ի ՎՐԹԱՆԷՍԷ։

Զգիրս ողջունի սրբութեան քո ընկալեալ՝ գոհանալով կԱստուծոյ ուրախացայ. զի նախանձաւոր էր ուղղափառ հաւատոյ. և ասպնջական սուրբ հարցն։

Ճշմարիտ վարդապետութեանն որ անկեալ յաշխարհս մեր ի ձեռն երից երանելոյ տուրբ և բայ, և անզանգիտող նահատակին տեառն Գրիգորի, և զի յապստամբող, և ի վերջն ժամանակս հասեալ եմք, ոչինչ են գարմանք տեսանել՝ զոր սրբութիւնդ ձեր գրեաց։ Քանզի տակաւին ևս տեսանեմք զգուշակութիւն նուիրական առաքելոյն, թէ Հերձուածք լինելոց են ի ձեզ, և զայն ևս թէ Որ ընդիրքն են ի ձեզ՝ երևեսցին. զոր ճշմարտիւ սրբութիւնդ քո կատարեաց. հալածանաց և բազմապատիկ նեղութեանց համբերելով։ Եւ ի վերայ գորին եղիցի բեզ միշտ արիանալ. և անկնճռելի շնորհիւն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, և լըջմտութեամբ ստանալ պարգևս՝ ի բաւական աջոյն։ Իսկ որ ի բազմացն փութացար շահաւորութիւն, ցանկալի է. և որ յընկերսիրութիւնն ընթանայր աւգուտ, տենչալի է. ըստ պնդ. թէ Ոչ խնդրեմ զանձին աւգուտ՝ այլ զբազմաց, զի ապրեսցին։ Զթուղթն զոր խնդրեցեր ի հայ լեզուն, արարի. և եթէ կամի Քրիստոս Աստուած ի մատեհ աւուրս Կաթուղիկոս կամին նստուցանել, գնոցա ձեր շնորհիւն Քրիստոսի Աստուծոյ՝ նա հոգայ և մեք սատարեմք մինչև ի կատարումն գործոյդ ըստ կարի մերում։

ԹՈՒՂԹ ՀՐԱՏՈՒՑՄԱՆՑ ՄՈՎՍԷՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ։

Ի ժամանելութիւն երկնից վիճակեալք սրբութեամբ երկրպագեալք սրբոյ Երրորդութեանն, Քրիստոսեան հաւատոյն սիրելութեամբ ընդունելոյք. ի ձեռն երից երանելոց անզանգիտող նահատակին տեառն սրբոյն Գրիգորի հայելոցս իհաւանութեանդ Յուրտաւոյ եկեղեցւոյ, առ որս առաւել հարկ համարեցայ զրել իսկ յաժարութեամբ լսելոյ, առ հատարակ ամենայն պաշտաւնէից սրբոյ եկեղեցւոյ հանդերձ միաբանական ժողովրդեամբ. ի Մոխսէ անարժանէ Ցերամբ ողջոյն. ընդ որով և առաւել ի խազաղութեան պահպանեալք լիջիք, յաւուր սրբոյ Երրորդութեանն։

Սիրելիք. ի սկզբանէ իսկ ընդ որս հաճեցաւ Աստուած և կոչեաց ի սպասաւորութիւն մեծի տէրութեան իւրոյ, զհոյժ քաջահաճոյսն ընդրեալ՝ իմացեալ տեսանեմք, որոյ գվերակացութիւն ժողովրդեան շնորհեալ, և կամ՝ որոյ գմարդարէութեան շնորհն առեալ էարկ։ Ամանք տեղի ետուն և յաժարութեամբ լսեան կոչմանն, և կէսք յապաղէին գշնորհն և բամբասէին՝ և ոչ մի որ ի նոցանէ, վասն զի կէսքն ի սպասաւորութեանն մեծութենէ զարհուրեալ երկնչէին, այլքն հաւատովքն համարձակեալք կոչէին գհետ չոգան։ Վասն որոյ ամանք հրաժարմամբն գղջութեամբեսն նշանսյն պահանջեն որ յԵղիպտոսն, և այլ յաժարութեամբն հաւատոյան այլոց բերան լինել և ամանք համարձակութեամբ ի ձեռն սերովբէին կայծակամբն սրբեսցան, և այլ երկչոտութեամբն զաւետիս պահանջեն՝ թէ յարդանդի իսկ սրբեսցի։ Բայց դարձեալ տեսանեմք և այլս ոմանս կոչեցեալս և ի նոյն սպասաւորութիւն կարգեալս. զոմանս աւծեալ ի թագաւորութիւն ի Հրամանէ Աստուծոյ. և զոմանս գասեալ յառաքելութեան շնորհս. և զի հետուն գիներեանս բոմանդակ Հոգ-

ւղն սրբոյ, և զի ոչ ցուցին զնացս արժանաւորս ըստ կամաց կոչողին, ոչ միայն չաւտեցան ինչ ի շնորհէն, այլ զի և պատժեցան. ևս և պատժելոց են չարաչար. ճաչայատ է ամենեցուն զի Աստուած մեր ոմանց է լոյս. բայց ոմանց հուր, ըստ իւրաքանչիւր նիւթոյ որպիսութեանն. ապա ուրեմն զտացուած զոր տայ ումեք Տէր յաւանդ, պարտ է երկիւղիւ զգուշանալ և պահել և առաւել ևս աճեցուցանել, այլ ոչ ևս կորուսանել. զի պարզեր Աստուծոյ առանց համարոտական հանդիսի ոչ ունին դիւրանալ, այլ որպէս տուեալն լինի առատութեամբ ըստ նմին և հատուցանելի է աճելութեամբ. մանաւանդ զառաջնորդութեան ստացուած չաւրինաւոր, որոյ օրրան է բարձրութիւն՝ նոյներան և վտանգն։

Եր որ չանպայման կատարել կհրամայեալն բովանդակ, որ եպիսկոպոսաց և երիցանց կարգեցան, աշխոյժ և ողջախոհս լինելն և ուսուցիչս անբաշխարաց յամենայնի. ծախելով զմարմինն ի հոգին յաւելուլ զզայսն հալածելով ի դահավիժութենէ զիարահան պահել, մերձենալ առ Աստուած և ընծայել զկյսն։ Արդ վասն որ և մեզ զդիպուած աշխմանին. Թէպէտ և կարգ մի կհրաժարելն ուսուցանէր, և առաւել ևս երկնչուտանալ ընդ երկնչոտան. զի Թէ յարժանաւորսայ իսկ որ լինալը, և յոյժ իսկ ի բաշխաճոյիցն, սակայն ի վերադոյն էր բան զմեր տկար բնութիւնս. միջնորդ ընդ Աստուած և ընդ մարդիկ լինել. զմտաւ ածելով Թէ զոյզ վերիվայր ինչ պատուհասիցեմք, Թող Թէ և յանարժանից ևս Բայց զարձեալ միւս ևս կարգն. կենդանադելն ուսուցանէր, զի որպէս ի հայրենեաց իմն ի սննդեան տեղւոյ կոչեցեալ եղեալ հատատով Աստուծոյ նախանձամութեանն կշնորհս վարկանելով, յաղագս որոյ տեղի տուեալ յաւժարութեամբ լուաք կոչմանն. վասն որոյ և յանկարծակի իմն ի վերոյ հասեալք հայհոյութեան ինչ. զոր յՈրդին Աստուծոյ էր հատատեալ շնորհակորուստն, առ որս ծանուցեալ զվերս անհրնարինս. և չիշխեցեալ ընկենուլ ընդ լռութեամբ զխոտն զոր և շարժեցաք իսկ։ Վասն որոյ և Թշնամի եղեալ ամենեցուն, և որչափ յանդիմանեցաք, առաւել ևս սպառնացեալ եղեալ, ի քահանայապետից և յիշխանաց, մինչև հալածել Ինձ այսպէս Թուի Թէ զոր աւրինակ ընդ դատապարտութեամբ անկեալ լինէի Թէ զիտէի զխոտն և ծածկէի, նոյնպէս և չարաչար բարկութեան էի արժանի, որ լսէն և անփոյթ առնէ, որպէս և ա-

րարին իսկ անփոյթ. որք զառաջնորդել ուրուք չունին յանձին, և ինքեան և ոչ զդիւրագիտելին անդամ կարեն առնուլ ի միտ, Թէ ներ և կամ յումմէ զերեալք եղեալ իցեն ի զեղեցիկ հայրենի իւրեանց ժառանգութենէն, այլ և վարիցն ևս ընդ ինքեանս ի զերութեան և կհատան, որ պարտէին կենդանացուցանել։ Ապա ուրեմն յիրաւի լուիցեն զսպառնացեալսն Աստուծոյ, զորս և աստուածանուէն Երեմիայիւ. Քահանայք, ասէ, ոչ ասացին, ուր է Տէր. և հովիւք ամպարշտեցան յինէն, և ցրուեցին զոչխար արաւտի իմոյ։ Եւ ապա զի՞նչ. Յաղագս այդորիկ, այսպէս ասէ Տէր. Ո՞վ հովիւք, որ կորուսէք և ցրեցէք զոչխարս արաւտի իմոյ, արդ ահաւասիկ ես վրէժ առից ի ձէնջ, զի լցան աւուրք ձեր ի հողմոցումն *)։ Արդ զի զսիրելի զՄիածին Որդին Աստուծոյ զսպանաւզայն ախտացան, յայտ է. Թէ ըստ աւրինակի նոցա և ոչ ի մարմնաւոր պատուհասէ վրիպելոց են։ Եւ նորա զինչ պատուհաս կրեցին արդեաւք. սովոյն դեղ արարին կանայք նոցա զսիրելի որդիս իւրեանց՝ զորս խորովեին և ուտէին ի պաշարելն Տիտոսի զերուսաղէմ. Զորս Զբիւր՝ սովովն սատակեաց, Ճ. և Ի. բիւր սրով կոտորեաց, Ծ. բիւր ի գերութեան վարեաց. և պատճառք այսչափ բազմութեան ի բաղաքին գտանելոյ՝ գաղիկ տաւնին էր. յորում ամենայն ազգն ի մի վայր գումարեալ էին և իբրև ի բանդի արգելան. զի յորում աւուր նենգեցին զկեանսն իւրեանց զՔրիստոս Աստուած, ի նմին աւուր զհատուցումն ընկալան։ Եւ այժմ որք զնոցայն ախտանան՝ յայտ է Թէ ընդ նոսին և պատժելոց են՝ և զատիս և զանտին։

Արդ զի ընդ որս մի՛ և մեզ լինի լսել զհատին սպառնալիսն Աստուծոյ, և կրել զանողորմ զպատուհաս գայն, Հարկ համարեցայ ի ձեռն զգուշացուցիչ Թղթոյս խառնել յականջս Աստուածսիրութեանդ ձերոյ. զգայշ և աշխոյժ լինել ի հաղորդութենէ տէրունական և տիրասպանաց մեծարոզաց ժողովոյն Քաղկեդոնի. Քանզի առաջնորդք ժողովոյն՝ աղանդակիցք Նեստորի էին, և հալածեալք յեկեղեցւոյ, որոյ սատար գտեալ զմեզատուրն Մարկիանոս և զկին նորին Պուլքերիան է. սորա բինախնդիրք եղեալ Նեստորի, յեղեալ ի բայ տապալեցին զառաջին սահմանս զերանելի վարդապետացն. և ոչ մնաց խոստովանութիւն առաքելոցն, որք ի սկզբանէ ականատեսք և սպա-

*) Ա յսպէս յօրինակին.

սաւորք եղեն բանին, և այլ սահման հաստատեցին, այլաձև քան զՆեստորին. և նոյնամիտ որպէս զնորինն, զի դիւրաւ կորուսանել մարթասցեն զպարզամիտս։ Զորոց զկեղծաւորութիւն, նոցին իսկ գրեալքն յայտ առնեն. զի յետ հրաշալի խառնմանն և ճշմարիտ միաւորութեանն, երկուս բնութիւնս սահմանեցին ի վերայ միոյ Քրիստոսի, բաժանեալս և անջատեալս ի միմեանց. և վրիպեցուցանելով, մերթ ասեն մի՞ է և միադէմ. և նոյն Քրիստոսն՝ Որդի Աստուծոյ և Տէր և Միածին։ Եւ անդրէն դարձեալ ասեն, և յերկուց բնութեանցն անխառնելի է, և որք խառնել համարին՝ ասեն զերկուս բնութիւնսն Քրիստոսի այսինքն զմարդկութիւն իւր բովանդակ, ընդ իւրում Աստուածութեանն, զնոսա նզովեմք ասեն, վասն որոյ իսկ և յերկուս դէմս և յերկուս զաւրութիւնս բաժանեն զբանս զրոց սրբոց. և որ խոնարհագոյնք ասացեալ՝ միում բնութեանն առանձինն որոշեն. և զբարձրագոյնսն՝ միւս ևս բնութեանն առանձին զատուցանեն։

Այսպէս՝ զասելն, թէ Ես և Հայր իմ մի եմք. և ի վերայ ծովուն զգնալն, զփորձչին զյաղթելն, զխեղսն ողջացուցանելն, զքաղցեալսն կերակրելն, զչորեքաւրեայ զմեռեալն յարուցանելն, և որ ինչ նման է գորին, միայնոյ՝ և մերկի Աստուածային բնութեանն առանձին զատուցանեն։ Իսկ ասելն, թէ Հայր իմ մեծ է քան զիս. և զվաստակելն, և զննջելն, զքաղցնուլն, և զծարաւելն, և զահագին զչարչարանսն, և զկամաւոր մահն, մարդկային բնութեանս միայնոյ առանձին որոշեն, և իբրև սոսկի մարդոյ, զամենայն տկարութեամբ կրել վարկանին՝ Բանին զնա վարելով յայն։ Եւ այսպիսի կեղծաւորութեամբ՝ բնութեանցն բաժանմամբ, զհայհոյութիւն առաջնոցն սահմանեցին։ Զի թէ բնութիւնք երկուք անհաղորդելիք և անխառնք են ի միմեանց՝ որպէս ասենն, յայտ է թէ և դէմք երկուք. ապա և որդիք երկուք։ Եւ արդ զի՞ ևս ըստ առաջին կեղծաւորութեամբ մեղմեխանացն նոցա վեր ի վայր ընթացուցանեմք զբանս. յորում՝ ժամանակի գետնագողի, և սողեցուցանելով մուծանէին զհերձուածն, վասն զի և աշխարհ ծաղկեալ ևս էր տակաւին սրբով հաւատովն։ Իսկ այժմ առաւել ևս յայտնապէս գրեալ տեսանեմք զաղանդն Նեստորի, յևս առաւել նորաձև գրեալս նոցա, զոր ես տեսի և կարդացի նոցին իսկ գրով, որ թարգմանի ի մեր լեզուս այսպէս։ Ասէ, Զոր աւրինակ ազնիւ հիւսան, զը-

տեալ նիւթ ինչ՝ առնէ զնա անաւթ պատուական, այնպէս Աստուածութեանն զտեալ զարգանդ կուսին սուրբ և ամբիծ, արար ի նմա ասէ, զմարդն զոր զգեցաւ և ծնաւ ի կուսէն։ Եւ դարձեալ, զի՞ զարմանաս, ասէ. ո՞վ այր դու, զի զոր աւրինակ զկինն ի կողից առնն ստեղծ, սոյնպէս և զայրն յարգանդի կուսին արար ասէ, զոր զգեցաւ և ծնաւ ի կնոջէն։ Եւ յայլում տեղւոջ ասէ, և ոչ ամաւթ համարեցաւ զի որ արարեալ զմարդն՝ զգենուլ և ծնանել ի կուսէն. և զոր միանգամ երանելի վարդապետացն զթուղթս տեսի և կարդացի՝ զոր յազագս հրաշալի խառնմանն և անճառ միութեանն էր ասացեալ, զամենայնն յայսպիսի հայհոյութիւնս փոփոխեալ տեսի։

Իսկ զևս առաւել հրէական սարսափելի հայհոյութիւնս նոցա, վիճելովն մերկացուցեալ զարմանայաք. թէ որպէս ամենեւիմբ իսկ արտաքոյ Երրորդութեանն, այլ և եթ զոմն զխաչեալն Քրիստոս, հրէաբար հայհոյէին։ Արդ զայս ամենայն զիտացեալ, սիրելիք, զճանապարհ արքունի զնասցուք. մի՛ յաջ խոտորեսցուք, և մի՛ յահեակ։ Յամենայն ծառոյ դրախտի Աստուծոյ կերիցուք, այսինքն սուր և սուրբ աչաւք մտացն հայել յամենայն ի սուրբ եկեղեցական զրոց և յուղղափառ վարդապետաց ճաշակեսցուք զբանն Աստուծոյ և կեցցուք։ Իսկ որ աւտարաւտիսն բերեն ի մէջ, ի նոցանէն ասաց Աստուած ոչ ճաշակել մեզ, զի մի՛ մեռցուք։ Քանզի հաւատք են ամենայն բարեաց գործոց գլխաւորութիւն. և առանց ուղիղ հաւատոյ՝ անհընա՞ր է հաճոյ լինել Աստուծոյ։ Պահեցին նոքա սրբութեամբ, և մի՛ ոք պղծեսցէ զնոսա. քանզի հիմն սրբութեան հաւատոյ այժմ, այլ ոք ոչ կարէ դնել քան զեղեալն որ է Յիսուս Քրիստոս, մի յԵրրորդութենէն. մեծատունն՝ վասն մեր աղքատացեալն, որով ամենայնքն ըստ Պաւղոսի. զորմէ և Յովհաննէսն ասէ. թէ Որ էրն ի սկզբաննէ Բանն կենաց՝ առանց որոյ եղեն և ոչինչ. զնա՝ աչք իսկ մեր տեսին, ասէ. և ձեռք մեր շաւշափեցին։ Արդ՝ թէ սոսկ մարդ է ծնեալն ի կուսէն ըստ բանին նոցա, յո՞րմէ մեծութենէ արդեաւք աղքատացաւ, և կամ ամենայնքն նովաւ զիա՞րդ եղեն, և թէ ոչ բնութեամբ էր խառնեալ և միացուցեալ Աստուածն Բանի զբովանդակ մարդկութիւն իւր. այսինքն մարմին և հոգի և միտս և զի՞նչ ի մարդ է ընդ իւրում Աստուածութեանն որպէս զիտէ միայն Երրորդութիւնն զանտեսանելի զբանն. զի՞արդ բդեաւք տեսանէին. և կամ զաներևոյթն զի՞արդ

շաւշափէին։ Այլ զի յաղագս այսպիսեացս իսկ որք ասէին. թէ ոչ եկն Տէրն մարմնով, փութով պնդութեամբ զհամառաւտ գրէ առաքեալն և աւետարանիչն ասելով՝ թէ զԻ սկզբանէ Բանն՝ առանց որոյ եղեւն և ոչինչ. աչք մեր իսկ տեսին, ասէ, և ձեռք մեր շաւշափեցին, և որ ինչ այլ այսպիսիք։

Արդ մեք, սիրելիք, պարտական զթով շարժեցեալք ի վերայ եղբայրական կորստեանն վախճան, անձանց զգուշասցուք որպէս և պարտ է, և ի վերայ նոցա աղաւթս արասցուք որպէս արժան է. դառնալ նոցա ի վրիպեալ մտացն և գալ յուղեղ հաւատս, որ տուեալ են ի սկզբանէ յեկեղեցիս, յաստուածատես առաքելոցն, և յերանելի վարդապետացն։ Եւ զայս այսչափ փոքր ի շատէ հարկ համարեցաք գրել ձեզ, և զմեղանս յանձանց ի բաց թափել առաջի Աստուծոյ և մարդկան։ Եւ ետու բերել զպատճառս ժողովոցն, և այլ հաւասարս հաւատոց զերանելի վարդապետացն, և զընդդիմակաց հերձուածողացն, զյոլովագոյնն այտի տեղեկացիք։ Եւ որք յետ այսր պատուիրանի անփոյթ առնելով անխրատաբար վարեսցի ի հաղորդութիւն աղանդին, ինքն բարձցէ զդատաստանն ի Տեառնէ և զասդիս և զանդին ո՞ որ և իցէ, և մեք անպարտ լիցուք։

ՊԱՏՃԱՌՔ Դ. ԺՈՂՈՎՈՅՆ ԵՐԿԱԲՆԱԿԱՑՆ, ՄՈՎՍԷՍԻ ՎՐԱՑ ՈՒՂՂԱՓԱՌ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

Արդ յետ փոխելոյ յանարատ և յաստուածահաճոյ կենաց պանդխտութեանս երանելեացն Թէոդոսի թագաւորի բարեպաշտի. և Կիւրդի եպիսկոպոսի Աղեքսանդրի. և վասն զի որդի ոչ գոյր Թէոդոսի, թագաւորութիւնն բեռն անկ էր որ զկուսութիւնն պահել կեղծաւորեալ, և ապա կին լեալ ումեմն Մարկիանոս անուն, զորմէ ասեն աղանդակից Նեստորի։ Եւ սորա թագաւորեցելոյ, նախանձ ունելով յաղագս Նեստորի, հրամայէ ժողով լինել ի Քաղկեդոնի. ՈԼ. և Զ. եպիսկոպոսաց. և իբրև հրամանն յանգ ելանէր և ժողովն լինէր. եպիսկոպոս էր ի Հռովմ՝ Լեւոն, յԱնտիոք՝ Մաքսիմու, ի Կոստանդնուպաւլիս՝ Անատոլի, յԵրուսաղէմ՝ Յուբնաղ. յԱղեքսանդրիա՝ Դիոսկուրոս։ Զայս երանելիս Դիոսկուրոս՝ ամպարիշտն և անհաւանք ճշմարիտ հաւատոյ. Ո և Լ. քն զրպարտեցին խորհրդակից Եւտիքի համբաւելով. թէ վասն սոցին իսկ՝ եղև ժողովն. զորոց ստութիւն՝ անսուտ յիշատակարանք մեր յանդիմանեն։ Զի Եւտիքէս՝ լեալ մոնազն ի Կոստանդնուպաւլիս, և Փղաբիանոս պաղատան եպիսկոպոս, զորմէ ասէին սիրելի քեռ թագաւորին Թէոդոսի. և վիճեալ ընդ միմեանս առաջի Թէոդոսի, հրամայէ ժողով լինել երկրորդ անգամ յԵփեսոս. և քննեալ և՝ ոչ գտեալ յուղղութեան՝ զերկուսինն մերժեն և արտաքսեն յեկեղեցւոյ։ Այլ խորհուրդ ամպարիշտն Մարկիանոսի զժողովն առնել ի Քաղկեդոնի. վասն զՆիկիական սահմանադրութիւնն ի սուրբ նախահարցն փոխելոյ էր, և ոչ յաղագս երանելոյն Դիոսկուրոսի։

Արդ Թէոդորիտոս Կիւրոս քաղաքի եղեալ եպիսկոպոս համազոյգ Նեստորի՝ զոր լուծեալ յեպիսկոպոսութենէ յԵփեսոսի ժողովին, զսա հրամանաւ ամպարշտին Մարկիանոսի ընկալեալ եղև յառաջնորդութիւն Քաղկեդոնի ժողովին։ Եւ Յուբնաղ՝ որ

նախ ի Յեփեսոսի ժողովին ընդ ուղղափառսն նշովեաց զԹէոդորիտոս. սորա թագաւորին և թագուհւոյն երեսաց ակն առեալ հնազանդեցան։ Եւ Նեստոր դեռևս կենդանի էր յաքսորն, և առաքեցին ածել զՆեստոր ի ժողովն։ Եւ ի հասանել հրովարտակին, ժամանեալ բարկութեանն Աստուծոյ՝ սատակեաց ըզՆեստոր։ Եւ նոցա իմացեալ զիրաւական վճիռն, զսուրբ կոյսն Աստուածածին խոստովանին կեղծաւորութեամբ. և սկիզբն արարեալ կանխապատրաստ եղելոյ՝ մահացան խորհրդոյն ի տումարէն Լևոնի։ Իսկ բազումք յուղղափառացն որ յԵփեսոսի ժողովին, միաբան ասեն. Այդ՝ ի Նեստորի խմորոյն է։ Եւ անաւրէն վիրագն Մարկիանոս՝ ի սաստիկ ցասմանէ շարժեալ՝ հրամայեաց խոշտանգել զնոսա. և նոքա ոմանք յերկիւղէ, և ոմանք աչառութեամբ՝ հաւանեցան հրէական սահմանի ժողովոյն Քաղկեդոնի։ Բայց երանելին Դիոսկուրոս՝ եպիսկոպոս Աղեքսանդրի, բազում չարչարանս կրեալ ի Մարկիանոսէ, աքսորեալ լինէր, որ և խոստովանող Քրիստոսի կոչեցաւ, զի մեռանել լաւ համարեցաւ քան թէ կալ անաւրէնութեամբ ի ժողովոյն Քաղկեդոնի։ Իսկ նոցա նշովեալ զերանելին Դիոսկուրոս հերձուածող անուանելով։

Եւ Թէոդորիտոս առեալ զգրեալսն հրամանաւ թագաւորին, հասանէ յԱնտիոք, ի դուրս խցկանն հռչակաւոր և երանելոյն Սիմէոնի. և խսկոյն տեղեկութիւն տուեալ, թէ ոմն ի թագաւորէն եկեալ է և խնդրէ տեսանել զքեզ. և նորա յառաջագոյն հրատ լուցեալ՝ հրամայէ ի ներքս թողուլ։ Եւ Թէոդորիտոս մտեալ ի ներքս, բազում թախանձանս մատուցանէր, և ազաչէր ձեռնարկ առնել և հաւանել անաւրէն սահմանադրութեանն։ Եւ նորա յինքն առեալ վազվազակի զգրեալսն՝ ի վառեալ հրատն ընկենոյր ասելով. Նզովեալ Մարկիանոս, և նզովեալ ժողովն Քաղկեդոնի, և նզովեալ որք հաւանին այնմ սահմանադրութեանն։ Եւ նորա դարձեալ առ թագաւորն պատմեաց զոր ինչ արար երանելին Սիմէոն։ Եւ ապա յայնժամ եկեղեցիք ամենայն արեամբ շաղախեալ լինէին. և մետաղք և կղզիք կապանաւորաւք լցեալ, զի ուղղափառքն չարչարիլ լաւ համարեցան քան հնազանդել և հաւանել երկաբնակ սահմանադրութեանն ժողովոյն Քաղկեդոնի. և բազում խռովութիւնք ի ժողովրդականաց լեալ, յաղագս չընդունելոյ զհերձուածող զեպիսկոպոսունսն, և թշնամանելով զթագաւորն Մարկիանոս։ Եւ էր աղմուկ մեծ և ամբոխ յոյժ

յաշխարհին Հոռոմոց. զի մանկունք եկեղեցւոյ վանեալ լինէին աւարառութեամբ և պէս պէս տանջանաւք եւ վարդապետք սուրբք հալածեալք յեկեղեցւոյ. Նոյնպէս և յաստուածակերտ քաղաքին Երուսաղէմ եկեալ Յուրնաղ արքունի զաւրականաւք՝ վեր ի վայր տապալեաց զաստուածային և զառաքելական հաւատն, և զկարգ եկեղեցւոյ սրբոյ, և հաստատեաց զնեստորական հայհոյութիւն ժողովոյն Քաղկեդոնի։ Եւ էր սուգ տրտմութեան մեծի սուրբ քաղաքին զի ելից արեամբ ծայր ի ծայր իբրև յաւուրսն Մանասէի, զի ոչ կամեցան ճշմարիտքն ընդունել զառասպելաբան հայհոյութիւն տումարին Լևոնի։ Նոյնպէս և Աղեքսանդրացւոց քաղաքն դժնդակ նեղութեամբ բազում կոտորածս ընկալաւ յամպարիշտն Մարկիանոսէ, յաղագս չընդունելոյ զեպիսկոպոսն Պրոտորէ, զի ի սկզբանէ իսկ ուղղափառք էին և հնազանդեցան աղծապիղծ կրաւնիցն և ատելի կարգաց Ո և Լ-ի ցն եղելոց։

Արդ զայս գիտասցէ ձեր սիրելութիւնդ. զի ողորմելին Նեստոր, թէպէտ և ամպարշտեաց, այլ ինքն զդժոխսն ժառանգեցուցանել, փոխումն որոմանն ոչ կարացաւ աւանդել աշխարհի. այլ ժողովեալքն ի Քաղկեդոնի զՆեստորին և զյոլովից այլոց հերձուած զաղտագողի և սողեցուցանելով մուծին, և այսու պատրեցին զպարզամիտս։ Զի Նեստորն ամպարիշտ զԱստուածածինն ձայն՝ ի վերայ կուսին ուրացաւ. իսկ նոքա խոստովանեցին, և այսու մոլորեցուցին զբազումս, որք ոչ կարէին զիտել զմիտս գրոց սրբոց. զի թէպէտ և ձայնքն որիշ են, այլ միտքն զնոյն բերեն զՆեստորին։ Զի Նեստոր ամպարիշտ՝ մարդ սոսկ ասաց զՔրիստոս, շնորհաւք արժանաւորեալ տաճար բանին Աստուծոյ լինել, և ի Քաղկեդոնի ժողովեալքն, նոյնպէս երկուս անձնաւորութիւնս և երկուս դէմս համբաւեն զկնի միաւորութեանն. և ասեն, այլ էր որ ի Հաւրէ, և այլ որ ի Մարիամայ. այլ էր որ վաստակենայր *) և քաղցնոյր, և այլ էր որ զհանգիստն խոստանայր և զքաղցեալսն կերակրէր. այլ էր որ զսքանչելիսն առնէր, և այլ էր որ չարչարեցաւն։

Արդ Հրէայքն ոչ հաւատալով Աստուածութեանն՝ ի խաչ հանին. և նոքա երկուս բնութիւնս ուսուցանելով՝ սոսկ մարդ ասեն զխաչեցեալն և յաղագս հաւատացուցանելոյ զամպարշտու-

*) Ա յսպէս յօրինակին.

թիւնն՝ զՆեստոր նզովեն ժառանգս սատանայի անուանելով, զորոց կեղծաւորութիւն, նոցին իսկ գրեալքն յայտ առնեն։ Մերթ ասեն մի է և միագէմ. և նոյն Քրիստոսն Որդի Աստուծոյ և Տէր Միածին. և անդրէն դարձեալ ասեն յերկուց բնութեանց անխառնելի, և որ խառնեալն համարին ասեն զերկուս բնութիւնսն Քրիստոսի. զմարդկութիւնն իւր բովանդակ ընդ իւրում Աստուածութեանն, զնոսա նզովեմք ասեն։ Արդ եթէ երկու բնութիւնքն անխառնք և անփոփոխելիք են, որպէս թէ երբեմն մարդ, և երբեմն Աստուած, ապա չորրորդութիւն դաւանի։ Այլ սուրբ Հարքն ՅԺ և Ը, որ ի Նիկիա հաւատացեալ ասացին, ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, որպէս ուսանն ճշմարտութեամբ ի սուրբ առաքելոցն քարոզութենէ. և զՈրդի մի յԵրրորդութենէն՝ իջեալ և մարմնացեալ. մի լեալ քարոզեցին։ Եւ ասեն այսպէս. թէ Մի է Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս։ Եւ դարձեալ թէ Յորոց և Քրիստոս, որ է ի վերայ ամենեցուն Աստուած աւրհնեալ յաւիտեանս ամէն։ Եւ ի կաթուղիկէին ասէ. Սա է ճշմարիտ Աստուած և կեանք յաւիտենականք. Եւ ո՛չ ուրեք ասացին երկուս բնութիւնս. և որ ասացեալն է յաղագս ճշմարիտ մարդանալոյն՝ թէ մարդով եղև յարութիւն մեռելոց. կամ թէ երկրորդ մարդն Տէր յերկնից. ո՛չ եթէ զբնութեանց ինչ ճառեաց, այլ զնոսա կշտամբէ, որք ասեն եթէ ոչ էառ ճշմարտութեամբ մարմին և հոգի ի սուրբ կուսէն և Աստուածածնէն։ Սոյնպէս և յաղագս ամենակեցոյց խաչելութեանն՝ զի՞արդ է զերկուանալ. որ և նախ վերինք իսկ եղեն քարոզ. զՅիսուս խնդրէք զնազովրեցի զխաչելեալն. և Պաւղոս. Ոչ եթէ ի մտի եդի գիտել ինչ ձեզ, բայց միայն զՅիսուս Քրիստոս. և զնոյն ի խաչելեալ։ Եւ Պետրոս, Քրիստոսի չարչարելն մարմնով վասն մեր. և, Մարմին նորա ո՛չ ետես զապականութիւն. և դարձեալ ասէ. ճշմարիտ Աստուած և կեանք յաւիտենականք։ Ապա ապականելի էր, և ընդունայն այն քարոզութիւն առաքելոցն. զի նոքա Աստուած ճշմարիտ, և Տէր փառաց. և կեանս յաւիտենականս, և զնոյն ի խաչ ելեալ քարոզեցին։ Եւ որք իշխեցին ասել երբեք ապականացու. նզովեն զնոսա սուրբ հարքն և ասեն այսպէս. Որ ասէ զմահն Տեառն կենդանացուցիչ և զչարչարանսն փրկարար՝ ապականացու. իբրև սոսկի մարդոյ, և ոչ առաւել խոստովանեսցի, եթէ չարչարանաւքն՝ անչարչարելի. և մահուամբն անմահ որպէս Աստուած՝ որում ամենայն ինչ

դիւրին է. եղիցի նզովեալ։ Զի ամպարշտութիւն մեծ է զԱստուծոյ մարդկապէս կարծել. թէ ուրեք է՞ և ուրեք ոչ։ Այլ ճշմարիտ հաւատ այս է. Իջեալն ի յերկնից և բնակեալ ի յարգանդի կուսին սրբոյ. և ոչ մեկնեալ ի ծոցոյ Հաւր. շրջեալ ընդ մարդկան յերկրի. և ի զուարթնոց պաշտեալ ի յերկինս. ի վերայ խաչին տարածեալ, և ոչ հեռացեալ ի Հաւրէ. ճշմարտութեամբ և ոչ կարծեաւք։ Այսպէս քարոզեցաւ ի սուրբ առաքելոցն սփռեալք ի սուրբ քաղաքէն։ Ըստ այնմ, Աւրէնք ի Սիոնէ ելցեն, և բան Տեառն յԵրուսաղեմէ։ Եւ ճշմարտապատում սուրբն Գրիգորիոս զնոցայն ուսոյց մեզ, և ոչ եթէ յանձնէ ինչ. նոյնպէս սուրբ ամենագով հարքն ժողովեալք ի սուրբ Հոգւոյն՝ որոց զահազլուխ էր աներևութութեամբ ինքն Քրիստոս, ըստ այնմ, Ժողովելոց յանուն իմ՝ անդ եմ ես ի մէջ նոցա. այսպէս հաստատեցին։

Արդ՝ պահեսցի սա անարատութեամբ, և մի՛ որ պղծեսցէ նորաձայնութեամբ իբրև զաւցտող ժողովն Քաղկեդոնի։ Քանզի հարկ է զկնի ընթեռնլոյ սուրբ աւետարանին՝ յամենայն եկեղեցիս Քրիստոսի հաւատն որ ի Նիկիա աւանդեցաւ. առեալ պատուէր ասել զեղուն և պատարուն, և ոչ յաճախել, և ոչ պակասեցուցանել, այլ սոսկալի նզովիւք իբրև ցանկով ինչ փակեալ։ Նոյնպէսև երիցս սրբասացութեամբ՝ որ խաչեցար հրամայեցին մեզ ասել անդանդաղ յարձակ աւուրս առաւաւտու և երեկորի. իսկ ի յարութեանն առաւաւտու և երեք ժամու և երեկորի. երիցս սուրբ Աստուած. սուրբ և հզաւր, սուրբ և անմահ՝ որ խաչեցար վասն մեր՝ ողորմեա մեզ։ Իսկ բազումք հանդերձ բնակչաւք սրբոյ քաղաքին՝ ոչ կացին ի Նիկիական սահմանին, և ուրացան զհրաշալի խառնումն և զանճառ միաւորութիւնն, և զամենակեցոյց խաչելութիւնն. իբրև սոսկի մարդոյ համբաւեցին. և վասն այնորիկ ոչ ի հաւատ ինչ նզովեն, և ոչ ի սրբասացութեանն՝ որ խաչեցար ասեն. և այսու հաւանեցուցանեն զպարզամիտս, թէ խաչեցարն ասել՝ սուրբ Երրորդութիւնն խաչել է. որ մի լիցի կարծել, այլ որպէս տնաւրէնութիւնն Որդւոյ միայն առանձին է, նոյնպէս և խաչելութիւնն. և վասն զի Աստուած է ճշմարիտ որ խաչեցաւն, պարտ է ի հարկէ խոստովանել ընդ դէմ ուրացողացն, թէ Աստուած ես. և հզաւր ես. և անմահ ես. և վասն մեր խաչեցա՞ր. ողորմեա՞ մեզ։ Եւ ոչ սոսկ մարդ էր։

Արդ՝ զսուրբ և զպարկեշտ հաւատն սոսկալի նզովիւք և զերից սրբասացութիւնսն որ խաչեցարն ասելով՝ իբրև դըժնդակ ինչ ցանկով փակեալ՝ և մի որ խրամատեսցէ. ապա թէ ոչ զիրն բողոք է. Որ քակէ, ասէ, զցանկ՝ հարցէ զնա աւձ. այսինքն զամուր պարիսպ հաւատոյն. և Որ զլէ զվէմ, այսինքն զհաստատուն հիմն ճշմարիտ խոստովանութեան, ի վերայ անձին իւրոյ զլեսցէ։ Եւ զայս տեղեկացեալք գիտասջիք. զի բազում գիրք մեծարանաց անաւրէն ժողովոյն հասեալ են ի տեղիս տեղիս, ուղղափառ ուսուցանելով զչարափառութիւնն Մարկիանոսի և ժողովոյն Քաղկեդոնի. և մեք ոչ միայն ի խմորոյն Նեստորի ունիմք ի սուրբ հարցն պատուէր հեռանալ և նզովել, այլ առաւել ի տիեզերակործան ժողովոյն Քաղկեդոնի, և ի ջնջեալ տումարէն Լևոնի, և ընդ ընդունաւղսն նոցա ոչ հաղորդել ըստ պատուիրանի առաքելոյն և աւետարանչի։ Եթէ որ զայցէ առ ձեզ և զվարդապետութիւնս զայս ոչ ունիցի, մի՛ ընդունիցիք զնա ի տուն. և մի՛ ողջոյն տայցէք նմա, և որ ասիցէ նմա ողջոյն, կցորդ լիցի չար գործոց նորա։ Եւ երանելին Պաւղոս, Աղաչեմ զձեզ զիտել զայնպիսիսն որ հերձուածս և զայթակղութիւնս առնիցեն արտաքոյ վարդապետութեանն, զոր դուքն ուսարուք, և ի նոցանէն խորշեցարուք։ Եւ դարձեալ՝ Յիսուս Քրիստոս երեկ և այսաւր՝ նոյն և յաւիտեանս. յուսմունս պէսպէսս և աւտարաձայնս՝ մի՛ դանդաչէք։

Արդ՝ որպէս առաք պատուէր ի սուրբ հարցն ոչ հաղորդել անխտիր ընդ ամպարիշտս, և ոչ միաբանել և զուգել զտաւն մեծի զատկին ընդ հրէայսն, և ընդ անուանեալ Կաթարոսսն, նոյնպէս և յաղագս միաւորական տաւնին Յայտնութեան՝ որ է հրաշափառ ամենասուրբ ծնունդն՝ յունուարի ամսոյ ի վեցն կատարել. զոր կանոնեալ հին ընթերցուածոց։ Վասն զի մի աւր դիպեցաւ Ծնունդն և Մկրտութիւն։ Եւ ոչ հաւասարել ընդ նոսա, և ոչ ընդ մեզ հաղորդել հաւատով, և ոչ ապականել զխորհուրդ եւթն շաբաթուցն պահոց. այլ լնուլ զսուրբ քառասներորդսն, հինգաւրեայ յառաջաւոր պահովքն։ Ահիւ և տրտմութեամբ և սրբութեամբ տանել ի գլուխ զսուրբ քառասներորդացն պահս, և ոչ վայրապար յաւուրս պահոցն քարոզել աւետարան և մատուցանել պատարագ հրամայեցին. Թէև յիշատակ ուրուք դիպեսցի, բայց ի շաբաթու և ի կիւրակէի։ Եւ սահմանեցին այսպէս. Եթէ որ կատարեալ հասակաւ, առողջ մարմնով, քրիստոնեայ անուն ի վերայ, և զքառասնաւրեայ պահսն ի

գլուխ ոչ տանիցի, նզովեալ լիցի։ Եւ եթէ յաւագ շաբաթուն ի հինգշաբաթին աւր քան զհաղորդել սուրբ խորհրդեան՝ բերան որ լուծցէ, նզովեալ լիցի և ամենայն պահք քառասներորդացն ընդունայն լիցին։

Արդ մի պատրեսցուք հռչակաւոր և տենչալի անուամբ սրբոյ քաղաքին, և մի պաշարեսցուք աստուածապարգև շնորհելոյ աթոռոց սուրբ առաքելոցն. զի որպէս յաթոռն Մովսէսի նստան քահանայապետքն և դպիրք, և փոխանակ մեծի երախտեացն զտուիչ աթոռոցն ի խա՜չ հանին, նոյնպէս Լևոն և Թէոդորիտոս և Յուբնաղ և Փղաբիանոս և այլ համախոհակք նոցուն վեց հարիւր և երեսունքն. նստեալ յաթոռ սուրբ առաքելոցն, որ դատելով զսուրբ հաւատն, վերստին ի խա՜չ հանին անձանց զՈրդին Աստուծոյ, և դարձեալ խայտառակեցին։ Այլ դուք, եղբարք իմ սիրելիք, հաստատուն եղերուք, անշարժ կացէք, առաւել լերուք ի գործ տեառն յամենայն ժամ. գիտասջիք զի վաստակքն ձեր՝ ոչ են ընդունայն առաջի Աստուծոյ. և Պետրոս. Պատրաստ լինել միշտ առ ի պատասխանատուութիւն ամենայնի որ խնդրէ ի ձէնջ զբանն որ վասն յուսոյն ձերոյ է։ Եւ եթէ դիպեսցի ձեզ յափշտակութիւն ընչից ձերոց. խնդութեամբ ընկալարուք։ Գիտասջիք թէ որպիսի ստացուած ընդունելոց էք, այլ թէև կապանք և նախատինք և չարչարանք ևս յաւժարութեամբ մատուսցուք զանձինս. զի եթէ չարչարանացն Քրիստոսի կցորդ լինիմք. և փառացն հաղորդ լինելոց եմք։ Եւ զայս հաւաստեաւ քննեալ ծանիջիք, թէ յետ երկուս բնութիւնս խոստովանելոյ, զինչ մոլորութիւն յաշխարհ եմուտ, և առ ոտն հարկանել զՈրդին Աստուծոյ, և զարիւն նորոյ ուխտին խառնակ համարել, որով սրբեցաւն, և զհոգին շնորհաց թշնամանեալ, ըստ գրեցելումն, այսինքն անկարգ կրաւնիւք զահեղ և զսոսկալի և զսուրբ խորհուրդն յանպարտ և յանպատշաճ տեղիս կատարել, և անարժանութեամբ հաղորդել, ընդդէմ առաքելական հրամանին և աւանդութեան սուրբ նախահարցն։

Վասն զի հին աւրէնքն զսուրբ սեղանն յաղագս անշարժութեան հողեղէն հրամայեցին առնել, և ի քարանց անշարժից, և ի տեղին մին մատուցեալ՝ ուր ողջակէզքն և զոհքն մատչէին։ Որչափ ևս առաւել, որ նորոյ ուխտիս է միջնորդ կենդանարար և ազատիչ պատուական մարմնոյ և արեանն Տեառն, յանշարժ և հաստատուն սեղան ելանել։ Վասն որոյ և կարգե-

ցին իսկ առաքեալքն և հաստատեցին ընդհանուր ի սուրբ եկեղեցիս. և ճշմարտեցին սուրբ սեղան Տէրունեան և աւազան միրուղեան, որով արժանաւորիլ որդեգրութեան շնորհին. ի բաղարս և յաւանս և ի գեաւղս և յագարակս և յանդաստան, ուրեք ի վանորայս կուսանաց, և այլ հաւատացեալ կրաւնաւորաց, այլ ոչ եթէ ուր և պէտ յամպի վայրս մատրունս անուանել, ուր ոչ հանապազորդել և սրբութիւն պաշտաման կատարեսցի, յաղագս որովայնապարարութեան ուխտ անուանեալ, և երթեալ կիսարան ինչ տարեալ և կամ բար ինչ կանգնեալ, զարդարեալ կտաւովք՝ և ի վերայ զահեղ սուրբ խորհուրդն Տէրունեան կատարել. և համարին ուղղութիւնս ինչ առնել և ոչ դիան և իմանան՝ եթէ պանծինս իւրեանց ի գատաստան մատանեն. ըստ այնմ եթէ Է՞ճանապարհ որ թուի մարդկան թէ ուղիղ իցէ. բայց կատարած նոցա հայի յատակս գժոխոց. Քանզի սուրբ Հարքն ՅԺ. և Ը. ն. որ ի Նիկիա գումարեալք ի սուրբ Հոգւոյն, ոչ հրամայեցին վայրապար ուրեք մատուցանել և անխոհեր հաղորդել սուրբ խորհրդոյն. այլ ընդրեալ պարգարութիւն ի մեզայ, և սահման եղեալ ոչ անցանել ըստ այն. Եսկ ընդունաւղք Քաղկեդոնի ժողովոյն, թէ և կարի զանգեալ և շաղախեալ ի մեզս անհնարինս իցեն, զոր ծանր ապաշխարութեամբ հաղիւ որ կարացեն բառնել. հանապազ անխոհեր ճաշակեն ի պատուական մարմնոյն և յարէնէն Տեառն, զարիւն նորոյ ուխտին խառնակ համարելով. Արդ՝ զու նախանձաւորդ աստուածպաշտոյն, բննելով զայս. ապա զգոյշ զի Ահ մեծ է անկանել ի ձեռս Աստուծոյ կենդանւոյ, զի Իմ են վրէժխնդրութիւնք և ես հատուցից ասէ, Տէր.

Եւ որ յանդիմանեն և նզովեն զժողովն և զտումարն՝ թուղթն Զենոնի ուղղափառ թագաւորի, որ կոչի Հենոտիկոն և թուղթն երանելոյ Անաստասեայ թագաւորի, և գիրք Տիմոթէոսի Աղեքսանդրացւոյ. և թուղթ Յովհաննու եպիսկոպոսապետի. և թուղթն Պետրոսի Անտիքացւոյ. և պատճառն իսկ. և այլ բազում թուղթք ուղղափառաց. Եւ մի զարմանար, սիրելի, եթէ զի ծաւալեցաւ ստութիւն և նուաղեաց ճշմարտութիւն, նա և յումեքրորդ զարուն՝ ուր ոգի միայն գտաւ ըստ հաճոյին Աստուծոյ. յաշտարակաշինութեանն՝ Փաղէկ միայն, իսկ ի նմանէ ի տասներորդ զարուն՝ Աբրահամ միայն. ի Հրէաստանի ճշմարիտ մարգարէքն՝ սակաւ, սուտքն անսակաւ. ըստ

պանծ եթէ Քաղուածք են հրաւիրեալք, և սակաւ ընդրեալքն. Ազաչեմ զձեզ եղբարք իմ սիրելիք, Ուսուցէք և նախանձուիք հնգութեամբ ընդունելիցիք զբանն՝ որ կարող է կեցուցանել զոգիս ձեր. Մի բանաւէճ լինել ճոխաբար պանծինս առ միտունս համարել և հպարտանալ ի վերայ ընկերին. այլ նախ աղաւթիւք խնդրել յԱստուծոյ՝ որ տայն առատապէս և ոչ նախատէ, և առաքեսցէ զՀոգին սուրբ ի թիկունս ձեր. և զուր հանդարտութեամբ և պարկեշտութեամբ համբերել ամենայն բանի, զաւրէն աշակերտաց սուրբ առաքելոցն, տեղի տալով խաւսել և մի զոռոզասատ, որ է սկիզբն աղաղակի.

Զկնա՜ռս նա՜ռաց և անարծան յանդգնեալ և գծա՜ղն ի՛, և պանծան ագգաւորն և պերճախոսութեան չիշխեաց ի Քրիստոս Աստո՜ծ ե՛ւ տուր ուղղափառաց:

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՅՆ ՄՈՎՍԷՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

Զգիր ողջունի սրբութեան քո՝ զխրատտուութեան և զգուշացուցիչ, ընկալեալ ամենայն եղբայրութեանս, գոհանալով զԱստուծոյ մեծաւ ուրախութեամբ լցաք, որ Տէր, սրբոյ Երրորդութեանն պահպանութեամբ, ողջ է։

Եւ որք մնացեալ ի ձէնջ զաշխարհս հոգայք որպէս արժան իսկ է, ամենայն ուղղափառ խոստովանողաց աղաւթից լուիցէ Աստուած. և առաքեսցէ զՀոգին սուրբ ի քեզ տէր, և յաւգնականս քո՞, զաւրացուցանելով զձեզ և լինելով վերակացու և աւգնական զարտուղեալ կողմանցս մերոց, և վերստին ի ձեռս ձեր տերանց սուրբ Հոգին քարոզեսցի, և հաստատեսցէ՛ յաշխարհիս մերում՝ զընդհանուր բանն կենաց՝ որ յառաջ քան զյաւիտեանս ի Հաւրէ և ընդ Հաւր։

Եւ ի վախճան ժամանակացս վասն մերոյ փրկութեան ի սրբոյ կուսէն մարմնացեալ լինելով ամենայնի՞ւ որպէս զմեզ բա՞ց ի մեղաց մնալով և այնպէս Աստուած որպէս էրն յառաջ ընդ Հաւր իւրում և սուրբ Հոգւոյն. զոր և յառաջավաստակ սուրբ մարգարէիցն զծածկոյթ խորհրդոյն որ յաւիտենից ընդ Հաւրն մարգարէացեալ. զոր և երանելին Պաւղոս մեկնէ. թէ որ այժմս յայտնեցաւ գրովք սրբովք։

Եւ ամենայն ուղղափառաց ընկալեալ հաստատեցաւ ի սրբոյն Գրիգորէ ի Հայաստանեայսս հաւատն, և յոյսն, և սէրն, զոր Աստուածայինն Պաւղոս աւանդեաց եկեղեցւոյ՝ զհաւատն ի Հա՞յր, զյոյսն՝ յՈրդի՛. զսէրն՝ ի սու՞րբ Հոգի։ Զայս երիս պտուղս ի ձեռն քո տեառն, և երանելի վարդապետացդ, լի՛ և զեղուն յեկեղեցիս կողմանցս մերոց, պահեսցէ Քրիստոս Աստուած մեր. և զաւրութեամբ Հոգւոյն սրբոյ, ժողովաւղ լինել ձեզ երից պաղոցն. ընդու-

նել ընդ միոյ երեսուն. և ընդ միոյ Կ. և ընդ միոյն Ճ։ Նորոգեսցէ Տէր Աստուած և զաթոռն քո տեառն ի նմին եկեղեցւոջ՝ յոր վիճակեցարն ի ձեռն ուղղափառ խոստովանողացդ Քրիստոսի. ապա թէ ոչ և մեզ այլ ինչ ճար չէ. բայց կամ կալ յաշխարհիս և ըստ կամաց սորա լինել, կամ թողուլ և գնալ ի բաց։

ԹՈՒՂԹ ԶՐՋԱՓԱՅԱԿԱՆ ՏԵՍՒՆ ՎՐԹԱՆԵՍԻ ՔԵՐԹՈՂԻ

Սրբասէր ուղղափառաց և ճշմարտից և վանից երիցանց և դպրաց բահանայից, ազատաց և շինականաց, ծերոց և տղայոց. և համաւրէն ամենայն ժողովրդականաց, հայալեզու աշխարհացդ, որ հրդ ընդ իշխանութեամբ նկեղեցւոյն Յուրատւոյ, ի Վրթանիսայ և յայլ պաշտաւնէից սրբոյ նկեղեցւոյս Ցերամբ ողջ՚ին։

Վասն զի նշաս ըն՚ր չախտժելի, եթէ պչերձուածն նեստորի և չժողովոյն Քադկեդոնի՚ գոր Հայոց և Վրաց և Աղուանից միաբան կանոն եպիսկոպոսաց և իշխանաց սոսկալի նզովիւբ անյիշատակութեամբ էր ի բա՚ց բարձեալ, արդ կամուղիկոսդ անուանեալ եպիսկոպոսակցաւբդ, հանդերձ իշխանաւբ ընդունելութիւն և մեծարանս առնեն հերձուածոյդ։ Լուաք և վասն արդարութեանդ ձերոյ ունել նախանձ վասն ուղղափառ Հաւատոյ ամենայն բարեպաշտութեամբ ընկալեալ ի սկզբանէ յաշխարհիդ ձերում, և աղաւթիւբ միշտ Հաստատուն մնալ և արիանալ՝ անպանդիտող համարձակութեամբ։ Վիտայէք, եղբարբ, պի ի վերջին ժամանակս եմք, և չար դաշանին հրապոյրբ մերձեալ են, ապստամբութիւն առնելով յուղղափառ Հաւատոյ. պի սոփորութեան իւրոյ կազմեայէ ասպնջական։ Վասնորոյ արթնո՚ն կայէք և հսկեցէք և մի՚ իւիբ մեղկեցնէք, զանգիտելով ի մաՀկանացուացն երկիւղէ, այլ համարձակութեամբ պայն Հաւատալ՝ զոր ի սկզբանէն ունեաք զճշմարիտ Հաւատն. պի և պարգևայն Աստուծոյ արժանի լինիցիմբ. զուցէ ձեռն գամճով արկեալ՝ լքանիցիմբ աչառելով կամ գանգիտելով յոմանց, վասն որոյ գայ բարկութիւնն Աստուծոյ։ Այլ գի՚ր ի սիրտս ձեր գյորդորական բան Փրկչին մերոյ և Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ. եթէ մի՚ Հոգայցէք, որպէս թէ գի՚նչ խաւսիցիք

ընդ Հակառակորդս ձեր. գի Հոգի իմ պարգևէ՚ որ ինչ պիտոյ է ձեզ խաւսել։ Եւ եթէ աւելի ինչ պէաք եղիցին Հակառակութեան և պատասխանոյ, Հրամայեսցէ գրել առ մեզ Սրբութիւնդ ձեր. և շնորհիւ ամենասուրբ Երրորդութեանն Հասեալ առ ձեռն պապանձեցուսցուք զբերանս՝ գՀայհոյութեան բանս գանաստւողացն։

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՅՆ ՏԵԱՌՆ ՎՐԹԱՆԻՍԻ

Տեսաք զթուղթ ուղղափառ հաւատոյ ձերոյ. և լուաք զողջոյն ձեր և զամենայն պաշտաւնէից սրբոյ եկեղեցւոյդ՝ մեծաւ ուրախութեամբ լցեալ գոհացաք զՔրիստոսէ Աստուծոյ մերմէ, և որպէս երկիր ծարաւի՝ ի բազում երաշտութենէ պասքեալ, ընդունելով անձրև շահեկան՝ զուարճացեալ յինքեան ցուցանէ զսովորութիւն, զանուշահոտ ծաղիկսն երևեցուցանելով տեսաւղացն,զի էք իսկ շնորհիւն Քրիստոսի հոտ անոյշ, ըստ գրեցելումն, կենաց ի կեանս ոչ միայն ի ձերում աշխարհի. այլ և ամենայն հիւսիսային կողմանս, զոր մեր ընկալեալ զգրեալն ի ձէնջ. ցուցեալ՝ ամենայն եղբայրութեան մերում, զոր ախորժելով լուեալ ետուն գոհութիւն վարդապետութեան ձերում հոգալով զաշխարհս մեր. յիշեցուցանելով սուրբ և զուղիղ հաւատն զոր մեծին սրբոյն Գրիգորի սերմանեալ էր յայս ի Կաւկասային կողմանս։ Արդ համարձակիմք և աւրհնեմք զՏէր Վրթանէս. և եղիցիս աւրհնեալ ամենայն ուխտիւդ հանդերձ, և պահպանեալ լիջիք հոգւովն սրբով յայս ի ծովածուփ կենցաղիս. աղաւթեմք միշտ նորոգել և սրբոյ Աթոռոյդ Գրիգորի. զի արասցէ խնդիր մոլորեալ աշխարհիս մերում ըստ աւրինակի առաջնոց վարդապետացն. զի մեզ առանց այտի աւգնականութեան և թիկանց՝ աստ չմարթի կալ. զի այնպիսի բռնաւոր զոռողի որ հայրապետս անուանի դիպեալ եմք, բայց թողուլ զաշխարհս և գնալ։

ԹՈՒՂԹ ԵՐԿՐՈՐԴ Ի ՄՈՎՍԻՍԷ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ ԱՌ ՎՐԹԱՆԷՍ ՔԵՐԴՈՂ

Տեսի զգիր ողջունաբեր սրբութեան քո, և լուեալ ըզբանս մխիթարութեան որ ի սմա, գոհանալով զՔրիստոսէ Աստուծոյ անհոգացայ։ Զի ձեր ի ձեռն առնելով զիս, ահա կրկին կենաց դիպեցայ, հոգալով զիս և զաշխարհն որպէս արժան իսկ է. և իմ վստահութիւն էր։ Արդ որպէս զսկիզբնդ յաւժարութեամբ արարէք, աղաչեմ բարեխաւսութեամբ սրբոց ջանացարուք և ի գլուխ տանել։ Այս անգամ հրամայեցէք գրել թուղթ մի առ կաթուղիկոս անունն, և առ Ատրներսեհ և Վահան և Բրզմիհր. յանդիմանելով զժողովն Քաղկեդովնի. և թուղթ մի առ Պետրոս յանձնութեան. և ամէն աւրինակ ի ձեռն ձերոյ աշակերտի առաքեցէք որ իմ մանուկս տանի և ածէ խաղաղութեամբ՝ շնորհիւն Քրիստոսի Աստուծոյ։ Եւ յորժամ զպատասխանիսն ընդունիք, ապա թէ ձեզ պիտի երթալ, թող զի լինիք աշխատ, յիշելով զյորդորականն Տեառն՝ բարբառով մարգարէին. թէ երթայք ի դրունս իմ, դուք որ կարող էքդ և զքարինսն ի ճանապարհէն ի բաց ընկեցէք, զի մի իւիք սայթագիցին ժողովուրդ իմ։ Զի և մեք թէպէտ և կամ վասն տգիտութեան և միայնութեան, կամ վասն չարութեան առաջնորդին մերոյ զանգիտեցաք ինչ, յոյս ի ձեզ եդաք, զի և նախ իսկ այդր սրբոյ Աթոռոյ աշակերտ մեք հանդերձ, թէպէտ և ի ժամուս ի սնոտի մեծութենէն իբրև զգետ ինչ ի բազում ուխից է յարուցեալ. և իբրև զգազան ինչ դժնդակ ճիրանամբքն և մագլամբքն է սաստկացեալ, զոր ամաչեցուսցէ Տէր Աստուած աղաւթիւք սրբոյն Գրիգորի, և ըստ առաջնոց վարդապետացն ի ձեռն ձեր խզել զայդ վարմ խորամանգ անձին, և երգակցել ընդ երանելոյն Պաւղոսի, թէ յԱղուանից մինչև յաշխարհն Վրաց, մեզ եհաս լի՛ առնել զաւետարանն

Քրիստոսի։ Եւ լսել զուրախարար զբարբառն զհրաւիրական, թէ Բարի մշակ և հաւատարիմ, հանդերձ ընդ քեզ փրկեալ զնդաւդ, եկ մո՛ւտ յուրախութիւն Տեառն քո. որոց լիցի ձեզ հասանել, Տէր Վրթանէս, հանդերձ ամենայն ուխտիւդ. ի ձեռն ձեր և մեզ՝ շնորհիւն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՅՆ ՄՈՎՍԷՍԻ

Զգիր ողջունի սրբութեան քո ընկալեալ՝ զԱստուծոյ գոհացաք և ուրախ եղեաք, որ Տէր, պահպանութեամբ ամենասուրբ Երրորդութեանն՝ ողջ է։

Եւ զոր գրեալս էր առ նուաստութիւնս մեր, բազմապատիկ շնորհակալութեամբք և արդիւնաւոր աւրհնութեամբք էր պատարուն։ Զթուղթն զոր խնդրեցէքն առ կաթուղիկոսն անուանեալ, և առ այլ իշխանս աշխարհին, արարաք որպէս արժան էր. բայց որ վասն մանկանն գրեալ էր, մի՞ յաղագս նուաղութեանն, և մի՞ յաղագս ժամանակիս դժուարութեան, չեղև հնար արձակել, Տէր. անմեղադիր լե՛ր։ Թո՛ղ զի քո մանուկդ պատասխանի բերէ, որ մեք ըստ նմին իմանալ գիտեմք, և թէ շնորհէ զթութիւն ամենասուրբ Երրորդութեանն և ի ձեռն գրեցելոցդ խաղաղութիւն լինի, որպէս և ունիմք իսկ յոյս, բարի է որ դուք ի ձեր սուրբ եկեղեցին հասանէք բարգաւաճեալ անուամբ։ Ապա թէ յերկարէ ինչ յամառութիւն ուրացելոցն, պատուէր տուք ծանաւթից ձերոց և սիրելեաց իշխանաց, որ գրեն առ փառաւորեալ իշխանս աշխարհիս մերոյ, որ մեզէն իսկ երթամք հրամանաւ սոցա, և աւգնականութեամբ Քրիստոսի Աստուծոյ յանդիմանեմք, է՞ զի դան յուղղութիւն։ Ապա թէ վասն բազում մեղաց մերոց զհակառակսն և զընդդէմսն հասանէ լսել, զիոշի ոտից մերոց ի նոսա թաւթափեմք, և յաղագս այդր պատճառի է զի անմեղադրելիք յԱստուծոյ և ի մարդկանէ լինիմք։

ՏԵՍԱԲՆ ՊԵՏՐՈՍԻ, Ի ՎՐԹԱՆԻՍԻ

Փառաւորելոյ Տեառն Պետրոսի Աստուածաշնորհ պարգեաւք պայծառացելոյ, ի Վրթանիսայ և ի միաբանական սրբոյ եկեղեցւոյս պաշտաւնէից Տերամբ ողջոյն։

Գրէ երանելի առաքեալն որ հանդերձեալն էր լինելոց. թէ Հերձուածք լինելոց են ի ձեզ, և որ ընդիրքն են երևեսպին։ Լուաք յաղագս պատուականութեան քո, եթէ նախանձաւոր ես և սիրաւղ ճշմարիտ հաւատոյ. զի որպէս յառաջագոյն երանելի Հայրապետն մեր Մովսէս գրեաց յաշխարհդ Հեռանալ ի Խուժիկ էպիսկոպոսէն խարէութեանց. առաւելագոյն ևս պարտիմք յանաւրէն ժողովոյ Քաղկեդոնի Հայհոյութեանցն. զի հաւատար հրէութեան է. զոր համրաւ չախորժելի այժմ եհաս մեզ լսել. թէ յաշխարհիդ ձերում մեծարանս մատուցանեն ժողովոյն պղծորիկ. վասն որոյ եպիսկոպոս աշխարհիդ փախստական գնացեալ է, զդառն և զանբժշկելի վիրաւորութիւն ժողովոյն պղծորիկ ճանաչելով։ Արդ՝ որպէս ընկալայք զնախանձ Աստուծոյ յանձինս ձեր, պինդ կացէք մինչև ի կատարում գործոյդ, զի և պարգևացն երկնաւորաց արժանի լինիցիք։ Թուղթ արարաք վասն դորին երաց ցկաթուղիկոսդ և ցայլ իշխանսդ, զի նորոգաձևութիւն ինչ հաւատոյ մի՛ եղիցի ի մէջ երկուց աշխարհացս. և մի՛ աւտարութիւն հոգևոր և մարմնաւոր սիրոյ թուենցի պատուականութեանդ բում, որպէս եղեր իսկ ասպնջական ուղղափառ հաւատոյ, զոր ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի հաստատեաց բազում աքանչելագործութեամբք Տէր Աստուած յաշխարհիս Առաւելագոյն խազագութեան պատճառս լեր, զի նորոգաձևութիւնքն որ ստութեամբն է պաճուճեալ՝ կորիցէ, և ճշմարտութիւնն հաստատեսցի, և սրբասէր եպիսկոպոսս, որ

ճշմարիտ հաւատոյ նախանձաւոր է, ի տեղի իւր դարձցի, զի թէ պղ՝ պղպէս ոչ լինի յաւիտենական թշնամանք մնան ի վերայ աշխարհիդ։ Եւ եթէ ի ձեռն գրելոյդ հակառակութիւնդ չքառնայ, գրեցէք առ փառաւորեալ իշխանս աշխարհիս մերոյ, որ գմեզ պղծոյ արձակեն, և այնպէս լինի որպէս Աստուածն կամի։

ՏԵՍԻՆ ԿԻՐՈՎՆԻ Ի ՎՐԹԱՆԻՍԷ.

Ս

Սրբասիրի Տեառն Կիրոնիի վրայ կաթուղիկոսի, և Աարներսեհի և Վահանայ, և Բագրեւի իշխանաց, ի վրթանիսէ, և ի միաբան պաշտաւնէից սրբոյ եկեղեցւոյս՝ Տերամբ ողջոյն։

Յառաջագոյն առ պատուականութիւն ձեր գրեալ երանելի Հայրապետն մեր Մովսէս յաղագս խուժիկ էպիսկոպոսին խարէութեանց. զի մի եղիցի նորոգաձեւութիւն հաւատոյ ի մէջ երկուց աշխարհացս, որ սքանչելի հիմնադրութեամբ անկեալ յանպանդխտոյ և ի բաջ նահատակէն Տեառն Գրիգորէ. Արդ՝ ոչ միայն ի Նեստորի խմորոյն ունիմք պատուէր ի հարցն և յուզափառ վարդապետացն մերոց հեռանալ և նզովել, այլ և զԵւտիքոս և զՆեստորիոս, և զՍևերոս և զՄարկիոնէ, զՍաբէլիոս և զայլ նմանիս նոցա, և առաւելագոյն ևս զտիեզերակործան և զանյիշելի չժոգովն Քաղկեդոնի, որ յետ ճշմարիտ միաւորութեանն Տեառն երկուս բնութիւնս բաժանելոյ և անջատելոյ ի միմեանց սահմանեցին ի վերայ միոյն Քրիստոսի. Այժմ լուաք թէ դուք զանաւրէն ժողովոյն Քաղկեդոնի և զտումարն Լեւոնի ուղղափառ համարիք և մեծարանաց արժանի. վասն զի չունիք կրթութիւն քննել զհերձուածոց չարութիւնս, զի չարագոյն քան զՀրէական ուրացութիւնս՝ հեռացուցանէ ի միաւիտ հաւատոյն՝ որ ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր է։ Արդ՝ ոչ է պարտ Աստուածսիրութեան ձերում առնլի ինչ վարդապետութիւն գուրուք ընդունել, քան զերից սուրբ և անարատ ժողովոյն՝ որք ի պատիւ ամենասուրբ Երրորդութեանն գումարեցան, ՅԹ և Ե. ինն ի Նիկիա. և ՃՀ ինն ի Կոստանդնուպաւլիս. և Ա. ոչն Եփեսոս. և առնլի բան զայս սահման հաւատոյ, մեր և ձեր հարցն և վարդապետաց ոչ կալեալ է և ոչ ընդունիմք. և որ ընդունի և կամի խառնել յականակիտ և յամբիծ

սահման հաւատոյ վարդապետութեան նոցա հրապարս ինչ պղտորս, զիտասցէ զի աւտար է և տարագիր յուղղափառ հաւատոյ. զի հաւատով ուսանիմք, հաճոյ լինել Աստուծոյ. Արդ՝ զի ի վերջին ժամանակս ենք՝ չղոյ յոմեք լինել յերկբայս. և զի նախ ապստամբութիւնն է գալոց՝ երանելի առաքեալն ուսուցանէ, և յաղագս նորին, նոյն ինքն հանդիպողական պատասխանին, եթէ որ աւելի ինչ աւետարանեսցէ ձեզ քան զայն նզովեալ լիցի. Զի ընդ ամենայն տիեզերս յեկեղեցիս ուղղափառաց, յետ ընթեռնլոյ զսուրբ աւետարանն, որ ի Նիկիա սահմանեցաւ սուրբ հաւատն՝ ասեմք, ոչ եթէ ջՃազիկեդոնի ժողովոյն չպհպանութիւնս, ապա թէ այսպէս է, ոչ պարտիմք զամենր պցանկ հաւատոյս մերոյ խրատանել զի Որ բակէ պցանկ՝ հարցէ զնա աւտ. զերն բողոքէ, և Որ ոչ զվէմ, պսկինն զՀաստատութիւն ճշմարիտ հաւատոյ, զանձն իւր կորուսանէ. Արդ՝ պարտ է պատուականութեանդ ձերում նախանձաւոր լինել ճշմարիտ հաւատոյ հարցն որ սքանչելաւք և աստուածաշնորհ պարգեւաւք արմատացաւ յաշխարհիս մերում. Եւ թէ է ինչ երկբայութիւն ի միտս ձեր և կամիք զփորձ առնուլ յաղագս պղտորիկ, գրեցէք առ միաբան վարդապետս մեր յաշխարհիս մերոյ, որ զամբ պգրէ. և որպէս ի հեռատեսէ թղթոյս պատգամեաց՝ նոյնպէս յանդիման վկայութեամբ գրոց սրբոյ Հոգւոյն առնեմք զճշմարտութիւն բանիցս։

ԹՈՒՂԹ ԵՐԻՐԳ ՄՈՎՍԷՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԱՌ ՎՐԹԱՆԷՍ ՀԵՐԻՒՂ.

Սրբասիրի Տեառն Վրթանիսի, ի Մովսէսէ անարժանէ Տերամբ ողջո՛յն։

Չմուռճման զոր գրեցէք առ կամուղիկոսն անուանեալ և առ պալ իշխանս աշխարհին, եառ տանել մանկան իմոյ, և այժմ ևկն։ Բայց յաշխատութենէ պղտր ոչ կարաց գալ և ձեզ զոյց տալ. մէ որպէս նախ յանդիման իսկ որ չիշխեաց տանել գմուղին կամուղիկոս անուանն. ապա թէպէտ վերջոյ տարան, յընթեռնուլ թղթոյն, ասէ, ի սաստիկ բարկութիւն շարժեալ պղրատիս և եղծեալ գունով զաւրէն յաւածայ, նզովէր և թշնամանէր, ասէ, գՀայաստանեայս, և թղթոյն պատասխանի ոչ ինքն տարաբ և ոչ պյոցն ետ առնել. Զայս յԵրուսաղէմ առ Հայրապետ քաղաքին տամ տանել ասէ, ոչ պատասխանի առնէ։ Բայց սակաւուց ժամանց որոյ արարեալ է պատասխանի, եառ բերել առ Ցէր, Հրամայեցէք ընթեռնուլ և մեզ ծանուցէք գինչ գրբեան է։ Զձեզ յարաժամ յաշխատութիւն պահեցի, Ասուած եցիցի վարձահատոյց։ Բայց ձանձրանայր մի, ազաչեմ։ որով աւրինակաւ և է, յանձին լեցի մոլորեալ աշխարհն և անձն իմ տառապեալ։ Եւ զայս ևս ազաչեմ զՑէր. զգիրս երանելոյն Տիմոթէոսի բովանդակ ստացայ. և Թուղթք որ ի սուրբ նկեղեցւոջդ և առ ձեզ գտան զամենայնն գրեցի։ Հասին առ իս և զյլ Թուղթք բովանդակ տեղա՛ց տեղա՛ց երանելի վարդապետացն որք յանդիմանեն և նզովեն զմոզով երկաբնակացն։ Բայց հետ ի բաց բարձութեան սահմանի հրէական ժողովոյն. բարեպաշտ թագաւորացն երանելոյն Զենոնի և Անաստասեայ. ոչ գտի ուրեք, թէ որպէս գարձեալ նորոգաձեւութիւնն շարժեալ կործանեաց գրաւոյ նկեղեցիս, և կամ ի ձեռն որոց. որպէս տեղեկացեալ է սրբութիւնդ ձեր, հրամայեցէք գրել առ մեր նուաստութիւն։

ՊԱՏԱՍԽԱՆ ԹՂԹՈՑՆ ՄՈՎՍԷՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ Ի ՎՐԹԱՆԷՍԷ։

Զողջոյն սրբութեան ձերոյ լուայ և ուրախ եղէ, Տառնեայ և պատճառան թղթոյն պատասխանի չառնելոյ, և զոր արարեալն իսկ է առ իս ապատ արանց ոմանց այնպէս է որք ի հիւանդութեան ինչ ընդ բարբաջ անկեալ զինչպէս խաւսին։ Ասեն, մեք և զայս ունիմք հատատ և զայդ, աւրինաց աստ հաղորդիմք և այլոյ։ Մովսէսի եթէ կամք են ակնոցք կամուղիկոսս հնազանդ լինիլ, ալ մեզ այս հաճոյ է, և զիւր տեղի կալցի։ Եւ յորդ համարիս ես ինչ ասել այսմ ամենայնի, Աստուծոյ զաւրութեանն պահեսցի։ Բայց յազագս պաշարհս մեր նզովելոյ և թշնամանելոյ, որպէս և այլ կորստեան և աստուածատառ բարեպաշտութեան ասպնջական եղեն, թերևս և զայդ յանդգնութիւն արարին, անբժշկելի վէրս անձանց իւրեանց կապմցին, զինքեանս ինքեաւք խոցոտելով. մեք հետ եմք յայնմ անիծից. Դու Տէր աղաւթեա, զի ի ժամուս պնդեալ են առաչնորդ կարգել. եթէ զայս գործ աւգնէ ի կատարումն տանել Քրիստոս Աստուած մեր. ապա զիտեմք եթէ ձեր կամք պնդեալ են կատարին՝ որպէս Աստուծոյ ողորմութեանն թոյլ։ Բայց վասն խնդրոյն զպատճառս ընթերցուածոյդ և ուղղափառ պատուականութեանդ յազագս վերստին հաստատելոյ աւտարապետեալն և կորստական անուրէն ժողովոյն Քաղկեդոնի. զոր երբեմն ի միջոց բարեպաշտն Զենոն միաւորիչ թղթովն. և յետ նորա՝ նորին սահմանի նախանձաւոր եղելոյ, ցանկալին հրեշտակաց և մարդկան Անաստասիա, արդ այսպէս ունի պատմութեանս պատմիչ պատճառս։

Քանզի յետ փոխելոյ յանարատ և յԱստուածահաճոյ կենաց պանղխտութենանս պատրիկ երանելոյ բազ անուանն Անաստասի, Յուստին անուն կալաւ զ յաջորդութիւն իշխանութեանն, որ ժանգ և անաւրէն, որ վարժեալ էր աղանդոյն Նեստորի

և ի նմին պանգեալ և հաստատեալ. Նորա թագաւորեցելոյ ըստ
յանկուելեան անձինն և կանխապատրաստ եղելոյ մահացան
խորհրդոյն, սկիզբն արար թշնամանել, հերետիկոս կոչելով զբա-
բեպաշտ և զհաղաղասէր թագաւորն՝ զՀռենոն և զԱնաստաս. եւ
զկնդծեալն ի նոցանէ զաւմարն Լևոնի և զժողովն Քաղկեդոնի,
հրամայն տալ շրջաբերական թղթովք զոռոգաստ և անխիղճ
իշխանաց անդրէն հաստատել. եթէ որ համարձակեսցի ընդդէմ
կալ թագաւորին հրամանաց, սրով սպառել և պէսպէս տանջա-
նաւք. Յայնժամ եկեղեցիք ամենայն արեամբ լինէին շաղա-
խեալք. և մետաղք և կղպիք կապանաւորաբար լցեալք. Զի քաջ
հովիւքն զմեռանելն լաւ համարէին, և անարատութեամբ առ
Քրիստոս ժամանել. քան թէ կալ անաւրէն վարդապետութեամբ
ժողովոյն Քաղկեդոնի. Իսկ անաւրէնն վիրագին, զաղանդոյն սի-
բաւզս և աշակերտս և ոչք պանդուռ պատուոյս բան գմշանջե-
նաւորին կամեցեալք ընարել վիճաս, եպիսկոպոս կարգեալ բա-
զարաց բազաբաց Հաստատեալ զժողովոյն խորհուրդ. Ընտա-
նեաբ էր ինչ յիշատակի արժանի, բայց պյըսմ ժամս պահեա-
ցի. բանի բազում խռովութիւնք եղեալ ի ժողովրդականաց. յա-
զագս չընդունելոյ զներձուածող եպիսկոպոսան. Արդ՝ սուղ ինչ
ժամանակ կալեալ զթագաւորութիւնն Յուստինէ, վախճանի ծանր
աթտիոյ հարուածովք, և թագաւորէ Յուստինիան *), որ յետ նո-
բա, և ազմուկ հակառակութեան ժողովոյն Քաղկեդոնի տակա-
ւին ևս հնչէր և ի նորա ժամանակս. Իսկ յաւուր միում խոր-
հուրդ արարեալ ընդ ոմանս ի մեծամեծացն, յազագս սպանման
ուղղափառ եպիսկոպոսացն, և հալածանաց. Թէ իղուր արար թա-
գաւորն զխռովութիւնս զգաս ամենայն քաղաքաց. և պյժմ ոչ է
պարտ մեզ անտես առնել և ոմանք ի յանդիման կացեալցն,
որք աղանդոյն պյնր էին աշակերտք, ասեն ցթագաւորն, Թէ ան-
հնարին է ումեք ի մարդկանէ ասել զպյդ, զի Սիմեւոնի ձևոն
արկեալ է և հաւանեալ է սահմանագրութեան ժողովոյն Քաղ-
կեդոնի, և ցարդ ևս պահի զդուշարար ի ներքս ի տապանին
սրբոյն Եւփեմեայ, ուր ժողովն իսկ եղև. Քանզի Սիմեւոնս պյս
եղեալ միպյնակեաց յԱնտիոք քաղաքի, հրաշալի և հռչակաւոր,
և ընտանի սրբոյ Հոգւոյն շնորհաց, որպէս և զմի որ ի տես-
զպյսս. Եւ ումն ի մաւտաւորացն նախանձաւոր եղեալ ուղղափառ

*) Ցար. Յուստինի բան.

հաւատոյ, ասէ ցթագաւորն. Եթէ երանելի Սիմեւոնի ձեռն ար-
կեալ և հաւանեալ է սահմանագրութեան հաւատոյ ժողովոյն
Քաղկեդոնի, և կայ ի տապանի սրբոյն Եւփեմեայ, ես զառն
չարչարանաւք ընկալեալ զբաւումն կենաց իմոց. Քանզի պյսպէս
ումեք պատմութիւն անստուգ յիշատակարանաց մերոց, Թէ Թէո-
դորիտոս որ Հաւատով Նեստորի զտեալ՝ լուծեալ եղև յեպիս-
կոպոսութենէ իւրմէ, և հրամանաւ ամպարշտին Մարկիանոսի
ընկալեալ եղև յաոաջնորդութիւն Քաղկեդոնի ժողովոյն, և ա-
ռեալ զսահմանեալ զրեալսն ըստ հրամանի թագաւորին հաստա-
նէր ի զուրս խցկանն երանելոյն Սիմեւոնի. Իսկ նորա յաոա-
ջագոյն ծանուցեալ զդալուստն, հրամայէ սպասաւորացն յարգե-
լանոցէն զներն ի խառարհ իջուցանել և հրատ լուցեալ վառ
որոյ չոյժ զարժացեալ սպասաւորացն եթէ զինչ լինիցի պյն, և
իսկոյն տեղեկութիւն առեալ երանելոյն, Թէ ումն ի թագա-
ւորէն եկեալ խնդրէ տեսանել զրեչ. Եւ նորա ի զրան առեալ
Թէ վասն պյդորիկ իսկ եկի ի տեղս հայս, և մտեալ ի ներքս
Թէոդորիտոս, բազում բանիւք Թախանձանս մատուցանելով ա-
զաչէր ձեռնարկ առնել և հաւանել առաջիկայ լինել սահմանին,
բանի ամենեին ի մարդկանէ չյսպիսի ինն գործարարայ և ոչ
ակն առնուլ դիտէր երեսաց. Վազվազակի զրեալսն յինքն ա-
ռեալ ի վառեալ հրատն ընկենոյր. Նղովելով զՄարկիա՜նոս և
զժողո՜վն և զհաւանեալսն պյնմ սահմանի. և ասելի ինչ բան զպյդ
ո՛չ գոանես ասէ, ո՛վ թագաւոր. Իսկ թագաւորին թոյլ տուեալ
առ ժամն լուռ լինելով հրամայէ ի միում աւուրց մակուկաչու-
ղղեցնացութեամբ ի Քաղկեդոնն երանել սակաւուք արամբք,
և մտեալ ի վկայարանս սրբոյն Եւփեմեայ սոխպեն զպատասխանն
բանալ զտապան ոսկերացն պահարանի. Իսկ նա ասէ, ո՛վ դուք
որ զպյդ համարձակիք գործել, գոր ոչ ուրուք արարեալ ի մարդ-
կանէ. և իմացեալ զնոսա ինքնակալ թագաւորին վազվազակի
բանայ նմա, և սիրեալ զբդամիճն, հրամայէ զնշխարս սրբոյն
անդր հանել և ասէ ցպատասխանսն, պյլ կայ ինչ ի ներքս. և նա
ասէ, պյլ ոչինչ գոյ ամենևիւր. Եւ հայեցեալ թագաւորին տես-
տանէր ինքն իսկ. զի պյլ ինչ ոչ գոյր. Հզոյ հանեալ ձեռէր
գձեռատն, ապաշաւելով և ողբալ զ զսուրբ և զերանելի հո-
վիւն. որք յաղագս ուղղափառ և ճշմարիտ հաւատոյն հալածե-
ցան և սպանան, և խորհուրդ արարեալ ընդ մեծամեծս իւր՝ բառ-
նալ ի միջոյ զսահման նորոգաձեւութեան ժողովոյն Քաղկեդոնի.

և զվաղընջուց յառաջելոցն և սուրբ Հարցն պթարողեան հաստատեալ և իսկոյն հասեալ նմա մահ դաւողական, որպէս բազմից բան է, ի նմին մնալ յառաջադոյն գործեցեալն եւ դու մի զարմանար. ով նախանձաւորդ Աստուածայնոյն, թէ ընդէր նուաղեալ ուղղափառութիւնն և զարգացեալ ծաւալեցաւ հրէական սարսափելի հայհոյութիւնն. Վասն զի ի յետին ժամանակս եմք. և զարհուրեալ կասկածեմք թէ ի մեր իսկ աւուրս հասցէ կատարած. Եւ բանզի բազում ինչ եղեալ էր ի նշանաց, պարտ էր և պղմ լինել. զոր կանխաւ զուշակեալ բանն երջանիկն առաքելոյ. Եւ ո՛ր իցէ այն. Նախ ևկեսցէ, ասէ, ապստամբութիւնն և ապա յայտնեսցի մարդն անաւրէնութեան որդին կորստեան. Ապստամբութիւն ասա ոչ եթէ վերկրաւոր թագաւորացս ճակատամարտից ինչ ասէ, զի այդ ի վաղընջուց կալաւ սովորութիւն. այլ ի ճշմարիտ հաւատոյն քակելոցն, և այսուն մոլորութեան զհետ երթալոցն, ասէ, ըստ այնմ եթէ ի ժամանակս յետինս բակեցին ոմանք ի հաւատոց. Եւ զի յայժ նուազուկք մնալոց են անբիծ և կենցաղանոյ հաւատոյն պաշտաւնեայք Փրկչին մերոյ և Տեառն, հաւանեցուսցէ զբնչ անշուշտ բանն, զոր ի դէմն մեր որպէս ըղձալով իմն ճառեաց. Իսկ Որդին մարդոյ, ասէ, եկեալ գտանիցէ արդեօք հաւատս յերկրի. Վասն այնորիկ վազվազակի գայթագղեցուցանէ և տիրէ դերաբբիստոսն. զի յուղիղ ճանապարհէն գմոլորեալն դիւրաւ ըմբռնելով յափշտակէ զայն ապականիչ, և յաճախէ գլուխս ձախակողմանն գաստ գժոխըմբռէր կորստեան. Յաղագս որոյ պարտ է մեզ գուշանալ և անսասանելի պահել զանձինս ի վերայ ճշմարիտ հաւատոյ ի մարգարէիցն տնկեալ. և ի սքանչելագործ առաքելոցն ամրացեալ, և պողպատեալ ոտոզմամբ ի սուրբ Հոգւոյն. և ի սուրբ Հարցն գաւանեալ և համառաւտեալ ՅԹ և Ը. իցն ի Նիկիա, և ՃՀ, իցն ի Կոստանդնուպաւլիս. և Ա. ոյն յԵփեսոս. որք ի պատիւ ամենասուրբ Երրորդութեանն գումարեցան. Եւ մի ոք բանիւ կամ գործով ըստերիւրեցուք ի հետոյ նոցա. թէ և ի պատուոյ ինչ հասցէ անկանել և մերկանալ ի փառաց երկրաւորաց, կամ բանդիոյ կամ կապանաց մատնել. սովոյ և սրոյ յաւժարութեամբ մատուցուք զպարանոցս մեր, զի առանց այսց աստուածահաճոյ երիցս ժողովոցս անթերի հաւատոյ խոստովանութեան՝ անհնար է հաճոյ լինել Աստուծոյ. Զորոց գրութիւն հաւատոյ, և ոչ ի Քաղկեդոնի ապստամբեալքն իշխեցին

յայտնապէս հայհոյել այլ ի ծածուկ զգաստապէս երկուս բնութիւնս ասելով անխառնս և անշաղորդելիս, բաժնելի անջատմամբ, և զգործ երկաբանչիւրոցն բաժանեն տա՛ն լըրենի յանդգնութեամբ. զի և զաստուածավայելչաբար միաւորութեանն խառնումն և հաղորդութիւն ուրանալ և ի բաց բառնալ հնարեսցին. Վասն որոյ պարտ է ճանաչել Աստուածսիրութեան բուժ. զի կտակ այս չարեաց և հիմն Սիմոն է մոգն և կախարդն՝ որ առ սուրբ երանելի առաքելովքն էր. և ձաղածանակ նշաւակութեամբ հնրձակ կոչեաւ. զոր և ի հինգերորդ ներորդում սաղմոսին մեկնութեանն ճանուցանէ. Այս փորր ի շատէ ճանուցումն բուժ Սրբութեան.

Զնաւսա գրող և ընդրող այսմ գործոյ գթած և ողորմած, և ողջոյ լիցի ողութիւն ի Քրիստոս Աստուած, և հեղոյց ողորմութիւն ընդ նմա:

ԿԱՆՈՆՔ ՈՐ ԵԴԱՆ Ի ԴՈՒՆԻ, ՄԻՆՉԴԵՌ ՄՏԱԾՈՒԹԻՒՆ ԷՐ ԺՈՂՈՎԵԼՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑՆ ԿԱՐԳԵԼ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ ՅԵՏ ՄԱՀՈՒԱՆՆ ՄՈՎՍԷՍԻ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ։ ԵՒ ԽԱՓԱՆԵՑԱՆ ԱՅՆՄ ԱՆԳԱՄ

Վասն զի յառաջագոյն սուրբ Հարցն և ուղղափառ վարդապետացն՝ մերժեալ էր և ի բաց ընկեցեալ սոսկալի նզովիւք զամենայն հերձուածողս. զՍաբելիոս և զԱրիոս, և զԵւնոմոս և զՄանի, և զՄարկիոն և զնոցին նմանիս, և զՊաւղոս Սամուստացի, և զԹէոդորոս *) և զԴիոդորէ զանյիշելին Նեստոր և զԹէոդորիտոս, և զԵւտիքոս և զՍևերոս, և զԱնդրէաս և զնոցին հաղորդս, և զԵւզոյիոս Նիկոմիդացւոց եպիսկոպոս և զնոցին հաղորդս, զանաւրէն ժողովն Քաղկեդոնի և զպիղծ տումարն Լևոնի, որ զյոլովից յառաջ ասացելոցդ հաստատեաց հերձուածս. և այժմ բազումք ընդ խոստովանողս և ընդ ընդունաւղս ժողովոյն Քաղկեդոնի և տումարին Լևոնի հաղորդեցան յաշխարհէս մերմէ. ոմանք կամաւորութեամբ յաղագս սնոտի փառասիրութեան և աչառութեան, և կէսք ակամայ բռնադատեալք ի նոցանէ. և այլք առ տգիտութեան և կամ անձեռնհաս լինելոյ. վասն որոյ ժողովեցաք եպիսկոպոսքս այս ի մայրաքաղաք եկեղեցիս Դունեայ. Թէոդորոս մարդպետական եպիսկոպոս, Յովհաննէս Արծրունեաց եպիսկոպոս, Քրիստոփոր Սիւնեաց եպիսկոպոս, Մանասէ Բասենոյ եպիսկոպոս, Աբրահամ Ռշտունեաց եպիսկոպոս, Յովհաննէս Ամատունեաց եպիսկոպոս, Գրիգոր Անձևացեաց եպիսկոպոս, Սիոն Գողթան եպիսկոպոս, Ահարոն Մեհնունեաց եպիսկոպոս, Ներսէս Բոժունեաց եպիսկոպոս, Յոհանիկ Ելոյ եպիսկոպոս, Թադէոս Առնայոյ ե-

*) Յօր. Դէոդորոս.

պիսկոպոս. Եպիսկոպոսք Ծ. և Հարք և քահանայք Յ. և Ղ. կամաւք և այլոց, հաստատել սահմանս կանոնականս յաղագս այնպիսեացն, որք գան ի խոստովանութիւն զղջանալով զվնաս և զմեղս զոր գործեցին կամաւ և ակամայ, զի գիտասցեն պատրաստութեամբ գտանել անձանց փրկութիւն ի Տեառնէ։

Եթէ ոք յեպիսկոպոսաց եկեսցէ զղջանալով և խոստովանելով զվնաս անձին իւրոյ, որպէս թէ ակամայ եղև հաղորդութիւնն ի բռնութենէ ձգեալ յայն, և չէր ձեռնհաս. և կամ թէ տգիտութեամբ ինչ եղև, այլ ոչ յաղագս փառասիրութեան և զաւշաքաղութեան, այնպիսոյն ներելով տայցէ զըլխաւոր վարդապետն զապաշխարութիւնն, մինչև երդմամբ և ձեռնագրաւ իւրով նզովեսցէ զհերձուածն յեկեղեցւոջ առաջի ամենեցուն։ Բայց ի պատիւն մատուցանել, մի և երկուք մի՛ իշխեսցեն առանց կամաց և քննութեան ամենայն. եպիսկոպոսաց։

Իսկ եթէ ոք չառնուցու յանձն զվնասն, և կամաւորութեամբ իցէ արարեալ զհաղորդութիւն, և այլոց ևս պատճառք իցէ եղեալ բռնադատութեամբ գայթակղեցուցանելոյ, ծանր քննութիւն եղիցի. և քաջ փորձեսցեն. յոլով զապաշխարութիւնն տալով նմա գլխաւոր վարդապետին. մինչև երդմամբ ուխտեսցէ պահել զուղղութիւն, և նզովեսցէ զհերձուածն ձեռնարկութեամբ իւրով. ապա թէ կամք իցեն կաթուղիկոսին ամենայն եպիսկոպոսաւք հանդերձ. շնորհեսցէ զպատիւ աթոռոյն, բայց զղջումն կալցի զամենայն աւուրս կենաց իւրոց։ Նոյն կանոն և քահանայիցն եղիցի։

Եթէ ոք եկեալ կամաւորութեամբ խոստովանեսցի. և նզովեսցէ զհերձուածն ձեռնարկութեամբ իւրով, և ապա անդրէն երթայ, ի նոյն փսխած դառնայցէ, և դարձեալ այսրէն գայցէ, զայնպիսին խոշտանգեսցեն բանիւք վարդապետութեան, և խստագոյն զապաշխարութիւնն տալով գլխաւոր վարդապետին։ Քաջ քննութիւն արասցեն և յանդիմանեսցեն. զի և այլքն երկիցեն. բայց զպատիւ աթոռոյն մին կամ երկուքն մի իշխեսցեն տալ, բայց եթէ ուղղութիւնս և կրաւնս առաքինութեան ցուցցէ յանձին իւրո՞ւմ և ամենայն եպիսկոպոսաց լինիցին կամք։

Իսկ որք ոչ են հաղորդ ընդ մեզ հաւատով, և աւտար ի միաբանութենէս յայսմանէ, և ի պատճառս ինչ պիտոյից հասա-

նիցեն առ մեզ եպիսկոպոսք կամ քահանայք, մի՛ ոք իշխեսցէ հաղորդել կամ պատուել քահանայական պատուով, այլ որպէս զմի յաշխարհականաց ընկալցին վանատրութեամբ և այլ կարգաւք։

Ապա թէ ոք զայցէ ի խոստովանութիւն ի քահանայից, գձեռնարկութիւնն առաջի եպիսկոպոսին արասցէ՝ Յորոյ վիճակի կայն կամիցի. և մի՛ ոք իշխեսցէ վանից երէց կամ քահանայ առանց եպիսկոպոսին իւրոյ ընդունել զոք յայսպիսեացս յընտանութիւն կամ ի հաղորդութիւն։

Արդ՝ եթէ ոք յաւժար ւմեամբ ընկալցի զկանոնական սահմանս մեր և արասցէ, աւրհնեսցի հոգւով և մարմնով, և ի կենցաղումն զուարճացեալ բերկրեսցի. և ի յաւիտենից բարիսն վայելեսցէ։ Իսկ եթէ ոք՝ ոչ լուիցէ և ապստամբեսցէ յաստուածահաճոյ կեցուցանող պատուիրանս՝ յիշխանաց կամ ի քահանայից կամ յեպիսկոպոսաց կամ ի ժողովրդականաց, նզովեսցի՝ հոգւով և մարմնով և ամենայն կենցաղով իւրեանց և ընկալցին անդորրմ՝ պատուհաս յարդար դատաստանացն Աստուծոյ՝ աստ և ի հանդերձեալումն։

ՁԵՌՆԱՐԿ՝ ՋՈՐ ԽՆԴՐԵԱՑ ՍՄԲԱՏ ՎՐԿԱՆ ՄԱՐՋՊԱՆ, ՅԱՑՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՈՒՆՆ, ՈՐՔ ԴԱՐՁԵԱԼ ՓՈՂՈՎԵՑԱՆ ՆՈՐԻՆ ՀՐԱՄԱՆԱԻ Ի ԴՈՒԻՆ, ԿԱՐԴԱԼ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ ՀԱՑՈՑ, ՅԵՏ ՄԱՀՈՒԱՆՆ ՄՈՎՍԷՍԻ. ԵՒ ՋԱՑՍ ՁԵՌՆԱՐԿ ԵՏ ՆՈՑԱ։

Ամենազովելի և փառաւորելոյ և աստուածաշնորհ պատուով պայծառացելոյ Տեառն Սմբատայ Վրկան մարզպանի և տերանց գինուորի, և Տեառն Գիպայ Գաշտկարանի, և վարդապետի Հայոց Ճարասղարի. Ի Մանասէէ Բասենոյ եպիսկոպոսէ, ի Քրիստափորէ Սիւնեաց եպիսկոպոսէ, յԱբրահամայ Ռշտունեաց եպիսկոպոսէ, ի Յովհաննէէ Ամատունեաց եպիսկոպոսէ, ի Գրիգորէ Անձևացեաց եպիսկոպոսէ, ի Սիոնէ Գողթան եպիսկոպոսէ, ի յԱհարոնէ Մեհնունեաց եպիսկոպոսէ, ի Ներսէսէ Բոժունեաց եպիսկոպոսէ, ի Յովհաննէսէ Եղոց եպիսկոպոսէ, ի Թադէոսէ Առանոյ եպիսկոպոսէ, Տերամբ ողջոյն։

Ելթնուտասաներորդ ամի Ապրուեզ Խոսրովու արքայից արքայի, յամենեսեան մարերի, որպէս փառաւորութիւնդ ձեր յայս եպիսկոպոսաց՝ զոր ի վերոյդ գրեալ է. որ ի ժամուս ի Դուբնի ի տուրըն եկեղեցւոջս դիպաբ, ձեռնարկ խնդրեցէք վասն տուրըն և ուղղափառ հաւատոյ, զոր մեր հարանցն և երանելի վարդապետացն կալեալ է, և այժմունիքդ կամաւքն Աստուծոյ։ Արդ՝ որպէս յառաջադոյն հայրապետացն Հայաստան աշխարհիս, և եպիսկոպոսացն և քահանայից և իշխանաց և աշխարհականաց, սոսկալի նզովիւք մերժեալ և ի բաց ընկեցեալ է զամենայն հերձուածողս. զԱրիոս և զՄակեդոն, և զանյիշելին Նեստոր և զԵւտիքոս, և զժողովն Քաղկեդոնի և զպիղծ տումարն Լեւոնի, և հետանամք ի հաղորդութենէ նոցա ճշմարտութեամբ. Ապա եթէ խաբէութեամբ ինչ իցեն բանքն մեր, նզովեալ եղիցուք յամե-

նասուրը Երրորդութիւնէն, նոյնպէս և ես, Սմբատ Վրկան մարզպան և տերանց պինուոր, և Գիգ Դաշտկարեն, և վարդապետ Հայոց Շարաձոր, նզովի մը կնզովեալսդ ի ձէնջ, որպէս Հարքն մեր երանելիք նզովեցին կնզովեալն ի ձերոց Հարանցն, և աւրհնեմք կաւրհնեալսդ ի ձէնջ, որպէս և Հարքն մեր աւրհնեցին զաւրհնեալսդ ի ձերոց Հարանցն երանելեաց և վարդապետաց աշխարհիս։ Եւ յայս ուղղափառ Հաւատոյս վերայ Հաստատուն և անշարժ կացցուք. ի կեալ և ի մեռանիլ ընդ ձեզ։ Ապա թէ խարէութեամբ ինչ իցեն բանս մեր. նզովեա՛լ եղիցուք յամենասուրբ Երրորդութենէն։

Եւ կնքեցաք գձեռնարկս այս, և եդաք ի սուրբ սկզբնաւոր Գունայ։ Ես Մանասէ Բասենոյ եպիսկոպոս, իմ ամենաւակեալ հանդերձ, որոց անուանքն ի վերոյդ յիշատակեալ են։ Եւ Սմբատ Վրկան մարզպան, և տերանց պինուոր, իւր եղբարաւք հանդերձ, առաջի ամենասուրբ Երրորդութեանն, նախ սրտիւք մերովք, և ապա մատանեաւք մերովք։

ՁԵՌՆԱՐԿ՝ ԶՈՐ ԵՏՈՒՆ ԱՐՐԱՀԱՄՈՒ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ Ի ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆՆ ԱՂԻՍԻՒ ՀԱՅՈՑ, ԱՅՆՈՒՔԻԿ ՈՐ ԷԻՆ ԸՆԴ ԻՆԶԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ՀՈՌՈՄՈՑ Ի ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵՆՆԸՆ ՄԱՒՐԿԱՆ

Եւթն ու տասներորդ ամի Ապերուէզ Խոսրովու արքայից արքայի, իմ Աբրահամու Հայոց կաթուղիկոսի և ամենակցաց իմոց, Մանասէի Բասենոյ եպիսկոպոսի, Քրիստափորի Սիւնեաց եպիսկոպոսի, Յովհաննէսի Ամատունեաց եպիսկոպոսի, Գրիգորի Անձևացեաց եպիսկոպոսի, Սիոնի Դաղձան եպիսկոպոսի, Եհարանի Մեհենունեաց եպիսկոպոսի, Ներսէսի Բժուենեաց եպիսկոպոսի, Յովհաննու՝ Էղեգ եպիսկոպոսի, Թադէոսի Առաւնաց եպիսկոպոսի և իշխանաց մերոց. Տեառն Սմբատայ Վրկան մարզպանի և տերանց պինուորի, և Գիգա Դաշտկարանի, և վարդապետի Հայոց Շարաձարի, և այլ իշխանաց և աշխարհականաց և ուղղափառաց առաջի կացեալ. Թէոդորոս սեպհական դրնդին եպիսկոպոս, Ստեփանոս Բագրեւանդայ եպիսկոպոս, Մովսէս Խոռխոռունեաց եպիսկոպոս, Քրիստափոր Ապահունեաց եպիսկոպոս, Ներսէս Վանանդայ եպիսկոպոս, Հանդերձ վանից երիցամբքս պաղքիւք, Աբրահամ սրբոյ կաթուղիկի*) վանից երէց, Ամազասպ սրբոյ Հոռիփսիմեի, Բարիւրաս սրբոյ Յովհաննու վանայ երէց, Խոսրով Աշխարհաւ, Ցաւիտեան Աղիմարդայ, Դաւիթ Երևանայ, Խամայէլ Գառնոյ, Յունանէս Աւանի, Խորայէլ Պաղավանից, Ղազիկ Երևանից, Յովհաննիկ Արտաւազդայ ապարանից, Աբաս և Որդեակ և Աբրահամ Փարպիոյ, Միքայէլ Աղցից, Գիորգիս Արճոյ, Կոզմաս Ուրդայ, Մայէն միւս Արճոյ, Յովհաննիկ Արծափից, Սիմոն Դատ աւանից, Սամոս Բագարանի, և այլ վանից

*) Ձեռագիս յօրինակին.

երիցամբ հանդերձ. եկեալ յանդիման մեր զբարեպաշտութիւն խոստովանեցին, նզովելով նոյնաձևս ըստ երանելի հարցն մերոց զամենայն հերձուածողս, և զԱրիոս. և զՄակեդոն. և զՆեստոր, և զԵւտիքոս, և զչար ժողովն Քաղկեդոնի, և զպիղծ տումարն Լևոնի, և աղաչանս մատուցանելով առաջի մեր, խառնել զինքեանս ի միաբանութիւն եկեղեցւոյ ճշմարիտ հաւատին Քրիստոսի. և ասացին միաբանութեամբ ամենքեան. թէ զխոստովանութիւն և զսահման զոր հաստատեցին երանելի հարքն մեր անշարժ պահեսցուք առաջի Աստուծոյ և հոգևոր հարանցդ մերոց, և զապաշխարութիւն զոր տայք, յաւժարութեամբ ընդունիմք, և կամաւք կատարեմք, և ի հաղորդութենէ նզովելոցդ ամենևին հեռանամք։ Եւ թէ խաբէութիւն ինչ իցէ ի կամս ուրուք, նզովեսցի հոգւով և մարմնով յամենասուրբ Երրորդութենէ։

Եւ ընկալեալ զնոսա ապաշխարութեամբ, բեռն ինչ և մեր բառնալով զնոցա, ըստ գրեցելումն. կնքեցաւ ձեռնարկս այս ի նոցանէն յանդիման մեր ամենեցուն, վկայութեամբ սրբոյ Երրորդութեանն։

ՍՐԲԱՍԻՐԻ ՏԵԱՌՆ ԱԲՐԱՀԱՄՈՒ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ Ի ԳՐԻԳՈՐԷ ՆՈՒԱՍՏԷ ՔԵՐԴՈՂԷ

Պարտ է կարաւղացն, ասէ առաքեալ, զտկարութիւն տկարացն բառնալ վասն շինութեան, և ըստ մարգարէին հրամանի զքարինս ի ճանապարհէ ի բաց ընկենուլ, զի մի՛ որ կաղըն իցէ զլորիցի. և ոչ դնել առաջի սակաւատեսի գայթագղութիւն, և այս թէպէտ և առ այլս է, բայց առաւելագոյն պատշաճեցաւ առաջնորդաց։ Եւ այժմ իմ և ըստ մեզ խորհաւղացս բանքս են առ երանելի հարս մեր ի Քրիստոս, որք ի մերում ժամանակիս զհետ երթաւղաց սրբոց առաքելոցն խրատու և նմանութեան՝ որոշեալք ի ստոցն։ Եւ աղերս ապաբանութեան, զարժանն թուեցեալ մեզ խնդրել առ արգելաւղս համառաւտագոյն ձայնիւ. քանզի յեկեղեցիս և ի ժողովանոցս՝ զորս Աստուծոյ շինած դիտեմք բանաւոր արժանացելովքս, զսեղանն մեծ ուսաք ի նոյն ինքն ի Բանէն Աստուծոյ և ի նորին առաքելոցն, զնոյն պաշտելի և զատուցեալ և որոշեալ զճմարիտն և զանմերձենալին։ Վասն այլապէս է խորհիցն. և ոչ զնմանութիւն պաշտաման առաքելոցն վարդապետութեան ունաւղաց, որպէս գրէ երանելին Պաւղոս Եբրայեցւոցն կանոնեալ սովորութիւն առ և այնց, որք ոչ ուղղակի խորհին ի հաւատ, յամառական պնդութեամբ, արտաքս վարել, հանել յեկեղեցւոյ քարոզական ազդմամբ յաղագս ոչ աղաւթակցելոյն և Քրիստոսի երկրպագու լինելոյ ընդ մեզ։ Եւ գոչէ ևս թէ սուրբ սրտիւ և անխիղճ միտս ունել ի կատարեալն հաւատ, և կալ առաջի սուրբ և Աստուծոյ սեղանոյ։ Եւ զի Աստուծոյ սեղան խաչարգաբար *) աւրհնութեամբ յուղղոցն և ի կատարելոցն գլխաւորացն եղանի, ամենեցուն յայտ է։ Իսկ զորս և ոչ առաջի սեղանոյն սովորութիւն ընկալաք

*) Այսպէս յորինակին.

թողուլ. վասն հարման նոցա մտացն խղճի։ Քանզի չէ հաղորդութիւն լուսոյ ընդ խաւարի, զի նոցանէ յուղղութիւնն առարկեալ զսեղանն մեզ կեցուցանող մարմնոյն, և մեղսակէզ հրոյն՝ ո՞ յանձն առցէ հաւաստի եղանիլ. զի Տէրն մեր և Աստուած ի ձեռն սեղանոյն ճշմարտագործ է, որպէս պատմէ աւետարանագիրն և զինքն իսկ առնէ յուտել կերաւղացն. ապա հակառակ ունարան *) ի լուծումն փոխէ զէութիւն զտենչալ ի հրոյն կայծակն. որպէս և ոչ կենդանի ջուրն առ գերութեամբն, որ թուի ինձ դասք հերեսիոտաց. զոր փորեցին իւրեանց գուբս ըստ մարգարէին ամբաստանութեան։ Բայց սեղան Տեառն կենդանի ջրով շրջագայեալ, կարէ հուրն իմանալի փութանակի բորբոքել որպէս առ Եղիայիւն։ Իսկ ապա որք պատուէրս առաք փորձել քննութեամբ զբարի՞ն ընդունել, և ի չարեաց իրէն հեռանալ, անընդրող և խառնակ մտաւք վարիլ արդեք ո՞չ լինիցի առիթ դեհենին. թողից զպատուէրն զամենայնիւ ոչ հաղորդելն ընդ այնպիսիսն։ Բայց պատճառ զայլոց եղեալ մեծի դատապարտութեան յԱստուծոյ ակնունելի է։ Զի կամ անդրէն շինիցի հաղորդել կամաց հերձուածողաց հեռացեալն, ևս չարագունիցի զայրացական մտաւք, ի Քրիստոս զմեղանչելն ամբարիցէ, կամ բամբասեալ և զմէնջ իբրև զմի յորոշելոցն. ի սուրբ հարսն ընթացուցանէ զպատճառս յանդգնութեանն իբրև ամբարհաւաճելոց և զիւրեանցն խնդրաւղ կացուցողի, թէ միութիւն այժմ յայտի։ Եւ ահա կորնչիցի տկար եղբայրն՝ վասն որոյ Քրիստոսն մեռաւ, և պատճառաւղին եղելոյ ըղձալի և հեշտ է երկանաքար հարստել ընդ պարանոցն, և տալ զինքն ովկիանեան յորձանացն վրճի՞ռ հրաւիրէ։ Բայց այժմ ինձ ընդ միտ ածէք ձեզ Աստուծով զթշնամանողն մեր աւանդիս հանդերձ աւանդաւղաւքն, և կամեցող շրջել զաւետարանութիւն՝ ատի ի մէնջ մեծի միջոցաւ, ի բաց հեռացուցանել նզովին ձայնիւ, և ըստ նորա զնուիրեալն նորին միում շարայարութեան կրկնակացն Քրիստոսի, որպէս իւր թուի. որ է արդարև թշնամանք մարդացելոյն Աստուծոյ։ Մեզ արժանի համարիք ասել ի ձեռն մաղթման զՀայր, առաքել զսուրբ Հոգին ի նա, զի արասցէ ճշմարիտ մարմին և արիւն փրկաւղին մերոյ Բանին մարմնացելոյ, և զ'ի նոցանէ խորհրդոյն հրաժարեցուցանէք, զի թէ ի նմա թերութիւն և անվայե-

*) Ա յսպէս յօրինակին.

լուչք Աստուծոյն մարդացելոյ, նոյն և աստ հաւասար նմին։ Քանզի ոչ առանց աւրհնութեան, որպէս ասացի, ուսաք զսա զոլ, և ըստ երկրորդ բանի զդարձեալսն ի խոստովանութիւն, ի հովուական աշտիճանի կացելոցն՝ սակս առաջին գործոյ, զի ոչ յուղղոց ընկալան զձեռնադրութիւնն յապաշխարութեան կարգի կացուցանէք, ոչ համարձակել ի սեղան աւրհնել, և զյառաջն կանգնել. որպէս յուղողաց համարիք։ Բայց թէ վասն քահանային մերձեցման զվատթարագոյն սրբեալ համարիք, մի՛ գուցէ և նա վարակիցի. քանզի վատթարի և առաքինւոյ առ միմեանս յարմամբ հարկ է և զհառնումն *) առնուլ. որ լինի ո՛չ առաքինի և ո՛չ վատթար. և այս ի բազումս։

Արդ՝ հայցաւղքս ի ձեռն զրոյ աղաչեմք զսրբութիւնդ ձեր, թէ այլ ինչ յայտնեցաւ ձեզ ի հին և նոր կտակարանաց, ցուցէք և մեզ, և կամ թէ ի ձեռն հոգւոյն շնորհի նշանակել ձեզ։ Քանզի սովոր է զհակառակութիւնս լուծանել. և զկամս երկիւղածաց առնել, ապա թէ ոչ զհայցումնս մեր կատարեցէք, փոխել զսեղանս նո՞րս ի նորոց հաստատեալս, որ ոչ ըստ հարանցն մերոց որ ի Քրիստոս կացեալ, այլ ըստ աւտարատեսուչ հովուաց յաջորդութիւն առին։ Եւ քանզի որպէս նոքա զբարեպաշտութիւնն խոստովանելով յառաջին ի մտացն փոխեցան, այսպէս զոյ հնար փոխարկել յառաջին սրբութեանն պատուականութիւն և զսեղանս, որպէս առ Մակաբայեցւովքն եղև, յեղեալ զխղճելին յանխղճագոյնս։ Սակս փոխելոյ է՛ մեր բանս աւրինակեալ՝ թէ կար զոյ, այլ ոչ զհինն աւրինադրեմք տապալել, քանզի թէպէտ և լալով և արտասուաւք և բոքովք և թերահաւատութեամբ ծածկեցին զսեղանն Տեառն, բայց հաստատուն հիմն Աստուծոյ կայ և ունի զկնիքս զայս զորոց ասեն, թէ ծանեաւ Տէր զիւրսն։ Իսկ յանաւրինացն և յանհաճելեացն բացակայի։ Իսկ զորոց խորհրդագէտն և վարդապետն հեթանոսաց որոշումն դնէ. զի՞նչ որ առ այս ասիցէ։ Ապա թէ անընդրութեամբ վարիցիմք. մի՞ թէ կայ ինչ ի միջի. ի բաց քակել զարգելումնն, և զմեզ յեկեղեցիս Նեստորականաց մտանել. և ի նոցա հաստատեալ սեղան կատարել զխորհուրդն տէրունեան, և զնոցին չերիցունս ի մերս։ Ո՛չ ապաքէն առաջինքն՝ յորժամ կամէին միաբանել հաւատով, այ-

*) Ա յսպէս յօրինակին.

սու իրաւք զմիաւորութիւն ցուցեալ՝ համարձակէին կատարել ի միմեանց եկեղեցւոյ սեղանս։ Արդ՝ որք զկերպարանս Քրիստոսադաւանութեանն, թէև բազումք ունին, ի զաւրութենէն հեռիք են. որպէս այժմ առ մեզ հերիսիոտայքս, և կամ յարևելս ի Պարսս, ի Տիսպոն, և յայլ տեղիս ամենևիմբ իսկ զատուցեալ յեկեղեցեացն, զի և զդուզնոքա *) անդ երկրպագութիւն դատապարտութիւն ի հոգևորին ուսուցանէք։ Վասն այսորիկ սեղանակտաւս աւրհնէք և երիցունս արձակէք, կարեկցել նոցա որք արքունի հրամանաւ անդր երթան։

Արդ՝ վարդապետացն հրաման հաստատուն կայցէ, և առանց հաւասարութեան խոտորելոցն զպաշտաւն կատարեսցեն. ապա թէ յաշխարհիս թիւրացելոցն արարուածի թոյլ տայք, ոչինչ արգելէ և ի մէնջ յիշատակելոցդ սեղան զնոյն սովորութիւն ունել. և լոկ ի հացէն և ի բաժակէն աւրհնութեանց արգելուլ ծիծաղելի է։ Արդ՝ աղաչեմք, մի՝ լիցի մերոցս լսել զՏէրունեան զայն ձայն. Առաջնորդ կոյր. զի՝նչ մեծ է. հա՞ցն՝ թէ սեղանն որ սրբէ. և ի վերայ եբեր, թէ Ուրեմն վկայէք դուք ձեզէն, զի որդիք էք այնպիսի հարանց։ Ոչ ապաքէն կամակար մտաւք յանձն առին մերքս յայն յեղուլ, ոմանք վասն ագահութեան, և այլք սակս սնափառութեան. և կէսք կաշառովք եղեալք ընդ սուրբ հարանցն նզովիւք։ Իսկ յաթոռոցն իշխանութեան արժանաւորելոյ ըստ կանոնին սահմանի, դուք առաւել ողորմութեան արժանի արարէք, և այժմ զա՞յս ևս մինչ ընդարձակէք։ Վասն որոյ ասեմքս մեզէն իսկ որոշիվք յառաքելոցն և ի սուրբ հարցն. և չէ՛ ինչ անուամբ լոկ յորջորջելն, զի լսելոց եմք. Թէ որդիք նոցա էիք. զգործս նոցա կատարէիք։ Քանզի նոքա և զբաղանիս անգամ ի հերձուածողաց կոխեալս պիղծ համարէին, և արդարև ապաշաւելի մասին հասանեմք, մինչ այդմ ևս թոյլ տայք լինել։

Արդ՝ թողեալ զսուտ քահանայականն դաս, և զխորհուրդ հացին բեկման և զբաժակին. զսեղանոյս միայն քննութիւն յառաջ ձգեսցուք, և յայսոսիկ զհեթանոսականն, որում բագին սովորեցին ասել. և զՀրէիցն յառաքելոց չյիշատակեցաւ առ մերս յարակցել։ Նոյն կանոն և աստ։ Իսկ առ սա որպէս բանս է, մինն ուղիղ ըստ լի հաւատոյ, և միւսն թիւրացեալ ըստ

*) Այսպէս յօրինակին.

պակասահաւատն բարուց։ Քանզի սա՛, Տեառն զաւրութեանց և նա՛ ոչ։ Սա զսուրբս միայն ընդունի և զխոստովանողս, որպէս և նախացուցաւ Եսայեայ աւրինակելով զսա։ Քանզի նախ՝ զՏէր զաւրութեանց ետես, և առ նմին զնուէրին սեղան կայծակնապարուկ *), զի և խոստովանողին զՏէր զաւրութեանց տեսեալ աչաւք՝ կայծակն պղծակէզ ի նորին սեղանոյ առաքի, որպէս և մերքն ասեն, տեսաք մեք զնա, և առ մեզ հաւաստի եղանիլ։ Իսկ պղծաշուրթն ժողովրդեան՝ որ զՏէրն զաւրութեանց մեզ ասեն, անսրբութեան ընդունիչ, և զայս՝ ինդէ, Երեմիաս, մեղքն Յուդայ, ասէ, գրեալ ի տախտակս սրտից նոցա և յեղջիւրս սեղանոց ձերոց. այսինքն զոր նոքա մեղանչէին. Թէ դու մարդ ես, նորին մեղաւք գրեցան թիւրացս սեղանոյ եղջերք։ Քանզի և նա՝ նոցա և ձեր ասաց. որք ըստ հնոցն մտաց, և որդիքս Քաղկեդոնիտք զխոստովանութիւնն ի սեղանս գրեցին ագամանդեաց եղեգամբ։ Եւ որոշէ դարձեալ առաքեալ՝ այսպէս ունիմք մեք սեղան՝ ուստի ո՛չ ունին իշխանութիւն այսպիսիքն ճաշակել. և մեզ ի նոցայն թէ Մի մերձենար, մի՛ ճաշակեր, և մի՛ հպիր, որ է ի պէտս ապականութեան։ Եւ դարձեալ քաջերեսազոյն իսկ դրաւշէ զմին Տեառն, և որք ըստ Տեառն խորհին, և զմիւսն դիւաց, որք ի բաց դարձեալ ի ճշմարտութենէն։ Եւ թէ ոչ այսպէս, ո՞յր այլ վատապաշտի սեղա՞ն՝ հա՞ց՝ կամ բաժա՞կ ելանէ յաւրհնութիւն, քանզի զո՛չ կարողութիւնն հաւասարապէս եղ, որպէս ի բաժակէն դիւաց, մերձեցելոցն ի Տէրունականսն։ Եւ յանդգնութիւն ինձ ոչինչ թուի զոլ ի բանիս. առ ասել զայս ձայն ի վերայ հերձուածողաց, զի թէ հակառակող՝ սատանայ անուանի, որպէս Տէրն մեր և Աստուած Պետրոսի կոչեաց սաստելով, յորժամ զմարդկաւրէնսն միայն խորհէր ի վերայ նորա՝ և ո՞չ զԱստուծոյսն, թէ Յե՞տս երթ սատանայ՝ զայթագղութիւն իմ։ Եւ դարձեալ թէ այսս և դևս չարս՝ զհրապուրողս յաւտար վարդապետութիւնս կարդայ, վասն զտրդէտսն զյողդողդս շարժահիմն առնելոյն։ Ըստ երկնաքաղաքացւոյն առնն, որ ասէր զպատերազմ ունել ընդ այսս չարս, որ ի ներքոյ երկնից, որք խռովեն և տատանեն հողմով վարդապետութեամբ և թէ այնպիսի վարդապետութիւն, որ է հողմ, այսք անուանին, որպէս սաղմոսերգակն ասէ, թէ Այսք և մրրիկ՝ աւր-

*) Այսպէս յօրինակին.

հնեցէք զՏէր, զոր ի լսումն ածողքն՝ հողմս փոխարկեն։ Եւ այսակի հողմոյ սկիզբն ի չարադեւն Սիմոնէ կախարդէ եղեւ։ Իսկ ապա ո՛ւմ խղճելի է ի Պաւղոսէ զսեղանս դիւացն ասացեալ՝ զհերձուածողացն իմանալ, որ ստուգապէս կարծի ինձ և առանց երկբայութեան։ Եւ վասն քննութեան այսքան իսկ զլիագոյնսն ի պարապ ժամու խնդրողացն մատուսցուք։

Բայց առ հակառակամարտսն կայ ևս ասել. որք սուրբ Երրորդութեամբն ասեն սրբել, թէպէտ և հաւատ ի Քրիստոս ոչ լի՛ իցէ։ Մի՛ փոփոխել, ասէ մարգարէն, զսահմանս հաստատեալս ի հարանց մկրտութիւն։ Այո՛, զի ի հարցն լուաք զարժանն. և է սա այսպիսի ինչ։ Նախ՝ ասել. թէ վա՜յ ինձ, զի պիղծ շրթունս ունիմ, և խոստովանել զարժանաւորութիւն հաւատոցս անպակաս ունելով, հանդերձ ողորմութեամբ, որպէս գրէ առակողն, և ապաշաւելով զոչ բարւոքն յառաջագոյն. ապա սերովբէ ի՛մն մատուցանէ զմաքրական դեղն, զմարմինն Աստուածն Բանի, հրացեալ աստուածային հրո՜վն ծախականաւ։ Իսկ ի վերայ սեղանւոյ՝ այսպէս ուսաք. թէպէտ և սուրբ Երրորդութեանն անուն՝ պատմիւր և առ գրաւորականսն ի նորա վերայ. որպէս Բանիւ Տեառն և հոգւով բերանոյ նորա ամենայն հաստատեալք և Լուսով երեսաց քոց տեսանեմք զլոյս։ Եւ երիցս սուրբն ասելով, զմի Տէրութիւնն խոստովանելով, և այլք բազում այսպիսիք բազումք բարբառք ի տաճարին։ Բայց զի ի Քրիստոս Յիսուս զհաւատն կատարեալ ոչ ունէին, թէպէտ սեղան է, այլ առաքեալ որոշեաց զմերս ի խորանի՛ն պաշտաւնէից, զսոյն իմանալի է և աստ։

Այլ ասեն ոմանք, թէ սաղմոսերգն՝ նշանակաբարս զխաչն ցուցանելով մե՜զ, զսեղանդ անուն յիշատակեաց, որ ձև և զաւրինակ յայտեալ վասն վերունակ լինել մարմնոյն Տէրունեան։ Ապա աւրինադրի մեզ. զի՛ նոցունց արարեալ խաչ նիւթեղէն՝ քակտել կամ չընդունել. ապա թէ այս ո՛չ, հանգոյն նորին և սեղանն։ Ասասցուք և առ այս, թէ հրաման ունէաք ի գրոց, կամ ի ճշմարիտ հարանցն. այո՛. որպէս և այժմ բազում անգամ հրաժարիմք ի տէրունեան նշանէն որ հանաւ յայսց՝ ի վերայ հացին բեկելոյ և բաժակին, հրամանաւ ներբարգաւաճիցն, թէ և է պատուական։ Իսկ զնիւթեղէնդ վասն այնր ոչ. զի թէ և նոցա յիմարութիւն է, իսկ մեզ զաւրութիւն Աստուծոյ. քանզի պատուիրէ. Մի՛ ինչ քան զգրեալսն իմանալ.

այս ըստ տիրագոյն մտաց։ Բայց աղէ՛ զնշանակ սիրաւղդ, և զպատիւ անզանազանողդ, վասն զի զխաչն նշանակէ և զաւազանն, յաղագս նոր պտուղն բերելոյ, և բարունակ՝ վասն ճռին ողկուզոյ. և ծառ՝ սակս կախման խոյին, թէ կամիս յաւելից և զսանդուղսն։ Իսկ ստուգագոյն է՝ տուեալն երկիւղածաց նշան։ Արդ՝ հաւասարապէս տալի է մեզ զպատիւն, որք զճշմարտութիւնն զլխաւորեալ առաք, որով նշանաւ պարծիմք իսկ. և այնց որ յառաջ նշանակաբարսն ցուցանէր, և կամ թէ ըստ անձնիւր հարկաւոր պիտոյիցն առ նոսա, որ դուզնաքեայ խնամ ունիմք, անարգութիւն ինչ հասանիցէ ի խաչ կամ ի սեղան։ Ապա ուրէմն ոչ հասարակ է պատիւ խաչին և սեղանոյ։ Իսկ որք ասեն մանկանց անբանից ունել զպատուականութիւն սեղանոյս, և հասարակ զընկալումն. քանզի բան ոչ զոյ երկաքանչիւր խոստովանութեան, յայտնի են պատճառք կամաց նոցա. ի լսելն թէ ոչ է երկրորդ մկրտութիւն որ ի սուրբ Երրորդութիւնն, ջանան անորոշ մտաց իմացուցանել, զի երկուցեալք ի հարանցն աւանդութեանց փոխելոյ, ակամայ յայնպիսի սեղանոց վայելեսցեն, զանվայելն մակարդ, առ այնպիսիսն՝ և ոչ մի բան առնել պատասխանի, կատարեալ իմաստութիւն։

Իսկ առ բարի հովիւդ ասասցուք, ո՛չ ապաքէն կանոն աւրինադրեցաւ ծնաւղաց յանզգուշութենէ մահ ի վերայ հասեալ համբակաց, ապաշխարութիւն ամաւք որոշելովք. եթէ յեղգութիւն մարմնոյն հասցէ զգուանաց անաւթովք, զծնաւղսն ասեմք պարտաւոր։ Եւ թէ չարափառ եղեալք կամ առանց մկրտութեան զերկնաւղսն մեղադրութեան արժանի առնեմք։ Եւ առաքեալ ծնաւղացն պատուիրէ. Սնուցանիջիք, ասէ, ուսմամբ և վարդապետութեամբ։ Եւ Աստուածաբանն իմ Մովսէս՝ որդւոցն պատուիրէ զաստուածս քո բա՜ց մի՛ բամբասիցես. զի որպէս Աստուածն մեր զմեզս մեր՝ նա վերացոյց. այսպէս հարք և մարք մեր ի տղայութեանն զմեր։ Եւ զբնութիւնն իսկ ասէ առաքեալ, թէ որ կաթնկերն է, տգէտ է բանին արդարութեան, քանզի տղայ է. իսկ կատարեալքն են կիրթ վասն ի չափն հասմանն։ Ճանաչելիքն՝ հասու են ընտրութեան բարւոյ և չարի, քաղցու և դառինն, որք և զպարտսն պահանջին. ապա թէ ոչ ո՜ հաւատայ առաջնորդաց համարս ընդ մեր պահանջել։ Այսպէս իմասցի և ի վերայ տղայոցն, քան համբակացն ծնաւղացն խոստովանութիւն յաղագս անձանց և նոցա՝ բաւական իմանամք։

Իսկ սեղանոց՝ ոչ այսպէս։ Քանզի որպէս սովորութիւն կալաւ առ ոմանս շարժել զսեղանոցն զհաստիչն ինչ ոչ վնասեաց։ Արդ՝ որպէս այս եկն բանս. է՞ զոր շնորհատուր իշխանութեամբ յարժանաւորութիւն կոչէք. և է՞ զորս խոստովանութեամբ՝ ասել նախ զանաւրէնութիւնն յորմէ արդարանան։ Իսկ սեղան ուրեմն փոխել իրաւունք են։

Այս ի մէնջ աղերս առ ձեզ. և խնդիր ըստ գրոց. ուղղել ի պատուիրանաց զսխալումն կամաց մերոց. ձեզ է բաւականութիւն. ապա թէ իշխանութեամբ ինչ կամիք և ոչ ըստ գրոց, մեր վերջին բան վասն այդր դոյնդ է։

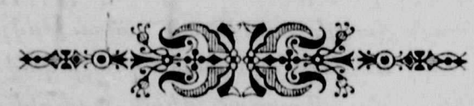

ԱՌ ՍՐԲԱՍԷՐ ՏԷՐ ԱԲՐԱՀԱՄ. Ի ՄՈՎՍԻՍԷ

Սրբասիրի Տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթուղիկոսի. ի Մովսէսէ անարժանէ բազում խոնարհութեամբ երկրպագութիւն. ընդ որով և առաւել զսրբութենէ ձերմէ ողջունի հարցութիւն։

Լուայ, հայր պատուական, պայծառութեամբ զնորոգութիւն սրբոյ աթոռոյդ Տեառն Գրիգորի, և բազում խնդութեամբ լցաւ անձն իմ տառապեալ, զի ի վազուց հետէ փափաքեալ սպասէի լսել զայդ։ Մանաւանդ զԱստուածասէր առաքինութենէդ ձերմէ. յորժամ լուայ, որ ի մանզութենէ, վասն որոյ ընտրեաց իսկ Աստուած, և պարգևեաց առաջնորդ և վարդապետ աշխարհիս, ի նեզութեան ժամանակի, յոյժ խնդացաք և ուրախ եղաք։ Քանզի ահա արդէն իսկ աւրհնեաց Աստուած յոտին քում զաշխարհս հայոց. և ամենայն բարեաց հիմնադրութեան սկիզբն և առաջնորդ, իշխանացդ բազմամեայ ժամանակաւք հեռացելոց յաշխարհէս, պայծառացեալք պատւովք և զոհութեամբ թագաւորաց այսրէն դարձ։ Սրբոյ եկեղեցւոյդ շինութեան և նորոգութեան աշխարհիս յերկոցունց կողմանց, հոգևոր և մարմնաւոր պատառմանն՝ անդրէն միաւորութիւն։ Եւ որպէս հիմնս բարիոք եդաւ ի ձեռն ձերոյ սրբութեան, յուսամք յողորմութիւն Քրիստոսի Աստուծոյ զկատարումն ևս լաւագոյն լինել։

Արդ՝ փութասցուք ծանուցանել և զցաւս մեր՝ սրբութեան ձերում, որպէս հիւանդք որ ցուցանեն զվէրս իւրեանց ճարտար բժշկաց, և խնդրեն զառողջութիւն ի նոցանէ։ Աղաչեմք և մեք ձեռնտու լինել ձեզ եկեղեցւոյ Քրիստոսի, որ հաւատակից և աշակերտ ձեր էր, և այժմ հիւանդացեալ ի նեզութեան է։ Նախ ազաւթիւք խնդրելով յԱստուծոյ և աշխատասէր վարդապետութեամբ ձերով, սատարութեամբ և փառաւորեալ իշխանացդ, ջանացարուք դարձուցանել զժողովուրդն

ժխտող և զապստամբեալ յուղղութիւն, և ածել ի նոյն գաւիթ միոյ հովուի. Եւ փութացարուք այսուհետև և որ ի հասարակաց է շահաւորութիւն և ի բազմաց կարեւորագոյնութիւն. ըստ աւրինակի երանելոյն Մովսէսի և սրբոյն Պաւղոսի. յորոց միոյն առանց իւրայոյն ծողութեան հասման, և միւսն զինքն տարագրեալ ի գպրութենէն կենաց աղերսէր. և միւսն ասէր, եթէ ուխտիւք խնդրէի ես՝ իսկ ինքն նզով լինել ի Քրիստոսէ՝ վասն եղբարց իմոց և ազգականաց ըստ մարմնոյ. որոյ ահա առաքինութիւնն ընդ ամենայն բոլոր ազինս, մշտաբարոյ բանիւ ընթանալ պայծառացուալ զի ունելով զնոցա գործոն աւրինակ, և հետևելով նոցա, եղիցի և ձեզ պարծել ի Քրիստոս՝ եթէ ինձ տուան շնորհս այս ի Տեառնէ, ի վերայ միոյէ յաշխարհն Աղուանից բարոզել զանբնին ուժգութիւն փառացն Քրիստոսի. և զայսչափ ազգս շահել ձեր, և Քրիստոսի պատարագեալ. Ընդ որոց եղիցի լսել և զբարբառն հրաւիրական. թէ Բարի մշակ և հաւատարիմ, հանդերձ ընդ քեզ սատարիչ բարեկամաւքդ և փըրկեալ զնգաւոյդ, եկ մուտ յուրախութիւն Տեառն քո, ընդ նախնիս քո, և ընդ սիրելիս անուան իմոյ. Իսկ եթէ զանարժանութենէս մերմէ Հարցանէք, ի վերնանէսէ բերդոյ տեղեկանայք. և անձն իմ տատապեալ և աշխարհն մոլորեալ սրբութեան ձեռամբ յանձն եղիցուք։

Զգաստացեալ և զգաստացուսցես թուլս և զձգտողսն ի՛ չիշխեցէ ի Քրիստոս ո՛վ ոմանք ընկերացուք։

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ

Սրբասիրի Տեառն Մովսէսի եպիսկոպոսի յԱբրահամայ, Թէպէտ և ոչ կամաւ՝ Հայոց Աթոռակիսէ Տերամբ ողջոյն։

Տեսի գրիր ողջունի որ լի՛ էր բազում գոհութեամբ զօրութեանցն Աստուծոյ և արդիւնաւոր օրհնութեամբք գմեր տկարութենէ. Նաև արժանաւոր ասել զանբաւականութիւնս իմ. որ և յանձնեցար իսկ պարզևաբաշխին բոլորեցունց շնորհատոյց լինել ձեր սրբութեանդ։

Իսկ զոսկալի և զծանր բեռանցն բառնալոյ, որում ոչ ունէի ակն. անդիտելի է ինձ օրպէս բարձանելոյ, և կամ թէ զբազմութեանն կամս ի միաբանութիւն գալ. Քանզի թէ ի վերուստ կարծիցի ումեք, զանարժանութիւնս իմ դիտելով, որ ոչ այսմ ատիճանի նմանութիւն ցուցանի, այլ և ոչ փոքրագունին բան գոյանս՝ զոր ունէին, և եթէ ի փորձութիւն և յերեւոյթ ամենեցուն եղ Աստուծոյ. այս չգոյ՝ ոչ ուսաւեր է ինձ. բայց թէ յետ Աստուծոյ ողորմութեանն, ի ձեր սրբութեան աղաւթս Երդ՝ աղաչեմ, զձեր սրբութիւնդ ոչ դադարել աղաչանս մատուցանել առ Ամենազաւրն, զի տացէ ինձ այժ կարողութեան ըստ իւրն հաճոյից, կատարեալգոյնս յուցանել զնորայն անեղութիւն առ մերս երկիր. նմանաբարս և առ աշխարհն Վրաց և Աղուանից, պայծառանալ ի Քրիստոս Աստուածճշմարիտ հաւատով. ի ձեռն մերոյ նուաստութեան, և կամիմ աւրհնել ի ձեր սրբութենէդ. Մի զանգգիտիցէս ի սուրբ Հատիկն գալ պարզ, զի բազմայ լինի խնդութիւն և զործք հոգևորք առաջի կայ՝ զինչգոն Տէր Սմբատ ասէն է, փութամբ օրով և է աւրինակաւ նախ գայդ ի գլուխ տանել՝ շնորհիւն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։

ԹՈՒՂԹ ԱՌԱՋԻՆ ՏԵԱՌՆ ԱԲՐԱՀԱՄՈՒ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ, ԱՌ ԿԻՒՐԻՈՆ ՎՐԱՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ

Սրբասիրի Տեառն Կիւրոմի Վրաց կաթուղիկոսի, և այլ եպիսկոպոսաց քոց. յԱբրահամայ Հայոց կաթուղիկոսէ, և յայլ եպիսկոպոսաց աթոռակցաց իմոց. Տերամբ ողջոյն։

Ցառաջագոյն երանելի հայրապետն մեր Մովսէս գրեաց առ ձեզ մեղադրութիւն յաղագս հաղորդելոյն ձեր ընդ այնոսիկ՝ ընդ որս չէր պարտ. և ձեր գրով և պատգամաւորաւ յանձն էր առեալ, չհեռանալ ի միաբանական հաւատոյ հաղորդութենէ աշխարհիս մերոյ։ Այժմ զչարագոյնն և զծանրագոյնն մեզ եհաս լսել, զի զմիաւորութիւն հաւատոյ, և զասպնջականութիւն զերկուցունց աշխարհացս Ցուրտաւայ եկեղեցին անշարժ միջնորդութեամբ պահէր, ուստի սէր և խնամութիւնք մարմնաւորականք և հաղորդութիւնք հոգևորականք կատարէին ցնծալից ուրախութեամբ։ Աստի, ի Մծխիթայի ի Խաչն գալով. և այտի ի Սուրբ Կաթուղիկէ։ Այժմ զՑուրտաւայ զեպիսկոպոսն հալածեալ, թէ ընդէ՞ր խոստովանել հրամայեն զհաւատ ուղղափառութեան, և զպաշտաւնն հայերէն սրբոյ Շուշանկան զկարգաւորեալն՝ լսեմ թէ ի բաց փոխեցէք։ Մեզ՝ մահուչափ և ևս չարագոյն թուեցաւ զործդ այդ։ Զի թէպէտ և յամս Կաւատայ՝ արքայից արքայի եղև խնդիր քննութեան մեր աշխարհիս և Հոռոմոց, որք զժողովն Քաղկեդոնի ընկալան, և զտումարն Լևոնի, Մեր և ձեր աշխարհիս վարդապետք և իշխանք հեռացան ի հաղորդութենէ նոցա, և միաբանութեամբ և գրով պահի ի միջի մերում մինչև ցայժմ։ Այժմ ոչ է պարտ սրբութեանդ ձերում աւտարութիւն ի մէջ արկանել երկուցունց աշխարհացս, և հեռացուցանել զսէր և զխնամութիւն զմարմնաւորական և զհաղորդութիւն հոգևորական, զի մի ոք եկեսցէ աղաւթել աստի ի սուրբ Խաչդ. և այտի ի սուրբ Կաթուղիկէ։ Զի թէ ի զինուորաց ոք լինէր պատճառ այսպիսի պատառման և չար խռովութեան, սրբութեան ձերում պարտ էր խնամ ունել և լինել պատճառ խաղաղութեան։ Իսկ եթէ դուք լինիք պատճառ աւտարանալ մեզ ի միմեանց, ո՞ր բան բովանդակիցէ զայդպիսի աղէտս։

Կամեցայ եպիսկոպոսունս արձակել առ սրբութիւն ձեր, և զհմուտս գրոց սրբոց, ծանուցանել զվնասամտութիւն ժողովոյն Քաղկեդոնի և զտումարին Լևոնի և զաղծապիղծ կրաւնս և զանսուրբ վարս որ յայնմհետէ եմուտ յաշխարհ, վասն որոյ սրբասէր եպիսկոպոսս հալածեալ է։ Բայց ապա առժամս պատշաճ համարեցաք նախ ի ձեռն պատուական ազատ արանցդ, թղթով ընդունել ի ձէնջ պատասխանի. զի է՛ ինչ՝ որ չաւատալի իսկ թուեցաւ մեզ. զի ընդ աւտար թագաւորութիւն՝ արքայից արքայի ծառայից սիրոյ միաբանութիւն առնել և զբնական հաղորդակիցս որոշել, կարի իսկ դժուարին է։ Ողջ պահեսջիք Քրիստոսիւ Աստուծով մերով։ Եւ զպատասխանի թղթոյս, և զողջոյն ձեր ըստ հաճոյիցն Աստուծոյ եղիցի մեզ լսել, որ առիթն և միաւորութեան և խաղաղութեան։

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ

Սրբասիրի և պատուական Տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթուղիկոսի, և ամենայն եպիսկոպոսաց աթոռակցաց քոց, ի Կիւրիոնէ Վրաց կաթուղիկոսէ, և յամենայն եպիսկոպոսաց աթոռակցաց իմոց, աւրհնութեամբ սրբոյ Խաչիս՝ ողջոյն։

Թուղթս զոր արարեալ էր՝ տեսի, և զի՞նչ գրեալս էր իմացայ, վասն արժանի լինելոյ տեառնդ զսուրբ աթոռ երանելոյն Գրիգորի ժառանգելոյ, վասն ողջութեան ձերոյ մեծապէս ուրախ եղէ և զԱստուծոյ գոհացայ։ Եւ որ գրեալ էր թէ յառաջագոյն երանելի հայրապետն մեր Մովսէս գրեաց առ ձեզ մեղադրութիւն յաղագս հաղորդելոյ ձեր ընդ այնոսիկ ընդ որս չէր աւրէն, եթէ վասն Խուժկացն ասէք, մեք յայնժամ ընդ աշխարհի խորհելով հանդերձ եպիսկոպոսաւքս աթոռակցովքս իմովք և լաւաւք աշխարհիս, և որպէս աւրէնք հրամայեն ոչ ի բաց ընկենուլ, այլ ընդունել՝ որք դառնան ի չարութենէ ինչ և կամ ի հերձուածոց յապաշխարութիւն, այն իրաւք ընդունելութիւն արարաք։ Այլ յորժամ գիտացաք, թէ նոքա զխոստովանութիւնն ստութեամբ արարին և անդրէն յիւրեանց ի տիղմն չարութեան դարձեալ՝ կործանեցան, նզովեցաք զնոսա, և ի բաց կործանեցաք ի կաթուղիկէ եկեղեցւոյ, և ի մէնջ քրիստոնէից։ Այժմ նոցա ողջոյն որ չիշխէ տալ։

Եւ որ գրեալ էր թէ վասն հոգևոր հաղորդութեան և մարմնաւոր սիրոյ եկեղեցին Ցուրտաւայ հաստատեալ էր ի մէջ երկուց աշխարհացս, և այժմ Ցուրտաւայ եպիսկոպոսն վասն ուղղափառութեան հալածեալ է, և զպաշտաւնն հայերէն ի բաց փոխեալ է. մեր զպաշտաւնն չէ փոխեալ։ Բայց զի որ եպիսկոպոսն եղև՝ վրացի ուսումն գիտէ և հայ նոյնպէս, և երկուքումբ դպրութեամբք պաշտաւնն կատարի։ Այլ վասն Ցուրտաւայ եպիսկոպոսին հալածման, գործք իւր ծա-

նուցանեն եթէ վասն ուղիղ հաւատոյ գնացեալ է, թէ վասն այլ իրիք։ Քանզի որպէս և գրեալ է, թէ Որ գործէ զչար՝ ատէ զլոյս, և որ գործէ զճշմարտութիւն՝ գայ ի լոյս։ Ես զնա ոչ հալածեցի, այլ էր ինչ որ լսեցի վասն նորա յետին գործոց, և կոչէի առիս և կամէի խրատ տալ, և ուսուցանել որպէս պարտ էր աշակերտի. իսկ նա յիմ կոչ չեկն, այլ զեկեղեցին եթող և ի գիշերի գաղտ գնաց։

Իսկ այն որ վասն հաւատոց և ժողովոյն և տումարին գրեալ էր, և զայս գրեալ էր թէ, արքայից արքայի ծառայից ընդ աւտար թագաւորաց ծառայս հաւատի ի զուգաց ունել և զբնական հաղորդակիցս ուրանալ՝ յոյժ անհնարին թուի։ Մեր և ձեր հարքն արքայի ծառայք էին, և զհաւատ զԵրուսաղեմի ունէին, և մեք և դուք նոյնպէս։ Թէպէտ և ծառայք արքայից արքայի եմք, զհաւատ զԵրուսաղէմի ունիմք և կալցուք. Զի թէ ցայժմ խոնսունդ *) էին Տեարք, այժմ որչափ ևս առաւել երանելի եմք, որք յարքայից արքայի ծառայութեան հասեալ եմք։ Զի մինչ երկինք և երկիր լեալ էին, չէր եղեալ և ոչ մի տէր, որ ամենայն ազգի զիւր աւրէնս ի վերայ թողեալ էր, որպէս այս տէր եթող, և մանաւանդ զմեր քրիստոնէից հաւատս. իսկ ազատի աշխարհի մերոյ աւելի քան զամենայն աշխարհաց, և բարի անձինս իմոյ՝ լաւագոյն քան զամենայն ընկերաց իմոց. և արքայից արքայ, նոյնպէս տէր է Հռոմոց, որպէս և տիրեաց աշխարհի. և չէ այսպէս, որպէս դուք գրեցէքս, թէ որիշ որիշ թագաւորութիւնք են։

Եւ որ գրեալ էր թէ կամէաք եպիսկոպոսունս արձակել, որ գային և ուսուցանէին. թէ կամիք արձակեցէք, թո՛ղ զի զան որ ուսուցանեն և ուսանին։ Բայց պարտ էր ինձ զի գայի և յաղաւթս կայի ի սուրբ եկեղեցիսդ և ի ձէնջ աւրհնէի. կամ արձակել զիմ աշակերտս որ ղողջոյն սրբութեանդ ձերոյ առ մեզ բերէին. բայց վասն չար ժամանակիս և աշխարհի կարեաց խափանեցաք. ի բնի մի ունիք. ողջ պահեսջիք Քրիստոսիւ Աստուծով մերով, և զպատասխանի թղթոյս՝ ըստ հաճոյիցն Աստուծոյ և մեզ տացէ լսել ի ձէնջ։

*) Այսպէս յօր.

ԹՈՒՂԹ ՏԵԱՌՆ ՍՄԲԱՏԱՅ՝ ՎՐԿԱՆ ՄԱՐԶՊԱՆԻ,
ԱՌ ԿԻՒՐԻՈՆ ՎՐԱՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ

Սրբասիրի Տեառն Կիւրոնի՝ Վրաց կաթուղիկոսի, և այլ եպիսկոպոսաց աթոռակցաց ձերոց, և իշխանաց աշխարհիդ Ատրներսեհի և ամենայն լաւաց, ի Սմբատայ Գուրկան մարզպանէ և տերանց զինուորէ, և ի Գիգայ Դաշտկարանէ, և ի վարդապետէ Հայոց Շարսագարէ, և յայլ ազատ որերոյ խոնարհութեամբ և սիրով ողջոյն։

Քանզի յառաջագոյն հարանցն մերոց և ձերոց, և վարդապետաց աշխարհիս միաբանութեամբ զյետին կարգս ոմանց և զատելի վարս տեսեալ, որ աննման և թիւր էր մեր հաւատոյ, և կանոնաց մերժեալ էր զնոսա նզովիւք, և վասն հեռաւորութեան մեր և նոցա աշխարհաւ և ոչ խիղճն այն առ ամենեսեան ի մտի էր, բայց առ սակաւս ոմանս հաստատուն կայր։ Իսկ մինչ մեզաց յաճախութիւն եղև առ միմեանս եհաս . . . . . ապըստամբեալք ի բնիկ տերանց՝ ա . . . . . վասն հաւատոյ էր, և կամ վասն կար . . . . . վարուց նոցա, ևս քա՛ջ ի վերայ հասաք . . . . . նմանք և թիւրք էին ամենևիմբ մեր կար . . . . . այլ տեսանէաք և յարեաց աշխարհի քրիստոնեայքն ուղղափառք էին. զնոյն պայման մեր և ձեր հարանցն և նոցա . . . . . աջ պատուիրանաւ։ Ապա առաւել ևս հասաք ի վերայ, թէ որք ի մէնջ էին և միաբանեցին ընդ նոսա պակասամիտք և լոյծք ուրէմն էին յառաքինութենէ և ի հաւատոց, և այս պատերազմս որ ընդ հաստատունսն և ընդ լոյծսն էր, չար և դառնագոյն թուէր քան զամենայն չարս. և յորժամ մարդասէրն Աստուած ողորմեցաւ, և արքայից արքայ բարերարութեամբ արար, և զմեզ յաշխարհարձակ հաւատոյ և եկեղեցեաց կարգի աւելագոյն պատուէր

ի վերայ արար, զի ընդ միմեանս խաղաղութիւն եղիցի, քանզի էր ինչ որ լուաւ։ Եւ մինչ բարեաւ յաշխարհս հասաք առաջնորդութեամբ սուրբ Հոգւոյն հայրապետ կարգեցաւ, և այն ամենայնի հակառակութեան և թերութեան, ուղղութիւն եղև, Քրիստոս Աստուած փառաւորի, որպէս յառաջագոյն ուսուցին մեզ երանելի վարդապետքն, և եղեաք ամենեքեան մի հաւատ, որ ընդ արքայից արքայի իշխանութեամբ եմք։ Զնո՛յն հարկաւորեցաք գրել և առ ձեր սրբասիրութիւն, զմերս պատմել ձեզ, և զձեզ ընդ մեզ միաբանել, որպէս և մեր հարքն էին։ Քանզի միոյ իսկ վարդապետի աշակերտ և վիճակ եմք, կեալ և մեզ նովին հաւատով՝ որպէս և հարքն մեր, և զհաւատ առ Աստուած ունել, և զսէր առ միմեանս։ Բայց է և ինչ լուր որ յաշխարհականացս լուայ և սակաւ ինչ հաւատացի։ Իսկ հաւատի յեպիսկոպոսէս Ցուրտաւայ որ աստս է՝ լուաք և կարի դժուարացաք, քանզի մեր, և այդ աշխարհի ազատ որերոյ թէպէտ արիւն և հարազատութիւն ի միջի կայր, բայց հաստատութիւն և վստահ լինել մեզ որպէս յերդումն ինչ. այդ սուրբ վկայարան որ ի Ցուրտաւ, պատուական եկեղեցիդ հաստատեցաւ, և պաշտաւնդ և կարգդ հայերէն ի ձեր միջի էր, և փոխելդ թշնամութիւն ի մէջ արկանէք. մանաւանդ թէ և թերութիւն, արդելուլ և մեզ աստ որք կամին գալ և երկրպագանել սրբոյ Խաչիդ, և ոչ տալ մըտանել որք այտի գան ի սուրբ Կաթուղիկէ եկեղեցի, և յայլ վկայարանս յաղաւթել։ Եւ այսմ մեծի պարգևի որ յԱստուծոյ տուան մեզ և ձեզ, և խափանիչ թէ որ յանխրատից և կամ ի տգիտաց լինէր, ձեզ պարտ էր խրատել վարդապետութեամբ զայնպիսիսն և պատուահասել որ հակառակութիւն ի միջոյ բառնայր։ Թող թէ ձեզ առնել զայդ որ կարի անհնարին և չար է։ Կամէաք եպիսկոպոսունս հանդերձ քերդողաւք արձակել, զկիրթսըն գիտել զչարութիւն հերձուածոց, որ զձեզ ի վերայ հասուցանէին։ Բայց ապա առ ժամս բաւական համարեցաք ի ձեռն ազատ արանցդ, նախ թղթով զկամս ձեր գիտել։

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ.

Փառաւորելոյ Տեառն, Սմբատայ Գուրկան մարզպանի, և տերանց զինուորի. և Գիզայ Դաշտկարանի. և Վարդապետի Հայոց Շարսաղարի. և այլ ազատ որերոյ Հայոց աշխարհիդ՝ ի սրբոյ Խաչէս աղաւթք. և ի Կիւրոմնէ Վրաց կաթուղիկոսէ, և յամենայն եպիսկոպոսաց աթոռակցաց իմոց և իշխանացս Ատրներսեհէ . . . . . շա . . . . և յամենայն լաւաց աշխարհին վրաց խոնարհ երկրպագութեամբ և սիրով ողջոյն։

Գոհանամ զամենասուրբ Երրորդութենէն՝ որ զքեզ Տէր Սմբատ ի ժամանակի յայսմ փորձութեան պատրաստեաց ի բարեխաւսութիւն բարերար տերանց՝ որ զոհ են զքէն, և ետ մեզ։ Քանզի ազտիհդ ձեր և փառաւորութիւն մեծութեամբ հանդերձ, ոչ միայն Հայոց աշխարհիդ խնդութիւն է, այլ և Վրաց։

Թուղթս զոր արարեալ էր տեսի. և զողջոյն ձեր լսելով խնդագաք, և որ գրեալ էր թէ Հարանցն ձերոց և մերոց՝ զթիւր և զատելի կարգս ոմանց և զհաւատս տեսեալ, խոտեալս էր և ի բաց ընկեցեալ։ Վասն որոյ էր ինչ՝ որ այժմ եղև հակառակութիւն ի մերում աշխարհիս, որ մինչև յարքայից արքայ եհաս. և արքայից արքայ բարերարութեամբ արար զիս աշխարհարձակ, և վասն եկեղեցեաց և հաւատոյ և ընդ միմեանս խաղաղութիւն ունելոյ՝ պատուէր ի վերայ արար. և յորժամ բարեաւ յաշխարհ եկաք, ի մեր ձեռն Աստուած զհակառակութիւնն զայն եբարձ ի միջոյ։ Վասն այդր բարերարութեան հրամանի և զՏէր յայտ գործ պարապեցուցանելոյ, Աստուած զարքայից արքայ անմահ արասցէ, և զքեզ, Տէր, աւելի տերանց վասպուրականագոյն արասցէ զաւակաւդ հանդերձ, քան որչափ եսդ, զգիտութիւն և զիմաստութիւն և զհրահանգ տերանց աւելի ետ Տէր Աստուած քան զբազմաց։ Նախ՝ Քեզ Տեառն և ապա ինձ, զի ազտիհոր և ինձ հասեալ է ի տերանց վասն իւրեանց բարերարութեան, թէ ամենայն քրիստոնեայք զձեռս

յերկինս համբառնային և զնոցա անմահութիւն խնդրէին, արժան էր։

Եւ այնր որ վասն հաւատոյ գրեալ էր, թէ հարքն մեր և ձեր ապաբան ունէին յորմէհետէ և սուրբն Գրիգոր զուղղափառ հաւատ կարգեաց։

Բայց զի եպիսկոպոսն զոր արարաք՝ Վրացի և Հայ զբպրութիւն զոյգ գիտէ և զպաշտաւն կատարէ երկուքումբ զբպրութեամբքն։ Բայց ի մարտի պակասութիւն մի է. և մեծ է մարդոյ միոյ բանից հաւատալ ձեզ՝ որ իւր գլխոյ չէր հաւատարիմ. թող թէ վասն մեր, որ վասն չար գործոյ իւրոց գաղտ ի գիշերի փախստական գնաց, և յապստամբս չոգաւ առ Վահրամ, և այնպէս չարութեամբ գիտաց առնել, զի սակաւիկ ինչ պիտեցաւ, և դեռ զքաղաքսն առնուլ տայր, և Արեաց աշխարհի մեծ զիեան հասուցանէր։

Եւ արդ դուք նմա հաւատացէք, և նորա բանիւ առ մեզ խափանեցէք գալ, և երկրպագել պատուական և կենսատու սրբոյ Խաչիս Մծհիթայի, յորմէ խնդրելով պարգևեցար հաւր և մաւր բում, և սորա առաջի սնար, և սորա առաջնորդութեամբ ի բարի հասեր։ Թէպէտ և դուք չեկիք յերկրպագել, այլ մեք յամենայն ժամ յազաւթս յիշեմք առաջի սրբոյ Խաչիս, Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս բարեխաւսութեամբ սրբոյ Աստուածածնին, և պատուական խաչին, վասն քեզ ի կամս հասուցանելոյդ և առաւել բարի առնելոյ, զարքայից արքայ անմահ արասցէ. և աւելի ի կամս հասուսցէ. և զՔեզ Տէր նոցա զոհութեամբ, շատ կեցուսցէ զաւակաւդ հանդերձ, և ի կամս հասուսցէ. և արժանի լինիջիք ի մաւտէ աւուրս գալ և երկրպագել սրբոյ Խաչիս։

ԱՌ ՏԷՐ ՍՄԲԱՏ Ի ՄՈՎՍԷՍԷ

Աստուածաշնորհ պատուովք պայծառացելոյ Տեառն Սմբատայ՝ Գուրկան մարզպանի, և տերանց զինուորի, ի Մովսէսէ նուաստէ, Տերամբ ողջոյն։

Զպատասխանիս թղթոցս տեսի, զոր անաւրէնութեամբ և ամպարշտութեամբ գրեալ էր Վրաց աւերչի կաթուղիկոս անուանն. և առ մեր տէր կաթուղիկոս՝ և առ քեզ տէր։ Եւ յաղագս տեառն կաթուղիկոսի չէ՛ սրտի պակասութիւն. զի տեղեկացեալ է և բովանդակ ի վերայ հասեալ. թէ վասն է՞ր և կամ զի՞ հալածեցայ. բայց վասն քո տեառն, և կարի պակասութիւն է սրտի։ Գուցէ՛ արդեւք ամպարիշտ թղթովքն զոր գրեաց առ ձեր փառաւորութիւնդ երկմտեցոյց ինչ զձեզ։ Բայց տեառն ձեռնհասութիւն է ողորմութեամբն Աստուծոյ, թէ և ի հեռագոյն տեղիս՝ քննութեան իմիք պէտք էին տեղեկանալ. թո՛ղ թէ որ կարի ի մաւտոյ է. Հայք և Վիրք սահմանակիցք են միմեանց. շատ յաղատաց և յոլովք ի շինականաց՝ աստի անդր հասանեն, և անտի՝ այսր. յորոց մարթի տեղեկանալ և թէ արդարև այդպէս գտանիմ, որպէս առ ձեր փառաւորութիւնդ գրեցաւ ի նոցանէն. և ես այլ տարաղ ծանուցի զիս ձեզ, և զայսպիսի վարդապետս և զիշխանս, և զաշխարհ խաբեցի. պատուհաս՝ զայն արժան է առնել ի վերայ իմ, զի որ ընդ իմն նայի, այլ զլաւս չկարէ խաբել։ Բայց թէ քաջ քննել հրամայէք, յուսամ յողորմութիւնն Քրիստոսի Աստուծոյ թէ զամենայն բանս թղթոյն՝ որ վասն իմ գրեալ էր, սո՛ւտ գտանէք, և մանաւանդ զի հալածանացն ժամ, զինն աւր ի Տփղիս ի նորա դուրս կացի, և յանդիման չարար. և աշխարհն ամենայն գիտէր զի չէ՛ր վասն այլ ինչ իրաց, բայց վասն հաւատոյ. և յետ ինն աւուրն ինքն ի Մծհիթա գնաց. ես այսր, լուսով գնացի, և ոչ ընդ խաւար. որպէս նոքայն գրեցին, և որ աւր ևթն էր ի սուրբ Յովհաննու վանս եկի. և չեմ առ Վահրամ երթեալ։

Այլ և այսու ևս անզուման առնեմ զՏէր, զի Վահրամայ առ իս գրեալ էր, թէ ի սրտի մեծ պակասութիւն է ձեր ի սրբոյ եկեղեցւոյն հեռանալդ. բայց մինչ գնացէքդ՝ ճանապարհ առ մեզ պիտէր ունել. զի և եկեղեցւոյն մեծ բաժին կայ աստ, որով զանձն ունել մարթ էր։ Զայս թուղթ Տեառն կաթուղիկոսի ցուցեալ է, և Քեզ Տեառն ցուցանեմ. և ես անդրէն պատասխանի արարի։

Արդ՝ ասեմ ապա անտի զի գնացի, զի առ ձեզ գայի, զի հաւատ ձեր՝ և նոցա մի՛ է։

Իսկ որ վասն չար գործոցն գրեալ էր թէ հալածեցաւ, ի ծածուկ՝ մարդ քան զիս մեզաւոր չմարթի լինել. զմեզս իմ զոր Աստուած միայն գիտէ և ես։ Բայց յայտնի զի կարի շատ աշխարհի զիմ յետնութիւն չկարէ ցուցանել։ Եւ զպաշտաւնն զի փոխեցին՝ յայտ է, և զչեպիսկոպոսն Նեստորական զոր արարին, դպրութիւն զի և վրացերէն չգիտէ՝ որպէս արժան է, թո՛ղ թէ հայերէն, և այն յայտ է։ Բայց փառաւորութեան ձերում տեղեկութիւն լիցի, զի նա այդպիսի չարութեան մեքենայս շատ գիտէ և զձեզ հաւատացուցանել կամի և զգործդ խափանել։ Բայց վասն Աստուծոյ և ձեր հոգւոց ջանացարուք որով և դրաւք։ Ո՞ գիտէ տառապեալ աշխարհին փրկութիւն առնէ Տէր Աստուած ի ձեռն փառաւորութեան ձերոյ, վարձս յԱստուծոյ ընդունիք, և բարգաւաճանք ի մարդկանէ լինին. և անարժանութիւնս իմ մինչև է կենդանի, զտեառնդ և զորդեկիդ՝ զփրկութիւն հոգւոց և մարմնոց, որպէս զանձինս խնդրեմ ի Տեառնէ Աստուծոյ։

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ

Զդիր ողջունի սրբութեան քո ընկալաբ, և ի Քրիստոս ուրախացար։ Որ ման Թղթոյն պատասխանեաց զոր առացեալ էք, զոր առ մեզ գրեալ էր Վրաց կաթուղիկոսին. մեք աւելի զարմացեալ կայաք յերկուցունց կողմանց՝ յայտգս նորա. եթէ պիարդ պայպիսի մահարեր բաներ՝ ասա գրէր առ մեզ, և վասն յանդիմանէր ի մէնջ. և զէնջ, թէ պի յանձն չէր վստահ առտանաւր ի մուտս, պիարդ կայր արդեք և գմեզ յորդորէր և թուղթս տայր առնել յաշխարհն. և պինքն ինքեամբ յանդիմանէր։ Ապա էր ինչ որ յատաջագոյն իսկ յաշխարհականաց լուեալ էր յայտգս սրբութեան ձերոյ, և այժմ ի Վրթանիսէ Քերդողէ աւելի տեղեկացար. մեք ո՞րպէս հալածեցայք և նկիբ պար. և մանաւանդ վասն Հոգևոր իրաց, որում Տէր կաթուղիկոս ի վերայ հասեալ է և տեղեկացեալ և զձեզ ընկալեալ Մեզ աւելի բնութիւն առնելոյ պինչ պէտք են Արդ դիս աւասիկ փութով ի գուն խնդրեալ է. քեզ վաղ առացի թէ գրեմ առ արբայիդ արբայ որ բարերարութեամբ հրաման տայ, և որ երթաս ի բո նկեղեցւոջ նստիս և բո հաւատով գրո ժողովուրդս ունատ Դու ասես, ես Աստուածոյ և Պահանջ եղբարդ ինչ եմ, և ոչ սուբ առնուլ և ընդ ամենայն Վիրս կոուիլ Արդ՝ բո հզդ և գործդ նախ ողորմութեանն Աստուծոյ յանձն լիցի, և ապա Տեառն կաթուղիկոսի. մեզ զի գրէ երկիցս և երիցս անգամ, ո՞չ գիտէ, մեզ զի գան յուղղութիւն. ապա թէ ի նոյն յամառութեան կան, պի ի նորա ի Թղթին իսկ աւանիկ գրեալ էր, ասէ, Հարքն մեր և ձեր գերուսադէմի հաւատն ունէին, և սուրբն Գրիգոր պայն ետ նոցա, և մեք պնոյն ունիմք։ Արդ՝ պդում պատասխանի Տէր կաթուղիկոս առնէ, և թէ ի նոյն խելագարութեան կան և ի միաբանութենէ մերմէ Հեռանան, զարիւն նոցա ի գլխոց իւրեանց խընդ-

բեցէ Տէր Աստուած, և մեք անպարտ եղիցուք։ Բայց սակայն պի՞արդ գործդ ի գլուխ երթայ, գրեցէք և առիս Թէ զանհնազանդութենէ լսեմ, և տայ Տէր Աստուած ժամ յաջող, ո՞ գիտէ թէ և աստէն իսկ ընդունի հաւատացեալ յԱստուածոյ ի ձեռն մարմնաւոր տերանց։

ԹՈՒՂԹ ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԵԱՌՆ ԱԲՐԱՀԱՄՈՒ՝ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ, ԱՌ ԿԻՒՐԻՈՆ ՎՐԱՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ։

Սրբասիրի տեառն Կիւրոմնի Վրաց կաթուղիկոսի, յԱբրահամայ Հայոց կաթուղիկոսէ Տերամբ ողջոյն։

Զգիր ողջունաբեր ձերոյ սրբութեան ընկալաք. և որ զբրեալ էր թէ ընդ նորոգութիւն սրբոյ աթոռոյդ Տեառն Գրիգորի յոյժ խնդացաք, և զանարժանութիւնս մեր աւրհնեալ էր զոհացեալ զԱստուծոյ. յաղագս այդորիկ շնորհահատոյց Աստուած եղիցի տեառնդ։

Իսկ զոր ընդդէմս և զհակառակս գրեցէք, ծանեաք և զայս։ Արդ՝ մեք զհակառակաբանութեան պատասխանիսն թողցուք. զի չգրեմք ի վիճաբանութիւն, այլ փութամք ի սէր և ի հաւատս հայրենի միաւորութեանն, և չխնդրեմք միայն զանձին աւզուտ, այլ զբազմաց զի ապրեսցին։ Արդ՝ մի պաշարեսցուք իւիք, յորմէ ոչինչ աւզտիմք, և մի պարծեսցուք միայն բարգաւաճեալ և նագելի անուամբ սրբոյ քաղաքին Երուսաղեմի, յորմէ զԱստուածային փառսն կողոպտեալ մերկացուցին, և զհաւատն առաքելական զերծեալ բարձին ի նմանէն, և յոլովս և զանազան հերձուածս ի հաւատս և ի գործս աղանդեցին ի նմա, զոր դուք այժմ ևս պարծելով գրեցէք առ մեզ, թէ հարցն մերոց և ձերոց սուրբն Գրիգորիոս զԵրուսաղէմի հաւատն ետ, և մեք զնոյն ունիմք։ Արդ՝ քաջ քննեցէք և տեսէք, զի դուք և յոլովք այլք հանդերձ ընակչաւք սրբոյ քաղաքին, փոխեցայք յայնմանէ, այլ ոչ եթէ զնոյն ունիք։ Իսկ մեք և այժմ ունիմք զհաւատն Երուսաղէմի, զայն՝ որ ի Սիոնէն ելանել մարգարէացան աւրինացն յառաջագոյն մարգարէքն, և քանին Տեառն յԵրուսաղէմէ, ուստի և Փրկիչն մեր ծագեաց Քրիստոս Բանն, և

շնորհաւք Հոգւոյն սրբոյ ելից զերանելի առաքեալսն, և նոքաւք որսաց զամենայն տիեզերս ի կենդանութիւն, և բղխեցոյց նոքաւք զկենդանարար վտակն. և զաշխարհ ի մեռելութենէ դարձոյց ի կենդանութիւն և զամենայն եկեղեցիս ծաղկեցոյց յաշխարհի, և արար ոչ ստորին՝ այլ վերինն Երուսաղէմի, և զժողովս հաւատացելոց տէրունական աւետարանաւն փութացոյց յաճելութիւն, զորս գնեաց և ազատեաց կենդանարար մարմնով և արեամբն իւրով, և արար ժառանգորդս արքայութեանն վերին Երուսաղէմի։

Այլ ոչ եթէ զհայհոյութիւնն ունիմք զանիծեալ ժողովոյն Քաղկեդոնի և զտումարն Լևոնի, զոր երբեմն բերեալ սերմանեաց Յուբնաղիոս եպիսկոպոս անուանեալ յԱստուածակերտ քաղաքին. և զամենայն աստուածային և զառաքելական հաւատս և զկարգս ապականեաց և վեր ի վայր տապալեաց։ Եկն մոլորութիւնս այս, որպէս յառաջագոյն գրեցաք և ի մեր աշխարհս առ Բարգենաւ Հայոց կաթուղիկոսաւ և առ Գաբրիէլիւ վրաց Կաթուղիկոսիւ, և միաբանութեամբ եպիսկոպոսաց և ազատ որերոյ, նզովեցին և ի բաց հեռացան ի միաբանութենէ մեծարաւղացն զժողովն և զտումարն հրէական և այժմ գրով պահի առ մեզ։ Արդ՝ աղաչեմք և մեք զձեր սրբութիւնդ, մի՛ ախտանալ զախտ ուրացողացն, զի մի՛ ընդ նոսա պատժիցիմք, և մի՛ ընդ նզովիւք հարցն եղիցուք, զի մի՛ զգեհենն ժառանգիցեմք։ և մի՛ հանգոյն թշնամեաց զխրատտուսն վարկանիցիմք, և յանձինս պանձայցեմք. զի մի՛ անմիտ և անխրատ երևեսցուք, այլ լցեալ և աճեցեալ առաքելական և հայրենի հաւատովն փութասցուք կանխել և յառաքինութեան շաւիղս. զի արժանի լիցուք հասանել, և պարգևացն խոստացելոց ի Փրկչէն մերմէ Քրիստոսէ Աստուծոյ։

Իսկ որ յաղագս սրբասէր եպիսկոպոսիս Ցուրտաւայ գրեցէք. քաջ հասեալ եմք ի վերայ սորա բարեպաշտութեան և լաւութեան. և աւելի վկայ որ չէ պիտոյ. ապա թէ է՛ ինչ երկբայութիւն ի միտս ձեր վասն սորա, միայն բան միաւորութեան յաղագս սուրբ հաւատոյն գրեա՛ առ իս, և ընդ նմին պատմեա՛ ինձ վասն տեղւոյ ի քո սահմանի, կամ ի մեր, որ յետ սրբոյ Զատկին զմիմեանս տեսանեմք. և եթէ առ սմա ինչ թիւրութիւն գտանի, թող զի աշխարհաւ յանդիմանի և մեք անխռով պահիմք։

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ։

Սրբոյ և ճշմարտի Տեառն Աբրահամու Հայոց կաթուղիկոսի, ի Կիւրոմնէ Վրաց կաթուղիկոսէ, խոնարհ երկրպագութիւն և սիրով ողջոյն։

Զթուղթս ձեր տեսի, և զի՞նչ գրեալ էր իմացայ։ Բայց թէպէտ և դու ինքն իսկ քաջ գիտես, սակայն յիշեցուցանել և մեզ չէ՛ զիեան. զի որ յառաջ քան զքեզ յայդ ի սուրբ եկեղեցւոջ վարդապետք էին, և որ ի մեր տեղւոջ վարդապետք լինէին, ընդ միմեանս խաղաղութիւն էր և սէր. և մին հաւատ էր և կարգաւորութիւն, և մանաւանդ յիմ ի ժամանակիս, մինչ Մովսէս աւրհնեալ կենդանի էր՝ գրեաց առ իս, թէ չէր պարտ հաղորդել ընդ Խուժիկոդ, և գիտէի թէ արդար է։ Ըստ նորա հրամանի հեռացուցի զնոսա ի մէնջ։

Եւ զայդ Մովսէս, մինչ Ցուրտաւայ եպիսկոպոս կամեցաք առնել, դմա պարտ էր ասել, թէ ես ի ձէնջ, չաւրհնիմ, զի չէ ուղղահաւատ։ Մինչ յայնժամ աւրհնեցաւ ի մէնջ, արդ զի՞ պարտի զմեզ քննել. մի՞թէ չետ այնր ինչ փոխեցաք զհաւատս։ Եւ յառաջ քան զդա եպիսկոպոսունք որ ի Ցուրտաւ լեալ են, ի սրբոյն Շուշանկանէ և այսր, Ափոց, Գառնիկ, Սահակ, Եղիշայ, Յակովբ, Յոհան, Ստեփանոս, Եսայի, Սամուիէլ, Ստեփանոս, Յոհանէ, և այլ եպիսկոպոսունք ի հայոց և ոմանք ի վրաց էին ի հայս ուսեալք զիտունք և վարդապետք. նոքա և մեր վարդապետք ընդ միմեանս խաղաղութեամբ կեցին. ի միմեանց ուսանէին. և զմիմեանս ուսուցանէին, և մեր քան զմեր հարանցն ոչ թողեալ ինչ է, և ոչ յաւելեալ ի հաւատոց։ Եւ ազատ մարդիկն որ ի Հայոց ի Վիրս խնամութիւն արարեալ էր, ի սրբոյ Շուշանկայ պաշտաւնն զային, և ի սուրբ Խաչս Մծխիթայի աղաւթել և աւրինաց հաղորդէին։ Նոյնպէս և որ աստի այդր զային ի սուրբ Կաթուղիկէ և յայլ եկեղեցիսդ աղաւթել, ան-

խիզճ ի միմեանց աւրինաց հաղորդէին։ Եւ միաբանութիւն էր Վրաց և Հայոց ընդ միմեանս, և ամենայն իսկ վիճակիս սրբոյ տեառն Գրիգորի միաբանութիւն էր ընդ հաւատոյն Երուսաղէմի, որով Հոռոմք վարին. և այլ ինչ բանք և խաւսք չէին ուրուք եղեալ ի ներքս։ իսկ այժմ ո՞ւստի եղեն։ Հռովմայ հայրապետն ի սրբոյն Պետրոսի աթոռն նստի, և Աղեքսանդրացին ի սրբոյ Մարկոսի աւետարանչի, և Անտիոքացին՝ ի սրբոյն Ղուկասու աւետարանչի և Կոստանդնուպաւլսացին ի սրբոյն Յովհաննու աւետարանչի. և Երուսաղէմացին՝ ի սրբոյն Յակովբայ Եղբաւրն Տեառն։ Արդ՝ զոր նոցա հաւատն կալեալ է և մեզ տուեալ և մեր հարանցն, և մեր մինչև ցայժմ պահեալ, այժմ զիա՞րդ թողուցումք զայն և ձեզ հաւատասցուք։ Եւ այլ եպիսկոպոսունք ուղղափառք որոց համար չկայ, և թագաւորք և իշխանք և աշխարհք ամենայն ուղղափառք, զնոսա զամենեսեան զի՞արդ մարթի թողուլ, և ընդ ձեզ միայն միաբանել։ Եւ կամ միանգամայն, Լ և Ե. եպիսկոպոսունք են ի Վիրս, Մովսէսդ այդ ո՞ւստի զտաւ միայն ուսեալ և ուղղափառ և այլքս ամենեքեան հերձուածող. մանաւանդ զի յիմումս Տէր Աստուած մեր, զեկեղեցիս մեր աւելի պայծառացոյց, և զհաւատս մեր առաւել հաստատեաց, և յարքայից արքայի փառաց զիս աւելի մեծացոյց. և յառաջագէմ արար քան զհարսն իմ, մանաւանդ թէ, և քան զամենայն ընկերս իմ։

Արդ՝ թէ միաբանութիւն և սէր կամիս պահել, և կեալ ընդ մեզ խաղաղութեամբ, որպէս հարքն մեր և ձեր կեցին, մեք պատրաստ եմք ի խաղաղութիւն։ Իսկ եթէ այլ տարաղ ինչ կամիք խորհել, աւելի աշխատ մի՛ լինիք, և յաղագս այդորիկ այլ մի գրէք առ մեզ. զի ապա ինձ ընդ Հայս, բայց թէ ճանապարհաւ հասանէ անցանել երբէք՝ թէ Աստուած արժանի առնէ երթեալ երկրպագել սուրբ տեղացն Երուսաղէմի. թէ ոչ այլ ինչ գործ չկայ. և որ վասն ինձ և ձեզ ի մի տեղի գալոյն գրեալ էր, ինձ ձեր տեսութիւն կարի պիտի. բայց վասն ժամանակիս անպարապ եմք. անմեղադիր լերուք։

ԹՈՒՂԹ ԵՐՐՈՐԴ ՏԵԱՌՆ ԱԲՐԱՀԱՄՈՒ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ, ԱՌ ԿԻՒՐԻՈՆ ՎՐԱՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ

Զի՞նչ առնեմք, ո՞վ պատուական եղբայր, զաստուածային պատուիրանացն զձայն որ միշտ բողոքէ մեզ. թէ զգոյշ կացէք հաւատիդ՝ յորում եդ զձեզ Հոգին սուրբ տեսուչս, հովուել զժողովուրդ Տեառն՝ զոր փրկեաց պատուական արեամբն իւրով. և ասել թէ Համարս տալոց էք ընդ նոցա. և մեք ի ծուլութիւն հատեալ եմք, և մեղկք և ծոյլք լինիմք իբրև զքնածս որ ոչ երբէք սթափին ի ննջելոյ. և ոչ զմի ինչ չփորձեմք զայն զոր գրեալն է, թէ Փորձեցէք զամենայն ինչ, և զբարին ընկալարուք, և յամենայն չարէ ի բաց կացէք։ Քանզի առաջնորդի եկեղեցւոյ և զլուխ կացելոյ զբաւականութիւն զիտութեան ի հարկէ պիտի ստանալ և ուսանել, և այնպէս ապա զԱստուած առաւել սիրել քան զեղբայր և քան զորդի և քան զայլ զամենայն սիրելիս. և յայնժամ ապա Աստուծոյ արժանի լինի որդեգրութեան, և մանաւանդ զիս վասն այսր որ սիրոյ եղբայրութեանդ քում աւելի հասանէ ինձ ակն առնուլ, և պատուիրանին առաքելոյ ի խոնարհ մնալ. այն որ ասէ, Հաստատեցէք զմիմեանս և շինեցէք զիրեարս. և միոյն առաւելութիւն՝ զմիւսոյն պակասութիւն լցցէ։ Բայց արդ մի՛ հեղգասցուք, զսէրն հոգևոր՝ որ կայր ի մէջ երկուց ազգացս նորոգել, զայն՝ որ ի միոջէ ազբերէ առեալ էր զվարդապետութիւն, որ նախ ինքեանք զկենդանութեանն լոյս առին, որպէս ուսուցին մարգարէքն և առաքեալքն և ապա մեզ և ձեզ հասարակ սերմանեցին զԱստուածպաշտութիւն։ Նախ երանելին սուրբն Գրիգոր, և ապա Մաշդոց, և զգրոց ծանաւթութիւն ի պնդութիւն հաւատոց, և այժմ ազաւթեսցուք նովիմբ կալ մեզ, մինչև ի զա-

յուստն Աստուծոյ մերոյ Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի, և զնոյն հաւատ ճշմարտութեան ընծայել նմա։

Քանզի և սէր իսկ աստուածային այն է, և յայդ վրիպեալ մտաց ի բաց փոխել արժան է. զոնեա՛ թէ այժմ զոր ասէքդ. թէ մեք զհայրենի ունիմք հաւատ և այժմ։ Զի թէ զհայրենի հաւատն ունիք, մեր այլ խնդիր զի՞նչ էր, և կամ ընաւ զաշխատութիւնս զայս զի՞ կամէաք տեսանել, այլ զի փոխեցայք յայնմանէ. վասն այնորիկ այս երրորդ թուղթ գրեցաւ ի մէնջ առ ձեր սրբութիւնդ, քանզի գրեալ է. յերկուց և յերից վկայից հաստատեսցի ամենայն բան։ Զի յառաջ մինչ առաքինի հարքն մեր ազգացս երկոցունց, և որք յայս իշխանութիւն կարգեալ զոր այժմ մեք ունիմքս, նոքաւք հանդերձ միաբանէին յամենայն բարիսն, և զուգաց հեռանային յամենայն չարէ. թուի ինձ թէ տեղեակ է ձեր սրբութիւնդ այնմ։ Եւ յեկեղեցւոջ սուրբ զԵրրորդութիւնն փառաւորել մեզ ուսուցին առաքեալքն, և որք ի նոցանէն ճշմարտութեամբ ուսան, և ի նոյն սուրբ Երրորդութիւնն մկրտիլ, և զՈրդի յԵրրորդութենէն մարմնացեալ՝ միացեալ՝ մի լեալ քարոզեցին, և զնոյն Աստուած՝ ընդ Հաւր և սուրբ Հոգւոյն։ Եւ ասեն այսպէս. Մի՛ է Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս։ Եւ դարձեալ. յորոց և Քրիստոս, որ է ի վերայ ամենեցուն Աստուած՝ աւրհնեալ յաւիտեանս։ Եւ այլ դարձեալ ի Կաթուղիկէին. Սա՛ է Աստուած ճշմարիտ և կեանք յաւիտենականք, և այլք բազումք նոյնպէս քարոզեցին առաքեալքն, որ վասն ժամուս այսչափ բաւական համարեցայ։ Նոյնպէս և մարգարէքն յառաջագոյն ծանուցեալ վկայեցին։ Երեմիա ասէ, Սա՛ է Աստուած մեր ընդ որում ոչ համարեսցի այլ որ. սա՛ որ ետ զիմաստութիւնն Յակովբայ. յետ այսորիկ յերկրի երևեցաւ և ընդ մարդկան շրջեցաւ, և այլք նոյնպէս վկայեն։

Իսկ եթէ վասն ճշմարիտ մարդն լինելոյ, է ուրեք որ յիշատակէ, որպէս զայն թէ՝ Մարդով եղև յարութիւն մեռելոց, և կամ թէ՝ Երկրորդ մարդն՝ Տէր յերկնից, ոչ թէ զբնութեանց ինչ ճառեն առաքեալքն. այլ վասն այնր զի իւրով մարմնովն ի սրբոյ կուսէն Աստուածածնէ եառ՝ մարդ է, և իւրով մարմնովն Աստուած, և ոչ երբեմն մարդ և երբեմն Աստուած է։ Մի՛ լիցի. չքարոզեն այսպէս։ Սոյնպէս և երանելի հարքն որ ի Նիկիայ ժողովին այսպէս ուսուցին ըստ առաքելոցն վարդապետութեան. Հաւատալ, ասեն, ի մի Աստուած ի Հայր ամենակալ.

այլ ոչ երկուս բնութիւնս, կամ երկուս Որդիս ասացին, այլ զմի Տէր Յիսուս Քրիստոս՝ ծնեալ ի Հաւրէ անճառաբար, և զնոյն մարմնացեալ, և մարդացեալ, և խաչեալ, և թաղեալ, յարուցեալ. և գայ ի դատել, որոյ թագաւորութեանն վախճան ոչ կայ։ Եւ ի սուրբ Հոգին՝ որով խաւսեցան առաքեալք և մարգարէքն։ Զայս կալաւ հաւատ եկեղեցի Աստուծոյ ի սրբոց առաքելոց. և սովիմբ պարծի ի վերինն Երուսաղէմ ժողով լինել։

Իսկ ի Քաղկեդոնի ժողովեալքն՝ հակառակ առաքելոցն և սուրբ ժողովոյն, խոստովանեցին երկուս բնութիւնս ասելով միոյ Քրիստոսի, խաբելով զպարզամիտս, և փոխանակ Երրորդութեանն՝ չորրորդութիւն քարոզեն. յաւելուն ներմարդութեան բնութիւն և որդոց երկակաց, և այլ նոյնպիսիս բարբաջեն որ է ի սատանայի վարդապետութենէն։ Նոյնպէս և ի ջնջեալ տումարէն Լևոնայ այսպէս պատմէ վասն Քրիստոսի Աստուծոյ ասէ, Ազգէ՛ կերպարան երկուցունց բնութեանցն ընդ ընկերին շարայարութեամբ, միոմն զործել զաստուածայինսն որ ինչ Աստուծոյ վայել է, իսկ միւսոմն զմարդկայինսն՝ որ ինչ մարդոյ արժան է, և այլ ինչ բազումս այսպիսիս։ Արդ՝ զայս յորմէ՝ առաքելոյ լուան, և կամ ո՞ր ճշմարիտ վարդապետ պատմեաց։ Եւ թէ ճշմարիտ էր ասացեալ ի ժողովոյն Քաղկեդոնի և ի Լևոնի տումարէն, ապա մինչ փառս տան, զի՝ չասեն Փառք Հաւր և Որդւոյ երկուց բնութեանցն, և Հոգւոյն սրբոյ. և կամ ի մկրտութեանն, եթէ՝ Մկրտի այս անուն յանուն Հաւր և Որդւոյ երկուց բնութեանցն և Հոգւոյն սրբոյ. և կամ ի ժամ պատարագին. թէ՝ Հայր սուրբ Որդւոյ երկու բնութիւնքն սուրբ և Հոգի սուրբ. ապա թէ չիշխեն ասել այդպէս, այլ Հաւր և Որդւոյ, և Հոգւոյն սրբոյ փառս տան. ապա ուրեմն լոկ խոտորումն յԱստուծոյ ուսուցանեն ժողովն Քաղկեդոնի և տումարն Լևոնայ։

Արդ՝ եթէ չէք փոխեալ ի Հայրենի հաւատոյ որպէս բազում անգամ գրեցեր առ մեզ, եկ նզովեա և դու զանիծեալ ժողովն Քաղկեդոնի և զպիղծ տումարն Լևոնի, որպէս նախնին քո երանելին Գաբրիէլ կաթուղիկոսն Վրաց նզովեաց ընդ երանելի հարսն մեր հանդերձ աթոռակցաւք իւրովք. որոց անուանքն են այսոքիկ։ Որ ինքն Գաբրիէլ եպիսկոպոս Մցխիթայի անուանի և Պաղգէն եպիսկոպոս թագաւորութեան

տանն. Եղիփաս եպիսկոպոս Սամուրիազ. Սամուէլ եպիսկոպոս Տումասուէլ. Դաւիթ եպիսկոպոս Բողնիս. Յակովբէ եպիսկոպոս Որտաւի. Ստեփանոս եպիսկոպոս Ուսթաւի, Սահակ եպիսկոպոս Տփղեաց, Եղազէս եպիսկոպոս Մանգղեաց, Ենէս եպիսկոպոս Մարուէլ, Եւզենէս եպիսկոպոս Սամթաւացի, Յովսէփ եպիսկոպոս Ադսուէլ, Յովան եպիսկոպոս Սառուսթիէլ, Յովսէփ եպիսկոպոս Կուխորդոյ, Եզրաս եպիսկոպոս Կիսդաղ, Ենովք եպիսկոպոս Ծիղկանու, Յովսէփ եպիսկոպոս Միդամիզ, Ղազար եպիսկոպոս Փողդբիղ, Թէոդորոս եպիսկոպոս Փորթայ, Զաքարիաս եպիսկոպոս Կասդրացի, Փոկաս եպիսկոպոս Տսերմիզ, Իսահակ եպիսկոպոս Քունանակերտ, Թովմաս եպիսկոպոս Տարսի, Եստզեն եպիսկոպոս Քորչոնա։ Արդ՝ այս երանելի եպիսկոպոսունքս որ յաշխարհէ ձերմէ էին, և ընդ Աղուանիւք և ընդ Սիւնիւք ի Հայս դիպեցան յաւուրս Բարգենայ Հայոց կաթուղիկոսի, յայն ժողովի լորում անիծաւն ի նոցանէն միաբանութեամբ ժողովն Քաղկեդոնի և տումարն Լևոնի։ Եւ զի պայման նամակն՝ որ հայերէն գրով էր, յապստամբութեանն կորեաւ, և թարգմանեցաւ այս յՈւրհայ քաղաքի ի հոռոմ գրոյ. քանզի և նոքա ունէին ի մէնջ. և ստոյգ և սուրբ, որպէս արժան էր, չկարացին թարգմանել, զի են որ քաջ յայտնի են եպիսկոպոսացդ և եպիսկոպոսարանացն անուանք, և են որ կարի ի ծածուկ և այլաձևք։ Բայց թէ կամիք անուամբք եպիսկոպոսացն և յաջորդաւք տեղեացն և այլաձև անուամբք եպիսկոպոսացդ՝ որպէս գրեալ են, կարէք զստոյգ անուանս եպիսկոպոսարանացն գտանել. և զայլոցն ևս, քանզի և մեք զմերս, այդ տարազու մարթացաք գտանել, և մանաւանդ թէ զպայման նամակն իսկ գտանիցէք գրով ձերով։

Իսկ զոր դարձեալ գրեցէքն յոլովիցս անգամ, թէ յառաջ և դուք զԵրուսաղէմի հաւատն ունէիք, և արդ ունիմք մեք զայն որ յառաքելոցն քարոզեցաւ, որպէս և գրեալ է թէ Աւրէնք ի Սիոնէ ելցեն, որ են առաքեալքն ժողովեալք ի վերնատունն, և Թան Տեառն յԵրուսաղէմէ, որ է Բանն Աստուած Քրիստոս, և զոր ի նոցանէն ուսաք պահեմք և պահեսցուք մինչև յաւիտեան, և այլոց պատուիրեմք մի՛ խոտորել և մի՛ զաւտար ուսումն ուսանել։ Քանզի զայս գիտէր Պաւղոս առաքեալ, գրէր, եթէ՝ Զարմանամ զի այդպէս վաղվաղակի փոփոխիք յայլ աւետարան, որ ոչ զոյ այլ աւետարան. և ոչ միայն

Երուսաղէմացիք, այլ թէ՝ Եւ մեք, ասէ, և կամ հրեշտակ յերկնից աւետարանեսցէ ձեզ՝ աւելի քան զոր առէքն, նզովեալ լիցի։ Զնոյն և ես ասեմ զոր առաքեալքն ասէին։

Իսկ զոր վասն եպիսկոպոսիս Ցուրտաւայ գրեալ էր, թէ յորժամ չզիտէր զմեզ ուղղափառս՝ չէր արժան աւրհնիլ ի մէնջ. երդմամբ հանդերձ հաստատեաց զայդ տեղի, թէ չզիտէաք, բայց զի յետ ձեռնադրութեանն ծանեաք. որ և մեզ կարի հաւատալի թուեցաւ. քանզի չզիտէր որ յուղղափառաց ստոյգ զայդ այդպէս։ Վասն զի և երանելին Մովսէս որ յառաջ քան զիս յառաքելական աթոռս յաջորդեալ էր, չգրեաց այնպէս, թէ դուք չէք ուղղափառք, այլ թէ ընդ չուղղափառսն ընդէր հաղորդեցայք։ Արդ՝ ինձ այս անզամ յաղագս անիծեալ ժողովոյ և պիղծ տումարին՝ թէ որպէս ընդունիք, ճշմարտութեամբ և հաւաստի պատասխանի արարէք, և եթէ Աստուած կամի, և բան միաւորութեան գրէք, թող ժամադրես ինձ և քեզ ի մի տեղի գալ, և Աստուծով լինի խաղաղութիւն, թէ Աստուած կամի։

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ

Սրբասիրի և ճշմարտի Տեառն Աբրահամու Հայոց կաթուղիկոսի, ի Կիւրոմնէ Վրաց կաթուղիկոսէ, խոնարհութեամբ և սիրով ողջոյն։

Ահաւասիկ այս և ի մէնջ երրորդ թուղթ գրեցաւ։ Եպիսկոպոս էր ի Հռովմ Կելիստինոս, յԱղեքսանդրիա Կիւրեղ, յԱնտիոքիա Յոհան, յԵրուսաղէմ, Յովբնաղ, ի Կոստանդինուպաւլիս երևեցաւ դարձեալ այր մի՝ որ ունէր պատիւ հովութեան բայց ճշմարտութեամբ ուրացող էր, և անաւրէն որդի կորստեան և ժառանգ սատանայի, որում անուն կոչէր Նեստորիոս։ Ասաց և սա հայհոյութիւն զսրբոյ կուսէն՝ թէ չէ Աստուածածին, այլ մարդ սոսկ ծնաւ, որ և Քրիստոս անուանեցաւ։ Վասն որոյ հայհոյութեան և սուրբ ժողովն եղև, և բազում անզամ յանդիմանեցաւ ի նոցանէ, և ոչ կամեցաւ ընդրել զբարին, և տեսեալ զանաւրէն յամառութիւն նորա սուրբ ժողովոյն, նզովեցին և հալածեցին զգայլն ապականիչ ի հաւտէն Քրիստոսի, և յայտնեցին մեզ հաւատս այսպէս նոյն ինքն յԱստուծոյ Հաւրէ բնութեամբ Որդի, միայն ծնեալ յԱստուծոյ Հաւրէ, Աստուած ճշմարիտ և լոյս ի լուսոյ. զոր վասն մեր ամենեցուն պատրաստեաց Հայրն. իջանել, մարմին զգենուլ, մարդանալ, չարչարել, մեռանել, և յերրորդ յաւուր յառնել։ Զայս խոստովանիմք և մեք զհաւատս, և զհարանցն մերոց առաջնոց, և զիտեմք ճշմարտապէս զի մարմին զգեցաւ Բանն Աստուած և մարդացաւ։ Բայց ոչ ասեմք որպէս թէ Բանն զբնութիւնն փոխեաց, այլ ի պատկեր եղև մարմնով։ Ոչ իբրու թէ ոչ ամենեիմք մարդ բովանդակ զգեցաւ հոգւով և մարմնով. ոչ այսպէս. այլ վերագոյն առաւել ևս հարցն մերոց վարդապետութիւն, մարմին հոգւով հանդերձ ասացին առնուլ, հոգի խաւսուն միաւորեցոյց բանիւ զաւրութեամբ հանդերձ, և էութեամբ զանքննելին և զանհասա-

նելին. Եղև մարդ որպէս կամեցաւ, և անուանեցաւ որդի մարդոյ. Կամեցաւ յերկուց դիմաց զէութիւն բնութեանցն վերկուսեան միաւորել, ի մի միաւորութենէ Քրիստոս ակորդի *). ոչ թէ յիւրաքանչիւր բնութենէ առ պահանելն. այլ առաւել բովանդակեաց ի մէջ, մի Տէր, և մի Քրիստոս, և մի Որդի, աստուածութիւն և մարդկութիւն, որ զանբննելի էութիւնն մի արար որ յառաջ բան զյաւիտեանն էր՝ և միշտ ընդ Հաւր ի գաղտնեան ծածկեալ. այլ վասն մերոյ փրկութեան միաւորեցաւ սրբութիւն նորա զաւրութեամբ հանդերձ և փառաւք. Եւ մարդոյ մարմնով ծնաւ ի կնոջէ մարմնաւոր, ոչ իբրու թէ յառաջադոյն սատակ **) մարդ ծնաւ, և ապա եմուտ ի նա Բանն, զայս դիտասցէ ձեր սէրդ, զի անմիտն Նեստորիոս այսպէս իմաստանայր. Բայց մեր Հաւատամբ ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս Որդի Աստուծոյ, միայն ծնեալ, Աստուած կատարեալ և մարդ կատարեալ, նման Հաւր աստուածութեամբն, նման մեզ նոյն ինքն և մարդկութեամբն, զի յերկուց բնութեանց եղև միաւորեալ, վասն որոյ մի Քրիստոս, մի Որդի, մի Տէր, զայս խոստովանիմք անխառնակելի իմանալով. Խոստովանիմք և զսուրբ կոյսն Մարիամ Աստուածածին. յորմէ Աստուծոյ Բանն մարմին եղև և մարդացաւ, և ի նմանէն՝ յոր բնակեցաւ ի նմա, և միաւորեաց զիւր ի նմա՝ զոր զկնի ի նմանէն ստացաւն։

ՉՈՐՐՈՐԴ ՔՂՔԿԵԴՈՆԻ ԺՈՂՈՎՆ.

Զորրորդ ժողովն որ եղև ի Քաղկեդոն ի սուրբ Հարցն ՈՀ. և Լ. իցն ի Թագաւորութեանն Մարկիանոսի. եպիսկոպոս էր ի Հռոմ Լևոն, յԱնտիոք Մաքսիմոս, ի Կոստանդնուպաւլիս Անատոլի, յԵրուսաղէմ Յուվենտ, յԱղեքսանդրիա Դիոսկորոս, վասն որոյ և ժողովն իսկ եղև, և վասն Եւտիքեայ խորհրդականի նորա։ Այս Եւտիքէս քահանայ էր և վանական ի Կոստանդնուպաւլիս. բայց աւտարացեալ էր յարդար և ի ճշմարիտ Հաւատոյ. Վարդապետութիւն իմն ի մէջ եբեր յիւրոյ մտացն սատանայականաց և ասաց. Թէ յառաջ բան զմարմնանալն երկուս

*) Ա.յոպէս յոր.
**) Ա.յոմնէն՝ պարզ.

բնութիւնս խոստովանիմ Քրիստոսի. իսկ յետ միաւորութեանն մի, վասն զի ի սրբոյ կուսէն ի Մարիամայ մարմին ոչ գեցաւ եւ յառաջ այսորիկ ըստ ժամանակ չանդիմանեալ լինէր ի սրբոյ Ժողովոյն, որք խոստովանութիւն խնդրէին ի նմանէ այսպէս. Եթէ ոչ խոստովանիս յառաջ բան զմարմնանալն զմիաւորութիւնն մի՛ բնութիւն Աստուծոյ բանին, իսկ յետ միաւորութեանն երկուս անփոփոխելի և անխառնելի և անբաժանելի և եթէ ոչ խոստովանիս զԱստուածածինն նման մեր, և ի նմանէ զծնեալն նման մեր, մարդկութեամբ չամենայնի նման մեր առանց մեղաց, և ոչ նզովես զամենայն հերձուածս միացնալս և խառնելս, և ոչ հետանաս չամենայն չար վարդապետութեանց սատանայականաց, չունիս իշխանութիւն ժառանգել զկենդանի Քրիստոսի։

Իսկ ողորմելին Եւտիքէս ասաց. զկոյսն խոստովանիմ նման մեր լինել, բայց զմարմինն Քրիստոսի նման մեր լինել չասեմ և ոչ նզովեմ։ Ապա յարեաւ սուրբ Ժողովն և նզովեցին զնոսա և ասային այսպէս. Նզովեալ Եւտիքէս, և նզովեալ Դիոսկորոս, Երրորդութիւնն սուրբ նզովէ, և Հանէ *) առաքելական աթոռն սրբոյն Պետրոսի։ Եւ չայածեցին զնոսա ի սրբոյ կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցւոյ, և մեզ չայտնեցին հաւատս այսպէս։

Բաւական ահա էր առ ի կատարելութիւն բարեպաշտութեան դիտութիւն իսկ և հաստատութիւն. իմաստուն և փրկական այս Աստուածային շնորհին Հմայութիւն, բանզի չառաջս Հաւր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ ի բաց ուսուցանէ զկատարեալն, և զՏեառնն ներգործութիւնն՝ որք Հաւատովք ընգունին չառաջակայ։ Եւ ունիք վասն մեր զՏեառն տնաւրէնութիւնն ապականել իշխեցեալը, և զԱստուածածին՝ ի վերայ կուսին զձայնն ուրանան։ Իսկ ունիք խառնել և խառնակել ասեն, և մի բնութիւն զմարմնոյ և զաստուածութեանն կարծեն տգիտութեամբ իւրեանց և զմիածնին զաստուածութեանն զբնութիւնն խառնակելովն ծածկեն։ Եւ ունիք վասն չարչարանացն ձեռն արկանել իշխեն ի զաղտնին, և սոսկ մարդ լինել ի սրբոյ կուսէն ծնեցելոյն անամբիծարար առասպելաբանեն։ Եւ որք չՄրդին ձեռն արկանեն՝ բաժանել չերկուս, ի զաղտնին նոցա ընդղիմանայ։ Եւ որք չարչարել զՄիածնին զաստուածութիւնն իշխեն ասել, զայնոսիկ ի բահանայութեան ժողովարանէս հեռացուցա-

*) Ա.յոպէս յոր.

նէ։ Եւ վասն երկուց բնութեանցն Քրիստոսի՝ որք խառնակել համարին՝ նոցա ընդդիմանայ։ Եւ որք յերկնից այլազգ ինչ լինել զէութեանն ասեն որ ի մեզէ առեալ նորա, և զծառայութեան պատկերս արտաքոյ պատմեն, զնոսա հալածէ։ Եւ որք երկուս բնութիւնս յառաջ քան զմիաւորութիւնն զՏերութեանն առասպելաբանեն, և մի բնութիւն զկնի միանալոյն առասպելաբանեն. զնոսա նզովէ սուրբ և աշխարհի ժողովն։ Եւ խոստովանի մի և զնոյն Քրիստոսն Որդի և Տէր և Միածին և յերկուց բնութեանցն անխառնելի։ Զայս ահաւասիկ արարեալ աշխատութեամբ և պատերազմաւ, և ամենայն ճշմարտութեամբ յայտնեաց սուրբ աշխարհաժողովն։ Այլ քան զայս աւելի հաւատս ամենեին ոչ է պարտ ի մէջ բերել, և կամ գրել, և կամ խաւսել կամ բանիւք և կամ ուսմամբ։ Իսկ որք յանդգնին գրել այլ հաւատս, կամ յառաջ բերել և կամ ուսուցանել, այնորիկ թէ իցեն եպիսկոպոսք կամ քահանայք, և կամ սարկաւագունք, աւտա՞ր եղիցին եպիսկոպոսքն յեպիսկոպոսութենէ, և քահանայքն ի քահանայութենէ։ Եթէ մոնազն իցէ և կամ զինուոր, նզովեալ եղիցին նոքա։

Արդ զայս գրեցաք վասն սիրոյ ձերոյ, զի արդար և զճշմարիտ հաւատն պահիցէք և կեանս ունիցիք։ Գիտիցէք զի անձամբ ինչ զայս ոչ գրեցաք, այլ յիւրաքանչիւր ժողովոցն գրոց, և հաւատս ողորմութեամբն Աստուծոյ ի մեզ է՞. կնքեցաւ, և զայս ամենայն վասն ձեր շինութեան գրեցաք ամենայն ճշմարտութեամբ. և ոչ եթէ սակաւ քննութեամբ, այլ մեծապէս աշխատեցաք և ծանեաք, զի այս է ճշմարիտ հաւատ։ Եւ դուք ճշմարտութեամբ հաւատացէք զարդար հաւատս զայս, և մի՛ դեղեալով ա՞ւն և անդր անկանիցիք. գիտացէք զի իւրաքանչիւր ոք ի մէնջ համարս տալոց եմք դատաւորին յաւուրն մեծի։

ԹՈՒՂԹ ԶՐՋԱԳԱՅԱԿԱՆ ՏԵԱՌՆ ԱԲՐԱՀԱՄՈՒ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ

Նազելի և ի վեր քան զբանի բերման պարզև, զշնորհ զոր ետ Բանն Աստուած արժանեաց մարդկութեանս, աթոռ ունել երկնային զառաքելական ասեմ, և զնոցուն յաջորդաց, որ և ես Աբրահամ անարժան, կոչեցայ յաթոռ երջանիկն Գրիգորի յաջորդեցելոյ մեծի առաքելոյն Թադէոսի. Ամենեցուն կացելոց ընդ այսմ հովուական իշխանութեամբ, առաջնորդաց եկեղեցւոյ, վանից երիցանց, և քահանայից, և սարկաւագաց, և բնաւ ուխտի եկեղեցւոյ, անապատականաց և մենացելոց, ազատաց և շինականաց, և համաւրէն ժողովրդականաց, արանց և կանանց, ողջունիւ և խաղաղութեամբն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, հասցի ձեզ զարգանալ, կարգ վարուց, և յաշտիճան իրական կոչումն։

Սովորութիւն կալաւ պատահել թէպէտ և մեծ անձանց յառաքինաւէտսն, այլ ոչ նուազ և դուզնաքեայ յառաքինութեան և ի զգաստալի խոհականութիւնս, նա՛ և ի բաց որոշեալ ի նմանութեանցն բարուք. թէպէտ և երկուքն ի վերին տեսչութենէն ակնարկեալք. և մինն ի թոյլ տալոյ, որոց զպատճառսն ինքն միայն գիտէ, և է մեզ խորշելի, մի ըստ դուզնաքեայցն ըմբռնեցաք և մեք ակամայ ածեալք յաշտիճանս քահանայապետական ի կամողացն զայս հրաժարեալք. գիտէ զամենեցուն սիրտս ճանաչաւղն Քրիստոս՝ զի ոչ ստեմք։ Այլ զի՞նչ քան զբաւականսն զիմ զհաւատացեալսն համարէի, և արհամարհելիք, ցանկացաւղք տիրել վիճակաց, նա և սոսկալի՞. մի՝ վասն զերամբարձ զահակցութեան Աստուծոյ քահանայապետելոյ. և երկրորդ յաղագս սղալայեղց և ըմպահակոտի մարդկային բնութեանս. զուցէ՛ ծանրաբեռնեալ ոչ ախորժակաւքն ըստ պատւոյ, և կամ զվարդապետութեանն ընտրութիւն առ ար-

ժանս ոչ բաւականել. և թէ այսք ինձ առ նախան, քանի՛ք ևս առ արդեանս. Բայց յետ բռնաձգութեանս դիմադարձեալ, դուցէ ի փոխարէն գոհրոս իշխանացն հաշուէ, և ի պատուէրն հնազանդ եղանիլն վասն Տեառն, ամենայն մարդկային ստեղծուածոց, առաւել որք ի մահ Որդւոյն Աստուծոյ կենդանացեալք, հաղորդեցան անճառաբար գՀոգւոյն սրբոյ զորդեդրութեան շնորհն յինքեան բերեալ, հարկաւորեցաք հնազանդել ընդ լծով կոչմանս պատրիկ, և ընդ հուպ ի ձեռն առնուլ զայցելութեանն բան ի պատիւ անուանն Աստուծոյ, ի պայծառութիւն վարդապետութեան նորա:

Զի թէպէտ և ձեռագ ժամանակիս մարդկան զործք են, ամպարշտին առ Աստուած, և անիրաւ զնացքն պատուղ սպառմանս պատրաստեաց, և զմնացեալս զարձեալ տապանորդել սակայն հոգւոյդ վերատեսչութեանն զծուլական լրումն՝ որ զասակէդ պատժապարտիցն, ի վերջ հրամայեցաք հարկանել և ի բաւական լինել անաչխատարար յառաջատիլ զՀոգւոյն սրբոյ զվարդապետութիւնն, որ է հաստատուն մխիթարութիւն, ամենայն ումեք բաշխեալ. մանաւանդ որք պատշաճին ժամանակին. թէ պարտ է համբերել նեղութեան և տանել առաքինութեամբ կարեաց, համրառնալ զանձն առ Աստուած մարթուր մտաւք և յուսալ ի նա՝ գանկլի խորհուրդք թիւրք անջատանեն յԱստուծոյ, որպէս ուղիղքն և մաքուրքն անքակ պահեն. Վասն զի յաճախութիւն թեթեւ նեղութեան յանհաստատ և ի վաղանցուկ ի կեանսս, յաւիտենական զմեծութիւն փառաց գործէ: Միայն իրրև սպանող զնեղութիւնն մի՛ ընկալջիք, և զարբանեն, կամ իրրև զզող, կամ իրրև գատարատեսուչ, որ է հերձուածող. ապա թէ իրրև զբրիստոնեայ՝ երանելի է այնպիսին, բանզի սովոր է մարդասէրն ի բարկութեան զղորմութիւն յիշել, և կեցուցանել յորժամ գառնան առ նա և յոգւոյ Տանեն: Զի որպէս երկրագործն՝ համբերէ տապախառն ջերմութեան աշխատանաց, վաճառականն՝ զերկայնուղղակ առւտրատնս, նաւատերն՝ ընդդէմ ալեացն և մրրկին հնարել, ախտաժէտն ի բուժողական կտրուածն խարմամբ, մինչև առցէ իւր. . . զաւդուտն: Այսպէս և մեք ի նեղու. . . . . թիցն փութով նահատակեալք զ. . . . ի բարձանց ընկալցուք, և զկատարել. . . . զրան յուսոյն: Կամաք մերով բարբառով ասել ի բարեպաշտացդ լսելիս: Բայց ի հոգւէ պիտոյից չինածոյ եկեղեցւոյս հասարակաց Հայաստանեայցս որ ի Տունէ՝ արդելեալ եղեալ, փութացայ զգուշացուցանել զբջարեական թղթովս՝ ի պայմանդութեանցն գարթուցելոց ի մահական թշնամւոյն, զոր թանձրամիտքն և մարմնասէրք ախտացեալ ի նմին ապերախտ եղեն, և զերիւութիւնն յորդւոյն Աստուծոյ և վասն մարմնոյ նորա զՀաշտութիւնն ընդ մեզ, և զմեզ ի վեր տանումն ի բարձրութիւն երկնից երկնի ուրանան. զի յայսպիսեացս խորշեսջիր, զընտանիան հաւատոյ ճանաչելովդ ոչ աւտար ինչ ձայնիւ նորա ձևեալ յայլայլակն, որպէս զաւդտոյն լեզուաւ, մեր վարդապետութիւնս:

Այլ յառաջադոյն աւետարանեալքն յիսկզբանէ ականատեսացն և սպասաւորացդ բանին. և ի մարդարէիցն զուշակեալք, զոր մատուցին մեզ. Ց և ԺԲ. Տարբն Ժողովեալք ի Նիկիա, նովիմբ բազ նահատակեն ՃՀ.բն ի Կոստանդնուպաւլիս. կրճանեցին զՀոգեվարսան. Եւ Ա. իւրքն յԵփեսոս՝ գամպարիշտն Նեստոր. և իւրեանց խոստովանութիւն առաջնորդ կալան ի կեանսն յաւիտենից, զոր և ես կարճառաւտագոյնս և մեկնաբարէն յիշատակեցից, և է այս:

Հաւատամ ի մի Աստուած՝ Հայր ամենակալ, արարիչ երկնի և երկրի, երևելեաց և աներևելեաց. Եւ ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս զՈրդի Աստուծոյ, ծնեալ յԱստուծոյ Հաւրէ, միածին՝ այլ ոչ արարեալ կամ Հաստատեալ Համազոյ Հաւր. այլ ոչ յոչընչէ. արարիչ ամենայնի երևելեաց և աներևելեաց. Եւ ի սուրբ Հոգին, արարիչ և կենդանացուցանող և նորոգիչ. ո՛չ ծնունդ, այլ ելումն Աստուած ասի Հայր. Աստուած Որդի, Աստուած սուրբ Հոգի, ոչ երեք աստուածք, այլ մի Աստուածութեամբ կամաւք և զաւրութեամբ վասնորանի սուրբ Երրորդութիւնն, զոր իմանամ միաւորութեամբ բաժանեալ, և բաժանմամբ միաւորեալ. ո՛չ սկիզբն և ոչ դադարումն, կամ երիցութիւն, բանզի որպէս փառք առանց լուսոյ ոչ իմանի, և ոչ կամ պատկեր առանց էութեան, և զաւրութիւն առանց զաւրութեան, կամ իմաստուն առանց իմաստութեան. այսպէս և ոչ Հայր առանց Որդւոյ. Եւ որպէս ի լուսոյ երևեալ նորա միշտ յոյս ծագէ տեսաւղայն, և ոչ որ պատանի առանձնաբար, կամ միոն յառաջ երևի, այսպէս և ոչ Հայր և Որդի առանց սրբոյ Հոգւոյն. Եակ ի վերջին աւուրս, Որդի իջեալ մարմնացաւ և մարդացաւ. ծնաւ անճառաբար ի սուրբ կուսէն Աստուածածնէ

մարմնով, հոգւով բանականաւ, շնչովք, մտաւք, և զի՞նչ ի մարդ յարունակ աստուածային ճոխութեամբ։ Եւ է մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, անմեկնելին ի Հաւրէ, և բովանդակ յերկրի, խաչեալ, թաղեալ, և յերրորդ աւուր յարուցեալ, ելեալ յերկինս նստաւ ընդ աջմէ Հաւր, զայ նովիմբ մարմնով դատել զկենդանիս և զմեռեալս, որոյ թագաւորութեանն ո՛չ զոյ վախճան։ Իսկ որք ասենն, եթէ էր՝ յորժամ ոչ էր, և նախ քան զլինելն չէր, և կամ զայս զսրբոյ Հոգւոյն, կամ փոփոխելի, և կամ այլայլելի, և կամ յայլմէ էութենէ և կամ ի գոյութենէ. զայնպիսիսն նզովէ կաթուղիկէ և առաքելական եկեղեցի։

Այս է խոստումն նախասացեալ ցուցակաւրէն երանութեանցն պայծառութիւն, որ առ Թովմաս ձայնն, և սովիմբ մկրտեալք պահեցաք ի մեզ, և աւելի հաստատեալք պահեսցուք. յորս գտեալ Տեառն մերոյ և Աստուծոյ, պատուականս համարի յաջակողման դասուն։ Եւ մի երբէք ըստ հաւատոյն մասին մեզիցուք, այլ և ընդ ըստգտեալսն ամենեւիմբ ոչ հաղորդել, որ կամակարն զյաւիտենական կորուստն հասարակ ժառանգեցուցանէ։ Բայց եղիցին կամք ձեր ըստ մարգարէին բանից, ատել ձեզ զժողովս չարեաց և ընդ ամպարշտեալսն մի՛ նստել, և զՏեառն, ատելիսն ձեզ կատարեալ թշնամիս դնել, որք են յաշխարհիս մերում բազում չարք, բայց առաւել երկաբնակքդ։ Քանզի յաւուրս Մարկիանոսի Հոռոմոց թագաւորի, որ զրեթէ ի ժամանակս Կաւատայ Պարսից արքայի, և կամ թէ փոքր ինչ յառաջ, ժողովեալք ի Քաղկեդոնի, ի ճշմարտութենէն վրիպեցին. զի և զնոյն ինքն զթագաւորն ամենաչար կամացն Նեստորի միաբանեալ, և ժողովեալքն զլխաւորք համախոհակք նմին, արձան կացուցեալ իւրեանց չարափառութեան զթուղթն Լեւնի. հաստատեաց զյառաջ եղեալ ազանդն Նեստորի, և կամ զևս վերնագունին զՍամուստացւոյն, զի թէպէտ և ձայնքն որոշին, միտքն զմիոյ բերին։ Քանզի չյիշատակելին Նեստոր անդուռն բերանով, յանդգնի ասել երկուս որդիս, մի զՈրդին Աստուծոյ, և միւս, զի՛ Մարիամայ ծնեալն, մարդ սոսկ, և տաճար բանին, և զաւրանալ զնա ի Հոգւոյն սրբոյ ուսուցանէ։ Քանզի մարդածին, և ոչ Աստուածածին ասէ զսուրբ կոյսն, և մարդ մեռեալ ասէ, և ոչ խոստովանի զԱստուածն Բան՝ իւրով մարմնովն կրեալ զամենայն, վասն որոյ նզովեցաւ։ Իսկ ի Քաղկեդոնի ժողովեալքն ոչ իշխեցեալք զնոյն ասել, երկուս բնութիւնս աւրինադրեցին, որք ի սուրբ վարդապետացն՝ Երկաբնակք անուանեցան և հայհոյողք։ Քանզի և որոշեն իսկ զկիրսն։ Միում բնութեան զքաղցենալն, զծարաւելն, զվաստակելն յուզեգնացութենէն, զլալն ի զթոյն, յանդգնին և անզիտութիւն ասել զխաչն և զամենայն տկարականսն։ Իսկ զնշանագործութիւնսն, և զաստուածային և զհրաշափառսն ի բժշկութիւն և յայլսն, միւսում բնութեանն՝ իբրև թէ պարզագունի և քաջ մեկուսացելոյ ի մարմնականացն։ Եւ այսպէս երկուս ուսուցանեն, զմինն մարդ և ընդ կարեաւք անկեալ, և զմիւսն ի վեր քան զկարիս, զմինն բնակութիւն, իսկ զմիւսն բնակիչ, զմինն՝ չարչարելի, և զմիւսն անչարչարելի. թէպէտ և դէմ մի համբաւեն։ Ապա յիրաւի նզովեցան յուղղահաւատից և ի վարդապետաց աշխարհիս։

Քանզի առաքեալքն Փրկչին մերոյ, մի՛ Տէր քարոզեցին զՅիսուս Քրիստոս, և զնոյն ի խաչ ելեալ։ Պաւղոս յայտնագոյն աղաղակէ, թէ՝ զՏէրն փառաց ի խաչ հանին, և Որդին Աստուծոյ զմահ ճաշակեաց. ասէ. Մինչ թշնամիքն էաք, հաշտեցաք ընդ Աստուծոյ մահուամբ Որդւոյ Նորա. և թէ՝ Քրիստոս վասն մեր մեռաւ. և զնոյն ասէ՝ Ի վերայ ամենեցուն Աստուած աւրհնեալ յաւիտեանս։ Եւ այսպէս զԱստուածն Բան իւր մարմնով և անձամբ զամենայն մարդկայինսն կրեալ առանց մեզաց ուսուցին մեզ, և հրաման ետուն՝ որք այսու վարդապետութեամբ ոչ գան՝ զնոսա մի՛ ընդունել ի տունս և մի ողջոյն ասել, զի մի՛ նոցա մեզացն կցորդիցիք։ Արդ ըստ առաքելոցն և երանելի մեր վարդապետացն հրամանի՝ փախիցուք ի նզովեցելոցն, և ի նոցունց զժոխաժառանգեցուցանող փսխմանց, զամբիծ հաւատսն զառեալ ի մեզ պահելով։ Քանզի և դեռ որպէս զքաղցկեղ ճարակի խմոր հերձուածոյն, մինչ զի և զրէթէ ի սահմանակիցս և միով վարդապետութեամբ լուսաւորեալս ժամանեաց. զՎրաց ասեմ և զԱղուանից, որք զժահահոտ սերման նախասացելոցն մեծարանաւք ընկալեալ յինքեանս հաստատեցին, զԱստուածպաշտութեան լոկ զկերպարանս ցուցանելով պարզամտաց, և որք սովորութիւն ունին զմիաբանելն ընդ նոսա. և ի զաւրութենէն ինքեանց նման՝ և զնոսա հեռացուցանեն. վասն այսր հարկաւոր համարեցայ զրել։ Յառաջագոյն քան զմեզ կացեալքն յաստիճանի կաթուղիկոսութեան՝ յԱղուանս. իսկ մեք ի Վիրս

Дефект оригинала

առ Կիւրոմն՝ որ կաթուղիկոսն անուանի, և նորին աթոռակիցս։

Քանզի զեպիսկոպոսն եկեղեցւոյն Ցուրտաւայ, որ զմիջնորդութիւն ունէր երկուց աշխարհացս, յաղագս ուղղափառ հաւատոյ հայածական արար, և զպաշտաւնն հայերէն զոր սրբոյն Շուշանկան էր կարգաւորեալ, հակառակ մեզ խրոխտացեալ ի բաց փոխեաց։ Յաղագս որոյ գրեցաք դառնալ ի Ճշմարիտ հաւատն, և կալ հաստատուն յաւանդութեան առաքելոցն, որ տուաւ ի ձեռն մեր վարդապետացն և նոցա ընդդիմացեալ երկիցս անգամ զհակառակն գրեցին առ մեզ։ Քանզի նոյնդ իսկ սուտանուն՝ կացեալ գլուխ եկեղեցւոյն Վրաց, ի նմին ժամանակս Խոսրովու արքայի որդւոյ Որհմազդի, ընկալեալ ի Նեստորի ուսմանէն *) եպիսկոպոս զոմն, և ի նոյն հայհոյող վարդապետութիւն զինքն տուեալ. յառաջ ունելով զՔաղկեդոնի ախտն. ապա թէպէտ և զայրն մերժեալ զի մրուր մեղացն պահեցին, և ուժգնագոյն ևս զամպարշտութիւնս իւրեանց, յերրորդ գրին ընկալաք, և պարծանաւք խրոխտեալ, ոչ թողուլ զաղանդն, այլ և զմեզ զկնի իւրեանց թիւրեալ խորխորատն ուսուցանել **) համարձակեցաւ։ Վասն որոյ և զյառաջագոյն սահմանն վարդապետացն մերոց, զոր ի վերայ Հոռոմին հատին, և կացցէ մինչև ցբուն՝ թէ ոչ դարձցին ի Ճշմարիտն, մեք զնոյն ի վերայ Վրաց հրամայեցաք, ամենեւիմբ մի՛ հաղորդել ընդ նոսա, մի՛ յաղաւթս. և մի՛ ի կերակուրս, և մի՛ յըմպելիս, մի՛ ի բարեկամութիւն, մի՛ ի դաեկութիւն, մի՛ աղաւթիւք երթալով ի Խաչն որ ի Մցխիթայի տեղաւքն համբաւի. մի՛ ի Մանգղեայ խաչն և մի՛ ի մեր եկեղեցիս զնոսա ընդունել. այլ և ամուսնութեամբ ամենեւիմբ հեռանալ. բայց միայն գնել ինչ, և կամ գնոյ տալ որպէս Հրէից։ Նոյն հրաման և վասն Աղուանին անշարժ կացցէ, զի պատկառեալ դարձցին ի թիւր ճանապարհէն։

Իսկ մեք ոչ լռեմք ի խրատելոյ որչափ և եմք ի կենցաղիս, և որք զկնիսն, աղաչեմք նախանձաւորս մեզ լինել, ածել զնոսա յուղղութիւն։ Իսկ յարդեան ժամանակիս որք հաղորդեցան ընդ յառաջ որոշեալսն, և կամ ընդ որս ի մէնջ, կամաւ

*) Յոր. սխմանէն.
**) Յոր. սխուցանել.

թէ ակամայ, և կամ տգիտութեամբ, մարգարէին ձայնակից լիցի այնպիսին աղաւթիւք. թէ Զմեղս մանկութեան իմոյ և զանգիտութեան մի՛ յիշեր. և այլ զգուշասցի ըստ կանոնաւոր հրամանիդ մերոյ։ Ապա թէ անխրատաբար վարեսցի ոք հաղորդելով ընդ նոսա և կամակից լիցին պղծութեան հաւատոց նոցա, այնպիսիքն նզովեսցի՜ն հոգւով, նզովեսցի՜ն մարմնով և ամենայն կենցաղով իւրեանց, և որոշեսցին ի սրբոյ եկեղեցւոյ Աստուծոյ. և եղիցին խաւարաբնակք և յաւիտենից հրոյն կերակուր։ Իսկ եթէ ոք ամբարտաւանեսցէ արհամարհելով զնզովիւքս, գիտասցէ այնպիսին զի յետ հոգևոր պատուհասի, և զմարմնաւորս պատրաստեմք ի վերայ ածել։

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ Ի ՀԱՅՈՑ ԹՂԹՈՑՆ ԱՂՈՒՆԻՑ, ՎՐԹԱՆԻՍԻ ՔԵՐԹՈՂԻ

Պատուական զեղոյդ և վեհ հռչակելոյդ, որք կարուեթիւն բերել յաւժարութեամբ յառարկութիւնս և զանտեղիս բացատրդ, նաև նմանք թուեցեալ ի զէպ է ինձ իմանալ կամաւք հաւատոյ հարց ջանի ամենականին նորագունից լաւոց և պատմիչս յարդեան ժամանակիս ի մէջ հիւսիսոյ կողմանէ տարաւարողք զրոյոց լաւոց տարաբերմամբ, մանաւանդ սակս ջարոյել *). գ'ի խորհրդոյդ սեհեռումն, Տէր Մխիթար Ամարասոյ եպիսկոպոս, և Սիմեոն Մեծ կողմանց, և թէ այլ եպիսկոպոսունք նմին համախոհակք, և ուխտ սրբոյ եկեղեցւոյ, և ազատ մարդիկ կամ այլ ի ժողովրդեան միաբանակք, յԵրբահամայ Հայոց կաթուղիկոսէ, և ի Թէոդորոսէ Մարդպատական եպիսկոպոսէ, ի Պաւղէ Սիւնեաց եպիսկոպոսէ, ի Սահմանոսէ Բագրաւանդայ եպիսկոպոսէ, ի Մամխազէ Խոսխոռունեաց եպիսկոպոսէ, ի Քրիստափորէ Ապահունեաց եպիսկոպոսէ, ի Մատթէոսէ Ամատունեաց եպիսկոպոսէ, և յայլ եպիսկոպոսաց. և յուխտէ սրբոյ եկեղեցւոյ, և յայլսա մարդկանէ և ի ժողովրդականաց, ըղձամբ ազատելիք և ուժգին խնդրուածովք սրտի զտէրունական հովխատն ոչխարին՝ համարձակագոյս մեզ առ ձեզ առնել:

Քանզի զրով ի ձէնջ պատմեցէք մեզ, զձեր զորպէս պաշտօնեթիւն և կրամս. թէ անհատաւոր արդեւք զչգծեալ հակառակութիւն զոր ընկալաք ի նախարարէ միոյ Սիւնւոյ Գրիգոր անուն Քանզի և զայրանիկին ձերոյ ասաց. ի կէր **) ուզոյ հրաժարի, բայց մեզ բարեպաշտութիւն խնդրել զուշակեցաւ և

*) Ա.յոպէս յոր.
**) Ա.յոպէս յոր.

կամայ շարժութիւն ի հաստատն և ի կատարեալ խոստովանութիւն երանելի նախահարցն հաստարակաց ի Քրիստոս, թէպէտ և զլուրս ի նմա զանազանեալ տեղեկացաք, և թէ ըստ կարծեացս գորաբեցէ *), աստուածվայելուչ խոստովանութիւնք. Թո'զ յաշակերտելոց բանին, բայց յաւտարատաց եղեալը. ո՞վ ոչ սրտալիր ուրախութիւն Թուիցի Քանզի նա աւելագոյն անգր և անկումն խաւարային իշխանին է, և աշխարհի յաղթութեանն գրաչալերութիւնս ի վրկաւղէն ամենեցուն առաւելագոյնս հնչեցուցանէ, թէպէտ և ինքն անպատեալի է միշտ Քանզի նա զայն ձայն լսել տայ թէ անզաստիարակ ամենեքեան զուր որդիք Աստուծոյ էր հաւատովն ի Քրիստոս Զի որք ի մի հաւատ միով հոգւով նահատակեալք, թէ երկու կամ երեք խմբեալք, զամենայն գինչ է ընդիր յանուն Որդւոյ ի Հաւրէ շնորհի. բանի' ևս եկեղեցւոյ որ մի մարմին են բազումք:

Արդ՝ և բարին և ուղիղ խոստովանութիւն հաւատոյ է հին, ի վերայ հաստատուն վիմի եղեալ, առեալ գիմաստութիւն յԱստուծոյ իմաստութենէն, կատարեալ պարական հաստակաւ, զգաւ խոստովանութեան որ ի Քրիստոս, լիապէն ընդգրկել, որքան Թոզանի մարդոյ ի շնորհէն որ յաւրէէ վատ ամպարշտութենն և հոմոյ աւտարաձոյն վարդապետութենան անդրդուելի մնայ: Զայս գոյ իմանալ միաբանեալս ցնծութեամբ և երգով հրեշտակաց, թէ և յերկրի են նոցուն գասակից, գի զորոյ Երրորդութեանն խորհուրդ անչափելուած և առանց թերանալոյ երգն խազագութեան ծնիցելոյ յերկրի ի բարձունս Աստուծոյ, և հաշտարարին մարդկան փառ ասիցեալ: Քանզի ի Պաւղոսէ ուսոյ պարզս փոխագասել, նոյնպէս անհարկելիք յերկինս պարակից, գնոյն փառաբանելով ի միութիւն, և են կամահաճոյ ամենեցուն տարբչին, և եթէ նորա որպէս յուցաբ սիրելիք խնդութիւն և պակ առաքելոյն Անպիտանքն ի հաւատս տարագիրք են ի յաւիտեանոյն ուխտէ և խոստացեալ վկնի սատանայի, քանզի գհետ երթալք են պնդ՝ որ միշտ առեալ գճշմարտութիւն. և էութիւն իւր ի սուտեան է, ուրախութիւն պնդ որ խնդացուցանեն ի տարտարոսն քան չորրոտանեացն բնութեան. քանզի թողն զարդարութեան ճանապարհն, զար-

*) Ա.յոպէս յոր.

ձեալ հաւասարեցին անասնոց անմտից։ Դարձեալ սովեալք իբրև շունք յերկնից իջեալ հացէն, յածին յայրատաբարս զքաղաքաւ՝ զեկեղեցեաւն Աստուծոյ. զաւղանջեն բերանով իւրեանց զորս ոչ ունէր եկեղեցի. քանզի սուր է ի շրթունս իւրեանց յաւտարացուցանել ի մաւրէն ըստ ինքեանց և զայլս և առնել բաժինս աղուեսուց դիւաց որոց նմանեն, և անհնարին կործանումն լինի այնմ տան, զի ի վերայ աւազոյ հիմնեցաւ։

Բայց մեք եղբարք, թէ ոչ տեսանէաք պառակտեալ զգեղեցիկ հաւտ քաջ հովուապետի, և զողն խարդախութեամբ ի զողաւնս, և միշտ ի մէջ հեթանոսաց վասն անմիաբանութեան անուանն Աստուծոյ հայհոյումն, թերևս զանգիտութիւն և խորհրդոյ զոչ քաջաբերութիւն փառաբանէաք, ի պարսաւասիրացն բարս հայեցեալ զմեզ հրաժարեցուցանէաք, ասելով թէ ո՞վ ելանիցէ ի բարձրութիւն հաւատոյն բանի, զուցէ զՔրիստոս ըստ մեզ վայրաբերիցս հաւասարել, կամ իջանել յանդունդս իմաստից զրոց ըստ մերում մեռելութեան զանծախապէս աղքատացեալն, որ ըստ մեր . . . ֆոյութեան վերազոյն զոյ ասել այսմ մտաց։ Իսկ զի ոռոգումն կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցւոյ հանապազաբուխ՝ որ է բան հաւատոյ, աստուածաշունչ գրովք ի բնի սրտի գրեալ ի նմա և արձանագրեալ անջինջ, ոչ տայ տարակուսել ողջամտիցս զհայհոյողս Բանին Մարմնացելոյ, արտաքս քեցել հանել յեկեղեցւոյ Աստուծոյ, և զթիւր միտսն խորամանգեալս զպէսպէս ուսուցանողս և զաւտարաձայնութիւնս յառաքելոցն և կամ զխաւսս սպասաւորաց Բանին ի թիւր իմացումն զջանալն բազմաց ցուցանել, և զդուշացուցանել զանձինս բարեմտացն, այլ և ձեր ըստ նախնեացն հարազատ եղբայրութեանն զութ բռնի ձգեալ էած զմեզ յայս։

Արդ՝ գրով ձեր առ մեզ զխոստովանութիւն հաւատոց կամեցաք համառաւտագոյնս յիշատակել, և առ նմին զՀոգւոյն սրբոյ վարդապետութիւնն դնել ըստ մասին, ի ճշմարտութենէն հեռանալ, և կամ միաբանել յետ ծանաւթանալն բազմաց, տուր և ինձ զքո միտսդ, ոչ զլանալ զուզիղս, և մի՛ դասիլ ի հակառակող կամսն. զի եկեղեցւոյ Աստուծոյ այս չէ սովորութիւն։ Քանզի ի ձէնջ գիրն՝ ծանոյց մեզ այսպէս, յետ դուզնաքեայ զմէնջ զոհութիւն իմն ասելոյ, ամբաստանութեան ճառ զմարդոյ զոտի կարագունի *) էր նշանակեալ, և զմեր նմա հա-

*) Թերևս՝ զակարագունի.

ւատալն իբր անիմաստ անմեղի զիրն համբաւեալ, և թէ ոչ թերի՝ այլ լի, նման ձեզ եմք ի հաւատս, զի առաքեալքն և վարդապետքն հասարակ և միապէս աւետարանեցին։

Եւ ապա յետ սակաւ ինչ բանից զսրբոյ Երրորդութեանն զ յառաջ քան զ յաւիտեանս զէութիւնն էր աստուածաբանեալ տարաբերմամբ, և յետ յոլովից զմարմնաւորութիւն բանին մեզ պատմեցէք զանազանեալ մտաւք, զոր վարդապետութեան միտս եկեղեցի Քրիստոսի յառաքելոցն չէառ, և ոչ զբանս գրոց ի նոյնս բռնաձգել. այլ գայլոյն յափշտակեալ ի նմանէ արս որ խաւսին թիւրս ձգել զկնի իւրեանց զաշակերտեալսն։ Իսկ զայլ խաւսսն որք ոչ ընդ սոսայն միաբանին, իբր զպարզամիտսն խաբելոյ կեղծաւորութեան դուռն առ մեզ հաւատացեալ՝ փակի, և զի այսպէս է՝ յէ՞ պատուականք, միտ դիք խոստովանութեանդ ձերոյ, ուր ձգէ, և որպէս մեկուսացուցանէ ի Հոգւոյն սրբոյ վարդապետութենէ։ Անդ զՀաւրէ ասել ամենակալ կատարեալ Աստուած, արարաւղ ամենայնի, և այլքն, ձայնակից մեր են։ Իսկ յառաջագէտ և նախակարծ զնա ցուցանել աւտարին սերմն, զի եթէ յառաջգիտակ կարծող չէ, և թէ երկոքեան յանհաս էութեան ըստ քեզ մուտ և շարժումն, ուրեմն հակառակութիւն է. քանզի նախ գիտութիւն, և յառաջ կարծէ . . ֆմեանց հակառակք, և ի ներքս անկանի եր . . . . և ստութիւն յընդունայնանալ կարծեաց . . . . վրիպումն, և իրն վասն որոյ յառաջ. իսկ . . . . . վաղ և սկզբնագոյն քան զ . . . . . ի բանին վասն զի ըստ կարծեաց . . . . . բանն շարժի, և նորին զհ . . . . . եմն ասէ կարծիքն իմ ըն . . . . . բարութեանց միանգամայն վրիպել և . . . . . զխառնումն, ուրեմն սուրբ Հոգին մարմնացաւ, զի որ խառնեցաւն, նոյն և մարմնացեալ ասի, ապա թէ զԲանն խառնեալ յառաջ ասես, ո՞վ առ զնա ի վերջնոյն։ Եւ կամ դարձեալ փոքր մի յառաջ յաջորդն որ ասէ թէ՝ Բանն Աստուած՝ և Աստուծոյ Բանն և Եմմանուիէլն, և զայլն խաւսս մինչև ցայն վայր, թէ աստուածախառն և Աստուծոյ մարմնովն ի Մարեմայ է. զԵմմանուիէլդ անուն բանին առանց մարմնոյն իւրոյ ո՞վ ուսուցանէ կոչել։ Եւ դարձեալ որպէս ասեսդ, թէ զառեալն ընդ եին է՞ արար. ըստ այնմ թէ՝ Իմաստութիւն շինեաց իւր տուն, զի թէ ըստ Պաւղոսի ասելոյն Քրիստոսդ անուն մարմնացեալ բանին առասացաւ, զով շինեաց իւր տուն ի միաւորութիւն։ Արդ՝ զանց առնելով զնո-

բաչարչար միտս բացայայտելոյ, զի իմաստնոցն յայտնի է, ի գրոց սրբոց վարդապետութիւնն փութասցուք։

Քանզի իբրև եկն լրումն ժամանակին ասէ, առաքեաց Աստուած զՈրդին իւր ի կնոջէ եղանիլ։ Արդ՝ աւետաւորեցաւ կոյսն ի ձեռն հրեշտակապետին Հոգւոյն սրբոյն գալ ի նա. և ուժգնութեան բարձրելոյն հովանանալ ի վերայ նորա։ Քանզի զծնունդն զեկուցանէ և բարձրելոյն որդի. և ասի Բանն մարմին եղեալ, և զի մարմինդ անուն զմարդ ասեն, Յովել պատմէ, Հեղից ի վերայ ամենայն մարմնոյ։ Եւ Բանին ի կուսէն մարմին եղեալ և զի Բանն Աստուած հոգի է՝ ձեր իսկ խոստովանեալ, և զի մարմին ի սրբոյ կուսէն, հրեշտակապետն զեկուցանէ։ Մարմին մինչ ասեմ, ընդ նմին իմա հոգի բանական, և միտս, և զի՞ նչ ի մարդ է։ Եւ այսպէս իբր հոգի և մարմին միացեալ, Բանն մարմին եղև, սաղմնացաւ որ իսկզբաննէ Որդին Աստուծոյ, ո՛չ ի կամաց առն և ոչ մարմնոյ։ Ծնաւ կատարելապէս ի սրբոյ Կուսէն, կոյս պահելով զըստ մարմնոյ զիւր մայրն վասն որոյ և Աստուածածին ասի, և կուսածին ծնունդն է։ Որ ի կերպարանս Աստուծոյ էր, զծառային կերպ առեալ, ի նմանութիւն մարդկան եղեալ, և ձևով իբր զմարդ գտաւ առանց մեղաց. և Որդին Աստուծոյ եղև ի զաւակէ Դաւթի, վասն ըստ մարմնոյ սահմանելոյ Որդւոյն Աստուծոյ, զաւրութեամբ ըստ Հոգւոյն սրբութեան։ Աստ իմա ինձ և ոչ փոփոխեալ յէութենէ զՈրդի, և զՀոգին սուրբ որպէս առ Հաւր՝ Հոգի Աստուծոյ, այսպէս և Հոգի Որդւոյ, և ի մարմնանալն Որդւոյ, սոյնպէս և զՈրդի ի Հաւր, և զՀայր յՈրդւոջ, բայց ոչ զՀայր մարմնացեալ ասեմք, և ոչ զՀոգին սուրբ, այլ զԲանն Աստուած։

Քանզի համբակ դեռաճիղմն որպէս ասացի յառաջ բան զարուսեակն՝ մարմնով՝ հոգւով՝ մտաւք՝ զզայնութեամբ ծնաւ, որոյ անուն կոչի Ընդ մեզ Աստուած։ Ո՞վ նոր խառնմանն . . . յեզ, որ յԵրրորդութեանն ոչ այլ տեսանի . . . . . ըստ մեզ, տայ աւետիս հրեշտակն Տեառն . . . . . այսաւր ծնաւ Տէր է Յիսուս որ է Քրիստոս։ և ըստ . . . . . Փրկիչ՝ որ է Աւծեալ։ Արդ՝ ո՞վ է որ . . . . . ձեր յառաջ ասելոյդ, կամ զԱստուածախառն մարմինն առնուլ, կամ Եմմանուիէլն առանց մարմնոյն Աստուածն Բանի, և կամ զմիաւորութիւն ասել, որպէս իմաստութիւն շինել տուն . . . . ։ Կաթնասուն, որ յառաջ բան զյաւիտեանս որովայնի բարձրեալն երգեալն ի Զա-

քարիայ, այսպէս զմերն ի մարմնանալն յանձն առ կրել։ Աճէ լի՛ իմաստութեամբ, քանզի իմաստութիւն Հաւր ինքն, և շնորհք Աստուծոյ Հաւր ի վերայ նորա, զի նա իսկ է շնորհն երևեալ և այսպէս ընդ ամենայն տիս հասակի աճմամբ անցեալ. զի առ մեզ պարտաւորութեանն տեղի ոչ լիցի։ Մի՛ քեզ առանց վկայութեան թուեսցին ասացեալքս զի ի գրոց է և ձեզ չէ ի ծածուկ։

Դարձեալ յիշատակեալ ձեր յայսմ վայրի թէ լինի հպատակ հաւր և մաւր իւրոյ հնազանդական աստուածախառն մարմնովն՝ թուիք մեզ երկուս ցուցանել, մի զայն՝ որ հպատակն լինի և միւս զհնազանդական աստուածախառն մարմինն իբր աւգնականաւ վարեցեալ, և զի վերագոյնն արարեալ է զսորա հարցումն արդ զայս խնդրեմք։ Ո՞վ ուսուցանէ զայդպէս նոր վարդապետութիւն՝ զոր առաքելոցն չէ խաւսեցեալ, արդեւք զառմանդ կարծիս այնու նմանութեամբ իմացայք, առանց աճման զհրամանն ընկալեալ նախնոյն, և թէ առ յինքն զկին իւր, և կամ թէ առ իւր կին, և են երկուքեան մի մարմին և . . . . . ըստ Մաղաքիայ, և որպէս Յակոբ յեր . . . . տութեանն Յովսեփայ Հռաքելիւ կատարեաց զերազոյն մեկնութիւն։ Այսպիսի միտք համարձակութիւն բերեն ասել, ոչ իջեալ յերկնից, ոչ մարդացեալ, և ոչ ծնեալ, այլ այնպէս իմանալ իբր զմարդ որ, որպէս ի հնումն զԻսրայէլ անդրանիկ որդի իւր կոչէր, այլ բա՞ւ մի՛ լիցի, անաստուածութիւն է այսպէս իմանալ։ Իսկ աւանդողքն մեզ զիւրեանցն առեալ ի կերպին Աստուծոյ եղեալն կերպ . . . . . ային առ և նա եղև ի նմանութիւն մարդկան և կերպարանաւն իբրև զմարդ գտաւ. և զնա ասացին լոյս փառաց և կերպարանք էութեան Հաւր, և թէ որով ամենայնն եղև, և զնա մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, որով ամենայն և մեք նովաւ ուսուցին մեզ, և ոչ այդպիսի կարծիս։

Գրեալ է ձեր վասն մկրտութեանն, թէ իբրև երեսնամեան լինի մկրտի. ձայն Հաւր յերկնից վկայէ. Հոգին աղաւնակերպ իջանէ։ Այո՞ ի՞նչ զուսուցեալս աւետարանացն ասես. Իսկ զՀոգւոյն սրբոյ պսակ բերել՝ զայդ ոչ ուստեք լուայ յաստուածաշունչ գրոց յեկեղեցւոջ։ Քանզի որ բնութեամբ Որդի Աստուծոյ է, և ի վերջոյ ժամանակիս ի կնոջէ ծնաւ ըստ մարմնոյ, և Հոգին նորին հոգի որպէս Հաւր. թէպէտ և դիմաւք ի բարձունս ընդհանուր. ո՞ւմ բերէ պսակ. քանզի պսակ յանարգութենէ ճոխացելոյ բերի, և զոչ պատուեալն ի պատիւ հա-

սուցանելոյ, այլ ոչ այսպէս. բանկի Յիսուս Քրիստոս երկկ և այսաւր՝ նո՛յն և յաւիտեանս. Բայց որպէս եղև մեզ ճանապարհ նորոգ, ուսուցանէ մեզ վվերստին ծնունդն յաւազանէ. Արդ՝ որդի մկրտի, ո՛չ ի մաքրութիւն, այլ յաւրինադրութիւն վնոյն մեզ. Հաւր ձայն յերկինից, Ոգին աղաւնակերպ իջմամբ, թէպետ Մկրտիչն ուսուցանէ. Հայր և Հոգին, թէ որ ի բարձունս Որդին է մարմնացեալդ, այլ զմեր որդեգրութեան մեծութիւն յայտնեաց աւազանաւն. Արդ՝ զոչ զրեալսն ընդէ՞ր հարկիք ասել, և ջանայր զտնաբէնութիւն Փրկչին պլոյ լինել, և ապա յետ այսց բանից ի վերայ բերէք թէ Հայր իմ մինչև ցայժմ գործէ, և ես գործեմ պդ Աստուծոյ գործ. Իսկ բաղցնուշն, և վաստակեցն Աստուածընկալ մարմնոյն գմարմին Փրկչին մերոյ աստուածընկալ՝ չէ ուրուք աւետարանեալ. այլ կենդանացուցիչ, և կամ զնոյն իսկ զԱստուած մարդ. Բայց թէ գամենայն լրումն աստուածութեանն ի նմա բնակել, զպդ ասել կարծիցես. ուրեմն ո՛չ իմանայցես թէ զմի աստուածութիւնն մարմնապէս ի նմա լինել ասէ, բանկի ընդունաւղ չընդունաւղն անհնար է լինել որպէս ասէն թէ էր գուք նոքա լցեալ. Իսկ որ զԱստուածվայելուչն գատուցանեն իրր բարի և գտնաեսութեան տնաւրէնութիւն մարմնոյն. մարդոյն ա՛րժան էր ասել ըստ բնի, զի անձն և միտս ունէր. և համարձակեցուցանել, թէ Աստուած որ հաստեաց գծագս երկրի, ոչ բաղցիկ և ոչ վաստակիկ, և ոչ բուն՝ պահապանն իսրայէլի. և փոխանակ բրիստոնէի՝ լինել Հրեայ ըստ թլփատութեան, և թէ, ոչ որ կարէ տեսանել զԱստուած. և ուրանալ զդիրն որ ասէ՝ Ետսար մեք զնա, և ոչ զոյր նորա տեսիլ և ոչ փառք՝ և տեսակ նորա նուաղ քան զորդւոյ մարդոյ, որոյ զապդատոհմն չկարէ որ պատմել, և զապրատութիւն մնծատանն, և զխափումն անձինն, որ . . . . ութեան Աստուածութեանն էր.

Ապա թէ զԲանն Աստուած մարմնացեալ ասեն յորում էր հոգի բանական, միտք ըստ մարդկութեանս, նոյն ոտիւք որով վաստակեցաւն և ի վերայ ծովուն գնաց, և ձեռաւքն աշխատոզաւք, կաւ արար և եդ ի վերայ երեսաց կուրին, և զնոյն կաւ՝ ակն ստեղծագործեաց. զի ծանիցես դու թէ որ զառաջին մարդն ստեղծ՝ նոյն է և երևեալ ըստ մարմնոյ. Ապա թէ երբեմն Աստուած, և երբեմն մարդ կարծիցես, ոչ կարես գնա անմեղ գտանել զի մարդոյ միտք, ի վայրկենի յեղումն ընդու-

նին ի չար և ի բարի. Այլ մի՛ լեցի աւտարաճայնս իմանալ արտաբոյ պնոյ՝ քան զոր ուսաքն, զի միւմ դիմի մարդկացելոյ զԱստուածվայելուչս և զըստ տնտեսութեանս բարոզեցաւ.

Բայց հարկաւոր է մեզ և զՀաւատացն ձեր փրկաւէտ չարչարանաց փրկչին որպէս ծանուցեքն առ ձեզ երկրորդել. բայց պի՛ կրկնարանեալ զնոյն միտս յոլովէ ի մի տեղւոջ յուցցուբ. Արդ՝ ասացեալն այս է. Թէ միևն կամաւք Հաւր և սուրբ Հոգւովն եկն ի խաչն. և մեր այսպէս ասեմք. Թէ Սուրբ Քրիստոս Աստուած՝ որ խաչեցաւ մարմնով. և զՀայր անմահ և առանց չարչարանաց և որդւոյ խաչակից անարդութեամբ համարել. և ոչ յաւելուցեալ զի զէութիւն զաստուածութիւն Որդւոյ, անմահ և առանց չարչարանաց ասեմք. Բայց զՈրդւոյ զԱստուածութիւնն՝ զէութիւնն՝ զանմահութիւնն և զՀոգին ոչ ի Հաւրէ մեկնեմք և ոչ ի խաչէն, և ոչ ի զերեզմանէն, և ոչ յիւր ի մարմնոյն, և թէպետ չմեկնեմք ի մարմնոյն՝ զանչարչարելին՝ ի չարչարելումն, չասանանեմք, այլ զչարչարելին չանչարչարելումն չարչարեմք. Արդ՝ փորը լինչ Հարցիկ. և մանաւանդ ըստ հետապատութեան, զի ի վերայ իսկ մեր Հասեալն. զՈրդի Աստուած խաչակցելն, կամաւ անարդութեամբ համարելն, որպէս է ուրեմն Հանդոյն Սամուիէլին որ ասէրն. Աստուած թէ ոչ զրեզ անարդեցին. այլ պիս. և կամ՝ որպէս յառաջագոյն ցՊաւղոս ասէր ի կափահալածն առնել զառաքեալսն. թէ գի՛ Հալածես պիս, և որը այլ այսպիսիք, ապա չէ լինչ ընդ մէջ ասել. թէ վազ իսկ էր մարմնացեալ, զի զօրին Համարեալդ ասելոյ գՀետ երթայ և ծնդեանն աւրինակ և կոյսն մնալոյ մաւրն, թէ զաւրութեամբ և ոչ գործով, և պիս, անզգայն լինել Քրիստոսի, և զամենայն իսկ կիրսն ըստ անտեսութեանն և յաղագաւթիւնն զմեզ կոչել շնորհիւն չև ևս է. այսպէս է և ասացեալն թէ Հանդերձ սրբով Հոգւովն անմեկնելին ի խաչէն՝ և ի գերեզմանէն և ի մարմնոյն և յամենայն ուստեք, զի թէ որպէս սուրբ Հոգին էր ի մարմնի Բանին և ի խաչին և ի գերեզմանին և զԲանին Աստուծոյ զմարմնանալն՝ և ի խաչին և ի գերեզմանին չլինելն նմանապէս ասիցես, ըստ այդմ և յառաջ քան զմարմնանալն խոստովանէին աստուածապաշտք և ուղիղք, և արդ մինչև յայսմհետեանս.

Եւ յորոտա չհշտես լինել զրութենէն նորա մեզ բոլորիցս առնուլ և զնուլն զամենայնս, և զրնակելն նորա ի սուրբս

Ապա ուրեմն սուրբքն սպանեալք և կամ որ սպանին զնա՞ պիտի ասել. վասն զի զիւր կամսն վասն նոցա մահու՝ զՊետրոսէ ասելն իմացուցանէ, թէ՝ Ե՛կ զկնի իմ. և զոմանս վասն կալոյն։ Եւ թէ որպէս ասիցէքն կամելովն միայն, ապա անհամար քրիստոսսք եկեալ են և գալոց են։ Եւ այլ ևս՝ համարեալդ նշանակէ. զամենայն լնուն ի սմա միշտ և զմիջոցս երկնի և երկրիս. իսկ քարինս և նետս առաքեալ ումեք այսք, ուրեմն զայն իւր համարիցի. իբր թէ ծեծեալ և խոցոտեալ նոքաւք, քանզի լնու զամենայն անմեկնելին, և մարդիկ արժանիք և կամաւք, և թէ այլ կենդանիք այնպիսեաւքն ծախեալք, ահա և այս չարչարելիք յանչարչարելումն չարչարին. և անհուն աստուածք այլ և այլք աղանդաբանին մեզ պաշտել։ Ո՞վ մտացածնոյց յիմարութեան խաւսք, որ գարշի աւելի քան զգրեալսն իմանալ։

Եւ դարձեալ ըստ ասելոյդ թէ զՀոգին սուրբ և զՈրդւոյ աստուածութիւնն ի մարմնոյն և յամենայն ուստեք չմեկնէ՛ք, կարծիս տայք ասել վասն համաբնակութեանն ցուցանելոյ, և Հոգին սուրբ մարմնացաւ, քանզի զերկուսեան ի մի յնթակայում պատմէք։ Այլ ո՛չ այդպէս ուսուցանէ վարդապետութիւն Հոգւոյն սրբոյ. զի թէպէտ և սուրբ Հոգին Բանին մարդացելոյ հոգի ասի, ըստ այնմ թէ ԶՀոգի Քրիստոսի ոչ ունի, և ԶՀոգի Որդւոյն իւրոյ առաքեացն. այսպէս և Հաւր հոգի ասի, և դիմաւք որոշեալ մեզ պատմի, այլ ոչ զատանի ի Հաւրէ և յՈրդւոյ. և թէպէտ անզատանելի է, այլ ոչ ի միում մարմնի, Որդի և Հոգի, և ի խաչի կամ ի գերեզմանի. իբր թէ մարմնացեալ որ յառաքելոցն և ի մարգարէիցն ասաց. Բայց միայն զՈրդին Աստուծոյ զԲանն Հաւր մարդկացեալ գրեցին։ և զի այսպէս է. լո՛ւր։ Փիլիպպոս ցՆաթանայէլ ասէ, Զորմէ գրեաց Մովսէս և մարգարէքն. գտաք զՅիսուս ի Նազարեթէ։ Եւ զի նոյն է Բանն Հաւր մարդկացեալ որ խաչեցաւն, Մովսէս պատմէ. տեսանիցէք բա՛յ զկեանս ձեր կախեալ զփայտէ յանդիման ձեր, զոր և Յովաննէս մեկնեաց ասէ. Ճշմարիտ Աստուած և կեանք յաւիտենականք։ Եւ Երեմիա, զկեանս իւր մեռուցանել ի գրի ասաց, և վիրաւորեալ և պատժեալ զնա. զորոյ զազգատոհմն ո՛չ որ կարէ պատմել։ Գոչէ Եսայի. և զՏէրն փառաց խաչեալ պատմէ Պաւղոս, զոր այլուր՝ լո՛յս փառաց կոչեաց, և՝ Որ ի կերպարանս Աստուծոյ էր որպէս պատմի մի ըստ միոջէ, զինքն թափեաց, հնազանդեաց մահու և խաչի։

Եւ զի ոչ ըստ ամենայն ուրեք լինելոյն էր Որդւոյ աստուածութիւնն յիւր մարմնին որպէս ասացէքն, այլ մարդացեալ. եկ տես և զաւետարանացն բարբառս։ Քանզի Ղուկաս յետ գրելոյն ականատես լինել զԲանն, նորին սպասաւորաց զազգաբանութիւնն այսպէս արար. Յիսուս որոց կարծէր՝ որ ի Յովսէփայն, որ յԱդամայն, որ յԱստուծոյ ասաց. զի որ յԱստուծոյն էր նոյն մարդացեալ, և ի հովուացն տեսեալ, և ի խաչ ելեալ ասաց։ Եւ Յովհաննէս զԲանն՝ մարմին եղեալ, և զկեանսն յայտնել, զնոյն ասաց խաչեալ, և եդեալ ի գերեզմանի որպէս Երեմիաս յառաջ պատմեաց, թէ տեսեալ զմեռեալսն յաւիտենից ինքն էջ առ նոսա ի հող երկրի զի կեցցեն և Աստուած մարդացեալ այնպէս յաղթեաց զաւրացեալ մահու և ապականութեան, և եհատ զարտաւսր յամենայն երեսաց։ Իսկ թէ Հոգին սուրբ այսպէս ուսուցանէ յաստուածաշունչ գիրս, և ոչ մարդ աստուածազգեաց որպէս Ստեփաննոսն լի Հոգւով սրբով, մեռանէր չարչարելին յանչարչարելումն զհանգոյն ամենայն ուրեքն լինել էր ի մարմնին, ի խաչին և ի գերեզմանին հանդերձ այլովքն։ Զայդ ո՞վ որ ոչ ասիցէ թիւր վարդապետութիւն յաւելեալ ի բանսդ ասացէք զբեռսն ոչ ի զաւրութեան անմահութեանն հարկանեմք իբրև թէ ի ցաւեցուցանել, այլ յաստուածացեալ մարմնին։

Բազում անգամ ասացաք, զի թէ աստուածացեալ մարմինն այլ է, և զաւրութիւն անմահութիւնն այլ, որ թուի քեզ ասել զԱստուածն Բան սոսկ, երկուս ուրեմն պատմել ձեռնարկէք, զմինն մարմնեղէն Աստուած և զմիւսն զաւրութիւն անմահական Աստուած։ Բայց զպարզամիտս խարէք. թէ զաւրութիւնն անմահական հազո՞րդ է մարմնոյն. մինն Աստուած է, և միւսն մարդ։ Իսկ ապա ո՞ւր է միանալոյն բան ձեր, զոր վերագոյն փոքր մի խոստովանեցէքն։

Բայց մեք նախ աւրինակաւ ինչ կամիմք հարցումն առնել, թէպէտ և ոչ պատշաճ է։ Հուր եթէ ի բնութեանց իւրոց զատցի ի ջերմութենէն, ի լուսաւորութենէն մնացեալ նիւթ կարիցի՞ կոչել հուր, և կամ ձիւն ի ցրտութենէ և ի սպիտակութենէն, կարիցի՞ կալ շաւշափելի նիւթն և զձեանն ունել։ Արդ՝ որպէս նոցա երից տեսակաց ի մի բնութիւն եկեալ առանց զատուցման, զգոյութիւնն և զատուցանելն ջանալ եղծ՞ումն գործէ. իսկ յերևելոյ արեգականն ի բարձանց արդեք ո՞չ առաւե-

լագոյն զմիաւորութիւնն ունիցիս ի միտսդ։ Զի և յարեգականէ թէ զատչի ճառագայթ լուսոյ ջերմութեամբն, զնդաձև տարրն առանց այնց ոչ ասի արեգակն, այսպէս թէ զատցի Աստուածն Բան ի մարդանալոյն իւրմէ ծնեալն ի կուսէն, ոչ Աստուած մարդ մնացեալ, այլ մարդ ընդ մեղաւք անկեալ։ Զի եթէ միաւորութիւն Աստուծոյն Բանի. եթող մարդոյն միտք ըստ այլոց որպէս ասացաք ի վայրկենի, մերթ ի չա՞ր և դարձեալ ի բարի փոփոխելով ոչ դադարեն։

Ապա ուրեմն ոչ առանց մեղաց էր, այլ քա՞ւ լիցի. արեգակն միշտ արեգակն եկաց, որպէս պատմէն Զաքարիաս. քանզի առաքելոցն ցուցեալ զոտս և զձեռն ի վերնատանն աստուածվայելչաբար ի մտանելն, զնոյն իմն վարդապետեաց, Եւ Թովմայ տեսեալ զտեղի բևեռացն և զխոցումն կողիցն, Տէր Աստուած իւր խոստովանեաց։ Վասն որոյ երանեաց Տէրն զայնս՝ որոց ոչն տեսեալ, և այնպէս հաւատասցեն, որպէս տեսաւղն առ տեսեալն բարբառեցաւ։ Բայց Բանին մարդկացելոյ մարմնոյն և հոգւոյն որ երեսաց մերոց է Տէր, զբևեռսն թափանցանց առնել ասել, ո՞ւմ ոչ յայտնի է յիմարութիւնն։ Քանզի զմարդիկ մի և կամ երկու անդամովք, ո՞չ ասեմք, և զոգիսն ընդ նմին հեղեալս, և կամ խոցմամբ և բևեռաւք ի փայտի մեռեալք այժմ և կամ ի հնումն, ոչ ոք կարէ ասել և զոգիսն ընդ նմին բևեռեալս և խոցեալս։ Իսկ յառաջ քան զմարմնանալն որ էութիւն Բանին էր խառնեալ և միացեալ ընդ իւր մարմինն, ի մարդկանալն զիա՞րդ վիրաւորիցի։ Այլ անհնարին է ասէք այդպէս խոստովանութեամբք զնա առանց վիրաւորութեան ասել. հաւանեցիր յաւրինակէդ և զխոստովանութիւնն, որպէս գիրք Աստուածաշունչք ուսուցանեն։ Մի թիւրիր ի մտացն, և թէ յաղթիս զտնաւրէնութիւն նորա ի քննել, յանձն առ, քանզի դու և ամենայն իսկ մարդ կարիցե՞ն ասել զինքեանց բնութեանն էութիւն։ Որպէ՞ս հոգին ընդ մարմնոյն խառնեալ է և կամ շունչ ընդ ջիլս ներգործեալ աւժանդակէ նմին մարդոյն, և կամ թէ լոյս արեգական և կամ թէ ճրագի ընդ ական յստակազունի միաւորեալ զտեսութիւն գործէ։ Իսկ տնաւրէնութիւն նորա սոսկալի ումեք չթուիցի՝. և ի վեր քան զիւր միտս և զբան։ Ապա թէ ոչ, իմա ինձ զնա յարգանդի կուսին, որպէս մարմին ինքնեակ ոգւով և մտաւք, և զինչ ի մարդ է, սազմն առեալ լինէր Բանն Աստուած ի Հոգւոյն սրբոյ յամենայն մարդկութենէս, ի սկզբանէ լինելութեան

մարդոյն, և որք ի ժամանակիս, մինչև ցկատարածն, Աստուած մարդկացեալ ծնանէր առանց մեղաց հասակաչափ միոյ մարդոյ, որպէս Պաւղոսն պատմէ, թէ Որ ոչն է Հրեայ և ոչ հեթանոս, խո՛ւժ, զո՛ւժ, Սկիւթացի ծառայ, ազատ, այլ յամենայնի Քրիստոս է։ Ունիցի՞ս ինչ ասել զորպիսութենէն, ապա իմա՛ և զայլսն՝ թէ են մեզ անհասանելիք. և մի՛ խուզեր, վասն որոյ մարդարէն ի տնտեսութիւն նորա հայեցեալ երկնչել իւր և զարմանալ ասէր. ապա հաւատ պիտոյ է և ոչ քննութիւն։

Յետ այսր հակառակութիւնս ոմանս նշանակեալ էր. թէ սոքա ասեն. Սուրբ անմահ Աստուած՝ որ խաչեցար. անմահ էր.... մեռաւ, հոգւով և Աստուածութեամբն, մարմնով մեր բնութեամբ։ Արդ՝ թէ հակառակողս զմեզ կոչէք և թէ զայլ ոք, որպէս ցուցայք ձեզ գրով ըստ Աստուածաշունչ գրոց վարդապետութեան զխոստովանութիւն հաւատոյն մերոյ յՈրդին Աստուծոյ, թէ բիւր անգամ հարցանէք, զնոյն երկրորդեմք։ Բանն Աստուած մի և նոյն էր որ զամենայն ըստ տնտեսութեանն, և զնշանսն նա գործեաց։ Բայց ո՞վ ոք է թերուսումն որ ի վերայ մարդոյն չգիտէ զմահ, թէ որոշումն հոգւոյ ի մարմնոյ է, և մարմնոյ յերկիր լուծանել. իսկ հոգին կենդանի և անապական, որպէս գիրք ասեն զնահապետացն՝ թէ պակասեալ յաւելաւ առ ժողովուրդ իւր, և զոմանս թէ յաւելաւ առ հարս իւր։ Իսկ վասն մարմնոյ թէ զապականութիւն ետես, քանզի մարդոյ հոգւոյ յանզգայականս լուծումն ոչ ոք գիտէ. զի Աստուած միշտ կենդանեաց է Աստուած, և որպէս ինքն կենդանի է և կարող, ոչ փոփոխեցաւ ի մարդանալն։ Բայց մեռաւ զիմ մահն և պարտեաց զմահ. և վասն զի միութիւն ոչ բաժանի, վասն այնորիկ Բանն Աստուած ոգւովն իւրով որ ի մարդկանէ երեւեցաւ ի դժոխս արգելեալ ոգւոցն, յորժամ ներէր նոցա Աստուծոյ երկայնմտութիւնն, որպէս ասէն Պետրոս, և այնպէս աւարեաց զդժոխս, և Աստուած մարմնով ի գերեզմանի զապականութեան իշխանութիւն ի բա՞ց քայքայեալ՝ մեզ զանապականութիւն ստացոյց։

Եւ վասն այնորիկ ասեմք զերից սրբասացութիւնն. Սուրբ Աստուած, սուրբ հզաւր, սուրբ անմահ որ խաչեցար վասն մեր։ Երիւք սրբասացութեամբք Երրորդութեանն դիմաւք, և միով աստուածութեամբ զաւրութեամբ և անմահութեամբ ընդ Հաւր և Հոգւոյն սրբոյ խաչեալն առանց այլ երևմամբ. ի մի էու-

թենէն զոգորմութիւն հայցեալք։ Քանզի առաքելական եկեղեցի այս բարբառով և ձեւով միշտ պարծի, զի ի ժամ պատարագի զովարանութեանն զդրուակս ի դէմն Հաւր արարեալ երիցս սուրբն ասելով միով տէրութեամբ ընդ Հաւր և Հոգւոյն սրբոյ, զկեանն և զգալոյն ի բարձունս արքայ փառաւորեալ զոչէ։ Եւ աստ թէ խաչ ասեմք մի՛ զարմանար. քանզի նա ըզչարչարանս իւր փառս կոչէր։

Եւ չետ այլ բանից, պատկս զրեալ էր թէ, մեր զմարմ նոյն մեռանել ձեզ զրովք յուսացանեմք. թէ՝ Մարդ Քիստոս Քրիստոս որ մեռաւն, ժանաւանդ թէ յարուցեալ իսկ է. թէ զՔիստոս Քրիստոս զխաչելեան խնդրէք, և թէ Խաչեցաւ ի մերմէ տկարութենէ, և թէ՝ Մարդ Քիստոս Քրիստոս. և այլ այսպիսիս, ուր ինքն Քիստոս Քրիստոս ըստ խոնարհութեան մերոյ յուցեալ լինի։ Արդ՝ նախ զայս հարցանեմք, մինչ այդպէս զՄարդի, երկուս ասել սիրէք, և զերկրորդութիւնն չորրորդութիւն ի մտաց առեղծանէք։ Քիստոս Քրիստոս անուանդ, ասր ըստ մեզ կիրս նշանակէ, զի ըստ անտեսութեանն կամ սքանչելագործութեանն, առ նմին այլ ոք Որդի Աստուծոյ, կամ Բան Աստուած զտանէք, և թէ որպէս ի վերայ մարմնոյն լոկ որոշեցէք ասել զՔիստոս Քրիստոս միշտ, և կամ մի ուրեք կարիցէք յուցանել ասսկ ի վերայ մարմնոյն։ Իսկ թէ լսեցես՝ մարմինն Քրիստոս է. մինէ աւտար իցէ այս ձայն յայնմանէ, որ ասէն թէ Բանն մարմին եղև, այլ քան. ոչ զանազան բարբառ։ Եթէ ոչ այնպէս կարծես, լո՛ւր զՔրիստոս զիտել մարմնով ասեն զերբ. Քրիստոսի չարչարելն մարմնով. արդ եթէ ըստ քոյ ասելոյդ Քրիստոս Քիստոս մարմնոյն ասիւր, նորին մարմնոյ այլ մարմին որպէս էր. արդեւք մարմին ի մարմնի եղեալ. մի՝ որով չարչարէրն, և միւս մարմին Քրիստոսն որ ի ներքսն։ Եւ այսպէս իմանալն ի պատաւանոյ առասպելս ձգեալ տանի. այլ մի այդպէս լիցի իմանալ զբարոյութիւն առաքելոյն, զի որ ի ձէնջ կամեցեալ բանաձգել ի վերայ մարմնոյն զՔիստոս Քրիստոս անուանդ, նոյն յուցաւ ի մեծութենէն ականատեսիցի՝ Որդի Աստուծոյ և Բան Աստուծոյ. Այնչափ ինչ զրեցաւ ասէ, զի Հաւատայցէք թէ Քիստոս Քրիստոս է Որդի Աստուծոյ. և թէ՝ Որ փոխանցն զմեզ յարքայութիւն Որդւոյ սիրելոյ իւրոյ որով ունիմք զբաւութիւն արեամբ նորա, զթողութիւն մեղաց մարմնով նորա որ է պատկեր աներեւութին Աստուծոյ. և թէ՝ Քրիստոս ի վերայ

ամենայնի Աստուած. և թէ՝ Որ էրն ի սկզբանէ զորմէ լուաքն, որում ականատեսն իսկ եղեաք, ընդ որ Հայեցարն, և ձեռք մեր շաւշափեցին զՔանն կենաց։ Թողից ասել զլիութիւն այսպէս բանից որ ի նոր կտակարանս, վասն խաւսիցս բազմանալոյ։

Ապա Հաւատացողացն տեղեկացիր, եթէ Քրիստոս Քիստոս զՔանն Աստուած մարդկացեալ կոչեն գիրք, որպէս և սուրբ Հոգովն որ ի Նիկիա ասացին, թէ՝ Ծնաւ կատարելապէս ի Մարիամայ Հոգւով, ըստ այնմ, թէ՝ Հոգի երևսից մերոց Տէր Քրիստոս, և որովն Հոգի և միտք և ամենայնն, այն մարդկացի՛նս Եւ ծնեալն կոչեցաւ Քիստոս Քրիստոս։ Եւ Պաւղոս ասէ, Ոչ զայլ ոք ի մէնջ եղի ձեզ զիտելոյ բայց միայն զՔիստոս Քրիստոս, և զնոյն խաչեալ, ապա մի մեռեալ և մի իմանալի ի ձէնջ, զի՛ առասպելարանի։

Բայց և առաւելագոյն տարաբերութիւն մեկնութեամբս արարեալ ի ձէնջ իմանի. թէ վասն երկուց և մի բնութեանն Քրիստոսի ի նախագրին աբրինակեցաւ Հրամայեցաւ, ասէ, երկուս Հաւս առնուլ և ամն խնկեղէն, և փայտ նոճի, և կարմիր զոպայ և զենուլ զմի Հաւն յամն խնկեղէն, որ զուշակեցաւ ի ձէնջ, այն մարդոյն բնութիւն, և զմիւսն թացեալ յարիւն Հաւսն սպանելոյ, դիցեն ի վերայ փայտին և զայլն. և արձակեսցեն ի դաշտն, այն՝ զԱստուածոյ զբնութիւնն ասացեր։ Եւ արդ այժմ քաջ միտ դիր ձերում մեկնութեանդ։ Պաւղոս զրէ Երբայեցւոցն, յիշեցուցանելով նոցա զխորանն և զնորին կահ, և զժողովուրդն, և զարեանն սրսկումն ի վերայ նոցին, և ասէ, թէ՝ Ամենայնքն արեամբն սրբէին, զի վասն մարբելոյ արիւնն անկանէր զնորաբ։ Ապա ուրեմն ըստ ձեր ասելոյդ, բնութիւն Աստուծոյն Բանի ի մարդոյն բնութենէ սրբեցաւ, և նորա արեամբն թացեալ ի նմանէ պիտոյ եղև առնուլ զանապականութիւն և զՀոգւոյն սրբոյ զմաքրութիւն. նմա որ յհնութենէն Հաւր էր։ Եւ այսպիսի բանք ո՛չ շարժիցեն զտգարծիցդ զայս զի պիրկութիւն ի մարդոյն Հայցել։ Նոյնպէս և վասն նոթալացն՝ թէ որ զենաւն, մարդոյն բնութիւն էր, և կենդանոյն յորոյ ձեռս ի վերայ եղեալ և զանաւրէնութիւն և զմեղսն ի վերայն ասացեալ, և նորա յինքն առեալ, Բանին Աստուծոյ բնութիւնն էր։ Ապա ուրեմն ըստ ձեզ աստուածութեամբն իւրով զմեզս մեր վերացոյց։ Թէ ստեալ եղև Պաւղոս, որ ասաց,

Նա զմեղս մեր՝ մարմնով իւրով վերացոյց ի խաչափայտն, զորոյ զէութիւնն ի վշտաց վերագոյն կամիք ասել քան զնոյն էութիւն, ընդմեղաւք և ընդ ամպարշտութեամբ անկեալ ասացէք, այլ քա՞ւ և մի լիցի այսպէս զարհուրելիս իմանալ ի զևտականին զգրեալսն։ Քանզի երկու հաւուքն ասելով նշանակեալ լինի Որդին Աստուծոյ մարդացեալ մահուամբն, որպէս վերագոյնն ասացաք. արեամբ նորա մեք թացեալ գտաք զփրկութիւն, և յայնժամ ի մեզ ստացաւ անապականութիւն՝ որ նոճի անփուտ փայտն. և զոպայն որ է Հոգւոյն սրբոյ ի մեզ մաքրութիւն, և կարմիրն զշնորհս զորդեզրութեանն Աստուծոյ, և կատարեցաւ բան մարգարէին, թէ Անդ եղիցի ուրախութիւն հաւուց, այսինքն մարդկանս։ Սոյնպէս և նոխազն՝ յորոյ վերայ վիճակ Տեառն էր, զենաւ ըստ իմ, որպէս բազում անգամ ասացաք, և արձակման վիճակն անկաւ ի մեր վերայ, զի վիճակել մեզ ընդ ընտրեալսն մասն մեզաց թողութեանն, և առնու նոխազն զանաւրէնութիւն որդւոցն Իսրայէլի, առաքելովքն առաջնորդաւք եկեղեցւոյ, որչափ նոցայն շնորհեցաւ ընդ ոմանց համարս տալ և որոց կամին յետ մկրտութեանն թողուլ զմեղս։ Իսկ անապատն եկեղեցի հեթանոսաց աւազանաւն ծաղկեալ. զոր Եսային ասէ. Ցնծասցէ անապատ, և ծաղկեսցէ որպէս շուշան անապատն Յորդանանու. Եւ այս ո՛չ թուեսցի քեզ առաքելական եկեղեցի յորում մկրտութիւն է։ Բայց թէ ի վերայ Բանին Մարմնացելոյ կամի ոք ասել, մի և զնոյն պարտի իմանալ զՏէրն նշանակեալ վիճակաւն զենանի զիմն, և մի և զնոյն զյարուցեալն որ բարձիչն եղև դժոխոցն խայթոցաւն և զընդ աջմէ Հաւր նստեալն։ Ապա ուրեմն երկուս իմանալ զնա, ըստ երկուց նոխազացն. յանաստուածիցն դասու կացուցանէ։

Բայց առաջիկայ բանս թուի մեզ իմանալ յաւանդութենէ առաքելոցն ի բաց փոխումն, զի նշանակեալս ասէ այսպէս, թէ Զսուրբ Հոգին զմիայն հղաւրն, զթագաւորն թագաւորաց, և զՏէրն Տերանց, որ միայն ունի զանմահութիւն բնակեալ ի լոյս անմատոյց, զոր ոչն ոք ետես ի մարդկանէ, և ոչ տեսանել կարող է, ձեզ յայտնի լիցի, և մեք առանց չարչարանաց և մահու ասեմք։ Արդ՝ զսուրբ Հոգին, և զՀայր զԱստուած ոչ մարմնացեալ ասել քրիստոնէից, յայտնի է ամենեցուն՝ որպէս ցուցաքն և թէ ասէ ոք, նզովեալ է։ Բայց ձեզ զայդ ասել՝ զի զԱստուածն Բան է, առանց չարչարանաց և մահու զնա ցուցանել զե-

կուցանէ արդ, որպէս ասէքդ, թէ ոչ երևեցաւ և ոչ չարչարեցաւ և ոչ մեռաւ։ Է զի և ոչ մարդոյն, զոր ասէքն ի կուսէ ծնելոյ, Աստուածն բան ի յառելութիւն ինչ եղև, քանզի որպէս այն ո՛չ, և այս ոչ, ապա զսուրբն զայն զկոյս Աստուածածին զի՞ ասէք, զի նորա՝ ուրեմն սոսկ մարդ լինի ծնեալ։ Երեւի չարչարելի և մահկանացու, և Հրէիցն բարբառոյ առ ի ստուգել, թէ դու մարդ ես, և զանձն քո Աստուած առնես։ Այլ և ուրեմն ի մահ մարդ՞ոյ մկրտիք։ քանզի ի նորա մահն մկրտիմք։ և զմարդ պաշտեն երկնաւորք և երկրաւորք և սանդարամետականք, ի ծունր կրկնելն Յիսուսի Քրիստոսի։ Ստեցին ուրեմն առաքեալքն զնա գոլ ասելով Որդի Աստուծոյ, և մանաւանդ ի ձեր ասելոյդ, և Փիլիպպոս վրիպեցոյց զներքինին Եսայեաւ, թէ Իբրև զոչխար ի սպանդ վարեցաւ, որոյ զազգատոհմ նորա ոչ ոք կարէ պատմել. և նա զհաւատալն բարբառէր թէ Յիսուս Քրիստոս է Որդի Աստուծոյ և ինքն զնոյն այլոց քարոզէ։ Բայց ոչ ստեցին մարգարէքն և առաքեալքն, այլ այնք որ ի ճշմարտութենէն թիւրեալ են։ Քանզի Որդին Աստուծոյ մարդացեալն ասէ, թէ՝ Գտայ այնոցիկ որ զիսն ոչ խնդրէին. յայտնի եղէ . . .

Թուղթք երկուք անկեալ գոլով յօրինակին, պակասին ատեն աւարտն թղթոյն Աբրահամու առ Աղուանս, և սկիզբն թղթոյն Կոմիտասայ ի Միջագետս։

ՏԵԱՌՆ ԿՈՄԻՏԱՍՈՒ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ՎԱՍՆ ՀԱՒԱՏՈՅ

. . . . . անջրդիս, ծառս պտղակորոյսս կըրկնամեռս, նիւթս կիզման հրոյն յաւիտենականի, որք վառեն անձանց զհուր գեհենին, սնուցանեն զորդնն անմահ։ Արդ՝ ոչ ևս յամել ի նախերգութեանս, այլ պատրաստաբար և խոհականագոյնս յԱստուածայինսն վերաձգել զմիտսս։

Ես և հաւատացեալ ինձ հաւտս, այսպէս հաւատամք և խոստովանիմք, որպէս և հանգիտապատիւ սուրբն Գրիգորիոս հայրապետ սրբոյ եկեղեցւոյ Հայաստան աշխարհիս ուսոյց մեզ։ Հաւատամք ի մի Աստուած ի Հայրն ամենակալ և ի Տէր, արարիչ երկնի և երկրի, երևելեաց և աներևելեաց։ Եւ ի Միածին Որդին Աստուծոյ որ ի Հաւրէ և առ Հաւր և ընդ Հաւր։ Եւ ի սուրբ Հոգին՝ որ ի նորին յէութենէ, և նովաւ արար զամենայն, որ է մի տէրութիւն, մի զաւրութիւն, մի աստուածութիւն։ Հայր յանձնէ, Որդի ի Հաւրէ, Հոգին ի նոցունց ի նոսին իսկութեամբն, էութեամբն, աստուածութեամբն, երեք անձինք, մի կատարեալ կամք, հարթ հաւասար, հասարակ ի բարձրութիւնս, ի խորութիւնս, ի լայնութիւնս, ի յերկայնութիւնս։ Մի բնութիւն աստուածութեանն, մի պսակ Երրորդութեանն, և լի են երկինք և երկիր փառաւք նորա։ Այսպէս հաւատամք և խոստովանիմք, և երկրպագեմք սրբոյ Երրորդութեանն ի Միութիւն անդր, նոյնպէս և սրբոյ Միաւորութեանն յԵրրորդութիւն անդր, անարարք, անխառնք, անսկզբունք, համագոյականք, զի որպէս անխառնելի է սուրբ Երրորդութիւնն, նոյնպէս և անբաժանելի անխառնելի յաղագս իւրաքանչիւր յատուկ առանձնաւորութեանցն։ Իսկ անբաժանելի, վասն զի ամենակալ է Հայր, ամենակալ Որդի, ամենակալ սուրբ Հոգի. մի բնութիւն աստուածութեանն, մի իշխանութիւն, մի զաւրութիւն մի պետութիւն։ Եւ ի վերջին ժամանակս Միածին

Որդին Աստուծոյ կամաւք Հաւր և Իւր և սրբոյ Հոգւոյն, վասն մեր և վասն մերոյ փրկութեան խոնարհեցոյց զերկինս և էջ յարգանդ կուսին, և էառ մարմին ի Մարիամայ սրբոյ կուսէն Աստուածածնէն, և միացոյց զանմեռն ընդ մեռոտն. և զապականացուն և զմահկանացուն ընդ անմահ աստուածութեան իւրոյ, խառնեաց և միացոյց, և արար անապական, զի առանց ամենայն հակառակութեան, նուազն ի լաւէն աւրհնեսցի։ Աստուածավայելչաբար ծնաւ ի սրբոյ կուսէն, որոյ հետք կուսութեանն ոչ ապականեցաւ, և ի խանձարուրս պատեցաւ կաթնասուն լեալ. և յետ երկոտասան ամի եկն ի տաճարն, զի յայտնի արասցէ զիւր աստուածութիւնն։ Ի վերայ երկրի երեւեցաւ և ընդ մարդկան շրջեցաւ միաւորութեամբ տնաւրէնութեան, քաղցեաւ և ծարաւեցաւ, ոչ սոսկ մարդկային բնութեամբ, այլ միաւորութեամբ տնաւրէնութեան աստուածավայելչաբար։ Եւ յետ երեսուն ամի եկն ի մկրտութիւն, մկրտեցաւ ի Յովաննէ Յորդանիս, վկայեցաւ ի Հաւրէ՝ Դա է որդի իմ սիրելի, պահեալ զքառասուն տիւ և զքառասուն գիշեր՝ յետ այսորիկ փորձեցաւ ի սատանայէ։ Բանն մարմնացեալ քաղցեաւ և ծարաւեցաւ։ Բանն մարմնացեալ զկոյրս լուսաւորեաց, և զգիշերն ի տիւ փոխարկեաց, զչորեքաւրեայն զսիրելին ձայնին զուգընթաց արար։ Բանն մարմնացեալ ապտակեցաւ, չարչարեցաւ, ոչ սոսկ մարդոյն ասեմ զչարչարանսն, զխաչն և զմահն, և ոչ զնշանագործութիւնսն միայնում Բանին Աստուծոյ, այլ միաւորութեամբ տնաւրէնութեանն. քանզի Բանին Աստուծոյ մարմնացելոյ են ամենայն բարձրագոյնքն և խոնարհագոյնքն։ Եւ այսպէս կամաւք եկն ի խաչն, մեռաւ, և թաղեցաւ, և յերրորդ յաւուր յարեաւ ըստ գրոց, զի տիրեսցէ կենդանեաց և մեռելոց։ Եւ յետ քառասուն տուընջեան և քառասուն գիշերոյ համբարձաւ յերկինս, որպէս տեսին առաքեալքն, և նստաւ ընդ աջմէ Հաւր, որպէս ետես սուրբն Ստեփանոս, ի վկայելն իւրում ասէ. Տեսանեմ զերկինս բացեալ և զՅիսուս զի կայ ընդ աջմէ Աստուծոյ։ Եւ գալոց է նովին մարմնով և փառաւք դատել զկենդանիս և զմեռեալս, որոյ թագաւորութեանն ոչ գոյ վախճան։

Եւ յետ այսորիկ, որպէս Նազիանզունն Գրիգոր Աստուածաբանն ասէ. Մի է Աստուած Հայր կենդանի բանին էական իմաստութեան և զաւրութեան կերպարանին իւրոյ, կատարեալ

կատարելոյ ծնաւղ. Հայր Որդոյ Միածնի, մի Ցէր մի՛պն՝ միայնոյ, Աստուած յԱստուծոյ, կերպարան և պատկեր աստուածութեանն, Բանն գործաւոր իմաստութիւն պարատական ամենեցուն ընդ լինելութեամբ անկելոցս, զաւրութիւն և բոլոր էիցս արարաւղ, Որդի ճշմարիտ անտեսանելոյն, անապական՝ անապականին, անմահ՝ անմահին, մշտնջենաւոր՝ մշտնջենաւորին։ Մի սուրբ Հոգի Աստուծոյ զէութիւնն ունելով, և Որդւով երևեալ յայտնապէս մարդկան, պատկեր Որդւոյ կատարեալ ի կատարելոյ, պատճառ կենդանեաց, սրբութիւն՝ սրբութեանց շնորհաւղ, որով ծանուցանի Հայր՝ որ ի վերայ ամենեցուն և յամենեսին, և Որդի Աստուած՝ որով ամենայնք։ Երրորդութիւն կատարեալ փառաւք և մշտնջենաւորութեամբ և թագաւորութեամբ, անբաժանելի՛ և անաւտարելի, ոչ ստեղծական ինչ և ոչ ծառայական յերրորդութեանն, և կամ ի ներքս ածական, որպէս թէ յառաջադոյն ոչ եղելոյ զկնի ի ներքս ածաւ և ոչ երբէք նուազեաց Որդի ի Հաւրէ, և ոչ Որդոյ Հոգի, այլ անփոփոխելի և անպայպալելի է միշտ երրորդութիւնն։ Եւ մեք երկրպագեմք Հաւր և Որդւոյ և սուրբ Հոգւոյ։ Աստուած գՀայր, Աստուած գՈրդի, Աստուած գսուրբ Հոգի. մի բնութիւն երից առանձնաւորութեանցն իմանալեաց, կատարելոց ըստ ինքեանց էութիւնս, բաժանելոց մտաւ, ոչ բաժանելոց Աստուածութեամբն։

Ընդունիմ և զերկոտասան զլուխն երանելոյն Կիւրղի որ ընդդէմ Նեստորի ասացեալ է այսպէս։ Թէ որ ոչ հաւատայ մէ Բանն Աստուած չարչարեցաւ մարմնով, խաչեցաւ մարմնով, ճաշակեաց զմահ մարմնով, և եղև անդրանիկ ի մեռելոց, բանզի միշտ կենդանի է, և կենդանացուցանէ զամենեսեան որպէս զԱստուած՝ եղիցի նզովեալ։ Եւ յետ այսորիկ որպէս Աստուածարանն Գրիգորիոս, և Գրիգոր Նէոկեսարիայ, և Բարսիլիոս Կեսարու եպիսկոպոս, և Աթանասիոս և Կիւրիղոս Հայրապետ աղեքսանդրի։

Եւ սուրբն Գրիգորիոս Պարթև Հայրապետ Հայոց Մեծաց, ուսումնասիրութեամբ և գիտութեամբ սոցա ճանաչելով գհին և գնոր կտակարանս, այսչափ հասու եղեալ մի բնութեան աստուածութեանն երից առանձնաւորութեանցն։ Ըստ որում ես և հաւատացեալ ինձ հաւտս այսպէս խոստովանիմք անեղկբայելի հաւատովք և զարդարիմք երիւք ժողովովք այսորիւք ի պա-

տիւ ամենասուրբ երրորդութեանն. սահմանաւ զոր եղեալ է ՅԾ և Ը աստուածաշունչ սուրբ Հարցն որ ի Նիկիա, որոց գլուխ սուրբ Աթիստակէս Հայրապետ Հայոց Մեծաց։ Եւ ասացին այսպէս վասն Բանին մարմնացելոյ. թէ Աստուած է ի յԱստուծոյ, լոյս ի լուսոյ, Աստուած ճշմարիտ յԱստուծոյ ճշմարտէ, ծնեալ և ոչ արարեալ. իջեալ ի յերկինից, մարմնացեալ, մարդացեալ ի սուրբ կուսէն Մարիամայ, չարչարեալ, այսինքն խաչեալ, թաղեալ և յերիր աւուր յարուցեալ, համբարձեալ յերկինս, և զոյ գատել զկենդանիս և զմեռեալս, որոյ թագաւորութեանն ոչ է վախճան։ Նոյնպէս և զամենայն սաղանդս նզովեցին և արտաքս ընկեցին ի կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցւոյ։

Նախ առաջին զԱրիոս՝ որ զՈրդի արարած կոչէ, և ոչ զԱնն մարմնացեալ ի սրբոյ կուսէն, այլ ասէ, նա է անպրանիկ ամենայն արարածոց, և նուաւ արար զամենայն։

Ըստ նմին և ՃԼ. և Ծ՛ըն որ ի Կոստանդնուպաւլիս ժողովեցան, որք մարտնչէին ընդ Հոգին սուրբ, նզովեցին և ի բաց ընկեցին։

Նոյնպէս և երկերիւրքն որ յԵփեսոս ժողովեցան, և զամենայն պարիշան Նեստոր նզովեցին և արտաքս ընկեցին ի կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցւոյ, որ անդուն բերանով ասէ, ոչ է պարտ և արժան զՄարիամ սուրբ կոյս Աստուածածին խոստովանել՝ այլ մարդածին, և զիաչելեան Քրիստոս՝ ոչ Աստուած, այլ տաճար եղեալ Աստուծոյ Բանին, և զԲանն ոչ խոստովանեալ մարմին եղեալ ըստ աւետարանին աւանդութեանցն, այլ ի մարմնի բնակեալ, այսինքն ի Քրիստոսին ի Մարիամայ ծնեալոյ մարդոյն, զոր զգալապատիւ գնա կամեցեալ յերեսանել, կամ նուազ ինչ, մնձագոյն միւմ ի սրբոյ և ի Հոգեկիր արանց, և բազում և այլ հայհոյութիւնս խաւսեցաւ զի յորժամ զսորա ազանդակցայ բանս ի մէջ բերիցուք, պատմեսցուք զրովանդակն։

Նզովեցին և զԵւտիքես, որ էր վանական ի Կուկի կզզի, որ զմարմինն Տէրունական առ աչառ խոստովանի, և ոչ ի մարդկային բնութենէս, այլ ինքն իսկ մարդ կերպացաւ, ասէ, յարգանդի կուսին և ծնաւ ոչինչ առնլով ի բնութենէ կուսին։

Նզովեցին և զՆաբէլիոս Լիբացի՝ որ զսուրբ Երրորդութիւնն մի դէմ խոստովանի, և ոչ երիս անձինս կատարեալս։

Նզովեցին զՆպողինարիս Լաւոդիկեայի, որ մանն ինչ ա-

ռեալ, ասէ, Քրիստոսի՝ այսինքն մարմին միայն, և ոչ բովանդակ մարդ եղեալ, Աստուածորդին էր, ասէ, հոգևորութեամբ հոգիացեալ, և պէտք ինչ ոչ էին նմա մարդկեղէն հոգւոյ։

Նզովեցին և զՄարկիոնն Պոնտացի, որ ասաց թէ, Աստուած որ զամենայն արար՝ չէ բարերար, և ոչ հայր բարերարին Քրիստոսի. այլ, այլ ոմն է արդար, և ստոյգ Քրիստոս մարմին ի մէնջ ոչ առ։

Նզովեցին և զՄարկեղղոս, և զՓոտինոս, և զՍոփիոնիոս, որ զԲանն ազդումն ասեն, և զազդումն ընակեալ յայնմ որ ի զաւակէն Դաւթի եղև, և ոչ էութիւն ինչ անձնաւոր։

Նզովեցին և արտաքս ընկեցին ի կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցւոյ զՊաւղոս Սամուստացի և զտումարն Լևոնի և զժողովն Քաղկեդոնի, զի ասացին երկուս բնութիւնս և երկուս կերպարանս ի Քրիստոս Յիսուս, յետ միաւորութեան տնաւրէնութեանն ի սուրբ կուսէն, որ լինի յայտնապէս երկու անձինք։

Նզովեցին և զՍևերոս, որ ասաց թէ մարմինն Քրիստոսի ապականացու էր մինչև ց յարութիւնն, և յետ յարութեանն արար զնա անապական։

Նզովեցին և զՄոնտանոս որ զինք Հոգի սուրբ անուանէ, և կախարդութեամբ և պոռնկութեամբ վարի։

Նզովեցին և զՄակեդոնիսս՝ որք զՀայր և զՈրդի խոստովանին և զՀոգին սուրբ ուրանան։

Նզովեցին և զՄելքիսեդեկիդսն, որ զՄելքիսեդեկ Աստուծով ասեն թէ նա է Որդին Աստուծոյ։

Նզովեցին և զԳայինոսս, որ զմարդկային բնութենէ ասեն, զրի որպէս մոմ մատանեաւ, և շուրջ զան ոգիք փոփոխմամբք, և ցանկութեամբք ի միմեանս իջանեն։

Նզովեցին և զՀերովդիանոսն, որ ասեն թէ Հերովդէս էր Քրիստոսն, և արդ նմա՛ մնան։

Նզովեցին և զԱրքանգեղիտսն որ զհրեշտակապետն Աստուած զոլ ասեն, թէ նա մարմնացաւ ի սուրբ կուսէն։

Նզովեցին և զՆաւատիանոսս, որ զապաշխարութիւն ոչ ընդունին։

Նզովեցին զՎազենտիոն, և զՄանի, և զԿումբրինոս, և զԹէոդորոս Տարսոնացի, և զԹէոդորիտոս որ եպիսկոպոս էր ի Կիւրոս քաղաքի, և զԱկակ, և զԲարծումա Ընծիւհնացի, որ զբնութիւն Որդւոյ յերկուս բաժանեն և աստուածութեամբն

անչարչարելի ասեն, զխաչն և զմահն մարդոյն միայն կազմեն, և ոչ միաւորութեան տնաւրէնութեանն խոստովանին։

Ըստ նմին նզովեմք, ես՝ և հաւատացեալ ինձ ժողովուրդս, և արտաքս ընկենումք ի սրբոյ եկեղեցւոյ զամենայն հերձուածողս, զորս նզովեալ է սուրբ և աստուածահաճոյ հարցն իմոց և վարդապետացն։ Քանզի գրեալ է թէ, Զգոյշ եղերուք ի չար մշակացն, և դիտեսջիք զայնպիսիսն՝ որ այնպէսն գնայցեն արտաքոյ վարդապետութեանն՝ զոր դուքն ուսարուք, և խորշեցարուք ի նոցանէ, զի այնպիսիքն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ոչ ծառայեն։ Եւ ամենայն հաւտիդ՝ յորում եդ զձեզ Հոգին սուրբ տեսուչս հովուել զժողովուրդ Տեառն։ Արդ՝ ես զոհացայ զԱստուծոյ ի վերայ այսոցիկ որ ասացանս յիմ նուաստիմաստ գիտութենէս. և ազաչեսցուք զմարդասէրն Քրիստոս, տալ մեզ զգուշութիւն առ ի պահել զոր ինչ լուաքս և ծանեաք՝ զուղիղ հաւատս, զի և մեք և դուք ուրախ լիցուք, և հերձուածողքն զամաւթ զգեցցին։ Խնդրեսցուք ի Տեառնէ զի ընդ հաւատոցս և վարս արժանաւորս շնորհեսցէ մեզ, զի ի նորա փառս կեցցուք, և մի աստեաւքս վրիպիցեմք յաւիտենական հանգստեանցն, զորս պատրաստեալ է ընդրելոց իւրոց, այլ բարեխաւսութեամբ սուրբ Աստուածածնին եղիցուք նմանողք այնոցիկ որք հաւատովք և երկայնմտութեամբ ժառանգեցին զաւետիսն Աստուծոյ։

Նմա փառք ամենատեառն որ վասն մերոյ փրկութեան մարդացաւ և մարդակերպ շրջեցաւ, եկեր իբրև զմեզ և արբ, տանջեցաւ, չարչարեցաւ, խաչեցաւ, բևեռեցաւ, սպանաւ, թաղեցաւ, կենդանացաւ, յարեաւ և վերացաւ, և նստաւ ընդ աջմէ Հաւր ծնաւղին իւրոյ։ Եւ Հայր կենդանացոյց զամենեսին որ ի նա հաւատացին, և հաղորդեցան աստուածեղէն փառացն, և նորոգեցան ի փառս անապականս։ Եւ իշխանութիւն ետ որդիս Աստուծոյ լինել, և եցոյց նոցա Հայր շնորհաց զծնաւղն իւր, և հրաման ետ մեզ կոչել Հայր զԱստուած։

Արդ ճշմարիտ Որդւոյն Աստուծոյ եղբարք անուանեալ, զորս առեալ Որդւոյ առ Հայր մատուսցէ, եթէ՝ Ահաւասիկ ես և մանկունք իմ, զոր ետ ինձ Հայր։ Եւ դարձեալ ասէ, Պատմեցի զանուն քո եղբարց իմոց, ի մէջ եկեղեցեաց աւրհնեցից զքեզ։ Որպէս վասն բարիոք դաւանութեանն Պետրոս՝ զՔրիստոսն Որդի Աստուծոյ ծանուցեալ, ըստ որում և զերանութեանն անուն ժառանգեաց. և թէ՝ Դու ես վէմ, և ի վերայ այդր

վիմի շինեցիք պեկղեցի իմ, և դրունք դժոխոց պնա մի՛ յաղ-
թահարեսցեն. Ընդ նմին և տուան նմա փականք արքայութեան
երկնից, կապել և արձակել յերկինս և յերկրի. Որոյ եղերաւբն
դուք որդիք և ժառանգաւորք նորին ասիոյ, ուղիղ հաւատով
և բարիոք խոստովանութեամբ. Կամբիշոյ մետրապոլիտ, Պաւ-
ղոս Արուաստայ եպիսկոպոս, Գաբրիէլ Տաճկայ եպիսկոպոս,
Յովհան Հերթայ եպիսկոպոս, Սիմէոն Նինուէի եպիսկոպոս, Սա-
բաիոյ Յովհաննի Հորական եպիսկոպոս, Գաբրիել Քարմայ եպիս-
կոպոս, Բենիամին Անդրի եպիսկոպոս, Ստեփանոս Արզն եպիս-
կոպոս. Եւ այլ բազում եպիսկոպոսաց, եպիսկոպոսակցաւք և
սարկաւագաւք և ուխտիւ սրբոյ եկեղեցւոյ, որ խնդրեցէք ըզ-
հաւատ Քրիստոսասէր Հայոց որք ի դրան արքունի հասեալ
կայիր։

Ի խնդրոյ ձերմէ, հրամանաւ տերանց, ես Կուժիտաս Մա-
միկոնիկ եպիսկոպոս, որ յաջորդեցայ ի կաթուղիկոսութիւն
Հայոց Մեծաց, եաու պետակաս զայս բոլորով սրտիւ և ան-
երկբայելի հաւատով, առաջի նախարարաց Հայոց և պլատգաց
ազգաց քրիստոնէից, որք ի դրան արքունի հասեալ կային. Մա-
նաւանդ առաջի մեծի տանուտեառն Խոսրովշնուամ կոչեցելոյ,
որոյ ճանաչիւր անուն Սմբատ՝ յազգէ Բագրատունեաց, շինեալ
ես և իմն հաւատացեալ հաւտ, ի վերայ հիման առաքելոց և
մարգարէից. և սրբոյ Գրիգորի՝ կենդանի մարտիրոսին Քրիս-
տոսի, և որք ըստ նմանէ սուրբ Հարքն. Որով և մեք ոչ խո-
տորեցաւք բան գաւսացեալ հաւատս գսուրբ և գաստուածաշունչ
Հարցն, ո՛չ յաչ, և ոչ յականակ. Զճշմարիտ գովելին Աստուծոյ
միայն վայել է ասել, և որոյ յայտն է սուրբ Հարանցս, մարդ-
կան՝ պլատգ զողել բանիւք անբաւ լայնութեան ծովու յիմաս-
տութենէ. Սակայն ի մեզ մին և եթէ պահեսցի զդուշութեամբ,
ուղիղ հաւատով և առաքինասէր գործովք հասանել ի նաւա-
հանգիստն խաղաղութեան երկնից արքայութեանն, անշարժ
կալ ի հնազանդութեան Հարն հաւատոց, և կամարար մարմ-
նակաւոց, և ձայնակցելով մեզ ուղիղ հաւատով, մի հաւտ լի-
ցուք ճաչ Հովուին, և կամ որդիք ըստ աւետարանին բանի,
զի յերևել ճշմարիտ Հովուապետին արժանի եղիցուք ընդու-
նել վճիռ յաւիտեանս և առնուլ զանթառամ փառաց պսակն.
Միանական և սուրբ երրորդութեանն փառ յանարժան բե-
րանդս, ամէն։

Աւրինակ գրոցս՝ որ լեալ էր Տէր Գրիգորիսի Վկայասի-
րին՝ մինչև ցայս վայր էր. և նա պսպակս էր գրեալ. Զվահ-
րամ որդի Գրիգորայ Մագիստրոսի, յիշեսջիք յաղաւթս ձեր, ո՛վ
երջանիկ դասք ուղղափառաց խմբիցդ Աղբանազեան սեռի.
Շիւ. թուական։

Զնեղսպարս, և պանարգելեաց գրող լուսաւոր սուրբ պատիս,
պիծառս անարծան փշանաց, և պճնաւոր իմ և պատնեայ
ապգապատճ պլինեալ և պնանգուսելեան, յիշեցէք ի սուրբ
պաշտս ձեր, ո՛վ սուրբ ընկերբդոցդ։

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ՍԱԿՍ ԺՈՂՈՎՈՑ ՈՐ ԵՂԵՆ Ի ՀԱՅՔ

Առաջին ժողով արար երանելի Հայրապետն մեր սուրբն Գրիգոր, ի քսաներորդ ամի կաթուղիկոսութեանն իւրում, և յերեսուն և եւթն ամի թագաւորութեանն Տրդատայ. ի թագաւորաբնակ քաղաքն յարքայութեանն Հայոց. յորժամ եկն Ռստակէս ի Նիկիայ սուրբ ժողովոյն, բերելով ընդ ինքեան զգիր կանոնաց թուեալ միահամար կարգաւ տունս ԾԱ, յորս նայեցեալ սուրբն Գրիգորի սուզ ինչ յաւելումն արարեալ յեղեալ կանոնսն սուրբ Հայրապետացն՝ որք ի Նիկիայն ժամանեալ ժողով։

Երկրորդ ժողով արար սուրբն Ներսէս, յորժամ դարձաւ ի Կոստանդնուպաւլսի ժողովոյն ՃԾ. սուրբ Հարցն որք անդ զումարեցան ի կործանումն Մակեդոնի։

Երրորդ ժողով՝ արար սուրբն Սահակ և երանելին Մեսրոպ յԱշտիշատ, յորժամ հասին թուղթքն ի Կիւրղէ և ի Պրոկղէ որ յԵփեսոս երկու հարիւրքն հաւանեալ եղեն, յորժամ զՓառք ի բարձունսն կարգեցին, յաճախելով ի բանս հովուացն, պարսպելով ընդդէմ Նեստորի անիծելոյ։

Չորրորդ ժողով արար Յովսեփ աշակերտ Մաշդոցի և սրբոյն Սահակայ նորին տեղապահի ի Շահապուվանի ի Զ ամի իշխանութեանն Յազկերտի, վասն կարգաւորութեան եկեղեցւոյ, ուր ժողովեցան եպիսկոպոսք Խ. և երիցունք բազումք և կանոնս յաւրինեցին սահմանեալ կարգաւ բանս քսան։

Հինգերորդ ժողով՝ արար Բաբգէն ի Քաղաքուդաշտի, ի յԸԺ.երորդ ամի թագաւորութեանն Կաւատայ արքայի, յաղագս չար հերձուածոյն Ակակայ և Բարսումայի, որք պեղծ աղանդաւն վարժեալ անիծեալ ախտիւն Նեստորի, ջանային շիջուցանել զուղղափառ հաւատս կողմանց արևելից, և տնկել

զժանդացեալ որոմն զաղձին վնասակարի Նեստորի անիծելոյ։ Վասն որոյ գիր արարեալ Տէր Բաբգէն, սահման կապելով, թէ ի՞ պատրեալ խաբեսցեն զձեզ բանք դոցա, քանզի մեք Հայք և Հոռոմք, Վիրք և Աղուանք մի խոստովանութեամբ եմք հաստատեալ ճշմարիտ հաւատով ի լաւ անդր։ զոր աւանդեցին մեզ սուրբ Հարքն յերիս ժողովսն, ոչ ընդունիմք զայդպիսի բանս հայհոյութեան. այլ նզովեմք միաբան զնմանիս նորա. և ևս մանաւանդ որք կցորդին զկնի պիղծ աղանդոյն նոցա. նզովեալ եղիցին, և ի սուրբ եկեղեցւոյ արտաքս մերժեսցին։

Ի սկզբան թուականութեանս Հայոց։ Վեցերորդ ժողով արար Տէր Ներսէս ի Դունի. ի չորրորդ ամի կաթուղիկոսութեան իւրոյ, և ի ԻԴ. ամի թագաւորութեանն Խոսրովու արքային Պարսից. և ի ԺԴ ամի Յուստիանոսի կայսեր։ Զայս ժողով արար Տէր Ներսէս, հակառակ ժողովոյն Քաղկեդոնի. վասն զի էր ախտ պղտորման խոստովանութեան Քաղկեդոնի յաճախապէս յաւելեալ ևս բան զևս յոյժ յոյժ երկաբնակ հաւատն, և սկզբնաւորեալ Տէր Ներսէս սահմանադրութիւնս վճիռ տալով, և եղեալ միաւորութիւն խոստովանութեան. հաստատելով նախ և առաջին զծննդեանն և զմկրտութեանն միաւորելով յոյժ ստիպմամբ հաստատութեամբ անխզելի, և անորոշաբար կանոնաւ վասն երկուց բնութեանցն միաւորելով զմիութիւն ունելով սրբեցին դարձեալ զխաչեցարն յերիս սրբասացութիւնս, ընդդէմ բաժանման նոցա վասն Քրիստոսի միաւորեալ բնութեանցն, զի թէպէտ և տեսաք զնա մարդացեալ, այլ Աստուած էր, թէպէտ և ի տկարութիւն կամաւորաբար խոնարհեցաւ, այլ հզաւր էր. թէպէտ զմահ ճաշակեաց կամաւորաբար, այլ անմահ էր։ Իսկ յետ ժամանակաց ինչ առ թագաւորութեամբն Հերակլի, որ թագաւորեաց Հոռոմոց ամս ԼԱ. առ սովաւ առաւ աստուածաշէն քաղաքն Երուսաղէմ, և սուրբ Խաչն զերեցաւ ի Պարսից թագաւորէն։ Սա ի ԺԵ, ամի թագաւորութեանն իւրոյ սպան զԽոսրով արքայն Պարսից, և դարձոյց զսուրբ Խաչն. իսկ ապա զկնի ԸԺ. ամի արար ժողով ի Կարնոյ քաղաքի, յաճախագոյն իմաստասիրաւքն Յունաց. Ածէ և զբազումս ի Հայրապետացն Հայոց հաւանել երկաբնակ խոստովանութեանն նոցա, և զԵզր՝ Հայոց կաթուղիկոս հաստատեն, և զսուրբ ժողովն որ ի Դունի, նզովիւք չափ ի բաց մերժեն, և զմիաւորութիւն Ծննդեանն և զՄկրտութեանն՝ և

զխաչեցարն յերիս սրբասացութեանցն ի բաց մերժեցին. և հաւանեալ լինէր Եզր կաթուղիկոս, վասն նորընկալ իշխանութեանն իւրոյ, և ժառանգելոյ զաթոռ հայրապետութեանն մինչև ցԵղիայ, որ եկաց ամս ԺԴ։ Սոքա հնազանդեալք խոստովանութեանն Քաղկեդոնի անիծելոյ և ոչ ընկալան զսուրբ ժողովն Դունի, զաւանդեալն ի Տէր Ներսէսէ և ի Պետրոսէ Քերդողէ Սիւնեաց եպիսկոպոսէ, որ զմիաւորութիւն ճառեալ աւանդեցին Հայաստանեայցս ամենեցուն. զոր ընկալան Հայրապետքն որ զկնի յառաջ քան զսոսա յաջորդեալ էին յաթոռ հայրապետութեան սրբոյն Գրիգորի, որ են այսոքիկ։ Առաջինն Տէր Ներսէս՝ ամս Թ. առ որով ժողովն Դունի եղև. և Տէր Յովհաննէս ամս ԺԵ. և Տէր Մովսէս՝ ամս Լ. և Տէր Աբրահամ՝ ամս ԻԳ. և Տէր Կոմիտաս՝ ամս Ը. և Տէր Քրիստափոր՝ ամս Բ։ Այսոքիկ են կաթուղիկոսք Հայոց, խոստովանութեամբ սուրբ ժողովոյն Դունի. որք են կարգեալ մինչև ցԵզր կաթուղիկոս քաղկեդոնիկ, զոր ոչ ընդունի սուրբ եկեղեցի. վասն զի այս Եզր ընկալաւ զհայրապետութիւնն հրամանաւ Հերակղի թագաւորին Հոռոմոց, և ընդդէմ եղև սուրբ ժողովոյն Հայոց, վասն զի հաւանեալ ընկալաւ զժողովն Քաղկեդոնի, և բաժանեաց ի միմեանց զմիաւորեալ Ծնունդն և զՄկրտութիւնն, և զխաչեցարն յերիս սրբասացութեանցն որոշեաց, և զկնի նորա կաթուղիկոսք Զ. կարգեալք մինչև ցԵղիայ՝ որ էր աւանդութեամբ նոցա։

Արդ՝ զկնի Տեառն Եղիայի ի տուչութենէ ամենախնամ շնորհաց սուրբ Հոգւոյն, պարզևեալ ընձեռեցաւ աթոռ հայրապետութեան Սրբոյն Գրիգորի, ինձ Յովհաննիսի ներգևեալ տարապատկան փանաքէի, մեղաւոր և անարժան ծառայի Քրիստոսի Աստուծոյ, և ձեռնտու եղև ինձ շնորհք կամաց բարձրելոյն. ոչ ըստ իմոյ անարժան տկարութեանս ըստ դուզնաքեաց մեղսամակարդութեանս, ի յաստեաց ախտից երիկեան վայրահայեաց բնութեանս, այլ ըստ իւր ամենակարող զաւրութեանն առաջնորդ եղև մեզ ամենատէրն մեր Քրիստոս ըստ շնորհի *) սուրբ կամաց իւրոց, և գայր հասանէր մեզ ի թիկունս հանդերձ Հարբ և Հոգւով սրբով, առ ի զաւրացուցանել զմեզ առնել սիւնհոդոս հաւատոյ ճշմարիտ ուղղափառութեամբ խոստո-

*) Յոր. շնորհիւ.

վանել մեզ զսուրբ աւանդ միացեալ բնութեան բանին Աստուծոյ, միութիւն խոստովանելով, և ոչ երկու բնութիւնս, լինել մեզ վրէժխնդիր առաջնոցն որ նախ քան զմեզ հաստատեալ էին ի սուրբ հաւատ միութեան անապականաբար, ի ձեռն Տեառն Ներսէսի որ ի Դուին հաւաքեալք ընդ ձեռամբ նորա, և ջատագով լինել իմոյ անարժանութեանս առ ի խնդրել զվրէժ պարտուց հատուցման երկաբնակ խոստովանութեանն Եզրի, որ քաղկեդոնական ախտիւն զմայլեալ կործանեցաւ յուղղափառ հաւատոյ սուրբ ժողովոյն Դունի, և վասն աթոռընկալ տէրութեան իւրոյ հրապուրեաց զբազումս զկնի իւր, և առ զաթոռ տէրութեան իւրոյ ի ժողովոյն Կարնոյ ի թագաւորէն Հերակղէ, որ տիրելով թագաւորեաց Հայոց և Հոռոմոց, վասն զի սպան զԽոսրով արքայն Պարսից և երարձ զթագաւորութիւն նորա, քանզի ցայն վայր հնազանդեալ էին Հայք ընդ ձեռամբ Խոսրովու արքային Պարսից։ Իսկ նորա հաստատեալ զաթոռ հայրապետութեան Եզրի զՀայք քաղկեդոնիկ արար, վասն զի կաթուղիկոսք յԵզրէ նստեալք մինչև ցայժմ, նոյն խոստովանութեամբ Քաղկեդոնի վարեալ լինէին առ ի յաստեացս, որ էր չար պատառումն հերձուածոց՝ զորս ոչ ընդունի սուրբ եկեղեցի, այլ նզովելով արտաքս մերժէ զշփոթ և զերկաբնակ հաւատ նոցա։ Վասն որոյ հրամայեցաք ժողով լինել ի քակումն և ի խլումն աղանդոյն Քաղկեդոնի և Եզրի և ի նորոգումն հաստատման սուրբ ժողովոյն Դունայ, որ աւանդեցաւ մեզ սուրբ և ճշմարիտ հաւատ ի ձեռն սուրբ խոստովանողացն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։

Արդ՝ շնորհիւ կամաց բարձրելոյն և ամենաջողակ սիրոյ Հոգւոյն սրբոյ շնորհեցաւ ինձ Յովհաննէսի կաթուղիկոսի առնել Է բրորդ ժողով ի Մանազկերտ գեաւղ ի սահմանագլուխ վիճակին Հարքայ՝ բազմաւրեայ ժամանակաւ միատեղայք համաժողովք։ Այս եղև ի ՃՀԵ, թուականիս հայոց. յ Է. Տրէ ամսոյ, որոյ ժողովեալ ի մի վայր յԱպահունեաց գաւառ ի գեղն Մանազկերտ, ամենայն եպիսկոպոսաց համաբնակ խոստովանութեամբ աշխարհիս Հայոց, և առաջնորդութեամբ քաջին և իմաստասիրի առն փիլիսոփայի Գրիգորիսի Արշարունեաց քորեպիսկոպոսի, ժողովեալ Քրիստոսասէր տեարք եպիսկոպոսք, որք են այսոքիկ։ Աղբէոս Հարքայ, Թադէոս Ոստան, Սահակ Մամիկոնենից, Յեսու Բասենոյ, Սարգիս Տայոց, Թէոդորոս Բզնունեաց,

Գրիգորէս քորեպիսկոպոս Արշարունեաց, հանդերձ ամենայն եպիսկոպոսաւք Հայոց, քահանայք և սարկաւագունք, և ուխտի մանկունք սուրբ եկեղեցւոյ, որք աւգնականութեամբ Հոգւոյն սրբոյ, ի մի վայր զումարեալք, հաստատելով զհաւատս ուղղութեան տնաւրինական Բանին Աստուծոյ։

Եկին ընդ մեզ դարձեալ արք ոմանք եպիսկոպոսք Զ. ի Յակոբիկ տանէ, վասն միաբանութեան խոստովանութեան ընդ մեզ լինելոյ, որոց անուանքն են այսորիկ. Առաջինն Կոստանդին եպիսկոպոս, Երկրորդն Մետրապաւլիտ Ուռհայ քաղաքի, Երրորդն՝ Շմաւոն Խառանու եպիսկոպոս, չորրորդն Թէոդոս Գարգմանից եպիսկոպոս, հինգերորդն Տէր Աթանաս Նփրկերտոյ եպիսկոպոս, վեցերորդն Թէոդորոս Ամասիա *) եպիսկոպոս։ Սոքա ամենեքին հրամանաւ արքեպիսկոպոսին Անտիոքայ եկաւորեալ եղեն առ մեզ ի միաբանեալ ժողովն, և միաբանեալք ընդ միմեանս հաւատով զմիութիւն խոստովանելով, կարգեցաք ճառս բազումս հակառակ երկաբնակացն Քաղկեդոնի, և խլեցաք զորումն ապականութեան, որ սփռեալ էր յԵզրայ ցայս վայր տարածեալ, վասն որոյ բազումք կործանեցան յերկաբնակ հաւատն, և մերժեցաք զախտ ժողովոյն Քաղկեդոնի, և որք անկեալն էին ընդ խոստովանութեամբ նոցա, զայնս ևս յուղղութիւն ածելով, շինելով յայսմհետէ և յաւիտեանս ժամանակաց, զի այլ մի ևս կարասցեն հակառակել խախտել զուղղութեան զիր խոստովանութեանն որ ի Քրիստոս։

Վասն զի խոստովանիմք մի բնութիւն Բանին և մարմնոյն Աստուած կատարեալ և մարդ կատարեալ, և միաւորեալ անբաժանաբար յստակ միացեալ բնութեամբ և անշփոթ միութեամբ՝ անսկզբանն ընդ սկզբանն, Բանն ընդ մարմինն, ըստ այնմ եթէ՝ Իսկզբանէ էր Բանն. և Բանն էր առ Աստուած. և Աստուած էր Բանն։ Բանն մարմին եղև, և բնակեաց ի մեզ, և ինքն Որդին ասէ, Ոչ որ ել յերկինս, եթէ ոչ որ էջն յերկնից որդին մարդոյ որ էն յերկինս։ Եւ Լուսաւորիչն մեր մեկնէ ասելով, Տեսանեմ իջեալն յերկիրս, և էն յերկինս, այս է առ ի զմարդն աստուածացուցանելոյ, զոր և ասէ իսկ դարձեալ, թէ՝ Տեսանիցէք զՈրդի մարդոյ զի ելանիցէ, ուր էր զառաջինն, այսինքն զմարդն աստուածացուցանել կոչէ, և մի բնութեամբ հանգոյն Հաւր ի ծոց

*) Այսպէս յոր.

էութեանն գերազանցէ զմարդկային բնութիւնս։ Ահա ճշմարիտ մի բնութիւն աստուածութեան և մարդկութեանն, զոր և ասէ Յովհաննէս. եթէ՝ ԶԱստուած ոչ որ ետես երբեք, բայց Միածին Որդին՝ որ ի ծոց Հաւր, նա պատմեաց մեզ։ Այս է ելանելն ուր էր զառաջինն, և յառաջ քան զարև անուն նորա. վասն զի արգանդ և ծոց ասի ինքնին էութիւն Հաւր, զոր և Տէր, Աստուածորդին մեկնեալ ուսուցանէ մեզ, վասն երկուց բնութեանց միաւորութեան, որով յոյժ վստահացեալ առաւելապէս խոստովանիմք անորոշաբար միութիւն աստուածութեանն և մարդկութեանն ըստ վարդապետութեանն իւրում։ Իսկ Աստուած Բանն յասելն՝ Ոչ որ ել յերկինս եթէ ոչ, որ էջն յերկնից որդի մարդոյ որ էն յերկինս, և՝ Որպէս Մովսէս բարձրացոյց զաւձն յանապատին, նոյնպէս բարձրանալ պարտ է որդւոյ մարդոյ. ահա որդին մարդոյ այս է. աղէ՞ նայեա թէ զի՞նչ մեկնեալ դաստիարակէ իմեզ որդին մարդոյ։ Վերագոյն որդի մարդոյ ասէ. իսկ ի ներքսագոյն ճառեալ՝ Աստուած միացեալ ի մարմնի և որդի Աստուծոյ։ Քանզի ասէ թէ, Այնչափ սիրեաց Աստուած զաշխարհս մինչև զՈրդին իւր Միածին ետ. ահա մեկնեաց զորդին մարդոյ, որ է մարդ և Աստուած ճշմարիտ, մի բնութեամբ, և՝ Որ հաւատայ ի նա ընդունի զկեանսն յաւիտենից։ Արդ՝ աղէ՞ նայեա և միտ դիր, վերագոյնն ասէ, Ոչ որ ել յերկինս՝ եթէ ոչ որ էջն յերկնից որդին մարդոյ որ էն յերկինս, և ի բացուստ ի ներքսագոյն ասէ տեսանիցէք զորդի մարդոյ զի ելանիցէ, ուր էր զառաջինն։ Ահա ամփոփեաց միացոյց զԱստուածութիւնն և զմարդկութիւնն, և ընկզմեաց զմերայինս, խառնեաց յիւր Աստուածութիւնն, վասն զի անքակեցաւ ի մարմնի բնութեամբ և մեկնեալ պարզեաց ի մեզ զ յստակութիւն միացեալ բնութեանն։ Քանզի միութեամբ աստուածացոյց յասելն այսպէս, եթէ Հոգին է կենդանարար, մարմին ինչ ոչ աւգնէ, և դարձեալ թէ՝ Բանն զոր խաւսեցայ ընդ ձեզ հոգի է և կեանք. և այլ վերագոյն ասէ. Հոգի է Աստուած, և երկրպագուաց նորա պարտ է հոգւով և ճշմարտութեամբ երկրպագանել։ Ահաւասիկ բան, և հոգի, և կեանք, և մարդ, և որդի մարդոյ միացեալ՝ Աստուած ճշմարիտ ուսուցանելով մեզ. քանզի ասէ դարձեալ եթէ՝ Ոչ կարէ որդի մարդոյ առնել յանձնէ և ոչինչ, եթէ ոչ տեսանիցէ զՀայրն զի առնէ, զի զոր նոյն առնէ, զնոյն և Որդի նմին նման գործէ. և դարձեալ թէ՝ Որպէս Հայր յարուցանէ զմե-

ոեալս և կենդանի առնէ, նոյնպէս և Որդին զորս կամի կենդանի առնէ. և Որ զբանն իմ լսէ և հաւատայ այնմ՝ որ առաքեացն զիս, և որ ի կարդին է, և դարձեալ լիէ, արդարև ասեմ ձեզ, զի գայ ժամանակ և արդէն իսկ է, յորժամ մեռեալք լսիցեն ձայնի Որդւոյն Աստուծոյ, և որ ի կարդին է և որոշէ ի կողմանս երկուս, յարուներիւն կենաց և տանջանս դատաստանի։ Ահա պատշաճապէս դաստիարակեալ ճշմարտեաց վիճեթիւն բնութեանցն, ասելով որդի մարդոյ վերագոյնն, և ընդ Հաւր համեմատեալ, միաւորէ յասելն, Ցեսուիկ զՀայրն զի առնէ և ի ներբսագոյն դարձեալ լիէ՝ Յորժամ մեռեալք լսիցեն ձայնի Որդւոյն Աստուծոյ, մեկնեաց ճշմարիտ զորդի ի մարդոյ, Որդի Աստուծոյ կատարեալ, և դարձեալ անդրէն վերստին հաստատեաց միաւորելով զատուածութիւնն և զմարդկութիւնն. քանզի ասաց դարձեալ, լիէ՝ Որդի մարդոյ է, ընդ այն զի զարմանայր։ Ասաց եթէ Որդի Աստուծոյ է և Աստուած բովանդակ և ամենայնի ստացող և արարիչ, քանզի ինքն իսկ ասաց եթէ Ես եմ յարութիւն և կեանք. և Յովհաննէս ասէ, լիէ՝ Սա է Աստուած ճշմարիտ և կեանք յաւիտենականք, և ի կաթուղիկէական ի Յուդայեան թղթին ասէ, Միայն Աստուծոյ և Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի վայելէ փառք յաւիտեանս ամէն. և Պաւղոս ի Գաղատացւոց թղթին ասէ ի սկզբանն լիէ՝ Պաւղոս առաքեալ ոչ ի մարդկանէ, և ոչ ի ձեռն մարդոյ, այլ ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի և ի ներբսագոյն ասէ, Յուցանեմ ձեզ եղբարք զաւետարանն, զի ես ոչ ի մարդոյ առի և ոչ ուսայ յումեքէ, այլ ի Քրիստոսէ Յիսուսէ և ի Հոռմայական թղթին ասէ, Ըստ մարմնոյ՝ որ է ի վերայ ամենայնի Աստուած աւրհնեալ յաւիտեան։ Այս է ճշմարիտ միաւիթիւն Աստուածութեան և մարդկութեան անբաժանաբար, և ոչ երկուիթիւն բաժանարար հակառակ ի միմեանս, որոշելով զախտականն յանախտականէն ըստ անչատման ի միմեանս չար ազանդոյն Քաղկեդոնի, որ վերորդութիւնն զատանեալ չորրորդութիւն խոստովանին ըստ անիծեալ տումարին Լևոնի, և Բ. բնութիւնս խոստովանեալ ասեն, այլ որ յԱստուծոյ և այլ որ ի Մարիամայ, այլ աստուածութիւնն, և այլ մարդկութիւնն, յաւուրք և ցանազանք ի միմեանց։ Վասն որոյ նզովեալ խոստովանութիւնն ինքեամբք հանդերձ։

Իսկ մեք խոստովանիմք զմարմինն զախտական և զցանկա-

կան, զմեռոտ և զմահական բնութիւնս մեր, խոստանալ զանախտականն ընդ ախտականիս և արարեալ անախտական, անմեռն ընդ մեռոտս և արարեալ զմեռոտն՝ անմեռ. միաւորեալ Աստուած բանն ընդ մարդկութեանս անախտաբար, և անորիշ միշտ Աստուած և մարդ, և ոչ երկուութիւն, այլ միութիւն հանապազորդ։ Այսպէս զրաւեալք եղիցուք խոստովանութեամբ, և կարծեալ զիցուք ճառս յաճախս և առաւելս ըստ կարգի խոստովանութեանս մերում, զոր ես Յովհաննէս Հայոց Հայրապետս կարգեցի ձեզ կէտ սահմանագրութեան, միութիւն խոստովանելով աստուածութեանն և մարդկութեան անապականաբար, վասն որոյ բարիընկալ հաճութեամբ զայս խոստովանութիւն ընկալեալ հաճեցան Հայրապետքն Աստրոյ, և ընկալեալ ողջոյն զնոսին խաղաղութեամբ յաշխարհն իւրեանց, փառաւորելով զԱստուած յաւիտեանս ամէն։

Արդ կէտ եղեալ սահման կարգեցուք մերովք հաւատովքս սկիզբն առեալ, բակլով զապականութիւն խորհրդոյ բնութեանցդ, որով փրկագործութիւնս կատարի, այսինքն է մարմնոյ և արեան Տեառն, և բակլեցուք այսպէս զապականացուն յանապականն, զմահր և զչարս յայսմհետէ արտաքս ընկեցուք, ի տուրբ և ի կենատու խորհրդոյն, զի մի յայս նայելով առաջնորդացն որք զգայեն զկնի մեր, դարձեալ ապականութեամբքն խոտորեսցին անկանել յերկարնակն Քաղկեդոնի, և այսու խոտորեցուսցեն զվիճակս Հայոց, որպէս երբեմն ի ձեռն Եղբի սխալ առաքածեցաւ, զոր Տէր Հրաժարեաց մեզ բակել զգրոմն բարկութեան նորին անբարժանելի և անորոշ յաւրինելով, զանկ հաստատելով և խորհիմն հաստատուն լայնապարիսպ ամրափակեալ բառանաւրենայ պահեաք. Ե. աւրենայ առաջաւորաբար Եւ զշաբաթ և զկիրակէ որոշեցուք յաւրախութիւն ճաշակման զաշխատացն, զի թերևս հնարեսցին ի հնազանդութիւն խոստովանութեան մերոյ, զի այսու ածցուք զրոտաւոր գարտաբինան և զանհաւան ազգս մեր։

Պարձեալ յաւրինաւոր սուրբ Զատկին ի մեծի Հինգշաբաթիդն, ոչ հրամայեմք հատորել ժողովրդեան մարմնոյ և արեան Տեառն, զի մի քաղկեդոնական աթոռն շահախնալ կարծանեսցին յուղիղ հաւատոյ անտի, զի պէսպէս աթոռք խածեալք այսոցն չարէ, և մի՝ անմարբապէս հպեալք մերձեսցին ի մարմինն Տեառն, ոչ խոստովանեալք զյանցանս անձանց իւրեանց,

Ղևոնդ Ալիշանի «Ալան Փոշորը ի Հայքին» պատմավեպը գրվել է 1893 թ. Ալիշանի կենդանության օրոք հրատարակվել է միայն 1901 թ. Վեպի հիմքում ընկած է 1828 թ. ռուս-պարսկական պատերազմի ժամանակ տեղի ունեցած իրադարձությունների շարքը։ Ալիշանը ներկայացնում է ռուսական զորքերի հաղթական առաջխաղացումը Արևելյան Հայաստանում, Էրզրումի գրավումը, Ղարսի ամրոցի պաշարումը և գրավումը, Ախալքալաքի ճակատամարտը, Ախալցխայի գրավումը, Ախտալայի ամրոցի գրավումը, Ղարաքիլիսայի ճակատամարտը, Ալեքսանդրապոլի գրավումը, Ջավախքի ապստամբություն

մարմնի. և արբեալք լինէին յուրախութեան լուսոյ անմահ բաժակին և լցեալ լինէին անապատ փառաւք կենաց անմահ առնողին, զի ի հանդէպ արարչին սուրբ հոգւոյն, որք յԱդամայն ի փառս Աստուածորդւոյն ճաշակեալք լինէին, և անպրաւական կենացն հանդիպեալք մնային, զասպրեալք ընդ անմարմինսն երամս, և ազատեալք ի վերինն Երուսաղէմ. Սպնպէս և երախայիկն զայս աւրինակ դնելով, զի որպէս ոդւոյն հանդիպեալ մարմնացեալ Բանին անճառ փառաւք ճաշակեալ եղեն և ազատեալք ի բանդէն կապանաց, Ըստ նմին աւրինակի և երախտիկն յաւուր սուրբ յարութեանն, հանդէպ սուրբ աւետեաց հրեշտակին բարոզման, և յուժման զառն գժոխոց, ի կապանաց յուժումն հրամայեմբ, և ի Քրիստոս ճաշակումն հաղորդելոյ մարմնոյ և արեան փրկչին մերոյ, զի աստանաւր հանդիպելովն ի Քրիստոս բոլորովիմբ հոգիացեալ ոչ ևս կոչին երախայք, այլ հասեալ աստուածարոյլք, և առնկր աստուածածաղիկք, և ճրագունք յարալուցեալք, յորս Հոգին սուրբ հանապազ բուրէ ի նոսա. զի աստանաւր յուժումն երախայութեան, և մուծանիլ յերկնաւոր առագաստն, և երկնաւոր փեսային փեսաւէրք, իբր տղայացեալք արդարութեամբ ի կատարեալ գութ նկեալք: Եւ մանկունք հարսանեաց լցեալք պայծառ խորհրդովք հոգեացեալք և ի ճաշ մտեալ ընդ անմահ փեսային, ճաշակեն ի լուսոյ հարսանեացն, և լինին անմահացեալք. զի այսուհետև ոչ ևս երախայացեալք, այլ բրիստոսաւետեալք, և աստուածածարբառ կրթեալք յաւետարեր բարոզութիւնն՝ աւրհնել փեսային, և առագաստի երգել երգս, և յերգին, ազատակին է այս. Աւրհնեալ որ եկիր յանուն Տեառն, աւրհնեալ որ գալոցդ ես, և Այսաւր է զոր արար Տէր, եկայք ցնծացուք և ուրախասցուք ի սմա, զի և նոր արարած ի Քրիստոս կոչեցաւ Վասն այսորիկ ոչ հրամայեմբ երախայացեալ ժողովրդոյն յաւուր մեծի հինգշաբաթոյ հաղորդել մարմնոյ և արեան Արդւոյն Աստուծոյ, զի կարկեալ փակեսցի աղանդ երկաբնակացն, և կապմիչ հաղորդելոյ ի սուրբ խորհուրդն եղեսցի յաւուր յարութեանն, և աւետիր հրեշտակին, և ընծայումն կանանցն ի ցնծութիւն:

Իսկ գնուիրական աւուրն ի սուրբ բառանարգն կատարեալ յորեգինեն, այսինքն կշաբաթ և կիրակէ, յուրախութիւն պայծառութեան ի կիծոյ կերակուրս հրամայեմբ լուծանել զաւ-

շտացն և որովայնամոլիցն, և այդու ընդդէմ հերձուածողացն ցանկս պարսպեմբ և շրջափակեմբ զպարսպեալ առագաստն, զի մի սպրդեալ մուծցի ի ներքս չար աղանդն հերձուածոյն Քաղկեդոնի, որ սփռեալ տարածեալ էր ընդ բոլոր Հայս, և կանոն կարգեմբ այսպէս, Ձոու և զձուկն և զէրեմ և զիման և զեւզ և զպանիր և զգինի միաճաշակ կերակուր կարգեցաւ: Արդ՝ եթէ որ յայս աւրէհնեաւ և առ յայսպա ժամանակ զայս ամենայն բաժանէ ի միմեանց, նզովեալ եղիցի: Ահաւասիկ զայս գրեցար կանոնս. ես Յովհաննէս Հայոց կաթուղիկոս *), ամենայն եպիսկոպոսաւք և բահանայիւք, և ուխտի ժանկամբք և կեղեցւոյ սրբոյ *): Ո՞վ անյիմեմ զպպարան. պղ իսկ Նեստորի անիծելոյ ազանդն է, զի Բարսեղ Կեսարացին զձուկն գազան ասէ, և առաքեալն վկայէ պղ մարմին է ձկանց: Արդ առաքեալ մարմին ասէ, և հերձուածողն չուր: Արդ՝ իւ իցէ չուր, զի կենդանի է, և ակ յատուր և ոսկերք, սիրա և ազիք և ամենայն որ ինչ կենդանոյ է: Ոչդ բնեաւ խորհրդիւ ի ձկունս և ի գազանս որ ի ցամաքի են, առիւծ, իւնդ, արջ, վհշապ որ է աւձ, գիրք ասեն սիկղ և հիպրայն՝ ծովային, սիկղն՝ շուն ասի երեզիի, և հիպրայն չար բան գնա. և գիրանոյ որպիսն ոչ ուտեն, իսկ ձուկն գմերձաւորս իւր ուտէ. և գիմոյ իցէ չուր, Ջան և հաւր չրայիներ և անասունք, և ո՞վ իցէ որ առանց չրոյ գնանի: Եկ առ ձէմ. գիրք գեղ և գէրեմ մի առնեն. Նոսայի ասէ՝ Փայտ եւզոյն, և Պաւիթ՝ ձերութիւն իմ ի ձէմ պարարտութեան: Արդ առ աւետարանագիրն որ ասէ զանան կուսանացդ, թէ՝ Ձէմ ոչ առին, և գարձեալ թէ՝ Տուր մեզ յեւզոյդ ձերմէ, և ահա յայտ է թէ եւզ և ձէմ մի են: Եւ Ադամ ոչ եթէ պանիր եկեր և եկ ի գրախտէն: Գիրք ասեն թէ՝ Արբեցողն չար է բան գգիւտհար և առաքեալ ասէ, Մի արբենայք գինեւով, յորում գեղխութիւն է. զի յորժամ կերակուր ուտեմբ և ըմպեմբ, ի նմին կամբ, իսկ երբեմն գինեւով ըմպեմբ, գայլ խորհուրդ խորհիմբ: Եւ եթէ որ գկերակուրն պահէ անհնարին մեզք են, և որք յուրբաթու և ի չորեքշաբաթոջ յիշատակ առնեն մարտիրոսաց՝ մեզք են: Չի եթէ կարգ էր, ապա Ջատիկ յուրբաթուն պատ էր առնել, զի Քրիստոս Աստուած մեր յուրբաթուն խաչեցաւ և ընթերցուածք և սաղ-

*) Ի լուսանցան.

մոսք և աւետարանք՝ այն աւուրն շատ են, և ամենայն մարդիկ յայնմ աւուր ազատեցան ի ծառայութենէ մեղաց. և դրախտն յայնմ աւուր բացաւ աւազակին, և ամենայն կարգ եկեղեցւոյ զայն ուրբաթ պահել հրամայեն. և զայլ ուրբաթսն ի Զատկէն մինչև ցՊենտեկոստն ուտել։ Եւ որ զծնունդն յառաջ քան ըզՅայտնութիւնն առնեն, մեծ մեղք են. և յայտ յԱւետարանէ անտի է, որ ասէ, և Յիսուսի Քրիստոսի ծնունդն էր այսպէս. և ի սոյն դէմս աւրինակի փակեալ կայ գիր ընթերցուածովն. զորս կարգեալ են ուղղափառացն սրբոց։ Մի՛տ գիր խոստովանութեանն՝ որ նախ քան զմեզ հայրապետք։ Այս աւանդ կացցէ ի վիճակիս մերում և այս մատենագիր եղիցի ամենայն Հայաստանեայց, որք ընդ ձեռամբ մերով հաւանեալ կան ի պահեստի։

Ահաւասիկ ես Յովհաննէս Հայոց կաթուղիկոս, գրեցի իմով ձեռամբ զայս կանոնս, հաստատութեամբ սուրբ հաւատոյ, յընդունելութիւն ուղղափառաց, ի պայծառութիւն ուղղակարգ եկեղեցւոյ, յընդունելութիւն հաւատացելոց, և ի գովութիւն բարեբանութեան համագոյ Երրորդութեանն՝ ամէն։

Դարձեալ հաստատութեամբ հիմնարկելով հրաման տամ մեծի փիլիսոփայիս Արշարունեաց քորեպիսկոպոսի, զի զառաջաւորսն ընդ սուրբ պահս քառասնեկին՝ մեկնումն արասցէ, որ ախեալ կնքեցաւ ի մէնջ Ե. աւրեայ առաջաւոր պահոցն, և պասեքին Բ. շաբաթս լուծեալ բարեկենդան կոչին, և անխտրաբար յամենայն կերակրոց։ Արդ՝ ձեռնարկու լեր, սիրելիդ Աստուծոյ, քաջդ յիմաստակս. և նախընդիրդ ի վարդապետս Հայոց, կարկիչդ Յունաց, և զադարեցուցիչդ աղանդոյն Քաղկեդոնի, և կորուսիչ ապականաբնակ հերձուածոյն Նեստորի անիծելոյ, բռնահարեա՛ զկամացն Աստուծոյ իբրև հանդիսի նահատակ, կոչեա՛ քեզ ի թիկունս աւգնականութեան զմարմնացեալն ի մէնջ ճշմարիտ Աստուած Յիսուս Քրիստոս, առաջնորդ ունելով զՀայր արարիչ և անեղ անքննին յարարածոց, որպէս զի Հոգւովն սրբով, որ է ուղղեկից, սկզբնեալ ընթերցուածոց մեկնումն արարեալ բանաստեղծեսցես, որպէս զի թարգմանեսցես զամենայն կարգ ընթերցարանիս մերոյ, մանաւանդ զխորհրդածութեան ընթերցուածսն չորից յարմարմանցն, որ զանց առնէ զպասեքիւն և սկզբնեալ առաջաւորաւն հանդերձ։ Իսկ դու ինքնին աշխատելով մատենագրեսցես, և ի լուր ականջաց բերելով տգիտաց ծանու ցես զայս իր խորհրդոյ որ զան զա-

նեալ աստուածասքանչ խորհուրդ Տեառն բարձրելոյ. և ընդ միոյ սակաւուդ՝ վարձս ընկալցիս յԱստուծոյ մերմէ. բիւրապատիկ հազարաւորեալ, բիւրաբաշխ և մշտալցոյց. և յանզբաւ ուրախութեան երախտաւորեալ, ծաղկաւէտ շահաւորեալ, փառաւք վայելելով բերկրեսջիր ի Քրիստոս Յիսուս, յահեղ փառաց յայտնութեան նորա, որում փառք յաւիտեանս ամէն։

ՆՈՐԻՆ ՏԵՍԻՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՀԱՑՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԸՆԴԻՄԻ ԵՑՆՈՑԻԿ ՈՐ ԿՊԱԿԱՆԵՆ ՋՈՒՐՔ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆ Ի ՀԵՌՆ ԽՈՐՈՑ ԵՒ ՀՐՈՑ։

Ահա յառաջագոյն ծանուցեալ առաքելոյն զգաստութիւն հերձուածոյն ի ճշմարիտ հաւատոյն, եթէ պյտպյեն զխորհուրդ անաւրէնութեանն Քրիստոսի, յառաջագոյն հատատեսին զդեզ բժշկութեան ի դիրս և ի զլուխ ընթերցարանացս, զի որք հակառակին ոչ զոյ Աստուածածնին զկոյսն՝ գտանեն ի գիրս Ծննդեան և Յայտնութեանն որ նոյն ինքն է Ա՛կբատութեանն, եթէ Ահա կոյս յղասցի և ծնցի որդի, և տնեսցեն Արանէլի՝ Աստուած՝ Հզաւր՝ Իշխան և Հայր։ Իսկ ի դիրս չարչարանաց գտանես, եթէ Ատտուած էր որ չարչարեցաւ վասն փըրկութեան մարդկան, զոր յայտնէ Եսայի, թէ Նա զմեզ մեր վերացոյց և վասն մեր չարչարի։ Եւ եթէ մարդոյ համարի և ոչ Աստուծոյ, որպէս սովոր են զնալ ի ճշմարտութիւննէն, այլ ամն քեզ վկայէ ի դիրս չարչարանացն, եթէ՝ Եկեսցէ հասցէ Տէր Աստուած մեր, և ամենայն աւրրը ընդ նմա։ Յաղագս պյնորիկ անխոիր մերձենան ի մարմին և յարիւնն Տեառն, զի սոսկ մարդոյ համարեցան, և ոչ Աստուծոյ միաւորելոյ ընդ մարմնոյ, և ոչ պատկառեցան ի հրամանացն, որ Պետրոսիւն խաւսէր ընդ հաւատացեալս թէ՝ Որ ուտէ և ըմպէ անարժանութեամբ, և որ պյնն։

Գտանես յսկզբանն ընթերցականացն ճառ հոգեպատումն, որք արժատաբի խլեն զհերձուածն, որ ապականացու խոստովանին զանապական մարմինն Քրիստոսի, և յաղագս պյնորիկ արկանեն խոհ և ջաւր պղծել և ապականել զանապական խորհուրդն, յանհետ առնել հրամայեալ նոցա. յաղագս անխոհր աւրինաց նշանակէ և զևթեն աւր ճաշակել առանց խոհրոյ զբա-

զարջն՝ զնոյն բերէր աւրինակ, զի խմորեալն ոչ լինի կենդանի հաց, որպէս ասաց Աստուածարան ի Ջատկին ճառի։ Իսկ յետ եկեղցին յԵգիպտոսէ, յորժամ վասն պյսորիկ աւրինադրէր Մովսէս Աստուած, ոչ ապաքէն յերկնից զայր մանանայն, ուստի հրամայէր առնել զշաւթս և զնաշխս գոհից և զհացն գառաջաւորութեան, որ բերէին զաւրինակս մարմնոյն Քրիստոսի, զի իբրեանց արմտիք ոչ զոյր և յատար աղտաց ոչ առնոյին զի պիղծ էր. և միւս վասն պյնորիկ, զի աւրինակ էր մարմնոյն Քրիստոսի, ոչ կամէր Աստուած թէ ուտիցեն միս ընդ սուրբ հացին, սինչև երթիցեն յերկիրն աւետեաց։ Եւ այս անտի յայտ է զոր ասաց Աստուած, թէ յորժամ մտանիցէք յերկիրն, եթէ ցանկանայցէք ուտ յայնժամ կերիցիք միս. և վասն պյսորիկ ասէ Պաւղոս թէ՝ Ոչ անտացին խորհրդոյ Տեառն, այլ ցանկացան պյանկութիւն յանապատի, և բարկութիւն Աստուծոյ էջ ի վերայ նոցա, պյլ զիտոր ոչ էր պարտ գտանել։ Իսկ անաւրէնք ասեն թէ յերկնից իջանէր խմորն ընդ երկնային հացին, և կամ եթէ զոր ասէ Տէրն, եթէ՝ Ես եմ հացն կենդաց՝ որ ի յերկնից իջի. արդեւք խմորեալ են կեանքս մեր։ Բայց մի՛ լիցի ուսուցմանբարոյ զմտաւ ածել զաղծագիպծ կրաւնս նոցա, թեզ թէ զրծով ի կեր արկանել։ Բայց պյսու հաւանեցուցանեն զպարզամիտսն, մանաւանդ եթէ զանմիտսն պյպէս ասելով, եթէ Տէր ասաց եթէ՝ Որ ուտիցէ ի հացէս յայսմանէ, մի ճաշակեսցէ զմահ։

Եւ ասեն թէ հայ կատարեալ խմորեալն է, պյս ի մտայ ասեն և ոչ ի գրոց։ Եւ եթէ չեն սուտ և մնոտի, ցուցցեն յաւրինաց կամ ի մարգարէից զաւրինակ մարմնոյն Քրիստոսի, եթէ արժան է ածել զապականեալ խմորն. պյլ ոչ գիւրս գիտեն, և ոչ գլաւրութիւն գրոց կամ թէ զոր ասաց Մովսէս Աստուած, Որ ուտիցէ խմորեալ սատակեսցի, նշանակէ զյաւիտենական սատակումն, որ ճաշակեն ի սուրբ խորհրդոյն գիմորն։ Նա թէ և կամէր որ գտանել գխմորեալն յաւուրս զատկին չխորպէլի՝ ոչ գտանէր, բայց միայն ի տունս հնեմատացս։ Բայց զու նայեա և քննեա զխորհուրդ հինդշաբաթիին. զի նմա կատարեալ Քրիստոս, պատառելով գխմոր և պչուր, զոր վասն ապականութեան խաւնն թէ ապականացու է մարմինն Քրիստոսի և ոչ լուան մարգարէին, եթէ՝ Մարմին նորա ոչ նաես գապականութիւն, և կամ Պետրոսի եթէ՝ Զոր Աստուածն յարոյց, ոչ նաես գապականութիւն։ Պյլ ոչ գիտեն մոլորեալքն եթէ գի՞նչ է ապակա-

նութիւն։ Այլ մեք ճշմարտապէս յաղագս այսորիկ իմաստասիրեսցուք յԱստուածաշունչ գրոց։

Կոչեն Աստուածաշունչ գիրք ապականացու գծառայն մեզաց. իսկ ո՞վ կարէ ասել զնմանէ թէ մեզս գործէր, որ յառաջ քան զտնաւրէնութիւնն քարոզեաց մարգարէն թէ՝ Առանց մեզաց ընթացայ, և ուղիղ է, և այլ ոմն եթէ՝ Անաւրէնութիւն ոչ գործեաց, և ոչ գտաւ նենգութիւն ի բերան նորա. և Պաւղոս ասէ զնմանէն՝ Սուրբ անմեղ, զատեալ ի մեղաւորաց, առեալ զխորհուրդս զայս և ասաց, թէ Զայս արարէք առ իմոյ յիշատակի։ Աղէ՞ ցուցցեն թէ խմորեալ էր հացն կամ ջրով խառնեալ բաժակն, այլ ոչ կարեն ցուցանել ի գրոց այլ անձնահանճար իմաստիւք իրակերպին ընդդէմ ճշմարտութեանն։ Զի փրկիչն ասէ, յետ աւրհնելոյն զբաժակն. Ոչ ևս արբից ի բերոյ որթոյ. ուստի յայտ է, թէ որթն զինի և ոչ ջուր ծնանի, և այս ոչ յաւրինաց և ի մարգարէից այլ Աստուածային բերանոյն աւրէնք են։ Եւ զայս ամենայն գեղեցիկ իմն յեղյեղուն, Գրիգոր Աստուածաբան և Յովհան Ոսկիբերան, որք համառաւտ բանիւք պատմեցին մեզ զառաքելական և զաւետարանական տառիցն միտս, և զայս ամենայն հաստատուն եկեղեցական կարգաց, ևս առաւել ընթերցականաց ծագեն պատմութիւնք։ Արդ՝ եթէ հազար ինչ ճարտարեն երկաբնակ աղանդոյն պաշտաւնեայքն, և բարձրացեալ քան զերկինս ամբարտաւանութեամբ. Արդ՝ եթէ ի սերմանէ էր ծնեալ Քրիստոս, ապականացու էր մարմինն. իսկ եթէ ի Հոգւոյն սրբոյ, ապա մի՛ ոք իշխեսցէ ասել ապականացու։ Բայց հացին անուամբ զարհուրեցուցանեն զպարզամիտսն, և ասեն հաց՝ կատարեալ խմորեալն է։ Սուղ ինչ և յաղագս այսորիկ ասասցուք։

Հաց անուն՝ սովորական ի խաւսից է, և հասարակ անուն ի բերանս բազմաց, այլ ոչ յատուկ ձայնի նշանակ, և զայսքան զհացարարութեան արուեստն հասկացն և շեղջիցն ի վերայ ասեմք։ Այս անուն, ասեն, հաց շատ ժողովեաց, աղէ՞ ասիցեն անաւրէնքն, եթէ հասկք և շեղջք խմորեալ է՝։ Իսկ մեք ի գրոց ցուցանեմք, եթէ զբազարջն հաց կոչեն Աստուածային գիրք։ Յորժամ քաղցեաւն Դաւիթ, որպէս կայ ի թագաւորական մատենին, եթէ ի պահանջելն ի քահանայիցն հաց՝ պատասխանի տուեալ ասեն, Չիք ասա հաց. բայց առաջաւորութեան հաց, ահա զբազարջն հաց կոչեն Աստուածային գիրք որպէս ասացաք։

Եւ սուրբն Գրիգոր զնոյն ուսուցանէ մեզ, զի ասէ նա ուրեմն ի հոգէապատումն վարդապետութեանն, եթէ Հացն առաջաւորութեան բերէր զաւրինակ մարմնոյն Քրիստոսի։ Տես դու և զմի պատկառելի աւրինակն. զի ի ճաշակելն նոցա ասէ քահանայն. Եթէ սուրբ իցեն ի կանանց մանկունքդ՝ մարթ է ճաշակել ի սուրբ հացէն. իսկ ի պատասխանելն եթէ Յերեկէ և յեռանդէ, ապա համարձակեցոյց սուրբ հացին։ Արդ եթէ ի հնումն որ ստուերն էր հանդերձելոց բարեացս Քրիստոսի, պատկառանաւք և երկիւղիւ էր ճաշակելն, որ աւրինակ բերէր զայժմուս, եթէ արժանաւորս պարտ է կալ յահաւոր խորհրդեանն. զիա՞րդ երկաբնակ աղանդոյն պաշտաւնեայքն անխտիր մերձենան. և զՈրդին Աստուծոյ առ ոտն հարկանեն, և զարիւն նորոյ ուխտին խառնակ համարելով, որով սրբեցաքն, և թշնամանեցին զշնորհաց հոգին։ Այլ ես պատկառեմ յայնմանէ որ ասացն, Իմ են վրէժխնդրութիւնք և ես հատուցից։ Վասն որոյ պատկառեսցուք ապաչեմ և մի յանարժան անձինս մատչիցիմք ճաշակել, այլ ապաշխարութեամբ մերձեսցուք ի կենդանութիւն ի Քրիստոս Յիսուս Աստուած մեր, որում փառք յաւիտեանս։

Ի տասներորդն նիսան. արարին որդիքն Իսրայէլի զՉատիկն յԵգիպտոս, և ապա ելին յերկրէն Եգիպտացւոց, և յաւրըն չորրորդ ընդ ծովն անցին, զոր առաքեալն մկրտութիւն կոչէ, աւրն միաշաբաթ, և մանանային աւրն միաշաբաթ. որ զառաջին պատարագն որթք *) մատուցին երիտասարդքն Իսրայէլի Տեառն Աստուծոյ, զի ցայնժամ չև էր աւծեալ քահանայ. և նախանձեալ ընդ այն սատանայի՝ որթուն ետ երկրպագանել և ոչ եզիտ Ահարոն եթէ զո՞ր նման արասցէ զկուռսն. ի տագնապել զնա ժողովուրդն. Եւ իբրև ել ոսկին ի հրոյն չունէր ինչ նմանութիւն որթու. ապա կոչեաց Ահարոն քանդակիչս և ետ մաքրել զնա ճշմարիտ որթ. Արջառ և ոչխար բազում ունէր ժողովուրդն յանապատին, բայց միս ոչ ուտէին զի այնպէս աւրինադրեալ էր Աստուծոյ։ Եւ պատարագ զոր առնէին՝ հուրն ճարակէր. և յայտ անտի է զի ասաց Աստուած. Յորժամ մտանիցես յերկիրն ժառանգել, եթէ ցանկաս մսոյ, յայնժամ ուտիցես միս, և զարիւն մի ուտիցես, այլ յերկիր հեղցես։ Որով յայտ է թէ յԵգիպտոս զանսուրբն անխտիր ուտէին.

*) Այսպէս յօր.

իսկ յանապատին աւրէնս ընկալան չուտել միս, վասն որոյ և մարգարէն ասէ, Ցանկացան ցցանկութիւն յանապատին. Բայց առաջաւորութեանն բաղարջ էր որ բերէր զաւրինակ մարմնոյն Քրիստոսի, և շաւիղ էր նաշխի ցտիկին. Խնդրելի է մեզ ելիէ յօրեանն է, ելիէ մանանա, պի իւրեանց արմտիս ոչ գոյր և յաւտար ապագայ չառնուին պի պիղծ էր. և զմանանայն յերկանի աղային և ի ձմերի եփէին, որ բերէր զաւրինակ մարմնոյն Քրիստոսի. պի լիէ աւրինակն անխմոր էր, պիտարգ ճշմարտութիւնն խմորեալ լինի. Փառք Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ յաւիտեանս.

Զմեղապարտ գոյզ ղմօ-նա ե գձա-ղան իմ յեղեկե ի Քրիս-տոս:

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻՈՑ ՀԱՑՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

Արդ՝ վասն պի ի պահոց քառասնորդն կոչի աւր միուրբաթ՝ չարչարանք խաչելութեանն Տեառն, և առիթ կոչման չարչարելոյն յաշխարհիս, ունել յանձին զաւրինակ չարչարանացն Տեառն՝ առ ի փրկութիւն հոգւոց չարչարակցացն Տեառն, և առ ի պահպանութիւն անձանց պատուիրանապահացն Տեառն, առ ի լինելոյ չարչարակից խաչելութեանն Տեառն, փառակից յարութեանն, և առիթ կոչման մեղաւորացն յապաշխարութիւն. Արդ՝ յայսմ քառասներորդի, որպէս պի աւրէնն է պշարամի և պկիրակէն որպէս զուրբաթ և պշորեքշաբաթի պահել պհետ աւրինացն առնլոյ. Եւ յայնմ քառասներորդի որ կոչի կիւրակէն կոչի աւր առաջին, և սկիզբն աւուրց յարութեան, և ուրախութիւն աշխարհի, և աւետիք արքայութեան, լի ամենայն ուրախութեամբ անձանց պատուիրանապահացն արդարութեան. աւրէն է զուրբաթին և պշորեքշաբաթի իրրև կիւրակէն կոչի աւր առաջին

րի։ Շատ են մեզ այլ կամաքն քառասուն աւուրն, կանեփ հատ, կտաւատ, փոխինդ, հատ, սամթաջուր։

Արդ այսու քառասնորդաւ Տէրն ի լերինն փորձութեան տարաւ յետս զփորձիչն սատանայ, որ է աւրինակաբեր յաղթութեան ամենայն հաւատացելոց։ Միթէ Աստուծոյ պահել ինչ պիտոյ էր ո՞չ ապաքէն վասն աւրինակի մարդկան առնէր զայն։ Արդ եթէ զհանապազաւրն մեռանել ոչ կարեմք ըստ բանին Պաւղոսի, այլ զոնեա քառասուն աւուրբքս լինել հաղորդ չարչարանացն Քրիստոսի։ Զի զբազանակեալ *) մեզք տարւոյն, քառասուն աւուրբքս ընկեսցուք յանձանց։ Ոչ զիտես, զի որ միտեալ մտաւք չարչարակից լինին չարչարանացն Քրիստոսի, նոքա միայն կարեն լինել փառակից յարութեանն։ Քանզի ասէ թէ ո՞չ միայն հաւատալ ի Քրիստոս, այլ վասն անուան նորա չարչարանս ընդունել։

Արդ՝ այս քառասունք չարչարանք խաչելութեանն Տեառն, և այն քառասունք յարութիւն կենդանութեան Տեառն։ Այս քառասուն քացախ և լեղի չարչարանացն Տեառն, և այն քառասուն խորիսխ մեզու, և ձկան խորովելոյ յարութեանն Տեառն։ Այս քառասուն զինուորացն կնքով պահել զգերեզման Տեառն և այն քառասուն, հրեշտակացն զաւետիսն տալ Մարիամանցն զ յարութենէն Տեառն։ Այս քառասուն միջնորդ ապաշխարութեան, և այն քառասուն երաշխաւոր թողութեան։ Այս քառասուն քաւիչ յանցանաց. և այն քառասուն թողիչ մեղաց։ Այս քառասուն լալոյ և արտասուաց, և այն քառասուն ցնծութեան և ուրախութեան։ Այս քառասուն սերմանելոյ ցաւովք և տրտմութեամբ, և այն քառասուն ժողովելոյ փառաւք և զովութեամբ։ Արդ՝ այս քառասնորդաւ մեծ մարգարէն Մովսէս ետ զաւրէնս ժողովրդեանն, և այն քառասնորդաւ քաւեաց Մովսէս զ յանցանսն Ահարոնի և զ յանցանս ամենայն ժողովրդեանն։ Այս քառասնորդաւ չորաւ Եղիա ի լեառնն Սինէական առնուլ հրաման ի Տեառնէ զվերանալոյն իւրոյ յերկինս։ Այսու պահաւք ապրեցան երեք մանկունքն ի բարձրաբերձ տոչորական հրոյն սատակման։ Այսու պահաւք լուծին Նինուէացիքն զվճիռ մահուան զՏէրունական հրամանին առ ի լինելոյ ընդունելական պահք ապաշխարութեանն նոցա, և արագաթող լինելոյ մեղք յանցանաց նոցա։

*) Այսպէս յօր. 'ի լուսանցս. զգարան.

ԵՐԱՆԵԼՈՅՆ ԿԵԼԵՍՏԻԱՆՈՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՀՌՈՄԱՅ, ԹՈՒՂԹ ԱՌԱՋԻՆ ԱՌ ՆԵՍՏՈՐ

Ո՞չ զիտեմ ուստի ի մերս հասանէ լսելիս, իբր թէ հաւատ իմն հեղեալ ի քէն նորաձևս, որ է արտաքոյ բարեպաշտութեանն, այլ զլուր քոյոց հաւատոցդ անտես արար ք, քանզի դարմացումն մերձ է առ մեզ, եթէ դու որ յիմաստութիւնսն մեծագոյնս խորհեցեալ, և վայելչիցս զիտութեան բարձրութիւն բարձրացեալ, զի՞արդ այդպէս վաղվաղակի յանզիտութեանց ընկզմեցար խորխորատ։ Իսկ եթէ այսպէս, որպէս բանս հաստատէ, թշնամանեալ լինի ուրեմն ի քէն Երրորդութեանն համագոյութիւն։ Ուրացեալ լինի և արժանաւոր պատիւ Աստուածածնին Մարիամայ, վասն որոյ պատշաճաբար համարիմ ըստ քեզ, և առ քեզ և ընդդէմ քո զասացեալն որ զոչելով աղաղակէ, եթէ՝ Բազում դարութիւնքդ՝ զքեզ ի մոլորութիւն դարձուցին։ Բայց ես ոչ դարձուցին միայն ասեմ, այլ և զանցուցին ևս։ Քանզի ձգեցեր զձեռս քո առ ի յԱստուածամարտութիւն, և զաւտի ածեալ տարեալ եղեր, ուր ոչն կամէիր և ոչ զիտէիր. զի թէ էիր զիտացեալ, ոչ արդեաւք զԱստուած խորհէիր քեզ ընդդիմամարտ, և կամ ընդդէմ խթանի աքացել, որ ոչն էր քեզ կարողական։

Ուստի և վայելուչ կարծեմ յաղագս քո առնուլ զՄովսէսեանն ձայն փոխ, և սուզ ինչ այլաբանելով ընդ քո յեղափոխութեան հաւատոցդ, մանաւանդ թէ յանհաւատութեանդ կամաց, ասեմ, Այս այր յիմար և ոչ իմաստուն. ո՞չ առ ինքն է հայրն քո որ ստացաւ, արար և ստեղծ զքեզ, և դու զայդ Տեառն հատուցանես, քանզի Աստուած զոլով ստացաւ զքեզ, և էած յանզոյութենէ ի զոյութիւն։ Իսկ դու անստացար զբազմազին մարգարիտն Քրիստոս, և ոչ Նաբովթայ արեանն զոչելով յերկրէ զնոյնզունակ ի քեզ բերելով նմանեցուցեր։ Քանզի

նա ի հայրենի ժառանգութեանցն զրկել ո՛չ առնոյր յանձն, և զմահ յաղագս այնորիկ կրէր։ Իսկ դու զհարցն նախասահմանեալ ի քեզ հաւատս ի բաց մերժելով, զրկեցար և փախստական եղեր իբրև զամպարիշտն ոչ հալածեալ։ Եւ այժմ մեր այսչափ աղաչելովս և նախազոչելովս զքեզ, ոչ կամիս դառնալ որպէս զնմանին քո զԱսայէլ, որ երբեմն հալածելով զԱբեններ յուսացեալ ի յիւրոցն արագութիւն ոտից. ոչ կամեցեալ լսել աղաչանացն մինչև զանլսաւղութեանն ժողովեաց զվարձ, նոյնժամայն խոցեալ կայր մեռեալ յերկրի հանդերձ մատնչաւքն իւրովք ոտիւք։ Վասն որոյ և ես քեզ խրատ տամ, ոտիցդ քոց ոչ հաւատալ զքեզ. քանզի աւձն դարանակալ հարկանել զգարշապարսդ. այլ մանաւանդ զլխոյդ եթէ իցէ Քրիստոս, յորմէ ամենայն մարմինն յաւդիւք և խաղալեաւք տարաբերի և խառնեալ աճէ զաճումն Աստուծոյ։

Ապա երբ հաւանեսցիս դառնալ յընդունայն յանսուրբ մոլորութենէդ, մեք ընդդէմ. . . . . շնորհին արտաձայնեսցուք։ Քանզի չէ պարտ զսրբութիւնս շանց տալ, և կամ զվարդարիտն առաջի խոզից։ Քանզի ո՛յր արդեւք զքեզ տեսանելով ի բարեպաշտութենէն յամպարշտութիւն հաստատեալն ոչ զարմասցի. և կամ ո՛յր զայդպիսի լսելով համբաւ, և ոչ երկոքին հնչեսցեն ականջքն։ Քանզի զիս. . . . *)

*) Աստանօր թերթ մի անկեալ է յօրինակէն և պակասին վերջն թղթոյն Կելեստինոսի, և սկիզբն առաջին թղթոյն Պետրոսի։

ԱՌԱՋԻՆ ԹՈՒՂԹ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿԱԿ

. . . . զոր սերմանեաց սատանայ ի մէջ եկեղեցեաց։ Եւ մինչ զայդ զամենայն լուայ ես կրտսերս Պետրոս, երկեայ յոյժ ի դատաստանէն Աստուծոյ, և ասեմ ցՅուլիանէ սարկաւագ իմ. թէ արա՛ ընդ իս հաստատութիւն, և մի ոք զիտասցէ զխորհուրդդ զայդ, մինչև կատարեսցին կամք Աստուծոյ։ Եւ երդուաւ ինձ։ Յայնժամ վստահացայ և գրեցի թուղթ իմով ձեռնարկութեամբ, և ետու ցՅուլիանէ զնոյն բան զոր ասաց ցիս, թէ գրեա՛ քոյով ձեռնարկութեամբ։ Եւ արձակեցի զնա և ասացի, թէ կոչէ զքեզ. և տայ թուղթ ի ձեռն մարդոյ որ քեզ հաւատարիմ թուի, տո՛ւր բերել, նոյնպէս և ես ի նորա ձեռն տամ բերել, և երդումն տուր նմա զի մի՛ այլ ումեք պատմեսցէ զխորհուրդդ զայդ։ Եւ ասէ ցիս սարկաւագն Յուլիանէ, եթէ է իմ ծառայ մի որպէս զիմ անձն հաւատարիմ։ Եւ մոյծ զնա յեպիսկոպոսարանն իմ, և երդմնեցուցի ի սուրբ աւետարանիչսն, և հրամայեցի ցսարկաւագն իմ Յուլիանէ, զի նստցի ի քաղաքն Կոստանդնուպաւլիս, և եղիցի միջնորդ թղթոցն զոր ես և նա գրեմք առ իրեարս ի ձեռն մանկանն իւրոյ Թէոդոսի. և կացեալ յաղաւթս արձակեցի զնա ի նմին ժամու, և եմուտ ի նաւ։ Այն որ Աստուծոյ հաճոյ և մարդկան. գրեցաւ առ իս վաղվաղակի, և զթուղթն իմ ետու բերել առ քեզ կընքով. և ի վերայն չգրեցի մինչև ուսանիմ ի քէն, թէ որպէ՞ս են կամք քո առ իս, և կնքեցի զթուղթս իմ խաչիւ ի վերուստ։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԹՈՒՂԹ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿԱԿ

Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց առ Ակակ։

Յութսուն աւուրց կատարելոց ելանելոյ աստի Յուլիանէ սարկաւագին իմոյ, ետ բերել առ իս թուղթ ի ձեռն Թէոդոսի մանկան իւրոյ, որ 'ի ձէնջ գրեցաւ առ իս, և մինչ տեսի որպէս գրեալն էր ի վերայ, ոչ առի յանձն բանալ զնա և կարդալ՝ վասն գրոյն որ ի վերայն գրեալ էր։ Քանզի գրեալ էր այսպէս. Տացի թուղթս այս առ երանելի եպիսկոպոս և հայրապետն Աղեքսանդրացւոց Պետրոս, յԱկակայ եպիսկոպոսէ, որ է հայրապետ ի Կոստանդնուպաւլիս։ Ո՛ւմ կոչես հայրապետ, ասա՛ ինձ. այն որ յառաջագոյն լի էիր բարկութեամբ ի վերայ նորա։ Քանզի հայրապետ եմ որպէս ասացերն, եթէ կամաւ և եթէ ակամայ, քանզի Աստուծոյ պահեցի և պահեցից զհաւատս իմ՝ և ոչ ուրացայ. բայց դու զքեզ զի՞արդ հայրապետ անուանեցեր, և ոչ ցաւեաց սիրտ քո թէ ո՛վ ես դու՝ որ այդպիսի չարիւք կործանեցեր զերկիր, զայդ յիշեա՛ ո՞վ մարդ, և գիտեա՛ յանձն քո, թէ զամենայն չարժումն հաւատոյս ի ձեռաց քոց խնդրելոց է դատաւորն արդարութեան։ Մինչև տեսի զթուղթն զայն որ ի քէն գրեցաւ, ոչ լուծի և ոչ կարդացի որ ի ներքս ի տարփեսին գրեալ էր։ Բայց ի նմին ժամու դարձուցի անդրէն քո կնքովն որպէս և առ իսն եհաս։

ԹՈՒՂԹ Ա. ԱԿԱԿԱՅ ԱՌ ՊԵՏՐՈՍ ՊԱՏՐԻԱՐԳ

Իմաստունք բժշկաց՝ զանդամս ապականեալս ի ձեռն երկաթոյ սրոյ սովոր են հատանել. նոյն աւրինակ և դու, հայր իմ իմաստուն, ի ձեռն հոգևոր սրոյ հատեր զկամս ամպարշտութեան և ցուցեր արդարութեամբ սկիզբն բժշկութեան, վասն այսորիկ և ես աւելի ևս վստահացայ. և հաւատամ յԱստուած յայն՝ յոր հաւատացեր դու ի նա։ Եթէ զամենայն ցաւս և վէրս խղխայթեալս սպեղանաւք կակղաւք աւծցէ ի ձեռն քո և ողջացուսցէ Յիսուս Միածին Որդին Աստուծոյ, և զաւրացուսցէ և կանկնեսցէ զանդամս կոտորեալս եկեղեցւոյ իւրոյ, և նորոգեսցէ Տէր Աստուած միւսանգամ՝ ի ձեռն քո, Հայր մեր, զայն հաւատ զոր էր յառաջագոյն, զոր ի մոլորութենէ լեզւոյ իմոյ ուրացայ, և անգիտութեամբ նզովեցի զսրբութիւն քո, այժմ զզջանամ և դառնամ որպէս յայնժամ Պետրոս գլուխ առաքելոցն սրբոց, զուրացումն իւր որ եղև վասն Քրիստոսի, և ի ձեռն տրտմութեան վաղվաղակի դարձաւ։

Եւ այժմ խնդրեմ ի քէն, հայր իմ հոգևոր, եթէ հաղորդութեամբ ընդ ձեզ լինիցիմ, չարչարանաց խնդութեամբ համբերեցից, միայն այս աւտարութիւն բարձցի հարսինն եկեղեցւոյ Քրիստոսի։ Քանզի պարտ է ինձ չարչարանս կրել իմով մարմնով, որպէս և գրեալ է, և զՔրիստոս շահեցայց, յորմէ ցայժմ զրկեցի զանձն։ Զգեցիր այսու հաւատով, Հայր, զողորմութիւն քաղցրութեան, և հեշտալի զառաքելոյն Պաւղոսի, և ասա՛ առ մեզ ամենեսեան, Որդեակք իմ զորս դարձեալ վերստին երկնեմ մինչև նկարեսցի Քրիստոս ի ձեզ։

Այլ բարիոք արարեր, որ ոչ բացեր և կարդացեր զառաջին թուղթն, քանզի որպէս ասացեր, չէր բարի ոք գրեալ ի վերայն, բայց ի ներքս այսպէս գրեալ էր։ Ծագեցաւ լոյս ուղղափառութեան, որոց այժմ ծածկեալ էր, և լուսաւորեաց որք

ի խաւարի և ի ստուերս մահու նստէաք. ապա ուրեմն առ մեզ աղաղակէ երանելին Դաւիթ թէ՝ Ամենեքեան խոտորեցան ի միասին և անպիտանացան, ոչ ոք է որ առնէ զբարի, և չէ ոք մինչև ի մի։ Այն որ ասաց թէ՝ բայց մի ասաց մարգարէն, առ ո՞ ասաց, այսինքն առ Աստուծոյ մերոյ։ Բայց թուի ինձ այժմ ասել ի վերայ սրբութեան քում, քանզի դու միայն արդարութեամբ պահեցեր զճշմարտութիւն ի մէջ քահանայից. զի ամենայն քահանայք, ըստ բանի Եղիայի մարգարէին, թողաք զԱստուած և գնացաք զհետ ամպարիշտ թագաւորաց։ Քանզի զլոյս ուղղափառութեան, որ հանապազ լուսաւորէ ի փառս, անպիտանութեամբ փոխեցաք, և արդ ի նեղութիւն և ի չարչարանս կամք։ Այլ յայտնեա զանձն քո, ճառագայթ ծածկեալ ուղղափառութեան. և լուսաւորեա՛ ի վերուստ. որք ի խաւարի և ի ստուերս մահու նստէին։ Լապտերդ բազմալոյս ուղղափառ առաքինութեան, լե՛ր նման Ստեփանոսի առաջին մարտիրոսին, և զոչեա՛ առ Աստուած փոխանակ մեր զի հալածեցաք զքեզ, և ասա՛. Հա՛յր թո՛ղ նոցա, զի ոչ գիտեն զի՞նչ գործեն։

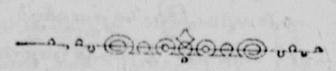

ԵՐՐՈՐԴ ԹՈՒՂԹ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿԱԿ ՀԱՅՐԱՊԵՏ։

Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց առ Ակակ։

Զգրեալսդ որ ի ձէնջ առ մեզ ետուր բերել, տրտմութիւն ի վերայ տրտմութեանց յաւելին յանձն իմ, քանզի մինչև ցայժմ մի տրտմութիւն էր անձին իմոյ ո՞րպէս արժանացայց հրաժարել յայսմ աշխարհէս ուղղափառութեամբ և արդարութեամբ, և առից զպսակն ուղղափառութեան. և ամբիծ և անարատ կացից առաջի ահաւոր բեմբին Աստուծոյ մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Այժմ, ո՞վ սիրելի, զի՞նչ կոչեցից զքեզ ոչ գիտեմ, զի ի շղթայս՝ ուստի ոչ եմ գերծանելոց փակեցեր զիս։ Եւ արդ զի՞նչ գործեցից ոչ գիտեմ, նենգել ո՛չ կարեմ, քանզի ոչ եմ՝ նենգաւոր Քրիստոսի։ Տրտմութիւն որ եղև ձեզ՝ ձեր կամաւորութեամբ բժշկել չեմ արժանի, քանզի ԼԱ, ամ զհաւան Քրիստոսի անողորմաբար սպանէք անհաւատութեամբ ձերով, զի որք ոչն եղեն ձեզ կամակից, զնոսա սրով և ազգի ազգի չարչարանաւք ամպարիշտ թագաւորացն զրկեցէք յայսմ կենաց, և զգեղեցկութիւն եկեղեցւոյն որում փոխանակ Քրիստոսն մեռաւ՝ մինչ էրն ընդ Հաւրն և առ Հաւր՝ ուրացայք, և ձեռնարկութեամբ տումարին Լևոնի ապականեցէք, երկու բաժանեալ բնութեամբքն, նմանելով առիւծոյ անողորմի, և որպէս կերակուր յատամունս ձեր զհաւան աւձտեալ պատառեցէք։ Քանզի բաժանեցէք ամպարիշտութեամբ ձերով զանբարժանելին Աստուած։ Եւ արդ՝ զի՞նչ գործեցից ոչ գիտեմ. զի տրտմութիւնդ ձեր որ եղև կամաւորութեամբ բժշկել ոչ կարեմ, քանզի այր մի մեղաւոր եմ ես և մահկանացու, բայց խնդրուածս մատուցէք Աստուծոյ, յորմէ ուրացարուքն, և մի դադարէք որպէս զի դարձցի և ողորմեսցի և փրկեսցէ զձեզ։

Սո՛ւգ առցեն ընդ մեզ ամենայն դասք սրբոցն։ Սո՛ւգ առ-

յեն ընդ մեզ բազմութիւնք երկնաւորացն զի մերկացաք զփառս նոցա: Սուզ առցէ ընդ մեզ և դրախտն որ վասն մեր տընկեցաւ, այն որ ոչ ընդունի զմեզ վասն մերոյ յիերահաւատութեան: Սուզ առցէ արեգակն, այն որ ոչ կամեցաւ տեսանել զչարչարանս Տեառն իւրոյ, բայց խաւար փոխանակ լուսոյ զգեցաւ, զի յանդիմանեսցէ զիերահաւատսն որք յայնժամ էին: Եւ այժմ սուգ առցեն ընդ մեզ ամենայն ժողովք արդարոց երևելիք և աներևելիք: Սուգ առցեն ընդ մեզ ամենայն զաւրք վերնայինք, և խնդրուածս մատուսցեն Աստուծոյ մարդասիրի Տարրիել և Միքայել զլուխք վերին զաւրացն հրեշտակաց, խնդրուածս մատուսցեն փոխանակ մեր Քերովբէք և Սերովբէք բազմահայեացք. կարճ աւետեաց, այն որ զԵրրորդութիւնն սուրբ փառաբանեն գանկզբնականն Աստուած. զի զողորմութիւնն իւր սրկեսցէ ի վերայ մեղուցեալ ժողովրդեանս: Այլ այսուամենայնիւ, խրատել զձեզ ոչ դադարիմ զի զԱստուած՝ զբարուբայցայրն, նմա աղաչանս և խնդրուածս մատուցեալ մի դադարէք, մինչև զարձցի առ ձեզ և ողորմեսցի:

ԹՈՒՂԹ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱԿԱԿԱՑ ԱՌ ՊԵՏՐՈՍ

Ձակակաց առ Պետրոս Հայրապետ Աղեքսանդրացւոյ:

Ես այժմ ինձ արդար համարիմ զանձն իմ, զանգի տեսի զքեզ զի յանձն առեր զտարտութիւնս մեր, և զսուրբ զաւակսդ չանազ զոր մատուցանես փոխանակ մեր առ Աստուած, որ ոչ ուրացար ի նմանէ: Արդ ես երանեցից իմ անձինս զի խրատեցայց ի քո բարի վարդապետութենէդ, և այժմ ծանեայ եթէ աշակերտ ես սեպհական Քիստոսի Քրիստոսի. զի ըստ յանցաւորութեանս մերում ոչ արարեր մեզ, այլ խրատիչ բարի առնայն ժարգկան երևեցար յԱստուծոյ: Քանզի բարիոք ուսուցանես թէ առ այն Աստուած զոր Պետրն ուրացարուբ, վայել է ձեզ անդադար խնդրուածս մատուցանել զի զարձցի և ողորմեսցի և փրկեսցէ զձեզ: Այլ զտումար այնր ամպարշտին զոր ինքն Լևոնի, կամակից եղեն Հարքն մեր որ յառաջ քան զմեզ էին ամպարշտի արբային Մարկիանոսի, նոյնպես և մեր որ յետ նոցա եղաք, ուրացար զրով ի միածին Որդւոյն Աստուծոյ ի Տեառնէ մերմէ Քիստոսէ Քրիստոսէ: Այլ զտումարն զայն ամպարշտութեան առաջի երկնաւորաց և երկրաւորաց և սանդարամետականաց նզովեմ ի հզօրէս յայսմ զրոյ զրեալ ձեռն իմ:

Այլ այժմ, եվ Հայր սուրբ, նայեաց յողորմութիւնն որ տուեալ է քեզ յԱստուծոյ, եթէ բարկանայցես և մատնեսցես զմեզ, և եթէ հատուցանիցես փոխանակ չարի չար, այլ հատո՛ բարիս փոխանակ չարի որպէս Հաւատարիմ Քրիստոսի: Եթէ ծոդուցուս զմեզ յայսմ կապանս ուրացութեան, եթէ ոչ բնդունիցես պայնասիկ որ ապաշխարիցեն, եթէ ոչ լուծցես իշխանութեամբ որ տուաւ քեզ յԱստուծոյ՝ պայս կապանս որ ի վերայ մեր է, այլ ձեռնարկութեամբ իմով նզովեցի զամպարշտին տումար, յայսմ հզօրի զոր զրեալ ձեռն իմ: Եւ այժմ լուռնայի մինչև խնդրուածս մատուցից Աստուծոյ մարդասիրի և վարդապետութեան քումմ:

ԹՈՒՂԹ ՉՈՐՐՈՐԴ ՊԵՏՐՈՍԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԱՌ ԱԿԱԿ

Պետրոս Հայրապետ Աղեքսանդրացւոյ.

Լռեա, սիրելի, որքա՛ւ աշխատ առնես զանձն իմ։ Լռեա պն որ ցայժմ զատապարտէիր զանձն իմ. բանպի որպէս զամէ պարիշտ ի մահ մատնէիր դիս, և զսուր թագաւորին հանէիր ի վերայ իմ։ Բայց այժմ տեսանեմ զքեզ զի պատերազմող երեխ. յառաջադոյն յապականիչ մարդկան ի նեղութիւն և ի չարչարանս կամէիր ընկենուլ պլ այժմ որ Աստուծոյ ազաչանս մատուցանես վասն իմ՝ ի հզոր սուրն պն՝ որ զանձն և զմարմին կարէ սպանանել՝ ընկեցեր դիս։ Այլ ինձ քա՛ւ լիցի Հատուցանել չար փոխանակ չարի, այլ փոխանակ չարին զբարի, և եթէ թողից, և եթէ յամեցից, և եթէ ոչ ընդունիցիմ զայնոսիկ որ ապաշխարեն։ Այլ այժմ զիտեա, որ սիրելի, եթէ ամենայնիւ աւտար Համարիմ զքեզ։ Այլ ինձ քա՛ւ լիցի Հատուցանել փոխանակ բարւոյ չար։ Եթէ Աստուած այժ տայ ինձ ոչ յամեցից և ոչ թողից, այլ ընդունիմ զայնոսիկ որ ապաշխարեն։ Այլ ես մինչ կարգայ՛ զԹուղթն զայն՝ որ ձեռնարկութեամբ ձերով գրեալ էր, որ նղովեցեր ի նմա պատմար ամպարշտին, գարմացայ և ի գարմանալոյ ոչ գադարեմ, եթէ ո՛չ գիտես որ մարդ եթէ ո՛չ գիտեմ զի՛նչ արարեր, բանպի յորժամ նզովեցեր պատմարն, նզովեցեր գՀարան քո զայնոսիկ որ ի պատմարին ձեռնարկ արարին, որք և զքեզն բահանայապետութեին, Քանզի նզովեցան նորա ի բէն, և դա- զքեզ նզովեցեր, բանպի դու ի նոցանէ բահանայապետ աւտար ես պատուհաս յեպիսկոպատութենէդ, և զի մի սրամտեցուցանիցեն զքեզ բանս պատրիկ, բանպի զարդար խաւսել ոչ ամաչեմ, եթէ Հատցէ ոք զղլուխս իմ։

ԹՈՒՂԹ ԵՐՐՈՐԴ ԱԿԱԿԱՑ ԱՌ ՊԵՏՐՈՍ

ՅԱկակայ առ Պետրոս Հայրապետ Աղեքսանդրացւոյ.

Մի ժամ ասացից, և այլ ոչ յաւելից խաւսել պատուհաս։ Ո՛վ Հայր սուրբ. Նայեայ ի շնորհս որ տուեալ են քեզ Աստուծոյ, եթէ յամիցես և եթէ թողուցուս, եթէ ոչ ընդունիցես զայնոսիկ որ ապաշխարեն, եթէ այժմ որ նզովեցի զքեզ ընդ ամենայն զքեզ ամպարշտին, և դիս նզովեցի, և թնդամ դի ոչ թնայեցի յանձն իմ, զի պատճառս զՔրիստոս շահեցայց։ Պատուհաս զանձն իմ Աստուծոյ մարգասիրին և վարդապետութեան բաժ յանձնեցի։ Բայց Նայեայ յաղօրմութիւնն որ յԱստուծոյ տուեալ են քեզ փոխանակ եկեղեցւոյ իւրոյ։ Եթէ և ամենայն եպիսկոպոսքն նզովեն որպէս զիս ամպարշտին զաւտար, զաներն և նորա ընդ նզովիւք լինել։ Այլ էյն պարիսպ աղօրմութեանն Աստուծոյ մերոյ, զի՛արդ և զդիրն ընդունիցիմ խոստովանեալ զձեզ բո, զի արդարասցիս. ապա ուրեմն զաներ սա, եթէ ոչ վասն թողութեան լինի ապաշխարութիւնս պաս, այլ կործանումն ամենայն ժողովրդեան Սկզբանք՝ որ արհամարհեալ են ի բազմութենէ բահանայից պատճիկ, մինչ արամին վասն որոց մարդկան ապականութեան՝ որ յանկարծ որք մնացին ի նոցանէ և բազմութիւն բարբարոսական ժողովրդոց խառնակեցին, և հերետիկոսք ծագր արասցեն զՀարանն Քրիստոսի. և եղիցին վերջինքն՝ չար քան զառաջինսն։ Բայց այժմ լո՛ւր ինձ, Հայր իմ, և կաց զաւտութենէդ մինչև Հաշտեցուցանես զԱստուած, որ ոչ ուրացար ի նմանէ, զի ջնջեսցէ ի միջ ի բահանայից որ ապաշխարեմք զձեռնարկութիւն ուրացութեան մերոյ և զարձուսցէ առ մեզ զուղղափառութեան պսակն։

Գոչեա և դու, ո՛վ Հայր, առ Աստուած, այն որ ոչ ուրացար ի նմանէ, որպէս զերանելին Մովսէս որ ասէր՝ Եթէ թողութիւս դոյա զմեզս Թո՛դ, թէ ոչ և զիս ջնջեա ի գպրութենէ

քումմէ։ Նոյնպէս և Ահարոն քահանայապետ ընդ ժողովրդեանն մեղաւ, քանզի պաշտեաց ընդ նոսա զկուռսն. բայց ի խնդրուածոց երանելւոյն Մովսէսի ուրախացաւ ի բժշկութեանն որ յԱստուծոյ եղև նմա ի նմին ժամու, և ոչ աւտարացաւ ի քահանայութենէն այլ եկաց և նովիմբ պաշտեաց զԱստուած մինչև ցմահ։ Նոյնպէս և դու, հայր մեր, նմանեա երանելւոյն Մովսէսի, և զոչեա առ Աստուած, որ ոչ ուրացար ի նմանէ. և ասա. Եթէ թողուս զոցա զմեղս՝ թող, եթէ ոչ և զիս ջնջեա ի դպրութենէ քումմէ. այսպէս ասելով հաշտեցուսցես ընդ մեզ զՔրիստոս, եթէ կամեսցիս, միայն բուռն հարկանել կորուսելոցս ի ձեռն քո, և մի ամենևին կորիցուք. Էջ առ մեզ վաղվաղակի և յափշտակեա զմեզ ի թերահաւատութիւն դժոխոցս, և կացո զմեզ ի վերայ վիմին հաստատութեան որ է Յիսուս Քրիստոս, որպէս ասէ սուրբ առաքեալն. Թէ Վէմն է ինքն Քրիստոս, այն որ ոչ յաղագս այլ ինչ իրաց մարդացաւ, այլ զի փրկեսցէ զաղգս որդւոց մարդկան։

Եւ այժմ հաստատուն կաց, ո՞վ հայր, քանզի հաւատացի յայն, որ այժմ հաւատամ յԱստուած զի ոչ արգելու զքեզ։ Մի դադարեր այսուհետև փոխանակ մեր յանցաւորացս խնդրուածըս մատուցանել, քանզի տուան քեզ շնորհք յԱստուծոյ մինչև ընկալցիս շնորհս յԱստուծոյ փոխանակ մեր, քանզի՝ Զկամս երկիւղածաց իւրոց առնէ Տէր, ասէ սաղմոսարանն, և զխնդրուածս նոցա լսէ և փրկէ զնոսա։ Վասն այսորիկ զաղաչանս զայս Աստուծոյ մարդասիրի և ողորմութեան քում մատուցի։ Նայեա այսուհետև, ո՞վ հայր, յողորմութիւնն որ տուեալ են քեզ փոխանակ եկեղեցւոյ իւրոյ սրբոյ, միանգամ ասացի և այսուհետև լռեմ և ոչ խաւսիմ. բայց զի մեղա՞յ, թող ինձ։

ԹՈՒՂԹ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿԱԿ

Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց առ երանելի Ակակ հայրապետ որ ի Կոստանդնուպաւլիս։

Նեղութիւն է ինձ յամենայն կողմանց՝ և որոգայթք մահու սփռեցան ի վերայ իմ, զի յայդպիսի յեղբաւրէ զապաշխարութիւն լուայ, որ ի վեր է քան զորդւոց մարդկան։ Եթէ ոչ կացից ընդ ձեզ և չարչարեցայց և կեցից ընդ ձեզ, և ընդ ձեզ մեռայց, զի կեցից ընդ ձեզ, և ընդ ձեզ թագաւորեցայց. և թէ փակեմ զդուրս առաջի այնոցիկ որ ապաշխարեն, յորոգայթս ամպարշտին Լևոնի անկանիմ, այլ ընդրեմ ինձ այժմ, եթէ ընդ բազումս որ ապաշխարեն մեռայց, զի ուրախ եղէց յողորմութիւնըս Աստուծոյ մերոյ։

Լուր այսուհետև Հայր, լուր զխորհուրդս Աստուծոյ մերոյ, զքառասուն աւր պահեսցուք ես և դու մինչև այլ որ ոչ գիտէ, բայց միայն Աստուած, որ յիմ ձեռն հրամայեաց քեզ։ Այլ զայդ քառասուն աւուրս մի՛ գիտասցեն քահանայք և ժողովրդականք, զպատճառս հիւանդի ընկալցիս, և մի՛ մտանիցես ի սուրբ սեղանն Աստուծոյ մինչև ցլնուլ հրաման կանոնին, և փոխանակ ամենայն ժողովրդեանն ուղղափառաց աւրհնութեան արժանի եղիցիս. որպէս զի փոխանակ ամենայն մարդկան արգելցիս. զի փոխանակ ամենեցուն ընկալցիս զթողութիւն։ Քանզի զամենեսեան դու զայթակղեցուցեր, քանզի խափանեցեր յաւուրս Բասիլիսկոսի լինել միաւորութիւն եկեղեցեաց։ Այլ զայդ զԽ, աւուրս կանոնի, զոր Աստուած ամենայնի Յիսուս Քրիստոս, յիմ ձեռն հրամայեաց քեզ, պահեսցուք խորհրդիւ ես և դու միայն, փոխանակ ամենայն ժողովրդեան եկեղեցւոյ սրբոյ։ Հաց ըստ կամաց ոչ կերիցուք, և իւղով ոչ աւծցուք, զգինի և զեաւղի մի՛ արբցուք, բայց յընդոց ինչ երկրի, և լալով և արտասուաւք

լուասցուք զմարմինս մեր մեղաւոր զցայգ և զցերեկ, և անդադար խնդրուածս մատուսցուք Աստուծոյ մերոյ, զի նայեսցի ի խնդրուածս մեղաւորիս փոխանակ քո, և փոխանակ ամենայն քահանայից որ ապաշխարեն, և փոխանակ ամենայն ժողովրդեան, զի Աստուած ողորմութեամբ իւրով դարձուցէ զքահանայսն որ ապաշխարեն ի որբութիւն աւծման առաջին ուղղափառութեան, և Հոգին սուրբ որ ի Հաւրէ յիս բնակեալ վասն ողորմութեան իւրում ի վերուստ. իջցեն ի վերայ քո, և ի վերայ քահանայիցդ որ ապաշխարեն։

Այլ յայն նզովից, որ դու զքեզ նզովեցեր, և զքահանայութիւն քո, ես վասն ողորմութեան Տեառն Աստուծոյ մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, այն որ հրամայեաց ինձ Հոգւովն սրբով, արձակեմ զքեզ, և եղիցիս արձակեալ, և այսք ամենայն նոյնպէս եղեն, և կատարեցաւ Հոգւով սրբով, ամէն։

Այլ յորժամ Աստուած մեծ և հզաւր հրամայեաց ինձ, զի կանոն եդից քեզ զայսչափ աւուրս. մինչև ես մարդ մահկանացու զԱստուած աղաչեցից, զի ողորմեսցի ի վերայ իմ փոխանակ ամենայն ժողովրդոցս, կամ վաղվաղակի ջնջեսցէ զիս յառաջ քան զձեզ։ Այլ այժմ ահիւ և դողութեամբ ընկալցիս զկանոնս, քանզի հաւատամ յողորմութիւն նորա, թէ ընդ ձեզ ամենեսին կեցից. զի ինքն ի սուրբ Աւետարանին իւրում աղաղակէ և ասէ։ Եկայք առ իս ամենայն աշխատեալքդ, և ես հանգուցից զձեզ։

Այլ վասն այնոցիկ որ յուրացութեան մեռան տումարին հաւանեալք. և ոչ ապաշխարեցին, մի՛ իշխեսցես դու, և ոչ ես, և ոչ այլ որ վասն նոցա պատարագ մատուցանել, քանզի ոչ ընդունի Տէր Աստուած մեր զպատարագսն վասն նոցա, զի ուրացան ի նմանէ, այլ դնէ ընդդէմ նոցա զդրունս արքայութեանն՝ Յիսուս Քրիստոս Աստուածն ամենայնի, այն որ ասաց իւրով բերանովն, Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, եթէ որ ուրասցի զիս առաջի մարդկան, ուրացայց և ես զնա առաջի Հաւր իմոյ որ յերկինս է։ Բայց ևս առաւել ասեմ քեզ վասն այնոցիկ որ զպատարագս նոցա արարեր ապիրատութեամբ, այսինքն Մարկիանոսի և Պողքերայ թագաւորաց հերետիկոսաց, և Պողինայ և Անտեղիսեայ և Եզնագիտեայ՝ որ յառաջագոյն եպիսկոպոսք էին հերետիկոսք, և Շմաւոն վանաց երիցու, և այլոց սարկաւագաց և անապատաւորաց։ Այլ զայդ ամենայն պարտ էր քեզ ծանուցանել ինձ վասն

նոցա առաջի Աստուծոյ. զի վասն հաւատոց ասեմ զոր ինչ ասեմս, մի՛ եթէ թողացեալ ինչ որ քննիցեմք զայդ ամենայն և անկանիցիմք։ Քանզի ոչ չարչարեցաք ինչ վասն հաւատոց, զուցէ լինիցիմք տգէտք և հաղորդիցիմք ի պատարագս հերետիկոսաց։ Ո՞ղջ լեր Տերամբ եղբայր իմ սիրելի։

ԹՈՒՂԹ ՉՈՐՐՈՐԴ ԱԿԱԿԱՅ ԱՌ ՊԵՏՐՈՍ

Ակակ հայրապետ որ է ի Կոստանդնուպալիս, առ Պետրոս հայր իմ և հայրապետ Աղեքսանդրացւոց։

Ամենայն ինչ ըստ ազաւթից իմոց կատարեցաւ առ իս, և այժմ յանձն իմ զիտեմ թէ կոչիմ ես ի փառաւորելոյն որ յերկինս է յողորմութենէն Աստուծոյ մարդասիրի, որ հրամայեաց քեզ խոնարհել և խնդրել ի նմանէ փոխանակ մեր՝ որ էաք ի մոլորութեան։ Այլ վասն նզովիցն այնոցիկ որ զիս նզովեցի, լուծումն կատարեալ ընկալայ ի Յիսուսէ Քրիստոսէ որ ի ձեռն քո խաւսեցաւ Հոգւով սրբով։ Եւ վասն պահոցն զոր խորհրդիւ ի ձեռն քո հրամայեաց ինձ Աստուած, եթէ կամեսցի Տէր, կատարեցից որպէս սահման եդեր աւուրց քառասնից ըստ քում հրամանի։ Այլ վասն այնոցիկ որ ձեռնարկ արարին ի տոմարին, և ոչ ապաշխարեցին, եթէ ոչ մատուցից փոխանակ նոցա պատարագ, ոչ կարեմ առնել։

Քանզի ահա եպիսկոպոս Գնագիոս, որ յառաջ քան զիս էր, մեծապէս մատուցանէր զպատարագս փոխանակ նոցա, մանաւանդ Շմաւոնի երիցու և վանականի։ Եւ արդ ես զիա՞րդ կարիցեմ յետ այսչափ ամաց արգելուլ զժողովուրդս զայս, քանզի թէ արգելում ի նմին ժամու հրով այրիմ ի նոցանէ, այսինքն ի թագաւորաց և յեպիսկոպոսաց և յերիցանց և ի ժողովրդականաց։ Քանզի ասեն ցիս այսպէս. եթէ այն ամենայն ժողովուրդք կորեան, եթէ ամենայն ժողովուրդ որդւոց մարդկան որք յառաջագոյն ննջեցին ի Մարկիանոսէ մինչև ցայս աւր կորնչել ասեմք, լինի խառնակութիւնք մեծ ամենայն եկեղեցեաց։ Բայց զզուշացիր և քննեա, ո՞վ հայր, զուցէ անդրէն դարձցին ամենայն ժողովուրդքս ի տոմար ամպարշտին Լևոնի, որպէս յայնժամ Իսրայէլն դարձաւ յԵգիպտոս. և որպէս յառաջագոյն ասացի. լինի յետինս չա՞ր քան զառաջինն։ Բայց որպէս այժմ վասն

մեր եցոյց քեզ Աստուած որ կենդանիքս եմք, սոյնպէս և վասն այնոցիկ որ մեռանն, յայտնեսցէ քեզ, որք ձեռնարկ արարին ի տումարին ամպարշտին Լևոնի։ Նայեաց այսուհետև, ո՞վ հայր, ի շնորհսն որ տուեալ են քեզ յԱստուծոյ փոխանակ եկեղեցւոյ իւրոյ։ Վասն այսորիկ առողջութեամբ պահեցար մինչև ցայժմ ի մարդասիրէն Աստուծոյ, զի ի ձեռն քո լուծցէ զամենայն քահանայս իւր Տէր Աստուած քո, և զամենայն ժողովրդեանս զուրացութիւնս։ Քանզի այն որ կարողն է արձակել և ազատեցուցանել ի կապանաց, դիւրաւ կարող է արձակել զայնոսիկ որ ի կապանս իցեն։ Այլ նայեաց այսուհետև, ո՞վ հայր, յողորմութիւնն որ տուեալ է քեզ յԱստուծոյ փոխանակ կաթուղիկէ եկեղեցւոյ իւրոյ սրբոյ։

ԹՈՒՂԹ ՎԵՑԵՐՈՐԴ. ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿԱԿ

Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց առ Ակակ հայրապետ որ է ի Կոստանդնուպաւլիս։

Քանզի զամենեսեան որ Աստուծոյ հաճոյ են և ընդունելի ընկալայ, այսինքն զապաշխարութիւն քո և զայլոց քահանայից որ կենդանի են և ամենայն ժողովրդեան բժշկութիւն վաղվաղակի ընկալայ. վասն որոյ յայտնելոց են ի ձեզ։ Այլ վասն այնոցիկ որք մեռան անաւրէն ձեռնարկաւ տումարին հրէականի, այն որ երևեցաւ յամպարշտէն Լևոնէ, չէ պարտ մեզ, եթէ զպատարագս նոցա առաջի Աստուածութեանն մատուցուք, զի մի և մեք ընդ նոսին կորնչիցիմք։ Եթէ երանելին Մովսէս, հեզն քան զամենայն որդիս մարդկան, մատոյց երբէք պատարագս փոխանակ Կորխեայ և Դադանայ և Աբիրովնի, ապա և մեզ պարտ է փոխանակ նոցա պատարագս մատուցանել։ Եւ վասն առաքելոցն սրբոց զի՞արդ ոչ ասեմք, եթէ Պետրոս գլուխն առաքելոցն սրբոց՝ Սիմոնի մոգի որ մկրտեցաւն և անդրէն դարձաւն, մատոյց երբէք պատարագ նորա փոխանակ, ապա ուրեմն և մեք պարտիմք մատուցանել։ Եթէ երանելին Պաւղոս փոխանակ Հիմենայ և Աղեքսանդրոսի, այնոքիկ որ ի ճշմարիտ հաւատոցն ուրացան, մատոյց երբէք պատարագ, ապա և մեք պարտիմք փոխանակ նոցա մատուցանել պատարագ։ Եթէ ամենայն ժողովք առաքելոցն սրբոց, փոխանակ ամենայն հերետիկոսաց որ մեռանն, այսինքն Պրոտէի կամ Աւղոսի մատուցին պատարագս, ապա ուրեմն և մեք պարտիմք մատուցանել։ Եթէ ամենայն ուղղափառ հայրապետք և եպիսկոպոսք զպատարագս հերետիկոսաց ընկալան, այսինքն Արիանոսաց Պոտէի*),

*) Այսպէս յօր.

ապա և մեք պարտիմք ամենևին զհետ հարցն մերոց գնալ եթէ կամաւ և եթէ ակամայ։ Եւ վասն այսորիկ ոչ կարես ինձ ցուցանել, ո՛չ յԱստուածային պատուիրանաց, և ո՛չ յառաքելոցն սրբոց, եթէ մատուցին պատարագս առաջի Աստուածութեանն փոխանակ հերետիկոսաց։

Այսուհետև լո՛ւր յինէն կրտսերոյ հրամանի քեզ յԱստուծոյ, զոր ինձ՝ որպէս թէ հաւատամ յողորմութիւնս նորա՝ ի շինութիւն յանձնեաց եկեղեցւոյ իւրոյ։ Եւ վասն այնորիկ զոր ասացեր թէ ոչ կարեմ չառնել զպատարագս նոցա վասն ժողովրդեանս, զի մի եղիցի աղաղակ և խառնակութիւն եկեղեցեաց սրբոց։ Պարտ է մեզ այսուհետև հրամանաւ Աստուծոյ պատուէր տալ սրբութեան քում, եթէ յորժամ առնիցես զպատարագս նոցա, այսինքն Մարկիանոսի և Պողոքերայ ամպարիշտ թագաւորաց, և Պեղինեայ, և ԱնՏեղիսեաՅ և Գնադիսեայ, որ յառաջ քան զքեզ եպիսկոպոսք էին հերետիկոսք, և Շմաւոնի երիցու և վանականի, և այլոց քահանայից և անապատականաց, յորժամ սարկաւագն զանուն միոյ ի նոցանէ քարոզէ ի պատարագամատուցին, յայնժամ դու հայրապետդ ի պատարագին յայնմ զոր մատուցանես՝ զոչեա՛ խորհրդիւ առ Աստուած որ քննէ զծածկեալս. Տէր Աստուած ամենակալ մի՛ արհամարհեր զպատարագս վասն անուանցն որ քարոզեցաւ ի սարկաւագէն, զի անունն այն յիւր մասն գնայ, զի առաջի արդար դատաստանի քո մարդ ոչ կարէ կալ, այսուհետև ընկալ Տէր Աստուած մեր զպատարագս զայս սուրբ, ի վերայ սուրբ սեղանոյ քո յերկինս, փոխանակ այնոցիկ որ ուղղափառութեամբ ննջեցին, վասն անուանդ քո սրբոյ և մարդասիրի։ Այսուհետև փոխանակ Պողինէի եպիսկոպոսի հերետիկոսի, մատո՛ զպատարագն քո առաջի Աստուածութեանն վասն Գէոսկորոսի հայրապետի որ էր յԱղեքսանդրիա, այն որ վկայեաց յաւուրս Մարկիանոսի թագաւորի հերետիկոսի։ Եւ փոխանակ Անտեղիսեայ եպիսկոպոսի հերետիկոսի, արա զպատարագն երանելոյն Թէոդոսի եպիսկոպոսի Երուսաղէմի, այն որ վկայեաց յաւուրս Մարկիանոսի արքայի հերետիկոսի։ Եւ փոխանակ Գնադիոսի եպիսկոպոսի հերետիկոսի, արա՛ զպատարագն երանելոյն Տիմոթէոսի հաւատարիմ Հաւր մերում հայրապետի Աղեքսանդրացւոց։ Եւ փոխանակ Շմաւոնի վանաց երիցու հերետիկոսի, արա զպատարագն երանելի եղբաւրն Տիմոթէոսի այսինքն Անտեղիս երիցու՝ այն որ վկայեաց ի Գանգրա

յաւուրս Լևոնի արքայի հերետիկոսի։ Եւ փոխանակ Մարկիանոսի արքայի հերետիկոսի, արա զպատարագն երանելոյն Եւսեբի երիցու եղբաւր մերում որ վկայեաց յԱղեքսանդրիա։ Եւ փոխանակ Պողքերայ թագուհոյ հերետիկոսի, արա զպատարագն երանելոյն Եւդոկեայ թագուհւոյ ուղղափառի։ Եւ փոխանակ ամենայն ժողովրդեանն և հերետիկոս եպիսկոպոսաց որ մեռանն, արա՛ զպատարագն ամենայն ժողովրդեան փոխանակ որ կենդանի են այժմ, և ուղղափառ եպիսկոպոսաց, և քահանայից, և անապատականաց և շինականաց։

Այլ զայդ ամենայն, ո՞վ սուրբդ Աստուծոյ, մինչ խորհրդիւ կատարես, զամենայն ժողովուրդդ անարատ պահեա և ամբիծ, և փրկես ի ձեռաց հերետիկոսաց, և պատարագն այն որ ի քէն Տեառն Աստուծոյ մատչի, սուրբ անարատ և անխտիր ընդունի։ Եւ սուրբ պատարագն որ ի քէն մատչի մարդասիրի Աստուծոյ մերում, վասն այնր զի զանուանս հերետիկոսացն ոչ յիշեցեր. ո՛չ բարկանայ։ Լե՛ր այսուհետև առ Տեառն Աստուծոյ մերում յահեղ ժամուն յորժամ զաւրք ամենայն վերնայինք ահիւ և դողութեամբ շուրջ զքեւ կան. և նային ի Յիսուս Քրիստոս Որդին Աստուծոյ որ ի քէն հայրապետէ պատարագի փոխանակ կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցւոյ իւրոյ սրբոյ։ Գոչեա՛ այսուհետև խորհրդիւ ի սրտի քում առ Աստուած ամենայնի շնորհաւք որ տուեալ են քեզ, և ասա. Ոչ յիշեցից զանուանս նոցա ի շրթունս իմ. բայց յիշեցից զայնոսիկ որ վասն անուան քում ուղղափառութեամբ մարտիրոսացան, զի և մեք ընդ նոսա արժանաւոր լիցուք ժառանգաւոր լինել արքայութեան քում։ Եւ Հոգին սուրբ լուիցէ քեզ և իջցէ ի վերայ պատարագի քում, և իւրով Աստուածային զաւրութեամբն սրբեսցէ զքեզ քահանայ, և զայնոսիկ որ շուրջ զքեւ կան զաւրք երկնայինք, այնք որք յառաջագոյն շուրջ կային զքեւ, և զամենայն քահանայս, և զամենայն ժողովուրդս որ ի խնդրուածոց քոց կան, քանզի հանգեաւ Հոգին սուրբ այն որ հաւասար է զաւրութեամբ և իշխանութեամբ ընդ Հաւր և ընդ Որդւոյ. նոյն Հոգին սուրբ զաւրութեամբ Աստուծոյ, իջցէ և լցցէ զամենայն խորանն, այսինքն զսուրբ սեղանն յորոյ վերայ Քրիստոս ի քէն քահանայէ պատարագի, բաշխի կոչեցելոց և ընտրելոց։ Ինքնին իսկ Հոգին սուրբ իջցէ ընդ քեզ քահանայապետի և ծածկեսցէ զամենայն խորանն և մեծաւ իշխանութեամբ և կարողութեամբ

իւրով դարձուսցէ և արասցէ զհացն զայն մարմին Որդւոյն Աստուծոյ Յիսուսի Քրիստոսի. նոյնպէս զբաժակն՝ զգինին արկեալ՝ դարձուսցէ և արասցէ իւրով Աստուածային իշխանութեամբն արիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Միածին Որդւոյն Աստուծոյ, այն որ ել և հեղաւ յԱստուածային կողիցն ի քաւութիւն և ի թողութիւն մեղաց։ Քանզի յայնմ Աստուածային արեան լուացաք և սրբեցաք և փրկեցաք, և թագաւորէ կաթուղիկէ առաքելական սուրբ եկեղեցի իւր մինչև ի տիեզերս երկրի։ Այսպէս ճշմարիտ հաւատովք ուղղափառութեան, քահանայքս Տեառն ամենակալին զամբիծ և զանարատ առնուցումք զմարմին և զարիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, այլ նմա փառք և պատիւ և յաղթութիւն և արքայութիւն յաւիտենից ընդ Հաւր և ընդ կեցուցիչ Հոգւոյն այժմ և միշտ և յաւիտեանս ամէն։

Այլ վասն այնոցիկ որ ի բազում եկեղեցիս ուղղափառ եպիսկոպոսք, և այլ քահանայից սրբոց որոց պատարագ առնեն, այնոքիկ ձեռնարկ արարին ի յամպարշտին տումարին և անապաշխար մեռան, քանզի ոչ կարէ ամենայն մարդ խելամուտ լինել պատուիրանին Աստուծոյ՝ յորմէ ոչ լինի աղաղակ և խառնակութիւն, վասն զի չեն արժանի խորհրդեանն Աստուծոյ, այն զոր ասաց Աստուած ի մէջ երկուց վկայից . . . . . սին և զաւրութեամբ Հոգւոյն սրբոյ անքննելի Աստուծոյ ամենակալի երևելեաց և աներևելեաց, եթէ ընդունիմ այսուհետև զայս ամենայն որ յայսմ թղթի գրեալ են։ Եւ մինչ դու ձեռնարկ առնես ի ներքս, տո՛ւր բերել վաղվաղակի առ իս, զի և ես յորժամ տեսից զձեռնարկն քո որ ի նմա գրեալ ի, փառաւորեցից զԱստուած, զի այսուհետև ընկերակից եմ ես։ Այլ յորժամ ընդունիմ զթուղթն քո զուղղափառութեամբ որ վկային յամենայն ուղղափառ եպիսկոպոսաց և քահանայից և յանապատականաց, և առաքեմ ի նմին ժամու խնդրուածս և աղաչանս մատուցանել արքային Զենոնի. քանզի այսուհետև յայտնապէս ամենայն մարդկան նզովեցի զտումար ամպարշտին զի եղիցի միաւորութիւն եկեղեցեաց։

Այլ դու, ո՞վ սիրելի, պատրաստեա՛ զանձն քո, զի յորժամ ի թագաւորէն կոչեսցիս, զի՞արդ պատասխանի արասցես հեղութեամբ և հանդարտութեամբ, որպէս թէ ոչ գիտիցես զիրս զայս, զի մի անկանիցիս ի փորձութիւն։ Եթէ գիտիցէ զխոր-

հուրդս մեր ամենեին և ասիցէ ցքեզ, ցայժմ և զիս մոլորեցուցանէիր և զժողովուրդս, քանզի ասէիր ամենայն մարդոյ, թէ Պետրոս Աղեքսանդրացի հերետիկոս է, զիարդ այժմ ուղղափառ համարիս դու զնա, վասն այսորիկ հրամայեմ սրբութեան քում, եթէ բազում իմաստութեամբ խաւսեսցիս ընդ արքայի, միթէ անկանիցիս և ի բանից քոց դատապարտեսցիս։ Այլ Աստուած որ յուսացար ի նա, այն որ ընկալաւ զապաշխարութիւն քո, նա տացէ զաւրութիւն և իմաստութիւն սրբութեան քում, և եղիցի միաւորութիւն եկեղեցեաց անշարժ և հաստատուն հաւատոյն։ Այսուհետև եթէ ընդունի արքայ զաղաչանս մարդկան, սրբասէրք որ այդր կան և կամեսցին ընդ ուղղափառութիւն մեր, յայնժամ և դու այնուհետև աներկիւղ խնդրուածս և յայտնապէս աղաչանս մատոյ արքայի. զի արասցէ իւր ձեռամբ գիր, զի դարձցի և նզովեսցէ զամենայն հերետիկոսս, և զամպարիշտ կործանաւղն ամենայն ժողովրդոց, որ կոչեցաւն Պոտէ Լևոնի եպիսկոպոսին Հռովմայ հրէական տումարն, այն որ ի Քառկեդոնի ամպարշտութեամբ եղև ընկալեալ վասն թերահաւատին Եւտիքեայ։ Եւ զթուղթն թագաւորին մինչ ուղղափառութեամբ լինի գրեալ յարքայէ Զենոնէ և ի սրբասիրութենէդ քումմէ, տուր բերել առ իս և կարդացից զնա, եթէ նմանիցէ հաւատոյ առաքելոցն սրբոց, և հարցն մերոց սրբոց որ ի Նիկիա ՅԺԸ. և որք յետ նոցայն ժողովեցան ՃԾ. որ ի Կոստանդնուպաւլիս և Մ. քն որ յԵփեսոս ժողովեցան վասն ամպարշտին Նեստորի, ապա և ես ի նմին ժամու ձեռնարկ արարից ի գիրսն, և յայտնեցից զանձն իմ։ Եթէ կամք իցեն Տեառն Աստուծոյ մերում, դարձայց անդրէն յաթոռ սրբոյ աւետարանչին Մարկոսի. և առից զհարցն իմոց, զոր Աստուած ինքնին ետ ինձ որպէս և ես հաւատամ ի նա, և այնուհետև լինի միաբանութիւն եկեղեցեաց սրբոց և հաւտք Քրիստոսի արածեսցին ի միասին խաղաղութեամբ և խնդութեամբ, զմին կեցուցանող ճարակ ի մէնջ որ յԱստուծոյ ընդրեցաք հովիւք, և խնդութիւն կատարեալ, և ուղղափառութիւն թագաւորէ ի մի միաբանութիւն սուրբ և կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցւոյ։ Յորժամ մեր աղաւթք կատարին վասն ամենայն հովուաց և հաւտից, այսինքն զքառասունսն զայն որ հրամայեցաւ քեզ Ակակայ հայրապետի յինէն կրտսերոյ հայրապետէ Պետրոսէ Աղեքսանդրացւոց, ի Հաւրէ և յՈրդւոյ և ի Հոգւոյն սրբոյ միասնական Աստուծոյ մերոյ, մինչև կատարես-

ցուք խորհրդիւ որպէս և հրամայեաց ինձ Տէր Աստուած զպահս զայս սուրբ ապաշխարութեան և փրկութեան ի կատարել Խ աւուրց յաւուր կիւրակէի, յայնժամ ինքն Տեր Աստուած յայտնապէս եկեսցէ, որպէս և յայտնեաց ինձ ի գիշերի, և հաւատամ ի նա, ինձ ասա, և քեզ այդր ժողովրդեամբ հանդերձ ի նոյն կիւրակէի, յերրորդ ժամու, մինչ մատուցանեմք զսուրբ նշխարսն զանապական և զանքննելի, և փառաւորեմք զսուրբ զԵրրորդութիւնն ընդ զաւրս երկնային և բազմահայեաց սերովբէք և քրովբէք. յայնժամ երևեսցի քեզ այդր, և ինձ ասա, ինքնին Աստուած Յիսուս Քրիստոս, սուրբ և զարմանալի նշան որ լինիցի այսպէս։ Զի զՄիածին Որդին Աստուծոյ տեսանիցես փառաւք իւրովք յայտնապէս, ի կերպարանս մանկան, որ զզեցեալ է պարեզաւտս կտաւի, և բազմեալ ի վերայ սկհոյն և մաղզմային որ ի վերայ սրբոյ սեղանոյն եդեալ է։ Եւ ձգեսցէ զձեռն իւր ի վերայ քո, և բարձցէ ի քէն զահ և զերկիւղ, և ասիցէ քեզ այդր, և ինձ ասա։ Քաջալերեցարուք, քանզի ջնջեցի ի ձէնջ քահանայիցդ որ ապաշխարիցէք, և յամենայն ժողովրդոց որ ապաշխարեցին զխափանումն, և զուրացութիւն որ ի ձէնջ եղև վասն իմ ի տումարին հրէականի, և այսուհետև մի՛ տեսցես դու զնա, մինչև յերկրորդ անգամ գալուստն։

ՁԵՌՆԱՐԿ ԶՈՐ ԱՐԱՐ Ի ԹՂԹԻՆ ԱԿԱԿԻՈՍ ՀԱՅՐԱՊԵՏ, ՈՐ Է Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊԱՒԼԻՍ

Պարդացի և ընդունիմ զամենայն որ ինչ յառաջագոյն գրեալ էր, և յայսմ թղթի, զոր գրեաց ձեռն քո Պետրոս Հայր և գլուխ եպիսկոպոսաց և հայրապետ Աղեքսանդրացւոց, ուղղափառ և հաւատարիմ, և խնդամ և փառաւորեմ զԱստուած որ ի քեզ ընակեցաւ, Հայր իմ սուրբ։ Ի նմին թղթի զոր գրեաց ձեռն քո, գրեցի և ես իմով ձեռնարկութեամբ և հաւատամ յանուն Հաւր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ։ Այսպէս հաւատամ զամենայն աւուրս կենաց իմոց, և այսպէս հաւատ պահեմ զսահմանս զայս՝ զոր եղի, մինչև եկեսցէ Յիսուս Քրիստոս Աստուած մեր դատել զաշխարհ արդարութեամբ, այն որ խաւսեցաւ ի ձեռն քո զայդ ամենայն ուղղափառութիւն մինչև յաւիտեան. զի նմա վայել է փառք և մեծութիւն, և երկրպագութիւն ընդ Հաւր, և ընդ Հոգւոյն սրբոյ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

ԹՈՒՂԹ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԱԿԱԿԱՅ ԱՌ ՊԵՏՐՈՍ

Ակակ հայրապետ որ է ի Կոստանդնուպաւլիս եպիսկոպոս, ցՊետրոս հայր իմ և հայրապետ Աղեքսանդրացւոց։

Որպէս զճարտարապետ իմաստուն ընկալար յԱստուծոյ հիմն ապաշխարութեան հաստատուն և անշարժ յանձն առեալ զշինութիւն եկեղեցեաց սրբոց, ոչ եթէ քարամբք և երկրաւ և կրով հաստատեցեր յերկրի զհիմն հաւատոյ, այլ բանիւք հոգևորաւք լցար յերկնից յԱստուածային իմաստութենէն, այն որ ինքն միայն է Աստուած իմաստուն։ Քանզի ուղղափառ խոստովանութեամբ զամենայն մարդ խրատեցեր որպէս Մովսէս եղև յայնժամ, որպէս Պաւղոս զհեթանոսս. զի ընդ ամենեսին ամենայն եղեր և զամենեսին շահեցար։ Եւ ո՞չ զիտեմ զինչ կոչեցից զքեզ. քանզի այլ երկրորդ Պետրոս կոչեցից զքեզ. այն մեծն և առաջինն առաքելոցն յորժամ առաքեցաւ յԱստուծոյ առ Կուռնելիոս զայս ասէր. Եւ ինձ Աստուած եցոյց ոչ զոք ի մարդկանէ խառնակ ինչ կամ անսուրբ ասել։ Նա գլուխ էր առաքելոցն դասու սրբոց և դու գլուխ ես ուղղափառաց և քահանայից որ նորոգեցան, քանզի և դու արարեր զայն զոր նա արարն. զի ընկալար զյանցաւորս յապաշխարութիւն։ Քանզի որպէս Պետրոս զՍիմոն մոգ, աղաւթիւք կործանեալ ջնջեաց, նոյնպէս և դու, ո՛վ հայր, աղաւթիւք և արտասուաւք և խնդրուածովք գոչեցեր առ Աստուածն վասն մեր և ջնջեցեր զԼեւոն և զտումարն զոր եհան ամպարիշտ բերանովն, զոր նզովեցին հարքն մեր։ Այսուհետև և դու, ո՞վ հայր և քահանայ, ողորմութեամբ զամենայն որ ընկալար, զամենեսին փրկեցեր։ Քայց յողորմութիւն կոչեմ զԲանն Աստուած, այսինքն զՔրիստոս, այն որ ի ձեռն քո խաւսեցաւ զապաշխարութիւն քահանայից, և ամենայն ժողովրդոց։ Վասն այսորիկ ընդունիմ զամենայն զոր ինչ ի թղթի աստ գրեաց ձեռն քո։ Հաւատամ և ընդունիմ զամենայն որ ինչ գրեալ է ի թղթիս, և խնդամ և

ուրախանամ և փառաւորեմ զԱստուած, զայն որ բնակեալ է ի քեզ, հայր իմ սուրբ, այն որ երևեցոյց քեզ զզարմանալիս որպէս և հաւատայիր, նոյնպէս և ինձ անարժանիս ասաց թէ ցուցանեմ։

Եւ որպէս զայդ ամենայն ընդունիմ և հաւատամ, գրեցի ի ներքս ի թղթիս ձեռնարկութեամբ իմով. և հաւատամ յամենասուրբ Երրորդութիւնն զամենայն աւուրս կենաց իմոց, և այնպէս պահեցի որպէս հրամայեցեր ինձ մինչև եկեսցէ Յիսուս Քրիստոս Աստուած մեր դատել զաշխարհս արդարութեամբ։ Եւ ետու բերել առ սրբութիւնդ քո զթուղթն քո յորժամ արարի ի նմա զձեռնարկն քո։ Այլ որպէս ի սուրբ թղթին ձեր ասացէք առ մեզ ի նմին ժամու առաքեցէք զուղղափառ և զսուրբ հարսն առ բարերար արքայ Զենոն, զի աղաչանս և խնդրուածս մատուսցեն վասն միաւորութեան եկեղեցեաց սրբոց, զի այսուհետև և յայտնապէս նզովեսցի յամենայն մարդկանէ գրով տոմար ամպարշտին։ Քանզի յուսամ յԱստուած իմ զի բանայ զբերան իմ զաւրութեամբ Հոգւոյն սրբոյ, զի զամենայն ինչ որպէս Աստուծոյ հաճոյ է՝ խաւսեցայց ընդ թագաւորին։ Զի որպէս և զձեր հրամանն և զգիրն արասցէ արքայն Զենոն, և ես ըստ նմին, և վաղվաղակի տաց ներել սրբութեանդ քո։ Բայց զայս խնդրեմ ի Տեառնէ զի հանապազ յիշեսցես զիս, որ պաշտաւնակիցս և կամակիցս եմ քո։

ԹՈՒՂԹ ԵՒԹՆԵՐՈՐԴ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿԱԿ

Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց առ Ակակ զլուխ եպիսկոպոսաց որ ենն ի Կոստանդնուպաւլիս։

Զթուղթն իմ զոր ետուր բերել ցիս, զոր իմով ձեռնարկութեամբ գրեալ էր, յորժամ ընկալայ յերանելի Թէոդուխ մանկանէ, փառաւորեցի զմարդասէրն Աստուած մեր, զի տեսի և կարդացի, և ընդունիմ ի նմա զձեռնարկն քո, այն որ ամենայնիւ հաւասար է ուղղափառութեան։ Ո՞ւստի արդիւք իցէ այս, զի կամակից և պաշտաւնակից եղեր դու ինձ առաջի Աստուծոյ, բայց զերանելիսս որ ընդ իս են եպիսկոպոսունք և երիցունք, և որք ընդ Աստուծոյ խաւսին անապատականք, առաքեցի զի աղաչանս մատուսցեն առ բարերարի արքայի Զենոնի վասն քակման ամպարշտին տումարի և վասն միաւորութեան եկեղեցեաց սրբոց։ Այլ վաղվաղակի գրեա առ իս, ո՞վ երանելի, և զգիրն որ գրեալ է ուղղափառութեամբ յարքայէ Զենոնէ, և ի սրբութենէ քումմէ, ասացես ինձ բերել, և աղաւթեա վասն մեր սուրբ և սրբասէր ընկերակից և պաշտաւնակից հայր իմ Ակակիոս։

ԹՈՒՂԹ ՎԵՑԵՐՈՐԴ ԿԱԿՈՑ ԱՓ ՊԵՏՐՈՍ

Ա կաք Հայրապետ եպիսկոպոսաց որ եկն ի Կոստանդնուպաւլիս, յՊետրոս Հայր իմ և Հայրապետ Աղեքսանդրացւոց։

Յարժամ եկին յայս բազում թագաւորութեան, երանելիք և սրբասէր եպիսկոպոսք և քահանայք և անապատականք. զամենայն ինչ սրանչելապէս արար Աստուած զարմանալիս. քանի ի նմին ժամու արբոյ Չենոն երանելի նա գահն իւր և զարմին յաւզպատաւթիւն, և ի նմին ժամու առաքեաց և կոչեաց զնս, զոր ու մի ի մէնջ չէ պարտ ասել. քանզի ուսանիմ զամենայն ինչ ի սրբասէր արանցդ՝ զոր առաքեցեր առ իս Ջի ի նմին ժամու հրամայեաց առնել դղերն, այն որ ի նմա նզովեաց զուսմար ամպարշտին, և զամենայն հերետիկոսս և զամպարիշտն Եւտիքէս, և խոստովանի զհաւատս ուղղափառութեան զոր յանձնեցին մեզ սուրբ առաքեալքն։ Եւ վաղվաղակի գալոց են առ ձեզ, նոյն սուրբ հարքն զոր առաքեցեր զոյս, և պայծառացեալ մեծութեամբ իրով Պրեզմիոս Ազատիոս մեծ բազաքի Աղեքսանդրիայ, այն որ զդիրսն երանելոյ արբոյն Չենոնի յիմ ձեռաց էառ, զի բերցէ վաղվաղակի առ քս սրբութիւնդ։ Այլ զայն զոր մինչ ընդառնիս, ով երանելի, ի նմին ժամու ձեռնարկ արասցես ի նմա և զի Յայտնեսցի այսուհետև ճառագայթ ուղղափառութեան որ ծածկեալ էր, և լուսաւորեսցէ զամենայն մարդ՝ յորժամ արձակես զմեզ յաւրացմանն կապանաց, որ ի խաւարի և ի սուերս մահու նստեաբ, և առցես յԱստուծոյ վարձս քո և վճարան քո՝ զսիրելի զսուրբ վեհերեցին Աղեքսանդրացւոց։

Ընկալ այսուհետև զհաւատարիմ Աստուծոյ զպսակն ուղղափառութեան որ տուաւ քեզ յԱստուծոյ ի գտաւորէն ուղղութեան ի Հաւրէ և յՈրդւոյ և ի Հոգւոյն սրբոյ, այն որ նմա վայել են փառք և պատիւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն, եւ ապաւեալ արա ի վերայ իմ ընկերակից և պաշտաւնակից Հայր իմ։

ՄԻՆԱՐՈՒԹԵՍՆ ԳԻՐ ԱՐ ՏՈՒԵՒ ԲԵՐԵԼ Ի ՉԵՔՆ ԵՐԱՆԵԼՈՅՆ ՊԵՐԳՄԻՈՍ ԵՊԱՏԵՊՈՍԻՆ Ի ԲԱՐԵՐԸ ԱՐՔՈՅԻՔ ՋԵՆԱՆԻՔ, ԵՒ ՅՈՒԿԱԿՑ ԳԼՈՒԽ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՑ՝ ԱՐ ԵՆ Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ, ՈՓ ԵՐԱՆԵԼԻՆ ՊԵՏՐՈՍ ԳԼՈՒԽ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՑ ԵՒ ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՀԱՒԱՏԱՐԻՍ ՀԱՍԿԱՑԱՒՈՐԻՆ ՈՂՂԱՓԱՌՈՒԹԵՒՆՈՑ

Ի նքնակալ կայսր Չենոն բարեպաշտ և յաղթող և երջանաւոր միշտ և միշտ բարի և Աւգոստոս աշխարհակալ որ Աղիպտոս և յԱղեքսանդրիա և ի Լիբիս, և ի Պենտապաւլիս, երկիւղածաց եպիսկոպոսաց և ուխտաւորաց միպնակեցաց և այլոց ամենեցուն ի Տէր խնդալ։ Ջիշխանութիւնս և պրնդիմութիւնս, պաբութիւնս և զկէնս անկուածիս մերոյ Թագաւորութեանս։

Գիտացէք զի Ա՛ ձշմարիտ ուղղափառ Հաւատն, զոր ի ձեռն Աստուածային զալատեանն եգին սրբ ի Նիկիա ժողովեալք ՅՓԸ, սուրբ Հարքն, և Հաստատեցին զարձեալ ՃՕ ըն նմանապէս սուրբ Հարքն որ ի Կոստանդնուպաւլիս ժողովեցան։ Ի տուէ և ի պիշերի ամենայն ազաւթիւք և փաւթով և աւրինաւթ խնդիր առնեմք բազմանալ և աճել ի ձեռն Հաւատոյս այսորիկ ամենայն սրբոց գսուրբ և պկաճուպիկ եկեղեցի առաբելական, վանապական և վանական մարդն մերոյ գաւտանիս ի խաղաղութիւնն, և առ յԱստուած միաբանութիւնն զբարեպաշտ ժողովուրդս կալ և մնալ, ընդունելով ի Թագաւորութենէս մերմէ Հաստատական աղաչանս, զոր մատուցանեմք Հանդերձ ձշմարիտ եպիսկոպոսապետաւթ և Աստուածապաշտ ուխտաւորաւթ և վանականաւթ և անապատականաւթ, Փրկչաւն մերով Յիսուսիւ Քրիստոսիւ, որ ի սուրբ և յԱստուածածին

կուսէն Մարիամայ մարմնացեալ և ծնեալ. զի միաձայնական փառաբանութիւնս և զպաշտաւնն գովելով պատրաստեմք յընդունել, զի հակառակորդացն ազգ փշրեսցի և ի բաց ջնջեսցի։ Ամենեցուն աստուածութեանն զիւրաքանչիւր պարանոց խոնարհեցուցեալ ընդ մերով իշխանութեամբ զի խաղաղութիւն և բարութիւն ի սմանէ եղիցի, աւդոց բարեխառնութիւն, պտղոց բարեբերութիւն, և այլ ինչ որ եթէ աւգտակար իցէ մարդկան մեծապէս շնորհեսցի։

Արդ՝ այսպէս ամբիծ և անարատ հաւատոյս, զմեր և ըզՀոռոմոյ զիրս ապրեցուցանել աղաչանք և պաղատանք մեզ մատուցանել յԱստուածասէր վանականաց և անապատականաց և յայլ պարկեշտ մարդկանէ, հանդերձ աւտասուաւք աղաչել զմիաւորութիւն սուրբ եկեղեցեաց առնել, և ժողովել զանդամս առ իւրաքանչիւր անդամս, զոր բարիատեաց բանսարկուն ի բազում ժամանակս որոշել և բարժանել փութացաւ։ Գիտասցեն զայս, զի եթէ որ ընդ միաբան և ընդ ողջանդամ մարմնոյ սուրբ եկեղեցւոյ մարտիցէ, ի պարտութիւն մատնեսցի։ Վասն զի դիպեցաւ յայսպիսի իրաց ազգաց անբաւից և անհամարից վնասք մեծամեծք, ո՞րքան ժամանակս, յայսքան ամս կենաց մերոց որ անցին, զոմանս ի փրկական և ի վերստին ծննդենէն զրկեալս. և զոմանս յԱստուածային աւրինացն և ի հաղորդութենէն ոչ ընկալեալ, առ մարդկային անխնայ պառակտելի վախճանն հասանել մահունս բազում անգամ իշխեցեալ գործել հեղմամբ արեամբ պղծեալ զերկիր, և ոչ զերկիր միայն, այլ և զաւդդ։

Արդ՝ զայս ո՞ որ ոչ ազաւթիցէ առ բարին փոփոխել, և զմիաբանութիւն տեսանել։ Յաղագս այսոցիկ ծանուցանել ձեզ փութացաք զի ամենայն ուրեք ուղղափառ և սուրբ եկեղեցւոյ միաբանութիւն եղիցի։ Բայց այլ հաւատ կամ ուսումն կամ սահման հաւատոց, քան զասացեալս յառաջագոյն սուրբ հաւատն, ՅԺԸ սուրբ հարանցն, զոր հաստատեցին ՃԾ. սուրբ հարքն, ժողովեալք յառաջագոյն յիշեցեալքն որ ի Կոստանդինուպաւլիս. ո՛չ ունէաք և ոչ ունիմք և ոչ կալցուք։ Եւ ոչ եթէ ունիցի որ և գիտեմք, և թէ ունիցի որ, աւտար զնա ի մէնջ համարիմք։ Այսու միայն քաջալերիմք, որպէս յառաջագոյն ասացաք, և այսու համարիմք կենդանի պահել զմեր թագաւորութիւնս, և միաբան զամենայն ժողովուրդս, որ փրկա-

կան մկրտութեանն արժանաւորք եղեն, զմի և զնոյն ընկալեալ նովին լուսաւորին մանաւանդ, որք յԵփեսոս ժողովեցան։ Որոց և զհետ իսկ չոգան ամենայն սուրբ հարքն որք լուծին և ի բաց հերքեցին զանաւրէն Նեստորիոս, և որք յետ նորա զնորայն խորհին և ունին, զոր և մեր զՆեստորիոս միանգամայն ընդ Եւտիքեայ հակառակս իրերաց մտածեալս, և որք զնոցայն խորհին և մտածեն, և կամ մտածեսցեն, նզովե՜մք։ Ընկալեալ զԺԲ. գլուխսն, զասացեալսն յԱստուածասիրէն Կիւրղէ, այն որ եղև գլուխ եպիսկոպոսաց սրբոյ եկեղեցւոյն Աղեքսանդրացւոց։

Քանզի հաւատամք եթէ Միածին Որդին Աստուծոյ, Աստուած է ճշմարտութեամբ. այն որ մարդացաւ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, այն որ ի բնութենէ Հաւր յԱստուածութեան իւրում, և ի բնութենէ մերմէ եղև մարդկութիւն իւր. այն որ էջ և մարմնացաւ ի սուրբ կուսէն Մարիամայ Աստուածածնէ Հոգւովն սրբով, քանզի մի է որդի և ոչ երկու։ Խոստովանիմք զի մի է Միածին Որդին Աստուծոյ, և նորա է սքանչելագործ զաւրութիւնքն և չարչարանքն, զոր կամաւորութեամբ կրեաց մարմնով իւրով։ Այլ զայնոսիկ որ բաժանեն, և կամ փոփոխելի ասեն, կամ այլայլելի, զայնպիսիսն ոչ ընդունիմք։ Քանզի ճշմարիտ մարմնաւորութիւն, անապական և առանց մեղաց որ յԱստուածածնէն եղև, յաւելուած որդւոյ ոչ արար, այլ եկաց մնաց Երրորդութիւնն՝ Երրորդութիւն, մինչ կամեցաւ և մարդացաւ մի յԵրրորդութենէն Բանն Աստուած։

ԹՈՒՂԹ ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿԱԿ

Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց առ Ակակ սիրելի իմ և զլուխ եպիսկոպոսաց որ են ի Կոստանդնուպալիս։

Ի տասն և ինն ամսոյն որ կոչի Փիքոն, և ըստ Հռովմայեցւոց համարոյ ի տասն և չորք ամսոյն Միայիս, որ կոչի ասորերէն Իյար. և ըստ Հայերէն բարբառոյ կոչի Մարգաց ամիս։ Մինչ եկին առ իս որ առաքեցանն ի Կոստանդնուպալսոյ, ընկալայ զնոսա, Տէր, զսուրբ և զպաշտաւնակիցս իմ եպիսկոպոսս և զքահանայս զպաշտաւնեայս և զսուրբ հարսն անապատականս, որ ընդ Աստուծոյ խաւսին։ Եւ մինչ տեսի զնոսա փառաւորեցի զԱստուած մեր մարդասէր. որ զարթոյց զերանելի արքայ Զենոն, զի արասցէ ի ձեռն սրբութեան քո զդիրս զայս, զոր ընկալայ ի ձեռն երանելի Պրեզմիոսի Ազստղիոսէ, և զայդ մինչ առի և կարդացի զիտացի զի նզովէ զամպարշտին տումար որ եղև ընկալեալ ի Քաղկեդոնի. և զամպարիշտն Եւտիքոս և զամենայն հերետիկոսս։ Տեսի թէ ամենայնիւ հաւասար է զիրս այս հաւատոյն ՅԺԸ եպիսկոպոսացն որք ի Նիկիա ժողովեցան սուրբ Հարքն, և ՃԾ.իցն որ ի Կոստանդնուպալիս ժողովեցան, յաղագս այնոցիկ որ ընդդէմ Հոգւոյն սրբոյ մարտնչէին։ Եւ սուրբ ժողովն որք յԵփեսոս ժողովեցան, Մ.քն ընդ սուրբ Հաւրն մերոյ Կիւրղի, զլուխ եպիսկոպոսաց և հայրապետի մեծին եկեղեցւոյն Աղեքսանդրացւոց։ Այսուհետև փառաւորեցից զԱստուած մինչ ընկալայ և ձեռնարկ արարի ի զիրս, և խնդամ և ուրախանամ և երկրպագանեմ Հաւր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. էական Երրորդութեանն անձնաւորութեանց, և միաւորեալ Աստուածութեանն։ Եւ առի յողորմութենէն Տեառն զաթոռ իմ զսրբոյ աւետարանչին Մարկոսի, և նստեմ ի վերայ սորա ընդ հարս հոգևորս, յանընդու-

նակ պղծութեան սուրբ եկեղեցւոջս Աղեքսանդրիայ, այլ յաւուրս ուրբաթու, ի տասն և ինն ամսոյն Փիքոն, և ըստ Հռովմայեցւոց ի տասն և չորք ամսոյն որ կոչի Միայիս, և յասորերէն Իյար և ըստ Հայոց Մարգաց։

Ընկալ այսուհետև, ո՞վ երանելի, ահիւ և դողութեամբ ի Հաւրէ և յՈրդւոյ և ի Հոգւոյն սրբոյ, այն որ յիմ ձեռն կրտսերոյ հրամայեցաւ քեզ, ընկալ այսուհետև զսահման քառասնից աւուրցն պահոց որ տուաւ մեզ խորհրդաբար, այն որ լինի փոխանակ քո, և փոխանակ ամենայն քահանայից որ ապաշխարեն, և փոխանակ ամենայն ժողովրդեան որ ապաշխարեն յաղագս թողութեան։ Վասն որոյ սրբութեամբ ընկալցիս զաւրհնութիւն և զկրկին նորոգումն և զաւծութիւն և զզեղեցկութիւն որ էր յառաջագոյն հաւատարիմ քահանայութիւն, այն զոր յառաջագոյն յանձնեաց մեզ Միածին Որդին Աստուծոյ Յիսուս Քրիստոս Աստուածն ամենայնի ի ձեռն առաքելոցն և հարցն սրբոց։ Եւ արդ սկիզբն առնեմք ի սուրբ պահսն ըստ մեր համարոյ ի վեցերորդ աւուր ամսոյն որ կոչի Թովթ և ըստ Հռովմայեցւոց ի յԱ ամսոյն յերեքն որ կոչի Սեպտեմբեր, և Ասորերէն Իյուլ, և Հայերէն Կթոց, և կատարեսցուք զսուրբ պահսն մինչև ցչորեքշաբաթի աւր զզուշաւոր խորհրդիւ։ Եւ յաւուր կիւրակէի ի մեր համարուէ ի տասն և հինգ ամսոյն Փոպի, և ըստ Հռովմայեցւոցն ի տասն Հոկտեմբեր, և Ասորերէն Թշրին կտիմ, և ըստ Հայոց Տրեկանի. այսպէս կատարեսցուք զսուրբ պահսն ես և դու, ո՞վ սիրելի, փոխանակ մի մարմնոյ սրբոյ եկեղեցւոյ։

ՎԵՑԵՐՈՐԴ ԱԿԱԿԱՅ ԱՌ ՊԵՏՐՈՍ *)

Ակակ զլուխ եպիսկոպոսաց որ են ի Կոստանդնուպաւլիս, ցՊետրոս Հայր իմ և Հայրապետ Աղեքսանդրացւոց։

Սուրբ և հաւատարիմ, քանզի Պետրոս կոչեցից զքեզ զքարոզիչդ ուղղափառութեան, քանզի ի զարմանալոյ ոչ դադարեմ. վասն զաւրութեան և տեսութեան և գիտութեան որ յԱստուծոյ տուաւ քեզ, հայր իմ, այն որ ի վեր է քան զորդւոց մարդկան։ Եւ արդ զի՞նչ կոչեցից զքեզ՝ ոչ գիտեմ. զգովութիւն քո ոչ կարեմ ասել. զի կամակից ես սիրելի Աստուծոյ. քանզի ճշմարտութեամբ գիտացի այժմ զի սրբութեամբ և արդարութեամբ պաշտես, և մատուցանես պատարագ առաջի Աստուծոյ, և տեսանող լինիս մեծութեան զաւրութեան նորա։ Քանզի տեսի և ես, տեսի զամենայն ինչ՝ զոր ասացեր, ո՞վ հայր սուրբ, յայնժամ յորժամ կատարեցան Խ աւուրք պահոցն, որ ի քէն հրամայեցաւ ինչ(ձ) խորհրդաբար, և կատարեցաւ որպէս հրամայեաց սուրբ բանք մարգարէութեան քո յաւուր կիւրակէի, մաւտ յինն ժամն, որպէս և ասացէք, մինչդեռ կայի ահիւ և դողութեամբ, և մատուցանէի զսուրբ պատարագն Տեառն Աստուծոյ ի վերայ սեղանոյ նորա, և մինչդեռ փառաբանէի զսուրբ զԵրրորդութիւնն. յանկարծակի ծագեաց ինձ լոյս, այն՝ զոր ոչ երբէք տեսի՝ լոյս մեծ և անճառելի, և ծածկեաց զիս ընդ սուրբ սեղանովն, և տեսի ճշմարտութեամբ և արդարութեամբ։ Եւ տեսի զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս ի մանկան կերպարանս, և զգեցեալ էր պարեզաւտ սպիտակ կտաւի։ Տեսի ի նմա և զնշան բևեռացն, և բազմեալ էր որպէս ի գահոյս ի վերայ սկհոյն և մաղզմային, որ ի վերայ սուրբ սեղանոյն էր եդեալ։ Եւ եբարձ յինէն զահ և զերկիւղ ի նմին ժամու, և ելից զիս խնդութեամբ, և այնպէս կարծէի թէ չեմ ի

*) Պարտ է ուղղել եօթներորդ.

յերկրի, և լուայ զձայնն որ ասէր ցիս, որպէս ինքն Աստուած գիտէ, քաջալերեցարո՞ւք քահանայք, քաջալերեցարո՞ւք ժողովուրդք իմ. քանզի բարձի ի ձէնջ զնախատինս ուրացման ձեռնարկութեան ամպարշտին տումարի Լևոնի անիծելոյ, և այլ ոչ տեսի զնա, և ոչ զձայն նորա լուայ. և զլոյսն պայծառացեալ ոչ ևս տեսի։ Եւ վասն այսորիկ փառաւորեմ զսքանչելագործ Աստուածն մեր. և ծանուցի զայդ ամենայն սրբութեան քում, զի յամենայն ժամ աղաւթս մատուցանիցես վասն իմ, այնմ զոր սիրեցեր, և ոչ ուրացար ի նմանէ, այսինքն յԱստուծոյ։ Քանզի խոստովանեցար զնա առաջի դատաւորաց և իշխանաց զԱստուած մեր Յիսուս Քրիստոս։ Այնմ որում ոչ էի արժանի, տեսի զնա ճշմարտութեամբ և արդարութեամբ. զի նմա վայել է փառք և թագաւորութիւն յաւիտենից, ընդ Հաւր և ընդ Հոգւոյն սրբոյ. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն։

ԹՈՒՂԹ ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿԱԿ

Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց առ Ակակ պաշտաւնակից իմ և ընկերակից, և հայրապետ եպիսկոպոսաց որ են ի Կոստանդնուպաւլիս։

Ահա արժանի եղեր, սուրբ հայր իմ, տեսանել զփառս Տեառն մերոյ. և լսել զբանս յԱստուծոյ մարմնացելոյ, զոր և ես ի կատարման պահոցն խորհրդեան յաւուր կիւրակէի ի մաւտ յերրորդ ժամն մեծ, մինչդեռ մատուցանէաք յեկեղեցւոջն զսուրբ պատարագն Աստուծոյ մերոյ մարդասիրի, նոյնպէս և ես տեսի, և նոյնպէս լուայ որպէս և գրեցեր առ իս ի թղթին որ քոյով ձեռնարկութեամբ գրեալ էր, և ոչ աւելի և ոչ պակաս ինչ տեսի կամ լուայ, որպէս ինքն իսկ Աստուած գիտէ։ Այսուհետև պահեա խորհրդիւ զուղղափառութիւն վասն որոյ տեսաք զՅիսուս Քրիստոս Աստուած մեր, այն որ վասն ազգի որդւոց մարդկան անփոփոխելի և անայլայլելի և անբաժանելի, ինքն միայն մարմնացաւ և եկն ի ծնունդ ահաւոր և զարմանալի։ Եկն ի ծնունդ Աստուածածնին Մարիամայ, չարչարեցաւ և խաչեցաւ և թաղեցաւ, և յարեաւ ի մեռելոց յաւուր երրորդի, և զաւուրս քառասունս ընդ սուրբ աշակերտս իւր շրջեցաւ, և հաղորդեցաւ ընդ նոսա և ապա վերացաւ յերկինս և նստաւ ընդ աջմէ Հաւր ի բարձունս, և դարձեալ ի վախճանի աշխարհիս այսորիկ գայ յերկնից, փառաւք զաւրութեան իւրոյ դատել զկենդանիս և զմեռեալս։ Զի նմա վայել է փառք և պատիւ և յաղթութիւն և թագաւորութիւն այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

ԹՈՒՂԹ ԶՈՐ ԱՐԱՐ ԱՆԱՍՏԱՍ ԹԱԳԱՒՈՐՆ ԸՆԴԴԷՄ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԵՐՉՈՒԱԾՈՂԱՑ

Քանզի մի է սահման հաւատոց զոր ունիմք յ. ՅԺԸ սուրբ հարցն որք ի Նիկիա ժողովեցան. այն որ ցուցանէ մեզ թէ մի ի սուրբ Երրորդութենէն էր Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս Բանն Աստուծոյ, այն որ մարմնացաւն ի սուրբ և յԱստուածածին կուսէն Մարիամայ և մարդ եղև։ Զայս սահման ընկալան և սուրբ Հարքն ՃԾ.քն, որ ի Կոստանդինուպաւլիս ժողովեցան վասն սրբոյ Հոգւոյն։ Ըստ նմին և երանելի ժողովն որ յԵփեսոս ժողովեցան և նզովեցին զՆեստորիոս հերձուածող և զամենայն որ ըստ նմա խորհին և հաւատան, որպէս և թուղթն որ կոչի Հենատիկոն Զենոնի ուղղափառ թագաւորի, նոյնպէս և թուղթն երանելոյն Յովհաննու եպիսկոպոսապետին Աղեքսանդրի՝ որ ցուցանեն այսպէս. յորում նզովէ զտումարն Լեւոնի և զժողովն Քաղկեդոնի, որ անցին ընդ նոյն սահման, և երկուս բնութիւնս զկնի միաւորութեանն սահմանեցին վասն Քրիստոսի։

Եւ մեք որպէս ընկալաք ի սուրբ ճշմարիտ հարցն, ոչ ասեմք երկուս բնութիւնս, բայց յերկուց մի բնութիւն որ մարմնացաւ Աստուածն բանն խոստովանիմք, և նզովեմք զժողովն Քաղկեդոնի և ընդ նմին և զԼեւոն և զտումարն նորա և զայնոսիկ որ երկուս Քրիստոս և երկուս որդիս ասեն, մի յառաջ քան զյաւիտեանս. և միւս՝ որ ի վերջին ժամանակս։ Եւ որք ասեն զկնի խոստովանելոյ զմիաւորութիւնն երկուս բնութիւնս, և երկուս դէմս, և երկուս աւրինակս, և երկուս յատկութիւնս, և երկուս զանազանութիւնս, և կամ երկաքանչիւր բնութեան գործք, խոտե՛մք և նզովե՛մք, վասն զի ընդդէմ երանելոյն Կիւրղի երկոտասան գլխոցն գտանին։

Նզովեմք զՊաւղոս Սամուստացի, և զԴէոդորոս, և զԹէո-

դորիոս, և գՆեստորիոս, և գԹէոդորիտոս, և գՂուբարիս, և գՆեղբէաս, և գՀիբաս, և գԿիւրէ, և գՅովհան եղեսացի, և գԲարձումա, և գԱկակ պարսիկ, և գԱպողինարիս, և գեւտիքոս, և գՍաբելիոս, և գԱրիոս, և գեւնոմիոս, և գՄակեդոնիս, և գՄաւնի, և գՄարկիոն, և գԲարդէծան, և զայիդ ուսմունս նոցա, և որք որպէս գնոսայն հաւատան՝ եթէ ոչ ապաշխարիցեն, և զամենայն աղանդս որք մարտանի և որք մարտնչին ընդդէմ ուղիղ հաւատոյ կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցւոյ, և զամենայն որ ոչ խոստովանին եթէ Աստուածածնին է Մարիամ սուրբ կոյսն, և ի նմանէ մարմնացաւ և եղև մարդ անփոփոխելի և անմեկնելի, այն որ հաւատար և Որդի է հուրհեանն Աստուծոյ Հաւր, և Որդի բնութեան մերոյ նոյն ըստ մարմնաւորութեան։ Եւ մի է որ յառաջ քան զմարմնաւորութիւնն, նոյնպէս և զկնի մարմնաւորութեանն, որպէս յառաջն ասացաք. մի բնութիւն մարմնացելոյ Աստուծոյ Բանին խոստովանիմք։ Զարբարեայս որպէս զմարդ, և իւր չարչարանաւքն երարձ զչարչարանս մեր. և մեռաւ, և մահուամբ իւրով սպան զմահ և մեզ անչարչարելի և անմահ որպէս զԱստուածն նմա և Հաւր որ առաքեաց զնա, և սուրբ Հոգւոյն փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Զհեղափոխ փրոց գիտաս և գծուածոն իմ յերկնէ է Քրիստոս Աստուած. ո՞վ պատ ուղղափառաց։

Ի լուսանցս գտանի գրեալ.

Մինչդեռ գրեցաւ թուղթս այս գՄաւրկոյ ԳԺաներորդ աին թագաւորութեանն 28 ամ է. և ի Քաղկեդոնի ժողովոյն ձԽԴ ամ էր. ի հայրապետութեան Հայոց Գէորգեայ, և ի թուին 61 իշխանաց իշխա. . . Ա. . . .

ՊԱՏՃԱՌՆ ԹՂԹՈՑՆ ՀԱՅՐՊԵՏԻՆ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍԻ ՓՈՏՑԱ ԱՒ ԱԶԱՏ ԻՋԽԱՆԱՑ ԻՋԽԱՆՆ

Քաջայայտ բարեաշխարհութեամբ, հպատրագոյնք ճոխութեամբ, բարձրագոյնք ի համատեաս Աշխատ իշխանք Հայոց մեծաց. Փոտ, շնորհիւն Աստուծոյ գլուխ եպիսկոպոսաց Նոր Հռոմայ և պատրիարգ հանուրց։

Մեք փոյթ յանձին ունիմք վարդապետելով ձեզ գՀմարտութիւն, մանաւանդ իմացեալ գաշխարհս ձեր ի վերնական շնորհացն պահպանեալ, և յծակից եղեալ հանրական սուրբ եկեղեցւոյ յամենայնի, բայց ի միոյն որ է պատճառ ընդդէմ Աստուծոյ և հակառակ ճշմարտութեան գչորրորդ ժողովն սահմանէք, որ հաստատեալ գանկումն և գտարաժերժումն Նեստորի և գբարձումն գարշելի նորա խոստովանութեանն. Ո՞վ որ արդեաւք ոչ խնայի եթէ ոչ ընդունողքն գժողովն Քաղկեդոնի անդամք են. միտս ունելով հանդոյն պնոցիկ որք գՁերն մեր և գփրկիչն պախարակէին, հպհոյելովն որ հալածականն առնէր գհաս. գի չէք ինչ որոշումն ընդ գլխաւորան գիւսց, և ընդ պնոսիկ որք հպհոյեն գորս հալածական գհան առնէր ի մարգկանէ։ Արդ վասն գի սուրբ ժողովս այս նզովեաց գՆեստոր և արտաքս ընկէց հանդերձ հնահաւատքն իւրովք. Ո՞վ որ գնա ևս անդիտասցի սատանայի զոլ գՆեստոր սպասաւոր, որ թշնամանեաց գժողովն սուրբ, որ յԵփեսոս գումարեցան, որ և գամանս ժոլորեցոյց ի նոցանէ գկնի իւր։ Արդ քանզի չորրորդ ժողովս երրորդիս միաբանեաց, գի արդ յանձին ունիք հպհոյել և չարահամբաւել։ Եւ արդ վասն գի հաստատագոյն ունիմք գպիտութիւն Աստուծոյ զոլ մեծութեանդ ձեր ի վերնական

զաւրութեանցն պահպանեալք և ժողովուրդ Աստուծոյ ապրիլ ձեր և արտաքոյ անվախելոյ կարծեաց, այլ վասն զի ժամանեցին առ մեզ վասն ասացելոյս ի մէնջ անընդունակ պատճառաք ի ձէնջ ի ձեռն զրոյ. Եւ արդ՝ յորժամ ի միջոյ բարձցի կարծիքս այս, և չորրորդ սիւնհոդոսն ի թիւ երից ժողովոյն ի ձէնջ խոստովանեալ վաւաւորևսցի, այնուհետև բարձեալ զբաժանի ամենայն որ ըստ ձեզ անուղղայ կարծիք։

Վասն զի Հռոմէ առաջին այսպէս պատուէ ժողովն չորրորդ, ըստ որում և մեք զերիս ժողովն յառաջագոյն քան զսա եղեալ։ Սապէս պատուակցութեամբ ընդունի և մեծ աթոռն Աղեքսանդրի, և աթոռոն Երուսաղէմի, և ոչ կրեն հակառակութիւն վասն ժողովոյս պատիկ սրբոյ։ Այլ և ժողովք հետևեալք սմին, պսխերն չորրորդին՝ հինգերորդ և վեցերորդ և եւթներորդ։ Արդ ո՞վ որ իշխեսցէ ընդդէմ կալ Հաւատոյն, որ սրիւեաւն և տարածեալն է ընդ ոլորտս երկրի, վասն որոյ Տէրն այսպէս ասէ թէ, Թրուներ ժժոխոց չնա մի յաղթահարեսցեն։ Ապա ուրեմն ոչ է պարտ հետևել զուր բանից որք անուանք միայն են որիշ ի դերաբրիստոսէն, որք արբուցանեն զդեղն մահացու և ապականիչ . . . .ոյն որշելով ի վարդապետութենէ սուրբ Հոգւոյն և ի նշանաց տուելոց։ Եւ կամ կիարդ ոչ ասի դարձեալ եթէ որք հիւանդութեամբ մոտաց իւրեանց պատարագն գՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս զԱստուածն և զմարդն. այսինքն յԱստուածային և ի մարդկային բնութենէն, և գկնի աւետարանին միասին բնութիւն, գի որք գայն բաբրաչեն այնպիսիքն ուրացան զերկաբանչիւր զբնութիւնսն։ Զի եթէ գմիեն գայն զբնութիւնն զոր ասեն՝ սոսկ ասեն, ապաքէն գմիսն ուրացան։ Եւ եթէ յերկուց պարզութենից խառնեալ յայտ է եթէ ոչ մին եկաց մնաց յիւրայութենեան, այլ խառնեցաւ գատարկացան։

Արդ՝ գիարդ, թերևս ասիցեն եթէ այս խառնեալ որ ինքն բնութիւնս որ ի Հայր և ի Հոգին սուրբ յատկացեալ է, եթէ նորին հակառակն է։ Արդ եթէ ասիցեն եթէ ոչ է յատկացեալ, հաւհայութիւն նոցա եղիցի ի վերայ գլխոց իւրեանց. գի բնութիւն Հաւր իմանի խառնեալ։ Իսկ եթէ յատկացեալ ասիցեն, իմանի Արդի ոչ ունել զբնութիւն Հաւր։ Արդ որ գայդ հաւարձակին ասել բաւական է եթէ յորպիսի հրաւիրին տեղի եւ ո՞վ որ բանականացի առ ի գրովանդակն պատմել զորքա-

նութիւն այսպիսեաց բանից գհանդէս ի ձեռն գրոց. գոր և Հոգին սուրբ ի ձեռն չորրորդ ժողովոյն բազպատեաց որոց հետևեցին իսկ նշանակք հաւատարմագոյնք առ ի հաստատութիւն հաւատոյն և ի խորտակումն հակառակողացն, և յերջումն խաւարային նոցա խորհրդոցն։

Պարձեալ գի թէ իմուքիս մեր առ ոմն ի հաւարակակացեալ ժարդկան էր, թերևս յոլովագունից էր պէտք բանից առ ի բացայայտել գճշմարտութիւնն։ Այլ բոյդ մեծութեան և հանճարեղ խնամատիպդ և յանկայողի ճշմարտութեանն և սիրոյն կապակցութեանն անարժոդի. բաւական ուրեմն են ասացեալքս, մանաւանդ գի բազում անգամ գրեցաք յառաջնորդդ ձեր և բազհանայապետդ յոլովակի բանիւք, գոր և այժմ դարձեալ ազաչեմք գրոյդ մեծութիւն հաստատել ի ձեռն սրբոյ ժողովոյն յամրիծ հաւատն, և ոչ խոտորել ի թագաւորական շաւղայն, այլ ընդ նոյայն գնալ ուղիղ ճանապարհ. գի որք հաւարձակին ասել ի գրիստոս մի բնութիւն, ածէ ի վերայ անձին իւրոյ գնւտիքեաց գատապարտութիւնն, և գհաւատն գոր ունին Սալսահիկք բազմագլուխ զոյ, և ոչ մի ունել գլուխ. նաև Մանեայ և լինի ձայնակիցս։ Պարձեալ եթէ այլ ոչ խոտովանեսցի ոչ որոշեալս, և ոչ յատկացեալս յերկուս բնութիւնս, և յերկուս անձնաւորութիւնս, այնպիսին նեստորին է արժանաւոր պատժոց։ Վասն որոյ եկեղեցին Աստուծոյ հերքեալ գերկաբանչիւրսն մերժեաց, լուծանելով գնոցա չարափառութիւնն յիւրոյ աստուածային յարկաց, և խոտովանեցաւ մի դէմ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, երկուս անուանելով բնութիւնս յատուկս անշփոթս, հակառակս սահմանելով ընդդէմ որոց գիրսն և գբարբարանն աստուածութեանն գնեն։

Արդ՝ մի հեղգասիս, ո՛վ վեհագոյնդ, ուսուցանել գժողովուրդն Քրիստոսի և ածել ի ճշմարիտ խոստովանութիւն հաւատոյ, գի չիք ինչ հաճոյագոյն Աստուծոյ քան զճշմարտութեամբ ճանաչել գնա և ուղղակի խոստովանութեամբ փառաւորել, և սիրով առաւելեալ և հաստատեալ և ոչ երբէք խոտորեալ, որով ևս քան գևս հանդիպիս ձոխութեան, նախ յԱստուծոյ. պահպանական շնորհին ամրացեալ ի ճշմարտեայ և յորոգեալին պահպանեալ պատահմանցն, գկնի և յոր Թէոդոսաց սուրբ հայագաւրացն գերկաբանչիւրսն ժառանգելով գպժմուս և գհանդերձեալսն, ի ներկայումդ ասեմ և յապառնին,

բարեխաւսութեամբ փառաւորելոյ տիրուհւոյն և Աստուածածնին, հանդերձ ամենայն սրբովք։

Առաքեցաք բաջատոհմութեան և մեծանձնութեանդ բոյիշատակ աւրհնութեան ի պաշտպանեալ Աստուածընկալ պատուական խաչէս։

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՅՆ ՓՈՏԱՅ· ԳՐԵԱԼ ՍԱՀԱԿԱՅ ՀԱՅՈՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՀՐԱՄԱՆԱՒ ԱԶՈՏԱՅ ՀԱՅՈՑ ԻԶԽԱՆԱՑ ԻԶԽԱՆԻ

Քահանայապետ զգաւնացեալ պարկեշտ և առաքինասէր որ ի Քրիստոս վարուք *), Փոտ. վերադիտող թագաւորական մեծ քաղաքիդ, Նոր Հռոմայ պատրիարգ, Աշոտ իշխանաց իշխան Հայոց Մեծաց։

Զգիր հանճարեղ խոհականութեանդ ձերոյ, ո՞վ Աստուածարեալդ, ընթերցայ, և յոյժ ուրախութեամբ բարեբանեցի զերկնաւորն զՔրիստոս, զփրկիչն մեր և զկեցուցիչ յաւէտ կենդանութեամբ, զսրբութիւնդ ձեր տեսանելով պաշտպանեալ, այլ և զնախնականդ առ միմեանս զսիրոյն կապակցութիւնս, զորս ներբողական բանիւ յիշատակեալ էիք։ Շնորհ բազում ունիմ և կալայց ձերում սրբութեանդ, այլ ես ստորերկրայս որ միշտ ի խոնարհ ունիմ աշխարհական խորհրդածութեամբ ըմբռնեալ և ի նիւթականիս ցանկ, անվարժ զոլով առ տեսութիւն երկնային զեղեցկութեանն և պայծառութեան արուսեկին վասն բնաբար ունելով զի վայր նկատումն այլ բոյդ մաքրատեսակ առաքինասէր անձն, հետևեալ քննութեանց աստուածային զրութեանցն, և պատուիրանին՝ որ մեզն աւանդեցաւ, եթէ՝ Յայսմ ծանիցեն իմ զոլ աշակերտք եթէ զմիմեանս սիրեսջիք։ Յիրաւի այսքան յորդորական և հանճարեղ բանիւք առ սիրոյն դաստիարակես կապակցութիւն, զոր եթէ ոչ ունիցիմք, ամենայն ձև պատկերին շրջեալ փոխեցաւ, նաև առանց աշխատութեան ամբարին սորայս առաքինութեան մասունք, որոյ դրուատիքն ոչ ի մարդկանէ, և ոչ ի ձեռն մարդոյ, այլ ի նոյն ինքնաւոր զաւրութեանցն։ Սէր զԱստուած

*) Յոր. վարիւք.

իմացեալ՝ որում ոչինչ յէիցս համեմատի այնմ բարձրութեան, և անզուգական շնորհացն զոլ հազորդ սիրոյն ունակութեամբ. և երանի թէ հաւատով ևս, զոյր կապել զկապակցութիւն խոստովանութեան սուրբ և ճշմարիտ հաւատոյս, և ի միասին պայծառանալ, և միակրաւնք ի տան Աստուծոյ բնակեալք։

Այլ վասն զի ոմանք հեստեցին սուրբ և ճշմարիտ ուղիղ խոստովանութեանն, աւանդեալ ի սրբոց առաքելոցն և զարգացեալ յերից սրբոց ժողովոցն, զոր գումարեցին երջանիկ և սուրբ թագաւորքն ի լուծումն Արիոսի և Մակեդոնի և Նեստորիանոսի՝. . . . աստուածային ամբիծ հաւատոյն լինել վրէժխնդիր, զոր ոչ հանգոյն նոցա Մարկիանոս խորհեցաւ. այլ թագաւորասատ հրամանաւ գումարեաց զչորրորդ ժողովն ի կնոջէն իւրմէ Պողքերէ հրապուրեալ, որ երբեմն ջատագովն էր Նեստորի. յորոց ոմանք յերկիւղէ և այլք ակնառութեամբ թագաւորին հաւաքեցան, զոր ոչ է այժմ ըստ երկայնութեան բանից ասել, մանաւանդ թէ մասն ինչ ծանուցանել քոյդ սրբութեան՝ ոչ զանխուլ ի մէնջ զոլ զպատճառս ժողովոյն։ Եւ վասն զի ի թղթի ասա նախակարգեալ էր քոյդ սրբութեան զչորրորդ ժողովոյն յիշատակ, և ի թիւ երից սրբոց ժողովոցն կարգեալ, և զնոյն և ի մէնջ խնդրեալ զընդունելութիւն, զոր ոչ ընկալան հարքն մեր և վարդապետքն. ծանուցեալք զնոցա աւտարաձայնութիւնս. և զլուծումն սահմանաց ժողովոցն զոր աւանդեցին ընդհանուր մի Տէր և Որդի զՔրիստոս քարոզելով աշխարհի, միացեալ յերկուց բնութեանցն անշփոթ և անքակ միաւորութեամբ, զոր սոքա յերկուս բաժանեցին բնութիւնս և ներգործութիւնս և կամս. Նեստորական մոլորութեանցն հետևեալք։ Բայց զոր միաւորեալ ասացին և այնու զպարզամիտն հրապուրելով ի բաց լինել ինքեանց ի Նեստորական աւանդիցն, զոր և առընթեր բանիս կարգեսցուք զսահմանս երկաքանչիւր դաւանութեանցն, զՆեստորին ասեմ և զՔաղկեդոնին հանդերձ Լևոնական տումարիւն, յորոյ վերայ կառոյցն իսկ ժողովն Քաղկեդոնի զսահմանս աւտարոտիս և խորթաբարոյ իւրոյ խոստովանութեանն։

Գրէ Նեստոր յիւրում զլխաւորագոյն տրամաբանութեան հաւատոյն բանի այսպէս. Ես անփոփոխելի և անայլայլելի բանին Աստուծոյ երկուս բնութիւնս խոստովանիմ. Աստուած ճշմարիտ յԱստուծոյ ճշմարտէ, և մարդ կատարեալ ի զաւակէ

Դաւթի և Աբրահամու։ Գրէ Լևոն յիւրում տումարին. Աստուած խոստովանիմ ըստ այնմ ըստ որում ի սկզբանէ էր Բանն, և Բանն էր առ Աստուած, և Աստուած էր Բանն. և մարդ խոստովանիմ ըստ այնմ ըստ որում՝ Մարմին եղև և տաղաւարեաց ի մեզ։

Գրէ Նեստոր. Ոչ բանն Աստուած հանդերձեցաւ պատանաւք ի Յովսեփայ, այլ մարմինն ի Յովսեփայ։ Գրէ Լևոն. Մինն փայլէր նշանագործութեամբն, և միւսն ընդ չարչարանաւքն ստոր անկեալ։

Գրէ Նեստոր. Բանն մարմին եղև և տաղաւարեցաւ ի մեզ։ Գրէ Լևոն, Իմաստուն շինողին իւր տուն. զի բանն մարմին եղև և տաղաւարեաց ի մեզ։

Գրէ Նեստոր. Զերկակսն առ Քրիստոս որոշեմ բնութիւն, զի կրկնակ ահա բնութեամբ, իսկ արժանաւորութեամբ մի։ Գրէ Լևոն, քաղցնուլն և ծարաւելն, վաստակելն, ննջելն, խոստովանաբար է մարդոյ, այլ ի հինգ հացէ զհինգ հազարսն յագեցուցեալ, և սամարուհւոյն զկենդանական ջուրն շնորհեալ, և ի վերայ մկանանց ծովուն ճեմելն, և զկոհակս այտմանց ծովուն վերասաստելով մրրկին խաղաղացուցանել, աներկբայապէս է Աստուծոյ։

Տեսե՛ր, ո՞վ սիրելութիւն, զհամաձայնութիւնդ Նեստորի ընդ Լևոնի, առ բնութեանցն զանազանութիւն և ներգործութեանցն յատկութիւն։ Արդ՝ զի՞նչ աստանաւր իմասցուք, որ ստիպիմ ի քոյդ սրբութենէդ ընդունել զժողովն Քաղկեդոնի։ Տեառն մերոյ ասացեալ է, Որ սիրէ զհայր կամ զմայր առաւել քան զիս, չէ ինձ արժանի։ Արդ ո՛չ կարեմք զՔաղկեդոն սիրել զբաժանողն յերկուս զմի Քրիստոսն, և զՔրիստոս ատել, որ իւրովն փրկեաց զմեզ պատուական արեամբն։

Յիշատակեցից դարձեալ նոյն ինչ և ի Քաղկեդոնական սահմանացն հաւատոյ, և առընթեր զսրբոյն Կիւրղի, և տեսցուք թէ ունի՞ն ինչ առ միմեանս զհամեմատութիւնս։ Գրէ ժողովն Քաղկեդոնի, եթէ՝ Ոչ երարձ զբնութեանցն զանազանութիւնս վասն միանալոյն. այլ առաւել ողջ պահեաց զյատկութիւն երկաքանչիւրոցն բնութեան։ Գրէ սուրբն Կիւրեղ յառաջնում թղթոյն Սիւնկիտոսի. Մի ասեմք Որդի որպէս և հարքն ասացին, մի է բնութիւն բանին մարմնացելոյ։ Արդ՝ զի՞նչ հազորդութիւն կայցէ Քաղկեդոնի ընդ Կիւրղի, զի զոր

նա մի բնութիւն միաւորեալ յերկուցն սահմանեաց ըստ սուրբ ժողովոյն Եփեսոսի, Քաղկեդոն յերկուս բնութիւնս որոշեալ սահմանեաց։ Եւ վասն զի ոչ ի թղթի ասա փոյթ զսրբոց վարդապետացն և հարցն ընթերցաք զպիտառութիւնս, և ոչ մեք կարգեցաք յորոց ունէաք զբազումս. այլ միայն ըստ քոյին խընդրոյս, ո՞վ սիրելութիւն, կարգեմք զպատասխանիս։

Արդ՝ վասն զի գրեցաւ ի քոյդ սրբութենէդ առ մեզ, եթէ՝ Որք մի ասեն ի Քրիստոս բնութիւն՝ Եւտիքեանք են, և զնորայն ընկալցին զհատուցումն. աստանաւր ո՛չ ուղիղ դատեցար, վասն զի ամպարիշտն այն Եւտիքէս մի բնութիւն ի Քրիստոս ըստ փոփոխմանն ասաց, տալով աւրինակ այսպիսի ինչ. Որպէս անզործ ոսկի ի պատկեր ի ձեռն գործաւորութեանն երկաթոյ ձևացեալ, և զնկարագրութիւնն միայն յերկաթոյն ընկալեալ յինքն. այլ ոչ ի նիւթոյ երկաթոյն ընկալեալ յինքն. այսպէս և ոչ Տեառն մերոյ յԱստուածածին կուսէն Մարիամայ բնութիւն մարդկային ինչ ընկալեալ, այլ մնալով յորովայնի կուսին փոփոխումն միայն աստուածային բնութեանն ի մարդկութիւն զործեաց։ Տեսե՛ր զամպարիշտ մտացն զչարաչար խորհուրդն և զդաւաճանող խորամանկութիւնն. թէ յո՛րպիսի հայհոյութեան յանդունդս զլորեցաւ։ Արդ զի՛արդ հաւանեալ քո ամենաիատար զիտութիւնդ ի մեզ յարել զայդպիսի աւտարոտի խորհուրդ զրաբանութեան առ ի չարահամբաւել զմեզ, զոր ոչ վայել է քո սրբութեանդ, զոմն նզովեալ և յաստուածային ընկեցեալ յարկացն ի մեզ յարելով։ Վասնորոյ և ասեմք, եթէ որք այդպիսի խորհրդածութեամբ ասեն ի Քրիստոս մի բնութիւն, և կամ ընդունին զնորա վարդապետութիւնն, ընդ նովին նզովիւք փակեալ մնասցեն յաւիտեանս ժամանակաց։

Եւ արդ՝ ընդարձակագոյն բանիւ ասասցուք զմեր դաւանութիւն, ըստ որում Մի ասեմք ի Քրիստոս բնութիւն, որ և ամենեցուն քաջայայտ է։ Ապաքէն մի բնութիւն յերկուս դէմս իմանի և ասի. քանզի է՛ որ ըստ պարզութեանս է մի՝ որ ոչն յաւդական, որպէս Գաբրիէլ և Միքայէլ. և է՛ որ ըստ յաւդաւորութեանն է մի, որպէս Ադամ և Նոյ։ Արդ եթէ ըստ այնմ ասէաք ի Քրիստոս մի բնութիւն ըստ որում պարզն է, ոչ էր ի դէպ ասել նմա Աստուած մարդացեալ։ Իսկ եթէ ըստ այնմ ասասցուք, ըստ որում յաւդականն մի բնութիւն, ոչ

լինի բարձումն Աստուածային կամ մարդկային բնութեանն։ Արդ եղիցի մեզ աւրինակ մարդս. որպէս ի վերայ սորա ասի որ ինչ անկ է մարմնոյ, և որ ինչ մարթ է հոգւոյ։ Բայց մարդն ոչ ասի երկու բնութիւնք՝ այլ մի։ Իսկ եթէ որ ընդդէմ եկեալ երկուս ասիցէ բնութիւն Քրիստոսի, երիս լինի հաստատեալ. երկուք մարդկային և մի աստուածային։ Արդ զո՞ր յերիցն զմինն կամին բառնալ՝ երկուսն ասելով ըստ այսմ բնութեան, զի եթէ զմարմինն, այնպիսին Եւտիքեան է։ Իսկ եթէ զհոգին մարդկային, Ապողինարիտ է։ Իսկ եթէ զԱստուածայինն, նման է Հրէիցն որք ասէին դու մարդ ես. և զանձն քո Աստուած առնես։

Եւ արդ ի հանդիսի անցուցաք զոր ասեմքս մի բնութիւն ըստ միաւորութեանն երկուց անշփոթ բնութեանցն։ Եւ վասն զի յորժամ զմարդոյն զգոյացութիւնն ի կիր առնու աստուածային պատմութիւնն. երբեմն զհոգին յիշէ միայն՝ ասելովն՝ ի պատկեր Աստուծոյ արար զմարդն, և երբեմն զմարմինն միայն՝ ասելովն, Հող էիր և ի հող դարձցիս. և այն՝ վասն երկուց բնութեանցն զմիաւորութիւն ունելոյ։ Դարձեալ զի երբեմն զհոգին յիշելով, զմարմինն նշանակէ, որպէս յորժամ ասէ, Մի հոգայք վասն հոգւոց ձերոց թէ զինչ ուտիցեն կամ զի՞նչ զգեցցին. զհոգիսն յիշելով, զմարմինն նշանակեաց։ Եւ դարձեալ ասէ. Ոչ գիտէք թէ մարմինք ձեր տաճար են Աստուծոյ. զմարմինսն յիշելով զհոգիսն նշանակէ. զի ի հոգիսն բնակէ Աստուած։ Դարձեալ ասէ. Եւթանասուն և հինգ ոգի մտին յԵգիպտոս. զհոգիսն յիշելով զբոլոր մարդիկսն նշանակեաց։ Եւ դարձեալ թէ, Առ քեզ ամենայն մարմին եկեսցէ. զմարմինսն յիշելով, զբոլոր մարդիկն նշանակեաց։

Այսպիսի աւրինակաւ գիրք սուրբք և ի վերայ Քրիստոսի Աստուծոյ միաւորեալ բնութեանցն ասեն, որպէս յորժամ գրէ առաքեալն, Քրիստոսիւ եղև ամենայն որ ինչ յերկինս, և որ ինչ յերկրի, զաստուածութիւնն միայն նշանակելով։ Դարձեալ գրէ ասելով. Մի է միջնորդ Աստուծոյ և մարդկան, մարդ Յիսուս Քրիստոս, զմարդկութիւնն նշանակելով։ Եւ այսորիկ և վասն յերկուց բնութեանցն անորիշ զմիաւորութիւնն ունելով։ Դարձեալ զի զաստուածութիւնն յիշելով՝ զմարդկութիւնն նշանակէ, և զմարդկութիւնն յիշելով՝ զԱստուածութիւնն նշանակէ, որպէս Յովհաննէս ասէ. Որ էրն ի սկզբաննէ զորմէ

լուաքն, որում ականատեսն իսկ եղաք. և ձեռք մեր շաւշափեցին ի վերայ Բանին կենաց. զտեսեալն և զշաւշափեալն ասելով, զաստուածութիւնն նշանակեաց, զի առ Հաւր, և ընդ Հաւր Բանն էր. և շաւշափեալն մարմինն։ Դարձեալ ասէ, Ոչ ոք ել յերկինս՝ եթէ ոչ, որ էջն յերկնից որդին մարդոյ որ էն յերկինս. զորդին մարդոյ յիշելով՝ զՈրդին Աստուծոյ նշանակեաց։ Զայս ամենայն զործէ անճառ միաւորութիւնն։

Արդ՝ ոչ ի վերայ սոսկ մարդոյ ասեմք, որ ինչ ի ծնընդենէն մինչև ցհամբարձումն, և ոչ ի վերայ մերկ աստուածութեանն, զի մերկ Աստուած ոչ տեսանի, և ոչ շաւշափի, և սոսկ մարդ ոչ կարէ ասել թէ՝ Յառաջ քան զլինելն Աբրահամու եմ ես։ Եւ ոչ եթէ զփառսն՝ զոր ունէի յառաջ քան զլինելն աշխարհի, այլ ասեմ զայսոսիկ ի վերայ բանին մարմնացելոյ։ Որովք հետևին նմա երկուք նշանակութիւնքն. այլ ոչ որոշին կիրքն և ներգործութիւնքն երկուց բնութեանցն, զի յորժամ որոշեմք զբնութիւնսն. զան ընդ նոսա և երկաքանչիւրքն յատուկքն բնաւորաբարք ըստ Նեստորի մոլորութեանն։

Դարձեալ վասն որոյ գրեաց սրբութիւնդ քո թէ՝ Հիւանդամիտք են, որ զկնի պատարագելոյն զփրկիչն մեր Յիսուս Քրիստոս և ականատեսք լինելոյ, մի ասեն բնութիւն։ Մեք յորժամ մատուցանեմք զպատարագն կենսաբեր, ոչ իբրև լոկոյ ի մէնջ մարդոյ մարմին և արիւն զոլ ասեմք. զի լոկ մարմինն կենդանութիւն տալ ոչ կարէ, որպէս ասաց Փրկիչն թէ՝ Մարմին ինչ ոչ աւգնէ, հոգին է կենդանարար։ Այսու իմանի և է կենդանարար. որպէս փրկիչն ասաց, թէ՝ Որպէս առաքեաց զիս կենդանին Հայր, կենդանի եմ ես վասն Հաւր, և Որ ուտէ զիս և նա կեցցէ վասն իմ։ Իմաստութեամբ նայեսցուք ի խորհուրդ բանիս, վասն զի ի Հաւրէ առաքեալ Բանն է, և կերեալ յերկրի մարմինն։ Արդ եթէ բաժանեալ են բնութիւնքն որպէս ասէք, յայտ է եթէ ճաշակողքն զԲանն ուտեն, զկենդանի զառաքեալն ի Հաւրէ, ըստ որում ասացն թէ՝ Որ ուտեն զիս. զոր սարսափելի է իմանալ. իսկ եթէ զմարմինն ուտեն, և մարմինն կենդանարար է, յայտ է թէ միաւորեալ է ընդ առաքեցելոյն ի Հաւրէ, և ոչ ունի բաժանումն։

Դարձեալ ոչ փոքր ինչ հիացայ վասն որոյ գրեցէք ի թղթի աստ, եթէ յորժամ խառնումն ասիցէք ի վերայ Քրիստոսի երկուց բնութեանցն, յայտ է թէ և ոչ մինն եկաց մնաց

յիւրութեանն, այլ լուծեալք ի միմեանց դատարկացան. զի եթէ այս խառնեալ բնութիւնս ի Քրիստոս, որ ի Հաւրէ և ի Հոգւոյն սրբոյ է, յայտ է թէ Հաւր և Հոգւոյն բնութիւնն զխառնումն ունի ընկալեալ։ Իսկ եթէ յատկացեալ է Որդւոյ բնութիւն առանձնաւորութեամբ և խառնեալ, յայտ է թէ ոչ ունի Որդի զՀաւր բնութիւն։ Լի են բանքս ազտեղութեամբ, զի եթէ ապականութեան խառնումն ասէաք ի վերայ Քրիստոսի բնութեանցն, որպէս ջուր ընդ զինի խառնեալ և երկոքին ի միմեանց լուծեալ, և կամ որպէս այլասեռ հրահալքն, զոսկին ասեմ և զարծաթն, և ի միմեանց ապականեալք, թերևս ի դէպ էր զոր ասէիրդ։ Իսկ եթէ արտաքոյ սորին է զոր ասեմք, զի խառնումն Բանին Աստուծոյ ընդ իւրոյ մարմնոյն, որպէս լոյս ընդ աւդ՝ կամ հուր ընդ ոսկի՝ կամ հոգի ընդ մարմին, անփոփոխք և անանջատք գոլով, ուրեմն ի զուր չարահամբաւէք զմեզ՝ պախարակելով զճշմարտութիւնն։ Սմին և մեծ և հռչակաւոր հռետորն Աստուածաբան վկայէ ասելով. Ո՞վ նոր խառնմանս, ո՞վ սքանչելի խառնուածոյս, արդարև նոր իսկ է աստուածութեանն ընդ մարդկութեանն խառնումն, և սքանչելի խառնուած անեղի ընդ եղականի։ Դարձեալ նոր իմն գրէ երանելիս. քանզի մաքուր զնորա զաստուածութիւնն բերել ոչ է հնար, ի լինելութեան և յապականութեան է բնութիւնս. վասն այնորիկ և զանխառնելիսն խառնէ։ Գրէ և սքանչելագործ այրն Աստուծոյ և հաւատարիմ ծառայն սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչն Հայոց. Այս է ճշմարիտ խոստովանութիւն, խոնարհեցաւ և խառնեաց զաստուածութիւնն ընդ մարդկութիւնս, և զանմեռն ընդ մեռոտս։ Եւ դարձեալ ասէ. Կորոյս զչարն և պարտաւորեաց զմեզս աստուածախառն մարմնովն։ Եւ դարձեալ ասէ, Խառնեաց միացոյց զմարմինն ընդ աստուածութեանն։

Տեսեր, ո՞վ պատուական զլուխ, ո՞րպէս վկայեաց յաստուածազանիցն խառնումն և անշփոթ միաւորութեանն բնութեանցն որ ի Քրիստոս, ըստ որում և բազումս ունէի առ այս գրել, այլ քոյոյդ կատարելութեանդ բաւական համարեցաք ըստ իմաստնոյն խրատու՝ թէ տրամամիտն պատճառաւն բաւականասցի։

Դարձեալ խնդրելի է, թէ ընդէ՞ր սուրբ հարքն, երկուք այսմ վարեցան ձայնիւք, երբեմն խառնումն ասելով, և երբեմն միաւորութիւն։ Այլ վասն զի խառնումն ոչ ունի բաժանումն, և միաւորութիւնն ոչ ունի քակտումն, վասն այսորիկ երկոքումբքս

այսորիւք վարեցան բանիւք։ Քանզի որպէս որոշմունքն ոչ ունին խառնումն, այսպէս և ոչ խառնումն՝ ասի բաժանումն։ Եւ որպէս երկուութիւնն զմիութիւնն բառնայ, այսպէս և միաւորութիւնն բառնայ զերկուութիւնն. զի եթէ ոչ էր խառնեալ անշփոթաբար ընդ մարմնոյն, ընդէ՞ր ասեն՝ Մարմնացաւ։ Եւ եթէ ոչ էր միաւորեալ ընդ մարդկութեանն, զի՞արդ ասեն՝ Մարդացաւ զի մարմնանալ և մարդանալ անմարմին էութեանն ասի, զի մարդն ոչ ևս կարէ այլազգ լինել, քան եթէ մարմնով։

Նա և այլ իմն հրաշալի ընթերցաք ի թղթի աստ, եթէ ժողովն Քաղկեդոնի մի դէմս և երկուս բնութիւնս վասն այսորիկ ասաց ի Քրիստոս, զի մի ի Բանն Աստուած ընթասցին չարչարանքն։ Ծաղու ուրեմն արժանաւոր են բանք նոցա թերահաւատութեանցն։ Վասն զի զնոյն զայս բան և պիղծն Նեստոր ախտացաւ, այսպէս ասելով ընդդէմ մեծին Կիւրղի։ Եթէ յորժամ ասիցես բնութեամբ զմիութիւնն՝ ապա ի Բանն իսկ ընթանան վիշտքն։ Իսկ երանելին Կիւրեղ այսպէս պատասխանեաց. Եթէ վնասեսցի ուրեք բնութիւն մարդոյ կամ անդամին ինչ յանդամոց, կամ կուրասցի ակն, կամ հարցի այլ ինչ անդամ երկաթով, կամ ժանեաւք գազանի. խեղեսցի՞ն արդեւ՞ք և ոգիքն։ Եւ ո՛չ, ասէ, երբէք։ Արդ՝ եթէ զսա միացոյց Աստուած ի մարմնի միաւորութեամբ բնութեանն, և առանց վշտանալոյ և խեղութեան եկաց մնաց յիւրում բնութեանն, վշտանա՞յր արդեւք Բանն Աստուած յիւրում բնութեանն, զխաչէն ասեմ և զամենայն վշտացն։ Գրէ դարձեալ և նոյն ինքն Կիւրեղ՝ Որպէս հրացեալ ոսկին և կռանահարեալ նիւթ ոսկւոյն ընդունի զկռանահարութիւնն, այլ ոչ և ընդ նմա միաւորեալ հուրն, սակայն ոչ որոշի և ոչ բաժանի յիւրում նիւթոյն. այլ յերևել ոսկւոյն երևի և հուրն, և յազդել հրոյն, ազդէ և ոսկին, և զտանին ամենևիմբ մի, թէպէտ և ժամանակաւք զտանին յարեալ ի միմեանս։ Այսպէս և աստուածութիւնն ընդ մարմնոյն իւրոյ, մանաւանդ թէ առաւել քան զայս։ Այլ և զայս ևս ծանիցէ քոյդ խոհականութիւն, Վասն զի աւրինակն մասն ինչ նմանէ զճշմարտութիւնն։ Զի եթէ բովանդակ ճշմարտութիւնն յաւրինակին զտանէր, նաև ոչ էր այնուհետև աւրինակն, այլ նոյն ինքն ճշմարտութիւնն վասն որոյ աւրինակն։

Ասասցուք դարձեալ ընդդէմ միւս ևս անընդրող բանիցն զոր ասեն, որպէս ընթերցաք, զբնութիւնսն բաժանեալ և ըզ-

դէմսն միաւորեալ անտեղի խորհրդով։ Զի եթէ բնութեանցն միաւորութիւն խառնակումն է, որպէս ասեն, որո՞ւմն և դիմացն *) պարտի լինել, զոր մինն ասեն. վասն զի Առաքեալն երկուս դէմս գրէ, Որ ի կերպարանս Աստուծոյ էր, զկերպարանս ծառայի առ, կերպիւ և կերպ ասաց։ Արդ զոր յերկուցն ախորժեն բառնալ դիմաց, ըստ որում մինն ասեն. զի թէ աստուածութեանն, զՍաբելի ախտն ախտանան, իսկ եթէ զմարդկութեանն, զինչ այն որ ի ճշմարիտ կերպարանս մարդոյ զՏէրն տեսանէին։ Արդ՝ կամ եղիցի դէմն ըստ միաւորութեանն մի՝ արտաքոյ շփոթման, որպէս էն ճշմարտութեամբ, այսպէս և բնութեանն միաւորութիւն մի՝ անշփոթաբար, և կամ բաժանելով զբնութիւնսն, բաժանեալ իմացի և դէմքն, զի և ոչ ուրեք երբէք իմացողացն իմանի և ասի երկուք կատարեալ անձնաւորութիւնք ի մի դէմ. այլ իմացեալք թէ ըստ երկուսն ասելով բնութիւնս և ներգործութիւնս և կամս. երկուս և զդէմսն ևս ասելով, երկու որդիք իմանին կատարեալք զանազանեալք ըստ Նեստորի չարափառութեանն. մինն ի Հաւրէ բնութեամբ, Որդի, և միւսն ի մաւրէ շնորհիւ յարելութիւն և ձոխութիւն պատւոյ միայն ընկալեալ մարմնոյն ի Բանէն Աստուծոյ. որով իմանի Քրիստոս ինքն իւր Տէր և իւր ծառայ, այսինքն աստուածութեամբն՝ Տէր, և մարդկութեամբն՝ ծառայ։

Արդ զի՞արդ կամ որպէս երկրպագեն ծառային ընդ Տեառնն, և պաշտեն զարարածն ընդ արարչին, լուծանելով զսահմանս հաւատոյ սուրբ Երրորդութեանն՝ յոր մկրտեցանն, և կամ պախարակեն զայն՝ որ զնեացն զնոսա իւրով պատուական արեամբն։ Եւ վասն զի ընդ հմտագոյն և կատարելագոյն սրբութեանդ քո է բանս, բաւական զասացեալս վարկանիմք, և զայս միայն կամիմք ծանուցանել հեղահայեաց քոյդ տեսողութեան, եթէ յիսկզբան մերոյ սքանչելագործ Հաւրն և նախաշար վարդապետին Լուսաւորչին մերոյ սրբոյն Գրիգորի ուղղակի սահմանադրութեան ամբիծ հաւատոյն, որովք աշակերտեացն զՀայաստան աշխարհս, հանելով յաղջամղջին խաւարէ կռապաշտութեանն ի լոյս Աստուածգիտութեան, նշանագործ և հրաշալի զաւրութեամբքն, զոր կատարէր բազմաւրինակ հրաշագործութեամբքն, որ ոչ անհմուտ զքոյդ վարկանիմ ճոխութիւն, ոչ կարաց երբէք ուրեք

*) Երևի. որո՞ւմ ի դիմացն.

մտանել հերձուած յաշխարհս հայոց, այլ ի նմին ամբիծ հաւատըս հաստատեալք անշարժ և անփոփոխք կացին մնացին զոր շինեաց սուրբն այն ի վերայ առաքելական վիմին, զոր ոչ կարաց երբէք դրունք դժոխոց յաղթահարել ըստ բանին Տեառն մինչև ցայսաւր ժամանակիս, ոչ խոտորեալ յաջ կամ յահեակ, ուստի և ոչ պէտք եղեն նորաձայն վարդապետութեանց և ժողովոց ի տեղիս տեղիս գունակ գունակ, որոց գիտեմք առ ի նորաձևութեան կարգաց և սահմանաց հաւատոյ որ կարգեցաւ ազդեցութեամբ սուրբ Հոգւոյն, ընդ որ այժմ առաջի կայ անցանել դուզնաքեայ բանիւ առ ի բացայայտել զոր ուսաք ի Քրիստոս փրկողն մեր զբարիոք դաւանութիւնն։

Եղիցի Եւտիքիանոսացն յաւէտ բացակայութեամբ պիղծ աղանդոյն լինել հեռաւորագոյն, որով կարծէք զմեզ չարահամբաւել։

Խոստովանիմք զՈրդին Աստուծոյ զԲանն Աստուած զէակից Հաւր և փառակից սուրբ Հոգւոյն, խոնարհեալ կամաւ Հաւր և սուրբ Հոգւոյն, բնակելով յորովայնի Աստուածածնին և միշտ կուսին, առեալ կատարելապէս զմերս բնութիւն, զհոգի և զմարմին և զմիտս, ոչ փոփոխելով զմարմինն յանմարմնութիւն, և ոչ Բանն Աստուած փոփոխեալ յանփոփոխելի յիւրմէ բնութենէն, այլ միաւորեալ ի մարմնի անշփոթապէս և անբաժանաբար, կրելով կամաւորաբար զամենայն կիրս մարդկայինս՝ բայց ի մեղաց, սուրբ և միաւորեալ իւրով մարմնովն, ըստ որում աւետարանականքն պատմեն ճշմարտապատում ճառքն. Նորա իւր գոլով բարձրագոյնք կրիցն և խոնարհագոյնքն, իւրացուցանելով զմարմինն և որ ինչ մարմնոյն սովիմբ անշփոթ և անքակ մարմնով, խոստովանիմք զորդին Աստուծոյ զՔրիստոս կամաւորաբար չարչարեալ և մեռեալ, և իշխանաբար յերիր աւուր յարուցեալ։ Քրիստոս մեռաւ, ասէ, ըստ մեղաց մերոց ըստ գրոց, և դարձեալ եթէ՝ Միայն ունի զանմահութիւն բնակեալ ի լոյս անմատոյց։ Մի Քրիստոս բարոզեաց աշխարհի և ոչ երկու, մինն մեռեալ և միւսն անմահ մնացեալ։ Զայս ինքն իսկ առաքեալն բացայայտեալ կնքէ. Մի է Տէր Յիսուս Քրիստոս որով ամենայն։ Եւ՝ Յանուն Յիսուսի Քրիստոսի ամենայն ծունր կրկնեսցի երկնաւորաց և երկրաւորաց և սանդարամետականաց։ Եւ եթէ՝ Յիսուս Քրիստոս երէկ և այսաւր՝ նոյն ինքն է և յաւիտեանս։ Եւ՝ ոչ երկուց բնու-

թեանց բաժանեցելոց և շարընթացելոց, և զուգաճանապարհացելոց, իբրև հանգանակաւ բաշխել զբարձրագոյնսն։ Այլ միոյ Տեառն և փրկողի զմեզ Յիսուսի Քրիստոսի, իւրով անզուգական արեամբն զմերս դաւանելով փրկութիւն, զի մի՛ այլոյ պաշտաւնեայք լինիցիմք և մի ասիցեմք թէ՝ ի բաց լեր ի մարմնոյդ Բանդ Աստուած, զի երկրպագեցից քեզ՝ այլ ճշմարիտ աստուածապաշտք, ըստ որում միաւորեաց զհոգի և զմարմին և զմիտս, և եղև ճշմարիտ մարդ առանց փոփոխման և այլայլման, և ոչ բևեռումն մերոյ էակի *) սոսկացեալ մարդոյն ասեմ ըստ բաժանմանն Նեստորի, և ոչ զդրախտն բանալ մերկ աստուածութեանն, զի և ոչ այլ ոմն կախեմ զփայտէն, և այլոյ լեզուն որ զդրախտն աւազակին խոստանայ, այլ մի և նոյն ինքն մարմնացեալ և մարդացեալ Աստուածն Բան, որպէս յորժամ ասաց, Որ ետես զիս ետես զՀայր և յայտ է թէ մարմնովն տեսաւորեցաւ աշխարհի, այլ ոչ յատուկ աստուածութեամբն։ Արդ՝ յայտ է թէ ոչ Հայր մարմին ունի, և ոչ զՈրդի մերկ աստուածութեամբն տեսին, այլ զհայրենի բնութիւնն, ի մայրենի բնութեանն միաւորեալ ցուցանէր աշխարհի։ Ըստ որում և Յովհաննէս վկայէ թէ՝ Որ է՛ն առ Հաւր՝ երեւեցաւ մեզ. ըստ որում և Թումայի շաւշափեալ և զգինահարեալ կողմն՝ անորոշաբար Տէ՛ր և Աստուած վերակոչեաց։ Որում՝ և մեք հետևեալք առաքելական ճշմարիտ վարդապետութեանն. խոստովանելով զՔրիստոս անշփոթ և անբաժանելի մարմնով՝ մի Որդի և Տէ՛ր և փրկի՛չ կեցուցի՛չ և ազատիչ զմեզ իւրով անապական մարմնով և արեամբն. փառաւորեալ ընդ Հաւր և ընդ Հոգւոյն սրբոյ, յամենայն յանսպառ յաւիտեանս։

Յաւէտ հեշտութեամբ ընկալայ, ո՞վ պատուական գլուխ և Հայր սուրբ, զառ ի քէն գրեալսդ, անխախտելի կալ մնալ մեզ ի սպասաւորական հնազանդութեան, սուրբ և աստուածապարգև թագաւորութեանդ, ըստ աստուածային գրութեանցն որ մեզ աւանդեցաւ, յորմէ ոչ երբէք խոտորեալ, քան եթէ միշտ ի նոյն խոկալով հնազանդութեան և սպասաւորութեան խորհուրդս, ցանկ սպասելով ազդեցեալ ինչ ի մեզ հրամանի ինքնակալ թագաւորութեանդ, զորս անսայթաք և առանց հեղգալոյ զփոյթ յաւժարութեանն արդիւնաւորիմք խորհրդով և երկիւղիւ վեր-

*) Ի լուս. այլով գրչաւ մերունակի.

նական շնորհացն ազդեցութեամբ։ Այլ և զքոյդ պատուական սիրելութիւնդ անընդմիջաբար ի խորհուրդս իմ յաւէտաբար կրեմ, զսիրոյն կապակցութիւն ըստ արժանաւոր քոյդ մեծութեան, և պարկեշտ և նազելի և մաքուր վարուց, ըստ որում հայցեմ ի նուիրական և մշտահայց յընդունակ քո աղաւթս և զմեզ յիշատակել՝ հայցելով յապէնիազն Աստուծոյ զի և ի մեզ կանխեսցէ զառատապարգև շնորհացն իւրոց զողորմութիւն։ Եւ խաղաղութիւնն Աստուծոյ վերահովանասցի ձերում սրբութեանդ պահպանելով անվրդով յամենայնի զքոյդ արժանաւոր և պարկեշտ գլխաւորութիւնդ։

Աւրհնութեանս զոր առաքեալ էիք յաստուածընկալ և յամենայաղթ նշանէդ, խոնարհ երկրպագութիւն մատուցի և շնորհակալութիւն յաւէտ մտաւս ևս վայելչական ողջունիս։

ԹՈՒՂԹ ԳԱԳԿԱՅ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՈՑ ԹԱԳԱՒՈՐԻ, ԱՌ ԿԱՅՍՐՆ ՅՈՒՆԱՑ ՌՈՄԱՆՈՍ, ՎԱՍՆ ՀԱՒԱՏՈՅ։

Հովուապետի հանդարտի և զգաւնագելոյ, ցածուն և պատուական վարուք ի Տէր, զլուխ եպիսկոպոսաց Նոր Հռոմայ, պատրիարզի յընթանուրս, Գազիկ ի ծննդաբանութենէ Սենեքերիմայ, երկրպագող սուրբ խաչիդ, և ծառայ սուրբ հայրապետիդ, ի Տէր խնդալ։

Գրել առ սրբութիւնդ ձեր՝ դանդազելի է, և չգրելն զբրկանք մեծ, այլ յաւժարութիւնս ստիպեաց զերկոսեանն ի բաց բառնալ՝ զդանդաղումն և զզրկանս, զի չէ փոքր զրկանք մերժել հեռանալ ի սուրբ հայրապետական խնամարկութենէ, և յարդիւնաւոր աւրհնութեանց և սրբամատոյց աղաւթից։ Զնոյն համարձակութիւն առ ի գրել առ սուրբ և քրիստոսապսակեալ թագաւորն և զընդունելութիւնն առ սուրբ հայրապետդ ապաստան արարի, զոր յակն առեալ ձեր հեղաբար՝ զիս ծառայ սուրբ և բարձրագահ արքեպիսկոպոսիդ, և առաքելաժառանգ պատրիարզիդ, և սուրբ թագաւորիդ քրիստոսեան աթոռաժառանգ աւանդապահի, զի ընաբար ունէաք աշխարհս Հայոց զհնազանդութիւն կայսերական աթոռոյդ, և հայրապետական զահակալութեանդ. որպէս ցուցանեն գիրք պատմագրացն։ Զի ոչ միայն սիրողաբար հարկս հարկանէաք կայսեր, այլ և առ սուրբ հաւատոյն միաւորութիւն խոստովանութեան հաղորդս և հաւասարս գտանէաք։ Որպէս և մեծն Առիստակէս որդի մեծի սրբոյն Գրիգորի ի սուրբ ժողովին ՅԺԸ. սուրբ հայրապետացն որ ի Նիկիա Բիւթանացւոց ժողովեալք առ ի կործանումն Արիոսի մոլորութեանն։ Նոյնպէս և մեծն Ներսէս յերկրորդ ժողովին ՃՕ. սուրբ հարցն որ ի Նոր Հռոմ, աճապարեալ փութացան վասն պեղծ կատաղեալ Մակեդոնի յամառութեանն։ Դարձեալ որք յԵփեսոս

Ասիա ժողովեցան Մ. սուրբ հարքն վասն Նեստորի յիմարութեանն, որ թէպէտ ոչ որ էր ի մերմէ աշխարհէս անդր հասեալ, սակայն երանելոյն Կիւրղի և Պրոկղի և առ Ակակայ զգուշացուցանող թղթովք փութացան հասին առ մեծն Սահակ և երանելին Մաշդոց, և միաձայնութեամբ ի մի ուղղափառ խոստովանութիւն վերագրեցան ընդ սուրբ հայրապետն՝ ժողովեալք յԵփեսոս ծովահայեաց։

Իսկ վասն չորորդ ժողովոյն՝ որ ոչ զմիաձայնութիւն յանձին ունին վարդապետքս Հայոց հաղորդել ընդ ժողովոյն ՈԼԶ. եպիսկոպոսացն, հարցի յառաջնորդաց մերոց, թէ ընդէ՞ր և վասն որոյ պատճառանաց մեկուսի գոլով ի նոցանէ, և այնու պատճառանաւ ի հայրապետական և ի թագաւորական խնամարկութենէն և յընտանեբար գթասիրութենէն աւտարացեղութիւն ի մէջ արկեալ լինի, և այդր աղագաւ ոչ ուղղակի սուրբ հայրապետքն, և սուրբ թագաւորքն զնայեցածսն առ աշխարհս Հայոց բացակարգեալ զլխաւորեն։ Պատասխանի տուեալ ասեն, Վասն զի ընդդէմ երից ժողովոցն զտաք զվարդապետութիւնն նոցա և բացեալ զգիրս ամբաստան լինէին, ասելով թէ Նեստորաբար իմացմամբ սահմանեցին յետ անճառ միաւորութեան Բանին և մարմնոյն՝ երկու բնութիւնս բաժանաբար ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս խոստովանեցին, և երկուս կամս, և երկուս ներգործութիւնս, և զխաչն և զմահն մարդոյն միայնոյ սահմանեցին, և ոչ Աստուծոյ մարդեղելոյ ի սուրբ կուսէն Աստուածածնէն, զոր ոչ աւանդեաց մեզ Լուսաւորիչն մեր սուրբն Գրիգոր հանդերձ այլաւք վարդապետաւք, զորս եդ Աստուած յեկեղեցւոջ, զոր սակաւ ինչ ի բազմաց գրեմ՝ զասացեալս վարդապետաց մերոց ի գրոց սրբոց, Նախ՝ վասն բնութեանցն, միաւորութեանց, և ապա՝ խաչի խորհրդոյ։

Գրէ Յուլիոս Հռոմայ հայրապետն առ Դիոնէսիոս այսպէս. Քանզի հարկ է զնոսա որ երկուսն ասեն բնութիւնս, ըզմիւսն երկրպագելի. իսկ զմիւսն ո՛չ. յԱստուածայինսն մկրտիլ. իսկ ի մարդկայինն ոչ մկրտիլ. իսկ եթէ ի մահ Տեառն մկրտեցաք, մի խոստովանիմք բնութիւն զանախտակիր աստուածութիւնն և զախտակիր մարմնոյն, քանզի ի մահ նորա մկրտութիւն՝ ի մարմնոյն յարութիւն և թողութիւն մեղաց տուեալ լինի։ Ասէ և Երինոս հետևողն առաքելոց. Որ եկն և մի բնութիւն Աստուծոյ և մարդոյն գործեաց, մեր ոչ կարացելոյ այլ-

աւրինակաբար ինչ կցորդութիւն ընդունել զանապականութեանն, եթէ ոչ նորա էր եկեալ առ մեզ։ Ասէ և սուրբն Մելիտոս Անտիոքու եպիսկոպոս. Մի բնութիւն խոստովանիմք և երկու գոյացութիւնք, քանզի իմացեալ, և որպէս ճառեմք, զԱստուած Բանն, որ խաչեցեալ, որ Հաւրն անապական Որդին՝ ի ձեռն անապական մահուանն իւրոյ, զառ ի մեզ զմահն խափանեաց։ Ուսուցանէ և Լուսաւորիչն մեր սուրբն Գրիգոր. Հաւատք ճշմարիտ այս են. խոնարհեցաւ աստուածութիւնն, և խառնեաց զմարդկութիւնն ընդ իւր աստուածութիւնն։ Եւ դարձեալ ասէ. Խառնեաց միացոյց ընկզմեաց զմարմինն յաստուածութիւնն։ Եւ դարձեալ ասէ. Քանզի միացաւ ի մարմնի բնութեամբ, և խառնեաց զմարմինն ընդ իւր աստուածութեանն։ Եւ այլ յոլովազոյնս դնեն առաջի իմ ճառս վարդապետականս Յունաց և յԱղեքսանդրացւոց վարդապետաց։

Հարցի դարձեալ վարդապետացս մեր. եթէ ընդէ՞ր դուք զԽաչեցարդ յերիս սրբասացութիւնսն սահմանէք. թերևս սուրբ Երրորդութեանն ախորժէք զխաչն կազմել, որով յիրաւի՝ խորշին և մերժին ի մէնջ իմաստունքն Յունաց։ Պատասխանի ետուն և ասեն. Քա՞ւ մի լիցի. ոչ Երրորդութեանն զփառաբանութիւնս զայս վերաձայնեմք, այլ Որդւոյ միայնոյ. որպէս ըզմարդանալն ի կուսէն Որդւոյ միայնոյ հաւատամք. այսպէս զխաչն և զմահն Որդւոյ խոստովանիմք։ Քանզի մեծն Եսայի զՈրդի ետես նստեալ ի վերայ աթոռոյ բարձրացելոյ, և նմա սերովբէքն աղաղակէին զերիս սրբասացութիւնսն. որպէս աւետարանիչն Յովհաննէս վկայէ. Վասն այսորիկ, ասէ, Ոչ կարէին հաւատալ ի Յիսուս, զի գրեալ է, կուրացոյց զաչս նոցա և ափշեցոյց զմիտս նոցա. զայս ասաց Եսայի զի ետես զփառս նորա և խաւսեցաւ վասն նորա։ Եւ այսր աղագաւ երիս սրբասացութեամբ զՈրդի փառաւորեմք խաչին խորհրդովք։ Եւ ասեն եթէ վարդապետքն Յունաց, վասն զի ոչ ախորժեն զմարմինն Քրիստոսի ի փառս Երրորդութեանն բարձրացուցանել, և ոչ զԱստուած ասեն խաչեալ վասն աշխարհի, այլ մարդ սոսկ, և յարելութեամբ առ Բանն մերձեցուցեալ որպէս Նեստորի և Թէոդորիտէ և Պաւղէ սամուստացւոյ և այլոց հաճոյ թուի։ Վասն այսորիկ մերձեցուցանել հաճոյ համարին առ հերձուած, զոր ոչ է ծանուցեալ մեր, և ցուցանեն ի գրոց սրբոց այսպէս, առ բնութեանցն միաւորութիւն, որով ոչ սոսկ մարդ զխաչեալն

խոստովանիմք, այլ Աստուած մարդ լեալ։ Եւ մատուցին առաջի իմ գիրս Սոկրատայ պատմագրի եկեղեցական շարածի, և ունէր յիշատակարանն այսպէս. եթէ Յովհան Ոսկեբերան ընդդէմ Արիանոսացն կարգէ դասս պաշտաւնէից մի փառաբանութիւն և պատի։ տալով Հաւր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ։ Իսկ յերեկոյս և ի վաղորդեան զերիս սրբասացութիւնսն միոյ անձնաւորութեանն սահմանեալ ի վերայ Որդւոյ ի կուսէ մարդեղելոյ, որ խաչեցաւն վասն մեր, և երգէին Սո՞ւրբ Աստուած, սո՞ւրբ և հզաւր, սո՞ւրբ և անմահ, որ խաչեցա՞ր վասն մեր, ողորմեա՛ մեզ։ Եւ ասէ կարգեալ զայս յԵզնատիէ Անտիոքացւոյ. որ ասի լինել յեւթանասուն առաքելոցն։ Տեսանէ, ասէ, սուրբն Իզնատիոս զզաւրս երկնայինս՝ որ երիս սրբասացութեամբ զսուրբ Երրորդութիւնն փառաբանէին։ Զնոյն դարձեալ և ի վերայ Որդւոյ զերիս սրբասացութիւնն ընծայեցուցանէին։ Եւ սուրբ Լուսաւորիչն մեր ի կարգադրութեան սուրբ պատարագին զերիս սրբասացութիւնսն ի վերայ Որդւոյ կանոնեաց։

Զնոյն յարեն, և զառ ի վարդապետաց առաջնոց բանս առ ի հաւատարմութիւն իւրեանց աւանդեն մեզ։ Գրէ Յուլիոս Հռոմայ հայրապետն ի Պռոսդոկիոն թղթին. Որ միւս փառաբանութիւն ի ներքս ածէ քան զՀայր և զՈրդի և զսուրբ Հոգին, և որ յաւելու միւս փառաբանութիւն քան զձայն սերովբէիցն. և որ զի՛ Մարիամայ մարմինն ոչ խոստովանեսցին ներմարմին, Աստուած համազոյ Հաւր, և անախտակրին ախտակրութիւն. նզովեա՞ր եղիցի։ Գրէ և Երինիոս հետևողն առաքելոց այսպէս. Որ ոք զատանէ զՅիսուս ի Քրիստոսէ, զոր և անչարչարելին ասեն, Բ. անձինս յայտնեն, քանզի ո՛մն չարչարեցաւ, և ո՛մն անչարչարելի մնաց ո՛չ մի, այլ երկու. բայց մի է ծնունդն և չարչարեալն, և նոյն միածին Որդին Աստուծոյ, զոր ետ Հայր վասն անբաւ մարդասիրութեան իւրոյ աշխարհի։ Եւ դարձեալ Պաւղոս զայլ ոք ոչ զիտէ բայց զխաչեցեալն և զչարչարեալն և զմեռեալն, և զյարուցեալն, զոր և մարդ իսկ ասէ։ Եւ Կիւրեղ Երուսաղէմի այսպէս ասէ. Ոչ եթէ մարդ ոք էր դուզնաքեայ որ չարչարեցաւն այլ Աստուած որ մարմին զգեցաւ։ Արդ՝ եթէ մի է Քրիստոս, և ոչ երկու, ապա Աստուած է որ խաչեցաւն, և ոչ մարդ սոսկ. յաւէտ յիրաւի՞ փառաբանեմք երիս սրբասացութեամբն որ խաչեցաւն վասն մեր։ Եւ Գրիգոր սքանչելագործն այսպէս ասէ. Ոչ եթէ այլ ոք է

որ խաչեցաւն և այլ որ ոչ խաչեցաւն. և որ ոչ խոստովանի զառանց չարչարանաց Բանն իւրով մարմնովն չարչարեալ. նզովեա՞ր եղիցի։ Եւ Գրիգոր Նազազացի Աստուածաբան ասէ. Որ ոչ խոստովանեսցի զխաչելեալն զոլ Աստուած, նզովեսցի. և կարգեսցի ընդ աստուածասպանսն։ Ի վերայ բերէ նոյն և ասէ. Յի՛մ մերժէք ի լինելոյ Աստուած ճշմարիտ, զայն որ ի կուսէն Աստուած ճշմարիտ և չարչարեալ. զի եթէ ոչ է Աստուած որ ի կուսէն, և այլ ո՛մն է և այլ. ապա մինն միւսումն տէր հանդիպանայ և միւսն ծառայ, և արդ տեսցուք թէ ո՛վ է տէր և ո՞վ ծառայ։

Գրեալ է, թէ Հանէր Յիսուս զգիշերն ի գլուխ յազաւթսն Աստուծոյ, որ մերձ ի խաչելն արդեւք մարմին Բանին առ ինքն Բանն ազաւթէր ի միում դիմի և անձնաւորութեան, զի մի՛ մատնեսցին խաչին, և մի դէմն՝ նոյն դէմի ծառայ և Տէր յարմարի, և ինքն զինքն ազաչեսցէ, քանզի ահա խոստովանութիւն ժողովոյն յայտ է, մի դէմ և մի անձն և Բ. բնութիւն, բաժանաբար անհազորդս ի միմեանց ունել Քրիստոսի։ Բայց արդ՝ զի՛արդ մի դէմ և մի անձն ապտակի և խաչի և Բ. բնութիւն։ Արդ՝ զանձն և զդէմն, որո՛ւմ բնութեան պարտ է խոստովանել. աստուածութեանն, եթէ մարդկութեանն։ Զայս հարցեալ վարդապետքս մեր ի տարակոյս արկին զիս։

Դարձեալ ասէ Գրիգոր Աստուածաբան. Աստուած խաչեալ և երկիր շարժեալ, և դարձեալ պարտ էր արարչին չարչարակից լինել արարածոցս։ Դարձեալ ասէ. Կարաւտացաք Աստուծոյ մարդանալոյ և մեռանելոյ. Եւ դարձեալ ասէ, Արիւն Աստուծոյ և չարչարանս և մահ. Այսպէս և Աթանաս Աղեքսանդրացի . . . . ի խաչին բանի այսպէս, ԶՊեղատոս այնպանելոյ ինչ էր, այլ հաւատալոյ, եթէ ոչ զդատելոյն զոլ Աստուած։ Եւ այլ անթիւ հոլովք գրոց եդին առաջի իմ, զոր աւելորդ համարեցայ յերկաբարանել ի թղթի աստ, զի ոչ յուսուցանել կամ ի վարդապետել ձեզ առաջի արկի զոր ինչ գրեցիդ, այլ քննել և ի միտ առնուլ զերկպառակութիւն որ ի մէջ երկոցունց ազգացս հաստատեալ կայ։

Ասեն դարձեալ. թէ նոքա ասեն, թէ երից սրբասացութեամբ ո՛չ վայել է փառս տալ միոյն անձնաւորութեան, բայց միայն սուրբ Երրորդութեանն, և Քրիստոս մի է յԵրրորդութենէն, և Երրորդութեանն միայն յարմարական զոլ սրբասացու

թիւնքն։ Ապա ուրեմն այլ է Քրիստոս և այլ Բանն Աստուած, եթէ այդպէս է, ապա ո՞չ՝ Մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, որով ամենայն արարաւ, և ոչ Բանն մարմին եղև, և ոչ՝ ԶՏէրն փառաց ի խաչ հանին, այլ զմարմինն Տեառն փառաց, և ո՞չ փառացն և զաւրութեանն անուն Քրիստոս, այլ կամ յատուկ Բանն Տէր փառաց և ըստ բնութեանն սոսկ Աստուածութեանն խաչեալ և չարչարեալ, և կամ սոսկ մարդն Տէր փառաց և Քրիստոս որ խաչեցաւն վասն մեր, և նմա կրկնեսցի ամենայն ծունր երկնաւորաց և երկրաւորաց, ապա և ամենայն մարդիկ երկրպագեալ եղիցին, և յաւելցի այլ փառաբանութիւն որով փառաբանի խաչելեալն, և այլ որով փառաբանի Բանն յԵրրորդութենէն որ ոչ ունի հաղորդութիւն բնութեամբ առ Բանն։

Դարձեալ համառաւտեն զբանն ասելով, թէ ոչ միայն մեք Հայք ոչ ընկալաք զսահման չորրորդ ժողովոյն, այլ նախ ինքեանք յինքեանս բաժանեալ այպանեցին զխոստովանութիւնն։ Աղեքսանդրացիքն յինքեանս բաժանեցան և ընդդէմ կացին ժողովոյն. Դիոսկորոս և Պետրոս և Տիմոթէոս և Անատոլիս և այլք յոլովագոյնք, և Երուսաղէմացիքն՝ թէպէտ և առ փոքր մի ունկընդիր եղեն Յոբնաղի, այլ յետոյ և նոքա քամահեալ յետս ընկեցին զսահման ժողովոյն, մինչև յաւուրս Յուստիանոսի կայսեր, որ թագաւորասաստ հրամանաւ հաւանեալ հնազանդեցոյց։ Անտիոք ասորւոց և որք ընդ նոքաւք՝ նոյնպէս և նոքա մերժեալ յետս ընկեցին զժողովն, մինչև ցայսաւր ժամանակի։ Հայք և Վիրք և Աղուանք միաձայն խոստովանութեամբ, ի ժամանակս Բաբգէն Հայոց կաթուղիկոսի, ժողովեալ ի սուրբ կաթուղիկէն Հայոց, ընդ որս Գաբրիէլ Վրաց կաթուղիկոս, և ընդդէմ ժողովոյն միախորհ եդին ընդդիմակս. մինչև ցԿիւրիոն Վրաց կաթուղիկոս։ Զենոն կայսր Յունաց քամահեալ զժողովն Հենատիկոն թղթովն, յաւժարագոյն զբոլոր թագաւորութիւն Հռովմայեցւոց միաւորեաց ի բաց կալ ի սահմանէ ժողովոյն, և սահմանեալ շինեաց ի վերայ ԲԺ. գլխոցն Կիւրղի Աղեքսանդրացւոյ վարդապետութեանն, յորոյ յաւուրս Ակակ Կոստանդնուպաւլսի հայրապետն խնդրեաց ի Պետրոսէ Աղեքսանդրացւոյ զուսումն ուղղափառութեան, որ և ընկալեալ ի նմանէն, զոր ինչ և խնդրեաց Ժ. թղթովք և Ժ. պատասխանաւք։ Անաստաս և Յուստիանոս և Յուստինոս կայսերք, և նոքա ի բաց բարձին զաւանդութիւն տումարին Լևոնի և զկանոն ժողովոյն։ Ագաթոն

Հռոմայ հայրապետ և Մաքսիմոս Կոստանդնուպաւլսի մոնազն, որ ծայրատեալ ի ձեռս և յոտս լուծին զնա ի կենաց որպէս զընդդիմակ ժողովոյն, զի հակառակս լեալ միմեանց յաւելին ի սահման հաւատոյն ըստ իւրեանց մտացն հաճութեան, և ապա ի վերայ սպանմանն Մաքսիմիոսի ընկալան զ յաւելադրութիւնն։ Արդ եթէ ուղղակի խորհեցաւ Մաքսիմիոս, ի զուր եղև ի մահ դատապարտեալ, և գտանին պարտականք արեան սպանելոյն. և եթէ ոչ բարիոք իմացաւ, ընդէ՞ր ապա զոչ ուղղագոյնսն յետոյ ի զղջումն եկեալ յանձն առին և տեղի ետուն քաջ ախորժելով։

Արդ բազում անգամ գրեալ է իմ ի թղթի աստ, ոչ փորձողականս կամ վիճողականս, այլ պատմողական և ցանկացող կապակցութեան սիրոյ, և ծառայական հարկատրութեան առ բարեպաշտ թագաւորդ և առ սուրբ հայրապետսդ հաւատարմացուցանել, եթէ արդե՞ւք հնարաւորել, ի բաց բառնալ զկրճիմն որ կայ ի միջի ըստ առաքելոյն Պաւղոսի, զցանկն քակել և զմիջնորմն յատակել, և զերկուսինն հաստատել ի մի նոր մարդ, յոր կոչեցաք ծննդեամբ սուրբ աւազանին. Եւ յայնժամ կատարեսցին ասացեալք փրկչին ի կտակի աւուր նորոյ ուխտի, յորժամ տնտեսաբար ընդ Հաւր միակամութեամբ աղերսէր. Որպէս ես ի քեզ Հայր և դու յիս, կամիմ զի և սոքա ի մեզ եղիցին Ես ի սոսա և դու յիս, կամիմ զի և սոքա ի մեզ եղիցին. Ես՝ ի սոսա և դու յիս, զի եղիցին կատարեալք ի մի, և ոչ վասն սոցա միայն աղաչեմ, այլ և վասն ամենայն հաւատացելոց բանիւ սոցա յիս։

ՏԵՍԻՆ ԽԱՉԿԱՑ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ, ԲԱՆ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԵԱՆՆ, ՊԱՏՏԱԽԱՆԻ ՅՈՒՆԱՑ ԴՐՈՑՆ՝ ԶՈՐ ԸՐՋԱԿԵԼ ԷՐ ԱՌ ՆԱ ՄԵՏՐՈՊՈԼԻՏՆ ՄԵԼԵՏԻՈՍ

Ի ԼՈՒՍԱՆՑՈՒՄՆ ԹՈՒՂԹ ՍԱՓՈՒԻԼԻ ԿԱՄՐՂՋԱՑՀՈՐԵՑՈՑ ՀԱՅՈՑ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԻ, ՊԱՏՏԱԽԱՆԻ ԹՂԹՈՑՆ ԹԷՈՓԻՐՈՍԻ ՄԵՏՐՈՊՈԼԻՏԻ ՄԵԼԻՏԵՈՑ, ԴՐԵԼ ՀՐԱՄԱՆԻ ԽԱՉԿԱՑ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

Ի երաւ պիր ողջունարեր առլցնալ խնատպեղձ բննութեամբ, և բազմահանճար խոհականութեամբ. Պիր մեղադրական և հատատարանութեան, և հրաւիրականի ի ձերմ Սբ. ընդէդ Սիրելի եղբայր և պատուական պուխ եպիսկոպոսաց, Տէր Թէոդորոս մետրոպոլիտ մայրաքաղաքիդ Մելետինոյ. առ մեզ Հայաստանեայս՝ ի Հայրապետական Աթոռ սրբոյն Գրիգորի, և սրբոց առաքելոցն Բարդողիմէոսի և Թադէոսի, առ իմ նուաստութիւնս որ շնորհաբեր Աստուծոյ եմ տեղապահ առաքելական աթոռոյս, նոյին աշակերտ և որդի կրտսեր, ողջմունեամբ Աստուծոյ Կաթուղիկոս Հայոց Մեծաց.

Ընդունելով վերահաս եղար բովանդակ գրելոցս ի սմա և յոյժ ուրախացար ընդ ձեր բարեմասութիւնդ, որ արբարար մտաւք կամիր, զի ամենևքեան կեցցեն, և ի գիտութիւն ճշմարտութեան եկեսցեն. զի իրրև գրաչ հովիւ գիտա ընծայել որպէս մելրելոյ, հրաւիրել էր զմեզ ծղթովս ընդ այլ հնձանոս ի կաթուղիկէ եկեղեցի՝ ի հատատս ճշմարիտս՝ և առ դաւազան երկաթի որ մանրէ գաշխարհս Բարի է հրաւէրդ, եղբայր սիրելի, բայց անազան է յոյժ. այլը նախ բան զքեզ և բան զքաղումս հասին առ մեզ հրաւիրակը ի սուրբ Հոգւոյն,

առաքելոյը և մարգարէիը և աւետարանիչը և նոյուն աշակերտ հրաւիրեցին զմեզ կանխաւ, և մուծին ի հարսանիսն երկնաւոր առ փեսայն Քրիստոս՝ յեկեղեցիս Աստուծոյ կենդանւոյ, ի հատատս ամրիծս և անարատս, և ի գաւազանն որ յառաջ քան զառն բուսաւ յանդ յուսոյն և յարմատոյն Դաւթի, գարձեալ շաղաւիղեաց ի վեր քան զընտրելիսն Քրիստոս Յիսուսէրն, նա հովուէ զմեզ յեկեղեցւոյն իւրում, և հովուեսցէ մինչև յաւիտեան. Այլ և յերկաթի գաւազանէն մեր ոչ եմք ապատաւորք, այլ ընդ նովաւ եմք նուաճեալք, և գաւրութիւն մեծ գաւազանին զոր կոչես երկաթի, է՛ այդպս Հայոց, և սովաւ վանէ գաշխարհս. Բայց դու ոչ բարիոր գործես, չի ոչ միայն ի մեռանելոցդ ժամուն ըստ աւետարանին, այլ ընդ երկաթ կաւ ծեփ ի մէջ պիշերի տաս գհրաւէրդ, որ յեփ և փուխաստուր ի կոչդ քո հասանել, ոչ ժամանեմք յաւիտեան. պի մերձեալ է ժամանակ գատաստանին, և գատաւորն առ դուրս հասեալ կայ, այսուհետև հանդիսից և լրտանց, և ոչ հրաւիրան է ժամանակ. Գաղաբեան, ո՛վ սիրելի, յայդմ խնդրոյ, ծո՛ղ զմեզ և երթ լեր աւետարանիչ բարոյ և հրաւիրակ այնոսիկ, որ ոչ ճանաչեն զԱստուած, և ոչ հնազանդին աւետարանի փառաց Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, պի զբարեացն առցես գԱստուածմէ, և մի՛ չանար շինել ի վերոյ այլոյ հիման, պի մի՛ անվարձ մնասցես.

Վասն պի մեր վաղ ուրեմն ընկալար զդաս գիտութեան սրբոյ Երրորդութեանն, և հատատով Արդւոյն Աստուծոյ կրնքեցար ի մի լոյս կոմման մերոյ, միով հոգւով ի Քրիստոս միացեալ, միոյ Աստուծոյ ընծայեցար յորդեգրութիւն ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի, որ երբև զարեգակն ծագեալ յարեւմից՝ առաքելական հանդիսիւ լուսաւորեաց գարեւելեայս Երրորդութեանն ճառագայթիւք յիներն լցեալ գգակատութիւն ներգութեանցն Քրիստոսի. Երկնաւոր նահատակութեամբն եւ գձայն իւր ընդ ծագս երկրի. և գբոտումն բանին կենաց ի մեզ հնչեցուցեալ՝ տեղալով գանձրև քաղցրութեան հոգւոյն սրբոյ, եղեալ գամպարշտութեանն կատաչտութիւն՝ գչար ձմեռն, և փարատեալ գիաւար մեզայն, ծագեալ ի մեզ գրադդր ճառագայթ արեգբաժաւալն լուսոյ աւետարանին, և եւս մեզ պարգև գպաշար ճանապարհին կենաց, գրաոցրութեանն վարդապետութեանն իւրոյ գրանն. որ միարանի առաքելոյ և մարգարէից և ամենայն տիեզերախաւս վարդապետաց եկեղեցւոյ սրբոյ, նա հինեալ գե-

կեղեցի Հայաստանեայց ի վերայ հիման առաքելոց և մարգարէից. և լցայց աստուածեղէն կրաւնիւք առաւել ևս քան զայլոց ապագայ հաւատացելոցդ. Բազում ինչ աւանդութիւնս և կրաւնս աստուածայինս առաքելաբար հրամանաւ ետ պահել իւրում եկեղեցւոյդ. ինքն զոլով վկայ ճշմարիտ՝ խոստովանող, և առաքեալ և աւետարանիչ Միածնին, առ ի նմանէ՛ լուսաւորեալ մեք։ Ընկալաք զարձեալ զնոյն հաւատ առաքելական ի սուրբ հարցն յերից հարիւր և տասն և ութիցն որ ի Նիկիա ի ձեռն սրբոյն Աթիստակէսի նորին որդւոյդ, զոր ունիմք առանց յաւելման և պակասութեան, նոյնպէս և զՔ. և Ը. սրբոյ հարցն որ ի Կոստանդնուպաւլիս ի ձեռն սրբոյն Նեստէսի, և զերկու հարիւրոցն որ յԵփեսոս ի ձեռն աշակերտացն սրբոյն Սահակայ և Մեսրոպայ։ Զայս երից սրբոց ժողովոց խոստովանութիւն և զհաւատ ընդունիմք և քարոզեմք, հաւատար սրբոյն Գրիգորի և սրբոց առաքելոցն հրեղէն լեզուացն աստուածախաւսութեան։ Եւ աւելի քան զայս որ առաքս, թէ և հրեշտակ յերկնից աւետարանեսցէ. նզովեա՛լ լիցի և ի բաց բառնալի։

Դուք եղբայրասէր մտաւք ջանայք վասն միութեան եկեղեցւոյ և կապակցութեան հոգևոր սիրոյ և միաբանութեան առ միմեանս. վասն պնորիկ շատ ջանիւ և մեղադրութեամբ յայտնեալ էիք ի թղթի աստ զամենայն սրտից ձերոց զծածուկս։ Ուսուցանելով զմեզ մի ըստ միոջէ, թէ որպէս հովիւքն առաջինք եղեն բարոյք և աւետարանիչք, մշակք քաջք, որ սերմանեցին ընդ ամենեսս զբանն կենաց և լցին անուշահոտ պաղովք զամենեսեան ամենայն՝ ջնջելով զպղծակցութիւն թըշնամւոյն յերկրէ, հաստատեցին զամենեսս ի հաւատս ճշմարիտս։ Թուեալ էիք ի թղթի աստ և զպղտս հնձանոցաց, ըզԹուրբա, զԱլանս, զճիկս, զՎախուարտս և զայլս նման սոցա. և վկայեալ էր թէ ամենեքեան սոքա ի մի բերան փառաւոր առնեն զԱստուած յեկեղեցւոյդ. Հնազանդեալք ընդ երկամիտ գաւազանաւն, որ է տէրութիւն Հոռոմոց և ոչ ոք հերձաւ ի կամ ուղիէ եկեղեցւոյդ Հոգացեալ էիք և զմեզ զՀայաստանեայս որպէս աւտարս զոլով յեկեղեցւոյդ Աստուծոյ, ախմարս և տգէտս բանիւ և իմաստութեամբ, և մեղադրեալ՝ թէ զարատաւորն ոչ ճանաչէք, զի ոմանք յառաջնոցն անտի սերմանեցին ի ձեզ զորոմն չարին, զրպարտելով զՀարան մեր ի բանս սուտս՝ զոր ոչ նոցա. և վասն այնր ոչ ընդունիք զժողովն Քաղկեդոնի,

Հաւանեալք Պիսկորոսի, որ մի բնութիւն ասաց քրիստոս եւ յայտնի աստուածարանական արտաճառութեամբ իմաստասիրեալ էիք մեզ զնորհուրդ բոլոր անարկնութեան Աստուածն Բանի, թէ օ՞րպէս անմարմինն Բանն մարմնացաւ առանց սերման ի կուսէն և ի Հոգւոյն սրբոյ, և ընդ ամենայն կիրս բնութեանս մերոյ անցանելով իւրով մարմնովն, յանձն էառ կամաւորութեամբ զխաչն. և թաղեցաւ, յարեաւ և համբարձաւ, նստաւ ընդ աջմէ Հաւր, զալոյ է միւսանգամ դատել զաշխարհս. և թէ կերպարանակից լինելոց է մարմին խոնարհութեանս մերոյ նմանութեան մարմնոյ փառաց նորա ըստ Պաւղոսի ձայնին։ Զի զայս ևկն յուցանել, առեալ յատականացու մարմնոյս, զղեցուցեալ աստուածութեանն և յուցեալ զսա անապական և անմահ։ Զայսոսիկ յայտնապէս մեզ ատենաբանեալ։

Գրեալ էիք զարձեալ, եթէ երկու բնութիւն խոստովանիմք ի վերայ միոյ Քրիստոսի, որպէս ասաց Հոգովն Քաղկեդոնի, և Հաստատեալ գՀաւատս առաքելական, և մեզ մեղադրեալ էիք թէ, Տէոսկորոս ընկեցիկ եղև ի Հոգովոյն Քաղկեդոնի, մոլորեցոյց զձեզ ի բանս սուտս, զրպարտելով զՀոգովն Քաղկեդոնի, այլ նոքա ուղղապէս խորհեան ի վերայ այսր ամենայնի։ Եւ իս գրեալ էիք յատակագրաբար, թէ ի քա՞ց կայ ի Հայաստանեայց գրոց և ի ձայնից, ապաշխարութեամբ և զղջմամբ գրէ՛ առ կայսր և պատրիարգն ի Թագաւորեալ բաղաքն, և միայն՛ ի սուրբ Հաւատս, և կեցցես։ Արդ ըստ ամենայն գրելոց առ ի բէն, եղբայր սիրելի, Հարկաւորիմ՝ պատասխանի առնել բեզ կարճ ի կարճոյ Համառատ բանիւ, ոչ ճարտարութեամբ և անոտի փիլիսոփայութեամբ, զի մի՛ ընդունայն լիցի խաչն խորհուրդն, որ խափանեալ գիմաստութիւն աշխարհիս. և յիմարութեամբ բարոզութեանն ապրեցուցանել զՀաւատացեալս. զի Հաւատ բրիստոնէից ոչ իմաստութեամբ մարդկան է, այլ աստուածային Հոգւովն ընորհիւ վերաձայնաբար բարոզի ընդ տիեզերս աշխարհալուր աւետիք։

Արդ թէպէտ և ոչ իսկմբ Հմուտ և տեղեակ պղատոնական պերճաբանութեամբ բարձրայուն վարժից և կրթութեանց, սակս ոչ ունելոյ նմա Հաղորդութիւն ընդ աւետարանին, մեր Հայաստանեայս, նուազ և փոքուն, պղտառ և տգէտ արհեստից և մակացութեանց, այլ սակայն ընորհիւ զաւրութեամբ Հոգւոյն սրբոյ լիով ունիմք յանձինս վարդապետութիւն սբր-

բոց առաքելոցն և մարգարէից, հանդերձ կենսաբեր աւետարանաւն Քրիստոսի, զսուրբ և զտիեզերական երից ժողովոցն զխոստովանութիւն և զհաւատս, զվարդապետութիւն սրբոյն Գրիգորի՝ որ է սիւն և հաստատութիւն ճշմարտութեան. զաստուածաբանութիւն տիեզերախաւս երիցս երանեալ պայծառ և մեծ սրբոց հայրապետացն դասուց, զԴիոնէսիոսի և զԵրինիոսի հետեւողի առաքելոցն, զԿղեմայ և զմիւս Դիոնէսիոսի, զՊետրոսի վրկայի, զԱթանասի սրբոյ և զԿիւրղի Աղեքսանդրացւոց հայրապետաց, զՄակարայ երանելոյ և զԿիւրղի և զՅովհաննու որ յԵրուսաղէմ, զսրբոյն Սեղբեստրոսի և զՅուլիայ երանելոյ, զԴամասոսի և զԿէլէստիանոսի որք ի Հռոմ. զԵւսեբի ժամանակագրի որ ի Կեսարիա Պաղեստինացւոց, զԵւսեբի Եմեսու, զՍեբերիանոսի, և զԵփրեմի խորին ասորւոց, զԳրիգորի զսքանչելագործի որ ի Նիուկեսարու, զԳրիգորի աստուածաբանի Նազագացւոց, զսրբոյն Բարսղի և զԳրիգորի նորին եղբաւր, և սրբոյն Եպիփանու Կիպրացւոյ, զԱղեքսանդրի և զՅովհաննու ոսկեբերանի, զՆեքտառեայ և զՊրոկղի երանելոյ որ ի Կոստանդնուպաւլիս։

Սոքա են սիւնք հաւատոյ և յուսատուք տիեզերաց, աշտանակք կենդանիք՝ վերամբարձեալ ունելով զլոյս եւթնարփի շնորհացն ի պայծառութիւն և ի փառս սրբոյ եկեղեցւոյ, որք են կնիք հաւատոյ մերոյ և ճանապարհ խոստովանութեան մերոյ, ի Հայր և յՈրդի և ի Հոգին սուրբ, որք յայտ յանդիմանութեամբ վարդապետեալք ուսուցին մեզ սուրբ Հոգւովն վասն մշտնչենաւոր աստուածութեան Երրորդականութեանն, և զծածկեալ խորհուրդ տնաւրէնութեան Աստուածորդւոյն ընթանուր մեզ քարոզեալ, լուսաւորեցին զմեզ լուսով ճշմարտութեանն, և արտաքոյ աւանդութեան սոցա ոչ հարքն մեր և ոչ մեք ուսաք այլ ինչ նորաձայնութիւն հաւատոյ և կրաւնից, ոչ դու և ոչ այլ որ ի մարդկանէ կարէ յայտնել, այլ որպէս ընկալաք զլոյս ուղղափառութեան հաւատոյ սոցա և կրաւնից՝ պահեմք հաւատով յանձինս մեր, աներկմիտ և անվրդով յեցեալ և հաստատեալ ի վէմն կենդանի, որ է գլուխ անկեան Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս։ Թէպէտ և հալածեալք յամենայն ազգաց, այլ ոչ երբէք լքեալք ի հաւատս, միշտ պատերազմ ունելով ընդ հեթանոսաց՝ Պարսից՝ Տաճկաց և բարբարոսաց, գերեալք, կողոպտեալք, նեղեալք, ձանձրացեալք յանաւրինաց յարուցելոց ի վերայ մեր,

այլ զաւրութեամբն Աստուծոյ հաստատուն է յոյս մեր կենդանի, և սիւն հաւատոց մերոց որ երբէք շարժեցաւ ի հիմանէ նախաճառեալ սրբոց աստուածազգեստից հարցն, զորոց վերագրեցի զանուանսն, այլ վարդապետութեամբ նոցա որ ի միջի մերում հաստատեալք ի հաւատս ճշմարիտս, փառաւորեմք զսուրբ Երրորդութիւնն յեկեղեցիս սրբոցն, ակն ունելով յուսոյն յաւիտենից։ Արդ, դու, եթէ աւտար ասես զմեզ յԱստուծոյ եկեղեցւոյ, նախ ասա աւտար զսոսա զամենեսեան, զի սոքա են վարդապետք մեր և ուսուցիչք, և զայլ որ բնաւ ոչ գիտեմք, և աւտար զսոսա ասելով, աւտարանաս և դու ի յուսոյն քումմէ։ Տես քաջ, մի զուցէ զուր նախատես զժողովուրդ Աստուծոյ՝ զոր գնեաց արեամբ իւրով։

Գրեալ էիք, թէ Ուր քարոզեացն Պետրոս և այլ առաքեալքն, ոչ որ երևեցաւ անդ հերձուածող, և եթէ՝ Դուք առ անգիտութեան մոլորեալք զարատաւորն ոչ ճանաչէք, որ զհաւատս պղտորեցին, և զրպարտէք զժողովն Քաղկեդոնի՝ հաւանեալք Դեոսկորոսի։ Սիրելի հաւատարիմ. ուր քարոզեաց Պետրոս և այլ առաքեալքն, ո՞չ ապաքէն ի Հրէաստանի, ի Սամարիա յԵգիպտոս, յԱսորեստանի, ի Միջագէտս, յԱսիա, ի Յոյնս, և ի Հռովմ։ Արդ եթէ ոչ որ գտաւ անդ հերձուածող, ասա ինձ, ո՞ւստի էին սոքա։ Նախ և առաջին Սիմոն Սամարացի, Մենանդրոս, Կարպոկոստէս, Սատառնիւղոս, Կորնթոս, Դովսիթէոս, Վաղէնտիանոս, Մարկիոն, պեղծն Արտեմոն, Կարդոն, Մանի անիծեալ, Մոնտանոս պեղծ, Արտեմոն, Փոտինոս, Պաւղոս սամուստացի, Սաբել Լիբացի, Ապաւղինարէս լաւոդիկեցի, Արիոս Աղեքսանդրացի, Եւնոմիոս, Ղուկիանոս, Նաւատիանոս հռոմայեցի, Մակեդոն, Նեստորիոս, Եւտիքէս Բիւզանդացի, ամենեքեան սոքա ո՞չ ապաքէն յառաջասացեալ աշխարհացդ էին՝ ո՞ւր քարոզեցին առաքեալքն։ Դու զի՞ ասես թէ ո՞չ որ երևեցաւ անդ հերձուածող։ Ոմանք ի սոցանէ, և թագաւորեալ քաղաքիդ առաջնորդք իսկ էին և այլոց մայրաքաղաքաց ձերոց, որպէս Մակեդոն և Նեստոր և Պաւղոս Սամուստացի որ յԱնտիոք, որք յայտնապէս երևեցան, սերմն ժանդ, որդիք անաւրէնք, շառաւիղք չարին, և արմատ անիծից, զոր թոյնք մահաբեր աւձին բուսուցին, զի ոչ ասեմ եթէ առաքեալքն եղեն պատճառք կորբստեան նոցա, այլ ի սերմանէ չարին ի մէջ ցորենոյն բուսաւ որոմն ընդ ամենայն աշխարհս, որք անշէջ հրոյն յաւիտենից զան-

ձեալ կան, զորս երանելի հարքն մեծաւ աշխատութեամբ և բրտամբք վանեալ հերքեցին ի դարս իւրաքանչիւր։

Արդ թէպէտ և դուք ոչ զոր ընդունիք ի սոցանէ, այլ նզովէք, բայց ի վիճակի ժառանգութեան սրբոյն Գրիգորի և ոչ երբէք երևեցաւ յայլ աղանդից անտի, վասն զի փոքր իսկ է փարախս, սակայն ի գայլոց անկոխելի է զաւրութեամբ յուսոյն մերոյ Քրիստոսի Աստուծոյ։ Այլ դու որ ասես թէ՝ զարատաւորն ոչ ճանաչել, արատաւորք ո՞չ ապաքէն սոքա են զորոց զրեցի զանուանս։ Ճանաչեմք և նզովեմք զամենայն հերետիկոսս, զառաջինսն և զմիջինսն և զվերջինսն, զորոց զիւրաքանչիւր աղանդոց և զհայհոյութեանց ասել մի ըստ միոջէ, ոչ է ժամ։ Թողից քեզ որպէս զիտողի զամենայն, զի աւելորդ է զայսոսիկ գրել առ քո աստուածսիրութիւնդ։

Այլ որ Դէոսկորոսիւ ստէպ ստէպ թշնամանես զմեզ իրաւաբանելով, հարցանեմ զքեզ, ասա՛ ինձ, ո՞վ է Դէոսկորոսն այն, ո՞չ ապաքէն հայրապետ քո է, զլուխ և առաջնորդ երկրորդ ժողովոյն որ յԵփեսոս, զորոյ ոչ զիր խոստովանութեան, և ոչ սահման հաւատոյ և ոչ այլ ինչ աւանդութիւն ունի աշխարհս Հայոց. միայն լսեմք թէ ոչ հաղորդեցաւ համախոհից անիծելոյն Նեստորի, և Փղաբիանոսի ասեմ և Թէոդորիտեանց և Յովհաննու Եզուացւոյ. և վասն այնորիկ աքսորեալ ընկեցին զնա Մարկիանոս և ժողովն. այնր աղագաւ ոչ նզովեմք զնա, այլ ընդունիմք զի չար ինչ զնա մեք ոչ գիտեմք։ Արդ նա եթէ արժանի հաւատարմութեան է, ընկալեալ լիցի. և եթէ աւտար ինչ խորհի, մեզ չէ ինչ փոյթ, վասն զի՛ քո է։ Բայց վասն ոչ ընդունելոյ մեր զժողովն Քաղկեդոնի, զոր ասես դու սուրբ և հաւասար երից ժողովոցն, զայդ ոչ ի Դէոսկորոսէ ուսաք մեք, այլ ի նոցունց սահմանադրութեանցն, և ի տոմարէն Լևոնի Հռոմայեցւոյ, որ էր առ՛ի և պատճառ ժողովոյն Քաղկեդոնի, որք ոչ միաբանին խոստովանութեան առաջին սրբոց հարցն, զոր ընկալաք մեք։ Վասն զի իշխեցին ասել յետ անճառ միաւորութեան Աստուծոյ Բանին՝ երկու բնութիւնս և երկու ներգործութիւնս և երկուս կամս, շինելով չարապէս ի վերայ հիման Նեստորի։ Գողանալով զպարզամիտսն, ասացին մի անձն և մի դէմ և երկու բնութիւնս, և առանձնապէս զկիրս նոցա, պատճառելով զանիծեալն Եւտիքէս, թէ նա ասաց մի բնութիւն. շփոթեալ խառնակութեամբ, յեղաշրջեալ

զբանն ի մարմին, և Աստուածային բնութեամբն իւրով ախտակրեալ և մեռեալ, այնր աղագաւ հաստատեալ աւրինադրեցին ի Քաղկեդոնի հաւաքեալքն, երկու բնութեանց յայտարարութիւնք առ ի զԵւտիքէսն պապանձեցուցանել։

Ո՞վ վատթար յաղթութեանն, չարիւ զչար բժշկել կամելով. և թիւրութեամբ զթիւրութիւն ուղղել, զի ասացին այսպէս, թէ Խոստովանիմք մի Տէր զՅիսուս Քրիստոս զՈրդին Միածին երկու բնութիւնս անշփոթելիս, անխառնակելիս, անորոշելիս, անմեկնելիս ծանուցեալ։ Ոչ երբէք ի բաց բառնալով զբնութեանցն զանազանութիւնսն յաղագս միաւորութեանն, այլ առաւել ամբողջ պահելով զիւրութիւնն երկաքանչիւրոց բնութեանցն, ի մի դէմ և յանձնաւորութիւն ենթակացեալ։ Համաձայնաբար այսոցիկ զրէ Լևոն յիւրում տոմարին ասելով, Ապրելոց այսուհետև, և յատկութեամբ երկաքանչիւրոցն բնութեանց և ի մի դէմ էակցելոց, ամբարձաւ յաստուածութենէն նուաստութիւնն, նոյնպէս և ի նուաստութենէն աստուածայինն։ Եւ դարձեալ թէ ներգործէ իւրաքանչիւր բնութիւնն միւսոյն հաղորդութեամբ, և որպէս ոչ ի բաց բառնայ զծառային կերպ՝ Աստուծոյն կերպ, այսպէս և ծառային կերպ՝ զԱստուծոյն կերպարան ոչ բացաբառնայ. զներգործութիւն և զկերպն յաւել ի սահման ժողովոյն։ Այսոքիկ ոչինչ ընթատ երևին մեզ ի Նեստորի չար իմացմանցն, զի և նա զբնութիւնսն խոստովանի անորոշելիս և անխառնելիս ասելով. մի զանգցես զբնութիւնն և մի դարձեալ զարժանաւորութիւնն այսր անդր կորզիցես, զի անորիշ է շարայարութիւնն և անխառն։ Ահա ասաց Նեստոր յայտնապէս բնութիւնս անորոշելիս և շարայարութիւնս անխառն, որպէս ասաց ժողովն և Լևոն, և դտաւ համախորհ նոցա։

Արդ՝ զի՞ հարկաւորես զիս հաղորդել Նեստորի անիծելոյ, զի և ես ոչ ուրանամ զբնութիւնն՝ որպէս Եւտիքէս, և ոչ բարժանեմ՝ որպէս Նեստորիոս, այլ մի բնութիւն ասեմ անշփոթելի։ Բայց միութիւն յորժամ ասեմ, ոչ փոփոխումն այնր բնութեան յայս, և ոչ այսր յայն, այլ միացեալ մի՛ լեալ անճառապէս և ի վեր քան զբան, որպէս ասաց սուրբն Յովհան Ոսկեբերան ի մեկնութեան թղթին Փիլիպեցւոց. Քանզի ըստ ճշմարտութեանն մարդ եղև և տնաւրինաբար Աստուծոյ Բանն, և անտեսանելին եղև տեսանելի մնացեալ անյեղլի բնութեանն։ Արդ որք բարժանեն զբնութիւնսն յետ միաւորութեանն յայտ-

նապէս երկուս որդիս քարոզեն ըստ Նեստորի, և ոչ կարեն մկրտել ի մահն Տեառն, որպէս ասաց երջանիկն Կիւրեղ Հայրապետն Աղեքսանդրացւոց առ Սեկունդոս, Թէ յետ միաւորութեանն ոչ ի բաց հատանեմք զբնութիւնսն և ոչ որոշեմք յերկուս, զի մի՛ երկուս որդիս ի ներքս ածցուք։ Եւ մեծն Յուլիոս Հայրապետն Հռոմայ վկայէ թէ, Հարկ է զնոսա որք երկուս ասեն բնութիւնս, զմինն երկրպագելի, և զմինն ոչ, զմինն մարդկային, իսկ զմիւսն աստուածային, և յաստուածայինն մկրտել, իսկ 'ի մարդկայինսն ոչ մկրտել։ Իսկ եթէ ի մահն Տեառն մկրտեցաք, որպէս ասաց առաքեալն, մի խոստովանիմք բնութիւն անախտակիր աստուածութեանն և ախտակիր մարմնոյն, զի այսպէս յԱստուած իցէ մկրտութիւնն մեր և ի մահն Տեառն կատարեալ։ Վասն այնորիկ ոչ հաւանիմք նորաձայնութեան ժողովոյն Քաղկեդոնի և տումարին Լևոնի ասելովն երկու բնութիւնս ի մարմնացեալն Աստուածն բանն, այլ խոստովանիմք զՔրիստոս ոչ Աստուած մերկ, և ոչ մարդ սոսկ, և ոչ Աստուած և մարդ որոշեալ հակառակ, այլ Աստուած մարդացեալ, և որպէս Միածին ի Հաւրէ, նոյնպէս միածին ի մաւրէ, մի որդի. և որպէս մի որդի՝ մի Քրիստոս, և որպէս մի Քրիստոս՝ մի անձն, և որպէս մի անձն՝ մի դէմ, և որպէս մի դէմ՝ մի կամք, և որպէս մի կամք՝ մի ներգործութիւն, և որպէս մի ներգործութիւն՝ մի բնութիւն, որպէս և է մի բնութիւն։

Արդ եթէ բարժանես զբնութիւնն, բարժանին ընդ նմին և երկաքանչիւրքն, զի ոչ այլ ինչ է բնութիւն մարդկային, այլ կամք և ներգործութիւն, անձն և դէմ, որ է մարդ կատարեալ։ Իսկ եթէ այլ է բնութիւն մարմնոյն, և այլ է բնութիւն Բանին, այլ է կատարեալ մարդն, և այլ Աստուածն Բան, որպէս ասաց Նեստոր, զոր նզովեցին սուրբ հարքն ասելով, եթէ ասասցէ ոք մարդ կատարեալ զՔրիստոս բարժանելով, և զԱստուածն Բան բարժանելով, և ոչ խոստովանեսցի մի Տէր զՅիսուս Քրիստոս, նզովեալ եղիցի։ Եթէ այլ բնութիւն է մարմնոյն անխառնելի ի Բանն, ապա այլ է և կամք բնութեանն, այլ և ներգործութիւն կամացն, այլ է և անձնիշխանականն՝ որ իշխէ կամացն և ներգործէ, այլ է և դէմք իշխանական անձինն՝ որ է մարդ կատարեալ, արտաքոյ Բանին զաւրացեալ ի Բանէն, և զայս Նեստոր ասաց, զոր նզովեցին դարձեալ սուրբ հարքն ասելով. Եթէ ոք ասասցէ մարդ զաւրացեալ յԱստուծոյ Բանէն

զՅիսուս, և ի Միածինն՝ փառս մերձեցեալ, որ արտաքս քան զնա իցէ, նզովեալ եղիցի։

Ասէք, երկու բնութիւն ի Քրիստոս և անձն և դէմ մի. ասեմք և մեք, մի բնութիւն ի Քրիստոս. նոյնպէս և անձն, և դէմ մի։ Արդ եթէ շփոթես զբնութիւնն, վասն միանալոյն, զի՞ նչ արասցես և զդիմացն միութիւն, զի և դու ասես դէմ և անձն մի, և բնութիւնս երկու. զի մի՛ շփոթեսցի, և թէ շփոթեալ է բնութիւնքն վասն միութեանն, շփոթեալ է ըստ քեզ և կերպարանն վասն միութեանն, զի ճշմարտապէս կերպարանն Աստուծոյ, կերպարան ծառայի եղև ըստ գրոց։ Եթէ բարժանես զբնութիւնսն զի մի՛ շփոթեսցին, բարժանեա՛ դարձեալ և զդէմսն, զի մի՛ ի բաց բարձցէ զծառային կերպ՝ Աստուծոյն կերպ ըստ Լևոնի ասելոյն, և որ ասաց յայտնապէս երկուս դէմս, որպէս ասաց Նեստոր, զոր նզովեցին դարձեալ սուրբ հարքն ասելով Եթէ ոք զմի Տէր Յիսուս Քրիստոս բարժանեսցէ յերկուս դէմս յետ միանալոյն՝ և միայն մերձաւորութիւն և պատիւ, և ճոխութիւն տացէ նմա՝ և ոչ միութիւն բնութեամբ, նզովեալ եղիցի։ Եթէ ոչ ի բաց բառնայ բնութեանցն զանազանութիւն վասն միանալոյն, այլ առաւել ամբողջ պահի իւրութիւն երկաքանչիւր բնութեանցն ըստ Քաղկեդոնի սահմանին, և ըստ Լևոնի տումարին ասելոյն, ապրի՛ իւրաքանչիւր բնութեանն յատկութիւն. ապա իւր առանձինն է մարդկային բնութեան յատկութիւն՝ յղանալ և ծնանել, սնանել և զարգանալ, ներգործել և կրել, չարչարել և մեռանել։ Արդ՝ եթէ ոչինչ յայսցանէ կրեաց Բանն զի ամբողջ պահեսցէ զիւրութիւն իւրոյ բնութեանն, ապա զի՞արդ ասէք՝ յղանալ և ծնանիլ Աստուծոյ Բանին, սնանիլ և զարգանալ, ներգործել և կրել, չարչարել և մեռանել իւրով մարմնովն, զի այսոքիկ առանձին իւրութիւնք են մարդկային բնութեան, արտաքոյ Բանին բնութեան, զի բնութիւն Բանին առանձին՝ է անմարմնութիւն, անփոփոխութիւն, անայլայլութիւն, անախտութիւն, անմահութիւն։ Եւ եթէ պահեաց զիւրութիւն իւրոյ բնութեանն, ապա ոչինչ յայսցանէ կրեաց բանն, այլ մարդ սոսկ ըստ ասացելոյդ կրեաց զայս ամենայն, և փրկեաց զմեզ զայդ և ոչ Նեստոր իշխեաց յանդգնել։

Արդ տես, սիրելի, զասացողսն երկու բնութիւնս այլ և այլս, եթէ որպէս իհարկէ հաղորդին Նեստորի։ Վասն զի ասաց Լևոն յայտնապէս յիւրում հաւատաբանութեանն այսպէս. Եւ է

իմաստութիւն շինողին իւր տանն, Բանն մարմին եղև, և տաղաւարեաց ի մեզ. այս է յայսմ ի մարմնի զոր էառ ի մարդոյ, և զոր հոգւով կենդանութեան բանականի անձնաւորեաց։ Տաղաւարիլ ասաց Լևոն ի Մարիամայն մարդ զԱստուածն Բան, այլ գոլով քան զ'ի կուսէն ծնիցեալ Փրկիչն Քրիստոս Տէր։ Գրէ և Նեստոր նման սմին ասելով. Խոստովանեա, ասէ, զբազինն այլ ներբնակեցելումն շարայարել։ Թող Աստուծոյ Բանին շարայարել ի բազին յընտանի, մի' զբնակեալն Աստուած յիւրմէն մերկացուցանես բազնէ, և մի' զբազինն ի բնակեցելոյն աւտարացուցանես յաստուածութենէն։ Եւ դարձեալ գրէ Բանն մարմին եղև, և տաղաւարեաց ի մեզ. քանզի տաղաւար ընկալաւ Բանն զմարդկութիւնս։ Գրէ և Պաւղոս Սամոստացի հանգոյն սմին ասելով. Բնակեաց իմաստութիւնն ի մարդն որպէս հնար զոյ բնակել անմարմին ի մարմնի։ Այսպէս բնակէ, որպէս զի մի' ի Դաւթայն աւծեալ աւտար իցէ իմաստութիւնն. և մի իմաստութիւնն ի յայլում այսպէս բնակեսցէ։ Եւ դարձեալ թէ՝ ի միում տան՝ իշխանապէս բնակէ քանզի և ի մարդարէսն էր, այլ առաւելապէս ի Քրիստոսի. որպէս ի բազնի Աստուծոյ։ Ահա ասացին Նեստոր և Պաւղոսն Սամոստացի, բազին և բնակիչ, տուն, և զիմաստութիւնն շինող, և զբանն տաղաւարեալ յիւրում մարմնին, որպէս ասացն Լևոն, և զտաւ համախորհ և միաձայն Նեստորի և Պաւղոսի Սամոստացւոյ. քանզի տուն ասաց զ'ի Մարիամայ առեալն, բնակել զԱստուած Բանն ի տանն աւրինագրէ, որպէս թուեցաւ հերձուածողացն առաջնոց, զի մի' Աստուած բանն՝ զոր կոչեաց իմաստութիւն՝ թափեալ զինքն գտանիցի վասն մեր, ըստ առաքելոյ ասելոյն, և մի տուեալ վասն մեր ի Հաւրէ ըստ գերազանցութեանն սիրոյ. Զի այնպէս սիրեաց Աստուած զաշխարհս, ասէ աւետարանիչն, մինչև զորդին իւր միածին ետ, այլ և զի մի Տէրն փառաց, այլ Տեառն փառաց տուն ասասցի ի խաչ ելեալ։ Քանզի եթէ տուն իւր շինեաց ըստ Լևոնի ասելոյն, և յայնժամ բնակեաց ի մարմնի, ամենայն ի Մարիամայ մարդ՝ Աստուծոյ բանն՝ արտաքոյ ի շինեցելոյ տանէ, մինչ զի իննամսեայ ժամանակաւ զնա շինեսցէ, այլ գոլով քան զ'ի կուսէ ծնեալն։ Ապա ուրեմն ոչ յղացաւ անճառաբար յարգանդի Աստուածն Բան, և ոչ մնաց Աստուածածինն կոյս։ Քանզի ո'չ բանն բնութեամբ ծնաւ, այլ զտաղաւար բանին, և ըստ այսմ զիմանի Քրիստոս ինքն իւր տէր, և իւր ծառայ. բազին և բնա-

կարան, տուն և որ շինէ զտունն, տաղաւար և որ բնակէ ի տաղաւարին։

Բայց ոչ այսպէս ուսուցին մեզ աստուածային գրութիւնքն, այլ զինքն զԲանն մարմին եղեալ քարոզեն, մնալով Աստուած անփոփոխելի, տաղաւարեալ կամ բնակեալ ի մեզ ի մարդկութեան։ Քանզի բնակեցայց, ասէ, ի նոսա, և գնացից. և Բնակել զՔրիստոս ի սիրտս մեր, աղաւթէ երանելին Պաւղոս. և Աստուծոյ միայն բնակել ի մարդկան։ Իսկ Քրիստոս՝ իւր ոչ տուն և ոչ բնակիչ ասի յաստուածային գիրս։ Թէպէտ և ուրեք մարդկային վարի ձայնիւ վասն հաւատարմութեան. զի մի երևոյթ կարծիցի մարմնաւորութեան իւրոյ խորհուրդ։ Քանզի մնալով Աստուած եղև անյեղապէս և անխառնակաբար մարդ. և նոյնազոյգ Հաւր և Հոգւոյն սրբոյ՝ և յորժամ եղևն ըստ մեզ։ Իսկ մարմնաւորութեան և ծնելութեան նորա խորհուրդ անճառելի է և անիմանալի ամենեցուն, որպէս միայն զիտէ ինքն միածինն Աստուած ըստ իւրումն Հաւր և Հոգւոյն սրբոյ. զի թէպէտ և զմարմին իւր ասաց տաճար յաւետարանին իւր, իբրև աւծեալ տնաւրինաբար հոգւով սրբով՝ ունելով յանձին զՀայր և զՀոգին սուրբ, զի և մեք զնա ընդունելով՝ մարմին նորա լիցուք ի մեզ բնակեցուցանելով զՀայր և զՀոգին սուրբ. զի Անդամք եմք մարմնոյ նորա, և ի լրութենէ նորա մեք ամենեքեան առաք, և բնակութիւն նորա եղեաք։ Այլ ոչ եթէ ուրոյն առանձնապէս արտաքոյ աստուածային էութեանն ասաց տաճար զոյ զմարմինն, իբր զի բնակից է ինքն այլ յայլում, որ զմարմինն իւր, ասէր, հաց կենաց յերկնից իջեալ և աշխարհի կեանս տայ։ Այլ ինքն Աստուած Բանն մարմնացեալ, որպէս մեղք կոչեցաւ վասն մեր՝ որ զիմն երարձ զմեղս, և անէծք՝ որ զիմն ելոյծ զանէծսն. և ծառայ՝ որ զիսն ազատեաց. նաև տաճար զինքն ասաց տնաւրինաբար վասն իմ, միաւրեա քակեալ, և երեք աւրեա յարուցեալ, և մնացեալ յաւիտեան, զի և ես զնա առընկալայց, և տաճարացայց նովաւ Հաւր և Հոգւոյն սրբոյ, զի ոչ այլ էր զոր քակեցին, և ոչ այլ որ յարոյց զքակեալն, այլ ինքն Աստուած Բանն մարմնով իւրով կատարեաց զամենայն, զի որ խաչեցաւն և թաղեցաւ, այն է որ յարեաւն։ Ոչ այլ ոք և այլ ինքն Աստուած և ինքն մարդ. նոյն ինքն ճշմարտապէս մեռեալ որպէս մարդ, և միշտ կենդանի որպէս Աստուած, որպէս ասաց սուրբն Եպիփան եպիս-

կոպոս Կիպրացւոյն ի վերն Հաւատոյ. եթէ ինքն Աստուած և ինքն մարդ, ոչ շփոթմունքիւն զործելով՝ զերկուսինն ի միասին խառնելովն, ոչ զոյութեամբ, այլ ի մի դարաձուցեալ զերկրայինն ընդ Աստուածութեանն, և ի մի աստուածութիւն դարձուցեալ. և մի աստուածմիութիւն ժողովեալ՝ ոչ երկու բրիստոս և ոչ երկու որդիք, ոչ այլ օր և այլ, ի նոյն մարմին հոգևորական, ի նոյն աստուածութիւն անհասանելի, չարչարելի ոչ ապականելի, անապականելին՝ անապականելի, անապականութիւն ամենայն։ Աստուած Տէր նստեալ ընդ աջմէ Հաւր։

Արդ ըստ այսմ ամենայնի, խնամատութիւնն Աստուծոյ որ շինեաց իւր տուն, և բնակեաց ի նմա, ո՛չ ըստ ասելոյն Լևոնի, Բանն շինեաց տուն զմարմինն և տաղաւարեաց ի նմա, այլ ինքնին մարմնացեալն Աստուած շինեաց իւր տուն հոգևական՝ զմեզ ի նա հաւատացեալքս, և բնակեաց ի մեզ, զան այսպիսի և զամաւորն հաւրենից թագաւորն, անճառին զրնութիւն իւրեւ զԱստուած, և զպատատութիւնս մեր զամենայն իւր առաքեալ զի մեր փարթամացուսք ի ձեռն ի նա հաւատոյն, և բնակութիւն նմա եղիցուք սրբով մկրտութեամբն. սակս որոյ և ընդ մեզ է մինչև ի սպառել յաւիտենից։ Զի նա է ճշմարիտ Աստուած և կեանք յաւիտենականք, որ և ի սիրտս հաւատացելոց բնակէ հանդերձ Հարբն և սուրբ Հոգւովն։ Քանզի մի է Միածինն Աստուծոյ, որպէս Աստուած, և անդրանիկ ի մէջ եղբարց բազմաց. ըստ որում եղև մարդ անաւրինաբար զոլով, և այսպէս ըստ բնութեան Աստուած՝ և մարգովն ըստ մարդ։

Արդ Թէպէտ և Հարքն առաջինք ի մարտս հերձուածոցդոյն յիշեցին ուրեք բնութեան հետս, միայն վասն հատատութեանցդ պոռնկութեանցն, եթէ ճշմարտապէս մարդ եղև Աստուածդ Բանն և մարմնով իւրով կրեաց զամենայն. այլ ոչ ուրեք սահման հաւատոյ զբնութիւնսն կարդեցին երբեք. իսկ Ժողովն Քաղկեդոնի, Հաւանեալք Լևոնի յայտնապէս կարդեցին սահման հաւատոյ երկուս բնութիւնս առանձնացեալս, և շփոթեցին և բաժանեցին զկեղեցիս տիեզերաց։ Եւ այնքան իսկ պարտաւորեցին զանձինս, զի ասացին Նեփեսոսի երկրորդ ժողովն. Եթէ ոք ասէ ի վերայ միոյ Քրիստոսի երկուս բնութիւնս, այսինքն եղիցի։ Եւ նովին զարձեալ ի Քաղկեդոնի,

նզովեցին զայնոսիկ՝ որք ոչ ասեն ի վերայ Քրիստոսի երկուս բնութիւնս. զոր ոչ ընդունիմք զաւանդութիւն Հաւատոյ նոցա. և ոչ ասեմք երկուս բնութիւնս զանազանաբար ի Քրիստոս. այլ մի խոստովանիմք բնութիւն բանին մարմնացեալ, ոչ շփոթեալ և ոչ անիրաւն մնացեալ, այլ և խառնեալ և միացեալ բնութեամբ, անշփոթաբար և անբաժանաբար ի վեր է քան զմիտս։ Ոչ երկու բնութիւն աստուածութեանն և մարդկութեանն, և ոչ շփոթումն, այլ միութիւն անշփոթաբար։ Վասն զի առ Աստուածն Բան միացաւ, և նորին փառաց և բնութեան գաւաւ հաղորդ, որպէս անձինն և կերպարանին։ Ոչ իբր ումն առ ումն՝ համապատուաբար յանկցեալ, այլ իբրև բնաւ իմն ընդ բնաւշարաւ եղեալ առ նորայն յարմարեցաւ շարժութիւն կամայ. և կամ որպէս լոյս ճրագի յարեգական միացեալ ճառագայթիւ, առանց ի բաց բառնալոյ ոչինչ կարէ պիրն ներգործել ճառագայթիւքն գանազանութիւն. այսպէս և մարդկային էութիւնն ընդ աստուածայինն միացեալ անիրապրառնալի, ոչինչ առանձնապէս պիրն ներգործէ զաւրութիւն։ Քանզի յայտնի զաւրաւորագոյնն ակարագունին. ընդ ինքեան զնա միաւորելով և աստուածացուցանելով, որպէս ասաց Պրիզոր Աստուածարան ի ճառին որ յաղագս Աղդոյ. եթէ՝ խառնեցաւ ընդ Աստուածութեանն և եղև մի, վերհասուն յաղթելով և զարձեալ ի Զատկի ճառին ասէ, Որպէս աւծելոյ Աստուածութեամբն, և եղելոյ որպէս որ էաւծն, և համարձակիմ ասել զդոյդ Աստուած։

Յետ այսպիսի անճառ և անհաս միաւորութեան, ո՛չ որ իշխէ երկու բնութիւն ի ներքս խառնել խնամոց, զի մի որիշ իցէ յերկուս դէմս և յերկուս որդիս ըստ նեստորի, այլ միայն զի մարմին յառաջն և մարմնացեալ յերկրորդումն կատարեալ ի կատարելութիւն, և ի մի կատարեալ կենդանի, որպէս ասաց սուրբն Բարսեղ առ Ապողինարէս։ Քանզի Բանն մարմնացեալ և միացեալ նոյնպէս մարմինն աստուածացեալ և ոչ փոփոխեալ յանմարմնութիւն, որպէս ասաց սուրբն Սերեբիանոս. զի թէպէտ և ծածկեցաւ, ասէ, մարմինն աստուածութեամբն և ներկաւ անմահ արմատովն, և եղև ամենեքին անմահութիւն, չկորոյս զնկարագիր մարմնոյն, այլ կայ և մնայ նկարագիր մարմնոյն, ներկեալ և ընկղմեալ ի կենաց անոխ։ Քանզի յորովայնի կուսին, զանփոփոխելի լուսոյն ճառագայթն,

փայլատակեաց գնիւթով, և կայծակ իմն անշուշտ նոյնակերպ հրաշաբուսեալ գլխաւորիւր յըմբռնել զնա լուսոյն անապականութեան յանհարսնացեալ յարգանդին։ Սակս որոյ մի դէմ և անձնաւորութիւն միով էականութեամբ, և մի է նորաբանութիւն. ըստ որում Աստուածածին ծնաւղն, և ծնեալն ի նմանէ Աստուած մարմնացեալ, և նոյն բնութիւն Հաւր և մարմնացելոյ Որդւոյն։ Քանզի բնութիւն Բանին կերպացաւ բնութիւն մարմնոյն, և եղև բնութիւն Աստուծոյ՝ մնալով մարմին անապական, և մնաց Երրորդութիւնն պարզ և անշարադիր, զի մի է յԵրրորդութենէն մարմնացեալ Բանն, և մի է նորա բնութիւն, զի Երրորդութիւնն պարզ է, և առանց ի բազմաց գոյացեալ, և ոչ որ յԵրրորդութենէն ծառայ և աւտար, որպէս ասէ Աստուածաբանն, և մարմնացեալ Բանն ընդ Հաւր և ընդ Հոգւոյ թուեալ երեք անձինս ասի, և մի բնութիւն, ապա ոչ ուրեմն ի Քրիստոս բնութեանց զանազանութիւնք, այլ մի է բնութիւն բանին մարմնացելոյ, որպէս և խոստովանիմք մեք, ուսեալք ի սուրբ գրոց և ի վարդապետաց եկեղեցւոյ։

Քանզի երանելի առաքեալն Պաւղոս, զմարմնացեալն Աստուածն բան հանդերձ իւրովն մարմնով Քրիստոս անուանեաց, և Աստուծոյ զաւրութիւն և իմաստութիւն զնա քարոզեաց ընդ երկնաւս, և զնա ասաց ի խաչ ելեալն։ Մեք քարոզեցաք, ասէ, զխաչելեալն Քրիստոս. զնա, ասաց, ի Հրէից ըստ մարմնոյ՝ Քրիստոս՝ ի վերայ ամենայնի Աստուած աւրհնեալ յաւիտեանս, և զնոյն՝ մեռեալ վասն մեր, Քրիստոս մեռաւ վասն մեղաց մերոց. զնա ասաց մեծատուն երկնաւոր, և զնոյն աղքատ վասն մեր։ Վասն ձեր աղքատացաւ ասէ, մեծատունն երկնաւոր։ Զնա ասաց Որդի Աստուծոյ, և զնոյն եղեալ ի կնոջէ։ Առաքեաց, ասէ, Աստուած զՈրդին իւր որ եղև ի կնոջէ։ Զնա ասաց, իջեալ ի ստորինս, և զնոյն ելեալ գեր ի վերոյ երկնի. Որ էջն, ասէ, նոյն է, և որ ելն ի վերոյ քան զերկինս։ Զնա ասաց, անդրանիկ արարածոց, և զնոյն հաստիչ բոլորից. Նովաւ, ասէ, հաստատեցան որ ինչ յերկինս և որ ինչ յերկրի։ Զնա ասաց, կերպարան Աստուծոյ և զինքն թափեալ ի կերպ ծառայի. Հնազանդեալ մահու խաչի, և զնոյն բարձրացեալ, Առեալ անուն՝ որ ի վեր է քան զամենայն անուն, որ է Աստուած. և Ամենայն ծունր կրկնեսցի թափեցելումն վասն մեր, և Ամենայն լեզու խոստովանի, թէ Տէր է Յիսուս Քրիստոս ի փառս Աստուծոյ Հաւր։ Զնա ասաց, Որդի որով Հայր խաւսեցաւ ժառանգ ամենայնի և զյաւիտեանս արարող. և նորա մահուամբն ասաց, հաշտել մեզ ընդ Աստուծոյ. Հաշտեցարուք, ասէ, ընդ Աստուծոյ՝ մահուամբ Որդւոյ նորա։ Զնա ասաց, Ճառագայթ փառաց և նկարագիր էութեան նորա, և զնոյն Անդրանիկ ի մէջ եղբարց բազմաց։ Զնա ասաց, Աստուած՝ աթոռ ունելով ընդ Հաւր յաւիտեան, և զնոյն Աւծեալ ի Հաւրէ Աւծ զքեզ, ասէ, Աստուած քո իւղով ուրախութեան։ Զնա ասաց, Ամենայնի Տէր, իբրև Որդի երկրպագեալ ի հրեշտակաց, և զնոյն Բուռն հարեալ զզաւակէն Աբրահամու, և հաւասարեալ մեզ արեան և մարմնոյ։ Զնա ասաց, Կրող զամենայն բանիւ զաւրութեան իւրոյ՝ սրբութիւն մեղաց մերոց արարեալ, և զնոյն՝ Առաքեալ և քահանայապետ խոստովանութեան մերոյ, և զինքն մատուցեալ պատարագ։ Զնա ասաց, Յարուցեալ ի Հաւրէ և ամբարձեալ, և զնոյն զինքն յարուցանէ և համբառնայ, Յարեաւ, ասէ, Քրիստոս ի մեռելոց փառաւք Հաւր, և թէ՝ Համբարձաւ փառաւք։ Զնա ասաց, Միջնորդ Աստուծոյ և մարդկան մարդ ասաց զնա, և զնոյն Յայտնեալ փառաւք Աստուած և փրկիչ. Յայտնութեան ասէ, փառաց մեծին Աստուծոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի։

Արդ՝ ո՞ւր են բնութեանցն զանազանութիւնքն, ըստ սահմանի ժողովոյն Քաղկեդոնի և Լևոնի, զի ահա՛ մի է և նոյն, և ոչ այլ որ և այլ՝ որ կրեաց զայս, այլ ինքն մարդացեալ Բանն Աստուած որ է Քրիստոս։ Ինքն զաւրութիւն ասի Աստուծոյ և իմաստութիւն, և ի խաչ ելեալ, և ոչինչ յայտնի բնութեանց զանազանութիւնք, այլ ինքն ի վերայ ամենայնի Աստուած ասի, և մեռեալ վասն մեղաց մերոց։ Ինքն մեծատուն և վասն մեր աղքատացեալ, Որդի Աստուծոյ, և եղեալ ի կնոջէ, անդրանիկ արարածոց և հաստիչ բոլորից, ի կերպարանի Աստուծոյ և թափեալ ի կերպ ծառայի։ Որդի և ժառանգ, և յաւիտեանցն արարող. և իւրով մահուամբն զմեզ հաշտեցուցեալ, բացածագումն էութեանն Հաւր և անդրանիկ ի մէջ եղբարց բազմաց։ Ընդ Հաւր յաթոռ Աստուած յաւիտենական և աւծեալ ի Հաւրէ, կրող զամենայն բանիւ զաւրութեամբ, և առաքեալ և քահանայապետ և պատարագ։ Ամենայնի Տէր, իբրև Որդի, և երկրպագեալ ի հրեշտակայ, և հաւասարեալ մեզ արեան և մարմնոյ. միջնորդ Աստուծոյ և մարդկան, մարդ և յայտնեալ փառաւք Աստուած մեծ և փրկիչ։ Ապա ուրեմն մի է բնութիւն բանին մարմնացե-

լոյ, և իւրոյ Աստուծոյ Բանին են աստուածավայելուչքն և մարդկայինքն, որպէս առաքեալ յայտնեաց, և ստուգագոյնս գիտէ Պաւղոս քան զԼևոն։ Պաւղոս զՔրիստոս զոր յինքեան ունէր խաւսող, այլ և աւետարանիչն Յովհաննէս զի սկզբանէ Աստուած բանն, առ Աստուած՝ որով ամենայն, մարմին լեալ քարոզեաց՝ մնալով Աստուած անփոփոխելի։ Քանզի եղեալ անդրանիկ ի մէջ եղբարց, և տեսեալ յասացելոցն վկայէ, փառս ունելով իբրև զՄիածնի առ ի Հաւրէ, լի շնորհաւք և ճշմարտութեամբ. և զԷն ի սկզբանէ Աստուած Բանն կենաց՝ տեսաք, ասէ, աչաւք, և վկայէ զտեսեալն և զշաւշափեալն ձեռաւք՝ ճշմարիտ Աստուած և կեանք յաւիտենականք։ Ըստ ասացելոցս մի է բնութիւն բանին մարմնացելոյ, և ինքն Աստուած Բանն մարմնով իւրով կրեաց զամենայն, և ոչ բարժանեցաւ ի բնութիւնս այլ և այլս, որպէս ասաց ժողովն և Լևոն, այլ և աստուածափառ նախամարգարէն, զի փայտէ կախեալն, կեանս կոչեաց, Տեսանիցէք ասէ զկեանս ձեր կախեալ առաջի աչաց ձերոց։ Սերովբէից տեսանող մարգարէն Եսայի, Աստուած ասաց զի կուսէ յղացեալն և ծնեալն և յերկրի երևեալն, և ոչ յայտնեաց բնութիւնս, այլ թէ՝ Ահա Աստուած մեր հատուցանէ զդատաստան, ինքնին եկեսցէ և փրկեսցէ. և թէ՝ Ահա Աստուած, ահա Տէր գայ զաւրութեամբ, և բազուկն տէրութեամբն։ Եւ զնոյն ասաց, Այր մի ի հարուածս, վիրաւորեցաւ վասն մեղաց մերոց, և թէ՝ Ահա կոյս յղասցի և ծնցի որդի, և կոչեսցեն զանուն նորա ընդ մեզ Աստուած. և թէ՝ Կոչեսցի անուն նորա, մեծի խորհրդոյ հրեշտակ, Աստուած հզաւր։ Եւ Երեմիա մարգարէ. զԱստուած ընդ որում ոչ համարիցի այլ, որ եզիտ զճանապարհս իմաստութեան, զնա յերկրի երևեալ, ասէ, և ընդ մարդկան շրջեալ։ Եւ Դաւիթ զերևեալն մեզ Աստուած խոստովանի և Տէր, ասելով, Տէր Աստուած մեր երևեցաւ մեզ։ Ահա առաքեալք և մարգարէք և աւետարանիչք մի ասացին զմարմնացեալ Բանն Աստուած, միով բնութեամբ, կամաւք և զաւրութեամբ, և նմա ետուն զբարձրագոյն և զխոնարհագոյն զձայնսն, որպէս միոյ Աստուծոյ մարմնացելոյ, և հետս բնութեանց ոչ յայտնեցին, զի մի է բնութիւն Բանին մարմնացելոյ։ Եւ ահա սնոտի երևեցաւ Լևոնի Աստուածաբանութիւնն, որ այլ և այլ զոմն իմաստաբանէ։

Այլ և երանելի հարքն որք ի Նիկիա զի զոյութենէ Հաւր

Աստուածն յԱստուծոյ, զլոյսն ի լուսոյ, որով արար զամենայն զնա՝ վասն մեր մարդկան, ստոր իջեալ և մարմնացեալ և մարդացեալ և ախտակրեալ և յարուցեալ ասացին, որպէս առաքեալք և մարգարէք և աւետարանիչք ասացին. և ոչ ետուն երկաքանչիւր բնութեանցն զայն ինչ, զոր ժողովն և Լևոն ասացին. այլ յայտնապէս զլոյսն ի լուսոյ, զԱստուածն ճշմարիտ՝ յԱստուծոյ ճշմարտէ, մարդացեալ և մարմնացեալ՝ խաչեալ և թաղեալ և յարուցեալ ասացին։ Եւ զնոյն Աստուած անփոփոխելի և անայլայլելի ընդ Հաւր և ընդ սուրբ Հոգւոյն իւրով մարմնովն։ Եւ արդ՝ ըստ այսմ ամենայնի հետևելով մեր աստուածային գրոց. Աստուած մարմնացեալ՝ զծնեալն յԱստուածածնէ կուսէ խոստովանիմք, զնոյն ներգործաւղ և զնոյն կրաւղ՝ ըստ մեզ կենցաղավարութեամբ՝ զաւետարանական զձայնս, վասն զի ներգործէ Աստուած որպէս և կրէ տնաւրինաբար, և սակայն յաստուածայինսն մարդկայնովն, վասն զի աստուածացաւ և ի մարդկայինսն աստուածայնովն, զի ոչ ըստ բնութեան կամ յախտից։ Ճշմարտապէս մարդկայնովն աստուածայինք՝ վասն զի տեսաք ճշմարտապէս աստուածայնովն մարդկայինք՝ վասն զի փրկեցաք. որպէս մարդկայնովն հրաշագործեալ Աստուածն Բանի, աստուածայնովն տնաւրինեալ հրաշագործի, ըստ այսմիկ և աստուածայինքն մարդկայնւովն, և մարդկայինքն աստուածայնով անխտրապէս առգրեցան։ Վասն զի զնոյն զմերս շողացուցեալ Աստուածութեամբն սպեղանի վիրաց մերոց առնէր։

Արդ այսպէս իմանամք ի վերայ ամենայն կրիցն, ճշմարտապէս զիւրաքանչիւր ոք ի մերոցս կրեաց, զքաղցն, զծարաւն, զվաստակն, զտքնութիւնն, զերկիւղն, զանգիտութիւնն, զտրտմութիւնն, զարտասուսն, զհոգսն՝ ճշմարտապէս և ոչ կարծեաւք, անապական և աստուածախառն մարմնովն. ոչ զճշմարտութիւնն ստուեր համարիմք ի մերմէս երկնչելով ապականելի կրից, զի ոչ հարկաւորաբար, այլ ինքնիշխան կամաւորութեամբ կրեաց։ Քանզի Աստուած էր բովանդակն ի խնդիր ելեալ մեզ մահացելոցս՝ և որ զմեզն ապականէին, ի ձեռն առեալ այլանմանս սոքաւք վարեցաւ, վասն զի աճեաց կատարեալս զմեզ առնելով։ Կարաւտացաւ, զկարաւտութիւն ի մէնջ ի բաց բառնալով արտասուեաց, և եհատ զարտաւսր յամենայն երեսաց. անգիտացաւ, զի ի մեզ դարձուսցէ զյառաջգիտութեան զշնորհսն. երկեաւ, աներկիւղս զմեզ առ ի կոխել զաւձս

և զկարիճս յորդորելով. մեռաւ, և մահուամբն զմահ մեռոյց։ Քանզի մեռաւ անմահականն, և տակաւին անմահ ի նմին մեռելութեանն մնաց։ Վասն այսորիկ զխորհուրդ խաչին, Հրէից գայթակղութիւն և հեթանոսաց յիմարութիւն, ասաց Պաւղոս։ Զի թէ երևեալն ի վերայ երկրի Աստուած ո՛չ է, ոչ ևս գայթակղեցաւ Հրէայն, և եթէ մեռեալն անմահ ի նմին մեռելութեանն ո՛չ մնաց, ապա ոչ յիմարի հեթանոսն։ Արդ՝ ասեմք կրեալ հաստատապէս, ոչ զայլոյ ուրուք զկիրս, այլ զմերս. վասն զի ճշմարտապէս մարդ եղև ասեմք։ Դարձեալ զեր ի վերոյ մնացեալ կրիցն. վասն զի Աստուած էր։ Ոչ զանզիտեմք յայսցանէ, վասն զի ոչ յաղթահարի ի կրից. անապական և աստուածախառն մարմինն, այլ յաղթութեան զէնս զնոսա մեզ յաւրինէ, ոչ յիմս հայելով ճշգրտեմ զնորայսն. քանզի ես ոչ ի կուսէ և ի Հոգւոյն սրբոյ ծնայ, այլ ի սերմանէ առն և ի ցանկութենէ կնոջ, և ոչ միացեալ ի Բանն, եղէ մարմին Աստուծոյ, և ոչ անպարտական մահու, որպէս նորայն, այլ մարմին եմ մեզաց ընդ մահուամբ զրաւեալ. այնր աղագաւ յապականութիւն ի վայր քարշեալ հարկաւորապէս զիմն կրեմ կիրս, և պատժապարդ լեալ մահու մեռանիմ։

Այլ Նա ի Հոգւոյն սրբոյ և ի զաւրութենէ բարձրելոյն անապականաբար յարգանդի Կուսին յղացաւ, ուր նախ տիրեաց մեզ ապականութիւն, անդր կանխաւ ժամանեալ զապականութեանն քակեաց զհիմն. սկիզբն ծննդեան ունելով, ոչ սերմն ապականացու այլ զՀոգին սուրբ, և զզաւրութիւն բարձրելոյն, զդատապարտեալ և զապականացուն ի կուսէն առեալ մարմին մարդկային՝ ճշմարտապէս անընդմիջաբար ինքեան միացոյց. որպէս լոյս ընդ արեգակն, եղեալ երկնաւոր հաց, առիթ անապականութեան աշխարհի, և աղբիւր անմահութեան, լուծեալ զապականութեան բնութիւն, ծնաւ ի կուսէ ոչ ըստ ապականեալ բնութեան ծնաւղին, այլ ըստ զաւրութեան ծնեցելոյն բնութեան, և քակտեցան աւրէնքն բնութեան։ Վասն զի . . . . . առմանգ անտեսեալ, և Աստուածածին կոյս բարեբանեալ, մանուկ ընդ մաւր եղեալ, և Աստուած ընդ մեզ բարոզեալ։ Եւ ըստ այսմ ստուգապէս Աստուածածին ծնաւղն, և ծնեալն անապական և անմահ, որ ելոյծ զապականութեան բնութիւն, և շիջոյց զխայթոց մահու։ Վասն որոյ և զմարմինն իւր ասաց Հաց կենաց իջեալ յերկնից, մի զինքն ցուցանելով

իւրով մարմնովն յերկնից՝ որպէս Աստուած, և ի կուսէն՝ որպէս որդի մարդոյ։ Երկրորդ Ադամ, և տէր յերկնից, որ զսուրբ և զանմեղ մարմինն իւր, զոր ասաց հաց կենաց երկնաւոր և աշխարհի կենաց պատճառ, զա՛յն որպէս անիծից և մեղաց պատժապարտ և մահու պարտական կամաւորապէս և տնաւրինաբար ընդ ապականութեան արկեալ կրիւք, թո՛յլ ետ յինքն ձգել զհրացեալ նետս չարին, զի շիջուսցէ իւրով ապականալոյծ կրաւորութեամբն, և ընդ ամենայնս մեր ճանապարհորդեալ հոգեկան և մարմնականս, յամենայնի խրամս չարին ընթացեալ՝ ցանկ արկեաց, իւրով մարմնովն սպանեալ զթշնամութիւն, և դատապարտեալ զմեղս ի մարմնի։ Ելոյծ զբռնութիւն մահու, անպարտական իւրով մահուամբն մարմնովն ազատ ի մեղաց. եղեալ անդրանիկ ի մեռելոց, առաջին պտուղ ննջեցելոց, նստաւ ընդ աջմէ զաւրութեան ի բարձունս։ Այսպէս ըստ բնութեանն Աստուած զոլով և մարմնովն։ Այս են կիրք մարմնացելոյ Բանին զոր կրեաց ոչ այլ որ և այլ բնութիւն, այլ ինքն մարմնացեալ Բանն Աստուած, մարմնով իւրով կրեաց զամենայն կամաւորութեամբ, և ազատեաց զմեզ յապականութենէ մահու և մեղաց, որպէս Աստուած սուրբ, հզաւր և անմահ զոր միշտ խոստովանեալ փառաւորէ եկեղեցի Աստուծոյ, զի Աստուծով լիցի մեզ փրկութիւն. և մի՛ յուսասցուք ի մարդ, այլ յԱստուած որ կենդանի առնէ զամենայն։

Վասն զի սրբութիւն մեղաց մերոց արարեալ, և պատուական արեամբն իւրով զմեզ փրկեալ, մշտնջենաւոր նստաւ ընդ աջմէ Աստուծոյ. Աստուած մարմնացեալ մերով բնութեամբս, կամաւք և զաւրութեամբ և էականութեամբ, և միշտ նոյնագոյ Հաւր և Հոգւոյն սրբոյ, վասն զի մի՛ է բնութիւն սուրբ Երրորդութեանն երից անձնաւորութեան ցոյցք, և մի յերից անձնաւորութեանցն մարմնացեալ Բանն Աստուած՝ որ է Քրիստոս, և մի՛ է նորա բնութիւն։ Այս է մեր հաւատ։ Զայս վարդապետեալ ուսուցին մեզ գիրք սուրբք սուրբ Հոգւովն, և ունիմք, և պահեմք յանձինս մեր, մինչև հասցուք առ այն՝ յոր հաւատացաքն։

Դո՛ւ եղբայր սիրելի և պատուական, զբարեկամութիւն սիրոյ խաղաղութեան, և զզութ եղբայրական խնամոց կալցիս ընդ մեզ, որպէս մեք ընդ քեզ, և այլ ինչ աւելի ի մէնջ մի՛ պահանջեր, զի աւելի ինչ քան զոր գրեցաքդ, այլ ինչ ոչ կա-

բնաք առնել որպէս Աստուած վկայէ, պի ոչ եթէ միայն մեր ոչ հաղորդիմք ժողովոյն Քաղկեդոնի, այլ առաւել ևս բան զայդն զոր քո ի թղթի աստ գրեալ էիր, են և այլ ևս բազմութիւնք այդպես, որք ոչ ընդունին զժողովն Քաղկեդոնի, որպ՛էսք ամենայն Հայք, Ասուանք, Լիբինք, Կապիք, Կիլիք, Ասորեստանեայք՝ որք են Յակոբիկ, ամենայն Եգիպտոս, Եթիոպիա մեծ, Արաբիա, Արապինար, և ամենայն աշխարհն Հնդկաց. ամենեքեան սոքա ոչ ընդունին զժողովն Քաղկեդոնի, այլ ընդ մեզ մի բնութիւն ասեն բանին մարմնացելոյ. թէպէտ և ունին ինչ բաժանմունս և կրաւնս իւրաքանչիւր։

Այլ մեք ոչ եթէ ապստամբ ինչ եմք, կամ անհնազանդ առ կայսր և պատիւարդ, այլ սիրով հնազանդութեամբ մեր ծառայեմք, մեր և թագաւորք և իշխանք աշխարհիս մերոյ։ Եւ նորա ի մէնջ չեն երբէք պահանջել զայն ինչ զոր չեմք ձեռնհաս առնել։ Վասն պի ոմ ոք ոչ գիտէ թէ այս Ը. ամ է բարժանմանս մերոյ, աւելի կամ պակաս, և բազում անգամ թագաւորքն առաչինք, հայրապետք և իմաստասէրք և վարդապետք՝ չան եղեալ մեծաս պնդութեամբ հոգ տարան և ոչ կարացին զմիանգամ բակեան վերստին չինել։ Մեք զինչ կարացաք առնել փորուներս և նուագրս և երևկոյացեալրս և ոգէտրս, հասեալրս ի զուն զատաստանի։ Եւ եթէ վասն էր այս պատկառ գործեցաք, և կամ էր եւ Աստուած թոյլ պամ մեծի բարժանմանս լինել, այլ թողլի՛ է զիտղին զամենայն, որպէս և զայլն անբննելեաց նորա զատաստանաց, և միայն գայս ասել ըստ առաքելոյ. Ո՞վ խորք մեծութեան և իմաստութեան և գաւրութեան Աստուծոյ, պի առանց բննելոյ են զատաստանք նորա, և առանց գննելոյ են ճանապարհք նորա։ Քանպի ո՞ գիտաց զմիտս Տեառն, կամ ո՞ եղև նմա խորհրդակից. զի ի նմանէ և նովաւ, ի նոյն ամենայնն, նմա փառք յաւիտեանս ամէն։

Զհեղապարտ գլուխ գլուխս ի գիտութիւն իմ չիշխեցի առնուլ ի Քրիստոս Աստուած, ո՞վ տուր ողորմութիւն։

ՍՏԵՓԱՆՆՈՍԻ ՍԻՒՆԵՑԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ, ՄԵՆԻ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ, ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹԼԹՈՑՆ ԱՆՏԻՔՈՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՋՈՐ ՎԱՍՆ ՀԱՒԱՏՈՑ ԳԼԲԵԱՆ ԷՐ

Գլերարուեալ, առաւել իմաստութեամբ Աստուածպէշն պիտութեանն, որ իւրով Աստուածային արարչական ողորմութեամբն գամենայն անձն կամ պի կեցցեն, և ի գիտութիւն ճշմարտութեան եկեսցեն։ Ուստի է ձեր ի Տեառնէ սիրել զՏէր և զընկերն իւրև անձն, զոր մանաւանդ հոգ տարեալ էիք վասն Արեթեան բնակչաց Հայաստան աշխարհիս, որ ի վերայ մեր եղև հնդումն արեան առաքելոյն Բարթողոմէոսի և Թադէոսի, որ վասն պամ աշխարհի լուսաւորութեան ապաւթիս արարին գալ ի հաւատս ճշմարիտս, որ և զնոյն Սուկաւեանքն՝ որ են վկայք Քրիստոսի երեք հարիւր և վաթսուն և հինգ, ամաւ յառաչ քան զՀոգւոյն սրբոյ ապդմանն ասէին Աստուած տեսցէ իւր միակ զաւրագոյն բան զմեզ, որպէս եղև իսկ։ Որպէս ի գալն Անտակ ի Հայս, աւետեան եղև ի վկայարանի սրբոյ առաքելոյն Թադէոսի, և ի ննջելն ընդ հնոյն իւրում եղև ընծայումն յաւետեան մերոյ Լուսաւորչին, և քան շնորհաց Հոգւոյն սրբոյ որպի սուրբ առաքելոյն Թադէոսի, և փոխանորդեաց զնորին առաքելական աթոռ երիցս երանելին Գրիգորիոս, միոյն պարեհս Պաշհան Երշակունի յապէ, զերատեսակ փառաւք զարդարեալ, որ և եղև ծնող մեր քան Ներսեսեան և երայ մեզ զգուսն յուսոյ ճշմարիտ Աստուածգիտութեան, որ և նորին ճգնողական ապաւթիւքն անարատ և ուղիղ մնաց Հաւատս մեր, և ոչ ուստեք յապեաց բռնութիւն հերձուածողացն, ոչ հայրապետ որ կարաց գնել նոր կարգ ինչ և ոչ թագաւոր, և ոչ յայլ ումեր լուար աւտար ձայն ի սակաւ հաւտիկս և փոքր փարախիկս, անկոխեալ եղեալ ի գայլոց քան երանելոյն Աստուածարանի, զի մեր

զոր ինչ լուաք և ուսաք ի մերոյ Լուսաւորչէն, զնոյն պահեցաք և պահեմք հաստատուն և ուղղափառ հաւատով. և այր զարամբ ելանելով ի յանձանց ոչինչ յաւելաք, զոր և լսեսք զձէնջ եթէ բազում ինչ ասէք զմէնջ ոչ լինել ի հաւատս ուղիղս։

Ըստ զրոց սակաւ բանիւք ցուցից քեզ զգրեցելումն *), թէ իմաստնոյն մի բան բաւական է, և որ հակառակելն կամի մեք զԴաւթայն ածեմք զմտաւ թէ՝ Ի հակառակելն անզգամին լուռ եղէ, և՝ Ոչ բացցէ զբերան իւր։ Նա և առաջին սուրբ հաւատոյս մերոյ խոստովանութիւն որ ի Հայր և յՈրդի և ի սուրբ Հոգին այս է։

Խոստովանիմք զՀայր անսկիզբն և անժամանակ. և զՈրդին Բան և ծնունդ Հաւր անժամանակ և անսկիզբն ծնունդ. և զՀոգին սուրբ ելողութիւն ի Հաւրէ, և ընդ Հաւր անսկիզբն Երբեակ Միութիւն, թուով և անձամբ և անուամբ որիշ. իսկ աստուածութեամբ և փառաւք մի, հարթ հաւասար, անբարժանելի միութիւն, մինն ի յերիսն և երեքն ի մի Աստուածութիւն. և մինն ի յերիցն Բանն Հաւր որ յառաջ քան զյաւիտեանսն ծնեալն ի Հաւրէ վասն հաշտեցուցանելոյ զարարածս ընդ Հաւր՝ իջեալ յերկնից աւետաւք հրեշտակապետին, եկեալ ի սուրբ յանարատ կոյսն մարմնանայ ճշմարտապէս և եղանի Աստուած և մարդ, և որպէս էր ճշմարիտ Աստուած նոյնպէս և ճշմարտապէս մարդ, մինն յերկուց բնութեանց անշփոթ և անբարժանելի, թէպէտև մարմնացեալ, այլ ի Հաւրէ անմեկնելի, զամենայն մարդկային կիրս կրեալ բաց ի մեղաց, քաղցեալ, այլ զհինգ հազարսն կերակրեալ, այլ և յագեցուցիչ է տիեզերաց։ Ծարաւեալ, այլ ասէր, Եթէ ոք ծարաւի իցէ՝ եկեսցէ առ իս և արբցէ։ Վաստակեալ, այլ ասէ, Եկայք առ իս ամենայն աշխատեալք և բեռնաւորք. և ես հանգուցից զձեզ։ Եւ զի՞նչ ասացից. ընդ նմին զբարձրութիւն աստուածութեանն ախտակիր եղեալ անչարչարելի Աստուածութեամբն։ Չարչարեալ, չարչարելի մարդկութեամբն, առեալ չարչարելի մարմին, և ի չարչարելոջն չարչարեալ անչարչարելին. ինքն չարչարելի, և ինքն անչարչարելի. զի իւր ինքեան էր մարմինն որ չարչարէր. և այսպէս բնութիւն աստուածութեանն անչարչարելի, բայց ինքն Աստուած միացեալ էր ընդ չարչարական մարմինն իւր,

*) Այսպէս յօր.

ոչ չարչարելի աստուածութիւն, բայց չարչարակից լինի մարդկութեանն զչարչարանսն՝ իւր համարի, և ինքն մնայ առանց չարչարանաց անմահ՝ զի ինքն է կենդանութիւն. և կենդանութիւն ոչ մեռանի ըստ Պաւղոսի. եթէ Քրիստոսի չարչարելն մարմնով։ Արդ ըստ այսմ բանի Յուդա՝ աստուածավաճառ, և Հրեայք՝ աստուածասպանք, և խաչն՝ Աստուծոյ խաչ, և մեք՝ Աստուծոյ արեամբն փրկեալք։ Եւ առ սուրբ սեղանն զհացն և զբաժակն ճշմարտապէս խոստովանիմք մարմին և արիւն Որդւոյն Աստուծոյ։ Առ այսքան՝ այս բաւական լիցի։

Դարձեալ ասէք եթէ զԱւետիսն ի մարտի ի քսան և հինգն ոչ կատարէք, և ոչ զԾնունդն ի դեկտեմբերի ի քսան և հինգն։ Աղաչեմ զի ուսուցես մեզ, թէ յո՞ր զիրս կայ, յառաքելո՞ց, թէ յուղղափառ վարդապետա՞ց. կամ ո՞րով պատճառանաւք եդեալ էք զայդոսիկ յայդմ տեղւոջ։ Եթէ զԱրտեմոնին ասէք, ո՛չ ընդունիմք. զի մեք յԵրուսաղէմէ զիտեմք զսկիզբն հաւատոյ, և առաքեալքն յԵրուսաղէմ կարգեցին զկանոնսն, և Յակոբոս Տեառն եղբայրն յԵրուսաղէմ կարգեաց զընթերցուածն. և Կիւրեղ հայրապետն զնոյն դաւանեաց։ Բայց որպէս ասացի ձեզ մտերմաբար սիրով, ցուցէ՛ք մեզ ի զրոց, և մի իշխանաբար հպարտութեամբ։ Այլ մեք ի ձեր զրոց զիտեմք զի զկնի ԼԳ. ամաց վերանալոյն Քրիստոսի, ապա աշակերտեցաւ Արտեմոն Յովհաննու ամիսս եւթն, և ելեալ ի նմանէ նորաձև կարգս զնէր ընդ հակառակս ինչ Աւետարանչին։ Վասն որոյ և ասէր իսկ յիւրում առաքելական թղթին, թէ առ ի մէնջ ելին, այլ ոչ էին նոքա ի մէնջ, զի թէ ի մէնջ էին առ մեզ էին մնացեալ։ Եւ դարձեալ թէ՝ Արդէն իսկ նեռինք բազումք եկեալ են. զայս զԱրտեմոնէ ասէր և զնորին նմանեաց։ Արդ միթէ կարէ՞ք ասել, եթէ Յակոբոս տզէտ էր ծննդեանն Քրիստոսի, որ առաջին եպիսկոպոս նա էր յԵրուսաղէմ, և ոչ մեկնէր ի տաճարէն, որոյ ծունկքն իբրև զուղտու էին խստացեալ յանդադար աղաւթիցն և ի տքնութենէն. և նա ի Տիբէթա ամսեանն ի քսանումէկն տաւն էր, որ է ըստ Հոռոմին ի յունուարի ի վեցն, և այլ առաքեալքն ի նմանէ ուսեալք տաւնէին զաւր ծննդեանն և զմկրտութեանն ի միում աւուր, որ է վեց Յունուարոյ, որպէս և ի կանոնքն իւրեանց իսկ կայ։ Եւ զի ինքն Յակոբոս ընդ Յովսեփայ էր յաշխարհագիրն, և ինքն էր սպասաւոր ծննդեանն Քրիստոսի յայրին, որ և ընդ նմա իսկ

փախչէր յԵգիպտոս, և ընդ նմա դառնայր, և ընդ նմին շրջէր զամենայն աւուրս որչափ և եկաց Փրկիչն յաշխարհի, և զիտէր ստուգապէս զաւրն և զամիս ծննդեան նորա, և զմկրտութեանն, և կարգէր և հաստատէր զընթերցուածն ի միում աւուր, և ինքն տաւնէր ի վեցն յունուարի։ Իսկ անիծեալն Արտեմոն, որ ոչ ծննդեանն էր սպասաւոր և ոչ մկրտութեանն և ոչ խաչելութեանն, և ոչ ինքն ծնեալ իսկ էր յայնմ ժամանակի, նա ո՞ւստի զիտէր զաւր ծննդեանն Տեառն կամ զմկրտութեանն։ Արդ եթէ առաքելոցն հրամանաւ էր գրեալ, ցուցէք մեզ. և եթէ յանձնէ, ոչ ընդունիմք, զի ոչ է հաճոյ Աստուծոյ։ Զի՞նչ կարգ է այն զառաքելոցն և զՅակոբայն թողուլ. և զձերդ որ յԱրտեմոնայ է սահմանեալ և յամպարշտէն Յուստիանոսէ՝ զայդ ընդունել, և զհաւատոյ հիմն որ ի սրբոցն է հաստատեալ՝ զայն ընկեցիկ առնել։ Առ այսոքիկ դուք զիտասջիք։ Թէ Արտեմոն ընդունելի է, տաւն ընդէ՞ր ոչ կատարէք նմա՝ որպէս և Յակոբայ, և ընդէ՞ր զամենայն սրբոց անուանս դնեն քրիստոնեայք զաւակաց իւրեանց, բայց յաղագս նորա չարափառութեանն՝ ոչ որ Արտեմոն անուն դնէ որդւոյ իւրում. մանաւանդ զի ընդ հակառակս զնաց առաքելոյն Յակոբայ և աւետարանչին Յովհաննու։ Դարձեալ Կիւրեղ Երուսաղեմացի տրտունջ բառնայ և ասէ. թէ յայլ քաղաքս ծնունդ առնեն. յայտ առնէ եթէ երուսաղեմացիքն յայսմ կարգի էին՝ որ Յակոբայ առաքելոյ էր եղեալ, և զայս ասէր Կիւրեղ զգուշացուցանելով. այլ ինքն ոչ ընկալաւ։ Եւ եթէ ծնունդ յայսմ աւուր էր, նա զիարդ իշխէր զԴաւթի և զՅակովբայ տաւնն կատարել։

Դարձեալ ոմանք ի ձէնջ ասեն ցմեզ թէ զի՞նչ է որ երեսնամեայ այր մկրտէք, և դարձեալ զկնի ութաւուր թլփատութեան տաւն կատարէք նմա։ Ծաղու և կատականաց արժանի են բանքդ, զի թէ մեք զծնեալն և զմկրտեալն ի միում աւուր թլփատեմք, զծննդեանն զկնի ութ աւուր դուք ընդէ՞ր ի յունուարի մկրտէք, և յետ Ի և հինգ աւուր ի փետրուարի ի տաճարն ածէք, և զերեխայի կարգս տայք նմա ի զիրկսն Սիմեւոնի։ Արդ մեք կարգեմք զծնունդն և զմկրտութիւնն ի միում աւուր, զի ըստ երեսուն ամի շրջաբերութեանն դարձեալ ի յունուարի ի վեցն հանդիպեցաւ, և ըստ ծննդեանն համարիմք և ութաւրեա զթլփատութիւնն առնեմք, որպէս քառասնաւրեա

զայն ի տաճարն։ Վասն զի բովանդակ զաւրինացն զամենայն կատարեալ ասեմք զՔրիստոսի, քանզի ինքն է տուիչն աւրինացն, որպէս Լուսաւորիչն մեր սուրբն Գրիգոր ասէ, թէ Աւուրք ութ համարեալ թլփատի յառաջ քան զարուսեակ որդին աւետաւք խոստացեալ զաւակն Աբրահամու, զոր և մեծն Պաւղոս ասէր. թէ Քրիստոսի սպասաւոր թլփատութեանն լինել. առ ի հաստատուն առնելոյ զաւետիս հարցն։ Եւ եթէ այդ այդպէս է, որ մեք զերեսնամեայ մկրտեալն թլփատեմք, դուք զերկոտասանաւրեայ տղայ ըստ ձերոց աւրինաց ծննդոց ընդէ՞ր մկրտէք. զի աւետարանիչն երեսուն ամ ասէ. արդ եթէ ըստ զրոց կամիք առնել, լուռ լերուք մինչև ցերեսուն ամն, և ապա տաւնեցէք, կամ արարէք ըստ կարգի այսպիսի։ Ի քսանուհինգն դեկտեմբերի զծնունդն ձերոյ Աբտեմոնադիր կանոնովդ, և զկնի ութաւրեայ ըզթլփատութիւնն, և ի փետրուարի յերկուքն զքառասնաւրեայ զայն ի տաճարն, և յետ երեսուն ամի զմկրտութիւնն. և ապա յետ երից ամաց զդալուստն յԵրուսաղէմ ի կամաւոր չարչարանսն, ապա զթաղումն և զյարութիւնն, և այսպէս մոռացմամբ ի վայր հոսեալ յուզիղ հաւատոյս։ Բայց մեք զտէրունական տաւնս ի միում աւուր տաւնեմք, որպէս ի ծնունդն՝ զմկրտութիւնն. և եթէ ի կիւրակէ դիպի, ապա և զ յարութիւնն. և չէ ինչ հակառակ միմեանց. զի տէրունական տաւնք են, որպէս և այլակերպութիւն փրկչին յարութեանն հանդիպեցաւ, և ի նմին միում աւուր տաւնեմք։

Դարձեալ ասէք և վասն կուսական աւետեացն, եթէ մեք ոչ տաւնեմք, այս տաւնեմք և կարի քաջ. որպէս զծնունդն և զմկրտութիւնն ի միում աւուր, նոյնպէս զ յարութիւնն և զաւետիսն, և եղև այսպէս։ Զի յապրիելի ի չորսն լրումն տէրունական չարչարանացն, և ի հինգն թաղումն, ի վեցն յարութիւն։ Արդ նոյն հրեշտակն որ յապրիելի ի վեցն զաւետիսն ետ կուսին, նոյն դարձեալ յապրիելի ի վեցն զաւետիս յարութեանն։ Յաղագս որոյ Աստուածածնին զմեծացուսցէն ի յարութեան աւուր խորհրդաբար ասեմք։ Այլ թէ ընդէ՞ր ոչ կարգեաց Յակոբոս յընթերցուածին տաւն աւետեացն, նաև ոչ Կիւրղի փոյթ եղեալ։ Զի բազում անգամ դիպէր ի սուրբ պահս չարչարանացն յապրիելի ի վեցն, վասն այսորիկ բազում անգամ յամենայն կիւրակէ հրամայեցին ընդ յարութեան տաւնել զաւետիսն։ Բայց եթէ և տաւնէաք յաղուհացսն, ոչինչ վնաս էր, զի տէրունական տաւն է, այլ զի սրբոցն երկուցեալ ի լուծա-

նելոյ պապան, ո՛չ կարգեցին. և որ յետոյ կարգեցաւ յԱրտեմոնէ և Տրոնադէ և ի Մարկիանոսէ և Զուստիանոսէ, զայն ոչ ընկալաք, վի մեր վինչ յուսք ի սուրբ Հարցն և յուղղափառ վարդապետացն վոյն պահեցաք և պահեմք ճշմարիտ հաւատովք։ Եւ այր զարամբ եղանել ոչինչ յաւելաք որպէս թագաւորքն ձեր և հայրապետքն, որք վան իւրեանց յիշատակ անափառութեանն, իրս իրս ջանացան յանձանց կարգել հակառակ սուրբ հաւատոյս. որպէս Մարկիանոս նախանձեալ ընդ սրբոյն Կոստանդիանոսի և երկուց Թէոդոսացն, և ընդ Զենոնի և Անաստասայ բարեպաշտ թագաւորացն զորս ընդունիմք և տան կատարեմք նոցա. նոյնպէս և դուք, որ վան աւգտի եկեղեցւոյ և ուղղափառ հաւատոյ արարին ժողովս Բայց որք զանազան վար

աւրէնսգրեալ գրեաց. թէ Մի մատուցանես Աստուծոյ գմոլեկանն, և մի կերճատականն, և մի գմիորձին և մի որ բնաւտուրն *) է։ Եւ զարձեալ ասէ, թէ մի եղիցի ի ձեզ ամլութիւն և սի անասելմնութիւն, զի նզովս կարգեալ է այն գոր և դուք քաջ գիտէք, և ի մէնջ էէ ի ծածուկ եթէ կուրաց յախտ ցանկութեան բան գուզա առաւել մոլկականք են, Զի ջերմութիւն ախտի ի բնութենէն եոյ և ոչ կարէ ելանել և նա գաւրէն աւձի ունի, որ մինչև ի ջերմանալ աւուրն յար ի գազանութիւնն. և ի գրոհին աւուրան կապուեալ երբև գմեռեալ լինի։ Սոյնպէս և սոքա գպպղ և գպերկ պրեցեալք ի պիղծ ախտէն անհանդիստ կան։ Եւ դուք ընդդէմ զարձեալ աւրինագրին Մովսիսի և մեծին Կաստանդիանոսի և սուրբ ժողովոյն Նիկիա, զարձեալ պսպղիսի պիղծք յեկեղեցի մուծանէք, զոր եթէ նոքա չեն արժանի հաղորդութեան, զսոսա պատրիարգունս և բահանայս կացուցանէք, մանաւանդ եթէ բնաւ ժառանգաւորս եկեղեցւոյ կացուցանէք գնոսա, զոր եթէ բնաւ չեն արժանի կոխել գեմս եկեղեցւոյ Քրիստոսի։ Արդ մեր պայպիսի չարիք և գ յանդգնութիւնս տեսանելով ի ձեզ, ասացաք եթէ բնաւ չունիք առաջնորդ, և ամենայն ինչ ձեր ի հիմանէ խախտ լծուեցան, զի հիմն հաւատոյ քահանայութիւնն է, և մինչ հիմն չլինի, շինուած յոյր վերայ հաստատի։ Արդ մեր հիմունք առաքեալքն էին, և ի նոսա կուրա ոչ գոյր։ Ձայս ամենայնէ սրտաբեկ եղաք ի ձէնջ, և ձեզ պյ ոչ գկցուք միտ, պյ գկարգս և գկանոնս գոր ուսաք, բնաւ պյ ոչ յաւելաք։

Լսեմք զարձեալ եթէ ասէք գմենջ եթէ մեր գհաչեցարն Արգւոյ վան անարգանաց ասեմք. եթէ մեք գհաչեցարն Արգւոյ՝ վան անարգանաց ասեմք, և դուք գուրանայն գովե՞ստ համարիք։ Արդ մեք ոչ ասեմք վան անարգանաց, պյ վան առաւել պատուոյ և պարծանաց։ Եւ ասէք զարձեալ ցմեզ եթէ յուժմ ուսայք, գոր բաղում ինչ ունէք ասել, եթէ բերան ի բերան էր. բայց պղ սակաւուք ցուցից ձեզ ըստ գրեցեալսն, առէք ընթերցիք զձեր ժամանակագիրն գոր Սուկրատ կոչէք, եթէ յառաջնումն ձայնիւ ոչ նուագէին գՍուրբ Աստուածն խաչեցարիւն յեկեղեցւոյ եկեղեցի երիցայով՝ գոր երանելոյն Ատկերբանի՝ ընթերցեալ գդիպս Արոգինէի, կարգէր յուրում ժամանակին։ Եւ Թէոփիլեանէրն արգելուին գնա ասելով, եթէ

*) Ելոպես յոր.

գՈրոգինէն խորհի։ Եւ ի ժողովն Եփեսոսի Կիւրեղ Աղեքսանդրացի ընդդէմ նոցա ասաց ձայնիւ. Միածին Որդի և Բանդ Աստուած, և անմահ էուիթիւն, որ յանձն առեր մարմնանալ ի սուրբ Աստուածածնէն և ի միշտ կուսէն, անխոփոխելի մարդ եղեալ և խաչեցար Քրիստոս Աստուած. և որ ի կորգին է ասացեալն։ Վասն գի գՍուրբ Աստուած խաչեցարիւն ի Հոգւոյն աղդմանէ կատարեցին գսրբասացութիւնն, գոր և այժմ Աստրիք ասդգ ունին ընդ մեզ մինչև ցայսաւր։ Զայս Կիւսկորոս ասաց. որ էր գլուխ յերկրորդ ժողովին Եփեսոսի. և գՓզարբանոս և գԵւտիքէս արտաբասաց նզովիւբ։ Զարձեալ յառաջինն երիցյուր։ Գրեալ է Նեբտառիոս Հռովմայեցի, թէ չեզև Հնար Աւսիփայ իշուցանել գՔէրն ի խաչէն, գի փորուած ձեռաց փրկին փայլատակունք Հատանէին, և նոքա ոչ ժուժկալեալ ձառագայթիցն. գՀեռս ի վեր տարածելով ասէր ազաւթիւբ արտասուելով, Սուրբ Աստուած, սուրբ և Հզաւր, սուրբ և անմահ, որ խաչեցար վասն մեր ողորմիա մեզ։ Եւ ի Հեռն այսր ձշմարիտ խոստովանութեան Հաւարձակեալ, և առեալ չուր ցանեալ իշուցանէր, պատեալ և լծագեալ։ Իսկ ի ժամանակս առաքելոյն յաւուր չորեքշաբաթու և ուրբաթի սկսեալ ի ժամ պատարագին նախ գայս ասէին։ Եւ ապա ի փոխման Աստուածածնին գդեղ առաքելոյն Թաւմայի ի Հոգւոյն սրբոյ, և ասացեալ գՓառաւրեան գազաւմն, գոր և այլ առաքեալքն միաբանեալ և գկնի Սուրբ Աստուածին եղեալ՝ գՓառաւրեան գմիշտ կոյսն, որ է սաղդ վկայ խաչեցարին։ Արգւոյ առ ընթեր բարեխաւս կալով մայր Նորին։ Զարձեալ բննեցաւ, թէ պյժ չՀաւանիք, և տեսցուք թէ գերեր Սուրբ Տէրն՝ Երրորդութեանն ասացին Սերովբէրն, եթէ Որդւոյ միոյն Հայր մարդբէն, տեսի գՏէր նստեալ յաթոռ բարձր և սերովբէրն ասէին գերերսուրբն և մի Տէր։ Մի տէր ասացին, իրրև ի մի երեսայ և ոչ Տեարք։ Եւ զարձեալ իրրև ի միոջէ բերանոյ. Ո՞վ երիցյէ առ այն ժողովուրդն, և զարձեալ. Լի են երկինք և երկիր փառաբ Նորա. և այս ի միոյ երեսայ է, և գայս որդւոյ ետես Եսայիաս Վկայէ մեզ աւետարանիչն Յովհաննէս գի ասէ. եթէ՝ Ետես գփառս Նորա և խաւսեցաւ վասն Նորա։ Արդ՝ աթոռ բարձր և վերացեալ խաչն է, Նոր սեղան, և սերովբէրն սրբասացք, գոր և այժմ պարեն շուրջ գսեղանովն յաներևոյթս՝ աղաղակեն և ասեն, Սուրբ, սուրբ, սուրբ Տէր զաւրութեանց լի են երկինք

և երկիր փառաւք քո, աւրհնութիւն ի բարձունս, աւրհնեալ որ երկիր և զալոց ես անուամբ Տեառն, աւրհնութիւն ի բարձունս։ Տե՛ս թէ ո՛յր ասացին զերեքսուրբն կամ զեքեքաւրհնութիւնն. Երրորդութեանն է, թէ որ եկն և զալոց է։ Արդ դուք և մեք զերեքսուրբն և զերեքաւրհնութիւնն՝ Որդւոյ միայն ասեմք։ Եւ դարձեալ ի Փառք իբարձունսն, երեք անգամ որդւոյ ասաց ժողովն Եփեսոսի, զԱւրհնեալ Տէր ուսո՛յ ինձ զարդարութիւնս քո. և ի կիւրակէ զկնի աւետարանին երեք անգամ ասելով, Ոչ դադարեցից Քրիստոս աւրհնել զքեզ, և այս որդւոյ միայն է։

Արդ եթէ կամիսցիս ցուցից քեզ զԱստուածն և զհզաւրքն։ Եւ եթէ երեք են սրբասացութիւնն վասն էր յաւելումք, Սուրբ Աստուած որ յառաջ քան զյաւիտեանս ի Հաւրէ և ի կուսէ ծնեալ և խաչեալ և թաղեալ անքակ աստուածութեամբն և անբարժանելի մարմնաւորութեամբն. մինչև ի մտածութիւնս անգամ սուրբ և հզաւր. զի թէպէտ և տեսաք ի տկարութիւնս մեր խոնարհեալ, այլ հզաւրեղապէս մեղաց յաղթեալ և զդժոխս աւերեալ. սուրբ և անմահ. զի թէպէտ և կամաւորաբար կրեաց զմահ, այլ անմահ էր։ Եւ եթէ խաչեցարն դժուար թուի ումեք, մեք գիտեմք որ անդունդք սարսեն յորժամ որ զխաչեցարն յիշէ, և եթէ դուք ոչ կամիք հաւանիլ այսմ, մեք այլապէս ասեմք, Սուրբ Աստուած որ ապտակեցար և թուք ընկալար, և գանեցար և գեղարդեամբքն խոցեցար, և վասն մեր հեղեր զարիւն քո սուրբ և մեք քո արեամբդ ազատեցաք, ողորմեա՛ մեզ։ Եւ չէ ինչ պարսաւանք զաւրհանապազ զայս ասել, զոր աւրինակ որդի թագաւորի երթեալ ի վերայ ապստամբ ծառայի իւրոյ, որ զիշխանութիւն նորա գերեալ էր, և զնախարարսն բանդարգել արարեալ, և նա երթեալ ի վերայ նորա յաղթեաց նմա, և զորս ընդ ձեռամբ նորա էին եհան և զնա սպան, և ինքն վէր առեալ և արեամբ թաթաւեալ, և գերիքն առաջի կացեալ ամենայն աւուր ազազակէին, և ասէին թէ Մեք քո արեամբդ եմք ազատեալք և վասն մեր խոցեցար ողորմեա՛ մեզ։ Արդ ասա ինձ նախատինս համարէր թագաւորն որդւոյ իւրում թէ ոչ։ Արդ զի՞արդ ամաւթ համարիմք զկամաւոր խոցումն նորա որ վասն մեր զսպիսն առ, և դեռ ես ունի առ Հաւր, առ ի յանդիմանութիւն Հրէիցն և յերախտիս հաւատացելոց, զի թէ Աստուծոյ արեամբն եմք գնեալք, մեք զնորա խաչելութիւնն մեզ պարծանք

համարիմք։ Իսկ այդ ո՞չ է ճշմարիտ յայտնապէս։ Գիտեմք զի Նեստոր կազմէ ձերոյ խոստովանութեամբդ, զոր նա ի կոյսն թերահաւատէր, և ուրանայր զՄարիամ Աստուածածին ոչ ասելով. թուի մեզ ասել ձեզ՝ եթէ չէր խաչն Աստուծոյ այլ սոսկ մարդոյ, արդ եթէ այդ այդպէս է, ապա և Նեստոր չէ ինչ աւելի մեղուցեալ քան զձեզ. և վասն այսորիկ զԴէոսկորոս և զՊետրոս արտաքսեաց Մարկիանոս, որ զխաչեցարն ասէին։ Եւ մեք ի Սարակինոսացն վասն խաչեցարից եմք զատեալք, զի նոքա Բան Աստուծոյ և հոգի կոչեն զՔրիստոս, և զտիեզերական դատաստան նորա ասեն առնել, և զՄարիամ լուսոյ մայր խոստովանին և Կոյս անարատ, բայց Աստուածածին ոչ. և յաղագս այնորիկ գերիմք և սրախոխողք լինիմք ի նոցանէ, զի ասեն ցմեզ, թէ Աստուած ասէք զայն՝ որ ի Հրէիցն խաչեցաւ, և նորա փայտին երկիրպագանէք, վասն որոյ և փայտապաշտ կոչեն զմեզ։

Դարձեալ ասէք ցմեզ եթէ Երրորդութեանն ասէք դուք զխաչեցարն. զի՞արդ ոչ գիտեմք եթէ զամենայն փառաբանութիւն՝ զոր ինչ որդւոյ ասեմք, զայն Հաւր և Հոգւոյն արժան է ասել, բաց ի խաչէն, զսուրբն և զհզաւրն և զանմահն, և զփառսն և զերիս երկրպագութիւնս Հաւր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ բաց ի խաչէն։ Իսկ եթէ Որդւոյ միայն ասեմք, և նորա խաչին զերիս սրբասացութիւնս և զերիս երկրպագութիւնն, ասա՛ ինձ վնաս է թէ ոչ. և այսպէս. Սուրբ Աստուած՝ որ ծնար ի կուսէն որպէս զԱստուած, Սուրբ և հզաւր որ ըզդժոխս աւերեցեր. Սուրբ և անմահ որ ի մահու անմահ մնացեր, և զմեզ քո խաչիւդ և արեամբդ ազատեցեր. ողորմեա՛ մեզ։ Արդ՝ եթէ վնաս է զայդ ասել, դուք ձեզէն տեսէք։

Այլ վասն Առաջաւորի պահոցն զմեզ զի՞ հայհոյէք։ Առէք զզիրս մերոյ Լուսաւորչին, ընթերցէք. զի նա է մեր լուսաւորութեան աւուրք առաջինք, զնա եմք պահել ծոմաջան և անսուաղ մինչև յանասունս անգամ. զի յորժամ ել նա ի վիրապէն, ետես զաշխարհս մեր զամենայն դիւամոլեալ. և ամենեքեան անկեալ առ ոտս նորա լային, մինչև ինքն ընդ նոսին յարտասուս եղեալ, և զհինգ աւրն անսուաղ պահեաց ինքն հանդերձ թագաւորաւն և ամենեքումբք, և ապա սկսաւ ի վարդապետութիւն աւուրս վաթսուն, և դեռ չէին մկրտեալք, և իբրև մկրտեցան ամենեքեան ի միասին, վասն յիշատակի մերոյ լուսաւորութեանն կրկին անգամ պահեցաք և պահեմք մինչև ցայժմ։

Եւ ապա կինի վրառանեորդ պապան հրամայեալ պահել որպէս Խորայեղանքն այն, զելեկն զիրկութիւնն ի փարաւոնէ, կամ զնինուէացւոցն՝ որ զարձան և ապրեցան։ Արդ մինչ առաջին մեր պայս պահեցաք, դուք Սեղբեստրոսի և Կոստանդիանոսի տաւն կատարէիք, և Կոստանդիանոս զնոր լուսաւորութեան աւուրն պահէր, և տաւն Գրիգորի և Տրդատայ տաւնէիք. բառասուն և չորս ամ Հռոմի և Եգիպտոս պահեցին ընդ մեզ և ընդ ձեզ, և մինչև քայժմ Ասորիք պինդ պահեն։ Իսկ անաւրէնն Մարկիանոս զսրբոյն Կոստանդիանոսի զլուսաւորութեան աւուրն պապան երարձ, և պանդրուտոյս կարգեաց հակառակ պնդի, և փոխանակ պնդի շարաթիու պանիր ուտելոյ, վրառանեորդ պապան պանենայն ապականեաց. ձուկն և ձէթ և զինի անթափր ուտելոյ և ըմպելոյ. զոր մեր և առնայն սուրբ զիրք սղ և հայ կոչեն, և Պաւղոս զձուկն՝ միս ասէ, և մարգարէն զղինին՝ արիւն, և աւետարանիչն զձէթին՝ իւղ։ Միւն ասէ, Իւղ ի լապտերս նորա, և զարձեալ ասէ. Զձէթ առնաւոր ընդ ինքեանս ոչ բարձին. և Ղուկաս *) ասէ, թէ Տուր մեզ յիւղոյդ ձերմէ։ Բայց է յայտնէ, թէ ձէթ և իւղ մի են, և վասն ձկան Պաւղոս ասէ, Միս մարդկան և միս ձկան, և միս անասնոյ, և միս թռչնոյ. և մարգարէն ասէ, թէ Լուսաւոյէ յարեան խաղողոյ զպատուճան իւր։ Եւ վասն ձկան ջուր պի՛ ասէր, միթէ ոսկր մեծ և արիւն չունի՛ բան զամենայն կենդանի. կամ՝ որ զգայն է բան զնա ապականիչ, վասն պի սիզոն շուն է երեսպլեան ի ծովս զգայն, և պիւր ձնուէնդն ոչ ուտէ, բայց ձուկն ուտէ։ Եւ մեծն Բարսեղ զգայն ասէ զձուկն և զմարդ կլանէ։ Եւ արդ զայս շփոթումն և զպղտորմունս Մարկիանոս արար։ Իսկ մեր պահ ապ և հայ մեայն է, այլ ոչ լուր ընկոյզ, ո՛չ ջաւիչ, ո՛չ զինի, ո՛չ բայաթ, և զամենայն ինչ ի բերոյ որմոյ մինչև ցքին անգամ ոչ ճաշակել։ Արդ զառ ձեզէն ընտրեցէք զարժանն, և մի՛ ակն առնոյք ի Քաղկեդոնէ, զի մի ընդ նոսին ժառանգիցէք զանվախճան տանջանսն։

Զ՞եղարդ գիտեք և ասացէք լուսաւոր պահն զինուն, և զձնունդն իմ չիշեցէք ապրելիք ի Քրիստոս Աստուծ մեզ պատուաղագործութեան։

*) Ասպէս յոր.

ՏԵՍԻՆ ԳԻՈՐԳԵՑՑ ՀԱՅՈՑ ՎԵՐԱԳԻՏՈՂԻ ԵԻ ՀՈԳԵԶՆՈՐՀ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԻ, ՊԱՏՄԱԻՈՒՆԻ ԹՂԹՈՑՆ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԻ ԱՍՈՐԻՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐԳԻ

Զառ ի յԱստուածուստ պարգեւեալ Տեառն Յովհաննու Ասորւոց Հովուապետի և մեծապատիւ պատրիարգի. զղիծ սիրոյ և գնամակ ողջոյնի վերծանեալ նուաստ ծառայս Աստուծոյ Տէր Գէորգ Հայոց վերապիտող, և գարձարձումն սիրոյ տեսեալ զուարթացեալ բերկրեցան միտք իմ, և աւրհնեցի զբարեխնամն Աստուած, որ ոչ պակասեցուցանէ զողորմութիւնն զրիստոնէական երկիւղածոյ իւրոց, այլ միշտ հեղու որպէս ցաւղ վազորդեան, և իբրև զլոյս արեգական որով սրբեալ պայծառանան անձինք ի նա հաւատացելոց, և բերկրին բոլոր բանակք բանականաց, և կատարին կամք սիրոյ արարչին յարարածս, որ և գձերդ շարժէ բորբոքումն սիրոյ առ ի հաստատութիւն հաւատոյ և յրումն կամայ կենարարին, որ ասացն թէ Սիրեցէք զիմիեանս, որպէս ես սիրեցի, և գարձեալ եթէ՝ Որ սիրէ զիս պատուիրանս իմ պահեսցէ։ Եւ պատուիրանք նորա այն իսկ են զի զմիմեանց հոգասցեն անգամին հոգեւոր սիրով և հաւատովքեամբ միանձն հասցուք ամենեցան ի չափ հասակի կատարման Քրիստոսի Արգւոյն Աստուծոյ որ եւ ի Հաւրէ կամաւք և հաճութեամբ ծնաւղին, միածին Բանն Աստուծոյ, որ եկն սերմանել ի սիրտս որդւոց մարդկան զդիտութիւն Հաւր, որպէս ասէրն թէ Ծանուցի զանուն քո մարդկան։

Արդ գառ ի բարի սերմանողէն սերմանել սերմանս սուրբ հաւատոյ յանզգաստանս հոգւոյ ձերոյ զուգիղ խոստովանութիւնն սրբոյ Երրորդութեան, գլի և զանեմելի գաւանդ սրբոյ Հարցըն և վարդապետացն ձերոց՝ պատուեմք և ընդունիմք։ Եսկ ի վերայ եկամուտ կարգայդ և աւտարախարհ թիերի կատարմանցդ ոչ հնձեմք տրամադիր, զոր ոչ ի սրբոյն Եփրեմի, և ոչ ի նորին

նմանողաց ուղղափառ վարդապետաց, և ոչ ի կանոնական հրամանաց առաքելոց և սրբոց հարցն ընկալեալ ունիք, այլ յոմանց չարափառաց և ապականչաց զգեղեցիկ սերմանց սուրբ հաւատոյ, որք ջանացան մտանել և եղծանել զգեղեցկութիւն հարսինդ Աստուծոյ եկեղեցւոյդ Ասորւոց, որք թէպէտև ոչ զաւրեցին գլխոյ ուղիղ խոստովանութեանդ, սակայն աւելորդ և անպատուական կարգաւրդ ոչ թողին զոլ գեղեցիկս զոր ծանեաք զարդարապէսն ի ձերոց գրութեանցս։

Զի գրեալ էիք յաղագս խմորելոյ և աղելոյ և համեմելոյ և ձիթելոյ զկեցուցիչ մարմին Որդւոյն Աստուծոյ, և յիշեալ զստեղծուածն առաջին մարդոյն հոգ յերկրէ, և ըստ ստեղծմանն Ադամայ ի չորից նիւթոց ասէք կատարել զմարմինն Քրիստոսի, և արկանել ի խորհուրդ ջրոյն՝ ջուր, և ի խորհուրդ հողոյն՝ ալեւր, և ի խորհուրդ աւդոյն՝ խմոր, և ի խորհուրդ հրոյն՝ աղ. և առնէք մարմին մարդոյ մահկանացուի և ոչ Աստուծոյ անմահին, զի ապականելով խմորով և ձիթով և աղիւ աւրինակ մարմնոյն Քրիստոսի, ծածկապէս ցուցանէք կրել զապականութիւն՝ մարմնոյն Աստուծոյ. վասն զի խմորունն, ոչ կարէ զոլ հաց կենդանական, որպէս ցուցանէ երանելին Աստուածաբան ի ճառին որ յաղագս Պասեքին, թէ Աստուստ բարձումն խմորոյն եւթնաւրեայ՝ զի խորհրդականագոյն է թուոցն և աշխարհիս այսորիկ քաջայարմար. այսինքն ի հնմէն *) և ի քաղախուտ չարութենէն, որ են մեղք առիթ մահու և ապականութեան, զոր անպատշաճ է յարել ի մարմինն Քրիստոսի, զի զմեղս ոչ արար, և Ոչ զտաւ նենգութիւն ի բերան նորա. թէ ո՞վ ի ձէնջ յանդիմանեսցէ զիս վասն մեղաց, և եթէ, Գայ իշխան աշխարհիս այսորիկ և յիս ինչ ոչ զտանէ, Եւ ուր ոչ մեղք, զի՞արդ և ապականութիւն, զի սկիզբն ապականութեան մեղք են, և որ ի վերայ քան զմեղս, արտաքոյ ապականութեանց. զի ապականութիւն ոչ ի բնութենէ՝ այլ յայլայլութենէ բնութեանցն, զոր եբարձ ի բնութենէ արարիչն, զոր դու խմորոյ խառնուածովդ ասես ախտակրել մարմնոյն Քրիստոսի, և առնուս այսոցիկ վկայ զբան աւետարանին թէ, Նմանեցաւ արքայութիւն երկնից խմորոյ։ Արդ եթէ զաւրինակ արքայութեան կամ զընթացից աւետարանին առցես ի խորհուրդ մարմնոյն Քրիստոսի, ոչ պարտիս

*) Այսպէս յօր.

անտես առնել և զայլսն, զի նմանեցաւ և ուռկանի և զանձի ծածկելոյ և մարգարտի և մանանխի, առցես և ի սոգանէ, զի և այսոցիկ նմանեցաւ։ Եւ զի ասէք, թէ պարտ է աղ արկանել, զի ասաց Տէրն առաքելոցն թէ, դուք էք աղ երկրի, և թէ պատուիրեաց Մովսէս ընդ զոհսն աղ խառնել, զի ի հնումն զբաղարջն ձիթով աճառէին, և յաշտանակսն ձէթ արկանէին, և աղաւնին տերև ձիթենոյ եբեր։ Ո՞հ մեծի մտակուրութեանդ, ասել թէ աղաւնին տերև ձիթենւոյ եբեր, մեզ պարտ է ի Քրիստոսի մարմինն ձէթ արկանել, և կամ ասել թէ արժան է ձէթ արկանել զի ի հնումն զբաղարջն ձիթով աճառէին, և կամ իմանալդ, թէ Յոբ ասաց, թէ Ուտիցի հաց առանց աղի, պարտ է աղ արկանել։ Եւ զի՞նչ այսոքիկ խորհուրդ մարմնոյն Քրիստոսի, ճրագ, տերև, և կամ ոստ ձիթենւոյ, և կամ հրէական զոհիցն աղն, և կամ բաղարջին ձէթն, որք են մանկանց անմտաց իմացուածք և ապշելոց իմացմունք, թողեալ զճշմարիտ բանն, որ առեալ զհացն ասաց, Այս է մարմին իմ. ի զատկին մեծին երեկոյին, յորում ամենայն աւելորդքն հետակորոյսք, և միայն բաղարջաւ և դառնձաւ կերակրեալք. և ի սեղանոյ անտի առեալ զբաղարջն ետ և ասէ. Զայս արարէք։

Իսկ եթէ ասէք, զառեալ հացն խմորուն լինել, յաղագս ժամանակին և իշխանութեանն ասէք բարձեալ զտաւնսն և խափանեալ զաւրէնսն։ Արդ եթէ ըստ ձերում կարծեացդ խափանեալ էին տաւնքն, և բարձեալ էին աւրէնքն. զի՞արդ ինքն Տէրն ասէր, Մի՛ համարիք թէ եկի լուծանել զաւրէնս, այլ լնուլ՝ զի զո՞ր ոչ լուծանէր զլուծեալն, կամ զո՞ր լնոյր զոր ոչ գոյին, կամ զի՞արդ ասէր ցՀրէայսն, թէ Յաթոռն Մովսէսին նստան դպիրքն և փարիսեցիքն, և եթէ ոչ իշխանութիւնք, զի՞արդ և աթոռք, և եթէ ոչ գոյին տաւնք, զի՞արդ և ինքեանք Հրեայքն իսկ ասէին, թէ Մի՛ ի տաւնի ասա, զի մի՛ խռովութիւն լիցի ժողովրդեանս. և եթէ ոչ գոյին տաւնք, զի՞արդ և Պիղատոս ինքն ասէր ցՀրէայսն, թէ Է ձեր սովորութիւն արձակել ձեզ զմի որ ի տաւնի ասա. և եթէ խափանեալ էին աւրէնքն, զիարդ ասէր դարձեալ, եթէ Առէք ի ձեզ, և ըստ ձերում աւրինաց դատեցարուք. և եթէ խափանեալ էին տաւնքն, զի՞արդ աւետարանիչն Յովհաննէս յոլովակի զտաւնից պատմէ. եթէ Տաւն էր Հրէիցն և ել Յիսուս յԵրուսաղէմ, և դարձեալ թէ, Իբրև տաւնն ընդմիջեցաւ. և դարձեալ թէ, Ի

վերջնում աւուր մեծի տաւնին կայր Յիսուս. և դարձեալ զժամ չարչարանացն ցուցանելով ասէր թէ՝ Էր ուրբաթ մեծի զատկին, և դարձեալ զՀրէիցն ասէր, թէ Նոքա ոչ մտին յապարանսն զի ուտիցեն զզատիկն։ Իսկ եթէ վասն Հերովդի զիշխանութիւնն ունելոյ, որ ի հեթանոսաց էր, կարծես խափանեալ զաւրէնսն, այլ ոչ կեայր իբրև զհեթանոս, այլ իբրև ըզՀրեայ, և ոչ իբրև զհակառակ աւրինացն, այլ իբրև զյոյժ աւրինապահ, որ առ ի կարծել պահել զաւրէնսն. զկին եղբաւրն զկենդանւոյն առնոյր, զոր աւրէնքն յետ մահուն հրամայէին, և զանզաւակն մնացեալ. և վասն խառնելոյ զազգ տանն Իսրայեղի, բազում ազգահամար ազգին Հրէից այրեաց, զի թերևս հնար լիցի առ անգիտութեան համարել ազգին նորա յազգ տանն Իսրայեղի։ Իսկ եթէ Պիղատոս ի հեթանոսաց, այլ և նա իբրև դատաւոր և հարկապահանջ, և ոչ իբրև հակառակ կամ լուծիչ, այլ պատուագիր ևս, և վկայ աւետարանիչն Յովհաննէս, որ ասէ, թէ Ի չարախաւսել զնմանէ Հրէից առ Պիղատոս ոչ մտին յապարանսն, մինչև Պիղատոս ել առ նոսա, և ոչ զնոսա ի ներքս առ ինքն տարաւ արհամարհելով զաւրէնսն, այլ ինքն աւրինապահացն հնազանդեցաւ, և ոչ յաղագս իշխանութեանն իւր հնազանդեցոյց, և դարձեալ ասելն, թէ Առէք ի ձեզ, և ըստ ձերոց աւրինաց դատեցարուք։ Եւ դարձեալ Հրէայքն, որք ասէին թէ Մեք աւրէնս ունիմք ոչ սպանանել զոք։ Եւ արդ պարտ էր ձեզ որպէս ասաց Տէր քննել զգիրս սուրբ մտաւորութեամբ թէ զոյին աւրէնքն և ոչ էին լուծեալ, կային և տաւնքն և ոչ էին խափանեալ ըստ մարգարէութեանն Դանիէլի մինչև ցաւծեալն առաջնորդ, և իւր Տեառնն՝ որ ասաց, թէ Ամենայն աւրէնք և մարգարէք մինչև ցՅովհաննէս մարգարէացան։

Արդ ի մէջ բերցուք որ ինչ յաղագս հացին, զի ասէք եթէ բաղարջ՝ հաց ոչ ասի, և ոչ հացն՝ բաղարջ։ Գրէ երանելի աւետարանիչն Մատթէոս. թէ յառաջնում աւուր բաղարջակերացն մատեան առ նա աշակերտքն և ասեն, ո՛ւր կամիս զի պատրաստեսցուք քեզ ուտել զզատիկն. և նա ասէ, Երթայք ի քաղաքն առ այս անուն. և իբրև պատրաստեցին, կայր բազմեալ երեկոյին երկոտասանիւքն հանդերձ, և մինչդեռ ուտէին ասէ ցնոսա, Մի ոմն ի ձէնջ մատնելոց է զիս։ Եւ վճարեալ զիրս մատնչին, դարձեալ առնու և ասէ, թէ մինչդեռ ուտէին զյառաջասացեալ բաղարջն՝ կոչեաց հաց, զոր առեալ ետ նոցա։

Նոյնպէս և Մարկոս պատմէ. թէ յառաջնում աւուր բաղարջակերացն յորում զզատիկն զենուին, ասեն ցնա աշակերտքն, Ո՛ւր կամիս երթիցուք պատրաստեսցուք զի կերիցես զզատիկն, և առաքեաց երկուս յաշակերտաց իւրոց, և իբրև երեկոյ եղև, զայ երկոտասանիւքն հանդերձ, և իբրև բազմեցաւ և դեռ ուտէին, ասէ, ամէն ամէն ասեմ ձեզ զի մի ոմն ի ձէնջ մատնելոց է զիս. և ապա վերստին առնու և ասէ, Եւ մինչդեռ ուտէին առ Յիսուս հաց զոհացաւ, երեկ և ետ նոցա և ասէ, այդ է մարմին իմ և վասն այնորիկ կրկին յիշէ աւետարանիչն զուտելն, զի դու մի՛ այլազգ հաց կարծիցես, այլ զայն ասէ հաց զբաղարջն, զոր ըստ աւրինացն ուտէին, և զայն իսկ առեալ ետ նոցա։ Իսկ Ղուկաս ասէ, թէ եկն աւր բաղարջակերացն, և ապա ասէ, թէ Իբրև բազմեցան ասէ ցաշակերտսն իւր, Ցանկանալով ցանկացայ, զայս պասեք ուտել ընդ ձեզ, և ընկալեալ բաժակ զոհացաւ և ասէ, Առէք զայդ՝ և բաժանեցէք ի ձեզ, այսուհետև, թէ ոչ ևս արբից ի բերոյ որթոյ, մինչև եկեսցէ արքայութիւնն երկնից։ Արդ յայտնապէս ցուցանէ աւետարանիչն զբաղարջն առեալ հաց, զոր ի պասեքին ուտէին ըստ աւրինացն. և զայն առեալ Տեառնն ասաց, Այս է մարմին իմ, և ապա թախանձանաւք ասէ, թէ Ոչ կերայց ի սմանէ։ Արդ պարտ է հաւատալ հաւատարիմ վարդապետացս այսոցիկ որք ասեն զառեալ հացն բաղարջ, զոր յընթրիսն ուտէին, զի զրեալ է թէ, յերկուց և յերից վկայից հաստատեսցի ամենայն բան, և ոչ հակառակասիրութեամբ ընդդէմ յառնել աւետարանչացն որք զժամանակն և զժամն ճշգրիտ ցուցանեն զբաղարջակերացն, և իւր Տեառնն՝ որ ի սեղանոյն առեալ զառաջի եղեալ բաղարջն և ասէ, Այս է մարմին իմ։

Ապա թէ տկարանաս տակաւին մտաւրդ և ոչ հաւատաս զոլ զասացեալ հացն՝ բաղարջ. և խնդրես ցուցանել թէ, ո՛ւր կոչեցաւ բաղարջն հաց. ինքն Տէրն տացէ քեզ վկայութիւն, որ պատուիրեաց Մովսէսի և ասէ, թէ մի՛ պակասեսցէ հաց ջերմ յերեսաց իմոց, որ և յո՛յժ տխմարաց յայտնի է թէ զբաղարջն կոչեաց՝ հաց ջերմ։ Եւ դարձեալ իւր Տեառնն յաւետարանին յորժամ մեղադրէին աշակերտացն վասն ի շաբաթու հասկ կորզելոյ Հրէայքն, տայ նոցա պատասխանի. թէ Չիցէ՝ ընթերցեալ ձեր զոր արարն Դաւիթ յորժամ քաղցեաւն, զի՛արդ եմուտ ի տաճարն Աստուծոյ, և զհացն զառաջաւորութեան եկեր

և ետ այնոցիկ որ ընդ նմայն էին. Ահաւասիկ յայտնի և հաստատուն վկայութիւն զի ի հնումն և ի նորումս զբաղարջն ասաց հաց։ Եւ արդ՝ չէ արժան ձեզ հակառակ կալ Աստուծոյ և աւետարանչացն, և յանդգնութեամբ ասել, թէ հացն խմորուն էր, և զի՞արդ կարէ որ խմորուն ասել, զի այրն յորոյ տանն էր Հրեայ էր, և ոչ յաննշանից և ոչ աւրինազանց որ, այլ յոյժ արդար էր, որպէս Ղուկաս ցուցանէ, եթէ Ահա այր մի Յովսէփ, որ էր նախարար. նախ զիշխանութիւնն՝ թէ չէր ի ռամկաց որ, և ապա զարդարութիւնն՝ թէ Այր բարեզործ և արդար, և եթէ ասպնջականն այսպիսի որ էր, և նոքա որ հիւրքն էին արք Հրեայք, և աւուրքն բաղարջակերաց, զի՞արդ յանդգնի որ ասել խմորուն, և կամ ո՞ւստի բերէին զխմորունն։ Ապա թէ ասիցես ի քաղաքէն բերին, զի՞արդ արդեւք, զի ընակիչքն Հրեայք էին և աւրէնք այսպէս ունէին, որ մինչև ի ծակս մրկանց խուզէին, և եթէ զտանէր առ որ բարկոծ լինէր ի ժողովրդենէն։ Իսկ եթէ ասես եթէ հեթանոսք էին ի քաղաքին. ո՛չ զոյր այլ որ բայց միայն Պիղատոս և իւր զաւրականքն, և այն եկք, և գնալոյն սպասողք. և չէր ինչ փոյթ հացարարութեան, այլ առաւրեայ զպէտս վճարէին, և զայն զրեթէ ի Հրէիցն իսկ։ Ապա եթէ եզիտ յումեքէ խմորուն զի ըստ բում կարծեացդ ասացից և ոչ ըստ ճշմարտութեանն, և զայն առեալ եկեր նախ ինքն ի մեծի երեկոյի զատկին, յորում առաւել պարտ էր զգուշանալ, և նա անց զաւրինաւքն և նոցա հարկ առնէր անցանել թէ, առէք կերայք այս է մարմին իմ, ապա արդարացեալ զոյ մատնիչն զի զաւրինազանց մատնեաց, և ոչ մատնիչ իսկ, այլ նախանձախնդիր որպէս զԵղիայն. և Հրէայք՝ ոչ աստուածասպանք, այլ աստուածասէրք, զի զլուծիչ աւրինացն սպանին։ Եւ եթէ այդ այդպէս էր, Յովսէփ ոչ արդար այլ յանցաւոր, զի զայնպիսին յաւուրս տաւնին ի տուն իւր ընդունէր, և ոչ լինէր վրէժխնդիր աւրինացն։ Այլ ոչ այսպէս. և վկայ աւետարանիչն, զի արդար կոչէ և յոյժ արդար, և Տէրն՝ զի եզուկ կոչէ զմատնիչն, թէ Վա՜յ մարդոյն այնմ յոր ձեռն որդին մարդոյ մատնեսցի. և զՀրեայսն՝ սպանողս. Զի՞ ասէ Խնդրէք զիս սպանանել, որ զճշմարտութիւնն ձեզ խաւսեցայ։

Ապա թէ բո ոչ է իմանալ զճշմարտութիւնն, ծառայ ես զրոյն, և կերակրիս անզործ կերակրով զաւրէն անբանից, և

ասես հաց զխմորունն։ Հարցից զքեզ թէ անուն ի բնութենէ է թէ յեղելութենէ։ Եւ զիտեմ զի ոչ կարես ասել յեղելութենէ զանուն, զի յետոյ քան զբնութիւն է եղելութիւն. որպէս մարդ բանաւոր ի բնութենէ անուն. իսկ եղելութեան՝ մարդ քար է և մարդ փայտ է։ Այսպէս բնական անուն հաց բնութեամբ, բաղարջին հացդ է, որպէս զանզործ ցորեան իսկ հաց անուանեն, և ոչ եղելութեան խմորոյն, զի խմոր եղելութիւն է, և այլայլութիւն և ապականութիւն բնութեան, զի ոչ ի բնութենէ և ոչ ի զաւրութենէ խմոր, այլ ի վատախառնութեանց, որք են ապականութիւն բնութեանց և զաւրութեանց, որ յոյժ հեռի են ի մարմնոյն Քրիստոսի։ Իսկ եթէ ասասցես ըստ յառաջասացեալ տարերցդ կատարել քեզ զմարմինն Քրիստոսի ի յալերէ և ի ջրոյ և ի խմորոյ և յաղէ, մի՛ անտես եղիցի քեզ և որակութիւնք տարերցդ, այլ առցես չորս այլս այլանմանս և խառնեսցես յայդոսիկ, զի կատարեալ եղիցի ըստ քեզ մարմինն Քրիստոսի։ Իսկ եթէ ասես ըստ պատահման զորակութիւնսնն, և ոչ այլս առանձնականս, ապա աւելորդ եղիցի քեզ և ի խորհուրդ հրոյ՝ աղն, և ի խորհուրդ աւդոյ՝ խմորն, զի հուրն և աւդ նուրբք են և մերձ յորակութիւնսն, և բաւական լիցի քեզ ալեր և ջուր ի խորհուրդ հողոյն և ի խորհուրդ ջրոյն, ապա թէ ոչ և ըստ չորիցն արասցես մարմին Քրիստոսի, առցես և ըստ այլ որակութեանցն այլանմանս, և միաւորեսցես զոչ միաւորեալսն, ապա արկցես և զձէթն բո, զի նշանակ է սիրոյն, և արասցես ոչ մարմին Աստուծոյ և կեցուցչի, այլ մարմին մարդոյ մահկանացուի և ոչ Աստուծոյ անապականի։

Արդ արժան է հաւատացելոց և ճշմարիտ քրիստոնէից՝ ոչ մարդկեղէն մտաւք լինել արարիչ մարմնոյն Քրիստոսի, թէ Ադամ ի չորից էր ստեղծեալ, զոր և ոչ պարզ զիւրաքանչիւրսն ցուցանել, զի Մովսէս հող միայն ասէ առեալ, թէ Ա՛ռ Տէր Աստուած հող յերկրէ, և զայլսն լռեաց։ Այլ արժան է հաւատալ աւետարանչացն որք ստուգապէս զժամանակն և զաւուրսն և զժամըն ցուցանեն։ Զժամանակն թէ յետ գարնանային հասարակաւորութեանն յառաջնում ամսեան ի չորեքտասաններորդ լուսնին՝ յորում զգառն զենուին, և զաւուրսն զբաղարջակերացն, և զժամըն զերեկոյ պասեքին, և զտաւնն Հրէից, և զինքեանս զՀրէայսն, յորում կարի անմարթ էր այլազունակ հացի ի խնդիր լինել և լուծանել զաւրէնսն, զոր ոչ խաչահանունքն յանդգնէին այսպէս,

թո՛ղ թէ արք արդարք, զոր բաւական համարեալ թողցուք։

Եկեսցուք ի զրպարտեալն ի ձէնջ ի բանն Պաւղոսի թէ Հինն անց ասաց, ապա ո՞ւր մնաց քո բաղարջն, որ ոչ նորեցաւ։ Խնդրես թէ ո՞ւր մնաց, և արդ դու ասացե՛ր թէ ուր մնաց քո աղն, որ ի հնումն ընդ զոհսն, զոր դու առեալ ի Քրիստոսի մարմինն խառնես և ասես, թէպէտ ոչ յայտնի, թէ Քրիստոսի մարմինն անհամ՝ անկատար էր, և ես կատարեալ առնեմ. և կամ ո՞ւր մնաց քո ձէթն՝ որ ի հնումն. և կամ ո՞ւր մնաց քո Հրէական անխտիր խառնակութիւնքդ ազգայնւոց։ Եւ արդ զի յոյժ թանձրամիտ ես՝ սիրով ըստ քեզ զիջեալ մեկնեցից զբանն։ Գիտեն զիրք սովորութեամբ՝ հին զմեզսն կոչել, վասն զմեզ հնացուցանելոյ, և այսպէս յոլովակի մարդ հին, և Ադամ հին զմեզսն կոչէին, որպէս ասէր նոյն ինքն առաքեալ թէ Զայս գիտասջիք զի հին մարդ մեր խաչակից եղև նմա, նոյնպէս և աստ, որ ասէ, թէ Հինն անց, զիշխանութիւն և զծառայութիւն մեղացն ասէ, որպէս և ասէր իսկ թէ՝ շնորհք Աստուծոյ, զի էիք ծառայք մեղաց, և դարձեալ թէ՝ Ազատեալք ի մեղաց՝ ծառայեցէք արդարութեանն։ Ապա եթէ ըստ աւրինացն իմանաս զբանն, ոչ ասաց անցանել նոցա, զոր աստուածային ձեռքն փորագրեցին զորոյ Տէրն լնուլ ասացն զինքն, և ոչ լուծանել, այլ անցանել ասաց առաքեալ զորս յաւրինացն, այսինքն է զշաբաթապահութիւնն, զթլփատութիւն, զզոհքն, զճենճերքն, զխտրութիւն աւուրցն, զառաւրեայ լուացմունսն, զծերոց և զդպրաց մարդկային աւանդութիւնսն, զառոտն վրէժխնդրութիւնն, զակն ընդ ական և զատամն ընդ ատաման, այսոքիկ որ յաւրինացն՝ զոր ասէ անցանել, և ոչ զմեծամեծ պատուիրանս. զսիրել զԱստուած և զընկերն, չսպանանելն, չգողանալն, չշնալն, չերդնուլն, պատուել զծնաւղսն, և եթէ որք զայսոսիկ պատուեն և պահեն՝ հրեայք, որք ոչն պահեն զայսոսիկ՝ հեթանոսք և Աստարտեայ երկրպագուք։

Եկեսցուք արդ ի ջուրն զոր խառնէք սուտ կարծեաւք յանապական արիւնն Քրիստոսի, և ասէք թէ աւետարանիչն Յովհաննէս յիշէ ի խաչին, թէ Ել ի կողից նորա արիւն և ջուր, և յեկեղեցիս յիշատակ մահուն կատարի, որպէս ասաց, թէ՝ զայս արարէք յիմ յիշատակ։ Ո՞հ անտեղի անբանութեանդ. արդ ասա ինձ, ո՞ւր ասաց թէ Զայս արարէք. ի խաչի՞ն եթէ ի վերնատան. կամ զոր առաքեալ ասաց թէ Զայս արարէք, միթէ

ջուր ասաց թէ զայս արարէք և յաւետարանչացն ծածկեցաւ, և քեզ միայն յայտնեցաւ, և Պաւղոս անգիտացաւ, որ ասաց թէ Տէր Յիսուս Քրիստոս ի զիշերին յորում մատնէր առ հաց զոհացաւ, նոյնպէս և զբաժակն և ասէ, այս է արիւն իմ։ Եւ կամ դու զո՞ր խորհուրդ կատարես յիշատակ մահուն Տեառն. զասացեալն ի նմանէ ի վերնատանն զհացն և զբաժակն, թէ զոչ ասացեալսն ի խաչին զջուրն և զարիւն, զի ի խաչին չասաց թէ, զոր յիս տեսանէք զայս արարէք. և ի վերնատունն ուր ասաց ջուր ոչ առ, այլ զհացն առեալ մարմինն իւր ասաց, և զբաժակն ի բերոյ որթոյ արիւն իւր։ Եւ դարձեալ զի զայդպիսի կարծիս բառնալ կամելով վերստին ասէ, թէ՝ Ոչ ևս արբից ի բերոյ որթոյ, զոր Բերանն ոսկի Յովհան Կոստանդինու եպիսկոպոսապետն մեկնէ, թէ Ասելովն ի բերոյ որթոյ զմիւս չար հերձուածն յանդիմանէ, որ ի սուրբ խորհուրդն ջուր ի կիր արկանեն, և Գրիգոր Նիւսացի եղբայր Բարսղի կրպակաւորս կոչէ զայնպիսին որ զջուրն խառնեն և ոչ խորհրդազգածս, և մեծ մարգարէն Եսայի ի վաղընջուց ամբաստանէ, թէ Վաճառականք ձեր խառնեն ջուր ընդ զինի։ Իսկ եթէ քեզ աւելի յայտնեցաւ քան աւետարանչացն և առաքելոցն և սրբոց հարցն, և թեթևացար մտաւքդ և ընդ Պաւղոսի ի գրախտն մտեր և անդ այսոքիկ քեզ աւանդեցաւ ի Տեառնէ, թէ պարտ է ի հացն խմոր և աղ և ձէթ խառնել և ի բաժակն ջուր, զի իմ մարմին՝ բացախեալ խմորն է, և արիւն՝ ջուրբ ապականեալ բաժակն, զոր յայնժամ ոչ կարացի ասել։

Արդ եթէ այսոքիկ քեզ յայտնեցան, և դու հասու եղեր անհաս խորհրդոցն Աստուծոյ, ո՛չ պարտի քեզ անգէտ լինել և այլոց բազմաց անճառելեաց Աստուծոյ։ Ասա՛ զի՞նչ զանազանութիւն է դատաստանաց Աստուծոյ, հետազաւտեա և զճանապարհս նորա զանհետազաւտելիսն, պատմեա՛ և զաւր զալստեանն, զի այդ ի նոցանէ ծածկեցաւ, ապա թէ այսոքիկ քեզ ո՛չ, և դու կամացդ քոց հետևելով և ո՛չ Աստուծոյ, և կատարես զայն որ ի խաչին և ոչ զայն որ ի վերնատանն ասաց, և ասես զբաժակն ըստ խորհրդոյ ապականել, որպէս և զհացն, արդ դու յեր նախ զինուոր և առցես սուր, թերևս և զեղարդ իսկ ըստ խորհրդոյ ժամանակին, և խոցեսցես խստութեամբ զՔրիստոս, և արկցես նախ ջուր ի սկին, և ապա զգինին, զի անդ այսպէս նախ ջուր, և ապա արիւն, թէ Ե՛լ ի կողից նորա ջուր և արիւն, և ապա որք

ուտեն ի քաւութիւն կամ ի դատապարտութիւն, իսկ քեզ բոլորովին դատապարտութիւն, զի զինուոր՝ և ոչ քահանայ, անարգող զՔրիստոս՝ և ոչ պատուող։

Արդ ի մէջ առեալ զբան աւետարանչացն լուծցուք թէ ել ի կողիցն Տեառն ջուր և արիւն, ոչ զխորհուրդ ջրոյն տպաւորելով թէ, պարտ է ջուր արկանել, այլ պարտ է որ յիսն հաւատան նախ մկրտել ջրով աւազանին, և ապա արեամբս կերակրել։ Եւ դարձեալ ցուցանելով յայտնապէս զմեռանելն մարմնով և կենդանի մնալ աստուածութեամբն, կշտամբելով զայնոսիկ ոյք ասենն կրել մարդկութեանն զչարչարանսն ոչ հաղորդեալ աստուածութեամբն, որոց և դու իսկ աշակերտիս խորհրդոցդ կատարմամբդ, զի ջուր արկանելով ոչ զմահ նորա պատուելով, այլ ապականացու զմարմին նորա խոստովանիս, որպէս և հացին խառնակութեամբ զմարմնոյն ապականութիւն, և այսպիսի կատարմունք ոչ ուղղափառի են, այլ մարդադաւան երկարնակ խոստովանողի որք ասեն մարդ լոկ չարչարեալ, և ոչ Աստուած չարչարակցեալ, զոր թէ տացուք, ոչ Ադամ փրկեալ և ոչ մեղք լուծեալ, և ոչ անէծք բարձեալ, և մեք անդրէն ի մեղս և յանհաւատութեանն։

Այլ յաղագս ժողովոյն Խառանայ զոր ասէիք թէ նոքա բաժակ միայն ածէին ի խորհուրդն, և քննեալ ոչ համարեցաք պատշաճ, այլ հրամայեցաք արկանել ջուր։ Արդ նոքա զայնոսիկ ոչ եթէ ի դոյզն ումեքէ էին ուսեալք, այլ ի սրբոյն Եփրեմէ, և յայլոց ուղղափառ վարդապետացն, և յաղագս հաւատարիմ և զգաստ վերակացուացն պահելով մինչև առ ձեզ, զոր դուք ձերով տզիտութեամբդ և զայն ևս եղծէք, քաղկեդոնականացն հետևելով կատարմանց. զոր սերմանեաց ի ձեզ զիշերագող որոմնացանն այն, դարժան և դառնագոյն բղխմանց աղբիւրն Բարսումա, նախ եղեալ աշակերտ Նեստորի, և յաղագս այնորիկ հալածական յԱնտիոք և ի Հռոմ, և ի Հռոմայ յԵգիպտոս, և շրջեալ ընդ երկիր, և յածեալ ամբարտաւանութեամբ ընդ երեսս երկրի, հասեալ առկայացաւ ի ձերում սահմանի, և անդէն հարեալ հոգմով հերձուածոյն իւրոյ զհաստատուն հիմնհաւատոյն և կարգաց և կատարմանց եկեղեցւոյդ սրբոյ, և եղծեաց զաւանդութիւն վարդապետաց ձերոց, զոր բազում աշխատութեամբ պահեալ, և մեծաւ ջանիւ մինչև ի ժամանակս երանելի եպիսկոպոսին Աբդիշոյ։ Եւ ապա յետ նորա անընդրողք

ոմանք և ուսմնատեացք զկնի միմեանց տողելով, ոչ զգուշագան գեղեցիկ զանձու եկեղեցւոյդ Ասորոց և կատարմանցդ որ ի դմա, այլ առ սակաւ սակաւ գտաւ գողացեալ ի վնասակար զաղձուէ զանակած զայլոյն զոր յառաջն յիշեցաք։

Եւ արդ դարձցուք առ հարցուածն ձեր. զոր վասն խաչ աւրհնելոյ, զի ասէք թէ աշակերտացն հրամայեաց մկրտել, և որդիս արքայութեանն լինել, և առաքեալն Պաւղոս, թէ որք ի Քրիստոս մկրտեցարուք զՔրիստոս զգեցեալ էք. արդ խաչ և ժամահար զՔրիստոս զգեցեալ են և կամ որդիք արքայութեանն են։ Արդ ասա, զո՞վ ասաց Տէրն մկրտել, և կամ առաքեալ որո՞ց զՔրիստոս զգենուլ. ո՞չ ապաքէն մարդկան մտաւորաց և բանաւորաց, և ոչ անշունչ նիւթոց բարի կամ փայտի։ Նոյնպէս և որդիք արքայութեանն ասեմք լինել ոչ զանշունչ նիւթս, այլ զորդիս մարդկան որք ի ջրոյ և ի հոգւոյ ծնանին։ Այլ զխաչ. զի աւրհնեմք և հեղումք ի վերայ ջուր և զինի, ոչ եթէ որդիս արքայութեանն առնեմք զբարն կամ զփայտն, այլ զաւրինակ խաչին Քրիստոսի ի նմա տպաւորեմք, որպէս յայնժամ սուրբ փայտն առիթ մահուն բևեռելով ի նմա Բանին Աստուծոյ և բանալով զաղբեւրն կողի իւրոյ, և հեղ ի վերայ նորա ջուր և արիւն ի մարմնոյ իւրոյ, և ապա անսուրբն սրբեցաւ, և պատճառն մահու եղև պատճառք կենաց, նոյնպէս և մեք առնելով զաւրինակ խաչին Քրիստոսի, տպաւորեմք ի նմա և զխորհուրդ նորա. զի մի լոկ բարի և փայտի լիցի երկրպագութիւն հաւատացելոց Աստուծոյ, և հեթանոսական և դիւական, զի որք առանց խորհրդոյն Քրիստոսի ի նմա կատարելոյ երկրպագանեն, արդարև արարածոյ երկրպագանեն, և ոչ Աստուծոյ արարչի։ Եւ զի՝ անարժան թուի քեզ զմեռոնն ի խաչն մերձեցուցանել. զի եթէ Քրիստոս ի խաչին բևեռեցաւ և ոչ անարժան համարեցաւ, այլ զնա սրբեաց և ետ պահապան հաւատացելոց, զինչ վնաս է թէ մեռոն մերձեցուցանեմք ի խաչն։ Ապա թէ դու բաւական համարիս զմին խաչն և զմին պատարագն, և ամենայն խաչաձևքն աւրհնեցան և պաշտելիք են, ապա և միանգամ ասաց Քրիստոս, Այս է մարմին իմ, եղիցի քեզ ամենայն հաց՝ մարմին Քրիստոսի։ Միանգամ ասաց ցՊետրոս, դու ես վէմ, և ի վերայ այդր վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ, եղիցի քեզ ամենայն տուն՝ եկեղեցի։ Միանգամ ետ զիշխանութիւն երիցութեան առաքելոցն, եղիցին քեզ ամենեքեան առանց ձեռնադրութեան երի-

ցունք և եպիսկոպոսունք։ Եւ զի միանգամ պատարագեցաւ և սրբեցաւ, եղիցին քեզ ամենայն զոհք հրէականք և հեթանոսականք՝ պատարագ։ Եւ զի միանգամ պատարագեցաւ և սրբեաց զխաչն. եղիցի քեզ ամենայն խաչաձևք. պաշտելիք, նախ կառք Եզեկիէլի և չորք անիւքն որ ի նմա զի խաչաձևք, և ապա աշխարհս իսկ, զի չորեքկուսի, աւդ և տարերքս, և մարդ իսկ զի խաչաձև։ Պաշտեսցին քեզ և բազմութիւնք աստեղաց զի խաչաձևք են, երկրպագցես և ձկանց և թռչնոց զի խաչաձևք, պատուեսցուք և զնկարակերտ նիւթս աւդոց կամ հանդերձից. զի նշան խաչին դրոշմեալ է։ Պաշտեսցին ի քէն և ազգ իշոց վայրենեաց և տնականաց, զի յայտնապէս զնշան խաչին կրեն ի վերայ թիկանց, և ապա եկեսցես յանտառս տնկոց վայրենեաց և կամ տանց դարաստանաց, զի բազումք են խաչանմանք, և պաշտեսցես և պատուեսցես զնոսա ոչ իբրև զխաչ Քրիստոսի, այլ իբրև զկազնին Արամազդայ։ Ապա եթէ ասիցես ի ձեռն արուեստաւորի ի ձևանալն սրբել, ապա պաշտելի է նախ արուեստաւորն և ապա գործին, թէ ուրագ և եթէ այլ ինչ, և ապա յետոյ խաչն, և եթէ քո արուեստաւորն և արուեստն խաչ կատարէ պաշտելի և պատուելի, զի՞նչ վնաս է իմ յիշելն զԱստուած՝ որ յայնժամ ի վերայ խաչին, կամ յեղուլ ջուր յաւրինակ ջրոյն, և կամ զինի՝ յաւրինակ արեանն Քրիստոսի, և մեռոն յաւրինակ Քրիստոսի, և եթէ ես զայդոսիկ յառաքելոցն և ի կանոնաց ոչ ունիմ, և մեղադրելիք են, դու զաղելդ և զհամեմելդ կամ զձիթելդ զմարմինն Քրիստոսի, իբրև զփտեալ և զապականեալ վէր, յորո՞ց առաքելոց կամ յորո՞ց կանոնաց առեալ ունիս, և եթէ այդոքիկ քեզ արդարութիւն և ինձ մեռոնելն զխաչն՝ ոչ մեղք։

Արդ եկեսցուք որ ինչ յաղագս սկզբնաւուր և երիցուցանելոյ զգիշեր քան զտիւ, և զխաւար քան զլոյս, և ասելոյ սկիզբն զերեկոյն. և ասէք թէ մեք ուսաք ի Բանէն Քրիստոսի որ ասաց թէ, Որպէս եղև Յովնան ի փոր կիտին զերիս տիւս և զերիս գիշերս, նոյնպէս պարտ է լինել որդւոյ մարդոյ ի սիրտ երկրի զերիս տիւս և զերիս գիշերս։ Ահաւասիկ բերանդ քո կշտամբեալ յանդիմանեսցէ զքեզ, և բանդ քո հակառակ կայ քեզ. զբանդ յառաջ հանելով և ո՛չ իմանալով։ Զի զո՛ր ասաց Տէրն առաջին, ոչ ապաքէն զտիւն քան զգիշերն. զոր քո այլ ընդ այլոյ առեալ վարդապետես ի վնաս անձինդ և ի կորուստ աշակերտելոցդ։ Իսկ եթէ զլինելն ի սիրտ երկրի խընդ-

րես նախ զայս ասա, թէ ինձ և քեզ չէ արժան Աստուծոյ քննիչ լինել և դատաւոր։ Թէ դու որպէս ասացեր, եղեր ի սիրտ երկրի զերիս տիւս և զերիս գիշերս թէ ոչ. զի Աստուծոյ միայն հաւատալ պարտ է և ոչ քննել, զի կամք նորա կատարեալք են և ոչ կարաւտին ումեք։ Ասաց Աստուած Նոյի հարիւր և քսան ամ յերկարել զջրհեղեղն, և ոչ յերկարեաց, այլ ի հարիւր ամին ած, յորժամ զայն յաւգուտ դատեցաւ։ Ասաց Աբրահամու պանդխտանալ զաւակի նորա ամս չորեքհարիւր, այլ յերկերիւր և ի հնգետասան ամին ելին յԵգիպտոսէ։ Սահմանեաց և ծառայութեան ժողովրդեանն ի Բաբելոն ամս եւթանասուն, այլ փութով ի հասարակել ամացն ելին։ Ասաց և աստ վասն մարմնոյն իւրոյ ի սիրտ երկրի լինել զերիս տիւս և զերիս գիշերս և եղև. զի ի հինգշաբաթին ետ զմարմինն աշակերտաց իւրոց. և ուրբաթն իւր գիշերաւն, և շաբաթն իւր գիշերաւն, և ի լուսանալ միաշաբաթին յարեաւ և կատարեցան երեք աւուրքն որպէս ասաց Տէրն։ Իսկ եթէ անհաւատիս այսոցիկ և ասես պակաս զոլ զտիւն հինգշաբաթին, և բստ քում զգիշերն դնելով սկիզբն ոչ կարես ցուցանել. զի զերեկոյն ուրբաթին և իւր տիւն. և երեկոյն շաբաթին, և իւր տիւն, և երեկոյն միաշաբաթին և առաւաւտուն յարուցեալ, ահաւասիկ պակասեաց տիւն միաշաբաթին։ Թէ որպէս խնդրես և կատարես, արժան է քեզ զյարութիւն Տեառն երկշաբաթի ասել, և սուտ առնել զաւետարանիչսն որք ընդ առաւաւտս և ընդ արևագալն ասեն լինել յարութեանն։ Այլ պարտ է մեզ հաւատալ աւետարանչացն և սուրբ հոգեկիր հարցն՝ որք ասեն զյարութիւնն ի միաշաբաթւոջ եղեալ, և զերիս աւուրս կատարեալ։ Որպէս ասէ Եփրեմ զուրբաթն յերկուս բաժանեալ խաւարմամբն և կրկին լուսաւորելովն։ Եւ դարձեալ փութացուցանել ասէ Տեառն զյարութիւնն վասն տկարութեան աշակերտացն, զի Յուդա խեղդեցաւ, և Պետրոս ուրացաւ, թերևս այլք կրելոց էին ասպիսիք, վասն այնորիկ կանխեաց զժամ յարութեանն։ Իսկ Յովհան Ոսկեբերան, և այլք ի մեկնչացն ասեն զկանխագոյն յառնելն Տեառն, յաղագս հաւատարիմ ցուցանելոյ զյարութիւնն և առանց կարծեաց, զի մի յամելովն կարծիցեն զողանալ զմարմինն, և ժխտիցեն զմեծասքանչ զաւրութիւնն վասն այնորիկ մինչ պահապանքն մերձ էին և զզոյշ ի պահպանութեանն, և կնիքն ի վէմն նորոգ, և կանայքն տրբտ

մեալք հանդեպ նստէին, և հրեայքն խոկային լինել զյարութիւնն, արար վաղվաղակի զյարութիւնն իւր, զի առ հասարակ ամենեքեան եղիցին վկայք յարութեանն յառաջ քան ըզժամադրութեանն ժամանել ժամ, և պահապանք որք մերձ, և կանայք որք կանխագոյն տեսին, և հրեայքն՝ որք լուեալ ի պահապանացն արծաթ խոստանային տալ, և շարժել երկրին և թաւալեցուցանել վիմին, և աւետել հրեշտակին առ կանայսն, և երևումն Տեառն, և ի Գալիլեա, փութացուցանել զաշակերտսն, և անդ նոցա երևեալ։ Արդ եթէ այսքան ամենայնք յառաջ քան զկատարումն երից աւուրցն եղև. և քահանայապետքն և դպիրքն ի մէջ այսչափ վկայից ստացուցանել ջանային զյարութիւնն, և համբաւէին զողանալ աշակերտացն, որք և անձանց իւրեանց չէին բաւական յապահով լինել յերկիւղէն. զի՞նչ ապա հանդերձեալ էին ասել թէ յամելով, և յետ գնալոյ պահապանացն եղեալ էր այս վասն լինելոյ ի սիրտ երկրի։

Իսկ յաղագս սկզբան աւուր, թէ երեկոյն եթէ առաւաւտն, ոչ է արժան մեզ յանձն ապաստանել և ի մէնջ յառաջ բերել բան. այլ երթիցուք ի սկզբան արարչութեան և ի մեծ մարգարէն Մովսէս որ ասէ, Ի սկզբաննէ արար Աստուած զերկին և զերկիր։ Ահաւասիկ զերկինն վերին ասաց, որ է լոյս, քանզի հուր ասի. զի բնակեալքն ի նմա հրեղէնք որպէս ասէ մարգարէն, թէ Զպաշտաւնեայս իւր հուր կիզելոյ. և կայանս ունին ինքեանց զարփին վերին։ Ապաքէն ցուցաւ առաջին լոյսն և ոչ յետին. զի երկրորդս իրին երկիր գոյացեալ և առագաստեալ աւդոյդ խստութեամբ միջոցն երկնի, երկրի ստուերք գործեցան ի վերայ արարածոց. վասն այսորիկ դարձեալ ասէ աստուածայինն Մովսէս թէ, Եղիցի լոյս։ Եւ եղև լոյսն թափանցիկ ի մէջ աւդոյ, և ստուերք տարերց չքաւորեցան. քանզի ոչ եթէ ի ստուերէ գոյացան արարածք, որպէս ոմանք բարբանջեն, այլ լուսով զարդարեցան. զի թէպէտ և ոչ էր գոյացեալ արեգակն մինչև ի չորրորդ աւրն, սակայն փոխանակ արեգական, հեղեալ լոյսն տարածանէր զճառագայթս իւր մինչև յերկոտասան ժամս տուընջեան, և ապա տեղի տուեալ ամփոփէր յեթերն վերին և յառաջխաղացեալ ստուերացն գիշեր գործէր։ Վասն այսորիկ ասաց Մովսէս, թէ կոչեաց Աստուած զլոյս տիւ, և զխաւարն գիշեր, և ոչ ասաց աւր, մինչև ցլնուլ երկոտասան ժամու գիշերոյն, և վերաբերեաց առաւաւտուն

զսկիզբն երկրորդ աւուրն. ապա ասաց աւր առաջին։ Արդ եթէ գիշերն է սկիզբն աւուրն. ընդէ՞ր յետ երեկոյին անցանելոյ ոչ ասաց աւր երկրորդ, այլ մի. քանզի զկնի նորին ասաց թէ, արար զհաստատութիւն զերկինդ որ երևի և ամենեցուն յայտնի՝ թէ երկրորդին է ստեղծուած աւուր։ Բայց Աստուածային բանն լռէ զաւուրդ անուն, մինչև ցկատարումն երկրորդ գիշերոյն, և սկիզբն երրորդ տուընջեանն, ապա ասաց զնա աւր երկրորդ։ Եւ յետ սորա պատմէ զժողովումն համատարած ջրոյն, և զերևումն բուսոց և տնկոց, և զդաշտաց դալարաբերութիւն, և այսոքիկ երրորդ աւուր ստացուածք, զորոյ զանունն առընթեր ոչ դրոշմեաց մինչև ցժողովն երրորդ գիշերոյն, և ի մուտս չորրորդ տուընջեանն, ապա անուանէ զնա աւր երրորդ։ Եւ յետ սորին զեղելութիւն լուսաւորացդ թէ, Արար Աստուած զլուսաւորն մեծ յիշխանութիւն տուընջեան և զլուսաւորն փոքր յիշխանութիւն գիշերոյն. և զաստեղս, որ և յոյժ տխմարաց է յայտնին՝ թէ ի չորրորդ աւուրն են գոյացեալ տարր լուսաւորացդ, զորոյ զանունն ոչ բացայայտեաց մինչև ցկատարումն չորրորդ երեկոյին, և ի սկիզբն հինգերորդ տուընջեանն, ապա կոչէ աւր չորրորդ։ Եւ առ ետեղ պատմէ զեղելութիւն թռչնոց և ջրզաւղակ գեռնոց և զծովային կենդանեաց, և այս հինգերորդ աւուրն է գործ, զորոյ զանուն ոչ ակնարկեաց մինչև յաւարտումն հինգերորդ գիշերոյն սկզբան վեցերորդ աւուրն, ապա ասաց զնա՝ աւր հինգերորդ։ Եւ աստանաւր ասէ զլինելութիւն զազանաց և սողնոց, և անասնոց կենդանաստեղծութիւն և զմարդն ըստ պատկերի Աստուծոյ եղեալ։ Արդ ո՞ւմ ոչ է յայտնի ի վեցերորդին ստեղծեալ զմարդն ձեռամբ Աստուծոյ, սակայն ոչ ունի զանուն առընթեր տիւն, յորում վայրի և իշխանութիւն տուեալ ասի նախաստեղծ մարդոյն ի վերայ ամենայն երկրածին կենդանեացս, և զաւղական գեռնոց և ջրաթռիչ թռչնոց, և ի վերայ հողածին տնկոց և մրգաբեր փայտից, և հասեալ առ երեկն, և զանց արար մինչև առաւաւտն սկիզբն եւթներորդի տուընջեանն, ապա ասաց զաւրն վեցերորդ ի հաւաքել գիշերային մասանց, և ի նմին վայրի ասէ, թէ Կատարեցան երկինք և երկիր և ամենայն զարդ նոցա, և Կատարեաց զամենայն զգործ իւր զոր արար. և հանգեաւ յաւուրն եւթներորդի յամենայն գործոց իւրոց, զոր սկսաւ առնել Աստուած։ Արդ

ո՞ւր իցէ երիցութիւն գիշերոյն ո՞վ իմաստունք յաւէտ եթէ յիմարք։

Եւ դարձեալ նոյն ինքն աստուածայինն Մովսէս ի պատուհասական հրամանին և ի համաջինջ նաւակոծութեանն գրէ թէ, Եղև անձրևն զքառասուն տիւ և զքառասուն գիշեր. և աստանաւր ոչ փոխեաց զկարգն, թէպէտ և ոչ աստեղք երեւէին։ Եւ Աստուած յանցանել ջրհեղեղին ուխտադրէր Նոյի զանցեալ կարգսն, ասելով թէ Ցուրտ և տաւթ, ամառն և զարուն, զտիւ և զգիշեր մի՛ դադարեսցեն։ Եւ Մովսէս վասն տալոյ կտակի աւրինացն գրէ այսպէս. թէ, Եղև յետ քառասուն տուընջեան և քառասուն գիշերոյ, ետ ինձ Աստուած զերկոսին տախտակս քարեղէնս. և դարձեալ եթէ Զքառասուն տիւ և զքառասուն գիշեր հաց ոչ կերայ և ջուր ոչ արբի. և յայսոսիկ և մի գիշեր ոչ յառաջեաց քան զտիւ։ Իսկ Յովբայ մատենագրութեանն, թէ եկեալ բարեկամքն նստէին շուրջ զնովաւ զինն տիւ և զինն գիշեր, և մարգարէն Դաւիթ իսկ զբան սազմոսին, երանելով զայնոսիկ որ զաւրէնսն Տեառն խորհեսցին ի տուէ և ի գիշերի. և թէ Արար զարեգակն յիշխանութիւն տուընջեան և զլուսին իշխան գիշերւոյ, և դարձեալ թէ, Ի տուէ կարդացի և գիշերի առաջի քո. և թէ՝ Արեգակն ի տուէ քեզ մի մեղիցէ և լուսինն ի գիշերի։ Իսկ համարձակախաւսն Եսայի աղաղակէ ի դիմաց Աստուծոյ և ասէ. Ես եմ Աստուած որ արարի զլոյս և հաստատեցի զխաւար դարձեալ ի վերայ արդարացեալ ժողովրդեանն ասէ, Ոչ եղիցի քեզ արեգակն ի լոյս տուընջեան և ոչ լուսինն ի փայլումն գիշերւոյ։ Իսկ նորագոյն մարգարէն Երեմիա Տէր Տէր զաւրութեանց որ ետ զարեգակն ի լոյս տուընջեան և զաստեղս և զլուսին ի լոյս գիշերի։ Դարձեալ թէ զլոյս տուընջեան ոչ հաստատեցի, ապա անարգեսցի պետութիւն զաւակին Դաւթի։ Եւ երջանիկ Մանկունքն զամենայն արարածս յաւրհնաբանութիւն ածելով, նախ զերկինս և զերկնայինսն, և ապա խոնարհեալ ի ստորակայս, նախկին ասացին տիւ և ապա գիշեր. և դարձեալ լոյս և ապա խաւար։ Իսկ ի նորումս աւետարանիչքս յայտնի ցուցանեն սկիզբն աւուր զլոյս և ոչ խաւար։ Նախ Մատթէոս զի յետ մկրտութեան գրէ վասն Տեառն, թէ պահեալ զքառասուն տիւ և զքառասուն գիշեր ապա քաղցեաւ։ Իսկ Յովհաննէս զՃանապարհորդութիւնսն Եւ եղև նմա անցանել ընդ Սամարիա, և էր ժամ

իբրև վեցերորդ, և Յիսուս վաստակեալ նստէր ի վերայ աղբեւրըն։ Եւ դարձեալ նոյն ինքն Տէրն ասէր առ Թովմաս յորժամ երկնչէր ի Հրէաստան զնալոյն. թէ ոչ ապաքէն երկոտասան ժամ է աւուրն, որ գնայ ի տուընջեան ոչ գայթակղի, իսկ որ գնայ ի գիշերի գայթակղի։ Եւ դարձեալ զժամ չարչարանացն Տեառն ասէ, թէ Էր ուրբաթ զատկին և էր ժամ վեցերորդ, և հանին զնա ի խաչ. դարձեալ թէ՝ Ի վեցերորդ ժամու խաւար եղև ի վերայ երկրի։ Որպէս դու կարծես, և երեկոյն է սկիզբն աւուրն, և ժամ խաւարին վեցերորդ էր աւրն, ապա զի՞արդ ի մէջ գիշերի խաւարն, կամ ո՞րպէս խաւարեցաւ արեգակն, զի ի մէջ գիշերի արեգակն ոչ երևի և ոչ խաւարի։ Իսկ ի պատմել սրբոց աւետարանչացն զաւետիս Միածնին յարութեանն՝ յայտնապէս ցուցանեն զորոշումն աւուրն, զի ասէ Մատթէոս, թէ Յերեկոյին շաբաթին յորում լուսանայր միաշաբաթին տես. զերեկոյն շաբաթին ասաց, և զլուսանալն միաշաբաթին։ Իսկ Մարկոս, ևս յայտնի, թէ Իբրև անց շաբաթն, պատրաստեցին խունկս եւղս, և ընդ առաւաւտս միաշաբաթին գան ի գերեզմանն։ Նոյնպէս և Ղուկաս ասէ։ Իսկ Յովհաննէս յետ յարութեան ժամուն զգալն առ աշակերտսն դրաւքն փակելովք ասէ, թէ Էր երեկոյ միաշաբաթւոջ աւուրն, և դրաւքն փակելովքն եկն, ուր էին ժողովեալ աշակերտքն, տե՛ս զի զերեկոյն միաշաբաթին ասաց, և ոչ երկշաբաթի։ Արդ՝ ո՞ւր իցէ երիցութիւն գիշերւոյն յետ այսքան վկայից մարգարէից և աւետարանչաց։ Արդ անոպայ ասացին յեզուք ստախաւսացն, և ըմբերանեսցին հակառակամարտ խոհականութիւնք ընդդէմ սրբոյ Հոգւոյն և հրամանաց Աստուծոյ, որ ի հին և ի նոր կտակարանս ցուցանեն առ առաջին արարչութիւն զլոյս, և սկիզբն աւուրն զտիւն և զգիշեր, և յաղագս այսորիկ այսչափ շատ լիցի։

Իսկ վասն հարցմանդ զմեզ թէ զծնունդ և զյայտնութիւն ի մի կատարէք, որպէս առաջին հարքն որք յառաջ քան զժողովն Քաղկեդոնի։ Արդ թէ այնոքիկ խոտելիք են՝ զոր նոքայն ուսուցին կամ կանոնեցին, արժան է քեզ և զուղիղ խոստովանութիւն՝ զոր ունիմ ի ժողովոյն Նիկիայ ՅԺԸ. իցն, և կամ զՃԾ. իցն, որ ի Կոստանդինուպաւլիս, և զ Մ. ոցն որ յԵփեսոս թողուլ, և դաւանել ժողովոյն Քաղկեդոնի, և լինել մարդապաշտ փոխանակ աստուածապաշտի։ Իսկ զբնութիւն կամ զսովորութիւն կամ զուսումն զոր ասես դու, ի վերայ արարածոց ասի, և ոչ ի վերայ

արարչի։ Եւ զիա՞րդ ոչ հաւատաս դու Գաբրիէլի որ ասաց առ կոյսն թէ, Հոգի սուրբ եկեսցէ ի քեզ, և զաւրութիւն Բարձրելոյն հովանասցի ի քեզ. և թէ Որ ծնանելոցն է սուրբ է, և որդի Բարձրելոյն կոչեսցի և դարձեալ առ Յովսէփ ասէ թէ, Մի երկնչիր առնուլ առ քեզ զՄարիամ կին քո, զի որ ի նմա ծնեալ է ի Հոգւոյն սրբոյ է։ Արդ՝ ոչ ասաց յղացեալ կամ ստեղծեալ, այլ թէ ծնեալ, վասն զի աստուածային էր զործն, և ոչ բնութեան կամ սովորութեան ծնունդ, զի թէ սովորութեան կամ բնութեան կիրք գոյին անդ, պարտ էր ասել հրեշտակին, թէ որ ի նմա սաղմն ստեղծանի, զի ի վեց աւրն սաղմն արիւնանայ և յետ քառասուն աւուր ապա գոյացեալ բոլոր անդամաւք մարմնոյն շնչանայ, որ է սովորութիւն բն ւթեան և ոչ աստուածային տնտեսութիւն։ Իսկ Քրիստոսի այսորիկ ոչ այսպէս, այլ անդէն ընդ ասել հրեշտակապետին թէ Հոգի սուրբ եկեսցէ ի քեզ, բոլոր անդամաւք և շնչով գոյացեալ եղև Բանն Աստուած։

Այլ զի զրեալ էիք թէ ոչ թէ անգիտութեամբ եդան տաւնքս այս յեկեղեցիս Հոռովմոց և Յունաց և Եգիպտացւոց և Ասորոց, այլ ի կանոնաց և իմաստուն վարդապետաց, արդ ասացից քեզ թէ յորո՞ց վարդապետաց ընկալան Յոյնք, որոց յետոյ և դու աշակերտեցար։ Արտեմոն ոմն սուտանուն աշակերտ Յովհաննու աւետարանչի, ի վերայ դեղեցիկ սերման աւետարանչացն և առաքելոցն որոմն սերմանելով որպէս ի սկզբանն բանսարկուն յԱդամ զյոյս աստուածանալոյն, և վասն այսորիկ դիւրալուր եղեալ որք ընկալան, ոչ վասն տաւնասիրութեան կամ առաւել փառս վարկանելոյ բաժանեցին զմի տաւնն յերիս՝ յԱւետիս և ի Ծնունդ և ի Մկրտութիւն, այլ վասն հեշտասիրութեան և որովայնամոլութեան։ Եւ վասն այսորիկ ասեն լինել զ յղութիւն Եղիսաբեթի յեւթներորդ ամսեանն թշրինի տասն, ի քաւութեան տաւնին, և սեպտեմբերի ի քսան և հինգն, և անտի մինչև ի քսան և հինգն մարտի թուեն ինն ամիս և հինգ աւր, և անդ ասեն զաւետիս կուսին և անտի մինչև ի քսան և հինգն դեկտեմբերի ինն ամիս և հինգ աւր ժողովեն յղութեան կուսին և ծնունդ կատարեն և յետ երկոտասան աւուր ի վեցն յունուարի յայտնութիւն։ Արդ՝ ոչ է արժան ճշմարիտ և ուղղափառ քրիստոնէից հաւանել խոտոր հերձուածոյն Արտեմոնի, որ հակառակաբար սրբոց աւետարանչացն ասաց զ յղութիւն Եղիսա-

բեթի ի տասն թշրին յաւուր քաւութեանն. որ յոյժ է անտեղի։ Զի զի՞արդ մարթ էր քահանայապետին յետ այնպիսի սոսկալի տեսլեան, և ի սրբութիւն սրբութեանցն մտանելոյ, ի կին իւր գնալ. զի ամենայն Իսրայեղ, յամենայն քաղաքաց Հրէաստանի և Գալիլիայ վասն գլխաւոր տաւնիցն քաւութեան և տաղաւարահարաց յԵրուսաղէմ ժողովէին նուիրաւք և պատարագաւք, և նուիրիչ ընծայից և պատարագացն ինքն Զաքարիա էր՝ զիա՞րդ զամենայն արտաքս ընկեցեալ, առ կին իւր գնայր։ Զի թէ որդիքն Հեղեայ յանխորհուրդ յաւուրսն յաղագս պղերգութեանն ի պաշտաւնն, այնպէս անբուժելի դատաստանաւ պատժեցան. զի՞նչ ակն ունէր կրել Զաքարիա, թէ ի քաւութենէ տաւնին, յորում միանգամ ի տարւոջն ի սրբութիւն սրբութեանցն մտանէր յաւրինակ Քրիստոսի միանգամ պատարագին, յայսքան խորհրդական աւուրս խորհրդածուն ի կինն մերձ գնայր։ Եւ դարձեալ զեւթնաւրեայ տաղաւարահարացն զպատարագս և զնուէրսն յաւրինակ եւթնաւրեայ աշխարհիս տաղաւարահարաց. և ի զաղթականութեանս թողեալ զայնպիսի նշանաւոր տաւն ի կինն իւր գնայր։ Հանդերձ այսու դարձեալ և տաւնն Զաքարիայ ոչ էր յԵրուսաղէմ, այլ ի լեռնակողմն վիճակին Յուդայ, որպէս վկայէ աւետարանիչն Ղուկաս, թէ Յաւուրսն յայնոսիկ յարուցեալ Մարիամ փութանակի գնաց ի լեռնակողմն քաղաք մի Յուդայ և եմուտ ի տուն Զաքարիայ, և ետ ողջոյն Եղիսաբեթի. և դարձեալ ասէ, թէ յետ կատարելոյ աւուրցն այնոցիկ գնաց ի տուն իւր Զաքարիա, և դարձեալ թէ Իբրև լցան աւուրք պաշտաման նորա։

Արդ՝ աւուրք պաշտաման կոչէ աւետարանիչն զքաւութեան տաւնն և զտաղաւարահարացն զոր ի միասին տաւնէր ամենայն Իսրայեղ յեւթներորդում ամսեան ի թշրինի տասն սկսանէր աւր քաւութեանն և կատարէր ի հնգետասան նորին ամսոյ, և տաղաւարահարացն ի հնգետասան թշրին ամսոյ սկսանէր, և կատարէր ի քսան և երկուսն նորին ամսոյ, և ապա արձակէր ժողովուրդն յիւրաքանչիւր տունսն։ Վասն այսորիկ զրէ աւետարանիչն Ղուկաս, թէ յետ աւուրցն այնոսիկ, որ են երկոտասան աւուրք երկուց տաւնիցս այսոցիկ, ապա գնաց ի տուն իւր Զաքարիա, և եղև յղութիւն Եղիսաբեթի ի քսան երեքն թշրին ամսոյ, որ լինի ի հոկտեմբերի յինն, և աստի մինչև յաւետիս կուսին ի նիսան ի տասն և հինգն, և յապրիելի յեւթն՝

վեց ամիս ըստ Գաբրիէլի ձայնին, մինչև ցնոյնդ յունուարի ի վեցն՝ ինն ամիս և հինգ աւր, ըստ անդրանկածնութեանն, և յորում աւուր քանիաւնութեան ամսոյն յունուարի ծընաւ, ի նոյն քանիաւնութեան ամսոյն և մկրտեցաւ ըստ վկայութեան Ղուկայ աւետարանչի որ գրէ թէ, Ինքն Յիսուս էր ամաց իբրև երեսնից սկսեալ։ Արդ սկսեալ ասելով զերեսներորդ ամն ցուցանէ, յայտնապէս 'ի վեցն յունուարի լինել մկրտութեանն, զի ըստ տոմարական արհեստի յետ քսան և ինն ամի անցանելոյ երեսներորդ զնոյն ունի հանդիպուած, որպէս սքանչելին Անդրէաս ցուցանէ, յերկերիւրեակ բոլորին յերրորդ կանոնին զաւր արարչութեանն, և տաւնել աւետացն և զծննդեանն ամենայն ամի ըստ որքանութեան ամսոցն, զնիսան զտասն և զհինգն, և զապրիէլի զեւթն, զյունուարի զվեցն, զմի և զնոյն պատկեր բերելով աւուրն։ Այսպէս և զծնունդն և զմկրտութիւնն յորքանիս ամսոյն ծնաւ, ի նոյն և մկրտեցաւ ի Յորդանան ի Յովհաննէ, որ ի վերուստ վկայէ Հայր, Դա է որդի իմ սիրելի, և Հոգին աղաւնակերպ ի վերայ իջեալ փառակցին իւրոյ, ցուցանէր զառն Աստուծոյ և բարձող մեղաց աշխարհի։ Վասն այսորիկ և եղբայր Տեառն Յակովբոս և Կիւրեղ աթոռակից նորա ի միում աւուր ի վեցն Յունուարի կանոնեցին զծնունդն և զմկրտութիւնն զի մի բաժանեսցի խորհուրդն սքանչելի։ Եւ վկայ հաւատարիմ Աստուածաբան՝ ի վարդապետութեան Երախայիցն ասացեալ, թէ Երիս ծնունդս գիտէ մեզ բանս որ ի մարմնոյ և ի մկրտութենէ և յարութենէ, և զայս ամենայն ինքեամբ պատուեալ իմ Քրիստոս երևի։

Եւ արդ տես զի՞ արդ բաժանէ, զմին փչմամբ առաջնովն և կենդանականաւ, և զմիւսն մարմնանալովն և մկրտութեամբն, իսկ զմիւսն յարութեամբն՝ զոր ինքն սկսաւ։ Արդ առաջին ծնունդ Քրիստոսի այս է, յորովայնի կուսին ի Հոգւոյն սրբոյ, որ է փչումն առաջին և կենդանական, զի յասելն Գաբրիէլի, թէ Հոգի սուրբ եկեսցէ ի քեզ, յառաջեաց Բանն շարառեաց իւր մարմին, քանզի և ոչ ըստ բնութեան մարդկան և յառաջանալոյ առ սակաւ սակաւ ստեղծագործիւր մարմինն տէրունական այլ իսկ և իսկ իբրև զքառասնաւրեայ գոյացեալ եղև, զոր ծնունդ առաջին կոչէ։ Եւ վկայ հրեշտակն, որ յառաջ քան զծնանելն ըստ երևութի ի մարմնոյ ծնեալ ասաց, թէ Յովսէփ որդի Դաւթի մի երկնչիր առնուլ առ քեզ զՄարիամ կին քո, զի որ ի նմա

ծնեալ է ի Հոգւոյն սրբոյ է, որպէս և Բասիլ կեսարացի մեկնէ զբան հրեշտակին, թէ վասն է՝ր ծնեալ ասաց և ոչ ստեղծեալ։ Իսկ երկրորդ ծնունդ՝ զմարմնանալն այսինքն զմարմնով յառաջ գալն ի կուսէն, և զմկրտութիւնն առանց բարժանման ասէ զայսոսիկ։

Արդ ամաչեսցէ Արտեմոն, յամա՞ւթ լիցի և ժողովն Քաղկեդոնի, զի ոչ կարեն ցուցանել առանձնական տաւն մկրտութեանն Քրիստոսի, ոչ ի Յակովբայ եղբաւրէ Տեառն և ոչ ի Կիւրղէ, և ոչ զտանէ որ յընթերցուածագիրն, զի թէպէտ և զրեցին աւետարանք և առաքեալք և պրակք առաքելոցն, Ղուկասու զմկրտութիւնն Քրիստոսի, այլ ոչ հրաման սահմանեցին կատարելոյ որպէս ծննդեանն, վասն ի ծնունդն լինելոյ մկրտութեանն, և ոչ բաժանելոյ։ Եւ վկայ մեծն Բարսեղիոս՝ որ ի Հաւատոց գիրն այսպէս ասէ թէ Մեծքն և կարևորագոյնքն քրիստոնէութեանս ոչ զրեցան, այլ աւանդութեամբ ունիմք ի կատարմանէ նոցա և յաւրինակէ. և ոյք են այսորիկ ընդ արևելս յաղաւթս կալ, մկրտութիւնն, և իւղն սրբութեան զոր միւռոն անուանեմք, ձեռնադրութիւնք ամենայն աշտիճանաց, և որ այլն։ Արդ գիտեմք թէ յայտնեցաւ ի մկրտութեանն, բայց ի ծնընդեանն ընդէ՞ր թաքեաւ. ո՞վ բարժանողք, ոչ ապաքէն ի ծնընդեանն յայտնեցաւ երկնաւորաց և երկրաւորաց, ի յերկինս հրեշտակաց յայտնեցաւ. և ի հրեշտակացն հովուացն յայտնեցաւ և յաստեղէն մոգուցն յայտնեցաւ, որ և անբանիցն յայտնեցաւ ի մսրի և ի քարայրի, և այս է տաւն ծննդեան և յայտնութեանն Քրիստոսի, ըստ բարձրաձայնութեան մեծին Գրիգորի Աստուածաբանի ի Ծննդեան ճառին, Այժմ, ասէ, Աստուծոյ յայտնութեանս տաւն է, քանզի երևեցաւ Աստուած՝ մարդ ծննդեամբ։ Եւ դարձեալ նոյն ինքն վերագրէ զճառն ի յայտնութեանն Քրիստոսի, և սկսանի ի ծնունդն թէ, Քրիստոս ծնեալ լինի և ի միում աւուր ասէ մկրտութեան ճառին, թէ Մկրտութեան է աւրըս, և պարտ է վաստակել, և ոչ ասաց թէ յայտնութեան է աւրս, թէպէտ է, զի զծնունդն գիտէ յայտնութիւն։ Եւ Բասիլիոս ի Քրիստոսի ծնունդն յիւրականն, և՛ս յայտնագոյն ասէ մերձ ի կատարումն ճառին, թէ Անուն գիցուք տաւնիս մերոյ Աստուածայայտնութիւն։ Եւ արդ զի բազում են յայտնութիւնք ի հարցն սրբոց և ի վարդապետաց, բայց մեր զչափաւորութիւն սիրեալ դադարեսցուք զբանս։

Եկեսցուք յաւղիղ խոստովանութիւնդ որով ընդ. մեզ միաբանիք, և եղծեալ կարգաւորդ Քաղկեդոնականացն հետևիք կատարմանց, յորմէ ոչ աւգուտ և փրկութիւն. Զի պինչ աւգուտ բերանով խոստովանել, և գործովք ուրանալ զի Հաւատք առանց գործոց մեռեալ են, որպէս և գործք առանց Հաւատոյ: Եւ արդ պարտ է մեզ Երեմիական հոգւովն Հառաչել ի վերայ անզգայ հիւանդութեանդ և անբուժ կորստեանդ, զի երկնեաց երկիր, և ծնաւ ազգ մի ողջոյն, զոր կորոյս տգիտութիւն, և հնացեալ սովորութիւն հին հերետիկոսացն: Որոց իմաստութիւնն անգուստ ի վերուստ ազգակէր, թէ Հայեաց ի բեզ մի գուցէ շաւիղ ուղւոյ իցէ երևեալն. որում անընտրող եղեալ հետևիք գընդարձակն գնալով պղտոտացդ բազմացդ ուղեկցութեամբ զի բազումք են կոչեցեալք, և սակաւք ընդրեալք: Զինչ աւգուտ է բեզ ի բազմութենէ ուղւոյն, և կամ որ շահ ի բազմութենէ ձախակողմանցն: Արդ ընդրեա դու զսակաւութիւն յորենոյ, և մի զ յաճախութիւն յարդին, զնիւթ յաւիտենական հրոյն զմեռութեացեալն հոգւով ամբարտաւանութեամբ յունական յախորտանաւքն, որք և արդարև են որդիք անհաւանութեան, որք զուղիղ խոստովանութիւն Հաւատոյ առաքելոց և վարդապետաց սրբոց եղծին, և ոչ կացին յաւխին Ճեառն. և ըստ պատուիրանացն Աստուծոյ ոչ կամեցան գնալ, այլ եղեալ իմաստունք չինքեանս և յաչս անձանց խորհրդականք, ոչ հնազանդեցան Արդւոյ ասացին թէ, Որ ոչ Հաւատայ Արդւոյ, ոչ տեսցէ զկեանս, եթէ բարկութիւնն Աստուծոյ մնայ ի վերայ նորա: Կարծեցեալք պատուել աւելի տաւնիւք և կատարմամբք, զոր անկեալք ընդ նզովիւք առաքելոյ որ ասացն Թէ որ աւետարանեսցէ ձեզ աւելի բան զոր առնէքն, նզովեա՛լ լիցի: Արդ զի՞ բեզ և նոցայն աւրինակ տաւնիլ և կատարմանց, որ հետևեալս փախչիս ի մարդապատան խոստովանութենէ նոցա, ընդէր կատարմամբ խորհրդոյդ հաղորդիս ապականեալ խառնուածով պանապական մարմնին Քրիստոսի, և մարդ մահկանացու ցուցանել զանմահն Աստուած, ապստամբել ի մարդ և ոչ Աստուած, ուստի անէծք և ոչ աւրհնութիւն, զի գրեալ է թէ, Անիծեա՛լ որ եդ ջյոյս իւր ի մարդ, որոյ սպառնայ փողն տարտղնացի թէ Երհամարհեալ ուրուք գաւրէնսն Մովսէսի, առանց ողորմութեան երկու կամ երեք վկայիւք մեռանէր, իսկ որչափ սաստիկ պատժոյ արժանի համարեսջիք գայն՝ որ զորդին Աստուծոյ առ ոտն եհար, և զարիւն նորոյ ուխտին խառնակ համարեցաւ, որով սրբեցաւ, և զՀոգին շնորհայ թշնամանեաց. և զարձեալ թէ, Իմ են վրէժխնդրութիւնք, ասէ, Տէր, և եթէ ԱՀ մեծ է անկանել ի ձեռս Աստուծոյ կենդանւոյ: Երկիցուք, սիրելիք, ազաչեմ փութայարձակ զերծանել յայնպիսի ահագին սպառնալանաց. զի թէ որ կամակից լինին՝ դառին ըստ Պաւղոսի, որչափ ևս որ առնեն զնոյն և յարգեն և պատուեն և ընդունին, որոց լիցի մեզ արտաքոյ լինել: Եւ մարգարէն ազաչակէ, թէ որդն նոցա ոչ մեռանի, և հուր նոցա ոչ շիջցի, և եղիցին տեսիլ ամենայն մնեղեալոյ:

Այլ եղիցի ձեզ ամենեցուն հաւատացդ և հաւատիցդ Ճեռամբ և կարողութեամբ նորա՝ փախչել ի նոցայոյն և ի մահացու և յատար արատէ. ի վայրի դալարաւոյ բնակել, և ի ջուրս հանգստեան անանել, ի վարս ուղիղս և ի գործս արդարութեան ըստ կամացն Աստուծոյ Հաւր մերոյ, և ի փառս միածնին Որով և ընդ որում Հաւր, և կենդանարար ի Հոգւոյն սրբոյ, փառ պատիւ և իշխանութիւն, այժմ և միշտ, և յաւիտեանս յաւիտենից:

Ձէղպարա ի պատանե՛ էրատուրա, ի պոյող լատուր
պուրբ պահս պիտա՛, ի պծնողն իմ յիշէցէ ի պուրբ ի
ի հէզոփո՛էչ պոպորփէն, վոն սէրոյն Քրիստոսի. ի Քրիստո
Աստո՛ած՝ պէյէղ յիշէցէք:

ԹՈՒՂԹ ՀՈՒՄԱՅՈՑ Ի ՀԱՑՍ, ԶՑՆԿԻՑ ԵԻ ՀԱՄԱՌՈՏ ԺՈՂՈՎՈՑՆ ՔՍՂԿԵՊՈՆԻ ԵԻ ՏՈՄՍՐԻ ՀՑՑՀՈՑՈՒԹԵՍՆՆ ԼԵՒՈՆԻ, ՋՈՐ ԵՒԵՐ ԸՍՏՈՒՆՃԱՊԱՏԻՒ ՏԻՐ ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ՍԻՒՆԵՍՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ, ՑՄՈՒՆՋ ՔՍՆ ՋԵՊԻՍԿՈՊՈՍՈՒԹԻՆՆ ԻՒՐ, ՈՐ ՎԱՍՆ ԹՈՐԳՄԱՆՈՒԹԵՍՆ ՀՑՍԵԼ Ի ԹՈՂՍԻՄՐԿԱՆ ՔՍՂՔԻՆ Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ. ԻՍԿ ՆՈՑԻՆ ՑՍՂՔՈՍ ՄԻԲՐԱՆՈՒԹԵՍՆ ՀԱՒՍՏՈՑ՝ ԸՆԴ ՁԵՓՆ ՆՈՐՍ ԳՐԵԼ, ԵԻ ԸՓՍՔԵԼ ՀՑՑՐՍՊԵՏԻՆ ԿՍՊՐԵՍՑ ԿՆՔՈՎ, ՋՈՐ ՈՉ ԸՆԿԱԼԵԼ ՋՆՈՑՑՆ ՀՑՑՀՈՑՈՒԹԻՒՆ ՄԵՐՈՑ ԸՆԹԸՐՀԻՍ, ՑՑԼ ԸՐ-ՁՆԱՑԵԼ Ի ՀԻՍՍՍ ՍՈՒՐԲ ԸՓՍՔԵԼՈՑՆ, ԵԻ Ի ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՐԻՑՍ ԵՐԱՆԵԼՈՑ ՍՐԲՈՑՆ ԳՐԻԳՈՐԻ, ԱՓԵՆՆԵԻՒՆ ԱՆՁՐԴ ՄՆԱՑԵԼՔ ՈՉ ԵՏՈՒՆ ՏԵՂԻ ԴՐԴՈՒԵԼՈՎ Ի ՁԱԽՂԱՑ ՈՒԹՂՍՓՍՍՈՒԹԵՍՆ

Բրիատս է խաղաղութիւն մեր, որ արար զերկոսեանն մի, և զմիջնորմն յանկոյն բակեաց, զմշնամութիւնն ի մարմնի իւրում. Քանզի պատուիկ առաքելական ձայնիւ վարիլ ի սկանել զրոյս մերոյ առ սէրդ ձեր՝ բարիոք գոլ համարեցաք, վասն զի և բոլոր գիտումն մեր, և նորին գրոյս ենթադրութիւն, խաղաղութեան է ուղղութիւն, և խաղաղութեան ասելն, ոչ որպէս աշխարհս տայ, որպէս աէրն ասաց, պատիրքն առ համամատութիւն երկրայնոց իրացս տեսեցելոց, այլ զոր ինքն յերկնից երեր մեզ խաղաղութիւն, և ի հրաժարելն իւրում շնորհեաց իւրոց աշակերտաց, յանձինս մեր ունել մեզ պարտ է

առ Աստուած և Հայր, որպէս պատշաճ ասացեալ Երդ՝ զայս ոչ յայտագս սոցա պատչեալ միայն, այլ և վասն ամենեցուն որ հաւատան ի ձեռն բանի սոցա յիս, զի ամենեքին մի եղիցին, ըստ որում դու Հայր յիս, և ես ի քեզ, զի և սորա ի մեզ եղիցին, զի և աշխարհ հաւատասցէ, եթէ դու առաքեցեր զիս, նկարագրական զոլ իւրութեան ի նա հաւատացելոց, նորին ձեռն համարեալ հաւամտութեամբ և խաղաղութեամբ առ միմեանս կապիլն մեզ. Որք զնորայն վարդապետութիւն պատուիրեալ զիտացին, ոչինչ պատուականագոյն բան զխաղաղութեանն բարւոյն համարեսցին, և ոչինչ անարգագոյն բան զխաչատակ նորին խնայուածս անչատոզականաց բանից և մոռացութեանց գիպեն, զիտելով եթէ ոչ նշանագ յուսումն, և ոչ ճրշմարիտ վարուց ուղղութիւն տարաժանեամբ մարմնոյ և բաժանմամբ ընչից մինչև մարտիրոսութեամբ չափ, սատյողայն պատուակարութիւն առաջի դնէ՝ առանց սիրոյ եղելոյս պատուիկ Խակ սէր, որպէս ասէ պատուիկ արուեստաւորն նկարագրող աստուածայինն առաքեալ, չքար ոչ համարի, այլ ինդպ ընդ ճշմարտութիւն. Խակ զոր յաղագս ընկերաց չարս մոռացութիւնս, և մանաւանդ որովք յաղագս Աստուծոյ բանիւք՝ ամենեին ի բաց մերժէ, որպէս խափանիչս իւրոյն ուղղութեանց զոլ պատուիկ համարեալ.

Երդ և մեք ազատելով աստուածայնոյն խաղաղութեան զոլ բոլորչը, և ոչ խառնակութեամբ ոչ բարի կարծեաց յանձն առեալ ըմբռնիլ, և ոչ է տեղականաւոր մնկատութեամբը ըմբրիատուելից համամտութեանն պայքարիչս ընդ նմին ի բաց հատանիլ ներեալ, զպատուաս առ ի մէնջ սիրոյն Աստուծոյ ճառնեմք բանս առ ձեր աստուածասիրութիւնդ, գնկարագիր Քրիստոսի աշակերտելոյն պատուիկ յինալ վաստեցեալ, և գհատանուն բարեպաշտիկ և առքինաւոր, յաղագս ի մէջ յուսոյն որ ի Քրիստոս և հաւատոց յուցանել կամեցեալք Քանզի մեզ չատելիս եղբայրս կոչել և համարել մարգարէականն գմէջ խրատ բանն, գիարդ ոչ եղբայրաբար առ որ ոչ պատշաճ են առ մեզ բանիւ և հոգւով սիրով, որպէս գնատաւ ածեմք, վարիլ մեզ է իրաւացի. Բայց հաւատամք յԱստուած որ յամենայնի գիտակն է զործոց մերոց և մտածութեանց. մեզ գնաբաւ խորհրդով մերով վասն մերձակայ բանիս յուշ առնելոյ առաջի վկայիչ գիւրաքանչիւր ներգործեալ յանձինս ձեր, բանզի գնորին Ցեսուին, և ոչ

զանձին զփառս խնդրեմք։ Քանզի զայս խորհել է իրաւացի ամենեցունց որք ի հոգևորականի այգւոջ եկեղեցւոյ՝ առ ի բարեաց գործոց երկրագործութիւնն վարձկանեցաւ, որոց գլուխ ուղղափառութեանն յաւրինեցաւ Բանն, զոր և փայտ կենաց անուանեալ զմեզ Աստուածաշունչ զիրք, այսու անուամբ կոչելով յորդորէ զարդարև իմաստութիւնն։ Զի՞նչ արդեւք իցէ իմաստագոյն քան զխորհելն առողջաբար յաղագս Աստուծոյ և աստուածայնոցն, և անսուտ զէիցն փառս և կարծիս ըստ Աստուածաշունչ գրոց աւանդութեան ստանալն, զոր ճշմարտապէս և ի մէջ գրախտին առ ի յԱստուծոյ տնկեալ հաւատամբ, որ առթէ և սողել ձեռնարկէ հանապազ չարութիւն աւձն, և զպատրանս բանի աստուածսիրութեան ձևով արկանէ առաջի, որպէս և ի սկզբանն աստուածահաւասար խոստմամբ նախաստեղծիցն եդ առաջի, արգելեալ լինի առ ի պահողէն բոցեղէն սրոյն զայնպիսին ծառ, այսինքն ի Հոգւոյն շնորհէ. որով անգործ լինել նորին վիշապին խորհրդոց, և ոչ զոլ արգել որ ոք կամեսցի ուղղութեամբ սրտի զճշմարտութեան պտուղս, ոչ ճաշակել միայն, այլ և առատապէս վայելել, եթէ ընաւին ըզձեռս ձգիցեն այսինքն գործաւորապէս և աշխատութեամբ ըզխուզողականսն ճշմարիտ գիտութեամբ ի մտածութիւնս շարժեսցեն, զի յայսոսիկ հպեսցին, կեցցեն յաւիտեան։

Արդ և մեք աղաւթս առնելով համանգամայն, և փութացեալք ընդ հովանեաւ այսպիսոյս իմացականի ծառոյ հանգչել հանապազ, ի սորայոցս պտղոց առաքել՝ ոչ մերձաւորացս միայն, այլ և հեռաւորաց փոյթ յանձին ունիմք, զոր և առ ձեր աստուածպաշտութիւնդ առնել յաւժարեցաք՝ բարիոք համարեցաք ոչինչ իրաց ի պատճառս այսպիսոյս պարզևատուութեան ունել։

Քանզի Ստեփանոս աստուածասէր քահանայ, եղեալ յայսմ աստուածապահ և ի թագաւորական քաղաքիս, ծանուցաւ մեզ եթէ ի մեր սուրբ եկեղեցիս հաղորդել ոչ առնու յանձն, զոր ըստ աստուածայնոց աւրինաց հեզութեամբ կոչեցաք և հարցաք, թէ զի՞արդ խորհիս, և վասն զի՞նչ պատճառի ոչ կամիս հաղորդել ընդ մեզ. և խնդրեալ գրով խոստովանութիւն ի դմանէ առաք մինչև յառաջինն որ յԵփեսոս սուրբ ժողովն արարեալ զխոստովանութիւնն։ Իսկ որ ի Քաղկեդոն զսուրբ և զտիեզերական ժողովն, և զորս յետ նորայն յիշումն

և ոչ բնաւ արարեալ, յոլովիւք յաղագս այսորիկ հաւանականաւք առ դա վարեալ բանիւք, և իբր զի լուացողական աճառաւք ներգոյիդ ի դմա կարծեաց ոչ արուեստական հնարիւք, այլ պարզութեամբ բարոյից, և յստակ սիրով ի մէնջ յառաջ բերեալ արարաք առ դա բանս։ Սակայն մեզ հաղորդ լինել առանց ձեր ոչ հաւանեցուցաք, զոչ առանց ձեր խոստովանակցութեան առ այս զոլ դմա իրաւամբք պատճառ առաջի արկեալ, ուստի որպէս ի նորին յասացելում սրբասիրի առնդ զձեզ զամենեսեան տեսեալ. ոչինչ նուազ արարաք ըստ արժան զոլոյ առ ձեզ բանս ի ճշմարտութիւն հաւանեցուցանելով, և ի ձեռն գրոյս խաւսից բարբառել առ ձեզ զարժանն. այսինքն որպէս աստուածայինն առաքեալ ասէ զլաւագոյնն. և զփրկութենէ բուռն հարեալ, առաւել կարևոր համարեցաք զայս ասել յառաջագոյն, քանզի և պիտանի իսկ նախ անգործ առնել զմտածութիւնս առ ի յանջատումն հայելոյ մեզ Քրիստոսի խորհրդոյն, և այնպէս որպէս ի հերկս արդարութեան ի բաց խլելով զգայթակղութեանն փուշս, զմերոյս իմացուածոյ ընկենուլ զսերմանիս։

Ա։ Եթէ որ ոչ խոստովանի Աստուած զոլ ըստ ճշմարտութեան զԵմմանուէլ, և վասն այսորիկ Աստուածածին զսուրբ կոյսն, քանզի ծնաւ մարմնապէս մարմին եղեալ Աստուծոյ Բանին, նզովեալ եղիցի։

Բ։ Եթէ որ ոչ խոստովանի ընդ մարմնի ըստ անձնաւորութեան միաւորիլ յԱստուծոյ Հաւրէ Բանին մի զոլ Քրիստոս ընդ իւրոյն մարմնոյ, յայտ է զի զնոյն աստուած համանգամայն և մարդ, նզովեալ եղիցի։

Գ։ Եթէ որ ի վերայ միոյն Քրիստոսի որոշեսցէ զանձնաւորութիւնսն յետ միաւորութեանն միայն հպեցուցանելով զնոսա ըստ յարակցութեան՝ որ ըստ պատւոյ, այսինքն ըստ իշխանութեան կամ զաւրութեան և ոչ յաւէտ ժողովմամբ ըստ միաւորութեան բնաւորականի, նզովեա՛լ եղիցի։

Դ։ Եթէ որ երկուց դիմաց, այսինքն անձնաւորութեանց զորս յաւետարանականսն և յառաքելականսն գրեալ բաժանէ ձայնս, կամ՝ ի վերայ Քրիստոսի առ ի սրբոցն ասացեալս կամ ի նմանէ յաղագս իւր, և է ինչ, որ մարդոյ առանց Աստուծոյ Բանին յատկապէս իմացելոյ հպեցուցանէ, և է ինչ զորս,

որպէս աստուածվայելուչս միայնոյ Աստուծոյ Բանին, նզովեա՛լ եղիցի։

Ե։ Եթէ ոք՝ յանդգնեսցի ասել աստուածազգեստ մարդ զՔրիստոս, և ոչ յաւէտ Աստուած զոլ ըստ ճշմարտութեան, որպէս մի որդի բնութեամբ, ըստ որում եղև մարմին Բանն, և հաղորդ եղև մեզ մերձաւորապէս արեան և մարմնոյ, նզովեա՛լ եղիցի։

Զ։ Եթէ ոք ասիցէ Աստուած կամ Տէր զոլ Քրիստոսի զառ ի յԱստուծոյ Հաւրէ Բանն, և ոչ յաւէտ զնոյն խոստովանի Աստուած համանգամայն և մարդ, որպէս մարմին եղելոյ բանին ըստ գրոց. նզովեա՛լ եղիցի։

Է։ Եթէ ոք ասէ, որպէս մարդ ներգործիլ առ ի յԱստուծոյ Բանէն զՅիսուս, և ի Միածնին փառաւորութիւն հպիլ, որպէս այլ զոլով քան զնա. նզովեա՛լ եղիցի։

Ը։ Եթէ ոք յանդգնեսցի ասել, առեալ մարդ երկրպագակից պարտ զոլ լինել Աստուծոյ Բանին և փառաւորակից, և ընդ նմա երևիլ Աստուած, որպէս այլ յայլում, և ոչ յաւէտ միով երկրպագութեամբ պատուէ զԵմմանուէլն. նզովեա՛լ եղիցի։

Թ։ Եթէ ոք ասէ, զմի Տէր Յիսուս Քրիստոս փառաւորիլ առ ի Հոգւոյն, որպէս այլոյ զաւրութեամբ ինչ ի ձեռն նորա փառաւորեալ և առ ի նմանէ առեալ զներգործելն կատարել ի վերայ այսոց պղծոց, և կատարել ի մարդիկ զաստուածային նշանս, և ոչ յաւէտ իւր նորա զհոգին ասէ, որով և ներգործեաց զաստուածայինն նշանսն. նզովեա՛լ եղիցի։

Ժ։ Քահանայապետ և առաքեալ խոստովանութեան մերոյ զՔրիստոս լինել ասէ աստուածայինն գիր, և մատոյց վասն մեր զինքն ի հոտ անուշից Աստուծոյ և Հաւր։ Արդ եթէ ոք քահանայապետ և առաքեալ մեր լինել ասէ, ոչ զինքն յԱստուծոյ Բանն յորժամ եղև մարմին, և ըստ մեզ մարդ, այլ որպէս այլ քան զնա յատկապէս, կամ եթէ ոք ասիցէ և վասն իւր մատուցանել նմա զպատարագն, և ոչ յաւէտ վասն մեր միայնոյ, բանզի ոչ արդեաւք լինէր կարաւտ պատարագի որ ոչն գիտաց զմեզս, նզովեա՛լ եղիցի։

ԺԱ։ Եթէ ոք ոչ խոստովանի զՏեառն մարմինն կենդանարար զոլ, և իւր նորա յԱստուծոյ Հաւրէ Բանին, այլ որպէս այլոյ ուրուք քան զնա ընդ նմա զոլով ըստ արժանաւորութեանն, այսինքն, որպէս միայն աստուածային բնակութիւն ունելով, և

ոչ յաւէտ կենդանարար որպէս ասացի, զի եղև իբրև Բանին զամենայն կենդանագործել կարողին, նզովեա՛լ եղիցի։

ԺԲ։ Եթէ ոք ոչ խոստովանի զԲանն Աստուած չարչարեալ մարմնով, և խաչեալ մարմնով, և զմահ ճաշակեալ մարմնով, եղեալ անդրանիկ ի մեռելոց, ըստ որում կեանք և կենդանարար որպէս Աստուած, նզովեա՛լ եղիցի։

Արդ ամենայն նեստորական չարամտածութեան ի ներքոյ ընթացք ի ձեռն այսոցիկ նզովիցս նախ քան զարմատանալն ի բաց խլի, և առաջի արկելովքս նորա ըստ ճշմարտութեան բանի, անգայթակղութեան առիթ լինի ամենեցուն, որք զուղղափառութիւնն ախորժեն և ոչ ի նանիր պատառել ձեռնարկեն ի վերուստ անկեալ պատմուճանն Քրիստոսի, այսինքն զնորա հաւատոցն ողջանդամութիւն։ Քանզի եթէ զայն նեստոր զճշմարտապէս դժնդակն աւձ փախուցեալ, որպէս Եսայի ասէ, այսինքն զճշմարտութեանն պատճառս ի բաց ընկենուլ ի նստել կարթիւ զլորմամբ, այսպիսեաց բանից միայն որ ասաց մեծն Կիւրեղ. յոր ոչ կարաց զզանազանախոհ չարութիւնն իւր ցուցանել, այսինքն հնարել ինչ առ ճշմարտութիւնն, զիա՛րդ այլովք յամենեցուն այսոցիկ խոստովանութեամբ ոչ զանպարտաւորութիւն յամենեցունց տարցի, քանզի և իւր նեստորի, եթէ զայսոցիկ ձայն խոստովանութեան էր ընկալեալ, ոչ արդեւք լինէր ի բաց ընկեցեալ յեկեղեցւոյ, այլ և հաղորդակից զնա և եպիսկոպոսապետ համարէր Կիւրղոս ըստ որում և յիւր թուղթսն գրեաց։

Այլ մեք ի խորհուրդս մեր սրբազան հիմն կառուցեալ զայսոցիկ ուղղափառ զլխոցս զաւրութիւն զամենայն աւրինաւոր ձայն ի միտս ի մէնջ յառաջ բերեալ շինել ի վերայ նորա ճեպիմք, և երկուս բնութիւնս խոստովանելով ի վերայ Միածնի Որդւոյն Աստուծոյ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, յետ ըստ ամենայնի նմանելոյ նորա մեզ առանց մեղաց ոչ այլ ինչ ասեմք կամ իմանամք։ Բայց միայն զի Աստուած զոլ վ և Հաւր համազոյ, մարդ եղև ճշմարտապէս մարդկան համազոյ, այսինքն միջնորդ Աստուծոյ և մարդկան, յինքն միաւորեալ մարդկային բնութիւն, այսինքն ընդ իւրոյ Աստուածութեանն, ոչ ի բաց բարձեցելոյ այսոցիկ տարբերութեանց և յետ միաւորութեան, այլ մի դէմ մեզ և մի անձնաւորութիւն ցուցեալ Աստուած ըստ ճշմարտութեան մարմնացելոյ և կատարելապէս մարդացելոյ,

բանզի նախ բան զմիաւորելն, այսինքն միանալն Մրածնի Բանին Աստուծոյ ընդ մերոյս բնութեան, միով և միայնով բնութեամբ զոլ զնա հաւատամբ, այսինքն աստուածութեան էութեամբ, ըստ որում Հաւր և Հոգւոյն սրբոյ համագոյ։ Իսկ երկու բնութեամբ յետ առնլոյն զոր ի մերոյս զանգուածոյ, այսինքն որպէս Աստուածութեամբն կատարեալ այսպէս մարդկութեամբն կատարեալ՝ և զհաւասիմ զնա և բարոյևիմ, որպէս ի նոյնոյնց յայտանէ յերկուց բնութեանցս մի որդի և Քրիստոս զնոյն ծանուցեալ։ Ուստի և զմի բնութիւն ասել Բանին Աստուծոյ մարմնացելոյ, որպէս նորին զոյով մտածութեան, նոյնպէս բնգունիմք և խոստովանիմք։ Քանզի ի ձեռն ասելոյն մարմնացեալ՝ պղտութեան բան զԲանին բնութիւն յայտնութիւն՝ ըստ սրբոյն Կիւրղի մուծանեմք, բանզի ոչ երկուս բնութիւնս մարմնացեալս ասեմք, այլ մի նորին բանին, այսինքն զնոյն Աստուածն Բան մարմնացեալ մարմնով հոգի ունաւղ և բանականիւ իմանալի։ Եւ բնութեանցն իւրաքանչիւրն խոստովանելով. ոչ այլ ինչ ժողովել յայտանէ ախորժեմք, բայց զի մարմին առեալն յԱստուածոյ էութենէն ոչ աստուածութեան բնութիւն եղև, և ոչ զզոլն մարմին ի բաց եթող։ Եւ աստուածութիւնն մարմին հետեւոր, հոգի բանական և իմանալի յինքն միաւորեալ ըստ անձնաւորութեան, ոչ ի մարմնոյն վոխադրեցաւ բնութիւն, և ոչ բնաւին ինչ յիւրոյ փառացն էն եղծ կամ փոխադրեցաւ, բանզի պայսպէս խորհել մեզ յաղագս նորա ասել սրբոյ Հարցն ուսուցանեն բանք։

Եւ նախ բան զամենեսին իմաստունն Կիւրեղ յիւրութեանն որ բուն բնութեանն ասելով մնայելոյ երկաբանչիւրին, այսինքն աստուածութեանն և մարդկութեանն զոլ միաւորութեան և առանց պղտս ուսուցանելով մեզ, թէ ոչ փոխադրութիւն ինչ միաւորեցելոյ ի ձեռն միաւորութեանն եղև, այլ մնաց իւրաքանչիւր ի նոցանէ զիւրոյն բնութեան անփոփոխութիւն պահելով։ Նոյնպէս և Կիւրղի ուսուցիչն և վարդապետ մեծն Աթանասիոս զնոյն ճանապարհ ունի պայսպիսեաց բանից և մտածութեանց, որոց գվկայութիւնն գկնի պատրիկ գիցուք։

Արդ երկու բնութեամբք ասել զմիածին Բանն Աստուած Տէր Յիսուս Քրիստոս ի Քաղկեդոն ժողովեցելոյն Ձ՘. և Լ. ից Հարց ըստ պամ մտածութեան իմանալ նոցա և զնել խորհիմք և հաւատամբ, ըստ որում և խոստովանիմք զնոյն ինքն Փրկիչն

մեր և Տէր, և աստուածութեամբն կատարեալ, և մարդկութեամբն կատարեալ, վասն զի և երկուց բնութեանցն զմի և զնոյն խոստովանելով յաստուածութենէ և ի մարդկութենէ առեմք։ Եւ վկայէ մերոյս բանի յայտագս պատրիկ որ յետ նոցա յայսմ յաստուածատուր և յարքունական քաղաքի եղեալ. Ն. երբորդ սուրբ ժողովն, յիւրումն սահմանի գրեալ պայսպէս. Եթէ ոք երկուս բնութիւնս խոստովանելով, ոչ որպէս աստուածութեամբ և մարդկութեամբ զմի Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս ճանաչել խոստովանեցաւ, զի ի ձեռն պատրիկ նշանակեսցէ զպանապանութիւն բնութեանցն, յորոց անչփոթաբար անպատմելի միաւորութիւնն եղև, ոչ Բանին ի մարմնոյ վոխադրեալ բնութիւն, և ոչ մարմնոյն առ Բանին բնութիւն տարեալ եղեալ, բանզի մնայ յերկաքանչիւրան որ ինչ են բնութեամբ, և եղեալ միաւորութեանն ըստ անձնաւորութեանն, այլ ըստ անչատման որ ըստ մասին, զպայսպիսիս առնու ձայնս Քրիստոսի խարհրդոյն, կամ զմիս բնութեանց խոստովանելով և ի վերայ նորին և միոյն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ Բանին մարմնացելոյ, և ոչ տեսութեամբ միայնով զպանապանութիւն պատրիկ տեսանելով յորոց և շարադրեցաւն. ոչ ի բաց բարձեալոյ վասն միաւորութեան, բանզի մի յերկաքանչիւրին, և միով երկաքանչիւրքըն, այլ որ պատրիկ վարի թուով որպէս որոշեալս, և առանձին անձնաւորութեամբ զոլ գրնութիւնն, այնպիսին նպատեալ լիցի։

Արդ Հանրական ձայնիւ ասելոյ զմիս զերկու բնութեամբք խոստովանելով զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս, յորոյ ի Քաղկեդոնն ժող վնալը, ոչ կարեմք հաւանեցուցանել զմիս մեր, առանց դատապարտութեան լինել առ ի Աստուծոյ, առ այս ընդդիմաբանութեանն որք ոչն ընգունին և խոստովանին անյերկուաբար պայսպիսի ձայնս։ Քանզի ոչ պարզաբար ասացին սուրբ Հարքն երկու բնութեամբ ճանաչել զՔրիստոս, այլ ամենայն ուստեր փակեալ զմիտան Նեստորի զՄրածինն Աստուած Բանն պատրիկ ճանաչել ասացին, զի մի որ բուն նորա ամպարըշտութեանն ասել ձեռնարկիցէ, եթէ Քրիստոսդ և Տէրդ անուն ըստ իրիք համանունութեան և արժանաւորութեան հաւատարութեան Բանին Աստուծոյ և որոյ ի գաւակէն Դաւթի ըստ անչատման կոչի։ Այլ ասելով զՄրածինն Աստուծոյ Բան երկուբ բնութեամբք ճանաչել գնորա չարափառութեանն մտածութիւն

ոչ փոքր ինչ ելոյծ, որ և յորս յառաջագոյնն բաւականապէս զգուշացեալք զբարեպաշտութեանն անարատութիւն նախ քան զ յաւիտեանս ծնանելոյն նորա ի Հաւրէ, ըստ աստուածութեանն յստակ խոստովանիլ, և ի սրբոյ կուսէն և Աստուածածնէն Մարիամայ զնոյն ինքն ըստ մարդկութեանն։ Զորս ձայնս որպէս պատերազմիչս իւրոցն կարծեաց, և ոչ սուղ ինչ ի լսելիս իւր երբեք ընդունել յանձն էառ Նեստոր, այլ խցեալ զականջս իւր առաւել, քան զորս ի վերայ Ստեփանոսի նախավկային սպանողաբար ժողովեալքն, յաւէտ որպէս իժի քարբի խցեալ զականջս իւր զթովչին ճարտարի դաստուածայնոյ առնն զփրկական աւանդութեանցն ձայն ոչ լուեալ։ Քանզի արդար և երանելի այրն այն յառաջնումն թղթին որ առ նոյն Նեստորիոս գրեալ ի նմանէ, զայս խնդրէր առ ի նմանէ այսպէս ասելով. Քանզի թէև ճառեցաւ բան ի ժողովուրդ ընթացեալ, այլ ուղղեսցի այցելութեամբք. և արժանաւորեա՛ շնորհել բան գայթագղեցելոցն Աստուածածին անուանելով զսուրբ կոյսն, զի ուրախացուսցես զտրտմեալսն, և ուղիղ փառս ունելով առ ի յամենեցունց խաղաղութեամբ և համաձայնութեամբ ժողովրդոց կատարեսցուք զտաւնս։ Նոյնպէս և ի թղթին որ առ արևելեանսն ասէ այսպէս, նոյն երանելիս Կիւրեղ. Քանզի պարտ էր նոցա զմտաւ ածել, զի գրեթէ ամենայն որ յաղագս հաւատոյ հանդէս մեր ժողովի հաստատելով թէ Աստուածածին է սուրբ կոյսն։

Իսկ եթէ բնաւին երկուս բնութիւնս ասելն, որպէս մինչ Նեստորի այսպիսեաւ ձայնիւ վարեալ գայթագղութիւն առնէ բազմաց, որ զայսն ածէ զմտաւ՝ իմասցի նախ ի սրբոցն հարց զոլ զձայնս զայս, և եթէ ոչ է պարտ վասն որոց չարաչարն իմանան զբարեպաշտութեամբ ասացեալսն, զայսոսիկ ուրանալ զուղղափառութեանն բանս, վասն զի և Արիանոսացն բառս ինչ ի գրոց սրբոց առ իւրեանց չար մտածութիւնսն առեալ, և ի ձեռն այսոցիկ փորձեալ զառողջութիւն հաւատոյն որ ի սուրբ Երորդութիւնն շարժել, ոչ ուրուք որք յետ նոցայն ի բանս իւրեանց յառաջաբերելոյն զայն հրաժարեցին։ Այլ և Կիւրեղ, որ առ նոյն Նեստորիոս պատերազմն էր յԵփեսացւոց ժողովին, յորս ջատագովն էին նմա ի հայրականսն վարդապետութիւնս, զմեծին Գրիգորի Աստուածաբանի եբեր բանս յառաջ, որ են այսոքիկ. Եթէ ոք ի ներքս բերէ երկուս որդիս, առաջին՝ զոր յԱստուծոյ և ի Հաւրէ. իսկ երկրորդ՝ զոր ի Մարիամայ, և ոչ մի

և զնոյն յորդեգրութենէն արտաքս անկցի, զոր խոստացաւ ուղիղ հաւատացելոցն։ Բնութիւնք երկու, քանզի Աստուած և մարդ, վասն զի հոգի և մարմին, բայց որդիք ոչ երկուք և ոչ աստուածք, զի և ոչ աստանաւր երկու մարդք, թէ և այսպէս Պաւղոս զներքին մարդոյն և զարտաքին անուանեաց։ Եւ ոչ այս միայն, այլ և առ Սեկունդոս յառաջին թղթին հաւաստեաւ երկու բնութիւնս ի վերայ Քրիստոսի խոստովանեաց ասելով, Ապա ուրեմն որքան եկն ի մտածութիւն և է միայն տեսանել հոգւոյ ակամբ, թէ զի՞նչ եղանակաւ մարդացաւ Միածինն։

Երկու բնութիւնս գոլ ասեմք միաւորեալս, բայց մի Քրիստոս և Որդի և Տէր զԲանն Աստուծոյ, մարդացեալ և մարմնացեալ, ոչինչ ի ձեռն այսպիսոյս բանի ուսուցեալ մեզ, բայց միայն զոր ինչ ի հինգերորդ սուրբ ժողովն ուսաք ըստ միայն տարբերութեան միաւորեցելոցն իմանալ, զայսոսիկ խոստովանել, որպէս և ինքն իսկ ի թղթին առ Ղէգէոս ասաց, եթէ Նեստորիոս յասելն երկու բնութիւնս, զզանազանութիւն նշանակելով մարմնոյն և աստուածութեանն, քանզի այլ է Բանին և այլ մարմնոյն բնութիւնն, ոչ ևս և զմիաւորութիւնն խոստովանելով ընդ մեզ, ստուգագոյնս եբեր ի վերայ, եթէ մեք զայսոսիկ միաւորեալ մի Որդի, մի Տէր, և մի Քրիստոս խոստովանիմք. և որպէս հարքն ուսուցին մի բնութիւն բանին Աստուծոյ մարմնացելոյ, քաջայայտ և առանց ընդդիմաբանութեան, եթէ միաւորութիւնն զզանազանութիւնն ոչ ի բաց եբարձ. վասն որոյ և երկուս ասեմք բնութիւնս, իսկ մի բնութիւն բանին Աստուծոյ մարմնացելոյ. յայտ է զնորին բնութեան միածնին միաւորելն յինքն ըստ անձնաւորութեան բնութեան մարմնոյ, յայտ է զի հոգևորի և իմանալոյ։

Արդ բազում ինչ և այլ բանս յաղագս այսոցիկ ունել ասելով առ ի հաւանութիւն մեզ ուղիղ և անարատ հաւատոյս, և յանդիմանութիւն առ որոց ոչ առողջապէս, և ոչ բարիոք անձանց իւրեանց զանջատումն եկեղեցւոյ Աստուծոյ հնարին առնել՝ այսորիւք շատասցուք, խոյս տուեալ յերկայնութենէ գրոյ և Սողովմոնի հաւանեալք ասելոյն, եթէ Տո՛ւր պատճառս իմաստնոյն, և իմաստնագոյն լիցի։

Իսկ և յաղագս ներգործութեանց և կամաց կամաւորապէս արկանել ի ձեզ հոգևորականդ սեղանաւորս զհաւատացեալն մեզ տաղանդ բանի փութասցուք, զի անցեալ Տէրն ի

ձէնջ խնդրեսցէ հանդերձ տոկոսեաւք զիւրն, իսկ զմեզ ոչ իբրև զվատ ծառայս դատապարտեսցէ։ Ասեմք այժմ ի վերայ Քրիստոսի երկուս ներգործութիւնս, նշանակելով զմինն և ըզնոյն ներգ րծել, և որպէս զմարդ, և որպէս զԱստուած, որպէս զԱստուած՝ զԱստուածայինսն, և որպէս զմարդ զմարդկայինսն. զերկաքանչիւրսն ընդ միւսոյն կցորդութեան և ոչ որոշաբար և անջատապէս, այլ ի ձեռն եղելոցն որ ինչ էրն հաւատարմացուցեալ. այսինքն թէ Աստուած ճշմարիտ և մարդ անսուտ, և ոչ ըստ ցնորից ցուցեալ։ Քանզի վասն ոչ հաւատալոյն ի նա Հրէիցն և ասելոյ, Վասն էր դու մարդ ես և առնես զանձն քո Աստուած, և զգերաբունսն աստուածային նշանս ցուցանելով ասէր, Եթէ ոչ գործեմ զգործս Հաւր իմոյ մի հաւատայք յիս, իսկ եթէ գործեմ, թէ և ինձ ոչ հաւատայք սակայն գործոցս հաւատացէք, զի գիտասջիք և հաւատասջիք եթէ Հայր յիս, և ես ի Հայր։ Իսկ առ որս յետ այնորիկ հանդերձեալ էին երևել հերձուածողս և արհամարհել ըզտնաւրէնութեան նորա խորհուրդ, յառաջագոյն զգուշանալով ճշմարտութեանն. թոյլ տայր մարմնոյն ներգործել զիւրսն յորժամ և կամէր, որպէս և սուրբն Գրիգորիոս ասաց Նիւսացւոցն եպիսկոպոս, այսինքն զանանգոսնելի գործս մարմնոյ և կիրս, ի հաւատարմութիւն անընդդիմանալի, ճշմարտապէս անդրանիկ լինելոյն նորա ի բազում եղբարս, և մերձաւորապէս հաղորդ լինել մեզ մարմնոյ և արեան։ Ուստի և յետ անապականութեամբ յարութեան մարմնոյ նորա զնորին բնութիւնն հաւատարմացուցանելով ըստ մեծին Բարսղի ի կերակուր հպել արժանաւորաց։

Արդ Աստուած յաւիտենական որ միահամուռ ունի զծագս երկրի, որպէս Եսայիաս զոչէ, ոչ քաղցիցէ և ոչ ծարաւեսցի. սա և՛ քաղցեաւ և՛ ծարաւեցաւ մարմնով իւրով։ Եւ դարձեալ տեսեալ մարդ զաստուածութեանն գործէր գործս, զի այս իսկ էր ըստ իմանալոյն, և զայս իմաստունն Կիւրեղ խրատէ զմեզ ի զանձին այսպիսի ինչ ասելով. մի Քրիստոս քարոզեն աստուածային զիրք. քանզի մի է Աստուած Հայր, և մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, քանզի ի գործոց յորքան ինչ վայել է միայնոյ Աստուծոյ ճանաչի Աստուած։ Իսկ վասն զի մարմին եղև Բանն, ըստ որում գրեալ է, պարտ էր և մարդ երևիլ, և ոչ էր այլուստ տեսանելի այսպիսի. բայց միայն ի մարմնոյն անբամբա-

սեցեալն կրից և բանից կարևորապէս, և զմարդկան վայելուչսն գործէր և խաւսէր, զի արդարև ցուցցի և մարդ եղեալ և յետ սակաւուց. Քանզի Աստուած էր ճշմարիտ մարմնով և մարմին ճշմարիտ Աստուածութեամբ։

Արդ՝ որովք պարտն էր ճանաչիլ Աստուած, զայնոսիկ աստուածաբար ներգործէ, և յորոց էրն կարևոր արդարև մարդ երևիլ, զայնոսիկ գործէ. և խաւսի տնաւրինելով զխորհրդոյն ճշմարտութիւն։ Արդ մի որ զմեզ այսինքն զԱստուծոյ եկեղեցիս ձեռնարկեսցէ բամբասել, որպէս այսպիսեաւք վարեալ ձայնիւք, ի հասարակաց խոստովանութեան հաւատոյս զմտաւածելով թէ որպէս ի ձեռն Արիանոսացն չարամտածութեան, և զուզիղ բանսն առ իւրեանց գրել հերձուած, որք ի Նիկիա ժողովեալ սուրբ հարքն մեր, որպէս մեծն ասաց Աթանասիոս, հետաքննին եղեալք զհամազոյն եդին բառ, յազագս որոյ հնարագիւտ ինչ լինել Արիանոսացն, ոչ ուրեք եղև կար։ Եւ դարձեալ զհաւատոյս նշանակ որ միշտ յեկեղեցւոջ Աստուծոյ ասի. խոտորեալ մտածութեամբ առեալ Նեստորի, սքանչելին Կիւրեղ զըստ անձնաւորութեանն միութիւն եմոյծ ի ներքս։ Այսպէս և որ ի Քաղկեդոնին, և Հռոմայեցւոցն առաջնորդ երանելին Լևոն, չարախոհ ծերոյն Եւտիքեայ ի վեր երևեալ, և մերոյս բնութեան զոլ զՏեառն մարմին ասել ոչ առեալ յանձն, այլ յետ միաւորութեանն. մի բնութիւն մարմնոյն և աստուածութեանն դանդաչեալ, կարևորապէս առ ի բաց բարձումն նորայոցն ցնորական, և երկուք բնութեամբք ճանաչել զՄիածին Աստուծոյ Բանն՝ ուսուցին, և զերկաքանչիւրն բնութիւն ներգործել ընդ միւսոյն կցորդութեան, զոր ինչ իւրն ունէր՝ ընկալան, զի ի զանազանութենէ ներգործութեանցն, զանազանութիւն բնութեանցն միոյն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ծանիցի։ Քանզի ի ներգործելոյն բնութիւնն ճանաչի, որպէս երանելիքն Կիւրղոս և Նիւսացոցն Գրիգորիոս ուսուցին ի բանսն իւրեանց։

Իսկ և վասն կամաց զճշմարտութիւնն ասել ոչ է դանդաղելի, որպէս և ոչ զայն պարզաբար և առանց քննելոյ իրաւացուցաք զերկուց կամաց ձայնն. ի ժամանակս մեր այսպիսի խնդրոյս շարժեցելոյ. յորժամ լռել առաջնորդաց եկեղեցւոյ Աստուծոյ ոչ էր կարողութիւն, այսպիսոյս ձայնի հրապարակագրութեամբ եդելոյ, յունայնավայելուչս տեսանել զմարմինս

եկեղեցւոյ Աստուծոյ կարողի։ Այլ նախ զի և ոչ սրբոց հարցն է անկուռ ճանապարհ երկուց կամաց ճառումն, և ապա վասն որոյ ձեռնարկեցինն, մի ներգործութիւն ասել Քրիստոսի, և ըստ զանխլութեան նմին ի ներքս բերեալ յառաջին և զգլխաւորն ներգործութիւնն մարդոյ, զիմացողականն ասեմ և կամեցողական, ոչ տեսանիլ ի նմա յառաջին զմերս ի Բանին Աստուծոյ առ ի բժշկութիւն և վերաստեղծումն, զոր պարտ էր և նախ քան զայլսն առնուլ նմա։ Որպէս յառաջագոյն ախտացեալ զմեղացն հիւանդութիւնն և զբոլորն մարդ ժանդացուցեալ, քանզի բնութիւն անմեղ և կամ անձնիշխան արար զԱդամ. իսկ զբնուստն Աստուած, որպէս սքանչելին Աթանասիոս ասաց։ Արդ կամեցողական զնոյն զմի Տէրն մեր ըստ երկաքանչիւրին բնութեան զոլ բարոզել ախորժելով, և ցուցանել թէ և զկամելն առեալ ըստ մարդկային մտաց, ոչ հակառակ իւր ստացաւ զայն, այլ այն բոլորն աստուածացաւ, անշեղելի գոլով առ մեզս բոլորովին. և աստուածանալոյն ոչ ի բաց բարձումն մուծեալ բնաւորականին կամաց, այլ զայն ի յայտնի կացուցեալ հաւաստեաւ, զոր ինչ և վասն նորին Փրկչին մարգարէն ասէ, թէ Նախ քան զգիտել մանկանն զբարի կամ զչար՝ անհասանելին ի չարութիւնն ընդրելով զբարին վասն փրկութեան ազգիս մերոյ զմահն կամաւորութեամբ հաճեցաւ։ Բայց ունէր բնաւորապէս և զչկամելն մեռանել վասն հրաժարելոյ մարմնոյն, ըստ ի սկզբանէ եդելոյ ի նմա ստացողէն զբնութիւնն զահն բնաւորապէս։ Զայսպիսիս ձայն, որպէս ասացի, ի հարցն իջեալ առ մեզ ընկալաք ոչ ընդդիմացումն ինչ խորհրդոյն ի ձեռն այսորիկ մուծանել ախորժեալք, մի լիցի, քանզի թէև տրտմեցաւ և անգիտացաւ, և առ մահն զչկամելն եցոյց ի ժամանակի չարչարանացն, այլ ըստ հաճութեան Բանին բնակեցելոյ ի մարմնին այսորիկ կամեցողականեաւ որ ի նորին մարմինն գործիւր, յորժամ ըստ որում մինչև կամէր տայր մարմնոյն զիւրսն ներգործել, որպէս և գրեալ է։ Քանզի բնութեանն բանիւ ստացեալ է զկալումն չկամելոյն զմահ բնաւորապէս, կազմեաց զնա երկիւղած ի մահուանէ, քանզի ոչ արդեւք էր ասացեալ ցնա սպառնալեաց բանիւ. եթէ Յաւուր յորում ուտիցէք ի նմանէ մահու մեռանիցիք. եթէ ոչ էր կազմեալ ի նմա զմահն ահագին զոլ։

Արդ և Տեառնն հոգի ըստ բնութեանն զչկամելն ունէր

առ մահն. իսկ ըստ տնաւրէնութեանն Բանի ամենևին կամեցողապէս և յարձակողաբար, ուստի և իւրոց աշակերտացն ասէ, Յանկանալով ցանկացայ ընդ ձեզ ուտել զզատիկս նախ քան զչարչարել իմ, այսինքն զվախճան խորհրդոյն։ Եւ առ չարչարանսն զկամաւորութեամբն զալ յայտնելով. և դարձեալ եթէ, Բաժակ մի ունիմ ըմպել, և զի՞նչ փութամ մինչև արբից զնա, և մկրտութիւն մի ունիմ մկրտել, և զի՞նչ փութամ մինչև կատարեցայց։ Արդ ի ձևի այսոցիկ ուսանիմք ըստ իմաստնոյն Կիւրղի թէ զբնաւորապէս չկամելն աստուածավայելչաբար ըստ մեզ զբնութիւնն ի Քրիստոսի կամեցողական արար։

Արդ՝ զասացեալս ամենայն վերստին ի ձեռն առեալ, և համառաւտ զմերոյս ասացուածոյս յայտնումն արարեալ, ասեմք, թէ Աստուած մարդ եղև, ոչ մարդ էառ. որպէս Նեստորի թուեցաւ. քանզի Բանն մարմին եղև և բնակեաց ի մեզ, ոչ ցնորիւք երևեալ և ոչ ստուերի տեսակաւ արարեալ զցուցումն, այլ բնութեամբ և ճշմարտութեամբ եղև մարդ, զի ի ձեռն պտղոյն բոլորն սրբեսցի մարդկանոյս ազգի զանգուած. և ունի զոր մատուցանէ վասն մեր, որպէս մեծ առաքեալն ասաց։ Ուստի անչարչարելի գոլով Աստուած, ոչ անարժան համարեցաւ չարչարելի լինել մարդ. և անմահ գոլով ընդ մահու աւրինակաւք լինել, զի իցէ նոյն ինքն չարչարեալ և ոչ չարչարեալ։ Չարչարեալ, զի իւրն նորա մարմին, զոր յարգանդի սուրբ կուսին և Աստուածածնին էառ, զբնութեանն անանգոսնելիս եցոյց կիրս, և զորս ի ժամանակի փրկական չարչարանացն ի խաչահանուացն ընկալաւ տանջանս։ Իսկ ոչ չարչարեալ, զի ոչինչ յաստուածութեանն բնութիւն կրէր, և ի չարչարելն կամաւորութեամբ սրբոյ մարմնոյ նորա։ Արդ և ի խաչին էր մարմնապէս, և եդեալ զանձն իւր յինքենէ ըստ իշխանութեան իւրոյ, որպէս և ինքն Տէրն ասաց, և մեռեալ ելեալ մարմնոյն, և ոչ միոյ ի նոցանէն որիշ էր աստուածութիւնն, այլ և բոլոր էր յանշունչ մարմնին որ կայր ի նոր գերեզմանին. և բոլոր էր ի հոգւոջն որ կայր ի սիրտ երկրի. որով և որոց ի պահեստի հոգւոցն երթեալ քարոզեաց, որպէս գլխաւորն առաքելոցն ասաց։

Արդ՝ մի՛ որ գայթակղեսցի ի մեզ պատճառելով զպատճառս մեղաց և մի զեկեղեցի Աստուծոյ որ ի մեզ հեգնեսցէ, որպէս անջատումն և որոշումն աւանդելով Քրիստոսի խորհրդոյն,

և բառս ինչ ի սրբոց հարցն մերոց հատանելով և զողանալով չարակամաբար, ժողովեսցէ որ ինչ ճշմարտութեանն բան ոչ կացուցանէ յանդիման և առաւելապէս որովք զերանելին Լեւոն Հռոմայեցւոցն եղեալ նախագահ, և զնորայսն բանս ոմանք ընդ գայթակղութեամբ առնել ի նանիր և ոչ իրաւացի, զկնի այսորիկ թղթոյ զնոցա վկայութիւնս կատարեալ իմացուածով յառաջ բերցուք, որովք և ուղղափառութիւն նորա յայտնի լիցի, և որովք ախորժեն Նեստորի համախոհ ցուցանել զնա՝ ամաչեսցեն։ Իսկ եթէ ինչ ի Քրիստոս սէրդ ձեր ընդդիմասցի զրեցելոցդ ի մէնջ, մի՛ դանդաղիցիք ի ձեռն թղթոյ և զթուեցեալսն ձեզ բարւոք զոլ ընդունել. և յաղագս երկբայեցելոյն խնդրել բարւոք ընդրութեամբ պատասխանատրութիւն, քանզի պատրաստ եմք առ այս ըստ առաքելականի վարդապետութեանն։ Վասն զի և մեծն Աթանասիոս ասէ, Որք մեկնեն զոր ինչ ասենն, ոչ ընկենուլ ի բաց, այլ և ընդունել արժան համարեցաւ, քանզի այսպէս ասաց ի թղթին իւրում որ առ Եւսեբիանոս և Ղուկիփերա, և առ որս ընդ նոսայն։ Արդ այսոցիկ այսպէս խոստովանելոցս աղաչեմք զձեզ, զոր այսպէս խոստովանին և մեկնեն զբառսն զոր ասենն մի՛ դատապարտել, և մի՛ առանց քննութեան ի բաց ընկենուլ, այլ յաւէտ աղաչելով և աղերսելով յանկուցանել։ Արդ գիտելով եթէ յահեղ ատենին Քրիստոսի, ուրանաւր ամենայն բանք և գործք, այլ և որ ինչ ի մտածութիւնս մեր են, քննեսցին բանքս մեր այսոքիկ։

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՅՆ՝ ԶՈՐ ԳՐԵԱՑ ՏԷՐ ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ՍԻՒՆԵԱՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ, ԱՌ ՏԷՐ ԳԵՐՄԱՆՈՍ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊԱՒԼՍԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏՆ, ՈՐՔ ԵՐԿՈՒ ԲՆՈՒԹԻՒՆՍ ԵՒ ԵՐԿՈՒՍ ՆԵՐԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՍ ԵՒ ԵՐԿՈՒՍ ԿԱՄՍ ԽՈՍՏՈՎԱՆԻՆ ՏԵԱՌՆ ՄԵՐՈՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ, ԵՒ ՈՐՔ Ի ԿԵՆԴԱՆԱՐԱՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆ ՋՈՒՐ ԽԱՌՆԵՆ, ՀԵՏԵՒԵԱԼՔ ԺՈՂՈՎՈՅՆ ՔԱՂԿԵԴՈՎՆԻ։

Յոքնապատիւ հռչակելի փառաւորութեամբ յառաքելականդ ժամանեալ ծայրագոյն նախագահութիւն, Տէր Գերմանոս, վերատեսուչ հոգւոց մեծանուն և թագաւորական քաղաքիդ Կոստանդնուպաւլսի և տիեզերական հայրապետի։

ԶՔրիստոսի խաղաղութիւնն առբերելով մեզ աւրինակ բարեպաշտութեան և առ միմեանս կապակցութեան հոգևոր սիրոյ և միաբանութեան հաւատոյ ներգրաբար բացայայտութեամբ ի ձերմէդ ընկալաք մեծանձնութենէ, որպէս մոլորելոց զհետ ընթացեալ մեզ, ըստ աւրինակի քաջ հովուապետին ի վերայ լերանց զկորուսեալն խնդրելով. և յաւէտ յիրաւի։ Զի զսիրելոյն ի ճշմարիտ սիրողէն՝ փոխանորդեալ զաթոռ հայրապետութեանդ հետևաբար զնորին աւրինակ սիրոյ հաղարապետութեանդ, և՛ ունել ճշմարտապէս և՛ քարոզել ձեզ հաւատամբ ոչ միայն նամեսական և մերձակայիցդ, այլ և բացականաց տարակացելոցն, նաև ուր ոչ անուանեցաւ Քրիստոս, զի դոյն իսկ կոչեցարուք հաշտեցուցանել Քրիստոսի զամենեսեան ընդ Աստուծոյ ի պարծանս ձեր յաւուրն Քրիստոսի, զի յերևել ճշմարիտ հովուապետին զտանիցիք անթառամ պսակացն հաղորդ։ Իսկ մեք նուազունք յազգ բացագոյն տարորոշեալք յոլորտս հիւսիսային ալեաց, և ոչ յոլով դեգերանաւք տեղեկացեալ իմաստութեանն ներանձնական կրթութեանն մակածութեամբք, և ոչ

բարձրայաւնական վարժից գործական և տեսական ճարտասանութեանն ճեմարանին ներհուն, նաև վերջացեալք ի գործատնութենէ երկասիրութեանն, և զանխլացեալք կոչղին ձայնի ի հոգևորականն պղծի, զրկեալք ըստ ժամանակին և յառաձնական տաճից գծագրութենէ՝ որով զանգեալն մարթէաք գիտել. և զներկայս ապագային թողուլ առ ի յիշատակ, անճառանչ աղցաղչաւ և անլոյս տառերաւ պարփակեալ նստէաք ի խաւարի դիւցազանցն տաճից և ջաշանցն հեթանոսականաց, հնազանդեալ ծառայէաք արարածոց և ոչ արարչի, զառնաշուն հողմոմն ձմեռայնոյ պղեալք անհաւատութեամբ, անբաժք ի պըտղոյ աստուածային արդասաւորութեանն։ Իսկ յորժամ քաղցրութիւնն և մարդասիրութիւնն Աստուծոյ կամեցաւ ծագեալ ի մեզ զարդարութեանն արեգակն և զհարաւ քաղցրաւոյց վարդապետութեան Քանին կենաց ծաւալեցոյց, ելոյծ գկարծրութիւն սառամանեացն ի սրտից մերոց, և վարձկանեցոյց զմեզ Թէպէտ հապիւ և անագան ուրեմն, սակայն մեծասաննելորդ ժամուն հաղորդեալք, կոչեցաք ի կոչումն սուրբ ի ձեռն խաւտովանողին Քրիստոսի սրբոյն Գրիգորի, որ սքանչելագործ զաւրութեամբն Աստուծոյ ընդ ամենայն երկիր եւ գրարբառ իւր, և մեծաւ հանդիսիւ չարչարանաց պսակաստութիւն նեղութեանն Քրիստոսի ի մարմնի իւրում ելից, և իբրև զորդիս սիրելիս վերստին կոչեաց զմեզ ի մահուանէ ի կեանս, ընծայելով երկրորդումն սրբոյ Երրորդութեանն, զոր ի դէպ է ասել, եթէ մեզ գրանն կենաց, ընդ որ հայեցար և տեսար և խոստովանիմք և երկրպագեմք։

Եւ յետ այսորիկ յաստուածարեալ մեծի ժողովին Նիկիոյ որ ի քաղաքին Բրիտոսի ՅԺԸ. իցն զտեալ խոստովանականիցն մեր սուրբն Առիստակէս, շառաւիղն ըստ մարմնոյ և հոգւոյ սրբոյն Գրիգորի, առեալ յԱստուծոյ գլուխն կենաց եւ մեզ գնոյն սահմանաւոր գրով գոր ունիմբս առանց յաւելման և պակասութեան, նոյնպէս և գժողովն որ ի Կոստանդինուպաւլիս որ ի կործանումն Մակեդոնի, և գնեփեսոսին որ ի լուծումն Նեստորի, ընկալաք որպէս հիմն կենաց և առաջնորդ ճանապարհի առ Աստուած, և այսպէս ներփառական առաստութեամբ ըստ տիեզերական երիցն ժողովոց ի մի բերան փառաւոր առնեմք զԱստուած։ Իսկ գժողովն Քաղկեդոնի, վասն զի ոչ ըստ սրբոց նախնեացոյց վարդապետացն տեսանեմք ասացեալ, ոչ ընդունիմք։

Եւ վասն զի ընկալաք մեղադրութիւն ի ձէնջ ի ձեռն Ստեփանոսի քահանայի բանիւ և գրով, եթէ ընդէր զանաւրէնութենանդ պատառէք պատմուճան, որ է մի հաւատն ի Քրիստոս, գոր համարձակագոյն ասացուք, եղիցի գործոզացն վարձն ի Տեառնէ, և վախճան նոցա յայրումն ո՞ր և իցէ։ Եւ վասն զի երդմնեցուցէք զմեզ թէ գոր արժանի ընդունելութեան համարիմք ի գրեցեալդդ խոստովանեցէք, և զոր հակառակ ճշմարտութեան կարծիցէք գրեցէք առ մեզ։ Արդ թէպէտ և ոչ զեղեկագիր յարմարութեամբ սաորոգութեան կարացար չարագասել ըստ ձերում արհեստագիտ վսեմախոհ վերատուութեան, սակայն գանաեանելի մեր սրտի խորհուրդ մակերևապէս ընթադրութեամբ յանդիման կացուցցուք գերազդնդ ձեր վարդապետութեան՝ որ ունի պյսպէս։

Ջնախակարդեալ ի մատենիս ձերում, գերկոտասան գլուխըս բանի գերանելոյն Կիւրղի Եգերսանդրացւոյ, ըստ սրբոյ առաքելոյն հրեղէն լեզուաց աստուածխաւսութիւնն նախատաւսեմ և խոստովանիմք։ Իսկ առ ի ձէնջ ասացեալս, վասն զի գանխլաբար յինքեան բերէ գնեստորի չար մտածութիւնս, ասելով երկուս բնութիւնս և երկուս ներգործութիւնս և երկուս կամս, և զի պատճառէբ եթէ եւտիքէս մի բնութիւն ասաց չըփոթեալ խառնակութեամբ, հարկաւորապէս գրեալ Լեւն Հռոմայեցի առ ժողովն Քաղկեդոնի, ասել երկուս բնութիւնս, և առանձնապէս կիրս նոցին։ Զինչ բան պղտոսիկ անտեղագոյն յաղթութիւն, չարիս գչար բժշկել կամելով, և թիւրութեամբ գթիւրութիւն ուղղել. որ ոչ յայլ և ոչ յայնեակ առաք հրաման խոտորել, այլ գմիչնն գնալ արբունական պղտոպ։ Եւ ոչ գի Սարելիոս և եւտիքէս չփոթաբար միաւորեն, հարկ է գի արիոսաբար և նեստորաւրէն բաժանեսցուք, այլ գերկոսեանն ի բաց վարել կոդմանս իբր պսպականիչս հաւտին Քրիստոսի, և գնոյն ինքն գաւանողիչս երկուց բնութեանց, և ընդգէմ գնալ նոցա պատգեալն ի սրբոց վարդապետացն, որ և գեւտիքէսին պատանձեցուցանեն գրարանութիւն, և գերկուցն ժողովումն մի բնութիւն սահմանեցին։ Քանգի սուրբն Աթանասիոս Աղեքսանդրացոց եկեղեցւոյն գերատեսուչ յառ Ապոլինար թղթին, մի բնութիւն Աստուծոյ բանին մարմնացելոյ՝ ասաց։ Զսոյն և հետեւող նորին մեծն Կիւրեղ յորժամ եհարց գնա Սուկենսոս եպիսկոպոս Դիոկեսարիոյ բազարին, թէ պարտ է երկուս բնութիւնս ա-

սել Բանին մարմնացելոյ թէ մի. և նա յայտնապէս գրով պատասխանի առնէ թէ, յետ միաւորութեան ոչ անջատեմք զբնութիւնսն ի միմեանց, և ոչ յերկուս որդիս հատանեմք զմին և անբաժանելին, այլ մի ասեմք, և որպէս հարքն ասացին, մի բնութիւն Աստուծոյ Բանին մարմնացելոյ։ Ահաւասիկ յայտնապէս, որք երկուս ասեն բնութիւնս որոշեն զբնութիւնսն և յերկուս որդիս հատանեն, որպէս յայտ է ի հարցմանէդ և ի պատասխանւոյդ։ Եւ դարձեալ յերկրորդ թղթին առ նոյն Սոկենոս. Այլ ասեն, ասէ, հակառակորդքն թէ մի բնութիւն է մարմնացելոյ բանին Աստուծոյ, հարկ է ամենայնիւ շփոթումն ընդունել և խառնակումն, որպէս ծախեցելոյ և ի ներքս զոգացելոյ մարդկայնոյն բնութեան. և անգիտացան դարձեալ որք զուղիղսն թիւրեն, եթէ ըստ ճշմարտութեան է մի բնութիւն բանին մարմնացելոյ։ Եւ դարձեալ նոյն Կիւրեղ գրէ առ Եւզոգիոս քահանայ. Արդ եթէ ասեմք, ասէ, միաւորութիւն, խոստովանիմք թէ մարմնոյն հոգեւորի իմանալոյ և Բանին, սակայն զմիութիւնն խոստովանեցելոյ, ոչ ևս մեկուսին ի միմեանս միաւորեալքն, այլ մի որդի այնուհետև, և մի բնութիւն նորա։ Եւ դարձեալ գրէ առ Թէոդոս թագաւորն բարեպաշտ, Թէպէտ և ի զանազանից, ասէ, և յաննմանից եկեալ առ միմեանս բնութիւնք, մի Քրիստոս, մի Որդի, մի բնութիւն խոստովանելի հանդերձ առեցելովն։ Զնոյն գրելով և առ Ակակիոս եպիսկոպոս Մելիտինեայ, Հետեւելով, ասէ, ամենայն ուրեք աստուածայնւոյն գրոց՝ ի սրբոյ կուսէն առնուլ զմարմինն հաստատեմք այսուիկ. յորոց ենն մինն և միայն որդի և Տէր Յիսուս Քրիստոս երկուս բնութիւնս միաւորեալ ասեմք. իսկ յետ միաւորութեանն որպէս ի բաց բարձելոյ յերկուս հատմանս մի զոյ հաւատամք զՈրդւոյ բնութիւն։ Ահա գոյցք յայտնիք, թէ հակառակաբար ունին ի ձէնջ ասացեալքս առ սրբոցն հարանց դաւանութիւն։

Դարձեալ տեսցուք և յաղագս երկուց ներգործութեանցդ, զոր համբաւէք, թէպէտ և նախ զկամսն ասելի է, և ապա զներգործելն, այլ վասն զի այս կարգեալ էր ի մատենիս ձերում ըստ այսոցիկ և զպատասխանիս ընկալարուք։ Ասէք սահմանել Ղևոնի, ժողովոյն Քաղկեդոնի, զոր և գրեցէքս առ մեզ, թէ և ներգործէ երկաքանչիւր բնութիւնն ի նոյն հաղորդութեամբ։ Եւ անուանեալն ի ձէնջ վեցերորդ ժողովն, դարձեալ հաստատեն զնոյն սահման թէ երկաքանչիւրն բնութիւն կամի և ներ-

գործէ, զկամելն յաւելին յասացեալն Ղևոնի։ Եւ այժմ դարձեալ գրէք թէ, մի և նոյն երբեմն որպէս մարդ ներգործէ, և երբեմն որպէս զԱստուած, որովք գրեթէ, մարտ եդեալ ընդ միմեանս պատերազմին ասացեալքս ի ձէնջ, քանզի այլ է ըստ երկաքանչիւրոյն ներգործել, և այլ երկաքանչիւրի զիւրաքանչիւրսն, զի մին հակառակիցէ և երկուց իշխանականաց կամ դիմաց, և միւսն միոյ, և որպէս կամեսցի միով իշխանութեամբ ներգործել։

Արդ տեսցուք և յաղագս այսորիկ զառ ի սրբոց հարանցն ասացեալ վարդապետաց։ Ասէ երանելին Աթանաս ի չորորդ ճառին առ Արիանոսսն, Եւ բանն զմարմնոյն բարձեալ ունէր զտկարութիւնս որպէս զիւրոյ, քանզի նորա էր մարմինն, և մարմինն գործակից աստուածութեանն գործոց զի նովաւ լինէր. զի Աստուծոյ մարմին էր։ Եւ յետ սակաւուց. Քանզի թէ Աստուծոյ Բանին գործք ոչ ի ձեռն մարմնոյն էին եղեալ, ոչ արդեւք էր աստուածացեալ մարդ։ Եւ յետ այլոց. Քանզի զգործս հաւր ի ձեռն մարմնոյն գործէր։ Եւ դարձեալ նոյն գրէ առ Դեղփոս եպիսկոպոս և խոստովանող. Քանզի զձեռն ձգեալ, ասէ, Բանին յարոյց զոր ի ջերմութենէն էր ըմբռնեալ. ձայն արձակեալ յարոյց զՂազարոս։ Եւ Գրիգոր Նիւսացւոցն եպիսկոպոս յերրորդ ճառին որ ընդդէմ Եւնոմիոսի, Քանզի ներգործէ, ասէ, որպէս ճշմարիտ Աստուած ի ձեռն իւրոյն մարմնոյ զամենեցունց փրկութիւնն, որպէս զի ձայնին կամ գործոյն մարդկաւրէն եկելոյ յառաջ. իսկ ի ներքուստ թագուցեալն իմանի զաստուածութիւնն ցուցանել։ Գրէ և Յուլիոս եպիսկոպոսապետն Հռոմայ, ասէ, Ոչ մի անջատումն Բանին և մարմնոյ նորա, բերի յաստուածային գիրս այլ է մի՝ անձնաւորութիւն, մի ներգործութիւն, մի դէմ, բոլոր Աստուած և բոլոր մարդ։ Նոյն ինքն և Յովհան Ոսկեբերան ի ճառին յորում եթէ՝ եկաց յաղաւթս ի լերինն, և ի կոչումն առաքելոցն ասէ. Միոյ զաւրութեամբն ներգործութեամբ զբազմատեսակ ախտս չարութեանն բժշկեաց և յետ սակաւուց ասէ, Զանազան զսքանչելիսն ի ձեռն միոյ ներգործութեանն լնլով։ Եւ Կիւրեղ Աղեքսանդրացի ի Մատթէոսի աւետարանին մեկնութեան այսպէս գրէ. Ընդ իւր միաւորեաց զմարմինն որպէս ոչ է ասել ընդ Հաւր և ի Հաւրէ Աստուած բանն, և յիւր կազմեալ զնա ներգործութիւն բնաւորական, և մարմին պահեաց վասն ծնանելոյն ի մարմնոյ, և լցոյց աստուածավայելուչ ներգործութեամբ և յիւրն եհան փառս

Նորին յերկուս կոյրսն. Եւ բժշկէ ձեռին մերձաւորութեամբ և ներգործութեամբ լի զոլ զիւր մարմինն ցուցանէ։ *Նորին ի բժշկութիւն զոքանչին Սիմովնի.* Քանզի բժշկեաց որպէս զԱստուած, զիւրոյ ձեռինն հպումն շնորհեալ անկելոյն ի մահիճսն. և վասն զի՞նչ պատճառի, զի զիւրոյ բնութեան աստուածութեան ասեմ միազաւր ցուցցէ զիւրն մարմին ի ներգործութիւնսրն։ Դարձեալ ասէ, Կարող զոլ զամենայն ինչ բանիւ ներգործել, վարի և թքովն, զի ծանիցուք թէ և մարմին նորա զամենայն ունէր զներգործութիւն զկենդանարար Բանին, և լուսաւորութեան առիթ լինի ի ձեռն սուղ ինչ մերձաւորութեան, քանզի մարմին էր լուսոյն ճշմարտի։ Եւ նոյն Կիւրեղ ասէ ի գիրս պարապմանցն. Եւ միաւորեալ միանգամայն մի համարեալ ընդ մարմնոյ իւրացուցեալ զնորայսն միաւորեալ և իւր ընդ նմա զիւրոյն բնութեանն ներգործութիւն։ Եւ արդ բաւական համարիմք զասացեալսս առ ի յանդիմանութիւն որ զերկուսդ քարոզեն ներգործութիւն հակառակ սրբոց վարդապետացն. զի ահաւասիկ զաստուածագործութիւնսն և զմարդկաւրէնագոյնսն միոյ և նորին Բանին Աստուծոյ ներգործութիւն ասեն հանդերձ մարմնովն։

Դարձեալ զերկրորդս առ ի ձէնջ գրեցեալ առցուք բան՝ Ասէք երկուս ունել կամս Քրիստոսի՝ աստուածային և մարդկային, և դարձեալ ասէք եթէ, զբոլորն աստուածացեալ ասեմք, զմարմինն և զհոգին և զմիտսն, և առնուք զասացեալսն ի սրբոյն Կիւրղէ, եթէ յորժամ կամէրն տայր թոյլ մարմնոյն զիւրսն կըրել, որ անհնար է այսոցիկ՝ ի միում լինել անձին, զի եթէ հարկաւորապէս դնէք երկաքանչիւրն բնութեան, կամել և ներգործել զիւրաքանչիւրսն, ապա ոչ էր աստուածացեալ բոլորն, այլ տակաւին ևս թշնամութիւն ունէր ի մարմնին, զի յորժամ առնէաք զկամս մարմնոյ և զմտաց, էաք արդարև որդիք բարկութեան որ ոչ և Պաւղոսի ծառայական բնութեանն հաւասարեցուցանէք զազատն որ փոփոխմամբ զմիտս Քրիստոսի ստացաւ։ Իսկ եթէ աստուածացեալ ասէք զբոլորն և ի մեր փրկութիւն տնաւրինաբար միով իշխանականաւ թողացուցանէր մարմնոյն զիւրսն կրել զանանգոսնելի կիրս, յայտ է թէ զաստուածայինն միայն յայտ առնէք զկամս, զվեհագունութեամբ յաղթողն։

Արդ տեսցուք յաղագս այսոցիկ զասացեալսն ի սրբոց վարդապետացն։ Ասէ յաղթող սպառազէնն Քրիստոսի Աթանասիոս ի ճառին որ յաղագս յայտնութեան Փրկչին, Վասն այսորիկ եկն Բանն՝ Աստուած գոլով և առաջնոյն մարդոյ արարչագործ, լինել մարդ ի կենդանագործութիւն մարդկան, ի բաց բարձումն անիրաւի թշնամւոյն, և ծնաւ ի կնոջէ, յառաջին ստեղծուածն զմարդկայինս կերպարան ինքեամբ հաստատեալ ցուցմամբ մարմնոյ առանց մարմնականաց կամաց և խորհրդոց մարդկայնւոց. ի պատկեր նորոգութեան, քանզի կամքն աստուածութեանն միայնւոյ, վասն զի և բնութիւնն բոլոր բանին ցուցմամբ կերպի մարդկայնւոյ մարմնոյ։ Եւ դարձեալ Ոնորիոս եպիսկոպոսապետն Հռովմայ գրէ, Քանզի թէ էր, ասէ, ծանուցեալ ոչ արդեւք զՏէր փառացն ի խաչ հանէին, որ և յայտ է թէ աստուածութեանն ոչ ի խաչ ելանել էր հնար, և ոչ զչարչարանացն զմարդկայնւոց զփորձ առնուլ. թէ զայսոսիկ կրէր, այլ վասն անպատմելւոյն միաւորութեան, մարդկայնւոյն և աստուածայնւոյն բնութեան, վասն այնորիկ և Աստուած ասի չարչարել և մարդկութիւնն յերկնից իջանել ընդ աստուածութեանն, ուստի և մի կամս խոստովանիմք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ *Նորին յետ այլոց:* Քանզի կամք այլ և այլ հակառակ ոչ եղեն Փրկչին։ Վասն զի ի վեր բան զաւրէնս մարդկայնւոյս բնութեան ծնաւ, թէ և գրեալ է, Ոչ եկի առնել զկամս իմ, այլ զառաքչին իմոյ, և ոչ որպէս ես կամիմ, այլ որպէս դու կամիս Հայր։ Ոչ են այս, այլ և այլ կամաց, այլ ըստ առեգելոյն մարդկայնւոյն տնաւրէնութեան, այսոքիկ վասն մեր ասացան, զոր ետ աւրինակ բարի վարդապետն զի զհետ շաւղաց նորա հետևեսցուք, և ոչ ընդ իւրն իւրաքանչիւր որ, այլ յամենայնի յաւէտ Տեառն նախապատուեսցին կամք, և այսոքիկ այսք են։ Իսկ զանճառ միաւորութիւնն և զաստուածանալն մարմնոյն զնոյն ինքն ի ձեռն առեալ զգիրս Պարապմանց սրբոյն Կիւրղի, զի առաւելն նմա փոյթ եղև զայսոսիկ քննել ընդդէմ Նեստորի և նմանից նորա, և զգիրս Գանձուն զառաջինն և զերկրորդն, և զոր թէ մի է Քրիստոս, և զթուղթսն որ առ բարեպաշտ թագուհիսն, և ի բազում յայլ թուղթս զոր յառաջագոյն նշանակեցաք վկայութեամբք, յորում զանխառնունսն խառնեալ անշփոթաբար ցուցանէ, և մի բնութիւն սահմանեալ բանին մարմնացելոյ։ Եւ Գրիգոր Նիւսացի յերկրորդում գիրսն որ ընդդէմ Եւնոմիոսի. Քանզի մեր, ասէ, զմարմինն որով զչարչարանսն ընկալաւ, ընդ

աստուածային բնութիւնն խառնեալ. զայս ասեմք արարեալ ի ձեռն միաւորութեանն, որ ինչ է առողն բնութիւն եւ նոյն գրէ առ Թէոփիլոս եպիսկոպոսապետն Աղեքսանդրի. Թէ ամենայն որ ինչ տակաւ եւ մահկանացու բնութեանն էր խառնեալ ընդ աստուածութեանն, եղև որ ինչ է աստուածութիւնն: Եւ Գրիգոր Աստուածաբան ի Պասեքին ճառի. Կատարեալ, ասէ, զԲրիստոս ոչ Աստուածութեամբն միայն, քան զոր ոչինչ է կատարելագոյն, այլ և զմարդկութեանն առնելոյն աստուածութեամբն և Եղելոյ որ ինչ էաւծն: Եւ Բարսեղ Կեսարացի զբոսաներորդ երրորդ սաղմոսն մեկնելով ասէ, Կարողակից արար զմարմինն Հոգեզէն աստուածութեանն, ի մի զաւրութիւն միացոյց, և ի մի աստուածութիւն ժողովեաց:

Իսկ զի՞արդ է ծննդեանն յեղանակ, կամ ո՛րպէս ունին առ միմեանս իբր յաստուածային իրազործութենէ յաղթեալը, ոչինչ յանզգնեցան Հարցափորձել, առաւել քան զոր Հոգին սուրբ ևս բարբառել, միայն զաստուածային ծնունդն խոստովանելով, և զորպէսն սրանչելագործին թոյլ տուեալ զիտել իրրև զԱստուծոյ խորհուրդ. ընդ որ և զարմացեալ Աստուածաբանն Գրիգոր, ասէ, Ո՞վ նոր խառնմանն, նորաձև առնչն բնութիւնքն: Եւ Գրիգոր Նիւսացւոյ եպիսկոպոս ընդդէմ Եւնոմիոսի յերկրորդ գիրսն ասէ. Անճառելի բնութեան ծնունդ ի վերայ ինրեան ի ձեռն կուսին նորաձևեալ, զոր ոչ որ յայսքան ապա մարդկան զիտաց, բանզի ոչ ի ձեռն ծանութեիկ և սովորական բնութեամբ ճանապարհաց երևեցաւ ի մարդկանս կենցաղումս, այլ այլանման իմն և առանձնապէս: Եւ Դիանեսիոս Արիսպագացի աշակերտն Պաւղոսի զորոյ աչաւք տեսեալ զԲրիչէն, ասէ պատուհիրէն, առաջին եղեալ եպիսկոպոս Աթենացոցն, գրէ առ Գայիոս սպասաւորն Պաւղոսի. Զառ ի թագնութենէ դերազոյին ի մերս երևելոյ, մարգկաւարէն լինելով զալն. թագուն է և յետ երևելոյն. կամ զի և աստուածայնազոյնս ասացից գերևելն, քանզի և այս Քրիստոսի անպատ է, և ոչ մերոյ բանի կամ մտաց է հպելի խորհուրդ նորա, այլ ճառելով անճառելի մնայ, և գիտելով անգիտելի: Եւ զարձեալ ի չորրորդ թղթին որ առ նոյն Գայիոս գրէ, Եւ զի միանգամայն ասացից, ասէ, ոչ մարդ էր Քրիստոս. ոչ որպէս ոչ մարդ, այլ որպէս ի մարդկանէ, անգր քան զմարդիկ և գերազոյն մարդ. ճշմարտապէս եղեալ մարդ, և ապա ոչ բուռ Աստուծոյ

պատուածայինն ներգործեալ, և ոչ զմարդկայինն ըստ մարդոյ, այլ պրացելոյ Աստուծոյ. նոր իմն աստուածպրական ներգործութիւն ընդ մեզ կենցաղավարեաց:

Արդ՝ ո՛վ նախապատուեալը բնական և պետահոհութեամբ առլցեալը, խոնարհեցարուք վասն Քրիստոսի և առ մեր նուաստութիւնս, զի և զանտոհմս և զարհամարհեալս և զոչինչս ընտրեաց Աստուած: Եւտուբ մեզ բանս, ընկալարուք զդարձուածս բանիս, և տուք տեղի պատասխանւոյ զինչ արժան է. ձեզ լսե՛լ, թէ աստուածային խորհրդածուացս պատճիկ, եւ ո՛չք պատճիկ Հրեշտակապետն Գաբրիէլ որ Մարիամայն աւետարանեաց, Որ ծնանելոյն է ի բէն, ասէ, սուրբ է, և որդի բարձրելոյն կոչեսցի, ոչ եթէ բնութիւնն որ ի նմա, այլ որ ծնանելոյն է ի բէն, նա փրկեսցէ զժողովուրդ իւր ի մեղաց իւրեանց: Առ Հովիւան, Ծնաւ, ասէ, պատճառ ձեզ Փրկիչ, ոչ եթէ բնութիւնն ի ծնիցելումն, այլ որ ծնաւն: Մեծն ի ծնունդս կանանց Յովհաննէս, որ հրաժարէր ի չիշխելն մերձենալ և գնել զՀոգեզէն այն ի վերայ ամենակատար գագաթան նորա, զոր հուրն ճանաչէր՝ անմերձենալի հրեշտակայ, յոր մտատեսն յուցանէր՝ թէ Ահա Քրիստոս գառն Աստուծոյ, որ բառնայ զմեղս աշխարհի. ոչ եթէ բնութիւնն որ ի սմա, այլ զոր տեսանէր: Պետրոս՝ գլուխ առաքելոցն, որ հարցմանն պատասխանի, զՊրգին ևս Աստուծոյ գաւանեաց, ոչ եթէ բնութիւն՝ որ ի բեզ, այլ թէ, գու ես որդի Աստուծոյ, որում վրկայեաց փրկիչն, թէ Հայր իմ որ յերկինս է յայտնեաց քեզ զայդ, և երանեաց զնա: Պաւղոս, Ըստ մարմնոյ՝ որ է ի վերայ ամենեցուն Աստուած: Աշակերտն՝ զոր սիրէրն Յիսուս տայ աւետիս աշխարհի, թէ Ընդ որ Հայեցարն և տեսարն, նա է Ճշմարիտ Աստուած, և կեանք յաւիտենականք, ոչ եթէ բնութիւն՝ որ ի սմա, այլ սա զոր շաւշափեցաք ձեռաւք մերովք: Թովմաս կիզոյն շաւշափէր և գձեռս և զոտս, և զտեղիս բևեռացն տեսանէր, ոչինչ միջոց արկ վիրաւորեալ մարմնոյն և աստուածութեանն, այլ Համանդամայն Տէր և Աստուած խոստովանեաց զնա, ոչ բնութիւն ի նմա, այլ զոր շաւշափէր: Եւ Փիլիպպոս՝ որ պետութիւն Հաւր պահանջէր ի Տեառնէ, յուաւ, թէ Որ ետես զիս՝ ետես զՀայր: Եւ զի՞նչ ասեմք թէ մարգարէք և առաքեալք, որոց նոյն ինքն առանձնաւորութիւն զիմաց սրբոյ Երրորդութեանն Յորդանան երևեալ՝

ցուցանեն զճշմարտութիւնն։ Որդի մարմնացեալ մկրտի։ Հոգին սուրբ իջանէ և հանգչի ի վերայ փառակցին իւրոյ՝ զոր մկրտէրն Յովհաննէս, Հայր ի վերուստ ճշմարտէ, թէ Դա՛ է որդի իմ սիրելի, ոչ եթէ բնութիւնդ որ ի դմա, այլ թէ դա, որ առաքեցիդ ի նմանութիւն մարմնոյ մեղաց, որ երևեցաւդ անարգ նուազեալ, որոյ վիրաւքդ բժշկեցայք, որով ընկալայք զփրկութիւն ի ձեռն արեան դորա, և զթողութիւն մեղաց մարմնով դորա։ Դա՛ է Միածինն իմ, զոր վասն փրկութեան աշխարհի ետու. ոչ եթէ զբնութիւնդ որ ի դմա, այլ թէ դա՝ զոր տեսանէքդ։

Եւ արդ։ ո՞ւստի ձեզ այդ, և ո՞վ եղև զտակ նորոգ և անզիր բնութեանցդ, կամ առժամայն Աստուծոյդ. թէ պարտ իցէ ասել, զոր փորձէքդ ի ներքս մուծանել, երկրպագակից առնել համագոյի և սրբոյ Երրորդութեանն, զոր ոչ առնուն յանձն եկեղեցիք Քրիստոսի, որք համարձակութեամբ քարոզեմք մարմին և արիւն Աստուծոյ, որով և փրկեցաք իսկ. զի ոչ պատգամաւոր որ և ոչ հրեշտակ, այլ ինքնին Տէր փրկեաց զմեզ, զոր դուք այլոյ իմն բնութեան համարիք, զհացն կենդանարար զմարմինն Քրիստոսի, զոր ետ վասն կենաց աշխարհի։ Արդ եթէ ձեզ այլ իմն յայտնեցաւ այժմ ծածկեալ խորհուրդ և բազմապատիկ իմաստութիւն Աստուծոյ, արարէք և զմեզ խելամուտ, թէ արդարև մոլորե՞ալ իցեմք, զի զայսոսիկ զիտել մեզ իբր ափով զջուրս ծովու չափել, և թզաւ զերկինս՝ հանդիպի, և ափ ի բերան եղեալ ընդ արդարոյն Յովբայ առ հարցաւղն առ նա զանճառելիսն։ Ասացէք մեզ, զծննդեանն յեղանակ. զի՞արդ խառնեցան տնժամանակն և ընդ ժամանակաւն. զի՞արդ բոլորն ընդ Հաւր և յորովայնի կուսին, զի՞արդ մարմինն սուրբ որ ի Մարիամայն յոսկերաց և ի ջղաց կարծրացեալն շարադրեցաւ և միացաւ, և թուեցաւ ի պարզ և ի նուրբ և յանյաւդ բնութիւնն սրբոյ Երրորդութեանն, ոչինչ արարեալ յաւելումն կամ թիւ, յոր ոչինչ խառնի եղական բնութիւն ամենևին. կամ զի՞արդ քանակութեամբ չափեալ մարմնովն աթոռակից Հաւր ասի և զերկինս և զերկիր լնուլ։ Զկտիցի՞ արդեւք մարմինն ընդ աստուածային անբաւութեանն, կամ թէ անփոփեսցի՞ աստուածութիւննն ընդ մարմնոյն պարունակութեամբ. կամ թէ որպէս մեք յաստուածային ճառագայթիցն մասամբ վայելեալ յաստուածային զաւրութենէն փառաւորիցի.

Զայսոսիկ ստոյգ զիտակաւ յանդիման կացուցէք մեզ։

Իսկ եթէ զանգիտութիւն խոստովանիք, իբրև ի խորոց Աստուծոյ յաղթեալք. յայլ փոխեցայց հարցումն։ Զինչ իցէ այժմ երկաքանչիւր բնութեանն, զոր ասէք, ներգործութիւն և կամս. զի թէ այժմ ոչ ունիցի, աւելորդ և զաւտարի ուրեմն ունէր, և այժմ եկն ի կատարելութիւն, զի ընկէց յիւրմէ և կամ ըստ Մարկեղեայ Գաղատացւոյ ի յարեգակն եդ և կամ յաւդ ցնդեցաւ և լուծաւ, և զտաւ փոփոխելի։ Այլ ինքն իսկ Տէրն ասէ, թէ Ես նոյն եմ, և ոչ փոփոխեցայց, զի որով ծընաւն չարչարեցաւ, և նովիմբ նստաւ ընդ աջմէ Հաւր, որով և զալոցն է։ Իսկ եթէ ունիցի և այժմ ըստ երկաքանչիւրումն կամել և ներգործել, անդանաւր և հակառակութիւն և շփոթումն, որում զհետ երթայ և լուծումն. ի ներքս մտանէ և անկարգութիւն և առասպելաբան աստուածաստեղծ վիպասանութիւնն հեթանոսաց. զոր յաղագս Դիոսի և Ապողոնեայ և Հերակղեայ զբաբանին. և ծննդոց նոցին։ Ապա ո՞ւր տանիցիք զառ ի ձէնջ ասացեալ այլ բնութիւնն առանձնացեալ կամաւք և ներգործութեամբ, զի անհնար է ծառայ բնութեանն՝ համապատիւ լինել ազատին ըստ բնութեան։ Եւ զայսորիւկ զանց արարեալ տեսցուք և ի ձերոցդ պանծալի բանաստեղծիցդ որք ճոխաբանեն զբնութեանցդ առնել զդատողութիւն։

Ի չորից ասացին բաղկացեալ ի տարերց. զմահկանացու կենդանին։ Իսկ յերկուցս հակառակից յանդիման տեսանի խառնումնս, զոր և աստուածային զիրք զկատարեալ բնութիւն մարդոյս ասացին առեալ Բանին։ Արդ՝ զո՞ր արդեւք ի բաց բառնայցէք ի բնութեանցն, զմարմի՞նն, թէ զհոգին, թէ զաստուածութիւնն. զի եթէ երկուս խոստովանիք բնութիւնս, ի բաց բարձ զհոգին ըստ Ապողինարի, թերակատար եղիցի ապա և փրկութիւնն մեր, և կամ ի բաց առ զմարմինն և հետևեա՛ Եւտիքեայ առ աչաւք և ցնորիւք ասել զմարմնաւորութիւնն Տեառն, կամ որոշեա՛ զաստուածութիւնն, և սոսկ մարդ զնա խոստովանեա ընդ Նեստորի. զի թէ զթիւ բնութեանցդ առցես ի վերայ Քրիստոսի, հարկաւորապէս մղիք յայսոսիկ, կամ երկուս ասել բնութիւնս, կամ ի ներքոյ անկանել յառաջասացելոցդ աստուածամարտից, և կամ փոփոխելի ասել. ապա թէ ոչ հաւանել պարտիք ձերոց ճարտարաց, զի ի կենդանւոյն զայլութեամբ զանազանեալսն տարբերապէս՝ սեռս և տեսակս

անուանեցին, և զսեռն հասարակ մի բնութիւն. և անհատքն թուով ի բազումս կոտորեալ։ Իսկ ոմն յերկուց անձնաւորեալ, մի ասացաւ բնութիւն, որպէս մեկնէ Յիւրիպիդէս Աթենացի, զպարզսն անուանսն զսերմանեալսն յԱրիստոտելէ, ասացեալ եղջերուաքաղս ի ստորոգութիւնսն, ոչ միայն ի վերայ պարզիցն ասէ, այլ և զշաղաշարաբար կապակցեալսն մի ասելի բնութիւն. զի այլ է ըստ բնութեանն միութիւն, և այլ ըստ անձնաւորութեանն. զի ըստ անձնաւորութեան միացեալքն թէ բաժանին ապականի կենդանին։ Որպէս մարդ ի հոգւոյ և ի մարմնոյ, որպէս և ոչ տնաւրէնութիւն մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ կացցէ՝ եթէ բաժանեսցես։ Իսկ ըստ բնութեանն մի, ըստ անձնաւորութեանն բաժանել՝ ոչինչ է արգել. որպէս միութիւն սրբոյ Երրորդութեանն՝ յերիսն կատարեալ անձինս. այսպէս և ըստ երկրորդ գոյացութեանն՝ տեսակն մի բնութեամբ, ի բազումս կոտորեալ անհատ։

Եւ դարձեալ ասէք թէ հակառակ Նեստորի ասեմք զերկուսդ բնութիւնս. զի նա զՔրիստոս և զՏէրդ անուն, ըստ իրիք համանունութեան և արժանաւորութեան առ հաւասարութեան Բանին Աստուծոյ, ըստ անջատման կոչեաց. իսկ մեք երկու բնութեամբք մի որդի ասեմք։ Այսոցիկ պատասխանի տայցէ սուրբն Կիւրեղ, զոր յառաջագոյնն ասաց առ Սուկենոս, թէ Մի ասեմք զՈրդւոյ բնութիւն, այլ զձերդ՝ և ոչ Նեստոր յանդգնեցաւ ասել. զի նա թէպէտ և չարաչար ժողովմամբ միաւորէր զաստուածութիւնն և զմարմինն իւր, սակայն միակամս և նոյնագործս ասէր զյարակցեալսն։ Իսկ դուք և ոչ այսքան ներեցէք լինել զմիաւորութիւնն, զի ուր երկաքանչիւր բնութիւն կամի և ներգործէ ի բաց բարձեալ լինի նոյնախոհութեան իր։ Եւ զոր գրեցէք առ մեզ զասացեալսն ի սրբոյն Կիւրղէ, նոքին իսկ բաւական են առ ի յանդիմանութիւն ի ձէնջ ասացելոցս մանաւանդ զոր ասեն եթէ երկուց բնութեանց, այսինքն անձնաւորութեանց՝ զոր յաւետարանականսն կամ յառաքելականսն գրեալ բաժանէ ձայնս, կամ ի վերայ Քրիստոսի զառ ի սրբոցն ասացեալսն, կամ ի նմանէ յաղագս իւր և է ինչ՝ որ մարդոյ առանց բանին յատկապէս իմացեալ հպեցուցանեն. և է ինչ՝ զոր որպէս մարդոյ միայնոյ Աստուծոյ բանին. նզովեա՛լ եղիցի։ Ահաւասիկ բաժանէք զձայնս ասացելոցն, և է ինչ՝ զոր Բանին հպեցուցանէք. և է ինչ՝ զոր

մարդոյ, զի երկուց բնութեանց երկաքանչիւր կամք, և ներգործութիւնք՝ հարկաւորապէս այսպէս բաժանին ըստ Թէոդորիտեայ ձերոյ խոստովանակցին. թէ ոմն բացափայլեալ սքանչելեաւք, և ոմն ընդ թշնամանաւք ստոր անկեալ. Քանզի թէ զնուաստագոյնսն ներգործութիւնս միայն բնութեան մարմնոյն տայցէք, զի՞նչ նուաստագոյն և ծառայական կիրք, քան զծնունդ ի կնոջէ, և զմահ խաչի։ Վասն որոյ ասացէք, և ոչ Աստուած ծնաւ Կոյսն, և ոչ Տէր փառաց խաչեցաւ որպէս Նեստորի թուիապա ուրեմն ոչ ետ Հայր զՄիածինն փրկանս, և մարդ սոսկ փրկել ոչ կարէ. թէ արդարև կիրք կրելոցն յատուկ են, որպէս ձեզ թուեցաւ ասել, զոր մի լիցի ճշմարիտ հաւատացելոց Քրիստոսի այսպէս՝ խոստովանել, այլ զսորին հակառակն, զի յԱստուած յուսացաք, և ոչ ի մարդ։

Եւ դարձեալ զոր ասէքդ երկուս ներգործութիւնս կամեցեալ հաւատարիմ առնել և խաբել զպարզամիտս, առնուք վկայութիւն ի սրբոյն Կիւրղէ, զոր յառաջին գիրս Գանձուն ասէ, թէ ոչ ուրեք մին տացուք բնաւորական ներգործութիւն Աստուծոյ և արարածի։ Արդ ընդէ՞ր բռնադատիք յայլ քարշել մտածութիւնս զուղղապէսն ասացեալս։ Քանզի Եւնոմիոս ոչ ասէր զՈրդի ի բնութենէ Հաւր, իսկ սուրբն Կիւրեղ մարտնչելով ընդ չար ախոյեանին ասէ, Ապա թէ ոչ ի բնութենէ Հաւր Որդի, զիա՞րդ զոր ինչ գործէ Հայր՝ գործէ Որդի, վասն զի ոչ է մի ներգործութիւն Աստուծոյ և արարածի։ Արդ նա յաղագս աստուածութեան և մարդկութեան հասարակաց ասաց։ Իսկ բռնաւորու . . . . . եալ զայսոսիկ ընդ կրուկն դար . . . . . Բանին Աստուծոյ և մարմնոյն իւրոյ հպե . . . . . էք։ Ահա երկուս ասաց ներ . . . . . սուրբն Կիւրեղ, իբր կապտեալ իմն . . . . . ութիւնս զձերդ ջանայք փայ . . . . . խրութիւնս ըստ Ուղպիանու . . . . . անութեանն, զիշերատեսակ հաւ . . . . . նսն այլոցն պերճացեալ թևաւք, որոյ վախճան զամաւթալին ածէ ի վերայ ծաղը, զի յանդիմանեալ այսոքիկ ի սրբոյն Կիւրղէ ոչ առնու յանձն վկայ լինել ասացելոցդ ի ձէնջ երկուս ներգործութիւնս։

Եւ դարձեալ երկուց կամացդ՝ զոր ասէք, առնուք վկայութիւն ի սրբոյն Աթանասէ, զոր յաղագս մարմնաւորութեան ճառին ասէ, թէ՝ Աստանաւր երկուս կամս ցուցանէ, զմին՝ աստուածային և յաւժար, և զմիւսն՝ ընդդէմ կացեալ, որպէս տը-

կարուԹեամբ Հաստարակաց մարդոյ։ Արդ զայս գրէք և կ՚յետ պատրիկն լսէր, զոր ի վախճանի ԹղԹիս ասէ. ԹԷ՝ Զիւրն Աստուծոյ կամ ասաց, և զՊետրոսին Հաստարակաց մարդոյ, որպէս և Աստուածաբան Գրիգոր մեկնելով վաստացեալն, Զկամս իմ, և զառաքչին իմոյ. Ոչ որ ըստ Փրկչին իմանի ասէ, քանզի Նորա կամեցն ոչ ընդդէմ Աստուծոյ է, զի Աստուած է բովանդակն, այլ ըստ մեղս իբրև մարդկային ախորժակաց, որ ոչ ամենայն իրաւք զՀետ երթայ աստուածայնոցն, այլ ընդդէմ կայ և մարտնչի. ահաւասիկ մի կամ յայտ արարին Քրիստոսի՝ աստուածային միայն, և միւս զմարդկանս Հաստարակաց։

Եւ դարձեալ զոր գրեցէք յաղագս տնաւրէնուԹեան Բանին. մանն ինչ յատացելոցն սրբոցն ԱԹանասի և Կիւրղի և նմանիկ նոցին, և առ ընԹեր եղիք Հատակոտորս յատացելոցն Ղևոնի Հռովմայեցւոյ և ասէք, ի զուր բամբասել մեզ զՂևոն և զտոմար Նորա, զի յատացելոյդ, ասէք, երևի Համաձայն ԱԹանասի և այլոցն ուղղափառացն ասացեալ։ Եւ այսոցիկ նոյն ինքն ԱԹանասիոս տայցէ պատասխանի։ Ոչ ասէ, յամենայնէ՝ զոր առեն հերձուածողք փախչելի է, քանզի բազում ինչ և Նորա ընդ մեզ խոստովանին, զի ոչինչ ամենևին չարն կարէ հաստատուն կալ, բայց ԹԷ ունկնի ինչ յինքեան կարծիս բարւոյ։ Արդ՝ ոչինչ սքանչելի է ԹԷ ունկնի Ղևոն սուտ ինչ կարծիս ուղղուԹեան, զի զիւրն շինել կարասցէ առաջարկուԹիւն առանց հիման, իբրև պղնձով գնարէուԹիւն շուրջ եղեալ։

Եւ դարձեալ զառաջին լինելուԹիւն մարդոյն յառաջ բերեալ նախատէք զմեզ անգիտուԹեամբ, և ասէք եԹԷ, ունէր Աստուած ի բնուԹեանն զկամն և զերկիւղն. և յայտ է կամքն՝ որով մեղաւն, և երկիւղն՝ սպառնալովն Աստուծոյ, ԹԷ ուտիցէք ի պտղոյն՝ մեռանիցիք։ Արդ ԹԷ ասէք առեալ Քրիստոսի զբոլոր բնուԹիւնն Ադամայ, ունէր ապա և զկամն, զի կամբ հոգւոյ են ծնունդք, և եԹԷ ոչ ունէր զկամն, և ոչ հոգի, և ի հարկէ ասէք հետևել ձեզ Ապողինարի, որ մարմին առանց հոգւոյ ասէր՝ առեալ Բանին։ Արդ նոյն ինքն Բանին Հաւր յաղագս որոյ բանս է, տայէ մեզ բան՝ ի բանալ բերանոյ մերոյ։ Ասասցուք և առ այս, Քանզի իբրև Հաստատեցաւ յարարչէն նախահայրն պատուեալ բանաւորուԹեամբ՝ լիմաստուԹեամբ, ի բնուԹեանն ունելով զզիտուԹիւն բարւոյ և չարի, և զնախանձն ի բարի, և զերկիւղ Տեառն՝ որ է կենաց, և այլ այսպիսի ինչ,

զի արարածական ընդ իշխանուԹեամբ, և ծառայ բնուԹեանս Հարկաւորք եղեն այսոքիկ, այլ ամենայն ինչ ի բարի եղև, զի արարաւ ասէ մարդն յուղղուԹիւն, և կարգեցաւ ի միջասահմանս վայրի կենաց և մահու, և ի ձեռս տուաւ անձնիշխանուԹեանն իբրև կառավարի յոր կոյս և միտիցի կամաւք վիճակեալ, եԹԷ կենայց և եԹԷ մահու։ Իսկ իբրև շեղեցաւ յաստուածային պատուիրանապահուԹեանն ըստ ախորժակաց իւրոց, յեւԹնից պարտնակուԹեանց դասուցն Հոգեղինացն, Հեռագոյն բացորոշուԹեամբ եւԹնից աշտիճանաւ ի վայր կործանեալ ի փառացն զբաւեցաւ, ի Հոգւոյ՝ մարմին եղև, և զպատիժ պատուհասին զուգաԹիւ ըստ յանցանացն տուժեցաւ. Թափուր եղեալ ի Հոգւոյ, յիմաստուԹենէ, ի Հանճարոյ, ի խորհրդոյ, ի գաւրուԹենէ ի գիտուԹենն, յաստուածպաշտուԹենէ, իներքոյ անկեալ երկիւղի աւտարին՝ սատնգանելով պատուիրանին Տեառն, Ի բայ եկաց Հոգւոյն շնորհն՝ կնոջն լսելով խրատու, Կորոյս զտիրական վերինն իմաստուԹիւնն՝ ոտիյն հնազանդեալ գլխոյն անհանճարարար Իր դեղեցկագոյն և բաղցրաճաշակ բան գպատուիրանն աստուծոյ, զմահաբերն դառնեցաւ պտուղ։ Ճանճահականն վայելից տարագիր եղև՝ անխորհրդապէս կորուսեալ զբոյսճաճանչ լուսափայլ գարդարանսն Հակառակարար Հայհոյանաւքըն ջանայր ծածկել գաւառնայրին իւր մերկուԹիւն պատառատուն տերևով, անյուսացեալ ի գաւրուԹիւն ամենակալին կարծեաց Թաքչել յամենատեսչուԹենէ Նորա, Ի ներքոյ անկեալ երկիւղին մահու, ձայնելով Տեառն յապաշխարուԹիւն, պիտացեալ անպղծուԹեամբ՝ արտաքս անկաւ ի փարիսեցենէն կենաց, իբրև անծանաւթ Աստուծոյ՝ ամպարշաւուԹեամբ յարարիչն դարձուցեալ զպատճառն որպէս ի Հաղորդ յանցանացն, ԹԷ Կինս զոր ետուր ընդ իս, զանիծից և յաւապին ժառանգեաց կենցաղ։ Իսկ մի և նոյն մարդկուԹեանս արարիչ, որ խնկրանն և որ յետ պնորիկ, յայնժամ առեալ Հող յերկրէ զմարդն ստեղծ, գարձեալ առեալ ի կուսէն Հոգ, ոչ պարզապար մարդ ստեղծ, այլ զինքեամբ շըջաստեղծեաց, յայնժամ Բանն մարմին արար, իսկ յետ պնորիկ բանն՝ մարմին եղև, ընդ նոյն ճանապարհ եկեալ մարդկուԹեանս յակիցն և յարմատ ծննդեանս Հասեալ Հասարակաց, սրբոյ ԵրրորդուԹեանն յեալ ներգործուԹիւն։ Հայր կամակցեաց, Հոգին սուրբ Հովանացաւ, և Որդին՝ որպէս Հաւր միացուցիչ նուԹեղ ի բովս, կամ իբրև զմակարդ ինչ կարծ-

բացուցիչ կաթին, յորովայնի կուսին մածոյց զինքեամբ մարմին՝ ի ճշմարիտ կուսական արենէ։ Եւ ոչ ըստ ինքեան ինչ ենթակացեալ մարմին, այլ աստուածային շարառութեամբն շարժեցաւ մարմինն ի գոլ մարմին, և բնութեամբ բանին կերպացաւ բնութիւն մարմնոյն։ և բնութիւն մարմնոյն եղև բնութիւն Աստուծոյ, զի նովաւ էառ սկիզբն և գոլ բնութիւն յանապականացուէն սկսեալ և վասն այնորիկ անապական մարմին, զի որպէս լոյս ընդ արեգական անընդմիջաբար հանդէս ընթացեալ անապականութիւնն, ընդ յղութեանն ի բաց փախեաւ խաւար ապականութեանն, յըմբռնել զնա լուսոյ անապականութեան ի սուրբ արգանդին. և առեալն եղև այն՝ որ ինչ առաւղն բնութիւն, նոյնպէս և կամք առեցելոյն, և որ ինչ զհետ երթայ բնութեանն՝ իբրև ճառագայթ ճրագի առ արեգականն հասեալ պայծառութիւն, առանց ի բաց բառնալոյ ոչ ուրեք մնաց յիւրսն անձնաւորութիւնս, այլ հզաւրագունին յաղթեալ յինքն փոխարկէ զազաւտագոյն նշոյլսն, և ոչինչ ընտրութիւն կամ միջոց կամ տեսութիւն ճառագայթիցն մնայ։

Այսպէս և ոչ ի մարմնական բնութեանն, կամ կամաց կամ ներգործութեան թիւ մնաց ի մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ, քանզի բոլորն Աստուած և Աստուծոյ կամք և ներգործութիւն ասի, զի մնասցէ Երրորդութիւնն պարզ և անզանազանապէս, անխառն ի նիւթականացս, որպէս Գրիգորի Նիւսացւոյ թուի ասել, հարցման պատասխանի Բասլի եղբաւր իւրում. ասէ, Ոչ մի զանազանութիւն Բանին և մարմնոյն իւրոյ. պատասխանի առնէ, թէ Զանազանութիւն ասէ՝ աննմանութիւն, եթէ աննմանութիւն՝ ոչ պարզութիւն, և եթէ ոչ պարզութիւն՝ ի բազմաց դրութիւն. և զի մի այդպիսեաւք որդի վարկցի համբարձեալ յերկինս, և այսպէս աստուածագործ խառնմամբն ճշմարտապէս մարմին առեալ յոսկերաց և ի ջղաց հաստատեալ, և հոգի մտաւոր և բանական կամեցողական զաւրութեամբն, և որ ինչ մարմնոյ առանց մեղաց։ Թէպէտ և զապականացուէն բուռն հարեալ զզաւակէն Աբրահամու, իսկ և իսկ յանապականութիւն փոխեալ, զի նոյն ինքն Բանն անձնիշխանութեամբ զկամսն իւր գործ կատարեալ ունէր, զի Աստուած էր բովանդակն։ Եկն ի խնդիր նախաստեղծին ազգակցին ըստ մարմնոյ, դիմեալ յԵդովմայ՝ եգիտ զնա ընդ իշխանութեամբ բանսարկուին, և զիւր սուրբ և անապական մարմինն իբրև զանիծից և զապականա-

ցու, քաղցիւ և ծարաւով, և զմարդկայինն ոգի՝ իբրև զանգիտացեալ և զերկուցեալ առաջի արկանէր. աւրինաւոր մարտիւ թոյլ ետ յինքն ձգել զհրացեալ նետս մուխս չարին, զի շիջուսցէ յինքեան, ոչ ունելով ի նորայոցն զոր սերմանեացն յԱդամ յուսով աստուածանալոյն, զի էր արդարութիւն ածեալ ընդ մէջ իւր, և ճշմարտութեամբ պատեալ զկողս իւր։ Փորձի աւուրս քառասուն պահովք, ապա քաղցնու, և սակայն յայտ առնէ, թէ յորժամ կամեցաւն, որպէս ասէ սուրբն Կիւրեղ ի գիրս Գանձուն, Զի ոչ եթէ բնութիւնն զնա հարկեցուցանէր, այլ ինքն շարժէր զբնութիւնն իւր։ Ասէ. Այժմ անձն իմ խռովեալ է և այժմ յայտ առնէ, թէ յորժամ կամեցաւ. որպէս ասէ սուրբն Աթանասիոս առ Ապողինարիս։ Անգիտանայ զթզենւոյն անպտղութիւն և երկնչի ի մահուանէ, զի ի ձեռն նորին ուռկանի ըմբռնեսցի բանսարկուն, և հրաժարմամբ բաժակին անգիտացեալ ի վերայ արձակեսցի ժպրհութեամբ, որպէս նախաստեղծին երկուցելոյ, և անգիտութեամբ ի թզենին ապաւինեցելոյն, զնոյն գտցէ Աստուած անպարտելի։ Զաւրացեալ լինի ի հրեշտակէ փոքր մի խոնարհեալն քան զհրեշտակս, ըստ տեսչութեանն տաւնակից առնել կամելով բնութեանս մերոյ զվերին բնութիւնս։ Աղաւթէ ի խաչին. Աստուած իմ ընդէր թողեր զիս, որպէս զմի ի թողեցելոցս հաշուեալ զինքն, վասն հաղորդ լինելոյն մեզ արեան և մարմնոյ մեզ բան հնազանդութիւնն, և զինքնակատար կամացն ներգործութիւն, ի հնազանդութիւն կրթելով՝ ասէ, Ես զկամս հաւր իմոյ կատարեմ, և զհաճոյսն առաջի նորա առնեմ, զի զՀաւրն լսելի մեզ խոնարհեցուսցէ, զոր ի բացն դարձոյց անհնազանդութիւնն Ադամայ։ Եւ այսպէս թագաւորն փառաց հզաւրն ի պատերազմի, ել ի բարձունս հպարտացելոյն, կապեաց զհսկայն, աւերեաց զ յափշտակեալ զանձն նորա՝ զարքունեանս պատկեր. եմոյծ ի դրախտն զԱդամ՝ ուստի անկաւն և զեւթնեկին շնորհսն զոր կորոյս եւթնեկին յանցանաւք. ի վերայ ծննդոց նորին կոչէ, ոչ ի վերայ ինքեան, զի ի նմա էր ամենայն լրումն աստուածութեանն։ Այլ շինեաց իմաստութիւնն Հաւր զտունն. զխորանն Դաւթի՝ զհասարակաց բնութիւնս, յորում բնակիլ ասի Աստուած, կանգնեալ վերստին զկործանեալ սիւնսն եւթն։ Եւ վասն լինելոյն իւր ծաղիկ յարմատոյն Յեսայ, հանգչել ասի, ինքեամբ ի մեզ Հոգի Աստուծոյ, հոգի իմաստութեան և հանճարոյ, հոգի խորհրդոյ, և զաւրու-

թեան, հոգի գիտութեան և աստուածպաշտութեան։ Իսկ միւսն պատեալ զեւթամբն, կրկնապատկեալ զշնորհսն ըստ աւուր յարութեան իւրոյ յութերորդն կատարեաց, որ է աւուրց կատարումն. լցաւ Հոգւով երկիւղի Տեառն և սկիզբն յարաձգական յաւիտենի, զի ուր երկիւղ Տեառն՝ անդ պատուիրանին պահպանութիւն, և ուր պահպանութիւն՝ և՛ ոչ յանցանք։ Բարձաւ և միջնորմն, տեղի ետ և քրովբէիցն բոցեղէն շրջապատեալ սուրն՝ պահողացն զճանապարհ ճշմարիտ կենացն, զի ընդ մեզ գտաւ ճանապարհն և ճշմարտութիւնն և կեանք. անցոյց զմեզ ի վեր ընդ դրունս երկնից, եհան յանմահական յերկնաւորն ճոխութիւն, և նստոյց գեր ի վերոյ իշխանութեան և պետութեան և զաւրութեան, և խրախոյս տուեալ՝ Քաջալերեցէք, ասէ, ես յաղթեցի մահու։ Եւ ետ իշխանութիւն հաւատացելոց իւրոց, գնալ ի վերայ իժին և քարբին, և պարծելով ասել, Ո՛ւր է մահ յաղթութիւն քո։

Արդ՝ զայսքան և զայսպիսի առատ մարդասիրութեան և աստուածագործ զաւրութիւն, զի՞արդ ոք իշխեսցէ աւտար բնութեան, և ոչ յաւէտ Աստուծոյ համարել, ուր մարգարէքն աղաղակեն, թէ՝ Ինքնին Տէր փրկեսցէ զմեզ, և առաքեալքն, թէ՝ Կեանքն յայտնեցան, և տեսաք և վկայեմք. թէ սա է ճշմարիտ Աստուած և հետևողք ճշմարտութեանն նոցին դաւանեցին մեզ Հոգւովն սրբով ի Նիկիացւոց քաղաքին ժողովեալքն։ Աստուած յԱստուծոյ իջեալ, ասացին, ճշմարտապէս մարդ, իսկապէս մարմնացեալ ի սրբոյ կուսէն Հոգւով և մարմնով և մտաւք, և նովին մարմնով խաչեալ և թաղեալ և յարուցեալ յաւուր երրորդի, և նովին մարմնով վերացեալ յերկինս, նստաւ ընդ՝ աջմէ Հաւր. նովին մարմնով գալոց է դատել զկենդանիս և զմեռեալս, և ոչ ուրեք թիւ բնութեանց կամաց յիշատակեցին ուրեք, որ և ոչ վայել է իսկ Աստուծոյ։

Արդ՝ ցուցէք մեզ այլ մարգարէս, և առաքեալս և վարդապետս, նա և Աստուած մարմնազգեստ, հաւատարմագոյնս քան զայսոսիկ, և եթէ իցէ արդեւք, զոր և ոչ դևք անգամ յանդգնին զայս ասել։ Զարմացան երկինք ի վերայ այսորիկ, ասէ մարգարէն, զի զգրեալսն լոէք, և զոչ գրեալսն յերգ արկեալ հնչեցուցանէք, զի փրկութիւն հասարակաց մարդով և ոչ Աստուծով ասէք եղեալ։ Ո՞վ խորամանկութիւն չարին, անքուն ակամբ երկնեալ սերմանեաց զայս բանակռութիւն ի կոր-

ծանումն լսաւղաց, հակառակատիպն Պաւղոսի վատաշուէր Սամուստացւոյն և առոգեաց Նեստորիոս, և աճեցոյց սկզբնագիւտ չարին բանսարկուն, զոր ծածկաբար ի ձեռն ժողովոյն Քաղկեդոնի գիշերային մտածութեան, ի վերայ ցորենոյն զորումն սերմանեաց, ի ճշմարտեաց լսելիս, որոց եդաւ ժամադրութիւն ի հունձսն՝ ընդունելով ի փրկչէն զհատուցումն. Մի ոք զմեզ իբրև զյանդգնախաւսս պարսաւիցէ, և կամ իբրև զանհանճարաբար թշնամանողս, զի սէրն Քրիստոսի ստիպէ զմեզ քննել զայս ամենայն, և խաւսել առանց ամաւթոյ զվկայութիւնս Տեառն առաջի թագաւորաց։

Թողում ասել, որ յաղագս հաւատոյս զինիք ընդդէմ և հակառակ Յիսուսի առնել և ուսուցանել ջանայք, այլ և ի վերայ այսոցիկ փոխեցէք զսահմանն յաւիտենական ի հարցն հաստատեալ, կուրացուցէք զհաւտն Տեառն՝ զոր գնեաց արեամբն իւրով սրբով։ Ընդէ՞ր փակէք զմեղուցելոցն ապաշխարութեան դրունս, և ծածկեցէք զկանոն աւրինաւոր ամուսնութեանն, որ հազիւ և զերկրորդն թողացուցանէ մարմնասիրացն։ Ի բաց բարձէք զպահոցն նշմարանս՝ զոր Տէրն աւրինադրեաց։ Զի՞նչ ունիք ասել և առ բանսն առաքելոյ՝ Արհամարհութեանն կոչել զմարմնոյ պղծալից ցանկութեանն կատարաւղս, զոր և այժմ գրեթէ առ ձեզ բարբառելով Պաւղոս՝ զՀռոմայեցիսն և զԿորնթացիսն նախատէ, յաղագս պոռնկութեան խառն անկողնոց և պղծութեան, և զծածուկսն գործելով զանց առնէ ասելով, զոր մայր մեղացդ թեթևագոյնս կազմէք կարճամտացդ, ի նոյն յուղարկել կորստեան խորխորատն, ընդ որոց զջրեհեղեղին ընկալան արկածս. և զհրակիզութիւնն Սոդոմ, և զԻսրայեղ խրատեալ յանապատին, և զԶամրի սատակելով՝ զյիշատակ արդար ւթեանն հաստատեալ Փենեհեսի, Հեղի և որդիքն և բազմահազարքն սատակեալ ժողովուրդքն. զոր և համարձակիմք ասել, վասն ասսորիկ աշխարհ ձեր հրձիգ, քաղաք ձեր աւերեալք յաղգաց աւտարաց, դարձուցեալ զաւգնութիւն ի սրոյ ձերմէ, խոնարհեցուցեալ զթագաւորութիւնդ, փոխանակ զաւրացելոյ հերձուածիդ և անասնական անարգել ախտաւորութեանդ։

Զի՞նչ ևս զքահանայիցդ ասասցուք զանկարգ սովորութիւնդ, զի սուրբ հարքն և ոչ զապաշխարեալսն ընդունէին ի քահանայութիւն կամ ի սարկաւագութիւն իբրև զանկեալսն ի

շնորհացն Քրիստոսի. իսկ ձեր այսոցիկ և ոչ հետք ուրեք երևին, այլ ըստ իւրաքանչիւր կամաց վարեցեալք բազում ամուսնութեամբք և յետոյ խորհրդազգածք աստուածայնոյն բեմի, և կարգեալ խորհրդածուք այլոց։ Միայն թէ զարտաքին բաժակին և զսկաւառակի բարիոք իցէ լուացեալ, և քաջագոյնս ի թափչաց ողորկեալս ազանիցեն պարեգաւտս, և մանաւանդ թէ զՊղատոնական պերճաբանութիւնսն վարժեցեալք հեգնեսցեն բայս, քաջ քաջ համարձակագոյնս քան սերովբիմն ունելեաւք յաւրինակն. սոքա ձեռաւք ի ճշմարտութիւնն՝ առ կայծակն աստուածային հրոյն՝ յանդգնագոյնս մերձեցեալք ինքեանց ընդելլով *), և զմեզուցեալսն հաղորդեցուցանեն։ Եւ զարմանք թէ զիարդ ոչ աստուածային հրովն ծախիցին ընդ Նաբադայ և Աբիուդայ. զորոց ամբաստան լինի Աստուած ի ձեռն մարգարէին Սոփոնիայ. թէ՝ Քահանայքն պղծեն զսրբութիւն իմ և ամպարշտեն յաւրէնս իմ. և ի ձեռն միւսոյ մարգարէին ասէ, Մի՛ մտանէք ի սրբութիւնս իմ, ասէ, և կոխել զգաւիթս իմ մի՛ յաճախէք։

Զի՞նչ և զհեթանոսական անուանեալ ամուսնութիւնսդ ասասցուք, զի հարազատաց որդիք և դստերք միաւորին յամուսնութիւն, և ամուրիք և այրիք զուգաւորեալք երկրորդ ամուսնութեամբն, և զայլմէ ծնունդս իւրեանց առ միմեանս զուգաւորեն, և ոչ ուստեք երկիւղ և ոչ վրէժխնդրութիւն։

Զի՞նչ զանիրաւ դատաստանսդ և զկուրացուցիչ կաշառակրծութիւնսդ ասասցուք, ընդ որ և մարգարէն զարմանայ, թէ՝ Առաջի իմ եղև դատաստան, և դատաւորն առնոյր կաշառ։ Զի՞նչ և զազահութեանցդ և ի կշիռս մեզանչելով վաճառաշահ աւգտածարաւութեանցդ ասասցուք, զոր կռապաշտութիւն կոչէ խորհրդակիրն Քրիստոսի։ Զի՞նչ և վասն սուտ երդմնահարութեանցդ՝ որոց Զաքարիաս սպառնայ թռուցեալ գերանդեաւն։ Զի՞նչ զսուտ վկայութեանցդ՝ ընդ որոյ ի Դանիէլէն պատուհասեցան ծերքն։ Զի՞նչ և զարեանցդ հեղլոյ անողորմաբար՝ ընդորոյ պատժեցաւ Կայէն նախահայրն սպանողաց։ Զի՞նչ և զթագաւորացդ արհամարհութիւն, որոց իբրև Աստուծոյ անհնազանդից դատաստան ասաց ընդունել Պաւղոս։

Եւ զայսոսիկ ասելով առ ձեզ, ոչ որպէս փարիսեցիք ո-

*) Այսպէս յօրինակին.

մանք զանձինս արդարացուցանեմք, զի որովք ստգտանեմք ըզձեզ՝ թերևս և մեք ի գաղտնի զնոյն գործեմք։ Այլ նախ այս, զի ոչ ըստ հնգից տաղանդի պահանջեմք տոկոսիս։ Քանզի պատուեցայք յարարչէն քահանայութեամբ՝ թագաւորութեամբ՝ գործական և տեսական իմաստութեամբ, և նախկին զբանն ընկալեալ քարոզութեան իբրև զանձրև՝ բազում անգամ խրատեալ յաւրինաց և ի մարգարէից, վարդապետ կարգեալ տղայոց, լոյս և աղ աշխարհի լինել. և դէտ կարգեալք, և ոչ ստուգապէս պահողացդ զարիւնն՝ ի ձեռաց ձերոց խնդրել ասաց մարգարէն Եզեկիէլ, սպառնալով Աստուծոյ։ Իսկ ըստ մերում աղքատութեանս ի վեր երևեալ մեզք ուրուք՝ յանդիմանեմք, սաստեմք, և մխիթարեմք, արտաքոյ եկեղեցւոյ և սրբոյ խորհրդոյն կացուցանեմք, նշաւակեալ զայնպիսին ըստ Պաւղոսի և այլ սրբոցն կանոնի, զոր դուք և ոչ ի լսելիս անգամ ձեր յանձն առնուք։

Եւ զիարդ ոչ պատկառէք ի մտանել ձեր ի հրաշագործդ սրբարան անուանեալդ Սուրբ Սոփի, որ արդարև իսկ հիմնեցաւ վերին իմաստութեամբն խորհրդաբար յինքեան բերելով զլինելոցդ ձեր անզեղջ յանդգնութիւն, և զմոռացումն Աստուծոյ պատուիրանացն, իբրև զմեզսն Յուդայ գրեալ անշարժ զյանդիմանութեանդ կանոն՝ առաջի աչաց ձերոց սահմանաւ տպացուցեալ։ Քանզի յարևելից կրկին սրահիւքդ, և արծաթապատ դրամբքդ, և երեքկին գաւտաւքդ, կապուտակեայ քարամբք պատուականաւք յատակի եկեղեցւոյդ անջինջ զծագրութեամբ, եւթնեկին աշտիճանաւք մինչև ի մուտս քահանայարանիդ, զապաշխարողսն ըստ ժամանակի արժանաւորեալ հաղորդութեան երևեցուցանէ. զոր դուք այժմ իբրև զծաղու արժանի առասպելս և ցնորս համարիք անիրաւաբար կոխելով. զոր և ոչ Մովսէս թողացուցանէր յստուերի պաշտամանն մտանել յեկեղեցի Աստուծոյ, զպտղակն ճայրոտեալ՝ առ արդարութեանն արեգակն ոչ կարացեալ հայել ուղիղ հաւատով, և կարճունչն՝ ոչ արժանաւորեալ ընդունակ լինել անուշահոտութեան Հոգւոյն սրբոյ հաւատով։ Չորձս երկդիմիս արկեալ, զգեցեալ զՔրիստոս մկրտութեամբն, և զաւտարին կերպարանս ըստ հեթանոսացն ի վերայ արկեալ, զարիւն ոչ զոհել ի վերայ խմորոյ զնորոյ ուխտիս արիւն ըստ մարդադաւանն փա-

րիսեցւոց հին խմորոյն խոստովանել։ Եկն և հշ ի միասին վարեցեալ անուանեալ ուղիղ վարդապետութեամբ ընդ հնձանաւականն խառնակ գնայիւք անյուսութեամբն յծակցեալ. մնչեալն յերկոցունց չարութենէ, ի բաց անկեալն ի հոգւոյն ուղղութենէ և ի մարմնոյն սրբութենէ. սապատողն՝ ոչ ուղղական տնտակաւ հպեցեալ ի վերկոյս յաստուածպյինն պատուիրանս և յերկնից բարութիւնն, պյլ ըստ անանոցն ի վայր խոնարհեալ վերկրաւորս միայն, որ ինչ որովայնի և ընդ որովայնիւ է հոգւոյդ. մատնեալ գծաոյ տեառն իւրոյ գփարեցուցանլն յիշխանութենէ խաւարի առ կարծեցեալ լոյսն, իբրև գեկաւուան՝ արարեալ սրտի գնհենին՝ կրկին ևս բան գինքեանս, մատնեալ անդէն մեզաց իւրոյ։ Այսօրիկ Մովաբացիք և Ամմնացիք, պիղծք և արատաւորք, մտանեն ի տուն Աստուծոյ, և ձեր թողացուցեալ պյսոցիկ գնալ իւրաքանչիւր ումեր գՀետ սրտի իւրոյ չարի։ Ի բաց բարձէք գկարգ և գիտութիւն հովուի և հաւտի. բժշկի և վիրաւորեցելոյ, ծառայելոյ Տեառն և Քահանայիանցն, որոց պյսպէս գործողացն՝ զորդն ոչ մնռանել և հուրն ոչ չիջանել, Եսայի սպառնայ։

Վասն որոյ երկնչիմք աւետարանչին և պէս պէս ուսմանցդ ձերոց հաղորդել, յորմէ և Պաւղոս հրաժարեցուցանէ, գի մի՛ խոնարհիցիմք ի տեղի չարչարանաց և ծածկեսցեն գմեզ տառերք մահու։ Եյլ գՀետ սրբոյ Հարցն Հետևեսցուք խոստովանելով ընդ նոսին գԱստուածն Բան մարմնացեալ ամենայնիւ՝ որ ինչ մարդոյ բացց ի մեղաց, և ընդ ամենայնս ուղղորեալ կենցաղոյս անարատապէս և աստուածպին խառնումն, անմեկնելի է ի մարմնոյն իւրոյ, յարգանդէ կուսին մինչև ցյաւիտեան։ Եւ ասի բոլորն Աստուած անմահ։ Տէր փառաց խաչեալ և որով ծնաւն, նովին մարմնով և հոգւով, կամաւք և ներգործութեամբ ունի գփառան գոր ունէր ընդ Հաւր, յառաջքան գլինելն աշխարհի յերրորդութենեան երկրպագեալ որպէս նմին Տեառն, և այժմ Հանդերձ առեալոյն եւ մնայ Երրորդութիւնն՝ Երրորդութիւն առանց յաւելման և պակասութեան, և նովին բնութեամբ, մի և նոյնն պյ Հատուցանել ըստ իւրաքանչիւրոյն։ Ուստի ուղղելով գգնացս մեր ի Հաճոյս նորա պյսու խոստովանութեամբ յանգելով գաստիս խաղաղութեամբ, Հաւատամբ և յաւիտենից Հասանել կենաց Քրիս-

տոսիւ Յիսուսիւ Տերամբ մերով. որ կոչեցայն գմեզ ի մեռանելի վիճակի սրբոցն ի լոյս. որում՝ փառք պատիւ և զաւրութիւն և իշխանութիւն, պյժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն։

ՋՆեղապարտ գրողս գիտացեալ և գծնօղսն իմ յիշեցէք։

ՍՐԲՈՅՆ ԿԻՒՐՂԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԱՌ ՆԵՍՏՈՐ. ԶԻ ՏԱՅՐ ՆՄԱ ՏԵՂԻ ԱՊԱՉԽԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՌԱՋ ՔԱՆ ԶՄԵՐԺԵԼ ՆՈՐԱ, ԶԻ ՉԵՒ ԵՒՍ ԷՐ ԼԵԱԼ ՍՈՒՐԲ ՍԻՒՆՀՈԴՈՍՆ ՈՐ ԿԱՄԱՒՔՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԺՈՂՈՎԵՑԱՆ ՅԵՓԵՍՈՍ։

ԹՈՒՂԹ ԿԻՒՐՂԻ ԱՌ ՆԵՍՏՈՐ։

Առ սուրբ և աստուածապաշտ և պաշտաւնակից մեր Նեստոր. Կիւրղոս և ամենայն որք ժողովեալ են ընդ մեզ յԱղեքսանդրիայ՝ ի կողմանց և ի բնակութենէ Եգիպտացւոց, ողջոյն։

Փրկչին մերոյ ասացեալ է յայտնապէս, եթէ՝ Որ սիրէ զհայր իւր կամ զմայր առաւել քան զիս, ոչ է ինձ արժանի։ Զի՞նչ արասցուք մեք որ յաստուածպաշտութենէդ բուժմէ պահանջեմք առաւել սիրել զքեզ՝ քան զփրկիչն ամենայնի Յիսուս Քրիստոս։ Ո՞ կարասցէ փրկել զմեզ յաւուր դատաստանի, և կամ ո՞րպիսի պատասխանի գտանիցեմք, որ այսչափ յերկարեցաք որ ի քէն հայհոյութիւն լինէր զնմանէ. զի թէ միայն յանձն քո լինէր մեղանչականութիւնն այսպիսի մտաց և վարդապետութեան, փոքր ի՞նչ էին հոգքն արդեաւք. այլ վասն զի զամենայն եկեղեցիս զայթակղեցուցեր, և իբրև խմոր հերձուածոց վնասակար և աւտարաւտիս արկեր ի ժողովուրդս, և ոչ առ այնոսիկ միայն՝ որ մերձաւորք էին քո, այլ յամենայն տեղիս հասին սուտ պատմութիւնք գրոց քոց։ Զի՞արդ ևս հնար լիցի լռել մեզ և ոչ ի հարկէ յիշել զասացեալսն Տեառն Քրիստոսի, եթէ՝ Մի համարիք եթէ եկի արկանել խաղաղութիւն յերկիր, ոչ եկի արկանել խաղաղութիւն յերկիր, ոչ եկի արկանել խաղաղութիւն՝ այլ սուր, եկի քակել զայր ի հաւրէ և զդուստր ի մաւրէ։ Զի եթէ վնասել հաւատոյն ընդունայն և անաւգուտ է, պատիւ ծնաւղաց և երկիւղ, դադարեալ են՝ և աւրէնք գթոյ և խնամոյ առ

եղբարս և սիրելիս, և աստուածապաշտից լաւ համարեալ է մահ քան զկեանս, զի առաւելութեանն արժանի լիցին հասանել, որպէս և գրեալ է։

Եւ ահա մեծ սիւնհոդոսն որ եղև, որ ժողովեցան ի Հռոմէ, յորում էր սուրբ և աստուածապաշտ եղբայրն մեր և պաշտաւնակից Կելեստինոս եպիսկոպոս. արդ երրորդեմք զայս բան և դնեմք վկայութիւն և գրեմք և լինիմք քեզ խորհրդակից, ուղղել քեզ ի վրիպեալ մտացդ և ի զայթակղեցուցիչ կրաւնիցդ. զոր իմանասդ և ուսուցանեսդ, և զալ քեզ յուղիղ հաւատս որ տուեալ ի սկզբանէ յեկեղեցիս, ի սրբոց առաքելոց և յաւետարանչաց, որ ինքնատես և սպասաւորք եղեն Բանին։ Զի եթէ զայդ ոչ արասցէ աստուածպաշտութիւնդ քո, որպէս սահմանեցաւ քեզ ժամադրութիւն ի թուղթսն զոր յառաջագոյնն յիշեցաք, և սրբոյ և աստուածապաշտի եպիսկոպոսի Կելեստիանոսի գործակցի մերոյ, զի գիտասցես զանձն քո, եթէ՝ ոչ ունիս ընդ մեզ բաժին և ժառանգութիւն ի քահանայութեան Աստուծոյ և յեպիսկոպոսութեան։ Զի ոչ է հնար մեզ անտես առնել զխռովութիւնս եկեղեցւոյ և զզայթակղութիւնս ժողովրդոց և զանարգութիւնս ուղիղ հաւատոյ, և ի գերութիւն մատնիլ ի քէն հաւտից՝ որ պարտ էին կենաց, զոր պարտ էր քեզ ընդ մեզ ուղիղ փառաւորութեան լինել ցանկացող, և գնալ զկնի սուրբ հարցն ընդ շաւիղս աստուածպաշտութեանն։

Արդ զայս գիտասջիր, որ միանգամ մերժեցանն և անարգեցանն ի քէն վասն հաւատոցն, ի ժողովրդոցն կամ ի քահանայութենէն, ամենեքեան նոքա ընդունելի են, և մեզ հաւասարորդ համարիմք. զի ոչ է մարթ թէ որ միանգամ ուղիղ մտաւք և ճշմարտութեան խոստովանութեամբ կացին, թէ անարգեսցին և խոտեսցին ինչ քո վկայութեամբ այնոքիկ՝ որ բարիոքն արարին և ընդդէմ կացին քո, վասն որոյ և զբեցերն իսկ դու ի մեծ քաղաքն Հռոմ, և ցուցեր թղթովն քով սրբոյ եպիսկոպոսակցին մերոյ Կելեստինոսի։ Զի ոչ եթէ այնչափ միայն պիտոյ է աստուածպաշտութեանդ քում զի խոստովանեսցիս ընդ մեզ, այլ և նշանակ հաստատութեան հաւատոցն ունել յանձին, որ եդաւ ժամանակաւք սուրբ Հոգւովն յընդրեալ և մեծ սիւնհոդոսին որ ժողովեցան ի քաղաքն Նիկիայ, զոր դուն թիւր իմացար և անարժան թարգմանեցեր։ Զի թէպէտ և խոստովանիս լոկ զբարբառն բանիւք, այլ պարտ է քեզ ըստ կարգի աւ-

բինացն գրով տալ զխոստովանութիւն, զի նզովեսցես զապականեալն և զանարժան կրաւնս վարդապետութեան քո, և իմասցիս ուղիղ, և ուսցիս իբրև զմեզ ամենեսեան։ Որպէս յարևմուտս և յարևելս եպիսկոպոսք և վարդապետք, և առաջնորդք ժողովրդոց, որպէս և կարգեցին ի Հռոմ սուրբ սիւնհոդոսն, և մեք ամենեքեան, որպէս ուղիղ և անվրէպ և անսխալ գրեցաւ ի թուղթսն առ աստուածպաշտութիւնդ քո յեկեղեցւոյն Աղեքսանդրացւոց, կարգեցաք ի թուղթսն մեր թէ զիա՞րդ աւրէն է ուսուցանել, և յորմէ՝ հեռանալն պարտ իցէ։ Զի այս են կաթուղիկէ և առաքելական եկեղեցւոյ հաւատք, որում միաբանին ամենայն արևմտեայք և արևելեայք, որ թէ սիւնհոդոսք։

Հաւատամք ի մի Աստուած, ի Հայր ամենակալ, ամենայն երևելեաց և աներևութից արարիչ։ Եւ ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, Որդի Աստուծոյ ծնեալ ի Հաւրէ, Միածին, այսինքն է ի բնութենէ Հաւր, Աստուած ճշմարիտ յԱստուծոյ ճշմարտէ, ծնեալ և ոչ արարեալ, բնակից Հաւր՝ որով ամենայն եղև յերկինս և յերկրի։ Որ վասն մեր մարդկան և վասն մերոյ փրկութեան էջ և մարմնացաւ և մարդացաւ, մեռաւ և յարեաւ յաւուր երրորդի, և ել յերկինս, և գայ դատել զկենդանիս և զմեռեալս։ Եւ ի Հոգին սուրբ։ Եւ որք ասենն թէ էր երբեմն զի չէր, և թէ յոչընչէ եղև, կամ յայլմէ զաւրութենէ և ի բնութենէ, կամ փոփոխելի և այլայլելի զՈրդին Աստուծոյ, զայնպիսիսն նզովէ կաթուղիկէ և առաքելական եկեղեցի։

Արդ ամենայնիւ երթամք զհետ խոստովանութեան սրբոց հարցն՝ որովք խաւսեցաւ սուրբ Հոգին, և զկնի մտաց նոցա արասցուք զնայեցուածս զնացից մերոց, իբրև զարքունի ճանապարհ զնասցուք և ասասցուք, թէ նոյն ինքն Միածին Աստուծոյ Բանն, որ ի նոյն Հաւր բնութենէ իսկ է ծնեալ, Աստուծոյ ճշմարտէ ճշմարիտ Աստուած, զլոյսն ի լուսոյ, որով ամենայն եղև յերկինս և յերկրի։ Որ վասն մերոյ փրկութեան էջ և ունայնացոյց զանձն իւր, մարմնացաւ և մարդացաւ, այսինքն մարմին ի սուրբ կուսէն՝ իւր միացոյց, և յարգանդէ ըստ մերում նմանութեան ծնաւ, և երևեցաւ մարդ ի կնոջէ, ոչ անկեալ ի բնութենէ իւրմէ որ էրն, այլ թէպէտ և եղևն հաւասար մարմնոյ և արեան, սակայն և այնպէս կայ մնայ որ էն Աստուած, յայտ է, եթէ բնութեամբ և ճշմարտութեամբ։ Եւ ոչ զմարմնոյ ասեմք եթէ փոփոխեցաւ ի բնու-

թիւն աստուածութեանն, և ոչ ի բնութիւն մարմնոյ զանձառ Բանին Աստուծոյ իջուցանել զբնութիւն. զի անշարժ է և անփոփոխելի ամենայնիւ։ Նոյն կայ մշտնջենաւոր ըստ գրոց։ Երևեցաւ տղայ և ի խանձարուրս պատեցաւ և ի գոգ ծնաւղին իւրոյ սրբոյ կուսին, և յերևելն մանուկ, սակայն լնու զամենայն արարածս իբրև Աստուած, և աթոռակից է ծնաւղին զի աստուածութիւնն անչափ է և անսահման. և սահմանել չընդունի։ Միացեալ ի մարմնի բնութեամբ՝ հոգւով բանաւորութեամբ խոստովանիմք զԲանն. միում Որդւոյ երկիրպագանեմք՝ Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի, և ոչ զատանեմք և բաժանեմք մարդ յԱստուծոյ մերձաւորութեամբ ի միմեանս պատւով և յարգանաւք ինչ միութեան. զի այսպիսի միտք և բանք՝ ընդունայնութիւնք են և ոչ այլ ինչ։ Զի ոչ ուրոյն անուանեմք Քրիստոս. որ յԱստուծոյ բանն, և ուրոյն դարձեալ Քրիստոս՝ որ ի կուսէն, այլ մի միայն զիտեմք Քրիստոս որ յԱստուծոյ Հաւրէ Բան իւրով մարմնով, և յորժամ մարդկաւրէն աւծանիւր ըստ մեզ, և սակայն սրբոց իւրոց նոյն իսկ տայ. զհոգին և ոչ չափով, որպէս ասէ երանելի աւետարանիչն Յովհաննէս։ Այլ և ոչ զայն ասեմք, եթէ բնակեաց Բանն որ յԱստուծոյ իբրև ի լոկ մարդ՝ որ ի կուսէն ծնեալն, զի մի՛ իբրև աստուածազգեստ մարդ իմանայցի Քրիստոս։ Զի թէպէտ և բնակեաց ի մեզ Բանն, ասի և ի Քրիստոս բնակեալ ամենայն լրումն աստուածութեանն մարմնապէս, այլ այսպէս իմանամք թէ մարմին եղև։ Ոչ եթէ որպէս և ի սուրբսն բնակել ասի, ըստ նմին հաւասար և ի նմա ասիցեմք զբնակելն, այլ միութիւն բնութեամբ, և ոչ ի մարմին փոխել, այսպէս ասի բնակութիւն, որպէս ինչ ասի և վասն ոգւոյ մարդոյ ի մարմնի իւրում։

Այսուհետև մի է Քրիստոս՝ Որդի և Տէր, ոչ իբրև մերձաւորութիւն ինչ լոկ պատւոյն միութեան, և կամ իբրև համարձակութիւն ունել մարդոյ առ Աստուած. զի ոչ կարէ միացուցանել զբնութիւնսն հաւասարապատութիւնն։ Զի ահա Պետրոս և Յովհաննէս հաւասարապատիւք են միմեանց. զի առաքեալք և աշակերտք. սակայն չեն մին երկուքն. և ոչ յառելութեան մերձաւորութեան կարգաւք ինչ իմանալ։ Զի չէ մարթ այսպիսի իրաւք իմանալ բնութեամբ միութիւն. և ոչ ընդունելութիւն խնամոց, որպէս մերձենամք առ Տէր, որպէս և գրեալն է, և լինիմք մի հոգի ի նա։ Մանաւանդ ի մերձա-

ւորութեանդ անուանէ ամենեին հրաժարիմք, զի չէ բաւական նշանակել զմիութիւնն։ Այլ և ոչ Աստուած կամ Տէր Քրիստոսի անուանեմք զԲանն որ յԱստուծոյ Հաւրէ, զի մի դարձեալ յայտնի յերկուս բաժանիցեմք զմի Քրիստոս զՈրդի և զՏէր, և ի հայհոյութիւն պարտաւորութեան անկանիցիմք, յորժամ Աստուած և Տէր իւր անուանիցեմք զնա։ Այլ որպէս յառաջագոյն ասացաք, միացաւ Բանն Աստուած ի մարմնի բնութեամբ, և է ամենեցուն Աստուած, և տիրէ ամենայնի, և ոչ ինքն իւր ծառայ է, և ոչ ինքն իւր տէր։ Այլ անմարթ և անարժան է և լի հայհոյութեամբ իմանալ զայս և ասել. զի թէպէտ և ասէ Աստուած իւր զՀայր, սակայն Աստուած է ինքն բնութեամբ, և ի բնութենէ նորա։ Այլ ոչ եթէ անգիտացաք ինչ այնմ, զի հանդերձ աստուածութեամբն և մարդ եղև։ և որ ընդ Աստուծով իցէ ըստ մարդկութեան կարգացն բնութեան, այլ ինքն իւր տէր իբր լինիցի Աստուած կամ Տէր։ Այսուհետև իբրև զմարդ, որչափ վայել է ըստ ունայնանալոյն կարգաց ընդ մեզ, զինքն ընդ Աստուծով ասէ, այսպէս, Եղև ընդ աւրինաւք, և սակայն զաւրէնքն ինքն խաւսեցաւ, և աւրէնսդիր իբրև Աստուած։ Հրաժարեմք դարձեալ, և զայն ասել վասն Քրիստոսի, եթէ վասն զգենլոյն զգեցեալն պաշտեմ, և վասն աներևութին երկրպագանեմ երևելոյն։ Արհաւիրք և դողումն են, և դարձեալ ի վերայ այնորիկ և զայս ևս ասել. թէ որ առաւն, վասն առնլոյն Աստուած յորջորջի, զի որ զայն ասէ, բաժանէ դարձեալ յերկուս Քրիստոս, և մարդ ուրոյն անուանէ, և Աստուած դարձեալ ուրոյն և ուր ունի զխոստումն միութեանն։ Վասն զի մարթ իսկ է եթէ ընկեր յընկերէ երկրպագիցի ոք, և ոչ յորջորջի Աստուած, այլ մի իմանալի է Աստուած Քրիստոս, Միածին Որդի, միով երկրպագութեամբ պատուի հանդերձ մարմնով իւրով։

Եւ խոստովանիմք եթէ նոյն ինքն որ յԱստուծոյ Հաւրէ ծնեալ Որդի և Աստուած Միածին, որ իւրով բնութեամբն անվիշտ էր, մարմնով իւրով մեռաւ վասն մեր ըստ գրոց, և էր ի խաչ ելեալ ընդ մարմնին իւրում, և անվշտութեամբ իւրացոյց զվիշտս մարմնոյն, շնորհաւք Աստուծոյ, վասն մեր զմահ ճաշակեաց։ Ետ մահու զմարմին իւր՝ այն որ բնութեամբն է կենդանի, և նա ինքն է յարութիւն, զի անհաս զաւրութեամբն կոխեսցէ զմահ, և իւրով մարմնովն եղիցի անդրանիկ ի մեռելոց և պտուղ ննջեցելոցն, և արասցէ ճանապարհ բնութեան՝

մարդկան յանապականութիւն վերանալ և որպէս այժմ ասացաք, շնորհաւքն Աստուծոյ վասն ամենեցուն զմահ ճաշակեսցէ, և յարեաւ յաւուր երրորդի, և առ յաւարի զդժոխս։ Արդ թէպէտև ասի թէ ի մարդոյ եղև և յարութիւն մեռելոց. այլ իմանամք զԲանն Աստուծոյ որ եղև մարդ և լուծաւ նովաւ զաւրութիւն մահու։ Գայ դարձեալ ի ժամանակի իւրում մի Որդի և Տէրն փառաւք Հաւր, զի դատեսցէ զտիեզերս արդարութեամբ իւրով, որպէս և գրեալ է։ Յիրաւի և զայն ևս յաւելցուք թէ պատմեմք և աւետարանեմք զմահն Միածնի Որդւոյն Աստուծոյ, այսինքն Յիսուսի Քրիստոսի, և զյարութիւնն ի մեռելոց և զվերանալն յերկինս։

Խոստովանիմք զպատարագս աւրհնութեան կատարեալ յեկեղեցիս այսպէս. մերձենամք ի խորհուրդն աւրհնութեան, և սրբիմք յորժամ կցորդիմք սուրբ մարմնոյն և պատուական արեանն փրկչին ամենայնի Քրիստոսի, և ոչ եթէ իբրև զլոկ մարմին ընդունիմք, բա՛ւ լիցի, և ոչ իբրև զմարդոյ սրբեցելոյ և մերձեցելոյ ի բանն իբրև ի պատիւ միութեան, և կամ իբրև զաստուածութիւնն բնակիչ ունել յինքեան, այլ իբրև զկենդանարար ճշմարտութեամբ և Բանին մարմին, զի կենդանի է բնութեամբ իբրև զԱստուած, և վասն զի միացաւ ի մարմին իւր՝ կենդանատրեցոյց զնա։ Զի թէպէտ և ասիցէ ցմեզ, եթէ՝ Արդարև ասեմ ձեզ, եթէ ոչ կերիցէք զմարմին Որդւոյ մարդոյ և ըմպիցէք զարիւն նորա ոչ իբրև զմարդոյ՝ որ իբրև զմի ի մէնջ համարիցիմք։ Քանզի զի՞արդ էր հնար եթէ մարդոյ մարմին՝ որ բնութեամբ իբրև զմեզ իցէ, եթէ կարիցէ լինել կենդանարար, այլ ճշմարտութեամբ միացոյց իւր վասն մեր մարմին և եղև մարդ, և յորջորջեցաւ Որդի մարդոյ։ Եւ յաւետարանի փրկչին մերոյ ի բարբառս ոչ յերկուս զաւրութիւնս և ոչ յերկուս երեսս բաժանեալ տեսանեմք, և ոչ է իսկ մին. մինաւոր Քրիստոս յերկուս բաժանեալ։ Զի թէպէտ և յերկուց ի բաց երևի, այլ ի միութիւն յանբաժին միացեալ, որպէս մարդ իմանալի՝ է ի շնչոյ և ի մարմնոյ, և ոչ կրկին ոք ասի, այլ մի՛ յերկոցունց։ Այլ ըստ մարդկութեանն և ըստ աստուածութեանն իբրև զմիոջէ իմասցուք ուղղութեամբ. զի յորժամ աստուածաբար ասիցէ զինքենէ ասէ, թէ՝ Որ ետես զիս՝ ետես զՀայրն իմ, և թէ՝ Ես և Հայր իմ մի եմք, զաստուածութենէ և զանհասութենէ նորա իմանամք. զի մի է առ Հայրն իւր, վասն նոյն

էութեանն բնութեան, պի պատկեր և կերպարան և ծագումն փառաց Նորա էր։

Դարձեալ և յորժամ զմարդասիրութեան կարգս ոչ անարդէ և խաւսի ընդ Հրեայսն ասէ. Այժմ ինդրէք զիս սպանանել, պյր՝ որ զճշմարտութիւնն ձեզ խաւսեցայ։ Դարձեալ ոչինչ նուազագոյն երևի ի ճշմարտութենէն և ի հաւատարութենէն Հաբ Աստուածն Բան, յորժամ ի կարգս մարդկութեանն տեսանիցեմք։ Եւ յիրաւի և հաւատալի է թէ որ Աստուածն էր բնութեամբ՝ եղև մարմին, պսինէն մարդ, Հոգւով և մտաբ բանաւորութեամբ։ Եւ պինչ մարթ իցէ արդեօք ամաւթ համարել ուրուք գրարբառս Նորա, թէ ասացի որպէս մարդկան վայել է, պի եթէ հրաժարեալ էր յայնմանէ որ ըստ մարդկութեան վայել էին բանքն, ով էր որ ստիպէր զնա լինել իրրև գմեզ մարդ, պյն՝ որ իջոյց զանձն իւր կամաւբ ի խոնարհութիւն վասն մեր, վասն որոյ պատճառանաց հրաժարէր յայնցանէ՝ որ ըստ խոնարհութեան իրացն վայել էին բանքն։

Այսուհետև միւմ երեսաց և միւմ զաւրութեան գրարբառն աւետարանի վայել է գնել, պսինէն Բանին մարմնացելոյ, պի մի Ցէր է Յիսուս Քրիստոս ըստ գրոց։ Զի թէպէտ և անուանի առաքեալ և բահանայապետ խոստովանութեան մերոյ, իրրև գրահանայանալ Աստուծոյ և Հաւր, որ վասն մեր Հաւրն իւրոյ մատուցանէ գՀաւատս խոստովանութեան մերոյ։ Եւ ի Հոգին սուրբ գարձեալ գնոյն ասեմք որ յԱստուծոյ բնութենէն ծնեալ է Որդի Միածին, և ոչ իրրև գմարդոյ ուրոյն Համարիմք գրահանայութեանն անուն, պյլ նոյն ինքն եղև միջնորդ Աստուծոյ և մարդկան և փրկանք, ածել ի խաղաղութիւն, տալ զանձն իւր ի հոտ անուշից Աստուծոյ և Հաւր։ Քանզի և ասէ, Զոհս և պատարագս ոչ կամեցար, գողջակէզս և զվասն մեղաց ոչ հաճեցար, մարմին հատատեցեր ինձ, յայնժամ ասացի ահաւասիկ գամ ես, ի գլուխս գրոց գրեալ է վասն իմ առնել գկամն քո Աստուած։ Մատոյց գմարմին իւր ի հոտ անուշից վասն մեր և ոչ վասն իւր։ Որպիսի գոհից և պատարագաց կարաւտ էր արդեօք նա, պյն որ հեռին և ի վեր է քան զմեզս, իրրև զԱստուած։ Զի թէ ամենեքին մեղան և նուազեալ են ի փառացն Աստուծոյ որով գպյմակղեալ անկան ի վիշտս, և ախտացաւ բնութիւն մարդկան ի մեղս, պյլ նա ոչ պյսպէս, և մեք նուազեալ եմք ի փառաց Նորա։ Եւ զի՞արդ ասիցի արդեօք եթէ

թէ գենաւ զառն ճշմարիտ. եթէ ասիցէ՞ որ արդեաւբ եթէ մատոյց գանձն իւր վասն իւր, և ոչ վասն մեր։ Ոչ երբեք կարեն խաւսել ի պարտաւորութենէ ամպարշտութեանն իւրեանց, պի և ոչ իւիք իրաւբ գտանի յանցուցեալ պի և ոչ առար մեղս։ Արդ՝ որպիսի պատարագաց լինէր կարաւտեալ, յորում ոչն էին մեղք՝ կարաւտ պատարագացն ի քաւութիւն։ Եւ յորժամ ասիցէ վասն սրբոյ Հոգւոյն, եթէ՝ Նա զիս փառաւորառնէ, իմասցուբ ուղիղ, պի ոչ եթէ նա փառաց ինչ կարաւտ է յայլմէ առնուլ, մի Որդի Քրիստոս և կամ ի Հոգւոյն սրբոյ փառս գտանել, պի ոչ եթէ ի վեր քան գնա գտանիցի Հոգի Նորա, պյլ վասն յայտնութեան աստուածութեանն իւրոյ, և վասն հանդիսի մեծամեծ գործոցն որ իւրով Հոգւովն ցուցանէր, փառաւորել ի նմանէ ասի։ Զոր աւրինակ և ըստ մեզ խոկ, յորժամ ասիցէ որ վասն պաւրութեան իւրոյ կամ իմաստութեան թէ որովք փառաւորիմն ես, պի թէպէտ և Հոգին առանձինն անձնաւորութեամբ և իմանի յանձն իւր և ի Հոգի սուրբ, և ոչ Որդի, պյլ ոչ է աւտար ի նմանէն, պի Հոգի ճշմարտութեան առնուանի, և Քրիստոս ճշմարտութիւն, և երևի նոքա, որպէս յԱստուծոյ ի Հաւրէ։

Ընդէր և Հոգին ի ձեռն սրբոյ առաքելոցն և առնէր փառաւորեալս, և յետ վերանալոյն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի յերկինս, և փառաւորէր զնա պի հաւատարիմ է թէ Աստուած էր բնութեամբ։ Դարձեալ և ինքն ընդէր Հոգւովն իւրով վասն որոյ և ասէն իսկ թէ, Յիմմէն առնու և պատմէ ձեզ, և ո՛չ ևս ասեմք թէ իրրև առնլով Հոգին ընդունիցի գիմաստութիւն և գպաւրութիւն, պի կատարեալ է ամենայնիւ, և անկարաւտ ամենայն բարութեանց, վասն պի ի Հաւր պաւրութենէն և յիմաստութենէ Որդւոյ, Հոգին ինքն իմաստութիւն էր և պաւրութիւն։ Եւ վասն պի Աստուած միացեալ ի մարմնի բնութեամբ, սուրբ կոյսն ծնաւ ըստ մարմնոյ, դա և Աստուածածին ասեմք, ոչ եթէ բնութեան և էութեան բանին սկիզբն ունիցի ի մարմնոյն, պի էր ի սկզբանէ, և Աստուած էր Բանն, և նա ինքն արարածոց արարիչ մշտնջենաւորակից Հաւր և արարիչ ամենայն արարածոց, պյլ որպէս յառաջադոյն ասացաք, վասն պի բնութեամբ միացոյց իւր զմարդկութիւնն, և առ յանձն ծնանիլ յարգանդէ ըստ մարմնոյ, ոչ իրրև կարաւտեալ ինչ յիւր բնութիւնն՝ և ընդ ժամանակաւբ և ի վախճանի ա-

ւուրց ծնանիլ, այլ ի ջննդեանն մերոյ աւրհնեսցէ զկիսըն, եւ ի ծնանելն նորա ի կնոջէ միացեալ մարմնովն, պնուհետեւ յոնջուսցէ յամենայն ապացս մարդկութենէ վերկրաւոր մարմինս մեր, և որ ի տրտմութենեան որդիս ծնեալ ասացաւ, նովաւ խափանեսցի. եւ ճշմարտեսցէ պբարբառ մարգարէութենեան՝ որ ասէ, Ջաւրացաւ մահ և ևկուլ եւ դարձեալ. եհատ Աստուած զամենայն արտասուս յամենայն երեսաց. Վասն այսպիսի պատճառանացս ասեմք պեսչութիւն նորա. եւ զի կոչեսցի սրբով աշակերտաւբն հանդերձ և երթիցէ ի հարսանիս ի Կանա Գալիլեացւոց և աւրհնեսցէ զհարսանիսն. Զայս ուսուցանել ուսաք ի սրբոց աւետարանչացն և առաքելոցն, և յամենայն աստուածաշունչ գրոց և յերանելի հարցն ի ճշմարիտ խոստովանութենէն. Այսմ ամենայնի պարտ է և բուժ երկիւղածութեանդ հաւատալ և վկայել առանց ամենայն նենդութենանց, և զոր ինչ պարտ է նզովել երկիւղածութենանդ բուժ կարգեալ է ի թղթիդ մերում.

Ա. Եթէ որ ոչ խոստովանեսցի Աստուած ըստ ճշմարտութենեան զնմմանուէլ, և վասն պատրիկ և Աստուածածինն զսուրբ կոյսն, ծնեալ ըստ մարմնոյ զմարմնացեալ Բանն Աստուած՝ նզովեա՛լ եղիցի.

Բ. Եթէ որ ոչ խոստովանեսցի բնութեամբ միանալ ի մարմնի Բանին Աստուծոյ Հաւր, և մի Քրիստոս հանդերձ մարմնովն իւրով զնոյն Աստուած միանգամայն և մարդ. նզովեա՛լ եղիցի.

Գ. Եթէ որ զմի Քրիստոս բաժանեսցէ յերկուս զէմս յետ միանալոյն, և միայն մերձաւորութիւն յաւելութեան ասիցէ իբրև պատուով, և կամ ձոխութիւն և պարծանս տեսեալ, և ոչ միութիւն բնութեամբ. նզովեա՛լ եղիցի.

Դ. Եթէ որ յերկուս երեսս և կամ յերկուս պարծանս զերկուս պատուականացն և պատաբելոյն զգրեալսն և զբարբառսն բաժանեսցէ, և կամ զՔրիստոսի ասացեալսն սրբովք իւրով, և զոր իւր իսկ վասն իւր իցէ ասացեալ, և զոմանս իբր զարգոյ ուրոյն ի բանէն Աստուծոյ՝ իբր յարելութեամբ իմանայցէ, և զոմանս զարձեալ աստուածարար միայն՝ որ ի Բանէն Աստուծոյ Հաւր. նզովեա՛լ եղիցի.

Ե. Եթէ որ իշխեսցէ ասել մարդ աստուածապգեաց զՔրիստոս, և ոչ Աստուած ճշմարիտ՝ իբրև զմի Որդի բնութեամբ, որ եղև Բանն մարմին և հաւասարեաց մեզ արեամբ և մարմնով. նզովեա՛լ եղիցի.

Զ. Եթէ որ ասիցէ եթէ, Աստուած և Տէր է Քրիստոսի որ յԱստուծոյ Հաւրէ Բանն, և ոչ խոստովանեսցի զնոյն Աստուած և մարդ միանգամայն ի լինել Բանին մարմին ըստ գրոց. նզովեա՛լ եղիցի.

Է. Եթէ որ ասիցէ իբրու մարդ զաւրութիւն գտանէր ի յԱստուծոյ Բանէն Ցիսուս, և զՄիածնին փառս մերձեցուցանէ իբրև յայլ ոք բան զնա, նզովեա՛լ եղիցի.

Ը. Եթէ որ իշխեսցէ ասել, եթէ վերացելոյ մարդոյն արժան է երկրպագութիւն առնել ընդ Բանին Աստուծոյ, և փառաւորակից լինել և անուանակից ընդ Աստուծոյ իբրև այլ յայլում. զի յորժամ ընդ ումեր ասիցէ ի Տարկէ երկուս իմացուցանէ, և ոչ միով երկրպագութեամբ պատուեսցէ զնմմանուէլն, և մի փառաւորութիւն տացէ նմա՝ որով եղև բանն՝ մարմին, նզովեա՛լ եղիցի.

Թ. Եթէ որ ասիցէ զմիոյ Տեառնէ Ցիսուսէ Քրիստոսէ եթէ փառաւորեցաւ ի Հոգւոյն իբրև յաւտար զաւրութենէ, և նովաւ առաւելութիւն զաւրութեան ի վերայ պատոյ պղծոյ կատարել ի մարդիկ զնշանս աստուածագործ, և ոչ նորին իսկակից զՀոգին՝ որով ունէր զԱստուածագործ նշանս, նզովեա՛լ եղիցի.

Ժ. Առաքեալ և քահանայապետ խոստովանութեան մերոյ լինել ասէն զՔրիստոսէ աստուածաշունչ գիրք, և ուսուցանել զանձն իւր վասն մեր ի հոտ անուշիկ Աստուծոյ Հաւր. Արդ՝ եթէ ասիցէ որ, առաքեալ և քահանայապետ խոստովանութեան մերոյ, ոչ զայն որ յԱստուծոյ Հաւրէ Բանն էր, եղև մարմին և ընդ մեզ մարդ. այլ ուրոյն ի նմանէ մարդ ի կնոջէ, և կամ եթէ ասիցէ որ եթէ վասն իւր մատոյց զանձն իւր պատարագ, և ոչ միայն վասն մեր, զի ոչ էր կարաւտ պատարագի, որ ոչ զիտէր զմեղս. նզովեա՛լ եղիցի.

ԺԱ. Եթէ որ ոչ խոստովանեսցի զմարմինն Տեառն կենդանարար, և իւր իսկ Բանին որ յԱստուծոյ, այլ որպէս այլոյ ուրումն արտաքս բան զնա մերձեցելոյ ի նա պատուով, և կամ որպէս բնակեցելոյ ի նա աստուածութեամբն, և ոչ կենդանարար, որպէս ասացի, զի եղև իւր Բանին մարմին՝ որ զամենայն կարող է կենդանացուցանել. նզովեա՛լ եղիցի.

ԺԲ. Եթէ ոք ոչ խոստովանեսցի զՔրիստն որ յԱստուծոյ հարչարեալ մարմնով, խաչեալ մարմնով, և զմահ ճաշակեալ մարմնով, և լեալ անդրանիկ ի մեռելոց, որ է կենդանարար, որպէս զԱստուած. նզովեա՛լ եղիցի։

ԵՐԱՆԵԼԻՈՑՆ ՄԱԿԱՐԱՑ ՍՐՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ, ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ ԹՈՒՂԹ Ի ՀԱՑՍ ՎԱՍՆ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱԹՈՒՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑՒՈՑ ՔԿԱՐԴԱՑ, ԶՈՐ ՉԷ ԱՐԺԱՆ ՅԸՆԴ ՍԱՀՄԱՆՆԵԻ ԸՆԴ ԿԱՐԳ ԱՆՑԱՆԵԼ. ԳԼՈՒԽՔ ԻՆՆ։

Ահա վասն ահի և երկիւղին Աստուծոյ և ի փափաք սիրոյ բարեպաշտութեան ձերոյ փութացայ պարտուցանել ըզբարեսէր և կպարկապիտ սիրտս ձեր ի խնդիր ուղիղ բարեպաշտութեան ճշմարիտ կանոնադրութեան կաթուղիկէ եկեղեցւոյ, և կարևոր կարգայ Աստուծոյ, զոր պարտ է բազում զգուշութեամբ ստանալ, և աներկման հաւատով պահել ամենայն երկիւղածայ Աստուծոյ, Ցորս և դուք ոչ յապաղեալ հեղգացուցիչ ինչ դանդաղանաւք ծուլացարուք, այլ փութացեալ շնորհաւք սուրբ Հոգւոյն, չերմութեամբ, և աստուածային սիրոյն բազձանաւք, որ ոչ միայն ի մերձաւորացն յաւժարեցուցանէ ժտել խնդրել զհոգևոր աւգտութիւնն, այլ և ի տար աշխարհ փութացուցանէ հասանել մեծաւ փափագանաւք, և ըղձալի տենչանաւք յաղագս աստուածահաճոյ խնդրոյ և հոգւոյ փրկութեան, զմտաւ ածելով զասացեալն, թէ՝ Մի՛ դանդաղեսցիս երթալ հետ ճանապարհ, թէ պիտանացու ինչ ուսուցանել որ խոստանայցէ։ Որ և զայն փափաք հոգևոր վաստակոց յանձինս ձեր երևեցուցեալ, վասն մեծաշահ աստուածային դանձուցն հոգևորաց, առաքեցէք զիր ի հեռաբնակ աշխարհէ, ի կողմանցդ արևելից ի սուրբ քաղաքս Երուսաղէմ, որ ի ձեռն երկիւղածաց քահանայից մատուցաւ առաջի բազմութեան եպիսկոպոսաց, որք մի մի ժողովեալ յիւրաքանչիւր քաղաքաց, որոյ առաջի անկեալ հոգևոր մաղթանաւք խնդրեցին զկրոյն պատասխանիս, զոր թէպէտ և ոչ կամէաք ծանրացեալ տկարութեամբ

հրամանատուութեանս մեծամեծ կրաւնիւք եկեղեցւոյ, սակայն հոգևոր ժտութիւն, և փոյթ աստուածասէր քահանայիցս հարկաւորեաց զմեզ գրել և տալ ձերում կամայաւժար բարեպաշտութեանդ, զգլուխ կարևոր կարգաց եկեղեցւոյ, զհաստատութեան հաւատոյ, ոչ մի ինչ երկբայութեամբ, և զամենայն կանոնադրութիւնս սրբոյ ժողովոյն, որ վասն հերձուածողացն եղև, զորս կարևոր է ընդունել ամենայն բարեպաշտաց, որ եղև վասն դրութեան կարգաց եկեղեցւոյ։ Այլ և տեսեալ զբազմազգուշալի կենարար մկրտութեան սրբոյ քաղաքիս՝ հիացեալ զարմացան, թէ կողմանք արևելից թերի են զգուշութեամբ յայսպիսիս բազում ինչ իրաւք, զի ի տեղիս տեղիս աւազան կարգաւոր ոչ ունին, և յորպէտ ամանի մկրտեն, և է որ սարկաւագունք մկրտութիւն առնեն, և եպիսկոպոսք և քահանայք առանձնակ ձէթ աւծման աւրհնեն, և զձէթ կնքոյ որ յառաքելոցն և այսր պահի, յաւելուածով ոչ ունին, և զբոլոր զգայարանս մանկան ոչ աւծանեն։ Եւ է զի զժողովոյն կարգեալսն ոչ ասեն, ուրեք ուրեք քահանայքն ի ժամ մկրտութեանն։ Եւ ձեռնադրութեամբ ժառանգաւորքն միապատիւ հաւասարին, և ոչ ընդ աւելեաւքն հնազանդին։ Եւ բազում և այլ շփոթութիւնք հպարտութեամբ և ծուլութեամբ, զոր ի կարգս եկեղեցւոյ մուծեալ են մարմնասէրք, զոր ծանուցին մեզ եկեալքս։

Ընդ որ հիացեալ մեծապէս զարմացաք։ և վասն երկիւղին Աստուծոյ ոչ հեղգացաք գրել փութանակի, ես Մակարիոս Արքեպիսկոպոս Երուսաղէմի և ամենայն բազմութիւն եպիսկոպոսաց՝ որ ընդ իս են, առաքել ի կողմանսդ արևելից, առ Քրիստոսասէր և երկիւղած եպիսկոպոսապետդ Տէր Վրթանէս, և առհամաւրէն եպիսկոպոսս և քահանայս Հայոց բազում զգուշութեամբ, և երկիւղիւ կատարել զկարգաւորութիւն մեծի խորհրդոյն Աստուծոյ, որ կատարի ի կաթուղիկէ եկեղեցւոջ, որով պարգևի ի շնորհաց Հոգւոյն՝ մեղաց թողութիւն և ոգւոց փրկութիւն մկրտելոցն ի սուրբ աւազանին, և Հոգին սուրբ ոչ արհամարհէ զցանկացաւղս բարեպաշտութեանն, այլ խոնարհեալ իջանէ և սրբէ ուղիղ դաւանութեամբն ի ձեռն սրբոյ ջրոյ աւազանին։ Եւ յայսմ ամենայնի չէ պարտ ծուլանալ և դանդաղել եպիսկոպոսացն և երիցանցն ի մկրտել զայնոսիկ, որ կամին մերձենալ ի բարեպաշտութիւն աստուածպաշտութեան, զի այն է փոյթ քահանայից և գործ կարևոր առաջնորդաց եկեղեցւոյ,

զկամաւղսն բարեպաշտութեան խրատել և ուսուցանել բանիւ վարդապետութեամբ, մերժել ի սատանայէ և ընծայեցուցանել Աստուծոյ սրբոյ աւազանին լուսաւորութեամբ. և մի՛ ումեք լինել պատճառք կորստեան, անհնազանդութեամբ, և թերակատար ինչ կարգաւք մկրտութեան, վասն դանդաղութեան իւրոյ առ ոչ ածել զամենայն կարգաւորութիւն ի վերայ մատուցելոցն ի մկրտութիւն սուրբ աւազանին, զոր բազում զգուշութեամբ և ցնծալից դողութեամբ առանց դանդաղելոյ կատարէ ընդհանրական եկեղեցի Աստուծոյ։

Ա. Թէ արժան իցէ՞ սարկաւագաց մկրտութիւն առնել, և կատարեալ իցէ՞ խորհուրդն։

Գիտութիւն լիցի Քրիստոսասէր եղբայրութեան ձերոյ զի եպիսկոպոսաց և քահանայից միայն է իշխանութիւնս այս, և սարկաւագաց զայս առնել չէ արժան, քանզի սպասաւորք են և խափանեալ է այս առ ի նոցանէ, և աւելի է խնդրելն թէ կատարեալ է առ ի նոցանէ մկրտեալն։ Բայց պարտ է նախ քննել՝ թէ սովորութիւն իցէ գաւառին այնմիկ սարկաւագացն մկրտել. և եթէ գտցի որ արարեալ, ընդ անմեղութեամբ է վասն անգիտութեան կարգաց եկեղեցւոյ. զի սովորութեան գաւառին զհետ չոքաւ։ Իսկ եթէ գիտէր զկարգս եկեղեցւոյ, և անց զնոքաւք, եղիցին ի վերայ նորա պատիժք ըստ կարգի յանցանաց։

Բ. Եթէ աւազան սրբեալ ոչ ունին և յանպէտ ամանի մկրտեն։

Զի եթէ ոչ էր մերձ եկեղեցի շինեալ ի փառս Աստուծոյ և ի մուտս ժողովրդոց, առանց մեղադրելոյ արդեւք էր, և եթէ եկեղեցիս ունիմք, պարտ է և մկրտատունս առնել և աւազան, յորում մկրտէ որ գայցեն յուղիղ հաւատս բարեպաշտութեան։ Ապա եթէ դիպեսցի որ հիւանդ՝ ուր ոչ իցէ եկեղեցի և կարգաւոր աւազան, չէ արժան արգելուլ որք կամիցին մկրտել, այլ կատարել զմկրտութիւնն առանց կարգաւոր աւազանի, վասն զի հարկ է պիտոյիցն, զի մի՛ գտցի պարտական փրկութեանն, խափանելով զմկրտութիւն՝ զի Հոգին սուրբ ըստ մաղթողին տայ զշնորհն, և ըստ ամանին ոչ լինի արգելեալ, և յամենայն ժամ փափաքեալքն բաւականանան շնորհիւ հոգւոյն։ Եւ ոչ ի գլխաւոր տաւնսն միայն է կատարելութիւնն, զի առաքեալքն ոչ ըստ ընտրութեան տաւնիցն մկրտէին, այլ ըստ բաւականի եկելոցն լուսաւորէին ի ջուրցն վերստին ծնանելով։ Եւ երեքկին ընկըղ-

մամբն թաղեալ ի ջուր սուրբ աւազանին, զերեքաւրեայ թաղումն Տեառն նշանակեմք յանձինս մկրտելոցն՝ զոր և աստուածային առաքեալն յայտնապէս ցուցանէ ասելով, թէ՝ Թաղեցաք ընդ նմա մկրտութեամբն, նմանողք եղիցուք նմանութեան մահու նորա, զի նորոգութեամբ յարութեանն հաղորդ լինիցիմք նմա ի կեանսն յաւիտենից։ Եւ այսպէս ուղիղ դաւանութեամբ ձեռս ի վերայ դնելով պարգևեալ լինի Հոգին սուրբ ի փրկութիւն մեզ լուսաւորել զկոչեցեալսն յորդէգրութիւն։ Եւ հաւատովք աւծանիմք յիւղ սրբութեան և այսպէս ըստ իւրաքանչիւր եդեալ մասանց կարգք սրբոյ եկեղեցւոյ յաւրինին, ոչ ելանելով ըստ եդեալ սահման և գլխաւորեալք ըստ երկնաւորացն դասուց, որպէս ուսաք ի հարցն հոգևորացն յաշակերտացն առաքելոցն սրբոց։

Գ։ Եւ զի՞արդ կարգք եկեղեցւոյ սրբոյ յաւրինին։

Վերատեսուչք ըստ կարգեալ կայենիցն ընկալցին իշխանութիւն, ուղղել ի բարին որոց կոչեցան ի վերակացութիւն, և առեալ ի նոցանէ մի փքասցին ամբարհաւաճութեամբ զանձինս առ իմաստունս ունելով, և անկցին յիմարութեամբ, և անկցին ի չարութիւն։ Զի թէպէտ միապէս տուեալ շնորհքն ի հաւատացեալքն, այլ ոչ միապատիւ ամենեքեան։ Եւ թէպէտ և փոքր կացոյց զինքն անբաւն, այլ զփառս աստուածութեանն ոչ ընդ նմին կորոյս, և առաքելոցն ամենեցուն յետ յարութեանն երևեալ կենարարին, այլ զոմանս գեր ի վերոյ կարգէ, և նոյն սկզբնաւորեալ ի մեզ հաստատեցաւ, զոր և Պաւղոս ոչ հրամայէ զմիմեամբք ելանել, ասելովն, Իւրաքանչիւր ոք յոր կոչումն կոչեցաւ ի նմին կացցէ։

Դ։ Եւ որպէս հրամայիցի բաւականանալ իւրաքանչիւր յեդեալն կարգի։

Արդ միաբանութեամբ ժառանգաւորացս և եպիսկոպոսաց և քահանայիցս և սարկաւագաց. ես Մակարիոս Արքեպիսկոպոս սուրբ քաղաքիս Երուսաղէմի, աւանդեմ զկանոնադրութիւնս զայս ձեզ, ուսեալ յառաքելոցն պատմութեանց, և աւանդութեամբ հարցն առ մեզ հաստատել հիմնանայ։ Զի զսուրբ մըկրտութեանն ձեռնադրութիւնն, որպէս յառաջագոյն ասացաք, եպիսկոպոսաց և քահանայից միայն է կատարել, և զիւղ սրբութեանն եպիսկոպոսապետն աւրհնեսցէ, և վասն հեռաւորութեան և կարևոր պիտոյից հրամանաւ արքեպիսկոպոսին երկու և երեք միաբանեալ եպիսկոպոսք և սարկաւագունք սպասաւորք սրբութեանն։ Եւ զիւղն աւծման մեռելոցն և հիւանդացն և մկրտելոցն առանձնակ աւրհնեսցեն քահանայքն և եպիսկոպոսքն։ Զայս սահմանեցին սուրբ հարքն մեր, և մի ոք իշխեսցէ փոխել զուղիղ եդեալ սահման, զի մի՛ զնոցին կապանք նզովիցն ընկալեալ որոշեսցի յԱստուծոյ։

Ե։ Եւ ո՞րպէս մերձեսցուք առ սեղանն սուրբ և կենդանարարն խորհուրդ։

Առ այդ անմահութեան վիճակ, մի՛ ոք երկմտութեամբ և մի՛ թերահաւատութեամբ և մի՛ գործովք անարժանութեամբ մերձ լինել յանդգնեսցի, զի մի զկամս Աստուծոյ բարկութեանն յամենայն երկիր շարժեսցէ, և ինքն լուիցէ զասացեալսն։ Դու ընդէր բնաւ պատմես զարդարութիւնս իմ, զի ատեցեր զխրատ իմ. այլ ուղիղ գնացիւք և ճշմարիտ հաւատով մատուցեալ լուսաւորեսցի՝ և այլոց ինքեամբ գործեսցէ փրկութիւն։

Զ։ Եւ զի՞արդ է արժան զխորհուրդն կատարել, զփրկականն խորհուրդ մարմնոյ և արեանն Տեառն։

Պարտ է երկիւղիւ, և զգուշութեամբ կատարել և ուղիղ դաւանել խոստովանութեամբ՝ ուրոյն ի հերձուածողացն փորձիչ խորհրդոց, զի մի՛ Արիանոսացն մերձ լինելով ըստ առաքելոյն՝ անուն Աստուծոյ և ճշմարտութիւնն հայհոյեսցի։

Է։ Եւ ո՞րպիսի աւրինակաւ նուէր սրբութեանն յաւրինեսցի։

Հանեալ ի սեղանն զհացն սուրբ, ջերմ ըստ առաքելոցն աւանդութեան, և բաժակ անապական առանց իրիք խառնման, զի ոչ ապականացու իւիք, այլ անապական մարմնով և արեամբ ամբիծ և անարատ գառինն, և զայս մինչ ի սեղանն սարկաւագունք յաւրինեսցեն, և զկատարելն ի վերայ, քահանայքն կատարեսցեն։

Ը։ Եւ զի՞արդ եկեսցէ ի ձև սեղանն խորհրդոյն, և այլ ևս Գ. կարգքն։

Սեղանն քաւութեան ընդ վարագուրաւն, յորում Հոգին սուրբ իջանէ, և աւազանն յետոյ առ նմին տամբ և պատւով, հաստատեալ յաջմէ, և ժառանգաւորքն իւրաքանչիւր աշտիճանաւ պաշտեսցեն, և ժողովրդականքն արտաքոյ վարագուրին, և երախայքն առ դրունսն ունկնդրութեամբ, զի մի ընդ միմեանս

ելանելով եղծցին կարգքն, այլ իւրաքանչիւր կայանիւ անարատ մնասցէ։

Թ. Զայս աւանդեմ ձեզ պատուիրան հաւատոյ և կարգաց եկեղեցւոյ, ըստ խնդրոյ աղաչանաց ձերոց, և նզովեմք ի վերայ այսոցիկ զայլաձևսն խորհեցեալսն, զի ի միմեանց ընկալեալ ձեռնադրութեամբ զշնորհս, ոչ բերեմք պակասութիւն, և միապատիւ ոչ իրաւունս վարկանիմք զկարգեալսն ուղղապէս եկեղեցւոյ, և զփառամոլ անձինս կշտամբեմք, որք խորհին հակառակ որպէս պատմեալ եղև մեզ զՏուրգեայ Բասենոյ և Բագրեւանդայ եպիսկոպոսաց, որ սակաւուք ընդ Արիանոսս միաւորեալ է *), և դարձեալ խղճեալ, և արդև այլ ևս յանդգնագոյնս խորհի. եպիսկոպոս միայն աթոռաւ, և ընդ արքեպիսկոպոսին ինքեամբ անձին տայ պատիւ, զոր չէ արժան ընդունել, զի և ոչ հարքն աւանդեցին այսպիսի ինչ հակառակութիւնս յեկեղեցի մուծանել, և անվայելուչ է համարել հաւասար, մինչև կոչմամբ ի պատիւ աթոռոյն ժամանեսցէ։ Եւ արդ պարտ է զայնպիսին քաղցրութեամբ ի հնազանդութիւն կոչել, և եթէ ի նոյն մնասցէ, խորշել իբրև յաւտարէ։

Ողջոյն տան ձեզ ամենայն եկեղեցիս։ Ողջ լերուք ի Տէր հաստատուն և ուղիղ հաւատով, ամէն։

*) Ա յապէս յօրինակին.

ԲԱՑԱՅԱՅՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՄԱՉԱՅՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀՈԳԵԼԻՑ ՀԱՐՑՆ ՍՐԲՈՑ ԸՍՏ ԱՌԱՔԵԼԱՍԱՀՄԱՆ ԱՒԱՆԴԻՑՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՔՐԻՍՏՈՍԻ, ՀԱՆԴԵՐՉ ՀԱՒԱՏԱԲԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ՃԸՉՄԱՐԻՏ ՈՒՂՂԱՓԱՌ ԴԱՒԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ, ԱՍԱՑԵԱԼ ՍՐԲՈՅ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ՍԱՀԱԿԱՅ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ԵՒ ՄԵԾԻ ԹԱՐԳՄԱՆՉԻ ԸՆԴԴԷՄ ԵՐԿԱԲՆԱԿԱՑ ՆԵՍՏՈՐԱԿԱՆԱՑՆ։

Աստուածային իմաստութեամբն միայն զաւրացեալ Հայաստանեայք, պարզաբար ստուգութեամբ ընկալեալ հաւատք ճշմարիտք ի ծագմանէ փրկչին. իսկ նախ քան զայն պերճաբանութիւն հռետորական արհեստիցն ըստ Պղատոնական վարժիցն ոչ երբէք ստորագրեալ ոտնառեաց ի կողմ Հայկազնեայց, և ոչ յոլով մակածութեամբ դեգերեալ հինքն մերազնեայք ի հրահանգս հելլենական ճարտասանութեան ըստ իմաստնոցն Յունաց առ ունակութիւն եղելոց գիտութեանց, որ է առաջին մասն իմաստութեան։ Նաև և ոչ տեղեկագոյնք բարձրայաւնակ իմաստիցն ճեմարանին ներանձնական հմտութեանցն գործական և տեսական ներհմանց. Նախ քան զճանաչելն մեր վեհ իմաստութեամբ, այլ և ոչ առանձնական վայելումն գծագրական տառիցն վաղագոյն հարստացեալ մեր, առանց որոյ ոչ է հնար զանցեալսն իմանալ, և ոչ զներկայս ապագայիցն թողուլ առ ի յիշատակ, այլ այնպէս պարզական իմաստիւք վարել զկենցաղս, մինչև հազիւ բանականաւն ընդրեալք յանասնականէն, մինչև ի ծագումն մեծի և ճշմարիտ լուսոյն՝ որ լուսաւորէ զամենայն իմաստ գիտութեան մարդկան սեռի եկեալ յաշխարհ։ Սակս որոյ անբաժացեալ մտաւորական տեսութիւն Հայազնեացս յամենայն

դժընդակ գծից արտաքին փիլիսոփայական հանճարոյն, որպէս նախ ասացաք, այնպէս պատրաստ գտեալք ի գծումն հաւատոյ հոգեղէն իմաստիցն։

Եւ վկայ բանիս արքայն մեր Աբգար, որ թարգմանի Աւազ Այր յաղագս հնդութեանն անուանեալ, զի նախ քան զբերթագեան ոյրոյս հնձանոյացդ ըստ մարգարէին ձայնի յառաջագոյն ձեռնատու լեալ առ Աստուած առանց ակներևակի, միայն ի լուր բանից պլոյ՝ հաւատոյ ճշմարտութեանն, ըստ այնմ թէ, երանի որ ոչն ետես և հաւատացէ յիս։ Եւ վաղվաղակի լուռելոյս պաղատանաց յղեալ առ Փրկիչն մեր և Աստուած, զի եկեալ ոյրմութեամբ բժշկեսցէ զնա և փնորայն հոգեպէս և մարմնապէս։ Իսկ բարերարն Աստուած՝ որ գիտէ զամենայն յառաջ քան զլինելն իւրեանց, ընկալեալ պաղաչանս նորա ի ձեռն Թղթոյն, և արժանի առնէ զնա պատասխանական Թղթոյ, և խոստանայ յետ կենարար խաչին և ամբառնալոյն յերկինս, առաքել զմի յաշակերտաց իւրոց առ նա, գոր և արար իսկ, պծագէոս առաքեալ, որ զփոփոխումն անուանն ընդ Պետրոսի և ընդ Արգւոյն Որոտման ընկալաւ յայնմանէ, որ նորն առնէ և փոփոխ զամենայն որպէս և կամի։ Որոյ եկեալ սերմանեաց զբանն ճշմարիտ հաւատոյ յաշխարհս մեր, և ինքն զընթացս առաքելութեանն ըստ հաւատոյն ի սմին աշխարհի կատարեալ՝ փոխեցաւ առ այն որ առաքեացն գնա, Թողեալ զիմոր կենագործակ երկնային արքայութեանն ի սմա, զի մասնաւորաբն բոլորն խոնարհացի։ Եւ զկնի նորա Բարթուղիմէոս ընկեր նորին գնորհուրդ առաքելութեանն ի սմին աշխարհի առաքեալ, զի ի ձեռն երկուց աստուածային արանց հաստատեսցի ի մեզ վկայութիւն ճշմարիտ հաւատոյն բանի, անխախտելի մնալ մինչև իսպառ, որ և եղև իսկ։ Եւ յետ սոցա ի ձեռն եբրից երանեան և ճշմարիտ վկային և խոստովանողին Քրիստոսի սրբոյ Լուսաւորչին մերոյ ընդրելոյ մեծին Գրիգորի, ծաւալեաց գճշմարիտ գլոյս գիտութեան իւրոյ միաբանական սուրբ Երրորդութիւնն ի բոլոր ազգս Հայաստանեայց, և խոնարհաց զամենայն կենսականաւանքն ըստ նմանութեան երից գրուացն, զմիտս և զչունչ և զմարմին մեր, մարմնանալով Որդւոյ խոնարհացս վմեզ ստոյգ և ճշմարիտ և սեռն հաւատով, խարսխեալ զմեզ Երրորդութիւնն սուրբ ի վերայ վիմին հաստատանոյ անշարժ, յորոյ վերայ խոստացաւ միածինն շինել զեկեղեցի իւր սուրբ, զի անդ-

յաղթ մնասցուք ի դրանց գժոխոց, ոչ վթարեալք մինչև յաւիտեան։

Եւ արդ ըստ որում ասէ Յովհան Ոսկեբերան, թէ տգիտութիւն յոյժ պատրաստական աւգտակարութիւն ունի յընդունելութիւն հաւատոյ։ Վասն որոյ թուի ճշմարիտ լինել բանիս պատմ յարգեանց որ առ մեզ, զի յառաջագոյն ոչ գծեալ միտք և հոգիք Հայաստանեացս արտաքին արհեստիւք ճարտասանիցն, վասն պատրիկ պիւրընկալ եղև ի մեզ հաւատոյն բան. իբրև յանդիծ տախտակի ի խորոչ սրտին պիւրադիծ նշանեալ և անվթար մնացեալ մինչև ցայսաւր։ Զի ոչ էին վաթար գիծք յառաջացեալք առ ի ընդորել զդեղեցիկ գիրս գրեալս չնորհաւք վերնոյն, և զի առաջին և վերին *) իմաստութիւնն իջեալն ի վերուստ ի Հաւրէն լուսոյ, և յԱրգւոյ նորա միածնէ և փառակից, և ի Հոգւոյն կենագործողէ և Հակից, յառաջեալ կալաւ զնորհուրդս մեր, և խարսխեալ հաստատեցաւ ի սիրտս մեր և ընդհանրապէս ձգեալ առ ինքն զիմաստս մերոգնեացս, և տիրապետեալ բնութեանս մերում և շրջապատեալ աստուածային հրովն պարսպեալ զկարութիւնս մեր, և զպիտութիւն մտաց մերոց ինքեամբ գաւրացոյց, և ի բաց մերժեալ արտաքոսեաց զամենայն աղանգս չարութեան հերետիկոսացն յայզէ մերմէ, և ոչ որ ի նոցանէ յամառեալ մտանել յեկեղեցի Աստուծոյ որ է յորդիս Քորդոմայ, և ոչ կարաց պղտորել զյստակ բղխումն ջուրցն կենդանի ճշմարիտ հաւատոյն՝ որ ի մեզ բղխեաց Հոգւովն Աստուծոյ կենդանւոյ։

Ոչ Արեւմուն ամպարիշտն որ ասաց մարդ զՔրիստն Աստուծոյ իբրև պՀրէայսն։ Եւ ոչ դիւսոցյն Կերինթեոս Ասիացի, որ մարմնական վայելումն կարծեաց լինել գարբայութիւնն արդարոց՝ վասն մարմնաւոր բարուց իւրոց։ Եւ ոչ սատանայամիտն և դիւամոլ արքն Մոնտանոս և Մարկեղոս Գաղատացի և Մարկիոն Պոնդացի, որ ասացին առ աչառ երևեցաւ Տէրն մեր յաշխարհի և ո՛չ ճշմարիտ մարմնով։ Եւ ոչ չարիմացն Սաբել Լիբէացի որ զԵրրորդութիւնն միանձն համարեցաւ լինել ըստ մոլորութեանն Հրէից, և ոչ երիս կատարեալ անձինս ըստ քրիստոնէական հաւատոյ։ Եւ ոչ մոլեկանն Արիոս որ ասաց մեծ Հայր, և կրսեր և արարած՝ զՈրդի, և ոչ խոստովանեաց

*) Թերևս վերին.

համագոյ զԵրրորդութիւնն։ Եւ ոչ աստուածամարտն Մակեդոն, որ ասաց նուազ զՀոգին սուրբ քան զՀայր և զՈրդի, և ոչ հաւատաց էակից և հաւասարափառ և համապատիւ աստուածութեամբ զՀոգին սուրբ Հաւր և Որդւոյ ըստ վկայութեան գրոց սրբոց։ Եւ ոչ վատաշուերն Պաւղոս Սամուստացի, որ ասաց մարդ սոսկ զՔրիստոս ծնեալ ի Մարիամայ, և ոչ Աստուած ճշմարիտ։ Եւ ոչ ճշմարտատեաց արքն Դէոդորոս Տարսոնացի, և Նեստոր, և Փղաբիանոս, և Թէոդորիտոս Կիւրացի, որք ասացին մարդ առեալ Բանին Աստուծոյ. և բնակարան ինքեան կազմեալ զծնեալն ի զաւակէն Դաւթի, երկուս զմինն անուանելով կրկնապատիկ բնութեամբ, և ոչ խոստովանեցին զմարմնացեալն մի Որդի՝ միով բնութեամբ ըստ սահմանի գրոց, որոց հետևող եղեալ Ղևոն Հռոմայեցի թագնաբար զարգացոյց զնոսա։ Եւ ոչ դիւաբերանն Եւտիքէս, որ ասաց ոչ առնուլ Աստուծոյ Բանին մարմին ի կուսէն, այլ ցնորիւք ասաց զերևումն Տեառն յաշխարհի։

Արդ այս ամենայն չար աղանդք հերձուածողաց, և այլք բազումք նման սոցին ի կողմ արևմտից երևեալք յիշխանութեան Հռոմայեցւոցն, եթէ բարձան ի միջոյ, և եթէ մնացին ի նոյն իշխանութեան՝ ուստի ելինն, զայն դուք քաջ գիտէք։ Իսկ յազգէ Հայաստանեայցս ոչ ոք, ոչ ուրեք երբեք երևեալ հերձուածող, և ոչ կարէ ոք ցուցանել, այլ որպէս ընկալաք ի սրբոյ Լուսաւորչէն մերմէ ի մեծէն Գրիգորէ հաւատս ճշմարիտս, անեպեր պահեցաք մինչև ցայսաւր։ Իսկ այլ արտաքին յամենայն չար աղանդիցն հերձուածողաց որք երևեցան յաշխարհիդ Հռովմայեցւոց կամ Լիբէացւոց կամ Ասիացւոց, ոչ կարացին եկամուտ լինել յազգս մեր, զի ամրացեալ էր շնորհաւք վերնոյն ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի և նորին ժառանգաւորացն։ Վասն այնորիկ անաղտ և անեզեր մնաց եկեղեցի սուրբ Աստուծոյ որ յաշխարհիս Հայաստանեաց, ի վերայ հաստատուն հաւատոյ վիմի շինեալ և յամենասուրբ Երրորդութիւնն խարըսխեալ կայ անսասանելի մինչև յաւիտեան, արտաքոյ ամենայնն չարութեան հերձուածողական կարծեաց։ Ներկեալք ստուգագոյն և սերտագոյն ներկուածով ճշմարիտ հաւատով կենարար բանին, որ աւետարանեցաւ յառաքելոցն, և վկայեցաւ ի մարգարէիցն, և աւանդեցաւ ի սրբոց վարդապետացն, զոր հաստատեաց ի մեզ երանելի Լուսաւորիչն մեր։ Եւ յետ այսորիկ յաստուածազու-

մար երից սուրբ ժողովոցն, զնոյն ստուգութիւն հաւատոյ միաբան ընդհանրական եկեղեցւոյ ընկալեալ՝ խոստովանիմք առաջի Աստուծոյ և մարդկան մինչև ցայսաւր, զՆիկիայն՝ որ ընդդէմ Արիոսի մոլորութեանն, և զԿոստանդնուպաւլսին՝ որ ընդդէմ ամպարշտին Մակեդոնի, և զԵփեսոսին՝ որ ընդդէմ չարութեանցն Նեստորի և Եւտիքեայ և Փղաբիանոսի ժողովեցան։

Արդ այս երրիւք սուրբ ժողովովքս ըստ խորհրդոյ միասնական ամենասուրբ Երրորդութեանն պարսպեալ է առաքելական եկեղեցի Աստուծոյ որ է ի մէջ Հայաստանեացս և յամենայն աշխարհի։ Եւ արդ այսպէս է հաւատոյն բան որ առ մեզ ճշմարտապէս մնացական եղեալ ի սկզբանէ մինչև ցայսաւր։

Հաւատամք յամենասուրբ Երրորդութիւնն, ի միասնական յաստուածութիւնն, ի համագոյ բնութիւնն, անեղութիւն, իսկական գոյութիւն, մշտնջենաւոր զաւրութիւն, անսկիզբն թագաւորութիւն, անայլայլական փառք, անճառելի պատիւ, անթերանալի բարութիւն, անգիտելի և անասելի որպիսութիւն, անխուզելի և անգննելի բնութիւն, Երեք անձինք կատարեալք առանձնաւորութեամբ ի նոյն գոյութեան։ Հայրութիւն անհայր, զի ոչ յայլ ումեքէ նա. որդիութիւն անսկսումն և անորդի, զի ոչ ոք ի նմանէ. Հոգի ելողութիւն անփոփոխ, զի ոչ է այլ նման նմա։ Ոմն ծնաւղ և ոմն ծնունդ անսկզբնաբար. և միւսն բղխումն անսկսանելի և մշտնջենաւոր, մի բնութիւն, մի կամք, մի զաւրութիւն երից անձանց, մի աստուածութիւն, մի տէրութիւն, մի իշխանութիւն, մի ունաւղութիւն, մի թագաւորութիւն, մի բարձրութիւն, մի արարչութիւն, մի կեանք, մի նախախնամութիւն, մի տեսչութիւն, մի ամենակալութիւն, մի բարութիւն երից անձանց։ Երեքեան մի նմանութեամբ առ ի բարս անզանազան, զի ամենայն որ ինչ Հայր է, նոյնպէս և Որդի և Հոգի, բաց յանծնելութենէն. և ամենայն որ ինչ Որդի է, նոյնպէս և Հայր և Հոգի, բաց ի ծնելութենէն. և զի մարմին ոչ առին որպէս և Որդի։ Եւ ամենայն որ ինչ Հոգի է նոյնպէս և Որդի և Հայր, բաց յելողութենէն, զի մնասցէ Հաւր միշտ անծին և միշտ ծնաւղ Որդւոյ. ըստ այնմ թէ, Ընդ քեզ է իմ սկիզբն. և ծնունդն միշտ ծնունդ ի Հաւրէ, և բղխումն՝ միշտ բղխումն միշտ ելող ի Հաւրէ. ըստ այնմ թէ Հոգին սուրբ որ էն և ի Հաւրէ ելանէ։ Այսորիկ զբնութիւնն միաւորեն. իսկ զառանձնաւորութիւն դիմացն ամբողջ և անշփոթ պահեն, զի մնասցէ

Հայր՝ միշտ Հայր, և Որդի՝ միշտ Որդի, և Հոգին սուրբ՝ միշտ Հոգի, Երեքեան մի աստուածութեամբ և բնութեամբ և ամենակալ իշխանութեամբ և հաւասարապատիւ փառաւք։ Ոչ մինն առաւել քան զմինն, ոչ մինն յառաջ քան զմիւսն, և ոչ ոմն յետոյ, և ոչ ոմն նախ, ոչ ոմն փոքր, և ոչ ոմն մեծ, ոչ ոմն աւագ, և ոչ ոմն կրտսեր, այլ մի անսկզբնաբար պատիւ, և մի մշտնջենաւոր և ամենակար զաւրութիւն, միոյ բնութեանն միասնական Երրորդութեանն։

Զի ոչ է հնար զՀայր յառաջ ասել քան զՈրդի և զՀոգի վասն անծնելութեանն. և ոչ հնար գոյ դարձեալ զՈրդի յետոյ ասել քան զՀայր վասն ծննդեանն և որդիութեանն։ և ոչ դարձեալ հնար է զՀոգի յետոյ ասել կամ կրտսեր քան զՀայր և զՈրդի՝ վասն բղխմանն և ելողութեանն ի Հաւրէ։ Այլ որպէս հուր ծնաւղ է լուսաւորութեանն, և բղխող ջերմութեան, և ոչ է հնար զհուր յառաջ ասել քան զծնունդն իւր զլուսաւորութիւնն և ոչ քան զբղխումն իւր զայրեցողութիւնն։ Այսպէս չէ հնար Հաւր յառաջ լինել քան զՈրդի և զՀոգի։ Եւ որպէս չէ հնար արեգական յառաջանալ քան զլոյս իւր՝ որ է ծնունդ նորա. և ոչ քան զարև՝ որ է բղխումն նորա, այսպէս և ոչ հնար գոյ Հաւր յառաջանալ քան զՈրդի և զՀոգի։ Եւ որպէս ոչ է մարդոյ հնար յառաջ երևել քան զմիտս և զՀոգի իւր, նմանապէս ոչ է կարողութիւն յառաջ երևեալ Հաւր քան զՈրդի և զՀոգի, զի թէ ի բաց առցես զջերմութիւն, և զլուսաւորութիւն ի հրոյ, այնուհետև հուրն՝ ոչ կարէ հուր լինել։ Եւ եթէ մերկացուսցես զլոյս և զարև յարեգականէ, ապա ոչ է հնար արեգականն լինել արեգակն՝ կամ անուանիլ, և եթէ կողոպտեսցես զմիտս և զՀոգի ի մարդոյ, այնուհետև ոչ է հնար մարդոյ՝ մարդ տեսանիլ կամ անուանիլ։

Այսպէս և առաւելապէս ըստ աւրինակի տարացուցացս և գաղափարացս. եթէ ի բաց բարձցես զՈրդի և զՀոգի ի Հայրական էութենէն. զոնէ յական թաւթափել չափ ինչ մտածութեան յառաջանալ զՀայր, և կամ յետոյ իմանալ զՈրդի և զՀոգի. ապա այնուհետև չէ հնար, չէ կարողութիւն Հաւր էութեանն երևիլ կամ անուանիլ առանց էութեան Որդւոյ և Հոգւոյ։ Քանզի կատարեալ է Հայր անձամբ և զաւրութեամբ, գիտութեամբ և բարերարութեամբ, արարչութեամբ և աստուածութեամբ։ Ընդնմին կատարեալ է Որդի անձամբ՝ և զաւրութեամբ, գիտութեամբ և բարերարութեամբ, արարչութեամբ և աստուածութեամբ։ Ընդ նոսին Հաւր և Որդւոյ, կատարեալ է և Հոգին սուրբ՝ անձամբ և զաւրութեամբ, գիտութեամբ և բարերարութեամբ, արարչութեամբ և աստուածութեամբ։ Մի թագաւորութիւն, մի տէրութիւն, մի աստուածութիւն, մի անսկիզբն սկզբնաւորութիւն Որդւոյ և Հոգւոյ։ Հայր ոչ յառաջեաց զսկիզբն քան զայնս՝ որոց էն սկիզբն, այլ անսկսանելի գոյութիւն երից անձնաւորութեանցն. ի նոյն բնութենէ Հաւր՝ Որդի և Հոգի, ի նմանէ անսկզբութեամբ, և ընդ նմին մշտնջենաւորապէս, և առ նմին անվախճանաբար իմացեալ և ծանուցեալ, միաւորեալք բաժանմամբ, և որոշեալք միաւորութեամբ, հրաշափառ ունելով զբաժանումն և զմիաւորութիւն։ Զի ինքն է լոյս անճառելի, և ամենայն լուսաւորութեանց աղբիւր, կեանք անմահական, և ամենայն մահացելոց և անմահից կենագործող, էութիւն անեզ, և ամենայն էութեանց ստացիչ և արարիչ, բնութիւն անհատ, տարածանումն անամփոփ, նրբութիւն անարգել, հնար ամենահաս, բաւականութիւն անծախելի, մեծութիւն անքանակ։ Կերպարան անորակ է յամենայնի, և անխառն է ի բնաւիցս, ունի զամենայն, և ինքն անտանելի բոլորից անքննելի, անգիտելի, անասելի միասնական սուրբ երրորդութիւնն, էր միշտ և է և կայ յաւիտեան։ Արդ այսպէս սեռն և ստոյգ հաւատով պայծառացեալք Հայաստանեայքս ի սկզբանէ մինչև ցայժմ, և կամք ի սմին միշտ փառաւորելով զամենասուրբ զԵրրորդութիւնն։

Իսկ յազագս անաւրէնութեան Բանին Աստուծոյ, Միածնի Որդւոյն մարմնանալոյ և մարդանալոյ նորա ի զաւակէ Դաւթի, այսպէս ուսոյց մեզ հոչակելի և զարմանալի այրն սքանչելին և մեծն Գրիգորիոս Լուսաւորիչն մեր, թէ հաւատք ճշմարիտք այս են. Խոնարհեցաւ Աստուած, և խառնեաց զաստուածութիւնն ընդ մարդկութեանս, զանմեռն ընդ մեռոտս, և պարտաւորեաց զմեզս աստուածախառն մարմնովն։ Եւ դարձեալ ասէ. Սկիզբն առնու անսկզբնականն, և աւուրբք համարեալ թլփատի ութաւրեայ։ Եւ դարձեալ ասէ. Նմա փառք ամենատեառն, որ վասն մերոյ կենաց մարդացաւ և մարդակերպ շրջեցաւ։ Եւ դարձեալ ասէ, միացաւ ի մարմնի բնութեամբ, և խառնեաց միացոյց ըզմարմինն յաստուածութիւնն իւր։ Եւ դարձեալ ասէ, զմարմինն մարդկային առ խառնեաց միացոյց յինքեան և ընկղմեաց

զմարմինն յաստուածութիւնն իւր։ Եւ դարձեալ ասէ, զմեր հողեղէն բնութիւնս զգեցաւ և խառնեաց զանխառն աստուածութիւնն, և զապականացու մարմինս խառնեաց յանապական աստուածութիւնն, և արար անապական։ Եւ դարձեալ ասէ, Աստուածորդին իսկ խոնարհեցաւ և առ զմարմին մարդկան, և խոնարհեցաւ յանարգութիւն մահու մինչև ի թաղումն անգամ։ Եւ դարձեալ ասէ, Որդին Աստուծոյ մեռաւ, զի զմեռելութիւն արարածոցս կենդանացուսցէ, զի ոչ եթէ առանց իւրոյ մահուանն կենդանութիւն տալ մեզ ոչ կարէր, այլ զի մեծացուսցէ զարարածս իւր՝ իւրով յանարգութիւն իջանելովն։ Եւ դարձեալ ասէ, Տէրն և արարիչն արարածոց խոնարհեցաւ ի բաժակն խոնարհութեան մահու անարգութեան, և արբ զխոնարհութեան չարչարանաց բաժակն ինքնայաւժար կամաւք. զի զմեր անարգութիւնս կրեսցէ, և զմեր չարչարանս յանձն առցէ, և մերում մահու հաւասարեսցէ հաճութեամբ կամաւք։

Արդ ի վերայ այսպիսի անխախտելի և անշարժելի հիման հաւատոյ հաստատութեան շինեալ է եկեղեցի սուրբ ի մէջ Հայաստանեացս, զոր հիմնեցոյց Հոգին սուրբ ի ձեռն առաքելոցն, և աւարտեաց ի ձեռն մեծին Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ, և կամք մնամք ի նոյն խոստովանութիւն հաւատոյ հաստատութեան մինչև ցայսաւր, ճշմարիտ աւանդութեանցն՝ աւանդապահք եղեալք մինչև յաւիտեան։ Վասն որոյ ըստ այսմ ուղղափառ և ճշմարիտ հաւատոյ բանի հետևող լեալ սուրբ Լուսաւորչին մերոյ և նորին որդւոցն արանց Աստուծոյ սրբոց, որք հոգւովն Աստուծոյ յաջորդեցին զաթոռ նորա, և զնոյն ճշմարիտ աւանդութիւն հաւատոյ հաստատեցին ի մեզ, և մեք ընկալեալ ստուգութեամբ ի հարցն մերոց սրբոց։

Խոստովանիմք զմի ի սրբոյ Երրորդութենէն զՄիածին Որդին, զիսկական և զանսկզբնական ծնունդն հայրական, զփառակիցն Հաւրն և Հոգւոյն սրբոյ, զԱստուածն ճշմարիտ յԱստուծոյ ճշմարտէ, ինքնայաւժար կամաւք, հաճութեամբ Հաւր՝ և Հոգւոյն սրբոյ խոնարհեալ յանպատում բարձրութենէն, և իջեալ յանգագաթնելի դիտանոցէն յարգանդ ամենասուրբ Կուսին, և խառնեաց ի բնութենէ մերմէ իւր մարմին ճշմարտապէս ի կուսական արենէ, և միացեալ ի նմա բնութեամբ, եղև մարդ ստուգապէս ի զաւակէ Դաւթի, ոչ մարդ առեալ, կամ ի մարդ բնակեալ, որպէս թուեցաւ ասել Նեստորի և Փղաբիանոսի Ան-

կիւրացւոյ, այլ որպէս Աստուածաբան Գրիգոր ասէ, առ Կղոդիանոս ճառին, թէ՝ Ըստ բնութեան միաւորեալ և ընդ նմին ստեղծեալ և միացեալ, և որ զայս ոչ ասէ, եղիցի ունայն ի լաւագոյն զաւրութենէն և լի հակառակաւն։

Եւ արդ ահա ըստ բնութեան միաւորեալն ընդ աստուածութեանն ասաց ստեղծանիլ զմարմնոյն խառնումն, և լինել մի բնութիւն և մի Աստուած միաւորութեամբն և խառնմամբն, և մի կամք և մի դէմ, և մի Որդի Միածին, մարմնացեալ Բանն Աստուած, զի ոչ յաւելաւ թիւ Երրորդութեանն, և ոչ նուազեաց, այլ որպէս էրն, կայ և մնայ յաւիտեան։ Ոչ աւտար բնութիւն, և ոչ աւտար կամք, և ոչ աւտար գործ թուակցեալ սրբոյ Երրորդութեանն, այլ որպէս նախ քան զմարմնանալն Որդւոյ մի կամք և մի գործ և մի բնութիւն էր սուրբ Երրորդութեանն, և երեք դէմք. այսպէս և յետ մարմնանալոյ Բանին Աստուծոյ, մի բնութիւն, և մի կամք, և երիս դէմս սրբոյ Երրորդութեանն, ոչ առաւելեալ և ոչ նուազեալ վասն մարմնանալոյ Որդւոյն։ Այլ որպէս հուր ըմբռնեալ զնիւթ ոսկւոյն խառնեալ ի նա, ոչ յաւելու բնութիւն հրոյն և ոչ նուազէ վասն ոսկւոյն որ միացաւն և խառնեցաւն ի հուր անդր, այլ նոյնպէս կայ մնայ բնութիւն հրոյն, և գործ նորա որպէս էրն իսկ, և զոսկին զոր ըմբռնեաց հրացոյց ամենևին ամենայն իրաւք, և ի ցրտութենէն ջերմացոյց զնա, և յանլուսաւորութենէն՝ լուսաւոր և ճառագայթարձակ գործեաց, և յանազդողութենէն՝ ազդող և ներգործող տիրապէս զնա արար, ոչ ի միջոյ բարձեալ զնիւթ ոսկւոյն, այլ պահեալ զնա ի նիւթութեանն, և այնպէս արար զնա ամենևին հուր և բնութիւն հրային, և ամենայն տկար և ապականացու և նուազ բնութիւն՝ ի բաց բարձաւ ի նմանէ։ Եւ այլ նիւթոյ որ ըմբռնի ի հրոյ թէ փայտ և եթէ այլ ինչ, և ոչ կոչի փայտն՝ փայտ յետ խառնման հրոյն, այլ հուր և կրակ, այծ և լոյս, որ լուսաւորէ զմերձեցեալսն, և առաջին անուանքն և բնութիւնն և կամքն և գործն ի բաց բարձեալ լինի ի նմանէն ըմբռնմամբ հրոյն, և զգենու զանուանսն և զբնութիւնս, զներգործութիւն և զորպիսութիւն հրոյն ամենայն իրաւք։ Այսպէս Աստուած Բանն՝ հուրն ահաւոր և իմանալի, յորժամ նախաշաւղութեամբ Հոգւոյն սրբոյ էջ ի յարգանդ անապական Կուսին, և առեալ ի նմանէ մարմին և հոգի և միտք մարմնայինք, և խառնեալ միացոյց ի հուր աստուածութեան իւրոյ և արար

ամենևին Աստուած և բնութիւն աստուածային։ Ոչ ի միջոյ ի բաց բարձեալ և ծախեալ, և ոչ յանմարմնութիւն փոփոխելով, այլ պահեալ զմարմինն յէութեան ըստ որում շաւշափեցին առաքեալքն։ Արար զնա ամենևին ըստ բնութեան Աստուածութեան իւրոյ յարգանդի սրբոյ Կուսին, և ոչ եթող զմարմինն մնալ ըստ իւրութեան տկար և անզաւր բնութեանն ի խառնիլն և ի միանալն ի նմա, որպէս ոմանք կարծեն չարափառութեամբ, այլ անիմաստ և անասելի արագութեամբ, ի հողեղինէն՝ հրեղէն, և ի մարդկեղինէն աստուածեղէն, և յարարականէն՝ արարչական, և ի ծառայականէն ազատ արարեալ զմարմինն՝ զոր էառն ի մէնջ՝ և ազատիչ բոլորից և Տէր ամենայնի, և ի մեղանչականէն՝ անմեղական և քաւիչ ամենայն մեղուցելոց, և յապականացուէն՝ անապական, և ի տկարութենէն՝ ամենազաւր, և յանբաւականութենէն՝ ամենաբաւական, և յանկարութենէն՝ ամենակարող, և յանդէտ բնութենէ մերմէ ամենազէտ և գիտութեանց տուող ամենեցուն, և ի կարաւտականէս՝ անկարաւտական և լցուցիչ ամենայն կարաւտութեանց վերնոց և ներքնոց արարեալ զիւր մարմինն յառնուլն ի կուսէն, և յանփառութենէս՝ տէր փառաց և սքանչելի և ահաւոր փառաւք՝ փառաւորեալ ի բոլորից, և յանարգութենէս ի պատիւ ամենազովելի բարձրագոյն և աստուածային, և յանիմաստէն՝ ամենիմաստ և տուիչ ամենայն իմաստութեան մարմնաւորաց և անմարմնոց, և յանիծականէն՝ ամենաւրհնեալ և լուծիչ անիծից առաջին Ադամայ, և աղբեւր աւրհնութեան բոլոր բնութեան մարդկան մարմինն Քրիստոսի, ըստ այնմ եթէ, Աւրհնեալ է պտուղ որովայնի քո, և յեղծականէն անեղծական և ստացիչ և նորոգիչ ամենայն եղծութեանց, և ի խաւարատեսակ բնութենէս՝ անմատոյց և ճշմարիտ լոյս, մարմին բանին՝ որ լուսաւորէ զամենայն մարդկային բնութիւնս եկեալ յաշխարհս յաղագս ճշմարիտ և անմատոյց լուսոյն միաւորութեան։

Վասն որոյ փայլումն մարմնոյն ի լերինն անմատոյց լեալ աշակերտացն զգետնեալք եղեն, և ի չարութենէ մերմէ առեալ ոչ զչարութիւն այլ զմարմինս մեր՝ ամենաբարի զնա արար, և աղբիւր ամենայն բարութեանց, և ի մահկանացուէն անմահական, մանաւանդ խափանիչ մահու և տուիչ կենաց վերնոց և ներքնոց։ Որպէս ասէ Եփրեմ ի գիրս հաւատոցն, Բանն Աստուած լոյս և կեանք, բնութեամբ իւրով եկն միացաւ ի մարմնի, որ

ոչ էր բնութեամբ իւրով բան և ոչ լոյս և ոչ կեանք, այլ յորմէհետէ միացաւ ի նմա Բանն Աստուած, եղև այնուհետև մարմինն լոյս և կեանք և նոյն իսկ Բան է միութեամբ։ Եւ դարձեալ ասէ Մարմին նորա ի կուսէն առաւ, այսաւր է բղխումն որ բղխէ զկեանս ամենայն բնութեանց վերնոց և ներքնոց։ Արդ զամենայն՝ որ ինչ վայել է միայնոյ աստուածային բնութեանն եղև և մարմին նորա խառնմամբն և միաւորութեամբն՝ Աստուած ճշմարիտ, և որ ինչ վայելուչ է Աստուծոյ տիրապէս եղև և մարմինն, ոչ որոշաբար, այլ միեղինաբար, միանձնաբար, մի դէմ, մի բնութիւն, մի կամք, մի ներգործութիւն՝ մարմնացելոյ Աստուծոյ բանին։

Եւ ե՞րբ եղև մարմին Բանին համաբնութիւն նմա, և կոչեցաւ մի բնութիւն, և մի դէմ Յիսուս Քրիստոս։ Ոչ եթէ յետ խաչին և յետ յարութեանն եղև մի բնութիւն և մի դէմ մարմնացեալ Բանն. որպէս ոմանք չարափառութեամբ և ամպարշտութեամբ յանդգնեցան ասել. զոր բա՞ւ և մի՛ լիցի բզմտաւ ածել քրիստոնէից, այլ անդստին իսկ յարգանդէ սրբոյ Կուսին ի մարմնանալ Բանին, ամենայն ինչ որ ինչ Բանն էր միշտ, եղև մարմին նորա յորովայնի անդ սրբոյ Կուսին, ըստ որում ասէ Աթանաս եթէ, Բանն մարմին եղև զի մարմինն եղիցի Աստուած Բան։ Եւ Գրիգոր Նիւսիա գրէ ասէ Թէոփիլոս Ադեքսանդրի եպիսկոպոս, Թէ ամենայն որ ինչ տկար և ապականացու բնութիւն էր, խառնեալ ընդ աստուածութեանն՝ եղև որ ինչ աստուածութեանն էր միշտ։ Եւ արդ տե՛ս հաւաստի զգուշութեամբ զի ի մարմնանալ Բանին ստուգութեամբ ասէ ինքն Աթանաս, զմարմինն Աստուած Բան լեալ։

Արդ ե՞րբ մարմնացաւ Բանն. ոչ ապաքէն յարգանդի Կուսին, և արդ յայտ է թէ և յարգանդի Կուսին եղև մարմինն՝ Աստուած Բան։ Քանզի յիջանել Բանին Հաւր ի մեր բնութիւնս իսկ և իսկ ի նոյնժամայն, անիմաց արագութեամբ էառ մարմին ի նուազ բնութենէ մերմէ՝ Աստուծոյ ահաւոր բնութիւնն հայրական Բանին, ստուգութեամբ և ճշմարիտ սերտութեամբ։ Արդ ո՞ւր իցէ երկուց բնութեանցն կարծիս յետ միաւորութեանն, և ոչ ուրեք։ Տես դարձեալ և զասացածն երանելոյն Նիւսեա Գրիգորի զուգաձայն Աթանասի, զի զամենայն տկար և ապականացու բնութիւն խառնեալ յաստուածութիւնն ասաց լինել որ ինչ աստուածութեանն էր միշտ, և ո՞ւր խառնեցաւ ա-

պականացու բնութիւնն մարդկան՝ յանապական բնութիւն աստուածութեանն։ Ոչ ահա յայտ է հաւաստեաւ եթէ յորովայնի կուսին եղև խառնումն, ապա ուրեմն յայտ է ստուգութեամբ, եթէ յորովայնի անդ կուսին՝ եղև մարմինն որ ի Մարիամայ առաւ՝ աստուածային և անապական բնութիւն, և ամենայն ինչ՝ որ ինչ աստուածութեանն էր միշտ, որպէս վկայեաց Գրիգոր Նիւսեայ։

Եւ արդ ահա յայտ է եթէ որք յառաջ քան զխաչելն և զյարութիւնն մարդկային տկար, և ապականացու և մահկանացու բնութիւն ասեն, և կարաւտական և անփառաւոր զմարմինն Քրիստոսի, արդարացուցանեն նոքա, զՆեստոր, և զՊաւղոս Սամուստացի, և զԹէոդորոս Տարոսացի, և զԹէոդորիտոս Գիւրոս քաղաքի եպիսկոպոս, և որք նման սոցին ասացին մարդ ծնեալ ի կուսէն, և մահկանացու բնութիւն չարչարեալ ի խաչին, և կամ որ բնակարան բանին ասացին զմարմին, և ոչ միութիւն բնութեանն ըստ սահմանի գրոց սրբոց։ Եւ կատարի ի վերայ նոցա ասացեալն ի սուրբ Լուսաւորչէն մերմէ մեծէն Գրիգորէ, թէ՝ Որք ի մարմինն հաւատացին, ծանոյց նոցա զաստուածութիւնն իւր, և որք ի մարմնոյն զթեցին՝ ուրացան զբնութիւն նորա, զանկոխն գնացին և զարտուղի անկան։

Տեսանե՛ս զի հաւատալն ի մարմինն, այն է Աստուած ճշմարիտ և անմահ և անապական, ըստ բնութեան Բանին խոստովանել զմարմինն։ Իսկ գայթակղելն ի մարմինն այն իսկ է մարդկային՝ տկար՝ մահկանացու և ապականացու բնութիւն ասել զմարմինն Բանին յետ միաւորութեանն։ Տեսանե՛ս զի ուրացողս աստուածութեանն ասէ զգայթակղեալսն ի մարմնոյն հրէաբար, որ բնակարան իմն համարին զմարմինն, և ոչ միութիւն բնութեամբ։ Զի եթէ երկու բնութիւն է Քրիստոս յետ միաւորութեանն՝ ապա ուրեմն, ոչ ճշմարիտն Աստուած ծնաւ ի կուսէն, այլ մարդ ապականելի՝ որպէս ասաց Նեստոր, և ոչ Տէրն փառաց խաչեցաւ՝ որպէս վկայէ առաքեալն Պաւղոս, այլ ծառայ մահկանացու, և մարդկային տկար և անփառաւոր բնութիւն, որպէս ասաց հակառակն առաքելոյն Պաւղոսի վատաշուէրն Սամուստացին։

Եւ եթէ այդպէս է, ուրեմն ստեցին առհասարակ վերինք և ներքինք։ Նախ ստեցին մարգարէքն. զի Աստուած հզաւր և անմահ և անհամեմատ ասացին զայս աւրածին մանուկն՝ որ ի

կուսէն ծնաւ։ Ստեցին և հրեշտակք, Տէր և փրկիչ ասելով զծնեալն ի քաղաքի Դաւթի, և Փառք ի բարձունս Աստուծոյ երգելով, որ եկն յերկիր առնել խաղաղութիւն և հաշտութիւն մարդկան։ Ստեցին և մոգքն, զի թողեալ զկռապաշտութիւն դիմեցին յերկրպագութիւն ճշմարտին Աստուծոյ, և ահա եկեալ մահկանացու և ապականացու բնութեան երկրպագեցին, և ի մոլորութենէ ի մոլորութիւն փոխեցան, զի ոչ եթէ զմերկ և զանմարմին Բանն տեսին յայրին և երկրպագեցին, քա՛ւ լիցի, այլ զմարմնացեալ և զմարդացեալն տեսին, զոր տեսին՝ նմին երկիրպագեցին։ Եւ արդ եթէ երևելի մարմինն՝ զոր տեսին մահկանացու և ապականացու, և մարդկային տկար բնութիւն էր, յայտ է եթէ մարդոյ երկրպագեցին և ոչ Աստուծոյ ճշմարտի, և ի նոյն կռապաշտութիւն զանգեալք եղեն՝ յորում էինն։ Եւ եթէ այդ՝ այդպէս է, ընդ նոսին և զաւրք երկնից մոլորեցան, զի փոխանակ աստուածային անմահ և անապական բնութեանն, մահկանացու և ապականելի մարդոյ բնութեան երկրպագեցին։ Յետ այսորիկ ստեաց և ինքն Հայր, զի ի վերայ Յորդանանու ձայնեաց ժողովրդեանն Հրէից, թէ՝ Դա՛ է իմ Որդի՝ զոր տեսէքդ ի միջի ձերում ծնեալ ի Մարիամայ։ Եւ Հրէայքն՝ ոչ եթէ զանմարմին Բանն տեսին ի Յորդանան, այլ զմարմնացեալն, և զոր տեսանէին՝ զնոյնն գիտացին վկայեալ ի Հաւրէ Որդի նորա լինել երևմամբ սուրբ Հոգւոյն, և ահա եթէ զոր տեսինն՝ այն ապականացու և մահկանացու և տկար և մարդկային կարաւտական բնութիւն էր, ապա ստեաց Հայր, ընդ նմին և Հոգին սուրբ։ Պարտ էր ասել Հաւր, եթէ ի դմա է իմ Որդին, և ոչ ասել եթէ՝ Դա՛ է, և խաբել զմարդիկ։ Եւ եթէ այսպէս է, ստեաց և ինքն Որդի, զի ասաց կուրին, եթէ՝ Տեսեր զՈրդի Աստուծոյ և որ խաւսիդ ցքեզ նա՛ է, և ահա կոյրն զմարմինն ետես միացեալ Բանին, և ոչ եթէ զմերկ բանն, և եթէ տեսանելի մարմինն՝ այլացեղ բնութիւն էր քան զմիացեալն ի նմա Բան, մահկանացու մարդոյ և ապականելի, ապա ստեաց ճշմարտութիւնն ասելով կուրին, թէ՝ Տեսեր զՈրդին Աստուծոյ պարտ և արժան էր ասել, թէ յԻս է Որդին Աստուծոյ, և ոչ ասել, թէ՝ Զոր տեսեր՝ դա՛ է Որդի Աստուծոյ, և խաբել զնա, և զբոլոր արարածս։

Իսկ եթէ զայս խորհել կամ զմտաւ ածել յոյժ անզգամութիւն է և խորին ամպարշտութիւն, և անդր քան զամենայն

հայհոյութիւնս դիւաց և հաւր նոցա սատանայի, ստութիւն դնել անսուտն Աստուծոյ Հաւր կամ ճշմարտութեան Հոգւոյն սրբոյ, կամ Միածնի Որդւոյն Աստուծոյ, կամ ամենայն սրբոց նորա, որք վկայք և քարոզք եղեն մարդեղութեան նորա, և եղական և միական կոչմամբ դաւանեցին զմարմնացեալ և զմարդացեալ Բանն Աստուած, զծնեալն ի սուրբ Կուսէն, և զմկրտեալն ի Յորդանան, զբևեռեալն ի խաչին, մի բնութիւն, մի կամք, մի ներգործութիւն, մի դէմ, մի որդի, ըստ որում վկայեաց Հայր, թէ՝ Դա է իմ Որդի՝ զոր տեսանէքդ, և Հոգին երևեալ ի վերայ աստուածախառն և աստուածացեալ մարմնոյն, հաստատեաց զվկայութիւն Հաւր ի նա, և հրեշտակք զգուշութեամբ պաշտեցին և երկրպագեցին մարդացելոյն, և երևելոյն յերկրի, իբրև Տեառն իւրեանց և Աստուծոյ, ըստ այնմ եթէ՝ Մատեան հրեշտակք, և պաշտէին զնա։ Եւ մոգքն երևեցելոյն երկրպագին, իբրև Աստուծոյ ճշմարտի, ոչ որոշեալ բնութիւն ի բնութենէն, և ոչ ժտածութեամբք հատեալք, այլ զերևեալն՝ Աստուած գիտացին, և այնպէս միոյ բնութեան և միոյ Որդւոյ մարմնացելոյ ժատուցին զերկրպագութիւն։

Վասն որոյ և մեք ընդ նոսին հետևեալք ձայնին Հաւր, երևմամբ սուրբ Հոգւոյն, և վկայութեան Որդւոյ յաղագս իւր, ունկնդիր եղեալ ամենայն սրբոցն նորա, մարգարէից և առաքելոց, և սրբոց վարդապետաց եկեղեցւոյ, խոստովանիմք հանգոյն նորա, մի որդի, և մի բնութիւն, մարմնացելոյ և մարդացելոյ Բանին Աստուծոյ՝ անշփոթ և անքակ միութեամբ, անբընդոր և անբաժին խառնմամբ միացեալ, և մի լեալ յարգանդի Կուսին. և այսպէս անապական և անմահ և ամենազաւր մարմնով ծնաւ ի Կուսէն, և նոյն մկրտեցաւ ի Յորդանան, և նոյն բևեռեցաւ ի խաչին, և նոյն եդաւ ի գերեզմանի, և նոյն յարեաւ ի մեռելոց, և նոյն համբարձաւ յերկինս, և նոյն նստաւ ընդ աջմէ Հաւր, և նոյն գալոց է։ Վասն որոյ և Կոյսն՝ Աստուածածին՝ և ոչ մարդածին, և անապականածին՝ և ոչ ապականածին, վասն որոյ և ինքն մնաց անապական, զի անհնար է ապականացու և մահկանացու մարմնոյ ծնելոյ, զծնաւղն անապական պահել։ Իսկ եթէ յամառեսցի որ մահկանացու և ապականացու ասել զմարմինն յայտ է, թէ զԿոյսն բարձրագոյն կամի առնել քան զծնեալն ի նմանէ Եմմանուէլ, որ թարգմանի ընդ մեզ Աստուած։ Իսկ եթէ ամպարշտութիւն է ասել զկոյսն մեծ քան

զծնեալն ի նմանէ Աստուած, ապա ուրեմն ծնաւղն վասն ծնելոյն ի նմանէ եղև անապական, ուստի հարկ է ինքեան որ ըզծնաւղն անապական պահեաց, թէ և ինքն տիրապէս էր անապական և անմահ մարմին և Աստուած ճշմարտութեամբ։ Վասն որոյ և Յորդանան աստուածակոխ և ոչ մարդակոխ, աստուածային բնութեամբն մկրտեալ, որպէս ասէն Աթանաս, և ոչ մարդկային տկար և ապականացու բնութեամբ, որպէս թուեցաւ ասել Նեստորի, և նմանեաց նորին։ Եւ խաչն աստուածընկալ աստուածախաչ, և զենարան Միածնին Աստուծոյ, և ոչ մարդընկալ և մարդախաչ և մարդազենակ, այլ որպէս ինքն Տէրն ասաց յաղագս իւր, թէ՝ Զմի որդին հաւր զսիրելին, զեկեալն ի հաւրէ առ մշակսն հանին արտաքոյ այգւոյն և սպանին։ Վասն որոյ Հրէայքն աստուածասպանք՝ և ոչ մարդասպանք, զի զմի զՈրդին Հաւր զսիրելի Միածինն ասաց սպանեալ Հրէիցն, և ոչ զմարդ ոք ապականացու։ Յաղագս այնորիկ Հրէայքն աստուածուրացք և ոչ մարդուրացք, որպէս վկայեաց Մովսէս, թէ՝ Տեսանիցէք զկեանս ձեր կախեալ զփայտէ առաջի աչաց ձերոց։ Արդ Հրէայքն, ոչ զանմարմին Բանն տեսին կախեալ զփայտէ։ Ով յանդգնեսցի ասել զայս։ Եւ արդ ահա յայտ է թէ զմարդացեալ բանն տեսին կախեալ ի խաչին և ոչ հաւատացին, և ահա զերևելի և զտեսանելի զմարմինն խառնմամբ և միութեամբ Բանին միատեսակ կեանս անուանեաց Մովսէս։ Արդ ո՞վ ամպարշտեսցի յանդգնել և զկեանսն մահկանացու ասել կամ ապականացու, և ոչ դեք ասեն զայս, թող թէ այլ որ։ Վասն որոյ և գերեզմանն աստուածընկալ և ոչ մարդընկալ, զի մի փոխանակ կուսին՝ գերեզմանն երևեսցի աստուածածին։ Այլ զոր Կոյսն ծնաւ, խաչն նմին վերամբարձող եղև և զնոյնն գերեզմանն յինքն ընկալաւ, և զնոյնն արտաքս ետ, ոչ առաւելեալ և ոչ նուազեալ ի գերեզմանի անդ, այլ որպէս եմուտ ի գերեզմանն, նոյնպէս ել առանց յաւելման և պակասութեան։

Իսկ եթէ երկուս բնութիւնս էր Քրիստոս նախ քան զխաչն, որպէս ասաց Լևոն Հռոմայեցի, և մարդկայնով բնութեամբ չարչարեցաւ և թաղեցաւ, և ապա աստուածային բնութեամբ յարեաւ, յայտ է թէ փոխանակ Կուսին, գերեզմանն եղև աստուածածին, և սուտ են, որք զՄարիամ անուանեն Աստուածածին, զի ահա թէ մարդկային բնութիւն ծնաւ ի նմանէ, և մարդածին է նա յաւէտ քան աստուածածին, որպէս

թուեցաւ ասել Նեստորի։ Իսկ գերեզմանն աստուածածին փոխանակ Մարիամայ՝ որպէս թուեցաւ ասել Յունաց։ Ապա եթէ ամպարշտութիւն է փոխանակ սրբոյ Կուսին՝ զգերեզմանն ասել աստուածածին, ուրեմն յայտ է թէ մի բնութիւն էր նախ քան զխաչն, յետ անշփոթ միաւորութեանն աստուածային միայն։ Քանզի մարդկային բնութիւնն եղև Աստուած խառնմամբ Բանի յարգանդի կուսին, և նոյն միոյ աստուածային բնութեան ծնաւղ Կոյսն, վասն որոյ Աստուածածին խոստովանեալ է ի վերնոց և ի ներքնոց, և նոյն մի բնութիւն անշփոթ և անքակ միաւորութեամբ ծնեալ ի կուսէն, մկրտեցաւ ի Յորդանան, և նոյն միով բնութեամբ չարչարեցաւ և մնաց անչարչարելի, և մեռաւ, և մնաց անմահ. ըստ որում եղանակի ինքն միայն գիտէ, և նոյն միով բնութեամբ եդաւ ի գերեզմանի, և նոյն բնութեամբ յարեաւ, ոչ առաւելեալ և ոչ նուազեալ, և նոյն բնութեամբ կայ և մնայ յաւիտեան, որպէս ինքն վկայեաց վասն իւր յետ յարութեանն, ասէ. Շաւշափեցէք զիս և տեսէք, զի ես նոյն եմ, որպէս էի և նախ քան զխաչն՝ և ոչ փոփոխեցայ։ Եւ Պաւղոս զոչէ ասելով. Յիսուս Քրիստոս երեկ և այսաւր, նոյն և յաւիտեանս։ Եւ Պետրոս՝ գլուխն առաքելոց ասէ. Մարմին նորա ոչ ետես զապականութիւն։ Եւ Աթանաս Աղեքսանդրացի ասէ, յարեաւ յանկարծակի երեքաւրեայ, ոչ տեսանելով զապականութիւն, զորաւրինակ և՝ էր յառաջագոյն։

Արդ զի՞արդ ոք լրբիցի ասել անպահպան բերանով մահկանացութիւն, կամ ապականութիւն, կամ տկարութիւն, կամ կարաւտութիւն յաստուածեղէն մարմին Բանին, նախ քան ըզխաչն լինել հարկաւորութեամբ, զի ահա որ Քրիստոսիւն խաւսէր Պաւղոս, յայտնապէս ձայնեաց մեզ, թէ Յիսուս Քրիստոս՝ որպէս այսաւր է յետ յարութեանն, նոյնպէս երեկ էր նախ քան զչարչարանսն, նոյնպէս կայ և մնայ յաւիտեան։ Արդ եթէ այսաւր յետ յարութեանն իշխէ ոք մահկանացութիւն կամ ապականութիւն, կամ որ ինչ հարկաւոր է մարդկային բնութեանս ասել մարմնոյ Բանին, զնոյն իմասցի և յառաջ քան զխաչն լինել նմա։ Ապա եթէ ամպարշտութիւն է հարկաւոր կիրս մարդկայինս խորհել յետ յարութեանն ի մարմին Բանին, ամպարշտութիւն է և նախ քան զխաչն ասել ինչ հարկաւորաբար ի մարմին Բանին, այլ կամաւորութեամբ զամենայն որպէս զԱս-

տուած։ Զոր աւրինակ և յետ յարութեանն, նոյնպէս և նախ քան զյարութիւնն մի աւրինակ ասաց լինել զնա Պաւղոս, և նոյնպէս մինչև յաւիտեան։ Եւ արդ՝ զոր ինչ իմանայ ոք և ասէ Բանին, նոյն հանդիպի և մարմնոյն լինել յետ մարմնանալոյ Բանին. և զոր ինչ իմանայ ոք և ասէ մարմնոյն, նոյն հանդիպի և Բանին լինել յետ մարմնանալոյն։ Քանզի մի իսկ է մարմինն և բանն՝ որոյ մարմին է։ Որպէս վկայէ երանելին Եփրեմ. եթէ ոչ մի իսկ անջատումն Բանին և մարմնոյ նորա յաստուածային գիրս, այլ է և մի բնութիւն, մի դէմ, մի զաւրութիւն, բոլորն Աստուած և բոլորն մարդ, նոյն ինքն բնութիւն նորա։

Տեսանե՞ս զի զբոլոր անձն Քրիստոսի՝ Աստուած ասաց. և զբոլոր անձն նորա դարձեալ՝ մարդ, և ոչ զկէս անձին նորա մարդ, և զկէս անձին նորա Աստուած, որպէս թուեցաւ ասել Նեստորի և նմանեաց նորա, այլ զերկոսին անուանսն միում անձին և միում բնութեան սահմանեաց, և ոչ միայն զերկոսին անուանսն միում բնութեան և միում անձին ասաց լինել, այլ զամենայն անուանսն Քրիստոսի՝ միում երեսաց և միում բնութեան սահմանեն գիրք։ Այսինքն զմա՞րդն, զԱստո՞ւածն, զզա՞ռն, զքահան՞այն, զՏէ՞րն, զորդի՞ն Դաւթի, ըզճանապա՞րհն, զկեա՞նքն, զմիածի՞նն, զԲա՞նն, զվէ՞մն, զՈրդին Աստուծոյ, զմարգարի՞տն, զճշմարտութիւնն, զթագաւո՞րն, զհովի՞ւն, զլո՞յսն, զՅիսո՞ւսն, զՓրկի՞չն, զդո՞ւռն, զՔրիստո՞սն, զԵմմանո՞ւէլն, զամենակա՞լն, և որ այլ ևս ասացեալ են անուանք խորհրդաբար գիրք սուրբք ի վերայ Քրիստոսի, ամենայն անուանքն միում անձին և միում բնութեան խոստովանեալ է ի գրոց սրբոց։ Զի թէ զԱստուածն և զմարդն անուն բաժանես ի Քրիստոս, ապա հարկ լինի և ամենայն անուանցն բաժանիլ, և յայնժամ ոչ միայն յերկուս բաժանի Քրիստոս, այլ ի բազումս և յանհունս, այլ զայսպիսի զչարաչար բաժանմանց կարծիս ի բաց վճարեաց մեծ առաքեալն յասելն թէ, Որպէս մի է Աստուած և Հայր, այսպէս մի է Տէր Յիսուս Քրիստոս։ Վասն որոյ որպէս զմինն Հայր՝ ոչ է հնար բաժանել յերկուս, այսպէս և ոչ զմի Որդին նորա Յիսուս Քրիստոս՝ հնար է բաժանել ընդ յերկուս քանզի մի խոստովանեալ է ի Պաւղոսէ, և երկուութեան տեղի ոչ զոյ ի նմա։

Յաղագս որոյ Կիւրեղ Աղեքսանդրացի յայս հայեցեալ ա-

սէ, Եթէ ոք յերկուս երեսս, կամ յերկուս զաւրութիւնս բաժանեսցէ զբարբառ աւետարանչացն և զառաքելոցն և զմարգարէիցն զրեալսն վասն Քրիստոսի, և կամ որ իւր ինքեան Քրիստոսի վասն իւր է ասացեալ, և զոմանս մարդոյ ուրոյն իմանայցէ արտաքս ի Բանէն, իբր յարելութեամբ, և զոմանս աստուածաբար միայնոյ Բանին Աստուծոյ Հաւր, նզովեալ եղիցի։

Տեսանեա՛, զի միում դիմի և միում երեսաց, և միում բնութեան սահմանէ զամենայն զգրեալսն որ վասն Քրիստոսի, և զոչ այսպէս ասացողսն սաստկապէս նզովեաց։ Զնոյն և Աստուածաբան Գրիգոր միում անձին և միում բնութեան դնէ զամենայն յառ Կղաւդիանոս Ճառին, սաստկապէս նախատելով զԱպողինար, որ բաժանմամբ իմանայր զներգործութիւնսն Քրիստոսի. զոմանս մարդկութեանն իմանալով և զոմանս աստուածութեանն։ Իսկ ինքն միում դնէ զամենայն և ի Ճառին որ ընդդէմ Արիանոսացն ասէ, զբովանդակն աստուածաբար լինել զգործսն Քրիստոսի, զբարձրագոյնսն նորին ինքեան Քրիստոսի բնութեամբ ըստ վայելուչ բանի, իսկ զնուազագոյնս նորուն դարձեալ ինքեան Քրիստոսի կամաւորութեամբ և տնաւրինաբար, այլ ոչ հարկաւորութեամբ, այլ աստուածային իշխանութեամբ, ապա ուրեմն ամենայն ինչ որ ինչ Բանն էր ի սկզբանէ, նոյնպէս եղև և մարմինն խառնմամբն և միաւորութեամբն յարգանդի անդ Կուսին։ Որպէս զրէ սուրբն Եփրեմ, թէ անբաժանելի և անորոշելի է յիւրմէ մարմնոյն Աստուած Բանն, միաւորութեամբն ըստ բնական համագոյութեան Բանին առ Հայր, վասն զի հաւասար է անուանն և մարմին նորա, և եթէ ոչ հաւասարեաց ամենայնի ի բաց եկաց յաստուածութենէն, և ոչ Բանն երկրպագեսցի, այնուհետև սուտ գտանիցի, և անդուստ և աստուածային զիրք եթէ՝ Բանն մարմին եղև։

Տես դարձեալ և աստանաւր ամենայն զգուշութեամբ զի հաւասարիլ ասաց ամենայնիւ բնութեամբ և անուամբ և գործով զմարմին Բանին բնական գոյութեանն Հաւր, իսկապէս և ճշմարտութեամբ. զոր աւրինակ ունի ասէ Բանն զբնական համագոյութիւնն առ Հայր, նոյնակշիռ պայմանիւ ասէ եղև մարմին նորա հաւասար համաբնութիւն Բանին միաւորութեամբն. և ի վերայ եբեր թէ, Որ ոչ խոստովանի հաւասարեալ ամենայնիւ բնութեամբ բնական համագոյութեան բանին

զմարմին նորա, այնպիսին ի բաց ուրացաւ զաստուածութիւնն, և ոչ երկրպագող է նա Բանին։ Եւ որ ոչ ասէ բնութեամբ և ճշմարտապէս աստուածացեալ զմարմինն միաւորութեամբն յարգանդի Կուսին, սուտ առնեն ասէ զգրեալն՝ Բանն մարմին եղև։ Եւ դարձեալ ասէ Եփրեմ ի գիրս հաւատոցն՝ այսպէս թէ՝ Բանն Աստուած՝ միացաւ ի մարմինն, և հաղորդեցաւ մարմինն՝ ընդ Աստուած Բանն, և է Աստուած ճշմարտութեամբ մարմինն ըստ բնութեան Բանին եղեալ որ միացաւ ի նա։ Վասն որոյ հարկ եղև զի առցէ Բանն Աստուած՝ զանուն մարմնոյն, որպէս և մարմին՝ առ ստուգապէս զանուն Բանին Աստուծոյ, և որպէս եղև հաղորդութիւն և խառնումն երկուցունց մի բնութիւն և միաւոր։ Տես զի ըստ բնութեան Բանին ասաց լինել զմարմինն Աստուած ճշմարիտ միաւորութեամբն։ Սոյնպէս եղեն և անուանքն երկոքեան Բանին և մարմնոյն, մի անուն, միակամ, և ի վերայ բերեալ ասէ, թէ՝ Յաղագս խառնըմանն՝ մի բնութիւն միաւոր, ամենայն հարկաւորութեամբ անուանք երկոքեան միոյ բնութեան, մի անուն և միաւոր։

Արդ զիա՞րդ որ իշխէ այլազան բնութիւն ասել մարմնոյն յետ միաւորութեանն։ Քանզի ըստ բնութեան Բանին ասաց լինել զմարմինն ճշմարտութեամբ Աստուած միաւորութեամբն յարգանդի Կուսին, և մի բնութիւն սահմանեաց Բանին և մարմնոյ նորա ամենայն հարկաւորութեամբ։ Եւ արդ ահա յայտ է թէ զոր ինչ իմանայ որ յաղագս մարմնոյն ըստ հարկաւորութեան լինել, նոյնք հանդիպին և Բանին լինել՝ որոյ մարմինն է, և ամենայն որ ինչ Բանին է՝ նոյն՝ ընթանայ ի Հայր։ Իսկ եթէ ի Հայր ոչ է տկարութիւն և ոչ ապականութիւն, և ոչ կարաւտութիւն, և ոչ մահկանացութիւն, զի յոյժ ամպարշտութիւն է խորհել ինչ այսպիսի յէութիւնն Հաւր, ամպարշտութիւն ուրեմն է, այսպիսի ինչ ըստ հարկի բնութեան ի վերայ մարմնոյ բանին իմանալ։ Քանզի հաւասարիլ ասացին հարքն սուրբք զմարմին միութեամբ բանին իսկական էութեանն Հաւր, անվրէպ նմանութեամբ համեմատել ամենևին, ամենայն իրաւք։ Արդ՝ զայս ասելով ոչ ուրանամք զտնաւրինական կիրսն մարդկայինս՝ զոր կրեաց Որդի բաց ի մեղաց կամաւորութեամբ, և ոչ ի հարկէ աստուածային իշխանութեամբ, և ոչ որպէս մեք։ Քանզի մեք՝ որպէս ոչ կամիմք՝ քաղցնումք և ծարաւիմք, և աշխատիմք, և ննջեմք և երկնչիմք, և անգիտանամք, և որ այլն

ևս սոցին նման կրեմք հարկաւորաբար առանց կամաց։ Իսկ Քրիստոս Աստուած ոչ այսպէս, այլ զոր ինչ իւր վայելուչ կամացն զհետ երթայր, որպէս արդարև իմանալի է զԱստուծոյ, Քանզի ոչ եթէ բնութեանն հարկի ի ներքոյ անկեալ էր նա, այլ ինքն էր Տէր, և շարժող բնութեան իւրոյ որպէս և կամէր։ Քանզի ամենակարող զաւրութեամբ, և ամենազաւր իշխանութեամբ ամենայն ինչ զհետ կամաց նորա ընթանայր իբր Աստուծոյ ճշմարտի, զի կարող էր քաղցնուլ՝ երբ կամէր, և կարող էր ոչ քաղցնուլ կարող էր ննջել, և կարող էր բնաւ ոչ ննջել. կարող էր վաստակել և ոչ վաստակել, կարող էր զարհուրել և ոչ զարհուրել, կարող էր չարչարիլ և ոչ չարչարիլ, կարող էր մեռանիլ և ոչ մեռանիլ, և զամենայն ինչ բաւական էր առնել որպէս զԱստուած, և կրեաց զամենայն կամաւորութեամբ առանց մեղաց՝ ողորմելով մեզ, և ելոյծ զամենայն որպէս զԱստուած զաւրութեամբ իւրով, որպէս գրէ սուրբն Կիւրեղ ի գիրս Գանձուն. զի ոչ եթէ բնութիւնն զնա հարկեցուցանէր, այլ ինքն շարժէր զբնութիւնն իւր։

Ահա ցոյցք յայտնիք, զի աստուածային իշխանութեամբ ազատ ասաց զնա զոլ յամենայն մարդկային բնութեան հարկէ բերման, զի Աստուած ոչ հարկի ի ներքոյ անկանի, այլ ինքն է գրիչ հարկի, և լուծիչ ամենայն հարկաւորութեանց որպէս և կամի։ Վասն այնորիկ ասէ Գրիգոր Աստուածաբան, թէ զամենայն կիրս աստուածաբար կրեաց, վասն զի կարող էր զինչ և կամէր, և վկայ այն՝ զի յետ քառասուն աւուր, ապա ասէ աւետարանիչն քաղցնուլ նմա, և ահա ապայն յայտ առնէ՝ թէ յորժամ կամեցաւն՝ յայնժամ քաղցեաւ։ Իսկ մեք և ի միում աւուր քաղցնումք, և ոչ եմք բաւական անկարիս լինել և ոչ մի աւր և ոչ մի ժամ։ Իսկ նա անկարաւտ զոլով, զոր ինչ կամէր կարող էր առնել, որպէս ասէ սուրբ Լուսաւորիչն մեր երանելին Գրիգորիոս, թէ Յետ յարութեանն հաղորդեցաւ կերակրոյ յանճաշակ յարքայութեանն, զի զյարութիւնն իւր հաւատարիմ արասցէ առաքելոցն։ Եւ նախ քան զչարչարանսն եկեր և արբ և ննջեաց, զի հաւատացուսցէ զմարդիկ թէ արդարև իսկական Որդին Աստուծոյ եղև Որդի մարդոյ։ Դարձեալ և յետ յարութեանն յանկարաւտութեանն անդ հաղորդիլ կերակրոցն ցուցումն և ստուգութիւն էր, թէ նախ քան զխաչն ի կարաւտական և ի քաղցական աշխարհիս լի և անկարաւտ ամենևին ա-

մենայն ուրեք շրջէր։ Տեսանես զի անկարաւտ ասէ զմարմին Քանին յառաջ քան զխաչն սուրբն Գրիգոր։ Իսկ զկիրսն կամաւոր ասաց լինել վասն հաւատարիմ առնելոյ զմարդեղութիւնն իւր։

Իսկ թէ յամառեսցի ոք ասել, թէ զի՞արդ երկու կատարեալ բնութիւնքն լինէր մի կատարեալ բնութիւն, զայդ Ապողինար ասաց ընդդէմ Բարսղի Կեսարու, որում պատասխանեալ ասէր, թէ՝ Մարդկան անկարելի է, իսկ Աստուծոյ ամենայն ինչ կարելի. որպէս կուսին ծնանելն, և ի վերայ ծովուն զնալն, և դրաւքն փակելաւք ի ներքս մտանելն։ Եւ արդ որպէս այնքն կարելիք Աստուծոյ, նոյնպէս և զերկուս բնութիւնսն՝ մի բնութիւն առնել Աստուծոյ կարողութիւն էր խառնմամբն և միաւորութեամբն։ Բայց տեսցուք և ըստ հասարակական մտածութեանցն. ոչ ապաքէն անասունն կատարեալ բնութիւն է ըստ ինքեան, ըստ որում շնչական և զգայական է, և ունի զկամելն և զարձակելն ի հեշտալին, և ի բաց դառնալն ի տրտմեցուցանողէն. Իսկ Հրեշտակք ըստ ինքեանց կատարեալ բնութեամբ են և էութիւն, ըստ որում կենդանիք անմահականք են, և միտք և բան ունող։ Այլ ահա տեսանեմք զերկուս կատարեալ բնութիւնս ի միասին խառնեալ, անասնականն այսինքն զգայականն, և բանականն այսինքն հրեշտակայինն, և անշփոթ միութիւն գործեալ մի կատարեալ բնութիւն բանական կենդանի եղև մարդ. և յետ միաւորութեանն՝ ոչ երկուս որոշեալ բնութիւնս տեսանի ի մարդում, այլ մի բնութիւն անշփոթ և անորիշ, և մի կամք, և մի ներգործութիւն տեսանի ի մարդում հարկաւորաբար, ոչ երկուս բնութիւնս, և ոչ երկուս կամս երևեալ ի մարդ յետ միաւորութեանն, այլ ըմբռնեալ բանական բնութեանն և կամաց, և զանասնական և զշնչական կամսն, և զբնութիւնն, և միաւորեալ ընդ նմա, եղև բոլորովին բանական կամք և բնութիւն, և խափանեցաւ ի նմանէ անասնական բնութեանն կամելն և յարձակելն, և միայն բանական իշխանական կամաւքն իբրև գործեաւ վարի անասնականաւն յամենայն ինչ՝ զինչ և կամի։ Եւ զայս ոչ միայն աստուածաշունչ զիրք և ներքին հոգէկ՛ր վարդապետք ընտանիք եկեղեցւոյ յայտ առնեն, թէ մի բնութիւն է մարդոյ և մի կամք և մի ներգործութիւն, այլ և արտաքին պանծալի բանաստեղծքն Հելլենացւոցն՝ որք հաւաստի քննութեամբ ըստ բնութեանց արարին դատողու-

թիւնք, մի բնութիւն և մի կամք և մի ներգործութիւն ասացին մարդոյ։ Որոց մի ի պերճիցն էր Արիստոտէլ, զի այսպէս ասէ, թէ Ոչ միայն պարզքն ըստ բնութեան մի են, այլ և որք ըստ շարադրութեան են յոլովից ժողովեալ մի են բնութեամբ, Տեսանե՛ս զի և արտաքինքն ճշգրիտ քննութեամբ համաձայն հոգևորացն մի բնութիւն ասացին մարդոյ։

Եւ արդ եթէ արարած ի միւս այլ արարած բնութիւն խառնեալ յինքն փոփոխեալ և միացուցեալ զանասնականն բանական արար, միացեալ բնութեամբ և կամաւք, և մի լեալ անշփոթ և անքակ միութեամբ, ո՞րչափ ևս առաւել անեղ և արարիչ Բանն Աստուած յաւրինիչ բնութեանց և ամենայն գոյացութեանց ըմբռնեալ զբոլոր մեր բնութիւնս յորովայնի սրբոյ Կուսին, զհոգի և զմարմին և զմիտս, և յինքն փոխադրեաց խառնմամբն և միաւորութեամբն։ Իսկ և իսկ զմարդկային բնութիւնս աստուածային արար, և ի մահկանացուէն անմահ և անապական արար, անշփոթ միութեամբ և անծախելի խառնմամբ անքակ և սերտագոյն միութիւն գործեալ առաւել քան հոգւոյ և մարմնոյ Բանն Աստուած ինքեան և մարմնոյ իւրոյ, և ոչ ուրեք մարդկային և տկար բնութեան կամ կամաց կամ ներգործութեանց թիւ մնաց աստուածային միաւորութեան հարկաւորապէս առնելոյ, այլ բոլորն աստուածացեալ ասի աստուածային կամաւք և ներգործութեամբ յետ անշփոթ միութեանն։ Զի մնաց Երրորդութիւնն պարզ և անզանազան և անխառն և անաւելորդ յամենայն նիւթական և ի նուազ բնութեան թուակցութենէ, նոյն միով բնութեամբ և նոյն նմանութեամբ Երրորդութիւնն յետ մարմնանալոյ Որդւոյ՝ որպէս էրն յաւիտենից, ոչինչ աննման բնութիւն յաւելեալ ի մի բնութիւն Երրորդութեանն, և ոչ այլանման կամք ի նոյնանման կամս նորա։ Որպէս և Գրիգոր Նիւսեայ ասէ առ հարցումն եղբաւր իւրոյ Բարսղի. եթէ Որդի զմարմին զգենլով ի նոյն պատկեր ինքեան փոխեաց միաւորութեամբ, զի ոչ ներէր Հայր աննմանոյ իւրոյ՝ տալ զաթոռակցութիւնն իւր։

Տեսանես զի նման Հաւր ասէ զմարմինն, և ի վերայ բերեալ ասէ, Թէ ոչ էր նման Հաւր, ոչ կարէր աթոռակից նմա լինել, և արդ յայտ է թէ հարկ է մի բնութիւն լինել Բանին և մարմնոյն, զի այսպէս զանվրէպ նմանութիւն կալցի առ Հայր, զի և Հայր մի բնութիւն է, և որ նման է նմա ճշգրիտ նմա-

նութեամբ հարկ է և նմա մի բնութիւն լինել, զի այսպէս զաթոռակցութիւնն կալցի առ նա։ Ապա եթէ յամառեսցի ոք երկուս բնութիւնս ասել Քրիստոսի յետ միաւորութեանն, հարկ է և զՀայր երկուս բնութիւնս ասել, վասն զնոյն նմանութիւն ունելոյ առ միմեանս Հաւր և Որդւոյ, վասն որոյ և աթոռակից միմեանց։ Իսկ եթէ ամպարշտութիւն է զՀայր երկուս բնութիւնս ասել, ամպարշտութիւն ուրեմն է և Քրիստոսի երկուս բնութիւնս ասել յետ միաւորութեանն զի ոչ կարէ երկու բնութեամբքն՝ միոյ բնութեանն Հաւր նման լինել, և ոչ աթոռակից նմա որպէս վկայեաց երանելին Գրիգոր Նիւսեայ։ Ուստի հարկ է մի բնութիւն խոստովանել զՔրիստոս, և մի կամք նորա յետ միաւորութեանն, զի այսպէս անվրէպ նմանութեամբն առ Հայր աթոռակցութեանն Բանն ամբողջ պահեսցի միշտ առ միմեանս։

Վասն որոյ սուրբն Յուլիոս Հռովմայ հայրապետն ասէ, Թէ որպէս մարդ մի բնութիւն է, այսպէս ի նմանութիւն մարդկան եղեալն Քրիստոս մի բնութիւն է։ Զնոյն և Եփրեմ ասէ, Թէ որպէս մարդ ի հոգւոյ և ի մարմնոյ միաւորեալ, ոչ երկուս բնութիւնս է, այլ մի։ Սոյնպէս և Կիւրեղ Աղեքսանդրացի ասէ ի գիրս Պարապմանցն թէ՝ Առցուք մեզ աւրինակ դարձեալ զմարդ, զի ահա այլ բնութիւն է հոգւոյ և այլ մարմնոյ, և սոքա ի միասին խառնեալ մի բնութիւն մարդոյ կատարեն, այնպէս և Աստուածն Բան խառնեալ ի մարմնի, և միացեալ ընդ նմա եղև մի բնութիւն։ Տեսանե՛ս զիարդ արտաքինք և ներքինք զմարդ մի բնութիւն ասացին, և ըստ նմին աւրինակի զՔրիստոս յետ միաւորութեանն՝ մի բնութիւն սերտագոյն միաւորութեամբ սահմանեցին։ Վասն որոյ և մեք ընդ նոսին զՔրիստոս յետ մարմնանալոյն յարգանդի կուսին մի բնութիւն խոստովանիմք, և մի կամք նորա աստուածայինք և մի ներգործութիւն և մի դէմք, վկայութեամբ ամենայն աստուածաշունչ գրոց։

Քանզի նախ Մովսէսիւ ասէ. Տեսէք տեսէք զի ես եմ Աստուած։ Այս այն է զոր ինքն իսկ ասաց ցՀրեայսն յասել նոցա թէ՝ Դու ո՞վ ես. ասէ, Յորժամ բարձրացուցանիցէք զՈրդի մարդոյ, յայնժամ գիտասջիք թէ ես եմ Աստուած։ Արդ Հրեայքն տեսին զնա և մարդ կարծեցին ասելով, դու մարդ ես, և զանձն քո Աստուած առնես։ Վասն այնորիկ զգուշացուցանէ զնոսա ի ձեռն Մովսէսի, Տեսէք ասէ, զի ես եմ ՈՐ Է՞Ն և մի մոլորիք։ Արդ մի զուցէ և սոցա ասիցէ՝ արդի և նոր Հրէից, որք մարդ

զխաչելեալն կարծեն, եթէ Զի՛ ամպարշտիք. ես եմ էն Աստուած՝ որ երևեցայ ի փրկութիւն աշխարհի և ելի ի կառս խաչին փրկել զգերեալսն ի սատանայէ։ Վասն որոյ և Դաւիթ ասէ, Ե՛լ ի բարձունս և գերեաց զգերութիւն և դարձեալ ասէ, Սիոնի ասի մայր և մարդ ծնաւ ի նմա. և նա ինքն է բարձրեալն որ հիմնեցուցիչն է նորա։ Եւ Եպիփան մեկնէ զբանն սաղմոսիս այսպէս, յասել մարգարէին թէ Մարդ ծնաւ, զի մի որ լոկ մարդ կարծիցէ զծնիցեալն ի Կուսէն. ա՛ծ ի վերայ վաղվաղակի, թէ Սա՛ է արարիչ և Տէր, և հիմնեցուցիչ արարածոց իւրոց՝ որ ծնաւս, և բարձրեալ և Աստուած ամենայնի, և դատաւոր հասարակաց. Զսոյն և Աթանաս մեկնէ, թէ Մարդս այս ծնեալս ի Սիոն՝ սա՛ է բարձրեալն. Արդ՝ տես յայտնապէս զի Դաւիթ և Աթանաս և Եպիփան Կիպրացի, զծնեալն մարդ ի Բեղղեէմ՝ Աստուած բարձրեալ և Տէր և արարիչ ամենայնի բարոզեցին։ Արդ ո՛վ այնքան և ամպարիշտ և անմիտ իցէ որ զբարձրեալն Աստուած կարաւտական կամ մահկանացու կամ ապականելի ասիցէ. զի ահա բարձրեալն վերագոյն գոլով քան զամենայն, ոչինչ գտանի անդր քան զբնութիւն նորա՝ զի կարիցէ իշխել նմա, այլ ինքն գոլով վերագոյն իշխանութեամբ Տէր ամենայնի փոփոխէ զամենայն որպէս և կամի։ Ըստ որում և Մովսէս ասէ, յերկրորդում աւրինացն յաւրհնութիւնսն Ասերայ։ Ոչ զոյ իբրև զԱստուած սիրեցելոյն ի նմանէ, և մեծարարն հաստատութեամբ, և ծածկոյթ Աստուծոյ իշխանութեանն։

Արդ տես հաւաստեաւ, թէ ո՛ այնչափ զաւրասցի մինչև ծածկել զԱստուծոյ իշխանութիւնն բաւեսցէ, և ոչ որ յարարածական բնութենէ չէ՛ ուրեք և չէ՛ հնար. բայց միայն աստուածային բնութեանն է այս, որպէս Որդւոյ առ Հայր, և Հոգւոյն սրբոյ առ նոսին, և ի նոցանէ ծածկել կամ ծածկիլ, այսինքն չափեալք ի միմեանց ճշգրիտ հաւասարութեամբ առ իրեարս։ Եւ արդ՝ աստ ծածկոյթ Աստուծոյ իշխանութեանն հաւաստեաւ զմարմինն ասաց, վասն որոյ զհաւասարութիւն նշանակեաց մարմնոյն ունել առ Հաւր միութեամբ Բանին, և զնոյնակշիռ սահման և չափ՝ ծածկութի անուամբ նշանակեաց։ Եւ արդ յայտ է թէ մի բնութիւն է մարմնոյն և Բանին աստուածային, և մի կամք նորա միաւորութեամբ, զի այսպէս եղիցի ծածկոյթ և չափ անչափելի բնութեանն և իշխանութեանն Աստուծոյ Հաւր՝ մարմինն մի բնութեամբ։ Վասն որոյ

ի վերայ բերեալ Մովսէս ասէ, թէ՝ Ի զաւրութենէ բազկաց մշտնջենաւորաց մերժեսցէ յերեսաց քոց զթշնամին և ասիցէ թէ կորի՛ր։ Եւ ե՛րբ մերժեաց յերեսաց մերոց զթշնամին մեր և կորոյս զնա, ո՛չ ապաքէն ի խաչին, և ահա ամենազաւր ասաց և մշտնջենաւոր զբազուկսն Քրիստոսի տարածեալս ի խաչին, և մերժեաց և կորոյս զթշնամին յերեսաց մերոց։ Արդ միթէ՛ ամենազաւրն տկար իցէ, կամ մշտնջենաւորն մահկանացու և ապականելի. և ո՛վ յանդգնեսցի ասել զայս։ Եւ ոչ դևք։ Դարձեալ և Դաւիթ ասէ ի դիմաց Հաւր առ Որդի, ասէ. Որդի իմ ես դու, և ես այսաւր ծնայ զքեզ. տես զի զայսաւրածին մարմինն ընդ մշտնջենաւոր և ընդ անսկիզբն ծննդեան իւրոյ միացուցեալ և միական որդի և ծնունդ իւր անուանեաց։ Քանզի յորժամ եղև Բանն՝ ծնունդ Կուսին և կոչեցաւ Որդի մարդոյ. վասն որոյ և Կոյսն Աստուածածին բարոզեցաւ, ի նմին ժամու մարմինն՝ որ ի Կուսէն առաւ, իսկ և իսկ եղև ստուգապէս ծնունդ Հաւր՝ և կոչեցաւ ճշմարտապէս Որդի Աստուծոյ, ըստ Գաբրիէլի ձայնին առ Կոյսն թէ՝ Որ ծնանելոցն է ի քէն Որդի Աստուծոյ և Որդի բարձրելոյ կոչեսցի։ Վկայէ այսորիկ սուրբն Եփրեմ Ուռհայի եպիսկոպոսն ի գիրսն հաւատոցն, և ասէ այսպէս, թէ որպէս ասէ զԲանէն՝ որ ծնունդն է Հաւր յաւիտենից՝ թէ երէկ ծնաւ ի Մարիամայ, որպէս աղաղակեցին հրեշտակքն. թէ՝ Ծնաւ ձեզ այսաւր կենարար, որ է աւծեալ Տէր ի քաղաքի Դաւթի։ Նոյնպէս ասէ և զմարմնոյն, թէ ի Հաւրէ ծնեալ է, որպէս աղաղակեաց Հայր ի բարձանց, ասէ Դա՛ է Որդի իմ սիրելի, ընդ որ հաճեցայ։ Ապա թէ որ ասիցէ՝ վասն Բանին ասաց Հայր, պատասխանի տալի է նմա զայս ինչ. թէ զոր Հայր ոչ որոշեաց, դու մի՛ որոշեր։ Նոյնպէս և Պաւղոս ոչ որոշեաց. եթէ անդրանիկ ի մեռելոց մարմինն է, և կամ հաստիչ ամենայնի՝ Բանն է, այլ զմիոյ երեսաց ասաց զամենայն. այլ և զմարմինն արարածական՝ արարիչ ամենայնի ասաց. քանզի ասէ, Նա՛ է նմանութիւն Աստուծոյ՝ որ ոչն երևի, և նովաւ հաստատեցան ամենայն որ երևի և որ ոչն երևի, և նա է անդրանիկ ի մեռելոց. և զմիոյ է ասացեալ զամենայն, և ոչ որոշեաց գիրք զմարմնոյն առանձին և զԲանին առանձին. Քանզի եղև մի հաղորդութիւն կատարեալ միոյ ծննդեան կատարելոյ, որ ոչ է որոշումն։

Տեսանե՛ս զի՛արդ Եփրեմ ձայնակցեալ մարգարէին Դաւ-

թի, ծնունդ Հաւր ասայ լինել զմարմինն յետ միաւորութեանն, զոր աւրինակ և Բանն եղև ասէ, ծնունդ Կուսին։ Նոյնպէս և Գաբրիէլ ասէր ցԾուսէփ, թէ՝ Որ ի նմայն ծնեալն է ի Հոգւոյն սրբոյ է, և ոչ յայլ ումեքէ։ Արդ եթէ ծնունդ Հաւր, և ծնունդ Հոգւոյն սրբոյ եղև մարմինն ստուգապէս, զորաւրինակ և Բանն Հայրական եղև ստուգապէս ծնունդ Կուսին, արդ ո՞ պանքան մորս և անմիտ իցէ, որ իշխեսցէ զծնունդն Հաւր՝ երկուս բնութիւնս և երկուս կամս ասել, զի ահա հարկ է ըստ բնութեան ծնաւղին՝ ամենայն իրաւք և ծնիցելոյն լինել ամենայն հարկաւորութեամբ։ Վասն որոյ և Եսայի մարգարէն, զծնեալ մանուկն՝ Աստուած հզաւր, և իշխան, և Հայր հանդերձեալ յաւիտենին ասէ։ Ցեսանե՞ս զի ի ծննդեանն Աստուած հզաւր ասայ զմարմինն, և արդ մինչ հզաւրն Աստուած չիցէ՝ մի բնութիւն և մի կամք նորա։ Այո՛ է ճշմարտութեամբ. և եթէ յանդգնի որ ընդդէմ ինչ ասել և բաժանել զհզաւրն Աստուած յերկուս բնութիւնս և յերկուս կամս, պնդիսին զԱստուած ոչ կարէ բաժանել, զի ոչ է ձեռնհաս բաժանել, այլ ինքն բաժանի յԱստուծոյ հրէաբար։

Զի՞նչ ասէ և Երեմիա մարգարէն. Սա է Աստուած մեր՝ որում ոչ դոյ այլ որ համեմատ նմա, որ ետ զամենայն իմաստութիւն Յակովբայ ծառայի իւրոյ, յետ այսորիկ յերկրի երեւեցաւ և ընդ մարդկան շրջեցաւ. և թէպէտ և մարդ է՝ զի ծանիցէ զնա, այսինքն ոչ որ զի անբննին է և անծանաւթ ի բոլորից իբրև տիրապէս Աստուած։ Արդ մինչ անմարմին Բանն երևեցաւ յերկրի և շրջեցաւ ընդ մարդկան, և կոչեցաւ մարդ. և արդ՝ զի իշխեսցէ զպղտ ասել, ապա ուրեմն յայտ է եթէ զմարմնով երևեալն ասայ անհամեմատ Աստուած և անծանաւթ ի բոլորից։ Իսկ եթէ երկուս բնութիւնս է Քրիստոս և երկուս կամս, ապա ոչ միայն չէ անծանաւթ ի բնաւիցս, այլ և ծանուցեալ է ի բնաւիցս. և բննելի է բոլորից, և ի վայր քան զբազում Բանի և մարդիկ իւրեանց տկար բնութեամբն ճանաչեն զնորա բնութիւնն, և հրեշտակք ի վեր գոլով քան զմարդիկ՝ բննեն զմարդիկ, և զնա ընդ մարդկան. իսկ ինքեանք անբննելիք ի մարդկանէ՝ բննին ի միմեանց և յաստուածութենէն։ Իսկ աստուածութիւնն ոչ յումեքէ քննի, բայց միայն ինքն յինքենէ, որպէս Հայր յՈրդւոյ, և Որդի ի Հաւրէ, և Հոգին սուրբ զնոսա և ի նոցանէն։ Զի որ քննի յումեքէ՝ հարկ

է նուաղ գոլ քան զնա կամ հաւասար, որպէս անաստուն բննին ի մարդկանէ, իսկ մարդիկ յանասնոյ ոչ երբեք և մարդիկք քննին ի հրեշտակաց և հրեշտակք ի մարդկանէ և՝ ոչ երբեք, և հրեշտակք քննին յաստուածութենէն. իսկ աստուածութիւնն անքննին է ի հրեշտակաց և յամենայն արարածոց։

Եւ արդ եթէ Քրիստոս երկուս բնութիւնս է, և երկուս կամս ունի, ապա նուազ է բան զՀրեշտակս, իբրև զմարդկային բնութիւն քննեալ ի հրեշտակաց։ Եւ զի՛արդ պաշտեցին զնա հրեշտակք ի ծննդեանն և ի փորձութեանն և յամենայն ժամու իբրև զԱստուած ճշմարիտ, ուրեմն մոլորեցան հրեշտակք զմարդկային տկար և ապականացու և քննելի բնութիւն պաշտելով. և ստեայ երեմիա անքննելի և անծանաւթ ասայ զնա բոլորից և անհամեմատ ամենայնից։ Իսկ եթէ ամպարշտութիւն է մոլորութիւն ասել հրեշտակաց, և ստութիւն մարգարէին, ապա ուրեմն մի բնութիւն է Քրիստոս, և մի կամք նորա աստուածայինք, և մի ներգործութիւնք։ Վասն որոյ ինքն ասէ մարգարէին թէ՝ Աստուած եմ ես ի միջի ձերում, և ոչ մարդ սուրբ։ Ցեսանե՞ս զի ինքն վկայեաց վասն իւր, ճշմարիտ Աստուած ասայ զինքն և ոչ մարդ, զի մի մոլորեսցին բրիստոնեայքն իբրև զՀրէայքն՝ մարդ կարծելով զնա, և մարդկային տկար բնութիւն քննելի և ապականելի. այլ Աստուած ճշմարիտ անքննելի բնութեամբ՝ անմահ և անապական։ Եւ ոչ ասաց յետ յարութեանն լինել զայս՝ մարգարէն, այլ այժմ իսկ, ասէ, մինչ եմ ի միջի ձերում երևեալ իբրև զմարդ, ոչ եմ մարդ՝ որպէս դուք կարծէք, այլ Աստուած սուրբ և ճշմարիտ։ Որպէս և Պաւղոս ասէ, թէ՝ Քրիստոս ըստ մարմնոյ Աստուած է ի վերայ ամենայնի, և աւրհնեալ է յաւիտեանս. և դարձեալ ասէ, թէ՝ Անբննելի է մեծութիւնն Քրիստոսի։ Իսկ եթէ մեծութիւնն անբննելի է որչափ ևս առաւել բնութիւնն։

Ըստ որում և Դանիէլ ասէ, տեսանէի զորդի մարդոյ գայր ընդ ամպս և ընդ երկինս, և հասանէր մինչև ի հինաւուրցն։ Արդ մինէ կմերկ բանէն է ասացեալ գալ և հասանել յետոյ առ Հայր. ո՛չ բանի Բանն յաւիտենից անսկզբնութեամբ և միշտնջենաւորութեամբ ունէր զհասուն առ Հայր, և ոչ եթէ յետոյ եհաս, բաւ լիցի. այլ աստ զմարմնոյն ասէ մարգարէն գալ և հասանել առ Հայր, վասն որոյ Որդի մարդոյ ասայ։ Եւ զի՞նչ իցէ հասանելն, այսինքն համեմատել և

հաւատարել, բանզի եհաս մարմինն ի հաւատարութիւն իսկական բնութեանն այնմիկ, որ հնացուցանէ զաւուրս, և ինքն միշտ կայ ի նոյնութեան, եւ երբ եհաս մարմինն ի հաւատարութիւն հաւր. յորժամ ասացաւ Կուսին թէ՝ Տէր ընդ քեզ. ի նմին ժամու յորժամ եղև Բանն ընդ Կուսին և հաւատարեաց ամենայնիւ մեզ առանց մեղաց, որպէս ասէ Պաւղոս, ի նմին ժամու մարմինն՝ որ ի մերմէ բնութենէ առաւ ի Կուսէն, իսկ և իսկ հաւատարեաց ամենայնիւ իսկական բնութեանն Հաւր, մինչ էրն իսկ յարգանդի կուսին. Ամենայն ինչ որ ինչ Աստուածային բնութեանն վայել է, եղև մարմինն յարգանդին խառնմամբ Բանին, վասն որոյ և ի ծնանելն անապական պահեաց կոյսն, և այս աստուածային բնութեանն է գործ և ոչ մարդկային. Ապա եթէ յամառեսցի ոք ասել յետ յարութեանն եհաս մարմինն ի հաւատարութիւն Հաւր, ապա ուրեմն և յետ յարութեանն եհաս Բանն ի հաւատարութիւն մեզ. Իսկ եթէ ամպարշտութիւն է խորհել զայս, բանզի յիջանելն յարգանդ Կուսին եհաս Բանն ի հաւատարութիւն մեզ, ապա ուրեմն ամպարշտութիւն է և յետ յարութեանն ապա ասել զմարմինն հաւատարել Հաւր, բանզի յայնժամ հաւատարեաց Հաւր մարմին բանին, յորժամ Բանն հաւատարեաց մեզ. Եւ արդ ասէ մարգարէն անցանել ընդ ամպս և ընդ երկինս զորդին մարդոյ և հասանել մինչև առ Հայր. Ամպս անուանեաց զմարդկային բնութիւնս, մանաւանդ որք միանգամ անուանեցան սուրբք և հաճոյք Աստուծոյ, ըստ այնմ թէ՝ Ո՞վ է յամպս որ հաւասար է քեզ. Իսկ երկինս անուանեաց զանմարմին և զհրեշտակական բնութիւնն, և ասաց անցանել ընդ ամենայն արարածական բըլնութիւն, և դնացեալ, ասէ, եհաս ի պայման զուգութեան անպղական և անհաս բնութեանն, և համեմատեալ հաւատարեաց նմա ամենեւին ամենայն իրաւք անվրէպ նմանութեամբ մարմինն մի բնութեամբ բանին յարգանդի անդ.

Ըստ որում ասէ աւետարանիչն Յովհաննէս, եթէ Յիսուս՝ Հայր իւր կոչէր զԱստուած, և հաւասար առնէ զանձն Աստուծոյ Հաւր. վասն այնորիկ հալածէին զնա Հրէայքն և ասէին, դու մարդ ես և զանձն քո Աստուած առնես. Եւ արդ մի զուցէ և այժմ ոմանք հալածեն զնա հրէաբար, որք ոչ խոստովա-

նին զմարմին Բանին Աստուած ճշմարիտ անմահ և անապական բնութեամբ. Անդստին իսկ յարգանդէ կուսին բանաւոր առնէր, և հպեալ ձեռն ի մեռեալս յարուցանէր և բարբառ աստուածեղէն լեզուին ձայնեալ Ղազարու յարուցանէր, զի ցուցցէ և յայտ արասցէ, թէ որ ետեղծ զԱդամ ձեռաւք և յետ յանկանացն ասէ ցնա, թէ՝ Ո՞ւր ես, նոյն ինքն վերստին եկն կեցուցանել զորդիս Ադամայ և ասէ, Ո՞ւր եղիր զՂազարոս. և յարուցց զնա յաբրինակ Ադամայ. Արդ այսու ամենայնիւ վկայի աստուածութիւն մարմնոյն նախ քան զխաչն, ըստ որում և աւետարանիչն ասէ, Բանն մարմին եղև, և տեսաք փրառս նորա, փրառս իրրև զմիածնի առ ի Հաւրէ. Զի՞նչ բան զայս այլ սերտագոյն մխութեան ցուցումն պիտոյ է, զի զմարմին Միածնին առ ի Հաւրէ լի շնորհաւք, և հայրական փառաւքն ճոխացեալ ասացզի իբրն ասելով, այսինքն թէ իբրև զԲանն և մարմինն եղև Միածին, և ասի խառնմամբ և միութեամբ Բանին և նոյն միածնական անուամբն և իսկական փառաւքն պսակեալ է մարմինն միութեամբ Բանին. Արդ ժխթէ Միածինն մի բնութիւն և մի կամք և անմահ և անապական ոչ իցէ. Այո՛ է ստուգութեամբ և ճշմարտապէս. ըստ որում և ինքն ասէ, Որպէս կենդանի եմ ես վասն Հաւր, և որ ուտէն զիս՝ և նա կեցցէ վասն Իմ. Տե՛ս ըզճշմարիտ միութիւն բանին և մարմնոյն, զի թէ երկութեան ինչ կարծիս կայր յինքն և ի մարմինն, պարտ էր ասել թէ, որ ուտէ զմարմինն՝ յորում ես բնակեալս եմ. Բայց ոչ այսպէս ասաց, այլ թէ՝ Որ ուտէն զիս. և ահա զինքն և զմարմինն իբր ճշմարիտ և սերտագոյն միութեամբ մի ասաց, և միապէս ուտել ի բրիստոնէիցն, և կենսագործող կերոյացն սահմանեաց. Եւ արդ մի թէ որ պայս անմահացուցանէ ինքն չիցէ անապական. Այո՛ է հարկաւորապար ամենայն իրաւք, և ահա նախ քան զխաչն է ասացեալ զայս եթէ՝ Որ ուտէն զիս՝ կեցցէ յաւիտեան. վասն որոյ և նախ քան զխաչն տուեալ առաքելոցն կենսագործեաց զնոսա, զի յայտնեսցի, թէ նախ քան զխաչն անմահ և անապական էր մարմին Բանին, իբրև զԲանն անդստին. Իսկ յարգանդի Կուսին և մի բնութիւն և մի կամք Քրիստոսի միշտ և հանապազ ըստ որում ինքն ասէ. Որ ետես զիս՝ ետես զՀայր. Եւ ահա հայրական անվրէպ նմանութեամբն սահմանեաց զտեսեալն յառաքելոցն զմարմնացեալ Բանն. Վասն որոյ և Յովհաննէս ասէ, Զոր մեր շաւշափեցին զԲանն կենաց. Տե՛ս զի շաւ-

շափեալ մարմինն՝ Բան կենաց անուանեաց և մի անուն սահմանեաց Բանին և մարմնոյն, բան և կեանք ասացեալ։

Արդ ո՞վ իշխեսցէ զԲանն կենաց մահկանացու կամ ապականացու ասել, կամ երկուս բնութիւնս կամ երկուս կամս լինել ի նմա։ Եւ ոչ դևք յանդգնին ասել զայս։ Վասն որոյ սուրբ վարդապետքս եկեղեցւոյ համարձակագոյն բարբառով քարոզեցին զՔրիստոս մի բնութիւն և մի կամք և մի ներգործութիւն նորա և անմահ և անապական զմարմին նորա, և նոյն աւրինակ զնա անփոփոխելի միշտ յարգանդէ կուսին, և մինչև ցխաչն, և մինչև ցյաւիտեան. ըստ այնմ եթէ՝ Յիսուս Քրիստոս երէկ և այսաւր՝ նոյն է և յաւիտեան։

Եւ արդ տեսցուք զի մի բնութիւն է Քրիստոս յետ միաւորութեանն։ Ասէ մեծն Դիոնեսիոս Արիսպագացի, Քանզի մի բնութիւն և պարզութիւն և թաքնութիւն Յիսուսի աստուածպետական Բանին ըստ մեզ մարդանալոյն, զմեր նուաստութիւնս ընդ իւրոց ծայրագունիցն աստուածայնոց միացուցեալ, և մարդասիրապէս ի բնութիւնս մեր տեսակացաւ, և առ բաժանականս մեր անայլայլաբար ըստ բնութեանս մերոյ յառաջ եկն։ Տե՛ս զի գտեսակացեալն մարմնով և զեկեալն յառաջ մի ասաց և ոչ երկուս, պարզութիւն ասաց, և ոչ ի բազմաց դրութիւն, միութիւն ասաց և ոչ երկուութիւն. թաքուն ասաց և ոչ քննելի։ Եւ զի արդ ոմանք երևելապէս յանդգնին քննել զթաքունն և զանքննելին, և յերկուս զմինն բաժանել։ Վասն որոյ Գրիգոր Սքանչելագործն ասէ, Է՞ Աստուած ճշմարտութեամբ անմարմինն, ի մարմնի երևեալ կատարեալ ճշմարտութեամբ աստուածային կատարելութեամբ, ոչ երկուս դէմս և ոչ երկուս բնութիւնս, զի և ոչ ասեմ չորս երկրպագեալս, զԱստուած և զՈրդի Աստուծոյ, և զմարդն և զՀոգին սուրբ, վասն որոյ նզովեմք զայսպէս զամպարշտեալսն։ Տե՛ս զի, որ երկուս բնութիւնս ասէ Քրիստոսի, հարկ լինի նմա չորս դէմ ասել և փոխանակ Երրորդութեանն՝ չորրորդութեան երկրպագել և նզովել յԱստուծոյ և ի սրբոց նորա։ Եւ Աթանաս Աղեքսանդրացի գրէ առ Յորիանոս թագաւոր այսպէս, Նախ Տէր ընդ Կուսին աստուածաբար, ապա նոյն ինքն ի նմանէ տնաւրինաբար մանուկ։ Եւ արդ մի յաւէտ վայելուչ է ասել և խոստովանել զԲանին բնութիւն և անձնաւորութիւն մարմնացելոյ և ճշմարտապէս մարդացելոյ.

և որ զայս ոչ ասէ, աստուածամարտ է, և սրբոց հարցն պատերազմիչ։

Տեսանե՛ս զի որ ոչ խոստովանի մի բնութիւն զմարմնացեալ և զմարդացեալ Բանն՝ աստուածամարտ ասէ զայնպիսին և սրբոց հարցն պատերազմիչ։ Եւ դարձեալ ասէ Աթանաս, Խոստովանիմք զնա Աստուած և Որդի Աստուծոյ ըստ հոգւոյ, և Որդի մարդոյ՝ ըստ մարմնոյ, ոչ երկուս բնութիւնս և ոչ երկուս դէմս և ոչ երկուս երկրպագութիւնս, այլ մի բնութիւն և մի դէմս բանին Աստուծոյ մարմնացելոյ, հանդերձ միով երկրպագութեամբ։

Եւ Կիւրեղ Աղեքսանդրացի ասէ առ յԵրեմիաս հարցմանն, որ ետես զիս ետես զՀայր իմ. և Ես և Հայր իմ մի եմք։ Եւ դարձեալ, Զի խնդրէք սպանանել զիս մարդ, որ զճշմարտութիւն ընդ ձեզ խաւսեցայ, զոր լուայ ի Հաւրէ իմմէ։ Միոյ զոլ տայցեմք և նորին զայսոսիկ զձայնս, և զայն ամենայնիւ ամենեին իսկ։ Քանզի բաժանի և ոչ բնաւ Քրիստոս, այլ է մի և միայն և ճշմարիտ Որդի զոլ, և որպէս միոյ Որդւոյ այնուհետև ըստ բնութեան և ճշմարիտ ըստ մեզ եղելոյ և մարմնացելոյ կրկնի ամենայն ծունր որպէս ասացի այժմ։ Քանզի զայս խորհել աստանաւր և հաւատացեալք ի պարտաւորութենէ մարդապաշտութեան ի բաց վճարեմք զերկինս և զերկիր. զի գրեալ է Տեառն Աստուծոյ քոյ երկրպագցես, և զնա միայն պաշտեսցես։ Տե՛ս զի որ երկուս բնութիւնս իմանան ի Քրիստոս յետ միաւորութեանն, և զաստուածաբարսն աստուածային բնութեանն տայցէ, և զմարդկաբարսն՝ մարդկային բնութեանն, այնպիսին ասէ, մարդապաշտ է, և զերկինս և զերկիր պարտական առնել խորհի մարդապաշտութեանն պատժոյ։ Եւ դարձեալ ասէ նոյն Կիւրեղ ի գիրս Պարապմանցն. Ոչ է բաժանեալ առանձնական այլայլութիւն իբր ըստ մասին, այլ ժողովելի է յաւէտ յանհատանելի միաւորութիւն, զի եղև մարմին Բանն ըստ Յովհաննու ձայնին, և մի Որդի և մի զոլ զբնութիւն նորա ասեմք. թէ և յառման իմանի լեալ մարմնոյ հոգի ունաւղի իմանալոյն։ Եւ դարձեալ ասէ, Արդ չարահնարութեամբ է զմինն բնութեամբ և ճշմարտապէս Որդի մարմնացեալ և մարդացեալ բաժանեալ յերկուս։ Եւ դարձեալ առ Նեստորի թղթին ասէ. Իսկ զյաւետարանսն փրկչին մերոյ ձայնս, ոչ բնութեամբք երկու և ոչ դիմաւք բաժանեմք, զի ոչ

է կրկնապատիկ մինն և միայն Քրիստոս, Թէպէտ և յերկուց իմանայցի և ի զանազան իրաց ի մի միաւորութիւն զանբաժանելին հաւաքել, որպէս մարդ ի հոգւոյ և ի մարմնոյ ոչ է կրկնապատիկ՝ այլ մի՛, զի թէ ճշմարիտ է, այսպէս և Բանն Աստուծոյ Հաւր, Թէպէտ և մարմին առեալ յառաջ եկն մարդ ի կնոջէ, ոչ է կրկնապատիկ, այլ մի միաւորութիւն, ոչ ուրեք երկու ամենևին, այլ մի և միայն յերկակաց իմանի Քրիստոս։ Եւ դարձեալ գրէ առ Թէոդոս Թագաւոր, Թէպէտ և ի զանազանից և յաննմանից եկեալ առ միմեանս բնութիւնքն, սակայն մի Որդի, և մի Տէր, և մի բնութիւն նորա։ Եւ դարձեալ գրէ առ Ակակ Մելիտինեայ եպիսկոպոսն, թէ՝ Աստուածային գիրք ի սուրբ Կուսէն ասեն առնուլ զմարմին Աստուծոյ Բանին, սակայն է՛ մի և միայն Որդի, և մի Տէր Յիսուս Քրիստոս յերկուց բնութեանց միաւորեալ, յետ միաւորութեանն անդէն ի բաց բարձեցելոյ յերկուս հատմանն, և մի զոլ հաւատամ զՈրդւոյ բնութիւն։ Եւ դարձեալ յորժամ եհարց Սեկունդոս եպիսկոպոս, թէ պարտ է՝ երկուս բնութիւնս ասել բանին մարմնացելոյ, թէ մի. իսկ սուրբն Կիւրեղ գրով պատասխանի առնէ նմա, Ոչինչ անջատեմք զբնութիւնսն ի միմեանց, և ոչ յերկուս Որդիս հատանեմք, զմինն և զանբաժանելին, այլ միաւորեմք որպէս և սուրբ հարքն ասացին, մի է բնութիւն Աստուծոյ Բանին մարմնացելոյ։ Տեսանե՛ս զի որ երկուս բնութիւնս ասեն անջատեն զբնութիւնսն ի միմեանց, և յերկուս որդիս հատանեն, զմինն Քրիստոս, որպէս և ամենեցուն քաջայայտ է ի հարցմանէդ և ի պատասխանւոյդ՝ զոր արար սուրբն Կիւրեղ Սեկունդոսի։ Եւ դարձեալ գրէ առ Նեստոր այսպէս, Հրաժարեմք ասել զայն՝ յաղագս Քրիստոսի, թէ վասն զգեցողին՝ ըզգեցեալն պաշտեմք, և վասն աներևութին՝ երկրպագանեմք երևելոյն։ Արհաւիրք և դողումն են ի վերայ այսորիկ և զայն ասել, թէ որ առաւն վասն առաւղին՝ Աստուած յորջորջի, զի որ զայս ասէ, բաժանէ դարձեալ յերկուս Քրիստոսս, և մարդ ուրոյն անուանէ, և Աստուած դարձեալ ուրոյն. և սուտ լինի խոստումն միութեան և մարթ իսկ չէ, թէ ընկեր՝ վասն ընկերի երկիրպագեսցի. և յորջորջի Աստուած, այլ մի իմանալի է Յիսուս Քրիստոս, մի որդի, Միածին, միով երկրպագութեամբ, միով բնութեամբ պատուի հանդերձ մարմնով իւրով։ Տեսանե՛ս զի ոչ տայ թոյլ նման զգեստի իմանալ զմարմնանալ բանին,

այլ խառնումն, որպէս ոգի ընդ մարմին, և այլ սերտագոյն, և ոչ ներէ զերևելին այլ իմանալ, և զաներևոյթն այլ, այլ մի և նոյն գիտել զՔրիստոս։

Որպէս և Գրիգոր Աստուածաբան գրէ առ Կլաւդիանոս, թէ՝ Նոյն է, ասէ, երևելին և աներևոյթն, անժամանակն և ընդ ժամանակաւն, և ոչ այլ ոք և այլ մի՛ լիցի. քանզի մի է միաւորութիւն, ապա ուրեմն որք այլ և այլ ասեն զՔրիստոս յերկուս բնութիւնս և յերկուս կամս բաժանելով հակառակ սրբոց հարցն, որք հոգւով Աստուծոյ խաւսեցան և մի ասացին զՔրիստոս յետ միաւորութեանն անբաժանելի ամենևին։ Վասն որոյ գրէ Կիւրեղ Աղեքսանդրացի. Թէ՝ որ ոչ խոստովանեսցի բնութեամբ միանալ ի մարմնի Բանին Աստուծոյ Հաւր, և մի Քրիստոս հանդերձ մարմնով իւրով, զնոյն Աստուած համանգամայն և մարդ, նզովեալ եղիցի։ Եւ դարձեալ ասէ, Թէ որ բաժանեսցէ զՔրիստոս յերկուս դէմս յետ միանալոյն, և միայն ճոխութիւն և պատիւ տացէ նմա՝ յարելութեամբ և ոչ միութիւն բնութեամբ. նզովեալ եղիցի։ Տեսանե՛ս զի որք ոչ խոստովանիցեն մի բնութիւն Քրիստոսի յետ միաւորութեանն յերկուս դէմս բաժանեալ զՔրիստոս, և անկանին ընդ նզովիւք։ Եւ Եփրեմ ասէ, ոչ բաժանեմք զԲանն յիւրմէ մարմնոյն յետ միաւորութեանն յերկուս դէմս՝ և ոչ յերկուս բնութիւնս, այլ է մի դէմ և մի բնութիւն ի Քրիստոս, և այս է խորհուրդ փրկութեան մերոյ, մարմնանալ Աստուծոյ Բանին։ Եւ դարձեալ ասէ Եփրեմ ի գիրս հաւատոցն. Բանն և Տէր որ յաւիտենից, և մարմին նորա՝ որ երեկ ի Մարիամայ, մի է և ոչ երկուս ըստ ասացելոյն թէ, Որպէս մի է Աստուած Հայր՝ յորմէ ամենայն, նոյնպէս և մի է Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս՝ որով ամենայն։ Եւ դարձեալ ասէ, Այն որ էն ի սկզբանէն Աստուած առ Աստուած, նա է անդրանիկ զլուխ՝ որ յարեաւ ի մեռելոց. վասն որոյ ասէ Պաւղոս, թէ՝ Նովաւ հաստատեցաւ ամենայն որ երևի, և որ ոչն երևի, և նա՛ է անդրանիկ որ յարեաւն ի մեռելոց։ Եւ արդ ահա հաղորդէ զայն որ յաւիտենից՝ ընդ այն որ երէկն, և զայն որ երէկ՝ ընդ այն որ յաւիտենիցն, զի եղիցի այն որ յաւիտենիցն, այն որ երէկն, և այն որ երէկն այն որ յաւիտենիցն առանց որոշման, մի ծնունդ կատարեալ։ Եւ ահա զմիոջէ երեսաց ասէ Պաւղոս զամենայն, և մի երեսաց երթայ և զայ յամենայն ընթերցուածս ցայն. Թէ՝ Նա՛ է

նմանութիւն Աստուծոյ՝ որ ոչն երևի, մինչև ցայն թէ՝ Նա է անդրանիկն որ յարեաւն ի մեռելոց։ Եւ դարձեալ ասէ Եփրեմ ի նոյն ճառի, Ասել ումեք եթէ այն որ երէկն ծնաւ, չէ այն՝ որ ի սկզբանէն Աստուած է, չէ՛ հնար. զի այն որ ի սկզբանէն է Աստուած, և այն որ երէկն ծնաւն նոյն ինքն մի ծնունդ կատարեալ է։ Քանզի իբրև ծնաւ մարմին Բանին երէկ, յայնժամ ծնաւ և Բանն՝ որ յաւիտենից է, ընդ մարմնոյն՝ որ ծնաւ երէկ, զի մի՛ տացէ տեղի թէ, երկու որդիք անուանեսցին, այլ մի որդի կատարեալ է. նոյնպէս իբրև ասաց զԲանէն Պաւղոս, թէ Էր յառաջ քան զամենայն, ասաց և զմարմնոյն՝ թէ յառաջ է քան զամենայն, զի մի տացէ տեղի, թէ երկու որդիք քարոզեսցին, այլ մի Որդի յաւիտենից առանց որոշման, որպէս զի և մարմինն այնուհետև Աստուած յաւիտենից։ Եւ վասն զի ասի բնութիւն Բանին, թէ եղև, որ էր Աստուած ի սկզբանէ, նոյնանուանի և մարմինն թէ յառաջ է քան զամենայն, և թէ արարիչ է ամենայնի։ Տե՛ս զսքանչելի և զանճառ միութեանն ցուցումն Բանին և մարմնոյն. զիարդ զմարմինն՝ որ ի կուսէն էառ Բանն, արարիչ ամենայնի և Աստուած յաւիտենից, և Տէր բոլորից ստուգապէս ասաց լինել միութեամբ Բանին, սուրբն Եփրեմ վկայութեամբն Պաւղոսի՝ որ Քրիստոսիւն խաւսէր։

Եւ Թէոդորիտոս Անկիւրեայ եպիսկոպոսն ասէ, թէ՝ Մի՛ ասեր Բանիւդ զՔրիստոս մի, իմացիր և մտաւքդ, և մի մարտնչիր մտաւքդ ընդ բանիդ քո, մի ասելով՝ և երկուս իմանալով, իսկ թէ երկուս իմանաս, զմիաւորութիւնն ուրացար։ Արդ մի առ բնութիւնս որոշեալս իջուցանել զմիտս քո, զի ծայրագոյն միութիւն սքանչելագործեալ է Աստուծոյ։ Տեսանե՛ս զի որ երկու բնութիւնս իմանայ զՔրիստոս յետ միանալոյն, ուրացաւ զմիաւորութիւնն Քրիստոսի։ Քանզի սուրբն Յուլիոս Հռովմայ եպիսկոպոսն ասէ, Որ զյերկնուստն Աստուած խոստովանին ի սրբոյ Կուսէն ծնեալ, և ոչ մի զոլ զնա մարմնովն, իզուր ծփին ի բանըս նոցա ամպարշտութեանն արտաբերեալք. զի ասեն և նոքա որպէս լսեմ երկուս բնութիւնս։ Իսկ Յովհաննէս հաւաստեաւ ցուցեալ է, մի բնութիւն զՏէրն ասելով Բանն մարմին եղև։ Եւ Պաւղոս ասէ, Մի տէր Յիսուս Քրիստոս՝ որով ամենայն։ Արդ՝ եթէ մի ի սրբոյ Կուսէն ծնիցեալն անուանեցաւ, և նա ինքն է որով ամենայն եղև, մի բնութիւն է, վասն զի և դէմ մի

ոչ ունելով յերկուս բաժանումն. վասն զի ոչ առանձին բնութիւն է մարմինն, և ոչ առանձին բնութեամբ աստուածութիւնն յետ միանալոյն. այլ որպէս մարդ մի բնութիւն է, այսպէս ի նմանութիւն մարդոյ եղեալն Քրիստոս՝ մի բնութիւն է. քանզի աստուածութիւնն ճշմարտապէս հանդերձ մարմնովն մի բնութիւն է, և յերկուս բնութիւնս ոչ բաժանի, և ոչ հնար իսկ է, այլ զի հարկ լինի այնոցիկ՝ որք երկուս ասեն բնութիւնս, զմինն՝ աստուածային ասելով, իսկ զմիւսն մարդկային, զմինն՝ երկրպագելի, իսկ զմիւսն՝ ոչ երկրպագելի, յաստուածայինն մկրտել, իսկ ի մարդկայինն ոչ մկրտել, իսկ եթէ ի մահն Տեառն մկրտիմք մի խոստովանիմք բնութիւն անախտակիր աստուածութեամբն, և ախտակիր մարմնով. զի այսպէս յԱստուած իցէ մկրտութիւնն մեր, և ի մահ Տեառն կատարեալ։ Տեսանե՛ս զի ամպարիշտ ասէ զայն՝ որք երկուս բնութիւնս իմանան ի Քրիստոս՝ յետ մարմնանալոյն։ Քանզի մկրտութիւնն յաստուածային բնութենէն ուրացեալ լինի և ի մարդկային յանաստուած և յաներկրպագելի բնութիւն լեալ, զոր ինքեանք ասեն չարչարեալ ի խաչին անիմաստ խորհրդով, ի հարկէ և ոչ ի կամաց։

Արդ զի մի՛ յայսպիսի խորխորատ կորստեան անկանիցիմք ուրանալով զմկրտութիւնն յաստուածային և յանմահ բնութենէ խաչեցելոյն, և փոխանակ . . . . . ի մարդկային մահկանացու և չարչարելի բնութիւն լեալ. արդ զի մի՛ լիցի այս ի խորհուրդս քրիստոնէութեանս, խոստովանիմք մի բնութիւն մարմնացելոյն Աստուծոյ հանգոյն առաքելոց և մարգարէից և հարցն սրբոց՝ զորս յիշատակեցաք սակաւուք, զի մի երկայնաբան լիցուք. զի այսպէս ճշմարիտ հաւատովք կատարեսցի խորհուրդ ամենասուրբ Երրորդութեանն ի մեզ ստուգապէս աստուած լեալ, և ոչ ի մարդ ապականելի և մահկանացու։

Եւ արդ զի բազում վկայիւք աստուածախաւս արանցն ստուգեցաւ մի բնութիւն Քրիստոսի յետ մարմնանալոյն. յետ այսորիկ տեսցուք թէ և մի կամք են նորա ըստ միոյ բնութեանն և ոչ երկուս, որպէս ոմանք ամպարշտեալ բարբաջեն։ Ասէ սուրբն Աթանաս ի ճառին՝ որ յաղագս յայտնութեան փրկչին. Ծնաւ ի կնոջէ Աստուած Բանն, զի զառաջին ստեղծուածն զմարդկան կերպարանն՝ ինքեամբ հաստատեսցէ. ցուցաւ մարմնով առանց մարմնականաց կամաց և խորհրդոց մարդկայնոց, ի պատկեր նորոգութեան ի կամս աստուածութեանն

միայնոյ, վասն զի և բնութիւն բոլոր բանին ցուցմամբ կերպիւ մարդկայնոցս մարմնոյ։ Տեսանե՛ս զի աստուածային կամք միայն ասէ լինել ի փրկիչն մեր յետ մարմնանալոյն, և մարդկային կամք և խորհուրդք անհետ լեալ յաստուածային մարմնոյն ի մարմնանալ Բանին։ Եւ եպիսկոպոսապետն Հռովմայ Ոնորիա գրէ այսպէս. Զփորձ էառ կրից չարչարանաց աստուածութիւնն, ոչ մերկ և անմարմին, այլ վասն անճառ միաւորութեան մարմնոյն և աստուածային բնութեանն, վասն որոյ մի կամք խոստովանիմք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, քանզի կամք այլ և այլ հակառակք ոչ եղեն ի Փրկչին մերոյ. զի ի վեր քան զաւրէն մարդկութեանս ծանուցեալ եղև։ Տեսանես հաւաստեաւ, զի ահա մի կամս խոստովանի Քրիստոսի, իսկ այլ կամք ընդդիմամարտ աստուածային կամացն ոչ ասէ լինել ի Փրկիչն մեր, քանզի որ երկուս կամս ասէ ի Քրիստոս՝ ոչ խոստովանի զԱստուած մարդ լեալ, այլ ի մարդ բնակեալ որպէս Նեստորի թուեցաւ, զոր մի՛ լիցի ճշմարիտ հաւատացելոց այսպէս խորհել, զի զԱստուած մարդացեալ խոստովանիմք և ոչ զմարդ որ աստուածացեալ ըստ հաճոյ լինելոյ։ Եւ մեծն Եպիփան ի գիրս հաւատոցն ասէ. Կարողակից առնել զհողեղէն մարմինն աստուածութեանն ի մի զաւրութիւն զաւրացոյց և ի մի աստուածութիւն ժողովեաց։ Եւ արդ ահա մի զաւրութիւն և մի աստուածութիւն ասաց զմարմինն միացեալ Բանին և զիա՛րդ ի մի զաւրութիւն և ի մի աստուածութիւն երկուս կամս հնար է լինել։ Եւ ոչ դեք յանդգնին ասել երկուս կամս ի մի զաւրութիւն և ի մի աստուածութիւն, թող թէ աշա կերտքն նոցա։ Եւ սքանչելին Բարսեղ Կեսարու ընդդէմ Ապողինարի ասէ. Մարմինն բնութեամբ մարդկային, իսկ միաւորութեամբն աստուածային, քանզի աստուածացաւ միաւորութեամբն Աստուծոյ Բանին։ Եւ արդ զի՞արդ յաստուածացեալ միտսն հնար է մարդկային կամաց լինել։ Ո՞չ ապաքէն կամքն՝ մտացն է ծնունդ, և եթէ միտքն ստուգապէս աստուածացաւ միութեամբ Բանին, յայտ է ահա թէ և կամքն աստուածացան, և արդ ահա յաստուածութենէն չէ հնար մարդկային խորհրդոցն ծնանել, բայց միայն աստուածային, որպէս և ինքն ասէ մարգարէին, թէ՝ Որպէս հեռի են երկինք յերկրէ, այնպէս հեռի են խորհուրդք իմ ի խորհրդոց ձերոց, ասէ Տէր։ Ահա և բան մարգարէին յանդիմանէ զայնոսիկ որք մարդկային կամք

և խորհուրդք ամպարշտաբար իմանան ի Քրիստոս յետ միաւորութեանն, և ոչ խոստովանին միայն աստուածային կամք և խորհուրդք որպէս վայել է նմա։

Վասն որոյ դարձեալ ասէ Բարսեղ առ Ապողինար, թէ որպէս ասր ներկեալ ծիրանեաւ ոչ երկզոյնս է այլ միագոյն, սոյնպէս և միտքն պայծառացեալ և աստուածացեալ, ոչ ևս երկու իշխանական, այլ մի, զի փոխանակ գործոյ մարդկային մտաւքն վարէր Բանն Աստուած։ Տես յայտնապէս յաւրինակէդ, որպէս ասր սպիտակ ներկեալ ծիրանեաւ կորնչի ի նմանէ ամենևին սպիտակութիւնն, և ոչ կարէ երևիլ տեսողացն առ ծիրանեաւն զի երկզոյն լիցի ասրն, այլ ամենևին միագոյն ծիրանի, այսպէս և մարդկային միտք և մարմին խառնեալ և ներկեալ ստուգապէս աստուածային բնութեամբն, ոչ է հնար այնուհետև երկատեսակ զնա իմանալ, և երկուս իշխանական կամս առ ընթեր միմեանց լինել, այլ մի աստուածային իշխանական կամք և մի բնութիւն զնա իմանալ և խոստովանել վերնոց և ներքնոց, ի բաց բարձեալ ի նմանէ ամենևին ամենայն անձնիշխանական կամք, որպէս բառնայ ծիրանութիւն՝ զսպիտակութիւն ասւոյն, զի բոլորն աստուածային կամքն և մի ներգործութիւն ասի։ Ուստի յայտ է ստուգութեամբ, թէ որ երկուս կամս ասեն ի Քրիստոս, ոչ խոստովանին Աստուած ճշմարիտ զմարմինն միութեամբ Բանին, և ոչ ասեն զԱստուած՝ մարդ լեալ ըստ Պաւղոսի՝ որ ասէ. Եկն Որդին Աստուծոյ և եղև ի կնոջէ. այլ կարծեն ի մարդ բնակել որպէս Պաւղոս Սամուստացի և Նեստոր և նմանիք նոցա։

Յետ այսորիկ դարձեալ տեսցուք, թէ մի ներգործութիւն է մարմնացելոյ Բանին ըստ միոյ բնութեանն, և ըստ միոյ կամաց նորա, և ոչ երկուս, որպէս յանդգնեցան ասել Թէոդորիտոս Կիւրացի և Լևոն Հռովմայեցի և նմանիք նոցա։ Եւ արդ ասէ երանելին Աթանաս ի չորրորդ ճառին առ Արիոս Եւ Բանն ասէ զմարմնոյն բարձեալ ունէր զտկարութիւն որպէս և զիւրս, զի նորա էր մարմինն գործակից աստուածութեանն գործոց, զի նովաւ լինէր, զի Աստուծոյ մարմին էր։ Եւ դարձեալ ասէ. Թէ Աստուծոյ Բանին գործքն ոչ ի ձեռն մարմնոյն էր եղեալ. ոչ արդեք էր աստուածացեալ մարմինն։ Եւ դարձեալ ասէ. Զի զգործն Հաւր ի ձեռն մարմնոյն գործէր։ Եւ դարձեալ նոյն գրէ առ Դեղփոս եպիսկոպոս. Ձեռն ձգեաց յարոյց, ասէ, զոր ի ջեր-

մութենէ էր ըմբռնեալ, և ձայն արձակեալ յարոյց զՂազարոս։ Եւ Գրիգոր Նիւսեայ յերկրորդ ճառին որ ընդդէմ Եւնոմիոսի ասէ. Քանզի և ներգործելն որպէս և ճշմարիտ Աստուծոյ ի ձեռն իւրոյ մարմնոյն ամենեցուն փրկութիւն, որպէս ձայնին կամ գործոյն մարդկաւրէն եկեալ յառաջ իսկ ի ներքուստ իմացեալ լինի աստուածութիւնն։ Եւ Յուլիոս Հռովմայեցի ասէ. Ոչ մի ինչ անջատումն է բանին և մարմնոյն յաստուածային գործս, այլ է մի անձնաւորութիւն, և մի բնութիւն և մի ներգործութիւն Յիսուսի Քրիստոսի։ Եւ Յովհան Ոսկեբերան ի ճառին՝ յորում ի լերինն ազաւթէր Յիսուս ասէ. Միով զաւրութեամբ և միով ներգործութեամբ զբազմատեսակ ախտս բժշկեաց։ Եւ դարձեալ ասէ. Զի զզանազան զսքանչելագործութիւնսն ի ձեռն միոյ ներգործութեան լնլով։ Եւ Գիւրեղ Աղեքսանդրացի ի Մատթէոսի աւետարանին մեկնութեանն ասէ. Թէ՝ Ընդ իւր միաւորեաց զմարմինն, որպէս ոչ ասէն որ ընդ Հաւրն և ի Հաւրէ Աստուած Բանն. որպէս և զիւրսն կազմեալ զմարմնոյն ներգործութիւնսն բնաւորականս, և լցուցեալ զմարմինն իւր աստուածվայելուչ ներգործութեամբ՝ և յիւրն եհան փառս։ Եւ դարձեալ ասէ. Զերկուս կոյրսն բժշկէր մերձաւորութեամբ ձեռինն և լուսաւորէր, քանզի աստուածագործ զաւրութեամբն լի զոլ զիւր մարմինն ցուցանէր, որպէս և զոքանչին Պետրոսի ձեռն ի վերայ եդեալ առ ժամայն բժշկէր, վասն զի իւրոյ բնութեանն, աստուածութեանն ասեմ, միազաւր ցուցեալ զիւր մարմնոյն ներգործութիւնն՝ վարի և թքովն, զի ծանիցուք թէ մարմին նորա զամենայն ունելով զներգործութիւն զկենդանարար Բանին և լուսաւորութեան, առիթ լինի ի ձեռն սուղ ինչ մերձաւորութեան։ Եւ դարձեալ ասէ ի գիրս Պարապմանց, թէ զՄարմինն իւրացոյց Բանն, միաւորեաց և ընդ մարմնոյն զիւր բնութեանն ներգործութիւնսն։ Եւ դարձեալ ասէ. Ընկալեալ ի մի վեհագունութիւն փառաց ըստ հաւասար Բանի վերադրի ուրեմն է, և մարմնով նմա զերիցութիւնն որպէս Աստուծոյ ըստ բնութեան միաւորեալ ի մարմնի և զիւրսն բարութիւնս հասարակորդեալ իւրն մարմնով։ Եւ դարձեալ ասէ, Թէպէտ և երևէր իբրև զմի ի մենջ, այլ գործէր զգործս Հաւր, և ոչ իւիք իրաւք կերպարանաւք խոնարհագոյն ոչ գտանէր ի զաւրութենէ և ի փառաց ծնաւղին։ Եւ դարձեալ ասէ. Մարմին բանին վայելչաբար զմեղացն շարժեաց զբնութիւն, և յաստուածայինսն հարստացեալ

անճառաբար որպէս անպատմելի միացեալ ընդ Բանին՝ սուրբ է և կենդանարար և աստուածավայելուչ ներգործութեամբ լի։

Եւ արդ բաւական են ասացեալքս առ ի հաստատել զհաւատացեալքս թէ մի ներգործութիւն է Բանին Աստուծոյ մարմնացելոյ ըստ միոյ կամաց և ըստ միոյ բնութեան նորա, և յանդիմանել զայնոսիկ՝ որ յանդգնին երկուս ներգործութիւնս ասել Քրիստոսի հակառակ հարցն սրբոց, զի ահաւասիկ զաստուածագործ զաւրութեանցն և զմարդկաւրինագոյնսն միոյ և նորին Բանին Աստուծոյ մարմնացելոյ ասացին զներգործութիւնսն գիրք սրբոցն։

Դարձեալ և զայն իսկ տեսցուք թէ անապական և անմահական էր մարմինն Քրիստոսի անդստին իսկ յարգանդէ կուսին և մինչև ցխաչն և մինչև ցյաւիտեան միաւրինակ. և ոչ մահկանացու և ապականացու նախ քան զխաչն որպէս ամպարըշտեցին ոմանք ասել, այլ միշտ անմահ և անապական։ Իրենիոս այսպէս գրէ. Եկն Որդին Աստուծոյ և զգեցաւ մարմին անապական՝ յանապական կուսէն Մարիամայ։ Եւ դարձեալ ասէ. Անարգեն զՈրդին Աստուծոյ, և զմարմնոյն փրկութիւնն ուրանան, և զվերստին ծնունդ նորա անպատուեն, որք ոչն ասեն զնա զոլ ընդունակ անապականութեան։ Տեսանե՛ս զի անարգիչ ասաց Որդւոյն Աստուծոյ և ուրացող փրկութեան մերոյ զայնոսիկ՝ որք ոչն ասեն անապական զմարմինն Տեառն ի ծնանիլն ի կուսէն։ Եւ Յովհան Երուսաղէմացի ասէ. Խոստովանիմք եթէ Յիսուս Քրիստոս ճշմարտապէս մեռաւ, մեռաւ վասն մեղաց մերոց, թաղեցաւ և յարեաւ, զնոյն բնութիւն ունելով զմարմնոյն՝ որով մեռեալն թաղեցաւ. յայտ է թէ անապականութեամբ որպէս էրն իսկ յառաջագոյն, նոյնպէս յարեաւ։ Տեսանե՛ս զի որպէս էր նախ քան զչարչարանսն, նոյնպէս ասաց զնա յարուցեալ ի մեռելոց։ Եւ Փիլաքսոն Նաբովք քաղաքի եպիսկոպոս ասէ. Սա վասն զի անապականելի էր ոչ փոխեցաւ։ Եւ դարձեալ ասէ. Թէ՝ Մարմնացաւ ի սրբոյ Կուսէն երկրորդ Ադամ նոր մարդ, ապա ի վեր է քան զապականութիւն։ Եւ Պրոկղ եպիսկոպոս ասէ, Թէ ըստ բնութեան մերոյ ծնեալ էր Քրիստոս, յիրաւի ասէր չիք ի նմա ապականութիւն, և զի ապականութիւնն յամուսնութենէ լինի, ապա եթէ ի վեր է քան զամուսնութիւն, ի վեր է քան զապականութիւն։ Դարձեալ ասէ. Սպասաւորեաց Կոյսն ի ձեռն անապականութեանն Քրիստոսի, և եղև Մայր անապականութեան, քանզի յորում ստեղծաւ ա-

նապականութիւնն, ոչ կարէր տեղի գտանել ապականութիւն. քանզի ոչ կարէր զանապականութիւնն պարտել ապականութիւնն։ Եւ դարձեալ ասէ. Միայն կին ծնաւ, քանզի աւտար էր ապականութիւն ծնեալն. կոյս ծնաւ վասն այնր՝ որ էր սրբութեան աղբեւր։ Եւ Եպիփան Կիպրացի ասէ. Առեալ զմահկանացու մարմինս մեր և զեղծանելի և միացուցեալ ընդ աստուածութիւնն եցոյց անապական։ Եւ Կիւրեղ Աղեքսանդրացի ասէ, Եղև մարմին Բանն և անապական և անմահ զնա ցուցեալ. քանզի ոչ մահկանացու մնալ, և ոչ ընդ ապականութեամբ եթող զնա, զոր առաքեացն ի մեզ Ադամ, զյանցանացն զպատիժս. այլ յաւէտ որպէս անապական մարմին Աստուծոյ, այսինքն իւր և ինքեան, և քան զմահ և զապականութիւն վերագոյն եղեալ։ Եւ դարձեալ ասէ. Զի յեկամուտ ապականութենէն ապրեցուսցէ զմեր հոգեղէն մարմին ըստ միաւորութեան տնաւրէնութեանն զիւր կեանս ի ներս արկեալ, իւր արարեալ և զմարդկայինն հոգի, եցոյց զնա ի վեր քան զմեղս, զի զիւրոյ բնութեան զսերտութիւն և զանփոփոխութիւն իբրև յասր զներկ ինչ արկեալ և զունեալ զնա. արդ վասն զի եղև մարմինն կենարարին ամենայն բանիւ՝ քան զմահու և զապականութեան ի վեր մնայ իշխանութիւն։ Տե՛ս զի ի մարմնանալ Բանին՝ քան զմահ և զապականութիւն ի վեր եղեալ ասաց զմարմին Բանին, զի Ադամ, ասէ, մեղաց սկիզբն եղեալ զապականութիւն տնկեաց ի մեզ և զմահ։ Իսկ Քրիստոս անմեղութեան սկիզբն եղեալ մեզ՝ զանմահութիւն և զանապականութիւն սերմանեաց ի մեզ անապական և անմահ մարմնովն՝ զոր էառ ի Կուսէն։ Եւ Աթանաս գրէ առ Եպիկտիդոն Կորընթացւոց եպիսկոպոս, թէ՝ Բանն՝ որ ի մարմնի էր ի վեր քան զբնութիւն մահկանացու մարմնոյ, արար զմարմին իւր անմահ և անապական, և միացոյց ինքեան, և ջնջեաց ի մարմնոյն զբնական ըզմահ. և զապականութիւն, վասն զի զգեցեալ և միացուցեալ իւր զմարմինն Բանն Աստուծոյ՝ որ ի վերն է քան զբնութիւն մարդկան, վասն որոյ եղև անապական մարմինն որ յապականացուաց աստի։ Եւ դարձեալ ասէ. Ոչինչ ապականէ զհոգի և զմարմին՝ բայց մեղք. իսկ ապա անհոսանուտ մարմնաւորութիւնն Եմմանուէլի որ ի Մարիամայ Աստուածածնէ անմեղանչական է, քանզի յանամուսնական որովայնէ մշտակուսէն է. վասն այնորիկ և անապական խոստովանելի է քանզի ամենայն

ապականութեանց և մեղաց բարձիչ է։ Տես ամենայն զգուշութեամբ. զի ապականութեան և մահու պատճառս զմեղս ասաց լինել. արդ յայտ է թէ որք մահկանացութիւն կամ ապականութիւն ասեն լինել ի մարմինն Քրիստոսի նախ քան զխաչն, ապա ուրեմն և մեղանչումն յանմեղն և յամենասուրբն Աստուած յանդգնին իմանալ։ Իսկ թէ զայս խորհելն անդունդք հայհոյութեան է և խորք ամպարշտութեան, ապա ուրեմն Քրիստոս է սրբութեան աղբիւր բնաւիցս վերնոց և ներքնոց. վասն այնորիկ և ճշմարտապէս անմահ և անապական էր մարմին նորա և նախ քան զխաչն, որպէս և այժմ իսկ է, նոյնպէս էր և յայնժամ։ Քանզի դարձեալ ասէ Աթանաս, Ադամ զանմեղ մարմինն ի դատապարտութիւն և յապականութիւն էարկ. իսկ Քրիստոս զսա անապական և խափանիչ մահու և փրկանակ մահացելոցս եցոյց. ոչ կարաց մահ զին. . . . ածել զհոգին Քրիստոսի և ոչ ապականութիւն յափշտակել կարաց զմարմին նորա *). զի զայս . . . . . թիւն է զի թէ զմեղս աշխարհի եբարձ . . . . . զանութեան զիարդ ասեն ոմանք ի մոլ. . . . . կանացու էր մարմինն Քրիստոսի։ Արդ տե՛ս . . . . . զի ամպարիշտս և մոլորեալս ի ճշմար. . . . . սաց զայնոսիկ որք ապականութեան և մ . . . . . թեան կարծիս առնուն ի մարմինն Քրիստոսի նախ ք . . . . . զի մայր մահու և ապականութեան մեղքն են ի . . . . . մեղք ոչ իցեն, ապականութեան և մահու անհնար . . . . երեւեալ։ Ըստ որում և Բարսեղ Կեսարու ասէ առ Ապողինար. Ոչ փոփոխելի էր Քրիստոս, մի՛ լիցի, զի մի մեղանչու . . . . . ի ներս մտցէ յանմեղանչելին, թէ կարասցես գտանել անձնաւոր մարմին յառաջագոյն գոյացեալ և . . . . միաւորեալ ընդ Բանին Աստուծոյ ի մահ փոփոխումն. . . . , թէ գոյութիւն մարմնոյն՝ ոչ է առանց միութեան Բանին զի գոյացեալ զնա միութեամբ Բանին ծանեա . . . . . բես փոփոխումն, զի մարմին և միտք միաւորեալ ընդ Բանին ոչ փոփոխին։ Տեսանե՛ս զի ամենայն սուրբք համաձայն միմեանց ասացին ոչ . . . . . ապականութեան և փոփոխման մահու . . . . . մեղաց լինել. իսկ եթէ ապականութիւն և փոփոխումն, կամ մահկանացութիւն յոքու . . . . . հարկ է նախ մեղաց լինել որ

*) Թերթ մի կիսովի պատառեալ է աստէն վերուստ ի վայր։

մայրն . . . . . սոքա ծնունդք նորա։ Ապա ուրեմն . . . .
. . . . և քան զհրէայսն անդէն չարութեամբ հ . . . . . .
որք ապականութեան և փոփոխութեան . . . . . ացութեան
և կամ այլ ինչ մարդկային տկարութեան կարծիս առնուի մարմինն
Քրիստոսի նախ քան զ . . . . . այսց կարծեաց և մեղացն գալ
զհետ զ . . . . . իշխեաց զայս խորհել, զի ասէ զա . . . . .
. . . . . չ գտանէ յիւրայոցն և ցհրե . . . . . .
նդիմանեսցէ ի ձէնջ զիս վասն . . . . . որոյ
սաստկապէս նզովեցին զիրք . . . . . ի խորհողսն։
Սակս որոյ ասէ սքանչե . . . . . իզոր. Եթէ ոք ասէ
փոփոխելի կամ այլ . . . . . և ոչ խոստովանեսցի զնա հոգ-
ւով ա . . . . . ի մարմնի որպէս և գրեալ է. Նզովեալ ե-
ղիցի։ Եւ դարձեալ ասէ. Զի՞արդ ասէ ոք փոփոխելի կամ այլայ-
լելի զՔրիստոս, զի ինքն ասէ. Ես նոյն եմ և ոչ փոփոխիմ. և
դարձեալ թէ ոչ թողաւ անձն նորա ի դժոխս, և ոչ մարմին
նորա ետես զապականութիւն։ Եւ արդ բաւական են ասացեալքս
ի յանդիմանութիւն այնոցիկ՝ որք ապականութեան կամ . . . .
արութեան կարծիս առնեն, կամ փոփոխման, կամ մահկանացու-
թեան ի մարմինն Քրիստոսի նախ քան զխաչն։ . . . . ահա աս-
տուածային զիրք մի և նոյն աւրինակ ասացին . . . . զՔրիս-
տոս անդստին, իսկ յարգանդէ կուսին և . . . . . աչն և մին-
չև յաւիտեանս, ըստ որում Պաւղոս, Յիսուս Քրիստոս երէկ և
այսաւր, նոյն է և յաւի . . . . . ։ Յետ այսր ամենայնի տես-
ցուք զհարց՝ . . . . . թէ զի՞արդ փոքր տեսակ չա-
փովք . . . . . տ խաչին, և դիւրակէզն կարող ա. . . .
. . . . . զանբովանդակելին և զամենա . . . . . ահա
Տէր Աստուած մեր հուր ծախիչ է։ . . . . . սնամք ընդ ան-
տեղի և ընդ անդէպ . . . . . զի թէ վասն փոքրկու-
թեան չափոյն . . . . . ողանալ տանել, ապա ոչ երկինք և
եր . . . . . համուռ ամենայն արարածք բաւա . . . . . .
նել զնա, թող թէ այս ինչ կամ . . . . . Սողոմոն յաղաւթսն
իւր թէ եր . . . . . նից երկինք չեն քեզ բաւական. զի՞-
արդ տունս այս կարէ տանել զքեզ։ Եւ Եսայի ասէ. Ի ձեռին
նորա են ամենայն ծայրք երկրի։ Եւ արդ եթէ յափի նորա ժո-
ղովեալ են ամենայն արարածք երևելիք և աներևոյթք որպէս
հատ մի մարգարտի յափ մարդոյ, զի՞արդ կարեն զնա տանել,
որ ափով նորա ծածկեալ են. կամ զի՞արդ կարէ ափոյ չափ տե-

ղի տանել զանձն մարդոյ։ Իսկ եթէ վասն դիւրածախութեան
նիւթոյն ասէք ոչ կարել տանել զաստուածային հուրն, ապա
և ոչ լերինք և լեռնանման վէմք կարող են կալ առաջի նորա,
և ոչ բոլոր արարածք, որպէս ասէ մարգարէն, Լերինք որպէս
մոմ հալեսցին յերեսաց Տեառն, յերեսաց Տեառն ամենայն եր-
կիր։ Եւ Յովհաննէս ի Յայտնութեան անդ իւրում ասէ, թէ՝
յերեսաց նորա փախչէին և կորնչէին արարածք, երկինք և եր-
կիր։ Եւ ինքն ասէր ցՄովսէս, թէ՝ Ոչ ոք կարէ տեսանել զե-
րեսս իմ և կեալ։ Եւ արդ եթէ երևման նորա չեն բաւական
կեալ յանդիման նորա ոչ լերինք և ոչ վէմք և ոչ մարդ, և ոչ
այլ ինչ յարարածական բնութենէ, զի՞արդ խռուացեալ փայտ
կամ այլ ինչ ի նիւթեղինացս մերձենալ առ աստուածութիւնն
կարէր տեսել և ոչ վաղվաղակի կիզուլ։ Եւ արդ զի՞արդ ի գրախ-
տին գնալ ասացին զիրք սուրբք. ոչ ահա մի ի նիւթեղէն ա-
րարածոցս է գրախտն։ Դարձեալ և ի խորանն Աբրահամու բազ-
միլ և սեղան առաջի դնիլ Աստուծոյ։ Եւ ի դիւրածախ մորեն-
ւոջն բորբոքեալ վարէր հուր աստուածութեանն և ոչ այրէր,
այլ լուսաւորէր։ Եւ ի լեառն Սինա իջեալ խաւսէր ընդ որդիսն
Իսրայեղի, և յերկկանկնեան տապանակին բնակէր, որպէս հա-
ւատայր ամենայն Իսրայեղ, և ի քերովբէս նստէր։ Եւ ահա նո-
քա մի յարարածոց են, բայց ի Կոյսն սուրբ ոչ շնորհիւ կամ
փառաւք միայն եկն Աստուած, այլ ստուգապէս բնութիւն աս-
տուածութեան բոլոր էութիւնն Որդւոյ բնակեաց ճշմարտու-
թեամբ իննամսեայ ժամանակաւ։ Նոյնպէս և ի խաչն ասացին
ելանել զիրք Աստուծոյ ստուգապէս և ոչ կարծեաւք, որպէս ա-
սէ մարգարէն Ամբակում, Ելեր դու ի կառս քո և հեծելու-
թիւն քո փրկութիւն եղև մեզ։

Եւ արդ զի՞նչ. միթէ ստեցին աստուածային զիրք, զի ան-
տանելի և անբովանդակելի ասացին զԱստուած, և ահա յայսց
ամենայնէ տարեալ և բովանդակեալ եղև։ Իսկ եթէ անտանելի
ստուգապէս ըստ սահմանի գրոց, ապա ուրեմն ոչ ի մի ի սոցա-
նէ եկն Աստուած, կամ երևեցաւ առ Աբրահամ, և ոչ ի գրախ-
տին, ոչ ի մորենւոջն, և ոչ յայլսն ամենեսեան, նաև ոչ ի կոյսն
իսկ, և եթէ ոչ ի Կոյսն, և՛ ոչ ի խաչն իսկ։ Եւ եթէ այդ այդ-
պէս է, ուրեմն այսու դարձեալ ստեցին մեզ աստուածեղէն
զիրք, զի յամենայն յայսոսիկ ասացին գալ զԱստուած։ Իսկ ե-
թէ ամպարշտութիւն է և յոյժ մոլորութիւն՝ և անդր քան զա-

մենայն. հայհոյութիւն ստութիւն դնել Աստուածաշունչ գրոց. զի ճշմարտութեամբ և ստուգիւ գրեալ ամենայն, ապա ուրեմն զինչ կամեցաւ արար Աստուած որպէս ասէ մարգարէն, Եւ զոր ինչ կամեցաւ և եղև, որպէս ասէ սուրբ Լուսաւորիչն մեր մեծն Գրիգորիոս, և որպէս վկայեաց մեծն առաքեալ. թէ՝ Բազում կերպարանաւք և պէսպէս տեսլեամբք խաւսեցաւ Աստուած ընդ հարսն մեր. իսկ ի վերջին աւուրս ոչ աւրինակաւ, այլ ճշմարտութեամբ եկն առ մեզ Միածինն Աստուած ստուգապէս, և խաւսեցաւ ընդ մեզ բերան ի բերան։ Եւ դարձեալ ասէ. Եկն Որդին Աստուծոյ և եղև ի կնոջէ։

Արդ ուրեմն անբովանդակելի է Աստուած ըստ սահմանի գրոց, և տկարք և անզաւրք արարածք, որպէս և վկայեցաւ ի գրոց։ Իսկ Աստուած ամենակարող զոլով ընդ հարկաւ ոչ անկանի, այլ ամենայն ինչ դիւրին է նմա զինչ և կամի, յաղագս այնորիկ զամենայն տկարութիւն նիւթական բնութեանս զաւրացուցեալ ինքեան տանելի արար յոր ինչ և կամեցաւ երևիլ։ Այնպէս և զբնութիւն սրբոյ կուսին զաւրացոյց և անբաւ և անտանելի բնութեան իւր տարող զնա արար ստուգապէս։ Նոյնպէս և զփայտ խաչին ստուգապէս զաւրացոյց և տիրապէս հարստացուցեալ, զի զամենազաւր և անբովանդակելի բնութիւն աստուածութեանն տարաւ ճշմարտապէս առաւել քան զմորենին, և քան զդրախտն և քան զքերովբէսն։ Եւ նշանակ հաստատութեան բանիս այն, զի քերովբէքն, և ամենայն զաւրք երկնից երկրպագեն խաչին և պաշտեն զնա իբրև տարող ճշմարտապէս տեառն և արարչի իւրեանց։ Նոյնպէս և առաքեալքն երկրպագէին և պաշտէին զխաչն իբրև ստուգապէս բարձող Աստուծոյ։ Սոյնպէս և ինքն իսկ սուրբ Կոյսն երկրպագեաց խաչին, զի զոր յորովայնի իւր կրեաց ճշմարտապէս, զնոյնն ճշմարտութեամբ և ստուգապէս ի վերայ խաչին ետես բազմեալ և բևեռեալ. վասն որոյ ամենայն աստուածաշունչ գիրք զճշմարիտն Աստուած զՄիածինն Հաւր՝ զոր ծնաւ Կոյսն ասացին չարչարեալ և խաչեալ կամաւորութեամբ, և ոչ ի հարկէ, աստուածային իշխանութեամբ և զաւրութեամբ, և ոչ ակամայ։ Իսկ եթէ մարդկային տրուպ և ապականացու բնութիւն էր բևեռեալն ի խաչին, ապա ոչինչ մեղան հրէայքն զի մարդասպանք են և ոչ աստուածասպանք, և ահա երկինք և երկիր ի զուր պաշտեն զխաչելեալն և տարապարտ երկրպա-

դեն արարչին վերինք և ներքինք։ Իսկ եթէ ամպարշտութիւն է զայս ասել կամ խորհել, ապա ուրեմն յայտ է ահա թէ հրէայքն ստուգապէս աստուածասպանք են, և երկնայինք և երկրայինք ճշմարտապէս աստուածապաշտք, պաշտելով զխաչելեալն և երկրպագելով խաչի նորա. և խաչն ստուգապէս Խաչ Աստուծոյ, որպէս վկայեն ամենայն գիրք հին և նոր։

Քանզի և նախ Մովսէս ասէ. Տեսանիցէք զկեանս ձեր կախեալ զփայտէ առաջի աչաց ձերոց, և ոչ հաւատայցէք կենաց ձերոց։ Ահա յայտնապէս զտեսանելի մարմինն՝ միութեամբ Բանին՝ կեանս ասաց կախեալ ի փայտ խաչին, զոր աչաւք իւրեանց տեսին հրէայքն։ Արդ մի՛թէ զմերկ Բանն տեսին հրէայքն. և ո՛վ յանդգնի ասել զայս. այլ յայտ է թէ զմարմինն միացեալ Բանին միապէս կեանս ասաց Մովսէս Հոգւովն սրբով, զոր տեսին հրէայքն կախեալ ի խաչին, և անհաւատացեալ մարդ համարեցան զնա։ Եւ արդ միթէ կեանքն ո՛չ իցէ անապականութիւն և անմահութիւն և աստուածային բնութիւն. այո՛, է հարկաւորապէս, և այնց՝ որք նմանեալ Մովսէսի կեանս անմահս և Աստուած խոստովանին զկախեալն ի փայտ խաչին՝ աստուածազգեստք լինին։ Իսկ որք մարդ ասեն ապականելի և մահկանացու բնութիւն՝ անհաւատ են իբրև զհրէայսն։

Դարձեալ և Դաւիթ ասէ, Ե՛լ ի բարձունս խաչին, և գերեաց զգերեալսն ի սատանայէ, և լցոյց պարգևաւք Հոգւոյն զդարձեալսն ի գերութենէ։ Եւ զոհանալով դարձեալ ասէ, Տէր Աստուած աւրհնեալ, և աւրհնեալ միշտ, որ հաներ զմեզ ի մահուանէ, Աստուած կենարար, և փշրեցեր զգլուխ թշնամւոյն, և ի միջոյ ժանեացն նորա զմեզ ի դուրս կորզեցեր, թանալով զոտն արեամբ ի խաչին։ Տեսանե՛ս զի զոտն Տեառն Աստուծոյ փրկչի և կենարարի, որ փշրեաց զգլուխ թշնամւոյն՝ ասաց թանալ և ներկանիլ արեամբ ի խաչին, և ոչ գնայուն մարդոյ մահկանացուի և տկարի, այլ զամենազաւր թագաւորի և Աստուծոյ, որ երևեցոյց զգնացս իւր ի մեզ։ Քանզի ասէ, Թացցի ոտն քո յարենէ, երևեցան գնացք քոյ Աստուած, գնացք Աստուծոյ թագաւորի մերոյ սրբոյ։ Եւ ահա գնացք Աստուծոյ ճշմարտութեան երևելապէս այն են՝ զոր ինքն իսկ ասաց. Ելի ի Հաւրէ և եկի յաշխարհս, դարձեալ թողում զաշխարհս և երթամ առ Հայր։ Քանզի ծնեալն ի Կուսէն՝ գնացեալ էանց ընդ ամենայն կիրս մարդկութեան մինչև ցխաչն առանց մեղաց,

և կատարեալ զամենայն տնտեսութիւն ամբարձեալ առ Հայր, յաղագս այնորիկ ասէ մեծն Դաւիթ, զոտն ամենազաւր թագաւորի և Աստուծոյ թանալ արեամբ ի խաչին։ Արդ մի՞թէ ոտն ամենազաւրին Աստուծոյ բևեռեալն ի խաչին՝ չիցէ՞ անմահ և անապական. այլ է՛ ստուգապէս որպէս ասացն Դաւիթ։ Վասն զի դարձեալ ասէ Դաւիթ. Կեանք իմ մերձեցան ի դժոխս, և համարեցայ ընդ իջեալսն ի զուբ, և եղէ իբրև զմարդ, այլ առանց աւգնականի և ի մեռելութիւն անդ ազատ ի մահուանէ։ Տե՛ս հաւաստեաւ, զի զոր Մովսէս կեանս ասաց կախեալ ըզփայտէ խաչին, զնոյն կեանսն Դաւիթ ասաց մերձեալ ի դժոխս, և համարիլ ընդ իջեալսն ի գերեզմանի։ Եւ զի մի ոք հասարակական մարդ կարծիցէ զննջեալն վիրաւք խաչին ի գերեզմանի, ի վերայ բերեալ ասէ. Եղէ ոչ պարզաբար մարդ. այլ իբրև զմարդ, այսինքն թէպէտ և նման մարդոյ ունէր ստուգապէս մարմինն Քրիստոս, այլ յամենայն տկարութենէ մարդկային հարկաւոր կրից վճարեալ էր մարմին Բանին յառնուլն ի Կուսէն, և նշանակ ստուգապէս այսմ տուեալ զոչն կարաւտիլ աւգնականութեան յումեքէ. և այս միայն աստուածայնւոյ բնութեանն է, իսկ այլ ումեք ոչ բնաւ, զի ահա հրեշտակք և մարդիկ կարաւտ են միշտ վերին աւգնականութեան և խնամոց։ Իսկ աստուածութիւնն միայն ոչ կարաւտի աւգնիլ յումեքէ, և ահա զեղեալն իբրև զմարդ անկարաւտ աւգնականութեան ասաց իբրև ճշմարիտ Աստուած։

Ապա յայտ է թէ ի մարմնանալ Բանին՝ եղև մարմինն իբրև զԲանն, անկարաւտ ամենևին ամենայն իրաւք, Աստուած ճշմարիտ, և աստուածային անապական և անմահ բնութիւն. վասն որոյ ի մահու անդ ազատ ի մահուանէ ասաց ստուգապէս։ Իսկ եթէ մահկանացու էր, պարտական էր մահու, ապա ոչ էր ազատ ի մէջ ամենայն մեռելոց, և ստեաց մարգարէն զնա միայն ասացեալ ազատ ի մեռեալս. և ահա պարտականն մահու, ոչ կարէր յաղթել մահու. զի իրաւանայր մահ ի վերայ նորա խնդրել զպարտիսն իւր ի նմանէ, և ահա մինչ զպարտսն իւր վճարէր, չէր ձեռնհաս այլոց փրկութիւն լինել։ Իսկ եթէ ամպարշտութիւն է սուտ ասել զմարգարէսն, ապա ուրեմն ազատ է և ի մէջ ամենայն մեռելոց իջանելով առ նոսա, և անկասկած ի պարտուց մահու՝ ամենայն համարձակութեամբ էջ առ մահ, և յաղթեալ նմա եհան զբոլոր ըմբռնեալսն ի նմանէ,

ըստ այնմ թէ՝ Ի Տեառնէ են ելք մեր ի մահուանէ. և դարձեալ եթէ՝ Տէր է հատուցանող ընդ իմ և ոչ այլ որ. ըստ որում և ինքն ասէ. թէ՝ Այնչափ սիրեաց Աստուած զաշխարհս, մինչև զՄիածին Որդին իւր ետ։ Արդ ո՞ւր ետ. ոչ ապաքէն ի խա. . . . . վասն կենաց մարդկան. որպէս դարձեալ ասէ ինքն, թէ՝ Զմի որդին զսիրելին՝ զառաքեալն ի հաւրէ առ մշակսն, կալեալ հանին արտաքոյ այգւոյն և սպանին։ Եւ արդ ո՞վ է այն մի որդի սիրելին՝ սպանեալն ի մշակացն. մարդկային բնութի՞ւնն՝ թէ աստուածայինն, զի թէ երկու բնութիւն էր, և մին ի նոցանէն մեռաւ, և միւսն մնաց անմահ։ Ապա ուրեմն թէ մարմինն միայն մեռաւ, ապա նա՛ էր որդին սիրելի, և ի բաց է Բանն յորդիութենէն։ Իսկ եթէ զմերկ բանն ասէ ոք մեռանել, վասն զի նա՛ է որդի սիրելի, ապա Արիոսին ստուգի ազանդ։ Իսկ թէ մոլորութիւն է զայս ասել, ապա հարկ է մի՛ բնութիւն խոստովանել Բանին մարմնացելոյ, և մէ Որդի գիտել զնա Հաւր սիրելի միով բնութեամբ, զմարմինն միացեալ Բանիւն. և մեռեալ ստուգապէս վասն մեղաց մերոց. և զնոյն մնացեալ կենդանի ի մահու անդր. ոչ միւս մեռեալ և միւս կենդանի, այլ նոյն մին մեռեալ և կենդանի, ըստ որում ինքն միայն գիտէր։

Զնոյն և Պաւղոս ասէ. Հաշտեցաք ընդ Աստուծոյ մահուամբ որդւոյ նորա։ Տե՛ս զի և Պաւղոս մահուամբ ճշմարիտ Որդւոյն Աստուծոյ ասէ հաշտիլ ընդ նմա, ըստ որում և դարձեալ ասէ. թէ՝ Մինն մեռաւ վասն մեր։ Տե՛ս զի մին ասաց և ոչ երկուս՝ զմեռեալն ի խաչին. ապա ուրեմն միոյն Աստուծոյ է խաչն և ոչ մարդոյ, որպէս անգիտացան հրէայքն և Նեստոր և ընկերք նորա, մարդ կարծելով զխաչեալն։ Վասն որոյ ասէ Պաւղոս, Թէ էր գիտացեալ՝ ոչ արդեւք զՏէրն փառաց ի խաչ հանէին։ Արդ մի՞թէ Տէրն փառաց չիցէ՞ Աստուած, և այլ զի՞նչ, եթէ ոչ Աստուած ճշմարիտ՝ տիրապէս և ստուգութեամբ. Որպէս սուրբն Դիոնեսիոս Արիսպագացի ասէ. թէ՝ Աստուածպետա. . . . Յիսուս կենսատու մահուամբ երիս տիւս և երիս գիշերս եկաց ի գերեզմանի։ Տեսանե՛ս զի աստուածապետ, այսինքն, Աստուած աստուծոյ ասաց զՅիսուս զմեռեալն ի խաչին, և կենսատու բոլորից զեղեալն ի գերեզմանի։ Եւ միւս Դիոնեսիոս Աղեքսանդրացի գրէ ընդդէմ Պաւղոսի Սամուստացւոյ այսպէս. Զթիկունս իմ ետու ի հարուածս և զծնաւտս իմ

յապտակս. և զերեսս իմ ոչ դարձուցի յամաւթոյ ընդ երեսս թքանելոյ. Ո՞վ իցէ սա եթէ ոչ Աստուած՝ որ եթուք յերկիր և արարեալ կաւ՝ երաց զաչս կուրին։ Եւ դարձեալ ասէ. Զի-նուորքն զպատմուճան նորա չկարացին պատառել, իսկ հերե-տիկոսք զՈրդին Աստուծոյ պատառել կամին և բաժանել յեր-կուս, զայն՝ որ միայն անքննելին է և անբաժանելին Քրիստոս։ Տեսանե՛ս զի որք յերկուս բնութիւնս բաժանեն զՔրիստոս պա-տառել կամին զմիութիւն նորա, որպէս և հրէայքն զպատմու-ճան նորա, այլ ոչ կարեն. որպէս և ոչ նոքա զպատմուճանն, բայց ինքեանք բաժանին ի Քրիստոսէ, որպէս և հրէայքն։

Եւ դարձեալ ասէ Դիոնեսիոս, Նա ետ նոցա մեղր, և նոքա ետուն նմա լեղի, նա ետ նոցա մանանայ, և նոքա ետուն նմա քացախ, և ի սուրբ խաչին կախեցին զայն՝ որ զոչընչէ կախեաց զերկինս որ էն կեանք ամենայն կենդանեաց։ Տեսանե՛ս զի զա-բարողն երկնից և երկրի ասաց ի խաչին։ Եւ դարձեալ ասէ. Ծանեաք թէ չէր մարդ՝ որ խաչեցաւն, այլ սուրբ Միածինն Յիսուս Քրիստոս Բանն և Որդի Աստուծոյ, քանզի ոչ յափշտա-կութիւն համարեցաւ զլինելն հաւասար Աստուծոյ, այն որ յան-ձըն իւր էառ զսուրբ խաչն՝ որ Բանն էր Աստուծոյ և Որդի, այլ մեր Աստուած և Տէր՝ որ խաչեցաւն ի փայտին։ Եւ դար-ձեալ ասէ. Աստուած էր այն՝ զոր խաչեցին հրէայքն, և որդի էութեան Հաւր ծնաւղի։ Տես հաւաստեաւ զի զհաւասարն Հաւր զԲանն Միածին զէակիցն և զփառակիցն Հաւր և Հոգւոյն զՅի-սուս Քրիստոս՝ զՏէրն և զԱստուածն բոլորից՝ ասաց բևեռեալ ի խաչին, և ոչ զտկար ոմն մարդ որպէս կարծեցին հրէայքն և այլք՝ որք խորհրդակից լինին հրէիցն, մարդ համարելով զխա-չեցեալն, և ոչ Աստուած ճշմարիտ, որպէս քարոզեցին հարքն սուրբք։ Վասն որոյ սքանչելագործն Գրիգոր ասէ, Թէ ոք ասիցէ, այլ է որ չարչարեցաւն, և այլ է որ ոչն չարչարեցաւ, և ոչ խոս-տովանեսցի առանց չարչարանաց զԲանն մարմնով իւրով չար-չարեալ առանց փոփոխելոյ, նզովեալ լիցի։ Արդ որք երկուս ա-սեն զբնութիւնն Քրիստոսի, ոչ ապաքէն զմինն չարչարելի կա-մին ասել, և զմիւսն անչարչարելի և անկանին ընդ նզովիւք։ Իսկ որք ճողոպրելն կամին ի նզովից հարցն սրբոց, մի բնու-թիւն խոստովանեսցին Քրիստոսի, զնոյն չարչարեալ կամաւո-րութեամբ, և զնոյն մնացեալ անչարչարելի, որպէս և վայել էր իսկ նմա։ Իսկ թէ որպէս չարչարելի, կամ որպէս անչարչա-

րելի, ինքն միայն գիտէ. իսկ այլ ոք ոչ բնաւ, ոչ վերինք և ոչ ներքինք։ Որպէս և Մովսէս ասէ, թէ՝ Յայտնիքն մեզ և որդ-ւոց մերոց, և ծածուկքն Տեառն Աստուծոյ մերոյ։ Եւ Դաւիթ ասէ, Ամենայն գործք նորա հաւատով են, և ոչ քննութեամբ։ Եւ Պաւղոս ասէ, Հաւատովք իմանամք զնա և զզաւրութիւն յարութեանն նորա, և զհաղորդութիւն չարչարանաց նորա։ Ա-հաւասիկ հաւատովք ասէ գիտել զչարչարանացն Քրիստոսի և ոչ քննութեամբ։

Իսկ արդ եթէ սրբոց մարգարէիցն և առաքելոցն անքըն-նելի է գործքն Քրիստոսի, որչափ ևս առաւել մեզ, քանզի քըն-նութիւն անհաւատութեան է նշանակ. իսկ ճշմարիտ հաւատոյ նշանակ է զոր լսէ ի գրոց սրբոց և հաւատայ հաստատութեամբ և ոչ մտաբերէ քննել ամենևին, այլ խոստովանի զեղեալսն և ոչ քննէ զորպէսն, այլ հաւատայ ճշմարտութեամբ և պատուէ լռութեամբ, որպէս մարգարէքն և առաքեալքն և սուրբ վար-դապետք եկեղեցւոյ. որպէս Աթանաս ասէ. Զխաչեցեալն ի Պոն-տացւոյ Պիղատոսէ. զնա ասացին առաքեալքն Աստուած, և զնոյն մարդ, զնոյն յերկնից, և զնոյն յերկրէ, զնոյն Որդի Աստուծոյ, և զնոյնն որդի Դաւթի, զնոյն չարչարելի, և զնոյն անչարչա-րելի, ոչ այլ ոք և այլ, ոչ երկուս դէմս, ոչ երկուս բնութիւնս, ոչ երկուս երկրպագութիւնս։ Զի՞նչ պէտք են խնդրել և բա-նակռիւ լինել, հաւատայն է աւգտակար և պաշտել և երկրպա-գել լռութեամբ։ Գիտեմ զնա Աստուած անչարչարելի, և զնոյն որդի Դաւթի չարչարեալ, ոչ գիտեմ զիա՛րդ չարչարելի և զիա՛րդ անչարչարելի, կամ նոյն ինքն զիա՛րդ Աստուած կամ զիարդ մարդ։ Մի՛ գուցէ զզիարդն խնդրելով անկայց ի բարեացն որ առաջի կայ։ Տեսանե՛ս զի ի միոյ ասէ զամենայն զչարչարելին և զոչ չարչարելին և զայլ ամենայն, և զորպէ՞սն ասէ, ոչ գի-տեմ։ Իսկ եթէ երկուս բնութիւն էր, զիարդ ոչ գիտէր, ոչ միայն Աթանաս, այլ ամենեքեան գիտէին զնա յայտնապէս, թէ մինն չարչարելի է և միւսն անչարչարելի, այլ զի մի բնութիւն էր և ի վերայ միոյ է ասացեալ ամենայն, վասն այնորիկ ան-քննելի և անգիտելի է ի բոլորից։

Եւ դարձեալ ասէ, Հրէայքն զՏէրն և զԱստուած և զթա-գաւորն ամենայնի և զամենեցուն զհրեշտակացն զՏէր խողխողել ձեռնարկեցին, ոչ գիտելով թէ կենդանութիւն է խողխողեալն ի նոցանէ Քրիստոս։ Եւ դարձեալ ասէ. Թերևս տեսանելով զՏէրն

և զՓրկիչն և զթագաւորն բոլորից դատեալ ի Պոնտացւոյ Պիղատոսէ, խաչեալ ի հրէից սկսանիցի զակն ի վայր արկանել, քանզի և արեգակն խաւարեցոյց զընդհանուրս, տեսեալ զՏէրն՝ զտուիչ պատուիրանի իւրոյ չարչարեալ ի հրէից։ Եւ դարձեալ ասէ, Իսկ Պիղատոս զպատասխանիսն զճարեալ ոչ այլ ինչ էր, բայց հաւատալ զդատեցեալն լինել Աստուած, և երազով կնոջն և քաջութեամբ լռութեան ի միտ առեալ ծանիցէ, եթէ ոչ զմարդ, այլ զԱստուած դատի։ Եւ դարձեալ ասէ. Խոստովանեցին ապա և որոց յառաջագոյն ուրացեալք զխաչելեալն զոլ Աստուած վրիպեալք, և հաւանեսցին բոլորից աստուածաշունչ գրոց. և մանաւանդ Թովմայի. զի յետ տեսանելոյ ի նա զնշանս բևեռացն ասէ, Տէր իմ և Աստուած իմ։ Եւ դարձեալ ասէ. Ոչ ոք կարէ զիտել զԱստուած, եթէ ոչ զխաչեալն և ի մեռելոց յարուցեալն խոստովանեսցի ընդ սրբոյն Թովմայի, Տէր և Աստուած, որ ասաց ցառաքեալսն իւր, Թէ զիս զիտէիք և զՀայրն իմ զիտէիք։ Տեսանե՛ս զի ուրացողս և աստուածս ասէ զայնոսիկ՝ որք զխաչելեալն ոչ խոստովանին Աստուած։ Արդ յայտ է թէ Աստուծոյ է խաչն և ոչ մարդոյ։ Որպէս ասէ Յուլիոս Հռովմայեցի Երանեալ է ասէ, որ ոչ զայթազղեսցի յիս. և զայթակղի որ վասն մարմնոյ և կրից նորա փոփոխէ զՓրկիչն և զմարդն ի թերէ Աստուծոյ ախորժէ։ Քանզի մարդ ասացեալ զծնիցեալն, և մարդ զխաչեալն, մարդ ի թերէ Աստուծոյ փոփոխեաց, ոչ կարացին զտանել առ ի յԱստուծոյ փրկութիւն, քանզի կեցուցանէ որ կրեացն զչարչարանսն կեցուցանէ որ ի կնոջէն ծնաւ, ապա ուրեմն թէ ապրեցուցանելն Աստուծոյ է, և նորոգելն զաշխարհս ոչ միւսոյ ուրեմն է։ Իսկ ապրեցուցանէ ծնիցեալն և խաչեցեալն, ոչ մարդ էր զոր ծնաւ Կոյսն, և ոչ մարդ՝ զոր խաչեցին հրէայքն, այլ Աստուած ծնեալն ի Կուսէն, և Աստուած խաչեալն ի հրէիցն։ Ապա ուրեմն որպէս կոյսն՝ Աստուածածին, և խաչն՝ աստուածախաչ, որպէս և Եփրեմ ասէ, Կոյսն զմարմինն ծնանելով զԱստուած ծնաւ, և է Աստուածածին, և հրէայքն զմարմինն խաչելով՝ զԱստուած խաչեցին, և են աստուածասպանք։ Եւ դարձեալ ասէ, Ո՞վ սքանչելիք, զի ձեռք կաւեղէնք ի հողոյ ստեղծեալ՝ զարարիչն երկնի և երկրի ապտակեաց։ Տեսանե՛ս զի զապտակեալն Քրիստոս արարիչ ամենայնի սահմանեաց։ Իսկ թէ մարդկային տկար բնութիւն էր մահկանացու և ապականելի, զիարդ ոք իշխէր զնա արարիչ երկնից և երկրի ասել,

ապա ուրեմն ճշմարտապէս աստուածային բնութիւն էր ապտակեալ ի ծառայէն անմահ և անապական։ Վասն որոյ դարձեալ ասէ Եփրեմ. Զնոյն իսկ զԱստուած Բանն տեսանել կախեալ զփայտէ և սպանեալ յաղագս մեղաց մերոց։ Եւ դարձեալ ասէ յառաքելոյ մեկնութեանն, թէ՝ Մինն վասն ամենեցուն մեռաւ, նոյնպէս և մեք վասն նորա պարտիմք մեռանել։ Տեսանե՛ս զի զմինն Աստուած զԲանն հայրական զնա ասաց սպանեալ ի խաչին, վասն մեղաց մերոց, և ոչ զմարդ ոք զուզնաքեայ։ Եւ դարձեալ ասէ Եփրեմ ի գիրս հաւատոց Աստուած որ եկն տալ նոցա կեանս յերկրի իւրեանց, կալան և կապեցին զփայտէ։ Արդ մարգարէքն՝ որ կոտորեցան, ոչ կարացին խլել զքաղաքն սպանող, վասն զի արարածք էին, իսկ Աստուած որ խաչեցաւ ի միջի նորա, կործանեաց զնա, վասն զի դիւրին էր այնմ որ տընկեաց զնա շնորհաւք, խլել զնա ստուգութեամբ։ Եւ դարձեալ ասէ, Զբարբառն արձակեաց Տէր մեր ի խաչին, լուան ամենայն արարածք, և ծանեան զձայն նորա թէ նա է հաստիչն իւրեանց և ի միասին զճիչ բարձին ամենայն արարածք, զի կարծեցին թէ այն՝ որ ի վերոյն է քան զմահ ի ներքոյ մահու փակեցաւ, իբրու չէին տեղեակ թէ կալաւ զմահ և ելոյծ զնա յիշխանութենէ իւրմէ. շիջաւ արեգակն՝ ճրագն աշխարհի, զի խաչեցաւ լոյսն աշխարհի, մեղկեցան արարածք յանկանել, փոխանակ զի կապեցաւ և կծկեցաւ ի վերայ խաչին զաւրութիւնն այն՝ յորմէ ծալեալ են և կապեալ ամենայն արարածք, զի մի լուծցին և ցրուեսցին։

Եւ Յովհան Ոսկեբերան ի յԵսայոյ մեկնութեանն ասէ, Թէ հարցանէ ոք ցիս, թէ զի՞նչ մեծ արար Քրիստոս. ես թողից զամենայն արարածոց լինելութիւն ի նմանէ եղելոց յոչընչէ, թողից զմեռեալս յարուցանելն, և զհացին աճեցուցանելն, և զկոյրս լուսաւորելն. և որ մեծն է քան զամենայն խաչն՝ զայն ասացից։ Խաչեցաւ ասեմ և ապտակեցաւ և թուք յերեսս ընկալաւ, և այս Աստուծոյ գործ է և ոչ մարդոյ։ Եւ դարձեալ ասէ. Սեղանս այս կանգնեալ, ոչ այլ ինչ, բայց զմահն Աստուծոյ նշանակէ որ վասն մեր։ Տեսանե՛ս զի զգործ խաչին յորում բարձրացաւ Աստուած՝ մեծ ասաց քան զամենայն գործս Աստուծոյ, որ արարեալ է Աստուծոյ ի սկզբանէ մինչև ցայսաւր. և զի՞արդ յանդգնին ոմանք նուազ և տրուպ բնութեան ասել զխորհուրդ խաչին, զի ահա մեծ և սքանչելի է քան զամենայն։ Զոր և Բարսեղ Կեսարու ասէ. Թէ՝ Ոչինչ երկինք և ոչ երկիր,

և ոչ մեծութիւն ծովու, և ոչ ամենայն արարածոց լինելութիւն յանզոյից այնպէս յայտնի կարէ կացուցանել մեզ զամենակարող և զսքանչելի զաւրութիւնն Աստուծոյ, որպէս շարամանիլ անմահ բանին Աստուծոյ ընդ մահու պարունակութեամբ։

Եւ արդ զի՛արդ որ իշխէ մարդոյ բնութեան ասել ըզխաչն. զի ահա ճշմարիտ Աստուծոյ ասացին զխաչն ամենայն սուրբ վարդապետք եկեղեցւոյ, և ահաւոր և զարմանալի, և գլուխ ամենայն խորհրդոցն Աստուծոյ՝ զխաչն սահմանեցին։ Որպէս և Պրոկղ ասէ, բնութեամբ անչարչարելին՝ եղև զթութեամբ բազմաչարչարելի։ Եւ Կիւրեղ Աղեքսանդրացի ասէ. Յասելոյն չարչարիլ, ոչ աւտարացուցանեմք զԲանն, զի մի՛ նախ քան զայս, ըստ մարմնոյ ծնունդն, ոչ նմա, այլ, այլում ումեք ասիցեմ զոյ։ Եւ դարձեալ ասէ. Չար հնարիւք փորձին փոխադրել ի մարդ առանձնապէս զչարչարանսն. բարեպաշտութիւն վնասակար անհանճարաբար խորհեցեալ, զի մի Բանն Աստուծոյ խոստովանեսցի փրկիչ, որպէս զիւրն վասն մեր տուեալ արիւն, այլ յաւէտ մարդ առանձնապէս միացեալ, և զաստուածային խորհուրդս մեր ի զաւրութիւն մարդապաշտութեան կացուցանեն։ Տեսանե՛ս զի որք մարդոյ ասեն զխաչն և զչարչարանսն, ոչ խոստովանին փրկիչ զԱստուած, այլ ի մարդ է յոյսն նոցա, և փոխանակ Աստուծոյ պաշտեն զմարդ մահկանացու, և ոչ զտանեն փրկութիւն ի մահուանէ։ Վասն որոյ դարձեալ ասէ Կիւրեղ, Չարահնարութեամբ ասեն ոմանք մարդկայնով բնութեամբ չարչարել Քրիստոսի, որպէս ի բաց որոշեալ զմարմինն ի Բանէն, և արտաքս ելեալ առանձնապէս, զի երկուս իմասցին և ոչ մի զմարմնացեալ և զմարդացեալ ի Հաւրէ զԲանն։ Իսկ անորոշապէս դնել թուի ի մէնջ ուղղակի հաւատոյ նշանական, բայց նոքա ոչ այսպէս իմանան։ Տեսանե՛ս, զի որ մարդկային բնութեան ասեն զչարչարանս, երկուս կամին առնել զմինն և զմիայն մարմնացեալ Բանն Աստուած, զոր և Պաւղոս ի գործս առաքելոցն ասէ, թէ՛ Բանն ձեզ փրկութիւն առաքեցաւ, յորմէ անծանաւթացան իշխանքն Հրէից ըստ մարդարէութեանն. կալեալ կախեցին զնա զփայտէ, իջուցեալ ի փայտէն եդին ի գերեզմանի։ Եւ արդ ո՛վ իշխեսցէ երկմտել թէ իցէ՝ խաչն Աստուծոյ թէ չիցէ, զի ահա զԲանն ասաց ի խաչին, և ոչ զայլ ոք։

Եւ արդ աներկմիտ հաւատով խոստովանեսցուք զԽաչն Աստուծոյ, և զմարմնացեալ Բանն Աստուած բևեռեալ ի նմա միով բնութեամբ և միով անձամբ։ Որպէս ասէ Գրիգոր Աստուածաբան, թէ՝ Արիւն Աստուծոյ և չարչարանս և մահ լսելով մի՛ ուրեք ի վայր անկցիս անաստուածաբար իբրև Աստուծոյ ջատագով։ Տեսանես զի անաստուած ասաց զայն՝ որ ոչ հաւատայ զչարչարանսն և զմահն Աստուծոյ վասն մեր։ Եւ դարձեալ ասէ, Կարաւտացաք Աստուծոյ մարմնանալոյ և մեռանելոյ զի կեցցուք։ Եւ դարձեալ ասէ, Աստուած խաչեալ և արեգակն խաւարեալ զի պարտ և արժան էր ընդ արարչին չարչարակից լինել և արարածոցս։ Տեսանե՛ս զի զարարիչն ասաց չարչարիլ և ոչ զայլ ոք, և դարձեալ ասէ ի Բարսղի ճառին, զԱստուած խաչեալ տեսանելով և զնոյն ընդ աւազակս։ Եւ դարձեալ ասէ ի Կղոդիանոսի ճառին, Եթէ որ խաչելոյն Աստուծոյ երկիր ոչ պագանէ, եղիցի նզովեա՛լ, և կարգեսցի ընդ աստուածասպանսն։ Տեսանե՛ս զի հրէայքն աստուածասպանք են և ոչ մարդասպանք, և որ զխաչեցեալն Աստուած ճշմարիտ ոչ խոստովանի և ոչ երկրպագէ նմա ընդ Հաւր և Հոգւոյն սրբոյ, այնպիսին ասէ եղիցի նզովեալ իբրև զՀրէայսն։

Արդ վասն այսչափ բազմութեան վկայիցս՝ որ շուրջ ըզմեաւք մածեալ են, որք միաբանութեամբ գոչեցին, զաւրութեամբ Հոգւոյն սրբոյ և ասացին, թէ՝ խաչեալն Յիսուս Քրիստոս՝ Աստուած է ճշմարիտ, Միածին Որդի Հաւր, համազոյ և էակից Հոգւոյն սրբոյ, սկսեալ ի Մովսէսէ ամենայն մարգարէքն և սուրբ առաքեալքն և հոգելից վարդապետքն եկեղեցւոյ՝ զորս յիշատակեցաք յանուանէ, և զբանսն նոցա առաք ի վկայութիւն, ամենեքեան միաբան Աստուած հզաւր և անմահ ասացին զխաչեալն և զչարչարեալն վասն մեր։ Յաղագս այնորիկ, և մեք համարձակաձայն բարբառով և բազում աչալրջութեամբ գոչեմք առ նա միշտ յերեկոյս և ի վաղորդեան և ի հասարակ աւուր ասելով. Սուրբ Աստուած՝ որ ի յերկրի երևեցար, որպէս ասէ մարգարէն. Աստուած եմ ես ի միջի ձերում՝ սուրբս և ոչ մարդ. Սուրբ և Հզաւր՝ ըստ այնմ թէ՝ Տէր հզաւր զաւրութեամբ իւրով. Տէր հզաւր ի պատերազմի. Սուրբ և Անմահ, ըստ այնմ թէ՝ Տեսանիցէք զանմահ կեանս ձեր կախեալ զփայտէ. արդ որ խաչեցար վասն մեր Աստուած հզաւր և անմահ, ողորմեա՛ց մեզ։

Եւ զայս աւանդեցին մեզ սուրբ առաքեալքն և յետ նոցա սուրբն Իգնատիոս աշակերտ աւետարանչին Յովհաննու՝ եպիսկոպոս Անտիոքու, լուեալ ի զաւրաց երկնաւորաց՝ որք երգէին զփրկութիւնն զոր արար Որդին Միածին աշխարհի, թէ Պարտ է ամենայն աւուր խոստովանել և ասել. Սուրբ Աստուած՝ հզաւր և անմահ որ խաչեցար վասն մեր ողորմեա մեզ։ Եւ զայս պատմէ Սոկրատէս Յունաց իսկ պատմագիրն, թէ Իգնատիոս իսկ հաստատեաց զկեդեցին Անտիոքու զուսեալն ի զաւրաց երկնից, և անտի յընդհանրական եկեղեցի որ յաշխարհի՝ սըրիռեալ հաստատեցաւ։ Վասն որոյ Յովհան Ոսկեբերան հակառակ Արիանոսացն՝ որք ոչ խոստովանէին զխաչելեալն Աստուած ճըշմարիտ, համազոյ Հաւր, հրամայեալ հանապազաւր առաւաւտու երգել և ասել. Սուրբ Աստուած հզաւր և անմահ որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա մեզ։ Իսկ Արիանոսն ոչ ժուժեալ ճշմարիտ խոստովանութեանն՝ մարտ պատերազմի սաստկապէս արարին ընդ ուղղափառան, որպէս պատմէ նոյն Սոկրատէս, որ էր կոստանդնուպաւլսեցի, ականատես Ոսկեբերանին Յովհաննու, և ականջալուր աւանդութեանց նորա։ Իսկ եթէ Ցոյնք ոչ ընդունին զպատմութիւնն Սոկրատեայ և զաւանդութիւն երանելոյն Յովհաննու, յայտնապէս վարդապետայն իւրեանց լինին անարգիչք, որպէս և Հրէայք մարգարէիցն։ Բայց թէ զայս ոչ ընդունին գուցեն յաստուածեղէն գրոց թէ ո՞ ի սըրբոց Հարցն ասաց, Սուրբ Աստուած առանց խաչեցարի, և յորժամ գիրս գրեալ է։ Ապա թէ ոչ կարեն գուցանել, ուրեմն ճշմարիտ է պատմութիւնն Սոկրատեայ։ Վասն որոյ և մեք ընդ սուրբս, և ընդ Իգնատիոսի և ընդ Ոսկեբերանին Յովհաննու խոստովանեալ եմք և ասեմք ի սկզբանէ մինչև ցայսաւր, Սուրբ Աստուած հզաւր և անմահ, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա մեզ։ Եւ ոչ միայն մեր, այլ և Եգիպտացիք, և Ասիկկեցիք, և արևմտեան Հնդիկք. և Եթովպացիք, և Հռովմայեցիք, և Սպանիացիք, և մեծ ազգն Փռանգաց, և արևելեան Հնդիկք, և Ճենաստանեայք, և Ասորիք, և ազգ մի ի Հռոմայ աշխարհին, և Ագուանք, և մեք Հայաստանեայքս։ Այս ազգք երկոտասան միաբան ամենեքեան ասեմք. Սուրբ Աստուած հզաւր և անմահ, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա մեզ։

Իսկ Ցոյնք, և որք հաւան եղեն Յունաց՝ վրացիք և վասն ինչ Աղուանից որք ի Նեստորէ խաբեցան, ոչ ասեն զխաչելեալն

Աստուած՝ հզաւր և անմահ՝ որ խաչեցաւ վասն մեր, և ոչ խնդրեն ողորմութիւն յանմահէն Աստուծոյ, որ կամաւ յանձն էառ վասն կենաց մերոց։ Բայց եթէ Ցոյնք ընդէ՞ր կայնին ի բաց ի միաբանութենէ ընդհանրական եկեղեցւոյ, ծաղու արժանի են բանքն՝ որ պատմի ի մէջ Ցունաց։ Ասեն թէ, յետ բազում ամաց անցանելոյ, յետ ժողովոյն Քադկեդոնի, պատահի ոմն ի Կոստանդնուպաւլիս յափշտակեցաւ յաւդս, և բարկեաց նոցա մի՛ ասել զխաչեցարն ի Սուրբ Աստուածին։ Եւ արդ միթէ դեռագիւտ էր սատանայի չարութիւնն, թէ ոչ դիտէր պատրանաւք խարել զմարդիկ որպէս և զամենայն հնձանոսս ի կերպս կերպս եղեալ մոլորեցոյց զնոսա։ Եւ արդ չէր ինչ նմա զժուար ի կերպս պատանւոյ կամ հրեշտակի լուսոյ լինել և խարել զմարդիկ, ըստ որում ասէ առաքեալ, եթէ՝ Իշխանի աւդոյս այսոյ։ Արդ զի՞արդ քաղուս իմաստութեամբն խաբեցան Ցոյնք, որպէս նոր աւետարան ի յաւդական այսոյն ընկալեալ ճեղրեցան ի միաբանութենէ առաքելական եկեղեցւոյ և մոռացան զտացեալն Պաւղոսի, Թէ որ աւելի աւետարանէ ձեզ բան զոր առէրն ի մէնջ, թէ և հրեշտակ յերկնից է և մարդ յերկրէ, նզովեա՛ լ եղիցի։ Եւ արդ ահա պատանին այն՝ յաւդս յափշտակեալ ի գետոց ի վերին աւդս, և կամ թէ դև որ կերպարանեցաւ ի նմանութիւն պատանւոյն՝ աւ ի խաբել զմարդիկ, հակառակ խաւսեցաւ Պաւղոսի և ընկերաց նորա, ոչ տալ խոստովանել Աստուած հզաւր և անմահ զխաչելեալն։

Քանզի Պաւղոս Տէր փառաց ասէ զխաչելեալն, և զբան խաչին զաւրութիւն Աստուծոյ, ասէ, ի փրկութիւն մեզ, և զՄարգին Աստուծոյ, ասէ, մեռեալ վասն մերոյ հաշտութեան ընդ Հաւր, և զԲանն առաքեալ ի Հաւրէ, ասէ, կախեալ զփայտէ իշխանացն Հրէից և եղեալ ի գերեզմանի։ Եւ Եսայի ասէ, Ծողովուրդ իմ տեսցէ զփառս Տեառն և զպարծութիւն Աստուծոյ մերոյ։ Եւ Յովհան Ոսկեբերան մեկնէ զբան մարգարէիս և ասէ. թէ՝ Բարձրութիւն Աստուծոյ խաչն է։ Եւ դարձեալ Եսայի ասէ. թէ՝ Ինքն եկեսցէ և փրկեսցէ, և ոչ այլ որ։ Եւ Պաւիւէլ ասէ. Աստուած փրկեսցէ զանձն իմ ի գժոխոց. և ոչ այլ որ։ Եւ ահա որ խաչեցաւն՝ նա փրկեաց զմեզ ի գժոխոց։ Նոյնպէս և ամենայն սուրբ մարգարէքն և առաքեալքն և վարդապետք եկեղեցւոյ, զնոյն գոչեցին. թէ Աստուած է հզաւր, և անմահ խաչեցեալն վասն մեր։ Իսկ պատանին այն հակառակ

Պաւղոսի և ամենայն սրբոց խաւսեցաւ, և նզովեցաւ ի Պաւղոսէ որ Քրիստոսի . . . . . և ասէր. Թէ որ աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր առէքն, նզովեա՛լ լիցի։ Իսկ Ցոյնք ոչ իմացան թէ վեց հարիւր ամ յառաքելոցն մինչև ի պատանին յայն, ամենայն քրիստոնեայք ասացին զՍուրբ Աստուածն՝ խաչեցարուն հանդերձ, եւ արդ հակառակ առաքելոցն և ամենայն սրբոց հարցն՝ չէ արժան առնել ինչ, և նզովիլ ի նոցանէ բանիւ պատանւոյ միոյ յաւիշտակելոյ ի դիւաց։

Քանզի և սուրբ ժողովն Նիկիայ, զԱստուածն յԱստուծոյ, և զլոյսն ի լուսոյ ասացին խաչեալ և թաղեալ և յարուցեալ։ Վասն որոյ և մեք պարծանաւք ասասցուք միշտ թէ, Խաչեալդ Աստուած հզաւր և անմահ, ողորմեա մեզ։ Որպէս և ինքն ասաց, թէ՝ Զմահ իմ պատմեցէք մինչև գամ եւ եւ Պաւղոս ասէ, Ինձ մի՛ լիցի պարծել, բայց միայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Եւ դարձեալ ասէ, եթէ՝ Զմահն Տեառն պատմեցէք մինչև եկեսցէ նա։ Իսկ որք ոչն պատմեն զմահն Տեառն Աստուծոյ պարծանաւք, ամաչեն ի նմանէ յաւուրն դատաստանի, որպէս և ինքն ասաց, թէ՝ Որ ամաւթ հաստարի զիս և զբան խաչին իմոյ, և ես յամաւթ արարիցս զնա՝ յորժամ գամ փառաւք Հաւր իմոյ։ Արդ յիրաւի ամաչեն ի նմանէ յաւուրն յայնմիկ պնորիկ որ մարդ ասեն զխաչեցեալն ընդ Հրէիցն և ոչ ամաչեն, քանզի նա Աստուած է ճշմարիտ. իսկ նոքա մարդ ասելով յաւսան ի նա իբրև ի մարդ հասարակական և ոչ զարհուրին ի նզովից Երեմիայի մարգարէի, որ ասէ, Անիծեալ է որ դնէ զյոյս իւր ի մարդ մահկանացու, և ապաստան լինի ի մարմին բազկի նորա, ի Տեառնէ ի բաց անկաւ անձն նորա, և եղիցի իբրև գիշ վայրի յանապատի, և մի՛ տեսցէ զբարութիւնն յաւիտենից։

Ահա ցոյցք յայտնիք, թէ որք մարդկային բնութիւն յատկացեալ իմանան ի Քրիստոս յետ անպատմելի և անճառ միաւորութեանն, և այնպէս մարդկութեան բնութեանն տալով զչարչարանս յուսան ի նա, և մարմին մահկանացու խոստովանին զբազուկն աստուածեղէն տարածեալսն ի խաչին, և նորին խորհրդով ապաստան լինին ի նա, այնպիսիքն ստոյգապէս անիծիւք նզովիւք ըմբռնին ի մարգարէէն, և որոշեալ լինին անձինք նոցա ի Տեառնէ Աստուծոյ, և ոչ տեսցեն զյաւիտենական բարութիւնն որ պատրաստեալ է այնոցիկ՝ որք ճշմարիտ Աս-

տուած խոստովանին զխաչելեալն, և անմահ և անապական զբազուկս նորա տարածեալս ի խաչին, և այնպէս ապաստան լինին ի նա իբրև ի բազուկ աստուածեղէնս, և ոչ ի մարդկեղէնս։ Որպէս Մովսէս իսկ վկայէ թէ՝ Ի գաւրութենէ բազկաց մշտընջենաւորաց մերժեսցէ յերեսաց զթշնամին, և ասիցէ թէ կորիր։ Արդ՝ տեսանես զի մշտնջենաւոր ասաց զբազուկն խաչեցելոյն, որ խաչին իւրով մերժեաց զթշնամին յերեսաց մերոց և կորոյս զնա իսպառ։ Վասն այնորիկ յիրաւի նզովէ զայնպիսին Երեմիա որք հակառակ Մովսէսի և զմշտնջենաւոր բազուկն խաչեցելոյն առ ժամայն և մահկանացու ասեն, և այնպէս վստահանան ի նա իբրև ի մարմին մահկանացու, վասն այնորիկ ոչ ապատին ի յաւիտենական ի մահուանէն, ըստ այնմ թէ Նման եղիցին այնոցիկ որք յուսացեալ են ի նոսա, և ամենեքեան որք վստահանան ի նոսա։ Զի ահա որք ի մահկանացու վստահանան ամենայն հարկաւորութեամբ մահուամբ ըմբռնին։ Իսկ որք ի կեանս յուսան, ամենայն հարկաւորութեամբ և կենաւք պարփակեալ լինին։

Եւ ահա ամենայն աստուածաշունչ գիրք հին և նոր, Աստուած ճշմարիտ ասացին զխաչեալն և . . . . . անապական և մշտնջենաւոր զբազուկն տարածեալս ի խաչին։ Իսկ որք մարդ համարին զնա . . . . . կանացու և ապականացու, և այնպէս յուսացեալ՝ լինին ապաստան ի մարմին բանի նորա իբրև յառաջացն մարդոց, վասն այնորիկ յարժանի և յիրաւի նզովէ զնոսա Հոգին սուրբ ի բերանոյ մարգարէին Երեմիայի։ Իսկ մեք Աստուած ճշմարիտ խոստովանեցաք զխաչեցեալն Յիսուս Քրիստոս, և անմահ և անապական զմարմին նորա, և այնպիսի յուսով ապաստան լինաք յաստուածային և մշտնջենաւոր բազուկս նորա տարածեալս ի խաչին, զի արժանի լինաք աւրհնութեանց որ զկնի անիծիցն եղեալ է ի նոյն մարգարէէ, Աւրհնեալ է, ասէ, մարդ որ դնէ զյոյս իւր ի Տէր, և եղիցի Տէր յոյս նորա։ Եւ արդ մեք ի Տէր յուսացաք և ոչ ի ծառս, յԱստուած և ոչ ի մարդ, յանմահ և յանապական մարմին Աստուծոյ, և ոչ յեղծանելի և ի մահկանացու մարմին մարդոյ, յաստուածային և յամենազաւր բնութիւն, ոչ ի մարդկային տկար և ապականացու բնութիւն, ի բազուկս մշտնջենաւորս որպէս Մովսէս, և ի կենդարաս և յամենազաւրականս որ սփռեցան ի խաչին և ժողովեաց զմեզ առ ինքն յամենայն կողմանց, յարևելից և յա-

բեմտից, ի հիւսիսոյ և ի հարաւոյ, որպէս ասէ մարգարէն։

Իսկ թէ յամառի ոք ասել, թէ զիարդ եղև այնպիսի սքանչելի և աներկբայ միութիւն բանին և մարմնոյն, այսմ պատասխանէ Դիոնեսիոս Արիսպագացի և ասէ, թէ՝ Քան զամենայն Աստուածաբանութիւն յայտնագոյն ըստ մեզ Յիսուսի աստուածաստեղծութիւնն, և անճառելի է ամենայն բանի, և անգիտելի է ամենայն մտաց, և նորին նախնագունի և առաջնոյ հրեշտակին քան զամենայն նախնագոյն հրեշտակս, զի անգիտանամք թէ ո՞րպէս ի կուսական արենէ այլ այլ աւրինակաւ քան զբնութիւնն ստեղծանիւր։ Եւ Գրիգոր Աստուածաբան ասէ. Ո՞վ նոր խառնմանս և սքանչելի խառնուծաոյս։ Եւ արդ նոր ասելով զարմանալի և սերտագոյն միութիւն ասաց լինել Բանին և մարմնոյն, քան զհոգւոյ ընդ մարմնոյն, և քան զհուր ընդ երկաթ, և քան զջուր ընդ փայլակն մարգարիտ լեալ։ Վասն զի նորն չքնաղ ինչ ասի և անծանաւթ եկեալ ի լսելութիւն, և չէ երբէք ծանուցեալ ումեք և ոչ ինքնութիւն եկեալ՝ ոչ ի վերնոց և ոչ ի ներքնոց։ Արդ՝ զի՞արդ Յոյնք զնորն և անծանաւթն բոլորից ի քննութիւն իշխեն մտաբերել, և անհաւատս լինել քննութեամբն զմին յերկուս բաժանելով։ Քանզի և Աթանաս զայնպիսի քննողսն անհաւատս իսկ ասէ, ընդդէմ Պաւղոսի Սամուստացւոյ խաւսելով ասէ, Դիմեցին ի յիբրն, և որով եղանակաւ և որով հետևութեամբ յանհաւատութիւն անկեալք և սոքա։ Եւ բնակարան փոխանակ մարմնաւորութեանն կազմեցին, և փոխանակ միաւորութեանն ներգործութեամբ մարդկային։ Եւ փոխանակ միոյ ենթակացութեանն Տեառն մերոյ երկուս ենթակացութիւնս և դէմս, և փոխանակ սրբոյ Երրորդութեանն՝ չորրորդութիւն, անվայելչաբար և անաւրինապէս խորհեցեալ։ Զի ահա անվայելչաբար ընդ Աստուծոյ շարայարեն մարդ. և ծառայ ընդ Տեառն համարին, և արարած դէմ՝ անարար դիմացն դասակցեն։ Իսկ անաւրինաբար զմիւս ենթակացութիւն ի ներքս ածելոյ յԵրրորդութիւնն չորրորդ ենթակացութիւն առնել, աւտար ամենևին և այլազգի, և ամենայն բանակաց հոգւոյ կատարածական և վերջին։

Տե՛ս ստուգապէս, զի որք երկու բնութիւնս իմանան ի Քրիստոս յետ միանալոյն յարգանդին, ծառայ ընդ տեառն կամին դասել, և զԵրրորդութիւնն՝ չորրորդութիւն առնել։ Իսկ ապա զի մի լիցի անաւրինեալ քրիստոնէից և՛ անհաւատանալ, մի

բնութիւն խոստովանելով, և մի կամք նորա աստուածայինք, և զորպէ՞ն մի քննեսցուք, զի քննութիւնն անհաւատութիւն առնէ։ Այլ լուիցուք աստուածայնւոց գրոց, զի ահա մի ասացին զՔրիստոս, և հաւատասցուք առանց քննութեան։ Որպէս ասէ Նիւսեայ Գրիգորի ի մարդոյ բնութեանն թէ՝ Աստուած բանն ոչինչ ի կցորդութենէն որ առ մարմին և անձն՝ այլայլեալ, և ոչ ընդունակ եղեալ նոցա տկարութեանն, այլ յաւէտ փոփոխեալ զնոսա և հաղորդեցուցեալ իւրոյ աստուածութեանն՝ լինի նոքաւք մի, մնացեալ մի, և այնպէս մի, որպէս և էր նախ քան զմարմնանալն, նոյնպէս և յետ մարմնանալոյն մարմնովն հանդերձ ստուգապէս միութեամբ մի և միայնակ, և Միածին Որդի է Հաւր։

Արդ ո՞ւր է երկուութեանն կարծիս յանքակ միութիւնն Քրիստոսի. և ոչ ուրեք։ Որպէս դարձեալ ասէ Գրիգոր Նիւսեայ առ հարցումն եղբաւր իւրոյ Բարսղի. ասէ, Նա զմարմինն իւր զգենլով ի նոյն պատկեր ինքեան փոփոխեաց, և նա ասէ. Այո՛ փոփոխեաց միաւորութեամբ, և ո՛չ մի զանազանութիւն է Բանին և մարմնոյն, և ոչ աննմանութիւն, այլ պարզութիւն, և ոչ ի բազմաց գրութիւն, զի և ոչ ներէր Հայր աննմանոյ իւրոյ տալ զաթոռակցութիւն իւր։ Տեսանե՛ս զի պարզ ասաց զՔրիստոս և նման Հաւր, և աթոռակից զմարմինն մի՛ բնութեամբ Բանին սահմանեաց։ Իսկ թէ երկու բնութիւն էր, ապա չէր պարզ և ոչ նման Հաւր, և ոչ աթոռակից աննմանն նմանոյն. իսկ թէ աթոռակից է, որպէս և էն իսկ տիրապէս, ապա հարկ է մի բնութիւն լինել բանին և մարմնոյն յետ միաւորութեանն. զի այսպէս անվրէպ նմանութեամբն առ Հայր. աթոռակից նմա խոստովանեսցի ի բոլորից Յիսուս Քրիստոս։ Որպէս և Կիւրեղ Աղեքսանդրացի ասէ, Խոնարհեցոյց զինքն յոր ինչ ոչ էրն, զի և որ ինչ ոչն էր եղիցի մարդկայնոյս բնութիւն աստուածայնոյն գերունակութեանն պատւով, և համբարձեալ եղև յաւէտ որ ի վեր քան զբնութիւն։ Ահա ասաց լինել զմարդկային բնութիւնն որ ինչ ոչն էր, այսինքն աստուածային եղև։

Իսկ թէ յամառի ոք ասել թէ թէ մարդկային բնութիւնն յատկացեալ կայ յիւրութեան առ ընթեր աստուածայնոյն, ապա սուտ է ասացեալն Կիւրղի, Թէ եղև որ ինչ ոչն էր։ Իսկ թէ ճշմարիտ է, որպէս և էն իսկ, և եղև որ ինչ ոչն էր, ապա յայտ է թէ մարդկային բնութիւնն՝ աստուածային եղև ստուգապէս

խառնմամբն և միաւորութեամբն, վասն այնորիկ մի բնութիւն Քրիստոսի և մի կամք նորա աստուածայինք, հաւասար և նման Հաւր հանդերձ մարմնովն։ Եւ արդ զի՛արդ զասացեալն ի Պաւղոսէ, Որ էրն ի կերպարանս Աստուծոյ, առ զկերպ ծառայի։ Յոյնք խոստովանին զերկուս կերպսն միաւորեալ մի կերպ և մի դէմ լեալ անշփոթաբար և անծախապէս։ Իսկ զերկուս բնութիւնսն ընդէ՞ր ոչ ասեն միաւորեալ, և մի բնութիւն լեալ անշփոթաբար։ Եւ արդ ահա եթէ բնութեանցն միաւորութիւն շփոթումն առնէ, ամենայն հարկաւորութեամբ և դիմացն միաւորութեամբն շփոթումն առնէ և ծախումն ստուգապէս։ Եթէ բնութեանցն միաւորութիւն ոչ լինի, ոչ է հնար այնուհետև, և ոչ դիմացն լինել միաւորութիւն, այլ ըստ երկու բնութեանն և երկուս դէմս հարկաւորաբար, և երկուս որդիս ըստ Նեստորի չարափառութեանն։ Իսկ եթէ ամպարշտութիւն է ասել զայս կամ խորհել. ապա ուրեմն աստուածային կերպն զմարդկայինն առեալ և ընդ ինքեան միաւորեալ՝ մի կերպ եղև ստուգապէս անշփոթաբար։

Նոյնպէս ամենայն հարկաւորութեամբ աստուածային բնութիւնն զմարդկային բնութիւնն ըմբռնեալ և ընդ նմին խառնեալ՝ մի բնութիւն եղև ստուգապէս անշփոթաբար, նոյնպէս և Աստուածային կամք ընդ մարդկայինն խառնեալ՝ մի Աստուածային կամք է Քրիստոսի, և մի ներգործութիւն նորա, զոր ինչ և կամեսցի, զոր աւրինակ և երկնային փայլակն և ծովային ջուրն . . . . խառնեալ յորովայնի ոստրիոսի և գաղտակրի մին մարգարիտ լինի և մի բնութիւն նորա. Նոյնպէս և երկնային Աստուածութիւնն և երկրաւոր մարմինս խառնեալ յորովայնի կուսին ի միմեանս, մի Քրիստոս եղև միով բնութեամբ և մի կամք նորա աստուածային ստուգապէս։ Արդ եթէ կարող ես ի ներքս ի մարգարտին երկուութեամբ առանձնապէս իմանալ և որոշել ի միմեանց զջուրն և զփայլակն, ապա կարողացիր զսքանչելի և զսերտագոյն միութիւն աստուածութեան և մարմնոյն, առաւել քան զջրոյն և զփայլականն որոշել, և երկուս իմանագմիացեալն բնութեամբ յարգանդի կուսին։ Իսկ եթէ զմարգարիտն ոչ կարես բաժանել յերկուս բնութիւնս, առաւել ևս զմինն Քրիստոս՝ չէ հնար երկուս բնութիւնս իմանալ յետ միաւորուլ թեանն։

Դարձեալ յերգս երգոցն ասէ, որպէս խնծոր ի փայտս ան-

տառի, նոյնպէս և եղբաւր որդի իմ ի մէջ որդոց։ Եւ արդ խնծոր ի չորից տարերց ժողովեալ ի մի՝ աւրինակ եղև Քրիստոսի։ Արդ եթէ կարող ես բաժանեա՛ զչորս հակառակ բնութիւնսն խառնեալս ի միասին և մի խնծոր լեալ, և առանձնացո՛ զխոնաւն և զցամաքն, զցուրտն և զջերն։ Իսկ թէ անկար է զայս առնել, ո՞րչափ ևս առաւել զՔրիստոս յաստուածութենէն և ի մարդկութենէն ժողովեալ և ի միասին խառնեալ. մի բնութիւն և մի Քրիստոս լեալ, չէ հնար բաժանել յերկուս առանձնութիւնս, զի թէ չորս մարմինս միաւորեալս մի խնծոր լինի միով բնութեամբ, որչափ ևս առաւել անմարմին և մարմինն ընդ միմեանս խառնեալ սերտագոյն միութիւն գործեալ՝ մի անձն և մի բնութիւն լինէր անքակտելի միութեամբ։

Եւ արդ եթէ մի անձն է Քրիստոս և մի դէմ, զի՛արդ հնար է ի միում դիմի երկուս բնութիւնս լինել, և ո՞վ զայդ ասէ, ո՞վ յարտաքին իմաստնոցն, կամ ո՞վ յաստուածային գրոց, թէ ի միում անձին երկուս բնութիւնս տեսանի, առանձնական կամաւք և ներգործութեամբ, զի ահա ի միում բնութեան բազում անձանց հնար է լինել. որպէս մարդիկ մի բնութիւն զոլով յանհուն բազմութիւն անձինք են որոշեալք։ Եւ նոյն ինքն սուրբ Երրորդութիւնն մի է բնութեամբ և կամաւք, այլ երեք են անձինք կատարեալք։ Արդ եթէ յոլով անձինսն մի բնութիւն և մի կամք հնար է լինել, ո՞րչափ ևս առաւել ի միում անձին հարկ է մի բնութիւն և մի կամս լինել. զի թէ դէմն մի է, անդ և գոյացութիւնն և բնութիւնն մի և նոյն է։ Իսկ թէ բնութիւնն այլ և այլ է, ապա ամենայն հարկաւորութեամբ և դէմք այլ և այլ են։ Իսկ արդ եթէ մի բնութիւն երկնչի ասել, մի զուցէ շփոթումն ի ներքս անկանիցի, նոյնպէս և երկուս բնութիւնս ասել երկիւղ է, մի զուցէ երկուս դէմս մինն Քրիստոս լինիցի, և Երրորդութիւնն՝ չորրորդութիւն քարոզեսցի, և մի բնութիւն և մի կամք սրբոյ Երրորդութեանն՝ յերկուս կամս և յերկուս բնութիւնս և ի չորս անձինս բաժանի, որ է յետին մոլորութիւն զայս խորհել։

Բայց ասասցեն մեզ, որք երկուս բնութիւնս իմանան ի Քրիստոս յետ միանալոյն, ո՞յք են այն երկու բնութիւնքն, մարմինն և հոգի՞ն՝ որ Պաւղոս Սամուստացին ասաց. եթէ մարմինն և աստուածութիւն՝ որպէս Ապողինար ասաց, եթէ հոգի՞ն և աստուածութիւնն՝ որպէս Եւտիքէս ասաց։ Զի թէ զթիւ

բնութեանցդ առցես ի վերայ Քրիստոսի, ապա երեք բնութիւն պարտիս ասել. զի ահա այլ բնութիւն է մարմինն, և այլ հոգին, և այլ աստուածութիւնն։ Բայց ոչ երեք միայն, այլ վեց իսկ արժան է ասել բնութիւնս, քանզի չորս բնութիւն մարմինն է, ի հողոյ և ի ջրոյ և յաւդոյ և ի հրոյ ժողովեալ, իսկ հոգին այլ բնութիւն է՝ իմանալի և հրեշտակային և անմարմին, իսկ աստուածութեանն զատ է յամենից։ Ահա վեց բնութիւն յայտնապէս ցուցաւ, և արդ պարտ է վեց բնութիւն ասել Քրիստոսի և չորս գոյացութիւնս, մի ըստ մարմնոյ, և մի ըստ շնչոյ անասնականի, և մի ըստ հոգւոյ բանականի, և մի ըստ աստուածութեանն. և երիս կամս ասել նմա, մի անասնական՝ որ է շնչականն և զգայականն, և մի բանականն որ է հրեշտակայինն, և միւս աստուածականն։

Եւ արդ եթէ յամառի որ երկուս բնութիւնս և երկուս կամս իմանալ ի Քրիստոս, ամենայն հարկաւորութեամբ ի բազումս բաժանէ բնութիւնս և կամս։ Տեսանե՛ս թէ զի՞արդ երկուս ասել կամս և բնութիւնս յորպիսի ամպարշտութիւնս արկանէ զմարդն։ Եւ արդ զի մի յայսպիսի խորխորատ կորստեան անկանիցիմք, մին խոստովանեսցուք բնութիւն Քրիստոսի յետ միաւորութեան, և մի կամք նորա՝ աստուածայինք և անմահ, և անապական զմարմին նորա անդստին յարգանդէ կուսին. զի մի՛ ի հարկէ, այլ կամաւոր իշխանութեամբ լիցին կիրքն ամենայն, որպէս ինքն ասաց. Իշխանութիւն ունիմ դնել զանձն իմ, և իշխանութիւն ունիմ առնուլ։ Իսկ թէ պարտական մահու էր, ապա ոչ էր իշխան անձինն, ապա թէ տիրապէս իշխան էր, յայտ է թէ ոչ էր պարտական մահու, այլ անմահ և անապական, որպէս գրէ Կիւրեղ առ Նեստոր, զի ոչ բնութեան պարտութեամբ այլ ցուցմամբ էութեանն եղև՝ զոր ինչ եղև։

Եւ Աթանաս ասէ, որպէս զի թէ և են ամենայն ճշմարիտ, այլ ամենայն տնաւրէնութեամբ և ոչ ի բնական հարկէ եղեն։ Եւ Գրիգոր Նիւսեայ առ Եւնոմիոս ասէ, թէ Եւնոմիոս անեղին անմատոյց լոյս ասացեալ, և ի փորձ չարչարանացն գալ ոչ կարացեալ. իսկ ի վերայ եղականին պատշաճի հետևաբարդ։ Թէ այդպէս է և ոչ մի ինչ շնորհս ունել մեզ Միածինն Աստուծոյ վասն մարդկաբար կրիցն, թէ ինքն ինքեամբ ըստ հարկի, ըստ բանի նոցա առ փորձ չարչարանացն անկաւ, ախտաւոր էութեանն բնաւորապէս յայս քարշեցելոյ, որ և ոչ միոյ գո-

հութեան է արժանի։ Քանզի ո՛վ որ գոհանալի ցուցցէ մասինն զըստ հարկի պատահեալսն, թէպէտ և շահաւոր և աւգտակար իցէ, զի և ոչ ջերմութեան հրոյ և ոչ հոսման ջրոյ գիտեմք շնորհս ունել, զի հարկաւ բնութեամբ բերին. զի ոչ կարէ հուր արտաքսիլ ի ջեռուցանող բնութենէ, և ոչ ջուր ի զառիթափի գետեղիլ։ Արդ եթէ բնութեան հարկի է զոր ի ձեռըն մարմնոյն երախտիս առ յՈրդւոյ եղեալ մարդկան, և ոչ մի շնորհք ամենայն իրաւք գիտեն, զի ոչ ի զաւրութիւն իշխանութեան, այլ ի բնաւորական հարկէ բերեն զեղեալն. իսկ թէ զգան, զերախտիսն ոչ անպատուեն։

Տեսանես զի որք մահկանացու կամ ապականացու ասեն զմարմինն Քրիստոսի նախ քան զխաչն, յայտնապէս ի հարկէ դնեն զչարչարանոն և զկիրսն ամենայն, որով անշնորհակալու առ Տէրն գտանին, հրէաբար ուրացեալք զերախտիսն Աստուծոյ, որ կամաւոր չարչարանաւքն փրկեաց զմեզ։ Այլ մեք գոհանալով շնորհ կալցուք Աստուծոյ, որ անապական, և անմահ մարմնովն իւրով չարչարեալ կամաւորութեամբ փրկեաց զմեզ ի մահուանէ։ Զի ահա և առաքելոցն նախքան զխաչն տուեալ զանապական և զանմահ մարմինն իւր կենագործեաց զնոսա, զի յայտ լիցի թէ և յետ խաչին, նոյն էր որպէս և նախ քան զխաչն։ Որպէս և Կիւրեղ Աղեքսանդրացի գրէ առ Սեկունդոս, թէ՝ Յետ յարութեանն էր նոյն մարմինն որ չարչարեցաւ, կենդանարար ամենայնի։ Եւ Եփրեմ ի գիրս հաւատոցն ասէ, թէ՝ Յետ յարութեանն և համբարձմանն ոչինչ յաւելումն եղև ի մարմինն Քրիստոսի։ Եւ Գրիգոր Աստուածաբան ասէ ի Կլաւդիանոսի ճառին, Եթէ որ յետ մկրտութեանն և յետ յարութեանն արժանաւոր լեալ, ասիցէ որպէս զոր հեթանոսք թերի գրով ի ներս ածեն, նզովե՛ալ լիցի։ Քանզի սկսեալն և յառաջադէմ լեալն կամ կատարեալն՝ ոչ է Աստուած, թէպէտ և յաղագս առ փոքր փոքր փոփոխմամբ այսպէս ասիցի։ Տեսանե՛ս զի որք նախ քան զխաչն թերի ասեն զմարմինն յաստուածութենէն, և ապա ըսկսեալ առ սակաւ սակաւ յառաջանալ, և ապա յետ յարութեանն ելանել յաստուածային ազատութիւնն, այնպիսիքն յիրաւի նզովին յամենայն սրբոց։

Իսկ մեք անապական և ամենազաւր խոստովանիմք զմարմինն Քրիստոսի միշտ և հանապազ անդստին իսկ ի միանալ բանին, վասն որոյ և զհացն սրբութեան որով և զփրկական

պատարագն մատուցանեմք բաղարջ առնեմք, որ զանապականութիւն նշանակէ։ Իսկ խմորն չարութեան և ապականութեան է նշան որպէս ասէ Կիւրեղ ի Ղևտականին մեկնութեանն. Վասն որոյ և ինքն կենարարն ի վերնատանն բաղարջ հաց առեալ արար իւր մարմին, և վկայէ աւետարանն, զի՝ Յառաջնում աւուրն ասէ բաղարջակերաց, և ահա յառաջմէ աւրէ հրամայէ Աստուած Մովսէսի անհետ առնել զխմոր ի տանէն Իսրայեղի, և ամենայն անձն ասէ, որ ուտէ խմորուն սատակեսցի ի ժողովրդենէն։ Եւ ահա Յովսէփ՝ այր արդար վկայեալ, ոչ էր հնար արտաքոյ աւրինացն խմորուն հացի ի տան նորա լինել, այլ բաղարջ ընդ եղեզի ուտել զառամբ, որպէս հրամայէ աւրէնքն, այլ և նոյն ինքն փրկիչն ի կատարումն աւրինացն էր եկեալ, որպէս ասէ առաքեալ, թէ՝ Լրումն աւրինացն Քրիստոս է յարդարութիւն ամենայն, և ինքն ասէր առ Յովհաննէս, թէ՝ Վայել է ինձ լնուլ զամենայն արդարութիւնս. և արդարութիւն զամենայն հրամանս աւրինացն ասաց։ Եւ ահա մի ի գլխաւոր աւրինացն բաղարջակերքն էին, և եթէ զամենայն աւրէնսն կատարեաց Քրիստոս, առաւել ևս զբաղարջակերքն կատարէր։ Վասն որոյ ի վերնատանն, բաղարջ հաց առեալ ի ձեռն ասէ, Այս է մարմին իմ, և պատուէր տուեալ ասէ, Զայս արարէք առ իմոյ յիշատակի։ Արդ՝ զոր ինքն արար, և մեզ պատուիրեաց զնոյն առնել զբաղարջն։ Ո՞վ այնչափ յանդուգն իցէ որ իշխէ համարձակել և խմորուն առնել հակառակ Քրիստոսի։ Ահա և աւրինակ մարմնոյն Քրիստոսի բաղարջ էր, հացն առաջաւորութեան եդեալ առաջի Տեառն, որ միայն քահանայքն ճաշակէին, վասն որոյ Աբիմէլէք քահանայ ասէր ցԴաւիթ, թէ չկայ հաց պիղծ այլ՝ ընդ ձեռամբ իմով, այսինքն հաց խմորուն. բայց միայն հացն սրբութեան, այսինքն հաց բաղարջ առեալ յերեսաց Տեառն։ Տեսանե՛ս զի զխմորուն հացն պիղծ ասաց, որ ոչ կարէր լինել ի գալստեանն Տեառն մարմին նորա։ Իսկ ըզբաղարջն՝ սուրբ ասաց, զի լինելոց էր մարմին Քրիստոսի։ Արդ զի՞արդ պիղծ հացն՝ սուրբ կարասցէ լինել, և ո՛չ երբէք։

Բայց տեսցուք և ըստ բնութեան իրացն եղելոյ։ Եւ ասէ սուրբ աւետարանն, թէ՝ Նման է արքայութիւն երկնից խմորոյ՝ զոր առեալ կնոջ թագոյց ի գրիւս երիս ալեր, մինչև ամենայն խմորեցաւ։ Եւ ահա ոչ ասաց, եթէ խմոր է արքայութիւն երկնից, այլ թէ նման է խմորոյ. զոր աւրինակ մարգա-

րիտ և գանձ ասաց, և . . . . . մարգարիտ և ոչ գանձ, այլ թէ նմանո . . . . . զի՞նչ իցէ նմանն. այսինքն թէ որպէս առաջին կինն Եւայ առեալ խմոր ի չարութենէ բանսարկուին, խաբեալ թագնաբար խառնեաց ի բնութիւնս մեր ըստ երից իրաց, ըստ խորհրդոյ, ըստ բանից, ըստ գործոց, խմորեաց չարութեամբ զամենայն բնութիւնս մեր՝ զհոգի և զշունչ և զմարմին, և յերիցս երանական կենացն, երիցս թշուառականս արար, և ի խորհրդոյ Երրորդութեանն կողոպտեաց զմեզ, և ի բարութենէ ի չարութիւն, և յանմեղութենէ մեղանչական, և ի կենդանութենէ մահկանացու, և ապականացու զմեզ արարեալ չարութեան խմորովն, և փոխանակ աստուածատեսակ կերպարանին աւձատեսակ և խաւարատեսակ կերպարանս զգեցաք։

Արդ եկն Քրիստոս, և փոխանակ չարութեանն սատանայական խմորոյն, ինքն խառնեցաւ ի բնութիւնս մեր ի ձեռն սրբոյ Կուսին, և արտաքսեալ զհին խմորն չարութեան ի բնութենէ մերմէ զոր առաջին կինն ի խրատուէ աւձին առեալ թագոյց ի սիրտ իւր, և ինքեամբ ի մեզ ամենեսեան, և յստակագոյն զբնութիւնս մեր առանց խմորոյ մեղաց առեալ ի սրբոյ Կուսէն՝ խառնեցաւ ի նմա, և զբոլորն աստուածացուցեալ ըզմարմին և զհոգի և զմիտս, և ապա իւրովն մարմնով ի բոլոր որդիս Ադամայ խառնեալ, և զամենեսին ի մեղանչականութենէ յանմեղութիւն, և ի չարութենէ ի բարութիւն, և ի մահուանէ և յապականութենէ ի կեանս փոփոխեալ եհան, և դարձեալ զաստուածատեսակ կերպարանն զգեցոյց մեզ. որպէս ասէ առաքեալ, թէ Զոր աւրինակ զգեցաք զպատկեր հողեղինին, արդ զգեցցուք զպատկեր երկնաւորին։ Վասն այնորիկ, որք անմեղանչական խոստովանիմք զմարմինն Քրիստոսի առեալ ի Կուսէն, զհացն սրբութեան առանց խառնման խմորոյ դնեմք ի վերայ աստուածային սեղանոյն։ Զի որպէս ի Կուսէն զյըստակ բնութիւնս մեր էառ անմասն և անխառն ի հին չարութեան խմորոյն, և զբովանդակն աստուածա՛ցոյց, նոյնպէս և զյստակ բնութիւն երկնաւոր հացին անմասն և անխառն յամենայն քացախուտ և ապականացու թթուութենէ խմորոյ առեալ՝ ճշմարտապէս մարմին իւր արասցէ։ Ըստ որում և Աթանաս ասէ. թէ՝ Դնեմք ի վերայ աստուածային սեղանոյն ի հասկէ հաց, և յորթոյ գինի, և հաւատամք եթէ, որպէս ի կուսէն էառ մարմին, նոյնպէս և աստ եկեալ հոգւովն իւրով ա-

բասցէ զհացս զայս մարմին իւր։ Իսկ որք խմորուն հաց դնեն ի վերայ սեղանոյն և համարին զնա մարմին Տեառն լինել, այնպիսիքն ոչ խոստովանին անմեղ և անապական զմարմինն Տեառն առեալ ի կուսէն, այլ որպէս թէ մասն ինչ ի հին չարութեան խմորոյն խառնեալ ի նա, քան զոր ամպարշտութիւն և անհաւատութիւն ոչ է ի ներքոյ երկնից խորհել այսպիսի ինչ յամենասուրբ և յանապական և յԱստուածեղէն մարմինն Քրիստոսի. զի ամենայն մեղաց և ապականութեանց ի բաց բարձիչ և լուծիչ և դատապարտիչ նա է։ Այլ մեք կացցուք ի խրատուն Պաւղոսի, թէ մի ի խմորս հին չարութեան և անզգամութեան, այլ յանխմորն ստուգութեան և ճշմարտութեան, և դիցուք յանխմոր զհացն սուրբ առաջի Տեառն, զի արասցէ իւր մարմին և կենագործեսցէ զմեզ։ Իսկ զխմորուն հացն ասէ Աստուածաբան Գրիգոր ի Զատկին ճառի, թէ՝ Ոչ լին. . . . . կենդանական։ Իսկ մեք բաղարջ հաց . . . . . անապականութեան նշան, անապական . . . . . և կենդանարար խոստովանեսցուք զմարմինն փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, զի այսպէս անմահական և անապական կենացն արժանի լիցուք ընդ ամենայն սուրբս նորա։

Նոյնպէս և զմեղսաքաւիչ արիւն նորա ճշմարտապէս անապական արիւն Աստուծոյ խոստովանիմք. և ոչ ապականացու մարդոյ, այլ ստուգապէս աթոռակցին Հաւր Միածին Որդւոյն Աստուծոյ, որպէս ասէ սուրբն Կիւրեղ Աղէքսանդրացի ի գիրս պարապմանց, եթէ՝ Աթոռակիցն Հաւր ետ վասն մեր զարիւնն իւր, վասն այնորիկ անապական գինւով առնեմք մեք, զի մի ապականութեան կարծիս յանապական արիւնն Աստուծոյ մտցէ, որէ յոյժ ամպարշտութիւն ապականութիւն մտանել յանապական արիւնն Աստուծոյ։ Քանզի և մարդիկ սովոր են ըզգինի՝ որ անխառն են ի ջրոյ՝ անապական կոչել, իսկ զջրախառնն՝ ապականեալ ասեն։ Ահա յայտ է թէ որք ջուր խառնեն ի կենարար բաժակն, ապականել կամին և ամպարշտիլ ի Տէր, զոր մի՛ լիցի քրիստոնէից խորհել զայս. այլ անապական գինւով մատուցուք զսուրբ պատարագն։ Որպէս ասէ Սողոմոն. թէ՝ Իմաստութիւն շինեաց իւր տուն, այսինքն ինքն Քրիստոս, շինեաց զեկեղեցի իւր և խառնեաց ի խառնելիս, այսինքն արկ ի ստոման զգինի իւր և ասէ, Որ որ պակասամիտ իցէ արբցէ զգինի իմ՝ զոր արկից ձեզ։ Տեսանես զի գինի միայն ասաց, և ջրոյ յի-

շատակ ոչ արար։ Եւ Դաւիթ ասէ, Բաժակ ի ձեռին Տեառն գինի լի անապակ արկեալ է։ Տեսանե՛ս հաւաստեաւ զի անապակ գինի ասաց ի ձեռին Տեառն, ամենևին անխառն ի ջրոյ, զոր առ ի ձեռն իւր ի վերնատանն և ասէ, Այս է արիւն իմ, և դարձեալ ասէ. թէ՝ յայսմհետէ ոչ արբից ի բերոյ որթոյ մինչև արբից զսա ընդ ձեզ նոր յարքայութիւնն։

Եւ Յովհան Ոսկեբերան ի Մատթէոսի աւետարանին մեկնութիւնն ասէ, թէ՝ Յորժամ զխորհուրդն աւանդեաց, գինւով աւանդեաց և ոչ ջրով, և յետ յարութեանն գինի արբ և ոչ ջուր, զի ի բերոյ որթոյ ասէ, զի որթն գինի ծնանի և ոչ ջուր, այլ զի զմիւս զչար հերձուածն արմատաքի խլեսցէ, զի են ոմանք, զի ի սուրբ խորհուրդն ջուր խառնեն։ Տեսանե՛ս զի չար հերձուած ասէ զայն՝ որ զջուրն խառնեն ի սուրբ խորհուրդն։ Իսկ թէ ասեն Յոյնք՝ թէ ի կողիցն Քրիստոսի ել արիւն և ջուր, զայդ մեկնէ նոյն ինքն Յովհան Ոսկեբերան ի Յովհաննու աւետարանին մեկնութեանն, ասէ. Ե՛լ ի կողիցն փրկչին երկու աղբեւրք, մին արեան և մին ջրոյ, զի այսու երկոքումբք հաստատեալ է եկեղեցի. զի նախ ջրովն մկրտիմք յաւազանէն, վասն այնորիկ իսկ բղխեաց ջուր ի կողիցն Քրիստոսի, և ապա յետ մկրտութեանն ըմպեմք զարիւնն կենդանարար, յաղագս այնորիկ բղխեաց միւս վտակ արեան ի կենարար կողիցն անտի։ Տես հաւաստեաւ զորիշ որիշ վտակքն որ ելին, ջուրն՝ զմկրտութեան ունէր զխորհուրդ, և արիւնն՝ զարեանն զոր ըմպեմք և կենդանանամք, զի թէ այսպէս ոչ էր, պարտ էր խառն ելանել և ոչ որոշաբար։

Եւ Դիոնեսիոս Արիսպագացի ասէ, թէ զմիեղէնութիւն բաժակին առեալ, ի բազումս բաժանեմք, զի միաւորեսցուք ի Քրիստոս, ահա միեղէն ասաց և ոչ երկուեղէն, զի թէ ջրախառն առնէր զպատարագն Դիոնեսիոս, ապա ոչ ասէր միեղէն, այլ երկուեղէն, այլ զի անապական գինւովն մատուցանէր զսուրբ պատարագն Դիոնեսիոս, որպէս ուսեալ էր յառաքելոցն, և նոքա ի Քրիստոսէ. վասն այնորիկ միեղէն ասաց զբաժակն պատարագին զոր մատուցանէր։ Եւ Աթանաս ասէ, թէ՝ Դնեմ ի վերայ աստուածային սեղանոյս՝ ի հասկէ հաց և յորթոյ գինի, և հաւատամք հացիս այսմիկ՝ լինել մարմինն Քրիստոսի. և բաժակիս այսմիկ՝ արիւն Քրիստոսի։ Ահաւասիկ յորթոյ գինի ասաց ի սուրբ պատարագն անխառն ի ջրոյ ամենևին, զոր և Քրիստոս

ի բերոյ որթոյ ասաց և արար։ Զնոյն և առաքեալքն արարին, զնոյն և մեր սուրբ Լուսաւորիչն արար և ուսոյց, և մեք կամք հաստատուն և անշարժ ի վերայ հաւատոյ հիման ճշմարիտ աւանդութեան հարցն սրբոց, և կացցուք մինչև իսպառ, ոչ խոտորեսցուք յաջ և ոչ յահեակ ի ճանապարհէ արդարութեան հարցն սրբոց, և ոչ երկնչելով ի մարդկանէ առաւել քան յԱստուծոյ, որ Տէրն է հոգւոց և մարմնոց, այլ խաւսիմք զվկայութիւնս նորա համարձակութեամբ բազմաւ առաջի թագաւորաց և ոչ ամաչեմք, և խոստովանիմք անմահ և անապական զմարմին և զարիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Որպէս և Եփրեմ ասէ ի գիրս հաւատոց, Մարմինն որ զգեցաւ Տէր մեր, վերացաւ ի մահկանացու բնութենէ իւրմէ և փոխեցաւ յանմահութիւն, զի խառնեցաւ և միացաւ յայն որ զգեցաւն զնա, և է նա աղբիւր յորմէ բղխին կեանք ամենայն աշխարհաց վերնոց և ներքնոց։ Վասն որոյ և մի բնութիւն և մի կամք նորա աստուածային, յետ անպատմելի և զարմանալի միաւորութեանն, որպէս ասէ մարգարէն, թէ՝ զարմացան երկինք ի վերայ այսոցիկ։ Զարմասցուք և մեք, և մեծաւ զարմացմամբ փառաւորեսցուք զանհաս և զանքննին տնաւրէնութիւն Տեառն մերոյ և Աստուծոյ Յիսուսի Քրիստոսի որով ներգործութեամբ կատարեաց զամենայն զոր ինչ և կամեցաւ առնել վասն մերոյ կենաց և կամաւոր մահուամբ իւրով փրկեաց զմեզ ի ձեռաց դժոխոց, և յաւիտենական ի մահուանէն, և արժանի արար զմեզ մասին սրբոցն ի լոյս, որում արժանի լիցուք հասանել ուղիղ հաւատով և անեպեր գործովք և կատարեալ գիտութեամբ որ ի Քրիստոս Յիսուս Աստուած մեր և փրկիչ, ընդ որում Հաւր միանգամայն և Հոգւոյն սրբոյ, վայել է փառք իշխանութիւն և պատիւ և զաւրութիւն յաւիտեանս, և զաւրութիւն և զոհութիւն այժմ և միշտ և յաւիտեանս յամենայն արարածոց յաւիտենից. ամէն։

Տեսցուք և զառ ի Ղևոնէ ասացեալսն, և զԹէոդորիտեայ Կիւրոս քաղաքի եպիսկոպոսի ասացեալս, և զՆեստորի և զՊաւղոսի Սամուստացւոյ, և զԴէոդորի Տարսոնացւոյ, թէ զի՞արդ զուգին ընդ միմեանս։ Ասէ Պաւղոս Սամուստացի. Բանն մարդ ոչ էր, ի մարդ բնակեաց։ Ասէ Ղևոն Հռոմայեցի, Իմաստութիւն շինեաց իւր տուն, Բանն մարմին եղև և բնակեաց ի մեզ, այս ինքն յայսմ՝ի մարմնի՝ զոր առն ի մարդոյ բնակեաց։ Թէոդորիոսի Կիւրացւոյ. Ոչ եղև մարմին Բանն, այլ մարմին կենդանի

և բանական էառ և բնակեաց ի նմա։ Նեստոր ասէ. Բանն մարմին եղև և բնակեաց ի մեզ, այսինքն զմերն զգեցաւ բնութիւն. քանզի բնակութիւն կալաւ զմարդկութիւնն։ Դարձեալ Նեստոր ասէ. Ոչ այլ որդի և այլ, այլ ինքն մի որդի է կրկնակ բնութեամբ, իսկ արժանաւորութեամբ միական։ Թէոդորիտոս Կիւրոս քաղաքի եպիսկոպոս ասէ. Զբնութեանցն զանազանութիւնն ճանաչեմք երկաքանչիւրոյ բնութեանցն յատկացելոց։ Պաւղոս Սամուստացի ասէ. Ոչ ի Դաւթայ ծնեալն աւտար իցէ իմաստութեանն, և ոչ իմաստութիւնն յայլում այսպէս բնակէ, երևեալն ոչ էր իմաստութիւն, քանզի ոչ կարէր ի ձևի գտանիլ։ Ղևոն Հռոմայեցի ասէ. Ապրեցելոյ այսուհետև յատկութեան երկաքանչիւրոյ բնութեանցն և ի մի դէմ եկակցելոյ։ Դարձեալ Պաւղոս Սամուստացի ասէ. Յիսուս Քրիստոս կրեաց չարչարանս և կրեալ կեցոյց զմեզ, մեղկութիւն և թաղումն մարդոյ լուծաւ, և չարչարեցաւ նա իբրև զոչխար ի զենումն ածեալն։ Եւ Թէոդորիտոս Կիւրոս քաղաքի եպիսկոպոսն ասէ. Ոչ Աստուածն չարչարեալ, այլ ի մէնջն յԱստուծոյ առեալն մարդ։ Տեսանե՛ս հաւաստեաւ, թէ զի՞արդ Պաւղոսի Սամուստացւոյ ձայնակից է Թէոդորիտոս Կիւրոս քաղաքացի, մարդ ասելով զխաչելեալն և ոչ Աստուած. աւտարացեալ ի սրբոյն Պաւղոսէ առաքելոյ, զի նա ասէ, Հաշտեցաք ընդ Աստուծոյ մահուամբ Որդւոյ նորա. և Տէր փառաց ասէ զխաչելեալն, և ի Գործս առաքելոցն ասէ, թէ՝ Զբանն առաքեալ ի Հաւրէ կախեցին Հրէայքն զփայտէն։ Իսկ Թէոդորիտոս հակառակ սմա ասէ. թէ՝ մարդ էր խաչեցեալն և ոչ Աստուած։ Եւ Նեստոր ասէ. անջատեմ զբնութիւնն, և միաւորեմ զերկրպագութիւնն։ Եւ դարձեալ ասէ, Զի՞ խնդրէք զիս սպանանել, մարդ՝ որ ճշմարտութիւն խաւսեցայ. սա է որ զփշեղէնն ընկալաւ պսակ. սա՛ է որ ասաց, Աստուած Աստուած իմ, ընդէ՞ր թողեր զիս. սա՛ է որ երեք աւրեայ զմահն համբերեաց։ Իսկ Ղևոն Հռոմայեցի ասէ, Պահէ երկաքանչիւր բնութեանն անհատաբար զինքեան յատկութիւն։ Եւ դարձեալ ասէ, թէ՝ Ոմն ի նոցանէն բացափայլ սքանչելագործութեամբ. իսկ ոմն ընդ թշնամանաւք ստոր անկեալ է։ Տեսանե՛ս թէ զի՞արդ ստուգիւ համաձայն է Նեստորի Ղևոն Հռոմայեցի, զի ահա զսքանչելիս՝ աստուածութեանն ասաց որպէս Նեստոր, և զթշնամանսն և զխաչն՝ մարդոյ, և գտաւ հակառակ ամենայն սրբոց վարդապետաց։ Զի Սքանչելագործն Գրի-

դոր ասէ. Եթէ որ ասէ, պյլ է որ չարչարեցաւ և պյլ որ ոչ չարչարեցաւ, նգովեալ լիցի։ Եւ Գրիգոր Աստուածաբան ասէ. Եթէ ոք պհաչելեալն՝ ասէ, և երկրպագեսցէ ոչ նմա իբրև Աստուծոյ ճշմարտի, եղիցի նզովեալ և կարգեսցի ընդ աստուածամասպանն։ Եւ Կիւրեղ Աղեքսանդրացի ասէ. Եթէ ոք բաժանեսցէ զբանս գրոց սրբոց զաւետարանաց և գառաքելոց և զմարգարէից, և զամանս աստուածութեանն ասասցէ և զմանս մարդկութեանն՝ նգովեա՛լ եղիցի։ Եւ ահա Ղևոն բաժանէ զամենայն և զնուազագոյնսն մարդոյ ասէ, և զրարձրագոյնսն Աստուծոյ, և ոչ երկնչի ի նզովից Հարցն սրբոց, բայց մեզ մի՛ լիցի անցանել գաւանդութեամբ Հարց սրբոց մինչև յաւիտեան։

Եւ դու, պարդ Աստուծոյ, պինդ կաց ամենայն իրաւք, որպէս և կացեալդ ես զեղեցկաբար, և մի՛ տար տեղի ամենևին պնոցիկ որք խոտորեալ են յաւանդութենէ Հարցն սրբոց, զի Քրիստոս զքեզ զէն Հաւատոյ Հայաստանեայս կամեցաւ առնել յաշխարհիդ յայդմիկ, և արդ անդրդուելի կաց միշտ ի ճշմարտութեանն, և մի ի պատկերապաշտութիւն նոցա և մի յայլ ինչ խոտորեսցիս, զի պատկեր Աստուծոյ խաչն է տուեալ մեզ ի պաշտաւն, զի պաշտեսցուք զԱստուած խաչիւն իւրով սրբեալ որպէս և ամենայն Քրիստոնեայք և Հարքն սուրբք յառաքելոցն մինչև յայժմ։ Իսկ զայլ պատկեր Հրաժարեցուցանէ ինքն Աստուած ասելով, Թէ՝ Զի՞նչ նմանութիւն չիս տեսէք՝ զի պատկեր ինձ ձեւացուցէք. ապա ուրեմն այլ պատկեր երևելի չէ պաշտելի բայց միայն խաչն։ Իսկ որք այլ պատկեր արարին՝ ըստ հնթանոսական սովորութեան արարին, և ոչ ըստ աստուածպաշտութեան աւրինացն, որ Հրամայեալ է մեզ ի զրոց սրբոց։ Բայց դու, խնդրողդ ուղիղ Հաւատոյ բանի, զայս ամենայն առնել և առաւելեալ իմն գՀաւատոյս գաւրութիւն, և արիաբար քաջայիր և յաղթեա՛ հերձուածողական Հնարից, և առ ոչինչ համարեա զբանս նոցա պյլպյլականս։

Զքաղհեղ ե՛ք ըբէ՛ր ֆանֆարոյ պարոպեան գիտո՛ռ՝ չեշխէֆ ի Քրիստոս։

(ԹՆԵՐԹ ՄԻ ԱՆԿՆԱՒ Է ՅՕՐԻՆԱԿԻՆ, ԵՒ ՊԱԿԱՍ ԳՏԱՆԻ ՍԿԻԶԲԸՆ ՆՈՐՈՑ ԳՐՈՒԹԵԱՆՆ ՈՐ Է ԶՐՈՒՑԱՑՐՈՒԹԻՒՆ ԸՆԴ ՄԻՋԱ ՀԱՑՐԱՊԵՏԻՆ ՀԱՑՈՑ ԿՈՄԻՏԱՍԱՑ ԵՒ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՑ)։

. . . . . .

փոյթ առնես, և դու զԱրտեմոն ընդունիս, որ ոչ ծննդեանն էր սպասաւոր և ոչ մկրտութեանն և ոչ խաչելութեանն։ Յետ առաքելոցն բաժանմանն ընդ երկիր, եկն անաւրէնն և աշակերտեցաւ Յովհաննու աւետարանչին յետ ԼԳ, ամի Քրիստոսի վերանալոյն։ Արդ ասա՛, մինչ Յակոբոս յԵրուսաղէմ եկաց հայրապետ, և առաքեալքն դեռ զվայրաւքն էին, մի՞թէ այնչափ տըգէտք էին որ ՀԲ առաքեալքն և երկոտասանքն հանդերձ Աստուածածնաւն, չկարէին գիտել թէ յո՛ր ամիս եղև Քրիստոսի ծնունդն, կամ այնչափ զԵրուսաղէմ առանց կարգաւորութեան թողոյր նա։ Թէ կերող և արբեցող էր, արժան էր քեզ ասել իրս ինչ, նա աւանիկ ծունկքն խստացեալ էր իբրև զուղտու յանդադար աղաւթիցն, և դու զայնպիսի այր թողուս և զնորա ընթերցուածսն, և Արտեմոնի անիծելոյ հաւանիս։

Պատրիարգն։ Առաքելոցն հետևող էր, պատշաճ է զոր գրեացն։

Հայրապետն։ Զորք աւետարանիչքն կամ այլ առաքեալքն կամ հետևողք նոցա, զի՞արդ ո՛չ տաւնեցին կամ աւետիս կամ ծնունդ յայդ կարգաւորութիւնդ՝ յոր դուք տաւնէք, բայց միայն Յակոբոս՝ որ ընդ նմա էր ի Բեդխաէմ և յԵգիպտոս ի Յունուարի Զ. միանալ ծննդեանն և մկրտութեան դնէ և սաղմոս և աւետարան միաբանութեամբ Կիւրղի Երուսաղէմացւոյ, զոր և ասէ նոյն Կիւրեղ, թէ այլ քաղաք հետևեցան զկնի Արտեմոնի և ոչ կացին յուղղութեան, բայց միայն Հայք գտեալ յառաջին կանոնաց, ի դեկտեմբերի ԻԵ. Դաւթի և Յակոբու տաւնեն։ Եւ մինչ ասես թէ տրտունջ բառնայ Կիւրեղ զՀայոց, ինքն ծնընդեան կարգաւորութիւն ընդէ՞ր չէ կարգել քան մարտիրոսական տաւնախմբութիւն միայն, և զծնունդն յունուարի ի Զ. և յայտ է թէ Երուսաղէմ չէր տաւնել, թէ ոչ մինչ Յուստիանոս կայսր որ զՏեառնընդառաջն ի փետրուարի Բ, տաւնել տայր, նոքա ընդէր մեռանէին։

Պատ։ Զծնունդն ընդէ՞ր արհամարհէք և չառնէք։

Հայր։ Առնեմք, այլ ըստ առաքելոցն և ոչ ըստ ձերոց, զի Յակոբոս Տեառն եղբայրն և Անդրէաս՝ որ զտումարն շարադրեաց, և Կիւրեղ Երուսաղեմացին ի յունուարի ի Զ. ն ասեն, զի մինչ սկսանի յապրիէլի ի Զ. ն զԱւետիսն, և հինգ ամիս լեալ Եղիսաբեթի յղութիւն, գտանի յունուարի ի Զ.ն ստոյգ,

և կատարի ինն ամիս յղութիւն Կուսին, և մեք ոչ անարգեմք զծնունդն այլ մեծարեմք զնա ընթերցուածովքն զոր Յակոբոս Տեառն եղբայրն կարգեաց. Եւ հովիւքն էին. Եւ ի ծնանելն Յիսուսի. Եւ Յիսուսի Քրիստոսի ծնունդն էր այսպէս, և ի ծնընդոց կարգէ՝ Ի սկզբանէ արար Աստուած. Եւ ահա կոյս յղասցի, Եւ երևեցան շնորհքն Աստուծոյ փրկիչ. և եթէ՝ Տէր ասաց ցիս որդի իմ ես դու, և թէ՝ Ասաց Տէր ցՏէր իմ։ Այսոքիկ ծընընդեանն կարգեալք առ ի մէնջ յաւուր ճրագալուցին, վկայելով Գրիգորի Աստուածաբանի այսպէս Քրիստոս ծնեալ լինի. իսկ ի վաղիւն կատարեմք զխորհուրդ Մկրտութեան։

Պատ։ Իսկ զի՞արդ լինի այդ. զի ութ աւր զթլփատութիւն ողջ խնդրէ, ապա լնուլ մկրտութեան։

Հայր։ Դու առնե՞ս զծնունդն։

Պատր։ Այո՛։

Հայր։ Զթլփատութիւնն ընդունի՞ս։

Պատր։ Յետ ութ աւուր։

Հայր։ Եւ մկրտես յետ քանի՞ աւուր։

Պատր։ Յետ զծնունդն առնել ԲԺ.։

Հայր։ Մինչ աւետարանիչն Լ. ամ ասէ լինել, և ապա մըկրտել, դու զի՞արդ յետ ԺԲ. աւուր մկրտես, ո՞ւստի ուսար զայդպիսի իրս, կամ ո՞վ կայ քոյ վկայ։

Պատ։ Իմ վկայ այն է, որ քան զութ աւրն պակաս այլ չմարթի առնել։

Հայր։ Ապա չորք աւրն զո՞ր պակասութիւն լնու քեզ, կամ ի՞նչ դու զծնունդն արարեալ ես ի քո ճրագալուցին, ընդ իս դարձեալ է՞ր առնես կրկին ճրագալոյց, զի Քրիստոս միանգամ ծնաւ։

Պատր։ Ես վասն մկրտելոյն առնեմ զքո ճրագալոյցն և ոչ վասն ծննդեանն։

Հայր։ Երեկունն ո՞ր գիրք ասեն զՔրիստոս մկրտել։

Պատ։ Այսպէս ընկալաք։

Հայր։ Զաւետարանիչն ընդունի՞ս։

Պատ։ Եւ զի՞արդ ոչ։

Հայր։ Յովհաննէս գրէ, թէ, Ի վաղիւ անդր ետես Յովհաննէս զՅիսուս՝ զի գայր առ նա, և ի կատարել մկրտութեանն ետես զերկինս բացեալ և զհոգին զի իջանէր ի վերայ նորա, և Հայր ի խորհուրդ եկեալ, Դա՛ է որդի իմ սիրելի, և ապա ե-

լեալ ի ջրոյն վարեաց զնա Հոգին յանապատ, նոյն ժամայն և ոչ յայրի, և թէ երեկունն մկրտեցաւ, զգիշերն ընդէ՞ր ոչ կոչեաց յայտնի։

Պատր։ Ի Հրէիցն ոչ իշխէր մկրտիլ, վասն այնորիկ ի գիշերի և ի ծածուկ։

Հայր։ Եւ զիա՞րդ է այդ, զի Յովաննէս ասէ, թէ՝ Ի միջի ձերում կայ, զոր դուքն ոչ գիտէք։ եւ թէ սակաւք էին. զիարդ ասէ, թէ՝ Ի մկրտել ամենայն ժողովրդեանն և Յիսուսի մկրտելն, անդ ժողովուրդ ասաց և ոչ սակաւ, և առաւաւտ ասաց և ոչ գիշեր, դու զի՝ ասես։

Պատ։ Ուստի՞ դու ուսար զ Լ. ամեայ այր մկրտել յառաջ քան զութաւրեայ թլփատութիւնն, ես անտի զերեկունն ուսայ առնել։

Հայրա։ Մի՛ յետս ընդդէմ խոստովանիս, և մի՛ իբրև ըզմրտիմն *) ջրասոյզ լինիր և թաքչիր յորժամ յորձան պտուտիցն նեղեսցէ զքեզ, և ապա ելանես փետրացամաք յաստուածային կտակարանաց։ Քանզի ուսոյց Գրիգոր Աստուածաբան, յերեկոյի աւուր Քրիստոս ծնեալ լինի, և ի միւսում աւուր. Երէկ զպայծառ լուսաւորութեան աւր տաւնեցաք, իսկ այսաւր յաղագս մկրտութեանս իմաստասիրեսցուք։ Եւ յայտ է թէ ծնունդն առ նովաւ երեկունն էր կարգեալ, որպէս առաջնոցն, և մկրտութիւնն առաւաւտուն, զի մինչ այսաւր մկրտիլ ընդ միացեալ աւուրն ծննդեանն, յետ Լ. ամի, նոյն աւր ծննդեանն և մկրտութեանն հանդիպի, և հարկ եղև առաջնոց վարդապետացն զծնունդն յերեկորին առնել, զի մկրտութեան պատիւ երևեսցի, ուստի մըկրտութեան առաւաւտն մինչև գալ ի տաճարն լինի Խ. աւրեայ Յիսուս, ուստի հաշտութիւն Հաւր ընդ արարածս վասն մեծի ձայնին մեծարեսցեն պատւով։ Բայց որ ասացեր անպարտ զոյ վարկանիմ յետ մկրտութեանն, ամաչեա՛ ի բանիցդ։

Պատ։ Զի՞արդ է այդ։

Հայր. Մինչ դու յառաջ հաւատացեր քան զիս ի Քրիստոս, ընդէ՞ր գտար յամենայն ինչ յետս ընդդէմ։

Պատր։ Յո՞ր ինչ։

Հայր։ Յաւրէնսն հրամայեալ է Խ. աւրեայ ածել զանդրանիկսն ի տաճարն, իսկ դու ընդէ՞ր յետս ընդդէմ գրաբանեալ թիւր գտար։

*) Այսպէս յօրինակին.

Պատ։ Ասա՛։

Հայր։ Առնես զծնունդն ի դեկտեմբերի ԻԵ. չմեղադրեմ զի յԱրտեմոնէ ի քո ծուռ վարդապետէն ուսար, ապա՛ առնես զութաւրեայ զթլփատութիւնն, և Ղուկաս Լ. ամեայ ասէ գալ ի մկրտութիւն, և դու յառաջ մկրտես, և ապա զ Լ. ամեայ այրն տղայ արարեալ Խ. աւրեայ ի տաճարն ածես, և ի մկրտութիւն. և անտի յետ ութաւուր լեալ զՀոգւոյն սրբոյ իջումն ուրանայք, և զերախայիցն կարդայք նմա լրումն. արդ զի՞նչ ասես առ այսոսիկ։

Պատ։ Աւա՞ղ վտանգիս՝ որ տիրեաց ի սուտ փախստականէդ, բայց մի՛ պարսաքար լցեալ զանիւ այլ ունիմ վերայելումն *), զժողովուրդն որ ընդ ծովն Կարմիր անցին, և թլփատութեամբ յամպն մկրտեցան, զոր և Պաւղոս վկայէ, թլփատեալ էին և ապա մկրտեցան, լինի և Քրիստոսին նոյնպէս ըստ մերոյս։ Բայց դու ցոյց ինձ վկայ զոր, որ ցուցանէ նախ մկրտութիւն տալ, և ապա թլպատութիւն, և ստոյգ դուք էք։

Հայր։ Յեսու աւրինակ Քրիստոսի, և Յորդանան աւազանին, և փոխանակ ամպոյն եղէց ընդ քեզ որպէս ընդ Մովսէսի. ի Յորդանան իջեալ մկրտեցան, և յայնկոյս ելեալ թլփատեաց զամենայն ժողովուրդն ի դաշտին Գաղգաղեայ, որ է աւրինական թլփատ հեթանոսաց, իջանել յաւազանն ըստ երկոտասան քարանցն զոր ի ջուրն եդին, և հանել զքարինսն ի գետոյն. ԲԺ. առաքեալքն սուրբ տապանակն աւրինակ Կուսին զաշխարհս ի հեղձմանէ աւրինացն ազատեցին, քարիւն զթլփատութիւն, զքարեղէն սիրտս նոցա, որ է հիմն հաւատոյ եկեղեցւոյ, որպէս զգայլախաղն ընդ իւր եդեալ Յեսու ի զերեզմանն զմեռեալսն ընդ Քրիստոսի մահուամբն։ Արդ՝ Քրիստոս փոխանակ Մովսէսի, և ամպն փոխանակ մկրտութեան, վասն զի ոչ եմք ըստ Մովսէսի աւրինաւքն, որ արգելաւ յերկրէն Աւետեաց, այլ ընդ Յեսուայ, որ եմուտ ժառանգել զխոստացեալ աւետիսն։ Ա՛յս է մեր կարգ պարծանաց առնել ի միում աւուր զերիս տաւնսն։ Բայց թէ ըստ գրոց կամիք առնել, յետ ծննդեանն և թլփատութեանն, լո՛ւռ լերուք զաւուրս բառասունս, և ապա զտաւն գալստեանն կատարեցէք, և զամս Լ. և ապա զմկրտութեանն, և յետ ամաց երից զխաչելութիւնն, և ապա չէ պէտք այլ աստուածպաշտութեան հոգ տանել։

*) Այսպէս յօրինակին.

Պատ։ ԶԱւետիսն յառաջ քան զԾնունդն է՞ր ոչ առնէք։

Հայ։ Զի ոչ ընկալաք յԱրտեմոնէ կամ Յուբնաղեայ, այլ ի Յակոբայ և ի Կիւրղէ Երուսաղէմացւոյ, բայց ի հակառակսն եկեսցուք։ Ո՞ ուսոյց զԱւետիսն տաւնել աշխարհի, զի հրեշտակն միոյ կուսի ասաց ուրախանալ, և Մատթէոս՝ Գիրք ծննդեան ասաց սկզբան, և ի բազում տեղիս զծնունդն յիշէ, բայց զաւետիսն անփոյթ առնէ, և Մարկոս ոչ յիշեաց, և Ղուկաս ի կարգս զրուցաց անցաւ, և Յովհաննէս ուշ ոչ դնէ, և Յակոբոս և Կիւրեղ աւետիս և ծնունդ առ մկրտութեան եդին։ Այլ գիտեմք թէ քան ի ծնունդ որդւոյն, թագաւորն ընդ տիրել որդւոյն ի վերայ թշնամեացն առաւել զուարճանայ։ Իսկ Քրիստոս լռութեամբ Զաքարիայ. և Սիմէոն մկրտութեամբն՝ զոր դու անուանես ժողովուրդ Աստուծոյ, երկինք, հոգին, ջուր, աղաւնի. բայց յաւետիսն մի հրեշտակ իսկ ի ծնունդն հովիւքն, հրեշտակքն, և մսուրն, փառք ի բարձունս Աստուծոյ, զի և այլ հրեշտակքն վերինք զնոյն ոչ գիտէին, զի ի ծննդեանն ոչ էին. ի համբարձմանն, ո՞վ է սա ասէին, և ի ներքին պարունակէն տեղեկացեալ, և ապա գիտացեալ. արժան է քեզ մեղադիր լինել. Յակոբոս Տեառն եղբայրն զաւետիսն ի ծննդեանն դնէր, և ոչ որիշ և պատւով. և Կիւրեղ զծննդեանն, և ապա զխաչելութեանն. և զՊենդակոստէին, և զտան անխախտելի վէմք եդեալ. և Յակոբոս դնէ զկարգս, այլ աշխարհս՝ երախայից և մարտիրոսաց ի միջոցն, բայց Քրիստոսի տաւնս՝ ոչ յաւելին զի՞ քան զաւետիսն, թէ առանձինն ընդէ՞ր ոչ եդ յառաջ քան զծնունդն, ի դեկտեմբերի զվարդավառն, զի որ վերագոյն էր քան զինքեանս քննութիւնքն, ապաստան ի Հոգին սուրբ արարին։

Պատ։ Կրկին մկրտութիւն ընդէ՞ր առնէք։

Հայր։ Ոչ կրկին, այլ միանգամ, զի Քրիստոս միանգամ մկրտի և ոչ երկու։

Պատ։ Մեք յանուն Երրորդութեանն մկրտեմք, դուք յո՞ր Երրորդութիւն մկրտէք այլ։

Հայր։ Պաւղոս ուսուցանէ քեզ թէ, Ո՞չ գիտէք թէ որ միանգամ մկրտեցայք ասէ, ի Քրիստոս Յիսուս, ի մահ անդր նորա մկրտեցայք, ոչ ի Հայր, կամ Յորդի, կամ ի Հոգին, այլ թէ ի մահ նորա, և Քրիստոս թէ, զմահ իմ պատմեցէք։ Մեք վասնայնորիկ մկրտեմք զձեզ, ոչ զի յանուն Երրորդութեանն

մկրտէք, այլ զի զմահն Քրիստոսի ուրանայք, և բաժանէք յերկուս բնութիւնս ըստ Նեստորի, ապականացու խոստովանիք զմարմինն, ըստ Թէոդորի Սամուստացւոյ *), և աղ և ջուր զանգէք ի հաց սեղանոյն, որ յամուսնութենէ և ի կարծեաց ծնեալ զՅիսուս, և զԱստուած ոչ անկեալ ընդ մահուամբ, և ոչ նորա արիւնն զձեզ փրկել, որ խառնմամբ միացաւ ի Կոյսն. զայն խառնումն կոչէք և երկու կիրք, և յայսոսիկ կերպարանեալ զմահն Քրիստոսի ուրանայք, ծածկելով Երրորդութեանն անուամբ զհերեսիոտութիւնդ ձեր, որպէս զխաչեցարն բարձեալ էք ուրանալով և զմահն, Երրորդութեանն տայք զսրբասացութիւնն։

Պատր։ Ապա զմիւռոնն և զԵրրորդութեանն խոստովանութիւն զի՞նչ առնէք։

Հայր։ Մինչ զեկեղեցին պղծէք խմորուն հացովն, և ջրաւ խառնութեամբ զՔրիստոս թշնամանեալ ժողովիք, և ընդ նոյն հերձուածող բերանովք, և զպեղծ աջն ի վերայ եդեալ եպիսկոպոս ձեռնադրէք, և ի նմանէ քահանայք լեալ, և զնորին իւղն ի նորին աւազանն արկեալ մկրտի մանուկ, և ոչ ի մահն Քրիստոսի, և ապա հաղորդի ի նոյն մահուրաց սեղանոյն, ըզհերեսիոտական բաժակն և զհացն ընկալեալ, ապա ամենայն խոտելի գտանի իրք։

Պատ։ Ապա զխաչեցարն վասն թշնամանեաց ասէք դուք, թէ վասն պատւոյ տայք, թէ զուզապատուաբար։

Հայրա։ Քեզ ո՞րպէս թուի։

Պատ։ Մի կարծեր, թէ որպէ՞ս ընդ փորձ ինչ խաւսել ընդ քեզ, այլ վասն գիտելոյ, թէ ո՞ր ստոյգ է, կամ յումմէ՞ ուսայք դուք։

Հայր։ Որդւոյ ասեմք վասն պատուելոյ պատմութեամբք զՔրիստոսի տնաւրէնութիւնն։

Պատր։ ՅԵրրորդութիւն անդ ոչ։

Հայր։ Զի նորա արեամբն փրկեցաք։

Պատ։ Սուրբ Աստուած ո՞վ է։

Հայր։ Որդի։

Պատ։ Սուրբ և հզաւր ո՞վ է։

Հայրա։ Որդի։

---

*) Ա. յսպէս յոր.

Պատր։ Սուրբ և անմահ ո՞վ է։

Հայրա։ Որդի, որ խաչեցաւ վասն մեր։

Պատ։ ԶՀայր և զՀոգի, վասն է՞ր նուաստացուցանէք։

Հայր։ Որպէս դու ասես նուաստացուցանել, նոյնպէս և դու նուաստացուցանես ակամայ, զի ես երկրպագելովն միացուցանեմ, և ոչ բաժանեմ, թէպէտ և զսրբասացութիւնն Որդւոյ ասեմ։

Պատր։ Ես յո՞ր վայր բաժանեմ զԵրրորդութիւնն։

Հայրա։ Զի Հայր ի կուսէ ոչ ծնաւ, և ոչ թլփատեցաւ, և ոչ մկրտեցաւ կամ խաչեցաւ, ոչ Հոգին ապտակեցաւ կամ թաղեցաւ և յարեաւ. բայց այն Որդին միածին՝ որում յարութեան է պատիւ, և ասեմք այսպէս. Սուրբ Աստուած, որ յառաջ քան զյաւիտեանս ի Հաւրէ, և ի կուսէ ծնեալ, և խաչեալ և թաղեալ ի գերեզմանի անքակ յԱստուածութենէն, անբաժանելին ի միութենէ։ Իսկ թէ խաչեցարն դժուարին թուի քեզ և խոչ ընդդէմ քո, ոչ ասեմ այսպէս. այլ թէ որ պատարագեցար, կամ ձաղեցար, կամ թշնամանեցար, կամ բևեռեցար վասն մեր, ողորմեա՛ մեզ. կամ որ զքացախ և զլեղի արբեր, կամ որ կռփահարեցար, կամ դու որ գողանաս զքեզ որպէս զԱստուած, որոյ գաղտաբար ասես շրշնջելով թէ, որ ի փայտին բարերարեցար՝ ողորմեա՛ մեզ, զի նա վասն մեր զանեցաւ, և նորա վիրաւքն բժշկեցաք, և եթէ խաչն քեզ խոչ է, մահ նորա՝ քեզ կորուստ է, և եթէ ո՛չ, ասա՝ զի՞նչ հարցանեմս, զի ոչ այլ իւիք փրկեցաք, թէ ոչ թքովն և խաչիւն և մահուն Քրիստոսի։

Պատր։ Սերովբէքն Երրորդութեանն ասացին զսրբասացութիւնն և դու Որդւոյ, սո՛ւրբ, սո՛ւրբ, սո՛ւրբ։

Հայր։ Ասա՝ և դու նոյնպէս սուրբ, և լռեալ, և եթէ ո՛չ, ասա՝, զիա՞րդ ուսար. ուսար զի յաւելին ի նա Աստուած հզաւր և անմահ և զողորմեացն։ Աղէ՜ ասա, ո՞ ուսոյց քեզ յետս ընդդէմ խոստովանել և թիւրել զսերովբէիցն նուագն։ Սուրբն ի նոցանէ, և այլն պատուով բան ի մէնջ. իսկ այլն ինոցանէ, այն ծառայիցն, մեզ ոչ է պարտ ի թագաւորական գովեստն զնուաստն դնել։ Եթէ ծառայք են, չէ արժան անգամ յիշել զնոսա, այլ նոր ինչ ասել, Աւրհնեալ Հայր, Աւրհնեալ Որդի, Աւրհնեալ Հոգի սուրբ. ապա եթէ տեարք են սերովբէքն, պարտ է զնոցայն ընդունել զսրբասացութիւնսն, զասելն Տէր զաւրութեանց, լի՛ են երկինք և երկիր փառաւք նորա, այլ ասելն Եսայեայ, եթէ՝ Տեսի զՏէրն նստել յաթոռ բարձրութեան, և ձայն մի տէր և ոչ տեարք, և փառք նորա և ոչ ձև, զի զՈրդի տեսին զուշակմամբ, և ասէ. Զո՛ առաքեցից առ այն ժողովուրդ՝ և ասեմ, զիս առաքեա տէր, զի զոր մի դիմաց ասացին զոլ, թէ և զսուրբ Երրորդութիւնն ասացին սերովբէքն։ Բայց զայս ի հարկէ պարտիք ասել, զի առաջինքն զՀաւատամքն ի յերիս բաժին են եղեալ, զի ի սակս Որդւոյ յաւրինին բանքն, և Հաւր և Հոգւոյ, որպէս և ի Փառք ի բարձունսն՝ որ երրորդութեանն թիւ, և ոչ Որդւոյ միայն, թէպէտ զՔաղկեդոնի զերեսս ունիք, և զխաչեցարն բարձէք, զԱստուածամաւրն բարեխաւսութիւնն ուրանայք, զի հակառակս ժողովեցայք ընդ երից սուրբ ժողովոցն դնել զքացախախառն խմորն, վկայ ապականացու բնութեան՝ զոր ունիք, զոր ձեռնարկեալ սպանիք զմեծն Դէոսկորոս, հալածելով զՊետրոս Անտիոքացին՝ գայլ կոչելով, և զՅուլիոս Աղիկառնացի, և զՍտեփանոս եպիսկոպոս Եփեսոսի, և զԱնատաւլիս, և զՏիմոթէոս. զայս Զ. եպիսկոպոսքս փախուցիք և սպանիք, ճռադաւանք, մոլար և խոտոր, ստափառ, գայլախո՛ւմբ, գառնակոտոր, դիածամք, արիւնաթաթախք, պրոծաժողո՛վք, կարծես բերելով որպէս աստուածամարտք, քրիստոսապատառք՝ հերետիկոսք զոլով, զոր յերիսն այսպէս ոչ են արարեալ։

Պատ։ Արդ նոքա հերձուածողք զոլով, անիծից գործ գործեցին։

Հայրա։ Բայց ասա դու, զո՞ր հերձուած հաստատեցին Զ. հայրապետքն։

Պատր։ Զխաչեցարն։

Հայրա։ Եւ նոքա նախակարգեցին։

Պատր։ Թէպէտ և առաքեալքն ասացին ուրեք ուրեք, կամ որպէս մեծն Յովհան Ոսկեբերան և Անթիպատրու հայրապետն, այլ սակայն չէր աւրինադրած ամենայն աւուր ասել, և պատառեցին զուղիղ ցանկ հաւատոյ, ամենայն աւուր եղին զասելն անամաչ։

Հայր։ Եթէ հերձուածողք էին, ընդէ՞ր ոչ հերձան յանիծիցն որպէս զԱրիոս կամ Նեստոր, միայն զի Մարկիանոսի սուրն եղև վրէժխնդիր փոխանակ Աստուծոյ, կամ թէ սուրբ էր ժողովն Քաղկեդոնի, ընդէ՞ր Յուդայի նման սատակեցան, բայց յո-

յով ազգ Կոստանդիանոսի, և Բ, Թէոդոսի Թագաւորացն տան առնեն, որպէս առաքելոյ, բայց որ ասացին Բ, բնումիւնս, և Բ, որդիս, որպէս Նեստոր զատեալ որոշեցին։ Իսկ դուք երկուս բնումիւնս ասէք ըստ Եւտիքէի և Լևոնի, զոր և գրեալ է ի յիշատակարանս. Թէ Աղաղակեցին յոլովք ի Քաղկեդոնի ժողովոյն, եթէ այս Նեստորի աղանդն է, չհաւանիմք։ Եւ ապա առնիծեան Ցորնադ ի մէջ անցեալ գերկու որդիան Նեստորի ծածկեալ Բ. բնումեամբըն. և վկայէ նախարարեացն ասելն, եթէ Նեստոր ընդէ՞ր նզովեցաւ, մինչ դուք զնորայն ընկալայք։ Բայց ասա՛ ինձ, զԴիոսկորոս ընդէ՞ր հալածեցին ի ժողովոյն, զի յեփեսոսի յերկրորդ ժողովին նա էր գլխաւոր, զՓղաբիանոս և զեւտիքէս պապանձեալ բասկնեցոյց, և զառաքելական հաւատս հաստատուն պահեալ մինչև ի մահ և, եպիսկոպոսաբն, դուք զայն ծողեալ, այլ ինչ եդիք նորաւանդ, բայսխաւանդք, խոտրակնբր, ջրպղտ՚բր, ապախ՚բշբ, աստուածատեաց, ապստամբ, մարդապաշտ, երեսամէջ, Քրիստոսատեաց, ամենապատառ, ընձախ՚յտր, փարախավ՚պբ, խրամատող, հովուատեաց, ընդդէմ Տեառն զատանդ՚ղբ, մարկիոնապաշտ, նորափ՚ռբ, որք Ո. և Լ.Ձ. Համաշունչ Նեստորի, որք այլ ազարտումն արկիր յեկեղեցի Աստուծոյ, զոր ոչ այլ որ ընդունի յուղղափառաց սրբոց։

Պատ. Դուք բնաւ չընդունիք զժողովն Քաղկեդոնի։

Հայրն. Վասն այնր չընդունիմք, զի ոչ եթէ ժողովեցան. և զհատոս հաստատեցին, այլ զի զառաչին սուրբ հարրն արհամարհեցին, որպէս և արաբին իսկ, զի զբուն սուրբ հարրն հալածեցին։

Պատ. Վասն զի զնորս աւանդեցին, վասն այնր նզովեցին զնոսա, և զբե՞զ խառն։

Հայր. Մի՛ յարձակի՛ր ի նզովս, զի մի առամնաթափ լինիցիս. մինչ ժողով արարիք, ի հայք ընդէ՞ր ոչ արձակեցիք և կոչեցիք, որպէս և Կոստանդիանոս առ սուրբն Գրիգոր, և մեծն Թէոդոս՝ առ սուրբն Նեղսէս, կամ գալ ի ժողովն, կամ տալ գիր հաւանութեան։ Իսկ փորր Թէոդոս առ սուրբն Սահակ գրէ գալ ի ժողովն Եփեսոսի, և զզուշանալ Բ, իբս ի Նեստորէ և ի Լեւոնի առմարէն։ Արդ դուք զո՞ր հերձուած խլեցէք ի ժողովն, և զո՞ր ուղղափառութիւն անկեցէք։ Կամ եթէ հերձուած կայր ի հայս, ընդէ՞ր չարարիք ազգ, կամ յառաջ, կամ զկնի, այլ

դուք լուծընկեցք լեալ, զերդմամբ Հայոց Թագաւորացն անցէք, զՏրդատայն և զԿոստանդիանոսի, նաև զձեր Հայրապետն սպանէք։ Իսկ մեք որ զբաչեցարն ասեմք, ոչ ի յանձնէ այլ ի ձերոց գրոց եմք ուսեալ, որպէս և գրէր Նեբատառիոս Հռոմայեցի, եթէ չեղև Հնար Յովսեփայ զմարմինն իջուցանել ի փայտէն՝ յորժամ զբևեռսն Հանէր, զի փայլատակունբ ի փորուածջ բևեռացն հատանէին, ապա գձեռն ի վեր ամբարձեալ տարածանելով աղաղակաց այսպէս. Սուրբ Աստուած սուրբ և հզաւր, սուրբ և անմահ, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա մեզ։ Երբոյս անգամ պայս ասելով ըմբռնեալ իջոյց զմարմինն ի խաչէն, և պատեալ եդ ՚ի գերեզմանի։ Իսկ յառաքելոցն ի ժամանակս յաւուր չորեքշաբաթու և ուրբաթու ի ժամ պատարագին սկսեալ նախ պայս ասէին կցորդիս, և ապա զգիրսն ընթեռնուին, և պատարագ մատչէր։ Բայց որպէս ասացին, ոչ եթէ աւրէնս եդին, այլ ըստ աւուրց և ժամուց հանդիպման, որպէս մարգարէի և սպասաւորի Քրիստոսի պատիւ արարեալ կարգեցին յեկեղեցւոջն։ Իսկ ի փոխումն Աստուածածնին եգեալ ի գերեզմանին, և յետ երից ՚աւուրց խնդրեալ ի գերեզմանն և ոչ գտեալ, ապա ազգ լեալ ի Հոգւոյն սրբոյ ի նոյն աւուր առաքելոյն և Թումայի ասացեալ ազաւթս, զոր այլ առաքեալքն ուսեալ եդին կՀետ աղաւթից Յովսեփու, որ է Սուրբ Աստուածն, պայսպէս. Փառաւորեալ միշտ Պայս Աստուածածին Մայր Քրիստոսի, մատո՛զգաստանս մեր Արգւոյ քո և Աստուծոյ մերոյ։ Եւ այսորիկ կայ ի գիրս Աբեղիանոսի Հռոմայեցւոյ, որ Կանոնացն լրմունք կոչին, վասն յիշատակի եկեղեցւոյ Աստուծոյ։ Զնոյն բան գրէ Արզիննէս ի Գիրս զատկաց, զոր ընթերցեալ Յովհան Ոսկեբերան, և կարգեաց յիւրաքանչիւր Ժամագրութեանն զոր արդելուին Թէոփիլեանքն և ասէին, Թէ ԶԱրզիննին խորհի, և առ ժամանակս ինչ զգազարէին բանքն։ Եւ ապա Պիւրեղ կարգեաց ընդդէմ Նեստորի ի ժողովն Եփեսոսի, Միածին Արգի և Բանդ Աստուած, և անմահ էութիւն, որ յանձն առեր մարմնանալ ի սուրբ Աստուածածնէն և ի միշտ Կուսէն, անփոփոխելի մարդ եղեալ, և խաչեցար Քրիստոր Աստուած, մահուամբ զմահ կոխեցեր, մեզ ի սրբոյ Երրորդութենէդ՝ փառաւորակից ընդ Հաւր և ընդ սրբոյ Հոգւոյն, կեցո՛ զմեզ։ Եւ միահամբեալ Մ. սուրբ հարրն ի Հոգւոյն սրբոյ յազդմանէ ձայնիւ կատարեցին, զոր և Աստրիք սաղմոսունն պայս, և յայնմ աւրէ և աստ Զայս Պիտակորոս տասց

յԵփեսոսի ժողովն, և ոչ յայլ տեղի ուրեք, և ի լինել ժողովոյն Քաղկեդոնի հալածական արարին զ Զ, եքին սուրբ հարքն, զոր աճապարեալ Պետրոս Անտիոքացին գրէ զեղեալ իրսն զամենայն ի Հայք, զպատառումն Յունաց ի մահուանէն Քրիստոսի, զգուշացուցանէ պինդ կալ ի խոստովանութիւն առաջին սուրբ հարցըն, զի նոքա ասեն զԱթանասի ումեմն ապականագործի խմոր և ջուր ընկալեալ՝ ի վերայ տնաւրէնութեանն Քրիստոսի յաւդեցին, և զխաչեցարն չընկալեալ ի բաց բարձին, և զՄարիամու գովեստն արհամարհեցին յայնմ տեղւոջ որոշեցին բարձրվզութեամբ։ Զայսոսիկ յուեալ մեր եպիսկոպոսացն ժողով արարեալ ի Դուին և ի Մանազկերտ և եդին սահման, եթէ՝ Որ ոք՝ ոչ ասէ զխաչեցարն երգով Որդւոյ յամենայն ժամ, նզովեալ եղիցի ի սուրբ ժողովոյս։ Մեր պատճառք խաչեցարին՝ այդչափ երևի։

Պատր։ Եւ չէ՞ ինչ պարսաւանք, ամենայն աւուր ասել։

Հայրա։ Զոր աւրինակ. Թագաւոր երթեալ որդւովն ի վերայ ապստամբ ծառայի իւրոյ, այն որ ըմբռնեալ ունէր ի կապանս զնախարարս իւր, զերկիրն բովանդակ, և որդի թագաւորին յաղթեալ նմա ի պատերազմին հանէ զաւրսն որ ընդ ձեռամբ նորա, և զընդդիմամարտսն սպանանէ, իբրև դառնայ ի մարտէն որդի թագաւորին արեամբ թաթաւեալ, և գերիքն առաջի կացեալ աղաչեն ամենայն աւուր և ասեն, եթէ որ վասն մեր հեղեր զարիւն քո, և հաներ ի կապանաց ողորմեա՛ մեզ։ Արդ ասա՛ ինձ նախատինս համարի թագաւորն և որդի նորա զայսպիսի բարբառ և պատիւ։

Պատր։ Թէ որդին միով զանիւ փրկէր զոք, պատիւ էր զանն, թո՛ղ եթէ զբազում ոգիս, մանաւանդ եթէ ստոյգ էին արեամբն փրկեալք։

Հայր։ Զնոյն և մեք ասեմք, զի ծնա՛ւ, թլփատեցա՛ւ, և մկրտեցաւ, և մահ ոչ խափանեցաւ, և արգելեալքն ոչ ելին։ Իսկ ի խաչին իբրև եհեղ զարիւնն ի վերայ կենդանեաց և մեռելոց, և ի նոյն աւրն և ի ժամն զվճիռն պարտուցն պատառեաց, և ազատեալք գտաք յաւիտեանս. զի՞արդ համարիմք ամաւթ և կամ նախատինս յիշել զչարչարանսն Քրիստոսի, և զսպիսն՝ որ վասն մեր դեռ ընդ իւր ունի առ Հաւր, զի չէ հնար զոք ումեք արեամբ փրկել, բայց նա՛ որ ի խաչ ելեալ էր վասն մեր։

Պատր։ Բազումք ի Յունաց՝ զայդ ևս գիտեն, և տեղի պատասխանւոյ ոչ ունին տալ, որպէս ես որ գիտեմ, եթէ զամենայն ինչ գիտես։ Արդ ասա՛, և զայս ինչ, ջուր գիտեմ զի չէ՞ աւրէն, բայց խմոր և աղ ընդէ՞ր ոչ արկանէք, զի աւետարանիչն ասէ, եթէ՝ Մանուկն Յիսուս աճէր և զաւրանայր։

Հայրա։ Ուրեմն այն՝ որ ասէր եթէ՝ Ընդ բանսն խռովեցաւ Մարիամ, կարծեմ եթէ խմոր եբեր ի կոյսն. կամ որ ասէ՝ Ես եմ հացն իջեալ յերկնից, մի՞թէ խմոր էր. ապա ի վեր խմորահարք կան և քացախախոցք, այլ զոր աւրինակ վարդ և մանիշակն անապական են, և այլ ծաղիկ խառնեալ ի նա անապական ասին, ո՛չ տան զիւրաքանչիւր հոտն, զի վարդին արժատն անզոյ է, և բուրէ առաւելապէս քան զայլոցն, նոյնպէս և ցորեանն ի ձեռն մշակի սպասաւորի. Իսկ եթէ ես և դու մեծ քննութեամբ անապական հող առեալ անխառն ի խոտոյ, և յայլ սերմանեաց, և արկանեմք ի բարձր ապառաժ վիմի, և անդ բուսանի հատ ցորենոյ ատոր ի հասկէն եղեալ, զոր ոչ ի յերկնից ոք եդեալ ի նմա սերմանիս, և ոչ ի յերկրէ, և բուսանի որդն անսերմն ի փայտի, նոյնպէս և ցորենահատն լեալ։ Արդ զո՞վ ասես ի նմա խմոր, զի չէր մարդ ի հողոյ Յիսուս։

Պատր։ Ի հարկէ անապական պարտիմք ասել, և որ այսպէս ոչ, անմտանայ։

Հայր։ Այսպէս համարեա զԿոյսն հող յերկրէ, և անապական ցորեան ի նմանէ բուսեալ. բայց դաւանողք Բ. բնութեան, մեծն ի հերձուածողս անիծեալն Յոբնաղ, զրէր յիւր Պարապմունս յութերորդ ճառին, եթէ՝ Ոչ է պարտ դնել խմոր ամենայն աւուր, զի ցորեանն ինքն խմոր ունի յինքեան, զծնանելն՝ այլ և զցորենացաւղն, և Բ, խմորն չէ զովելի։ Այլ ասէր, աղ պարտ ոչ է, զի ցորենահատն ի միմեանս եկեալ համեղութեամբ պարկեշտիցն զտեղի աղին լնուն, բայց սուտ է. ի ժողովն Քաղկեդոնի, այսպէս եդին սահման, եթէ չիշխեմք խոտել զսահման խմորոյ, զայսոսիկ նա՛ ասաց։ Իսկ մեք հարցանեմք զձեզ, մինչ յախտից աճմանէ էր մարմինն Յիսուսի, յեկամուտ յառնէ բնութենէ, դուք զի՞արդ իշխէք եկամուտ համեղութեամբն անապական աճումն կոչել մարմնոյն Քրիստոսի։

Պատր։ Քրիստոս ի վերնատունն ի՞նչ հաց եկեր։

Հայրա։ Յառաջին աւուրն բաղարջակերացն, ասէ աւետա-

բանիչն, և Յիսուս ի տան Յովսեփու Հրէի և աւրինապահի էր, և էր ի պասեքի գատկին, և Հրէայքն ի ծակ մկանց անգամ յուզէին գիմորեան, և ի տունն չմարթի ասել թէ կայր, գի չէր հնար, և Յիսուս դեռ չէր աւարտեալ գաւրէնսն, և Յուդաս տարեալ զպատառն ասէր, ո՛վ հրէայք աւրինապահը բազարչ ի գինի թացեալ ետ մեզ և ասէ, թէ՝ Այս՝ է մարմին իմ, եթէ իւր կեանս կարէ տալ ապա և ձեզ տայ։ Այլս գրէ Լևոն յիւր երկրորդ գիրն, եթէ Քրիստոս աւանդեաց զբազարչն ի պասեքին, բայց պարտ է ձեզ խմոր դնել, գի լիցի ախտակիր մարմինն Յիսուսի կատարեալ մարգուխթեամբն։

Պատ։ Պարտ է գԱրբասացուխթիւնն Որդւոյ ասել խաչեցարիւն, և առանց խմորոյ բազարչ կազմել։

Հայրա։ Մեք ասեմք, Սուրբ Աստուած՝ որ ծնար ի կուսէն որպէս գԱստուած, սուրբ և հզաւրեղապէս գժոխս գերեցեր. սո՛ւրբ և անմահ մարմին և ոգին ի գժոխս, ղորմեա։ Ոչ որ ապտակեցաւն կամ թագեցաւն միայն, գի մի աւազակք աւձաղղ երևեսցին, այլ որ պարկեցար ի խաչին իշխանաբար, ողորմեա մեզ։ Սո՛ւրբ Աստուած առանց մեղայ մարմինդ, գի Աստուած ես ճշմարիտ։ Սո՛ւրբ և հզաւր ի կիրս երկիւղի և անբաւ, Սո՛ւրբ և անմահ միացեալ Բանդ, որի խաչին խոստացար փրկել զբո հաւատացեալս, ողորմեա մեզ։

Պատր։ Գ, տիւք և Գ, գիշերք յո՛ր վայր կատարեցան։

Հայր։ Ի վերնատանն բաշխմանէն մինչև ի յարութիւնն։

Պատր։ Զառաչաւորայ պահն ո՞ստի ուսայք պահել։

Հայր։ Ի զրոյ սրբոյն Գրիգորի, գի Ե, աւր անսուտութեամբ հրամայեաց ամենայն դիւազնեալ մարգկանն, յորժամ ել ի վիրապէն, ապա յիմատի լեալ զաւուրս Կ, միա եղեալ վարդապետութեանն բժշկեցան։ Իսկ յետոյ գրահանդապետութիւնն առեալ, գ Կ, աւրն ոչ եղ պահս վասն յողդողդայն, գ Ե, աւրն կարգեաց մեզ յիշատակ ունել ի մտի, որպէս Իսրայելի գտաւարահարն, և գբազարչակերան։ Եւ Կոստանդիանոս գնաւ աւուրս մկրտութեանն, որ ի Սեղբեստրոսէ եղաւ, գոր վասն մեծարելոյ գնահատուրն պահեցին Եգիպտոս և Հռոմ և Ասորիք։ Իսկ ի գնել գաշինս ընդ իրեարս Տրդատայ և Կոստանդիանոսի, փոխեցին գմեր պահքն, և եղին ի Կոստանդիանոսի տեղին պահոյն յամառնային յաւուրս, գոր մեր առաչին աւր գմեր փրկութեան և բժշկութեան կոչեմք։ Իսկ ձեր ուղղափառքն ասացին

թէ յառաչ քան գ Խ, երորդացն գմուտն գզուշացուցանէ յառաչապահ լինել որպէս կարապետի։ Բայց մինչև ի Մարկիանոս պահեցին գառաչաւորքն Յոյնքն, որպէս և մեք, և շարաձն աւրն հայրապետացն տուն կատարէին։ Նոքա գսուրբն Գրիգոր և գՏրդատ մեծարեցին, և մեք գսուրբն Սեղբեստրոս և գԿոստանդիանոս։ Իսկ Մարկիանոս ի բաց եբարձ գայն, և պանտրուտոյս կարգեաց։ Նոքա գԿոստանդիանոս անարգեցին և գՄարկիանոս մեծարեցին, ապա մեք՝ գմեր հայրապետին որպէս վատանի ունիմք, նոյնպէս և պատուելով պարծիմք ընդդէմ ազգաց ժողովուրդ փրկեալ նորա արեամբն, որպէս առաքեալն Թադէոսիւ և Բարթուղիմէոսիւ և Յուդայիւ, նոյնպէս Հոգ տարեալ վասն մեր և Թովմաս, և ի բուն սուրբն Գրիգոր, որով մեք այժմ պարծիմք, այս է մեր հաւատ և խոստովանութի՛ւն գոր ունիմք։

Պատրիարգն ասէ. Աւրհնեսցէ գրեալ Տէր ի Սիովնէ, գի գամենայնն ուղղապէս խոստովանեցար, բայց մեզ չէ աւրէն առանց մեծի ժողովոյ և հաւանութեամբ թողուլ գմեր բուն պօղոսային, թէ ոչ նեղեսցին յայտնի և գաղտնի պատերազմաւք ի հակառակս եկեալ։ Ապա եթէ ոչ՝ եկեսցէ այն՝ որ բընդոն է գաղտնեաց և յայտնեաց։ Եւ գայս ասացեալ մեծաւ պատուով յուղարկեցին գՀայրապետն Տէր Կաւմիտաս ի Հայք։

Ջնո՛ւսպ գբող սո՛ւբք պսո՛խս գԹո՛ւմաս, և գՔնո՛ւղան իմ յիշխ՛ս ի Քրիստոս Աստո՛ւած մեր։

ԹՈՒՂԹ ԱՄԵՆԱՉՆՈՐՀ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ՆԱՐԵԿԱՑԻՈՅ, ԶՈՐ ԳՐԵԱՑ Ի ՀՈՅԱԿԱՊ ԵՒ ՅԱԿԱՆԱՒՈՐ ՈՒԽՏՆ ԿԾԱՒԱՅ, ՎԱՍՆ ԿԱՐԹԵԱՑՆ ԱՆԻԹԵԼՈՅ ԹՈՆՐԱԿԵԱՆՑ ՅԱՆԵՍԻ ԵՒ ՅԱՄՐԵՍԻ, ՈՐ ԵԿՆ ԶԳԵՍՏԻՒ ՈՉԽԱՐԱՑ, ԵՒ Ի ՆԵՐՔՈՅ ԳԱՅԼ ՅԱՓԶՏԱԿՈՂ, ՈՐ ԵՒ Ի ՊՏՂՈՅ ԹԱՆՈՒՑԱՒ ԱՄԵՆԻՑ, ԶՈՐ ԼՈՒԵԱԼ ՍՈՒՐԲ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ԳՐԵԱՑ ՍԱԿՍ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ Ի ՉԱՐ ԿԱՐԹԵԱՑՆ։

Տէր Հայր, զոր գրեմս, իբր չհաւատալի համբաւ չար տեղեկութեամբ, զի թէպէտ և յորոց լուանն հաւատարիմք կարծէին, և չէր ինչ խէթ չարեաց քինիւ, ոչ այլ իմն ունի կերպարան հակաճառութեան, քանզի լուայ թէ յանյիշելի ամենազագիր մըծղնութիւն աղանդաւորութեան անիծելոց Թոնրակեանցդ ի միջի ձերում բարեխորհիցդ յիշատակի, և հիացայ՝ զարմացայ՝ ընդ այդպիսի անյարմար երեսս բանի, Աստուծոյ ատելեացդ՝ որ ասեն զձէնջ ասել առաւել զայդ գիտնական անուն Մուշեղայդ, թէ տեղեկացեալ եմք ի մերմէ առաքեալ թղթաբերէ, որ չեն նոքա աւտար յառաքելաւանդ դաւանութենէ, և ըղձալ բաղձալ մեծաւ փափագանաւք հաւասարիլ մասին նոցա, և խառնիլ արեան ընդ կոտորեալսն ի սրոյ՝ վրիժախնդիր հեթանոս ամիրային Ապլվարդայ, որ արդարև՝ զաւազան սրտմութեան ի ձեռին Տեառն Յիսուսի։ Եւ թէ յո՞ր զիրս հրամայէ նզովել զոք, և զերջանիկ Տեառն մերոյ զԱնանիայի զզարմանագիծ հակաճառութիւն նամակին, զրաբանականս ասել կամ անպատեհս, կամ ոչ Աստուծով խաւսեցեալ։ Արդ եթէ այդոքիկ ազդեցան ի ձէնջ, թողում ասել թէ հաւանեցան, և անխայեմ գրել թէ ճաշակեցան, ապա զլխաւորեցաւ առ ձեզ նախագրեալն, թէ Կերակուրժ

նոցա ընդիրք զազրացան։ Բազում ինչ աստուածային և առաքելական ամենայն ինչ ուրացեալ է ի նոցանէ, և խափանեալ յաստուածային կարգաց։

Ա. Ձեռնադրութիւնն՝ զոր առաքեալքն ի Քրիստոսէ ընկալան։

Բ. Եւ հաղորդութիւն մարմնոյն նորա՝ զոր ասաց առաքեալ. եթէ զհացն հաղորդութեան ճաշակելով, զնոյն ինքն զԱստուած միացեալ ի մարմնի ընդունիմք և ճաշակեմք, զոր Սըմբատ հասարակաց կերակուր զսարսափելին վարդապետեաց։

Գ. Եւ զծնունդն հոգևոր երկանցն, որ ի ջրոյ և ի հոգւոյ, ծանուցեալ թէ որդիս Աստուծոյ գործէ, ջուր ինչ լուալեաց զնոյն նոցին ուսոյց։

Դ. Եւ զաւրհնաբանեալ զաւր կիւրակէին՝ յորում արար զլոյսն առաջին և կատարեաց զլոյսն յարութեան իւրոյ ի նմին, և զլոյսն կենարար զալստեանն նովաւ տնաւրինեաց, զայն պատկեր պաշտելի աւուր ընդ այլոցն զուգաթուեալ նոցին թարգմանեաց։ Արդ զո՞րս յայսցանէ զնոցա գիտեմք խափանեալս, ոչ առաքելական կամ աստուածականս։

Ե. Զծնրադրութեանն խորհրդական պաղատանս՝ զոր ինքն արարիչն ամենայնի խոնարհեալ կրկնեաց։

Զ. Թէ զաւազանն ուրացեալ ի նոցանէ, յորում ինքն Քրիստոս մկրտեցաւ։

Է. Թէ զհաղորդութիւն անմահութեանն զոր ինքն բոլորից Տէրն ճաշակեաց։

Ը. Թէ զմծղնէական անխտիր պղծութիւնն, զոր Տէրն ըզհայեցուածն արգելեալ խտրեաց։

Թ. Թէ զնշանն երկրպագեալ զոր Աստուածն մարդացեալ յուսն իւր բարձեալ կրեաց իբր զփառս ինքեան և զիշխանութիւն։

Ժ. Թէ զմարդապաշտ ուրացութիւնն, որ գարշելի է և անիծեալ քան զկռապաշտութիւն։

ԺԱ. Թէ զինքնաձեռն քամահանաց քահանայութիւնն՝ որ սատանայի է նվանութիւն։

ԺԲ. Թէ զպսակին ամուսնութեան անգոսնութիւն, զոր Տէրն ինքեան սքանչելեաւք և մարբն իւրով Աստուածածնաւ յարգեաց և պատուեաց, զպսակն անգոսնեն, և զոր սիրով մերձենան յիրեարս՝ կատարեալ սէր համարին և յԱստուծոյ, և հա-

ճոյ Քրիստոսի. Թէ՝ Աստուած սէր է և զսիրով միաւորիլն կամի և ոչ զպսակ։

ԺԳ. Թէ զերախայրեացն կատակերգական երգիծանութիւնն, զոր Աբէլ և Նոյ, և Աբրահամ, և Դաւիթ, և Սողոմոն, և Եղիայ՝ աստուածային բարկութեանն ցուցին հաշտարարութիւն։

ԺԴ. Թէ որ զգլխաւոր աղանդին իւրեանց գարշութեանն յանդգնեալ Քրիստոս անուանեն, զոր Քրիստոս կանխաւ վկայեաց Թէ յարիցեն սուտ Քրիստոսք և սուտ մարգարէք, և այս է ասելն մարգարէին, Թէ՝ Խորհեցաւ անզգամն ի սրտի իւրում Թէ ոչ իցէ Աստուած։ Արդ այդոքիկ են քննաւզիդ Մուշեղայ անխոտոր հաւատոյ առաքելականքն։

Արդ՝ զայսոսիկ հաւրեղբայրն մեր և վարդապետ, մեծաւ քննութեամբ խնդիրս արարեալ իբրեւ զԱստուծոյ ջատագով, և անդստին իբր զիմաստուն նախամարտիկ տապալեաց զառասպելաբան հայհոյութիւն անաւրինելոցն Թոնրակեանցն, Թէ ոչ մեք զանուն պղծոցն ի համբաւուց ի սակաւ ինչ լրոյ գիտէաք։ Արդ զի՞նչ պարգևս ընդրութեան տեսեալ ի գարշելին Կումբրիկոս, և կամ յիշատակ բարւոյ ի Սիմոն, և կամ յոյս ակնկալութեան ի Նեռն՝ որոց նոցա են աշակերտեալք, որ զերախտիսն անպատում բարեգործին, չարչարանացն մոռացեալ, զնոսա կարդան ապաւէն՝ որ զնոցանէն ստացեալ։ Որք են շարք շանց, և գումարք գողոց, և գունդք գայլոց, և դասք դիւաց, և ազինք աւազակաց, և կոյտք կերչաց, և բոյլք բարբարոսաց, և խումբք խաչահանուաց, և ժողովք չարեաց, և արք արեանց, և երամք թունաւոր աւձից, և վտառք մարդադէմ գազանաց, և կաճառք կախարդասարաս ազանդաւորաց, և ոչ միայն եկեղեցականաց, այլ և հեթանոսաց են անգոսնելիք։

Քանզի և այն հզաւր այր՝ խնդրող վրիժուց նախատանացն Քրիստոսի, որ զանիծեալ զնախնիս նոցա խայտառակամահ սատակեաց, զայս ինչ ասէր ցերկրորդն Յամրէսի, Թէ՝ Քրիստոս յերիր աւուր յարեաւ, արդ մինչ դու զքեզ Քրիստոս անուանես, սպանանեմ զքեզ և թաղեմ, և դու զկնի Լ, աւուր կենդանացիր. ես գիտեմ Թէ Քրիստոս իցես, Թէպէտ այնքան աւուրքք բազմաւք յետոյ յարիցես։ Արդ նա մերձ էր և դրացի դառնացողացն մոլեգնութեան, և զայն լուր ի բազմաց ճառողաց կըրթեալ էր, և Քրիստոսի ճշմարիտ յարութեանն ամենևին հա-

ւատայր, և զնոգայն այպն արարեալ իբր զարժանիս հենգնելոյ եթող յիշատակ բանից գովելեաց, քանզի և զայն Աստուած և ոչ երկրային խորհուրդ տնկեաց, հրամայեալ տնտեսեաց, նովաւ, չարաւ զչարիսն խրատեալ և կամ սատակեալ, որպէս զվիշապն ահագին հնդկային ետ կերակուր, և զՀրէայսն Քաղդէացւովքն խրատեաց, և զխաչահանունսն Տիտո՛սիւ և Վեսպիանոսիւ և Ադրիանոսիւ, դատեալ խորտակեաց։ Եւ զԵգիպտականացն ազգ Կիւրոսիւ կործանեալ կրկին կշտամբեաց, և մեծահեծան հարուածոց ասի նոյն ինքն Բելիար կախեալ ի տաճարին հրամանաց ահաւորին։ Արդ դևքն Աստուած գիտացին զՄիածինն և դատաւոր ամենայնի դաւանեցին. և պեղծն Սմբատ կրկին Սիմոն, իւրոցն դառնարմատ և որոմնաբոյս աշակերտացն զինքն ետ երկրպագել, որպէս մոգն այն Սամարացի և Մոնտանոս, և Պիւթագորաս, անգրական և հեթանոսային իմաստասէր։

Արդ ամենևին նուազս ի յոքունց և սակաւս ի բազմաց գծագրեցի, և մնամ լսել ի բանից ձերոց. քանզի առաջի է Տէրունական կանոնի սահման, Եւ ի բանից քոց արդարասցիս, և բանից քոց պարտաւորեսցիս։ Այլ եթէ ընդ գրաբանութիւն նոցին զարմանայք, գիտեմք և զսատանայ սաղմոս ասացեալ յաւր փորձութեան ամենափրկչին։ Եւ արդ՝ եթէ ոչ անէծս կըրկինս և նզովս բազմապատիկս ոչ արձանացուցանէք սկզբնահաւրն նոցա Սմբատայ և մեռելոց նոցա, և կախարդական կրաւնից նոցա և դաւանութեան նոցա, և զոր բարին կերպարանին կրկին կղկղանըս գրէք և առաւել ուրացութիւն վարկանիք, և յիմ նամակիդ ոչ նշանակէք, որով զձեզ անարատ յարմար է առնել, և զգայթակղութեանն խէթ տարագրել, և գիտէք և իմանայք եթէ վասն ձեր բարւոյ և խաղաղութեան և սիրոյ գրեցի և հոգացայ, զի մի՛ ամրոցդ այդ ապաստանի ի պահողաց դորին նենգեսցի։

Ապա դուք ձե՛զէն պատուականութեան ձերում մա՛տն եղէք, զի այդ Մուշեղ՝ վարդապե՛տ զինքն գրէ, պարտ է ախոյեան լինել ընդդէմ հակառակորդին, և զխրամն հատեալ կարկատել, և զթերին պատսպարել, և խաւարելոյն լո՛յս և ազ և խըրատիչ լինել ըստ աստուածային կանոնին։ Ապա Թէ լոյսդ կարծեալ ի դմա խաւար է ստուգապէս, աւձահար Թովիչ է, և անիմաստ դեղատու, զի գիտութիւն ոչ աւժանդակեալ մատամբն

Աստուծոյ, ձա՛յն է անընդրական անյարմարապէս ազդեցեալ և պատգամ է նենգական խափանիչ խաղաղութեան։ Եւ արդ ո՞ւր գիտութիւն դորա ասելդ թէ՝ յո՞ր գրոց ունին նզովել զոք. Պաւղոս և զհրեշտակն աւտարի ոչ խորհող, նզովեալ, և զնոյն կրկնեալ ոչ պատկառեաց, և Դաւիթ զխոտորեալսն ինքն անէծ կշտամբութեամբ ստորագրեաց։ Եւ Տէրն զբնաւ ահեկանացն դասալքութիւնն ասէ, Երթայք յինէն անիծեալք. և զհերձուածողական չարափառութիւնն ի նւազ դաւանութեանն որ զկնի աւետարանին կանոնեալ պաշտի, կրկին նզովեալ ի սուրբ ժողովոյն Նիկիայ՝ ընկալաք և ուսաք, և դարձուած թղթոցն պատասխանեաց Պետրոսի և ի Սահակայ զորոշեալսն ի Քաղկեդոնականացն նզովական բանիցն խրատեաց, և Կիւրղի Աղեքսանդրացւոյ գլուխք նզովականացն հատուածոց ընդդէմ Նեստորի, և հենատիկոն թուղթն Զենոն կայսեր որ նզովէ յանուանէ ըզբնաւ հերձուածողսն։ Զի թէ որ ի մասնէ ունի թերութիւն՝ պատուիրանաւ պարտիմք նզովել, որչափ առաւել զբազմաչերձուած ժողովոյն զդաս, որ կտրեալ են ի Քրիստոսէ, և կապեալ միացեալ ընդ սատանայի։ Եւ արդ, Տէր Հայր, մի՛ դժուարիք ընդ բանս զրոյդ, և զանխարդախ սէրդ ատելութիւն վարկանիք, զի սէրն Քրիստոսի ստիպէ զմեզ յայսոսիկ, և կամիմք զձեզ ամբիծս լինել, և զհաւրն Անանիայի, զլիագիտութեամբ զմատեանսն որ ընդդէմ հերձուածողացն հոգս տարեալ գրեաց, և դուք գրել հրամայեցէք։

ԹՈՒՂԹ ԿՈՍՏԱՆԴԵԱՅ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ՀԱՅՈՑ ԶՈՐ ԳՐԵԱՑ ԱՌ ՀԵԹՈՒՄ ԹԱԳԱՒՈՐՆ Ի ՅԱՍՏՈՒԱԾԱՊԱՀ ԴՂԵԿԷՍ, Ի ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱԹՈՌՈՅՍ ՀՌՈՄԿԼԱԷՍ, Ի ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔՆ ՍԻՍ. ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹԻՆ ՈՐ Ի ՊԱՊԷՆ ՀՌՈՄԱՅ ԲԵՐԱՒ ԱՌ ԹԱԳԱՒՈՐՆ ՀԱՅՈՑ ՀԵԹՈՒՄ, Ի ՉԵՌՆ ԼԻԿԱԹԻՆ ՈՐ ԿՈՉԷՐ ՏԻՄԱՆՉ, Ի ԹՈՒԻՍ ՀԱՅՈՑ Ի ՈՂԵ. Ի ՉԵՌՆ ԱՐԴԻՒՆԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ՎԱՐԴԱՆԱՅ ՅԱՐՄԱՐ ԻՐԻՍ։

Սուրբ Թագաւոր ամենայն Հայոց, յառաքեալ գրոյ քո, ծանեաք զքոյին հրամանսն, զոր հրամայել էիք քաղցր և կակղագոյն առնել զպատասխանիսն Թղթի պապուն և Նրբատես առնդ Տիմանչիդ, որ առաքեցաւ ի Պապէն գտանել զմեզ յետ Ռ, և Մ, և ԽԸ ամի գտանելոյս մերոյ ի Տեառնէ։ Կարծեն զՀայոց եկեղեցին աղքատ ի գիտութենէ. և յայս գիրս գտաք ԺԵ, սխալ և անընդունակ բան, խառնեալ ընդ Ճշմարիտսն. է՞ զոր իմանալով և ի չար կամաց են գրել, և է՛ զի չեն կարացել տեսանել զթիւրն։

Յառաջ որ գրեալ է թէ Հռոմայ աթոռն միայն ունի իշխանութիւն ի վերայ երկրի կապելոյ և արձակելոյ և ծառայութիւն պարտին նմա ամենայն եկեղեցիք։ Զայս ընդէ՞ր ոչ էած զմտաւ, զի յորժամ ախտացան այսպիսի առաքեալքն թէ ո՞ իցէ ի նոցանէ մեծ, սաստեաց Տէրն և ասաց. այդ հեթանոսաց և անհաւատից է բան, այլ ի ձեր միջի այդ ոչ լինի։ Արդ դոքա լրբութեամբ սուտ կամին առնել զՏէրն, և Յովհաննէս աւետարանիչն ասէ թէ, յետ յարութեանն փչեաց յամէն առաքեալսն և ասաց, Առէք Հոգի սուրբ, թէ ուրուք թողուցուք զմեղս թողեալ լիցի, և թէ զուրուք ունիցիք՝ կալեալ լիցի։ Այս այլ ի՞նչ

է, քան իշխանութիւն կապելոյ և արձակելոյ, և յ ԲԺ, աթոռոն զմէկն ետ Պետրոսի։ Գ, առաքեալ յԲԺիցն, և Գ, յեւթանասնիցն ի Հայք կան, պատեհ է, որ դոքա կապեն զՀայք։ Եւ Պետրոս նախ ի Կեսարեայ Փիլիպեան հաստատեաց եկեղեցի, և ապա յԱնտիոք, և յետոյ ի Հռոմ. ընդէ՞ր եղև Հռոմ առաջին։ Թէ ըզ-Պետրոս իւրենք սպանին ի Հռոմ, զՊետրոսի Աստուածն Հրէայքն սպանին յԵրուսաղէմ. Երուսաղէմ ընդէ՞ր չէ հրամանատու ամենայն երկրի։ Եւ այսպիսի բանս դոքա կու տան ասել։ Թէ ոչ. Պետրոս և իր բանքն յետ Քրիստոսի է մեզ, իսկ դոցա վարքն և բանքն չէ Պետրոսին։ Եւ մեք վասն հարցն մերոց երդմանն սիրոյն և ուխտին, նոցա չարին չեմք հաւատացել և զնոցա խալատն ջանացել եմք ողջացնել։

Երկրորդն՝ որպէս զայն՝ որ կու ասեն զՀոգին ի Հաւրէ և յՈրդւոյ, որ պզտորումն և շփոթումն առնէ մտացն լսաւղին։ Բայց մեք լսելով զնոցա բամբասանքն յայլոց ազգաց, ասցել ենք թէ չկայ վնաս և ի գրոց է բանն. և իրաւ եմք ասցել, զի իմաստնոցն միտքն ողջ մնայ ի լսելն։ Բայց ախմարացն ցաւէ՛, լաւ չասելն է, զի մի է պատճառն Հայր, միոյն ծննդեամբ և միոյն ելողութեամբ. և պատեհ է, որ մի լիցի պատճառ յատուկ, յստակ, մեկին, և պարզ։ Եւ Հոգի Որդոյ ասի, զի Որդւով բաշխեցաւ պարզև ի Հոգւոյն, որպէս հայրենի բարիքն։

Երրորդ սղալանքն, որ կայր ի թղթիս Բ. բնութիւն են ասցել զմարդ, որ թէպէտ և է երկու, անմարմին և մարմին, հոգի և մարմին, այլ չեն ասցել ոչ եկեղեցի և ոչ արտաքինքն երկու բնութիւն զմարդն, այլ մէ՛կ, զի թէ առանձնանան՝ պակասեաց բնութիւնն, զի ոչ զհոգին է ասցել մարդ, և ոչ զմարմինն, զի ի մի բնութիւն կապեաց զնա արարողն. և զայլն իմանաս դու։

Չորրորդն որ ասցել են, թէ միշտ, նոր ստեղծանին հոգիք հանապազաւր, և թէ այդպէս է, սուտ է Մովսէս որ ասաց, կատարեաց Աստուած զամենայն և հանգեաւ։ Ասէ զայս Նիւսացին Գրիգոր, թէ հնդիցս բիւր, մինչ զսակաւն ասացից, ամէն աւր մարդ ծնանի, թէ նոյնքան հոգի ստեղծու Աստուած յաւուրն։ Այլ թէ ասեն և մարմինք նոր ստեղծանին, զի զայս այլ են խալտել, սուտ են։ Զի ի ծնաւղացն ծնանին մարմինքն, և ոչ նոր, և հոգիք ոչ յառաջ ասին ստեղծանիլ մարմնոյն, և ոչ զկնի, և ոչ ի հաւրէ և ի մաւրէ կտրեալ. այլ անճառելի է վա-

սըն նմա բանն, զի պատկեր Աստուծոյ է, քանզի որքան զկերպարան սկզբնատպին ունի պատկերն, ա՛պա է պատկեր, զի թէ մեր հոգիս գիտելի էր և Աստուած անգիտելի, սո՛ւտ էր բանն, թէ պատկեր է Աստուծոյ հոգին, այլ դոցա լրբութիւն է զայդ ասելդ։

Հինգերորդ խալատն՝ այն է որ զՄարիամ կին և կոյս է գրել, և ոչ երբէք Աստուածածին է յիշել, որ յայտնապէս Նեստորին է։

Վեցերորդ և մեծ հերձուած որ գրեալ է թէ եղև կատարեալ աստուածութիւն հաւասար Հաւր, զի ի վերայ Աստուծոյ Բանին եղեալ ասելն Արիոսին է, զի աստուածութիւնն որդւոյ, ո՛չ է եղելութեամբ։

Եւթներորդ սղալ գրեալ է թէ՝ Եղև մարդ, որով փոքր է քան զՀայր։ Եղևն պատշաճի մարդկութեանն. բայց ասելն փոքր քան զՀայր մեծ վնաս է, զի պակասն սան զՀայր, չէ Աստուած, եթէ այդպէս է, և ոչ կարաց ի փառս ածել զմարմինն և ոչ միաւորեցաւ ընդ Աստուծոյ, և ոչ աստուածացաւ ըստ նոցա կարծեացն, և թէպէտ ինքն ասաց, Հայր իմ մեծ է քան զիս, չասաց թէ ես փոքր եմ քան զնա, և մեծն պատճառին միայն է, զի նա ի Հաւրէ և ոչ Հայր ի նմանէ, և այն առ անհաւատ Հրէայսն ասացաւ, որ հակառակ կարծէին զնա Հաւր, զփառսն ի Հայր վերաբերէր ամենայն ուրեք, և ասէր թէ՝ Հակառակն փառս անձին իւրոյ խնդրէ. իսկ որ խնդրէ զփառս այնորիկ՝ որ առաքեացն զնա, նա ճշմարիտ է։ Նաև զՀայրն փառաւորելով, զանձն փառաւորէր, զի Որդի էր մեծութեան նորա, այլ որպէս դոքա յանդգնին. պակասեաց Որդի՝ մարդեղութեամբն, և վզէ՞ն եղև նմա, և զզջացեալ լինի ըստ նոցա, որպէս ամենայն զրկեալ, այլ ըստ ճշմարտութեանն և ըստ մեզ հարստութիւն և ճոխութիւն Որդւոյ՝ եղև մարդեղութիւն նորա և յաճախեաց փառաբանութիւն նորա և խոստովանութիւն և Հաւր և Հոգւոյն սրբոյ, զի որքան անմարմին էր, երկնայինքն միայն փառաւորէին զնա, իսկ մարդեղութեամբն ամենայն ազգ և լեզուք ամենայն. թէպէտ նա ոչ վասն իւր փառաց, այլ վասն մեր մարդացաւ, զի և մեր փրկութիւն է փառք նորա։

Ութերորդ վնասն. Բ. բնութիւն. և Բ. կամք Քրիստոսի. զի յառաջ զմարդն Բ. բնութիւն ասացին, և արդ զՔրիստոս Բ. բնութիւն, որ ըստ իւրեանց անմտութեանն. Գ. պարտ էր ա-

սել ըստ կարգի բանիցն իւրեանց, և թէպէտ զայն ընդ խալատ ասեն ասացեալ. սակայն Բ. բնութիւն ասելն, ոչ միայն զԱստուածածինն՝ մարդածին բերէ, և զխորհուրդն մարդոյ միայն արիւն, այլ և ի յԵրրորդութիւնն մուծանեն Բ. բնութիւն և Բ. կամք, որ է մեծ մեղք։

Ինն սղալն, գրել են, թէ Զարդարսն միայն եհան ի դժոխոց և զայլսն եթող անդրէն։ Ապա ընդէ՞ր աղաղակէ եկեղեցի թէ աւերեաց քակեաց քանդեաց զդժոխսն, ազատեաց զհոգիսն ի սատանայէ, զի թագաւորն արարածոց մահուամբն ի բանդն երթեալ կալանաւոր մնայր անդ։ և ո՞ւմ ասէ մարգարէն՝ Դարձցին մեղաւորք ի դժոխս, երբ ի տեղն կան։ Եւ զի՞նչ է դժոխքն, եթէ ոչ իշխանութիւնն սատանայի ի վերայ հոգւոյն յորմէ ընկէց զնա Տէրն, և թէ ի տեղւոջ ասեն. ո՛չ հակառակիմք, սակայն՝ Աւերեաց Տէրն զդժոխսն, գրեալ է՝ և յաւերն ոչ որ բնակէ, և եթէ նոքա թողան ի տեղն, յայտ է թէ և յայնմհետէ և յաւիտեան, անդ տանին զհոգիս մեղուցելոցն դևքն, և Տէրն ինչ ոչ արար. զոր մի՛ լիցի մեզ ասել։

Տասն սղալն, գրեալ են թէ, Յետ յարութեանն և չարչարանացն, առաւել փառաւորեցաւ մարմինն Տեառն։ Յայտնի է ասաւղն բանիդ, որ ասաց թէ՝ վասն վարձու չարչարանացն, փառաւորեցաւ յետ յարութեանն։ Այլ մեք խոստովանիմք ընդ յղանալ բանին յարգանդ Կուսին և ի խառնիլն ընդ մարմնոյն փառաւորեցաւ, և այլ ոչ յաւելաւ նմա փառք, զի փառք մարմնոյն աստուածանալն է, զի թէ աստուածացաւ, և աստուածացեալ ծնաւ, ըստ որում Աստուածածին է ծնաւղն, ապա այլ ի՞նչ մնաց նմա ի փառաց։

Տասնումէկ սղալն, Զմկրտութիւնն յերկուս են հատել. քահանայն մկրտէ, և եպիսկոպոսն մեռոնէ և հոգի տայ։ Թէ այդպէս է որ քահանայն հոգի չկարէ տալ, ապա զի՛արդ զհացն և զգինին մարմին և արիւն Աստուծոյ գործէ, կոչելով զՀոգին սուրբ. ո՛չ ապաքէն մի և նոյն է խորհուրդ զախտի ծնունդն՝ անդամ Քրիստոսի, և զբոյսն հողոյ՝ մարմին և արիւն Աստուծոյ առնելն նոյն հոգւովն՝ որ զԿոյսն մաքրեաց, և զՅորդանան սրբեաց, և զի՛արդ կարէ թողութիւն տալ խոստովանողացն Հոգւովն սրբով՝ քահանայն։

Երկոտասան սղալ, զոր մոռացեալ են յեւթն քահանայագործութենէն, Զմեռոն աւրհնելն, որ է յատուկ գործ եպիսկոպոսի, զի որպէս քահանայն վեհագոյն աստիճան ունի սարկաւագի՝ զքահանայութիւնն, և եպիսկոպոսն երկոքումբ գործովքն զոր գործէ, վերագոյն գտանի քան զքահանայն, քահանայ աւրհնէ և մեռոն կատարէ երկնաւոր խորհրդով, որով աւծանին ամենայն շնորհընդունակ աստիճանք և սպասք եկեղեցւոյ։

Երեքտասան սղալ, որ Զերրորդ և զչորրորդ և զևս աւելին ամուսնաւորքն աւրինաւորք են գրել, որպէս զառաջինն, և անդատապարտք և առանց խղճմտանաց։ Եւ զի՛արդ իցէ անաւրէնութիւնն աւրինաւոր։ Աստուած ասաց եղիցին երկուքն ի մարմին մի, և Տիմանչն կու ասէ թէ Ե և Զ ի մարմին մի։ Յ և ԺԸ հայրապետքն զերկրորդն ընդ խղճմտանաւք դնեն, և ի նոցունցն զԳ և զԳ, և զևս աւելին առանց խղճի մտաց, թող զայլ սուրբ ժողովսն, և զմեծն Աթանաս և զայլսն, որք Հոգւովն սրբով, և սքանչելաւք վարէին, որ և ամենեքեան պնդեցին չլինել քրիստոնէից բոզանոց, և առանց լծոյ թողեալք և դոքա զայդ ասեն, և նոր կտակ մեզ գրեն։ Ամ է՞ր չասեն թէ բովանդակդ առաջնորդացդ չէ մեղք, նա ժողովրդականացն մէկ ունելն, ի՞նչ մեղք է. բանդ ի յայդ է եկեալ, որ ում պիտի զոցա լսէ, և ո՞ւմ պիտի նոցա լսէ, որովք Աստուած խաւսէր։

Չորեքտասան սղալ, որ ասեն, Մինչև յաւրն դատաստանի առնուլ զվարձ արդարոցն որք դասին ընդ հրեշտակս, և անապաշխար մեռելոցն ի ներքոյ տանջանաց մտանել և չարչարիլ, զոր կոչեն Բիրկաթոր. ապա Քրիստոս յի՞նչ է գալոց ի դատաստան. երբ ի գալստեանն նորա վճարեալ է ամենայն ինչ։ Եւ զի՞նչ անիրաւ դատաստան քան զայն մարմնով արդարանալ կամ մեղանչել, և առանց մարմնոյ փառաւորիլ հոգւոցն կամ տանջիլ։ Այլ մեք զնախամաքրումն այսպէս ասեմք և զնախահանգչելին, թէ խոստովանութեամբ կատարեալ հոգիքն թէ արդարք, թէ մեղուցեալք ի միում տեղւոջ կան, մեղուցեալքն տանջին միայն վախելով և տրտմութեամբ, զի գիտեն զինքեանս, և արդարանան խորհրդով եկեղեցւոյ և քաւին և սրբին յիշատակաւքն յետնորդաց և աղաւթիւք և պատարագաւք, և համարեալ է երկիւղն և տրտմութիւնն նոցա տանջանք, և արդարոցն խնդութիւն յուսով առաջիկայ երանութեանցն, և վստահութիւնն՝ զոր ունին առ Աստուած. այն համարեալ է նոցա նախահանգիստ. զի իմացականն հոգւոյն է, ճանաչեն ո-

րոց արժանի են և խնդան, և տրտմին անդ ուր կանն. այլ զկատարեալ փոխարէնն ոչ ունին, երկաքանչիւր կողմանքն։ Բայց այնքան միայն որպէս իցեն ի պէր ի միում տան արգելեալը ի ժամ յերեկոյին, հինգն ի նոցանէ ակն ունին ի վաղիւն պահկի, և հինգն հատման գլխոցն, և ոչ նմանապէս անցուցանեն նոքա զդիշերն, այլ խնդութեամբ և տրտմութեամբ բաժանեալը։ Այս հանգստեան և տանջանաց վախճան է, և զալուստն է երկրորդ, և ապա այն լինի որ ասէ Տէր. Երթիցեն նոքա ի տանջանս յաւիտենականս, և արդարքն ի կեանսն յաւիտենականան։ Ասացած է ապդ մի այլ, որ Ր. ամաւ յառաջ յառնեն բուն արդարոցն բան զանապաշխար մեղուցելոցն, բայց ոչ է ընկալած։

Հնգետասան սղալ, այս է որ գրեալ են, թէ Այնք՝ որք ընդ հրեշտակս գտեալք են, և որք ի Բերկաթորն՝ միապէս փառաւորին, և անհատքն և մահուամբ մեղուցեալքն՝ ի միում տանջանս կայցեն։ Եւ մեք ուսեալք ի գրոց ասեմք, թէ չափ և համար ոչ գոյ զանապանութեան փառացն արդարոց՝ ըստ պէս պէս և բազմատեսակ առաքինութեանն, և ապդի ապդի ճանապարհացն՝ զոր Տէրն հրամայեաց՝ Ի տան Հաւրն բազում աւթեանս լինել. և Պաւղոս ասէ, Այլ փառք արեգական, և այլ փառք լուսնի, և աստղ քան զաստղ առաւել է փառաւք. վասն զանապանեալ հատուցմանն ասելով գայս. զամենաճառագայթի երանութիւնն՝ զոր առնուցուն ըստ գործոց իւրեանց։ Նմանապէս և տանջանացն է որոշումն և զանապանութիւն, ոմանց հուր, ոմանց հուր և խաւար, կիսոց գժոխք, և կիսոց յատակ գժոխոց, ոմանց որդն և հուր, և ոմանց սառամանիք և տարտարոսք. և կիսոց յոյժ սակաւ պատիժք, և այլոց ոչ տանջանք և ոչ հանգիստ, և գոքա երկուք միայն են ստուգել։ Իսկ մահուամբ մեղք, մեք ասեմք թէ այն է, որ թէ ոք արտաքոյ աւրինաց առնէ ոչ ինչ մի, և ասէ թէ այս փոքր է, որ ոչ համարի թէ մեղք է փոքր կարծելով. ոչ խոստովանի և ոչ ապաշխարէ, թուի թէ այդ իւրեանքդ են, որ լոյծ կենաւք կեան, անպահք և խառնակեացք, և ապաշխարութեան փոյթ ոչ առնեն. մո՛ղ երթան սրբեն զիւրենք, և հանեն զգերանս իւրեանց, և ապա հային ի մեզ։

Զայս ամենս կամաք ասել ընդ իւրենք. և ի բո հրամադդ արգելաք, և թէ չանացել էին կարկատել զիւրեանց

րանն և կեցնել, և մեզ չէր պակաս Աստուծոյ ողորմութեամբն ճշմարտութիւնն զոր տուեալ էաք ի դէմ Տուք թէ պատեհ տեսնուք յայտնեցէք իւրենց զոր կամիք, ապա կեցիք մինչ գամէն՝ զոր կամին ասել՝ ասեն, և մեզ իմացնէք որ գայն պէս իմանանք։ Թո՛ղ բերեն առ մեզ գՊետրոսի գաւանութիւնն, և գՆեղբեստրոսին և գՎեղեստիանոսին և գՁուլիոսին, գպդպիսեացդ առաջնորդաց խոստովանութիւնդ թէ չընդունիմք. Աստուծոյ առնութեամբ ըզրանադրութիւնն և ի նոցունց։ Ապա գիւրեանց արուեստակեալ առասպելն իսկի չընդունիմք, այլ և արհամարհեմք, և չիշխեն ի վերայ մեր ամենեին, և ոչ վասն դոցա եղեմք յաշխարհականացն սիրոյ. և յաղաւթելոյ ոչ պակասիմք վասն գաշանցն հարցն մերոց սրբոց. և խաղաղութիւն կալցուք ընդ Աստուծոյ և ընդ սուրբ և ընդ անբիծ հաւատս նորա։ Եւ ի գառնապղեցիկդ գդուշասցուք, որ ընդ Աստուծոյ և ընդ պնպիսի թագաւորին իւրեանց շուրեն, կամին և ընդ մեզ շմորիլ. իւրենք գիտեն թէ ընդ բեզ հաւատ հարցանեն և պահանջեն, գու հրամէ, թէ ես զիմ առաջնորդացն ունիմ հաւատս և գիմ եկեղեցւոյն. և նոցա պարտիմ համարս տալ և ոչ ձեզ. Ո և Ի գաւառ են Հայոց յեղնկայէն ի վեր, և կան որ աւեր են և կան որ ի ծառայութեան. թէ կու յաւին ընդ Հայոց, թող երթան ազատեն, և խաւսին ընդ Հայոց վարդապետարանն և ընդ գպրատունն, որ ոչ բյայթով և խարէութեամբ ուսուցանեն և ուսանին՝ որպէս գորա, այլ ճշմարտութեամբ և հիմամբ առաջնոցն, և ապա գան առ մեզ։ Թէ կարեն զնոսա փոխել, մեք պատրաստ եմք, որ ոչ թողումբ զճշմարտութիւնն յաւժարելով զկնի բազմաց ի կորուստ երթալ. թէ ոչ թող խաւն առնեն և յղարկեն՝ թէ որպէ՞ս խոստովանին Հայք։ Ազգ լեր կրկին թագաւորել, թագաւոր աստուածասէր։

ԲԱՆՔ ԽՐԱՏԱԿԱՆՔ ՎԱՍՆ ՀԱԻԱՏՈՅ, ԶՈՐ ՅԱՅՏՆԵԱԼ Է ՀՈԳԻՆ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱՍԷՐ ԱՐԱՆՑ ԱՒԳՏԱԿԱՐՔ՝ Ի ԺԱՄԱՆԱԿՍ ԺԱՄԱՆԱԿՍ։

Ա. Պատմեաց մեզ հայրն մեր և հայրապետն սուրբն Պետրոս, եթէ սկիզբն աղանդին Քաղկեդոնի՝ Նեստորիոս եղև։ Քանզի էի ես, ասէ, ի Կոստանդնուպաւլիս, ի տաւնի սրբոց քառասնիցն, և էաք յաւագ եկեղեցին. Հայեցաւ Նեստոր ի պատկեր Տիրամաւրն և ասաց. Ո՞վ Մարիամ, մի՛ պարծեր եթէ զԱստուած ծնար, զի դու մարդ ես, և մարդ ծնար, որպէս ասաց քահանայն իմ։ Եւ առ ժամայն հարաւի դիւէն և զարկաւ զգետնի. և բարձեալ զնա սարկաւագացն և տարան յարկս իւր, և այս եղև սկիզբն պղտորման եկեղեցւոյ։ Թէ և սակաւ մի լռեաց Նեստոր յետ պատուհասին, այլ ոչ եթող զանաւրէնութիւնն։

Բ. Պատմեաց ինձ և նոյն սուրբ հայրն իմ վասն Պլակիանոսի Ուռհայեցւոյ, որ էր սուրբ ճգնաւոր և ունէր հոգի մարգարէութեան, եթէ լուաւ նա զհերձուածն Հիբասայ և յանդիմանեաց զնա, և ոչ լուաւ նմա։ Եւ զայրացաւ սուրբն և եկն ի Փղիշտ, և կայր անդ լռութեամբ. և զայր առիս ի Գազա աւր ըստ աւրէ վասն հոգևոր իրաց ինչ։ Եւ յաւուր միում եղև ի զարմացման ժամս ինչ, և իմացաք եթէ երևումն ինչ եղև նմա, և հարցեալ մեր զպատճառն յետ այնորիկ և ասաց. Յառնէ թագաւոր յետ Է, ամի Մարկիանոս անուն, և առնէ ժողով և հաստատէ զՆեստորին, և կրեմք ես և դու վիշտս և ի նոյն կատարիմք։

Գ. Դարձեալ նոյն սուրբն Պլակիանոս յաւուր միում եղև ի տեսլեան և ասաց. Վա՜յ Պողքեր Վա՜յ Պողքեր. և ժողովեցան բազումք հարցանել և ասէ. Պողքեր՝ որ ի կուսանաց վանս կայր

հաւատվոր, և յետոյ կին լեալ Մարկիանոսի թագաւորի, նուիրեաց զանձն Աստուծոյ, պոռնկեալ անկանի յԱստուծոյ, և լինի կործանիչ ուղղափառութեան։

Դ. Պատմեաց նոյն այրն Պլակիոս, եթէ գնայի ես երբեմն յԵրուսաղէմ և գտի անդ զսուրբն Աստուծոյ զԵւելիոս եպիսկոպոս ճգնաւոր և առաքինի. և սուրբն Պանփիւլէ սարկաւագն աղաւթէր ի սուրբ Գողգոթայ, և եղև ի զարմացման, և յետ աղաւթիցն ասաց. Եղբարք, այս Եւելիոս որ պատուեալս է յամենեցունց, լինի ժողով ի Քաղկեդոն, և ընկենուն զսա յաքսորըս վասն ուղղափառ հաւատոյ, և յայսոսիկ մեռանի։

Ե. Դարձեալ նոյն սքանչելին Պլակիոս յաւուր միում ասաց ընդ հայրն մեր Պետրոս և Յուսէփ ներքինի. Այժմ ընթերցարուք զգրեանդ, զգուշացուսջիք զհաւտն Քրիստոսի՝ զոր յանձնեաց ձեզ. զի զան աւուրք յորս ոչ պարապիք ի հալածանացն. և ասէ ցսուրբն Պետրոս. Մեծ տրտմութիւն կրելոց է եկեղեցի սուրբ յետ աւուրց, և յորժամ լինի յիշեցէք ապաքէն։ Եւ ինքն սկսաւ աղաւթել. Տէր իմ Աստուած Յիսուս Քրիստոս, մի՛ տանիր զիս ի ժամանակն յայն, ոչ փախչիմ ի հալածանաց, այլ ոչ կամիմ տեսանել զանարգանս սուրբ եկեղեցւոյ, արդ որպէս կամիս առ զոգի իմ լինէն և ուր կամիս ժողովեա զիս։ Եւ եղև ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ գնալ նմա ի տեղի իւր, և կալաւ զնա ցաւ, և պատահեաց նմա այր մի սուրբ, և Աստուծոյ կամեցեալ լնուլ զաղաւթսն Պլակիոսի, անկեալ առաջի նորա, և ասէ. Հայր յիշեա զիս յաղաւթսն, և վճարեցաւ։ Եւ ազդ արար այրն մերձակայ գեղջն, և եկեալ տարան զնա և պատւով թաղեցին։

Զ. Պատմեաց մեզ Յովհաննէս քահանայն Ագեքսանդրացի, եթէ մինչ մանուկն էի ես, կամեցայ գնալ ի մեծ քաղաքն Ալատիս, յուսումն իմաստասիրութեան, և մտի ի յայր մի՝ ուր մարգարէն մեռեալ էր և սկսայ աղաւթել և խնդրել զկամս Աստուծոյ՝ բարեխաւսութեամբ առն Աստուծոյ։ Եւ եղև առ իս ձայն և ասէ. Որդեակ, չկայ խաղաղութիւն, չկայ ժամանակ բարւոյ, զի յառնէ թագաւոր Մարկիանոս անուն և առնէ ժողով, որ ուրանան զմահն Աստուծոյ խաչիւ, և ասեն մարդ խաչեցաւ, և յառնէ Պատրիարգ Դէոսկորոս անուն, որ կենայ ընդդէմ աղանդին և ի նոյն մեռանի վկայութեամբ, և շփոթ ժողովոյն ոչ դադարէ մինչև ցՆեռն։

Է. Հայրն Զենոն ի Քրապրու գեղջէ, Փղշտացի, ասաց ցՀայրն Ստեփանոս, թէ կամիս յաւտարութիւն գնալ՝ գնա. և եթէ կամիս բարի ինչ առնել արդ՝ արա. պի Ժողով լինելոց է ի Քաղկեդոն խռովիչ եկեղեցւոյ։ Եւ ինքն խնդրեաց ի Տեառնէ մահ, և վճարեցաւ ըստ սրտի իւրոյ։

Ը. Պատմեաց Հայրն Անոկտիոս Պանփիլացի, զլուխ եղբարց բազմաց, եթէ այր մի սուրբ բնակէր յառանձնական խրճիթս, եկն առ նա սատանայ և ասէ ցնա. Հնազանդեա ինձ, և նա ասէ. Մի՛ բարի բեր։ Եւ ասէ սատանայ. Հնազանդի՛ս. ահա առնեմ Ժողով պի ամենեքին հնազանդին ինձ։ Եւ զայս ասաց պի լցին զկամս սատանայի ասել՝ թէ մարդ խաչեցաւ վասն աշխարհի, պի նա հաւանեցոյց։

Թ. Ի նմին ամի յորում լինելոց էր Ժողովն Քաղկեդոնի, խաւարեցաւ արեգակն, և տեղեաց աւգ բարինս և հոգս ընդ երկիր, և էին բարինքն որպէս ձեռագործս մարդկան, և որք առին զբարինս ի ձեռս իւրեանց կուրացան յԵրուսաղէմ և ի Փղիշտ։ Այլ Եւսեբի առաքեաց ի Կոստանդինապաւլիս առ Եւդոքսիայ, զի անդ ոչ եղև, և գուշակեաց թէ պատճառ խաւարման եկեղեցւոյ լինելոց է։ Իսկ Պետրոս և Անդրէաս աշակերտքն իւր վկայեցին, եթէ ի լինել Ժողովոյն Քաղկեդոնի կուրացեալքն այն աւծանէին արեամբ սպանելոցն գաչս իւրեանց վասն ուղղափառութեան, և լուսաւորէին ի փառս խաչելոյն Աստուծոյ։

Ժ. Ի նմին ժամու յորում եղեն գլխատն ի գլուխն Մարկիանոսի, խաւարեցաւ արեգակն, և ասաց Մարկիանէ, Նշանս այս է, որ մինչև չիւ թագաւորութիւնս խաւար էր հաւատս և արդ լինելոց է բարութիւն և լոյս հաւատացելոց, մի՛ ինչ տրտմիմք ընդ պատահմունս։

ԺԱ. Յեկեղեցւոյն՝ որ կայր ի տեղւոջ Համբարձմանն Տեառն, կայր խաչ մի ոսկի ի վերայ գումբայիին, որ ի լինել Ժողովոյն Քաղկեդոնի յանկարծ պրեցաւ և փոշի եղև, և գրեցին ի Կոստանդնուպաւլիս, և առաքեցին խաչ պղնձի դնել ի տեղւոջն։ Եւ յորժամ եղև Ժողովն՝ վիճէին ընդ միմեանս ի Կեսարիա, թէ մարդն Քրիստոս խաչեցաւ, և եղև պատարագն նոցա միս և արիւն մարդոյ, և ոչ կարացին ճաշակել, և պահեցաւ առ բազումս ի վկայութիւն։

ԺԲ. Պատմեաց մեզ Հայրն Եսայի, եթէ ասաց Հայրն Պաւղոս Եթովպացի որ ձ և ծ, ամաց էր ի Տէր. եթէ գինի ի ա-

մաց մեծ շփոթ լինի եպիսկոպոսաց ի ձեռն Մարկիանէ, որ թագաւորէ Զ. ամ, և յետ այնորիկ լինի սակաւ մի խաղաղութիւն և դառնան վերստին ի նոյն չարիսն, մինչև ի սուտ Քրիստոսն։

ԺԳ. Ասաց Հայրն սրա սիրեաք *) մոռեալ են, որ յանդիպայն *) Աղեքսանդրի էր. թէ գնացի ես առ Հայրն Եսայի և նա ունէր ի ձեռն իւր Սիրա, և միտք իւր վերացեալ էր. և յամեցի առ նմա, և պատկառեալ իմ դարձայ, և կոչեաց զիս և ասէ. Նի՛ստ և գրէ՛, թէ սուրբն Տիմոթէոս՝ որ այսաւր յարսորս է, յետ սակաւոյ գառնայ և կանգնէ գուղղափառութիւն վերկուս ամս, և ննջէ. և յետ նորա լինի սարկաւագապետն իւր եպիսկոպոս, և յաւուրսն յայնոսիկ լինի պատառումն մեծ, որ ոչ ողջանայ մինչև յերեւումն սուտ Քրիստոսին։

ԺԴ. Պատմեաց Հայրն Պաւղոս անապատաւորն և ասէ. Ումն ի Հարանցն տեսանող մարգարէ՝ տեսանէր Ժողովեալ զամենայն եպիսկոպոսս երկրի, որ վաւէին թմներ, և կալեալ լուսապսակեր երիտասարդ մի, և ընկեցին զնա ի թմներն և ձուփեցին, և յետ երից աւուրց տեսանէր կենդանի ելեալ վերիտասարդն, և ասէ ցնա, Ձէր ո՞վ էին որ ընկեցին զրեզ ի հուրն, և ո՞վ եհան զրեզ անտի։ Եւ նա ասէ. Հրէայքն, Նեստորականքն, Քաղկեդոնայքն, եպիսկոպոսքն այն՝ որ ասեն մարդ խաչեցաւ վասն աշխարհի, և այրեցին զկենդանի իմ։ և ձեր մի՛ որ ոչ միաբանեաց ընդ նոսա, և փրկեաց զմարմին իմ յայրմանէ հրոյն։ Եւ ասեմ. Ո՞ եր նա Տէր։ Եւ ասէ. Կիւսկորոս, զի որպէս Կիւրենացի էր Սիմոն՝ որ եբարձ զխաչն իմ, և Կիւրէն է աշխարհն Լիբիոյ, որ բառնան զխաչն իմ պարծանաց ի ձեռն Կեսկորոսի և պահեն զուղղափառութիւն։

ԺԵ. Սուրբն Տիմոթէոս ի ժամ ննջման իւրոյ պատմեաց, եթէ մինչ ժանուկն էի ես և երթայի յաւուր միում ի գըպրոցն, և պատահեաց ինձ այր մի լուսապարդ ձեր, համբուրեաց զգլուխ իմ, և ասէ ցիս երկաց. Ողջոյն ընդ քեզ, Տիմոթէոս Հայրապետ կատարելութեան, զու լինիս պատճառ առողջութեան անդամոյն Քրիստոսի։

ԺԶ. Պատմեաց նոյն Տիմոթէոս, թէ գնացի ես ի տեսլեանն ի Սելոամ, և տեսի անդ վանք մի աւեր, և ամենայն

*) Ա յապես յօրինակին.

պղաբերքն նորա զարձեալ էին ի փուշ. և պղիրն բեկոտեալք ուռ և որթք. և ասեմ. Զինչ է այս, եւ ասեն ցիս. Այս վանքն է Յուբնադայ, ուստի կոչեցաւն յեպիսկոպոսութիւն, և եղև հակառակ Պիսկորոսի ի ժողովն Քաղկեդոնի, և կատարեցաւ առ նա բանն, թէ՝ Եղիցի բնակութիւն նոցա աւերակ և ի յարկս նոցա մի։

ԺԲ. Յաւուրս ազուհայիցն, շրջէր Յուբնադ ըստ առաջին սովորութեանն խրատել զնոսա, և գնաց ի գուռն տեսղի միպնաւորի. և փակեալ ընդդէմ նորա. և նա երթեալ բախէր, և ասէ ցնա միպնականն. գնա՛ սուտ Քրիստոս, գնա՛ Յուդա մատնիչ։ Եւ նորա հնդգնեալ ասէ. Պահքն տարեալ է զխեղն, թո՛ղ տուր զմա, և գնայեն ամաւթով։

ԺԳ. Անագանոս մի յերուսադէմ ի Պրոպատիկէէն. տեսանէր գՏէրն գի մտանէր ի տաճարն հանդերձ հրեշտակաւք. որք ունէին յապտերս շիշեալս, և ասէր Տէրն. Մոռացան զբարեխոհն իմ, զո՛վ բնդ Յուբնադիոս, արարեր գառունս իմ պրս աւազակաց՝ բազոց և պոռնկաց և շնանոց։ Եւ բայաւ առաջի նորա խորհրդանոց. և սկին էր պատեղեալ և փոշոտեալ կտաւով ծածկեալ, և ասաց Տէրն. Հանէք և ձգեցէք արտաքս, գի չէ գա իմ. Եւ յԱնագանոսն ասէ. Ե՛լ ատոի. և նա ասէ. Ոգորմութեամբ աւգնեա՛ ինձ Տէր։ Եւ վերացաւ Տէրն, և յուաւ Յուբնադ պրանն, և գիտացեալ եղէ հաժբաւեալ էր տեսիլն, և ի գիշերի անեղելոյն արարին գԱնագանոսն։

ԺԴ. Յաւուրսն յայնոսիկ ումն ի սրբոցն՝ Պետրոս անուն, եաես գուռըր խորհուրդն ապականեալ ի տեսլեանն, և ոչ ևս հաղորդեցաւ մինչև յմահ *) մահուան իւրոյ։

Ե. Ումն անապատաւոր՝ Պաւղոս անուն, որ բնակեալ էր յերուսադէմ, հնազոյն ի բաղաքէն Ծ. մղոնաւ, տեսանէր ի տեսլեանն գաշտ մի և ի մէջ նորա բլուր մի. և ի վերայ նորա սիւն մի ոսկի ակամբք և մարգարտով զարդարեալ, և գոլմունք շառաւիղաց հրեղինայ հատանէին ի նմանէ, և բաժմութիւն պաւաց կային նմա ի սպասու, Ոք հայարաց և բիւրք բիւրուց, և եղև ձայն յերկնից որ ասէր. Նզովեալք եղիցին որք ասեն Քրիստոսի Ե. բնութիւն, և շուրջբն ասացին. ամէն։ Եւ ապ և լեզուք ամենայն յյեալ ուշէին զպաշտն սասանեալք յոյժ. և

*) Կ յապես յոր.

եղև կրկին ձայն որ ասէր, Նզովեալք եղիցին որք բաժանեն գմինն և զանբաժանելին. անիծեա՛լք են ուրացողքն մի բնութեանն, և միաձայնեալ հաստարակ ասացին, Ամէն եղիցի՛ եղիցի՛, Եւ սուրբն տեսանէր գՅուբնադ գի անցանէր և ասէր. անպատնեմ ընդ քեզ. և ակն ոչ ունիմ տեսանել զբեզ. ի ժողովն գնամբ, ի պատերազմ երթամբ. կոխել տան զխորհուրդն Աստուծոյ կամ մեռանել, ուրանալ տան գՀայրենի գՀաւատս մեր, և գՍիմոնին խոստովանել և գՔրէիցն և ասել. Ոչ էր Աստուած խաչեալն։

ԻԱ. Յետ այսորիկ տեսանէր նոյն ձերն գՅուբնադիոս յանկեան մի կանգնեալ և սեացեալ իրրև զսիմունէ, որ գբազանիսն պրէ. և ասէ ցնա ձերն. Ընդէր ես այդպէս. և նա ասէ, Զի տեսանեմ գաւաւթ իմ, բանզի ոսկի ժողովեմ սուտ Քրիստոսին, այնմ որ պատերազմելոց է բնդ բնութիւն Հողոյ։ Եւ իմացաւ ձերն թէ բնդ մարդկային բնութիւնս է պատերազմելոց, որ ի Հողոյ է։

ԻԲ. Վանք մի էր ի սահմանս Տրապաւլսեայ, և անուն առաջնորդին Պանփիւբիոս, որ ի Տարիկ յետ էր եպիսկոպոս, այր սքանչելի վարուբ։ Իսկ Վասիլիոս եպիսկոպոսն Սելևկիոյ, մինչ գնայր ի ժողովն, տարաւ գնա ապաչանաւք, և յորժամ եհաս նա, զի պառաչինն նզովեցին գԲ, բնութեան ասացն, և դարձեալ ուրացան և արտօրեցին զբազմաստուն, և արամեայս, պղրայս, խռովեցաւ, և առանձնացոյց գինքն ի տան միում և խնդրէր յԱստուծոյ արտասուաւբ գյայդ և գյօրեկ յայտնել նմա զոր արարին նորա, և եթէ գի՞նչ է Տաճոյ նորա կամայն։ Եւ եղև և սուրբն ի տեսլեան, և տեսանէր տուժար մի ոսկեզի ի կամարէն երկնից մինչև առ բնբն պարզեալ, գրեալ Տարատարազբն յերկուց կողմանց գայս աւրինակ. Նզովեա՛լ եղիցի ժողովն Քաղկեդոնի, որ ուրացան գիս, ուրացան գիս. Նզովեա՛լք եղիցին, նզովեա՛լք եղիցին։ Եւ եհաս գայս ի գիշերի միում, եմուտ ի նաւ և գնայ ի տեղի իւր, և պահեայ գրազարն իւր Տրապաւլիս յուղղափառութիւն ամս ԺԵ. կրելով վիշաս ոչ սակաւս ի Վասիլիոսէ։

ԻԳ. Ստեփանոս հայր եղբարց Իգակիու վանից ի Սելևկիա, ասէր թէ, Ոչ կարեմ Տաւատալ եթէ Վասիլիոս անկաւ ի Տշմարտութենէն. զի շնորհունակ և գիտուն էր։ Եւ յորժամ գարձաւ ի ժողովն Քաղկեդոնի յԱստուծոյ յուցանել նմա, եթէ

ունիցի զՃշմարտութիւն։ Եւ տեսանէր ի տեսլեանն զի մտանէր Վասիլիոս յեկեղեցին. և ժողովուրդն պատուէր զնա, և յորժամ կամէր բանալ զբերանն և ասել աղաւթս, այր մի լուսաւոր մըտեալ ընդ նմա, և ած զմատն ի բերան նորա, և եհան զնա արտաքս և ասէ. Զես արժանի, այլ որպէս դու դարձուցեր զերեսդ յԱստուծոյ, դարձոյց Աստուած զերեսս իւր ի քէն։

ԻԴ. Դարձեալ նոյն սուրբն Ստեփանոս խնդրեաց ի Տեառնէ ցուցանել նմա թէ զի՞նչ է ժողովն Քաղկեդոնի. և տեսանէր զմի յառաքելոցն Քրիստոսի որ տանէր զնա յարքունիս ինչ, ուր կային եպիսկոպոսք ժողովոյն, և ասէ ցնա առաքեալն Քրիստոսի. Ա՛յս են ուրացողք նորա. և ետ ի ձեռս նորա խարազան և ասէ, Հանէք արտաքս զամենեսեան զթշնամիսն Ճշմարտութեանն։

ԻԵ. Այր մի էր հոգետես Ռոմանոս անուն, ի գեղջէ Աբէլմէուլա, ի Պաղեստին, առաջնորդ եղբարց ՁՃ ոց, որք ասէին ցնա, Ընդէ՞ր լռել կաս և ոչ նախանձիս զնախանձ Տեառն. և ասէին. խնդրեա՛ ի Տեառնէ, թէ զի՞նչ է աղմուկ ժողովոյն Քաղկեդոնի, որով խռովեալ է աշխարհ։ Եւ ասէ ցնոսա, Ներեցէք զաւուրս Ժ։ Եւ զնաց ընդ անապատն խնդրուածովք և արտասուաւք, և եղև առ նա ձայն և ասէ. Գնա՛ և պահեա զհաւատն Նիկիայ։ Եւ եկեալ պատմեաց նոցա։ Ասեն եղբարքն. Իսկ Յոյնք ասեն, թէ զՆիկիայ հաւատն մեք ունիմք. Եւ զնաց հայրն և կրկնեաց զպահքն։ Եւ ասէ ցնա երկրորդ ձայնն, Գնա՛ և պահեա՛ զխոստովանութիւնն Պետրոսի և Բարսղի և Գրիգորեանցն. և եկեալ ասաց եղբարցն։ Եւ նոքա ասեն, Վասն Տեառն, որովհետև գտեր շնորհս յԱստուծոյ պարզեա զսիրտս մեր, նոքա ասեն թէ մեք անսղալ ունիմք զդաւանութիւն յիշեալ սրբոցդ։ Եւ դարձեալ սուրբն երրորդեաց զաղաւթսն վասն խնդրոյն. և տեսանէր կոնդակս ինչ գրեալ և պարզեալ յերկնից մինչև առ ինքն, և գիրն էր այս. Ուրացան զիս ժողովն Քաղկեդոնի, և անցին զսահմանաւք ուղղափառացն. վա՛յ է նոցա. և նզովք է բաժին նոցա։ Եւ իբրև ընթերցաւ զայս, նա ոչ չոգաւ առ եղբայրսն, այլ երթեալ յԵրուսաղէմ պատմեաց, և շարժեցաւ քաղաքն Երուսաղէմ, և հանին զչարափառսն, և հանին զՅուբնաղ, և եդին զԹէոդորոս, և լուաւ Մարկիանէ, և առաքեաց հաստատեաց զչարափառսն՝ տանջելով զընդդիմացեալսն, և լռեցին, և եղբարքն հաստատեցան։

ԻԶ. Պատմեաց քահանայն Ավփել . . . . . բացին, թէ մինչ էր Տիմոթէոս յաքսորս ի Խրաւսանաս կղզի, զնացի ես առ նա, և տեսի վէր սաստիկ յոտս նորա, որ էր նա սուր ցաւ անբժշկելի, և մերձակայք նորա ոչ դարմանէին զնա. և ես աղաչեցի զնա զի լուացից զթարախն, և ասէ ցիս. Ո՞չ տեսանես սպի յաչս իմ։ Եւ ասեմ ցնա, Այո։ Եւ ասէ, Մինչ կայի ես ի ժողովն Քաղկեդոնի առանձնացեալ յաղաւթս, երևեցաւ ինձ Եթովպացի մի ահաւոր և ունէր ի ձեռինն տումար ինչ, յորում կայր ձեռագիր բազում եպիսկոպոսաց, և ասէ ցիս. Դի՛ր զձեռագիր քո ի սմա, թէ ոչ՝ առից զոգիդ քո։ Եւ իբրև ոչ լուայ նմա, եհար ձեռամբն զաչս իմ, և փլոյց զպտուղ մի յաչաց իմոց, և հեղաւ բազում արիւն, և անուամբն Քրիստոսի եդի զձեռն իմ ի վերայ աչաց իմոց և բժշկեցաւ, և տեսի, և մնաց սպիս այս յիշատակ իրացն։ Նոյնպէս և այս վէրքս ի սատանայէ է, որ կաղացոյց զիս, և ես հաճեալ եմ ի սա, և արդ թոյլ տուր կարող է Տէր բժշկել զսա յորժամ և կամի։

ԻԷ. Այր մի էր զաւրագլուխ Մարկիանոսի՝ Պետրոս անուն, պատմեաց զաւրավարին Զինոնի և ասէ. Ի սրտէ հաւատացեալ էի ես ժողովոյն Քաղկեդոնի, և էի ջերմ հալածիչ ուղղափառաց, մինչև տեսի ի տեսլեանն զոմն փառաւոր որ ասէր ցիս. Ի բա՛ց կաց ի չարէդ, և եկ տես զոր ցուցանեմ քեզ։ Եւ տարեալ եցոյց ինձ տեղի անճառելի հանգստիւ և լուսով լցեալ, և կային անդ Կոստանդիանոս և Թէոդոս, և տեսի այլ տեղի ուստի հուր բորբոքէր անլոյս, յորում կայր Մարկիանոս, և ամենայն դաւանողքն Լևոնի տումարին, և տեսեալ զայն՝ եղէ ընդ Դէոսկորեայ և ընդ Տիմաւթէի։

ԻԸ. Կրաւնաւորք Բ. Կիպրացիք, Կիրակոս և Յուլիոս անուանք, պատմեցին մեզ. եթէ կայր առ մեզ վկայարան մի նշանագործ, և ի լինել ժողովոյն չարի, ձայն եղև ի շնորհէն որ անդ և ասէ, Ես այլ ոչ նստիմ աստ, զի ուրացան զՔրիստոս ի Քաղկեդոն, և առաջնորդն ձեր ընդ նոսա. այլ մի զայք առ իս։

ԻԹ. Ի Կեսարիա Փղշտացւոց կային տապանք Բ. Յովաննու մկրտչին և Եղիսէի մարգարէի. և սարկաւագ մի Կոստանդին անուն սպասաւորէր նոցա սրբութեամբ, և զկնի ժողովոյն Քաղկեդոնի, լայր սարկաւագն հանապազաւր, և եղբայր ոմն Պաւղոս անուն եհարց ցնա, և նա ասէ. Քանի՞ ամք են որ կամ ի սպասու սրբոցս, և ի մտանելն իմ յամենայն առաւաւտու տե-

սանէի զսուրբն նստեալ յիւրաքանչիւր տապանի, և ի տարածել Քաղկեդոնի աղանդոյն այլ ոչ տեսանեմ. և կամիմ գնալ աստի, և գրկիլ ի մխիթարութենէ սրբոցս։ Եւ ասէ ցնա Պաւղոս, Նախ աղաւթիւք հարց ընդ սուրբսդ և առ զխրատն. և արար այնպէս։ Եւ երևեալ սրբոցն և ասեն ցնա. Արի՛ գնա աստի, զի և ոչ մեք կալոց եմք աստ, բայց մի՛ տրտմի՛ր. զի գամք ընդ քեզ ուր և երթաս։

Լ. Հայրն Զոսիմոս անապատաւորն խնդրէր տեղի, և եկն ի Բեթէլ, և էր անդ վանք մի, և աղաչեցին զնա լինել առ նոսա, և նա ասէ՝ Յաղանդոյն Քաղկեդոնի փախչիմ ես. և նոքա ստեցին նմա ասելով թէ, առ մեզ ոչ եմուտ, և հաւատաց նոցա, և յանձին կալաւ կալ առ նոսա։ Եւ ի գիշերին յայնմիկ երևեցաւ նմա սուրբն Յակոբ և ասաց նմա։ Մի մնար այսր զի յուրացողացն Քրիստոսի են, և գնաց անտի։

ԼԱ. Պատմեաց մեզ Հայրն Պետրոս վասն Ալևթերոսի սրբոյ՝ որ բնակեալ էր ի Կիլիկիա, ի լեառն Տորոսի, գիսաւոր և ընդակեր։ Եւ տեսեալ զնա որսորդք իբրև զանասուն, և յորժամ իմացան, աղաչեցին զնա զի կացցէ ընդ եղբարս, և լուաւ նոցա, և զգեցաւ հանդերձ, և յարեցան ի նա աշակերտք յոյովք, և մաւտ ի վախճանն իւր, ասաց աշակերտաց իւրոց. Գրեցէք որդեակք և առաքեցէք ընդ ամենայն երկիր թէ զկնի ԻԳ, ամաց լինի ժողով ի Քաղկեդոն և ուրանան զՔրիստոս, և դուք գնացէք ի Մեծն Հայք և յԱղեքսանդրեա, քանզի առ նոսա մնայ ուղղափառութիւն, և ի նոցանէ աճէ հաւատն սուրբ, և փառաւորի Քրիստոս Աստուած յամեայնի։

ԼԲ. Դարձեալ պատմեաց Հայրն Պետրոս, թէ ի մեռանելն Թէոդոսի ոմն անապատաւոր հոգւովն իմացաւ, և զոչեաց մեծաձայն և ասաց, Մեռաւ այսաւր ուղղափառութիւն. ահա փլաւ երկինք, և ոչ ոք է որ ցաւէ նմա, և ողբաց զաղէտս։

ԼԳ. Մինչ կայր Նեստոր յաքսորս ի Թրաս Եգիպտոսի, գնաց ոմն ի թագաւորէն Կամիտոս տալ հռոք զաւրացն, և երթեալ առ Նեստոր և ասաց թէ, կամին ժողով առնել և կոչել զքեզ, և խնդաց յոյժ։ Եւ եկն կոչնականն վաղվաղակի մագիստրոս մի, և նա ոչ կարաց տանել զխնդութիւնն. այլ ասաց. Մի. թէ կարացից փոխել զքան իմ, կամ սուտ երբէք խաւսեցայ, եթէ Մարիամ չէ Աստուածածին։ Եւ առ ժամայն թափեցաւ լեզուն, և սկսաւ ծամել զլեզուն և ուտել զմարմինն, մինչև սա-

տակեալ եղև, և գերեզմանն ոչ ընկալաւ զնա։ Զայս ասաց Տիմոթէոս ի գիրսն իւրում։

ԼԴ. Պոտիմոն Սկիւթացի եկն յԵգիպտոս առ սուրբն Պետրոս և ասաց. Հայր մի տրտմի՛ր վասն չար ժողովոյն և Պռոտորի զոր առաքեցին աստ Պատրիարգ, զի երկնաւորքն աղաչեն զՏէր վասն սուրբ եկեղեցւոյ և վաղվաղակի կորնչին։ Որ և զկնի Դ, աւուր սպանաւ նա։

ԼԵ. Սարկաւագ ոմն Վասիլ անուն աշակերտ Պետրոսի Թեբացւոյ, որ էր առանձնական ԼԷ, ամ, եղև առ նա ձայն երկնաւոր, թէ՝ Ել, ասէ, քարոզեա և աւգնեա ուղղափառութեան։ Եւ եկն ի Լիկիա գաւառ, և եղև անդ երկու ժամ, և գնաց անէծ զՆեստոր առընթեր Թէոդոսի, թագաւորն ոչ եհան զՆեստոր յաթոռոյն, և յանկարծակի անկաւ կղմինտր մի ի վերայ գլխոյն Թէոդոսի, և ցաւեցոյց զնա շատ, և մագիստրոս ոմն տանջէր զսուրբն. և լուաւ տեսլեանն Թէոդոս. թէ վասն սրբոյն եղև, կոչեաց զնա, և ետ աղաւթել ի վերայ գլխոյն, և ողջացաւ և զղջացաւ, և նա խրատեաց զթագաւորն, և արձակեալ ժողով յԵփեսոս և ասաց թէ, Որ զկնի քո թագաւորէ, նորոգէ զաղանդն Նեստորի վերստին։

ԼԶ. Ալինէ, կին մի երկիւղած ի Տեառնէ, խաւսեցաւ ի տեսլեանն թէ Նեստոր անուն զայ պատրիարգ ի Կոստանդնուպաւլիս, մի հաղորդիր ի նմանէ, և լինի ժողով ի Քաղկեդոն նովին ախտիւն, և դու զզուշացո՛ զորդիս քո։

ԼԷ. Պատմեաց Հայրն Պետրոս Փիւնիկեցին, թէ մինչ մանուկն էի ես առ վարդապետին իմում, անկաւ յիս տարակոյս, թէ զիարդ սուրբ Երրորդութիւնն իցէ հաւասար Գ, և մի։ Եւ եկն ի վերայ իմ Հոգի, և երևեցաւ ինձ սուրբ առաքեալն Պետրոս, և եհան զիս ի բլուր մի և եցոյց ինձ լոյս անպարագիր մեծութեամբ և անհաս, և ասէ ցիս. Ահա Հայր։ Եւ եցոյց ինձ այլ լոյս անպարագիր. և ասէ, Ահա՛ Որդի, և ասեմ, Նման է Հաւր յոյժ։ Եւ եցոյց ինձ այլ լոյս անպարագիր և ասէ, Ահա՛ Հոգին սուրբ. և ասեմ. Նման է Հաւր և Որդւոյ։ Բայց պատկեր Որդւոյն՝ մարգատեսակ փայլատակէր անճառ և անհաս, և Որդին ի մէջն յաջմէ Հաւր, և Հոգին սուրբ յաջմէ Որդւոյ։

ԼԸ. Անինոս ոմն Աղեքսանդրացի որ մկրտեալ էր ի Հաւրէ իւրմէ, և կին նորա ոչ հաղորդէր ընդ առն, զի խմորեալ էր յաղանդն Քաղկեդոնի. սա հիւանդացաւ մերձ ի մահ. և եկն ի

տեսիլ տեղոյ անապատի դրախտի, և ասէին. Այս է տեղի առն քո։ Եւ տեսանէր տեղի հրախառն խաւարի, և գայր անտի ձայն լալոյ, և ասէին, Այդ է տեղի այդմ աղանդոյդ ուր կասդ։ Եւ առողջացեալ դարձաւ յուղղափառութիւն։

ԼԹ. Մաւտիոնէ, որ ասի խոստովանող, խնամատար եկեղեցւոյ և յոյժ ողորմած, սա հիւանդացաւ և եկն ի տեսիլ նման ասացելոյ կնոջդ, և ետ տանել զինքն ի վանքն Ռոմանոսի ուղղափառի, և հաղորդեցաւ, և զկնի երեք աւուր հանգեաւ ի Քրիստոս, զի ողորմածութիւն իւր, ոչ եթող զնա ի կորստեան։

Խ. Պոնիփտոս երէց ազգաւ Ֆրանգ, որ ոչ հաւանէր Բ, բնութիւն ասել Քրիստոսի, ոչ մտաւք և ոչ բանիւ. սա ետես ի տեսլեանն մեռեալ մի հոտեալ ի յարութեանն յԵրուսաղէմ, որ յանկարծ կենդանացաւ, և ունէր թուղթ ի ձեռն՝ երևմամբն ոսկենէրկ, և ի բանալն լի ամենայն աղտեղութեամբ. և զարթուցեալ ելոյծ և ասաց. Դարձեալ նորոգի աղանդն Քաղկեդոնի, զի յայնժամն բարձեալ էր ի Զենոնէ արքայէ։

ԽԱ. Սարկաւագ մի սպասաւոր էր ի սուրբ յարութիւնն յԵրուսաղէմ, և անկաւ ի շնութիւն, և եկեալ ի սուրբ Գողգոթայ ննջեաց, և շնորհն որ անդ՝ ձգեաց զնա արտաքս ի փողոցն. և եղև գոչիւն ահաւոր որ ասէր. Ապականեաց Յուբնաղ և աշակերտք իւր զսրբութիւնս իմ։ Եւ լուաւ քաղաքն և զըղջացան բազումք յաղանդոյն, և խոստովան եղև սարկաւագն զչարիսն իւր։

ԽԲ. Պատմեաց երանելին Վասիլիոս եթէ ի գեղս մեր Պոտոյինէ երէց մի էր քաղկեդոնիկ, և պարզամիտ աշխարհական մի ուղղափառ վիճէին վասն հաւատոյ, և կատարումն . . . . . բազն եկն յայս, զի կամեցան հրով փորձել . . . . . հաւատն, և կապեցին զաջոյ ձեռսն զերկոցունց, և վառեցին ի ներքոյ հուր, և այրեցաւ ձեռն երէցուն անողջանալի, և աշխարհականին ո՛չ մազ մի խանձատեցաւ և աւրհնեցաք զԱստուած։

ԽԳ. Ի գեղ մի՝ անուն Սալտուն, էր այր մի Եպիփան անուն, ոչ հաղորդէր ընդ այլսն, և երէցն սպառնացաւ նմա, և նորա առեալ զորդիսն և գնաց անտի. և երէցն հարեալ բարկութեամբ Տեառն, և մեռաւ նոյնժամայն։ Եւ իմացեալ գեղջն, և դարձուցին զԵպիփան, և ամենայն գեւղն դարձան յուղղափառութիւն։

ԽԴ. Պետրոս պատրիարգն յաքսորս կայր յԱղեքսանդրիա, և եղև ձայն առ Պիուր մենաւոր և ասէ, Գնա՛ մխիթարեա ըզսուրբն Պետրոս։ Եւ ետ նմա առաջնորդ սիւն լուսոյ, և չոքաւ ի տունն յորում կայր սուրբն Պետրոս, և ետես տանուտէրն շնորհ երկնային ի վերայ նոցա. և աղաչեաց զնոսա մկրտել զորդիս նորա և դարձաւ յուղղափառութիւն։

ԽԵ. Հայրն Պիոն ետես տեսիլ, զի բազմութիւն աբեղայից առեալ խաչ մի ձգէին առ միմեանս. և ասաց թէ հերձուած լինելոց է, որ ոչ բժշկի մինչև ցկատարած։

ԽԶ. Կին մի էր բարեպաշտաւն յԵրուսաղէմ Ուլուակիա անուն, գնաց աղաւթել ի տաճար Համբարձմանն Տեառն, և ետես զՏիրամայրն նստեալ անդ փառաւք, և անկեալ ի վերայ երեսաց իւրոց, և կանկնեաց զնա Տիրուհին և ասէ. Մի՛ երկնչի՛ր, այլ կա՛ց յուղղափառութիւն, զի չարչարանք Որդւոյ իմոյ այլայլեցաւ ի բերանս պղծոց ոմանց. և եղև եկեղեցի իբրև զկոտորեալ անտառ զլերամբ, և ոչ խաղաղի մինչև ցկատարած։

ԽԷ. Զենոն անապատաւոր մարգարէացաւ վասն Լևոնտեայ Ասկաղոնացւոյ, թէ լինիս եպիսկոպոս, բայց ոչ մեռանիս եպիսկոպոս, որ և եղև իսկ։ Քանզի յաքսորելն Նեստորի, աղաչէր զՅուբնաղ զնորայն հաստատել, և առաւել յորժամ եղև ժողովն, զերկու բնութիւնն, և ի դառնալն ի քաղաքն իւր, կամեցան քարկոծ առնել զնա և փախեաւ ի Կիպրոս, և ցասմամբ Տեառն՝ մեռաւ անդ։ Եւ գնացին ընտանիքն բերել զմարմին նորա նաւով, և ոմն աշխարհական մեռաւ ի նաւն. և ի լինել սաստիկ հողմոյն ձգեցին զԼևոնտիոս ի ծովն, կարծելով թէ աշխարհականն է. և կատարեցաւ մարգարէութիւնն։

ԽԸ. Կին մի Ասկաղոնացի Նիկէ անուն, և սաստիկ այպանէր զքաղկեդոնիկսն, և երևեալ նմա սատանայի ի ձև հրեշտակի և ասէ զնա. Ընդէ՞ր հայհոյես զսուրբ ժողովն. և փլոյց զորմն ի վերայ նորա, և ոչինչ եղև նմա չար. այլ յարուցեալ խաչակնքեալ զինքն, և չիք եղեալ չարն։

ԽԹ. Երկու եղբարք ի Կիլիկիա պատմեցին մեզ, թէ գնացաք ի Մամուեստիա, և յանդիմանեցաք զԴէոդորոս, որ անկեալ էր ի խելաց, արարեալ էր մեկնութիւն Գործոցն և աւետարանին Յովհաննու, և ասացաք անէծս նմա, և մահացաւ։ Սա՛ էր աշակերտ Նեստորի։

Ծ. Ի Պանփիլիա բազմութիւն արանց փայտ կոտորէին,

և էին երկու դասք ուղղափառաց և չարափառաց, և վիճեցան վասն հաւատոյ և վառեցին հուր, և բերին զտուժարն Լևոնի և զսահմանն ուղիղ, և արկին ի հուրն, և այրեցաւ Լևոնին և մնաց անվնաս ուղղափառացն. և բոլորն դարձան յուղղափառութիւն։

ԾԱ. Երեք ամաւ յառաջ քան զժողովն Քաղկեդոնի, յեւթն ժամ աւուրն, յԵրուսաղէմ քաղաք, երեք արեգակն տեսին՝ յարևելս, և յարևմուտս և ի միջոց երկնից. և ոմն սուրբ միայնակեաց ասաց թէ, Երեք ժողովն լուսաւորեցին զաշխարհի զհաւատս. և այլն որ լինի ոչ է ընդունելի։

ԾԲ. Ի դառնալ ժողովոյն Յուբնաղեայ, ելին ընդդէմ նորա եկեղեցականքն յանդիմանել զնա. Իսկ հայրն Պետրոս նստաւ ի լռութեան, և երևեալ նմա Տէրն և ասէ, Ես զրկեցայ և հաւատն եկեղեցւոյ իմոյ այլայլեցաւ, և դու հանգիստ խնդրես։ Եւ նորա երկուցեալ յոտն յարեաւ, և առեալ զԹէոդորոս և գնաց, և բուռն հարեալ զուրարէն Յուբնաղայ պատառեաց, և ասաց. Զայլ գործսն թ՛ղ, ասե՛մ զինչ գործեցեր յայսմ գիշերի, և կոչեմ հուր երկնաւոր մաշել զքեզ, և դու հաւատ փոխես։ Եւ անկեալ Յուբնաղ յոտս սրբոյն, և ասաց. Խնայեա՛ Հայր սուրբ։ Եւ առեալ զԹէոդորոս և դարձաւ, այն որ եպիսկոպոս ձեռնադրեցին զկնի։

ԾԳ. Թէաւսէաւս, այր սուրբ և իմաստուն տարակուսէր վասն երկու բնութեանցն, և արտասուաւք խնդրէր յԱստուծոյ յայտնել նմա, և երևեալ նմա Յովհաննէս աւետարանիչն և ասէ, Որ էրն իսկզբանէ Բանն, զնա շաւշափեցաք զկեանքն, և ոչ է Բ. բնութիւն, այլ մի։ Եւ լուեալ զայս հաւատացաւ միութիւնն

ԾԴ. Ոմն ի տեսողացն սրբոց, տեսանէր ժողովս եպիսկոպոսաց, և Պաւղոս առաքեալն ի մէջ նոցա ասէր, Ո՛վ եղկելիք ա՛յդ է իմ պատուէրն, զա՛յդ ուսուցի ձեզ, արդ առէք ի սափորոյս և լուացէք զերեսս ձեր։ Եւ իբրև լուացան սևացան, և ասէր. Այդպէս ամենեքեան սևք եղէք, վա՜յ է ձեզ։

ԾԵ. Մարկիանէ ոմն անուն աշխարհական յանդիմանէր զՊամփիլեայ եպիսկոպոսն վասն Բ. բնութեանցն, և մատնեցին զնա Տուկի քաղաքին, և տանջեցին զնա սաստիկ մինչև իջանէր արիւնն յոլով ի նմանէ, և արար բժշկութիւն յոլով ցաւոց, և հրեշտակն առ ընթեր կացեալ, և դիւրէր նմա և մըխիթարէր զնա, և զվէրսն բժշկէր։

ԾԶ. Սուրբն Տիմոթէոս պատմեաց հաւրն Յովհաննու յորժամ յաքսորս էր, թէ յորժամ եկին հրաւիրեցին զիս ի ժողովն չար, յայնմ գիշերի տեսանէի զիս ի պատարագի, և նըշխարն հնացեալ և սևացեալ էր, և զինին քացախեալ, և ոչ կարացի ճաշակել, և իմացայ զի՞նչ լինելոցն էր։

ԾԷ. Անաստաս աբեղայ Ուռհայցի հաղորդեցաւ ի հաւրէն մերմէ Պետրոսէ, և յայնմ գիշերի նոր մկրտեալ լինէր և նոր զգեցեալ, և մեկնեցին նմա թէ դառնալն յուղղափառութիւն նոր մկրտութիւն է և նորածնեալ։

ԾԸ. Թամասիոն երէցն պատմեաց մեզ, եթէ յորժամ գայր ի ժողովոյն հերետիկոսաց, ել եպիսկոպոսն մեր. մկրտէի ես տըղայ մի, և տեսի ես և ժողովուրդն զՀոգին սուրբ զի աղաւնակերպեալ երթայր յաւազանէն ելեալ, և լուաք զի ասէր. Ես այսուհետև յաւազանս այլ ոչ լինիմ։

ԾԹ. Պատմեաց մեզ հայրն Պետրոս, թէ կայր եկեղեցեւպան մի ինձ՝ խմորեալ աղանդովն Քաղկեդոնի, և հանդիպեցաւ ինձ ի մէջ փողոցին նեղագոյն, անկաւ յոտս իմ և ողջունեաց զիս, և ես յամաւթոյն առի զողջոյնն, և յայնմ գիշերի տեսի դաշտ մի, ուր ժողովեալ կային ամենայն սուրբք և Քրիստոս Աստուած ի մէջ նոցա փառաւք նստեալ, և գնացեալ երկրպագեցին նմա, և նա դարձոյց զերեսս իւր յինէն, մինչև աղաչեցին ամենայն սուրբքն և ոչ դարձաւ յիս Տէրն։

Կ. Երկու աշխարհականք ոմանք արևելայք Հայ ազգաւ ի պատճառս աղաւթականութեան գնացին մինչև ի Բիւրիտոնեա, և կոչեաց զնոսա սիւնակեաց մի և ասէ ցնոսա, Լսեմ թէ ոչ հաղորդիք յեկեղեցիս մեր, և նոքա ասեն. Ունիմք առ մեզ հաղորդ ի՞մեր հարցն ուղղափառաց և անտի հաղորդիմք։ Եւ նա ասէ, Եւ դուք աշխարհական էք. զի՞արդ իշխէք, և այդ ոչ է հաղորդ։ Եւ տրտմեցան նոքա։ Եւ յաւուր կիւրակէի տեսին զհաղորդն իւրեանց վառեալ հրով և լուսով և անուշահոտով լցեալ, և հաղորդեցան։ Եւ ոմն սարկաւագ մի տկարացեալ էր ի բանս Սիւնակեցւոյն, և վասն նորա եղև միս արիւնոտ, և զղջացաւ և ելաց, և փոխեցաւ դարձեալ ի նոյն, և հաղորդէին անխիղճ։

ԿԱ. Ստեփանոսի սարկաւագապետին Երուսաղէմի քոյր մի էր կուսան սուրբ և պարկեշտ, և հասեալ ի կատարելութիւն այնչափ, զի յորժամ երթայր յեկեղեցին սրբոյն Ստե-

փանոսի և Յովաննու Մկրտչին, և երևէին նմա սուրբքն, և կնի Քաղկեդոնի ժողովոյն ըստ սովորութեանն երթայր աղաւթէր ընդ խաւրեալսն յաղանդն, և երևեալ նմա սուրբն Ստեփանոս և ասէ, Քոյր, գնա աղաւթեա ի տան քո, և մեք զամբաւ բեզ կի ոչ կամիմք լինել ընդ ուրացողացս։

ԿԲ. Կին մի ուղղափառ Պանփիլացի, բնակէր յԵրուսաղէմ, և գնաց ի տաճար Համբարձմանն Տեառն ի տաւնի իւրում, և մնաց ի պատարագին, և յորժամ գնաց ի տուն իւր և հիւանդացաւ ի մահ, և խնդրեաց աւրէնս, և ետ գխոստովանութիւն հաւատոյն, և տեսանէր գՀրեշտակս Աստուծոյ, կի ասէին ընդ նմա, Թէ՝ Զի՞արդ համարիս կատարեալ ուղղափառութեամբ գկեանս քո, կի տեսեր գանարժանիցն զպատարագն և աղաւթեցեր ընդ նոսա։ Իակ կինն այն բարեպաշտ, ապա խնդրեաց յԱստուծոյ, տալ նմա ապաշխարութեան ժամանակ, և տուաւ նմա, և յարեաւ ի հիւանդութենէ և արտասուաւք հայցէր յԱստուծոյ յեկեղեցւոյն յայտնել նմա գարժանաւոր խոստովանութիւնն, և եղև նմա բան լսելի ի սեղանոյ անտի որ ասէր. Որդին Աստուծոյ նոյն էր, որ ծնաւ ի Կուսէն և խաչեցաւ, և թաղեցաւ և յարեաւ, մի բնութիւն փառաւորեալ անշփոթ միաւորեալ ընդ նմա կատարեալ մարմին։

ԿԳ. Ցիտալիա վանք մի էր կուսանաց, անուն աւագին Զոյի, որ յարիշտակեցաւ ի դրախտն մտոյն Թուխով, և ետես անդ զծառն կենացն, և կի պարք մեղուաց ջանային հպիլ ի նա, և սարկաւագ մի լուսապատկեր, հալածէր գնոսա և ասէր ցԶոյի. Քրիստոս է ծառն, և մեղուքն հաւանեալքն քաղկեդոնի, որ չեն արժանի մերձենալ ի Տէր։ Եւ իբրև եկն Կլաւդոնիոս յԻտալիա և մեղադրեաց նմա Զոյի, Թէ ընդէ՞ր ձեռնադրեցեր զտումարն Լևոնի, և նա ասէ. Ձեռաւք դրեցի, բայց մտաւք ոչ միաբանեցայ։ Եւ նա ասէ, Ձեռք մտեալ կի՞արդ գրէ առանց կենդանի մտացն։ Եւ հրաժարեաց ի նմանէ։

ԿԴ. Լևոնտիոս անապատական, տեսանէր գկեղեցին մերկ և գխորհուրդն հեղեալ, այս է եկեղեցին և պատարագն, որ չորրորդումիւն խոստովանեցին ի Քաղկեդոն։

ԿԵ. Յորժամ էլ համբաւն Քաղկեդոնի, ումն ի սրբոցն տեսանէր գկեղեցին Կոստանդինուպաւլսի գերդ դոմ լցեալ, գարշ և գկիր անսուրբ կենդանեաւք։

ԿԶ. Եպիկտիոս հայր վանիցն Պանփիլեայ, տեսանէր

գԱմոիբոս գԱեադրիա քաղաքի եպիսկոպոս, որ կոչէրն ողորմած, և գՆեպիփան Պերգացի թաղեալ ի յաղը մինչև ցպարանոցսն։ Եւ ասէ Ամոիբոս. Բարեգործդ, գի՞արդ եղեր այդպէս։ Եւ նա ասէր, Բարին յԱստուծոյ էր, իսկ չարս ի մէնջ եղև. գի հաւանեցայք Ժողովոյն Քաղկեդոնի։ Եւ ասէն թէ, Նորոգեաց նա գտումարն Լևոնի։

ԿԷ. Կին մի զգաստ և սուրբ Ակիթասալիա անուն, գկնի Ժողովոյն Քաղկեդոնի, յերկուս բաժանել մտաւք, և հայկէր յԱստուծոյ ցուցանել նմա թէ յորոց հաղորդեսցի։ Եւ տեսանէր եկեղեցի մի երկու խորանի, մինն մեծ և մերկ և բաղկեդոնիկ ի վերայ նորա, և միւսն փոքր և զարդարեալ լուսով, և մանուկ մի հրեղէն ի վերայ նորա, որ էր ինքն Քրիստոս, և ասէր՝ Ի բաց կաց յուրացողէդ, առիս եկ և հաղորդեա կենաց։

ԿԸ. Երկու եղբարք էին ի վանն Ռոմանոսի, Տիմոթէոս և Յովհաննէս անուանք նոցա. Տիմոթէոս մեռաւ և տարան ի թաղել, և յանկարծակի նստաւ ի դագաղն և ասէ, դիտացիր, եղբարք, գի առիս չկայր ինչ պատճառ վնասու, բայց միայն իբրաւ կարծէի գերկու բնութիւնն, և աչս տանէին գիս ի տանջանս, և խնայեաց Տէր ի ձեզ, և ետ ինձ ասել զայս գդուշութիւն, և խնդրեցէք և ինձ ողորմութիւն, և գարձեալ ննջեաց։

ԿԹ. Յովնտիոք Աստուց բնակեալ էր մերձ յարբունիս, այր մի սքանչելի, որ սակաւ բանչարով ընդոր գկեաս իւր, և ջառնայր ինչ յումեքէ, և էր յոյժ յանդիմանիչ քաղկեդոնացւոցն, և ասէր. Հոտ անաւրէնութեան և մահու գայ ինձ ի ձէնջ, և ոչ կարեմ տանել լսութեամբ։ Եւ սպանին գնա, և բազում նշանք եղեն ի նմանէ։

Ճ. Գտեալ եղև յԱւռհայ բաղարի տապան մի Հրէի, որ ունէր գիր ի հպատ ատայ հնոէ, և այս ևս գրեալ էր ի նա, եթէ Աստուած մարմնով ծնեալ ի կուսէ, և խաչիւ ծագէ լոյս փառաց նորա ընդ տիեզերս ամենայն։ Եւ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ փառք յաւիտեանս։

Ձնո՜ւսա փրկչ սո՜ւրբ պատիս ի պյանինայնի ձեղա՜ւ չչեալս,
ղսո՜պանո՜ւն վանից փափանայ գիմովմա, ի գծնա՜ղան ի՛, ի պյ-
ձնայն ապգատուածն ի՛, չնչեչէ ի Քրիստոս։

ՎԱՐԴԱՆԱՅ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՍԱՑԵԱԼ

ՀԱՐՑՈՒՄՆ։ Ապա զի՞նչ է այն, որ ասէ ի տեսիլ սրբոյ ումեմն թէ ի վերայ վիրապին գոչէ հրեշտակապետն։

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ։ Դիոնեսիոս յասել է թէ ամենայն ազգի հրեշտակապետ տայ պահապան հանդերձ հրեշտակաւք. արդ յայտ է թէ ամենայն հրեշտակապետ զիւր յանձնեալ ազգն կոչէ ձայնիւ յայն տեղն՝ ուր ազգին առաջնորդն չարչարանաւք զազգն ածեալ է ի հաւատն. և այսպէս Հայոց վերակացուն ի վերայ վիրապին հնջեցեալ առ սուրբն Գրիգոր՝ ժողովին Հայաստանեայք, և նա ընդ իւր առեալ զհաւատացեալսն վերանայ ընդ առաջ Քրիստոսի ասելով, Ահա ես և մանկունք իմ զոր ետ ինձ Աստուած։ Զայս ի մեր վարդապետէն լուաք մեք։

Այսմ վկայ պատմեմ քեզ զոր լուայ ի Գառնեցի միակեցէն ի Յովանիսէն, թէ ի թուականութեանն ի Ո և ՀԱ, կայի ես ի սուրբն Երուսաղէմ, և գնացեալ էաք ի Յորդանան ի տաւն յայտնութեանն Տեառն. և մինչ կայի ես մեկուսի յաղաւթս, եկն առ իս մուղրի մի երկու որդաւք, և խնդրէր յինէն մկրտութիւն, թարգմանաւ միով ընդ իւր։ Եւ ասեմ ցնա, ո՞վ ես դու, և յի՞նչ պատճառս մկրտիս և լինիս քրիստոնեայ. և ասէ, Այո՞ լինիմ քրիստոնեայ և թէ ուզես և զպատճառն կամիս իմանալ, նիստ և լո՞ւր։ Եւ մինչ նստաք, ասէ, Ես ի պարսից եմ գաւառաւ և ազգաւ. և ի քաղաքէն որ կոչի Զանկեան, և ունէի գիւղ արտաքոյ քաղաքին և շատ մուլք, նոյնպէս և ի քաղաքն և շինեցի մնիրա մի բարձր յոյժ, և ի վճարման զործոյն արարի կոչումն մեծ ժողովոյ և արարի խրախութիւնս, և նախ քան զհացկերոյթն հանին զիս ի մնարայն, տալ զառաջին ժամն մեր, և մինչ գնացի և շրջէի ի մնարայն ի գլուխն, և հայեցայ ի կողմ արևելից, և տեսի բացեալ զերկինս, և իջանէր թագաւոր մի անճառելի կերպիւ և անհուն զաւրաւք հրեշտակաւք, և եկեալ ի զաւրացն հանդէպ իմ կազմեցին աթոռ ի վերայ

աւդոյն, և եկեալ թագաւորն նստաւ, և հնչէին փող յամենայն կողմանց, և սկսան գալ ազգ ամենայն քրիստոնէից առաջնորդաւն իւրեանց և երկրպագանէին նմա, և թագաւորն ընդունէր զամենեսեան գլխովն, և անցեալ նստէին ամենեքեան։ Ապա գայր ազգ մի աւտար պայծառ լուսով և փառաւորեալ զարմանալի առաջնորդաւ, և յարեաւ թագաւորն յաթոռոյն և գնաց ընդ առաջ նորա, և զիրկս արկեալ համբուրեաց զնա, և սկսաւ գովել և գոհանալ զնմանէ ասելով. Իմ քաջ նահատակ, իմ զուարթ և քաջ ժիր մշակ, իմ մեծ և յաղթող սպառազէն, և տարաւ նստոյց զնա առ ինքն, և զազգն նորա համբուրեաց և ողջագուրէր, և եկն ոմն առ իս և տեղեակ առնէր զիս, և ես այսպէս սպառեալ և հիացեալ կայի։ Իսկ որ ի վայրն կային զարմացեալ կային ընդ յամելն իմ, և առաքեցին առ իս զաւագ որդիս իմ, և սա եկեալ զնոյն տեսեալ և յիմարեալ եկաց, և նորա այլ նեղասրտեալ առաքեցին զկրսեր որդիս ստիպել զմեզ գնալ առ նոսա, և յորժամ եկն տղայս, նա էանց տեսիլն, սակայն մեք պատմեցաք սմա զտեսիլն, և ասացին ցիս որդիքս իմ. Զի՞նչ կամիս առնել, և ես ասացի. Զայնել կամիմ, թէ Քրիստոս է թագաւոր փառաց և պարծանք քրիստոնէից։ Եւ աւագ որդիս ասաց. Այո՛ հայր, զայդ արա՛ զի սպանցեն զմեզ, որ երթանք խառնինք ի զաւրս թագաւորին Քրիստոսի։ Իսկ կրսեր որդիս զայս ասաց, Ոչ է արժան զայդ առնել, զի մի զմեզ և զազգն մեր ամենայն ջնջեսցեն, և դուք իսկ ասէք թէ ամենայն ազգն չէր միապատիւ, այլ երթամք զտանեմք զսիրելի ազգն զայն և զառաջնորդն սուրբ, և խառնիմք յազգն յայն մկրտելով ի նոցանէ, և մեր հաւանեալ իջաք ի վայր և տուաք հաց ամբոխին։ Եւ երթեալ ի գեղն մեր առաք հինգ հարիւր կարմիր և երեք գրաստ և ելաք ի գիշերի և Աստուծով եկեալ եմք ասա, և արդ տեսաք նշան ինչ ի քեզ, եթէ յազգէն Հայոց ես, և էք դուք ծառայք Քրիստոսի, և մեք կամիմք լինել իբրև զձեզ, և ելից առաջի իմ զոսկին. և ես ոչ առի անտի, և ես առեալ մկրտեցի զերեսինն, և բերի յԵրուսաղէմ, և առին հաղորդ և ասացին գնալ յայնկոյս ծովուն մեծի ի պատճառս աղաւթից.

Յիշեսցուք բան մի այլ ի սքանչելի հաւրէն։ Ի թուին ի Ո և ՀԲ, ասէ, էաք մեք ի սուրբ քաղաքն Երուսաղէմ, և կայր փակեալ սուրբ եկեղեցին Յակովբայ։ Կայր վարդապետ մի Պաւղոս անուն, և էր աշակերտ մի նորա յոյժ առաքինի, և

ի ժամ առաւաւտուն աղաւթէր նա, և ետես տեսիլս և լուաւ հրաշս և եկեալ պատմեաց վարդապետին թէ զի՛նչ պատկեր կայր յեկեղեցին, ամէնն խաւսեցան ընդ պատկերն Մարիամու Աստուածածնին. և էր այսպէս։ Գաբրիէլի պատկերն պայծառացաւ յանկարծակի և խաւսել սկսաւ, և ասէր ընդ պատկերն Մարիամու, Ուրախ լե՛ր բերկրեալ Տէր ընդ քեզ. և նա ասէ. Զի՞արդ լինիցի ինձ այդ, և նա ասաց, Հոգին սուրբ եկեսցէ ի քեզ, և զաւրութիւն բարձրելոյն հովանի լիցի ի վերայ քոյ, և ասաց Մարիամու պատկերն, Եղիցի ինձ ըստ բանի քում։ Եւ ապա զի՛նչ որ պատկեր կայր յեկեղեցին, սկսան աղաղակել, Ուրախ լեր բերկրեալ Տէր ընդ քեզ. և աւրհնեալ ես դու ի կանայս, և աւրհնեալ է պտուղ որովայնի քո։ Եւ վարդապետն կոչեաց զիս և ասէ, Լսե՞ս զինչ ասէ եղբայրս. և պատմեաց ինձ զնոյնն։ Եւ ես սկսայ քննել տումարական արուեստիւ զաւրն, և էր ճշմարտապէս յապրիելի ամսոյ ի Զն. և գիտացաք եթէ ճշմարիտ է կրաւնքս մեր. և ես յորժամ լուայ ի սուրբ հաւրն Յովանիսէ, հաճեցայ թէ տաւնելն պատեհ է յապրիելի ի Զն, Աւետեացն. զի սուրբ Գրիգորի գնելն վասն անահտական պատկերին տաւնին խափանելոյ էր, և այն լռեալ է, և զոր ասեմքս բանիւ՝ գործովք առնել արժան է։

Պատմեմ ձեզ յայս նման բան եղեալ յԵրուսաղէմ։ Եպիսկոպոս և վարդապետ մի, անուն նորա Յովաննէս ի Տուոց գաւառէն, այր մթին վարուք և ճգնաւոր, որ զերեք յիսնակն ի տարւոջն անհաց և անջուր կենայր, և զամէն պահք աւր չոգաւ նա յԵրուսաղէմ, և զամէն աղուհացսն ճգնութեամբ յոտն եկաց յանդիման սուրբ գերեզմանին, և պատմեաց ինձ զպատճառն, թէ խնդրեցի նշան ինչ վասն վկայութեան ազգիս, որ յամէն ազգէ կտիրենք և նախատինս կրենք։ Տեսանէր զիս, ասէ, Ֆրանգ մի, որ զկուպա գերեզմանին ծառայէր, զի կայի այնպէս, և ոչ խաւսեցայ ամենևին, և նա սիրէր զիս, և հարկէր խաւսել կամ ուտել ինչ, և ոչ լուայ նմա։ Ապա ի մեծի շաբաթին խաւսեցայ աղաչելով զլուսարարն, և ետու նմա երկու կարմիր և ժտեալ ի գերեզմանն դրի Գ. կանթեղս զորս գնեալ էի. զմէկն ի մեր ազգիս անունն, և զմիւսն ի Ֆրանգաց, և զմիւս այլն ի Հոռմին, զի այս են գլխաւոր ազգ, և ասացի Տէր Աստուած մեր Յիսուս Քրիստոս, տարակոյս է իմ յերկու ազգ միայն որ կու ասեն ոմանք թէ չէ ի վառել լոյս. և միայն

կամիմ գիտել, թէ յայս Գ. ազգացս ո՞վ է առաւել ըստ կամաց քոց դաւանութեամբ և կրաւնիւք. և զայս ցո՛յց ինձ վառմամբ լուսոյ քո ի կանթեղ ազգի յոր հաճեալ ես։ Եւ զայս արարի և առի զբանալին, և զմատնեհարն, զկնի փակելոյն և մատնեհարին իմոյ. և այնպէս պաղատելով և յուսով մնայի։ Իսկ յորժամ ազգումն ինչ եղև և վառեցաւ լոյսն. և ես իսկ լուայ հանդարտ հնչումն որոտման, և սոսկումն եղև ի մարմինս իմ. և եկն առ իս փակապահն և ասաց ինձ բանալ, և չոգայ բացի, և մտայ ես մէն զառաջինն. և գտի զմեր ազգիս նշանեալ կանթեղն միայն վառեալ։ Զայս լուեալ իմ յեպիսկոպոսէն, և ունէի առ ինքն համարձակութիւն, և առաւել քննէի, և նա երդուաւ յոյժ և ասէ, Քեզ միայն յայտնեցի. և զի մի թուիմ ես թերի յայս իրք, և կամ ախմար մանաւանդ, կամ թէ վասն այլոց արարի։

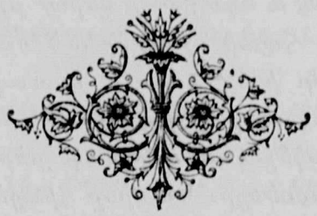

ՏԵՍԻԼ ԱՌՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՍՈՒՐԲ ԵՒ ՃԳՆԱԶԳԵԱՅ ԿՐԱՒՆԱՒՈՐԻՆ ՅՈՎԱՆԻՍԻ ԳԱՌՆԵՑԻՈՅՆ

Պաամեաց մեզ բարեհոգի ճգնաւորն մինչ հանդերձեալ էր ի նոյն ամի վախճանել, մինչ էր յանառիկ գղեակն Հռոմկլայն. Ասէ. Յորժամ ես ի խցին իմում կայի ի ձորն որ կոչի Աշորնիս, անկաւ ի խորհուրդս իմ, թէ ո՞րք են յաղգացս ընդունելի Աստուծոյ, և տարակուսէի զբազում աւուրս. Եւ մինչ էի յայս տարակուսանս եկն ի վերայ իմ զարմացումն. ոչ էի ի թանձրութիւն քնոյ և ոչ յարթնութեան, տեսի ես տեսիլ զարմացման. Տեսանէի զիս ի սուրբ քաղաքն Երուսաղէմ, և առաջի իմ դաշտ հարթայատակ, որ ոչ բաւէի տեսանել ծագէ ի ծագ, և կայր ի մէջ դաշտին բլուր մի զարմանալի՝ ընդարձակ ունելով գագաթն և ձգեցաւ ի վերայ բլրին ամպ լուսաւոր իբրև խորանարդ, հայէի նշմարել թէ ո՞ւմ է բնակութիւնս այս. և տեսանէի բեմբ ի մէջ նորա և քառադիմի աթոռ, զորոյ ոչ բովեաց բիրք իմ նկատել ի վայելչութեան լուսոյն, զորոյ և ոչ կարեմ բովանդակել կամ աւրինակ բերել նմանութեան, այլ լռութեամբ պատուեսցի. Եւ մինչ հիացեալ և զարմացեալ էի ընդ տեսիլ իրին, նա լուսաւորեցաւ երկինքն, և լցաւ լուսով աւդն ամենայն, և անթիւ բազմութիւն թևաղգեցիկ հրեշտակաց, և հրաշալի եղանակաւ աղաղակէին և ասէին. Սո՛ւրբ, սո՛ւրբ սո՛ւրբ, Տէր զաւրութեանց, և յապուշ մնացի ի քաղցրութենէ եղանակացն. և անկայ ի վերայ երեսաց իմոց յերկիր իբրև կիսակենդան, և ոչ մնաց յիս կենդանութիւն. Եւ եկեալ ոմն ի բարետեսիլ արանցն, կարդաց զանուն իմ, և յարոյց զիս և ասէ, Զաւրացիր և ի միտ առ զոր տեսեր, զի վասն քո է տեսիլդ. և յարուցեալ յոտն կացի և ասեմ, Ո՛վ Տէր, դողացաւ սիրտ իմ ի փորի իմում, և ոչ կարեմ նկատել, արա՛ զիս

խելամուտ, զի այր տառապեալ եմ և կամ հիացեալ. Եւ ասէ, Ցուցաւ քեզ ի Տեառնէ որպիսութիւն հանդերձեալ դատաստանին, և ահա Երրորդական աստուածութիւնն նստեալ է յաթոռ փառաց իւրոց, առնէ հատուցումն արդարոց և մեղաւորաց, և սուրբք ամենայն առ նա ժողովին, զոր հանդերձեալ ես տեսանել. Եւ անկեալ երկրպագեցի հանդէպ սուրբ աթոռոյ Աստուծոյ, և ոչ զաւրեցին աչք իմ տեսանել, բայց միայն զճաճանչ լուսոյն:

Եւ եղև յանկարծակի հնչիւն ահաւոր փողոյ, և գողաց առ հասարակ երկիր և ծով չորեքանկեան աշխարհիս, և տեսանէի ամպաւք եկեալ յարևելից և յարևմտից, ի հիւսիսոյ և ի ծովէ հարաւոյ, զամենայն սուրբս գունդս գունդս եկեալ յայն հարթայատակ դաշտին. Նկատէի և ի բլուրն զարմանալի և տեսանէի ներքոյ վարագուրին առաջի որդոյ աթոռոյն զՄայրն Տեառն Աստուծոյ յաղաչանս բազկատարած, և եդան երկոտասան աթոռ առաքելոցն, և նստան ի դատաստան փառազարդեալքն, և անդ էր տեսանել հոյլք արեգականց թագագլուխ սրբոցն պարք՝ առաքելոցն և մարգարէիցն, հայրապետացն և մարտիրոսացն, և ամենեքեան ի մի բերան փառաւորեցին զԱստուած ի ձայն մեծ և ասեն, Ահա ժամանակ այցելութեան, առնուլ բարի մշակացն զվարձս բարեաց. Եւ ես ջանայի ամփոփել զայնքան տեսութիւնն ի զգայութիւնս իմ, և ոչ զաւրէի, զի ի վեր էր քան զհասումն մտաց, բայց վասն որոյ փափագէի տեսանել՝ զայն եցոյց ինձ բարձրեալն:

Տեսանէի զԼուսաւորիչն մեր և զկենաց առիթն զսուրբն Գրիգոր, բիւրաւորաւք լուսեղինաւք հրաշազարման թագիւ եկեալ, և մինչ մտանէր ի հանդէսն, երանէին զնա հրեշտակք և երկնային զաւրք, այլ և եկեղեցիք անդրանկաց փառաւորէին զնա և ասէին, Ե՛կ ի մարմնի անմարմին, որ նորաւրէն ժուժկալութեամբ յաղթեցեր ամենայն կարեաց, և գերագոյն գտար քան զամենայն սուրբս, մ՛ուտ յառագաստն կենաց, և ժառանգեա զղանազանեալ փառսն. զոր դու ինքնին քեզ հիւսեցեր. Եւ եդաւ աթոռ նորա գերապատիւ առաքելոցն, ընդ ինքեան ունելով զանթուելի լուսաւոր գունդն իւր, և մերձ լեալ աթոռոյ աստուածութեանն զուարթ և համարձակ դիմաւք ասէր. Տէր իմ և Աստուած. ահաւասիկ ես և մանկունք իմ զոր ետուր ցիս, և ոչ կորուսի ի սոցանէ և ոչ զոք, բայց որ խոտորեցան

ի խրատուէն իմմէ և մնացին ի կորուստն, Ներեա՛ Տէր, քաւեա՛ Տէր, զի քոյ է փրկելն և կորուսանելն. Եւ եկն առ նա ձայն ահաւոր իբր զթնդիւնս որոտման, և զկնի ձայնին սիգ քաղցրալիր որ ասէ. Ե՛կ մշակ իմ խոնջեալ և քրտնեալ. Ե՛կ բարի վկայ աստուածութեան իմոյ, ե՛կ բազմավիշտ նահատակ, զի ես եմ որ ջնջեմ զամենայն քիրտն յամենայն երեսաց, և հանգուցանեմ զամենայն աշխատեալսն վասն իմ, զի ահա ժամանակ վշտին էանց, և կայ և մնայ քեզ արդարութեան պսակն, զի ուր ես եմ, անդ և պաշտաւնեայն իմ եղիցի. Եւ տեսանէի իբրև զաջ ձեռին զի առեալ նստուցանէր զնա բարձրագոյն քան զամենայն սուրբս, նոյնպէս և զժողովուրդն իւր.

Եւ անդ տեսի ժողովեալ զամենայն ազգս և զաղինս, և հրեշտակքն զատեալ մեկնէին զնոսա ի միմեանց, և զատեալ զանթուելի գունդս մեղաւորացն, և տանէին յայրումն հրոյ և յաղգի յաղգի տանջանս: Եւ մինչ հայէի տեսանել, տեսանէի գունդս գունդս, զի ծփէին իբրև զալիս ծովու և ջանային խառնել ի ժողովն Հայոց, և հրեշտակքն վարէին զնոսա հրեղէն գաւազանաւք. և ընթանային ի ժողովն Հոռոմոց, և հրեշտակքն և անտի վարէին զնոսա, և ընթանային ի ժողովն Ֆրանգաց, և հրեշտակքն անտի ևս վարէին զնոսա, և ծփէին և ոչ կարէին խառնիլ յաղգս: Եւ ես ասացի ցմաւտաւոր հրեշտակն որ ցուցանէր ինձ զտեսիլն. Տէր ընդէ՞ր ողորմելի շրջի ժողովն այն, և ոչ թողուն խառնիլ ի ժողովս, միթէ՞ առանց մկրտութեան են այնոքիկ: Ասէ ցիս. Գիտեա, եղբայր, զի Աստուած կամեցաւ ցուցանել քեզ զստուգութիւն իրիդ. Այնոքիկ կամեցան ազգէ յաղգս փոխել, և արհամարհեցին զմի մկրտութիւնն և եղեն Հոռոմ, կամ Ֆրանգ կամ Ասորի, և ահա ոչ ընդունին զնոսա իբրև զժողովուրդ Աստուծոյ, այլ իբրև զարհամարհողս, և տանջելոց են ընդ մեղաւորս:

Եւ իբրև տեսի ես զայս հրաշալի տեսիլ զարթեայ, և եկեալ յիս զդայութիւն իմ փառաւորեցի զբարեգործն Աստուած որ ոչ անտես արար զաղաչանս իմ, և երանեցի զազգն Հայոց՝ որք կացին ի կանոնս խրատու սրբոյն Գրիգորի. և ոչ յայտնեցի զսա մինչև ցայժմ, զի հանդերձեալ եմ վախճանել, և յայտնեմ ձեզ զտեսիլս զի և դուք ի միամիտ սրտէ փառաւորեցէք զՔրիստոս Աստուածն մեր՝ որ է աւրհնեալ յաւիտեան.

ՎԱՆԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ԱՍԱՑԵԱԼ ԲԱՆ ՀԱՒԱՏԱԼԻ ԱԶԳԻՍ ՄԵՐՈՒՄ:

Կենսաբեր սուրբ աւետարանն զԹադէոս զմեր առաքեալն յերկոտասանիցն է ասցել: Ղէբէոս՝ որ անուանեցաւն Թադէոս. Յայտ է ի Քրիստոսէ անուանեցաւ՝ զանունն փոխեալ որպէս զՊետրոսին և զՈրդւոցն Որոտման. Զի՞նչ է պատճառն որ ոմանք յեւթանասնից ասեն. այս է ՀԲ. աշակերտացն գլուխ և վարդապետ էր, որպէս Պետրոս ԲԺ. իցն, զի առաջինքն ամենայն ուրեք յետնոցն անուամբ կոչէին, այս է ստոյգ պատճառն. Ի վիճակել նմա յերկիրս Հայոց, տրտմեցաւ և ասաց, երկիրն ցուրտ է և մարդիկքն բրտաբարք. Եւ ասացին. Մի՛ ընդդիմանար Հոգւոյն. և ետուն նմա զեղն աւծման՝ զոր Քրիստոս էր աւրհնել՝ աւգնական, և զգեղարդն և յայլ ազգ չկայ այս պարծանքս՝ մեր մեռոնս հանապազ և միշտ զնոյն շնորհ ունի. Եւ ի գալն նմա ի Կեսարիա եկ, և զառաջին ձեռնադրութիւնն անդ արար. և եպիսկոպոս ձեռնադրեաց Թէոփիլոս անուն, և եկեղեցիս հիմնարկեաց, և այս էր պատճառն Հայոց անդր ի ձեռնադրութիւն գնալոյն, և վասն այնր աթոռ սահմանեցին, և սեփական քաղաք է Հայոց Կեսարիա. և սուրբն Գրիգոր անդ սնաւ, և ծնաւ յղացեալ ի գերեզմանին Թադէոսի առաքելոյն, և սնաւ ուր առաքեալն սկսաւ քահանայագործել, և փոխեաց յինքն զշնորհս նորա, անդ եղև եպիսկոպոս, և գնացեալ յԵրուսաղէմ եղև հայրապետ, և ի Հռովմ գնացեալ, եղև պապ, զի այսպէս սահմանեցին. Ինքնակալ թագաւոր մի և ինքնագլուխ հայրապետ մի նստցի ի Հայս և ինքնակալ թագաւոր մի և ինքնագլուխ հայրապետ մի նստցի ի Հռոմ, և ի միմեանց վերայ դնիցեն զանձինս իւրեանց ցմահուչափ, և գրով սոսկալեաւ եղեն եղբարք միմեանց թացեալ զգրիչն յահաւոր խորհուրդն. Եւ բաժանեալ զսուրբ տեղիսն տնաւրինական, և ետուն զՍուրբ Յա-

կորն պատրիարգարան և զԴողգոթային, և արկեալ վիճակս ի վերայ Յարութեանն և անկաւ Հայոց, և տրամեցան ոմանք յալ-ղէ։ Ապա հնդն յամենայնի սուրբն Գրիգոր եաց ցնոսա, զի ինքեանք չինեսցին ընդարձակ, զի գեռ շինեալ, և էառ Հայոց զԴողգոթային և զՆուբր Կարապետն և զՆարան, և սահմանեալ զտեղին կախեաց կանթեղս յանուն ապգաց, և նա խնդրեաց յԱստուծոյ զիջումն լուսոյն ի նշան յարութեան Քրիստոսի, և ման այնորիկ այլ ապգդ չհաւատան, զի յառաջ չկայր մինչ ի նա, և առաւել ման այնորիկ անուանեցաւ Լուսաւորիչ։ Եւ մի ոք անհաւատացի, զի այնպիսի աշխարհալուր և առաքելական այր, և տիեզերատաստ քաղաւոր, յարևելից յարևմուտս գնացեալ, վայրապար գնացին, կամ նորա փոքր պատիւ համարեցան ինքեանց զդալն նոցա և յամենայն տիեզերս այլ ով կայր իրրև գնա, կամ յետոյ նզև իրրև գնոսա, և գեռ սկիզբն էր հաւատոյ։

Արք մտաւորք, պատհ է որ Ցոյնք զմեզ աւտարացնեն որպես Հրէայք զՀեթանոսան, և յետին ասեն, Չիարդ է յետին, զի Արգար քաղաւորն յառաջ քան զնախչելութիւնն հաւատաց ի Քրիստոս և երանեցաւ ինձմէ։ Եւ երիք առաքեալ ունին Հայք ԲԹ. ից, զԹադէոս և զԲարթուղիմէոս, և զՅուդայ Յակոբեան՝ որ կայ Մորմի քաղաք, որ է սեփական Հայոց։ Եւ յառաջ Տրդատ հաւատաց, և ապա Կոստանդիանոս, և յայտնի է և ասէ Ագաթանգեղոս, Յայնժամ զնաւ Տրդատ եթէ հաւատաց ի Քրիստոս Կոստանդիանոս որդի Կոստեայ, այլ և ի սուրբ Հռիփսիմեանցն գալոյն յայտնի է։ Եւ թէ ասեն թէ սուրբ Գրիգոր ի Կեսարիա ձեռնադրեցաւ, և այն մեր քաղաք է, և շատ Հայք անդ էին բնակել, և մեր Առաքելոյն աթոռ։ Բայց թէ գիր չունէին Հայք, թէ պ՚այս կարեն ասել, այլ տես զի յԱստուծոյ առաւ գիր ապգիս՝ որպես Մովսէսիւ Իսրայէլի, և այլ որ ապգ պարծի այսու, Եւ ընդ նոսա զի՞ գարմանաս, մեր ոչինչ քս Հայոց յետին ծառայքս՝ վիրք այլ նախատեն զմեզ և ուրանան, Մեսրոպ ետնոցա գիր և զԿարծիոյ խաչն Մեսրոպ է աւրհնել, և աչ թևին կայ հայ գիր, և պայն ոսկւով ծածկեալ են թէ թՅ՚ղ չերևի, Ագաթանգեղ Հռոմայեցի է և վկայած ժամանակագիր, և վկայեալ է թէ յառաքելոցն Պետրոսի և Պաւղոսի ի նշխարացն բերին ի Հայք, և յանուն նոցա շինեցին զՍուրբ Առաքելքն, և անդ պահեցին զնշխարս նոցա, և յոլովք ի ֆրան-

գաց ասեն թէ չկայ ուրեք ի նշխարաց առաքելոցն, ապա մեք չուրանամք և իրրև զնոսա սուտ լինիմք։

Բազում ինչ աչքայլեցին յառաքելական կարգաց, որպես զտան ծննդեանն և զկնի՝ որ ի խորհուրդն արկանեն, Թո՛ղ ցուցանեն մեզ զվէճն Կեղեստիանոսի ընդ Բարսումայ, թէ չվկայէ մեզ որ ասաց Բարսումայ թէ գուք միայն էք անխմոր և անկուր խորհրդով, և նա ասէ, Մի՛ բարի քեզ, ահա ապգն Հայոց Մեծաց ընդ մեզ են, որք ուսան ի սուրբ Գրիգորէ որ հրեղէն սիւն է, և երկնահաս լեառն։ Զկարեն ուրանալ զի մերքն ի նոցունց թարգմանեցին, և զծննդեան տաւնն մինչ ի յո . . . . չտաւնէին ընդ մեզ. Բազում զկուժանութիւն եկեղեցականաց, զանհամեալ ազան՝ որ ոչ իմիք է պիտանացու։ Մեք զճշմարտութիւնն առցուք մեզ ընկեր և աւգնական, նրբարբ, և նովաւ գնասցուք, փառաւորելով զԱստուած յերեսին դեմն և ի մի բնութիւն, և ի մի կամս, և ի մի թագաւորութիւն և զԲրիստոսի մարդեղութիւնն ուղղափառութեան՝ կատարեալ Աստուած կատարեալ մարդով միաւորեալ անշփոթելի։

Զայլն ի վարդանայ վրի՛ն գիրն գիւտ ընէ ա՛լէ։

ԱՅԼ ԲԱՆ Է ԱՍԱՑԵԱԼ ՎԱՆԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ։

Յարևելից եկին մոգքն առ Քրիստոս։ վասն զի դրախտն յարևելս է անկեալ։ և յարևելից ելանէ արեգակն։ նոյնպէս և յարևելից է հանդերձեալ գալ արեգակն արդարութեան Քրիստոս։ Եւ ոսկի բերեալ։ զի ոսկի երկրին այնորիկ քան զամենայն պատուական է։ Եւ այլ պատճառ՝ զի զմի մի յաստեղացն կենդանի և բանաւոր դաւանէ հեթանոսն։

Եւ մտին ի Հայք առաքեալքն Բարթուղիմէոս և Թադէոս և Յուդա Յակոբեան. բայց զԲարթուղիմէոս։ վասն այն եդի սկիզբն։ զի ոմանք զԹադէոս յեւթանասնիցն ասեն։ և զԲարթուղիմէոս մէն յԲԺ. իցն։ Թադէոս՝ զոր աւետարանն պատմէ թէ յառաջ կոչէր Ղէբէոս։ և ի Տեառնէ անուանեցաւ Թադէոս։ Յուդա Յակոբեան՝ որ և սա՛ յԲԺ։ իցն վկայի և կայ յՈրմի քաղաք Հայոց։ Սիմոն՝ որդի Յովսէփու։ եղբայր Տեառն մերոյ. և սա քարոզեաց ի Հայս։ և անդ կատարեցաւ և կայ յՈրմի քաղաք Հայոց։ Եւ Եղիշէ և Խադայ։ Բ. յեւթանասնիցն են և գնացին ի կողմանս Աղուանից հրամանաւ Թադէոսի։ և անդ կատարեցան։ Թէոփիլոս՝ առաջին ձեռնադրածն՝ Թադէոսի ի Կեսարիա Հայոց ի Կապադովկիայ։ Ադդէ կերպասագործ Արգարու թագաւորին։ զոր կացոյց ի Միջագետս յՈւրհայ քաղաքի։ Զաքարիա՝ զոր ձեռնադրեաց յարևելս փոխանակ ինքեան և ասաց։ Զսա՛ ետու ձեզ վարդապետ։ զոր եցոյց ինձ Հոգին սուրբ։ Դադիում յեւթանասնիցն։ որ գնաց հրամանաւ Թադէոսի ի Մեծն Հայք։ և ի կողմանս հիւսիսոյ։ և լուեալ զմահն Արգարու։ և դարձեալ եմուտ ի փոքր Սիւնիս։ և կրաւնաւորեալ անդէն ծածկաբար վախճանեցաւ։ և տեղին շինեցաւ վանք։ և յանուն նորա կոչեցաւ։ Որոյ աղաւթիւքն ողորմեսցի Քրիստոս Աստուած ամենայն հաւատացելոց ի Քրիստոս։

(ՅԻՉԱՏԱԿԱՐԱՆ)

Շնորհք մեծապէս և երկրպագութիւն ամենասուրբ, Աստուածն Հոգւոյ՝ ի փառս Հաւր և Որդւոյ, ամէն։ Որ անբաժանելի գոլով բազմամասնապէս բաժանէ շնորհս ըստ չափոյ ընդունողաց մեծամեծացն և փոքունց, ոչ առ մեծսն խնայելով իբր զլացմամբ, և ոչ առ նուաստսն յաճախ քան զարժանն ի վատնումն զձիրսն տալով, զորս ունաւղքն բանականապէս իւրաքանչիւր զիւրն ճանաչէ զչափ։ Յորոց ի բնաւիցն յոքունց և իմս նուաստութիւն, որ և փոքու մասին անարժան գոլով Թովմաս ոմն անուն, տարաշխարիկ եղեալ ի հայրենի տեղոյ իմոյ, յերբեմն ի վաղնջուց ամաց հայրապետական աթոռոյ ճոխութեամբ փառաւորեցելոյ, ի նշանաւորն ասեմ զղեկէ Հոռոմկլայէն, վասն իմոյ մեղաց, նախ քան զվեց ամ գրութեան տարիս ի ձեռս Տաճկաց մատնեցելոյ, յորմէ ամաւ և կիսով նախ քան զառնուլն պատահեաց ինձ ելանել և գալ յաշխարհս Կիլիկիոյ, յուսով տեսութեան սուրբ գերեզմանին Քրիստոսի. զոր վարկանիմ թէ և ոչ ըստ իմոյ արժանեաց, այլ վասն անչափ խնամոցն Տեառն գիպեցաւ այս, ոչ տեսանել ի ժամանակի պաշարման զղեկին զանհանգուրժելի նեղութիւնն, որոյ և լուրն պակուցանէ զամենայն լսաւղս. Ուր և բազումք ժանաւանդ բընաւքն սննդակիցք իմ և ազգայինք ի պէս պէս մահս, և ի գերութիւն վարեցան մեծ թշուառութեամբ, արտաքս քարշեալք ի մայրենի գրկաց պանձալի զղեկին, զորոյ յիշատակ երջանկութեանն, և զայժմու թշուառութեան, որպէս ի զէպ է հարազատ զաւակի առ սիրելի ծնաւղսն, և ոչ առանց արտասուաց բերեմ։ Վասն զի գերեալ եղև և Աջ սրբոյն Գրիգորի և հռչակաւոր Նշանն սուրբ Վանկոյի. առ ոտն ընկեցեալ նշխարք ոսկերաց սրբոց վկայիցն։ Նա և աստուածաբնակ և երկնանման շքեղաշուք և գերապայծառ սուրբ տաճարսն, զսրբոյն Գրիգորի ասեմ և Տիրամաւրն սրբուհւոյ Աստուածածնին, և յանուն Որդւոյ նորա սուրբ Փրկչին, կոխան եղև՝ և աւթարան անհաւատիցն։ Այլ զիմ անարժանութիւն ի վեր քան զիս պատահեալ շնորհի

քահանայութեան, և ուղիղ դատմամբ յոյժ պակաս գտանելով զիս ի վայելչականացն, գործնականացն ասեմ և տեսականաց լաւագոյն մասանց հարկաւորաց այսր աստիճանի, գրեթէ անպատշաճիւք լցեալ, և մեծապէս ընդ այսր զանձն իմ պարսաւեմ. Այլ սուղ ինչ և զայս ոչ անմասն ի բարեաց ծանեայ զճանաչելն զանձին նուաստութիւն։ Եւ թէ չէ իրաւ, գոնէ ի սակաւուց ինչ ձեռնհաս գտելոց մասանց բարեաց պղերգանալ բարձրամիտ խոկմամբ, այլ ըստ չափոյ կարողութեան ժրանալ, և այսու մտածութեամբ, իբր թէ ի հոգեւոր սբաղանս տրուպ անձինս և ի սփոփանս սդապատ ոգւոյս, մանաւանդ վասն առ ի Քրիստոս յուսոյն ձեռնարկեցի գրել զսրբոց հարցն պէս պէս և զանազան ԹՂԹՈՑ զ ԳԻՐՍ, որք վասն ուղիղ հաւատոյ ի Քրիստոս խոստովանութեան ի զանազան ժամանակս հանդիսացեալք և վասն աւգտի զկնի եկելոցն յիշատակ թողեալ։ Որոց Աստուածասէրն կամաց, և ես անարժանս և տկարս հետևող եղեալ խոչոր և անարուեստ գրով ձաբռտեցի զսուրբ մատեանս հաւաքեալ թղթոցս. յիշատակ բարեաց մնալ մեղաւոր անձին խոչոր գրչիս Թովմայի։ Եւս և իմոց ի Քրիստոս հանգուցեալ ծնաւղացն, և հաւրեղբարցն՝ սրով խողխողելոց, և այլոց ևս տոհմակցացն, ի վերայ պահպանութեան և զգուշութեան նախայիշեցեալ Կլային և այլոց . . . . . յլի ողբերգելի առման բերդին . . . . . անդ սպանելոց, և այլոց գերի վարելոց, և ի բանդի խոստովանութեամբ ի Քրիստոս վճարելոց, և ոմանց դեռևս ի բանտի կապելոց։ Ցաղագս որոյ յոտս սրբոցդ և իմաստնոց անկեալ, պատահելոցդ ասեմ սուրբ մատենիս, և աւգտեցելոց ինչ ի խոչոր աշխատութենէս . . . . . *)

Առումն Հռոմկլայի ի Սուլտանէն Եգիպտոսի եւ գերութիւն Ստեփանոսի Կաթուղիկոսի Հռոմկլայեցւոյն եղեւ յամի Տեառն 1292 յորում եւ ծռազատիկն էր. եւ զի վեց ամաւ յետոյ ղնէ գրիչն Թովմաս զթուական գրութեան, յայտնի է թէ յամի Տեառն 1298, եւ հայոց ՉԽԷ ընդօրինակեալ է ԳԻՐՔՍ ԹՂԹՈՑ, հաւանաբար ի Սիս, զի յիշէ զաշխարհն Կիլիկիոյ առանց անուան քաղաքի կամ վանաց:

*) Պակասի վերջ յիշատակարանիս։

ՑԱՆԿ ԱՆՈՒԱՆՑ

Աբա (երէց) 41.
Աբաս (եպս. Պարտաւայ) 81.
Աբաս (երէց Փարպիոյ) 151.
Աբգար (թագաւոր) 414. 534. 536.
Աբդիշոյեան Խուժիկ 47.
Աբդիսոյ կամ Աբդիշոյ (երէց, ապա եպիսկոպոս) 54. 55. 57. 59. 62. 66. 68. 73. 78. 81. 344.
Աբեններ 242.
Աբէլ 500.
Աբէլմէուլա (գիւղ) 516.
Աբիմելէք (քահ.) 476.
Աբիուդ 392.
Աբիրովն 258.
Աբրահամ (Հայր) 6. 37. 88. 126. 285. 288. 327. 347. 388. 500.
Աբրահամ (եպս. Տարաւնոյ) 78. 81.
Աբրահամ (եպս. Ռշտունեաց) 146. 149.
Աբրահամ (Կթղ. Հայոց) 151. 153. 161. 162. 164. 166. 176. 178. 180. 185. 189. 196. 211. 222. 455.
Աբրահամ (երէց Կաթութկեի) 151.
Աբրահամ (երէց Փարպիոյ) 151.
Ագաթանգեղոս 534.
Ագաթոն (Հռովմայ հայրապետ) 300.
Ադամ (նախահայր) 64. 205. 230. 231. 286. 336. 341. 342. 344. 352. 370. 386. 389. 422. 440. 451. 452. 453.
Ադդէ 536.
Ադսուէլ 183.
Ադրիանոս (կայսր) 501.
Աթանասիոս | (Աղեքսանդրացի) 50. 69. 91. 94. 101. 214.
Աթանաս | 299. 306. 364. 369. 370. 372. 375. 377. 379. 385. 386. 389. 423. 427. 428. 436. 442. 447. 449. 452, 453. 461. 470. 474. 477. 479. 507.

Աթանաս (եպ. Նփրկերտոյ) 224.
Աթենացիք 380.
Ալանք 304.
Ալեթերիոս (սուրբ) 518.
Ախա (երէց) 42.
Ակակ (եպ. Մելիտինացի) 14. 16. 19. 103. 296. 376.
Ակակ (պարսիկ՝ հերետիկոս) 43. 46. 50. 57. 67. 83. 216. 220. 278.
Ակակ | (եպ. Կոստանդնուպաւլսոյ) 243. 244. 245. 247.
Ակակիոս | 249. 250. 251. 253. 256. 258. 262. 264. 265. 267. 268. 269. 272. 274. 276. 300.
Ակթասալիա 525.
Ակի կամ Ակէ 70.
Ալատիս (քղք.) 511.
Ահարոն (երէց) 53. 55.
Ահարոն (եպ. Մեհնունեաց) 146. 149. 151.
Ահարոն 237. 252.
Աղան (եպս.) 41.
Աղբէոս (եպս. Հարքայ) 223.
Աղեքսանդր | (քաղաք) 88. 119. 120. 121. 179. 185. 214.
Աղեքսանդրիա | 259. 260. 262. 268. 269. 273. 277. 280. 299. 306. 375. 377. 380. 396. 423. 428. 429. 435. 442. 511. 513. 518. 521.
Աղեքսանդր (եպս. Աղեքսանդրիոյ) 306.
Աղեքսանդրացիք 244. 247. 249. 250. 251. 253. 256. 258. 259. 262. 264. 265. 267. 268. 269. 272. 274. 276. 297. 300. 306. 310. 398.
Աղեքսանդրոս 258.
Աղիվարդ 258.
Աղուանք 43. 45. 46. 51. 81. 130. 133. 162. 163. 183. 193. 194. 196. 211. 221. 300. 322. 466. 536.
Աղցք 151.
Ամատունիք 42. 70. 78. 81. 146. 149. 151. 196.
Ամարաս 81. 196.
Ամասիա 224.
Ամբակում (եպս. Շաքիոյ) 81.
Ամբակում (մարգարէ) 455.

Ամղիքոս (եպս. Սևանդրիոյ) 525.
Ամոնացիք 394.
Ամպեղիս (եպս.) 49. 51.
Ամպրոսիոս 51.
Այրարատ 42.
Անակ 323.
Անանիա (Նարեկացի) 498. 502.
Անաստաս | (կայսր) 126. 140. 141. 142. 277. 300. 328.
Անաստասիաս |
Անաստաս (Ուռհայեցի) 523.
Անատոլի 119.
Անատոլիս (եպս.) 329. 491.
Անատոլիս (երէց) 49. 51.
Անդրէաս (Առաքեալ) 103. 146. 278. 484.
Անդրէաս (Տօմարագէտ) 354.
Անդրէաս (աշակերտ) 512.
Անթիպատր 491.
Անինոս (Աղեքսանդրացի) 519.
Անկիւրա 421. 446.
Անձևացիք 70. 146. 149. 151.
Անձն (երէց) 21.
Անոկտիոս (Պանփիւլացի) 512.
Անտեղիս (եպս.) 254. 259.
Անտեղիս (երէց) 259.
Անտիոք (աղեք.) | 20. 119. 120. 142. 179. 185. 186. 224.
Անտիոքիա | 297. 298. 300. 307. 323. 344. 466. 504.
Անտիոք Ասորւոց | 525.
Աշոտ (իշխանաց իշխան) 279. 283.
Աշորնիս (Զոր հռոմկլայի) 530.
Աշտիշատ 220.
Ապահունիք 42. 73. 151. 196. 223.
Ապաւղինարիոս | (Լաւոդիկեցի) 24. 31. 53. 56. 67. 83. 215.
Ապողինար | 278. 287. 307. 315. 375. 383. 386. 389.
Ապաւղինարէս | 430. 433. 448. 449. 453. 473.
Ապլվարդ (Ամիրայ) 498.
Ապողոն 383.
Ապրուեղ Խոսրով (արքայից արքայ) 149. 151.
Աջ (սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին) 537.

Աջհա 47.
Առաւեղենք 42.
Առիստակէս կամ Արիստակէս (որդի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի) 44. 51. 88. 215. 220. 295. 304. 374.
Առնա | Առան 146. 149. 151.
Ասայէլ 242.
Ասեր 439.
Ասիա 296. 307. 415.
Ասիացիք 416.
Ասկաղոն (քաղաք) 521.
Ասորեստան 41. 43. 60. 307.
Ասորեստանեայք 322.
Ասորի 532.
Ասորիք 52. 55. 59. 62. 73. 78. 81. 227. 306. 331. 334. 335. 336. 345. 352. 466. 493. 496. 525.
Աստարտէ 342.
Աստուածաբան տես Գրիգոր Նազիանզացի
Աստուածատուր (եպս. Բժնունեաց) 70.
Աստուածատուր (Վանանդայ տէր) 74.
Աստուածատուր (Արշաւրեան) 74.
Աստուածատուր (հաւենունի) 74.
Ավփիլոս (Կեսարացի) 517.
Ատատէ (եպս.) 41.
Ատտիկոս 51.
Ատրներսեհ (Ռշտունեաց տէր) 42.
Ատրներսեհ 133. 138. 168. 170. 174.
Ատրպատիճ, Ատրպատիճք 91. 95.
Արա 5.
Արաբիա 322.
Արագած 111.
Արած գիւղ 109.
Արամազդ 346.
Արեաց աշխարհ 171.
Արապինար 322.
Արզն 218.
Արիանոսք 8. 33. 98. 258. 298. 366. 369. 377. 411. 430. 466.

Արիճ 151.
Արիոս 49. 50. 53. 56. 66. 83. 146. 149. 152. 215. 278. 284. 295. 307. 328. 374. 415. 417. 449. 459. 491. 505.
Արիստոտէլ 384. 433.
Արծափք 151.
Արծրունիք 42. 70. 73. 146.
Արղահա (Սրկգ.) 41.
Արշակունի 323.
Արշամունիք 42. 73.
Արշարունիք 41. 42. 73. 223. 224. 232.
Արշոտ (Վարազտիրոցեան) 74.
Արուաստ 218.
Արտաշիր 41.
Արտաշիր (մախազ) 42. 48.
Արտաշիր (Սիւնեաց տէր) 42.
Արտաշիր (Առաւեղենից տէր) 42.
Արտաւազդ (Մամական) 74.
Արտաւազդ (Ապարանից) 151.
Արտեմոն 88. 307. 325. 326. 352. 484. 487. 488.
Արքանգեղտիք 216.
Աւան 151.
Աւղոս 258.
Աւշական 151.
Աւբելիանոս (եպս. հռովմայեցի) 493.
Ափոց (եպս. Ցուրտաւայ) 178.
Ափրիկեցիք 466.

Բաբ (եպս. Ամատունեաց) 78. 81.
Բաբգէն (կթղ. հայոց) 41. 42. 47. 48. 177. 183. 220. 221. 300.
Բաբգէն (Սերգիս) 47.
Բաբելոն 347.
Բաբէ (կթղ. Ասորեստանի) 45. 50.
Բաբիւլաս (երէց) 111.
Բաբիւլաս (երէց ս. Յովհաննու) 151.
Բագարան 151.
Բագրեանդ կամ Բագրաւանդ 70. 73. 151. 196. 412.

Բահաղիմանք 394.
Բաղատական 81.
Բաչխեն 42.
Բասադէ իմամիեան 41.
Բասեն 41. 70. 73. 78. 81. 146. 149. 150. 151. 223. 412.
Բասիլիոս
Բարսեղիոս
Բարսեղ
Բարսիլիոս
Բասիլ (Կեսարացի) 8. 25. 50. 69. 91. 94. 101. 214. 231. 306. 315. 334. 343. 355. 368. 380. 388. 433. 434. 448. 449. 453. 463. 465. 471. 516.
Բասիլիսկոս (վկայ) 253.
Բարդեծան 66. 278.
Բարդողիմէոս
Բարթողոմէոս
Բարթուղիմէոս (Առաքեալ) 302. 323. 414. 497. 534. 536.
Բարծումա
Բարծումէ
Բարսումա (Ընծաիւնացի կամ Մծբնացի) 43. 46. 50. 53. 56. 57. 67. 83. 216. 220. 278. 344. 535.
Բդեշխ (երէց) 52.
Բդնա 52. 54. 55.
Բեդդեէմ կամ Բեդթաէմ 436. 484.
Բեթել 518.
Բենեամին (եպս. Մնդրի) 218.
Բերդոչմ 42.
Բղնունիք 223.
Բժնունիք 70.
Բխթանացիք 295.
Բխրիտոնիա 523.
Բղադ 41.
Բոժունիք 146. 149. 151.
Բողնիա 183.
Բրատոկ 41.
Բրզմիէր 133. 138.
Բրխիսոյ (քահ.) 54. 55.

Գաբրիէլ (Հրեշտակ) 3. 4. 64. 248. 286. 352. 354. 381. 437. 438. 528.
Գաբրիէլ (երէց) 52.

Գաբրիէլ (կթղ. Վրաց) 177. 182. 300.
Գաբրիէլ (եպս. Տաճկաց) 218.
Գաբրիէլ (եպս. Քարմայ) 218.
Գագիկ (թգր. Վասպուրականի) 295.
Գազա 510.
Գալիլիա 348. 353.
Գաղատացիք 226. 383.
Գաղգաղա 487.
Գայինոսք 216.
Գայիոս (ազատաւոր Պաւղոսի) 380.
Գանդրա 259.
Գառնի 151. 526. 530.
Գառնիկ (եպս. Յուրտաւայ) 178.
Գարդման 81. 224.
Գարմենկան կամ Գարմիկան 41. 42.
Գարչուր (Մաղխազ) 74.
Գերմանոս (պտք. Կ. Պաւլսոյ) 373.
Գէորգ (կթղ.) 278.
Գէորգ (կթղ.) 335.
Գիպ Գաչտաբրին 108. 149. 150. 151. 168. 170.
Գիորգիս (երէց Սրճոյ) 151.
Գիւտ (եպս. Վանանդայ) 78. 81.
Գնադիոս (եպս.) 256. 259.
Գնեալ Գնունի 74.
Գնէլ 42.
Գնիբա 41.
Գնեմբա 52.
Գնունիք 42.
Գողգոթա 65. 511. 520. 534.
Գողթն 73. 146. 149. 151.
Գոմոր 329.
Գումա 52.
Գունդչապուհ 43.
Գրիգոր
Գրիգորիոս (Լուսաւորիչ, Սուրբ) 51. 71. 78. 79. 82 88. 90. 93. 110. 112. 113. 123. 128. 132. 133. 136. 138. 161. 166. 171. 174. 176. 179. 180. 189. 212. 214. 218. 220. 222. 224. 237. 289. 291. 295. 296.

297. 298. 302. 303. 304. 306. 308. 323. 324. 327. 333. 334. 336. 358. 374. 414. 416. 419. 420. 424. 432. 433. 456. 492. 496. 497. 526. 528. 531. 532. 534. 535.

Գրիգոր (եպս. Արծրունեաց) 70.

Գրիգոր, Գրիգորիոս (Աստուածաբան. Նազազացի) 6. 50. 69. 213 214. 236. 289. 299. 306. 315. 316. 323. 354. 355. 366. 380. 386. 421. 430. 432. 445. 465. 470. 475. 478. 480. 482. 485. 486.

Գրիգոր, Գրիգորիոս (Աքանչելագործ. Նեոյկեսարացի) 26. 214. 298. 306. 442. 481.

Գրիգոր (Նիւսացի) 306. 343. 368. 369. 377. 379. 380. 388. 423. 424. 434. 435. 450. 471. 474. 504.

Գրիգոր (եպս. Մարդպետական կամ Սեպհական գնդին) 70. 73. 76. 81.

Գրիգոր (եպս. Բասենոյ) 70. 73.

Գրիգոր 73.

Գրիգոր (եպս. Արծրունեաց) 73. 76.

Գրիգոր (Հմայեակեան) 74

Գրիգոր (Վասակեան) 74.

Գրիգոր (Աբեղեան) 74.

Գրիգոր (եպս. Կապաղական) 81.

Գրիգոր (եպս. Անձևացեաց) 146. 149. 151.

Գրիգոր (Քերդող) 153.

Գրիգոր Սիւնի 196.

Գրիգոր (Մագիստրոս) 219.

Գրիգոր (Նարեկացի) 498.

Գրիգորեանք, Գրիգորք 91. 94. 101. 516.

Գրիգորիս (Վկայասէր կթղ.) 219.

Գրիգորիս, Գրիգորէս (Արշակունեաց Քորեպիսկոպոս) 223. 224.

Դադան 258

Դադիում 536.

Դամասոս 306.

Դանիէլ (եպս.) 41.

Դանիէլ (եպս. Ռշտունեաց) 42.

Դանիէլ (եպս. Անձևացեաց) 42.

Դանիէլ (երէց Գնիսթայի) 52.

Դանիէլ (երէց Բղնայի) 52.

Դանիէլ (Մարգարէ) 338. 392. 439.

Դաշտակարան 42. 149. 150. 151. 168. 170.

Դատ (Գարջուղեան) 74.

Դատ աւան 151.

Դաւիթ (Մարգարէ) 34. 35. 69. 87. 88. 200. 216. 231. 235. 236. 246. 285. 303. 312. 318. 324. 326. 339. 350. 354. 365. 389. 416. 419. 420. 425. 429. 436. 437. 457. 458. 461. 467. 479. 481. 484. 500. 502.

Դաւիթ (եպս.) 42.

Դաւիթ (երէց Սոքփոնիէ) 52

Դաւիթ (երէց Խափայի) 53. 55.

Դաւիթ (երէց Փարթնայի) 54. 55.

Դաւիթ (արեգ.) 54 55.

Դաւիթ (երէց Երևանայ) 151.

Դաւիթ (եպս. Բողնիս) 183.

Դաւիթ (եպս. Սիւնեաց) 196.

Դեղփոս (եպս.) 377. 449.

Դէոսկորոս, Դիոսկուրոս, Դիոսկորոս, Տէոսկորոս (եպս. Աղեքսանդրիոյ) 91. 94. 119. 120. 186. 187. 259. 300. 305 307. 308. 328. 331. 333. 491. 492. 493. 511. 513. 514. 517.

Դիոնիսիոս, Դիոնէսիոս (Աղեքսանդրացի) 26. 296. 306. 459. 460

Դիոնէսիոս (Արիսպագացի) 306. 380. 442. 459. 470. 479. 526.

Դիոս 383.

Դիոտոր, Դիոդոր(է), Դիոդորոս, Դեոդորոս, Դեոդորոս, Դէոդորոս, Թէոդորոս, Դէոդոր (Դիոդորոս=Diodorus, Տարսոնացի) 20. 21. 43. 46. 49. 50. 53. 56. 60. 67. 146. 216. 277. 416. 424. 480

Դովսիթէոս 307.

Դուին 42. 70. 90. 93. 146. 149. 150. 191. 221. 222. 223. 494.

Եբեքթոս (եպս. Անտիոքի Պիսիթեայ) 26.
Եբրայեցիք 153.
Եգիպտացիք 237. 352. 396. 466.
Եգիպտոս 113. 235. 237. 256. 269. 287. 307. 322. 325. 334. 344. 347. 484. 496. 501. 518. 519. 538.
Եգնադիտէ (եպս.) 254.
Եգնատիոս կամ Իգնատիոս (Անտիոքացի) 50. 298. 466.
Եգուա 308.
Եգովմ 388.
Եզեկիէլ (Մարգարէ) 346. 393.
Եզնիկ 509.
Եզր (կթղ. Հայոց) 221. 222. 223. 224. 227.
Եզրաս (եպս. Կիսդաղ) 183.
Եթիոպա 322.
Եթովպացիք 466
Ել, Եղ, Էղ 146. 149. 151.
Եղագէս (եպս. Մանդեղաց) 183.
Եղիա (Մարգարէ) 46. 154. 240. 246. 340. 500.
Եղիա Սիւնական (երէց) 52.
Եղիա (վանական) 54. 55.
Եղիա (կթղ. Հայոց) 222.
Եղիշա (եպս. Ցուրտաւայ) 178.
Եղիշէ 536.
Եղիսաբեթ 352. 353. 484.
Եղիսէ (Մարգարէ) 517.
Եղիփաս (եպս. Սամուրիաղ) 183
Եմեսու 306.
Եմմանուէլ, Եմմանուիէլ 4. 38. 199. 200. 361. 404. 405. 426. 429. 452
Ենէս (եպս. Մարուէլ) 183.
Ենովք 46.
Ենովք (եպս. Ծիղկանու) 183.

Եպիկտիդոն (եպս. Կորնթացւոց) 452
Եպիկտիոս (Հայր) 524.
Եպիփան (Կիպրացի) 306. 313. 436. 448. 452.
Եպիփան (Սալտունցի) 520.
Եպիփան (Պերգացի) 525.
Եսայի (Մարգարէ) 87. 157. 204. 210. 211. 234. 297. 318. 331. 343. 350. 363. 368. 394. 438. 454. 463. 467. 491.
Եսայի (եպս. Ցուրտաւայ) 178.
Եսայի (Հայր) 512. 513.
Եստգէն (եպս. Քորչոնա) 183.
Երեմիա (Մարգարէ) 26. 115. 157. 181. 204. 205. 318. 350. 356. 438. 439. 443. 468. 469.
Երեւան 151.
Երինոս կամ Երինիոս (հետևողն Առաքելոց) 296. 298 306.
Երկաբնակք 193. 224. 230. 413.
Երկիր Աւետեաց 487.
Երուսաղէմ 38. 115. 119. 121. 123. 140. 167. 174. 176. 177. 179. 182. 183. 185. 186. 221. 230. 280. 298. 306. 325. 327. 337. 353. 407. 408. 410. 484 504. 511. 512. 514. 516. 520. 521. 522. 523. 524. 526. 527. 528 530 533.
Երուսաղէմացիք 184. 300.
Եւա 477.
Եւգենէս (եպս. Սամթաւցի) 183.
Եւդոկէ կամ Եւդոքսիա (թագուհի) 260. 512.
Եւելիոս (եպս.) 511.
Եւղոգիոս (քհնլ.) 376.
Եւղոյիոս (եպս. Նիկոմեդացւոց) 146.
Եւնոմիոս կամ Եւնոմոս 5. 83. 138. 146. 278. 307. 377. 379. 380. 385. 450. 474.
Եւսերի 512.
Եւսեբիոս (ժամանակագիր) 306.
Եւսեբիոս (Եմեսացի) 306.
Եւսեբիոս (երէց) 260.
Եւտիքեանք 286. 287 292.

Եւտիքոս | 49. 50. 53 56. 66. 83. 104. 106. 119. 138.
Եւտիքէս | 146. 149. 152. 186. 187. 215. 262. 268. 271. 272. 278. 281. 286. 307. 308. 309. 331. 369. 372. 375. 383. 416. 417. 473. 492.
Եւփիմէ 142. 143.
Եփեսացիք 15. 366.
Եփեսոս 20. 50. 52. 55. 57. 66. 72. 78. 82. 94. 119. 120. 138. 144. 191. 215. 220. 262. 271. 272. 277. 279. 286. 295. 296. 304. 308. 314. 331. 332. 351. 360. 374. 396. 417. 491. 492. 493. 494. 519.
Եփրեմ (Խորին Ասորւոց կամ Ուռհայեցի) 306. 335. 344. 347. 422. 429. 430. 431. 435. 437. 445. 446. 462. 463. 475. 480.

Զամբի 391.
Զանկեան 526.
Զարհաւանդ 42. 70.
Զաւրակ (Գղաւոնան) 74.
Զաքարիաս (եպս. Կաղրացի) 183.
Զաքարիաս կամ Զաքարիա (Մարգարէ) 200—1. 206. 392.
Զաքարիա (քահնպատ) 353.
Զաքարիա (եպս.) 536.
Զենոն (կայսր) 49 126. 140. 141. 142. 262. 266 267. 268. 269. 277. 300. 328. 502. 520.
Զենոն (հայր.) 512
Զենոն (Զաւրաւար) 517.
Զենոն (Անապատաւոր) 521.
Զիկ (Վանանդայ տէր) 42.
Զոլի 524.
Զոսիմոս (հայր) 518.

Ընծիննայ կամ Հնծիննայ 53. 56. 67. 216.

Թադէոս (Առաքեալ) 78. 189. 302. 323. 414. 497. 533. 534. 536.
Թադէոս (եպս. Մհնունեաց) 70. 73.
Թադէոս (եպս. Առնայոյ) 146. 149. 151.

Թադէոս (եպս. Ոստանայ) 223.
Թաթուլ (եպս.) 41.
Թամասիոն (երէց) 523.
Թբաս (=Թեքաս) 518.
Թեանք 8.
Թէաւեաւս 522.
Թէմրա (եպս.) 42.
Թէոդոս (թգր.) 119. 328. 378 492. 516 519.
Թէոդոս (եպս. Գարդմանից) 224
Թեոդոս (սպասաւոր Յուլիանէ Սրգի.) 243. 244. 267.
Թէոդոս (եպս. Երուսաղէմի) 259. 516. 522.
Թէոդոս (անապատաւոր) 518.
Թէոդոսք (թագաւորք) 281. 328. 402.
Թէոդոր Թէոդորոս Դէոդորոս Թէոդորիոս | (Թէոդորոս=Theodorus, Մոպսուեստացի) 8. 13. 15. 17 20. 46. 50. 53. 56. 60. 67. 83. 146 216. 277. 489. 521.
Թէոդորեանք 308.
Թէոդորիոս (Կիւրացի) 49 50. 53 56. 57. 60. 67. 83. 103. 119. 120 125. 143. 146. 216. 278. 297. 385. 416. 424. 446. 449. 480. 481.
Թէոդորոս Մարդպետական կամ Անպհական գնդին եպս.) 146. 151. 196.
Թէոդորոս (եպս. Փորիայ) 183.
Թէոդորոս (եպս. Բզնունեաց) 223.
Թէոդորոս (եպս. Ամասիոյ) 224.
Թէոդորոս (Մեսրոպայ Մեկնութեան) 302.
Թէոտոս 43. 46.
Թէոփիլեանք 330. 493.
Թէոփիլիս կամ Թէոփիլոս (Աղեքսանդրացի) 51. 380. 423.
Թէոփիլոս (եպս. Կեսարիոյ) 533 536.
Թոնրակեանք 498. 500.
Թովմաս կամ Թումաս (Առաքեալ) 15. 39. 192. 206. 293. 331. 351. 381. 462. 493. 497.
Թովմաս (եպս. Տարսի) 183.
Թորգոմ 415.
Թուղթն Լևոնի տե՛ս Տումարն Լևոնի.

Եւտիքոս | 49. 50. 53 56. 66. 83. 104. 106. 119. 138.
Եւտիքէս | 146. 149. 152. 186. 187. 215. 262. 268. 271.
272. 278. 281. 286. 307. 308. 309. 331. 369. 372.
375. 383. 416. 417. 473. 492.
Եւփիմէ 142. 143.
Եփեսացիք 15. 366.
Եփեսոս 20. 50. 52. 55. 57. 66. 72. 78. 82. 94. 119.
120. 138. 144. 191. 215. 220. 262. 271. 272. 277.
279. 286. 295. 296. 304. 308. 314. 331. 332. 351.
360. 374. 396. 417. 491. 492. 493. 494. 519.
Եփրեմ (Խորին Ասորւոց կամ Ուռհայեցի) 306. 335. 344. 347.
422. 429. 430. 431. 435. 437. 445. 446. 462. 463.
475. 480.

Զամրի 391.
Զանկեան 526.
Զարիհաւան 42. 70.
Զաւրակ (Գղաւոնան) 74.
Զաքարիաս (եպս. Կասդրացի) 183.
Զաքարիաս կամ Զաքարիա (Մարգարէ) 200—1. 206. 392.
Զաքարիա (քահնյպտ) 353.
Զաքարիա (եպս.) 536.
Զենոն (կայսր) 49 126. 140. 141. 142. 262. 266 267.
268. 269. 277. 300. 328. 502. 520.
Զենոն (հայր.) 512
Զենոն (Զաւրավար) 517.
Զենոն (Անապատաւոր) 521.
Զիկ (Վանանդայ տէր) 42.
Զոյի 524.
Զոսիմոս (հայր) 518.

Ընծիհնայ կամ Հնծիհնայ 53. 56. 67. 216.

Թադէոս (Առաքեալ) 78. 189. 302. 323. 414. 497. 533.
534. 536.
Թադէոս (եպս. Մեհնունեաց) 70. 73.
Թադէոս (եպս. Առնայոյ) 146. 149. 151.

Թադէոս (եպս. Ոստանայ) 223.
Թաթուլ (եպս.) 41.
Թամասիոն (երէց) 523.
Թբաս (=Թեբաս) 518.
Թեանք 8.
Թէաւսէաւս 522.
Թէմրա (եպս.) 42.
Թէոդոս (թգր.) 119. 328. 378 492. 516 519.
Թէոդոս (եպս. Գարդմանից) 224
Թեոդոս (սպասաւոր Յուլիանէ Սրգի.) 243. 244. 267.
Թէոդոս (եպս. Երուսաղէմի) 259. 516. 522.
Թէոդոս (անապատաւոր) 518.
Թէոդոսք (թագաւորք) 281. 328. 402.
Թէոդոր | (Թէոդորոս=Theodorus, Մոպսուեստացի) 8. 13.
Թէոդորոս | 15. 17 20. 46. 50. 53. 56. 60. 67. 83.
Դէոդորոս | 146 216. 277. 489. 521.
Թէոդորիոս |
Թէոդորիտեանք 308.
Թէոդորիտոս (Կիւրացի) 49 50. 53 56. 57. 60. 67. 83.
103. 119. 120 125. 143. 146. 216. 278. 297. 385.
416. 424. 446. 449. 480. 481.
Թէոդորոս Մարդպետական կամ Սեպհական գնդին եպս.) 146.
151. 196.
Թէոդորոս (եպս. Փորթայ) 183.
Թէոդորոս (եպս. Բզնունեաց) 223.
Թէոդորոս (եպս. Ամասիոյ) 224.
Թէոդորոս (Մետրապոլիտ Մելետինոյ) 302.
Թէորոտ 43. 46.
Թէոփիլեանք 330. 493.
Թէոփիլիս կամ Թէոփիլոս (Աղեքսանդրացի) 51. 380. 423.
Թէոփիլոս (եպս. Կեսարիոյ) 533 536.
Թոնրակեանք 498. 500.
Թովմաս կամ Թումաս (Առաքեալ) 15. 39. 192. 206. 293.
331. 351. 381. 462. 493. 497.
Թովմաս (եպս. Տարսի) 183.
Թորգոմ 415.
Թուղթն Լեոնի տէ՛ս Տումարն Լեոնի.

Թումաս (Թովմաս քահանայ, գաղափարող թղթոցս) 28. 40. 47. 54. 61. 65. 69. 77. 89. 98. 107. 127. 145. 162. 219. 238. 278. 322. 334. 357. 395. 482. 497. 525. 537. 538.
Թուրք 304.

Իբա
Իբաս | 50. 57. 67. 83. 103. 278. 510.
Հիբաս
Իգնատիոս տէ՛ս Եգնատիոս
Իդակիա (վանք) 515.
Իսահակ (եպս. Քունանակերտ) 183.
Իսմայէլ (երէց Գառնոյ) 151.
Իսրայէլ | 6. 87. 201. 235. 237. 256. 338. 353. 391.
Իսրայեղ | 455. 476. 496. 534.
Իսրայեղեանք 334.
Իսրայէլ (երէց Պտղավանից) 151.
Իտալիա (=Ատալիա) 524.
Իրենիոս 451.

Լախուարտք 304.
Լաւոդիկէ 215.
Լեոն կամ Ղեոն (Հռովմայեցի) 53. 56. 60. 67. 83. 97. 119. 120 121. 125. 138. 146. 149. 152. 164. 165. 177 182. 183. 186. 192. 216. 226. 247. 249. 252. 256. 257. 258. 262. 265. 275. 277. 284. 285. 300. 308. 309. 310. 311. 312. 314. 317 318. 319 358. 369. 372. 375. 376. 377. 386. 416. 427. 449. 480. 481. 482 492. 517. 522. 524. 525.
Լեոն (կայսր) 260.
Լեոնտիոս (Ասկազոնացի) 521. 524.
Լիբիա
Լիւբա | 215. 269. 513.
Լիբէացիք 416.
Լիկիա 519
Լփնիք 322.

Խաբբա (եպս.) 42.

Խաղ 536
Խաչիկ (կթղ. հայոց) 302.
Խառան 224. 344.
Խափա 53. 55.
Խոսրով (եպս. Ամատունեաց) 70.
Խոսրով (Արքայից Արքայ) 72. 76. 194. 221. 223.
Խոսրով (երէց Աւշականու) 151.
Խոսրովշնում (Սմբատ Բագրատունի) 218.
Խորասանիկ
Խորասանիկք | 91 95.
Խորխորունիք կամ Խոռխոռունիք 41. 70. 73. 78. 81. 151. 196.
Խուժաստան 41. 47. 72. 79.
Խուժիկ 136. 138.
Խուժիկք 70. 72. 166. 178.
Խրաւսանաս (կղզի) 517.

Ծիղկան 183.

Կաթարա 41.
Կաթարոս 124.
Կաթութկէ (վանք) 151.
Կաղանդէոս 329.
Կաղնի Արամազդայ 346.
Կաղփք 322
Կամբիշոյ (Մետրապոլիտ) 218.
Կամիտոս (թգր.) 518.
Կայէն 77. 392
Կանա (Գալիլիացւոց) 404.
Կապադովկացիք 50.
Կապադովկիա 536.
Կապաղական 81.
Կասդրա 183.
Կարգոն 307.
Կարին 221. 223.
Կարմեկան, Կարմիկան 41. 42.
Կարմիր ծով 85 487.
Կարպոկոստէս (=Կարպոկրատէս) 307.

Կաւատ (Արքալից Արքալ) 41. 42. 43. 164. 192. 220.
Կաւկաս 132.
Կելիատինոս
Կելեատինոս
Կեղեատինոս (եպս. Հռոմմայ) 185. 241. 306. 397. 509. 535.
Կենա 54. 55.
Կեսար կամ Կեսարիա (Կապադովկացւոց) 214. 433. 448. 512. 533. 534. 536.
Կեսարիա (պաղեստինացւոց կամ փղշտացւոց) 306. 517.
Կեսարիա (փիլիպեան) 504.
Կերինթոս (Ասիացի) 307. 415.
Կիլիկիա 518. 521. 537. 538.
Կիղիք 322.
Կիպրոս 436. 521.
Կիտաղ 183.
Կիրակոս (կրօնաւոր Կիպրացի) 517.
Կիրոմն
Կիւբիոն (Վրաց կաթողիկոս) 138. 164. 166. 168. 170. 176. 178. 180. 185. 194.
Կիւբէ 278.
Կիւբեղոս
Կիւբեղ
Կիւբղոս (Աղիքանդրացի) 26. 49. 51. 69. 91. 101. 103. 119. 185. 214. 220. 271. 272. 285. 290. 296 298. 300. 306. 310. 331. 363. 364. 366. 368. 369. 371. 375. 376. 377. 378. 379. 384. 385. 386. 389. 396. 435. 443. 444. 445. 450. 452. 464. 471. 474. 475. 476. 478. 482. 493. 502.
Կիւբղոս (Երուսաղիմացի) 88. 306. 325. 326. 327. 354. 355
Կիւբեղ 429. 484. 488.
Կիւբէն (քղք. Լիբիոյ) 513.
Կիւբոս (քղք.) 119. 216. 424. 449. 481.
Կիւբոս (թղթ.) 501.
Կլաւ տե՛ս Հռոմկլայ
Կլաւդոնիոս 524.
Կղեմէս 306.
Կղոդիանոս
Կղաւդիանոս
Կլաւդիանոս
Կղոդիանոս 421. 430. 445. 465. 475.
Կճաւ (վանք) 498.

Կողմաս (երէց Ուրտայ) 151.
Կոմիտաս կամ Կումիտաս (կթղ. հայոց) 211. 212. 218. 222. 483. 497.
Կոսդաս (կալսր) 534.
Կոստանդիանոս
Կոստանդինէ (մեծն) 43. 328. 329. 330. 334. 492. 493. 496. 507. 517. 534.
Կոստանդիանուպաւլիս
Կոստանտինոլ պաւլիս (=Կոստանդնուպաւլիս) 14. 26. 46. 49. 52. 55. 57. 66. 72. 78. 82 119. 138. 144. 179 185. 186. 191. 215. 220. 243. 244. 256. 258 262. 265. 267. 268. 269. 272. 274. 276. 277. 279. 300. 301. 304. 306. 343. 351. 358. 373. 374. 417. 467 512. 519. 524.
Կոստանդին (եպս.) 224.
Կոստանդին (կթղ. հայոց) 503.
Կոստանդին (սրկգ.) 517.
Կորխ 258.
Կորնթացիք 36. 88. 391.
Կորնթոս տե՛ս Կերինթոս
Կուխտրդ 183
Կուկի (կղզի) 215.
Կումբրինոս
Կումբրիկոս (=Մանի) 216. 500.
Կուռնելիոս 265.
Կրետացիք 32.

Հաբա 46.
Համազասպ (Գուգվաւամեան) 74.
Համազասպ, Սահակ (Համակեան) 74
Համազասպ (Զիւնեան) 74.
Համազասպ (Սահակեան) 74.
Հայաստան 42. 47. 93. 94. 108. 149. 212. 291. 323
Հայաստանեայք 128. 140. 191. 222. 302. 304. 305. 413. 414. 415. 416. 417. 419. 420. 446. 482. 526.
Հայկազնեայք 413.
Հայք 17. 41. 42. 44. 45. 46. 48. 51. 52. 55. 59. 60. 62. 70. 72. 73. 74. 76. 78. 79. 90. 103. 130. 146. 149. 150. 151. 163. 164. 167. 168. 170. 172. 176.

178. 179. 180. 183. 185. 196. 212. 218. 220. 221. 222. 223. 227. 231. 232. 234. 239. 295. 296. 300 302. 303. 322. 323. 335. 358. 407. 408. 413. 492. 493. 494. 497. 503. 504. 509. 526. 527. 533 534. 536.

Հարթ (Հարթայ) 41.
Հարք 41. 70. 73. 223.
Հաւուկ (եպս. Արշարունեաց) 73.
Հեբրայեցիք 6.
Հեթում (թգր. հայոց) 503.
Հելլենացիք 433.
Հեղի (քհնյպտ) 353. 391.
Հենատիկոն կամ Հենետիկոն (Զենոնի) 126. 277. 300. 502.
Հերակղ (կայսր) 222. 223. 383
Հերովդէս 216. 338.
Հերովդիանոսք 216.
Հիբաս տէ՛ս Իբաս.
Հիմենոս 258.
Հմայեակ (Վարաժնունի) 74
Հնդիկք 322. 466. (Արևմտեան և Արևելեան)
Հնծիհնայ տէ՛ս Ընծիհնայ.
Հոն (երէց) 21.
Հոնք 446.
Հոռոմանոս (եպս. Ակիոյ) 70.
Հոռոմ-Կլայ տէ՛ս Հռոմ-Կլայ.
Հոռոմ, Հոռոմք 1. 43. 45. 46. 49. 121 151. 164. 179. 192. 194. 221. 222. 223. 270. 300. 304. 325. 352. 358. 532.
Հռաքել 201.
Հռիփսիմէ (վանք) 151.
Հռիփսիմեանք 534.
Հռոմակ (եպս. Ամարասու) 81.
Հռոմ-Կլայ 503. 530. 537. 538.
Հռովմ | 119. 179. 185. 186. 241. 262. 280. 296. 298.
Հռոմ | 301. 306. 307. 310. 344. 372. 375—377. 379. 386. 397. 398. 427. 435. 446. 448. 496. 503. 504. 533.

Հռովմայական (թուղթ հռովմայեցւոց) 226.
Հռովմայեցիք 105. 272. 369. 391. 416. 466.

Ղազար (եպս. Փողդբիղ) 183.
Ղազարոս 377. 440. 450.
Ղևոն տէ՛ս Լևոն.
Ղևոնդ (եպս. Մեծկուանց) 81.
Ղէբէոս (=Թադէոս Առաքեալ) 533. 536.
Ղէգէոս 367.
Ղութարիս 278.
Ղուկանացիք 32.
Ղուկաս (Աւետարանիչ) 179. 205. 334. 339. 340. 351. 353. 354. 355. 487. 488.
Ղուկիանոս 307.
Ղուկիփերա 372.

Ճենաստանեայք 466.
Ճիկք 304

Միգիստրիանոսք 104.
Մաթէ (Մաթեայ) 5.
Մաժտոց | (=Սուրբն Մեսրոպ) 1. 9. 180. 220. 296.
Մաշտոց |
Մակաբայեցիք 155.
Մակար եպս. (Երուսաղէմի) 306. 407. 408. 410.
Մակեդովն | 5. 66. 149. 152. 220. 278. 284. 295. 307.
Մակեդոնիս | 328. 374. 416. 417.
Մակեդոն |
Մակեդովնիք 216.
Մահարձ 42.
Մաղաքեա (Մարգարէ) 201.
Մաղոկան 41.
Մաղքէ (քորեպիսկոպոս) 41.
Մամիկոնք, Մամիկոնեանք 41. 52. 62. 70. 72. 73. 74. 76. 78. 81. 218. 223.
Մամուեստիա (=Մոպսուեստիա) յիշատակի ընդ Թէոդորոսի.
Մայէն (երէց միւս Սրճոյ) 151

Մանազկերտ 223. 294.
Մանաճրհ (Ռաժիկ) 72.
Մանասէ (եպս. Բասենոյ) 108. 109. 146. 149. 150 151.
Մանասէ (թագաւոր) 121.
Մանգեղք 183. 194.
Մանգեն (Ամատունեաց տէր) 42.
Մանի 43. 46. 53. 56. 66 83. 146 216. 278. 281. 307.
Մանիքեցիք 2.
Մանուեղ (Սպանդունի) 74
Մաշդոց (Սուրբն Մեսրոպ) տես Մաժդոց
Մաշդոց (եպս. Խոռխոռունեաց) 70. 73. 74. 81.
Մատթէոս (եպս.) 79. 83.
Մատթէոս (եպս. Ապահունեաց) 196.
Մատթէոս (Աւետարանիչ) 338. 350. 351. 377. 450. 479. 488.
Մարա (դպիր) 42.
Մարաթոմն 5
Մարդաղի 73. 78. 81.
Մարդպետական (– սեպհական գունդ) 41. 70 73. 76. 81
146. 151. 196.
Մարեթոնեայք 8.
Մարի (երէց) 41.
Մարիամ (Աստուածածին) յաճախ.
Մարկեղղոս, Մարկեղոս (գաղատացի) 216. 383. 415.
Մարկիանոս (կայսր) 115. 119. 120. 121. 124. 143 186.
192 249. 254. 256. 259. 260. 284. 307. 328. 333.
334 491. 497. 510. 511. 512. 513. 5.6 517.
Մարկիանոս (ոմն) 522.
Մարկիոմն | (պոնտացի) 53. 56. 66. 83. 138. 146. 215.
Մարկիոն | 278. 307. 415
Մարկոս (եպ. Բագրեանդայ) 73.
Մարկոս (Աւետարանիչ) 179. 262. 272. 328. 339. 351. 488.
Մարհալա 53. 55.
Մարուէլ 183.
Մարտ (գիւղ) 54 55.
Մաւտիոնէ (խոստովանող) 520.
Մաւրիկ (կայսր) 151 278.
Մաքսեմոս (մոնազ Կ. Պոլսի) 301.

Մաքսիմոս (եպս. Անտիոքայ) 146. 186
Մելիտինէ 302. 376
Մելիտոս (եպս. Անտիոքայ) 297.
Մելքիսեդեկ 216.
Մելքիսեդեկիդք 216.
Մեծ կողմք 196.
Մեծկուանք 81.
Մեծ հայք 41. 59. 214 215. 218. 279. 283 302 518.
535. 536.
Մեհնունիք 42. 70. 73. 146. 149. 151.
Մեղքի (երէց) 52
Մենանդրոս 307.
Մեսրոպ (սուրբն) 220. 304. 534 տե՛ս և Մաժդոց
Մերշապուհ (եպս. Մամիկոնեանց) 41. 48. 52. 55. 62. 70.
72. 73. 76
Մերշապուհ (չինական) 74.
Միդամիղ 183.
Միհր Արտաշիր 78.
Միջագետք 211. 307. 536.
Միրհորմիզդ (որկգ.) 41
Միքա 43
Միքայէլ (եպս. Զարեհաւանից) 70.
Միքայէլ (երէց Աղցից) 151.
Միքայէլ (հրեշտակապետ) 248. 286
Մխիթար (եպս. Ամարասայ) 196.
Մծբին 41 83. 107.
Մծբնացիք 72.
Մծխիթա, Մցխիթա 164. 171 172. 178. 182. 194.
Մնգր 218.
Մոկք 42. 70. 81
Մոնդանոս 216. 307. 415. 501.
Մովաբացիք 394.
Մովսէս (քերթողահայր, Խորենացի) 22
Մովսէս (մարգարէ) 23. 85. 125. 159 162 204. 225.
235. 240. 241. 251. 252. 258 265 329 330
337. 339. 341. 348. 350 356 393. 427. 435. 436.
455 457 458. 461. 469. 476 487. 504 534
Մովսէս (եպս. Զարեհաւանի) 42.
Մովսէս (եպս. Բ...ղատու) 81.

Մովսէս (եպս. Վրաց) 110. 112. 113. 119. 128. 133. 135. 140. 141. 176. 161. 163. 178. 179. 184.
Մովսէս (կթղ.) 136. 138. 146. 149. 164. 166. 222.
Մովսէս (եպս. Խոռխոռունեաց) 151. 196.
Մուշեղ (Համայեակեան) 74.
Մուշեղ (Թոնրակեցի) 498. 500. 501.
Մուշեղեան 41.

Բազդին (երէց) 52.
Յաղկերտ (արքայից արքայ) 220
Յակոբ Բեղ 41.
Յակոբ (քնյ.) 53—54.
Յակոբիկ 224. 322.
Յակովբ (նահապետ) 26. 38. 181 201. 138
Յակովբ (եպս. ցուրտաւայ) 178.
Յակովբ, Յակորոս (Տեառնեղբայր) 88. 179. 325. 326. 327. 354. 355. 484. 485. 488.
Յակոբ (սուրբն) 518.
Յակովբէ (եպս. արտաւի) 183.
Յամրէս 498.
Յանէս 498. 500.
Յաւետեան (երէց Աղվարդայ) 151.
Յափկան (եպս.) 42.
Յեսու (եպս. Բասենոյ) 223.
Յեսու 389. 487.
Յիւրիպիդէս (Ախեանցի) 384.
Յոբ. Յովբ 337. 350. 382.
Յորիանոս (թգր.) 442
Յովան (կ. պաւլոսեցի) 26.
Յովան (Անտիոքացի) 185.
Յովան (Եդեսացի) 278.
Յովան (երիցապետ) 41.
Յովան (եպս. Ապահունեաց) 73.
Յովան (եպս. ցուրտաւայ) 178.
Յովանէ (« ») 178.
Յովաննան 43.
Յովաննիկ (եպս. Գարդմանայ) 81.
Յովաննիկ (եպս. Ելոյ) 146. 149.
Յովաննիկ (երէց Արտաւազդայ Ապարանից) 151.
Յովաննիկ (երէց Արծափայ) 151.

Յոյս (եպս. Գողթան) 73.
Յոյն. Յոյնք 14. 221. 232. 295. 297. 300. 302. 307. 352. 413. 428. 466. 467. 470. 479. 494. 495. 496. 516. 534.
Յովաննէս 51.
Յովաննէս (միայնակեաց Գառնեցի) 526.
Յովհաննէս (եպս. ի Տուց) 528.
Յովքնաղ տե՛ս Յուքնաղ
Յովղաննայ 52
Յովել (մարգարէ) 200.
Յովհան (եպս. Սառուսաթլէլ) 183.
Յովհաննէս (Աւետարանիչ) 26. 30. 57. 79. 83. 117. 204. 205. 225. 226. 287. 293 297. 318. 325. 326. 330. 331. 337. 338 342. 350. 351. 352. 399. 440. 441. 443. 446. 455. 466. 485. 486. 488. 503. 521. 522.
Յովհաննէս (կթղ. հայոց) 29. 78. 81. 85. 222.
Յովհաննէս (Մկրտիչ) 64. 86. 88. 106. 111. 213. 338. 354. 381. 382. 476. 485. 517. 524
Յովհան (Ոսկեբերան) 91. 94. 101. 236. 298. 306 309. 343. 347. 377. 415. 450. 463. 466. 467. 479. 491. 493.
Յովհաննէս (եպս. Ամատունեաց) 108. 109. 146. 149.
Յովհաննէս (երիցապետ) 126.
Յովհաննէս (եպս. Արծրունեաց) 146 151.
Յովհաննէս (իմաստասէր) 220. 222. 223. 227. 230. 232. 234.
Յովհաննէս (Մանդակունի) 239.
Յովհաննէս (եպս. Աղեքսանդրացի) 277.
Յովհաննէս (Եգուայի) 307.
Յովհաննէս (պատրիարք Ասորւոց) 335.
Յովհաննէս (քնյ. Աղեքսանդրացի) 511.
Յովհաննէս (հայր) 523.
Յովհաննէս (եղբայր) 525.
Յովհաննէս կամ Յովհան (Երուսաղեմացի) 306. 451.
Յովհաննու (վանք) 151. 172.
Յովնաթան 41.
Յովհան (եպս. Վանանդայ) 73.
Յովհան (եպս. Հերթայ) 218.

Ցուշեան (մարզարէ) 346.
Ցովսէփ, Ցուսէփ (հայր) 34. 205 285. 325. 352. 354. 438. 476. 496.
Ցովսէփ (վանական) 54 55.
Ցովսէփ (եպս. Ադաուէլ) 183.
Ցովսէփ (եպս. Կուխորդոլ) 183.
Ցովսէփ (եպս. Միդամիղ) 183.
Ցովսէփ (գեղեցիկ) 201
Ցովսէփ Սրէց (կթղ. հայոց) 220.
Ցովսէփ (հայր Սիմոնի) 536.
Ցորդանան 46. 64. 86. 88. 89. 210. 213. 354. 381. 425. 426. 427. 428. 487. 526.
Ցուբնաղ, Ցուբնաղիոս, Ցոքնաղ 119. 121. 125. 177. 185. 186. 300. 328. 488. 492. 495. 514. 515. 516. 520. 521. 522.
Ցուդա (ցեղ) 157. 353. 393.
Ցուդա (իսկարիովտացի) 325. 347. 491. 496. 514.
Ցուդայեան (Թուղի) 226.
Ցուդա (Առաքեալ) 497.
Ցուդա (Ցակոբեան) 534. 536.
Ցուլիանէ (սրկգ) 243. 244.
Ցուլիոս (մեծն Հռովմայ եպս.) 26. 51. 101. 296. 298. 306. 310. 317. 435. 446. 450. 462. 509.
Ցուլիոս (Աղկոբնացի=Աղիկաւնացի) 329. 491.
Ցուլիոս (կրօնաւոր կիպրացի) 517.
Ցունանէս (երէց Աւանի) 151.
Ցունաստան 484.
Ցուսէփ, Ցովսէփ (նախահայր) 331. 340. 493.
Ցուսէփ (ներքինի) 511.
Ցուտին, Ցուտիանոս (կայսր) 141. 142. 221. 300. 328. 326. 484.
Ցուտինոս 300.
Ցուտինեան 142.

Նարեկ 392.
Նաթովք 241.
Նոթովք 451.

Նազարէթ 4. 204.
Նազիազ, Նազիանզ 26. 213. 214. 236—7. 289. 299. 306.
Նաթանաէլ 127. 204.
Նաւատիանոս 216. 307.
Նեստոր, Նեստորիոս, Նեստորիանոս 8. 14. 15. 17. 20. 26. 43. 46. 48. 49. 50. 53. 56. 60. 62. 67. 72. 76. 78. 81. 83. 91. 101. 103. 104. 105. 107. 108. 115. 116. 119. 120. 121. 122. 124. 138. 139. 141. 143. 146. 149. 152. 185. 186. 191. 192. 194. 214. 215. 220. 221. 231. 232. 241. 262. 271. 277. 279. 281. 284. 285. 288. 290. 291. 293. 295—7. 307—312. 315. 328—9. 331—33. 344. 363. 365. 366. 367. 369. 371—2. 375. 379. 383—85. 391. 396. 416. 420. 424. 427. 429. 444. 449. 459. 466. 472. 474. 481. 482. 489. 491. 492. 493. 502. 505. 510. 513. 518. 519. 521.
Նեստորիանոսք. Նեստորականք 45. 46. 62. 66. 70. 72. 76. 79. 80. 155. 173.
Ներսէ (եպս. Բասենոյ և Մարդաղոյ) 78. 81.
Ներսէս (եպս. մարդպետական) 41.
Ներսէս (կթղ. հայոց) 52. 55. 59. 62. 70. 72. 73. 76.
Ներսէս (եպս. Մարդաղոյ) 73.
Ներսէս (եպս. Սամոսոնեան) 74.
Ներսէս (եպս. Բժնունեաց) 146. 149. 151.
Ներսէս (եպս. Վանանդայ) 151.
Ներսէս (սուրբն, մեծն) 220. 295. 304. 492.
Ներսէս (Բագրեւանդացի) 221. 222. 223.
Նեքտարիոս (եպս. Հռովմայ) 306. 493.
Նէոկեսարիա 26. 214. 306. 375.
Նիկէ 521.
Նիկիա 8. 15. 33. 43. 44. 46. 49. 50. 52. 55. 57. 66. 72. 78. 82. 88. 95. 122. 123. 126. 138. 144. 191. 215. 220. 262. 269. 272. 277. 295. 304. 318. 329. 330. 351. 369. 374. 397. 468. 502. 516.
Նիկիացիք 390.
Նիկոդիմոս 87.
Նիհորական 72. 218.
Նինուէ 41. 218.

Նինուէացիք 240. 334.
Նոյ (երէց) 54. 55. 126.
Նոյ (նահապետ) 286. 347. 350.
Նոչիրական 41.
Նոր Հռովմ 279. 283. 295.
Նսնաբարսադէ 41.
Նփրկերտ 224.

Շահապուվան 220.
Շահէ (եպս.) 42.
Շապուհ (երէց) 52.
Շարսաղար (վարդապետ) 149. 150. 151. 168. 170.
Շաւտ (քորեպիսկոպոս) 41.
Շաքէ 81.
Շմաւոն (երէց) 42. 45. 47.
Շմաւոն (եպս. Խառանու) 224.
Շմաւոն (Վանաց երէց) 254. 256. 259.
Շոչարի 47.
Շուշանիկ 164. 178. 194.

Ոնեսիմոս 88.
Ոնորիոս (եպիսկոպոսապետ Հռովմայ) 379. 448.
Ոստան 223.
Ովփես 52.
Որդեակ (երէց Փարպիոյ) 151.
Որդիք Որոտման 414. 533.
Որիկնի 41.
Որհմազդ 194.
Որոգինէս 330. 331. 493.
Որտաւ 183.
Ուլուակիա 521.
Ուղպիան 385.
Ուստաւ 183.
Ուրդի 151.
Ուրհայ, Ուռհայ 183. 224. 437. 523. 525. 536.
Ուրմի 534. 536.

Պաղգէն (եպս. Վրաց Թգրկն. տան) 182. 183.

Պալունիք 42. 70. 73.
Պահլաւ 323.
Պաղեստին 6. 516.
Պաղեստինացիք 306.
Պանդրուտոյս (տօն) 334.
Պանփիւլիա, Պամփիւլիա 521. 522. 524.
Պանփիւլէ (սրկգ.) 511.
Պարգև (եպս. Հարքայ) 70. 73.
Պարթև 214. 323.
Պարսիկք 41. 50. 192. 221. 223. 306. 526.
Պարսք 41. 156.
Պարտաւ 81.
Պաւղէ, Պաւղի 43. 46.
Պաւղիկեանք 73.
Պաւղոս Տարսոնացի (Առաքեալ) 4. 5. 6. 7. 14. 17. 20. 26. 32. 33. 35. 46. 62. 88. 117. 122. 124. 128. 133. 153. 158. 162. 183. 193. 197. 199. 203. 204. 207. 209. 226. 234. 236. 240. 245. 258. 265 298. 301. 305. 313. 316. 318. 320. 325. 327. 334. 342. 343. 345. 356. 357. 367. 378. 380. 381. 391. 392. 393. 394. 410. 428. 437. 439. 440. 445. 446. 449. 454. 459. 46 . 467. 468. 472. 478. 481. 487. 502. 508. 534.
Պաւղոս Սամուստացի կամ Սամոստացի 49. 50. 53. 56. 66. 83. 146. 192. 216. 277. 297. 307. 312. 391. 416. 424. 449. 459. 461. 470. 473. 480. 481
Պաւղոս (եպս. Արուաստայ) 218.
Պաւղոս (հայր. Եթովպացի) 512. 513. 514.
Պաւղոս (եղբայր) 517. 518.
Պաւղոս (վարդապետ) 527.
Պաւղքերեանէ տէ՛ս Պողքեր.
Պեղատոս, Պիղատոս (Պոնտացի) 64. 299. 337. 338. 340. 361. 362.
Պեղինոս 259.
Պենտուապաւլիս 269.
Պետրոս (Առաքեալ) 4. 30. 67. 122. 125. 157. 179. 187. 204. 207. 217. 235. 245. 258. 265. 307. 345. 347. 378. 381. 386. 399. 414. 428. 450. 504. 509. 519. 533. 534.

Պետրոս (եպս. Սիւնեաց) 70. 72. 73. 76. 79. 222.
Պետրոս (աղքատասէր) 81.
Պետրոս 99. 133. 136
Պետրոս (Անտիոքացի. Գոյլ) 126. 328. 491. 494.
Պետրոս (Աղեքսանդրացի) 243. 244. 245. 247. 249. 250. 251. 253. 256. 258. 262. 264. 265. 267—69. 271. 274. 276. 516. 521.
Պետրոս 300.
Պետրոս (վկայ) 306.
Պետրոս 333.
Պետրոս (եպս. . . . ?) 502.
Պետրոս (եպս. Վէրէօյէ) 510. 511. 518. 519. 523.
Պետրոս (աշակերտ) 512.
Պետրոս (զաւրագլուխ) 517.
Պետրոս (Թեբացի) 519.
Պետրոս (հայր, փիւնիկեցի) 519. 522.
Պերգա 525.
Պերոզ (արքայ) 43
Պերոզշապուհ 41. 42.
Պիոն (հայր) 521.
Պիոր (մենաւոր) 521.
Պիւթագորաս 501.
Պլակիանոս, Պլակիտա (Ուռհայեցի) 510. 511.
Պղատոն(ական) 322. 413.
Պողինոս (եպս.) 254. 259.
Պողքեր 115. 254. 259. 260. 284. 510.
Պոնթիտաս (երէց, ֆրանգ) 510
Պոնտոս 216.
Պոսէ (Արիանոսաց) 258.
Պոսէ (Լևոնի) 262.
Պոսիմոն (Ակիւթացի) 519.
Պոտոլինէ (պիւղ) 520.
Պռոսկիդոն 298.
Պռոտոր 519.
Պողամանք 151.
Պրեգմիոս Ագոտղիոս ՚ի՛ Ագոտեղիոս 268. 269. 272.

Պրոկղ | Պրոկղոս (եպս. Կ. Պաւլսի) 1. 9. 51. 220. 296. 306. 451. 464.
Պրոպատիկէ 514.
Պրոտորէ (եպս.) 121. 258.

Ջոջիկ (հեռից Սրևանից) 151.

Ռաժիկ (Մանաճրկ) 72.
Ռափայէլ 127.
Ռիմբան 41.
Ռիշտունիք ՚ի՛ Ռուշտունիք 42. 70. 81. 146. 149.
Ռոմանոս (կայսր) 295.
Ռոմանոս (Աբէլմէուլացի) 516.
Ռոմանոսի (վանք) 520. 525.
Ռուտակէս տե՛ս Առիստակէս.

Սաբաթաց Կոճոնի հորական (եպս.) 218.
Սաբէացիք 38.
Սաբէլիոս, Սաբէլ (Լիբիացի) 138. 146. 215. 291. 307. 375. 415.
Սալամիկք 281.
Սալտուն (պիւղ) 520.
Սահակ (Սուրբն, մեծն) 1. 9. 14. 16. 220. 296. 304. 492.
Սահակ (եպս. Պալունեաց) 42.
Սահակ (քորեպիսկոպոս) 41.
Սահակ Կամսարական 42. 48.
Սահակ (եպս. Ինչունեաց) 70
Սահակ (վարպետն) 74.
Սահակ (Մանուելեան) 74.
Սահակ (Համազասպեան) 108. 109
Սահակ (եպս. Գուբաստաւ) 178.
Սահակ (եպս. Տփղեաց) 183
Սահակ (եպս. Մամիկոնէից) 223.
Սահակ (վրդ.) 283.
Սահակ (կթղ. Տայոց) 413.
Սահակ (կթղ. ?) 502.
Սազիմա 52.

Սամարեա 307. 350.
Սամէղ (Արտաւազդեան) 74.
Սամթաւաց 183.
Սամոտ (երէց Բագարանի) 151.
Սամուստացի տե՛ս Պաւղոս Սամուստացի
Սամուեղ (Մամական) 74.
Սամուէլ (եպս. Տումասուէլ) 183.
Սամուէլ (եպս. Բզնունեանց) 41.
Սամուէլ (եպս. Բասենոյ) 41.
Սամուիէլ 37.
Սամուիէլ կամ Սամուէլ (Մահարձոյ Վանաց երէց) 42. 45. 47. 52.
Սամուիէլ (երէց Հռիփսիմեանց) 151
Սամուիէլ (եպս. Ցուրտաւայ) 178.
Սամուիէլ 203.
Սամուիէլ (Կամրջաձորեցի) 302.
Սամուրեաղ 183.
Սառուսթիէլ 183.
Սարակինոսք 333.
Սարգիս (Զաւրականեան) 108. 109.
Սարգիս (եպիս. Տայոց). 223
Սարեբա 52. 54
Սաւղոս 45
Սեբերիանոս 306 315.
Սելեւկիա 515
Սելովամ 513.
Սեկունդոս (եպս. Մոկաց) 181.
Սեկունդոս, Սինկիտոս 103. 285. 310. 367. 444. 475.
Սեղբեստրոս (եպս. Հռովմայ) 306 334. 396. 497. 509.
Սենեքերիմ 295.
Սերգիս (Բաբգէն) 47.
Սերդիս կամ Սարգիս (երէց) 54. 55.
Սեւագրիա 525.
Սեւերիանոսք 60.
Սեւերոս, Սեւերիոս 53. 56. 57. 60. 62. 83. 138.
Սէթ (պաշտաւնեայ Տամոքայ) 54.
Սիմեւոն (ծերունի) 326.

Սիմէովն, Սիմոն (երէց) 48 51.
Սիմէովն (Անտիոքացի) 120 142. 143.
Սիմոն (երէց Դատաւանից) 151.
Սիմոն (եպս. Մեծկողմանց) 196.
Սիմոն (Կիւրենացի) 513.
Սիմոն (որդի Յովսէփու) 536.
Սիմոն (Կախարդ) 88. 97. 145 158. 258. 265. 307. 500. 501 515.
Սիմովն (եպս. Նինուէի) 218.
Սիմովն տե՛ս Պետրոս (առաքեալ)
Սինա, Սինէական (լեառն) 240. 455.
Սիոն, Սիովն (լեառն) 59. 123. 176. 183. 436. 497.
Սիոն, Սիովն (եպս. Գողթան) 146 149. 151.
Սիս 503 538.
Սիւնական (Սաբերայի) 52.
Սիւնակեաց (Յովհաննէս) 523.
Սիւնիք 42. 70. 72. 73. 76. 78. 146. 149. 151. 183. 196. 323. 358. 373. 536.
Սմբատ Վրկան կամ Գուրկան մարզպան 149. 150 151 163. 168. 170 172.
Սմբատ Բագրատունի (Խոսրովշնում) 218.
Սմբատ (Թոնրակեցի) 498. 501.
Սնարք 534.
Սողոմ 329. 391.
Սոկրատ, Սուկրատ (պատմագիր) 298. 330. 466.
Սողովմոն (եպս. Մոկաց) 70.
Սողովմոն (իմաստուն) 99. 367. 454. 500.
Սորմենոս (Ստրատելատ Հայոց) 90. 93.
Սուկաւեանք (վկայք) 323.
Սուսինա 52.
Սուկինոս, Սուկենոս, Սոկենոս (Նիոյ Կեսարացի) 375. 376. 384.
Սուրբ Սոփի 393.
Սուրբ Յակոբ (եկեղեցի Երուսաղէմի) 527. 533.
Սուրբ Յարութիւն 534.
Սուրբ Կարապետ 534.

Սուրբ Գրիգոր (տաճար Հռոմկլայի) 537.
Սուրբ Աստուածածին (տաճար Հռոմկլայի) 537.
Սուրբ Փրկիչ (» ») 538.
Սոփիոնիոս 216.
Սոփոնիա (մարգարէ) 392.
Սոքփոնէ 52.
Սպանդիատ (ասպետ) 42.
Սպանիացիք 466.
Ստեփաննոս (եպս. Անձևացեաց) 70.
Ստեփանոս (եպս. Տայոց) 81.
Ստեփանոս (եպս. Բագրևանդայ) 151. 196.
Ստեփանոս ա (եպս. Ցուրտաւայ) 178.
Ստեփանոս բ (եպս. Ցուրտաւայ) 178.
Ստեփանոս (եպս. Ուսթաւի) 183.
Ստեփանոս (Սուրբն) 205. 213. 246. 366. 523
Ստեփանոս (եպս. Արզնի) 218.
Ստեփաննոս (եպս. Սիւնեաց) 323. 358. 460. 373. 375.
Ստեփանոս 329
Ստեփաննոս (եպս. Եփեսոսի) 491.
Ստեփանոս (հայր) 512. 515. 516.
Ստեփանոս (սարկաւագապետ) 523.
Ստեփանոս (կթղ. հայոց՝ Հռոմկլայեցի) 538.

Վահան 133. 174.
Վահևունիք 42.
Վահրամ 171. 172. 173.
Վահրամ (որդի Գրիգորոյ Մագիստրոսի) 219.
Վաղենտիոն 216.
Վաղենտիանոս 307.
Վաղենտիանոսք 97.
Վաղերիանոս 103.
Վաղոտ (եպս. Արչամունեաց)
Վանական վարդապետ 533. 536.
Վանանդ 73. 74. 78. 81. 151.
Վանկոյի Ս. Նշան 537
Վասիլ (սրկգ.) 519
Վասիլիոս (եպս. Սելևկիոյ) 515 516.

Վասիլիոս 520.
Վարազ (Գարեղեան) 74.
Վարազ՝ Յոհան (Յոհանան) 74.
Վարազներսեհ 42.
Վարազպանդակ 41.
Վարդ (Հմայակեան) 74.
Վարդ (Մամիկոնեան) 42. 47 48.
Վարդ (Մամական) 74.
Վարդան (Վասակեան) 74.
Վարդան (Մուշեղեան) 74.
Վարդան (Վահևունի) 74.
Վարդան վարդապետ 503. 526. 535.
Վարծի 534.
Վեհարտաչիր (նահանգ) 42.
Վեսպասիանոս (կայսր) 501.
Վիրք 43. 45. 46. 51. 110. 130. 132. 162. 163. 164. 167. 168. 170. 172. 174. 176. 178. 179. 180. 185. 193. 194. 221. 300.
Վստամ 42.
Վրթանէս (եպս. Սիւնեաց) 78.
Վրթանէս (Քչկան որդի) 90. 93.
Վրթանէս Քերդող (տեղապահ) 110. 112. 130. 132. 133. 134. 136. 138. 140. 141. 162. 174. 196.
Վրթանէս (եպիսկոպոսապետ հայոց) 408.
Վրիւ (Արտաշրան) 74.

Տաճատ (եպս.) 41.
Տաճիկք 42. 218. 306. 537.
Տամոքա, Դամոքա 54. 55.
Տայք 41. 81. 223.
Տարաւն 48. 52. 62. 70. 73. 76. 78. 81.
Տարսս (=Տարսուս, Տարսոն) 424.
Տարսի 183.
Տարսոնի 216.
Տեառնատուր (եպս.) 41.
Տէր վրդ. (Քչկան) 109.
Տիմանչ (Լիկաթ) 503. 507.

Տիմաւթէոս (եպս. Բաղասականու) 81.
Տիմոթէոս (Աղեքսանդրացի) 91. 94. 101. 103. 126. 140. 259. 300. 329. 491. 513. 517. 519. 523.
Տիմոթէոս (եղբայր) 525.
Տիսպոն, Տեսբոն 42. 156.
Տիտոս (կայսր) 115. 501.
Տիրակ (եպս. Բագրևանդայ) 70. 73.
Տիրոտ (Պալունեաց տէր) 42.
Տմորիք 42.
Տորոս 518.
Տումասուէլ 183.
Տումար Լևոնի 53. 56. 60. 67. 83. 103. 105. 124. 138. 142. 146. 149. 152. 164. 165. 177. 182. 183. 192. 216. 226. 247. 249. 250. 251. 254. 256—8. 262. 265. 267. 275. 277. 284. 300. 308—311. 358. 386. 492. 517. 522. 524. 525.
Տուոց գաւառ 528.
Տուրգ (եպս. Բասենոյ) 412.
Տսերմիղ 183.
Տրապաւլիս 513.
Տրդատ (թգր. հայոց) 220. 334. 493. 496. 497. 534.
Տփղիս 172. 183.

Ցուրտաւ 110. 111. 113. 164. 166. 169. 177. 178. 184. 194.

Փաղէկ 126.
Փարաւոն 37. 38. 334.
Փարպի 151.
Փիլաքսոն եպս. (Փիլոքսենոս Նաբուգայ կամ Նաբովկայ) 451.
Փիլիպեցիք 309.
Փիլիպպոս (Առաքեալ) 204. 211. 381.
Փղափիանոս (Անկիւրացի) 119. 125. 307. 331. 416. 417. 420. 492.
Փղիչտ 510. 512.
Փոկաս (եպս. Տսերմիղ) 183.
Փողդբիղ 183.
Փովկաս (եպս. Բզնունեաց) 41.

Փովկաս (եպս. Բասենոյ) 41.
Փոտ (պտրք. Կ. Պաւլսի) 279. 283.
Փոտինոս 216. 307.
Փորթա 183.
Փռանգք 466.

Քաղաքուդաչտ 220.
Քաղդէացիք 501.
Քաղկեդոնիտք
Քաղկեդոնականք | 79. 94. 98. 356. 513. 525.
Քաղկեդոնեայք
Քաղկեդոնն, Քաղկեդոն 48. 49. 53. 56. 57. 60. 62. 67. 80. 81. 83. 94. 97. 101—103. 105. 107. 110. 115. 119. 120. 121. 123. 124. 126. 130. 133. 136. 138. 139. 141—144. 146. 149. 153. 164. 165. 177. 182. 183. 186. 192. 194. 216. 221—224. 226. 227. 229. 231. 232. 262. 272. 277—279. 284—286. 290. 304. 305. 307. 308. 310. 311. 314. 317. 334. 344. 351. 358. 360. 364. 365. 369. 373—376. 491. 492. 494. 495. 502. 510—512. 514—520. 522. 524. 525.
Քարմա 41. 218.
Քերսոն 49.
Քերսովնացիք 49.
Քոթ (Ելեց) 20.
Քորչինա 183.
Քունանակերտ 183.
Քրազրու (գիւղ) 512.
Քրիստափոր (եպս. Պալունեաց) 70. 73.
Քրիստափոր (եպս. Ռշտունեաց) 181.
Քրիստափոր (եպս. Սիւնեաց) 146. 149. 151.
Քրիստափոր (եպս. Ապահունեաց) 151. 196
Քրիստափոր Բ. (կթղ. Հայոց) 222.

Ֆրանգք 528. 532. 534.

ՑԱՆԿ ՎՐԻՊԱԿԱՑ ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ *)

Երե·	Տող	Սխալ	Ուղիղ (ըստ ձեռագրին)
1	14	* հատուցանես	մատուցանես
1	16	* աղաւթից	յաղաւթից
2	2	Աստուած	Աստուած,
2	5	* հանցին	հինցեն
5	27	* հաւհոլութեամբն	հաւհոլութիւնն
6	28	աստուած թափեաց	աւծ թափեաց
7	18	* լլմորեալ	չլմորեալ
9	14	յաւղոյն	ցաւղոցն
10	9	թղթոյդ	թղթոցս
13	26	Թէոդորեալ	Թիոդորեալ
14	17	ընդ քնաւ կիրս	եւ ընդ քնաւ կիրս
14	30	աստուածութենան	աստուածութեանն
15	28	* ոխմանէն	ուամանէն (այսպէս և լե- րես 21 և ի տող 12 * ‑ետ ուղղագրել ‑ուամ տես նաև երես 194.
16	6	երևեցան	երևեցաւ
16	17	զմնք	զմնաք
16	20	պարզամտութիւնս	պարզմտութիւնս
16	21	հրեութեանն	հրեութեանցն
16	23	ուամանան	ուամանան
16	29	* մի լինել	ի լինել
19	7	Թէոդորի	Թէոդորի
19	15	մշակացն, Արժանի	մշակացն արժանի
20	18	զկոչեցեալսն	դաւանեցեալսն
20	19	Թէոդորի	Թիոդորի
21	12	* խաւմն	ուսումն

*) Աստղանշանները ըստ իմաստին ուղղագրելի բառերը կը ցուցընեն.

21	20	դադարիմ	դադարեմ
23	3	* մատնիցին	մատեանքն
23	22-23	և անանձնատապատ պատկանեալ յարդարեցան	և անանձնատ պատկանեալ յարդարեցաւ
23	27	ոչ զաւրին	ոչ զաւրեն
23	32	միայն	միոյն
24	19	* մի լսել	մի առնել
24	33	* ըստ նոցա չմկնալ	ըստ նոցա ազմկնալ
»	33-34	վարկի՝ յանձն առնուլ	վարկ իւրանձն առնուլ
25	26	անհաւատար	յանհաւատար
27	6	եղում	եղեմ
27	10	նոցա այն	նոցայն
30	26	* ոչ զերծանէր	ոչ վերծանէր
32	14	* ամպարշտութիւնն	ամպարշտութեանն
32	19	ախոյեանի	ախոյեանք
32	30	նմա ևթէ.	նմա.
33	28	սպանեն	սպանին
34	10	յաւժնապոյն, գոչէ.	յաւժնապոյնս գոչէ.
34	12	և այս է	և այս իսկ է
36	12	հատուցանողն զպատասխանս	պատուցանողն պատասխանս
39	13	գտանիմ	չգտանիմ
39	29	ընդ Որս	Ընդ սրս
41	8	չահաստանի՝ Կարմինանան	չահաստան, ի Կարմինանան
41	14	Նանաբարատէ	Նանաբարատէ
41	29	ի փովկասոյ և ի Սամաւէ Բգնունեաց եպիսկոպոս է	(ջնջելի)
42	5	զարիհուանի	Զարեհուանի
42	12	արշարունեաց	Արշարունեաց
42	13	վանատայ	Վանատայ (=Վանանդայ)
42	15	Դաշտակարանի, տէր,	Դաշտակարանի տէր,
43	7	Հառումոց, Վրաց	Հառումոց և Հայոց, Վրաց
43	34	Մանի,	Մանի,
44	16-17	զանազան սիրողութեամբն	զանազանս իրողութեամբն

45	8	առաքելական	և առաքելական
45	29	* որպէս զմեղս։	որպէս զմեղս։
50	33	որսմամբ	որոմամբ
51	26	և զղջումն	և ի զղջումն
52	6	խաչին նորա	խաչին նորա
53	19	Դւ	Եւ
54	9-10	ձեռնադրութիւն	ձեռնդրութիւն
55	3	Մամիկոնէից	Մամիկոնենից
56	10	և զԲարծումայ, Ընծիհնայ	և զԲարծումայ Ընծիհնայ,
56	20	մարմնոյ	ըստ մարմնոյ
56	29-30	և զմարմնաւորութիւնն	զմարմնաւորութիւն
57	1	և Զիբռ	և զԻբա (*) Յօր. զզիքա. (ջնջելի))։
59	14	սրտի	Որդի
60	21	չարչարեցաւ տեառն	չարչարեցաւ*մարմին տեառն
63	34	Ես	Եւ
65	4	* փախոյց	խափոյց
66	16	որպէս զնոսա	որպէս և զնոսա
66	21	զՊաւղոս	և զՊաւղոս
67	29	և զսևերոս	և զՍևերոս
68	4	հաւատոյ	հաւատայ
71	2	հոգևորական, ձեր	հոգևորական։ Չեր
73	26	Եո	Ես
74	2	մաղխաղ	մաղխաղ
79	25	զոր	որ
85	3	աւուրսն	աւուրս
85	11	զապականեալ	և զապականեալ
85	13	Աստուածապաշտս	և զաստուածապաշտս
86	5	երեսումն	երեսուն
87	13	* զծնանիլն	զծնաւղն
87	14	լեալ	լւեալ (*) Այսպէս յօրինակին) (ջնջելի)
87	29	և ելանել հաւատովք	և ելանել և մտանել հաւատովք
87	32	ընդ որ	ընդ որս
89	4	նայն	նոյն
90	12	գրեցէքն	և գրեցէքն

90	26	* առաքեցէ	առաքիցէք
91	2	զՏիմոթէոսին	և զՏիմոթէոսին
93	3	Գիտեմք	Գիտեմ
97	1	շիցուցեալ	շիջուցեալ
97	17	* ոչ զաւրաց	ոչ զաւրեաց
97	25	* ցասնուլ	ցածնուլ
99	19	* և միջի	ի միջի
99	21	Այսզան նմանի	Այս զաննմանի
99	28	չարացելոց	կարացելոց
100	9	* որք	որոց
100	21	կերպարանաց	կերպանայ
100	23	և յարակայութեանց	և յարակայութեան
100	34	անցանիմք	անցանեմք
101	17	* մոլորութիւն	մոլորութեամբ
101	25	Գրիգորացն	Գրիգորանց
101	32	զերանելի	զերանելոյ
102	5	ի մարնանալոյ	և ի մարմնանալոյ
102	24	առաջնակի	առանձնակի
103	32	համախորհուրդք	և համախորհուրդք
104	4	որ արժանի	ոչ արժանի
104	26	* զայրն	զԱյն (= զԱստուծոյն)
108	19	և մի կերակուրս	և ի կերակուրս
109	1	տացից... և կնքեցից *)	տացից *)... և կնքեցից
109	3	վաւերական	վաւերականի
110	8	ոգջունի	ողջունի
110	14	* ինձ արժանի	ինձ անարժանիս
110	18	քանզի յայսչափ	քանզի յետ յայսչափ
110	21	յորում ոչ եգիտ պտուղ Տէրն	յորում պտուղ ոչ եգիտ Տէրն
111	4	դնդայոյզ	գնդայոյզ (* փքայոյզ)
111	5-6	սուրբ հարցն։ ճշմարիտ...	սուրբ հարցն ճշմարիտ...
112	15	* և անկնքելի շնորհիւն	և անքակելի մնալ շնորհիւն
112	18	* յընկերսիրութիւնն	յընկերսիրութեանն
113	23	* հաւատացան	հաւատոցն
114	9	դիւրանալ	դիւրեանալ .
114	23	թէ գուցէ	եթէ գուցէ
114	26	կոչեցեալ եղեաք	կոչեցեալք եղեաք

114	37	* էի արժանի	է արժանի
115	2	և ինքեան	և ինքեանք
118	8	վախճան	վախճանի
120	2	սորա	սոքա
122	1	ժառանգս	ժառանգ
122	30	* ընդունայն այն (ընդունունայն)	ընդունայն
123	24	սուրբ և անմահ	սուրբ անմահ
123	31	Երրորդութիւնն	զԵրրորդութիւնն
124	4	բողոք է	բողոքէ
124	22	պէսպէսս	պէսպէս
125	3	պտհք	պաք
125	12	զսուրբ հաւատն	զհաւատն
125	21	և չարչարանք ևս	և չարչարանք ևս,
126	4	և յանդաստան	և յանդաստանս
126	6	* յամայի	յամենայն
126	22	նյարէնէն	և յարենէն
128	5	* Տէր	Տէրդ
128	7	* Եւ որք մնացեալ	Եւ որբ մնացեալ
128	12	ի ձեռս	ի ձեռն
128	25	ի սուրբ հոգի	ի սուրբ հոգին
130	14	հերձուածոյդ	հերձուածոցդ
130	21	* սովորութեան	մոլորութեան
131	5-6	զհայհոյութեան բանս բանախաւսողացն	զհայհոյութեան բանս խաւսողացն
132	6	չահեկան	չաեկան
132	7	* զսովորութիւն	զդալարութիւն
133	19	սայթագիցին	սայթագիցեն
133	22	* նախ իսկ	նա իսկ
133	28	անձին	աւձին
135	10	դժուարութեան	դժարութեան
138	24	քան զերից	քանզի երից (.')
139	11	այսպէս է	այդպէս է
141	20	ընթերձուածասէր	ընթերցուածասէր
142	18	* քանի	քանզի
144	16	քակեցին	քակեսցին
147	20	երդմամբ	երեմամբ

150	6	զաւրհնեալսդ	զաւրհնեալսն
150	11	զձեռնարկս այս	զձեռնարկս զայս
151	2	ի միաբանութեան	ի միաւորութեանն
151	16	և աշխարհականաց և ուղղափառաց	և աշխարհականաց ուղղափառաց
152	6	հաւատին	հաւտին
153	15	զնոյն	և զնոյն
153	17	* վասն այլապէս է խորհիցն	վասն որք այլապէս խորհիցին
153	25	* խաչարգաբար	խաչարդաբար, խաչյարգաբար, խաչայարդար (?)
154	5	ճշմարտագործ է	ճշմարտագործէ
154	7	զտենչալ ի հրոյն	զտենչալի հրոյն
154	17	շինիցի	շինեցի
155	25	քոքովք	քքովք
156	13	արգելէ	արգել է
157	3	նախացուցաւ	նախ ցուցաւ
157	8	որ	որք
157	9	և զայս ազդէ	և զայս ազդէ
157	13	որդիքս	արդիքս
157	22	զոչ կարողութիւն	զոչկարողութիւն
157	25	առ ասել	առասել
158	5	այսքան իսկ	այսքան։ Իսկ
158	13	հաւատոցս	հաւատոց
159	10	անարգութիւն ինչ	անարգութիւն ինչ
159	11	ուրեմն	ուրեմն
159	28	Բաց մի	Բայ մի
159	34	դառինն	դառին
160	3	այս եկն բանս.	յայս եկն բանս,
160	8	կամաց մերոց	կամացս մերոց
161	15	Բազմամեայ ժամանակաւք	Բազմաժամանակաւք
164	5	եպիսկոպոսաց քոց	եպիսկոպոսաց աթոռակցաց քոց
164	11-12	մեզ եհաս լսել	եհաս մեզ լսել
165	14	* թագաւորութիւն	թագաւորութեամբ
167	10	* հաւատի	հաւտի
167	31	* ի բնի	ի բանի

168	16	առ միմեանս	և առ միմեանս
168	24	ուրէմն	ուրեմն
169	26	պատուահասել	պատուհասել
170	29	զի ազտիհոր և ինձ	զի ազտիհ՝ որ ինձ
171	8	* ի մարտի	իմ սրտի
172	24	թղթոյն	թղթոցն
173	5	* զանձն ունել	զքեզ յանձն ունել
173	19	որով և	որով և է
174	3	* զոր ասացեալ	զարմացեալ
178	8	տեղւոջ	տեղւոջս
180	17	* և մանաւանդ զիս	և մանաւանդ զի
183	12	Քորչոնա	Քորզոնա
185	25	ի պատկեր եղև	ի պատկեր մեր [illegible]
186	3	* եկորդի	եկ որդի
188	17	Եթէ	Եւ թէ
191	30	* և ոչ կամ	և ոչ նկարագիր կամ...
192	1	շնչովք	շնչով
194	1	Կիւրոմն	Կիւրիոմն
194	ի չուսանցս	սխմանէն, սխուցանել	ոխմանէն, ոխուցանել
195	5	լիցին	լինիցին
196	6	հաւասար հարց	հաւասար ընդ հարց
196	25	* ի կէր	ի կէս
198	3	զաւղանջեն	զաւղանջեն
198	6	նմանեն	նման են
190-200	37	առնելով զնորաչարչար միտս	առնելով զնորա չարաչար միտսն
200	14	իսկզբաննէ	ի սկզբանէ
200	28	զգայնութեամբ	զգայութեամբ
201	36	ընդհանուր	ընդ հաւր
203	33	չլինելն	զլինելն
203	36	չիշխես	չիշխես
204	4-5	քրիստոսսք	քրիստոսք
205	2	մարդացեալ	մարդկացեալ
208	31	բանաձգել	բռնաձգել
209	22	զբնութիւնն	բնութիւնն
210	37	առանց	է առանց
211	3	* ի յառելութիւն	(թերևս յարէչութիւն, որպէս գտանեմք և յայլուր)

216	23	զՄելքիսեղեկիդսն	զՄելքիսեղեկիտսն
220	6	քաղաքն	քաղաքին
223	17	ցայժմ	ի չուսանցս յաւէչու «Յովհաննէս
223	18	վարեալ	ի չուսանցս փոխեալ
227	24	* զորոմն	զորմն
227	35	* խածեալք	խայծեալք (?)
228	21	* ի գրեհականացն	ի գռեհականացն
229	16	Այդ	Այս
229	20	* վարժիմք	վարժեմք
230	3	հոգւոյն	ոգւոցն
230	8	փառաւք	փառաւքն
231	14	հերձուածողն	ի չուսանցս յաւէչու այսինքն ջրաբնակ և այլ անասնոց, այսինքն ցամաքայինք.
235	32	* զի նմա	զի ի նմա
239	27	ցզատիկն.... յաւէ՛չ	քանզի քաւիչ և թողիչ մեղաց տարոյն կոչի.
241	4	* հեղեալ	յեղեալ
241	24	ո՞չ առ ինքն է	ո՞չ սա ինքն է
245	27	բարի ոք	բարիոք
251	21	զհարսնն	զհարսն
252	12	ի թերահաւատութիւն	ի թերեհաւատութեան
253	10	փակեմ	փակեցից
253	28	* զեաւղի	զաւղի
261	26	գրեալ ի,	գրեալ է,
261	27	ընկերակից եմ ես	ընկերակից իմ ես
261	32	* նզովեցի զտումար	նզովեսցի տումար
262	36-37	հայրապետէ Պետրոսէ	Պետրոսէ հայրապետէ
264	8	գրեցի	գրեցից
269	7	ի չուսանցս «Այս թուղթ աղաւաղ և պակաս է ի վերջն».	
274	15	ինչ(ձ)	ինձ
277	11	հաւատան	հաւատայ
280	19	* ...ոյն	գայլոյն
280	23	* տեսութեանն	տնտեսութեանն
291	5	* զոր յերկուցն	զոր յերկուցն
291	14	* ըստ երկուսն ասելով	աստ երկուսն ասելով
294	13	մտաւս ես	միւս ես

296	3	Պրոկղի և առ Ակակ	Պրոկղի և Ակակ
296	28	և ապա խաչի	և ապա վանն խաչի
397	29	խորհրդովք	խորհրդով
299	29	հոլովք	յոլովք
302	25	և առ դաւազան...	և առ ի դաւազան
303	11	չի ոչ	զի ոչ
307	22	* Կորնթոս	Կերինթոս
314	37	նովին	նոքին
315	8	չփոթումն	չփոթութիւն
315	26-27	որիչ իցէ	որիչիցէ կամ որոչիցէ
316	4	նորաբանութիւն	նորա բնութիւն
318	35	Աստուածաբանութիւնն	աստուածաբանութիւնքն
323	9	իբրև անձն	իբրև զանձն
324	5	* զգրեցեալսն	ըստ գրեցեալսն
327	24	այս	այն
328	15	* ի ներքս աճական	ի ներքսաճական
330	8	* յար ի գազանութիւնն	յարի ի գազանութիւնն
330	9	* կազուեալ	կզուեալ
330	36	յուրում	ի իւրում
334	10	պանդրուտոյս	պանրուտոյս
335	29	ոյժ	յոյժ
336	28	ի վե—րալ	ի վե—րոյ
345	3-4	* պաղծուէ գանակած	դաղծու գանակոծ
347	31	ասպխիք	ասպախիք
348	1	հանդեալ	հանդէպ
349	10	* առաջուածք	առեղծուածք
351	17	* խունկս եւզս	խունկս և եւզս
359	13	տարաժանմամբ	տարժանմամբ
359	36	գիւտըն—կալ	գիւրըն—կալ
360	11	* որ առիթ և սողել	որ առ թէև սողել
363	7	չարամտածութեան	չարմտածութեան
375	37	Դիոկկեսարիայ	Նիոկկեսարիայ
377	15	եւ յետ այլոց	ե— յէ՞ այլոց
380	36	ի մարդկանէ	ի մարդկանէ
383	16	զրաքանին	զրաքանեն
390	37	* բանակուտութիւն	բանակուտութիւն
391	30	աստրիկ	ալտրիկ

391	2	* առոգեաց	առոգնաց
393	23	դատաւքդ	Ընդ— դատաւքդ
394	11	սրտի	որդի
407	19	հոգուոյ	հոգւոց
409	22	* և յանպէտ ամանի	և յորպէտ ամանի
416	29	անեղեր	անեպեր
417	32	Հաւր	Հայր
421	30	այծ	կայծ
423	33	բնութեանցն	բնութեանն
424	8	զիսաչելն	զիսաչն
424	12	Տարսացի	Տարսացի
424	15	զմարմին	զմարմինն
424	37	զայս աւրածին	զայսաւրածին
425	14	եւ եթէ այդ՝ այզպէս է	և եթէ այզպէս է
425	27	այսպէս է	այզպէս է
429	2	մի աւրինակ	միաւրինակ
433	17	Հրեշտակք ըստ	հրեշտակք դարձեալ ըստ
439	18	սուրբ	սուրբս
441	37	զբանն կենաց	զբանն կենացդ
442	19	մի ասաց	մի բնութիւն ասաց
446	15	նոյնպէս անուանի	նոյնպէս անուանի
453	17	* . . . կանութեան	ապականութեան
453	18	* մոլ..... կանացու էր	մոլորելոց թէ ապականացու էր
453	19-20	* ի ճշմար... ասաց	ի ճշմարտութենէ ասաց
453	20-21	և մ . . . . թեան	և մեզանչութեան
453	21-22	նախ ք . . .	նախ քան զնայն
453	25	* մեզանչու . . .	մեզանչութիւն
453	26	և . . . միաւորեալ	և ապա միաւորեալ
454	3	* . . . . . այութեան	և մահկանացութեան
454	5	* քան զ . . .	քան զնայն
454	6-7	* . . . . նպիսանեսցէ	...անդիմանայեսցէ
454	10	* աքանչն . . . . . իզոր	Աքանչելագործն Գրիգոր
454	11	* այլ	այլայլելի
454	21	* . . . . այն	. . . խաչն
454	23	* և յաւ . . .	և յաւիտեան
454	30-31	* եր . . . . . համուս ամենայն այսպիսի ք աւ. . . նել զնա	երկիր միահամուռ ամենայն բանական չին տանել զնա
459	16	և մէ	և մի
459	31-32	* Աստուածպետա...	Աստուածպետականն
462	26	սրսիմն	սրսիմն
472	32-36	միաւորել-թեանն	միաւորս թեանն

482	3	զխաչելեալն՝ ասէ	զխաչելեալն՝ Աստուած ինչ ասէ
487	11-12	լցեալ զանխիտ ալլ ունիմ վիրապելուածն	լցեալ զանխիտ (է չտառնջպատալումիմ) վերայ՝ եկուածն
489	14-15	Չրախատնութեամբ	Չրախատնութեամբ
497	6-7	* պանտրտուտլս	պանդրուտլս
498	12	չարեաց	կարծեաց
498	13-14	մըծ-գնութիւն	մծդնէութիւն
500	25	* չարեաց	չարաց
502	5	ինքն անէծ	ինքնանէծ
504	21	պարկև ի Հոգւոյն	պարգեւք Հոգւոյն
505	15	սան զՀայր	քան զՀայր
513	5	սրտա սէրեակք մնուցանել են, որ յանդիման տպ. Վրաց. 1871 էջ 181—182 ընդ-հեր-ձեան, որ յանդիմանն)	սրտա սէրեակք մնուցանել են... (ըստ Մեխայէլի Աստուց, որ ասի երբ-ի-ե-ձեան, որ յանդիմանն)
513	7	* Սիրա	սիրա
514	20, 23	Անապանուան	անապանուան
517	1	* Ավփել ....թացին	Ավփելոս Կեսարացին
519	12	թագաւորն	և թագաւորն
519	15	տեսլեանն	ի տեսլեանն
520	14	ոսկենէրկ	ոսկենեղկ
520	27	* ....բացն	/ բացն
520	27-28	* ..... հաւատն	զհաւատն
522	35	* Ծուկի	տուկի (=դուքսի)
523	15-16	* եկեղեցեւսան	եկեղեցեսան
526	9	հնչեցեալ	հնչեցեալ
526	17	մուզրի	մուզրի
526	22	Զանեկեան	Զանեկիեան
530	17	* բովեաց	բաւեաց
534	4	չինեալ	չէր չինեալ
534	19	ի նա	ի նմանէ
534	31	վիրք	Վիրք
537	14	տարիս	տատիս
538	23	. . . ալ	. . . ւլ

Այս ցուցակը փոքր ինչ աւուրս եղած է հրատարակիչներու անկախ պատճառներուն, նախ որ բնագիրը Գատանդնուպոլիս ուղարկելով՝ անոր վերադարձը ընդօրինակութիւններ ծիլիս յղուելէն և վերջնականը բազդատութիւնը նորին Գատանդնուպոլսոյ մէջ կատարուելէն, և երկարած որ վերապահելէ զատ ուղղութիւնից և փոփոխութեանց ցանկն ալ է մեծին խառնուելու, բնագրին յայտնի կամ հաւանական կերպով ուղղուելի եղանելը ցուցնելու և բանասիրաց հետազօտութեան յանձնարարելու համար։